

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**TÜRK ROMANINDA BASIN HAYATI
(1940-2000)**

ZEHRA YAZBAHAR

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

HAZİRAN 2017

TÜRK ROMANINDA BASIN HAYATI
(1940-2000)

Zehra YAZBAHAR

DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAZİRAN 2017

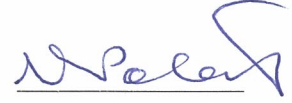
KABUL VE ONAY

Zehra YAZBAHAR tarafından hazırlanan “Türk Romanında Basın Hayatı (1940-2000)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT

Türk Dili ve Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Abide DOĞAN

Türk Dili ve Edebiyatı, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Doç. Dr. Nezahat ÖZCAN

Türk Dili ve Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Prof. Dr. Ülkü GÜRSOY

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Prof. Dr. Nurullah ÇETİN

Türk Dili ve Edebiyatı, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 09/06/2017

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Zehra YAZBAHAR

09/06/2017

***“Her ölüm vakitsizdir.
Her giden özlenir.
Her sevilen için gözyaşı dökülür.”***

***Dayım, nurlar içinde uyu...
Hüseyin ACAR’a dua ile...***

TÜRK ROMANINDA BASIN HAYATI

(1940-2000)

(Doktora Tezi)

Zehra YAZBAHAR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2017

ÖZET

Bir dönemde yaşayan insanların nelere önem verdikleri, neler üzerinde durdukları, hangi vakıaları önemseyip hangilerini göz ardı ettikleri, sevinç ve üzüntüleri hakkında ipucu veren basın, bir anlamda toplumun aynası olan Türk romanına da konu olmuştur. Diğer bir ifadeyle Tanzimat Dönemi'nden başlayıp günümüze kadar romanımızda önemli bir konu teşkil eden ve hem medeniyetlerin gelişmesinde hem de kültürlerin aktarılmasında büyük bir öneme sahip olan basın, roman ve roman kişileri üzerinde değiştirici özelliğe sahiptir. Bu doğrultuda hazırladığımız *Türk Romanında Basın Hayatı (1940-2000)* adlı çalışmamız, Türk edebiyatında 1940 sonrası kitap olarak yayımlanmış romanlarda basın konusunu incelemektedir. Çalışmamızın amacı; bahsi geçen tarih aralığında yayımlanan ve basın hayatını ele alan Türk romanlarını bilimsel metotlar kullanarak tetkik etmek, incelenen eserlerde işlenen konulardan yola çıkarak basın alanında çalışan roman kişilerinin meslekî yaşamlarından sosyal ve ekonomik durumuna, basın özgürlüğünün önündeki engellerden basının aydınlatıcı rolüne kadar farklı mevzuları ele alıp genellemelere ulaşmaktır. 1940'tan başlanılarak Türk romanının 2000 yılına kadarki örneklerinde basın hayatının ne şekilde işlendiği, yazarların bakış açıları merkeze alınarak incelenmiştir. Araştırmanın amacının ve öneminin belirtildiği "Giriş" ve varılan sonuçları sıraladığımız "Sonuç" kısımlarının dışında toplam dört bölümden oluşan çalışmamızda izlenen yol, romanlardaki ortak temaları saptayarak yazarların bu temaları nasıl işlediğini ortaya koymak olmuştur.

Bilim Kodu : 302.4.039

Anahtar Kelimeler : Türk edebiyatı, Türk romanı, basın hayatı ve Türk basının durumu, gazete ve gazetecilik, dergi ve dergicilik, yazar.

Sayfa Adedi : 795

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT

PRESS LIFE IN THE TURKISH NOVEL

(1940-2000)

(Ph. D. Thesis)

Zehra YAZBAHAR

GAZİ UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

June 2017

ABSTRACT

The press, which gives tips about people living in a period what they regard and dwell on, which facts they pay attention and don't consider and their happiness and sadness, has been mentioned in the Turkish novel as well. In other words the press which has been an important subject starting from the Tanzimat reform era and played a role both in developing of the civilizations and transferring the cultures has an important influence on the novel and the novel character. The study which we compiled in this direction named *Press Life in the Turkish Novel (1940-2000)* analysing the topic press in novels which were published as book in the Turkish literature after 1940. The aim of our study is to examine the Turkish novels by using academic methods which were published between mentioned time periods and gives publicity to press life and is to reach generalisations giving place to different subjects on the basis of the processed topics from vocational life of individuals whose work in area of press to their social and economical situation, from the obstacles of press freedom to enlightening role of it. How the press life has been used within the time period starting from the 1940s to the examples of Turkish novels in 2000s has been analyzed taking the authors' points of view in the center. The method that we follow in our work which consists of four sections along with the introduction part in which the aim and importance of the research are expressed and the conclusion part in which we talk about the results that we acquired is to find out the common themes in the novels and present how the authors used those themes in their novels.

Science Code : 302.4.039

Key Words : Turkish literature, Turkish novel, press life and case of the Turkish press, newspapers and journalism, magazine and journalism, writer.

Page Number : 795

Supervisor : Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT

TEŞEKKÜR

Araştırmalarım sırasında sabrını benden esirgemeyen, bana değerli tavsiyeleriyle yol gösteren, aklımın ışığı değerli hocam Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT başta olmak üzere önümü aydınlatan bütün hocalarıma; gönlümü küller kapattığında, yorgun, bitkin ve hedefsiz hissettiğimde “gıtmek isteyince her yerin yakın olduğunu” bana defalarca hatırlatan hocam Doç. Dr. Nezahat ÖZCAN ile arkadaşım Dr. Funda BULUT’a teşekkür ediyorum. Ayrıca bana beni ben yapan değerleri katan, istikbalimin mimarları, uğurlarım, destekçilerim, ilk öğretmenlerim olan aileme de saygılarımı sunmayı gönül borcu olarak bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xvii
RESİMLERİN LİSTESİ	xviii
KISALTMALAR.....	xix
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

BASININ GELİŞİM ÇİZGİSİ

1.1. Basın Hayatına ve Basın-Edebiyat İlişkisine Genel Bir Bakış	9

2. BÖLÜM

BASIN HAYATINDA ÇALIŞANLAR

2.1. Basın Mensubu Kişilerin Tasnifi	24
2.1.1. Basın patronları	24
2.1.1.1. Gazete/dergi sahipleri.....	24
2.1.1.2. Basımevi/matbaa sahipleri	36
2.1.1.3. Kitabevi sahipleri	38
2.1.2. Gazete/dergi yazarları ve muhabirler	40
2.1.2.1. Geçim kaynağı olarak görülen gazetecilik/yazarlık	44
2.1.2.2. Propaganda aracı olarak görülen gazetecilik/yazarlık.....	52
2.1.2.3. Eğlence, zevk ve şöhret aracı olarak görülen gazetecilik/yazarlık	57

Sayfa

2.1.2.4. Ek iş olarak yapılan gazetecilik/yazarlık.....	60
2.1.3. Muhbirler.....	63
2.1.4. Çevirmenler.....	66
2.1.5. Gazete ressamaları	68
2.1.6. Gazete satan çocuklar ya da müvezziler	72
2.2. Kişilerin Sınıflandırılması.....	76
2.2.1. Temsil ettikleri değerlere göre	76
2.2.1.1. İdealist kişinin kimliği ve ondan beklenenler: idealistler	77
2.2.1.1.1. Bilgi ve erdemin özdeşleştirilmesi: idealist aydınlar.....	78
2.2.1.1.2. Tutunamayanlar: yabancılaşan yahut bunalanlar	116
2.2.1.1.3. İdeal öğretmenin ana vasıfları: hem öğretmenlik yapan hem de basın hayatında çalışanlar	136
2.2.1.1.4. İdeal genç modeli olarak Bahaeddin ve Selim Nuri: hem öğrenci olan hem de basın hayatında çalışanlar	146
2.2.1.2. Değerlerin değersizleşmesi: nihilistler	148
2.2.1.3. Toplumsal cinsiyet algısı: feministler	155
2.2.2. Arayış içinde olanlar: hayat yolculuğunda dine yönelenler	157
2.3. Olumsuz Hayat Tarzları Bakımından Basın Çalışanları	161
2.3.1. Kadına olan düşkünlükten doğan ahlakî bozukluk	161
2.3.2. Açlık ve hayat kavgasının doğurduğu ahlakî bozukluk	164
2.4. Ruhsal portreleri.....	165
2.4.1. Yalnızlık kısıracında sıkışanlar	166
2.4.1.1. İntihar edenler	167
2.4.1.2. Amaçlarına ulaşamadan ölenler ya da öldürülenler	184
2.4.2. Hayatlarındaki dönüm noktaları.....	191
2.5. Kişilik Özellikleri.....	203

Sayfa

2.5.1. Vatansever ve ahlaklı olma	204
2.5.2. Çalışkan olma.....	212
2.5.3. Meraklı ve araştırmacı olma.....	214
2.5.4. Yardımsever ve fedakâr olma	218
2.5.5. Uyanık/kurnaz ve menfaatçi olma	220
2.6. Demografik ve Sosyoekonomik Özellikleri ile Sosyal Hayattaki Konumları	222
2.6.1. Cinsiyetlerine göre dağılımları.....	224
2.6.2. Yaşlarına göre dağılımları.....	228
2.6.3. Sosyoekonomik durumları	232
2.6.3.1. Aile hayatı ve sosyal hayat içinde erkek çalışanlar.....	235
2.6.3.1.1. Annesiz ya da babasız büyümek zorunda kalanlar	235
2.6.3.1.2. Aile içi iletişimin kopuk olmasından dolayı sıkıntı yaşayanlar....	256
2.6.3.1.3. Ailenin yaşadığı maddî sıkıntıların aile hayatına ve sosyal yaşama etkisi	262
2.6.3.1.4. Siyasî meselelerin aile içi ya da sosyal hayattaki ilişkilere etkisi	279
2.6.3.1.5. Kadın-erkek ilişkileri ve evlilik meselesi	294
2.6.3.1.6. Ele aldığımız diğer romanlarda yer alan erkek basın çalışanlarının aile ve sosyal hayatları hakkında genel bilgiler	314
2.6.3.2. Aile hayatı ve sosyal hayat içinde kadın çalışanlar.....	322
2.6.3.2.1. Annesiz ya da babasız büyümek zorunda kalanlar	322
2.6.3.2.2. Aşk arayanlar ve birbirlerinin hayatlarında değiştirici rol üstlenenler	330
2.6.3.2.3. İlişkilerinde mutsuz olanlar ve aldatan ya da aldatılan bireyler ...	335
2.6.3.2.4. Ele aldığımız diğer romanlarda yer alan kadın basın çalışanlarının aile ve sosyal hayatları hakkında genel bilgiler	343
2.6.4. Eğitim Hayatları	343
2.6.4.1. Erkek basın çalışanlarının eğitim hayatı	346

Sayfa

2.6.4.1.1. Gazetecilik ya da edebiyat öğrenimi görenler	346
2.6.4.1.2. Üniversite eğitimi alanlar	349
2.6.4.1.3. Lise veya lise altı eğitim alanlar	356
2.6.4.2. Kadın basın çalışanlarının eğitim hayatı	359
2.6.4.2.1. Gazetecilik ya da edebiyat öğrenimi görenler	361
2.6.4.2.2. Üniversite eğitimi alanlar	363
2.6.4.2.3. Lise ve lise altı eğitim alanlar	366

3. BÖLÜM**BASININ İÇ MESELELERİ**

3.1. Türk Romanında Basın Kavramı ve Basın Kaynaklarının Rolü.....	369
3.1.1. Bir basın yayın endüstri kümesi olarak Babiâli	370
3.1.1.1. Babiâli veya matbaa ortamının tasviri	370
3.1.1.2. Olumlu yönleriyle Babiâli.....	379
3.1.1.3. Olumsuz yönleriyle Babiâli.....	381
3.1.1.3.1. Dedikodu yuvası olarak görülen Babiâli	381
3.1.1.3.2. Çıkarıcı ve samimiyetsiz çalışanlarıyla Babiâli.....	383
3.1.1.4. Basın işçilerinin ya da basın çalışanlarının matbaa ortamında yaşadığı zorluklar	387
3.1.1.4.1. Matbaa ortamından ya da makinelerinden kaynaklı problemler ..	388
3.1.1.4.2. Mürettip hatalarının yol açtığı sıkıntılar	393
3.1.1.4.3. Sağlıksız matbaa ortamı.....	397
3.1.1.5. Kadının Babiâli’de var olma mücadelesi	401
3.1.1.5.1. Kendilerini ispatlama çabaları	401
3.1.1.5.2. Taciz edilmeleri	403
3.1.1.6. Babiâli’de haber atlatma yarışı.....	404

Sayfa

3.1.1.7. Basın alanında çalışanların gözünden Babiâli kuralları	406
3.1.1.8. Babiâli'de hiyerarşi	413
3.1.2. Basının işlev ve görevleri	415
3.1.2.1. Basının kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme gücü	415
3.1.2.1.1. Basının kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme gücünün toplumun çıkarları doğrultusunda kullanılması	415
3.1.2.1.2. Basının kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme gücünün kişisel çıkarlar doğrultusunda kullanılması.....	422
3.1.2.2. Basının bilgilendirme, eğitme ve haber verme gücü.....	432
3.1.2.2.1. Halkın haberdar edilmesi.....	433
3.1.2.2.2. Basın çalışanlarının ya da halkın kendilerini ilgilendiren bir konu hakkında bilgi sahibi olması.....	437
3.1.2.3. Basının eğlendirme, reklam ve tanıtım gücü.....	442
3.1.3. Yazım aşaması ve haber, bilgi ya da düşüncelere ulaşma	445
3.1.3.1. Yazım aşamasında yaşanan zorluklar ve esin kaynakları	445
3.1.3.2. Haber toplama ve haber üretimi	459
3.1.3.3. Gazete ya da dergi çıkarılırken ve yönetilirken karşılaşılan sıkıntılar	471
3.1.3.4. Eserlerini bastırmak isteyen yazarlar	478
3.1.3.5. İş bulma aşaması	484
3.1.3.5.1. Yazarların yazılarını yayımlatabilmek için verdiği uğraşlar	484
3.1.3.5.2. Yaşanan maddî sıkıntılar	491
3.1.3.6. Polis-muhabir işbirliği ve basın çalışanları arasındaki yardımlaşma	497
3.2. Türk Romanında Basın-Toplum Etkileşmesi.....	502
3.2.1. Toplumun gazeteciye ve yazara bakış açısı	502
3.2.1.1. Gazeteci ve yazarlara yönelik olumsuz tenkitler	503
3.2.1.2. Gazeteci ve yazarlara yönelik olumlu tenkitler.....	512

Sayfa

3.2.1.3. Ailelerinin gözünden gazeteci ve yazarlar	515
3.2.1.4. Kadınların gazeteci ve yazarlara bakış açısı	518
3.2.1.5. Toplumun gözünde gazetecilik ve yazarlığın maddî boyutu	523
3.2.2. Gazetecinin ve yazarın topluma veya basın sektörüne bakış açısı.....	526
3.2.2.1. Çalışma arkadaşlarının gözünden olumlu yönleriyle basın çalışanları	526
3.2.2.2. Çalışma arkadaşlarının gözünden olumsuz yönleriyle basın çalışanları...	529
3.2.2.3. Basın çalışanlarının mesleklerine dair görüşleri	539
3.2.2.4. Gazete patronlarının basın hayatına ve basın çalışanlarına dair görüşleri	553
3.2.2.5. Basın çalışanlarının gözünden halk ve toplumsal olaylar	555
3.2.3. Dönemin sanat anlayışı ve sanatkârlar hakkındaki düşünceler	561
3.2.3.1. Gerçek kimlikleriyle kurguya dâhil edilenler	561
3.2.3.1.1. Yunus Emre ve Hz. Üveysî Karani	561
3.2.3.1.2. Tevfik Fikret	562
3.2.3.1.3. Mehmet Rauf	562
3.2.3.1.4. Abdülhak Şinasi Hisar, Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Hâşim	563
3.2.3.1.5. Yakup Kadri Karaosmanoğlu	564
3.2.3.1.6. Nâzım Hikmet.....	565
3.2.3.1.7. Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat ve Melih Cevdet Anday	566
3.2.3.1.8. Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir Kabaağaçlı ve Agâh Topuz	568
3.2.3.1.9. Sedat Simavi ve Tahsin Öztin	569
3.2.3.1.10. Sait Faik Abasıyanık.....	571
3.2.3.1.11. Sabahattin Ali	571
3.2.3.1.12. Cahit Sıtkı Tarancı.....	572
3.2.3.1.13. Bedri Rahmi Eyüboğlu, Sabri Berkel ve Edip Hakkı Köseoğlu.....	573
3.2.3.1.14. Niyazi Akıncıoğlu ve Celal Vardar	574

Sayfa

3.2.3.1.15. Yabancı sanatkârlar ve kitapları hakkındaki düşünceler	575
3.2.3.2. Tasarlanmış kişiler	576
3.2.3.3. Edebiyat akımları ve edebiyat toplulukları ile ilgili görüşler	578
3.3. Basın Ahlakı ve Yanlı Basın.....	581
3.3.1. Haberde doğruluk ve çarpıtma	581
3.3.2. Haberde nesnellik ya da tarafsızlık	598
3.3.3. Basının kendi kendini denetimi.....	599
3.3.4. Basında görsel algı ve haber	600
3.3.5. Basında tiraj, promosyon uygulamaları, ticarî kaygı ve halkın ilgisini çekme isteği	602

4. BÖLÜM**BASIN-SİYASET İLİŞKİSİ**

4.1. Basın Özgürlüğü: Basının Parasal ve Enformatik Güç Odakları Tarafından Kullanılması	615
4.2. Basın Aracılığıyla Sisteme Yönelik Eleştiriler	620
4.2.1. Basının denetim altında olması ve basının siyasal güç odakları tarafından kullanılması	620
4.2.1.1. II. Meşrutiyet Dönemi basın rejimi	621
4.2.1.2. Millî Mücadele Dönemi basın rejimi	624
4.2.1.3. Cumhuriyet Dönemi basın rejimi.....	628
4.2.1.3.1. Tek Parti Dönemi'nde basın	628
4.2.1.3.2. Demokrat Parti Dönemi'nde basın	635
4.2.1.3.3. 1960 sonrası basın	643
4.2.2. Dönemin basın açısından önemli siyasî olaylarının basına yansıması.....	647
4.2.2.1. Basında II. Meşrutiyet'in ilanı	647

Sayfa

4.2.2.2. Basında I. Dünya Savaşı	647
4.2.2.3. Basında Kuva-yi Milliye algıları ve Millî Mücadele	648
4.2.2.4. Basında Mustafa Kemal Atatürk ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması.....	649
4.2.2.5. İç ve dış basında Millî Şef Dönemi ve II. Dünya Savaşı	653
4.2.2.6. İç ve dış basında Demokrat Parti Dönemi.....	654
4.2.2.7. İç ve dış basında 27 Mayıs 1960 Darbesi.....	659
4.2.2.8. Basında NATO'ya girme çabaları ve Kore Savaşı	662
4.2.2.9. Basında Bülent Ecevit'e karşı düzenlenen suikast girişimleri	663
4.2.2.10. Basında kanlı 1 Mayıs (1977)	664
SONUÇ	667
KAYNAKLAR	681
EKLER.....	721
EK 1. İncelenen Romanların İlk Yayınılandıkları Yıla Göre Listesi.....	722
EK 2. İncelenen Romanların Yazar Adlarına Göre Alfabetik Listesi	725
EK 3. Romanlarda Adı Geçen Süreli Yayınlar	728
EK 4. Romanlarda Yer Alan Basın Çalışanlarıyla İlgili Betimleyici İstatistikler	740
EK 4.1. Cinsiyetlerine Göre Dağılımları.....	740
EK 4.2. Sosyoekonomik Durumlarına Göre Dağılımları.....	747
EK 4.3. Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları.....	748
ÖZGEÇMİŞ	755
DİZİN.....	757

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Dönemlere göre kadın ve erkek basın çalışanları	225
Şekil 2.2. Basın çalışanlarının sosyoekonomik durumlarına göre dağılımı.....	232
Şekil 2.3. Basın çalışanlarının eğitim durumlarına göre dağılımı	345

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 2.1. Âlem-i matbuatta resim pehlivanları	69
Resim 2.2. Gazete satan çocuklar	73
Resim 2.3. Müvezzi elinde cinayet destanı.....	75
Resim 3.1. Bir İngiliz dergisine (<i>The Illustrated London News</i>) göre Babıâli	370
Resim 3.2. Matbaada kâğıt kesme makinesinin kullanımı	389
Resim 3.3. Matbaacılıkta kullanılan harfler, hurufat	393
Resim 3.4. Linotip Makinesi.....	396
Resim 3.5. Matbaa çalışanları ve baskı makineleri.....	400
Resim 4.1. Yeni devletin bakış açısını, Millî Mücadele'nin dayandığı fikrî temelleri, bu süreçte alınan kararlarla görüşleri halka iletmek amacıyla 10 Ocak 1920 tarihinde bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından kurulan <i>Hâkimiyet-i Milliye</i> gazetesinden bir örnek	624
Resim 4.2. 1920'lerin sonlarında yayımlanmış bir karikatür	630
Resim 4.3. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasının <i>Yarın</i> gazetesine yansıması	652

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AŞ	Anonim Şirket
C	Cilt
CENTO	Merkezî Antlaşma Örgütü (MAÖ) (Central Treaty Organization)
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DİSK	Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
DP	Demokrat Parti
Hız.	Hazret, Hazreti
İPI	Uluslararası Basın Enstitüsü (UBE) (International Press Institute)
MİT	Millî İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (North Atlantic Treaty Organization)
Ord.	Ordinaryüs
Prof.	Profesör
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
S	Sayı
s.	Sayfa
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

“Basın, milletin müşterek sesidir. Bir milleti aydınlatma ve irşatta, bir millete muhtaç olduğu fikrî gıdayı vermekte, hulâsa bir milletin hedefi saadet olan müşterek bir istikamette yürümesini teminde, basın başlı başına bir kuvvet, bir mektep, bir rehberdir.”

Mustafa Kemal Atatürk¹

Bireylerin birbirleriyle iletişim kurmaya ihtiyaç duyması, yeni etkileşimlerin ortaya çıkmasını sağlar ve bunun mahsullerinden biri olan basın yayın organları da bahsi geçen ağ içinde yerini alır. Zamanla kültürel öğelerdeki değişimleri ve gelişmeleri kullanmaya başlayan iletişim, iletilerin kitlelere ulaştırılmasını sağlayan teknolojilerin bulunuşu ile birlikte yazılı ve sözlü pek çok alana yayılır. Bu sayede farklı bir biçime kavuşur ve bireylerarası anlam paylaşımı şeklinde tanımlayabileceğimiz kitle iletişimine dönüşür. Toplumu bütünleştirmek, dünyada gelişen sorunlara ya da gelişmelere ışık tutarak bireyleri aydınlatmak ve bilinçlendirmek, toplum sorunlarına karşı öneriler getirerek kamuoyuna destek olmak gibi birçok işlevi olan kitle iletişim araçlarının kamuoyundaki etkileri oldukça büyüktür.² İletinin geniş bir kitleye iletilmesini sağlayan kitle iletişimde asıl amaç, gönderilen iletinin ya da mesajın büyük kitlelere ulaşmasını sağlamaktır. Mesajın kitlelere ulaştırılması içinse gazete, dergi, kitap, televizyon, radyo gibi çeşitli araçların kullanılması gerekir. İşte kitle iletişiminin yapılmasını sağlayan bu araçlara kitle iletişim araçları adı verilir. Kitle iletişim araçları; yazılı (gazete, dergi, kitap gibi) ve sözlü (televizyon, radyo gibi) olmak üzere ikiye ayrılır. Çalışmamızın kapsamına, “yazılı basın” kavramı girmektedir ve bu dönem, matbaanın icadıyla başlar. Bunun yanında matbaanın bulunmasıyla ortaya çıkan diğer bir kavram ise “roman”dır.

Matbaanın bulunması ve kent soylu okur kitlesinin ortaya çıkmasından sonra gelişen roman, hem tarihsel koşullara bağlı olması hem de yazarına geniş bir özgürlük ile deney alanı sağlaması sebebiyle toplumların sosyal laboratuvarıdır. Zira toplumdaki

¹ İnternet: <http://www.kultur.gov.tr/TR,25424/basin.html> 4 Ekim 2012’de alınmıştır.

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Berberoğlu, G. (1991). *Basın İşletmeciliği*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları. / Şenyapılı, Ö. (1981). *Toplum ve İletişim*. Ankara: Çağ Matbaası.

değişmelerden beslenen ve malzemesini insanın oluşturduğu bu tür, bağlı bulunduğu toplumun zaman içinde değişen sosyal yapısını, zevkini ya da dünya görüşünü vermesiyle birlikte hayatı düzenleyen ve yönlendiren bir özelliğe de sahiptir. Yani roman, farklı dönemlerdeki sosyal, siyasal ve kültürel kimlikler hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar. Dolayısıyla toplumlarda yaşanan olayların izlerini romanlarda görmek mümkündür. Romanlarda hayata dair neredeyse her şeyi bulmak mümkünse hayatın merkezinde yer alan basının da romanlarda işlenmesi kaçınılmazdır. Bu noktadan hareketle insanı ve onun hayatını aksettiren, dolayısıyla romana konu olan basının Türk romanında işlenen konulardan biri olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Edebiyatın yanında yazılı basın, tarih ve sosyoloji çalışmaları açısından da faydalı olacağına inandığımız bu disiplinler arası araştırma, toplumların sosyal laboratuvarı dediğimiz roman ile milletlerin müşterek sesi olarak düşünebileceğimiz basını buluşturarak dönemin romanlarını, basını ele alışları bakımından inceler. 1940 yılından 2000'e kadar yayımlanan romanlarda ele alınan basın hayatını, belli tematik başlıklar altında tetkik eden çalışmadaki amacımız; dönemin sosyal, siyasal ve kültürel yapısının Türk basınına, basının da romanlara nasıl yansıdığını ortaya koymaktır.

Çalışmamıza 1940-2000 arasındaki roman varlığını ortaya çıkarmakla başladık. Bu doğrultuda özellikle aşağıda sıralayacağımız çalışmalardan yararlanarak bir liste oluşturmaya çalıştık:

◆ Alemdar Yalçın'ın *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946)*'nin sonunda verdiği "1928-1946 Yılları Arasında Yayımlanan Romanlar Listesi"³

◆ Olcay Öner toy'un *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*'nün sonundaki "Cumhuriyet Dönemi Romanları Zaman Dizini"⁴

◆ Mehmet Narlı'nın *Roman Ne Anlatır* isimli kitabındaki roman listesi⁵

³ Yalçın, A. (2002). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946)*. Ankara: Akçağ Yayınları, 275-310.

⁴ Öner toy, O. (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 333-351.

⁵ Narlı, M. (2012). *Roman Ne Anlatır*. Ankara: Akçağ Yayınları.

◆ Ali İhsan Kolcu'nun *Türk Romanı El Kitabı*'ndaki roman listesi⁶

◆ N. Ziya Bakırcıoğlu'nun *Başlangıçtan Günümüze Türk Romanı*'nin sonunda yer alan “Yıllara Göre Romanlarımız”⁷ ismini taşıyan dizelgeler

◆ Ali Şükrü Çoruk'un *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu*⁸ adlı eserinin sonundaki roman listesi

◆ Ertuğrul Aydın'ın hazırladığı “1872-2002 Yılları Arasında Yazılan Türk Romanları Bibliyografyası”⁹ isimli yayın

Millî Kütüphane ve Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi'ndeki tarama aşamasında sıraladığımız kaynaklarda yer alan romanların dışında tespit ettiğimiz romanlar da bahsi geçen listeye eklenerek “İncelenen Roman Listesi” başlığı altında tetkik edilmiştir. Saptanan romanların basın teması merkezinde gözden geçirilerek araştırmamızın konusuna uygun olanların ayırt edildiği bu ilk aşamadan sonra çalışmamıza, Türk edebiyatında basın veya gazetecilik/gazeteciler konusunu ele alan süreli yayınlardaki yazılar ile bahsi geçen konuda yazılmış kitaplar taranarak devam edilmiştir. Bütün bu taramalar sonucunda ortaya çıkan plandaki başlıklar istikametinde bir tasnif yapılmış ve basının hangi yönleriyle, hangi biçimde işlendiği değerlendirilmiştir. Şunu da belirtmek isteriz ki basın denilince akla ilk olarak gazeteler ya da gazeteciler gelse de biz, çalışmamızda sadece bu konular üzerinde değil; gazetelerden dergi ve kitaplara, romandan şiire, roman, şiir yahut hikâye yazarından gazetecilere ve basın işçilerine kadar yazılı basın denilince akla gelmesi gereken her türlü konu veya kavram üzerinde durarak bu konuların romanlarda işlenişlerini ortaya koymaya çabaladık.

Basınla ilgili önceki çalışmalara baktığımızda basın hayatının romanlarda ele alınışına dair ülkemizde herhangi bir çalışma bulunmamakla birlikte Türk romanında gazetecilere yer veren iki değerli çalışma ile karşılaşmaktayız: Türk romanında gazetecilerin nasıl sunulduğuyla alakalı çalışmalardan ilki Adnan Akgün'ün 2000 yılında

⁶ Kolcu, A. İ. (2013). *Türk Romanı El Kitabı*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

⁷ Bakırcıoğlu, N. Z. (2013). *Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 223-262.

⁸ Çoruk, A. Ş. (1995). *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

⁹ Aydın, E. (Mayıs-Haziran-Temmuz 2002). “1872-2002 Yılları Arasında Yazılan Türk Romanları Bibliyografyası”. *Hece (Türk Romanı Özel Sayısı)*, 1 (65-66-67), 816-841.

doçentlik tezi olarak hazırladığı *Türk Romanında Gazeteci (1870-1980)*¹⁰ isimli çalışmasıdır. Tanzimat Dönemi'nden 1980 yılına kadar basılan toplam 44 romanda gazeteciliğin ne şekilde ele alındığını irdeleyen bu çalışma, romanlarda yer alan olumlu ve olumsuz gazeteciler üzerinde durur. Söz konusu çalışmaların ikincisi ise Gülseren Şendur Atabek'in 2003'te doktora tezi olarak hazırlayıp 2008'de kitaplaştırdığı *Türk Romanında Gazeteciler*'dir.¹¹ Bahsini ettiğimiz kitabında 1923'ten 2004'e kadar toplam 23 roman üzerinde duran yazarın bu çalışması, edebiyat merkezli bir tez olmayıp roman dünyasında ortaya konan gazeteci kimliğini inceler. Yazar, çalışmasının giriş kısmında belirttiği gibi Türk romanında gazetecilerin nasıl sunulduğunu saptayarak "Gazeteci kimdir?" sorusunun cevabını bulmaya çalışır ve incelenen romanlarda yazarın gazeteci olarak tanıttığı kişilerin gazetecilik mesleğini nasıl icra ettiğini araştırır. Verdiğimiz iki çalışmanın dışında edebiyat ve basın teması merkezli dört çalışmanın varlığından da söz etmek gerekir: *Hece* dergisinin 2013 yılında yayımladığı 195. sayısının dosya konusu, "Edebiyat ve Gazete"dir.¹² Çalışmamızla alâkalı toplam beş yazının yer aldığı dosyada, gazete-edebiyat ilişkisi üzerinde durularak edebiyatla uğraşan gazeteciler verilir. *Roman Kahramanları* dergisinin ele aldığı kimi dosya konuları da çalışmamız kapsamında dikkat çekicidir: Derginin Temmuz/Eylül 2012 tarihli 11. sayısına baktığımızda "Şair Roman Kahramanları"¹³ ve Ocak/Mart 2015 tarihli 21. sayısında "Gazeteci Roman Kahramanları"¹⁴ başlıkları altında romanlarda geçen şair ya da gazeteciler üzerinde durulmuştur. Bu iki derginin dosya çalışmalarının dışında *Bizim Külliye* dergisi, 2016'da, 70. sayısının dosya konusunu, "Medyadaki Edebiyat" olarak belirler ve medya ile edebiyat arasındaki bağı inceleyen yazılara yer verir.¹⁵ İsmi verdiğimiz iki tezin ve dergi çalışmalarının yanında Ömer Türkeş'in yayımlanmamış bir yazısından da bahsetmek yerinde olacaktır: "İçinden Gazeteci Geçen Romanlar". Türkeş, yazısında romanların içeriklerine ya da romanlarda basın hayatının nasıl ele alındığına girmeden 31 roman ismi sayarak farklı tarihsel

¹⁰ Akgün, A. (2000). *Türk Romanında Gazeteci (1870-1980)*. Lefkoşa: (?).

¹¹ Atabek, G. Ş. (2008). *Türk Romanında Gazeteciler*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kırkinci Yıl Kitaplığı.

¹² *Hece*. (Mart 2013). Dosya: Edebiyat ve Gazete. (195), 70-146. (İlgili Yazılar: Rasim Özdenören, "Gazete, Yazar ve Gazeteci Yazar", 70-74; Celâl Fedai, "Bir Gazeteden Fazlasını Beklemek", 75-83; Ali Çolak, "Gazetelerdeki Edebiyatçılar Nereye Gitti?", 84-89; Fahrettin Altun, "Türk Tipi Gazetecilikte Edebiyatın Yerine İlişkin Bir Açıklama Denemesi", 90-96; Doğan Hızlan, "Gazete ve Edebiyat", 97-99.)

¹³ *Roman Kahramanları*. (Temmuz/Eylül 2012). Dosya: Şair Roman Kahramanları, (11).

¹⁴ *Roman Kahramanları*. (Ocak/Mart 2015). Dosya: Gazeteci Roman Kahramanları, (21).

¹⁵ *Bizim Külliye*. (2016). Dosya: Medyadaki Edebiyat. (70). (İlgili Yazılar: Namık Açıkgoz, "Edebiyat, köşe yazıları ve gazeteler", 26-28; A. Yağmur Tunalı, "Medya sanatın düşmanı", 29-31; Levent Bayraktar, "Medyada kültür, sanat ve felsefe: 'Düşünce iklimi' örneği", 32-33; Bedir Acar, "Medya ve kültür sanat haberciliği", 34-35; Mustafa Özçelik, "Sosyal medyada edebî şahsiyetler: Yunus Emre örneği", 36-38; Muhsin İlyas Subaşı, "Medya edebiyatın tuzağıdır", 39-41; Mehmet Kurtoglu, "Medyadaki edebiyat", 42-45; Sabiha Koçak, "Sosyal medyada edebiyatın halleri", 70-72).

dönemlerdeki gazeteci tasavvurlarını görmek isteyenlerin saydığı romanlardan yararlanabileceğini belirtir.¹⁶ Sıraladığımız bütün bu çalışmalar, önümüzü aydınlatan çalışmalardır. Biz ise, 1940 yılından başlayarak 2000'e kadar getirdiğimiz süreçte yayımlanmış romanlarda geçen gazeteci kişilerle birlikte yazar ya da basın işçilerine kadar yazılı basın denilince akla gelebilecek bütün basın çalışanlarını çalışmamıza dâhil ederek çalışmamızın kapsamını biraz daha genişlettik. Bununla birlikte Türk romanında basın hayatını ele alan çalışmamız, bu alandaki eksikliği bir nebze olsun kapatma isteğiyle hazırlanmış olsa da bir edebiyat araştırması için oldukça uzun bir dönemi içeren çalışmamızda, ne kadar özen göstersek de, eksikliklerin olabileceğini belirtiyor ve *Türk Romanında Basın Hayatı (1940-2000)* ismini verdiğimiz tezimizin, tıpkı önceki çalışmalar gibi yol gösterici bir araştırma olacağını umut ediyoruz.

Çalışmamız, “Giriş” ve “Sonuç” dışında toplam dört bölümden oluşur:

Birinci bölümde; iletişim, kitle iletişimi, kitle iletişim araçları, basın kavramları üzerinde durularak basının gelişim çizgisi ve basın-edebiyat ilişkisi verilir. İletişimin toplumsal boyutu, kitle iletişim araçlarından biri olan basının toplum üzerindeki etkileri, dünden bugüne geçirdiği değişimler ve bu etki ya da değişimlerin romanlara yansımaları anlatılır.

İkinci bölümde; yazılı basında gazeteci ve yazar algısı, diğer bir ifadeyle basın çalışanlarının demografik özellikleri ile eğitim ve çalışma hayatları ele alınarak romanların konusu hakkında bilgi verilir. Bu doğrultuda roman kişilerinin yaşlarından cinsiyetlerine, aile yaşamlarından aldıkları eğitime kadar çeşitli konular üzerinde durulur.

Üçüncü bölümde, incelediğimiz romanlarda basının iç meselelerinin ele alınışı biçimi verilir. Bu bağlamda basın kavramı; bir basın yayın endüstri kümesi olarak Babîâli ve matbaa ortamı; basın kaynaklarının rolü ve önemi; basının işlev ve görevleri; basın çalışanlarının haber, bilgi ya da düşüncelere nasıl ulaştığı ve bunları halka objektif bir biçimde verip vermediği; toplumun basın çalışanlarını değerlendirmesi; basın çalışanlarının hem kendi mesleklerine hem de topluma bakış açısı; dönemin sanat anlayışının yansıtılması; basın çalışanlarının basında çalışma amaçları; çalışanların etik

¹⁶ Türkeş, A. Ö. “İçinden Gazeteci Geçen Romanlar”. (Yayımlanmamış Yazı). (Yazar, bahsini ettiğimiz yazısını mail yolu ile ulaştırmıştır.)

kurallar ya da basın ahlakı ile ilgili düşünceleri hususlarının romanlarda nasıl işlendiği incelenir.

Dördüncü bölümde, incelenen romanlarda basın aracılığıyla sisteme yöneltilen eleştiriler; basının denetim altında olması; basın-iktidar ilişkisi; toplumsal, sosyal ve siyasal olayların ya da dönemin basın açısından önemli olaylarının basına yansımaları tespit edilir.

1940-2000 yılları arasında yayımlanan Türk romanlarında basının ele alınış biçimini merkeze alan çalışmamızda 1939'da başlayan II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'deki etkilerinin görülmeye başladığı 1940 yılını başlangıç noktası olarak alıp 2000'e kadar getirdiğimiz süreyi bir dönem olarak kabul ederek çalışmamızın yıl aralığını oluşturduk. Uzun bir dönemi değerlendireceğimiz çalışmamızda, çalışmamızın kapsamına girecek olan romanları neye göre ve nasıl seçeceğimize dair ölçü ortaya koymak oldukça zor olmuştur. Başka bir ifadeyle tarama aşamasında incelenen binlerce romanın hangisinde basın temasına yer verildiğinin saptanması kolay değildir. Bahsi geçen döneme ait "önemli yazarların önemli romanları" gibi bir sınırlandırmaya giderek bunu ölçüt olarak almak da yanlış olacağı için tespit edilen bütün romanlar gözden geçirilmeye çalışılmış; sadece basına geniş ölçüde yer verilen ve dolayısıyla çalışmamıza malzeme olabilecek romanlar ele alınarak incelenmiştir. Basın teması hemen hemen her romanda az veya çok kullanıldığından karşımıza çıkan roman sayısı fazla olmuş ve mecburen bir seçime gidilmiştir. 1940'tan 2000 yılına kadar olan dönemde yayımlanan romanlar arasından yapılan ön tarama ile merkezî kişisi ya da diğer kişileri basın hayatında çalışan ve basın hayatıyla ilgili bilgi veren 91 roman saptanmıştır. Tarama aşamasında incelediğimiz romanlar arasından seçmeye giderken dikkat ettiğimiz husus, ele aldığımız romanların çalışmamıza malzeme olabilecek yeterli bilgiyi verip vermemeleri hususu olmuştur. Yeterli bilgiyi sağlayan romanlar, ana listede yer alırlar. Çalışmamıza katkı sağlamayacak romanlar ise, listemizde yer almazlar. Örneğin Ali Kemal Meram'ın 1967'de yayımladığı *Siyah Kaplı Defter*¹⁷ romanında romanın merkezî kişisi Ayfer'in hayatı ve yaşadığı kötü olaylar üzerinde durulur. Ayfer'in varlıklı tanıdıklarının üstün yaşantısına özenen annesinin başka biriyle kaçarak evi terk etmesi, üst düzey memur olan babasının ölmesi, kardeşi Tülây'la hayatta yapayalnız kalması, babasının gazeteci arkadaşı Celil Bedri'nin Ayfer'e yardım etmesi ve Ayfer ile Celil Bedri'nin yaşadığı aşkın konu edinildiği romanda

¹⁷ Meram, A. K. (1970). *Siyah Kaplı Defter*. İstanbul: Dilek Matbaası.

gazetecilik yapan Celil Bedri, önemli bir yer teşkil etse de Bedri'nin gazeteciliğinden değil, Ayfer'le yaşadığı aşktan bahsedilir. Görüldüğü gibi bu romanda gazeteci roman kişisi yer alsa da romandan hareketle basın hayatı hakkında herhangi bir bilgi edinemeyiz. Bu yüzden de bu romanı çalışmamıza dâhil etmedik. Kısacası; çalışmamızda hangi romanların inceleneceği konusunda karar verirken yazılı basın hakkında yeteri kadar bilgi veren romanlar belirleyici olmuştur. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki tezimize konu olan romanlar, 1940 ve 2000 yılları arasında yayımlanan romanlar olmakla birlikte romanlarda basına yansıyan olaylar, 1908 II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayıp 1977 yılında yaşanan ve basına "Kanlı 1 Mayıs" olarak geçen hadise ile biter. Yani romanların yayım aralığı 1940-2000 olsa da romanlarda basına ve dolayısıyla bize malzeme olan vakalar, 1908'e kadar gidip 1977 yılıyla son bulur.

Sonuçta, romanların tespit edilmesi konusunda sözünü ettiğimiz zorluklar göz önünde bulundurularak, 1940'tan 2000 yılına kadar yayımlanan tüm romanlar değil basın temasının karakteristik olarak ele alındığı 91 roman üzerinde ağırlıklı olarak durulmuştur. Romanların listesi, ilk basım yılları ve konuları çalışmamızın sonundaki Kaynaklar kısmında verilmiştir. Romanlar, yazıldıkları ve yayımlandıkları döneme göre sınıflandırılmıştır. Ne kadar özen göstersek de, dikkatimizden kaçan romanların olabileceğini tekrar belirterek bu konuda affınıza sığınıyoruz. Çalışmamızın sınırlarını ve hacmini çok genişleteceğini düşündüğümüz için ele alınan romanların teknik ve tematik yapısı üzerinde tek tek durulmamıştır.

1. BÖLÜM

BASININ GELİŞİM ÇİZGİSİ

1.1. Basın Hayatına ve Basın-Edebiyat İlişkisine Genel Bir Bakış

“Hayat, haberdar olmaktan ibarettir.”

Mevlâna

İnsanoğlu çevresiyle iletişim içine girerek hem çevresini etkilemeye ya da değiştirmeye hem de çevresinden etkilenmeye başlar. İşte insanoğlunun çevresiyle olan bu bağının yani kişilerarası ilişkilerin aracı iletişimidir. Duygu, düşünce ya da bilgilerin telefon, televizyon, radyo, yazı gibi araçlardan yararlanılarak başkalarına aktarılması olan iletişim, insanî bir etkileşimdir ve ilk çağlardan günümüze değin insanoğlu, etrafında olup bitenlere dair büyük bir merak içinde olmuştur. Her gün gerçekleştirdiğimiz konuşmalar, izlediğimiz televizyon, kullandığımız dil birer iletişim örneğidir. Diğer bir ifadeyle iletişim, “*insanın varlık sürdürme biçiminin bir ürünü ve insanın varlık sürdürme biçimindeki gelişmelere göre değişimlere uğrayan insana özgü bir olgudur.*”¹⁸ Aynı zamanda değişken, devamlılığı olan, akıcı ve dinamik bir süreçtir. Bu doğrultuda bireyin iletişim olmadan varlığını sürdüremeyeceği, iletişimin de bireysiz olmayacağı düşünülebilir. “*Gazete, kitap, dergi, radyo gibi kitle iletişim araçları; bilgisayar, telefon, uydu gibi iletişim teknolojileri; konferans, konser, tartışma gibi kişilerarası ya da gruplararası iletişim; işaret, bakış, gözyaşı, gülümseme, mimikler, giyinme alışkanlıkları gibi sözsüz iletişim; dahası, sessizlik bile iletişim sözcüğünün anlamı içindedir.*”¹⁹ Günümüzde oldukça mühim bir yeri olan ve kitleleri kendi hedefleri doğrultusunda yönlendirme ve biçimlendirme gücüne sahip kitle iletişim araçları ise, gerek toplumların sosyal yapısının belirlenmesinde gerekse düşünce ve davranışların oluşmasında en güçlü araçlar olarak kabul edilebilir; yani kitle iletişim araçları, toplumların ayrılmaz birer parçası hâline gelmiştir. Bu noktada toplumsal gerçekliğin üretiminde kitle iletişim araçlarını kullanarak insanları haberdar etme amacını güden yazılı basının önemi yadsınamaz.

¹⁸ Oskay, Ü. (1994). *İletişimin ABC'si*. İstanbul: Simavi Yayınları, 7.

¹⁹ Usluata, A. (1995). *İletişim*. İstanbul: İletişim Yayınları, 9.

Dünya toplumlarını derinden etkileyen yazılı basın, kısa süre içinde dünyadaki olayları ve gelişmeleri takip etme imkânı sağlar. Bununla birlikte ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki gelişmeler, her geçen gün basına olan gereksinimin artmasına olanak tanır. Değişik anlamlarda kullanılan basın; kimine göre bütün kitle iletişim araçlarını kapsar, kimine göre radyo ve televizyonu dışarıda tutarak sadece yazılı basını içine alır, kimine göre medya kavramı ile aynı anlamı taşır. Oysaki medya, kitle iletişim araçları veya ortamları anlamına gelir ve bu bağlamda basın, bir kitle iletişim aracıdır. Ayrıca belirli bir dönemde yaşayan insanların hangi olayları önemsedikleri yahut neleri tartıştıkları basından gözlemlenebilir. Zira basın, demokratik toplumlarda üçüncü göz ve yasama, yürütme, yargıdan sonra dördüncü güç olarak tanımlanmıştır. Hem ticarî bir işletme olarak işlevini yerine getirip hem de sosyal açıdan toplumu aydınlatan bir görev üstlenmektedir ve toplumsal açıdan bilgi aktarımı yapan, bilgiyi toplumsal ya da sosyal açıdan kamuoyuna ileten bir aracı mekanizma görevi görmektedir.²⁰ Düşünüldüğünde matbaanın icadıyla başlayan yazılı basın döneminden önce dahi insanoğlu, haber açlığı içindedir. İnsanın haber alma isteği ve bilgiye olan merakı beraberinde haberleşmeyi getirir. Haberleşmenin başlangıcının kitle iletişim araçlarıyla, kitle iletişim araçlarının başlangıcının basınla ilgili olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz. *“Yazının gelişmesi ve yığın hâlinde çoğaltılmasının sağlanması, ulaştırma olanaklarının artması, bunları haberleşme için kullanacak merkezî devletlerin kurulması, ticarî ilişkilerin gelişmesi, haberleşmenin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Teknik olanakların artması, haberleşme için özel araçların gelişmesi, bütün bunları gerçekleştiren toplumsal gelişme haberleşmeyi de belirlemiştir.”*²¹ Yazının ve matbaanın gelişimiyle birlikte değerlendirilen bir diğer kavram, kendi içinde sürekli değişen ve yenilenen romandır. Hem yazılı basınla hem de roman türüyle insanlık, sosyokültürel açıdan yeni bir döneme girer.²² Dolayısıyla insanlık için önemli gelişmelerden ikisi olan basın ve edebiyat, birbirini destekleyen kavramlar olarak karşımıza çıkar.

Asırlarca hayatta var olan her şeyin sanata ya da edebiyata yansıdığı söylenmiştir ve bununla birlikte iletişim dünyası da bütün bir hayatı yansıtmaktadır. Ne edebiyat, iletişimi gereksiz ve geçersiz kılabilir ne de iletişim, edebiyatın yerini büsbütün alabilir. Edebiyat ve iletişim, farklı dallar olmasına rağmen müşterek metotlar ve tekniklerle ortaya çıkan etkileşim sahalarıdır. Bu çalışma ve düşünme alanları, edebî incelemenin ufuklarını,

²⁰ Özkan, I. (1989). *Basın ve Basın İşletmeciliği*. İzmir: Bilgehan Basımevi, 1.

²¹ Kaya, A. R. (1985). *Kitle İletişim Sistemleri*. Ankara: Teori Yayınları, 31.

²² Tepebaşılı, F. (2012). *Roman İncelemesine Giriş*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 7.

imkânlarını ve etkilerini, iletişim dünyasının ulaştığı teknik seviye içinde geliştirebilir.²³ Yani kelimenin temel malzeme olarak kabul edildiği estetik bir iletişim aracı ya da bir kültür taşıyıcısı olan edebiyat, gerçek hayata da sıkı bir bağ ile bağlıdır ve edebî eserler, dönemin insanlarını anlatır. Zaten “*hayatı en gizli, en karışık köşelerine kadar göstermeyen, ruhlarımızın yükselme hamlelerini anlatmayan, duygularımızı tıpkı hayatta olduğu gibi saf ve derin bir surette doyurmayan, elemelerimizi, felaketlerimizi, ahlakî yaralarımızı açık açık aksettirmeyen bir edebiyat, hayat ile rabitasız ve sahte bir edebiyattır.*”²⁴ Diğer bir ifadeyle edebî eserlerdeki konular, sosyal hayatın konularıdır ve sanatçı ile içinde yaşanılan toplumun ruh hâli bakımından önemli bir ölçü oluşturur. Aynı zamanda edebiyat ve iletişim arasındaki bağı incelerken matbaa ile basılan ve yaygınlaşan edebî eserler ile gazete arasındaki gelişim çizgisini de takip etmek gerekir. Basın, kitle iletişim araçlarının güç kazandığı her dönemde edebiyatın yayılmasında önemli bir rol oynar. Öyle ki Tanzimat Dönemi’nden günümüze kadar birçok yazarın ilk yetiştiği ya da tanıtıldığı yerler, yazılı basın kapsamına giren kitle iletişim araçlarıdır. Hem edebî eserlerin geniş halk kitleleri tarafından bilinmesi ve kabul görmesi hem de muharrirlik, musahhihlik gibi mesleklerin ortaya çıkması edebiyat ve basın, özellikle gazete, arasındaki yakınlaşma sayesinde gerçekleşmiştir.

Mehmet Önal, gazetenin Batıdan gelen yeni edebî türlerin gelişme zemini olan bir haberleşme aracı olduğunu ifade eder.²⁵ İlk dönem edebiyatçılarının ilk adımlarını gazetelerde atarak basına önem vermeleri, gazetecilik veya dergicilik faaliyetlerinin sosyal hayatta önemli bir yere gelmesinin ve bu faaliyetlerin edebiyat camiası içinde yaygınlaşmasının kapılarını açar. Durum böyle olunca birçok edebiyatçı, basın hayatında çalışan kişilere romanlarında yer verir. Çalışmamıza konu olan roman yazarlarından Esat Mahmut Karakurt, Naci Sadullah Daniş, Muvaffak İhsan Garan, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Reşat Enis Aygen, Ayhan Hünalp, Aka Gündüz (asıl adı: Hüseyin Avni Finci, ilk yazılarında: Enis Avni), Refik Erduran, Kemal Tahir (Demir), Aziz Nesin, Ümit Deniz, İlhan Engin, Attilâ İlhan, Aydoğan Önel, Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Celâlettin Çetin, Mehmet Coşar, Muzaffer Buyrukçu, Mehmed Kemal, Afet Ilgaz, Çetin Aşkı Özkırım, Ümit Kıvanç, Enver Yorulmaz, İsmail Fatih Ceylan, Piraye Şengel, Sevinç Çokum, Vivet Kanetti (takma adı: E. Emine), Şadıman Şenbalkan,

²³ Önal, M. (2008). *Yeni Türk Edebiyatı En Uzun Asrın Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım (Birinci Kitap)*. Ankara: Akçağ Yayınları, 269.

²⁴ Köprülü, F. (2007). *Bugünkü Edebiyat*. Ankara: Akçağ Yayınları, 87.

²⁵ Önal, a.g.e., 2008, 281.

Sebahattin Demiray, Tahir Abacı, Yusuf Sinan Tanyıldız gibi isimler, basın hayatında çalışan ve içinde yer aldıkları basın dünyasını romanlarına yansıtan isimler arasındadırlar. Hilmi Ziya Ülken, Yusuf Ziya Ortaç, Reşat Nuri Güntekin, Orhan Kemal (asıl adı: Mehmet Raşit Ögütçü), Sait Faik Abasıyanık, Z. Melek, Mehmet Seyda (Çeliker), Meliha İksel, Nahid Sırrı Örik, Cevdet Kudret Solok, Şaban Erik, Şahap Sıtkı (İlter), Oğuz Atay, Adalet Ağaoğlu, Orhan Pamuk, Ahmet Hamdi Tanpınar, Vedat Türkali, Mustafa Narince, Oktay Rifat, Aysel Özakin, Turgut Erim, Leyla Erbil, Hikmet Erhan Bener, Oya Şeneldir, Ahmed Günbay Yıldız gibi isimler ise basın ve basın çalışanlarını romanlarına konu edinen edebiyatçılarıdır. Gerek hem basın çalışanı hem de roman yazarı olan gerekse edebiyatçı kimliğiyle ön plana çıkan bu isimler, sonraki sayfalarda değineceğimiz basının gelişim çizgisi kapsamında yer verdiğimiz basın hayatındaki gelişmelerden romanlarında bahsederler ve basın-edebiyat beraberliği, incelediğimiz romanlarda kendine yer edinir. Yani basının, özellikle gazeteciliğin gelişmesinde önemli bir yeri olan edebiyatçılar, romanlarında basına yansıyan toplumsal, sosyal ve kültürel hadiseleri de ele alırlar.

İçinden çıktığı toplumu etkilemekle birlikte aynı zamanda o toplumdan etkilenen roman; roman kişilerine sosyal, kültürel ya da siyasal farklı kimlikler yükler. Roman kişilerine yüklenen bu kimlikler aracılığıyla da okuyucunun bahsi geçen toplumsal hayat hakkında bilgi sahibi olması sağlanır. Farklı edebî dönemlerde, sosyal veya kültürel çeşitli kimliklerle okuyucu karşısına çıkan roman kişilerinden hareketle dönemin yapısı ile sosyokültürel meseleleri gün yüzüne çıkmış olur. Yazarlar, toplumdan beslenen ve de toplumu besleyen romanlar vasıtasıyla çeşitli kimlikler yaratarak toplumda meydana gelen değişimlerin insanları ya da ülkeyi nasıl etkilediğini edebî metinlerin dünyasından yansıtırlar. İşte çalışmamızda ele aldığımız romanlarda bu meseleler ve değişimler, yazarlar tarafından türlü roller yüklenen basın çalışanları roman kişileri kullanılarak işlenir. Dolayısıyla yaşanan sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik değişimler, basın çalışanları açısından ele alınarak verilir. Yazarlar, romanlarında basın çalışanlarına dayatılan rolleri ve basın hayatında yaşanan sorunları verirken dönemin basınla ilgili gelişmelerinden de bahsettikleri için bu meseleleri kısaca vermenin faydalı olacağı görüşündeyiz:

1940 öncesi dönemde çoğunlukla Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşuyla birlikte, kurulan yeni devleti ileri götürmeye yönelik çalışmalar sürdüren basın, II. Dünya Savaşı yıllarında da yol göstericilik görevini üstlenir. Basında teknik anlamda asıl gelişme, II. Dünya Savaşı sonrası ekonomik gelişmenin hızlanmasıyla mümkün olur. II. Dünya

Savaşı'ndan sonra çok partili döneme geçilmesiyle basına özgürlük tanınır. Basın üzerinde iktidarın baskısının azalması, II. Dünya Savaşı sonrasında ortama hâkim olan liberal esintiler çerçevesinde bir zorunluluk olarak ortaya çıkar. Basın teknolojisindeki gelişme, baskı sayılarının artmasını ve daha hızlı bir üretimin gerçekleşmesini sağlar. Ayrıca bu dönemde Gazeteciler Cemiyetinin ve Gazeteciler Sendikasının kurulması, İstanbul Üniversitesi'nde Gazetecilik Okulunun açılması basın hayatı adına olumlu gelişmelerdir. 1950'li yıllara gelinceye kadar Türk basın hayatındaki en etkili basın hareketleri, Millî Mücadele yıllarının özgürlük mücadelesi veren Anadolu basını tarafından gerçekleştirilir. 1950'li yıllara kadar Türk Gazeteciler Birliği, Basın Birliği, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Basın Birliği Derneği gibi kuruluşlar varlık gösterse de²⁶ bütün bunlara rağmen basın hayatında çalışanların birçok sorunla karşılaşması bu sektörün tam anlamıyla kendini göstermesinin önüne geçer.

Çok partili döneme geçilmesiyle kurulan Demokrat Parti, hemen kendi görüşüne uygun gazeteler kurarak ve *Basın Kanunu* hazırlayarak basın hayatına el atar. İktidara gelmeden önce basının büyük bir kısmı tarafından desteklenen Demokrat Parti, 1952 yılından itibaren basının desteğini kaybetmeye başlar ve birçok basın-yayın organı tarafından eleştirilir. 1950'de Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle basın, partinin faaliyetlerini tenkide başlar ve bu durumdan rahatsız olan Hükümet, aleyhine çalışmalar sürdüren, dolayısıyla kendisi için tehlike kaynağı oluşturan gazeteleri kapatıp yazarları hapseder. 1954 yılından sonra daha da sertleşen Demokrat Parti, eleştiriler karşısında basını susturmak için demokratik olmayan çeşitli önlemler alır. “*Demokrat Parti'nin 1960'ta denemeye çalıştığı Tahkikat Komisyonu, baskı ve sindirme çabalarının son başarısız örneğini oluşturur. Komisyon adeta sivil bir otorite gibi çalışarak, her fırsatta basın üzerinde denetim kurmaya çalışmıştır.*”²⁷

1950-1960 döneminin en önemli basın olayı olarak kitle toplumuna²⁸ yani kitleselleşmiş insanların oluşturduğu, insanlar arasındaki iletişimin kitle iletişim araçlarıyla gerçekleştirildiği modern toplumsal formasyona seslenen kitleselleşen basını örnek verebiliriz. Bu dönemde “Besleme Basın” olarak adlandırılan Demokrat Parti yanlısı basın-yayın organları, partinin yanında olarak tiraj yükseltmeye çalışırken Demokrat Partiye

²⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Barlas, C. (2002). *Bab-ı Ali'den Çiftetelli'ye, Türk Medyasının Kartelleşme Öyküsü*. İstanbul: Birey Yayıncılık.

²⁷ Alemdar, K. (1955). *İletişim ve Tarih*. Ankara: İmge Yayınevi, 131.

²⁸ Mutlu, E. (1995). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Ark Yayınevi, 213.

muhalif basın-yayın organları ise sık sık kapanma cezası alır. Demokrat Partinin iktidarda bulunduğu 10 yıllık dönem boyunca 2324 basın mensubu hakkında tatbikat yapılır ve birçok gazeteciye de çeşitli cezalar verilir. Muhalif basın, Hükümet'in başarısızlıklarını eleştirdikçe Demokrat Parti iktidarı, çıkardığı yasalarla basına olan baskıyı her geçen gün biraz daha arttırır. Gazetelerin büyük bölümleri *"Bu köşemizdeki yazılar sansüre uğramıştır. Yayımlayamıyoruz."* ifadesiyle boş ve bembeyaz bir şekilde çıkar. *"Gazeteler ikide bir kapatılır ya da sansür edilir. Sansür edilen yerlerin boş bırakılması, 'kim bilir neler yazılıydı' diye merakla kapılan okuyucuların düş gücünü daha da çok arttırır."*²⁹ Bu nedenle basın, günün olayları hakkında kamuoyuna bilgi veremez ve kamuoyu da 27 Mayıs 1960'tan kısa bir süre önce gelişen olayları öğrenemez. Ancak okurun düş gücünü arttıran sansür, siyasal olayların abartılarak yayılmasına neden olur. Yani 1950 ve 1960 yılları arasında yazılı basın, yasal sınırlamalarla karşı karşıyadır. 27 Mayıs 1960 tarihi, Türkiye için bir dönüm noktasıdır. *"Türk toplumunun çarpık da olsa hızlı bir ekonomik gelişme ve sanayileşme içine girdiği, ama çözümlenemeyen sorunların yarattığı siyasal krizlerin üç sonuca ulaşan, en az ikisi sonuçsuz kalan askerî darbelerle doldurulmaya çalışıldığı dönemdir."*³⁰ 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi ile Demokrat Parti, iktidardan düşürülür ve partinin *Basın Kanunu* yürürlükten kaldırılarak Türk basınının hürriyete kavuşması sağlanır. Bu müdahaleden sonra Millî Birlik Komitesi, yeni Anayasa'yı hazırlar ve demokratik olmayan kanunların belirlenmesi amacıyla kurulan komisyonun raporu ile basın özgürlüğünü kısıtlayan kanunlar kaldırılır.³¹

Basın açısından yaşanan en mühim gelişmeler ise, gazetecilere kıdem hakkından tazminat hakkına kadar geniş hakların tanındığı kanun değişikliği ile Basın İlan Kurumunun kurulmasını öngören ve basına destek olma amacını güden Kanun'dur. Bu yeni dönemle birlikte özgürlüğüne kavuşan basın, partiler çevresinde örgütlenerek sol ve sağ basın olarak varlığını sürdürür. 1960 sonrası Türk basınında büyük sermayenin basına girişi gibi sorunlar boy gösterse de 1960-1970 dönemi, basın özgürlüğü açısından geçmişe oranla en rahat dönem olarak nitelendirilebilir. 12 Mart 1971 öncesinde bir bunalımın içinde olan ülkemizde, sosyal ve ekonomik düzensizlik hâkimdir. Fiyatların yükselmesi ve paralelinde işsizliğin artması grevlerin çıkmasına neden olur ve Hükümet, bu olayları engellemede yetersiz kalır. 12 Mart Muhtırasının verilmesi ve ilan edilen sıkıyönetimle 13

²⁹ Urgan, M. (1998). *Bir Dinozorun Anıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 268.

³⁰ Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları, 78.

³¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Tokmakçıoğlu, E. (2011). *Türk Basın Tarihi*. Ankara: İsim Yayınları.

Mayıs'ta *Sıkıyönetim Kanunu* çıkarılır. Bu Kanun'la gerekçe göstermeden ev ve kişi arama; parti, sendika ve derneklerin faaliyetlerine son verme; haberleşmeyi sansür etme; basını ve her türlü yayını denetleme; basımevlerini kapatma yasal hâle getirilir. 12 Mart 1971 döneminde basın özgürlüğü iyice kısıtlanır ve bu dönemde çok sayıda gazete ya da dergi kapatılır. Ancak yeni teknolojik gelişmelerin sektöre girmesiyle birlikte basın hayatı açısından en önemli adımlardan biri, bu baskı yıllarında atılır ve renkli ofset basıma³² geçilir. Böylelikle renkli gazeteler basılır ve hem baskı kalitesi hem de baskı süresi açısından iyileşme sağlanır.³³ “İlk ofset baskıyı Haldun Simavi, 26 Kasım 1967’de *Günaydın* gazetesinde gerçekleştirir. Ancak siyah beyaz ilk ofset basım ise *Yeni Asır*’ın 1967 yılında *İzmir*’deki tesislerinde gerçekleştirmiştir.”³⁴ Yine bu yıllarda özel sektörün basına yaptığı reklam harcamaları da artar. Fakat televizyonun hayatımıza girmesi, özel sektörün reklam bütçesinin büyük bir kısmını televizyona kaydırmasına neden olur.

1950-1960 yılları arasında ortalaması yıllık yaklaşık 60 olan basın davaları, 1960-1975 yılları arasında 34’e düşer lakin 1975-1980 yılları arasında 300 civarına çıkar. Yani 1980 yılına kadar basına karşı sürdürülen baskıcı tutumda azalma görülmez. Nitekim 1980-1983 arası dönem, “kara dönem” olarak hafızalarda yer edinir. Millî Güvenlik Konseyinin yönetime el koymasıyla çıkarılan *Sıkıyönetim Kanunu*, haberleşmeye sansür getirir ve birçok gazetecinin tutuklanmasının yolunu açar. Bununla da kalmayarak 1982 yılında her türlü yayının kontrol edilmesi; gazete, dergi, kitap gibi yayınlara sansür koyulması veya toplatılıp kapatılması hükmü getirilir. “1980’li yılların ortalarına itibaren *Batı Avrupa*’daki medya sistemlerinde, kamu hizmeti yayıncılık felsefesinin yıkıldığını, kamu çıkarları ve kamu yararları kavramlarının yerini serbest piyasa kavramının aldığı gözlenmektedir.”³⁵ 1980’li yıllarda basın, teknolojinin bütün imkânlarından yararlanır. 1980 sonrasında Türk basınında “holdingleşme süreci” başlar ve basında tekelleşme eğilimi görülür. “1980’li yıllar (...) basında tekelleşme eğilimlerinin sorgulanmaya başladığı ilk yıllardır. Basında tek sesliliğe neden olduğu gerekçesiyle eleştirilen basında tekelleşme olgusu yayınlanmakta olan gazetelerin önemli bir bölümünün sahibinin aynı

³² Renkli ofset baskı makineleri, 32x44 cm ebadından 110x160 cm ebadına kadar olan makinelerdir. Bu makinelerle kâğıt üzerine bütün işlerin baskını yapmak mümkündür. Bu makinelerdeki temel amaç, baskı süresini kısaltmak ve daha hızlı, daha kaliteli baskılar elde etmektir.

Ofset baskı makineleri ile ilgili bilgi için bakınız: İnternet: http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Ofsette%20%C3%87ok%20Renkli%20Bask%C4%B1%201.pdf 20 Şubat 2015’te alınmıştır.

³³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Değirmenci, F. (2011). *Türkiye’de Basın Özgürlüğü ve Demokrasi Söylemi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

³⁴ Girgin, A. (2001). *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 150-152.

³⁵ Çaplı, B. (2002). *Medya ve Etik*. Ankara: İmge Kitabevi, 46.

*kişi ya da grup olmasından kaynaklanır.”*³⁶ Zira kamuoyunu yöneten tekelleşme, bireyleri kendi fikirlerini açıklamaktan alıkoyarak halka yöneticilerin fikirlerinin empoze edilmesine neden olur. Yani basın-yayın kuruluşlarının belirli grupların elinde olması, farklı görüşlerin yayılmasını engeller.

1980 döneminde girilen yapılanma süreciyle birlikte basın da yapılanma dönemine girer ve basının kamuoyunu etkilemede etkili bir silah olması nedeniyle basına yönelen sermaye artar. “Özellikle 12 Eylül 1980 hareketinin ardından siyasî partilerin kapatılması, siyaset yapmanın askıya alınmasıyla basın daha ciddi bir rol üstlenir. Bunlara, eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın medyayı mümkün olduğunca kullanma çabası da eklenince, 1980’li yıllar medyanın ‘kurtlar savaşı’na sahne olur.”³⁷ 1980 sonrasında meydana gelen siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler içinde basından destek alınmaya çalışılır ve basına gereken önem verilir. Ancak bu dönemde de, diğer dönemlerde olduğu gibi, iktidar aleyhine durumlarda basına yaptırımlar uygulanır. Türk basını siyasal, sosyal ve ekonomik handikapla karşı karşıya kalır ve askerî yönetimin uyguladığı sansür, basın hayatı içinde yer alan kişilerin çekingen davranarak sağlıklı haber yapmalarını engeller. Baskı döneminin etkisiyle basın, daha çok magazin konularına ağırlık verir. Başka bir deyişle 1970’li yıllarda basın çevresince acımasızca eleştirilen magazin haberciliğine, 1980 sonrası dönemde yer verilir. Gazete haberlerinin %15,50’sini magazin haberleri, %12,38’ini spor haberleri, %11,22’sini siyasî haberler ve %8’ini de toplumsal haberler oluşturur.³⁸ Bu dönemde basında halkı uyarma ve aydınlatma görevi çoğunlukla bırakılarak kâr amacı güden işletmeciler felsefesi benimsenir. Yani “iletişim dünyasında habercilik geriye itilir, okur istekleri önemini yitirir. Sansasyonel bir iki haber veya okuru mutlu edecek birkaç magazin konusuyla insanlar meşgul edilir.”³⁹ 1970 sonrasında renkli ofset basıma geçildiğini önceki sayfalarda söylemiştik. Renk, basının her alanında kullanılır hâle gelir. Haberlerde renkli fotoğrafların kullanılmaya başlanması fotoğrafın haberinin yapılmasına kapı açar ve bu da asparagas haberlerin basında yaygınlaşmasına neden olur. Bu yıla kadar basına devlet tarafından karşılıksız verilen gazete kâğıdı, bu dönemden sonra yüksek fiyatlarla verilmeye başlanır ve gazete kâğıdının karşılıksız verilmesinin kalkmasıyla birlikte basın, zor duruma düşer. 1980’li yılların ortalarından

³⁶ Koloğlu, a.g.e., 2006, 90-94.

³⁷ Acar, A. (1998). *Türk Medya Sektöründe Yoğunlaşma Hareketleri ve Beklenen Etkiler*. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı, 7.

³⁸ Öke, M. K. (1994). *Gazeteci*. Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, 29.

³⁹ Demirkent, N. (2000). *Medya Medya*. İstanbul: Dünya Yayınları, 252.

itibaren basın, herhangi bir sanayi sektörü gibi görülmeye başlanarak sermaye gruplarının eline geçer. Diğer bir ifadeyle basın, basın mensubu olmayan iş adamlarının yani basın dışı sermayenin tekeline geçer.

1990’larda Türk basını açısından iki önemli gelişme vardır: ticarî televizyonların yayına başlaması ve basın sermayesinin finans sermayesiyle bütünleşmesi. Basın patronları radyo ve televizyon kanalı sahipliğinin yanında reklam, pazarlama, elektronik, turizm, sanayi, sigorta, leasing⁴⁰ ve banka şirketlerine de el atarlar. Bunun aksini de söylemek mümkündür. Çünkü banka patronları da basın patronluğuna soyunurlar.⁴¹ Bu yıllarda büyük gazetelerin kendi dağıtım şirketlerini kurmalarıyla birlikte hem diğer basın-yayın organları zor duruma düşer hem de bu durum, basın piyasasını olumsuz yönde etkiler. Zira basındaki tekelleşme hızlanır. 1988 yılında promosyon reklamlarına getirilen yasağın kalkmasıyla 1990’lı yıllarda basında promosyona farklı biçimlerde yer verilir. Promosyon döneminin ilk zamanlarında, çekilişler yapılarak çeşitli hediyeler dağıtılırken sonrasında kuponla hediyeler verilmeye başlanır. Basın hayatındaki bu özendirme çalışmasının tek bir hedefi vardır, tirajları yani baskı adetlerini arttırmak. Yaklaşık üç milyon olan günlük gazete tirajları, promosyon çalışmalarıyla birlikte altı milyona sığrarak amacına ulaşır. Bu promosyon yarışı, gazete fiyatlarının artmasına neden olduğu gibi sorgulayan veya araştıran gazeteci tipi yerine çıkarına göre hareket eden ve magazinsel anlayışı benimseyen bir gazetecilik anlayışı gelir. Ayrıca “star gazeteci” kavramı yayın hayatına girer ve çeşitli alanlarda başarı göstermiş kişilerin özel televizyon kanallarında program ya da gazetelerde köşe yazarlığı yapması gündeme gelir. Bu da gerçek anlamda gazetecilik yapmak isteyen kişileri olumsuz yönde etkiler. 1994’te çıkarılan *RTÜK Kanunu* ile birlikte gündeme gelen özel televizyon yayıncılığı, basın alanına yeni bir bakış açısı kazandırır. “*Basının kamuoyunu bilgilendirerek toplumun aydınlanmasına olanak sağlayan habercilik işlevi yerini ‘haber’ ve ‘eğlence’ (‘information’ ve ‘entertainment’) sözcüklerinden türetilen ‘habeglence’ (‘infotainment’) işlevine bırakır.*”⁴² 1990’lı yıllarda televizyonların ortaya çıkmasıyla, yazılı ve görsel basın arasında bir rekabet de oluşur. 1990’lı yılların sonunda ise promosyon kampanyalarının yasaya aykırı olduğu gerekçesiyle durdurulması ve

⁴⁰ Leasing, “kiralama” anlamındadır.

İnternet: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5511c35178cbe1.09923765 20 Şubat 2015’te alınmıştır.

⁴¹ Nebiler, H. (1995). *Medyanın Ekonomi Politikası*. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 75-83.

⁴² Tılıç, L. D. (1998). *Utaniyorum ama Gazeteciyim*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

kültürel ürünler dışında promosyon dağıtılamayacağı kararı alınır.⁴³ Bu değişiklikle birlikte promosyon reklamlarının yerini gazetenin okunması yönündeki reklamlar alır.

1980’li yıllardan günümüze kadar olan dönem, basın alanında önemli gelişmelerin ve basın özgürlüğü adına önemli iyileşmelerin olduğu bir dönem olsa da basın, şekil değiştirmiştir. Zira hemen hemen her dönem basın, ticarî çıkarlarının zarar görmesinden çekindiği için Hükümet’le iyi ilişkiler kurma çabası içindedir. “*İlk gazete olan Takvim-i Vekayi’nin çıkışından neredeyse günümüze kadar Türk basının temel görevi, basın özgürlüğünü savunmak ve ayakta kalabilmek olmuştur.*”⁴⁴ Bugün Türk basın hayatı; artan maliyetler, iş gücü, üretim sürecinin değişen teknolojiye uydurulması, özellikle televizyon ya da internetle rekabet gibi birçok sorunla başa çıkmak durumundadır; diğer bir ifadeyle yazılı basın, her geçen gün ekonomik, sosyal, kültürel ve teknik açıdan değişim gösteren teknolojik rekabete katlanabilme çabası içindedir. Büyük sermaye birikimine sahip olan modern basın işletmeleri, basın hayatımızda yönlendirici bir rol oynarken İstanbul, Ankara ve İzmir gibi birkaç büyük şehrimiz dışında yerel basın, basın hayatı içinde tutunmak ve yeterli hizmet verip ulusal düzeyde sesini duyurabilmek için gayret gösterir.

Türk basınına bir bütün olarak bakıldığında ise büyük basın işletmelerinin modern basın anlayışı ve teknolojik açıdan, gelişmiş ülkeler düzeyinde olduğunu söyleyebiliriz. Basın, “*(...) eğitim ihtiyacına yönelik olan bilgileri kitlelere yaymak, yöneticilerle halk arasında bağlantı kurmak, halkın olaylarla ilgili bilgisini arttırmak, en önemlisi kalkınmanın sağlanmasında bir araç olarak kullanılmaktadır.*”⁴⁵ Dünyada ticarî mal alışverişinden kaynaklanan bilgi ihtiyacını gidermeye yönelik bir hareketin etkisi sonucunda ortaya çıkan basın, ülkemizde gelişimi bakımından farklı bir yol izler. Zira 1828 yılında Mısır’da yayımlanan *Vakayı-i Mısıriye* gazetesi⁴⁶ ile başlayan Türk medya tarihi, 1980 yılına kadar sırasıyla matbuat, gazetecilik, basın-yayın, radyo ve televizyon, iletişim gibi alt başlıklarda incelenirken bu yıldan sonra bahsi geçen kavramlar medya ve iletişim adı altında toplanır. Böylelikle matbuatla sınırlı olan basın-yayın, hem

⁴³ Türk basın tarihinde promosyon çalışmaları hakkında bilgi için bakınız: Demirkent, N. (2000). *Medya Medya*. İstanbul: Dünya Yayınları. / Hacışabanoğlu, M. S. (1996). *1983-1993 Arasında Medya-Politika İlişkileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. / Yiğenoğlu, Ç. (1996). *Metelikten Medyaya*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

⁴⁴ Öke, a.g.e., 1994, 26-27.

⁴⁵ Büyükerşen, Y. (1983). “Ekonomik Kalkınmada İletişimin Önemi”. *İletişim Olayları ve Türk Basının Sorunları Semineri*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 56-62.

⁴⁶ Topuz, H. (2003). *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 13.

teknolojideki ilerlemeler hem de televizyon, gazete, internet gibi iletişim platformlarıyla büyük bir ağ hâline gelir.

“Edebiyat eserini okuyucuya ulaştıran asıl aracı teknik, yazı ve matbaanın icadından itibaren baskı (basım) iken 20. yüzyılın ikinci yarısında önemli bir değişiklik devreye girmiş, kitap-dergi ve gazeteye televizyon eklenmiştir.”⁴⁷ Yazılı basının toplumsal üstünlüğü, 1950’li yıllarda televizyonun kendini göstermesiyle birlikte gerilese de yazılı basının toplumdaki varlığı sürecektir ve yazılı basının toplumdaki varlığı sürdükçe basın, birçok romana konu olmaya devam edecektir. Yani genel olarak insanı ve onun ilişkilerini anlatan roman, insanı anlamak için basın temasından yararlanmıştır ve yararlanacaktır. Böylelikle okur, basın sayesinde roman kişilerinin içinde bulundukları devrin analizini çıkarabilir. En önemli gelişimini kültür ve edebiyat alanında yapan Tanzimat Dönemi, özellikle gazetenin şahsi teşebbüse açılmasıyla bu alanda birçok devrimin yolunu da açar. “Tanpınar (1988)’in dediği gibi, Tanzimat yıllarında gazete hemen hemen tek başına yeniliği idare eder. Nitekim ilk roman -çeviri de olsa- *Ceride-i Havadis*’te tefrika edilmek suretiyle Türk edebiyatına girer.”⁴⁸ Türk okurunun Batılı anlamda romanla karşılaştığı ve Türk romanının doğduğu Tanzimat Dönemi’nden itibaren basın ya da basın hayatı ile ilgili meseleler, tema olarak Türk romanında işlenir. Türk edebiyatında modernleşmenin gazete ile başladığı ve edebiyatımıza giren roman gibi yeni türlerin gazete aracılığıyla duyurulduğu bir dönemde gazetecilik yahut matbaacılığın romanda üzerinde durulan konulardan biri olması ya da bahsi geçen bu iki türün birbirini desteklemesi gayet normaldir. Tanzimat romanıyla başlayan matbuat ve matbuat dünyasında ortaya çıkan sorunlar, Cumhuriyet Dönemi’ne kadar gelir ve romanlarda sürekli vurgulanır. Aynı zamanda eserler, basınla ilgili yeni ve farklı anlayışları da dillendirir. “Edebiyat sanatı, hem hayatı yazar merceğinden yansıtır, hem de henüz bilimselliği kanıtlanmamış, sezi niteliğinde duygu ve düşünceleri, hayalleri dile getirerek insanlığa öncülük bile eder.”⁴⁹ Öyle ki hayatı yansıtma söz konusu olduğunda hayata ve insana dair çeşitli sorunları ya da olayları ele alabildiği gibi iletişim araçlarını konu edinerek basın hayatını da reel olmayan roman dünyasına çekebilir. Yazarlar, “Basının toplum yaşamında, siyasal yaşamda ve

⁴⁷ Aytaç, G. (2005). *Edebiyat ve Medya*. Ankara: Hece Yayınları, 11.

⁴⁸ İnternet: Korkmaz, F. (Summer, 2011). “Bir Gazetecinin Romanı: *Esrâr-ı Cinâyât*”. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/3, 1050. Web: http://turkishstudies.net/Makaleler/1017431291_64_ferhat_korkmaz.pdf adresinden 20 Haziran 2013’te alınmıştır.

⁴⁹ Aytaç, a.g.e., 2005, 9.

*cumhuriyetin gelişme ve ilerlemesinde sahip olduğu yüksek görevleri anmak isterim.*⁵⁰
diyerek millet yaşamında basının önemine değinen Mustafa Kemal Atatürk gibi, basın hayatına dikkat çekmek için bu konunun eserlerinde yerini almasını isterler.

⁵⁰ İnternet: <http://www.atam.gov.tr/duyurular/basin> 20 Haziran 2013'te alınmıştır.

2. BÖLÜM

BASIN HAYATINDA ÇALIŞANLAR

“Halk kendi yazarını buldukça uyanır, bulmadıkça uyur.”

Sabahattin Eyuboğlu⁵¹

İnsanların iç dünyalarını, duygu ve düşüncelerini, yaşadığı olayları toplumsal bağlamda ele alan ve kurgusal bir anlatı olarak karşımıza çıkan roman, gerçek dünya ile düşsel dünya arasına yayılan geniş bir edebî alandır. Roman yazarının yola çıkış noktası gerçek yaşamsa ve roman, gerçeği yansıtan bir edebiyat türü ise romanın toplumsal gerçekliğin parçası olan basın hayatını, özele inerek roman, hikâye, şiir ile gazete, dergi, gazetecilik ve dergiciliği konu edinmesi olağandır.

İnsanların etraflarında olup bitenleri merak ederek bunları öğrenmek istemeleri, diğer bir ifadeyle insanların habere duyduğu açlık veya gereksinim, basını ve basın çalışanlarını doğurmuştur. Kitle iletişim araçlarının git gide ağırlığını arttırıp önemli bir yer edindiği, bununla birlikte toplumsal ilişkiler hususunda belirleyici bir rol oynadığı düşünüldüğünde gazetecilik, muharrirlik, musahhihlik gibi basın hayatıyla alakalı mesleklerin önem kazandığını ve değişimler geçirdiğini söyleyebiliriz. *“Gazeteciliğin çok tehlikeli meslek olduğunu zannediyorum, insanı canlı, dedikodulu havasıyla yutar, günleri yaşatır ve bir gün ebediyen ölürsün.”* sözleriyle gazeteciliğin tanımını yapan Mehmet Kaplan, bu mesleğin doğruluk ve hür düşünce gibi birçok unsuru bünyesinde barındıran bir meslek dalı olduğuna inanır. Aynı zamanda fikir işçileri olarak gördüğü basın çalışanlarının önce kendi vicdanlarına sonrasında ise okuyucularına karşı sorumlu olmaları gerektiği üzerinde durur. Yani basın hayatında çalışan kişilere, farklı roller ve görevler yükler. 1998 yılında yayımlanan Gazeteciler Cemiyeti Bildirgesi’ne baktığımızda da bu bildirmede yer verilen *“Gazetecinin Temel Görevleri ve İlkeleri”* maddesinde, basın hayatında kendine yer edinen kişilerin sahip olması gereken ilkeler ile görevler sıralanır:

- Halkın gerçekleri ve doğruları bilme hakkı adına, gazeteci kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorundadır.

⁵¹ İnternet: <http://www.ilimdunyasi.com/y-guzel-sozler/yazmak/?imode> 4 Ekim 2014’te alınmıştır.

- Gazeteci bilgi ve haber alma, yorum yapma ve eleştirme özgürlüklerini ne pahasına olursa olsun savunur.

- Gazeteci, başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Irk, etnisite, cinsiyet, dil, milliyet, din, sınıf ve felsefî inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusları, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır. İnsanlar, topluluklar ve uluslararası nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapamaz. Gazeteci, her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtıcı yayın yapmamaya özen gösterir.

- Gazeteci, kaynağını bilmediği bilgi ve haberleri yayınlamaz; kaynak açık olmadığında, yayınlamaya karar verdiği durumlarda da kamuoyuna gerekli uyarıları yapmak zorundadır. Ajanslardan alınan özel haberler kullanılırken kaynak belirtilmesine özen gösterir.

- Gazeteci temel bilgileri yok edemez, görmezlikten gelemes ve metinlerle belgeleri değiştiremez, tahrif edemez. Yanlış, yanıltıcı ve tahrif edilmiş yayın malzemesi kullanmaktan uzak durur.

- Gazeteci, bilgi, haber, fotoğraf, görüntü, ses, belge elde etmek için yanıltıcı yöntemler kullanamaz.

- Gazeteci, kamuya mal olmuş bir şahsiyet bile olsa, halkın haber alma, bilgilendirme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiçbir amaç için, izin verilmedikçe özel yaşamın gizliliği ilkesini ihlal edemez.

- Gazeteci, basılmış, yayınlanmış her yanlışı en kısa sürede düzeltmekle yükümlüdür. Gazeteci, cevap hakkına saygılı olmalıdır.

- Gazeteci, kendisine güvenilerek verilmiş bilgilerin, belgelerin kaynaklarını kendileri izin vermediği sürece, meslekî gizlilik ilkesi uyarınca, hiçbir şekilde açıklamaz.

- Gazeteci, intihal (aşırma), iftira, hakaret, lekeleme, saptırma, manipülasyon, söylenti, dedikodu ve mesnetsiz suçlamalardan kesinlikle uzak durur.

- Gazeteci, bir bilginin, haberin yayını yahut yayınlanmaması karşılığı hiçbir maddî veya manevî avantajın peşinde olamaz. Gazeteci, devlet başkanından milletvekiline, iş adamından bürokratına kadar haber kaynağı olarak da kabul edilen kişi ve kurumlarla iletişimini meslek ilkelerini gözeterek yürütür.

- Gazeteci, gazetecilik mesleğini, reklamcılıkla, halkla ilişkilerle veya propagandacılıkla karıştıramaz ve ilan-reklam kaynaklarından herhangi bir telkin, tavsiye alamaz, maddî çıkar sağlayamaz.

- Gazeteci, ne konuda olursa olsun, elde ettiği bilgileri geniş biçimde yayın konusu yapmadan kendi menfaati için kullanamaz. Mesleğini, ne şekilde olursa olsun, (kanunların ve yönetmeliklerin kendisine tanıdığı hakların dışında) ayrıcalıklar kazanmak amacıyla kullanamaz.

- Gazeteci, her ne amaçla olursa olsun, tehdit ve şantaj gibi yöntemlerle mesleğini ve kendisini kullanmaz bunlara başvuramaz.

- Gazeteci, her türlü baskıyı reddeder ve çalıştığı basın yayın organındaki yöneticileri dışında kimseden işiyle ilgili talimat alamaz.

- Gazeteci sıfatını taşımayı hak eden herkes meslek ilkelerine de en yüksek seviyede uymayı taahhüt eder ve ülkesindeki kanunlara saygılı olmakla birlikte hükümet ve benzeri kurumların müdahalelerine kapalıdır. Meslekî olarak sadece meslektaşlarının ve kamuoyunun değerlendirmeleri ile bağımsız yargı organlarını dikkate alır. Gazeteci, devleti yönetenlerin belirlediği ulusal ve uluslararası politikalar konularında bazı önyargılara değil, halkın haber alma hakkına öncelik verir. Onu meslek ahlakı, gazeteciliğin temel ilkeleri ve özgürlükçü demokrasi kaygıları yönlendirir.⁵²

Sıraladığımız bu görev ve ilkeler, basın çalışanı kişilere bazı sorumluluklar ya da roller yükler. Toplumu bilgilendirme ve doğru bir bakış açısı sunma bağlamında önemli görev ve sorumlulukları olan basın çalışanları, kamuoyunun bağımsız temsilcisi olma görevini üstlenmiş kişilerdir. Hakikat nosyonunu temeline alan basın hayatıyla ilgili tüm mesleklerin varoluş nedeni toplumsal hakikatin açığa çıkarılması ve insanlara iletilmesidir. Basının var olma sürecinden itibaren basın dünyasındaki kalem erbapları, çeşitli iletilerin sunulmasında görev üstlenirler ve bu doğrultuda çeşitli kimliklerle karşımıza çıkarlar. Temsil ettikleri değerlerden ruhsal portrelerine, demografik ve sosyoekonomik özelliklerinden sosyal hayattaki konumlarına kadar farklı özellikler gösterebilirler de etik açıdan uymaları gereken ya da sorumlu oldukları bazı ilkeler vardır. İşte 1940-2000 yılları arasında yaşanan sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik gelişmeleri basın ve basın çalışanları aracılığıyla ele alan çalışmamız; basın hayatında çalışan kişilerin aile, toplum, çalışma ya da siyaset gibi alanlarda üstlendikleri roller hakkında da bilgi verir. Çalışmamızın “Kalem Efendisi Kişiler: Basın Hayatında Çalışanlar” başlıklı bölümünde

⁵² Ayrıntılı bilgi için bakınız: Akgün, a.g.e., 2000, 15-16.

kalem efendisi kişiler olarak tanımlamakta sakınca görmediğimiz basın çalışanlarının romanlarda hangi rollerle veya kimliklerle okuyucu karşısına çıktığı üzerinde durulmuştur.

2.1. Basın Mensubu Kişilerin Tasnifi⁵³

2.1.1. Basın patronları

Basın hayatının çeşitli kademelerinde yer alan çalışanlar arasında olan basın patronları, ele aldığımız romanlarda çoğunlukla mevki ya da hiyerarşi olarak altlarında yer alan çalışanlarına her daim zorluk çıkaran, emek sömürücüleri ve çıkarıcı kişiler olarak tasvir edilirler. Patronları oldukları, diğer bir ifadeyle sahibi oldukları medya kuruluşlarının tirajlarını düşünerek hareket eden bu kişiler için çıkarları, basın ahlakı ve gazeteci sorumluluğu gibi değerlerin üzerindedir. Bu nedenle siyasî içerikli yayın çıkaranların dışında genellikle toplumsal sorumluluk bilincinden uzaktadırlar ve gazetelerini sadece büyük bir sermaye birikimi olarak gördüklerinden çalışanlarını da amaçları doğrultusunda hareket etmeye zorlarlar.

2.1.1.1. Gazete/dergi sahipleri

Her şeyden önce sahip oldukları gazetenin geleceğini düşünen gazete/dergi sahiplerinin amacı, ne olursa olsun işin sonunda kâr sahibi olmaktır. Bu yüzden gazetelerinin tirajını arttırmayı, baş amaçları olarak belirleyerek hareket ederler ve çıkarlarının peşinden koşarlar. Tirajlarını önemsedikleri için de incelediğimiz romanlardaki gazete/dergi sahiplerinin hemen hemen hepsi, maddî açıdan iyi yerlerde olan kişilerdir. Ekonomik yönden hiçbir sıkıntı çekmeyen ve kazançları yüksek olan bu kişilerin, aynı zamanda dönemlerindeki iktidarla ya da güç sahipleriyle ilişkiler içine girmeleri, onların maddî kazançlarının artmasını sağlar. Bununla birlikte günlük satış ortalamalarını yükselterek para kazanmak ve güç sahibi olmak amacıyla her türlü stratejik oyunu yapmalarıyla dikkat çekerler. Diğer bir ifadeyle hem kamuoyu oluşturma gücünü ellerinde bulundurmak hem de maddî kazançlarını yüksek tutmak amacıyla birçok stratejik oyun içinde yer alan bu roman kişilerinin çoğu, çalışanlarına her türlü düzenbazlığı yaptırmaktan

⁵³ Bu bölümde basın camiasındaki kişilerin hangi görevlerle romanlarda yer aldığı hakkında genel bilgiler verilecek olup basın çalışanlarının ayrıntılı incelemesi, “Basın Çalışanlarının Sınıflandırılması”, “Ruhsal Portreleri”, “Kişilik Özellikleri”, “Demografik ve Sosyoekonomik Özellikleri ile Sosyal Hayattaki Konumları” başlıkları altında yapılacaktır.

çekinmezler. İdealist dünya görüşüne sahip olanların dışında tiraj peşinde koşan ve menfaatlerini basın ahlakının önünde tutan kişilikleriyle ön plana çıkarak her zaman daha çok para kazanmayı hedeflerler.

1960 Dönemi ve dönemin siyasî yapısıyla ilgili bilgi veren Mehmed Kemal'in *Pulsuz Tavla* romanında ismi verilmeyen dergi sahibinin sadece çıkarlarını düşünmesi neticesinde maddî anlamda sıkıntı yaşamadığını öğreniriz. İsmet Paşa'nın başbakanlık yaptığı koalisyonlar döneminde bir bakanlığın basın müşaviri olan Mehmed, İsmet Paşa'dan sonraki koalisyon döneminde işini kaybeder. Çalıştığı zamanlar, haftalık bir dergide ücretsiz yazılar yazan roman kişisi, işine son verilmesiyle birlikte, bu gazeteye giderek yazıları için bir miktar para verilmesini talep eder. Ancak, bu durum dergi sahibinin çıkarlarına ters düşeceğinden geri çevrilir:

*“İşimizden olmuş, sipsivri ortada kalmıştık. Çalıştığımız haftalık derginin sahibine başvurduk: ‘İşsiz kaldık, şu bedavasına, vatan millet, sakarya için yazdığımız yazıları bir değerlendirelim. Bunlar için bize üç, beş kuruş ver...’ dedik. Aldığımız cevap: ‘Yazıya başlarken, sizinle para konuşmadık. Böyle yazılara bir para vermiyoruz. Şan olsun diye yazarsanız devam edin!.. Değilse kesebilirsiniz!..’ oldu.”*⁵⁴

Görüldüğü gibi ekonomik açıdan gazetesinin yararına ters düşecek herhangi bir durumda resti çeken dergi sahibi, çok satan bir derginin sahibi olmasına rağmen Mehmed'e para vermekten kaçınır. Ücretsiz yazılar yazdığında Mehmed'le oldukça fazla ilgilenen fakat Mehmed'in ücret talep etmesiyle gazeteciye karşı tavrı değişen ismi verilmeyen patron, sadece tiraj sıralamasına girerek gücüne güç katmayı önemser.

Gazete ya da dergi sahipleri, dönemin siyasî gücüne göre hareket ederek yazı skalasına buna göre yön veren kişilerdir de. *Pulsuz Tavla*'da bu duruma örnek teşkil edecek gazete patronundan da söz edilir. Mehmed'in fıkralar yazdığı gündelik gazetesinin sahibi, mebusluğu yitiren bir babadan zengindir. Gençliğinde solculuğa bulaşır ve elinde hem para hem de imkân bulunduğu için yeniyetme solcuları sömürerek işleri yürütür. Geçimini gazetesinden sağlayan, resmî ve özel ilanlarla gazetesini ayakta tutan gazete sahibi, değişen iktidarla birlikte işten kovulan roman kişisini işten çıkararak yeni iktidarın yanında olduğunu göstermek ister. Böylelikle hem ilanlarını arttıracaktır hem de kazancını.

⁵⁴ Kurşunluoğlu, M. K. (1984). *Kalenin Eteğinde/Pulsuz Tavla*. İstanbul: Adam Yayıncılık, 105.

Yani dönemin güç odağının değişmesiyle gazetecilerinde de yeniliğe giderek varlığını sürdürmeye çalışır.

Babıâli'nin paragöz ve uyanık gazete sahiplerinden biri de Muvaffak İhsan Garan'ın *Elbet Sabah Olacaktır*'ındaki Ahmed Bozkurd'dur. Önceleri Babıâli'de yalnızca küçük bir bayinin sahibi olan Ahmed Efendi, biraz para kazandıktan sonra Babıâli'de küçük bir matbaa açar ve piyasayı iyi tanıyan bu adam, halkın tuttuğu macera ve polis romanlarının sayfasını az bir miktar vererek alıp her hafta bir forma hâlinde çıkararak bir hayli para kazanır. Bu açıkgozlülüğü sayesinde birkaç senede işlerini büyüterek kazandığı paralarla Avrupa'dan rotatif makineler getirir ve paranın verdiği cesaretle *Doğru Söz* adıyla bir gündelik gazete çıkarmaya başlar. Gazetecilik işinden hiç anlamayan ve hatta okuma yazmayı bile az çok bilen gazete sahibi, o günden sonra Bay Ahmed Bozkurd adıyla Babıâli'nin mühim patronlarından biri hâline gelir. Görüldüğü gibi Babıâli'de açılan bir yayınevinin gazetecilikten anlamayan fakat uyanık karakteri sayesinde bir gazete açan sahibinin hikâyesinden de bahseden roman, Babıâli'de tutunabilmek için paranın önemli olduğunu belirtir. Bununla birlikte bu ortamda çalışan kişilerin, sadece kendi çıkarlarını düşündüğünü ve üst bir göreve yükselmek amacıyla yapamayacakları şeyin olmadığını savunur. Ahmed Bozkurd, birçok gazete sahibinin yaptığı gibi edebiyat meraklılarını işe alarak matbuat ortamında birçok işte kullanır. Böylelikle iki ya da üç kişinin yapacağı bir işi, bir kişiye yükleyerek kâr eder:

“Satış yerinde olan bir gazetenin, bir apartmanın ve matbaa yaptığı dört katlı yeni binanın sahibi olan Bay Ahmed Bozkurd, masası başına oturmuş, iki peynirli pide ve iki salkım üzümünden ibaret öğle yemeğini yiyordu. Bir bilârdı topu kadar parlak ve saçsız kafası, şişman göbeği, kat kat ensesiyle o, gazete patronundan ziyade, muhtekir bir yağ tüccarına benziyordu. Odaya girenlere yan gözle bir bakıktan sonra, dört beş üzüm tanesini birden ağzına atıp yemeğine devam etti.

(...)

Ahmed Bozkurd, misafiri nezaketle karşılamakla beraber, bu izahata pek ehemmiyet vermiyordu. Ağzındaki lokmaları çiğneyerek Sedad'ı sızıyordu. Patron sadece, bu tafsilâtın kendisine kaç mal olacağını hesaplamakta idi. Eğer bu muharriri de angaje edecekse, onu mümkün mertebe ucuza getirmenin çarelerini aramakla meşguldü. Sedad'ı mesleğe ve yazılarına ait bir sürü suallerle hırpaladıktan sonra, ikide bir maaş bahsine dönerek, onun ağzını aramağa çalışıyordu.

Daha ilk dakikalarda para bahsini konuşmak Sedad'ın canını sıkıyordu. Hele, peynirli pideyi ısıarak kendisi hakkında bir karar vermeğe uğraşan bu patronun önünde büsbütün utangaç duruyordu. İmtihan sonunda numarası kat bir mümeyyize çatmış talebe gibi, Ahmed Bozkurd'un sualleri karşısında yavaş yavaş terliyor ve bir an evvel odadan çıkmak için can atıyordu.”⁵⁵

⁵⁵ Garan, M. İ. (1948). *Elbet Sabah Olacaktır*. İstanbul: Kültür Kitabevi, 99-100.

Gazete patronundan ziyade yağ tüccarına benzetilen Ahmed Bozkurd, gazetesine alacağı gazetecileri seçerken dikkat ettiği ilk husus, paradır. Zira her alımda, gazetecinin kendisine kaç mal olacağını hesaplayan gazete sahibi; profesyonellikten uzak, okuma yazmayı dahi az çok bilen, gazetecilikten anlamamasına rağmen parayı iyi yöneten bir patronudur. Bu nedenle Babiâli’de yükselerek büyük ve tirajı yüksek bir gazetenin sahibi olmuştur. Çalışanlarına saygısı olmadığı ve onları az parayla çok işte çalıştırmayı ilke edinen Ahmed Bozkurd, bununla da yetinmeyerek çalışanları daha iyi iş çıkarmaya mecbur etmek için maaşlarını da geç verir.

Pulsuz Tavla ve *Elbet Sabah Olacaktır* romanlarındaki gazete patronları gibi sadece kazanacağı parayı düşünen, gazeteciye saygısı olmayan ve olumsuz özellikler yüklenen gazete sahiplerinden biri, Enver Yorulmaz’ın *Tayfunlar Estikçe* romanındaki Kadrettin Yonca’dır. Gazetecilik okulunu bitirmesine rağmen mezun olduğunda iş bulamayan Arda, Antalya’da bir fabrikaya memur olarak atanır. Ancak en sevdiği işe, yazı yazmaya devam etme isteği onu, *Meşale* gazetesinde Özgür Amaç takma adıyla yazılar yazmaya iter. Gazetenin sahibi Kadrettin Yonca; altmış yaşında, kır saçlı ve sempatik görünümlü biri olarak tasvir edilir. Arda’nın yazıları sayesinde gazetesinin tirajını arttırsa da iktidarla ters düşmemek amacıyla Arda’nın siyasî yazılarında kullandığı üslûbunu yumuşatması için onu uyaran Kadir Bey, hem para kazanmak hem de varlığını sürdürmek ister. Namuslu bir vatandaş gibi görevini yaparak kuruşu kuruşuna vergisini ödediğini söyleyen ama öteki yöresel gazetelerin yayımladığı vergi listesine bakıldığında bir memurun ödediği vergiden bile az ödediği görülen gazete sahibi için kasasını doldurmak çok önemlidir:

*“Masasının başındaki çalışmaları bitirdikten sonra, çekmecelerinden çıkardığı kâğıt paraları itinayla sayarak üç deste haline getirdi.
‘Bugünkü karımız altmışbin lira. Allah bin bereket versin.’
Dedi. Sonra da, hemen sağındaki duvara bitişik duran çelik kasayı açarak ikinci göze koydu. Altta ise değerli evraklar vardı. Anahtarıyla kilitleyerek şifresini değiştirip tekrar yerine oturdu.”⁵⁶*

Çok kazanan gazete sahipleri, kazançları çok olsa bile çalışanlarına verecekleri maaş konusunda cimri davranırlar. Az maaşla çok iş yaptırmak istedikleri çalışanlarına karşı genellikle hiçbir vicdan azabı duymayan bu kişiler, gazetelerinin çok satması için ellerinden gelen her türlü hileye başvururlar. İşte bahsini ettiğimiz hilelere başvuran ve bu hilelerinin karşılığında daha çok para kazanmayı arzulayan gazete sahipleri arasında Refik Erduran’ın *Yağmur Duası* romanındaki Şevki Bey de vardır. Gazetesinde çalışan

⁵⁶ Yorulmaz, E. (1989). *Tayfunlar Estikçe*. Ankara: San Matbaası, 246.

gazetecileri, kendi istekleri doğrultusunda halkın dikkatini çekecek, yeri geldiğinde tamamen uydurma haberler yapmaya zorlayan Şevki Bey, ticarî çıkarları doğrultusunda hareket eder. Ferhat Gürz'ün çalıştığı gazetenin patronu Şevki Bey, gazetesinde çıkan yazılarla halkın dikkatini çekip gazete satışlarını arttırmak istediği için muhabirlerini yalan yazılar yazmaya zorlar ve bunu halkın da istediğini savunur. Gazeteciler, sadece gazetenin tirajını düşünen patronu Şevki Bey ile kendi duyguları arasında kalsa da Şevki Bey'in isteklerine göz yumarlar. Patronunun sağladığı imkânları kullanarak seyahat eder ve bu seyahatlerden hareketle de gerçekmiş gibi gösterdiği hayal ürünü, asparagas yazılar yazarlar:

“«Güney Kutbuna gideceksin.»
 «Ne!»
 «Memnun olmadın mı?»
 (...)
 «İyi ama, benim bildiğim Güney Kutbunda insan yoktur.»
 «Yoksa yarat, uydur!»
 «Nasıl uydurayım?»
 «Ne bileyim ben, onu da sen düşün. Meselâ bir Avrupa heyeti orada keşfe çıkmış olsun, aralarında güzel karılar bulunsun, sen de onlara katılmış ol, karılarla nasıl dalga geçtiğini yaz!»
 «Nasıl olur canım! Kutup seferi yapılırken bütün dünyanın haberi oluyor. Ben tek başıma Güney Kutbuna gidemem zaten. 'Gittim' desem de kimse inanmaz.»
 «Bize lâzım olan inanmaları değil. 'Şu köpoğlu herif bakalım ne palavralar atmış?' diye merak edip alsınlar, kâfi!»
 «Arada ben kepaze olursam olayım, öyle mi?»⁵⁷

Bir hayır müessesesi işletmediğini söyleyen Şevki Bey için insanlar, gazetede toplumsal bir konu olan köy kalkınmasından ziyade vakit geçirmelerini sağlayacak eğlenceli konular görmek ister:

“ ‘Güzel yazmışsın. ’ dedi. ‘Çok ta hayırlı bir iş. ’
 ‘Fakat?...’
 ‘Fakat basılamaz. Sen yine Cenup Kutbuna gideceksin. ’
 Ne şaştım, ne tizüldüm. Hemen razı olmayacağını biliyordum zaten.
 ‘Sebebini sorabilir miyim?’
 ‘Sebebi çok basit. Ben bir hayır müessesesi işletmiyorum, gazete satıyorum. ’
 Ben de kalktım, ellerim arkamda, karşısına dikildim.
 ‘Şevki Bey, sizinle kaç senedir birçok işler yaptık. Hiçbirinde büyük bir hataya düştüğümü gördünüz mü?’
 (...)
 ‘Cazip bir mevzu olsa belki denenir. Fakat köy kalkınması kimin umrunda?’

⁵⁷ Erduran, R. (1974). *Yağmur Duası*. Ankara: Kalite Matbaası, 21.

*‘Türk halkı için Cenup Kutbunun Anadolu’dan daha enteresan bir mevzu olduğuna mı kanisiniz? Öyleyse son senelerde en büyük patırtı, gürültü koparan kitabın Cenup Kutbuna dair değil de köylerimizin dertlerine dair bir eser olmasını nasıl izah ediyorsunuz? (...)’*⁵⁸

Türk insanının Batı’ya düşkün olduğunu ve Batılı bir insanın övgüsünün onlar için ne derece önemli olduğunu “«(...) ‘Tenkid Kralı Mayer Türkiye’yi beğendi.’ filân diye yazabilirsek iyi olur. Bizim halk bayılıyor ecnebler tarafından pohpohlanmağa.»”⁵⁹ sözleriyle açıklayan Şevki Bey, halka onların istediği tozpembe dünyayı sunarak hem halkı eğlendirdiklerini hem de gazetesinin para kazandığını düşünür. Bu nedenle çalışanlarına bir dizi uydurma haber yaptırarak tirajını arttırmayı hedefler. Bu konuda en iyi gazetecisi Ferhat Gürz’ün toplumsal sorunları dile getiren ve bir köyü kalkındırmak amacıyla başlatmak istediği projeyi ilk başta insanların Anadolu’yla ya da toplumsal sorunlarla ilgilenmediğini düşündüğünden kabul etmek istemez. Basında ahlak kavramını öteleyen gazete sahibi için önemli olan tek şey, gazetesinin tirajını arttırıp çok para kazanabilmektir.

Çalışanlarıyla sorun yaşayan gazete sahipleri arasında yer alan Şaban Erik’in *Çırpınmalar*’ındaki İlhan Dirsek, tıpkı *Yağmur Duası*’ndaki Şevki Bey gibi gazetecileri suya sabuna dokunmayan, halkın dikkatini çekecek yazılar yazması konusunda zorlar:

“–Ortalığın düzelmesi kolay efendim dedi, o iş değil, iş makinada. Ne zaman faaliyete geçireceksiniz?
– Makine işi de kolay. İş kâğıtta... Kâğıt kopartmakta... Efendim isimlerimizi öğrensek: Benimki İlhan Dirsek.
– Müşerref oldum. Bendeniz Hikmet, Hikmet Çiledağ.
– Evet Hikmet Bey, gelelim size: Siz şimdilik suya sabuna dokunur şeyler yazmazsınız. Günaahsız, korkusuz haberler derlersiniz gazete için. Sizi sevdim, konuşmalarınız hoşuma gitti.”⁶⁰

İlhan Dirsek, çıkardığı *Demokrat Yâr* isimli gazetede çalışacak olan Hikmet’i güç odaklarına dokunmadan yazması konusunda baştan uyarır. Küçük bir idarehanede Hikmet’le birlikte toplam üç çalışanı olan gazete sahibinin maddî durumu, ele aldığımız diğer gazete sahiplerinden farklı olarak çok da iyi değildir. Kendi yağında kavrulan İlhan Dirsek, paraya çok fazla önem vermez. O, sadece dönemin iktidarına ya da güç odaklarına dokunmadan, karnını doyuracak ve gazetesini döndürecek kadar para kazanmayı hedefler.

⁵⁸ Erduran, a.g.e., 1974, 106-107.

⁵⁹ Erduran, a.g.e., 1974, 20.

⁶⁰ Erik, Ş. (1960). *Çırpınmalar*. İstanbul: Ercan Matbaası, 17-18.

Aziz Nesin'in *Saçkırın* romanında da gazete patronları hakkında ağır eleştirilerde bulunulur. Emek sömürücüleri ve çıkarıcı kişiler olarak yansıtılan gazete sahipleri, gazetelerinin geleceklerini siyasal ya da toplumsal dünyadaki gelişmelere endeksleyerek menfaatlerini her doğrunun üstünde tutarlar. Medya ahlakına tamamen kayıtsız olmalarının yanında gazeteleri büyük bir sermaye birikimi olarak gören bu kişilerin tek amaçları, para kazanmaktır:

“Gazetenin patronu, Yazı İşleri Müdürü, yardımcıları; sekreteri, başyazarı, fıkraçıları, muhabirleri hep toplandılar.

Biz, iki muhabir, gazeteciliğe yeni başlamış olduğumuzdan, toplantı salonunda bize oturacak yer kalmamıştı. Biz de, misafir karşısında terbiyeli Çerkez kızları gibi, ellerimiz göbeğimizin üstünde bağlı, kapı yanında ayakta duruyorduk.

Salondaki havadan çok önemli işler konuşulacağını sezinliyordum. Arkadaşımdan da burun kanatları açılıp kapanıyor, havadan koku, yelden nem kapmağa çalışıyordu.

Bizim derdimiz gazetede kadroya geçip para kazanmaktı. Eski bir muhabir ‘kadroya geçebilmek için olağanüstü birkaç haber getirmelisiniz’ demişti. Ben de arkadaşım da, olağanüstü çok haberler uydurmuştuk. Birinde ben, bir satıcının eşeğini her gün iki şişe rakı içmeğe alıştırdığını, eşeğin iki şişe rakı içmeden şurdan şuraya gitmediğini yazmıştım da, ki gazetenin fıkraçıları bunun üstüne fıkra döktürmüşler; sonra da ‘eşek içer mi, içmez mi?’ diye sıkı bir tartışmaya girmişlerdi...

Böyle olağanüstü haberler uyduruyordum, yine de beni stajyer muhabirlikten bir türlü kadroya almıyorlardı. Bütün umudumuz bu toplantıdaydı. Seçim üstü, bir numara gösteririm diye tetikteydim.

Duvarda büyük bir Türkiye haritası vardı. Patron, sağ elini bir kartal pençesi gibi haritanın üstüne attı, sonra bize,

– İşte vatan sathı, arkadaşlar!... dedi.

- Bildiğiniz gibi, seçim sath-ı mailine girdik

Seçim sath-ı mailine giren vatan sathının en iyi bölgelerini, gazetenin yazarları kendi aralarında bölüştüler. Gazetemizin dört yazarı, dört ayrı partiden adaylıklarını koduklarından, hangi parti kazanırsa kazansın, gazetemiz kâğıtsız, dövizsiz kalımyacak demektir. Gazetemizin başyazarı, mebus olup da gazetecilerin tenkidine uğramaktansa, gazeteci kalıp, mebuslara akal vermeyi daha uygun bulmuştu. Bu yüzden de kendisine dört partinin birden önerdiği adaylığı ‘meslek sevgisi’ adına kabul etmemişti. Bu reddetmenin cakası, başyazarın ilerde daha çok işine yarayabilirdi.

Ünlü bir yazar,

– Bana İstanbul’u verin, dedi. Patron da:

– Al, senin olsun, İstanbul’u sana verdim, dedi.

Vatan sathının seçim bölgeleri, yazarlar, muhabirler arasında bölüştüldükten sonra arta kalan bir bölgeyi de bana verdiler.

Bölüşme bittikten sonra patron,

– Arkadaşlar; hemen seçim bölgelerine gidin, dedi, başka gazetelerin vermediği haberleri sizden bekliyorum. Bütün gazeteleri atlatacaksınız.

Özgür; dirseğiyle beni dürtti,

– Şimdi, öteki gazetelerin patronları da böyle söylüyorlardır... diye fisıldadı.

Patron,

– Evvel Allah, sonra sizlere güveniyorum, dedi. Yalnız sizlerden bir ricam var. Biliyorsunuz, bir tarafsız bir gazeteyiz. Tarafsız olduğumuz için de bugün şu partiyi tutarız, yarın bu partiyi... Biz tarafsız, sağımız solumuz, kimi tutup, kimi tutmadığımız hiç belli olmaz. Hürriyetin canını seveyim, hürriyet gibi var mı? İşine hangi parti gelirse onu tut... Onun için arkadaşlar, sizler de, seçim sathı

*mailine giren vatan sathında, seçmenlerin nabzını yoklarken, asla tarafsızlıktan ayrılmayacaksınız ve hangi partinin kazanma şansı kuvvetliyse, o partiyi tutup, ona göre haberler vereceksiniz. Haydi, yolunuz açık olsun. Maksudumuz demokrasi mücadelesi olduğunı unutmayın... Vatan meselesi...*⁶¹

1950’li yılların gazetecilik anlayışının eleştirildiği romanda, ismi *P...* gazetesi olarak geçen bir gazetenin gazeteciliğe yeni başlayanları para vermeden çalıştırması üzerinde de durulur. Çalışmalarının beğenilmesi karşılığında kadroya alınma umuduyla para almadan bu gazetede çalışan romanın merkezî kişisi Oğuz Pasalmaz, gazete sahibi tarafından kullanılır. Seçim bölgesine gönderilen Oğuz’dan gelen yazılar değiştirerek, diğer bir ifadeyle kendileri tarafından uydurulan olayların haberleri yapılarak yayımlanır. Seçim bölgesine gönderdiği gazetecilerden hangi partinin kazanma şansı yüksekse o partinin yanında yer almaları gerektiğini söylediği gazete sahibi, her zaman güçlünün yanında yer alarak güç odakları ya da iktidara göre gazeteye yön verir. Yani çıkarları doğrultusunda hareket ederek gazetesini ayakta tutmaya çalışır.

Önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz romanlarda yer verilen gazete sahipleri, genellikle paraya önem vermeleri ve gazetelerinin çok satmasını istemeleriyle ön plana çıkarlar. Ancak bu gazetecilerin yanında olumlu özellikler yüklenen ve çalışanlarının isteklerine saygı duyan gazete sahipleri de vardır. Ümit Deniz’in roman serisinde geçen Naci Baba, Çetin Aşki Özkırım’ın *Düş Erimi*’ndeki Nazım Şükrü Sander ile Hakkı Tarık Us, Mustafa Narince’nin *Hata* romanında ismi verilmeyen gazete sahibi ve Sevinç Çokum’un *Karanlığa Direnen Yıldız*’ındaki Veysel için basın ahlakı gibi para kazanmaktan daha mühim mevzular vardır.

Mustafa Narince’nin *Hata* romanında olumlu özelliklerle tanıtılan gazete sahibi, romanın merkezî kişisi Kadir’in “hocam” dediği kişidir. İlk eserini yazdıktan sonra gidebileceği her gazetenin kapısını çalan Kadir, bütün gazete sahiplerinden olumsuz yanıt alır. Ancak ismi verilmeyen bir gazetenin babacan sahibi, Kadir’in hevesini kırmamak ve onu yazmaya, çizmeye, incelemeye teşvik etmek için genç gazeteciye yardımcı olur. Amatör yazarlar için gazetesinde bir köşe ayıran gazete sahibi, hem Kadir’i bu sayfanın genç kalemlerinden biri olarak işe alır hem de küçük de olsa bir miktar karşılığında romanını gazetede tefrika etmeye başlar. Araştırmak ve yazmak isteyen amatör yazarların bu camiada yaşadığı sorunları oldukça iyi bilen gazete sahibi, amatör yazarlara,

⁶¹ Aziz Nesin. (1959). *Saçkıran*. İstanbul: Karikatür Yayınları, 116-117.

ulaşabildiği kadar, sahip çıkmak ister. “(...) yazmak, çizmek, incelemek, araştırmak isteyen amatörler o değerli adam sayesinde ilk defa sahip çıkılıyor, gazetede bir sayfa ayrılıyordu.”⁶² sözleriyle sevincini dile getiren Kadir, gazete sahibinin sunmuş olduğu olanakları amatör yazarlar için bulunmaz bir fırsat olarak görür. Çünkü amatör yazarlar eserler meydana getirdiklerinde, para bulabilirlerse günlerce yayıncıların kapısına gidip gelirler ve en sonunda da yayıncıların, esere bakıp incelemekten burun kıvrıran aşağılayıcı tavrıyla karşı karşıya kalırlar. Zaten ekonomik imkânsızlıklar içinde eserlerini yazan bu yazarlar, Kadir’in anlatımıyla doğmadan ölürlər.

Ümit Deniz’in *Ölüm Perdesi, Yalvarırım Yetişin, Sessiz Harp, Yakut Gözlü Kedi, Kanlı Kolyeler, Azrail’in Habercisi, Gece Gelen Ölü, Casuslar Savaşı, Tanrının Gözyaşları, İstanbul Tehlikede* ve *2 Kere 2 Eder 12* roman serisinde karşımıza romanların merkezî kişisi Murat Davman’ın patronu olarak çıkan Naci Baba, *İleri* gazetesinin sahibidir. Ümit Deniz’in otobiyografik özellikler taşıyan bu romanlarında bahsini ettiği Naci Baba, aslında *Milliyet* gazetesinin kurucusu Ali Naci Karacan’dır.⁶³ Gazeteciliğe Naci Bey sayesinde başlayan Murat, mesleğini de patronu sayesinde sever. Çünkü zaten zor bir mesleği olan gazeteciliği, daha da zorlaştırmayan ve çalışanlarına her konuda yardımcı olan Naci Bey, Murat’ın “baba” lakabını taktığı kadar sevecen, babacan ve iyiliksever bir gazete patronudur.

Otobiyografik özellikler gösteren diğer bir roman olan Çetin Aşkı Özkırım’ın *Düş Erimi* romanındaki Sedat Simavi, Nazım Şükrü Sander ve Hakkı Tarık Us da tıpkı Naci Baba gibi çalışanın hayatını kolaylaştıran gazete sahipleri arasında yerlerini alırlar. Nazım Şükrü Sander, gazetesinde ressam olarak çalışan Selim Kırmılgıl’ın Güzel Sanatlar Akademisi’ne alınmasıyla birlikte gazeteciye kolaylık sağlar. Sabahları erkenden gazeteye giderek sekize kadar güncel işlerini bitirir ve sonrasında Fındıklı’daki okuluna gidip dersler bitince de tekrar gazeteye gider. Romanın bir diğer gazete sahibi, Hakkı Tarık Us’tur. Bir zamanlar “Şehir Kazan, Ben Kepçe” ismiyle röportaj serisine başlayan Selim’in ağabeyi, *Vakit Yurdu*’nun sahibi Hakkı Tarık Us tarafından çağrılır ve okurlarca beğenilen bu yazılara devam etmesini söyler. Ancak imzası çıkarsa iki buçuk lira, imzasız yazarsa üç buçuk lira vereceğini dile getirir ve bu iki öneriyi düşünerek bir seçim yapması gerektiğini

⁶² Narince, M. (1991). *Hata*. Denizli: Yeni Matbaa, 97.

⁶³ Bakınız: Bağısız, E. (2015). *Türk Polisiye Edebiyatı Temsilcisi Ümit Deniz’in Polisiye Romanlarında Kurgu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin (Tezin içinde bakınız EK 1-Erol Üyepazarcı’yla Yapılan Röportaj, soru 6).

belirtir. Yeni evli olan Selim'in ağabeyine yardım eden Hakkı Tarık Us, romanda anlayışlı gazete patronu olarak sunulur. Aynı zamanda Selim'in henüz orta ikinci sınıftayken çizdiği karikatürün ilk defa çıkardığı Karikatür dergisinde yayımlanmasını sağlayan Sedat Simavi de anlayışlı ve yardımsever gazete patronlarından. Zira *Yedigün* gazetesinin matbaasına hemen hemen her gün giderek küçük yaşta çizdiği karikatürleri gösteren Selim, karikatürünün Sedat Simavi önderliğinde çıkarılan *Karikatür* dergisinde yayımlanması için oldukça heveslidir. Her gittiğinde gayet nazik bir biçimde karşılanan küçük çocuğun, Sedat Simavi'nin sergilediği olumlu tutumdan dolayı isteği kırılmaz ve işine daha da istekle yaklaşmasını sağlar.

Sevinç Çokum'un *Karanlığa Direnen Yıldız*'ında ele aldığı gazete sahibi, Veysel'dir. Gazetesinin mekteb-i irfan olarak görüldüğü Veysel Bey, yanında çalışanları eğitir. Yunus Emre'yi seven ve derin bir maneviyata sahip olan gazete sahibi, Anadolu ruhuna sahip, erdemli bir insandır. Bu nedenle gazetesinin tirajını ya da cebine girecek paradan ziyade gazetesinde çıkacak olan yazıların kalitesine bakarak gazetecileri daha iyi yazmaları yönünde teşvik eder.

İncelediğimiz romanların kişi kadrosu içinde yer alan gazete/dergi sahipleri, yazarlar tarafından bazen olumlu bazen de olumsuz özellikleriyle ele alınırlar. Birkaçı dışında ekonomik anlamda oldukça iyi olan ve hem yayın organlarının satması için ellerinden geleni yaparak gazetelerinin ya da dergilerinin çok satmasını isterler hem de çalışanlarından az maaşla çok şey yapmalarını beklerler. Halkın dikkatini çekecek haberler bulup yazılar yazmaları için gazetecilere baskı yapan bu kişiler için önemli olan tek şey, en çok satan gazete statüsüne ulaşabilip basın gücünü elinde bulundurmaktır. Bu nedenle asparagas haber yapmaktan geri kalmayarak bunu "halkın gerçeklerden ziyade uydurulmuş bir dünya içinde yaşamayı sevmelerine" bağlarlar ve basın camiasında menfaatleri doğrultusunda hareket etmeleriyle ön plana çıkarlar. Olumlu özellikler yüklenen gazete/dergi sahiplerine baktığımızda ise, bu kişiler için önemli olgunun basın ahlakı olduğunu görürüz. Öyle ki asparagas haberlerle para kazanmayı değil, gerçekleri halka anlatmayı gaye edinirler. Diğer bir ifadeyle paragöz, cimri ya da menfaatperest özellikleriyle değil babacan ve yardımsever tavırlarıyla matbuat âleminde kendilerine yer edinirler.

Hilmi Ziya Ülken'in *Yarım Adam*'ındaki Kurdoğlu Bekir Bey ve Mehmet Demir Orhan Kemal'in *Baba Evi* romanındaki Abdülkadir Kemâli Bey, Meliha İksel'in *Deli Kız*'ındaki Ekrem ve Leylâ, Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası*, *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarındaki Hüsnü Faik, Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki İhsan ve Nedime Hanım, *Yol Ayrımı*'ndaki Âsım Bey gibi siyasî içerikli gazete çıkararak idealist kimlikleriyle ön plana çıkan gazete sahipleriyle de karşılaşırız. Bu gazete sahipleri, gazetelerinden önce memleketlerini ya da toplumu düşünen, onların menfaati için çalışan, gerçeklerin peşinden giderek gerçekleri açığa çıkarmaya çalışan, kendilerini topluma adanmış kişilerdir.⁶⁴

Yarım Adam'da Mehmet Demir, yıllarca Batı'da kalarak Almanya'da iktisat ve siyaset üzerine eğitim görmüş dolayısıyla ülkesini tanımayan, harp görmemiş, kendi anlatımıyla dünyayı mektep duvarları arasından seyretmiş bir aydındır. Zengin bir aileden gelen Demir'in babası Mabeyin Müşiri (padişahı korumakla görevli askerlerin mareşal aşamasındaki komutanı) Ahmet Paşa'nın biraderi Arapkirli İsmail Efendi'dir. Gazeteciliğe merakı olan Mehmet Demir, bu merakından dolayı Kurdoğlu Bekir Bey'le birlikte Bursa'da siyasî içerikli bir gazete çıkarır.

Baba Evi'nin hukukçu, siyasetçi ve gazeteci roman kişisi Abdülkadir Kemâli Bey, siyasî gazete çıkaran gazete sahiplerindendir. Kuva-yi Milliyecilere katılan, bu nedenle sık sık Ankara giden Abdülkadir Bey, yoğun bir şekilde siyasetin içindedir. Millî Mücadele'nin kazanılmasıyla birlikte düşünce değişikliğine gider ve 1923 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın karşısında yer alarak *Toksöz* gazetesini çıkarır. Ancak gazetede yayımladığı siyasî yazılar sonucunda İstiklal Mahkemesi'ne verilerek gazetesi kapatılır. Bu gazetesinden dolayı 11 ay tutuklu kalan gazete sahibi, 1930 yılında da Ahali Cumhuriyet Fırkası'nı kurarak *Ahali* gazetesini çıkartmaya başlar. Çıkarttığı ikinci gazete de siyasîdir ve bu gazetede hem kurduğu partiyi tanıtan hem de siyasal eleştiriler yapan Abdülkadir Bey, hükümete karşı muhalefeti sürdürülen yazılarından ötürü bir süre sonra Beyrut'a kaçır.

Siyasî gazete sahiplerinden bir diğeri *Deli Kız* romanındaki Ekrem ve eşi Leylâ'dır. *Baba Evi*'ndeki Abdülkadir Kemâli Bey gibi hukuk bitirmesine rağmen gazetecilik yapmayı tercih eden Ekrem'in başına da, her siyasî içerikli gazete sahibi gibi, birçok

⁶⁴ Bu gazete sahipleri hakkındaki bilgi, "İdealist Kişiler" isimli başlıkta ayrıntılı bir biçimde verilmiştir.

olumsuz olay gelir. Leylâ ve eşi Ekrem'in *Doğru Söz* isimli gazeteyi çıkarırken yaşadıklarını konu edinen romanda 27 yaşında olan ve masa başında yazarak çalışan kişileri sevmediğini söyleyen Ekrem, Avrupa'da hukuk eğitimi almasına karşın "*Edirne'de bir gazete çıkarmak, hem de siyasî! İşte mücadelenin gözü!..*"⁶⁵ sözleriyle Edirne'de siyasî içerikli bir gazete çıkarmak istediğini, bunun getireceği zorlukları başından bilerek bu işe girişmek istediğini belirtir.

Siyasî hayattan, ülkenin ekonomik ve kültürel değişimine, basın hayatından politikanın basına yansımalarına kadar çeşitli konuların anlatıldığı *Kurtlar Sofrası*, *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarının idealist ve Atatürkçü gazete sahibi, Hüsnü Faik'tir. Eğitilmiş ve kültürlü Hüsnü Bey, çıkardığı *Birlik* gazetesiyle Atatürkçü bir çizgide ilerler. Sözüünü sakınmayan, memleketini ve hürriyetini seven, gazetesini yıllarca türlü musibete ve hainlere karşı durarak çıkaran, hiçbir zaman, hiçbir sebepten eğilip bükülmeyen Hüsnü Faik kendini ve gazetesini "*Yeni nesiller, cumhuriyetçi olmanın manayı hakikisini, layıkıyla ihata edemiyor. (...) bu ülkede cumhuriyetçilik, düpedüz kahramanlıktı. Biz o zaman da cumhuriyetçi idik, o zaman da hâkimiyet-i milliye'ye taraftar idik. Sonra, rica ederim, 1945'de diktatörlüğe ilk başkaldıran gazetelerden birisi de, Birlik olmadı mı?*"⁶⁶ cümleleriyle tanıtır. Alıntidan da anlaşılacağı üzere toplumsal bilinci uyandırmaya hizmet eden gazeteci, fikrî bir gazete çıkararak halkı aydınlatmayı amaçlar.

I. Dünya Savaşı yıllarının, Mütareke Dönemi'nin ve Millî Mücadele'nin görünümünün basın dünyası çerçevesinden anlatıldığı *Esir Şehrin İnsanları*'nın, *Kurtlar Sofrası*, *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarındaki Hüsnü Faik gibi, Atatürkçü gazete sahibi, İhsan ve Nedime Hanım'dır. Yedek subay olarak savaşta yer alan İhsan, savaşta esir düşer ve kurtulunca da dergi çıkarmaya başlar. Kuva-yi Milliye hareketinde yer aldığı için Paşa tarafından kara listeye alınır ve sonunda da Aydos cephaneliği baskınına karıştığı gerekçesiyle Harp Divanı'nda yargılanarak on yıl kürek cezasına çarptırılır. Eşi İhsan'ın tutuklanmasından sonra çıkardıkları *Karadayı* gazetesinin tüm sorumluluğunu üzerine alan Nedime Hanım, gazeteyi çıkarmaya devam ederek Millî Mücadele'nin ve Atatürk'ün yanında yer alır. Gazetesindeki siyasî içerikli yazılarla halkı mücadele konusunda bilgilendiren ve onların mücadele hakkında bilinçlenmesini sağlayan

⁶⁵ İksel, M. (1960). *Deli Kız*. İstanbul: Sıralar Matbaası, 34.

⁶⁶ İlhan, A. (2003). *Kurtlar Sofrası*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 31.

idealist gazete sahibi, Anadolu'ya da çeşitli yardımlar gönderir. Yazarın *Esir Şehrin İnsanları* romanının devamı olan *Yol Ayrımı*'nda da karşımıza siyasî kimliğiyle dikkat çeken bir gazete daha çıkar: *Vakit* gazetesi. *Vakit* gazetesinin patronu, aynı zamanda Çoruh mebusu Âsım Bey'dir.⁶⁷ Tek parti düzeninin değiştiği, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla yeni bir durumun meydana çıktığı dönemde Âsım Bey, *Vakit* gazetesi olarak Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yanında kalarak Atatürk'ü ve Atatürk'ün kurduğu bu partiyi destekler.

Siyasî içerikli gazete çıkaran roman kişileri, diğer gazete sahipleri gibi sadece gazetelerinin tirajını düşünerek hareket edip çalışanlarını halkın dikkatini çekecek yazılar yazmak için zorlamazlar. Çalışkan, mücadeleci ve hırslı kimlikleriyle dikkat çeken bu kişiler için önemli olan, gazetelerinin satması değil, gazeteleri sayesinde insanların siyasal olaylardan bilgi sahibi olarak aydınlanmasıdır. Bu doğrultuda doğru buldukları ve arkasında durdukları olayları savunarak çoğu kişi ya da kurumun işini baltalarlar. Böylelikle bazı durumlarda dönemin güç odaklarının bazı durumlarda da iktidarın göz hapsine girerek çeşitli sıkıntılar yaşarlar. Yine de gerçekleri ortaya çıkarmaktan vazgeçmezler. Yani siyasî içerikli gazete çıkaran roman kişileri, ideallerinin olması ve bu ideallerinin peşinden giderek gazetelerinin duruşunu ideallerine göre belirlemeleriyle önceki sayfalarda bahsettiğimiz gazete/dergi sahiplerinden ayrılırlar.

2.1.1.2. Basımevi/matbaa sahipleri

Diğer adı basımevi olan matbaalar, çeşitli baskı tekniklerini kullanarak gazete, dergi, kitap, broşür gibi farklı materyalleri üretmek ve çoğaltmak görevini üstlenen kuruluşlardır. Bilginin gelecek kuşaklara aktarılması, çoğaltılması ya da yayılmasında matbaacılık önemli bir rol oynar. “*Basılması istenen bir materyale ilişkin yazılı ve görsel materyallerin belirli sanatsal özellikler gözetilerek bir araya getirilip düzenlenmesi, baskıya*

⁶⁷ Romanda Âsım Bey olarak geçen kişi, gerçek hayattaki Mehmet Asım Us'tur. Beşiktaş Askerî Rüştiyesi (ortaokul), Vefa İdadisi (lise) ve Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Fakültesi) mezunudur. Ziraat Bankası'nda piyango kâtipliği, İzmir'de maiyet memurluğu yaptı. Elmalı kaymakamlığından istifa ederek Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Tanin* gazetesinde çalışmaya başladı. Bir süre de İstanbul Öğretmen Okulu ve Galatasaray Lisesi'nde öğretmenlik ve Maliye Bakanlığı'nda memurluk yaptıktan sonra, resmî görevinden ayrılarak Ahmet Emin Yalman'la birlikte *Vakit* gazetesini çıkardı (1918). Cumhuriyet'ten sonra Artvin ve Çoruh'tan milletvekili seçildi (1927, 1950).

Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.eskieserler.com/EskiEserler/Yazar/646/Mehmet-Asim-Us.asp>; <http://www.ansiklopedi.biz/biyografi/mehmet-asim-us-kimdir>; <http://www.biyografya.com/biyografi/16925> 5 Şubat 2017'de alınmıştır.

*hazırlanması ve çoğaltılması işlemlerinin tümü*⁶⁸ olan matbaacılıkta, basım aşamasında çeşitli sıkıntılar da yaşanır. İşte romanlarda basımevi/matbaa sahipleri aracılığıyla hem matbaa ortamından hem de yaşanan bu sıkıntılardan bahsedilir. Romanlarda karşımıza çıkan matbaa sahipleri, gazete/dergi sahipleri gibi çok para kazanan kişiler değildirler. Gazete, dergi ya da kitap çıkarmanın asıl zorluğunu çeken bu kişiler, genellikle karamsar ruh hâllerıyla ve takındıkları ciddi tavırla dikkat çekerler.

Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları*'nda Kâmil Bey'in uzun uzadıya incelenmesi gereken çapraşık bir konu olduğunu düşündüğü basımevi sahibi, Mıgırdiç Efendi'dir. Kâmil Bey'in acayip bir adam olarak gördüğü Mıgırdiç Efendi, kalın camlı gözlüklerinin ardından bakan donuk, duygusuz gözleriyle tıpkı cansız bir varlığa benzetilir. Basımevinde bağırırken, gülerken ve dolaşırken görülmeyen matbaa sahibi için sanki para bile önemli değildir:

*“Sözelimi, basımevinin sahibi Mıgırdiç Efendi, Kâmil Bey'e göre uzun uzadıya incelenmesi gereken çapraşık bir konu olmuştu. 'Vapurda karşımıza, tramvayda yanımıza oturan nice Mıgırdiç Efendiler görürüz de, hiçbir şeyden şüphelenmeyerek haklarında kendimizce bir açıklamaya varıp rahatlarız!' diye düşünüyordu. Mıgırdiç Efendi acayip adamdı. Bir gün Nedime Hanım, ondan söz ederken: 'Gözlerinden akan damlalar canlı... Yalnız bu damlalar,' demişti. Gerçekten de böyleydi. Kalın camlı gözlüklerinin arkasındaki donuk kara gözleri sanki asla kırılmıyor, anlamlarını hiç değiştirmiyordu. Gözleri gibi, kara elbisesi, kocaman ayakları da sanki çoktan ölmüştü. Mıgırdiç Efendi'ye, bağırırken, gülerken, dolaşırken rastlamak da mümkün değildi. Ne zaman uğrasa, bu yaşı belirsiz Ermeni'yi, camekânla çevrilmiş masasının arkasında, öyle cansız oturur buluyordu. Bir şey yazdığı, hesap yaptığı da yoktu. Eğer kaybola kaybola on iki tane kalmış sarı teşbihini sol eliyle sıkır sıkır çevirmese, kalp sektesinden çoktan ölmüş de, apansız ölümüne, gene kendisi ağlamaya başlamış sanılırdı. Para bile onun için sanki hiç önemli değildi.”*⁶⁹

İsteyen Mustafa Kemal hakkında idam fermanı, isteyen de padişahı tahtından alaşağı edecek ayaklanma çağrısı bastırsın pek ilgilenmeyen Mıgırdiç Efendi, makinelerin bastığı yazıları zerre umursamaz. İnsanları ilk gördüğü gün, kendisine mahsus ölçüyle ölçerek kendine mahsus bir insan kalıbına koyan matbaa sahibi, herkese soğuk ama kibardır.

Aziz Nesin'in *Saçkıran* isimli romanına baktığımızda Oğuz ve arkadaşlarının dergi çıkarmak amacıyla derginin basım işleri için anlaştıkları Tezel Basımevi'nde basımevi sahibiyle yaşadıkları anlatılır. Romanda “matbaacı” olarak geçen basımevi sahibi, soğuk ve kuralları olan biridir. Dergi çıkaracakları için oldukça heyecanlı olan Oğuz ve

⁶⁸ İnternet: <http://www.teknikeretiket.com/> 27 Haziran 2016'da alınmıştır.

⁶⁹ Kemal Tahir. (1956). *Esir Şehrin İnsanları*. İstanbul: Sander Yayınları, 168-169.

arkadaşları, dergilerinin basılacağı sabah erkenden bodrum katında bulunan matbaaya giderek zaten küçücük bir yer olan matbaayı doldururlar:

*“Sevinçten uçuyorduk. Sabah erkenden bütün arkadaşlar matbaaya dolduk. Matbaa küçücük bir yer. Arkadaşlar içeri sığışamıyorduk. Matbaacı önce kibar kibar,
– Beyler, lütfen... Biraz müsaade eder misiniz? gibi lâflar ederken bizimle başa çıkamayacağını anlayınca,
– Arkadaşlar! Çekilin ayak altından canım... Zaten avuç içi kadar yer... Çıkın dışarı!... diye bağırmağa başladı.
Matbaacıyı kim dinler?...”⁷⁰*

İlk zamanlar kibar bir şekilde müsaade etmelerini isteyen matbaacı, onlarla baş edemeyeceğini anlayınca *“Arkadaşlar! Çekilin ayak altından canım... Zaten avuç içi kadar yer... Çıkın dışarı!...”* diye bağırmağa başlar. Fakat matbaacıyı dinlemeyen bu heyecanlı grup, matbaa sahibini dinlemedikleri gibi üstüne üstlük hayatında ilk defa matbaa görmelerine rağmen otuz yıllık mürettibe akıl verir.

Hem *Esir Şehrin İnsanları*’ndaki Mıgırdiç Efendi hem de *Saçkıran*’daki “matbaacı”, Babîâlî yokuşunda yetişmiş iki basımevi sahibidir. Eğitimi olmayan, kültürsüz ve alelade kişiler olarak tasvir edilirler. Aynı zamanda soğuk, katı ve kuralcı kimlikleriyle dikkat çekerler.

2.1.1.3. Kitabevi sahipleri

Muvaffak İhsan Garan’ın genç bir romancı olan Sedad Ali’nin basın hayatında yaşadığı zorlukları anlatan romanı *Elbet Sabah Olacaktır*’ın kitabevi sahibi, İsmail Hakkı Benkul’dur. Avrupa’dan döndükten sonra yazdığı romanı yayımlayabilecek bir kitabevi arayan Sedad Ali, Ankara caddesinin en büyük kitabevlerinden birinin sahibi olan ve o muhitin pek mühim simalarından sayılan İsmail Hakkı Benkul’un yanına gider. İyi kalpli, babacan görünen ve hayır işlemesini seven kitabevi sahibi, buna karşın iş başında oldukça titiz ve hırçındır. Bununla birlikte öfkeli günlerinde pek yanına yanaşmaz:

*“Genç adam çekingen adımlarla dükkândan içeri girerken, kitabevi sahibi, sinirli sinirli, tezgâhtarlardan birini paylıyordu:
– Şu kitapların üstündeki toza bak... Günde üç defa bunları temizleyeceksin demedim mi? Hem bu tasnifi de hiç beğenmiyorum. ‘Dünya edebiyatından tercümeler’ serisini ayrı bir raf’a ve müelliflerinin isimlerine göre alfabe sırasıyla dizeceksin. Haydi hepsini boşalt, yeniden yerleştir.”⁷¹*

⁷⁰ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 22.

Alıntıdan anlaşılacağı üzere işini layıkıyla yapan ve çalışanlarından da bunu isteyen İsmail Bey için önemli olan şey, işin düzgün bir biçimde yapılıp yapılmadığıdır. Disiplin sahibi bu adam, bununla birlikte gençleri korumaktan ve onlara ufak tefek işler bulup para kazandırmaktan zevk duyar. Fakat yeni heves etmiş şairlerin veya eli kalem tutan mekteplilerin ikide bir kendisine sayfa sayfa şiir ve hikâye denemeleri getirip, bunları bastırmak için ısrar etmelerinden pek şikâyetçidir.

Mehmet Seyda'nın *Ne Ekersen* romanındaki Hasan Arseven, tıpkı İsmail Hakkı Benkul gibi işini ciddiye alan bir kitabevi sahibidir. Aksi ama sözünde duran Hasan, Babîâlî'de küçük bir kitabevi işletir. "Arseven" soyadının hakkını veren kitabevi sahibi, kendini ahlaklı olarak görür ve onun için söz, namustur: "*Kim gördü, kim biliyor elin şu saf kızını kandırıp içeri çekince ötesini berisini elleyip sıkıştırdı? Babîâlîde Kitapçı Hasan Arseven'den başkası olsa, alacağını alır sepetler başından. Babîâlîde Kitapçı Hasan Arseven dünyada yapmaz bunu. Yakıştıramaz da ondan yapmaz.*"⁷² Oldukça sinirli ve katı olan Hasan Bey, insanları çok iyi analiz edebildiğine inanır:

"Fatma, kitap etiket yapıştıran kocasına sordu:

'Demincek öğrencilerin getirdiği ders kitaplarını neden almadınız Hasan Bey?'

Adam, başını işinden kaldırmadan cevapladı:

'Çünkü bu haylazlar sattıkları kitapların parasını ya sinemaya ya da cıgaraya yatırır, öğrenci kitap satar mı?'

Şaşı Fatma:

'Peki ama siz ner'den biliyorsunuz?'

Kitapçı, çok şey bildiğini anlatan bir tavırla:

'Ben bilirim!' dedi. 'Dükkânda çalıştıkça sen de öğreneceksin..'

Oysa; eski bildiklerinden tez şaşmıyan, ille kandırılmak istiyen kadın ellerini önünde kavuşturup durdu:

Düşünüyordu.

Miyop gözlerini kırıştırıyordu. Baktı:

'Bana kalırsa..' diyerekten karşı kodu kocasının fikrine, 'aldanıyorsunuz.' Söylerken onun yüzünü bakışlarıyla okşuyordu. 'Ben ve küçük kardeşlerim, hepimiz, bir önceki yılın ders kitaplarını satar yeni yılınkileri öyle alırdık. Yeni kitaptan okumadık sayılır. Eski sattık, eski aldık.'

Bay Hasan Arseven dedi ki:

*'Kardeşlerinle sen belki öyle yapardınız, bilmem orasını.' dedi. 'Fakat demin gelen çocuklar, yemin ederim, hep birlikte sinemaya gitmek için satacaklardı. (Amca ne verisen ver)' deyişlerini duymadın mı? Para, bir ihtiyacı değil bir eğlenceyi karşılayacağı vakit, insan onun miktarı üstünde uzun boylu pazarlık etmez. Hovardalık hovardalıktır. Birbirlerine bakıp gülüşüyorlardı. Allah bilir ya, bir yerden kaldırmış ta olabilirler.'*⁷³

⁷¹ Garan, a.g.e., 1948, 30.

⁷² Mehmet Seyda. (1958). *Ne Ekersen*. Ankara: Dost Yayınevi, 46-47.

⁷³ Mehmet Seyda, a.g.e., 1958, 63.

Kötülüğe alet olamayacağını ifade eden Hasan Bey için her koyun kendi bacağından asılır. Ona göre kitapevi sahibi olmak her şeyden önce ahlak isteyen bir meslek ve aynı zamanda bir ticarettir:

“Biz istesek, onları bastırır bastırır, el altından piyasaya süreriz. Kim bastırdı, hangi matbaada basıldı, nereden belli olacak yani? Atı alan Üsküdarı geçer. Cümle âlem böyle yasak edilmiş kitaplar okumasına bayılır üstelik. Sen falan kitabın, filanca derginin toplattırıldığını gazeteler oku bakalım. Daha o gün, ‘Sizde şu kitap var mı?’ diye soran yığınla insan gelir. Bulursa bedelinin beş mislini vereceğini söyler. Hani, bir pul serisi ortadan kalkıp nasıl bulunmaz mata olur; değerlenirse; kitap ta böyle olur işte.. Antika sınıfına geçer. Ama sorarım, bu yapılır mı?’”⁷⁴

Alıntıda verdiğimiz sözlerle kanunların okunmasını yasak ettiği kitap ya da dergileri çoğu kitabevi sahibinin sırf para kazanmak için sattığını söyleyen Hasan Bey, bunun doğru olmadığını belirterek böyle sahtekârlıklara ve ahlakî olmayan yollara başvurmadığını söyler. Onun için helal yoldan kazanılmış para, kazançların en güzelidir. Gazete ya da dergi sahipleri gibi maddî durumu çok iyi olmayan ve kendi yağında kavrulup giden Hasan Arseven, İsmail Hakkı Benkul gibi her gün kendisine basılması için gelen yazılardan ya da kitaplardan bıkmıştır. Bunları söylenerek okur ve sanat dünyasına girmek için çabalayan çoğu yazarı da geri çevirir.

Romanlarda geçen kitabevi sahipleri, sert kurallarıyla ve disiplinli olmalarıyla dikkat çekerler. İşlerini ciddiye alan bu kişiler, tiraj peşinde koşan gazete ya da dergi sahipleri gibi paragöz ve cimri kişilikleriyle değil de ahlaklı ve emeğe saygı duyan tavırlarıyla Babiâli’de var olmayı tercih ederler.

2.1.2. Gazete/dergi yazarları ve muhabirler

Edebiyat ile basın arasındaki ilişkinin yansıdığı romanlarda, hem roman yazımı hem de gazetecilik aynı macerada hayat bulur. Yazarlık hayatlarını kazanmaya çalışan gazete yazarları ya da muhabirlerin dünyası, çoğu gerçek yaşamında gazeteci olan yazarlar sayesinde çözülmeye çalışılır. Diğer bir ifadeyle Babiâli, hem edebiyatçıların hem de gazetecilerin ortak mekânı olarak belirir ve gazeteciler ile edebiyatçıları arasındaki ilişki daha sonra yayımlanan romanlarda kendine sıkça yer bulur. Üstelik bu dönemin romanlarında hem roman yazarının kendisi hem de roman kişileri Babiâli çevresinde

⁷⁴ Mehmet Seyda, a.g.e., 1958, 64-65.

görünmeye başlar. Öyle ki dönemin romanlarında kahramanların çoğu ya gazetecidir ya da Babîâlî'de kâtiplik ve düzeltmenlik gibi başka görevler üstlenmişlerdir.

Basının anlamını bulmasının altında yatan temel kurum, diğer bir ifadeyle basının bir kurum olarak kimliğini kazanmasını sağlayan asıl kavram, gazetedir. Belirli konularda bilgi ve haber vermek amacıyla belirli zamanlarda çıkarılan gazetenin içinde haberlerin yanı sıra makaleler, fıkralar, eleştiriler, denemeler gibi insanların ilgisini çekebilecek birçok yazı vardır. Hasan Fehmi Başkut'a göre bir fabrika olan gazete, tüm fabrikalar gibi kimi hammaddeleri alıp işleyerek piyasaya sürer ve satar. Ancak bu fabrika ile diğer fabrikalardan çıkan ürünler arasında önemli bir ayrım vardır. Gazeteyi sattıran da bu yönüdür. Aynı zamanda gazete, toplumsal yönü olan da bir kurumdur ve kamuoyu yaratmak göreviyle vardır.⁷⁵ İşte bu döngüde yerini alan çalışanlar arasında gazete yazarları ya da muhabirler de vardır. Z. Melek'in *Büyük Macera* romanındaki Süha ve Selim Naci, yazarın *Vicdanından Af Dile* romanındaki Nuri Hâmit, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanındaki Edip Münir, Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi, Ayhan Hünalp'in *Küçük İstasyonlar ve Vapur Düdüklükleri*'ndeki Alev Topuz, Sait Faik Abasıyanık'ın *Kayıp Aranıyor*'undaki Nevin ve Özdemir, Aka Gündüz'ün *Bir Kızın Masalı*'ndaki Ali Dalgalan, Refik Erduran'ın *Yağmur Duası*'ndaki Ferhat Gürz, Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı*'ndaki Murat ve Selim Nuri (Kurt Kanunu), Ümit Deniz'in polisiye roman serisindeki Murat Davman, Mehmet Seyda'nın *Ne Ekersen*'indeki Ali Muhsin, Aziz Nesin'in *Saçkıran*'ındaki Oğuz Pasalmaz, İlhan Engin'in *İstanbul'da Aşk Başkadır*'ındaki Ali, Şaban Erik'in *Çırpınmalar*'ındaki Hikmet Çiledağ, Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası*'ndaki Mahmud Ersoy, *Bıçağın Ucu ve Yaraya Tuz Basmak* romanlarındaki Ümid, Aydoğan Önel'un *Dördüncü Kurşun*'undaki Tuğrul Cansu, Celâlettin Çetin'in kaleme aldığı *Saat Altıda Gel*'indeki Kemal, Şahap Sıtkı'nın *Kimin İçin*'indeki Bekir, Mehmet Coşar'ın *Sağda Üçüncü Kapı*'sındaki Mehmet, Reşat Enis Aygen'in *Sarı İt*'indeki Selim Reşit, Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanındaki Ali, Mehmed Kemal'in (Kurşunluoğlu) *Pulsuz Tavla*'sındaki Mehmed Kemal, Mustafa Narince'nin *Hata*'sındaki Kadir, Oktay Rifat'ın *Bir Kadının Penceresinden* romanındaki Bedri, Aysel Özakin'in *Alnında Mavi Kuşlar*'ındaki Armağan, Turgut Erim'in *Girişim*'indeki Ertan, Hikmet Erhan Bener'in *Ortadakiler*'indeki Rüçhan ve Doğan, Ümit Kıvanç'ın *Aşkım Bana Resimaltı*'sındaki Tuncay, Enver Yorulmaz'ın *Tayfunlar Estikçe*'sindeki Arda Çaba, Ümit Kıvanç'ın *Bekle Dedim Gölgeye* romanındaki Erdinç,

⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Dağlı, N. (1995). *Gazete Yayımlama Teknikleri*. Ankara: İmaj Yayıncılık.

İsmail Fatih Ceylan'ın *Unutulmuş Günler*'indeki Sinem, Piraye Şengel'in *Nihal: Gölgesiz Bir Kadın*'ındaki Nilgün, Oya Şeneldir'in *Çünkü Onlar Kadın*'ındaki ismi verilmeyen gazeteci, Sevinç Çokum'un *Karanlığa Direnen Yıldız*'ındaki Feridun, Vivet Kanetti'nin (E. Emine adıyla) *Kırık Zarlar*'ındaki Emine, Şadıman Şenbalkan'ın *Umut Hiç Bitmiyor*'undaki Şimal ve Yaman basın temalı romanlarda dikkat çeken gazete yazarları/muhabirlerdir.

Kitle iletişim araçlarının ve toplumun en önemli haber kaynağı olan muhabirlerin ilettikleri bilgilerle toplumu yönlendirebildiklerini, belli bir kamuoyu oluşturabildiklerini ve bu sebeple toplum üzerinde etkisi yüksek olan muhabirlerin birtakım özelliklere sahip olması gerektiğini ifade eden Halil İbrahim Gürcan ve Erkan Yüksel, başarılı bir muhabirin özelliklerini şöyle sıralar:

- Muhabir, kişiliği ve geçmişi ile haber kaynaklarına güven vermelidir.
- En büyük sorumluluğun okura karşı hissedilen sorumluluk olduğunu bilmelidir.
- Haberciliğin hukuksal çerçevesinden ve meslek ilkelerinden haberdar olmalıdır.
- Kişisel birikimini oluşturabilmesi için arşivlemeyi ve arşivden yararlanmayı becerebilmelidir.
- Bilgi yorumlamayı ve belge incelemeyi iyi bilmelidir.
- Konu ve olayları not aldığı bir “akıl defteri” oluşturmalıdır.
- Bir ajandaya sahip olmalıdır.
- İlişkide bulunduğu ya da bulunabileceği kurum ve kuruluşların kayıtlı bulunduğu bir fihristi ve kartvizit defteri bulunmalıdır.
- Doğru soruyu sormayı bilmeli, soru sormaktan çekinmemelidir.
- Olaylar arasındaki ve olaylarla insanlar arasındaki ilişkileri iyi kavramalı, karmaşık olayları çözecek ipuçlarını kestirebilmelidir.

- Kurum ve kuruluşların işleyiş sistemlerini, kilit adamlarını iyi tanımalıdır.
- Elde ettiği bilgilerin doğruluğunu birkaç kaynaktan soruşturmadan haberini teslim etmemelidir.
- Haber kaynağına saygı göstermeli, haber kaynağı istemiyorsa ismini açıklamamalıdır.
- Haber kaynaklarının güvenini kazanmalıdır.
- “Offtherecord”, yani yazılmaması kaydıyla verilen bilgileri yazmamalıdır.
- Haber yayınlanmadan önce ağzını sıkı tutmayı bilmelidir.
- Haberin kapanış saati, “deadline” saatine dikkat etmeli ve haberlerini bu saatten önce ilgili birimlere aktarmalıdır.
- Elbette ki dilin kurallarına hâkim olmalı, iyi haber yazmalıdır.⁷⁶

İnsanların bilgi alma ihtiyaçlarını kendine vazife edinen basın topluma iletecekleri bilgileri ya da haberleri toplamada başvurduğu kaynaklardan biri olan muhabirler, medya organlarının temel direğidir. “*Bir gazetenin muhabir kadrosundan bahsedildiğinde, dar anlamı olan ‘haber ya da fotoğraf peşinde koşma’ eylemi hedef alınmaktadır. Bu nedenle gazeteci denildiğinde akla ilk gelen muhabirdir, diğer bir deyişle haber ya da fotoğraf peşinde koşan geçimini bu işten sağlayan kişidir.*”⁷⁷ Haber üreten ve haber peşinde koşan gazeteciler, haber malzemesi sayılan bilgilerin toplanması, yazılması ve düzenlenmesi aşamalarında canla başla çalışırlar. Mesleklerinde malzeme olarak insanı kullanan bu kişiler, bir gazetenin elemanı olduklarından genellikle rahat ya da özgürce hareket edemezler ve hem yazıları hem de düşünceleri, gazete patronları tarafından kısıtlanır. Öyle ki gazetecinin gazetesine verdiği yazılardan bazıları yayımlanabilirken bazıları yayımlanmaz, gazeteciler de bunun karşılığında düşük bir maaş alırlar.

⁷⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Gürcan, H. İ. ve Yüksel, E. (2005). *Haber Toplama ve Yazma*. Konya: Tablet Kitabevi, 42-43.

⁷⁷ Gürcan ve Yüksel, a.g.e., 2005, 42.

*“Muhabirler, Türkiye’de basın ordusunun rütbesiz askerleridir. Haber almanın gücü muhabirle başlar, muhabirle biter. Muhabiri zayıf olan kitle iletişim araçlarının başarıya ulaşması mümkün değildir. Onun için muhabirlik medya kurumlarında en önemli görevdir.”*⁷⁸ Bununla birlikte ele aldığımız romanlarda oldukça fazla yer kaplayan gazete yazarları ya da muhabirler, basın mensuplarının en fazla eleştirilen kesimidir de. Haber ve foto muhabiri olmak üzere iki grupta inceleyebileceğimiz muhabirlerden karşımıza en fazla çıkan, haber muhabirleridir ve bu kişiler, hazırlayacakları haberlerden sorumludurlar. Diğer bir ifadeyle haberin yazılması, kurgulanması, düzeltilmesi ve habere son hâlinin verilmesiyle ilgilenirler. Genellikle haber muhabirlerinin yanında giderek olayla alakalı fotoğraflar çeken foto muhabirlerinden ise çalışmamıza konu olan romanlarda pek bahsedilmez. Romanlarda gazeteciliği ek iş olarak yapanından onu hayatının merkezî konumuna getirenine, idealistinden ünlü olma isteği güdenine kadar farklı kişiliklerde ve farklı amaçlarda olan polis-adliye muhabiri, diplomasi muhabiri, serbest muhabir, sanat muhabiri gibi çeşitli alanlarda uzmanlaşan muhabirlerle karşılaşırız. Olumlu ve idealist gazetecilerin yanında olumsuz ve basın ahlakından uzak gazetecilerin de verildiği romanlarda bu kişiler, işgüzarlıklarıyla dikkat çeken, belirli çalışma saatleri olmayan, buna rağmen bazıları dışında az para kazanan basın çalışanlarıdır.

2.1.2.1. Geçim kaynağı olarak görülen gazetecilik/yazarlık

Toplumsal bir varlık olan insanın toplumsallaşma sürecinde her zaman peşinden gittiği bilgiye ulaşma yolları farklılık gösterse de insanın bilgiye ya da habere duyduğu ihtiyaç, süreklilik göstermektedir. Bu doğrultuda da bilginin insanlara aktarılmasını sağlayan gazetecilik mesleği, insanın çevresinde olanları bilme arzusu devam ettikçe var olacak bir meslek dalıdır. İstihdam ve çalışma koşulları göz önüne alındığında bir hayli zor mesleklerden biri olan gazetecilik, bununla birlikte maddî getirisi fazla olmayan mesleklerdendir. Geçim sıkıntısı yaşayan gazetecilerin yoğunlukta olduğu romanlarda, birçok gazeteci mesleğini sevse de gazeteciliği geçim kaynağı olarak görerek bu düşüncelerini zaman zaman dile getirirler.

Yusuf Ziya Ortaç’ın Millî Mücadele yıllarına yer verdiği *Göç* romanında babası öldükten sonra annesiyle birlikte ekonomik anlamda zorluk çeken Nihat Ahmet, geçim sıkıntısından dolayı gazetelere yazılar ya da şiirler yazmaya başlar. Bu zorlu yıllarda genç

⁷⁸ İspirli, M. (2000). *Medya Gerçeği ve Haberciler*, Ankara: Akçağ Yayınları, 256.

adamin istikbalini kazanma serüveninin ele alındığı romanda, 19 yaşında babasız kalan ve liseyi bitirir bitirmez çalışmaya başlayan Nihat, evin tek çocuğudur. Annesiyle kıt kanaat geçinir ve ailesinin sorumluluğunu üzerine alarak iş aramaya başlar. Zaten okuyup yazmayı ve edebiyatı çok seven Nihat, yengesi Gültür Hanım sayesinde tanıştığı Ziya Refik aracılığıyla edebiyat dünyasına girer. Ziya Refik, Yeni Edebiyat Derneği'ne üyedir. Lisede edebiyata ilgisi olan, şiir yazan ve hocası Süleyman Hikmet Bey tarafından “edebiyatımızın en genç istidadı” olarak tanıtılan Nihat Ahmet için Ziya Refik, ona edebiyat dünyasının kapılarını açan altın bir anahtar gibidir. Zira Ziya Refik'in kendisini derneğin toplantısına götürmek istediğini öğrenen edebiyat meraklısı genç, toplantıda ilim ve sanat dünyasından birçok isimle karşılaşacağını düşünerek sevinir. Bu düşüncesi gerçeğe dönüşür; orada Şair Kemal Fahir, meşhur Hikâyeci Cafer Nurettin, Rıza Göktekin, A. Şemsettin gibi sanat adamlarıyla tanışma ve onlarla sohbet etme imkânı yakalar. Lisede şiir yazan ve edebiyat dersinde sürekli birinci olan Nihat Ahmet, böylelikle yazarlığa başlamış olur:

“Yüzüm, aptal bir gülüşle çarpılıyor. Şimdi ne yapacağım ben?.. Yengemin arkasından bakıyorum: Bütün servetimi, kayıkçıya verdiğim on kuruş, bu siyah çarşafın eteklerine takılmış gidiyor! Oracıkta, annesini kaybetmiş bir çocuk garipliğiyle duraklıyorum.

Gidiyor...

Arkasından koşmak, ona, cebimdeki bu iki çeyrekten başka... Hayır, hayır.. Şu denizi yüze yüze geçmek, şu karşıki yalıya her tarafımdan sular aka varmak bundan daha zor değildir.

(...)

Yürüyorum: Tramvaylar, pencerelerinin boş gözleriyle bu züğürt atlete bakarak geçiyor!

(...)

Bir tek ümide koşuyorum: Edebiyat Derneğindeki bir sarı altın yazı parama... O zaman, kandil geceleri ölmüşlerinin ruhu için fiçı fiçı sular açtırıp sebil eden Müslümanlar gibi, ben de bu susuzluktan yandırmış ruhum için bir fiçı açtırıp başına geçsem, belki yine kanmayacaktım..

Mecmua müdürünün yüzünde, âdeta uzviyetinden bir parça olan o ebedî tebessüm, bu sefer yoktu.

Kendisine kavuşmak için, bir masal kahramanı gayretiyle ne uzun yollar aştığımı sezmış miydi yoksa?

Masanın yanındaki koltuğa oturduğum zaman, bir daha buradan kalkamayacağım sandım.

Açlık ve susuzluk, derimin altında, nekahet günlerinin o gizli sıtmasıyla dolaşıyordu.

(...)

Aklıma bir çare geliyor: Son şiirimi, müdür beye, nasıl bulduğumu sormak... Ve soruyorum:

– Geçen sayıdaki manzumemi okudunuz mu?..

– Okudum.

– Nasıl buldunuz?

Ve gözleri yüzüme mihlanmış, gülümsüyor. Ben de gülümsüyorum. Aynı hareketsiz, donmuş tebessümle... Bu karşılıklı sırtma ne kadar sürüyor bilmem. Abdüllâtif Toktamış, bir hayret çığlığıyla ayağa kalkıyor:

– Affedersiniz.. Sizin pır liranız var!

İlk sucuyu buluncaya kadar yürüdüğüm yol, bana, Bebekten Cağaloğlu'na kadar uzanan mesafeden daha kısa gelmedi. Şimdi, seyyar bir fiçi çalkantisile, Sirkeci'deki lokantaya doğru, Cımbulcumculuyürüyorum.”⁷⁹

Milliyetçi bir ruhla yazdığı şiirleri dergilerde çıkmaya başlar. Verdiğimiz alıntıda yazdığı şiirlerin parasıyla geçimini sağladığını anladığımız Nihat Ahmet, buradan alacağı paraya muhtaçtır. Edebiyatı, özellikle şiiri çok sevse de Nihat'ın yazarlığa başlamasında öncelikli amacı para kazanma arzusudur.

Gazeteciliği para kazanmak amacıyla yapanlardan bir diğeri de Muvaffak İhsan Garan'ın *Elbet Sabah Olacaktır* romanındaki Sedad Ali'dir. Edebiyat Fakültesini bitiren ve annesiyle babasını kaybeden Sedad, kendi çabalarıyla bir yerlere gelmeye ve hayat tutunmaya çalışır. Ailesinden kalan evi satarak Fransız edebiyatını tetkik etmek amacıyla gittiği Avrupa'dan döndüğünde yazmış olduğu romanı yayımlayabilecek bir basımevi arasa da bulamaz. Öyle ki felsefî nitelikteki romanını, satmayacağı korkusuyla hiçbir basımevi yayımlamak istemez. Geçim sıkıntısı çeken ve ailesiz olan genç adam, çareyi çalışmakta bulur. İş arayan Sedad, sonunda *Doğru Söz* gazetesine adliye ve polis muhabiri olarak girer:

“— Bu genç, edebiyat meraklısı bir heveskârdır. Yazdığı hikâyeleri okumadım amma, her halde şairane tasvirlerle dolu tatsız şeylerdir. Başka da ne tarz yazabileceğini kestirmek kabil değil... Fakat vaziyeti iyi olmadığı için, kendisine yardım etmek istedim. Ona küçük bir maaşla bir muhbirlik, röportajcılık, filân verelim. Yazılarını matbaaya göndermeden, bir kere de ben düzeltirim. Belki kısa zamanda gazeteciliği öğrenir ve ileride işimize yarar. Kendisine ne aylık vermeği düşünüyorsunuz?

Böyle bir izahattan sonra iş para lâfına dayanınca, Ahmed Bozkurd'un kaşları çatıldı:

— Bilmem ki... Muharrir, muhbir, ressam diye, etrafa lüzumsuz yere bir sürü paralar saçıyoruz. Şimdi bir tane daha almağa gazetenin takatı yoktur.

— Bu arkadaşta da ayda elli lira verebiliriz. İyi bir Adliye ve Polis muhabirimiz yok... Hem o işi yapar, hem de bizim istediğimiz tarzda haftada iki hikâye yazar. Bir tecrübe edelim patron.”⁸⁰

Bir polis-adliye muhabiri olarak polis örgütü içinde bağlı bulunduğu gazete için çalışan Sedad Ali, özellikle görevli polis şefleriyle sürekli irtibattadır ve mahkemelerde haber kovalayarak polisten mahkemeye intikal etmiş davaların takibini yapar. Böylelikle önemli olayları yerinde izleme şansına sahip olur. Edebî ve felsefî değeri yüksek yazılar ya da şiirler kaleme alan Sedad Ali, romanını bastıramamanın verdiği çaresizlikle gazeteciliğe başlar. Gazete patronunun isteği doğrultusunda edebî çizgisinden kayarak gazetenin

⁷⁹ Ortaç, Y. Z. (1961). *Göç*. İstanbul: Yeni Matbaa, 84-87.

⁸⁰ Garan, a.g.e., 1948, 101.

istediği ve halkın hoşuna gidebilecek, aynı zamanda dikkat çeken yazılar yazar. Bu tür yazılar yazmaktan hoşnut olmasa da geçimini sağlayabilmek için, en azından maddî durumunu düzeltene kadar, gazetenin kendisinden istediği tarzda yazılar yazmağa mecburdur.

Orhan Kemal'in hayatından kesitler sunan *Baba Evi*'nde yazarın çocukluk ve gençlik yıllarıyla ilgili anılarına çokça yer verilir. Babası Abdülkadir Kemâli Bey; hukukçu, siyasetçi ve gazetecidir. Siyasî yazılarından dolayı Beyrut'a kaçmak zorunda kalan Abdülkadir Bey, bir süre sonra ailesini de yanına aldırır. Bu durum, anlatıcı tarafından şu sözlerle verilir:

"Babasından ayrılan birçok çocuk babasız kalışına üzüliir... Ben tersine... Sevinmişim... Niçin? Bilmem... Bu 'hissizlikle' benim çocuk yapımın çok az etkisi olmalıydı. Evde krallığını ilan ettim... Astığım astık, kestiğim kestikti. Kardeşlerimi istediğim zaman ağız tadıyla dövebiliyor, güneş battıktan çok sonra, futbol topumla eve döndüğüm zaman, nerde kaldığımı, niçin geciktiğimi, dersleri bırakıp gene mi futbol oynadığımı soran olmuyor, damlaların tepelerinde, renk renk, boy boy uçurtmalarımın mavi gökyüzüne ferman okuyabiliyordum. (...)
*Dünyadan memnundum... Bu saltanat böyle sürüp gidecek sanıyordum... Fakat bir gün... Uzun bir mektup geldi babamdan. Acele pasaport için müracaat etmemiz ve ne var ne yoksa satıp derhal hareketimiz isteniyordu."*⁸¹

Hayatı oyun oynamaktan ibaret olan ve ders çalışmayı hiçbir zaman sevmeyen anlatıcı, ailesiyle Beyrut'a babasının yanına gittikten sonra oldukça zor zamanlar geçirir. Aile, Abdülkadir Kemâli Bey'in Beyrut'ta mesleğini yapamamasıyla birlikte ekonomik sıkıntılar yaşar. Babası gibi siyasetle ya da gazetecilikle ilgilenmeyen anlatıcı, maddî durumlarının git gide kötüleşmesinden sonra bir matbaada işe başlamak zorunda kalır. Babası matbaa sahibiyken kendisinin matbaa işçisi olması karşısında hiçbir zaman hiç kimseye minnet etmeyen babasının kahrolduğunu hissetse ve babasına bu durumdan ötürü kızsada da yedi kişilik aileye katkı sağlamak için çalışmaya başlar. İbrahim Efendi'nin Beyrut'ta bir matbaada ona bulduğu matbaa işçiliğini geçimini sağlayabilmek arzusuyla yapar.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanının parasızlıktan gazeteciliğe başlayan ismi, Edip Münir'dir. Fakirliğinden ve paraya olan düşkünlüğünden dolayı her türlü kötülüğü yaptığı üzerinde durulan romanda, maddî

⁸¹ Orhan Kemal. (2005). *Baba Evi*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık, 29-30.

durumu iyi olmayan Edip, geçimini sağlayabilmek için hırsızlık ve şantajcılık yaptığı gibi aynı nedenden gazetecilik de yapar:

“Edip Münir Galata tarafında yine sığınacak bir tavan arası bulur. Kira birikince yine bavulunu kaçırarak bir çare düşünmesi o kadar zor bir iş değil. Lâkin boğaz ve her günün ihtiyaçlarından olan öteki harcamalar... Gazetelerden birine yazarlığa yanaşmak ister. Bu işin etrafında kanat çırpan pervaneler çok. Bu istekle kendini tanıttığı gazete idarelerinde durumu şaşı görülür. Nihayet ‘Dikkat’ gazetesi idare memuru ile tanışık çıktı. Allaha dua eder gibi iki elini uzatarak: – Aman kardeşim, burada bana bir iş bulunuz, dedi.”⁸²

Dünyada adaletin olmadığını, güçlünün her zaman zayıfı ezdiğini ifade eden genç adama göre, hayatını idame ettirebilmek için bütün ahlaksızlıkları yapmak normaldir. Başkalarını ezerek karnını doyuran Edip, gazetecilik yaparken de bu tutumunu sürdürür. Zira gazetecilik işine sadece karnını doyurabilmek maksadıyla giren Edip, bu yüzden meslek ahlakını geri plana iterek para kazanabilmenin peşine düşer. Gazeteye götürdüğü çoğu uydurma yazıdan alacağı paranın hesabını yapar. Hatta her yazısı için de gazeteyle pazarlığa tutuşur: *“Epeyce süren heyecanlı bir pazarlıktan sonra beş lira üzerinde anlaştılar. İkişer buçuk lirayı ceplerine atar atmaz Sirkeci’nin temizce birahanelerinden birine düştüler.”⁸³*

Edip Münir gibi olumsuz özelliklerin yüklendiği gazetecilerden olan Aziz Nesin’in *Gol Kralı* romanının spor yazarı Erol İpkıran’ın spor yazılarındaki özellik, alay mı, ciddi mi olduğunun kesinlikle belirmemesi, yazıyı herkesin kendi isteğine göre anlamasıdır. Oldukça yaramazlık geçen çocukluğundan sonra liseyi dahi bitiremeyen Erol, birçok işte çalışır. Ancak hiçbirinde uzun süreli çalışmayı başaramaz. En sonunda da spor yazarı olur. Sporun, özellikle futbolun insanlar üzerindeki etkisinin hicvedildiği romanda, bu spor dalının amacından saptırılarak toplumu uyutan bir afyon olarak kullanılışı konu edinir. Futbolu sert bir dille eleştiren yazar, doğal olarak spor yazarını da olumsuz özellikleriyle okuyucuya sunar. İmlası bozuk, yazısı kötü ve üstelik Türkçeyi iyi bilmeyen Erol, spordan da hiç anlamasına rağmen bir gazetede spor yazarlığı yapan bir sahtekârdır. Spordan anlamasına karşın takımlar arasındaki ilişkileri iyi bilir ve gazeteciliğini kullanarak gerektiğinde kamuoyu oluşturmada ustadır. O da *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanındaki gazeteci Edip Münir gibi her şeyi ve herkesi çıkarı uğruna feda edebilir. Yazarın *Şimdiki Çocuklar Harika* romanında da çok saygın ve ünlü bir gazetecinin

⁸² Gürpınar, H. R. (1971). *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 68-69.

⁸³ Gürpınar, a.g.e., 1971, 76.

samimiyetsizliği ve riyakârlığından bahsedilir. Bahsini ettiği gazeteci aracılığıyla aydın eleştirisini yapan Aziz Nesin, dönemin aydınlarında var olan tutarsızlığın ve ahlak eksikliğinin panoramasını çizer. Öyle ki bir okul toplantısında “*Yavrularım, yurtsever olunuz. Yurdunuzu çok çok seviniz. Yurdunuzu yakından tanıyınız. Bu cumhuriyet size emanettir.*”⁸⁴ sözleriyle çocuklara nutuk çektikten sonra taşraya yedek subay olarak atanan oğlunun tayinini İstanbul’a getirtmek için torpil derdine düşerek gazeteci kimliğini kullanır.

Ayhan Hünalp’in otobiyografik özellikler taşıyan *Küçük İstasyonlar* ve *Vapur Düdükleri*’nin merkezî kişisi Alev Topuz da geçimini sağlamak için gazetecilik yapan roman kişilerinden biridir. Orta hâlli bir ailenin çocuğu olmasına rağmen kendi parasını kendi kazanmak isteyen Alev, üniversite okurken hem okul masrafını hem de harçlığını çıkarma isteğiyle gazetecilik yapar. Liseyi bitirdikten sonra ailesinin, özellikle babasının istikbali parlak, yüksek gelirler temin eden fakültelerden birine gitmesi isteğine karşın paraya değil sanata düşkün olan Alev, “*Karın nerede olsa doyar, gönül rahat olmalı!*” mantığıyla Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde okumaya karar verir. Üniversite ikiye geçtiği yaz, babası albaylıktan emekliye ayrılır ve ikramiyesiyle İstanbul’dan bir ev alıp oraya yerleşme kararı alırlar. Alev ise sadece okul dönemlerinde Ankara’ya döner ve öğrenci yurtlarından birinde kalarak İstanbul-Ankara arası mekik dokur.

Üniversite yıllarında aynı zamanda okul harçlığını çıkarabilmek amacıyla gazeteciliğe de başlayan ve yaz aylarında gazetecilik yapan Alev, edebiyatı sevmesinin yanında ilk olarak para kazanabilme amacıyla gazetecilik yapar. “*Ben de hikâyelerime beş-on lira verecek babayiğit dergiyi hayallemekteyim. Biz, eğlenirken düşünen bir milletiz. Bunun sonucu olarak, düşünürken de eğleniriz.*”⁸⁵ sözleriyle açık seçik hikâyeler ya da gazete patronlarının istediği yazılar yazarak daha fazla para kazanacağını belirtse de kendi çizgisinden çıkmaz. Bu işe muhtaç olduğunu da “*Talebelik nasıl geçer? Ya paran olmaz. İstedğin içinde kalır. Ya derslerden, imtihanlardan bunalırsın. Gençlik en güzel çağını, âvarelik en şiirli mevsimlerini; tahta sıralara, boş koridorlara gömüverir.*”⁸⁶ cümleleriyle ifade eder. Geçim derdi üniversiteden sonra da devam eder. Öyle ki üniversiteyi bitirdikten

⁸⁴ Aziz Nesin. (2004). *Şimdiki Çocuklar Harika*. İstanbul: Adam Yayınları, 111.

⁸⁵ Hünalp, A. (1954). *Küçük İstasyonlar*. İstanbul: Bilgi Basım ve Yayınevi, 42.

⁸⁶ Hünalp, a.g.e., 1954, 69.

sonra gazetecilik yapmaya devam eden Alev, para kazanabilmek için istenilen tarzda yazılar yazmaya başlar:

“Kalemimi çıkartıp, işleri aldığını bildiren imzasını attı. Bir ara durakladı. En sondaki işi karalamak geçti içinden. ‘Sahanızdaki haber kaynakları ile tanıştınız!’ Birden durdu. Onu karaladığı vakit istifasını da cebine koyması gerekirdi. Nişanlanmak üzereydi. Evde evlâd-ı eyal olmak üzereydi. ‘Boşkoy!’ dedi. Yürüdü.”⁸⁷

Aziz Nesin’in küçüklüğünden beri erkek kılığında yaşamak zorunda kalan Sabahat’ın yaşam hikâyesine yer verdiği *Erkek Sabahat* romanında, yaşamının her döneminde ekonomik sıkıntılar çeken Sabahat, geçimini sağlayabilmek amacıyla gazeteciliğe başlar. Fakir bir ailenin dördüncü çocuğu olan, babası ve yedi ağabeyi ile birlikte gecekonduda yoksulluk içinde yaşayan genç kız, 16 yaşına kadar hamallıktan gazete satıcılığına kadar her işi yapar. 16 yaşına geldiğinde cami önlerine giderek merhamet kuşları satar ve 18 yaşında şair Ahmet Kemal’le tanışmasıyla hiçbir eğitimi olmamasına rağmen şiir yazmaya başlar. Yani Sabahat, diğer işlerini olduğu gibi şiir yazmaya da para kazanabilmek için başlar ve bu işe geçim kaynağı olarak bakar. Aziz Nesin’in diğer bir romanı *Saçkıran*’da da basın dünyası ve basın çalışanlarının yaşadığı sıkıntılar üzerinde durulur. Romanın merkezî kişisi askerî fırın kâtibinin oğlu olan Oğuz’dur. Annesi ve babasıyla birlikte yaşayan Oğuz Pasalmaz, işsizdir ve ailesi onun bir memuriyete girmesi için baskı yapar. Ailesinin işsizliğine dair söylediklerinden usanan genç adam, iş arasa da bir türlü bulamaz. Bir meyhanede karşılaştığı Özgür Suner, Atillâ Tayvanlı ve Yılmaz Uzunca adlı üç genç sayesinde edebiyat camiasına girerek şiir yazmaya başlar. Para kazanacağı umuduyla bu çevreye tutunmaya çalışan Oğuz, bunu geçimini sağlayabilecek bir iş olarak görse de şairliğin kendisine faydasından çok zararı dokunur. Öyle ki biraz da olsa para kazanabilmek ümidiyle girdiği bu çevrede, şiirlerini yayımlatabilmek ve arkadaşlarıyla dergi çıkarabilmek için kendi cebinden para gider.

Celâlettin Çetin’in kaleme aldığı *Saat Altıda Gel* romanında da *Yatan* isimli bir gazetede diplomatik muhabirlik yapan Kemal, bu işe para kazanabilmek amacıyla başlar:

“Ah bu denemeler... Kemalin bütün kayıpları da bu yüzden olmuştu zaten. Hem kendisi de biliyordu, bu denemeler, bu durmadan değişiklik aramalar yüzünden bir şey olamayacağını biliyordu. Şimdi, gazetede alan değişimi isteyiş, daha önceleri değiştirdiği iş alanları, bütün bunlar ona zaman kaybettirmekten başka işe yaramamıştı.”

⁸⁷ Hünelp, A. (1962). *Vapur Düdükləri*. Ankara: Dost Yayınları, 84-85.

Son defa gazetecilikte karar kalmıştı. Sevdığım bir iş demişti, yapabileceğim bir iş... Ama gene de rahat değildi. Kimbilir, belki de bu rahatsızlığı ona, içinde bulunduğu toplum getiriyordu. Ya da kendi kendine icat ediyordu. Bir bakıma, bu sonuncusu doğrudu. Yani kendi kendine icat etmişti. Tutup sadece şiirle, hikâye ile uğraşmak... Yahut daha geniş soluklu eserler yazmak en iyisi diyor, arkasından cevabını da gene kendi veriyordu: 'Sen delirdin mi oğlum, şiirle, hikâye ile kazanan, ya da geçinen yiğit var mı Türkiyemizde?' Hem anan bile o eski kafasıyla sana bunu on yıl önce söylemişti. 'Bırak oğlum bu bir takım düzmeleri, bunlar karın doyurmaz demişti.' İşte, bu yüzden seçti gazeteciliği. Hem yazma ya da boşalma imkânlarına sahip olacak, hem de üç beş kuruş kazanacaktı. Ayrıca yazsa da, boşalsa da ne olacaktı? Ne söyleyecekti, ne verecekti bu topluma kendinden?⁸⁸

1960 yılının karlı günlerinden birinde Kemal'in gazetesinin verdiği işi takip etmek amacıyla Hilton Oteli'ne gitmesiyle başlayan romanda Kemal, Türkiye'ye gelmiş Amerikalı iş adamını araştırarak Türkiye'ye neden geldiğiyle alakalı bir haber yapmak ister. Kore'de askerlik yapan genç adam, birçok iş değiştirdikten sonra gazetecilikte karar kılar. Hem yazarken içini dökebileceği hem de üç beş kuruş kazanabileceği gerekçesiyle gazeteciliği seçer ve gazeteciliğin yapabileceği bir iş olduğunu da düşünür. Aslında şiir ve hikâye yazan Kemal, bunların kendisine maddî anlamda bir getirisinin olmadığını bilir. Bu durumu, yaşlı annesinin bile anlayarak bunların karın doyurmayacağını söylemesi üzerine sanatı bırakarak başarılı gazetecilerden biri olmak için çabalamaya karar verir ve geçim kaynağı olabileceğini düşündüğü gazeteciliğe yönelir.

Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* romanının devamı niteliğinde olan *Yol Ayrımı* ile *Kurt Kanunu* romanlarında bahsettiği Selim Nuri, üniversite okumaktadır. Ayhan Hüenalp'in *Küçük İstasyonlar* ve *Vapur Düdükləri*'nin merkezî kişisi Alev Topuz gibi harçlığını çıkarabilmek ve geçimini sağlayabilmek için öğrenciliğinin yanında *Vakit* gazetesinde muhabirlik de yapar. Çevresi tarafından çalışkan olarak tasvir edilen Selim, sekiz yaşında öksüz kalır. Üvey babası onu zanaata vermek isteyince ona karşı direnir ve ilkokulu yarı aç yarı çıplak bir biçimde tamamlar. Parasız yatılı okuduğu liseyi de güçlükler yaşayarak bitirir. Orta ikiden beri şiirle uğraşan ve Murat'a göre "ileride şiiri bırakıp düzyazıya çalışsa belki edebiyat tarihçiliğinde başarılı olabilecek bu çalışkan genç", eline geçen bütün kitapları konu ayırt etmeden okur. Kemalist ve Kuva-yi Milliyeci olan Selim, gündüz okuduğu üniversitedeyken akşam da gazetede çalışır. Bütün bu yoğun yaşamının arasında bir de fakülteden beş arkadaşıyla birlikte sorumlu müdürlüğünü üstlendiği aylık edebiyat dergisi *Kurtuluş*'la uğraşır. Fakülteyi bitirip öğretmen olunca ilk aylığından başlayıp kazancının yarısını evinde kuracağı kitaplık için harcamaya yemin

⁸⁸ Çetin, C. (1965). *Saat Altında Gel*. İstanbul: Ataç Yayınevi, 7.

eden idealist genç, sekiz yaşından beri hayatın zorluklarıyla mücadele etmek zorunda kalır. Üniversite eğitimini alırken maddî imkânsızlardan, diğer bir ifadeyle geçimini sağlayabilmek amacıyla gazetecilik yapar.

Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanındaki Ali de Selim Nuri (*Kurt Kanunu, Yol Ayrımı*) ve Alev Topuz (*Küçük İstasyonlar, Vapur Düdükleri*) gibi okurken çalışmak zorunda kalan roman kişilerindendir. Öyle ki fakir bir ailede babasız büyüyen ve kendi geçimini kendisi sağlamaya çalışan, bununla birlikte maddî açıdan ailesine bakmak zorunda olan Ali, köyde yetişir. Babası olmadığı ve maddî açıdan durumları iyi olmadığı için çalışmak zorunda kalır. İlkokul öğretmenininin desteğiyle Ankara Erkek Sanat Okulu'na gönderilir. Oldukça gururludur ve edebiyata ilgisi vardır. Bu yönünü, geçimini sağlayıp ailesine bakmak için kullanan genç adam, okurken gazetelerde çalışır. Yani Ali, şiir yazmayı sevse de onun gözünde şiir ya da gazetecilik, maddî getirisi olan çalışma alanlarıdır.

“Geçim kaynağı olarak görülen gazetecilik/yazarlık” başlığı altında ele aldığımız romanlarda geçen gazete yazarları ya da muhabirlerin bu işe başlama nedenleri ilk olarak ekonomik yönden zayıftır. Bazıları eğitilmiş bazıları eğitimsiz olan bu kişiler; yazı yazmaya, edebiyata ve gazeteciliğe meraklı olsalar da öncelikle karınlarını doyurmayı ya da ailelerine bakabilmeyi amaçlarlar. Diğer bir ifadeyle bu roman kişilerinin gazeteciliğe başlama nedenleri, geçimlerini sağlamaktır.

2.1.2.2. Propaganda aracı olarak görülen gazetecilik/yazarlık

Gazetecilerin şartlar ne olursa olsun meslek etiği ya da ilkeleriyle çatışmaması gerekir ve mesleğinin bilincinde olan gazeteciler, basının daha çok ideolojik ya da toplumsal işlevini önemseyerek gazeteciliği propaganda aracı olarak görüp insanları bilgilendirmeyi amaçlarlar. Bununla birlikte elinde bulundurduğu güç itibarıyla toplumu yönlendirme ve kitleleri harekete geçirebilme gücüne sahip olan basın, birinci güç konumunda olduğundan birçok gazeteci tarafından kullanılır. Zira “gazetecilik, sadece bilgilerin kamuya aktarılması sürecinden ibaret olmayıp, sosyal sorumluluk anlayışı içerisinde kamu yararını gözeterek araştırmaya dayalı haber yapmayı gerekli

kılmaktadır.”⁸⁹ Olaylardan insanları haberdar ederek kamuoyunu düzenleyen, otoriteleri uyaran ve ele aldığı konular yönünden uğraş alanı sınırsız olan gazetecilik, bazen iktidarın verdiği kararları destekleyen ve onun istediği şekilde hareket eden bir araçken bazen de ihtilalin en güçlü silahıdır.⁹⁰ O hâlde toplum adına konuşan, güçlü, aynı zamanda etkili bir ses olarak adlandırılan gazeteciliği, propaganda aracı olarak kullanan gazetecilerin de olması normaldir. Bununla birlikte özellikle Mütareke y ada Millî Mücadele Dönemlerinde basının propaganda aracı olarak kullanıldığını görürüz.

Sistemli ve amaca yönelik bir faaliyet olan propagandanın hedeflediği kişi veya grupları etkileyerek onların kanaatlerini ya da kararlarını etkileyebilmesi ve amaçlarına ulaşabilmesi için bazı yöntemler kullanması gerekmektedir. Bu açıdan propaganda bilimsel bir eylem olarak yorumlanabilir. Zira amaçlarına ulaşabilmek için kişiler ve gruplar üzerinde psikoloji ve sosyoloji gibi beşerî bilimlerin yanı sıra, insan fizyolojisini etkilemeye yönelik metotlar da kullanabilmektedir.⁹¹ İşte ideallerini insanlara iletebilmek ve düşünceleriyle onlara yol gösterebilmek amacıyla gazeteyi kullanan roman kişilerinden olan Hilmi Ziya Ülken’in *Yarım Adam* romanındaki Mehmet Demir, hedefi doğrultusunda bir algı iklimi yaratmak ister:

“– Bıktım bu döküntü işlerden... diye kanepeye çöktü. Önümüzde öyle davalar var ki! Asıl eksik olan nedir biliyor musunuz? Toprak değil, para değil, hatta enerji değil. Fakat hepsinden önce sevmek ve inanmak! Hiçbir fikre sarılmıyoruz. Kendimizi hiçbir ideal için feda edemiyoruz. Bütün gücümüzle bağıracağımız da bu olmalı! Yazılarımızla halka ateş vermeliyiz!

– Korkarım bu ateş yangın olmasın, diye Bekir Bey güldü.

– Korkmayın! İnanmak asla tehlike değildir. Asıl tehlike hiçbir şeye inanmayan ve insanlara gülmektedir. Çünkü o, her fikri maske gibi kullanmasını bilir. İnanandan korkmayın! Ya sizinle bir saftadır yahut karşınızda.”⁹²

Mütareke Dönemi’ni konu alan romanda bu zorlu süreçte halkı kullanmak isteyen güç odaklarına karşı savaş açan gazeteci, gazetesi ve gazetesinde yazdığı yazılarla olayların iç yüzünün insanlar tarafından anlaşılmasını hedefler.

⁸⁹ Bozkurt, H. (2012). *Gelişen Teknoloji ile Değişen Gazetecilik Mesleği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 4.

⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Bülbül, A. R. (2000). *Genel Gazetecilik Bilgileri*. Ankara: Nobel Yayınları, 34. / İnuğur, M. N. (2005). *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları, 23. / Toruk, İ. (2008). *Gutenberg’den Dijital Çağa Gazetecilik*. İstanbul: Literatür Yayınları, 158.

⁹¹ Kargın, E. (2011). *1990 Sonrası Türkiye Siyasal Gündemine Etki Eden Medyatik Propaganda Unsurları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 4.

⁹² Ülken, H. Z. (2012). *Yarım Adam*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 153.

1980 yılında okurların isteklerini belirlemek amacıyla Amerika Gazete Editörleri Derneği tarafından yapılan araştırmaya göre okurun gazetelerden bazı beklentileri vardır:

- Dünyayı sadece anlatmakla yetinmeyin, onu anlamamıza yardım edin.
- Yaşadığımız bölgede bizimle birlikte olun. Mahallemiz çok kez bizim için Paris ve Londra'dan daha önemlidir. Bunu unutmayın.
- Sizin aracılığınızla, göremeyeceğimiz her şeyi öğrenmek, görmek istiyoruz. Gözümüz, kulağımız sizsiniz. Bir meclis toplantısını, bir Dünya turunu sizinle izlediğimizi biliyor musunuz?
- Neyi, neden alacağımızı, nerelerde eğlenebileceğimizi öğrenmek istiyoruz.
- Ve asla unutmayın, haber istiyoruz. Daha çok, daha iyi habere ihtiyacımız var.⁹³

Amerika Gazete Editörleri Derneği tarafından yapılan araştırma gösteriyor ki insanların gazetecilerden beklediği ilk şey, gazetecilerin onların göremeyeceği ya da bilmediği olaylar hakkında bilgi vererek onların gözü kulağı olmasıdır. Basını propaganda aracı olarak kullanan roman kişileri de aslında bu isteği gerçekleştirirler. Hedefi insan olduğundan iletişime dayalı bir kavram olan propaganda, iletişim araçlarını en etkin şekilde kullanmayı amaçladığına göre basını efektif bir şekilde kullanan gazeteciler, savundukları fikirleri yazarak insanları aydınlatmayı isterler. İşte bunu yapan roman kişilerinden olan Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Kâmil Bey ve Nedime Hanım, Millî Mücadele'nin gerekliliği konusunda kamuoyunu yönlendirmeyi hedeflerler:

“Nedime Hanım’la beraber çalışmaya başlar başlamaz, napıp yapıp Ankara’ya bir rabbitalı muhabir göndermeye karar verdi. Birden, Nedime Hanım’a çok faydalı olacağına inanmıştı. Ne de olsa bu heriflerin –İngilizlerin, Fransızların, İtalyanların- dillerini, törelerini biliyordu. Belki, Hala Hanım’ın kocasından da yararlanır, işgal makamlarından müsamaha bile görürdü. Kazanacağı ilk dâvada eline geçeceğini umduğu para ile gazeteyi büyütmeli, daha ciddi bir hale getirmeliydi. Karadayı şimdiye kadar köylü, bir de yoksul halk düşünülerek çıkarılmıştı. Oysa, her sınıf halkı ilgilendirmesi, hele aydın okuyucular toplaması da lâzımdı.”⁹⁴

⁹³ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Demirkent, N. (1982). *Sayfa Sayfa Gazetecilik*. İstanbul: Altın Kitaplar, 12.

⁹⁴ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 150-151.

Kâmil Bey'in "savaş silahı" olarak gördüğü gazete, bir milletin bütün varlığıyla savaştığı bağımsızlık mücadelesinin her kesimden insana anlatılması için uygun araçlardandır. Diğer bir ifadeyle gazeteciye göre mücadelede basın aracılığıyla daha da etkin hâle gelen propagandanın önemi büyüktür. Kâmil Bey gibi Nedime Hanım da Millî Mücadele yıllarında kavgacı şiire ihtiyaçlarının olduğunu, "Sanat, sanat için." Ya da "Sanat, güzellik için." diyenleri anlamadığını, öyle ki böylesine zorlu bir dönemde sanatın mücadeleye yardım etmesi gerektiğini savunur. Zira zor bir dönemde insanları tetikleyecek ve onlara umut aşılayacak güçlere ihtiyaç vardır ve sanat veya gazete, bu güçlerden biridir. Bundan ötürü mücadeleyi destekleyen bütün gazeteler, Mustafa Kemal önderliğinde verilen mücadelenin haklılığı ve gerekliliğini, aynı zamanda mücadelenin kesinlikle kazanılacağını savaş boyunca hem halka hem İstanbul Hükümeti'ne hem de dünya kamuoyuna iletirler.

Yazılarını insanların algıları ve hisleri üzerinde etkili olabilmek amacıyla kullanan gazetecilerden Orhan Kemal'in *Baba Evi* romanındaki Abdülkadir Kemâli Bey, Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemlerinde çıkardığı *Toksöz* ve *Ahali* gazeteleriyle propaganda yapar. Savaş zamanında Kuva-yi Milliyeçi olan ve mücadeleyi destekleyen gazeteci, Cumhuriyet'ten sonra Cumhuriyet Halk Fırkası'nın karşısında yer alarak gazetesini bu doğrultuda kullanır.

Propagandanın bir aracı olarak gazetelerin önemli özellikleri olduğunu ve bu özelliklerin onun siyasal propagandada tercih edilmesinin de sebepleri olarak sıralanabileceğini ifade eden Ahmet Haluk Yüksel, bahsini ettiği sebepleri şu şekilde sıralar:

- Yazılı basın okuyucuya metnin görünümünü kontrol edebilme, kendi yetenek ve ilgilerine göre hızlı ilerleme imkânı sunmaktadır.
- Diğer kitle iletişim araçlarının tersine gazete ve dergiler, kitleye sadece bir kere ulaşma olanağı ile sınırlı değildir. Yayımlandığı anda izlenip, dinlenip ya da anlamayı gerektirmez. Okuyucu bir metni ya da reklamı anlamadığında sunumu yeniden gözden geçirmesi ve metin üzerinde düşünmesi mümkündür.

- Bu araçlarda ele alınan konu daha ayrıntılı işlenmektedir. Herhangi bir konuyu gerektiği uzunlukta ve derecede ele almak için basılı araçlar en uygun olanıdır.

- Gazete ve dergiler daha yüksek saygınlığa sahiptir. Özellikle bazı basılı araçların okuyucu gözünde özel bir saygınlığı vardır ve bu yüzden de okuyucuların, belirli yayın organları karşısında çok kolay etkilenmeye hazır oldukları görüşü ileri sürülmektedir.⁹⁵

Gazetelerin siyasal propagandadaki önemine ve etkisine dikkat çeken Yüksel, gazetelerin etkin bir propaganda silahı olduğunu düşünür. Öyle ki romanda anlatıcının “Yine böyle günlerdi... Nutuk söyleyenleri niçin alkışladıklarını çok defa bilmeyen sokaklar dolusu insanın kinle, küfür şimşekleriyle yüklü kalabalığı... Kalabalık, kalabalık, hep kalabalık...”⁹⁶ sözlerinden Abdülkadir Bey’in yazılarının insanlar üzerinde ne derece etkili olduğunu anlayabiliriz. Zira kalabalığı galeyana getiren gazeteci, basının gücünün farkındadır ve bunu da kendi fikirleri doğrultusunda kullanır.

“Propaganda, bireyler ve gruplar aracılığıyla diğer grupların kanılarını, görüşlerini ve davranışlarını, iletişim araçlarını kullanarak propagandacıların istekleri doğrultusunda etkileme, değiştirme veya kontrol altında tutmaya yönelik bilinçli bir davranış”⁹⁷ ise insanları yazılarıyla etkileyen ve onların bazı konularda gözünün açılmasını sağlayan Meliha İksel’in *Deli Kız* romanındaki Ekrem, çıkardığı *Doğru Söz* gazetesiyle ulaşabildiği kitlelere hitap etmektedir:

“Artık Ekrem’in kaleminden kan damlıyor denebilirdi, millî hissine, en hassas damarına dokunulmuştu. Memleket aşkı ile yanan yüreğinde canı, vatan sevgisi ile atan damarlarındaki Türk oğlu Türk kanı kaynıyor, çeyrek asırlık hayatından umulmayacak kadar olgun ve değerli yazıları ile kâh idarecilere, kâh millete hitap ediyordu. Leylâ bunları temize çekerken gözyaşlarını tutamıyordu. Günler geçiyor, Ekrem’in galeyanı eksilmiyor, acıları yazmakla bitmiyor, dertleri tükenmiyordu.”⁹⁸

Çok partili siyasal hayata geçiş sürecinin anlatıldığı romanda, bu süreçte hissettiklerini yazılarına aktaran Ekrem, halkı isyana teşvikle suçlanır.

⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Yüksel, A. H. (1994). *İkna Edici İletişim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 116-117.

⁹⁶ Orhan Kemal, a.g.e., 2005, 27-28.

⁹⁷ Özsoy, O. (1988). *Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*. İstanbul: Alfa Yayınları, 6.

⁹⁸ İksel, a.g.e., 1960, 73.

Propagandanın, özellikle siyasal propagandanın, en güçlü kaynaklarından biri olan gazeteler, “insanlara ne düşüneceklerini göstermede fazla başarılı olmasalar bile, ne hakkında düşüneceklerine yol göstermede üstün derecede başarılı olmaktadır.”⁹⁹ Bu doğrultuda kamuoyunun oluşmasında ve yönlendirilmesinde propagandanın rolü büyüktür. Ele aldığımız romanlarda geçen gazeteciler, daha çok Millî Mücadele ya da savaş zamanlarında insanlara yön vermek ve onları etkilemek amacıyla propagandaya başvurarak basını kullanırlar. Propaganda sayesinde topluma fikirlerini yansıtmak isteyen gazeteciler, görüşlerini inandırıcı kılmak amacıyla yazılarını amaca hizmet edecek hâle getirerek halka sunarlar.

2.1.2.3. Eğlence, zevk ve şöhret aracı olarak görülen gazetecilik/yazarlık

Basını para kazanmak ve propaganda amacıyla kullanan gazeteciler dışında basına eğlence, zevk ya da şöhret aracı olarak yaklaşan gazeteciler de vardır. Romanlardaki basın çalışanı kişilerden gazeteciliği eğlence ve zevk için yapanlar, genellikle maddî durumları iyi olan kişilerdir. Bununla birlikte gazeteciliğe şöhret olma yolunda bir basamak olarak bakan gazeteciler ise ekonomik yönden zayıf olan ve ün sahibi olma arzusuyla gazeteciliğe yanaşan insanlardır.

Z. Melek’in *Vicdanından Af Dile* romanına baktığımızda 22 yaşında olan Nuri Hâmit’in gazeteciliği şöhret olma isteğiyle seçtiğini görürüz:

“Nuri, kendisine ehemmiyet verildiğini görür görmez, çocukça bir gurur hissetmişti. Elinde bulunan küçük bir sermaye ile, siyasî bir gazete imtiyazı alarak (baş muharrir)lik makamına geçmişti. Ve kendisinin bu sayede çarçabuk parlayarak memleketin mühim şahsiyetleri arasına gireceğine emindi.

(...)

Gençlik, tecrübesizlik ve bilhassa şöhret hırsı Nurinin kafasını bulandırmıştı.”¹⁰⁰

Bir an önce memleketin önemli kişileri arasında yer almak amacıyla gazeteciliğe başlayan ve bu şöhret olma hırsının yönlendirdiği yazılar kaleme alan Nuri, annesinin çabaları sayesinde Mülkiye Mektebi’ni bitirir ve Fransızca’yı ana dili gibi bilir. Küçük yaşından itibaren şiir yazmaya başlar. Daha o yaşlarda en büyük arzusu muharrir olup bir gazetenin başında bulunmaktır. Bu arzusu, onu şiirden uzaklaştırarak gazeteciliğe doğru iter ve kendi tabiriyle “günlük gazetelerin dedikodulu cereyanları” arasına atar. Yazdığı

⁹⁹ Sezer, D. (1972). *Kamuoyu ve Dış Politika*. Ankara: Bilgi Yayınları, 30.

¹⁰⁰ Z. Melek. (1945a). *Vicdanından Af Dile*. İstanbul: İstanbul Maarif Kütüphanesi, 24.

siyasî içerikli yazılar, onun çevresinde tanınan ve konuşulan bir muharrir olmasını sağlasa da İstanbul'dan Kahire'ye kaçmasına neden olur. Yani gazeteci, henüz lise sıralarındayken istediği üne ya da şöhrete kavuşur ancak ona bu şöhreti getiren siyasî yazılarından dolayı yerinden yurdundan olur. Gazetecilikte yaşadığı sıkıntılardan sonra sinema dünyasına adım atan Nuri, yazdığı bu senaryoyla büyük bir şöhret kazanır. Yani gazeteciliğe başladığı 20'li yaşlarındaki meşhur olma arzusunu romanın sonunda gerçekleştirir.

Nuri Hâmit gibi şöhret kazanma ve çabucak bir yerlere gelme isteğinin yazarlığa ittiği diğer bir roman kişisi, Ahmed Günbay Yıldız'ın *Aşka Uyanmak* romanındaki Faruk'tur. Nuri'nin aksine maddî açıdan oldukça iyi bir konumda bulunan Faruk, yazar tarafından şu sözlerle tanıtılır:

“Zenginlerdi. Maddede inanılmaz boyuttaydı harcamaları. Arabası, motosikleti, yatları, yazlıkları vardı. Bütün bu varlıkların içinde kendisini hissettiren müthiş bir boşluğun hasretini çekmekteydi hayatında.

Sıradan bir isim olarak yaşamak istemiyordu. Şimdilik, en mühimi buydu. Şöhret ve makam. Kim bilir belki de sevgi ve aşk. Henüz hiçbirine mücerret olarak ulaşamadığı üç kavram.

(...)

Sıradan bir insan olmak! Silik ve renksiz olarak yaşamak! Hatta babası bile olsa, bir başkasının adıyla tanıtılmak! Oldum olası nefret duyduğu olgulardı bunlar.”¹⁰¹

Sıradan bir insan olmamak ve ad bırakmak amacıyla roman ve şiir yazmaya başlayan Faruk; toplumları dalgalandıran, hafızalardan silinmeyen eserler bırakan bir yazar olmak ister. Ekonomik açıdan hiçbir sıkıntı yaşamamasına, aksine fazlasıyla zengin olmasına rağmen silik ve renksiz bir hayatı olduğunu düşünerek yazarlığa yönelen genç adam için önemli olan, şöhret ve makamdır. Gözü hep zirvededir ve bu yüzden merdivenin ön basamaklarına hiç basmak istemeden hep merdivenin son basamağını düşünür. Zirveyi hayal edip bir an önce zirveye ulaşmayı hedefler. Mastır, doktora, doçentlik, profesörlük makamlarının anında sahip olunabilecek bir kimlik olmadığını bildiği için de başladığı mastırı inanılmaz bir alakasızlıkla askıya alır. Çünkü bir solukta belli bir hedefe varmak, şöhret olmak, isim yapmak, merdivenin ilk basamağına dokunmadan tepesine çıkıp orada sıradan bir saray kurarak dünyayı oradan seyretmek ister. Yazarlığı da bu arzusunu gerçekleştirecek ve kendisini şöhret basamaklarının en tepesine çıkaracak bir yol olarak görür.

¹⁰¹ Yıldız, A. G. (2014). *Aşka Uyanmak*. İstanbul: Timaş Yayınları, 11.

Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanındaki Aydın da tanınmak istediği için gazetecilik yapmaya başlar. Faruk gibi geçim derdi olmayan ve zengin bir ailede büyüyen Aydın, henüz lise sıralarındayken “*Metin’in babasının hayatı gibi bir hayatım olsun istiyordum. Ahmet Bey’i herkes tanıyor. Sonra insan her yere kolayca girip çıkıyor. Her şeyden haberi oluyor.*”¹⁰² diyerek gazeteciliğe başlar. Herkes tarafından tanınmak ve kendi anlatımıyla Mülkiye’de kızların yanında fors sahibi olmak için gazeteciliğe başlar.

Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı? romanındaki Edip Münir ve Celâlettin Çetin’in *Saat Altıda Gel* romanındaki Oktay ile Servet ise gazeteciliği eğlence ve zevk için seçen basın çalışanları arasında yerlerini alırlar. Paraya olan düşkünlüğü ve ahlak yoksunluğu ile tanıtılan *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı* romanının merkezî kişisi Edip Münir, ilk zamanlar gazeteciliği para kazanmak amacıyla yapar. Ancak gazetecilikten geçimini sağlayacak kadar para kazandıktan sonra mesleğe olan bakış açısını değiştirir:

“*Elindeki para idare ile kullanılırsa kendini bir yıl ve hattâ daha da fazla geçindirebilirdi. Bir süre için artık onun ensesinde saklayacak geçim kamçısı kalkmıştı. Bundan sonra kalemimi para getirecek esirlik direktifinden kurtaracak, rahat, refah ve istediği gibi yazacaktır. Bu suretle günlük geçimlerini matbaa haftalığından bekiyerek ismarlama yazı yazarlara karşı bir üstünlük sağlayacaktır.*”¹⁰³

Alıntıdan anlaşılacağı üzere bir süre geçim derdinden uzaklaşan Edip Münir, istediği tarzda yazılar yazarak kalemimi zevk için oynatır. Hatta yazdığı yazılara mırın kırın eden basımevlerine “*Alınız bu makaleyi ücret istemiyorum. Matbaanın bir yazı darlığı gününde belki basılır.*”¹⁰⁴ diyerek artık gazeteciliğe eğlence ve zevk alma aracı olarak yaklaştığını gözler önüne serer.

Saat Altıda Gel romanında geçen ve maddî durumu *Aşka Uyanmak*’taki Faruk gibi çok iyi olan Oktay ve Servet de gazeteciliği zevk için yapanlardandır: “*Türkiyedeki bütün gerçek yaşantılardan uzakta, maviliklerde yaşayan bir delikanlıydı Servet. Boğaziçinde bir yalıda otururdu. Fransız ve Arap dillerinin konuşulduğu bir yalıda. Gazeteciliği geçim için değil, zevk için yapıyordu. Gazeteye de bu yüzden alınmıştı.*”¹⁰⁵

¹⁰² Ağaoğlu, A. (2014). *Ölmeye Yatmak*. İstanbul: Everest Yayınları, 264.

¹⁰³ Gürpınar, a.g.e., 1971, 126.

¹⁰⁴ Gürpınar, a.g.e., 1971, 127.

¹⁰⁵ Çetin, a.g.e., 1965, 50-51.

2.1.2.4. Ek iş olarak yapılan gazetecilik/yazarlık

Başka meslek alanlarında çalışmalarına rağmen hem okuyup yazmaya ya da edebiyata olan ilgi ve heveslerinden dolayı hem de bütçelerine biraz katkı sağlamak istediklerinden işlerinden vakit bulduklarında gazetecilik/yazarlık yapan roman kişilerine rastlarız. Bu kişiler, bir yayın organında sürekli veya zaman zaman gazetecilik kapsamına giren alanlarda faaliyet gösterirler. Cevdet Kudret Solok'un "Süleyman'ın Dünyası" üst başlığı altında yayımladığı *Sınıf Arkadaşları*, *Havada Bulut Yok* ve *Karıncayı Tanırsınız* romanlarındaki Süleyman, Afet Ilgaz'ın *Aşamalar*'ındaki Gülsüm, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ındaki Selim Işık, Hikmet Erhan Bener'in *Ortakiler*'indeki Doğan, Enver Yorulmaz'ın *Tayfunlar Estikçe*'sindeki Arda Çaba, Sevinç Çokum'un *Karanlığa Direnen Yıldız*'ındaki Özhan bahsini ettiğimiz roman kişileri arasındadırlar. Ya hayat şartlarından ya da ailelerinin daha prestijli bir iş istemelerinden kaynaklı başka alanlarda çalışmak zorunda kalan bu isimler, gazeteciliği ek iş olarak yapsalar da hayatlarının her döneminde edebiyatı ve yazmayı severler. İçlerindeki yazma aşkı, onları yazarlıktan tam anlamıyla koparamaz ve asıl işlerinin yanında içlerinde daima var olan gazetecilik veya yazarlığı da yaparlar. Romanlardaki Süleyman ve Gülsüm öğretmen, Selim Işık mühendis, Doğan gazete işçisi, Arda Çaba memur, Özhan avukattır. Lakin her birinin yazıp çizmeye karşı ayrı bir merakı vardır.

I. Dünya Savaşı'ndan 1950'li yıllara kadarki dönemin anlatıldığı roman serisinin ilki olan *Sınıf Arkadaşları*'nda Süleyman'ın ilkokul yıllarından Edebiyat Fakültesi'ni bitirerek Kayseri'ye öğretmen olarak atanmasına kadar geçen sürede yaşadıkları üzerinde durulurken ikinci kitap *Havada Bulut Yok*'ta Süleyman'ın Kayseri'de yaşadıklarından, üçüncü kitap *Karıncayı Tanırsınız*'da işinden uzaklaştırılan roman kişinin İstanbul'a dönerek gazetelerde iş aramasından bahsedilir. Görüldüğü gibi edebiyat mezunu olan ve mezun olur olmaz Kayseri'ye edebiyat öğretmeni olarak tayini çıkan Süleyman, kitaplarla ve sanatla iç içedir. Diğer bir ifadeyle aldığı eğitim doğrultusunda yazmayı sever. Kayseri'deki öğretmenlik yıllarında buradaki yoksulluğu, sınıflar arasındaki dengesizliği, düzenin aksaklıklarına ve aydın diye nitelendirilenlerin yetersizliğine şahit olması onu, çözüm aramaya sevk eder. Bu doğrultuda parası olmadığı için okuyamayan öğrencilere iş imkânı, kalacak yeri olmayan öğrenciler için yurt imkânı, gece ışığı olmayan öğrenciler için çalışma odaları sağlama gibi farklı projeleri hayata geçirmeye çalışır. Ancak

Anadolu'daki sefaletle tanık olan Süleyman, elinden geldiği kadar yardım etmeye çalışsa da bunun kesin bir çözüm olmayacağını fark eder:

“Süleyman, umutsuzlukla düşünmeye koyuldu: ‘Haydi diyelim ki, buranın zenginleri, esnafı çok iyiliksever; her gidişimizde bizi boş döndürmüyor; bu işi böylece yürütüp gidiyoruz... Hoş, birkaç ayda bir, dilenciler gibi kapı kapı dolaşmak pek kolay değil ya, neyse!.. Diyelim ki yaptık. Ya bütün Türkiye’deki yoksullar ne ediyor acaba? Hatta burada bile, yardımını istediklerimizden birkaç tanesi vermeyecek olsa, bu kim bilir kaç kişinin rızık kesilmesi demektir. (...) Şu halde, asıl sorun, yoksullara yardım etmekte değil, yoksulluğu ortadan kaldırmakta.’
(...) Süleyman düşündü: ‘Acaba bu insanlara yardım yapılacağına, hepsi bir örgüte bağlanıp çalıştırılrsa, genel servete hiçbir şey katmadan başıboş oturup hazır yiyeceklerine verimli hale getirilseler yoksulluk yine sürüp gider mi? Hiç sanmıyorum. Hem bu, ahlak sorununu da kökünden çözer: çalışmadan yaşamak, sadaka ile geçinmek, dilencilik etmek düşüncesi yerine, yaşamak için çalışmak gerektiğini anlatır. Yeter ki bunlara çalışacak iş bulunsun. İş, iş nerede bu zümrüdüanka kuşu?.. Bir yanda insan eli değmemiş topraklar, işlenecek madenler; her yağmurdan köyleri basan başıboş sular; öbür yanda işsiz, aç, sefil insanlar... Bir şey yapılırsa da, bu ayrı ayrı duran iki cevher bir araya getirilse, ikisi birbirine sıkı sıkıya bağlansa... Yoksulluk nasıl kalkarmış? Bunlara, özgür insan oldukları konusunda bayramdan bayrama nutuklar söylüyoruz; evet, yoksulluğun tutsağı özgür insanlar... Çalıştığı zaman kursağında bir iki lokma bir şey giren, iş bulamayınca sadece özgürlük havasıyla beslenen özgürlük sürüsü... İşler sonra erince atı, ineği, öküzü beslemeyi düşünmüyorsunuz, fakat insanı?.. Hayır... Eskiden toprağa bağlı köleler varmış; toprak sahibi olanları iş zamanı çalıştırır, iş bitince de yine beslemiş... İnsanları aç bırakmak için mi kölelikten kurtardık?.. Çalışkan, tokgözlü, zeki dayanıklı Anadolu insanı, ne aç ve boş oturmaya, ne de sadakayla yaşamaya layık değildir.’”¹⁰⁶

Alıntıda verdiğimiz düşüncelerle boğuşan Süleyman, sadece kendi çalıştığı yerdeki yoksul insanlara yardım ederek yoksulluğu bitiremeyeceğini fark eder. Bu farkındalık duygusu da onu, gördüklerini yazmaya iter. Böylelikle hem öğretmenlik yapmaya devam eder hem de toplumsal konuları ele alan makaleler yazarak bunları çeşitli gazete ve dergilere yollar. Süleyman gibi idealist öğretmenlerden bir diğeri *Aşamalar*’daki Gülsüm’dür. Çevresindekilere yardım etmekten ve her daim doğruları savunarak bunları insanlara anlatmaktan bıkmayan Gülsüm, edebiyat öğretmenidir. Dolayısıyla yazmaya da merakı vardır ve özellikle toplumsal içerikli şiirler yazarak bunları çeşitli dergilerde yayımlatır. Yetenekli bir öğretmen, iyi bir eş ve anne olan Gülsüm’ü yazmaya iten asıl sebep mücadeleci idealist kimliğidir. Zira Süleyman gibi o da toplumsal olaylara duyarsız kalamayarak bunları toplumla paylaşmak ister ve bu doğrultuda öğretmenliğinin yanında gazetelere ya da dergilere şiirler yazar.

Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar* romanına baktığımızda yazardan izler taşıyan Selim Işık karakteriyle karşılaşırız. Başarılı bir öğrenci olan Selim, ailesinin prestijli iş baskısıyla

¹⁰⁶ Solok, C. K. (2012). *Havada Bulut Yok*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 218-219.

mühendislik okur. Ancak edebiyata ve yazarlığa olan tutkusu her zaman devam eder. Bununla birlikte birbirinden tamamen farklı bu iki alan içinde bocalar:

“Evet! Diyorum ki; meselelerimizi çözmek için edebi değil teknik bir üslup seçersek, kendimize verdiğimiz serbestliği iyi kullanmış oluruz ve demokrasi gibi bunu da kendimize benzetmeyiz. Teknik bir üslup seçmeliyiz; çünkü bizler teknisyeniz. Duygularını ifade etmek için bakkal bakkal gibi, bahçıvan da bahçıvan gibi düşünebilseler; kendilerine yakışacak bir ifade coşkuluğuna kavuşacak zamanı bulabilselerdi; bütün şehir gereksiz edebiyattan temizlenmiş olurdu. Yazık ki her zaman birinci sınıf bir bakkal, dördüncü sınıf bir edebiyatçının üslubuna özendiği için, onu kullanmak zorunda kaldığı için, edebiyatçılar tarafından edebi bakımdan hor görülmektedir. Biz, yani bu dünyanın iki sahibi, sen ve ben, bu oyuna gelmeyecek kadar yeterliyiz. Birinci sınıf matematikçi olmak yolunda bulunan bu iki müstesna genç, lisede matematikten belge almış bir edebiyatçının hâkimiyetine boyun eğemez. Napolyon gibi gururla söyleyebiliriz: ‘Bizim asaletimiz, bizimle başlar.’ Anlaşılmamak korkusuna gelince: bir edebiyatçının meseleleri de -günlük yaşantının nakledilmesi dışında- halk için, bir matematikçinin denklemleri kadar, belki de daha soyut kalır.”¹⁰⁷

Aslında mühendislik mesleğinden gelen bir edebiyatçı olan Selim, duygularıyla var olur. Bu da içindeki edebiyat tutkusunu öldürmez. Okumayı çok seven genç adamı derinden etkileyen yazarların başında Oscar Wilde gelir. Henüz 15 yaşında Türk ve Dünya klasiklerini okumaya başlar ve Oscar Wilde’ın sözlerinin hepsini ezberler. Lisede iyi bir öğrenci olduğu için üniversitede zor bir meslek seçmesi gerektiğini düşünerek mühendisliği seçen Selim, üniversiteyi ve orada geçen zamanından söz açmayı sevmez. Dostoyevski gibi mühendis olduktan sonra istifa etme amacındadır ve çoğu kez üniversiteyi bırakmayı düşünse de “Üniversiteyi bıraksam ne olur? Hiç. Bırakmasam? Gene hiç. Hiç olmazsa adam oldun derler fakülteyi bitirirsem; yakamı rahat bırakırlar.”¹⁰⁸ mantığıyla başladığı eğitimini bitirir. Üniversite yıllarında sınıf birincisi olmasına rağmen sınıfın en aptal çocuğu seçilir ve içine kapanıp haksızlığa uğramış bir insan görünüşüne bürünemeyerek arkadaşlarının kararına katılmayı tercih eder. Küçük yaşlardan beri edebiyata meraklı olması onu sürekli yazılar ya da şiirler yazmaya iter. Fransızca’yı ve İngilizce’yı çok iyi bilen Selim; Soren Kierkegaard, Oswald Spengler, Franz Kafka ve Friedrich Nietzsche’yi çok iyi bilinmesi gereken filozof ve edebiyatçılar olarak görür. Toplumun ve ailesinin seçkin bir iş baskısından ötürü mühendislik okusa da edebiyattan uzaklaşmaz ve mühendislik mesleğini yaparken şiir ya da yazılarını yazmaktan uzak kalmaz.

¹⁰⁷ Atay, O. (2011). *Tutunamayanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 66.

¹⁰⁸ Atay, a.g.e., 2011, 399.

Gazetecilik bitirmesine rağmen maddî şartlardan dolayı memur olmayı seçen *Tayfunlar Estikçe* romanındaki Arda Çaba, memurluğu esnasında Özgür Amaç takma adıyla gazetede siyasî ve toplumsal içerikli yazılar kaleme alır. Gazeteciliği çok sevmesinden ve yazmaya olan ilgisinden Avrupa’da gazetecilik konusunda eğitim almaya devam etmek istese de bu amacına ulaşamaz. Zira ailesinden maddî destek göremeyen ve hiçbir konuda yardım alamayan Arda, kendi ayaklarının üzerinde durmak zorundadır. Bu nedenle de bir an önce düzenli bir işe girerek para kazanması gerektiğini bilen genç adam, bir süre gazetecilik yapma idealini rafa kaldırarak memur olmak için çaba gösterir:

“Haydi, ey dost bildiğim kimseler, mutlu yarınlar sizlerin ola! Ne yaptınızsa yaptınız. Başıma ne geldiye geldi.. Şüphemiz olmasın ki kaçır gibi gidiyorum.. Gitmem gerekiyordu: Madem ki çıkarlarınıza ters düştüm, madem ki size düşen görevi yapmaktan kaçındınız; alın, istediğiniz dünya sizin olsun!..

Davranışlarınız bana çok şeyler öğretti. Şu anda ne sizin varlığınız, ne benim sefaletim ve ne de elde edemediğim ihtisas amacım... Ayrı bir diyara gidiyorum. Hiç bilmediğim, hiç kimseyi tanımadığım bir diyara.. Orda yeni yeni dostlar edineceğim. Doğanın güzelliğiyle kucaklaşıp tüm üzüntülerimi bir kenara atacağım. Biliyorum; bir zamanlar gelecek ki tüm olanları inkâr edeceğiz, unutacağız. Ama bu kez başka olacak hallerimiz: Size karşı beslediğim inanç sarsıldı çünkü...”¹⁰⁹

Okulunu bitirip kendi çabalarıyla ihtisas yapmak için yurt dışına gidemeyince oldukça üzülen Arda, onca yoksulluk ve sefaletten sonra Antalya’da Dokuma Fabrikası’nda memur olarak işe başlar. Yazma ve insanları bilgilendirme isteğini daha fazla susturamayan genç adam, “Gazeteciliği meslek olarak seçmiş olmama karşın, düzenin çarkına kapılıp başka bir yere itilmem, beni yıldırırmamalıydı. Elim-kolum bağlı olarak oturamazdım. Savaşı hangi koşullarda olursa olsun bırakmamalıydım.”¹¹⁰ diyerek kentteki gazeteleri inceleyip hangisine yazabileceğini araştırmaya başlar. En sonunda da “alın teriyle çalışan emekçi sınıfı” anlamındaki Özgür Amaç takma adıyla Meşale gazetesinde ücret talep etmeden yazmaya başlar.

2.1.3. Muhbirler

İstihbarat ve güvenlik teşkilatlarının bilgi toplamak amacıyla kullandığı yöntemlerden birisi olan muhbir kullanımı, basın hayatında da sıkça karşımıza çıkan durumlar arasındadır. Öyle ki gazete patronlarının gözünde bu camiada muhbir kullanımı, bir gerekliliktir. Dolayısıyla hemen hemen her gazetenin içinde, başka gazeteler tarafından

¹⁰⁹ Yorulmaz, a.g.e., 1989, 55-56.

¹¹⁰ Yorulmaz, a.g.e., 1989, 166.

tutulmuş ya da satın alınmış, bazen bilinen ama ses çıkarılmayan bazen de bilinmeyen muhbirler vardır. Kısaca yayın organlarındaki yardımcı istihbarat elemanı şeklinde tanımlayabileceğimiz muhbirler; bilgi veren, işbirlikçi, ispiyoncu ya da köstebek olarak da bilinirler. *Büyük Macera*, *Değirmen*, *Dördüncü Kurşun* ile *Günah Gönüllüleri* romanlarında devamlı ve düzenli olarak bilgi aktaran muhbirlerden bahsedilir.

Bazı gazeteler, çevrelerinde meydana gelen ya da diğer gazetelerde konuşulan olaylar hakkında bilgi alma maksadıyla muhbir kullanırlar. Haber elemanı olan bu kişiler, muhbirliği maddî menfaat beklentisiyle yaparlar. İşte bu işi belirli bir maddî beklenti karşılığında yapanlardan biri olan *Büyük Macera*'daki Kemal Tevfik, dikkat çekici olaylar hakkında malumat toplayıp çalıştığı *Son Havadis* gazetesinin idarehanesine haber veren bir muhbirdir. Romanda *Son Havadis* idarehanesine gelen bir haber, mevcut söylemlerin yeniden üretilmesi sonucu ortaya çıkar. Gazetenin istihbarat şefi Selim Naci, insanlar tarafından ilgiyle karşılanacak olayların olduğu günlerde muhtelif yerlere muhbir göndererek bu muhbirlerden gelen haberleri derleyip mürettiphaneye yollar.

Değirmen'e baktığımızda da gazetelerin haber alma konusunda muhbirlerden faydalandığına şahit oluruz. *Millet Sesi* gazetesinde çalışan Hüseyin Rüşhî, *Nida-yı Hak* gazetesinin Sarıpınar'ı enkaz yığınının çevirdiği söylenen zelzele haberini kendi gazetelerinin atlamış olması karşısında oldukça sinirlenir. Bu nedenden ötürü matbaada mütercimler masası üzerinde serili yatağında henüz uyanmış olan düzeltmenlik ve gece sekreterliği yapan Ali Ferdi ile kavgaya tutuşur. Zira hem Türk hem de dünya basınında büyük bir yankı yapan bu haber konusunda bilgi sahibi değillerdir. Daha fazla vakit kaybetmek istemeyen gazeteciler, mesele hakkında bilgi toplamak için önce Vali'ye ya da Mutasarrıf'a telgraf çekmeyi düşünseler de cevabın en az üç gün sonra geleceğini tahmin ederek orada bulunan muhbirlerine para göndererek ondan bilgi almayı akıl ederler:

“Çopur Resmî, biçilmiş kaftandır. Telgraf havalesiyle biraz para gönderirsek akşama kadar mutlaka dişe dokunacak bir şeyler gönderir. Biz de bir parça şişirdiğimiz gibi... Maamaflî, sen ihtiyatlı bulun. Geç vakit aksi bir haber gelirse şaşırmayalım. Sarıpınar'da bir şey yoksa tahdiş-i ezhanı mucip yazı yazan 'Nida-yı Hak'a güzel bir kötek atmalyız.”¹¹¹

Görüldüğü gibi Hüseyin Rüşhî ve Ali Ferdi, muhbirleri Çopur Resmî'nin telgrafını yazıp ondan gelecek olan bilgiyle facianın edebiyatını yapmak için beklerler.

¹¹¹ Güntekin, R. N. (1996). *Değirmen*. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 40.

Bazı muhabirlerin çeşitli yerlerde onlara haber uçuran muhbirleri vardır. Muhbirler sayesinde çoğu olaydan diğer muhabirlerden önce haberleri olan bu muhabirlerden biri de *Dördüncü Kurşun*'daki polis muhabiri Tuğrul'dur. Tatile çıkacağı bir sırada muhbirinin gazeteye ettiği telefonla ünlü iş adamlarından Sabri Sert'in öldürüldüğü haberi üzerine patronu tarafından iş başına çağırılır ve haberi araştırır. Yani gazete patronlarının ya istihbarat şeflerinin dışında muhabirlerin de çeşitli yerlerde muhbirleri vardır ve bu muhbirler, muhabire haber iletme konusunda yardım ederler.

Günah Gönüllüleri'nde bahsettiğimiz diğer romanlardakinden farklı olarak gazetenin çalışanlarından birinin bir başka gazetenin muhbirisi olduğundan bahsedilir. Elindeki kamuoyunu yönlendirme gücünün farkında olan ve en olmayacakları bir hafta içinde meşhur edebilecek kalemi olduğuna inanan Celâl, gazetesindeki İrfan Raci'nin başka gazeteye haber uçuran bir muhbir olduğunu bilmesine karşın ses çıkarmaz. Çünkü gazetecilikte önem verilen hususlardan biri olan haber atlatılışının perde arkasında, usta muhabirler değil az muhabiri olan gazetelerin gizli ve yaman casusları vardır. Zira bol muhabirli bir gazetenin en fazla itimat kazanmış yazıcısı, az muhabirli bir gazetenin en sadık ajanıdır. Birinin işine son verince derhal parayla bir başkasının satın alınacağını bildiğinden Raci'yi kovmaz. Kimliğini bilmediği bir muhbirdense kimliğini bilip onu kontrol altında tutabildiği bir muhbir tercih eden Celâl, ondan faydalanmasını da bilir. 10 küsur yıldır içinde tek adım ilerlemeden yaşadığı gazetecilikte, işe kendisiyle başlayan arkadaşlarının birer gazete sahibi olmasıyla övünen ve diğer gazetelere haber sızdıran bir casus olan İrfan Raci'yi gazetesindeki odasına çağırarak ona, meşhur ses sanatçısı yapmak için uğraş verdiği Hicran'la alakalı aslında doğru olmayan bilgiler verir:

“Bundan iki sene evvel, bütün Avrupa matbuatı, Hicran adında bir Türk kızının musikide gösterdiği hudutsuz istidattan bahsetmişlerdi.

Fransada konservatuvanı birincilikle bitiren bu kimsesiz kızın tahsil masrafını, Mısırlı zenginlerden biri görmüş.

Mısırlı zengin, bir müddet evvel İstanbula gezmeğe gelmiş. Hicranı, kendisinden sadaka isterken görmüş. Kızı hem çok cana yakan, çok sevimli bulmuş; hem de hayli sevmiş; ve derhal otomobiline almış.

Bu talihli tesadîf, kıızı en fena âkabetlerden kurtarmış.

Hicran, bu eşi kat görülen hayırlı zenginin kendisine yaptığı maddî, manevî yardımlara lâayık olabilmek için âzamî gayreti göstermiş.

Bu gayretin semere vermesinde, geniş musiki istidadının da sonsuz yardımı olmuş.

Ve Hicran, konservatuvanı bitirince, büyük bir alâka ile ve takdirle karşılanmış.”¹¹²

¹¹² Daniş (Sander), N. S. (1942). *Günah Gönüllüleri*. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 83.

Bütün bu aslı olmayan bilgileri Raci'ye anlatan Celâl, Raci'nin önemli gibi gösterdiği bilgileri diğer gazetelere söyleyerek Hicran'la alakalı kamuoyu oluşturmaya düşünür. Raci'nin, anlattığı havadisi casusluğunu ettiği gazetelere taşıyacağından emindir ve muhbir olduğunu bildiği Raci'yi kendi çıkarları doğrultusunda kullanır.

2.1.4. Çevirmenler

İncelediğimiz romanlarda basın camiasında daha çok muhabirler ele alınıp muhabirlerin yaşadıkları üzerinden basın hayatı hakkında bilgiler verilse de az da olsa çevirmenlik yapan gazetecilerden de bahsedilir. Genellikle mesleğe yeni başlayan ve yabancı dil bilen kişiler arasından seçilen çevirmenler, insanları cezbedecek ya da onların ilgisini çekecek yabancı dilde yazılmış yazıları Türkçeye çevirerek bu âlemde var olmaya çalışırlar. Romanlarda çeviri yapan iki isim dikkati çeker: *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi, *Panorama*'daki Fuat ve ismi verilmeyen Yugoslavyalı genç.

Reşat Enis Aygen'in II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yılları ele alan *Ağlama Duvarı* isimli romanında İstanbul'da gazetecilik yapan Selâmi, babası öldükten sonra *Halk* gazetesinde çalışmaya başlar. Ancak gazeteden aldığı maaşla geçinemeyen genç gazeteci, aynı zamanda geceleri de dergiler için roman çevirileri yaparak geçinmeye çalışır:

“Çoğu, yarı yolda gün ağarır, güneş doğarken Şehremini'ne varırdım. Beni en çok üzen buydu: Barda, kumarhanede sabahlamış sanılmaktan korkar; evlerin saçak gölgelerine sığınarak sessizce ilerlerdim; görünmek utanıcı içinde kapıyı açardım. Gece dönüşlerinde yemeğimi yiyip, anamın hazırladığı soğuk sütü içer içmez yeni bir çalışmaya koyulurdum: En kaçınılmaz gereksemeleri karşılayabilmek için çok kazanmak zorunluluğu ile roman çevirirdim dergilere...”¹¹³

Maddî durumu iyi olmayan Selâmi, gazeteciliğe yeni başladığında ekonomik anlamda sıkıntılar yaşar. Zira aldığı maaş, geçinmesi için yetersizdir ve genç gazeteci, ek bir iş yapma gereksinimini duyar. Bu doğrultuda *Halk* gazetesinde gazetecilik yaparken farklı dergilerde tercümanlık yaparak roman çevirileriyle ek kazanç sağlamaya çalışır.

Selâmi gazetecilikten aldığı para yetmeyince gazeteciliğin yanında ek iş olarak dergilerde çeşitli roman çevirileri yaparken *Panorama* romanındaki Fuat, hukuk bitirdikten sonra bir gazetede çevirmenlik yapmaya başlar. Hukuktan çıktıktan sonra devlet kapısına

¹¹³ Aygen, R. E. (1983). *Ağlama Duvarı*. İstanbul: Cem Yayınevi, 36.

başvurmayı aklından bile geçirmeyen genç adam, kendi tabiriyle “aydın serseriler” çevresinin yolu zannettiği basın dünyasında kendine bir iş arar. Ankara Caddesi, Cağaloğlu, Nuruosmaniye mahallerinde matbaa matbaa gezer ve nihayetinde bunların birinde Fransızca çevirmenlik bulur.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Millî Mücadele Dönemi sonrasının yansıtıldığı *Panorama*’nın merkezî kişisi Fuat, yazıp çizmeyi sevmesinin yanında geçim sıkıntısından dolayı gazetecilik yapar. O, Mütareke Devri’nde Hariciye Nezareti’nden kadro dışına atılan ve tahsilli olmasına rağmen el etek öpmeyi bilmediği için memuriyette yükselmeyen, memleket sevgisini her değerın üstünde tutan Osman Nuri Bey’in oğludur ve babası gibi sınıf kaygısından sıyrılmış bir idealisttir. Babasının ölümünden sonra annesi ve kız kardeşinin sorumluluğunu üstlenen genç adam, bir an önce iş bulup çalışmak ister. Bu doğrultuda da bir gazeteye tercüman olarak girer. Her gün öğleden sonra bu dilde Avrupa’dan gelen gazete ve dergileri gözden geçirerek bunların içinden Türk okuyucularının ilgisini çekecek yazıları bazen kısaltarak bazen de olduğu gibi Türkçeye çevirir. Gazetede bir diğer çevirmen, Fuat’ın çalıştığı *Yol* gazetesindeki tek arkadaşı Sırpça çevirmenlik yapan Yugoslavyalı gençtir:

“Bu iki kişi, -Fuat’la Sırpçadan çeviriler yapan Balkanlı bir genç- matbaanın en populaire şahsiyetine karşı gerçekten umulmaz bir uzaklık ve ilgisizlik göstermekteydi. Bunlar, onun ne tarihî fıkralarını dinliyorlar, ne tekerlemelerine güliyorlar, ne dedikodularına kulak kabartıyorlar, ne de o kadar tantanayla hazırlanmış siyasi nutuklarının tesirine kapılıyorlardı.

(...)

Bu Sırpça çevirmenin kim olduğunu, hattâ ne adla çağırıldığını masa etrafında oturanların hemen hiçbirini bilmiyordu. O kadar kendi halinde, o kadar sessiz ve silik bir insandı ki, aşağı yukarı üç aydan beri bu matbaaya ve bu odaya hemen her gün gelip gittiği halde, onunla hiç kimse konuşmuyor; başını çevirip ona selam vermek lüzumunu bile duymuyordu. Yalnız Fuat’la bir parça ahbaplık edebiliyordu; eğer ara sıra, şuradan buradan birkaç laf etmeye ahbaplık demek mümkünse... Zaten, -rastgele mi diyelim, yoksa bir hissî cazibe eseri olarak mı?- masadaki komşulukları her ikisini de bütün çekingenliklerine rağmen, birbiriyle şu kadarlık olsun bir tanışıklığı, çekinilmesi güç bir şey haline sokmuştu. Bundan başka, bu masada her ikisi de aynı işi görüyordu. Yani, biri, Yugoslavya’dan, öbürü Fransa’dan gelen gazete ve mecmuaları eleyp tarıyor ve bunlardan birtakım yazılar çıkarıyordu. Sonra, -doğrusunu söylemek gerekirse- Fuat, bu Üsküplü fukara köylü çocuğunda kendi içine çekilmiş bir güç, bir fikir ve ruh gücü seziyordu.”¹¹⁴

Fuat ve Yugoslavyalı genç, *Yol* gazetesindeki iki çevirmendir. Biri Fransa’dan diğeri Yugoslavya’dan gelen gazete ve mecmuaları tarayarak dikkat çekecek yazıları çevirirler. Gazete idarehanesinde çalışanların dahi görüp selam vermeyeceği kadar sessiz ve silik bir

¹¹⁴ Karaosmanoğlu, Y. K. (2013). *Panorama*. İstanbul: İletişim Yayınları, 310-311.

tip olan Yugoslavyalı çevirmen ve Fuat, zaman geçtikçe yakınlaşarak fikir alışverişinde bulunurlar. II. Dünya Savaşı yıllarında çevirmen olarak çalıştığı gazetede ilk imzalı makalesini yazan Fuat, böylelikle siyasî içerikli yazılar yazmaya başlayarak gazete yazarlığının kapılarını aralar. Çevirilerini yaptığı kitapların arkasından çıkarak olaylara kendi gerçekliğe bakmaya başlar ve çevirmenlikle başladığı meslek hayatına profesyonel gazete yazarlığıyla devam eder.

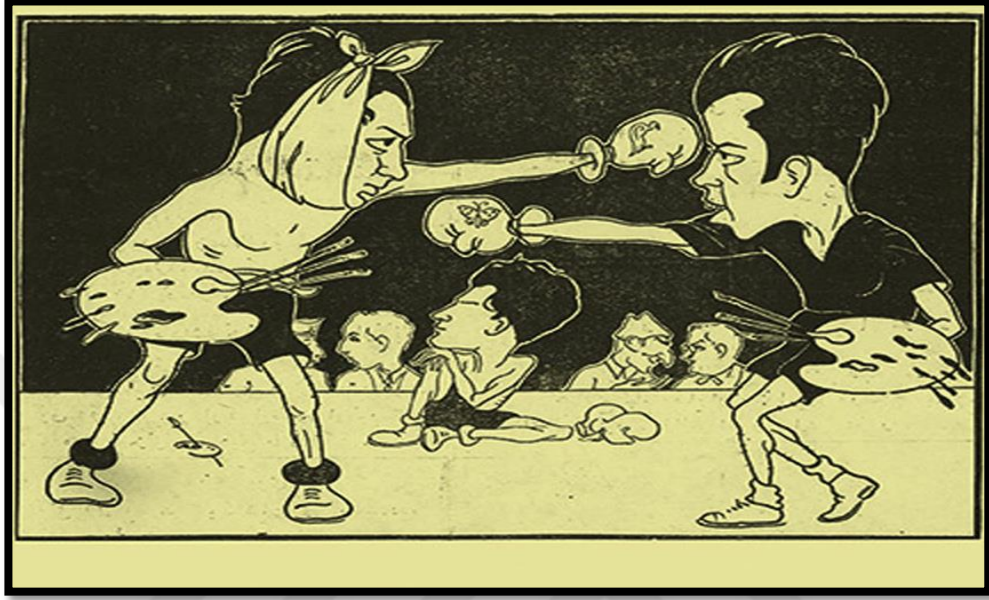
Hem *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi hem de *Panorama*'daki Fuat, çevirmenliği basın dünyasında bir basamak olarak görürler. Selâmi ekonomik sıkıntılarından dolayı ek iş olarak çeviriler yaparken Fuat da bir an önce çalışmaya ihtiyacı olduğundan çevirmenliğe başlar. Ancak bir süre sonra kendi yazılarını yazarak profesyonel gazete yazarı olur. Görüldüğü gibi her iki gazeteci için çevirmenlik ya ek işten ibarettir ya da gazetecilik konusunda kendini yetiştirmek için bir uğrak yerinden.

2.1.5. Gazete ressamaları

1950'li yıllardan önceki gazete ya da dergilere göz attığımızda gazete ve dergilerin içinde yer alan bir metinle ilgili, onu açıklayan ve dolayısıyla somutlaştıran birçok resimle karşılaşırız. Yani yazılı basında mevcut bilgi hacmini hızlı ve etkili bir biçimde işleme ihtiyacının her geçen gün arttığı günümüzde illüstrasyon adı verilen iletilmek istenen mesajı betimleyici ve yorumlayıcı tasarımlar dikkat çeker. Modern baskı ve fotoğraf tekniklerinin kullanılmaya başlanılmasından önce baskı teknolojilerinin yetersizliği ve konuya uygun görselin hızla üretilmesi zorunluluğu basın hayatında ressamalara veya karikatür çizerlerine olan ihtiyacı arttırmıştır. Dolayısıyla Babiâli'deki çizerler ve ressamlar, süreli yayınların plazalara taşınarak basın yayın dünyasının Çağaloğlu'nu terk etmesine kadar önemini korur. Öyle ki Babiâli'deki yayınevleri, matbaalar ve gazeteler, kurum içinde görevli ya da kendilerine dışarıdan iş üreten çizerlerle çalışırlardı. Karikatürden kapak resimlerine, güzel yazıdan afiş çalışmasına kadar çizgiyle yapılabilecek her iş, Babiâli ressamlarından istenirdi. Matbuat âleminin kalbi niteliğindeki Babiâli'deki görselliği inşa eden bu kişiler, sanatkâr kişiliklerini kullanarak yayının görselliğini sağlarlar.¹¹⁵ Hızlı üretmek ve verilen işi yetiştirmek amacıyla çok çalışarak yayınevlerinde çizgi roman, karikatür, kapak, reklam, afiş gibi çeşitli tasarımlar yapıp

¹¹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://gmk.org.tr/news/turkiyeden/babialinin-ressamlari-zanaattan-tasarima-gecisin-aktorleri> 4 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

geçimlerini sağlarlar. Günümüzde oldukça kolay bir şekilde halledilebilen görsel düzenlemeyi kendi elleriyle günlerce, bazen aylarca emek vererek yapan gazete/dergi ressamlarıyla *Düş Erimi*, *Düş Döngüsü* ve *Masalıcı* romanlarında da karşılaşırız.

Resim 2.1. Âlem-i matbuatta resim pehlivanları¹¹⁶

Çetin Aşki Özkırım'ın Selim Kırmılgil'in matbuat hayatına nasıl girdiği ve bu hayatta yaşadıkları üzerinde durulan otobiyografik nehir romanları *Düş Erimi* ve *Düş Döngüsü* romanlarında gazete ya da dergi sayfalarını çizgileriyle süsleyen isim, Selim'dir. Çeşitli gazete ve dergilerde ressamlık, karikatüristlik ve grafikerlik yapan Selim, henüz orta ikinci sınıfta hemen hemen her gün Yedigün Matbaası'na giderek yaptığı karikatürleri matbaanın yazı işleri müdürü Tahsin Öztin'e verir:

“Bir elimde sefertasım, diğerinde okul çantam, sırtımda ağabeyimin eskilerinden, anamın usta elleriyle iştüme uydurulmuş paltom, içimde umut ve yüreğimde deli bir çarpıntı. ‘Yediğin Matbaası’nın kapısından içeri girdim. Gide-gele kapıcı artık beni tanıdı.”

– Tahsin beyi mi aradın?

– Evet!

– Dışarı çıktı, yok...

Hemen ne yapmam gerektiğini düşündüm. Dönsem, olmazdı! Yarına dek bekleyemezdim. Gecemi gündüziime katarak, tam sekiz, yeni karikatür çizmişim. Onları Tahsin beye göstermem gerekti. Kimbilir belki bu kez, içlerinden birini beğenir, alırdı... Temelli gitmiş olamazdı, gelirdi elbet. En iyisi, bir süre beklemektir.

¹¹⁶ İnternet: <http://gmk.org.tr/news/turkiyeden/babialinin-ressamlari-zanaattan-tasarima-gecisin-aktorleri> 4 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır [İsmail Hakkı'nın Cumhuriyet'in ilk yıllarında *Süs* dergisinde yayımladığı ve gazete ressamlarını anlatan çalışması (*Süs*, 1 Eylül 1923, S. 12)].

(...) Aşağıdan bir yerlerden bir başka makinesinin tekdüze sesleri geliyordu. Belki de 'Karikatür' dergisi basılıyordu. Kimbilir, günün birinde, benim çizdiğim karikatürlerden biri de, 'Karikatür' dergisinden ünlü sanatçı Ramiz'in ayrılıp, kendi adına başka dergi yayınlamaya başladığını duymuştum. Bu nedenle, 'Karikatür' dergisi sayfalarını genç ve yetenekli karikatürcülere açmıştı. Giderek, Nihar Tüblek ve Semih Balcıoğlu gibi özencilerin çizgilerine de rastlamıştım. Onların imzalarını görünce, sevinçten ve umuttan günlerce gözlerime uyku girmemişti. Eskiye oranla derslerime bile boş verip, bol bol karikatür çizmeye başlamıştım."¹¹⁷

Okuldan sonra her gün Sedat Simavi'nin¹¹⁸ çıkardığı *Yedigün* dergisinin matbaasına giderek karikatürlerini derginin yazı işleri müdürü Tahsin Öztin'e veren Selim, bir gün matbaada Sedat Simavi ile karşılaşmasıyla yeni bir yola girer. Zira Simavi'nin beğendiği üç karikatürü, *Karikatür* dergisinde yayımlanır. Böylelikle henüz 13 yaşında basın hayatına da girmiş olur:

"Kapının yanındaki sandalyelerden birine iliştim. Çantamı, sefertasımı yere bıraktım. Paltomu da yanımdaki iskemlenin üstüne koydum. Tahsin Öztin, yeni yaptığım karikatürlere bakıyordu. İçinden yine üçünü ayırıp, geri kalanları bana uzattı.
– Gittikçe daha iyi oluyor. Aferin Selim!
– Teşekkür ederim efendim."¹¹⁹

O günden sonra çeşitli gazete ve dergilerde çizerlik yapan Selim'in daha ortaokul sıralarında karikatürlerinin yayımlandığı dergi, *Karikatür* dergisi; lisedeyken ressam olarak çalıştığı yayınevi de *Vakit Yurdu*'dur. Romanda belirtilmese de yazarın özgeçmişinden bu yayınevinde *Vakit-Haber* ve *Son Dakika* gazetelerinin başlık ve vinyetlerini (bir kitabın sayfalarını süsleyen başlık, süslü harf gibi motif) yaptığını öğreniriz. Liseyi bitirdikten sonra bir yıl da Ülkü Yayınevi'nde çalışan Selim, daha sonra askere gider. Küçük yaşından itibaren karikatür ve resim çizen genç adam, askere gitmeden önce Ülkü Yayınevi ve

¹¹⁷ Özkırım, Ç. A. (1982). *Düş Erimi*. Ankara: Karacan Yayınları, 5.

¹¹⁸ Türk basınında önemli yeri olan Sedat Simavi, Galatasaray Lisesi'ndeki eğitimi sırasında çizim ve karikatüre ilgi duymuş ve ilk çalışmalarına başlamıştır. Sedat Simavi'nin resim yeteneğini fark eden, 1912-1913 yıllarında Galatasaray Lisesi'nde ve Yıldız Harp Akademisi'nde resim öğretmeni olan Fransız Pierre Lambert olmuştur. *İnci, Diken, Karikatür* gibi mizah dergilerini yayımlayan Simavi, 1916'da haftalık olarak yayımlamaya başladığı *Hande* dergisiyle basın hayatına başladı. Mizah alanında da eserler veren Simavi'nin *Yeni Zenginler* (1918) ve *Kadınlar Saltanatı* (1920) isimli karikatür albümleri vardır. Bununla birlikte devrinin en ünlü haftalık dergisi olan *Yedigün*'ü çıkarmış, böylece Türk basın hayatına dergicilikte büyük yenilikler getirmiştir. 1920'de *Dersaadet* adıyla günlük bir gazete çıkardı; Kurtuluş Savaşı yıllarında yayınladığı *Gülyüz* isimli mizah dergisiyle Kuvayi Milliyecileri destekledi. 1921-1930 yılları arasında *Hanım, Hacıyatmaz, Yıldız, Meraklı Gazeteci, Yeni Kitap, Arkadaş* gibi çok sayıda dergi yayımladı. 1933'te çıkardığı haftalık *Yedigün* ve 1935'te devraldığı *Karagöz* isimli dergilerin yayımını uzun yıllar sürdürdü.

Ayrıntılı bilgi için bakınız: Muzaffer, G. (1970). *Sedat Simavi-Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Apa Ofset Basımevi. / Oğuzhan, E. (2011). *Sedat Simavi'nin Türk Basın ve Basım Faaliyetleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İnternet: https://tr.wikipedia.org/wiki/Sedat_Simavi 1 Ocak 2017'de alınmıştır.

¹¹⁹ Özkırım, a.g.e., 1982, 13.

Karikatür dergisi dışında Türkiye Yayınevi'nin bastığı *Hafta* mecmuasında hikâye resimleri yapar. Askerden döndükten sonra *Akşam* gazetesinde ressam olarak çalışır ve Samih Nafiz Tansu'nun yazdığı *Marko Polo* romanını resimlendirir. Görüldüğü gibi karikatürden afişe, resimlendirmeden vinyetçiliğe kadar farklı işlere imza atan Babıâli'nin çizerlerinden Selim Kırımlıgil, işini severek yapıp çalışma hayatının her döneminde kendini geliştirmeye çalışır.

Beyoğlu, Kasımpaşa ve eski Tarlabaşı'nda yaşanan olayların anlatıldığı Sebahattin Demiray'ın *Masalıcı* romanındaki Sadi, İstanbul'da bir gazetede çizgi roman çizeri olarak çalışır. Gazeteye çizgi öyküler hazırlayan altmış yaşındaki gazeteci, çevresinde gördüğü ya da duyduğu dikkat çekici olayları araştırarak bu olayları çizgi romana dönüştüren bir ressamdır:

“Gazelhan parayı uzatırken çıplak kraliçe masalındaki havayı geri çağırarak ister gibi hafifçe Masalcı'nın omuzuna vurdu.

'Masalcıda her türlü masal vardır!'

'Çok ilginç bir hikâye, bunu çizgi roman yapmak istiyorum' dedi Sadi.

Gazelhan anlamsızca bakan Masalcı'ya sağ eliyle boşluğa bir şeyler çiziyormuş gibi hareketler yaptı, boşluğa çizdiği resimler kaybolmadan ekledi. 'Ressam, gazeteye çizgi öyküler hazırlıyor!'

'Anlattığım kadarından fazlasını bilmiyorum' dedi Masalcı. 'Ben de başkasından dinledim!'

Abanoz Cinayeti'ni bir kez daha, Sadi için şovmenliğe girmeden yalın bir şekilde, aynı yüz ifadesiyle buz gibi tekrar anlattı. Sadi, Masalcı'nın anlattıklarını cebinden çıkardığı kâğıtlara not aldı. Sonra Gazelhan'a dönerek, sanki hikâyenin finaline itiraz eder gibi sordu: 'Bu olaya tanık olan birisini bulabilir miyiz?''¹²⁰

Zihinde hazırlamak anlamına gelen tasarlamak; bir düşüncüyü, bir hareketi gerçekleştirmek için zihinde hazırlık yapmak demektir. Bir şeyin şeklini zihinde canlandırmak ve tasavvur etmek ise tasarımılamaktır. Tasarımılama işi veya tasarımılanan şekil ve tasavvur olan tasarım da bir projenin, bir eserin ilk şekli sayılır. Herhangi bir tasarım, kâğıt üzerine çizilmek ya da başka bir tarzda ifade edilmek suretiyle tasarı hâlini alır. Kaleme alınan ilk şekil anlamına gelen tasarı, bir şeyin zihinde tasarımılanan ilk şekli olan tasarımın kalemle ifade edilirken aldığı ilk şekildir. Zihinde tasavvur hâlinde olan ve tam kesinliğini alamamış bir durumda bulunan tasarım, kâğıt üzerinde ifade edilirken tabiidir ki ilk anda kesin ve mükemmel şeklini alamaz. Bir tasarımın (tasavvurun) ne olduğunun başkalarınca anlaşılabilmesi için çizgi ile ya da basit bir maket hâlinde ifade edilmesi gerekir ki ortaya çıkan bu ilk şekle tasarı denir. Daha sonra, çizilen bu şekil,

¹²⁰ Demiray, S. (1999). *Masalıcı*. İstanbul: Telos Yayıncılık, 16.

zihinde tasarımılanan (tasavvur edilen) şekille kıyaslanarak göz ile zihin arasında bir köprü kurulur. Böylece tasarımın zihindeki tasarıma ne derecede uygun olduğu araştırılır. Çizilen tasarı gözle görülmek ve zihinde idrak edilmek suretiyle ve bu olay göz ile zihin arasında lüzumu kadar tekrar edilerek tasarım tam olarak ifade edilir ve mükemmelleştirilerek tasarı hâlini alır.¹²¹ İşte Sadi de ilk önce çizgilerine konu olabileceğini düşündüğü tasarılarını, zihninde şekillendirir ve sonrasında bunları çizgiye dökerek tasavvur ettiklerini şekillendirir. Diğer bir ifadeyle bazen hayal gücünü kullanarak bazen de gerçek bir olaydan yola çıkarak çalıştığı gazeteye çizgi romanlar hazırlayan ve işini severek yapan Sadi, *Düş Erimi* ile *Düş Döngüsü* romanlarındaki Selim Kırımlıgil gibi geçimini kaleminden çıkan çizgilerle sağlar.

2.1.6. Gazete satan çocuklar ya da müvezziler

Matbaadan ya da gazetecilerden aldıkları gazeteleri sokaklarda, tren istasyonlarında ya da meydanlarda dolaşarak günün haber başlıklarını “Yazıyooooor!” nidalarıyla duyurmak için çabalayan ve gazete okumasını seven insanların merakını çekerek gazete satmaya çalışan kişiler, ekmek parası kazanmak amacıyla çeşitli zorluklar çekerler. Çoğunlukla çocukların oluşturduğu gazete satıcıları, hazırlanan gazeteleri teslim alarak haberleri halka duyuran, diğer bir ifadeyle basının insanlara ulaşan ilk sesleridir.

İçinde bulundukları dönemin olaylarını ya da haberlerini sokak sokak dolaşarak halkın gündemden haberdar olmasını sağlayan bu kişiler, ele aldığımız romanlarda üzerinde pek durulmayan basın mensupları arasındadır. Zira romanlarda fon karakterler olarak yer verilen gazete dağıtıcıları ya da müvezziler, yazarların satır aralarına sıkıştırdığı basın çalışanlarındandır.

¹²¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Güngör, İ. H. (1983). *Temel Tasarı (Basic Design)*. İstanbul: Afa Matbaacılık, 2.

İhsan Alacalı (Çocuk)
Eminönü, 1943

Ahmet Telli (Çocuk)
Kumkapı, 1940

Resim 2.2. Gazete satan çocuklar¹²²

Çocukların gazete satıcılığı yapması I. Dünya Savaşı mütarekesinden sonra, yani 1918-1919 yıllarında başlar ve işgal kuvvetleri tarafından sansür altında bulunan haberleri halka duyurmak isteyen gazeteler, müvezzi olarak cezaî ehliyeti olmayan çocukları kullanırlar. Bu çocukların bir kısmı büyük ana caddeler üzerinde, bir kısmı gazete okuyan ya da alan semtlerin kendilerince benimsenmiş, müşteri peylenmiş sokaklarında, bir kısmı meydanlarda, bir kısmı da günün her saatinde gazete alıcısı bulunan köprü'nün vapur iskelelerinde dolaşarak gazete satarlar. Gazeteler, genellikle gazete matbaalarından alınan kalın matris bir kap içinde koltuk altında taşınır ve taşınan yük, bazı zamanlarda 10 kiloyu bulur.¹²³ Yazarlar da müvezzi olarak çalışan ve çoğunu çocukların oluşturduğu bu kişilere romanlarında yer verirler. Aziz Nesin, *Erkek Sabahat* romanında hayatlarını kazanmak için gazete satıcılığı yapan iki roman kişisine yer verir: Sabahat ve ağabeyi Ali:

“Andon:
– Kaçalım mı? dedi.
– Nasıl Kaçarız? diye sordum.
Yedi sekiz yaşında bir çocuk:
– Ben sizi kaçırayım, dedi.
Ali:

¹²² Koçu, R. E. (1966). *İstanbul Ansiklopedisi* 8. İstanbul: Koçu Yayınları, 4074-4075 (Resim: Sabiha Bozcalı).

¹²³ Koçu, a.g.e., 1966, 4075.

– Tekrar yakalarlar, dedi.

Küçük çocuk:

– Onlar yakalayınca ya kadar dünyanın parasını kazanırsınız, dedi..

Para lâfını duyunca Ali kulaklarını dikti:

– Nasıl kazanırsınız?

Ben hemen:

– Dilenmek istemem! dedim.

Küçük çocuk:

– Öyle haysiyetsiz işler yapmam ben, dedi. İsterseniz hepinize iş bulurum.

– Ne işi?

– Gazetecilik, gazete satarsınız.

Andon:

– Gazete almak için para lâzım, dedi.

Ali de:

– Gazetecilikte iş yok, dedi. Akşama kadar sokaklarda bağırımdan gırtlakların yırtılacak. Yüz gazete bile satılmıyor. Topu topu iki, üç lira ya kazanırsın, ya kazanamazsın...¹²⁴

Sabahat ve Ali'nin yaptıkları işlerden biri de gazete satıcılığıdır. Geçimlerini sağlayabilmek amacıyla bu işi yapan iki kardeş, akşama kadar sokaklarda bağırımdan gırtlakları yırtılsa bile fazla gazetenin satılmadığından ve bu yüzden gazete satıcılığının maddî getirisinin olmadığından şikâyet etseler de para kazanmak için gazete satarlar. Yazarın bir diğer romanı *Saçkıran*'da ise dergi çıkarmaya çalışan gençler arasında şu konuşma geçer:

“– Ben gidip arkadaşlara derginin adını sorayım, dedim.

– Bekliyememem. Basılacak başka işler var.

– Adı olmadan bassak, nasıl olur?

Gülen adam,

– Olmaz, dedi. Adı olmayınca gazeteci çocuklar nasıl bağıracaklar?

Öyle ya, dergimiz çıkar çıkmaz, gazetecilerin bizim dergimizin adını bağırmasından İstanbul sokakları inim inim inliyecekti.”¹²⁵

Dar gelirli ailelerin içinden çıkan müvezziler, gazete isimlerini benimseyerek keşfettikleri dil kaidelerine uyarak bağırırlar. Oğuz ve arkadaşlarının çıkardığı derginin adının henüz konulmamış olması, gazete satıcılarının dergi ismini nasıl bağırabileceklerine dair endişeye sebep olur. Gazete satıcılarının dergiyi satabilmeleri için derginin bir adı olması gerekir. Zira müvezzilerin dergi isminden sonra “Yazıoor, yazıyoor!” nidalarıyla derginin içeriğinden bahsedebilmeleri için derginin bir adının olması gerekir.

¹²⁴ Aziz Nesin, (1957a). *Erkek Sabahat-Erkek Olan Kadının Hatıraları*. İstanbul: Düşün Yayınevi, 77.

¹²⁵ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 48.

Sabahattin Demiray, *Masalıcı* romanında cinayet destanları satan müvezzilerden bahseder:

“Bir ara ismini hatırlayamadığı, Abanoz Cinayeti meydana geldikten birkaç gün sonra, bu olayı kâğıtlara bastırıp satan birinden bahsetmeye başladı. (...) Çaresizce mırıldandı: ‘Biz ona Destancı derdik! Bütün şehirde işlenen cinayetleri, aile facialarını şiir haline getirir matbaada bastırır, sokak sokak dolaşır hem kâğıtta yazılı şiiri bağıra bağıra okur hem de satardı. Abanoz Cinayeti’yle de ilgili bir destan yapmıştı. Alıp okumuştuk. Tophane’de bir evi vardı, orada yaşıyordu. Şimdi hâlâ orada mıdır; oradaysa bile sağ mıdır bilemem.’”¹²⁶

Dönemin mühim olayları üzerine yazılan cinayet destanları, en az 20-25 kıta olarak kaleme alınarak büyükçe kâğıdın bir yüzüne bastırılır. Genellikle maktulün adına bazen de olay yerine nispeten yazılırlar. “Destancı” şeklinde verilen roman kişinin destanını yazdığı, yeşil ve kırmızı mürekkeple basılmış her kâğıt, herhangi bir masalcının anlatmış olduğu masallara bire bir benzeyen yaşanmış bireysel felaketlerle doludur ve bu felaketler farklı şekillerde adlandırılmıştır: Feriköy Canavarı, Kasımpaşa Vampiri, Aksaray Kasabı, Abanoz Cinayeti Destanı.

Her destan, anne ve babasını, bütün aileyi doğramış hayırsız evlatlara kafiyeli beddualar yağdırır. Yazıların kenarlarında katillerin ve kurbanların nüfus cüzdanlarından kopya edilmiş fotoğraflar vardır. Destanların olduğu kâğıtlarda kurbanlar ve katiller, aynı masum ifadelerle resmedilmişlerdir. Cinayet destanlarını yazdıktan sonra matbaada bastırıp sokaklarda satan Destancı da *Erkek Sabahat* ve *Saçkıran*’da olduğu gibi ekmek parasını kazanabilmek amacıyla çalışan müvezziler arasında kendine yer edinir.

Resim 2.3. Müvezzi elinde cinayet destanı¹²⁷

¹²⁶ Demiray, a.g.e., 1999, 63.

¹²⁷ Koçu, R. E. (1971). *İstanbul Ansiklopedisi* 7. İstanbul: Ercan Matbaası, 3576 (Resim: Sabiha Bozcalı).

2.2. Kişilerin Sınıflandırılması¹²⁸

Reel dünyada işi haber toplamak, yazı yazmak ve gazetenin hazırlanmasına katkıda bulunmak olan gazetecileri ve duygu ya da düşüncelerini yazarak ifade eden roman ya da hikâye yazarları ile şairleri kurgusal dünya olan romanlarda tetkik ettiğimiz bu bölümde, roman kişileri esas alınarak “Basın çalışanı kimdir?” sorusu yanıtlanmıştır. Diğer bir ifadeyle bahsini ettiğimiz ve incelediğimiz romanlarda yer alan gazeteci ve yazar kişiler aracılığıyla ortaya çıkardığımız gazeteci ve yazar kimliği çerçevesinde; “Basın hayatında yer alan kişilerin temsil ettikleri değerler nelerdir? Maddî durumları nasıldır? Nasıl bir aile yaşantıları vardır? Cinsiyetleri ve yaşları nedir? Eğitim almışlar mıdır? Nasıl bir eğitim almışlardır? Mesleğe nasıl başlamışlardır?” gibi birçok sorunun cevabını bulmaya çalışacağız.

2.2.1. Temsil ettikleri değerlere göre

Roman kurgusunun önemli bir bölümünü teşkil eden şahıs kadrosu; olayı oluşturan, okura yön veren ya da bazı zamanlarda yazarın yerine konuşan temel unsurlardan birisidir. Öyle ki “*vaka, çeşitli sebeplerden dolayı bir arada bulunmak veya birbiriyle ilgilenmek mecburiyetinde olan şahıslar arasındaki münasebetten kaynaklanır.*”¹²⁹ “*Gerçek dünyada, gündelik hayatta, iletişim ve etkileşim ağı nasıl insan etrafında kurulmuşsa, gerçek dünyayı yansıtmak iddiasında olan romanın kurmaca dünyasında da insan, veya insanî nitelik kazandırılmış herhangi bir figür, aynı konumdadır.*”¹³⁰ Dolayısıyla insanî vasıflarla kurmaca metinde yer alan ve o metnin kişiler kadrosunu oluşturan fertlerin; kurmaca dünya içinde sahip oldukları bir fizikî görünüşleri, ruh hâlleri, fikrî endişeleri, istek ve arzuları vardır. Dolayısıyla edebî metinde yer alan roman kişileri, temsil ettikleri değerlere göre idealist, feminist, nihilist, muhafazakâr gibi farklı şekillerde sınıflandırılabilirler.

¹²⁸ Romanda yer alan ve basın hayatında çalışan kişilerin sınıflandırılmasında ya da incelenmesinde Şerif Aktaş’ın *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş -Anlatma Esasına Bağlı İtibarî Metinlerin İncelenmesi- ile Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili -Teori ve Uygulama-* isimli eserlerinden ve Nurullah Çetin’in *Roman Çözümleme Yöntemi* isimli kitabındaki “Kişiler Kadrosu” ve “Kurgulama Tekniği ve Öğeleri” başlığından yararlanılmıştır.

Aktaş, Ş. (2003). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş -Anlatma Esasına Bağlı İtibarî Metinlerin İncelenmesi-*. Ankara: Akçağ Kitabevi. / Aktaş, Ş. (2015). *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili -Teori ve Uygulama-*. Ankara: Kurgan Edebiyat. / Çetin, N. (2008). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap, 144-199.

¹²⁹ Aktaş, a.g.e., 2003, 135.

¹³⁰ Tekin, M. (2002). *Roman Sanatı 1 (Romanın Unsurları)*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 70.

2.2.1.1. İdealist kişinin kimliği ve ondan beklenenler: idealistler

Tanımlanması kolay bir kavram olmamakla birlikte yüksek ahlakî amaçlara bağlanma, ideallere değerler cetvelinde başat bir rol ve konum yükleme tavrı olduğunu söyleyebileceğimiz idealizme göre düşünceler, maddî ve deneyimsel gerçekliğin sınırlama, eksiklik ve kusurlarından bağımsız olup mutlak olanı hedefleyen yönelimlerdir. Yani idealizm, yetkin olanın önceliğini ve üstünlüğünü vurgulama yaklaşımıdır.¹³¹ Yerine “nuhbe-i âmâl”, “gaye-i hayâl”, Ziya Gökalp’in millî ülkü karşılığında kullandığı “mefkûre” gibi sözcüklerin de kullanıldığı¹³² kavramın felsefî anlamı daha çok idea kelimesinin anlamıyla belirlenir ve gerçekliğin, nesneler ya da güçlerden ziyade fikirlerden, idealardan yahut ben’lerden meydana geldiğini iddia eder. Diğer bir ifadeyle söyleyecek olursak eylemler bütününe oluşturduğu ilkelerle ya da kavramlarla alakadardır ve gerçekliğin zihinden bağımsız olmadığını savunan öğretidir.

Bir ülkenin edebiyatı, o ülkenin sosyal tarihinin yazılmasına yardım eder. Bununla birlikte edebî eserlerde yer alan kişiler de bahsini ettiğimiz sosyal tarihin itibarî âlemdeki temsilcileri olduğundan bu kişilerin ele alınması; ülkenin sosyal, siyasal, toplumsal ya da kültürel hayatının tespiti açısından önem taşır. Eserlerde karşımıza çıkan ideal roman kişileri, roman yazarının ve çoğu insanın gelecekte görmek istediği insan modelinin prototipleri olduğundan bu kişiler, edebiyatın yanında sosyoloji ve tarih gibi bilimler açısından da önemlidir. Yani “*toplumların varlıklarını devam ettirmeleri, temsil ettikleri medeniyet anlayışına uygun insan tiplerini yaşatmalarına bağlıdır. Bu insan tipleri, toplumların zaruret ve özleyişlerine tekabül ettiği için ideal tip ismini alırlar.*”¹³³ İdealist kişiler için insanlar, ancak zihin aracılığıyla birliği, faaliyetleri, düzeni ve devamlılığı anlayabilirler. En önemli ahlakî özellikleri akıl, ilim, azim ve irade sahibi olmalarıdır. Ayrıca hakikatle ilgili olarak tutarlılık kavramını vurgularlar.

İnsanda mevcut olan ahlakî değerler ile ahlakî yükümlülük duygusunun ortaya çıkardığı idealizm, insanların ideallerini gerçekleştirmeleri için büyük bir gayret göstermelerinin yolunu açar. “*Yüzyıllar boyunca toplumlar, ‘Nasıl bir toplum?’ ve ‘Nasıl*

¹³¹ Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 446.

¹³² Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları, 92. / Anar, S. (1996). “Ziya Gökalp (Sosyolojisi)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 14. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 135. / Hançerlioğlu, O. (1967). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 288-289. / Safa, P. (1999). *Osmanlıca Türkçe Uydurmaca*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 66, 282.

¹³³ Kaplan, M. (2005). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3-Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 191.

bir insan modeli? ' soruları etrafında kendileri için ideal insan modelleri belirlemiştir."¹³⁴ Her birey, ideal insan tanımı oluşturur ve kendi ideal insan tanımı çerçevesinde hareket eder. Bu doğrultuda da "İdeal insan modeli nasıl olmalıdır?" sorusunun cevabı konusunda farklı görüşler ortaya çıkar. İşte romanlarda karşılaştığımız idealist basın çalışanları, toplumların gelecekte görmeyi arzu ettikleri insan modellerinin prototipleridir; farklı bir ifadeyle, sanatkârın toplum içinde ihtiyacını hissettiği kişilerdir. "*Türk toplumu (...) ferdi şahsiyetlerden ziyade, özlenen ortak değerleri temsil eden örneklerle önem verdiği için*"¹³⁵ yazarlar tarafından eserlerinde sıklıkla kullanılan bu kişiler; toplum sorunlarıyla yakından ilgilenen, ülkesinin ya da toplumun çıkarlarını bireysel çıkarlarının üstünde tutan, mücadelecî bir ruha sahip olan, umut ya da güven telkin eden, belirleyici, yönlendirici, öncü, iyimser, onurlu ve dürüst kişilerdir. İdeolojik, dinî, millî ya da sosyal değerlere kayıtsız kalmayarak bahsini ettiğimiz idealist tavırlarını mesleklerini icra ederken de kaybetmezler ve bu yönde birçok sorunla karşı karşıya kalırlar. Cemil Meriç'in "*Kılıç bir fetih aracı değildi artık. Zafer rüyaları ancak kalemle gerçekleşebilirdi.*"¹³⁶ sözünü doğrularcasına doğru buldukları değerlerin peşinden giderek savundukları değerleri topluma iletmeyi kendilerine vazife sayarlar. Nitelikleri, entelektüel seviyeleri, düşüncelerini dile getirmeleri, savunma biçimleri farklı olsa da yanlış olan uygulamalara ya da düşüncelere karşı çıkarak toplumu bilinçlendirme ve düşünce yönüyle topluma yön verme amaçları aynıdır. Romanlarda karşımıza çıkan idealist basın çalışanlarını "idealist aydınlar", "yabancılaşan yahut bunalan aydınlar", "idealist öğretmenler" ve "idealist öğrenciler" olarak gruplandırabiliriz.

2.2.1.1.1. Bilgi ve erdemin özdeşleştirilmesi: idealist aydınlar

Aydın kişinin tanımını yapmanın güçlüğünden bahseden Hilmi Yavuz; bu sözcüğün entelektüel karşılığında kullanıldığını, Osmanlı Türkçesindeki karşılığının münevver olduğunu belirterek aydın kişiyi, hem insanlık için yeni değerler üreten hem de var olan değerleri belli amaçlar için kullanarak tüketen kişi olarak tanımlar.¹³⁷ Yunus Balcı da, kültür tarihimizde fikir yönüyle toplumda kendini kabul ettirmiş kimseleri ifade için âlim, mütefekkir, mütebahhir, molla, ulema, şeyh, derviş, hoca, bahir, allame, hakim, ârif, efendi, güzide, müstagrib, kalem erbabı, kalem efendisi, edip, bilgin, okumuş adam, büyük

¹³⁴ Serter, N. (1997). *21. Yüzyıla Doğru İnsan Merkezli Eğitim*. İstanbul: Sarmal Yayınları, 57.

¹³⁵ Kaplan, a.g.e., 2005, 7.

¹³⁶ Meriç, C. (2010). *Kırk Ambar (Cilt 1 • Rûmuz-ül Edeb)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 288.

¹³⁷ Yavuz, H. (1998). *Osmanlılık, Kültür, Kimlik*. İstanbul: Boyut Yayınları, 63.

adam gibi kelimelerin kullanıldığını ancak bunların hiçbirinin entelektüel anlamı vermediğinden, buna karşılık gelmek üzere önce “münevver” ve daha sonra da “aydın” ile “idemen” kelimelerinin kullanılmaya başlandığını belirtir.¹³⁸ Diyebiliriz ki, niteliği ya da vasfı değişmekle birlikte bilgi ve yetenekçe halktan farklılaşmış sosyal bir kesim olan aydın, eski çağlarda bir büyücü veya şaman, ortaçağlar kilisesinde rahip, yeniçağlarda medyada gazeteci veya üniversite kürsüsünde profesör; çoğu kere mevcut yönetimden yana tavır almış ve genellikle de yöneticilerin icraatlarını çoğu büyüsel işlemlerle meşrulaştırmaya çalışmıştır. “Doğudaki hükümdarların çevresindeki şamanlar, antikitelelerdeki kralların saraylarındaki büyücüler, Batıda yöneticilere yakın filozoflar bu işlevlerini kusursuz yerine getirmişlerdir. Orta çağlardaki din adamı zümresi siyaset olgusuna bazen yakın bazen uzak kalmıştır.”¹³⁹

Türkiye’de çağdaş aydın tipinin ilk büyük örneği olan Mustafa Reşid Paşa’yı överken kılıç-kalem tezadı üzerinde duran Şinasi’ye göre insan, savaşa girmeden de kahraman olabilir. Zira zulme karşı hak ve adaleti müdafaa etmek de bir kahramanlıktır. Tanzimat’tan sonra Mustafa Reşid Paşa ve Şinasi ile başlayan yeni aydın tipinin Tanzimat’tan bugüne kadar geldiğini ve yeni bir Türkiye yarattığını, edebî eserlerde bu tip kişilerin çeşitli varyantlarıyla karşılaşıldığını belirten Mehmet Kaplan, aydın kişinin hususiyetlerini şu şekilde özetler:

- “a. Tanzimat’la beraber yeni aydın tipi düşüncelerinde batıyı örnek alır.
- b. Batılı gibi o da akla, tabiata ve insan iradesine inanır, bâtıl inançlara yer vermez.
- c. Toplum düzeninin zora değil, kanuna dayanmasını ister.
- ç. Halkın vazifeleri olduğu kadar, bazı hakları, bilhassa memleket konuları üzerinde fikirlerini serbestçe ifade etme hakkına sahip olduğuna inanır.
- d. Çalışmayı, birleşmeyi, yardımı yüksek bir değer olarak tanır.
- e. Memleketinin dünya içinde tuttuğu yeri ve misyonu bilir. Dış âleme açık olmakla beraber, vatanına sınıksız bağlıdır.”¹⁴⁰

Aydınlar, “yüksek bir kültür yaratmak ve bunu yaymak, millî ve millî sınıfları aşan modeller oluşturmak, ortak kültürler geliştirmek, sosyal değişimleri etkilemek, siyasî roller oynamak”¹⁴¹ gibi işlevler üstlenirler. Bu doğrultuda da milleti geleceğe taşıma

¹³⁸ Balcı, Y. (2002). *Türk Romanında Aydın Problemi (1908-1950)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 21-22. / Balcı, Y. (Mayıs-Haziran-Temmuz 2002). “Türk Romanında Aydın Sorunu”. *Hece (Roman Özel Sayısı)*, (65-66-67), 286-299.

¹³⁹ Çağan, K. (Editör). (2005). *Entelektüel ve İktidar*. Ankara: Hece Yayınları, 49.

¹⁴⁰ Kaplan, a.g.e., 2005, 151, 157.

¹⁴¹ Balcı, a.g.m., Mayıs-Haziran-Temmuz 2002, 17.

gücüne sahiptirler. Ele aldığımız romanlarda da ideallerinin olması, değişen koşullara ayak uydurabilmeleri ve ileri görüşlülükleriyle insanlara yön verebilen aydın roman kişileri; belirsizlikten uzakta, kendilerini net bir şekilde ifade edebilen idealist bireyler olarak karşımıza çıkarlar. Toplumun karşılaştığı sorunları yansıtan ve hem kendi çıkmazlarına hem de toplumun yaşadığı sıkıntılara çare bulmak için çabalayan bu kişiler, içinde yaşadıkları toplumun karşılaştıkları sorunları değerlendirebilen, bilinçli, kendisine olduğu kadar çevresindeki insanlara da yol gösterebilen ve topluma faydalı olma yolunda ideallerini gerçekleştirebilmek için çabalayan kişilerdir. Ahmet Oktay, Türk aydınının söz aldığı her konuda elinde olmaksızın, belki de kendi tarihsel bilinç dışından tevarüs ettiği bir özellik olarak daima bir grubun içinden konuştuğunu ve bu grubun sözcüsü konumunda olduğunu söyleyerek aydının Türk toplumundaki önemli konumundan bahseder.¹⁴² Cemil Meriç'e göre ise aydın, kutsiyetine inandığı davanın alemdarı değil, muzdarip bir vicdanıdır ve entelektüeli yaralayan şey; kitaplarla, yaşanan gerçek arasındaki uçurumdur. Meriç için aydının karşısında iki yol vardır: *“Kurulu düzenin yalanlarını ilmileştirmek, yani bir hakikat çarpıtcısı, daha doğrusu bir çoban köpeği olmak veya ezilenlerin yanında yer almak, her haksızlığa karşı gelmek, her yalanı susturmak, her samimiyetsizliği ifşa etmek. Demek ki namuslu aydın, kucağında yaşadığı çevreye uymayandır.”*¹⁴³ Verilen alıntıdan anlaşılacağı üzere Cemil Meriç, aydın insanların en önemli vasfını namusluluk olarak ifade eder. Öyle ki aydın, ne kadar zor koşullar altında olursa olsun ya da ne kadar baskı görürse görsün her zaman inandığı doğruların peşinden giderek samimiyetsiz ve haksız gördüğü her hadiseyi belirtip bu haksızlıkları ortaya çıkarmalıdır. Ayrıca *“her aydın bir cemiyetin veya cemaatin sözcüsüdür.”*¹⁴⁴ Bununla birlikte aydınların gerçek anlamıyla bir sınıf değil, çeşitli sınıflara bağlı grupları oluşturduklarını ifade eden Antonio Gramsci; aydınla temsilcisi olduğu sınıf arasındaki bağın, aydının bu sınıfı türdeş ya da hegemonik bir duruma getirmek için üst yapı içerisinde gösterdiği etkinlikte görüldüğünü savunur. Aydınların temel işlevi, hegemonya ve egemenliğin uygulanmasıdır. Böylelikle aydınlar, egemen grubun toplumsal hegemonya ve siyasal hükümet işlevlerini uygulama memurlarıdır; aynı zamanda sivil toplumla politik toplumun canlı hücreleridir. Egemen sınıfın, ona kendi rolünün bilincini veren ideolojisini hazırlayan ve bu ideolojiyi bütün

¹⁴² Oktay, A. (1995). “Türk Edebiyatında Aydın”. Sabahattin Şen (Hazırlayan). *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 265.

¹⁴³ Meriç, C. (1983). “Batıda ve Bizde Aydın Serüveni”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 1*. İstanbul: İletişim Yayınları, 132.

¹⁴⁴ Meriç, a.g.e., 2010, 289.

toplumsal gövdenin içine işleyen dünya görüşü durumuna dönüştüren aydınlardır.¹⁴⁵ Özellikle devrim sancılarının çekildiği, ideolojik kavgaların yapıldığı çalkantılı dönemlerde bu değer kargaşalığı karşısında çarpışan ideolojileri tartmak, sorguya çekmek ve kendi tutumlarını ortaya koyma gereğini duyarlar.¹⁴⁶ İşte Hilmi Ziya Ülken'in *Yarım Adam* romanındaki Mehmet Demir; Yusuf Ziya Ortaç'ın *Göç* romanındaki Nihat Ahmet; Cevdet Kudret'in *Sınıf Arkadaşları*, *Havada Bulut Yok* ile *Karınca'yı Tanırsınız* romanlarındaki Süleyman; Orhan Kemal'in *Baba Evi*'ndeki Abdülkadir Kemâli Bey; Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Panorama*'sındaki Fuat; Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Kâmil Bey, İhsan ve Nedime Hanım, *Yol Ayrımı*'ndaki Murat ve Selim Nuri (*Kurt Kanunu*'nda da geçiyor), *Kelleci Memet*'indeki Murat Bey; Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası*'ndaki Mahmud Ersoy ve Hüsnü Faik, *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarında geçen Ümid; Afet Ilgaz'ın *Aşamalar*'ndaki Gülsüm; Hikmet Erhan Bener'in *Ortadakiler*'indeki Rüçhan, *Oyuncu*'sundaki Kerim Turgut; Enver Yorulmaz'ın *Tayfunlar Estikçe* romanındaki Arda Çaba; Mehmet Seyda'nın *Ne Ekersen*'indeki Ali Muhsin; Meliha İksel'in *Deli Kız*'ndaki Ekrem ve Leylâ; Sevinç Çokum'un *Karanlığa Direnen Yıldız*'ndaki Feridun, Veysel ve Özhan tanımlamaya çalıştığımız basın hayatında çalışan idealist aydın kişilerdir. Kültürlü ve okumuş olan bu 24 isim, yazılarıyla ya da düşünceleriyle toplumun bilinçlenmesine yardım ederek hem insanları aydınlatırlar hem de insanlara yol gösterirler. İnsanları sömüren düzene karşı çıkarak onların refah içinde yaşamaları gerektiğine inanırlar ve her zaman ezilen halkın yanında yer alırlar. Yazdıkları yazılarla ve savundukları düşüncelerle insanlara özgür düşünmeyi, haklarını aramayı ve eleştirmeyi öğretirler. Sorumluluklarını bilen ve bu sorumluluklarının gereğini yerine getiren roman kişileri, çalışkan ve toplumsal meselelere de duyarlıdırlar. Zira özel yaşamları, ülkelerinden sonra gelir ve her daim ülkeleri için çalışırlar. Bahsini ettiğimiz aydın kişiler, farklı dönemlerde yaşasalar da benzer düşünceleri savunan idealistlerdir. Yaratıcı ve bağımsız düşünceleriyle toplumu ilgilendiren konularla alakalı gerçekleri sonuna kadar araştırarak insanlara gerçeği ulaştırma amacını taşırlar. Güçlü bir kişiliğe ve sorumluluk bilincine sahip olmakla birlikte ileri düşünceli ve eleştiri yapabilen bu bireyleri, yaşadıkları dönem içinde ele almayı uygun görüyoruz.

¹⁴⁵ Portelli, H. (1982). *Gramsci ve Tarihsel Blok*. (Çeviren: Kenan Somer). Ankara: Savaş Yayınları, 102.

¹⁴⁶ Moran, B. (2004). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 (Ahmet Mithat'tan Ahmet Hamdi Tanpınar'a)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 24.

Millî Mücadele döneminde

Ulusal egemenlik ilkesine dayalı yeni bir devlet kurulmasının amaçlandığı 1919-1923 yılları arasında yaşanan Millî Mücadele Dönemi, eski devletin yıkılmasıyla sonuçlanan bir devrim sürecidir ve öncelikle Anadolu'nun işgaline karşı merkezî hareket oluşturma çabasıyla başlar. Bahsi geçen dönemde siyasal alanda yaşanan değişimlere paralel olarak kültürel ve sosyal alanda da büyük bir dönüşüm yaşanır. Mustafa Kemal'in önderliğinde yaşanan bu kuruluş ve değişim sürecinde, ulusal mücadelenin kazanılması için basın ile basın adamlarından da yararlanılır. Diğer bir ifadeyle Millî Mücadele Dönemi basını, yaşanan dönüşümün ve anlam farklılaşmalarının en aza indirilerek yeni meşrutiyet ilişkilerinin yaratılmasında önemli rol oynayarak millî mücadeleyi yürüten kadroların arasındaki fikir mücadelesinin önemli bir aracı olur. Yılmaz Karakoyunlu, harp yıllarında ve mütareke (ateşkes) döneminde Türk kültürünün seçkin isimlerinin hemen hemen hepsi basında görev ve yer alan kalemler olarak dikkat çektiğini düşünür:

“Gazetecilik mesleğinde çalışmaları ile ünlenen Meşrutiyet entelektüelleri, Cumhuriyet aydınlarının aynı zamanda ilk isimleri olacaktır. Necmeddin Sadık (Sadak), Falih Rıfkı (Atay), Ali Naci (Karacan), Kazım Şinasi (Dersan) Akşam gazetesini yayınlayarak fikir ve özgürlük hareketindeki yerini alır. Aynı yıllarda Yunus Nadi Yeni Gün'ü çıkarır. Ahmet Emin (Yalman) ve Mehmet Asım (Us) Vakit; Celal Nuri ve Suphi Nuri (İleri) Kardeşler İleri gazetesini yayınlar; Sedat Semavi'nin yayınladığı Gülleryüz ve Zekeriya ve Sabiha Sertel'in yayınladığı Büyük Mecmua Dergisi, Cumhuriyete doğru Türk entelektüellerinin her konudaki görüşlerinin ve önerilerinin yer aldığı yayın organlarıdır.”¹⁴⁷

İdealist aydınlar, Millî Mücadele yıllarında, bu mücadeleye destek olan her kesimle el ele vererek çökmekte olan bir imparatorluktan yeni bir devletin kuruluşuna uzanan yolda Mustafa Kemal'in yanında yer alıp önemli bir rol üstlenirler. Yani mücadele döneminde Anadolu'nun dirilişine yardımcı olacak kişiler; dönemin idealist, vatansever kişileridir. Bu idealist insanlar, mücadeleyi özümsemiş ve millî şuura sahip karakterlerdir. Kendi yaşamlarını ülkenin aydınlık yarınları önüne seren, değerleri olan, yeni bir Türk toplumu yaratma mücadelesi gösteren, ülkeyi içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmanın bir parçası olmak isteyen ve bunun sorumluluğuyla yola çıkan aydınlar, mücadelede kendilerine bir yer bularak buna göre hareket ederler. Mustafa Kemal de aydınların halka yol gösterirken dikkatli ve bu konuda ileri görüşlü olmaları gerektiğini ifade eder:

¹⁴⁷ Karakoyunlu, Y. (1995). “Aydın Geleceğimizin Oluşumu ve Cumhuriyet Aydınları”. Sabahattin Şen (Hazırlayan). *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 113.

“Münevverlerimiz milletimi en mesut millet yapayım der. Başka milletler nasıl olmuşsa onu da aynen öyle yapalım der. Lâkin düşünmeliyiz ki böyle bir nazariye hiçbir devirde muvaffak olmuş değildir. Bir millet için saadet olan birşey diğer millet için felâket olabilir. Onun için bu millete gideceği yolu gösterirken dünyanın her türlü ilminden, keşfiyatından, terekkiyatından istifade edelim, lâkin unutmayalım ki, asıl temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz. İtiraf edelim ki, hâlâ ve hâlâ münevveranımızın gençleri arasında halk ve avama tetabuk muhakkak değildir. Memleketi kurtarmak için bu iki zihniyet arasındaki ayrılığı durdurmak, yürümeğe başlamadan evvel bu iki zihniyet arasındaki tetabuku tevlit etmek lâzımdır. Bunun için de biraz avam kitlesinin yürütmesini tacil etmesi, biraz da münevverlerin çok hızlı gitmemesi lâzımdır. Lâkin halka yaklaşmak ve halkla kaynaşmak daha çok ve daha ziyade münevverlere teveccüh eden bir vazifedir.”¹⁴⁸

Aydınların öncelikle hangi amacı taşıdıklarını ve bu amaç uğruna ne yapacaklarını bilmeleri gerektiğine inanan Mustafa Kemal, bunu kavradıktan sonra halka öncü olmalarını savunur. Millî Mücadele Dönemi’ni anlatan romanlarda merkeze konumlanmış bir roman kişisi, diğer roman kişilerinden ayrılarak mücadeleyi destekleyen ve örgütleyen aydın olarak karşımıza çıkar. Romanlarda “*Tanzimatın idealist, araştırmacı, sanatkâr gazeteci tiplerinden farklı olarak hayatını siyâsî bir amaca adanmış, bu uğurda canını vermekten bile çekinmeyen veya çoğu defa politika batağında temiz kalmaya çalışan ancak yine idealist gazeteci tipleri görülür.*”¹⁴⁹ Hilmi Ziya Ülken’in *Yarım Adam* romanındaki Mehmet Demir, Yusuf Ziya Ortaç’ın *Göç* romanındaki Nihat Ahmet, Orhan Kemal’in *Baba Evi*’ndeki Abdülkadir Kemâli Bey, Kemal Tahir’in *Esir Şehrin İnsanları*’ndaki Kâmil Bey, Nedime Hanım, İhsan ve Ahmet, bu zorlu yıllarda üzerlerine düşen görevin büyüklüğünü anlayarak mücadeleyi benimseyen inkılapçı aydın grubunu temsil ederler. Direnişin temsilcileri olarak isimlendirebileceğimiz altı gazeteci de yeni düzene geçişte kendi çıkarlarını değil, toplumun çıkarlarını ön planda tutarak hareket ederler. Yani Mehmet Demir, Abdülkadir Kemâli Bey, Kâmil Bey, Nedime Hanım, İhsan ve Ahmet, Mustafa Kemal’in izinden giderek bu yolda mücadele eden maksat adamı kimlikleriyle okuyucuyu selamlarlar. Cemiyet mistisizmi doğrultusunda idealleri için bireysel arzu ve isteklerinden vazgeçen gazeteciler; bilgili, zeki, eğitilmiş, idealist ve milliyetçi kimlikleriyle ön plana çıkan güçlü kişiliğe sahip gazetecilerdir.

Anadolu’da başlayan Millî Mücadele, iletişim alanında kendi araçlarını oluşturur. Posta ya da telgraf denetiminin olduğu ve haberleşmenin sansürden geçirildiği bir dönemde var edilmeye çalışılan ideolojik ve politik hattın kamuoyuna aktarılması için basından yararlanılır. Bu dönemde sansür ortamına rağmen Millî Mücadele’yi sonuna

¹⁴⁸ İnternet: <http://www.ata.tsk.tr/content/media/01/makaleler/19.pdf> 14 Kasım 2015’te alınmıştır.

¹⁴⁹ Akgün, a.g.e., 2000, 23.

kadar destekleyerek ellerinden geldiğince yardım etmeye çalışan gazeteler ve gazetecilerin önemi büyüktür. “*İleri, Tasvir-i Efkâr, İkdâm, Vakit, Akşam, Tercüman-ı Hakikat, Tanin gibi gazeteler Millî Mücadele’yi sansürün izin verdiği oranda desteklemiştir. Hürriyet ve İtilaf yanlısı Peyam-ı Sabah, Alemdar, İstanbul ve Aydede gazeteleriyle Millî Mücadele aleyhinde yayın yapmıştır.*”¹⁵⁰ Yani mücadeleye destek vermeyen yayın organlarının ve işgal güçlerinin arasında kendi yayın organlarını yaratan, bağımsızlık mücadelesinin verildiği dönemde mücadeleyi destekleyen idealist aydın gazeteciler, halkın bilgilendirilerek aydınlatılmasında ve böylelikle mücadelenin yürütülmesinde aracı olurlar. İşte milliyetçi duygu ya da düşüncelerini çalıştığı gazetede yazılarıyla yayan ve idealist aydın kimliğiyle karşımıza çıkan roman kişilerinden biri, Hilmi Ziya Ülken’in 1941 yılında basılan *Yarım Adam* romanında Kuva-yi Milliye hareketinin Teşkilat-ı Bağiyeye yani eşkıya kuvvetleri olarak anıldığı bir dönemde yaşayan Mehmet Demir’dir. Daha Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisi iken kafasında ve kalbinde kendisinden görevler bekleyen bir Anadolu imgesi yaşatan Hilmi Ziya Ülken, bu imge kendisi gibi İstanbul çocuklarını devamlı olarak suçlar ve yargılar. Bu denli yoğun duygusallığın parlak bir zekâyâ ne kadar yardımcı olabileceği ve onu ne ölçüde kısıtlayabileceği Hilmi Ziya Ülken’in bütün eserlerinde kolaylıkla görülebilir.¹⁵¹ Bu doğrultuda oluşturduğu ve yazarın düşüncelerinden izlerin görüldüğü idealist gazeteci Demir, gerçekçi aydın örneği olarak verilen yargıç Cemalettin Şakir (Cemal) ve gazetecilik uğruna servetinin önemli bir kısmını harcayan Kurdoğlu Bekir Bey, çıkardıkları gazete ve yazdıkları yazılarıyla bilgisiz insanları aydınlatarak özellikle yoksul kesime yardımcı olurlar. Bir anlamda inkılabın inşacılarından olan bu gazeteciler, toplum için en doğru olanı topluma anlatmaya çalışarak aydın misyonunun kendilerine verdiği yükümlülükle hareket ederler.

Aydınların toplumu yönlendirmede ne kadar etkin olduğunu bilen Hilmi Ziya Ülken, halk ile aydın arasındaki uçurumu kaldırmak için halkın derdiyle dertlenerek onun kılığına, kıyafetine, bilgisizliğine, hastalığına değil, insanlığına bakmayı bilmek gerektiğini ifade eder. Aynı zamanda yazara göre aydınların halka karışması, kendilerini keşfetmeleri demektir. Bu hareket, kendini bil düsturunun en önemli derecesidir. Orada kendi faziletlerini, kendi eksiklerini, kendi günahlarını kınayacak ve düzeltme yolunu

¹⁵⁰ Özkaya, Y. (1989). *Millî Mücadele’de Atatürk ve Basın (1919-1921)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 12.

¹⁵¹ Uygun, H. ve Özer, E. (1999). “Hilmi Ziya Ülken”. Emre Kongar (Editör). *Türk Toplumbilimcileri 1*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 147.

arayacaklardır.¹⁵² Romandaki idealist gazeteci Mehmet Demir, Ülken'in aydın hakkındaki düşüncelerini yansıttığı roman kişisidir. "Yarım adam" olarak gördüğü bu gazeteciyle, aslında aydının yarım kalmış serüvenine gönderme yapan yazar, aydın insanların kendini tamamlayıp bütün olamayışını da gözler önüne serer. Dürüst ve cesur olan Demir, akıl ve mantığa önem verir. Ne kadar okursa okusun hiçbir zaman düşünce anlamında tüm olamayan gazeteci, her daim yeni şeyler öğrenerek kendini geliştirir.

Hilmi Ziya Ülken'in *Yarım Adam* romanından sekiz yıl sonra basılan *Baba Evi*'ne bakıldığında Millî Mücadele Dönemi gazetecilerinden birine daha rastlarız. Orhan Kemal'in Millî Mücadele'ye gönüllü olarak katılmış hukukçu bir babanın ve ailesinin yaşadığı zorlukları ele aldığı *Baba Evi* romanında Millî Mücadele'de yer alan Abdülkadir Kemâli Bey'in yaşamı anlatılır. Kendi çocukluğuyla ilgili anılarına yer verdiği otobiyografik romanında Orhan Kemal, babası Abdülkadir Kemâli Bey'in yaşamından kesitler verir. 1918 yılında Tarsus, Ceyhan ve Adana'nın Fransız kuvvetleri tarafından işgal edilmesiyle Abdülkadir Bey'in ailesini önce Niğde'ye, sonrasında Konya'ya taşınması yazarın gözünden şu cümlelerle anlatılır:

*"Ufukların ötelerinden top sesleri geliyordu. Toplar belki çok daha yakındaydılar; ama ben sanıyorum ki, onlar mosmor ufukların da gerilerindeler. Kalpaklı bir subay yanındakine 'düşmanın bir saatlik mesafeye kadar yaklaştığını' söyleyerek, geçti. Düşman! Düşman nasıl şeydi? Niçin geliyordu? Biz niçin kaçıyorduk? Bu topalar ne biçim şeylerdi? (...) Az gittik, ız gittik, dere tepe düz gittik... Tahta konakları, kurşun kubbeleri ve simsiyah servileriyle birdenbire önümüzde yükselen bir şehre vardık. Kurtulmuştuk. Daha sonra babam da geldi. Yorgun, bilhassa uykusuzdu."*¹⁵³

Konya'da kaldıkları dönemde Delibaş isyanına da şahit olan aile, mücadele yıllarında zor günler geçirir. Kuva-yi Milliye'cilere katılarak sık sık Ankara'ya giden ailenin reisi, görüldüğü gibi hem mücadelenin içinde yer alır hem de ailesini düşman askerlerinden korumaya çalışır. 1920-1923 döneminde Kastamonu milletvekilliği yapan Abdülkadir Bey, 1923'te ailesiyle Adana'ya döner ve burada *Toksöz* gazetesini yayımlar. Ancak bir yazısı nedeniyle İstiklal Mahkemesi'ne verilir. Şeyh Sait İsyanı sonucunda çıkarılan Tahrir-i Sükûn Kanunu ile de gazetesini kapatılır ve 11 ay tutuklu kalır. 1930 yılına gelindiğinde Adana'da Ahali Cumhuriyet Fırkası'nı kurar. Aynı zamanda *Ahali* gazetesini çıkarır. Gazetesindeki yazılarıyla partisini tanıtan ve siyasî düşüncelerini dile getiren Abdülkadir Bey, bir süre hükümete karşı muhalefetini sürdürür.

¹⁵² Ülken, H. Z. (2008). *Millet ve Tarih Şuuru: Seçme Eserleri 2*. (Editör: Emre Yalçın). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 105.

¹⁵³ Orhan Kemal, a.g.e., 2005, 15-17.

Yazarın hem parti lideri hem gazeteci hem de baba gözüyle anlattığı Abdülkadir Bey; hukuk eğitimi almış, okul yıllarında İttihat ve Terakki Fırkası'na katılmış idealist aydın kişilerdendir. Aydın, fikir yürütmeleri ve temsil ettikleri değer anlayışıyla toplumu etkilemede lider fonksiyona sahip (veya öyle olduklarına kendilerini ve başkalarını inandırmış) kişi ise¹⁵⁴ Abdülkadir Bey de, çıkardığı gazetesiyle toplumsal olaylara ilgi duyarak fikir beyan etmekten çekinmeyen yapısıyla okurun karşısına çıkan aydınlar içerisinde yerini alır. Yani ürettiği fikirlerle halkın beyni olan ve toplumun geleceğe ümitle bakmasını sağlayan cesur gazeteci, hem eylem hem de düşünce alanında savunduğunu halkla özdeşleştiren bir gazetecidir. Mütareke yıllarında Mustafa Kemal'i ve onun önderliğinde yürütülen Millî Mücadele'yi destekleyenler, Hükümet tarafından ya tutuklanırlar ya sorgulanırlar ya da sürülürler. Abdülkadir Bey de, Kurtuluş Savaşı'nı desteklediği için oldukça zor zamanlar geçirir. Millî Mücadele'yi desteklese de mücadeleden sonra kurduğu Ahali Cumhuriyet Fırkası'yla ve *Ahali* gazetesiyle Cumhuriyet Halk Fırkası'nın karşısında yer alır. Bir süre sonra da muhalif yazılarından dolayı ailesiyle birlikte Beyrut'a kaçmak zorunda kalır.

Aralarında sekiz yıllık bir zaman dilimi bulunan *Yarım Adam* ve *Baba Evi* romanlarında yer alan gazeteciler, aynı dönemde, Millî Mücadele Dönemi'nde, mesleklerini icra etseler de bazı özelliklerle birbirinden ayrılırlar. Öyle ki Hilmi Ziya Ülken, *Yarım Adam*'da yarattığı gazeteci Mehmet Demir ile gazetede yazılarıyla her daim mücadeleyi savunarak Mustafa Kemal'in yanında yer alan bir gazeteciyi okurla buluşturur. Bu dönemde aktif olarak cephede ya da bizzat olayların içinde bulunmasa da yazılarını Mustafa Kemal'i ve onun önderliğinde başlatılan mücadeleyi halka anlatmak amacıyla kullanır. Orhan Kemal, *Baba Evi*'nde, *Yarım Adam* romanındaki Mehmet Demir'in aksine, hem yazılarıyla hem de bedeniyle, diğer bir ifadeyle maddî ve manevî yönden Millî Mücadele içinde yer alan bir gazeteci yaratır: Abdülkadir Kemâli Bey. Zira Orhan Kemal'in Millî Mücadele Dönemi idealist aydın gazetecisi, Kuva-yi Milliye'ye katılarak şehir şehir dolaşır ve mücadeleye destek verir. Yani Mehmet Demir gibi uzaktan yazılarıyla mücadeleye destek vermek yerine yazılarının yanında bizzat mücadelenin içinde yer alarak desteğini esirgemeyen Abdülkadir Kemâli Bey, milliyet bilincini halka aşılacak isteyen bir gazetecidir. Bununla birlikte idealinin gerçekleşmesi için birçok fedakârlık yapar. Ancak toplumsal değerlere yer verilen her iki romanda da toplumun terbiye edilmesi ve toplumun terbiye edilmesi amacıyla seçilmiş iki idealist gazeteci

¹⁵⁴ Kızılcıkelik, S.; Erjem, Y. (1992). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*. Konya: Göksu Matbaası, 43.

vardır. Diğer bir ifadeyle mesaj veren ve milliyetçiliği vurgulayan romanlardaki gazeteciler; bilgili, zeki, eğitilmiş ve toplumsal değerlere önem veren kişiler olmaları bakımından birbirine benzerler.

Kemal Tahir'in Millî Mücadele Dönemi'ni anlattığı *Esir Şehrin İnsanları* romanını incelediğimizde romanda, Batılı tarzda eğitim alan ve yabancı dil bilgisi olan Kâmil Bey'in Millî Mücadele'yi destekleyerek yazılarıyla mücadelenin önemini halka duyurmak için çabaladığına şahit oluruz. Savaş çıktığında İstanbul'da olmayan ve rahat bir yaşantısı olan Kâmil Bey, savaş yıllarında İstanbul'a döner. Batı'da yaşayan ve yurdundan habersiz bir aydın olan genç adam, ülkesiyle ilgili bilgileri ilk olarak Çanakkale'de alır. Babasından kalan mirasla yurt dışında yaşayan ve Millî Mücadele yıllarına uzaktan bakan Kâmil Bey'e romanın başında mirasyedi tipinin olumsuz özellikleri yüklenir. Ancak yazar, Kâmil Bey'i Kuva-yi Milliye ve dolayısıyla Millî Mücadele taraftarlarından Ahmet, İhsan ve Nedime Hanım'la karşılaştırarak onun kendine gelmesini ve özgürlük mücadelesinde yer almasını sağlar. Millî Mücadele yıllarında ülkenin durumunun ele alınıp sorgulandığı romanda idealist gazeteci, İstanbul'a gelip işgal İstanbul'unun hâlini görünce bir değişim süreci yaşar. Genç adamın bu değişim sürecinde Ahmet, İhsan ve özellikle Nedime Hanım'ın rolü büyüktür. Galatasaray Lisesi'nden arkadaşı Ahmet'le karşılaşmasıyla birlikte yeni bir hayata adımını atarak mirasyedi rolünden çıkıp Millî Mücadele uğrunda savaş veren bir gazeteci olur ve romanın sonunda bu uğurda tutuklanır. Yani Kâmil Bey, duyarsız mirasyedi tiplemesinden kurtulup toplumla iç içe geçerek idealleri olan bir ayağına dönüşür. Bu dönüşümün başlangıç noktası da Millî Mücadele yıllarında işgalin soğuk yüzüyle karşılaşmasıdır. İlk başlarda mücadelenin gerekliliğini anlasa da ne yapacağını bilemez. Ancak mücadelenin savaşını veren bir gazetede idealist gazetecilerle birlikte çalışarak bu savaşta kendini ve toplumu da görür. Böylelikle fikirleri olgunlaşır ve olgunlaşan fikirlerini insanlara ulaştırarak topluma faydalı olmaya çalışır. Eylemiyle kendisini dönüştüren Kâmil Bey, bu mücadelesini halkın da anlaması gerektiğine inanır ve yazılarıyla ya da çalıştığı gazetenin yardımlarıyla mücadeleye destek vererek mücadelesinin amacını halka anlatmak için çalışır. Ahmet, İhsan ve onların sayesinde millî mücadeleye katılarak direnişi destekleyen Kâmil Bey, Orhan Kemal'in *Baba Evi* romanındaki Abdülkadir Kemâli Bey gibi yazılarının yanında bizzat direnişin içinde de yer alır. Bu kişiler, Kuva-yi Milliye'ye destek verdikleri için, Abdülkadir Bey'de olduğu gibi, kara listeye alınan gazetecilerdendir. Bu nedenle tutuklanan İhsan'ın gazetede görevini devralan Nedime Hanım, eşinin isteği doğrultusunda gazeteyi kapatmayarak gazetesi

aracılığıyla Kurtuluş Savaşı'nı desteklemeye ve Kuva-yi Milliye'ye yardım etmeye devam eder. Hamile olmasına rağmen kendini değil ülkesini düşünerek hareket eden Nedime Hanım, kendi sağlığından önce ülkesinin sağlıklı yarınlarını düşünür. Görüldüğü gibi zorlu bir dönemde idealleri için büyük özverilerde bulunan bu kişiler, yaşadıkları bütün zorluklara ve yıldırma politikalarına rağmen mücadeleyi desteklemekten vazgeçmeyerek idealist aydın olduklarını kanıtlarlar. Ülkenin içinde bulunduğu bu karmaşık ortamda insanların ertesi gün ne olacağından habersiz bir şekilde yaşamaları karşısında sessiz kalmayan bahsini ettiğimiz roman kişileri, insanların umutsuzluktan çıkarak mücadelenin içinde yer almasını sağlamaya çalışırlar.

Aydın kişiyi, memleket meselelerine karşı sorumlu insan olarak tanımlayan Kemal Tahir'e göre aydın, aynı zamanda toplumun hareketlendiricisidir de. Millî Mücadele yıllarını yaşayan idealist aydınlara da bu vazifeyi yükleyen yazar, romanın başında Kâmil Bey'i ülkesi için hiçbir şey yapmamış Avrupalı aydın sıfatıyla tanıtsa da sonrasında, Kuva-yi Milliyeciler arasına girdirmesiyle bu kimlikten yavaş yavaş uzaklaştırır. Hayatındaki değişimle Millî Mücadele'yle ilgilenen ve insanlar adına düşünerek fikir üretmeye başlayan Kâmil Bey, yazarın aydında aradığı sorumlu insan vasfına ulaştırılır:

*“Saate baktı. Neredeyse sabah olacaktı. Sırtı sızlıyordu ama, muthuydu. Masaya başka bir adam olarak oturmuştu. Başka bir adam olarak kalkıyordu. Artık ciddi bir dâva sahibiydi. Bundan böyle olaylara, insanlara eleştirci gözüyle bakacaktı. Bir küçük not defteri alıp yazı konularını, kaydetmeliydi. Çünkü, artık, sıradan bir vatandaş değildi. Elinde iyi-kötü bir savaş silâhı olan SORUMLU İNSAN'dı. Fakir düştüğünden beri o gece ilk defa sahiden rahat uyudu. Yani, ‘Adam sen de... Gün doğmadan neler doğar!’ diye kendisini avutmaya lüzum görmeden...”*¹⁵⁵

Kâmil Bey'i masaya başka bir adam olarak oturturup başka bir adam olarak kaldıran yazar, gazetecinin fikrî yönden yaşadığı değişimi gözler önüne serer. Öyle ki yazar için gerçek aydınlar, sunî meselelerle uğraşmak yerine ülkenin meseleleriyle alakadar olmalıdırlar. Ancak aydınların birçoğu, yazarın bahsini ettiği vasıflardan uzaktırlar. Bu durumu Kâmil Bey aracılığıyla eleştiren Kemal Tahir'e göre aydınlar, ülkenin yaşadığı zor zamanlarda işgal kuvvetlerine karşı durarak ülkesi için her fedakârlığı yapmalıdırlar:

“Bunlar, babayani kalıklarına, bol keselerine hiç yaraşmayacak derecede, kibirli, insanı kederden mahvedecek kadar kişiliklerine bağlanmış, güzel konuşur, zeki adamcağzlardı. Olaylar karşısında, öyle yüksekte atmaları, eleştirilerinde öyle kıyıcılıkları vardı ki, Kâmil Bey, kendisini, bir baskın sonucu, hiç beklenmedik sırada iktidarı kaybederek memlekette kaçmak zorunda kalmış yenik

¹⁵⁵ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 151.

politikacıların karşısında sanıyordu. Kendi eserlerinden başka, hiç bir şey, güzel, doğru, iyi değildi. Oysa, zaman zaman, kendi eserlerine, hattâ kendi kendileriyle çelişmeye düştüklerini bile saklamıyorlardı. Fırsat verilse, memleketi, hattâ bütün dünyayı birkaç günde düzelterek fikirleri ileri sürdükleri halde, kravatlarını düzeltmekten güçsüzdürler. İlk tanışmada, ilk işleri kirpi gibi dikenlerini uzatmak, atıp tutmak kişilerini olduğundan çok daha değerli göstermeye çabalamaktı. Kâmil Bey, bunların bir çoğuyla dost olmak şurada kalsın, şöylece ahbablık etmenin bile ne kadar zor olduğunu pek kısa zamanda anlamıştı.

Bir şeyden korkuyor gibiydiler. Birisi, ruhlarından, akallarından, bir büyük parçayı, dostluğu kullanarak sanki çalıverecekti. Onları daha yakından tanıdıkça kişiliklerine bu kadar gömülüp boğulmak kertelerine gelmiş bu kışkulu, bahtsız insanların nasıl olup da yazı yazdıklarına, yani, duygularıyla düşüncelerini, kaskançlıklarını nasıl meydana vurdıklarına şaşmamak elden gelmiyordu.

Buluttan nem kapıyorlar, yırtıcılar gibi bir saniyede dostluktan düşmanlığa, kıcıcılıktan acımayaya inip çıkıyorlardı. Aslına bakılırsa bu da işin dış tarafını, dış tarafını, dış tarafının bir küçük parçasını göstermekteydi. Birbirleri için en ağza alınmaz yazılar yazdıkları, kalplerini en tamir edilmez yerinden, sanatkâr gururlarından kurdıkları oluyordu. Okuyanlar, 'Bunlar artık imkânı yok yüz yüze gelemesler' kararına henüz varmadan, hangisi erken sarhoş olursa hemen ötekine koşuyor, ağlaya ağlaya boynuna sarılarak af diliyordu.'¹⁵⁶

Millî Mücadele gibi ülkenin dönemeci olan dönemlerde aydın yazarların, bireysel sorunlarıyla uğraşmaktan toplumsal olaylara yeteri kadar eğilemediklerini eleştiren Kemal Tahir, sorumluluk sahibi insanların ülkesi adına çalışan, cesur insanlar olması gerektiğini belirtir. Ona göre ağızdan çıkan sözlerle yapılan davranışlar bir olmalıdır. Bununla birlikte bu kişiler, içinde yaşadıkları toplumla ayrı düşmemeli ve Anadolu insanını küçümsememelidirler. Zira ülke gerçeklerinden uzaklaşan aydın, aydın değildir ve aydın insanın kıstası, sorumluluk duygusudur.

Notlar isimli eserinde;

“Edebiyatta bî-taraf olan yalnız kalem ve kâğıttır. İnsanı sevmek hiçbir mana ifade etmez. Doğuşen insanlardan bir tarafı seveceksin. Sınıfların mücadelesi ve insanın tabiatıyla mücadelesi diye iki büyük kavganın içindeisin. Kurşun kalemden kemiklerin, stilomda kanım var. Bu edebiyata kendimi bu biçim koymuşum, edebiyatımı da kitlelerin mücadelesine verdim. Manasız ve mücerret laflardan bu sebeple nefret ediyorum.”¹⁵⁷

sözleriyle edebiyatın tarafsız olamayacağını ifade eden Kemal Tahir, bu düşüncelerini romanında Nedime Hanım'ın bakış açısından da verir:

“— Oysa biz bugün şiir ne kadar muhtacdır! Kavgacı şiire... Ben 'Sanat sanat için,' yahut, 'Sanat güzellik için...' falan diyenlerin ne demek istediklerini şimdi anladım. 'Sanat sanat için', demek,

¹⁵⁶ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 178-179.

¹⁵⁷ Kemal Tahir. (1991). *Notlar 6: 1950 Öncesi Cezaevi Notları*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 96.

*'Sanat kuvvetinin emrinde,' demek... Bize sanatlarıyla yardım etmeyenler, son hesaplaşmada kime yardım etmiş oluyorlar?'*¹⁵⁸

I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmasıyla işgallerle karşılaşan Osmanlı Devleti, işgaller neticesinde Millî Mücadele'yi başlatır ve mücadeleye kadın erkek herkes katılır.¹⁵⁹ Yani Türk milletinin var olma mücadelesinde erkeklerin yanında kadınlar da yerini alır. 18 Mayıs 1919'da İstanbul Dârülfünûn'da yapılan toplantıda kadınlar, *"Kim demiş bir kadın küçük şeydir / Bir kadın belki en büyük şeydir"* diyerek Türk kadınının erkeği yanında mücadeleye hazır olduğunu haykırır.¹⁶⁰ *"Mitinglerde vakur, millî heyecan içerisinde oldukları görülen kadınlar, mücadele isteği içerisindeyler."*¹⁶¹ Diğer bir ifadeyle Türk kadını, gerçek anlamda toplumdaki etkin rolünü Kurtuluş Savaşı'nda üstlenir. Nitekim Osmanlı Devleti'nde şeriat hukukunun getirdiği bir dayatma sonucunda evine ve kafes arkasına kapanıp kalmış olan Türk kadını, ulusunun bu varoluş ya da yok oluş mücadelesinde eski ezik, silik ve kişiliksiz konumunu bir yana iter. Kurtuluş Savaşı ile birlikte millî birlik ve dayanışma ruhunun en seçkin örneğini ortaya koyar. Cephane taşıyan, cephede elinde silahı düşmana karşı savaşıyor, hatta kimi yerlerde erkekleri yüreklendirerek direnişe çağırır ve örgütleyen kadınları mücadele içinde çokça görmek mümkündür.¹⁶² Bu dönemde eşi İhsan'la birlikte çıkardığı gazetesıyla mücadelede yerini alan kadınlar arasında Nedime Hanım da vardır. Ülkenin, zorlu mücadele yıllarında halkı bilinçlendirecek kavgacı şiire ihtiyacı olduğunu anlatan Nedime Hanım, milletin ve ülkenin Türk sanatkârları tarafından yüzüstü bırakılmaması gerektiğini savunur. Çoğu erkek meslektaşından daha cesur olan genç kadın; mücadele yıllarında Türk sanatkârlarının asıl görevlerini yapmadıklarını, karışık lafların arkasına sinerek bu durumdan kaçtıklarını ve kendini aydın diye nitelendiren kişilerin en büyük tehlike karşısında memleketi yalnız bıraktıklarını eleştirir.

Kemal Tahir, *Esir Şehrin İnsanları*'nda idealist erkek gazetecilerin yanında yer verdiği kadın gazeteci Nedime Hanım ile romanında cesaretiyle kadının da Millî Mücadele Dönemi'nde önemli bir rol üstlendiğini gözler önüne serer. Hamile olmasına rağmen hiçbir

¹⁵⁸ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 232.

¹⁵⁹ İnan, A. (1983). "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti". *VIII. Türk Tarih Kongresi III. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993.

¹⁶⁰ Enginün, İ., Cunbur, M. ve Özdemir, C. (1983). *Millî Mücadele'de Türk Kadını*. Ankara: Türk Ticaret Bankası Yayınları, 15.

¹⁶¹ Kaplan, L. (1996). "Millî Mücadele Dönemi Kadın Cemiyetleri". *Kastamonu'da İlk Kadın Mitingi'nin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 72.

¹⁶² Ilgar, İ. (Hazırlayan). (1973). *Garp Cephesi Kurmay Başkanı Asım Gündüz Hatıralarım*. İstanbul: Kervan Yayınları, 55.

zaman direnişinden vazgeçmeyen kadın gazeteci, Hâlîde Edip Adıvar'ın “*Beşiği sallayan el, dünyaya hükmeder.*”¹⁶³ sözünün doğruluğunu kanıtlayan çok güzel bir örnektir. Osmanlı-İslam geleneklerine göre ev kadını olarak yetiştirilmiş basit ve cahil kadın, o dönemin aydın kesiminin gözünde geri kalmış bir uygarlığın simgesi gibidir. Öte yandan Batı'yı yanlış algılamış kadın da köklerinden kopmuş, değerlerini şaşırmış, namus anlayışı kuşku uyandıran bir kadındır. Yakup Kadri'nin Nedime Hanım'ı, hem Osmanlı kadını hem de Batılı kadını bünyesinde barındırarak kadında aranan bu özelliğe cevap verir. Çünkü hem Batı'yı doğru algılamış hem de millî değerlerine bağlı kalmış, hem serbest hem de namus konusunda titiz, ahlâkı sağlam idealist kadınlardan biri olan Nedime Hanım, gerektiğinde erkeğin arkasında değil yanında yer alarak o dönemde ideal sayılan Türk kadını temsil eder. Tanzimat ve özellikle Servet-i Fünûn dönemlerinde bahsi geçen çoğu kadın roman kişisinin aksine idealist kadın gazeteci, II. Meşrutiyet Dönemi romanlarındaki kadınlar gibi, sadece bir cinsellik ve aşk figürü olmaktan kurtararak sosyal bir özne hâline getirilir. Yani Nedime Hanım, bireysel sorunlarla sarsılan kültürlü bir kadın olarak değil, millî dava peşinde erdemlerini kanıtlayan bir kadın olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda o; her şeyden önce güçlü kişiliği olan, haklarını savunan, Batı terbiyesi almış ancak batılılaşmayı giyim kuşamda aramayan, kültürlü kadın gazeteciliğiyle çevresindeki her insanın takdirini kazanmış biridir. Edebiyatta taraf olunması gerektiğine inanan Kemal Tahir için taraf olma durumu, aydınlar için de geçerlidir. Yazar; *Esir Şehrin İnsanları*'nda yarattığı Kâmil Bey, İhsan ve Nedime Hanım karakterleriyle, Anadolu'daki mücadeleyi destekleyen tarafı oluşturur. Yani yazarın sözünü ettiği taraf, ülkesi ve insanları adına mücadele etmekten kaçınmayan, yürekli gazeteci ya da yazar aydınların tarafıdır.

Yusuf Ziya Ortaç'ın *Göç* romanına baktığımızda ise önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz Millî Mücadele Dönemi idealist aydınlardan farklı bir aydınla karşılaşırız: Nihat Ahmet. Nihat; Mehmet Demir, Abdülkadir Kemâlî Bey, Kâmil Bey, Nedime Hanım ya da İhsan gibi idealist düşünceleriyle ve yazılarıyla dikkat çekse de Millî Mücadele'ye romanın sonlarına doğru katılmaya karar verir. Yani romanda Mücadele Dönemi, daha çok arka fon olarak verilse de mücadelenin gerekliliği ve temel değerleri öne çıkarılarak Nihat Ahmet'in mücadeleyi destekleyen bir idealist olarak savaşa katılmasının zemini hazırlanmıştır. Diğer bir ifadeyle kurtuluş kavramının anahtar kelime olarak verildiği roman, Nihat'ın anlatılan zorlu yıllardaki bireysel dönüşümünü gözler önüne serer. Milliyetçi fikirleri savunsa da

¹⁶³ Tanar, M. (Ekim-Kasım-Aralık 2013). “Kültür-Medeniyet İkilemi Üzerinden Halide Edip'in Düşüncesinde Muhafazakârlık”. *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl: 10, (38), 167.

fiili olarak mücadele içinde göremediğimiz Nihat, ülkenin gittikçe zor bir hâle gelen durumunda eli kolu bağlı durmak istemeyerek annesiyle birlikte mücadeleye katılma kararı alır. Ancak içinde uyanan bu duygu, diğer romanlardaki idealist aydınlardan farklı olarak romanın sonunda gerçekleşir. Yani genç yazar, tam anlamıyla mücadelenin önemini ve gerekliliğini çok sonradan fark eder.

Erken Dönem Cumhuriyet romanlarına bakıldığında Millî Mücadele ile ilgili dört ana çizginin dikkat çektiğini görürüz:

1. Romanların bir kısmında Millî Mücadele fon olarak geçmektedir.
2. Millî Mücadele, yeni kurulan Cumhuriyet'in perspektifinden verilmiştir.
3. Din adamları Millî Mücadele'ye karşı gösterilmiştir.
4. Romanlar olay merkezli kalmış, tarihsel-düşünsel öz ihmal edilmiştir. Tek yönlülük hâkimdir. Tarafsız, yaklaşmadığı için övgü-yergi ekseninde şekillenmiştir.¹⁶⁴

Bu dönemde basın hayatını inceleyen romanlarda Millî Mücadele, Atatürk'ün ya da kurulmak istenen yeni anlayışın bakış açısıyla işlenir. Romanlarda yaratılan idealist aydınlar da mücadeleye etkin olarak katılan aydın kimliklerdir. Gazeteci ve aydın kimliği, romanlara yansıtılarak dönemin sosyoideolojik yapılanmasının genel bir görünümü verilir. Böylelikle basın ve basın çalışanları üzerinden değişen ülke veya fikirler anlatılır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında

II. Meşrutiyet rejiminin birden bire politize olmuş bir kitle yaratarak ferdî ve duygusal sanat anlayışını geri plana ittiğini belirten Nâzım Hikmet Polat, o dönem anlayışının, sanatın kendi kendisi için terennüm etmesini bencillik olarak nitelendirdiği üzerinde durur. Polat; sanat için sanat yapmayı, akıntının karşı istikametine kürek çekmeye benzeterek bahsini ettiğimiz dönemde yaşanan dönüşümü, Yakup Kadri'nin sözleriyle aktarır:

¹⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Sevinç, C. (Kış 2009). "Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk Romanında Millî Mücadele". *Turkish Studies (International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, 4 /1-II, 2014-2015.

“Arkamda Fecr-i Âti, önümde bu büyük kumandanlar (Gros, Bergson, Gourmont), ‘sanat şahsî ve muhteremdir’ bayrağı elde, yıllarca iniş yokuş yürümediğim yer, çatmadığım adam kalmadı. Sanat şahsî ve muhteremdir: Hiçbir şövalye, kendi arması üzerindeki döviz için, eminim, benim kadar cihanda çıkmamıştır.

Bu coşkunluğun, sanat perisi yolunda bir serdengeçtiliğim, ilk millî felâketimiz olan Balkan Harbi’ne kadar, bütün ateşiyle devam etti. Fakat, ne vakit ki Çatalca önüne dayanan düşman topraklarının sesini tâ yatağımın içinde işitmeye başladım, hisseder gibi oldum ki, hayatta benim yaptığım mücadeleden daha mühimleri vardır.

Balkan Harbi’ni daha bir sürü millî felâketler takip etti. Ben gene ‘Sanat şahsî ve muhteremdir’ diyorum. Fakat, onun yan başında, hiç değilse onun kadar şahsî ve muhterem şeyler olabileceğini de düşünmeye başlamıştım. Nihayet 1914-1918 geldi. Garp imperiasmasının kandan ve yağmadan gözü dönmüş kurt sürüleri, bütün vahşetiyle bizim zavallı ağallarımızın üstüne de saldırdı ve ortada, ne edebî cemiyetlerden, ne mukaddes sanat davalarından eser kaldı. O zaman, artık, sarahatıyla anladım ki, istiklâlî uğrunda o derece ter döktüğüm sanat, evvelâ, bir cemiyetin, bir milletin malıdır, sonra da nihayet bir devrin ifadesidir. Bunlardan tecrit edilmiş bir sanatın ne manası, ne kymeti vardır. Müstakil sanat, müstakil vatanda olabilir.”¹⁶⁵

Verdiğimiz alıntıda fikirlerini söyleyen kişinin yalnızca Yakup Kadri değil, onun şahsında Türk aydınının büyük bölümü olduğunu ifade eden Nâzım Hikmet Polat’a göre şahsî ve muhterem sanat anlayışını terk eden şair ruhların doğal sevgilisi/annesi, sosyal faydacı sanatın değişmez konusu olan vatandır. Değişen ortamla birlikte çoğu sanatkârın düşünceleri de değişir ve bu düşünceler, romanlara vatan temalı konular olarak yansırarak yazarların, vatanına sahip çıkan idealist roman kişileri yaratmalarının yolunu açar. Yakup Kadri’nin 1953 yılında yayımladığı *Panorama* romanına baktığımızda da roman kişilerinden Fuat’ın anlatıcı tarafından idealist kişi olarak canlandırıldığını anlarız. Nüket Esen’in “Karaosmanoğlu sosyal çizgiyi çizerken toplumdaki iş ve para ilişkilerini, çeşitli aile yapılarını sergiliyor. Köylüleri, aydınları, fakir halkı, orta sınıfı, zenginleri anlatıyor. Türkiye’nin sosyal ve politik panoramasını çiziyor.”¹⁶⁶ cümleleriyle anlattığı roman, Türkiye’yi birçok farklı yönüyle gözler önüne serer. Yoğun olay örgüsünün yanında kalabalık şahıs kadrosuyla da dikkat çeken ve 1920-1950 yılları arasındaki olaylara yer veren roman için Ahmet Kabaklı, “Bu güzellikler, pislikler, bu ahır, konfor, virane, ahşap, asfalt, bu tarla, kahve, plaj, vali konağı, millet bahçesi, gramofon yaygarası, Süleymaniye’nin heybetli gövdesi... Hep bizim ellerdir. Bu haliyle Panorama dilimizin en geniş en gerçek romanıdır denilebilir.”¹⁶⁷ değerlendirmesini yapar. Zaman, mekân, olay ve

¹⁶⁵ Polat, N. H. (2012). *Tanzimat Sonrası Türk Kültür Hayatından Yansımalar*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 251-252.

¹⁶⁶ Esen, N. (1993). “Panorama’ya Bir Bakış”. *Türk Dili*, (500), 310.

¹⁶⁷ Kabaklı, A. (1997). *Türk Edebiyatı II*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 22.

kişiler bakımından önceki romanlarıyla kıyaslanmayacak kadar geniş bir bütünlük arz eden romanın,¹⁶⁸ üzerinde durduğu temel mesele, Türk inkılabı ve Kemalist ideolojidir.

Yakup Kadri, sanatı sosyal sorumluluk duygusu ve bu duygunun getirdiği bağlardan uzak, kendi hür dünyasında var olan bir olgu olarak gördüğü dönemin aksine Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın yanında Türkçülük cereyanı ile Millî Edebiyat hareketinin tesiri altında olduğu dönemde realist ve toplumcu bir kimliğe bürünerek sanata ve sanatkâra toplumsal bir görev yükler. Millî Mücadele sonrasındaki eserlerinde olduğu gibi *Panorama*'da da yarattığı kişiler, girişimci ve mücadeleci tavırlarıyla dikkat çeker. Romanın önemli kişilerinden olan Fuat, Galatasaray Lisesi'nden mezundur ve hukuk okumuştur. Mütareke Devri'nde Hariciye Nezareti'nden kadro dışına atılan ve tahsilli olmasına rağmen el etek öpmeyi bilmediği için memuriyette yükselmeyen, memleket sevgisini her değerın üstünde tutan Osman Nuri Bey'in oğlu olan Fuat, babası gibi sınıf kaygısından sıyrılmış bir idealisttir. Tek isteği kendi tabiriyle "aydın serseriler" çevresine girmek olan genç adam, okulunu bitirdikten sonra devlet kapısında çalışmayı düşünmeyerek bir matbaada çalışmaya başlar. Batı'dan gelen gazete ve dergileri gözden geçirerek Türk okuyucusunun ilgisini çeken yazıları Türkçeye çevirir. Yazdığı yazılar yüzünden takibe alınıp sorgulansa da gayesinden ve idealist kimliğinden vazgeçmeyip savunduğu düşüncelerden geri dönmez.

İdealist aydınının nasıl olması gerektiği, romanda üzerinde durulan konulardan birisidir. Zira Yakup Kadri, yer yer aydınların bahsi geçen yıllarda yaşadığı çelişkilerden bahsederek aydın insanın tenkidini yapar. Kemal Karpat, romanda yer verilen bu konuyu şu sözlerle anlatır:

*"Yazara göre aydınlar ilköncü değildirler artık, para, ün, kişisel çıkarlar peşinde koşmaktadırlar. Bu aydınlardan bazıları, bir zamanlar uğrunda çarpışılan her ilkeyi unutmuş, çıkarlarını sağlamak için herhangi bir konuda "uzman" sıfatını almışlardır. Üstünlüklerinden ötürü herkese öğüt verir; aslında uzlaşması mümkün olmayan şeyleri birbirine uydurmağa çalışırlar. Utanmış, vicdanı tedirgin olmuş kimseler gibi davranır; bir zamanlar topluma devrim adı altında "saçma tedbirler" kabul ettirmeyi düşündükleri için özür dilerler âdeta; bir zaman devrimler yolu ile kurdıkları kimseleri sevindirelim diye birbirleriyle yarışır. Devrimlere bağlı kalan bir-iki aydın, bir devrim düşmanı akımı püskürtemez, çarpışma dışı bırakılırlar. (Yakup Kadri'nin son on yıldaki göz kapamalarına niçin böylesine öfkelenildiğini anlayabilmek için onun devrimlere ne derece bağlı olduğunu bilmek gerekir.)"*¹⁶⁹

¹⁶⁸ Akı, N. (1960). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu: İnsan Eser Fikir Üslup*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 163.

¹⁶⁹ Karpat, K. (1971). *Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular*. İstanbul: Varlık Yayınları, 80.

Panorama dışında *Hüküm Gecesi*, *Sodom ve Gomore*, *Ankara*, *Bir Sürgün* ve *Yaban* isimli romanlarında da siyasal ya da toplumsal çerçevede aydın kavramını ele alan yazar, *Kadro* dergisindeki bir yazısında yer alan;

“Türk intellektüeli, sahte, cılız, ve ‘çorak’ bir âlem içinde, bu âlem kadar sahte, cılız ve çorak bir dille, aldatan kadının, aldatılmış kızın, dar ihtiraslar içinde çarpınan delikanlının, züppe şehir beyinin psikolojisiyle meşgulken, engin deniz gibi uzak, engin deniz gibi yakan halk binbir türlü sesle derin ve nihayetsiz ıstıraplarını terennüm ediyor. Ve sesler tıpkı denizin sesleri gibi beyhude yere havalarda dağılıp kayboluyor. Halbuki, bunlar, asıl hakaka ve büyük millet edebiyatının kendi kendine topraktan fişkaran tabii ve halis malzemeleridir. Lâkin, Türk intellektüeli bu geniş hazineyi bırakıp kendi yazı odasının çıplak duvarlarından hakikat ve güzellik usaresi çıkarmaya uğraşır. Ve kafasını iki elleri arasında bir kurumuş limon gibi sıkır, sıkır. Hem kendini, hem âlemi aldatan bu gözbağcısı, ancak, halk dediğimiz büyük kitenin bir cüzü olduğunu hissettiği gündür ki, kuru kafasını avuçları kanayınca kadar sıkmaktan kurtulacaktır. Yıllardan beri bir türlü bulup ifade edemediği hakikati onda keşfedecek; söyleyemediği dili ondan öğrenecektir. Türk intellektüeli ile halk arasında ne mukadderat, ne sınıf, ne de irfan farkı vardır. Halkın ıstıraplarıyla bizim ıstıraplarımızın sebebi, menşei ve mahiyeti birdir. Aynı iktisadi ve içtimai kanunlar bizim üstümüzde hükümünü sürüyor. İşte, Türk İntellektüelinin kabul ve tasdik etmediği şey halkala ile kendi arasındaki bu eşitlik. Başdöndürücü bir gurur ona hep göklerde uçuyorum hissini veriyor. Türk intellektüeli, gerçi göklerde uçuyor. Fakat, sabun köpüğünden bir balon gibi...”¹⁷⁰

cümleleriyle Türk aydını hakkındaki görüşlerini belirtir. Aydın insanın özelliklerini vererek onlara yaptığı eleştiriyi *Panorama*’da da devam ettiren Yakup Kadri, inkılabın değerlerini savunan aydın gazeteci kimliğini romanında Fuat’a yükler. Sürekli bir sorgulama içinde olan Fuat, Atatürk’ün düşüncelerini ve inkılaplarını benimseyen bir gazetecidir. Öyle ki önceleri askerî dehasına hayran olmak ve cüretli bir inkılapçı, yüksek bir devlet kurucusu vasıflarını tasdik etmekle kaldığı Atatürk, vefatından sonra Fuat’ın kafasında bütün fikir sistemini ve dünya görüşünü kaplayan bir genişlik, aynı zamanda derinlik kazanmaya başlar.

Meslektaşları gibi güçlü kesimleri eleştirmekten çekinmeyen ve her zaman doğruların peşine düşen Meliha İksel’in 1960 basımlı *Deli Kız* romanındaki Ekrem de *Panorama*’daki Fuat gibi idealist aydın bir gazetecidir ve düşüncelerini yazıya döktüğünden dolayı tutuklanır. Bugünkü anlamda aydın, yoğun bir zihinsel faaliyet içinde olan, her konuda gerçeklerin peşinde koşan, kültür değişimine öncülük eden, yeni ve orijinal fikirlerle toplumu etkileyen, “Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.” felsefesine

¹⁷⁰ Alpar, C. (Hazırlayan). (1979). *Kadro Tıpkı Basım I*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, 27-28.

yabancı ve sorumluluk duygusuyla yaşayan bireydir.¹⁷¹ İşte Ekrem, hem aklının hem de ahlakının ve vicdanının rehberinde fikir üretip gazetesindeki köşesinde yazarak toplumu aydınlatmak için çaba gösterir:

“Artık Ekrem’in kaleminden kan damlıyor denebilirdi, millî hissine, en hassas damarına dokunulmuştu. Memleket aşkı ile yanan yüreğinde canı, vatan sevgisi ile atan damarlarındaki Türk oğlu Türk kanı kaynıyor, çeyrek asırlık hayatından umulmayacak kadar olgun ve değerli yazıları ile kâh idarecilere, kâh millete hitap ediyordu. Leylâ bunları temize çekerken gözyaşlarını tutamıyordu. Günler geçiyor, Ekrem’in galeyanı eksilmiyor, acıları yazmakla bitmiyor, derileri tükenmiyordu.

‘İdeal Demokrasi’ adını taşıyan çok mânalı bir yazısında, kendine göre mükemmel hükûmet adamını ne güzel anlatıyordu! Bunların çoğunun medenî dünyaca da tanınmış münevverlerimizden seçilmesini istiyor, memleket menfaatlerini kendi menfaatlerinin üstünde tutacak kadar ahlak sahibi, gelirinin meşru kaynaklarını gösterebilecek kadar dürüst, hattâ vicdanını milyonlara satmayacak kadar namuslu insanları iş başına çağırıyordu.”¹⁷²

O sıralar memlekette çıkan “mecliste ikinci bir fırka teşkili ile demokratik idare tarzının kabulü için icraata geçildiği” dedikodusu neticesinde ülkeye hâkim olan kargaşalık ve anarşi fırtınasının içinde sert yazılar kaleme alarak dikkatleri üzerine toplayan Ekrem, kendi doğrularını anlatarak toplumu aydınlatma amacı gütsede yazılarından ötürü tutuklanmaktan kaçamaz. Devletin kaosa sürüklendiğinin farkında olan ve bu durumdan rahatsızlık duyan gazeteci, toplumun aydınlık geleceği için bir şeyler yapmak ister. Eşi Leylâ, yurttan çoğunluğun okuma yazma bilmediğini, üstelik üstün bir kafa ve görüş seviyesine sahip aydın insanların kalmadığını belirterek Ekrem’in yazılarının pek de etkili olmayacağını düşünse de Ekrem, millete hizmet etme düşüncesiyle hareket etmekten vazgeçmez. Kendisini rahatsız eden meselelerin akıl yoluyla çözüleceğine inanarak toplumun aklına değil de heveslerine uyduğundan meselelerini çözemediği kanaatindedir. Bununla birlikte herhangi bir makama ulaşma amacıyla değerlerini yitirmenin insana yakışmadığını ifade eder. Zira ülkenin dürüst, gözü pek, doğruların peşinden giden, adil bir insan modeline ihtiyacı vardır. O, çoğu insanın aksine şahsî emelleri için değil, mensubu olduğu millet hesabına çalışır ve Türk aydınınının da böyle olması gerektiğine inanır.

Deli Kız romanındaki gazeteci Ekrem ile hemen hemen benzer özellikler taşıyan Attilâ İlhan’ın *Kurtlar Sofrası*’ndaki (1963) Mahmud Ersoy ve Hüsnü Faik, Ekrem gibi Tek Parti Dönemi gazetecilerindendirler. *Sokaktaki Adam* ve *Zenciler Birbirine Benzemez*

¹⁷¹ Bilgi için bakınız: İnce, Ö. (2004). *Yazmasam Olmazdı*. İstanbul: Doğan Kitap, 14-15. / Meriç, C. (2004). *Umrandan Uygurluğa*. İstanbul: İletişim Yayınları, 27. / Ülgener, S. (2006). *Zihniyet, Aydınlar ve İzm’ler*. İstanbul: Derin Yayınları, 65-95.

¹⁷² İksel, a.g.e., 1960, 73.

romanlarında yarattığı karamsar aydın tiplemesinden sonra *Kurtlar Sofrası* romanında umutlu ve mücadeleci aydın kişilerle karşımıza çıkan Attilâ İlhan, bir bakıma, romanında “öğretmen-yazar edasıyla farklı toplumsal sorunları tartışmaya koyulur.”¹⁷³ 27 Mayıs öncesindeki iş çevrelerini, basın hayatını, eğlence hayatını anlattığı romanı *Kurtlar Sofrası*’ndaki Mahmud Ersoy ve Hüsnü Faik, yazarın idealist gazetecileridir. Türk toplum hayatında yaşanan ekonomik ve kültürel değişimlerin anlatıldığı romanını yazma sebebini şu cümlelerle açıklar:

“(…) amacım iki önemli şeyin altını çizmekti: 1. Türkiye Cumhuriyeti, Gazi’nin antiemperyalist, laik ve demokratik Müdafaa-i Hukuk doktrini ve Misak-ı Milli temeli üzerine kurulmuştu; bu temel, ‘çağdaş uygarlık seviyesi’ gibi bir amaca bağlandığı için, hem ‘sistem’e karşı korunması gereken ‘devrimci’ bir tavrı; hem de diyalektik olarak sosyalizme açtı; çünkü ikisi de jakoben bir karakter taşıyorlardı. 2. Oysa İkinci Dünya Savaşı ertesinde, savaşın katlik ve yokluk ortamında palazlanan ticaret burjuvazisi, hem ‘sistem’le tehlikeli bir flörte başlamış, böylelikle tam bağımsızlık ilkesini tehlikeye atmış bulunuyor; hem de içerde laikliği hırpalayacak adımlar atılmasını kolaylaştırıyor.”¹⁷⁴

Yazar, romanındaki gazetecilere, Mahmud Ersoy’a ve Hüsnü Faik’e, Türk aydının vasıflarını yükler. *Birlik* gazetesi muhabirlerinden olan Mahmud, Meliha İksel’in romanındaki gazeteci Ekrem gibi güçlü ve bağımsız Türkiye idealiyle yanıp tutuşur. Yani *Deli Kız*’dan üç yıl sonra basılan *Kurtlar Sofrası*’nda da Türkiye’nin yaşadığı sosyal, toplumsal ve kültürel değişimler anlatılırken yaratılan gazeteci tipllemeleriyle birlikte Tek Parti Dönemi’nden sıyrılmaya çalışan bir ülkenin ve insanların yaşadığı boşluk ya da çelişki verilir:

“(…) hepimizi bunalıtan, yarım bırakılmış inkalabın çocukları olmak. Ü! Çocukluğumuzu büyük değişmelerle yaşamaya başlamadık mı biz? Değişmeyi değiştirmeyi, tarihi ve mantiki yolunda geliştirmek gerekirken, sonraları aşağı yukarı dondurulduklarını gördük. Onlar, kendileriyle ve ihanetleriyle mutabık oldukları için, rahat. Fakat biz inkalap nesli, ayakta kaldık. Bu arada sağa ve sola, aşırı hal şekillerine ve hazır bileşimlere gidenlerimiz olmadı mı, olmuyor mu? Oldu ve oluyor! Onlar da aslında, bir iç egoizmine uyup, kendilerini kurtarmaya çalışıyorlar. Ama derhal memleketin şartlarına aykırı düştüklerinden, büsbütün harcanyorlar. Ben boyuma bakmadan ve gücümü hesaplamaadan, inkalabı bütün cephelerde nasıl yürütebileceğimizi araştırıyorum. Bu da her şeyden önce, kendimizi ve çıkış noktamızı, sonra da metodumuzu öğrenmeyi gerektiriyor.”¹⁷⁵

Mahmud, Mustafa Kemal Atatürk’ün düşüncelerinin ülke siyasetinde benimsenmesi gerektiğini savunarak yolsuzlukların üzerine korkusuzca gider. Kendine Atatürk’ün söylevlerini örnek alan genç adam, neslini bunalıma düşüren şeyin yarım bırakılmış

¹⁷³ Naci, F. (2007). *Yüz Yılın 100 Türk Romanı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 404.

¹⁷⁴ İlhan, A. (2002). *Hangi Edebiyat*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 204.

¹⁷⁵ İlhan, a.g.e., 2003, 300.

inkılabın çocukları olmakta yattığını belirterek kendi siyasî ve kültürel düşünce yapısını oluşturur. Fedakâr ve cesur gazeteci, baskıya rağmen ülkesi adına doğruları savunmaktan vazgeçmez. Vatan ve millet şuurunu taşımasının yanında duygu ve düşünceleriyle Türk milletini içinde bulunulan kötü durumdan kurtaracak insanların sembolüdür de. İdealist bir karakter olan gazeteci, insanın idealleri ve gayesi uğruna birçok şeyden vazgeçebileceğinin kanıtıdır:

*“Mahmud, kelimelerin üzerine basarak, ağır ağır, bir kitaptan bir cümle okudu: ‘... hakkımızı mahfuz bulundurmak, istikbalimizi emin bulundurabilmek için, heyet-i umumiyyemizde, heyet-i milliyemizde, bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı, heyet-i milliyeye mücahadeyi caiz gören bir mesleği takibeden insanlar.’
Başını gökyüzüne kaldırdı:
– Mustafa Kemal söylemiş, dedi.”¹⁷⁶*

Görüldüğü gibi Mahmud, fikir dünyasının zeminine Atatürk’ün görüşlerini oturtarak gazeteciliğinde benimsediği düşünce yapısını sık sık ifade eder. Öyle ki *Birlik* gazetesinin sahibi Hüsnü Faik de Mahmud’un diğer adının Mustafa Kemal olduğunu söyler. Ayrıca Atatürk’ün düşüncelerine tam anlamıyla bağlı olan Mahmud’un düşünceleri, dönemin siyasî iktidarıyla uyumaz. Sema Özher, *Kurtlar Sofrası*’nda gazetecinin saatinin toplu yerlerdeki saatlerle çakışmamasının gazetecinin savunduğu düşüncelerin ülkede oluşturulmaya çalışılan sosyal ve siyasî yapılanmayla kesişmediğine gönderme yaptığını belirtir.¹⁷⁷ Güçlüyü koruyup kollayarak onları güçlendirdiğini düşündüğü için Demokrat Parti’nin karşısında bir tavır sergileyen Mahmud Ersoy, romanın sonunda yolsuzluklarını ortaya çıkaracağı korkusuyla çıkarıcı iş adamı Zihni Keleşoğlu tarafından öldürülür. Güçlünün yanında değil kendi doğrularının yanında olmayı seçen romanın gazetecileri, yazarın idealleştirdiği roman kişileridir. Can ve mevki korkusu taşımayan gazetecinin Mustafa Kemal Atatürk’ün fikirlerini yansıtmaları için yaratılmış bir kişi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Mahmud ile Kurtuluş Savaşı’nın en zorlu zamanlarında halkı mücadeleye teşvik edici yazılar yazarak Millî Mücadele’ye ve Atatürk’e destek veren Hüsnü Faik, toplumsal birliğin sesini yansıtır. Cumhuriyet’in ilk yıllarının olduğu gibi Demokrat Parti Dönemi’nin de panoramasının çizildiği romanda bahsini ettiğimiz gazeteciler, bir bakıma Kuva-yi Milliye ruhunu temsil ederler. Millî değerlere önem verip yolsuzluklar karşısında savaşırlar.

¹⁷⁶ İlhan, a.g.e., 2003, 311.

¹⁷⁷ Özher, S. (2009). *Romancı Yönüyle Attilâ İlhan*. Ankara: Akçağ Yayınları, 124.

Aydınlar Savaşı isimli kitabında doğrudan bir aydın tanımı vermekten ziyade aydının özelliklerinden bahseden Attilâ İlhan, aydın kişinin hem akıllı, hem bilgili olması gerektiğini söyler. Aydının kişisel özelliklerinden çok ulusal karakteri üzerinde durur:

*“Metropollerin sana kabul ettirmeye uğraştıkları değerler sistemine bakmayacaksın, o sistemi hangi koşullarda hangi yöntemlerle yarattıklarına bakacaksın; ulusal koşullarında, o bilimsel yöntemlerle kendi kültürel bileşimini gerçekleştireceksin! Bu da her türlü bağımlı ve komprador aydın türüne karşı, gerçekten bağımsız ulusal aydın tipinin oluşması demek. (...) Aydın kişi, hem akıllıdır, hem de bilgili! Bilgisi yalnız hayat süresince yaptığı gözlemlerden edindiği bilgilerden ibaret değildir; okumak, araştırmak yoluyla bilgi dağarcığını geliştirir, düşünce ufku da genişler.”*¹⁷⁸

Hem verdiğimiz alıntıdan hem de romanlarında yarattığı aydın basın çalışanı kişilerden anlaşılacağı üzere Attilâ İlhan için aydın, toplumun bağımsız ve özgür yaşamının bir ürünüdür. *“Modern insan aklını ve elindeki her türlü imkânı kullanarak çağını iyi anlamak, sahip olduğu imkân ve değerleri iyi kullanarak bir bileşime ulaşmayı amaçlar.”*¹⁷⁹ Basın ve aydın olgusunu birleştiren yazar, romanında yer verdiği aydın kişilerle toplumu aydınlatan, ülkeyi çağdaş uygarlık seviyesine çıkarma çabasında olan kişileri anlatır. Bunu anlatırken de içinde bulunulan dönemin genel hatlarını vermeye çalışır. Zira aydınlar ve basın çalışanları, yaşadıkları dönemin eseridirler. Aynı zamanda *“Baticılık numarası adı altında orta sınıflar, ulusun asıl hayatını küçümser, böylelikle yoksul sınıflardan kopar, onları kendi haline bırakır. Özellikle aydınları, devrimcilik adına yoksul sınıflara yabancılaştırmak, her türlü devrimi daha başlangıçta olanaksız kılar.”*¹⁸⁰ sözleriyle aydının içine düştüğü karmaşayı da eleştirir.

Kemal Tahir’in *Esir Şehir Üçlemesi*’nin son kitabı olan ve üç bölümden oluşan *Yol Ayrımı* isimli romanının idealist kişisi Murat ve Selim Nuri; Meliha İksel’in *Deli Kız* romanındaki Ekrem ve Attilâ İlhan’ın *Kurtlar Sofrası*’ndaki Mahmud Ersoy ile Hüsnü Faik gibi tek parti düzeninin değiştiği ve Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulduğu bir dönemde gazetecilik yapan kişilerdir. Kemal Tahir, *Esir Şehrin Mahpusu*’na üçüncü bölüm olarak eklediği *Yol Ayrımı*’nda ise *“öldü sanılan Kamil Beyin apansız çıkagelip karısı ve kızıyla hesaplaşmasını anlatır. Yıkılan imparatorluktan miras kalıp, Cumhuriyetten bu yana çeşitli yollara başvurduğumuz halde, bir türlü çare bulamadığımız sosyo-ekonomik zorluklarımızın nedenlerini de bu hesaplaşmada yepyeni bir açıdan yorumlamaya*

¹⁷⁸ İlhan, A. (2004). *Aydınlar Savaşı*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 49-52.

¹⁷⁹ Aktaş, Ş. (2011). *Edebiyat ve Edebi Metinler Üzerine Yazılar*. Ankara: Kurgan Edebiyat, 280.

¹⁸⁰ İlhan, a.g.e., 2002, 155.

çalışır.”¹⁸¹ Bunu yaparken de *Vakit* gazetesinde gazetecilik yapan ve romanda kendinin temsilcisi görevinde olan Murat’ı kullanır. Kemal Tahir’in diğer romanlarına baktığımızda yazarı temsil eden bütün kişilerin isminin Murat olduğunu görürüz. Zaten yazar, *Notlar* isimli eserinde “*Konuşturduğunuz kişiler kendi dilleriyle mi yoksa yazarın diliyle mi konuşurlar?*” sorusuna verdiği,

*“Romancı, konuyu, özü, şekli anlatırken kendisine uygun bir seçme yaparak realiteye zaten işin başında müdahale etmiş olur. Seçtiği kişileri konuştururken de bu müdahale devam eder. Yani bence bir romanın kişileri aynı zamanda hem kendi dilleriyle hem de romancının diliyle konuşurlar. Bu iki şahsiyeti konuşma birbirleriyle ne kadar kaynaşmışsa romanın konuşma dili o kadar muvaffakiyete yaklaşmıştır.”*¹⁸²

şeklindeki cevabıyla romanlarında kendi dünya görüşünü ve fikirlerini yansıtan kişiler seçtiğini belirtir. *Yol Ayrımı* ve *Kelleci Memet* romanlarının dışında *Kurt Kanunu*, *Sağırdere*, *Körduman*, *Yediçinar Yaylası*, *Esir Şehrin Mahpusu*, *Namusçular*, *Karılar Koğuşu*, *Hür Şehrin İnsanları* gibi romanlarında da “gazeteci” ya da “İstanbul” adıyla yer alan Murat, Kemal Tahir’in kurmaca dünyadaki yansımasıdır. Kendisi de düşünce suçlusu olarak mahkûm edilen yazar; hem kendini hem de fikirlerini, düşüncelerini özgürce ifade ettiğinden dolayı zorluklar yaşayan ya da tutuklanan Murat kimliğiyle romanlarına taşır. Yani Murat, yazarın romanlarında sözünü emanet ettiği kişidir.

Birçok romanında olduğu gibi *Kurt Kanunu* ve *Yol Ayrımı*’nda da yer verilen ve Kemal Tahir’in romandaki temsilcisi olan Murat, her daim hürriyete özlem duyan entelektüel bir gazetecidir. Çoğu gazetecinin görüşlerini tenkit edip onların düşüncelerine karşı çıkarak bütün tepkiyi üzerine çekse de gözü pek tavrından vazgeçmez. Yeniliğe ve değişime açık olmanın yanında gündemdeki haberlerin sıkı bir takipçisidir. Çok çalışarak kendini yetiştiren gazeteci, sosyal ve kültürel statüsünü geliştirir. Maddî durumu iyi olmayan birinin, kendi çabasıyla büyük işler başarabileceğini Murat üzerinden gösteren yazar, sıradan birinin sosyal ya da kültürel anlamda iyi bir yere gelebileceği mesajını vermekten geri kalmaz. Cumhuriyetin ilk yıllarının, Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulma denemesinin, gücünü kişisel çıkarları uğruna kullananların hesaplaşmalarının ve bu karmaşada Kuva-yi Milliyecilerin duydukları üzüntü ile kızgınlığın anlatıldığı romanda, hürriyet düşkünü olduğundan dolayı yeni kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası’nı kabullenemeyen Murat, bunu düşüncelerine de yansıtır:

¹⁸¹ Kemal Tahir. (1989). *Notlar 1: Sanat-Edebiyat 1*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 64.

¹⁸² Kemal Tahir, a.g.e., 1989, 42.

“Baskı rejiminden çıkar sağlayın rezillerle, namussuzlarla aynı safta görünmek... Düşündüm, hayır... Bana lazım olan hürriyet, Fethi Bey’in getireceğini söylediği hürriyet değil... Bu hürriyet ‘Bırak yapsın, bırak geçsin’ hürriyeti... Türkçesi: Sopaları, taşları bağlayıp kuduz itleri serbest bırakmak hürriyeti... Halk Partisi içinde hürriyeti istiyorum ben... Güçleri madrabazlıktan, kişisel çıkarılıktan çekip Kuvayı Milliye devrimciliğine getirecek hürriyet... Hırsızları, madrabazları yok edecek hürriyet... Devrimleri halka mal edecek hürriyet...”¹⁸³

Basın camiasında cesaretiyle tanınan gazeteci, savunduğu fikirleri bütün detaylarıyla ve bir gazeteci hassasiyetiyle aktarır. Hayatın içinde ve insanlara yakın olmayı sever. Zor şartlarla karşılaşsa da umudunu hiçbir zaman kaybetmez. Olayları sorgu süzgecinden geçiren, oldukça soğukkanlı ve tedbirli bir gazeteci olan genç adam, kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası’nı desteklemez. Ahmet Kabaklı’nın sosyal gerçekçi romancı ya da sıkı bir toplumcu ve sosyalist olarak değerlendirdiği Kemal Tahir’in¹⁸⁴ parti düşüncelerini yansıtan Murat, Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluşunun geçerli bir sebebinin olmadığını düşünür. Zira yeni kurulan bu parti, Cumhuriyet Halk Fırkası’ndan farklı değildir. Farklı olmamakla birlikte partinin kuruluşuyla gelen hürriyet, eşkiya hürriyetidir. Sosyal ya da siyasal olaylarla mesleği gereği alakadar olan ve düşüncelerini açık bir dille ifade ederek dobra bir şekilde konuşmayı seven Murat, yanlışların üzerine korkmadan gidip haksızlıklara karşı boyun eğmeyen yapısıyla romanın olumlu özellikler yüklenen kişilerindendir.

Kurt Kanunu ve Yol Ayrımı romanının idealist kişisi, arkadaşlarıyla birlikte *Kurtuluş* isimli bir dergi çıkaran Selim Nuri’dir. Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın çıkarıldığı bir dönemde gazetecilik yapan Selim, Atatürk’ü ve Millî Mücadele’yi desteklese de zaman zaman hem çok partili hayata geçiş sürecinde Cumhuriyet Halk Fırkası’nın baskıcı tutumunu hem de Cumhuriyet’in ilanından sonra onun ilkelerinin yeteri kadar yansıtılmamasını eleştirir. Diğer bir ifadeyle babası Millî Mücadele’ye katılan Kemal Tahir, romanlarında kurtuluş için her şeyini ortaya koyan idealist aydınların çabasını ortaya koyar ancak Millî Mücadele Dönemi sonrasında Cumhuriyet için yapılanları eksik bulur. Bu eksiklikleri *Yol Ayrımı*’ndaki *Kurtuluş* dergisi ve derginin sorumlusu Selim Nuri aracılığıyla verir. Romanda mücadeleyi kazanan insanların çocuklarının mücadele şuurundan yoksun olduklarını eleştiren yazar, eleştirisini Selim Nuri vasıtasıyla roman dünyasına taşır. “Nerde inkılaptan aldığımız engin hız? Nerde yeni hayatımızın içimize

¹⁸³ Kemal Tahir. (2013). *Yol Ayrımı*. İstanbul: İthaki Yayınları, 115.

¹⁸⁴ Kabaklı, A. (2002). *Türk Edebiyatı V*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 287.

göstereceği taze ve kuvvet veren ufuklar? Nerde bütün çocuk, genç, adam ümitlerimiz.”¹⁸⁵ diyerek Cumhuriyet devrimlerine yeterince sahip çıkılmadığını ifade eden yazar, çıkardığı *Geçit* dergisiyle Cumhuriyet devrimlerini hakkıyla temsil eden bir edebiyat meydana getireceğini savunur. İşte yedi sayılık macerasından sonra büyük oranda maddî imkânsızlıklar nedeniyle kapanan *Geçit* macerasına, *Kurtuluş* dergisini çıkaran Selim Nuri ve arkadaş grubuyla değinir. Düşüncelerinden dolayı Cumhuriyet düşmanı olarak görülen Selim, sorgulanarak zor zamanlar geçirir. Ancak Kuva-yi Milliyeçi olan ve Atatürk’ün yanında yer alan genç gazeteci, çok partili hayata geçişte uygulanan politikada yanlış bulduğu noktaları eleştirdiğini ifade eder.

Murat ve diğer idealist aydın roman kişileri vasıtasıyla Türk aydınıyla alakalı fikirlerini ifade eden Kemal Tahir için Türk aydını, batılılaşma sebebiyle cıvıklaşıp kaypak bir mahiyet ve hüviyet kazanarak kendi gerçekleri ile halkının gerçekleri karşısında devekuşu gibi hareket eder:

*“Su katılmamış dedim... Biz aydınlara çok su katılmıştır, hem de cıvık yabancı suyu... Su katılmamış yerli olmayınca hiçbir şey olunmaz. İnsan bile olunmaz. Çünkü gerçekten namuslu olunamaz... Bilirsin, Batılaşmaya yöneldiğimizden bu yana, biz aydınlar halktan ayrılmışız. Çünkü, bu Batılaşma bize halktan değil, Saray’dan gelmiştir. Halktan kopmuş, halka dönebilmek umudunu yitirmiş Saray’dan... Saray’la en yakın çevresi, vezir vizera... Bu dönemde bizim halkımız, batıya karşı, batılaşmaya çabalayan Osmanlılarına rağmen, Osmanlıyı savunmuşlardır. Daha sonra, batılaşmaya çabalayan Türkçülere rağmen Türkçülüğü, hatta bilir bilmez batılaşmaya çabalayan, sözgelimi, bizim şair Mehmet Akif gibi Müslüman doğuculara rağmen Doğuculuğu, bugünün büsbütün çırpıplak batılaşmacı Halkçılarına rağmen de Halkçılığı, yani kendi varlıklarını savundukları gibi... İşte bu halkın içinden, bizim sefil etkimizi yere çalacak yeni bir yerli insan türü çıkacaktır. Ben umutluyum, er geç çıkacaktır.”*¹⁸⁶

Murat’a göre Türk aydınının içinde bulunduğu durumun en büyük sebebi, batılılaşma arzusudur. Diğer bir ifadeyle Türk aydınının kuşanması gereken hüviyetin en büyük düşmanı, batılılaşma hastalığıdır. Aydın insanlar bile, Batı medeniyetinden yana olduğu için kendi gibi kalmayarak olması gereken aydın kimliğinin dışına çıkar. Böylelikle toplumsal meseleler karşısında takınması gereken tavır unutulur. Romanda gazeteci Murat karakteriyle kendi düşüncelerini de yansıtan yazar, Murat’a yüklediği vasıflarla idealist bir aydının toplumun refahı için neler yapması gerektiğini okuyucuya verir.

¹⁸⁵ Kemal Tahir. (1990). *Notlar 5: 1950 Öncesi Şiirleri ve Ziya İlhan’a Mektuplar*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 178.

¹⁸⁶ Kemal Tahir, a.g.e., 2013, 144.

Deli Kız, Kurtlar Sofrası ve Yol Ayrımı romanları farklı yıllarda yayımlanan ancak Tek Parti Dönemi'ne son verilmeye çalışılan bir dönemin ülke ve toplum üzerinde bıraktığı etkileri anlatan romanlardır. Romanlarda geçen bahsini ettiğimiz aydın gazeteci kişiler, idealleri olan ve savundukları fikirlerin peşinden giden cesur gazetecilerdir. Her üç romanda da gazeteci roman kişileri, sözünü ettiğimiz dönemde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı desteklemeyerek bu görüşlerini yazılarına yansıtma bakımından birleşirler.

1940-1980 döneminde

Batı medeniyetiyle olan etkileşimden sonra toplumda ve edebiyatta ortaya çıkan aydın sınıf, Doğu'nun savunuculuğunu Batı'ya karşı üstlenen dürüst ve cesur insanlardan oluşur. Toplumla ve gerekirse kendileriyle dahi mücadele içinde olan aydınlar, vatanına sonuna kadar bağlıdır. Yazarlar da halkı eğitmek amacıyla kendi görüşleri çerçevesinde ideal olarak çizdikleri kişilere romanlarında yer vererek örnek olabilecek kişileri, topluma tanıtır. Bu sayede ideal roman kişileri aracılığıyla insanlara, yüksek idealler gösterilir. Birçok yazar, idealize ettikleri aydın kişileri eserlerinde ön plana çıkararak halkı yönlendirmeyi amaçlamıştır. Bu amaca hizmet eden yazarlardan biri, Mehmet Seyda'dır. Yazarın 1940'ların sonunda İstanbul'da gazetecilik yapan ve roman da yazan genç bir adamın yaşamını anlattığı *Ne Ekersen* romanında, yazdığı yazılar yüzünden tutuklanarak uzun bir süre eşi Fatma ile yeni doğan oğlu Ümit'ten ayrı kalan Ali Muhsin, idealist aydın olarak tasvir edilen bir gazetecidir. Gerçekçi bir yapıya sahip olmasına rağmen yaşadıkları gerçekler karşısında büyük bir şaşkınlık ve üzüntü duymayı ihmal etmeyen Muhsin, idealist düşüncelere sahiptir. İnadıklarını açık yüreklilikle dile getirerek herhangi bir zümre ya da ideolojinin emrine girmemesi, onun tutuklanmasına yok açar:

*“Sanık durdu. Kantinin önü kalabalıktaydı. Sokuldu, bir paket sigara aldı. Birkaçı ilgilendi onunla. Döndüler, baktılar. Bakan ‘Geçmiş olsun.’ dedi. Birisi, asker kapağı giyinmiş, dal gibi uzun birisi Meydancıya yaklaştı:
‘Suçu neymiş Mustafa?’
Mustafa hem sırttı, hem dudak büktü:
‘Karşık.’ dedi. ‘Hökümete mi ne, karşı gelmiş!’
Yandı gülüm keten helva..”¹⁸⁷*

¹⁸⁷ Mehmet Seyda, a.g.e., 1958, 199-200.

Seçimler öncesinde çalıştığı gazete tarafından Anadolu'ya yollanan Muhsin, sarhoşken partiye ettiği küfürden dolayı tutuklanır. Yazarın “Ne Ekersen” ismini verdiği romanda gazeteci de ektiğini biçmiş ve davranışının karşılığını görmüştür.

Kemal Tahir'in *Kelleci Memet*'te İstanbullu gazeteci şeklinde adlandırılarak karşımıza çıkardığı Murat, yazarı sembolize eden kişi olarak romanda yerini alır.¹⁸⁸ Cezaevinde yatan Kelleci Memet'in hayatla mücadelesine yer verilen romanda yazar, “saf bir köylü delikanlısının, öğrenmeğe, çalışarak yaşamağa bütün nitelikleri ile hazır durumda olan bir ergen delikanlının yavaş yavaş nasıl suçluluğa, kötülüğün kişileri sarıp batağına doğru yuvarlandığını tasvir eder.”¹⁸⁹ Kelleci Memet'in yaşam mücadelesini anlatırken de cezaevi arkadaşı gazeteci Murat Bey'e yer verir. Gazetede yolsuzluğunu yazdığı birinin dava etmesi sonucu Çankırı Cezaevinde olan Murat Bey, idealist aydın gazetecilerden biridir. “Askerî isyana tahrik ve teşvik” suçlamasıyla 13 Haziran 1938 tarihinde tutuklanarak Çankırı, Çorum, Kırşehir, Malatya cezaevlerinde 12 yıl hapis yatan Kemal Tahir, Çankırı Cezaevindeki düşünce suçlusu gazeteci Murat Bey ile kendi cezaevi yıllarının panoramasını çizer. Yani romandaki Murat Bey, Kemal Tahir'in ta kendisidir. Kelleci Memet de Çankırı Cezaevi'nde tanışıp gerçek hayattan romana taşıdığı bir karakterdir. O yıllarda cezaevinde yazarla birlikte bulunan Nâzım Hikmet, yazara yazdığı mektubunda yazarın romanı ve Kelleci Memet karakteri hakkında şu sözleri söyler:

“Kemal kardeşim,
Teşekkür ederim. Bana ömrümün en güzel günlerinden birini yaşattın. Bir zafer haberi almış, Piraye'yi, senin Bursa'ya nakledilmen gerçekleşmiş gibi bahtıyım. Kelleci bir harikadır. Çünkü reeldir, çünkü bu realite en doğru bir görüşle, felsefeyle, sanat tekniğiyle verilmiştir. Bundan dolayı bir tek satırını çıkarmak -bir iki teknik cümle kuruluşu ve tekrarlar yani gayet ama gayet ehemmiyetsiz ihmallar müstesna- bir abidenin taslarından birini çıkarmak gibi olur. Ve bundan dolayı da ben şimdi neşrine dehşetle aleyhtarım. Neşredilirse mutlak bir yığın ve muhakkak en harikalı yerlerini çıkaracaklar. Buna hakkan yok Kemal. Kelleci senin malın değildir. Sahici Kelleci ne kadar senin değilse sahici Kelleci'den sahici olan -çünkü tahlil ve izah edilen- Kelleci de senin değildir. Kelleci'den darma dağın edildikten sonra -gelecek maddi yardım milyon olsa onu darmadağın etmeye kalkışmak bir nevi ihanet olur. (...) Kelleci, Göl İnsanları'ndan da çok iyidir. Teşekkür ederim canım kardeşim, sağol.”¹⁹⁰

¹⁸⁸ Murat karakteri, yazarın romanlarında sıkça karşılaştığımız bir karakterdir. Yazarın çalışmamız esnasında incelediğimiz romanlarından olan *Yol Ayrımı* (1971) romanında da Murat, gazeteci olarak karşımıza çıkarak roman kadrosu içinde yerini alır.

¹⁸⁹ Alangu, T. (1965). *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman 3 (1940-1950)*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 465.

¹⁹⁰ Hikmet, N. (1975). *Kemal Tahir'e Mahpushaneden Mektuplar*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 166.

Hapishanedeki mahkûmların akıl danıştığı, saygın bir kişi olan Murat Bey, *Yol Ayrımı* romanındaki Murat gibi yanlışların üzerine korkmadan giden gazeteci karakteriyle cezaevindeki Kemal Tahir'dir. Fazlasıyla kitap okuyan, resim çizen ve yardımsever kişiliğiyle karşımıza çıkan idealist aydın gazeteci, cezaevindeki mahkûmları dışarıda yaşanan toplumsal, sosyal, siyasal olaylar hakkında bilgilendirerek onlara yol gösterir. Bilgisini insanları aydınlatmak için kullanır ve mahkûmlara bilmedikleri konularda yardımcı olur. Henüz cezaevine gelmeden önce bile insanların çekindiği gazeteci Murat Bey, mahkûmların saygı duyup sözünü dinlediği biridir. Topluma karşı kendini sorumlu hissedip haksızlıklara boyun eğmez ve yalnızca doğrunun yanındadır. İleri görüşlü bu aydın gazeteci, cezaevindeki insanları çeşitli olaylar konusunda uyararak onları aydınlatır.

Şerif Mardin, Türkçede kullanılan aydının Batı'da ortaya çıkan entelektüel tabirinin çevirisi olduğunu söyler. Fakat aydın tam anlamıyla entelektüelin çağrışımlarını taşımaz. Batı medeniyetinde entelektüel düşünce dünyasını tüm amaç olarak gören, kendini bu dünyaya tamamen adanmış kimselere denir. Bu şartlarda aydın, toplum üzerinde etkin olmayı isteyebilir. Türkiye'de de aydın, memleket konularıyla çalışan "nizam-ı âlemciye" verilen addır.¹⁹¹ İşte korkusuz kadın gazeteci olarak tanıtılan Ümid, toplum üzerinde fikirleriyle etkin olmayı isteyen ve memleket konularına önem veren nizam-ı âlemcilerden biridir. Attilâ İlhan'ın *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarında karşımıza çıkan, siyasal yaşamın içinde olan sivri dilli kadın gazetecilerden olan Ümid; bahsini ettiğimiz erkek gazeteciler gibi cesur bir muhaliftir. Yani genç kadın, anlatıcı tarafından idealist aydın kişi olarak canlandırılır. Kişilerini "*toplumsal açıdan sınıfsal konumlarıyla ele aldığı kadar bireysel açıdan da doğal diyalektiklerini göz önünde tutarak işlediği*"¹⁹² iki romanında da yazar, Türk aydınının toplumsal gelişimine eleştirel bir gözle yaklaşır. Osmanlı münevveri, devleti; Cumhuriyet aydını ise (1923'te yeni bir Türk devleti kurulmuş olduğu için) halkı kurtarmak istemektedir. Kendi toprağından sökülmiş, aykırı bitkiye benzetilen Türk aydını için halkı kurtarmak, bir ahlak sorunudur. Bunu toplumsal görev ya da halka bir borç ödeme gibi düşünen Cumhuriyet Dönemi aydınlarından bazıları devletle özdeşleştiği gibi bazıları da devlete kafa tutarak devletin doğru olmayan taraflarını eleştirirler.¹⁹³ Dönemin iktidar partisi Demokrat Parti'nin insanlar ve medya üzerinde uyguladığı baskıdan rahatsız olan ve bu rahatsızlığını "*Kemikleşmiş bir ağalar ve*

¹⁹¹ Mardin, Ş. (1992). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları, 144.

¹⁹² Söker, G. E. (2002), *Attilâ İlhan'da Kültür Sorunsalı*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 335.

¹⁹³ Naci, F. (1995). "Münevver'den Entel'e". Sabahattin Şen (Hazırlayan). *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 184.

bürokratlar iktidarını korumak görevini yüklenmiş siyasi polisin ağır baskısı, memleketin geleceği ve kaderi ellerine emanet edilmiş aydınların iyice evcilleşmesini, bütün bütün gölgelerinden korkar beyaz adamlar haline gelmesini hazırlıyor.”¹⁹⁴ sözleriyle dile getiren isimlerden olan Ümid, gücü temsil eden Demokrat Parti’nin yanlışlarını, aydın kesimi nasıl susturmaya çalıştığını ve insanlar üzerinde siyasal bir baskı kurduğunu çalıştığı gazetede yazmaktan geri durmaz. Güçlünün yanında değil, haklının ve doğrunun yanındadır. Bu doğrultuda da Demokrat Parti’nin baskıcı tutumunu her daim eleştirir: “– ... *İhtilal ne adına yapıldı, mukaddes demokrasi ve hürriyet adına; millete ne dediniz, şahıs tahakkümü ve diktayı devirdik; iyi ama gençliği tehditle, basını nasihatle sindirmek bir başka dikta ve tahakküm olmuyor mu: Cunta diktası ve tahakkümü?*”¹⁹⁵

Cumhuriyet dönemi içerisinde öyle zamanlar vardır ki, fikirlerin söylenmesi aydınları tehlikeye düşürmüştür. Özellikle Tek Parti Devri’nde birbirlerine güvenen insanlar kahve ve ev sohbetleri içerisinde fikirlerini dile getirebilirler. Unutulmaması istenen gerçekler; bu sohbetlerde, emin ve ağız sıkı insanlara emanet edilir, gelecekle ilgili projeler yine bu sohbetlerde şekillendirilir. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e intikal eden ve sessizliğe gömülen muhalif aydınlar, estirilen terör yüzünden belge bırakmamak için özel bir gayret gösterirler. Hatıralarını yazarken bile kendi kendilerine sansür uygularlar, ancak sohbetlerde çok güvendikleri insanlara bildiklerini anlatırlar. Türk toplumunda farklı etnik gruplara mensubiyet, imparatorluk şartları içinde gayet tabii karşılanırken, Türklüğün fazlaca vurgulandığı Cumhuriyet Devri’nde Arap, Arnavut, Boşnak gibi menşeli aydınların daha farklı bir muhacirlik duygusu yaşadıkları da görülür. Örneğin kendini bu topraklara son derece bağlı hisseden Ahmet Hâşim’in Araplığı çeşitli vesilelerle yüzüne vurulur ve *İstiklal Marşı* şairinin Arnavut oluşu, sık sık gündeme getirilir. Muhacirlik duygusunun bu geçiş dönemi aydınlarında, içinde doğup büyüdüğü kültür ve inanç dünyasının bütünüyle yok sayıldığını, inkâr edildiğini gördükten sonra büsbütün arttığı söylenebilir. Özellikle harf devrimi, onları geçmişe bağlayan son bağların da koparılması manasına gelir. Yahya Kemal ve ona benzeyen birçok aydının kendilerini kültürel anlamda birer muhacir gibi hissettikleri muhakkaktır. İkilem yaşayan Türk aydınlarının çoğu, asıl kimliklerini gizlemek zorunda kalırlar.¹⁹⁶ Fakat basına ve basın çalışanlarına sıkı bir sansürün uygulandığı Demokrat Parti Dönemi’nde dahi savundukları düşünceleri dile getirmekten

¹⁹⁴ İlhan, a.g.e., 2003, 302.

¹⁹⁵ İlhan, a.g.e., 2003, 419.

¹⁹⁶ Ayvazoğlu, B. (1995). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçerken Türk Aydınları”. Sabahattin Şen (Hazırlayan). *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 292.

çekinmeyen aydınlar da vardır. *Kurtlar Sofrası*'nda hikâyesine yer verilen ve bir ideal uğruna ölen sevgilisi gazeteci Mahmud Ersoy'un izinden giderek haksızlıkları ve yolsuzlukları açığa çıkarmaya çabalayan *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarındaki Ümid, bütün tutuklamalara ve sorgulamalara aldırmandan toplumun yararına çalışmaya devam eder. Hem toplumsal hem de siyasal hayatın içinde etken bir kişiliğe sahiptir ve *Birlik* gazetesinde Hüsnü Faik'in yanında çalışır. Sevgilisi Mahmud'un öldürülmesiyle onun üstlendiği görevi devralır ve onun gibi Kemalist düşüncüyü savunur:

*“Mustafa Kemal'i Saray'a ve onunla işbirliği halinde olan milletlerarası emperyalizme karşı, ümitsiz, kanlı fakat azimli bir ihtilal hazırlayıp başaran; arkası sıra, milletin sosyal yüzünü kökünden değiştirecek, radikal inkılapları yöneten bir aksiyon adamı, bir inkılap çocuğu, bir halk hareketinin siyasi ve askeri lideri diye almıyoruz da; daha çok törenlerde dalkavukluk edilen, gururlu, kendinden emin, ama klişe haline geldiği için önemini kaybetmiş, bir put halinde alıyoruz. O sanki bizden, bizim içimizden çıkmamış; en eski, en halledilmez nedenlerimize, karşılıklar aramamış, yollar çizmemiş. Sanki 1919 hareketi doğrudan doğruya bizi, geçmişimizi olduğu kadar geleceğimizi ilgilendiren; esaslı dayanak noktaları veren bir toplum davranışı değil, çocukluğumuzda dinlediğimiz heyecanlı bir masal. Sadece bir masal. Kim bilir belki bu yüzden, kurtuluş ümitlerimize daima hazır ve yabancı reçeteler arıyoruz.”*¹⁹⁷

Alıntıdan anlaşılacağı üzere Atatürk'ün düşüncelerinin tam anlamıyla anlaşılmadığını ve uygulanmadığını düşünen idealist kadın gazeteci, onun inkılaplarının özünden saptırılmaması gerektiğini ifade eder. Ona göre idealist Türk aydınları, Atatürk'ü bilmedikleri ve doğru anlamadıklarından dolayı ülke bu karmaşanın içindedir. Hilmi Yavuz, Ümid'in Mustafa Kemal hakkındaki bu düşüncelerinin, Attilâ İlhan tarafından benimsenen düşünceler olduğunu savunur. Öyle ki yazar da, roman kişileri gibi, Tanzimat'tan Mustafa Kemal'e kadar batılılaşmanın, emperyalistlerin Türkiye'yi dağıtmak ve çürütmek için kullandığı bir yol olduğunu, Mustafa Kemal'in hem emperyalizme karşı savaşmış hem de Batıya rağmen batılılaşma yolunu açtığını, ondan sonra gelenlerin ise, Tanzimat batıcılığını sürdürdüklerini, fakat bunda Mustafa Kemal'in hatasının olmadığını dile getirir.¹⁹⁸ Vatan ve millet sevgisiyle adalet duygusunu Mahmud Ersoy'un ölümüyle kazanan Ümid, ne kadar zorlukla karşılaşarsa karşılaşsın gazetecilik mesleğini layıkıyla yapabilmenin kaygısını taşır.

“Tek parti diktasından bıkmış olan millet, Demokrat Parti'ye özgürlük ve demokrasi getireceği inancıyla destek verir; ancak bir süre sonra Demokrat Parti'nin de giderek

¹⁹⁷ İlhan, a.g.e., 2003, 301.

¹⁹⁸ Yavuz, H. (Ekim 1972). “Attilâ İlhan'la”. *Varlık*, (781), 10.

dikta yönetimine yöneldiği görülür.”¹⁹⁹ Attilâ İlhan’ın *Kurtlar Sofrası*’yla başlayıp *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak*’la devam eden roman serisindeki Hüsnü Faik, Mahmud Ersoy ve Ümid; sosyal, kültürel, toplumsal ya da siyasal her alanda tam bağımsızlığı savunan, Kuva-yi Milliye ruhunu yansıtan, vatansever gazetecilerdir. Özlediği aydın tiplere bahsini ettiğimiz romanlarında yer vererek idealist aydın tipin özelliklerini belirten yazar için bu kişiler, idealleri peşinden giden aydınların fikirlerinin vurgulanması amacıyla yaratılmış gazetecilerdir. Cumhuriyet sonrasında yetişen idealist aydın kişilere de örnek oluşturarak Türk milletinin birlik ve beraberlik içinde yaşaması için doğru buldukları değerleri savunurlar.

İdealize ettikleri aydın kişileri eserlerinde ön plana çıkararak halkı yönlendirmeyi amaçlayan ve bu amaca hizmet eden yazarlardan biri, Hikmet Erhan Bener’dir. Yazarın edebiyat ya da yazarlığa ilişkin değerlendirmelerine yer verdiği ve “sanatçı romanı” olarak değerlendirilen romanı *Oyuncu*’da roman yazarı Kerim Turgut karakteriyle karşılaşırız. Roman yazarının sorunlarının ele alındığı romanda, romanın merkezî kişisi Kerim, hem avukat hem de yazardır. Ticaret davalarına bakan avukat, aynı zamanda kendi hayat hikâyesinden hareketle bir romancının yaşamını bütün ayrıntılarıyla dile getirmek istediği bir roman yazmaya çalışır. Yazmaya çalıştığı romanın adı da “Oyuncu”dur. Kerim Turgut, romanı yazma amacını kızına yazdığı mektupta şu sözlerle anlatır:

*“Doğruydı, ödün vermeden, bir romancının yaşam öyküsü içinde, Türk toplumunun, daha doğrusu çağdaşlık peşinde koşan Türk aydınının son elli yıllık savaşının bir çözümlemesini yapmak istiyordum. Yalnız toplum sorunları karşısındaki davranışlarıyla değil, kişisel ve duygusal davranışlarını da irdeleyerek. Gerçekleri, kişisel kaygılardan olabildiğince arınarak, kuramsal nitelikteki düşünceleri kanıtlama sevdasına düşmeden, yaşananı ve yaşamakta olanı tüm çıplaklığıyla yansıtacağım; kişilerimi, yalnız dış görünüşleriyle, yaptıklarıyla değil, dışa yansımayan, gizlenen, gizlendiği sanılan, eyleme, devinime dönüşmeyen yanlarıyla birlikte anlatacağım.”*²⁰⁰

Kerim Turgut, Türk toplumunun sorunlarını ele alıp inceleyen, bu sorunların evrensel insan sorunlarıyla ortak yönlerini ortaya çıkaran bir yazardır. Yazar sevgilisi Günseli’nin anlatımıyla Kerim; izlenimci, kuşkucu, irdeleyici ve düşünce tarzı açısından Marksist diyalektiğe yatkındır:

¹⁹⁹ İlhan, A. (2004). *Açtırma Kutuyu!.. Röportajlar 1 (1946-1983)*. (Derleyen: Belgin Sarmaşık). Ankara: Bilgi Yayınevi, 155.

²⁰⁰ Bener, H. E. (2000). *Oyuncu*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 36.

“Beni bireycilikle suçlayanlar var. (...) Buna karşı, savunmamı üstlenenler de var. Onlara göre de ben, bireyden yola çıkıp, toplumsal sorunları aydınlatıyor, bıçağımı, bireyleri kullanarak vuruyormuşum toplumun irinleşmiş yaralarının üstüne. Bu iki görüş de temelinden yanlış. Benim anlattıklarım bireyler değil, bende oluşan, beni ben yapan öğelerdir. Ben, kendimi anlatıyorum. Anlattıklarımın toplumsal bir içeriği varsa, o da benim yapımda olduğu içindir, onunla sınırlıdır. Ben, bir maden işçisini ya da toprak kölesini anlatacak, yani onları özümseyebilecek olsaydım, yine kendimi, yani, maden işçisi ya da toprak kölesi bir Kerim Turgut’u anlatırdım...”²⁰¹

Verdiğimiz alıntıda duruşunu sergileyen Kerim, entelektüel bir yazardır. Ona göre yazar, çağına tanıklık etmeli ve mensubu olduğu toplumu yazılarına yansıtarak ona yol göstermelidir. Hikmet Erhan Bener’in edebiyat ya da yazarlığı ilişkin değerlendirmelerine devam ettiği romanlarından bir diğeri de *Oyuncu*’dan altı sene sonra yayımlanan romanı *Ortakiler*’dir. Liseden beri arkadaş olan Doğan, Rüçhan, Niyazi, Serdar, Adnan, Ecvet, Sinan, İhsan ve Muzaffer’in hayatlarını anlattığı *Ortakiler* romanında hukuk bitirmesine rağmen gazetecilik yapan ve düşünceleri uğruna zaman zaman tutuklanan Rüçhan, yazarın idealist aydın kişi olarak sunduğu roman kişilerindendir. Sağduyulu aydın olarak verilen Rüçhan, savunduğu düşüncelerini yazılarına da yansıtarak halkı bilinçlendirmeyi amaçlar. Toplumun aksayan yönlerini yazıp halkın ve yetkililerin dikkatine sunan genç adam, bu aksaklıkların düzeltilmesi için basını kullanır. Arka planında siyasal ya da sosyal değişme ve gelişmelerin verildiği romanda yazarın toplumsal düşünce anlayışından izleri, Rüçhan’ın karakterinde görmek mümkündür:

“Rüçhan, bir süre, Sirkeci’ye doğru sallana sallana yürüyerek uzaklaşan İhsan’ın arkasından baktı. Temiz yürekli, iyi çocuktu İhsan, ama onun bu kadar mızır olmasına bir türlü akal erdiremiyordu. (...)

Gürültülü bir ‘Merhaba!’ ile daldı odadan içeriye, ama kimse başını kaldırıp bakmadı. Gazetenin en yoğun iş saatleriydi bu saatler. Daktilo makineleri, telefonla faks, harıl harıl çalışıyordu. Sigara dumanından göz gözü görmüyordu. Yerine geçer geçmez ilk işi pencereyi aralamak oldu, sonra ceketini sandalyesinin arkasına taktı, oturdu, piposunu ağzına aldı. Masasının üstündeki sigara tablası, tüütün artıkları, izmaritler, kibrit çöpleriyle tıkaş tıkaş dolmuş. Yanıbaşındaki, gözlerine kitap, dergi, gazete ve müsveddeler kâğıt yığılmış etajere uzanarak bir kâğıt çekti, makinesine taktı. Düşünmeye başladı. Serdar’la, Ecvet’le, İhsan’la, hatta Muzaffer’le köylü devrimciliği üzerine tartışmalarını anımsıyordu. O zamanlar hiçbir işçi sınıfının öncülüğü olmaksızın devrimin başarılabileceğini düşünmüyordu. Özellikle Serdar, bu nedenle, Köy Enstitüleri deneyimini büyük bir kışkıyla karşıyor, hatta bir bakıma sosyalizme ihanet sayıyordu. Mao’nun başarısının sürekli olabileceğine de inanmamıştı başlangıçta. Ecvet de Serdar gibi düşünüyordu. Endüstrileşmemiş bir toplumda sosyalizmin zaferi hayal bile edilemezdi. Belki biraz İhsan, o da az buçuk köylülükle ilişkisi olduğundan işçi-köylü işbirliğini savunur gibiydi. Kendisi de elbette işçi sınıfının önderliğini tartışılmaz bir koşul olarak kabul ediyordu devrim için, ama en azından, bilinçlendirilmiş bir köylü sınıfının, özellikle de Türkiye gibi henüz güçlü bir işçi sınıfına sahip olmayan ülkelerde, aynı şekilde

²⁰¹ Bener, a.g.e., 2000, 137.

*henüz güçlü bir sınıf haline gelmemiş olan burjuvazinin alt edilmesinde önemli bir rol oynayabileceğini düşünüyordu.*²⁰²

Bir sanatçının topluma karşı yüklenmesi gereken en önemli görevin toplumu sürüleştiren hazır fikirlere, tabulara, tartışmasız kabul edilmesi istenen inançlara, ortak çıkar düşüncelerine ve kolay çözüm önerilerine karşı çıkması, kuşkucu olması, insanlara, olaylara ve toplumsal gelişmelere bu gözle bakması olduğunu söyleyen Hikmet Erhan Bener,²⁰³ bahsini ettiği bütün sorumlulukları Rüçhan'a yükler. Köy Enstitülerinin halkı, özellikle köylü ve işçi sınıfı, bilinçlendirme konusunda faydalı olduğuna inanan Rüçhan, halkın eğitilmesinden yanadır. Bunun için çaba gösteren gazeteci, fikirlerini yazılarına yansıtmaktan çekinmeyerek savunduğu düşünceleri her kesimden insanın okumasının yolunu açar. Tenkitçi bir yaklaşıma sahip olan Rüçhan için eğitim ve insanların bilinçlenmesi önem taşır. Romanında ülkenin ve halkın panoramasını çizen Hikmet Erhan Bener; 6/7 Eylül olayları, Köy Enstitülerinin durumu gibi pek çok sosyal, toplumsal ya da siyasal olayları anlatarak bu olayların Türkiye ve Türk halkı üzerindeki etkilerine de değinir. Bunun yanında romanın arka planında Bener'in toplumcu düşünce yapısından ipuçlarını görmek mümkündür.

Yazarlığa ağabeyi Vüs'at O. Bener'in yol göstericiliği sayesinde başladığını belirten Bener, yazmaya henüz ilkokul yıllarında heveslendiğini şu sözleriyle dile getirir:

“Yazarlığa somut olarak heveslenişim, hatta başlayışım ise, Bursa’da Işıklar Askerî Lisesinde okuyan ağabeyimin Sivas’a izinli olarak gelişinde bana armağan olarak getirdiği küçük bir matbaa oyuncacı ile başladı diyebilirim. Bu matbaa oyuncacığının bir ıstampası vardı. Lastik harfleri, cımbızla bir matrise yerleştiriyor, ıstampaya basıp kâğıda geçiriyordunuz. Bana çok ilginç gelmişti ağabeyimin armağanı. Pek sevdim, hem ağabeyim getirdiği için, hem de kendimce yeni bir şeyler yapmama olanak sağladığı için.

*O zamanlar, iki üç gün gecikmeyle Cumhuriyet gazetesi geliyordu eve. Gazetede romanlar tefrika ediliyordu. Annem beni önüne oturtur, yüksek sesle okurdu bunları. Başladım gazetedeki haberleri daha doğrusu haber başlıklarını dizip kendim gazete çıkarmaya. Bir de sanırım sınıf öğretmenim bir yöntem öğretti. Kâğıt üzerine balmumu sürüyorsunuz, gazetedeki resmi üstüne koyup arkasından kurşun kalemle sürüyorsunuz, resim aynen, tabii ters olarak kâğıda çıkıyor. Ama asıl önemlisi, çıkardığım gazetenin tefrikalarını ben kendim yazıyordum. Bir şeyler uyduruyordum. Herhalde, okuduğum çocuk kitaplarından esinlenerek. Bu gazete çıkarma serüveni epeyce sürdü. Sivas’a Maarif Mifetîşi olarak gelen ve bir gece yemeğe konduğumuz olan Reşat Nuri Güntekin de çıkardığım gazetelere bakmış, beni yüreklendirmiş, yazarlık hevesimi etkilemiştir sanıyorum.”*²⁰⁴

²⁰² Bener, H. E. (1996). *Ortakdâkiler*. Ankara: Ümit Yayıncılık, 199.

²⁰³ Bener, Y. (15 Haziran 1995). “Yazarlığının 50. Yılında Erhan Bener”. *Cumhuriyet Kitap*, (278), 5.

²⁰⁴ Andaç, F. (2004). *Erhan Bener’in Dünyasına Yolculuk*. İstanbul: Dünya Aktüel, 32-33.

Ağabeyi Vüs'at O. Bener'in düşüncelerinden etkilenen ve onun hediyesinden sonra gazeteciliğe heveslenen yazar, toplumcu düşünce yaklaşımında da ağabeyinden etkilenir. Hem gazetecilik anlayışını hem de toplumcu düşünceyle ilgili görüşlerini romanındaki Rüçhan'a devreden Erhan Bener'e göre bir yazar, seçtiği kahramanın mesleği hakkında yeterli bilgi sahibi olmalıdır. Bununla birlikte ele alacağı konuyu enine boyuna araştırıp kahramanın yaşadığı mekânı çok iyi etüt etmelidir.²⁰⁵ Romancının yaşamı kendince yeniden yaratma durumunda olduğunu ifade eden Bener,²⁰⁶ seçtiği gazeteci Rüçhan karakteriyle, romanına en iyi bildiği ve bizzat içinde bulunduğu mesleğin, gazeteciliğin, inceliklerini yansıtır.

Tanzimat, yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır ve bu doğrultuda ortaya çıkan toplumsal sınıflardan biri de aydınlar zümresidir. Ancak aydın kavramı, çoğu zaman yanlış anlaşılmış ve yanlış benimsenmiştir. İşte Hikmet Erhan Bener, romanında idealist aydın kimliğini yüklediği gazeteci Rüçhan'la birlikte olması gereken aydın gazetecinin tanımını yaparken zaman zaman Türk aydınlarının da eleştirisini yapar:

“Ama bakın, bizim kuşak Türk aydınları için Kemalistlik, istenilen kalıba dökülebilen içeriği bir yana, tıpkı şapka, redingot, kravat gibi, kolayca çıkarılıp atılamayacak bir kisvedir. Sonra, Zeynep'in dünyaya bakış açısı da ilginç. Türkiye ve dünya politik çalkantılar içinde. Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuş, ama dünya yeni bir sıcak savaş tehdidi altında... Demokrasi oyunu başlatılmış. Sovyetler'in doğu illerimizden bazılarını bizden almak istediği söyleniyor... Solcular harekete geçmiş, dincilik akımları kıpır kıpır. Zeynep bunlardan habersiz gibi. 'Ben Atatürk çocuğuyum' diyor sadece, ama bunu söylerken, belki de kendine göre belirli bir konumunu anlatmış oluyor. Çünkü Kemalizm, solcular arasında bile açık seçik tartışılmamış. Tuhaflı, faşizme karşı bir alternatif olarak görülüyor henüz. İlkel feodalizme karşı bir aşama. Şovence bir batıcılık belki. Devletçilikle sosyalizm de aynı şey sanılıyordu ya o zamanlar. Belki hâlâ öyle düşünen köktenci sosyalistler var.”²⁰⁷

Alıntıda yazar, Kemalizm'i ya da diğer ideolojileri tam olarak anlamayan aydınları eleştirir. Herhangi bir siyasî ideolojinin savunucularına, savundukları düşüncelerin anlamını yeteri kadar bilmeden o düşünceleri körü körüne savunduklarından dolayı anlam veremez ve körü körüne ideolojik görüşleri benimseyen aydın kişilerin karşısında duran Bener için bu kişiler, gericidir.

²⁰⁵ Karabulut, Ö. (Haziran 1998). “Erhan Bener ile Söyleşi”. *Düşler-Öyküler*, (7), 17.

²⁰⁶ Bener, E. (Nisan 2000). “Roman Anlayışım ve Romanın Geleceği Üzerine”. *Dil Dergisi (Özel Sayı: 2000 Yılında Türk Öykü ve Romanı Sempozyumu)*, (90), 79.

²⁰⁷ Bener, a.g.e., 1996, 48.

Gazetecilik okulunu bitiren Arda Çaba'nın yaşadığı sıkıntılara yer verilen Enver Yorulmaz'ın *Tayfunlar Estikçe* romanındaki Arda Çaba, gözü pek gazeteci olarak okuyucuya sunulur. Bilgili, çalışkan ve idealist gazeteci, ülkesinin ve insanların iyiliği için gözünü kırpmadan özveride bulunan, güçlü kimliğiyle verilir.

Batı kültürüne maddî ve manevî bütün değerleriyle yönelmemiz, Cumhuriyet döneminde başlar. Bu yöneliş, Atatürk politikası olarak değerlendirilmelidir. 'Hayatta en hakiki mürşit ilimdir' sözünün içeriğindeki hedef, kültür değerlerinin bilimsel düşünce biçiminin benimsenmesine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Atatürk'ün tespit ettiği bilimsel düşünce ve kültür ilişkisi, Cumhuriyet'e gelinceye kadar Osmanlı'nın hiçbir döneminde dikkate alınmamıştır. Osmanlı, Batı kültürünün maddî (somut) ürünleri olan teknolojiyi almaya heveslenmiş; ancak, Batı'nın manevi kültürünün temelini oluşturan 'bilimsel düşünce'ye fazla itibar etmemiştir. Bilimsel düşünüş modeli, yapısı gereği, birçok inanç ve kabullerden vazgeçmeyi gerektirdiği için Osmanlı'nın aydınlanma gayretlerinde önemli engel haline gelmişti. Millî ve manevî değerlerimiz deyiminin yeterli açıklığa kavuşturulmamış olmasından kaynaklanan bir gereksiz (haksız) tutuculuk meydana gelmiş ve batı kültürünün aslını oluşturan değerlerden uzak kalınmıştır.²⁰⁸ Önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz idealist aydın gazeteciler gibi akıl ile ilme önem vererek hürriyet fikrine sahip olan Arda; Mustafa Kemal Atatürk, vatan ve millet sevdalıdır. Vatanını ve milletini düşünen her aydın insanın Atatürk'ün düşüncelerini kendine örnek alması gerektiğine inanan gazeteci, memur olmasına rağmen doğru bulduğu düşünceleri savunarak bu düşüncelerini hiçbir ücret talep etmeden, Özgür Amaç takma adıyla bir gazetede yazar:

*"Mustafa Kemal, ülke insanlarının dengesiz bir ekonomik yaşantı içerisinde, kiminin tok, kiminin de aç olmasından yana hiçbir zaman tavır almadı. O büyük Önder, daima aydın güçlerle, çağdaş bir toplum için savaştı. Kadri beyin odasında büyük boy resmi olan İsmet Paşa da O'nun yolunda yürümüş ve kendine düşen yüce görevi yapmaya çalışmıştı. Herşey aşama-aşama olacaktı. Ecevit de bu sancağı, 'Atatürkçülük demek, yüce Ata'nın izinde ve O'ndan daha ileriye gitmektir.' prensibiyle, hareket ederek, daha ileriye götürme ödevini yüklediye, bu hiçbir zaman suç unsuru olarak görülmemeliydi. O sancağın gölgesinde yürütenler, hiçbir zaman adaletsizlikten, sömürüden ve de ülkemizin başka devletlerin şemsiyesi altında yaşamasından yana olamazlardı."*²⁰⁹

²⁰⁸ Karakoyunlu, a.g.m., 1995, 121.

²⁰⁹ Yorulmaz, a.g.e., 1989, 284-285.

Hem fikirleri hem de çevresindeki olaylar arasında mukayeseler yaparak en iyi bulma amacını güden Arda, hür olarak doğduğuna inandığından dolayı insanları aydınlatıcı siyasî yazılarını da hür bir biçimde kaleme alabilmesi gerektiğini düşünür:

“Lafla ne milliyetçilik, ne kudsîyetçilik ve ne de devrimcilik yapılabilirdi. Temel kavramını tüm insanların mutluluğu ve saadetine dayandırmayan hiçbir politik görüş, sürekli ve kalıcı bir düzen getiremezdi. Silahlarla ilgili gelişmeler dışında, ortaya konulan her yeniliği kabul edemeyen politik düzen de ilerici olamazdı. Bilinmeyeni araştırıp bulmak ve gün ışığı gibi ortaya koymak insanoğlunun görevi olduğuna göre, tüm uğraşlar bu yola doğru yönlendirilmeli ve çağdaş uygarlık düzeyi için ne gerekiyorsa o yapılmalıydı...”

Birbirimizi öldürmekle, ulusal servetimizi yakıp-yıkamakla, kalıplaşmış sloganları tekrarlayıp sokaklara dökülmekle, bir yere varılabileceğine inanmıyordum.

Eğitim ve kültür düzeyinin yükselmesi, değer yargılarına gerçekçi bir açıdan etkiye bulunacaktı. Atılan her adımın hangi ölçüde olması gerektiği hesaplanacağı gibi, yürütmesi gereken yolun nereye varacağı da bilinebilecekti... İsterdik ki böylesine emek verilip çıkartılan gazeteler herkes tarafından eleştirilebilsin ve her satır için yazarıyla tartışmaya gidilebilsin. Kötüyü ve iyiyi, çirkini ve güzeli, yanlış ve doğruyu bulmanın çabası gösterilsin. Ülkeyi yönetenlerin tümünden gerektiğinde hesap sorulmalı ve davranışları etkin bir şekilde denetlenebilmeliydi. Tüm sorunlara halkın kendisi eğilmeli ve en olumlu sonucu almak için de güçlü bir ses halinde, kendini duyurmaya bakmalıydı...”²¹⁰

Güzin Dino’ya göre aydınların ilk kez ülke sorunlarının bilincine varmalarının başlıca nedeni, bağımsız basının gelişmesidir. Zira basın aracılığıyla yabancı devletlerin baskısına ve yüzeysel modernleşmenin kör ve basmakalıpçı politikasına karşı koyan ideoloji biçimlenir. Bu süreçte ilk olarak gazeteci ve yazarlar, kendilerine doğru gelmeyen olayları korkmadan eleştirirler.²¹¹ İşte zulüm ve haksızlıklarla mücadele etmeyi hayatının temel gayesi yaparak bu uğurda mesleğinden olmayı bile göze alan Arda Çaba, ancak bu sayede ülkesinin iyi yerlere gelebileceğine inanır. Azim ve irade sahibi gazeteci, olaylar karşısında pasif değil, aktiftir. Bununla birlikte makam, şöhret gibi maddî değerlerin peşinden koşmayarak menfaatler karşılığında zillate düşmeye tenezzül etmez ve şerefiyle yaşar. Misyon sahibi olduğundan hayat içinde kendisine düşen göreve odaklanarak doğru bulduğu fikirleri insanlara ulaştırmayı vazife edinir. Gazetecilik okulunu bitirmesine rağmen o dönem kalıcı bir iş bulamadığı için memur olan ancak memur zihniyetiyle değil fedakâr, çalışkan ve idealist aydın kimliğiyle karşımıza çıkan Arda, hedefsiz bir şekilde yaşamaz. Çünkü önce kendi vicdanına sonrasında ülkesine ve milletine karşı bir sorumluluk duygusu hisseder. Böylelikle adalet duygusunu vicdanıyla birleştirir ve kendi değerler sistemini oluşturur.

²¹⁰ Yorulmaz, a.g.e., 1989, 211-212.

²¹¹ Dino, G. (2008). *Türk Romanının Doğuşu*. İstanbul: Agora Kitaplığı, 16.

Sevinç Çokum'un 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesi üzerine kurguladığı romanı *Karanlığa Direnen Yıldız*'da gerçeği gördükleri gibi yansıtan üç gazeteciyle karşılaşırız: Feridun, Veysel ve Özhan. Türk siyasi tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olan 1960 ihtilalinin sosyal hayata yansımalarını anlatan roman, fert ile toplum çatışması üzerine kurulmuştur. Olaylar, gazeteci olmaya çalışan Feridun etrafında şekillenir. Romanın idealist gazetecileri Feridun, Feridun'a gazetecilik konusunda yardım eden Veysel ve Özhan'dır. İhtilal Dönemi'ndeki kaos içinde karanlığı aydınlatarak çevresindeki insanlara yol gösteren idealist insanlar olan bu gazeteciler, tarafsızlıklarını koruyarak hadiseleri objektif bir biçimde değerlendirirler. Böylelikle romanın karanlığa direnen yıldızları olurlar:

“‘Fakat ben kendi doğrularımı yazmak isterim. Belli bir kesimin adamı olamam.’
 ‘Hay çocuk! Doğrular; yanlışlar zaten vardır; sen kendin onları akıl ve iradenle seçersin. Senin doğrun ne demek?’
 ‘Yani şunu demek istedim... Her şeyi kendi tarafsızlığımla, kendi sezgi ve tecrübelerimle değerlendirmeye çalışırım. Kalıplarla, sloganlarla yazmak bana göre değil.’”²¹²

Veysel ve Feridun'un diyaloglarının verildiği alıntıda başarılı bir gazeteci ve yazar olmak isteyen Feridun, her zaman kendi doğrularını savunduğu için basın camiasında tutunamaz. Çevresindeki insanlarla, özellikle babasıyla düşünceleri uymasa da bir gazeteci olarak nesnel bakış açısını korumaya çalışan ve birtakım idealleri olan Feridun, iç dünyasında çatışmalar yaşamasına rağmen kendi düşüncelerini savunmaktan vazgeçmez. Bu yolda ona yardımcı olan ve çıkmaza düştüğünde düşünceleriyle aydınlatan isim, Veysel'dir. Feridun'un “‘(...) hep baba tavrıyla bu insanları yönetiyor, inceden inceye yüreğiyle her birini gözetip âdeta tornadan geçiriyordu. Bir yeniçeri ağası tavrında kılıcını zağlar gibi ruhlarına bir şeyler katıyor, omuzluyor, sıvazlıyor, politikanın değilse bile adamlığın yollarını gösteriyordu.’”²¹³ sözleriyle tanımladığı bu kişi, samimiyet ve iyi niyetle insanların yardımına koşan idealist bir gazetecidir. Çevresindeki gençlere yol gösteren, tevekkül ve tevazu sahibi olan Veysel, Feridun tarafından Anadolu'nun Türk vatani hâline gelmesinde yardımcıları dokunan Türkistan'dan gelen Ahmet Yesevî dervişleri olan Horasan erenlerine de benzetilir. Ayrıca Feridun, Veysel'in matbaasını Taptuk Emre eşiği olarak görür. Zaman zaman edebiyat ve siyasetle alakalı sohbetler eden bu üç isim, idealleri olan ve kendi doğrularını savunan roman kişileridir.

²¹² Çokum, S. (2014). *Karanlığa Direnen Yıldız*. İstanbul: Kapı Yayınları, 17.

²¹³ Çokum, a.g.e., 2014, 23.

Farklı sosyal sınıflardan alınmış kişilere ve dönemin sosyal, toplumsal ya da siyasal ortamına yer verilen Afet Ilgaz'ın *Aşamalar* romanındaki Gülsüm, toplumsal içerikli şiirler yazan idealist aydınlardan biridir. Başarılı bir öğretmen, anne ve eş olma amacıyla mücadele veren idealist kadın, çevresine toplumcu gerçekçiliğin ilkelerini anlatır. “*Sadece önemli adamlar değil, bütün çalışanlar yaratıcıdır. Bir insanlığın, bir uygarlığın yaratılmasında küçük bir çivi çakmak da önemli bir iştir.*”²¹⁴ sözleriyle toplumsal mutluluk olmayınca insanların mutluluklarının sansa, rastlantıya ya da namussuzluklara bağlandığını belirtir. İdealleri olan ve bu ideallere sonuna kadar bağlı kalan şair, çevresinden tepki alsa da inandığı davanın savunuculuğunu yapmaktan vazgeçmez. Cevdet Kudret'in “Süleyman'ın Dünyası” başlığı altında yayımlanan *Sınıf Arkadaşları*, *Havada Bulut Yok* ve *Karınca Tanırsınız* romanlarındaki Süleyman da tıpkı Gülsüm gibi toplumun refahı için çaba gösteren bir idealisttir. Ülkelerini ve toplumu düşünerek onlara toplumcu ve milliyetçi düşünceleri aşlamaya çalışan Süleyman, toplum hâlindeki değişimin ancak bireyde başladığını, öncelikle bireyin kendi duygu ve düşüncelerini değiştirmesi gerektiğini savunarak insanları bilinçlendirir. Yazılarında toplumun yaşadığı sıkıntıları dile getirir ve insanların aydınlanmasını sağlar. Ancak o da tıpkı Gülsüm gibi çevresindeki güç odakları tarafından yadırganır ve eleştiri alır. Sonunda da savunduğu düşüncelerden dolayı öğretmenlikten atılır.

Kendini toplumun yararını ve iyiliğini düşünen sınıflarüstü bir konumda gören Cumhuriyet dönemi aydını, bu konuma göre sorumluluklar üstlenir ve sınıflarüstü misyonu sorumluluklarını arttırdığından dolayı topluma öncülük görevini terk edemez. Aynı zamanda bu konumu, aydını iktidar ilişkileri içinde doğrudan yer almaya iterek iktidarda kalmaya ya da iktidar olmaya çalışmasına neden olur. İktidar ile böylesi iç içelik kurtarıcı, kurucu, yönetici misyonuna, koruyuculuk misyonunu da ekler. Böylelikle üstlendiği misyonlar onun düşünce iklimini de belirler.²¹⁵ Jean Paul Sartre'a baktığımızda yazarın aydın kişiyi “üstüne vazife olmayan şeylere karışan biri” olarak tanımladığını görürüz.²¹⁶ Akıl yürütme, bağlandığı değerlere sahip çıkma, onlardan hareketle tavır alma ve doğacak sorumluluğu taşıma, aydını aydın yapan ayırt edici özelliklerdendir.²¹⁷ Düşüncelerini gazeteleri kanalıyla savunarak halka millî bilinç düşüncesini aşıl原因 önceki sayfalarda

²¹⁴ Ilgaz, A. (1977). *Aşamalar*. İstanbul: Okar Yayınları, 412.

²¹⁵ Yıldız, Y. (1995). “Türk Aydın ve İktidar Sorunu”. Sabahattin Şen (Hazırlayan). *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 367.

²¹⁶ Sartre, J. P. (2010). *Aydınlar Üzerine*. İstanbul: Can Yayınları, 15.

²¹⁷ Batur, E. (1994). *Alternatif: Aydın*. Ankara: Ark Yayınları, 23.

bahsini ettiğimiz idealist roman kişileri de, ülkeleri ve idealleri uğruna toplumun varlıklı insanlarını ya da yönetimi karşlarına alsalar bile çoğu insana göre üstlerine vazife olmayan olaylara karışarak ilerledikleri yoldan geri dönmezler. Toplum içinde millî bir şuur uyandırmak isteyen roman kişileri, toplumu kendilerini ezen düzene ve sömüren insanlara karşı bilinçlendirerek yazdıklarının ya da fikirlerinin toplum için önemli olduğunu bilerek hareket ederler. Ferdî hislerinden ziyade toplumun çıkarlarını düşünen, dürüst ve namuslu bu kişiler, bildiklerini yazmaktan çekinmeden halkın bilinçlenmesine yardım ederler ve sorumluluk bilinciyle her zaman inandıkları fikirleri yazarlar.

2.2.1.1.2. Tutunamayanlar: yabancılaştıran yahut bunalanlar

Batı Avrupa’da ortaya çıkan ve sosyal, toplumsal, siyasal ya da kültürel alanlarda değişmelerin yaşandığı bir süreç olan modernleşme yahut çağdaşlaşma, en kapsamlı manasıyla başkalaşmayı ifade etmektedir. Bireysel bakımdan geleneksel kabul ve yaşama üslubunu terk edip bunların yerine daha yeni ve daha geniş kitleler tarafından benimsenmiş bir yaşama biçimini benimsemek olarak anlaşılan bu kavram, toplumsal olarak ise belirli bir derece statikleşmiş yerleşik müesseselerin yerine yeni, görece daha kuvvetli kabul edilen müesseselerin oluşturulması olarak kabul edilir.²¹⁸ Modernleşme sürecinde Ziya Gökalp gibi bazı aydınlar, Türk toplumunun ahlakî ve kültürel değerlerinin Batı’dan alınacak değerlerle birleştirilmesi gerektiğini savunarak kendi kimliğinden uzaklaşmamışken bazı aydınlar da Batı kültürünün baskınlığıyla toplumsal değerlerden uzaklaşarak kimlik arayışı içine girerler. Doğu ile Batı’nın sentezinin modernleşme olduğu görüşünü benimseyenler için “*Doğuyu yenen Batı yalnızca teknik üstünlüğü olan Batı’dır ve aynı silahlarla ona karşı mücadele etmeli fakat manevî bakımdan çöküntü hâlinde olan Batı’dan hiçbir şey alınmamalıdır.*”²¹⁹ Çağdaşlaşmayı yanlış algılayarak bunu hayatına yanlış aksettiren aydınların ise kimlik bunalımı yaşamaları kaçınılmazdır. Bu doğrultuda kavramların doğru ele alınması gerektiğini anlatan Mustafa Erkal, yanlış çağdaşlaşma konusundaki fikirlerini şu sözlerle belirtir:

“Çağdaşlaşma kültürüne, kimliğine ve değerlerine ters düşerek oluşmamaktadır. Çağdaşlaşmanın kendi değerlerine, dinine, diline, kimliğine, ters düşerek oluşmadığı ortadadır. Bu bağlamda çağdaşlaşma, yanlış anlamda batılılaşma olarak ele alınır ve kendi kültürel değerlerine yabancılaştırma; bir kimlik bunalımına yol açacağı gibi, toplumsal bütünleşmeyi de engelleyeceği için zararlıdır. O halde hem yanlış çağdaşlaşma hem de yanlış bir ulusallaştırma, her ikisinin de

²¹⁸ Özkul, O. (Kış 1998). “Modernleşme ile İnsanileşme İlişkisi/İlişkisizliği”. *Köprü*, (61), 54.

²¹⁹ Ülken, H. Z. (1994). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: İlken Yayınları, 203.

sonunda kimlik bunalımı ve doğal olarak toplumsal bir karışıklık meydana getireceği için, kavramların doğru ele alınması gerekir.”²²⁰

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere tamamen değişimi değil de birbiriyle iç içe geçmiş dönüşüm sürecini ifade etmesi gereken modernleşme, yüzünü Batı’ya çevirse de kendi toplumsal değerlerinden kopmamayı gerektirir. Ancak ele aldığımız romanlarda hem akıl hem de ruh dünyasında sarsıntılar ya da gelgitler yaşayan basın çalışanı roman kişileri, önce topluma sonrasında da kendilerine yabancılaşarak sakin bir liman ararlar. Bunu yaparken de içinde bulundukları durumu, yazılarına yansıtırlar. Sait Faik’in *Kayıp Aranıyor*’undaki Nevin; Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar*’ındaki Turgut Özben ile Selim Işık ve *Tehlikeli Oyunlar*’ındaki Hikmet Benol; Adalet Ağaoğlu’nun *Ölmeye Yatmak* ve *Hayır* romanlarındaki Aysel Dereli, Orhan Pamuk’un *Kara Kitap*’ındaki Celâl ve Galip bahsini ettiğimiz yabancılaşan yahut bunalan aydın basın çalışanları içindedirler.

Ailevî ya da toplumsal bağları bu dünyada olsa da aslında başka bir dünyaya ait olan yabancılaşan aydın, zorunlu olarak yaşadığı reel dünyada bir tür sürgün hayatı yaşar. Kemâlettin Kâmi Kamu’nun “Gurbet” isimli şiirinde “*Gurbet o kadar acı. Ki ne varsa içimde, hepsi bana yabancı, hepsi başka biçimde. Eriyorum gitgide; elveda her ümide. Gurbet benliğimi de bitirmiş bir içimde. Ne arzum, ne emelim... Yaralanmış bir elim. Ben gurbette değilim, gurbet benim içimde.*”²²¹ dizeleriyle anlatmaya çalıştığı yersiz yurtsuz hissetme hâlini yaşayan bu aydınlar, yalnızlık ve çaresizlik içinde kaybolurlar. Sait Faik Abasıyanık’ın *Kayıp Aranıyor* romanı da önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz bireyin kendine ve topluma olan yabancılaşmasını ele alır. Roman, eğitimli bir ailenin eğitimli kızı olan Nevin’in hayatını anlatır. Eski Başkonsolos Vildan Bey’in kızı olan Nevin, yıllarca Avrupa’da kalmış, dört dil bilen, kültürlü bir kadındır. Babasının işinden dolayı yaşamının büyük bir bölümünü Avrupa’da geçiren genç kadın, Batı kültürüyle yetişir. Özellikle babası tarafından özgür ve ayakları üstüne basan bir kadın olarak büyütülen Nevin; yeri geldiğinde meyhaneye gider, yeri geldiğinde bir erkekle samimi bir şekilde yürür. Gazetecilik yapan Özdemir’le evlidir. Kendisi de gazetede çalışan ve Ankara’da yaşayan genç kadın, edebiyatla yakından ilgilenir; bununla birlikte roman çevirileri de yapar. Eşinin aldatmasıyla birlikte İstanbul’a yakın sahil kasabasında yaşayan ailesinin yanına giderek Ankara’daki çevresinden farklı bir çevreye girer. Girdiği bu çevre, tipik Anadolu insanının yer aldığı, küçük bir çevredir:

²²⁰ Erkal, M. (1997). *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları, 215.

²²¹ Bulaç, A. (1995). *Bir Aydın Sapması*. İstanbul: İz Yayıncılık, 57.

“Bu üç satırlık gazete havadislerinin içinde görebilen bir romancı için memleketin bütün insanları, evler, eşyalar, ihtiraslar her şey; geçim derter, işsizlikler, mangallı, mangalsız odalar, kilimli, kilimsiz merdivenler, Kur’an levhali, Beyazıt Kulesi resimli koridorlar, bekâr odaları, kütüphanesiz, bir tek gazetesiz evler, mektepten kovulmuş çocuklar, hiç mektebe gitmemişler, mektebe gittikçe, öğrendikçe, geri geri gidenler, sıkı din terbiyesi almışlar, hiç almamışlar, kadın görmüş, görmemişler, kadına hak tanımış, tanımamışlar, öldürmüşler, yaralamışlar, isyan duymuşlar, atlatılmışlar, sevmişler, sevilmemişler, haklılar, haksız gibi görünen haklılar, haklı gibi görünen haksızlar; bu beş altı satırlık havadislerin altında, üstünde, içinde dışında mahpus yaşayan insanlar...”²²²

Batı kültürüyle yetiştirilmesine ve halktan yalıtılmış, Batı’ya körü körüne bağlanan insanların içinde yaşamasına rağmen gazeteci olmasının da getirdiği etkiyle kendi toplumunun insanlarını da tanıyan Nevin, sahil kasabasındaki insanları yadırgamaz. Aksine toplumdan ve insanlardan kopuk, sözde aydınlardan nefret eder. Ankara’daki gazeteci çevresinin çoğunun yalnızca kendine önem veren, kendine hizmet eden, meselesiz insanlar olduğunu düşünse de kendi de bu dünyaya aittir ve bu dünyanın yaşam tarzıyla büyüüp yetişmiştir. Dolayısıyla ait olduğu dünya, Nevin’in mutluluğuna engel olur ve gün geçtikçe herhangi bir yere ait olmadığını, ipi koparılmış uçurtmadan başka bir şey olmadığını anlayarak kaybolmuşluk hissi yaşar. Yani Nevin’in toplumsal ya da kültürel çevresine olan uyumunun azalması, onun yalnızlığına ve çaresizliğine yol açar. Neşeli ve rahat tavırlarıyla dikkat çekse de gün geçtikçe artan bir bunalıma sürüklenir. Kaybolmuşluk hissiyle arayış içerisine giren gazeteci, bütün denemelerine ve çabalamalarına rağmen mutluluğu bulamayıp her şeyi bırakıp gider.

Modern çağın insanını en derinden etkileyen yabancılaşma, varoluşsal soruna dönüşen bir olgudur. Yoğun yalnızlık duygusu, çevreye karşı güvensizlik hissi ve zihin perişanlığıyla gelen yabancılaşma sorunsalı; temelde yaşama, güvene, inanca yeniden dönme özlemini taşır.²²³ Bu özlem de ne istediğini bilmeyen aydınların türemesine yol açar. Bahsini ettiğimiz sınıf içinde, Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar* romanındaki Turgut Özben ile Selim Işık’ı ve *Tehlikeli Oyunlar*’ındaki Hikmet’i ele alabiliriz.

Adından da anlaşılacağı üzere *Tutunamayanlar*, hayata tutunamayan aydınları anlatır ve Selim Işık’ın intiharı çevresinde şekillenir. Berna Moran, romanın iç içe girmiş veya üst üste binmiş üç hikâyeden oluştuğunu söyler: İnsanları ezen, yozlaştıran toplumsal düzen ve toplumun sahte değerleriyle uyuşamayıp sanata sığınan Selim Işık’ın intiharla

²²² Abasıyanık, S. F. (1991). *Kumpanya-Kayıp Aranıyor (Bütün Eserleri 5)*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 163.

²²³ Teber, S. (2001). *İnsanın Hiçleşme Serüvenine Giriş*. İstanbul: Papirüs Yayınları, 137.

sonuçlanan hayatı ilk hikâyeyi; Selim'in hayatını ve intiharını araştıran ve onun etkisiyle bir kişilik değişimine uğrayarak hayatı değişen Turgut Özben'in ruhsal dünyası ikinci hikâyeyi; bütün bu olayların yazılması ve kitap hâline gelmesiyle ilgili gelişmeler de üçüncü hikâyeyi oluşturmaktadır.²²⁴ *Tutunamayanlar*'ı oluşturan metinler, Turgut'un bir tren yolculuğunda tanışıp Selim'in yazılarından derlemiş olduğu "Tutunamayanlar" metnini gönderdiği gazeteci-editörün "Sonun Başlangıcı" adlı önsözüyle başlar. Gazetecinin bu önsözde belirttiği gibi roman, sona ererek bitmez. Zira ortadan kaybolan ve akıbeti bilinmeyen Turgut; hâlâ bir yerlerde dolaşıyor, okuyor ve yazıyor olabilir. Bununla birlikte romanın kendisi de bitmemiştir. Öyle ki gazetecinin "yitiklik, yolculukta rastlanan yabancı, yabancıdan gelen mektup" gibi konulara yer verdiği önsözüyle hayat bulan roman, Turgut'un gazeteciye yolladığı mektupla bitse de aslında yarım bırakılmış bir metindir.²²⁵

Hayrettin Orhanoğlu, Oğuz Atay'ın romanında ironi aracılığıyla medeniyetin tanımından itibaren bir sınırsızlık girişiminde bulunduğunu, roman kişilerinden Selim'in her şeyden biraz olan bir yarı-mekânsız olduğunu söyler. Selim, millet kavramı başta olmak üzere devlet, insan ve zamanı algılamada düşünce sistematüğini alt üst ederek aslında içinde yarım kalmış bir toparlama hamlesini barındırır. Romandaki eksik olma ya da tamamlanamama durumu, Turgut ve Selim'i farklı bir noktaya sürükler. Bu farklılık da, her iki roman kişinin hem medeniyet hem de sosyal hayata bakışlarında bilinçlerindeki sınır ve sınırsızlık ritüeline bakmamızı zorunlu kılar.²²⁶ Bir taşra kentinde doğan ve birçok yönden yaşadığı topluma yabancı olan Selim, Yıldız Ecevit'in tabiriyle romanın "hayalet kahramanıdır." "*Selim, kusursuz; Işık ise aydınlatıcı, yol gösterici anlamlarını içermektedir. O tutunamayanların en kusursuzu, ışık tutucu önderidir. Çağdaş bir peygamberdir.*"²²⁷ Dış dünyaya sırt çeviren ve sosyal düzende tutunamayan Selim, kendini bütün gerçekliklerden soyutlayarak ruhsal dünyasında inzivaya çekilir. Toplum içindeki yabancılığının, yalnızlığının ya da yaşadığı çelişkilerin bilincindedir ve doğru bildiği yolda yürür. Zihin yapısı dağınık, ürkütücü düşler içinde çırpınan genç adam, sürekli bir panik içinde kuşku ve korkularıyla yaşar. Hiç kimseye güvenmemekle birlikte insanların kendisine güvenmediğinden yakını. Entelektüel birikimi fazladır. Edebiyata ilgisi olmasına rağmen ailesinin burjuva yaşantısı ve kendi deyimiyle "büyük adam olma"

²²⁴ Moran, B. (1997). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*. İstanbul: İletişim Yayınları, 201.

²²⁵ Parla, J. (2009). *Don Kişot'tan Bugüne Roman*. İstanbul: İletişim Yayınları, 204-206.

²²⁶ Orhanoğlu, H. (2014). *Türk Romanında Değişme Ritüelleri*. İstanbul: Kesit Yayınları, 37.

²²⁷ Ecevit, Y. (1989). *Oğuz Atay'da Aydın Olgusu*. İstanbul: Ara Yayınevi, 228.

beklentisiyle mühendis olur. Ancak edebiyattan ve yazmaktan asla kopmaz. Edebiyattan felsefeye, sosyolojiden resme kadar kültürel ilgi alanı oldukça geniştir. Özellikle Batı edebiyatını okuyan Selim'in başucu kitabı, İncil'dir ve ona göre İsa, bir dinsel figürden ziyade tutunamayan, geçerli değer yargılarına ters düşerek egemen güçler tarafından yerden yere vurulan arketip aydındır. Ayrıca kendini de içine kattığı tutunamayan aydın zümresini, içini döktüğü yazılarında, *disconnectus erectus*'a yani tutunamayan hayvana benzetir:

“Garip Yaratıklar Ansiklopedisinden:

Tutunamayan (disconnectus erectus): Beceriksiz ve korkak bir hayvandır. İnsan boyunda olanları bile vardır. İlk bakışta, dış görünüşüyle, insana benzer. Yalnız, pençeleri ve özellikle tırnakları çok zayıftır. Dik arazide, yokuş yukarı hiç tutunamaz. Yokuş aşağı, kayarak iner. (Bu arada sık sık düşer). Tiyleri yok denecek kadar azdır. Gözleri çok büyük olmakla birlikte, görme duygusu zayıftır. Bu nedenle tehlikeyi uzaktan göremez.

Erkekleri, yalnız bırakıldıkları zaman acıklı sesler çıkarırlar. Dişilerini de aynı sesle çağırırlar. Genellikle başka hayvanların yuvalarında (onlar dayanabildikleri sürece) barınırlar. Ya da terkedilmiş yuvalarda yaşarlar. Belirli bir aile düzenleri yoktur. Doğumdan sonra ana, baba ve yavrular ayrı yerlere giderler. Toplu olarak yaşamayı da bilmezler ve dış tehlikelere karşı birleştikleri görülmemiştir. Belirli bir beslenme düzenleri de yoktur. Başka hayvanlarla birlikte yaşarken onların getirdikleri yiyeceklerle geçinirler. Kendi başlarına kaldıkları zaman genellikle yemek yemeyi unuturlar. Bütün huyları taklit esasına dayandığı için, başka hayvanların yemek yediğini görmezlerse, acıktıklarını anlamazlar. (Bu sırada çok zayıf düştikleri için avlanmaları tavsiye edilmez.)

İçgüdüleri tam gelişmemiştir. Kendilerini korumayı bilmezler. Fakat -gene taklitçilikleri nedeniyle- başka hayvanların dövüşmesine özenerek kavgaya girdikleri olur. Şimdiye kadar hiçbir tutunamayanın bir kavgada başka bir hayvanı yendiği görülmemiştir. Bununla birlikte, hafızaları da zayıf olduğu için, sık sık kavgaya ettikleri, bazı tabiat bilginlerince gözlenmiştir. (Aynı bilginler, kavgacı tutunamayanların sayısının gittikçe azaldığını söylemektedirler.)

Din kitapları, bu hayvanları yemeyi yasaklamışsa da, gizli olarak avlanmakta ve etleri kaçak olarak satılmaktadır. Tutunamayanları avlamak çok kolaydır. Anlayışlı bakaşlarla sizerseniz, hemen yaklaşırlar size. Ondan sonra tutup öldürmek işten değildir. İnsanlara zararlı bazı mikroplar taşıdıkları tespit edildiğinden, Belediye Sağlık Müdürlüğü de tutunamayan kesimini yasak etmiştir. Yemekten sonra insanlarda görülen durgunluk, hafif sıkıntı, sebebi bilinmeyen vicdan azabı ve hiç yoktan kendini suçlama gibi duygulara sebep oldukları, hekimlerce ileri sürülmektedir. Fakat aynı hekimler, tutunamayanların bu mikropları, kasaplık hayvanlara da bulaştırdıklarını ve bu sıkıntılardan kurtulmanın ancak et yemekten vazgeçmekle sağlanabileceğini söylemektedirler.

Hayvan terbiyecileri de tutunamayanlarla uzun süre uğraşmış ve bunları sirklerde çalıştırmak istemişlerdir. Fakat bu hayvanların, beceriksizlikleri nedeniyle hiçbir hüner öğrenemediklerini görünce vazgeçmişlerdir. Ayrıca birkaç sirkte halkın karşısına çıkarılan tutunamayanlar, onları güldürmek yerine mahzun etmişlerdir. (Halk gişelere saldırarak parasını geri istemiştir.)

Filden sonra, din duygusu en kuvvetli olan hayvan olarak bilinir. Öldükten sonra cennete gideceği bazı yazarlarca ileri sürülmektedir. Fakat toplu, ya da tek gittikleri her yerde hadise çıkardıkları için, bunun pek mümkün olamayacağı sanılmaktadır.

Başları daıma öne eğik gezdikleri için, çeşitli engellere takılırlar ve her tarafları yara bere içinde kalır. Onları bu durumda gören bazı yufka yürekli insanlar, tutunamayanları ev hayvanı olarak beslemeyi de denemişlerdir. Fakat insanlar arasında barınmaları -ev düzenine uyamamaları

nedeniyle- çok zor olmaktadır. Beklenmedik zamanlarda sahiplerine saldırmakta ve evden kovulunca da bir türlü gitmeyi bilmemektedirler. Evin kapısında günlerce, acıklı sesleriyle bağıarak ev sahibini canından bezdirmektedirler. (Bir keresinde, ev sahibi dayanamayıp kaçmışsa da, tutunamayan, sahibini kovalayarak, gittiği yerde de ona rahat vermemiştir.) Şehirlere yakın yerlerde yaşadıkları için, onları şehrin içinde, çitle çevrili ve yalnız tutunamayanlara mahsus bir parkta tutarak, sayılarının azalmasını önlemeyi düşünmenin zamanı artık gelmiştir.”²²⁸

Selim, tutunamayan hayvanın özelliklerini verirken sosyal düzende tutunamayan ve dolayısıyla yabancılaştan aydının da özelliklerini sıralamış olur. Ona göre uyumsuz, güçsüz, korkak ve yaşamakta zorlanan tutunamayan aydınlar, toplumsal unsurların ağırlığı altında ezilirler. Aslında kendini de tarif eden Selim, bu ezilmişliğin ve yabancılaştmanın etkisiyle zihninde kurduğu dünyada yaşar. Aklındakiler ya da duyguları anlamsız bulunduğundan bunları kimseyle paylaşamaz. Bu nedenle insanlarla paylaşamadıklarını yazılarına, diğer bir ifadeyle kurmaca dünyasındaki metinlerine aktararak rahatlama yoluna gider. Yani duygularını sanal dünyasında ifade ederek mutluluğu yakalamaya çalışır. İçine girdiği tecrit hâli, bir süre sonra onu tatmin etmez. Çünkü artık yaşamaktan da yorulmuştur. Her daim acı çeken, acı çekmekten bıkmayan ve sürekli suçluluk duygusu taşıyan Selim için girdiği ruhsal çöküntüden kurtulmanın tek yolu, ölümdür:

“(…) ruhumu ve vücudumu kirlettim neden mutlak bir yola girmek için gerekli temizlikleri yapamadım içimde ve tanrı ya da tabiat mutlak yola girmesini istediği yüz kişi için yüz bin kişi yarattı diye doksan dokuz bin dokuz yüz kişiden biri olarak yaşamak neden gerekli sonuorum herhalde tutunamayanların bir kısmına bu acı gerçeğin farkına varma ve hayattan istifa hakkı verilmiştir itiraz ediyorum sayın başkan bu hayattan istifa ederek başka bir hayatı başka türlü yaşamak istiyorum sayın başkan.”²²⁹

Alıntıda verdiğimiz sözleriyle intihara yaklaştığının sinyalini veren tutunamayan aydın, bu yola sürüklenmesine kendince haklı gerekçeler sunar.

Turgut Özben’in yolculuk esnasında tanıştığı gazeteciye yazılmasında birçok insanın payının olduğu bir eser göndermesiyle hayat bulan romanda Turgut, yakın arkadaşı Selim’in intiharını öğrendikten sonra intiharın arkasındaki nedenleri araştırmak ister. Selim’in çevresiyle görüşerek arkadaşının dünyasına girip onun duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışır. Bu doğrultuda da sık sık geçmişe döner ve Selim’le yaşadıkları olayları hatırlar:

²²⁸ Atay, a.g.e., 2011, 149-151.

²²⁹ Atay, a.g.e., 2011, 496-497.

"Olmuyor; düşünceler suçları, kaçamaklar artıyor. Ayağa kalktı, salondan çıktı, koridorun duvarına tutunarak karanlığı geçti. Yatak odasının kapısını itti; uyuşan karısını seyretti ışığı yakmadan. "Hayır, hayır." İpek yorgan hışırdadı, karısı uyanır gibi oldu. "Uyusaydın artık," diye mırıldandı, yorganın içinden. "Biliyorsun..." Biliyordu: kaçamak sona ermeliydi artık. Turgut, o sırada tehlikeyi göremiyordu: gene de bitmesi gerektiğini seziyordu bu olaya olan ilgisinin. Kaya'nın, karşı binadaki yarı aralık kırmızı perdelerin arkasını merak etmesinden öte, daha büyük bir tehlikeydi bu. Çıplak bir bacağın görüntüsüyle yatışan ilgiden daha keskin bir şey: bir düşünce, geriye doğru giden bir merak. Selim olsa, sabaha kadar uyumaz, düşünür dururdu. Ben olsam yatardım. Üniversitede okurken de ben, gece yarısı olunca yatardım; o, çalışmasını sabaha kadar sürdürürdü. 'Saçların dökülüyor, uykusuz çalışmaya dayanamıyorsun; oğlum Turgut, ihtiyarlıyorsun.' 'Uykusuz kalabilmen sinir kuvvetinden. Benimki adale kuvveti.' Kollarıyla Selim'i soluksuz bırakmaya kadar sıkardı: 'Sen birden çökeceksin Selim. Çünkü neden? Çünkü için boş senin. Birden, kollarının arasında için boşalacak: birden, üçüncü boyutunu kaybedip bir dizlem olacaksın ve ben de seni duvarda bir çiviye asacağım.' Havaya kaldırdığı Selim'i duvara sürüklerdi. Siyah saçlarından yakalayarak başını duvara dayar: 'dökülmeyen saçlarından asacağım seni,' diye bağırırdı. 'Erkeğin kolları göğsindedir, oğlum Selim.' Hemen gömleğini çıkarır ve boynuna kadar bütün gövdesini kaplayan kollarını gösterirdi Selim'e. 'İğrençsin Turgut. Sen onları, üniversite kantinindeki kızlara göster. Kapat şu ormanı. 'Bir erkeğin yanında soyunmasından sıkırdı Selim. 'Beni, aşağılara çekiyorsun Turgut. Senden kurtulmalıyım.' Turgut, pantolonunu da çıkarır, kollarını açarak bağırırdı: 'Ben, senin bilinçaltı karanlıklarına ittiğin ve gerçekleşmesinden korktuğun kirliliğin arzuların, ben senin bilinçaltı ormanlarının Tarzanı! Yemeye geldim seni. 'Benden kurtulamazsın. Ben, senin vicdan azabınım!' 'Bağırma, anladık. Benim vicdan azabım bu kadar kılı olamaz. Ruhbilimci Tarzan, lütfen giyin.'"²³⁰

Evli ve iki çocuk sahibi olan Turgut, kendisinin benimsediği burjuva yaşamı benimsemeyerek kimlik bunalımı yaşayan Selim'in duygularını anlama evresinde onun, yaşadığı düzenle bağdaşamamış ve toplumun dışına itilmiş olduğunu öğrenir. Ancak bir süre sonra kendisinin de arkadaşından bir farkının olmadığını görerek bu sefer kendi yaşamını sorgulamaya başlar ve hem kendinden hem de insanlardan uzaklaşır. İnsanlardan uzaklaştığı için sürekli kendisiyle ve ölen arkadaşı Selim'le konuşur:

"Yakalandın Turgut, kendini eleverdün. Neden, Selim? Nasıl olur, tam şirketin muhasebecisinden onbinpeşin yirmibeşbine bir araba almak üzereyken, tam direksiyon kursuna başlayacakken, tam bir kat parası biriktirmenin gerekliliğini düşünüürken... beni kandıramazsın Selim, işime burnunu sokamazsın. Ben, soğukkanlılığımı korumasını bilirim. Sen söylemez miydin 'utanmadan, duygusuzluğumla öğündüğümü'. On yıl önce olsaydı, belki biraz daha düşünürdüm; belirsiz tehlikelerden korkmazdım. On yıl önce olsaydı, Oblomov'u okuduktan sonra beden hareketlerine başlamam gibi, gene bu sarsıcı olayla kımıldandım yerimden belki. Kimildardım da ne yapardım? Hiç. Biraz huzursuzluk duyurdum herhalde. Eski bir yara yerinin sızlaması gibi bir şey. Oblomov'u ve beden hareketlerini unuttum. Kendimi çabuk toparladım. Bilinmeyen yüz binlerce kız içinde, üniversite kantininden birini seçtin kendine ve ona okuduğu kitapları sordun ve karşında oturup susmasını seyrettin. Evet; öyle oldu Selim; ne kötülük görüyorsun bu davranışında? Bir şey dediğim yok, Turgut. Evlenirken de bir şey söyledim mi? Bize çok uğramadın evlendikten sonra. Size mi? Siz kimsiniz? Ben, Nermin, çocuklar... Ben sizi bilmiyorum, seni tanıyorum. Evinize alışamadım herhalde. Eşyalarınıza alışamadım, yadırgadım onları. Salon-salamanjeyi, deniz gibi

²³⁰ Atay, a.g.e., 2011, 28-29.

büyük ve kauçuk köpüklü yatağı olan karyolayı, aynı takımın yaldızlı gardrobunu ve gene aynı takımın sifonyerini ve gene aynı takımın tuvaletini sevedim. Evinizde Türkçe bir şey kalmamıştı. Bana anlayış gösterecek yerde büfeyi gösterdin. Kelime oyunu yapıyorsun Selim. Benim bütün işim oyundu, bunu biliyorsun Turgut. Hayatım, ciddiye alınmasını istediğim bir oyundu. Sen evlendin ve oyunu bozdun. Bütün hayatımca nasıl oynayabilirdim? Sen de dayanabildin mi? Sen de ürkitici bir gerçekle bozdun bu oyunu. Herkesin belirli bir işle uğraştığı bu kocaman dünyada yalnız başına oradan oraya sürüklendin canım kardeşim benim. Necati'nin işi oyun yazmaktı. Küçük burjuva alışkanlıklarını yeren son oyununu hatırlıyor musun? Oyunun yarısında çıkmıştım. Sen bütün oyunların yarısında çıktın aslında. Necati'nin oyunu dört yüz elli kere oynandı ve Necati de bir kat aldı kazandığı parayla. Senin işin neydi onların arasında? Ne yapıyordun? Hiçbir işim yoktu. Bu nedenle sevmezlerdi seni işte. Bu nedenle aldırmadılar sana. Senin ne işin vardı orada? Herkesin işine karıştın, işin olmadığı halde. Ölmek bile, kendilerine böyle bir görev verilenlerin işidir. Kendine oyunlar buldun: başkalarının katılıp katılmadığına aldırmadığın oyunlar. Herkesi yargıladın bu oyunlarda. Bu arada beni de yargıladın, bana da haksızlık ettin. Ben de bir oyun yazsam, sonunda haklı çıkmak için kendini öldürdüğünü söylesem... Bu oyunu sevedim Turgut. Ben, oyunlarda bana saldırılmasını sevmem. Ben oyun istemiyorum artık; ne oyun ne de gerçek, senin ölmen gibi bir gerçek, beni sarsmamalı Selim. Ayağa kalktı. İnsan gerçeklere karşı durur: yaşar ve olduğu gibi olmayı sürdürür Selim. Ayrıca, bu mektubu bana yollamadın, bana böyle bir görev verilmedi. Benim işim değil bu. Benim işim değil. Mektubunu on kere okudum, bir sonuca varamadım. Başka türlü bir yaşantın olabilirdi Selim. Seni istemeyenlerin dışında bir düzen kurabilirdin.”²³¹

Selim'in intiharının arkasındakileri çözmeye çalışan Turgut, bu süreçte kendi ben'ini de arar. Selim'in dünyasına ve yazılarıyla yarattığı sanal âleme girdikçe toplumdan uzaklaşır. Bu da onu, karşısında ölen arkadaşı Selim varmış gibi konuşmaya iter. Hatta sürekli konuşup tartıştığı iç sesini, Olric adını verdiği soyut bir varlığa çevirir. Turgut'un soyut bir varlığa dönüştürdüğü iç sesi, “Charles Dickens'in ‘Büyük Umutlar’ romanındaki Orlic gibi, Robert Musil'in ‘Niteliksiz Adam’ romanındaki Ulrich gibi ya da Oblamov'un Zahabi, Ivan Karamazov'un sanrısız kişisidir, (...). Bunların hepsinin bileşkesinde kurmaca dünyaya gözlerine açmış biridir, hepsinin kurmaca çocuğudur.”²³² Gerçeklerle ve dış dünyayla paylaşımı günden güne azalan Selim, yazılarına sığınırken Turgut, Olric'ten medet umar. Bu durumdan rahatsız olduğunu da “Çok konuşuyorum kendimle bugünlerde. Ne yapayım? Başkalarının sohbetinden hoşlanmaz oldum. Müşterileri de kaçırdım sonunda. Hepsi Olric yüzünden. Olric mi? Kafamı durdurmalıyım bir süre. Basit şeylerle oyalamalıyım onu.”²³³ sözleriyle dile getirir. İnsanlardan uzaklaştıkça iç sesi Olric'le konuşması artan genç adam, ailesinden dahi uzaklaşmaya başlar:

²³¹ Atay, a.g.e., 2011, 30-32.

²³² Ecevit, Y. (2005). “Ben Buradayım...” Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası. İstanbul: İletişim Yayınevi, 250.

²³³ Atay, a.g.e., 2011, 290.

“Allahım, ben ne yaptım! Bu güne kadar söylediğim her sözü geri alıyorum. Konuşmayı da bir unutulabilsem. Yeni bir dünya var, anılıyor musun Olric? Her şeyi geride bırakmak gerekiyor. Bir sabah kalkacaksın, arkana bakmadan... Hürriyet kötü bir kavram Olric. Öyle, anlattıkları gibi özlenecek bir ortam değil. Bu hürriyet, kulağıma kötü şeyler fısıldıyor Olric. Duymak istemiyorum. Hayır, çalışacağım önce: araştıracağım. Bütün gücümü bu araştırmaya vereceğim. Bitkinlikten, hürriyeti düşünemeyecek duruma gelinceye kadar çalışacağım. Yeter bu miskinlik! Demek aylardır ölüyormuşum ben. Peki bu nasıl iş Olric? Selim de başka türlü yaşadı: yani, yaşayamadı, öldü. Belki de bu görev size verildi, efendimiz. Selim, sadece ışık mı tuttu Olric? Belki de, efendimiz. Hiç olmazsa düşünmeyi öğreseydi bana ölmeden önce. Bu kadar gizlenmeseydi. Gizlendiğini sanmıyorum, efendimiz. Biliyorum, çok şey öğrendim Olric: fakat ölümü? Onu gizliyor. Siz yaşayacaksınız, efendimiz. Ölümü bilerek yaşamak istiyorum Olric. Yaşamamanın anlamını bilmek için, ölümün anlamının karanlıkta kalmasını istemiyorum. Bütün ayrıntıları henüz bilmiyorum. Onu tanıyanları sorguya çekmeliyim. Onların gözlerinin içine dudaklarının kıvrımlarına kadar bakarak Selim’in bıraktığı izleri öğrenmeliyim. Tabiat, sırlarını bakmasını bilene açıklamış. Yorulmadan, bıkmadan, görünüşe kapılmadan bakmalıyım ben de. Yenilgilerden usanmamalıyım. Selim’in parça parça olmuş resmini yapıştırmalıyım. Selim ne yaptı? Hep düşündü mü? Bunu öğrenmeliyiz. Ölmüş, çürümüş, soluk, yarısı kaybolmuş hayalleri; kenarları sararmış, eksik, kopuk, silik, dağılmış, iplerle tutturulmuş hatıraları; dosyaların, rafların, hafızaların köşesinde kalmış yaşantıları bulup çıkarmalıyım: tozlarını silkelemeliyim. Daha düne kadar başka bir yaşantı sürdüren ben, ölümden kaçarken ölümün kucağına düşen ben, ucuz yaşantıların asil kahramanı, ucuz şövalye romanlarının nesli tükenmiş son temsilcisi ben, bunu nasıl yapacağım?”²³⁴

Turgut’taki yabancılaşma duygusu arttıkça iç monologların da arttığı romanda, Turgut’un parçalanmaya başlayan benliğinin simgesi durumuna dönüşen Olric’le yapılan konuşmalar, aslında onun kendi kendine yaptığı konuşmalardır. Dönülmez bir yabancılaşma içinde olduğunu fark eden Turgut, büyük bir karışıklık ve belirsizlik içindedir. Yaşantısına verdiği anlamlar, yeni ben’iyle birlikte bir bir uçup gider ve uçup giden bu değerlere yeni anlamlar yükleyemez. Hissettiği yalnızlık ve kafasında dönüp duran sorular bağlamında Selim’in izinden giderek belirsizliğe doğru yol alır. Selim’in intiharını öğrendikten sonra onun yazmış olduğu her yazıyı okur ve yazılardan sonra Selim gibi bir tutunamayan olduğunu düşünür. Artık imrenilen bir yere, tutunamayan aydınların ulaşabileceği son noktaya ulaştığına inandığı Selim gibi düşünmeye başlayarak hayatına ve çevresindekilere Selim’in bakış açısıyla bakmaya başlar. Devamlı kendi hayatını yargılar. Yani zihin dünyasında değişimler yaşayan genç adam, olayları ve toplumu Selim merkezli anlamlandırmaya çalışır. En sonunda da karanlıkta kaybolur. Bu kaybolma sonucunda Selim, intihar etmeyi seçerken Selim gibi içsel boşluğa düşen Turgut ise ailesini geride bırakarak ortadan kaybolmayı tercih eder.

²³⁴ Atay, a.g.e., 2011, 348-349.

Yayımlandığı zaman Türk okurunu sarsan *Tutunamayanlar*, “aydının bilincinin ve söyleminin katmanlarını arkeolojik bir titizlikle ortaya çıkarır.”²³⁵ Cumhuriyet Dönemi’nde yetişen Selim ve Turgut, “(...) sıradan bir küçük burjuva değildir(ler). Aydınca bir yaşam sürer, düşünür ve eleştirirler; işin özüne inmeye çalışırlar; yüzeyde çırpınmazlar. Yaşam görüşleri, toplumda egemen değerler -veya değersizlikler- dizgesinin dışında biçimlenmiştir.”²³⁶ Eğitimli olan roman kişileri, yozlaşmış değerlere ters düşerek toplumsal değerleri eleştirirler. Kendini çözemeyen kişinin kendi dışındaki hiçbir sorunu çözemeyeceğini savunurlar ve kendi benliklerini bulma savaşı verirler. Fakat bu savaşta kimliksizleşerek kaybolurlar.

Tutunamayanlar romanıyla başlattığı süreci, *Tehlikeli Oyunlar*’la sürdüren Oğuz Atay, ikinci romanının merkezine de yazarlık kurumunu oturtur. Yıldız Ecevit’e göre *Tutunamayanlar* romanı, içinde yazan ve yazma sorunlarını tartışan kişilerin yer aldığı, başka edebiyat ürünlerine göndermelerle dolu bir metindir ve bu bağlamda edebiyatımızda üst kurmaca özelliği taşıyan ilk romandır. “Ancak bu romandaki üst kurmaca ögesi, yıllara yayılmış yoğun birikimini ilk edebiyat ürününe dökme çabası içindeki yazarın, metninde yaptığı sayısız biçim denemesinden biriyken, *Tehlikeli Oyunlar*’da bu öge metnin ana kurgu ilkesi durumuna gelmiştir. (...) Yaşama ve yazma edimlerinin eşzamanlılığı üzerine kurulmuş olan bu metin, Türk romanındaki en geniş kapsamlı ilk üstkurmaca örneklerinden biridir.”²³⁷ Romanda ortaya çıkan baskın ses, Hikmet Benol’un sesidir. Gerçeklerle oynama konusunda başarılı olan ve hayatı da bir oyun olarak gören Hikmet, burjuva yaşamından vazgeçerek bir gecekonduya taşınıp burada tiyatro oyunları yazar. Gecekondu ve yazmış olduğu oyunlar, sürekli hayatı sorgulayan Hikmet için anlam veremediği ve yabancılaştığı toplumdan kaçış yerleridir. Zira arkasına gizlendiği ve bir kaçış olarak gördüğü gecekondu ile yazılarında, hem kendini hem de toplumu sorgular. Bu sorgulama sürecinde de kimlik bölünmesi yaşayarak benliğinde üst üste yığılmış Hikmetler oluşturur:

“Hikmet IV de Bilge’nin sevgilisi. Aynı zamanda gecekondu kralı ve oyun yazarı. Hikmet II evlendikten sonra. Hikmet IV’ü bir süre taşraya sürgüne gönderdi; Hikmet III’ü de akıl hastanesine kapatarak uzaktan işkence etti (Bak. Hikmet III ve De Gaulle). Hikmet III’ün hayatında Kafka’nın kardeşi olarak geçen kimse, aslında bu Hikmet II’dir. Hikmet II, Sevgi ile evlenince bütün Hikmetlerden kurtulduğunu sandı ve bunları evinden (ve aklından) kovdu. (...)

²³⁵ Keyder, Ç. (29 Ocak 1984). “Biz Niçin Onlar Gibi Olamıyoruz?”. *Milliyet*, 9.

²³⁶ Ecevit, a.g.e., 1989, VII.

²³⁷ Ecevit, Y. (2006). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 101.

Bir süre sonra Hikmet IV, bir yolunu bularak büyük şehre döndü ve taht üzerinde hak ileri sürdü. Dumrul'un da desteğiyle Hikmet II'nin durumunu sarstı. Sevgi, kocasına inanmadı ve bu olayları, o sırada akıl hastanesine kapatılmış bulunan Hikmet III'ün uydurduğunu söyledi. Bu yalanların bir işe yaramasını istiyorsa oturup roman yazmasını tavsiye etti kocasına. Bu arada bazı din ve ruhbilim kitaplarının etkisiyle Hikmet I, yeniden ortaya çıktı. Onu ölmüş sanıyorlardı (bir kayıya atmışlardı). Hikmet I, bir anne sıcaklığının hasretiyle yandığı için Bilge ile ilgilenmeye başladı. Hikmetleri birbirine karıştırmaya başlayan Sevgi, hepsini birden evden kovdu. Sonra yanlışlık yaptığını anladı ve yalnız Hikmet I'i kendine ayırmak istedi. Bir takım karışık olaylar yüzünden Hikmet I, yaralanarak hastaneye kaldırıldı. Bazı tarihçilere göre, Hikmet III, aslında Hikmet I'in hastaneye yatırılmış şeklidir. (Bu ihtimal pek varit görülüyor). Hikmet III hastaneden kaçtıktan sonra bazı olaylara karıştı; (bu olaylar ileride ayrıca verilecektir); sonunda Hikmet IV adıyla gecekonduya döndü. Bu arada, Bilge'nin kışkırtmaları sonucu bir Hikmet V de tarih sahnesinde görünür gibi olduysa da, bunun sülale ile bir ilişkisi olmadığı anlaşıldı.”²³⁸

Hikmet'in kafasında oluşturduğu bu benlikler, onun kimliğini tamamlamasına yardımcı olan kişiliklerdir. Aslında birbirinden farklı düşüncede olan Hikmetler yaratarak benliğini sorgulayan oyun yazarı, zamanının çoğunu kim olduğunu düşünmekle geçirir. Aşağılık olduğuna inanarak kendini hayat içinde yetersiz görür. Onu rahatsız eden toplumsal değerlerle insanlardan kaçarak sığındığı gecekondusunda ve oyunlarında, zihninde yarattığı Albay Hüsamettin Bey'le tartışarak hayatı anlamlandırmaya çalışır. Sonsuzluğu özleyen Hikmet, her fırsatta kendine “Ben kimim?” sorusunu sorup kim olduğunu bulmaya çalışır. Bu sorunun cevabını ise düzene başkaldıran tiyatro oyunlarında verir. Tüm insanlığa karşı tek başına savaştığını düşündüğü için büyük bir ıstırap yaşayan Hikmet, bu ıstıraba dayanamayarak intihar eder. Yani “*parça parça olan bir benlik, yorgun ve yılgın ruh toparlanamayarak son bir kez pencereyi açıp ölümün kucağına atlar.*”²³⁹ İnsanın dünyadaki varlığını sona erdiren ya da varlık kazanmasını sağlayan bedenini kaybetmesi olan ölüm, kendini gerçekleştirme çabasının da bitimidir. Roman boyunca hiçleşme serüveni içinde gördüğümüz Hikmet için ölüm, huzuru getireceğine inandığı son sığınağıdır.

Mahmut Tezcan, bireysel psikolojik bir durum olan yabancılaşmanın, üyesi olduğu toplumdan uzaklaşarak o toplumu ve kültürü reddetmek anlamına geldiğini belirtir.²⁴⁰ İşte bahsini ettiğimiz bu reddediş sürecini yaşayan *Tutunamayanlar* romanındaki Selim ile Turgut ve *Tehlikeli Oyunlar*'daki Hikmet, toplumla olan uyumsuzluklarını kendi yarattıkları yazı dünyalarında gidermeye çalışan aydınlardır. Hatta Hikmet, yazdığı oyunların içindeki kurmaca kişileri gerçek dünyadaki kişilerden daha büyük bir gerçeklikle

²³⁸ Atay, O. (2014). *Tehlikeli Oyunlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 345.

²³⁹ Demiralp, O. (Ekim 1978). “Oğuz Atay'ı Değerlendirmek Yolunda”. *Oluşum*, (12), 8-12.

²⁴⁰ Tezcan, M. (1991). *Gençlik Sosyolojisi Yazıları*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 223.

benimser. Onlara göre edebî dünyada yarattıkları bu kişiler, kendi güçleriyle oluşturdukları dünyada ve gerçek hayatın ötesinde hayat verdikleri kişilerdir. Bununla birlikte sığınılan liman olarak gördükleri yazıları, kalabalık içinde yaşadıkları yalnızlıklarını hafifletme mekânlarıdır. Kendilerine yabancı olan dünyayı yönetemeyen Selim, Turgut ve Hikmet, kurallarını ya da düzenini kendilerinin belirlediği hayalî bir dünya yaratarak düşüncelerini yazılarına aktarırlar. İnsanlarla kuramadıkları iletişimi, zihinlerinde oluşturdukları kurmacada ararlar. Diğer bir ifadeyle yazdıklarıyla iletişim kurmayı ve bu sayede var olmayı seçerler. Fakat onlar için hayatta var olmak, yok olmaktan daha zordur. Nihayetinde varoluş süreçlerinde boşluğa sürüklenerek topluma yabancılaşırlar ve yok olurlar.

Türk aydınının bir türlü kendisi gibi olamadığını, kendisi olamadığı için de çok kolay tuzağa düştüğünü ve birbiriyle çatışan ya da ters düşen değerler arasında bocaladığını düşünen Atilla Özkırmı, “Kendisi ile hesaplaşması mümkün değil. Bu onu hayattan korkmaya, boyun eğmeye götürüyor. Düşünceleri ile eylemleri arasındaki tutarsızlık başkalarının gözünde güvenilirliğini yitirmesine, dolayısıyla kimliksizleşmesine, bir saat sarkacı gibi doğru ile yanlış arasında gidip gelmesine sebep oluyor.”²⁴¹ diyerek aydının kimlik arayışından ve bu arayışta boşlukta sürüklenmesinden bahseder. Adalet Ağaoğlu’nun *Ölmeye Yatmak* ile *Hayır* romanlarındaki Aysel Dereli de Özkırmı’nın bahsettiği aydın modeli gibi, kendinden, insanlardan, içinde yaşadığı ortamdan uzaklaşır ve genç kadının hayatla arasında bir bağlantısızlık oluşur. “Dar Zamanlar” üçlemesinin ilk kitabı olan *Ölmeye Yatmak*, Aysel’in kendisiyle ve dönemiyle hesaplaşmasını ele alır. Yazar;

“Cumhuriyet dönemi aydınlarının yönetiminde ağırlık kazanmaya başladığı, ilk öğrenci hareketlerinin geliştiği bir dönemde bir durakta durulup sağa-sola bakılması gerektiğini duydum... Cumhuriyet kuşağı işbaşında. Çoktandır bu kuşağın önemli yerlerde temsilcileri var. Her katta ve her sorumluluk, her eğilim, her düşünce altında. Ve herkes Atatürkçülükten, Atatürk ilkelerinden söz ediyor. Atatürk, dünya milletleri içinde tutunmamız ve kalkınmamız için günün koşullarını da hiç gözden ırak tutmaksızın ilkelerini koydu ve 1938’de öldü. Sonra ne oldu? Nasıl uygulandı onun ilkeleri? Nasıl yetişti o öldüğü yıl ilkokulu bitirenler? Benim belgesel romanın bir kişisi şöyle soruyor kendi kendine: ‘Nedir bir ilk görev? Size verilen ve sizin de gücünüzü ölçmeden yüklediğiniz bir sorumluluk? Cinsel hayata kadar her alanda bu sorunun çevresinde döndüm *Ölmeye Yatmak*’ta.”²⁴²

²⁴¹ Özkırmı, A. (1995). “Değer Bunalımı ve Kimliksizleşme”. Sabahattin Şen (Hazırlayan). *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 20.

²⁴² Yavuz, H. (30 Kasım 1973). “Ölmeye Yatmak”. *Milliyet Sanat*, (56), 14.

cümleleriyle romanında bir Türk aydını olarak Aysel'in iç hesaplaşmalarını vererek dönemin ideolojisini sorguladığını ifade eder. Cumhuriyet'in ilk neslini temsil eden Aysel, *“Türkiye'nin bir dönemini anlatmak için eksen alınan kişidir. Bu kişinin kadın olması ise hem yazarın kadın olmasından hem de kadınların yaklaşık 1938-1968 yılları arasında yaşamlarındaki değişimleri yansıtmak içindir. Ayrıca çeşitli kazanımlara rağmen halen tam anlamıyla özgür olamadıklarını vurgulamak amacıyla seçilmiştir.”*²⁴³ Aysel Dereli ile Adalet Ağaoğlu'nun benzer özellikler taşıdığını belirten Olcay Öner toy, yazarın yaşamından kesitlerin yer aldığı romanda otobiyografik unsurlara rastlandığını ve Aysel'in yazarın romandaki temsilcisi olduğunu düşünür.²⁴⁴ Adalet Ağaoğlu da roman dünyasında hayat verdiği Aysel ile kendinin benzer sıkıntılar yaşadığını şu sözlerle dile getirir:

*“Aysel ya da ben, bir anlamda bir değişim döneminin içine düştük. Bu bir tarih zamanı olarak kuşağı çok belirleyici bir an diyeyim. An diyoruz ama, uzun bir insan tarihi içerisinde bizim içine düştüğümüz zaman parçası bir andır, bir küçük noktadır. (...) Dar Zamanlar'ı kat kat açmam ve zamanla bu kadar oynamamın tek nedeni beni boğan, beni daraltan ve bu toplumun, özellikle aydın takımının daraldığını sandığım noktaları görmektir. Üç asker darbesi geçirmiş bir zamanı yaşadım ben. Yeni kuşaklar geliyor. Çok daraldık, daraldım. Sadece bu anlamda değil. Töreler karşısında, kültür değişimi karşısında boğulduk.”*²⁴⁵

Yazar; Aysel'in ya da Aysel nezdinde romanda bahsi geçen dönemi yaşayan bütün aydınların üzerindeki baskının ve dolayısıyla yabancılaştırma nedenlerinin dönemin toplumsal, sosyal, kültürel ve siyasal koşullarında aranması gerektiğini savunur. Yeni bir anlayışla yetişen neslin gelenekle olan çatışmasını anlatan *Ölmeye Yatmak*, *“bu çatışmanın bir nesil üzerindeki etkilerini anlatması bakımından dikkate değer bir eserdir; hiç kuşkusuz cumhuriyet neslinin geçirdiği bunalım ve değişimin ifadesi niteliğiyle bir neslin romanıdır. Bu değişim ve dönüşümü başkisi Aysel'in üzerinden okumak mümkündür.”*²⁴⁶ Tutucu bir ailenin ikinci çocuğu olarak dünyaya gelen Aysel, bir kadın olarak, hem ailesi hem de toplum tarafından baskı görerek büyür. Ailesinin okutmak istemediği genç kadın, buna boyun eğmez. Türk gelenek ve görenekleriyle toplumsal yapıya karşı çıkması, çocukluk dönemlerinde başlar. Yani Aysel, dâhil olduğu toplumu ve kültürü reddeden bir yabancı olduğunun sinyalini, o dönemlerde verir. Ataerkil bir aile yapısı içinde büyüyen Aysel, özellikle ailedeki tek ve yıkılmaz güç olan babası Salim Efendi tarafından büyük bir

²⁴³ Topaloğlu, Y. (1999). *Adalet Ağaoğlu'nun İlk Romanları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 37.

²⁴⁴ Öner toy, a.g.e., 1984, 196.

²⁴⁵ “Dosya: Gerçeküstücülük 70 Yaşında-Dar Zamanlardan Geniş Zamanlara Adalet Ağaoğlu”. (Aralık 1994). *Varlık*, 61 (1047).

²⁴⁶ Ayaz, H. (Kış 2009). “Ölmeye Yatmak Romanında Aysel'in Yabancılaştırması”. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2 (2), 35.

baskı görür. Bu da onun, çevresindeki insanlara karşı güvensiz olmasının temelini atar. İlkokuldan sonra kızını okutmak istemeyen Salim Efendi için kız çocuklarının okuması anlamsız ve gereksizdir. Bu nedenle kızını okutmak istemez. Ancak Aysel'in ilkokul öğretmeni Dünder Bey'in zorlamasıyla okula devam etmesi için Ankara'ya teyzesi ve eniştesinin yanına gönderilir. Aysel, doğup büyüdüğü küçük Anadolu kasabasından çıkarak gördüğü baskıdan kurtulacağını düşünse de yanılır. Zira sürekli kendini kısıtlayan gelenekleri eleştiren genç kız, burada da baskıdan kurtulamaz. Git gide yalnızlaşıp içine kapanır.

Sandra Gilbert, romancıların ataerkil düzene duydukları isyanı açıkça değil de kaçık bir kadın karakter aracılığıyla dile getirdiklerini ifade eder. Bir yanda yapıtın kadın kahramanı melek prototipini temsil ederken diğer yandan deli kadın canavar prototipine uyar ve aslında bu ikisi yazarın bölünmüş kişiliğini, iki ben'ini temsil eder. Çünkü kadın yazar, gerçekte ne olduğu ile ne olması istendiği arasındaki bölünmüşlüğü yaşamaktadır ve yapıtın karakterleri bu yaşantıyı sergilerler.²⁴⁷ Öğretim üyesi olan Aysel de bahsini ettiğimiz bölünmüşlüğü yaşayan kadınlardandır. Çocukluk ve genç kızlık dönemlerinde hem aileden hem de toplumdan gördüğü baskı neticesince bir huzursuzluk yaşar. Bu huzursuzluk hâli, yaşamı boyunca peşini bırakmaz. Aysel'in bir otel odasına gidip ölmek amacıyla çırpılıplak yatağa girişiyle başlayan *Ölmeye Yatmak*'ta, genç kadını intihara iten süreç anlatılır. Yani Aysel'in otel odasına giderek ölmeye yatmasından önce yaşadığı olaylar geriye dönüşlerle ve Aysel'in uzun iç konuşmalarıyla verilir:

*“Halka halka açılan bir dalganın herhangi bir halkasında olmak. Oysa ben en son halkanın dışına doğru kayıyorum. Durmadan kayıyorum. Yürüyerek, çevremle gizli ilişkiler kurarak, yeni semt adları öğrenerek, yeni yüzler görerek ve her ilişkiden biraz daha az algılanmış çıkarak gittikçe geciken, gittikçe yorucu olan, gittikçe hiç dışına çıkılamayacakmış gibi olan, gittikçe hiç geri dönülemeyecekmiş gibi de olan ağır bir kayış.”*²⁴⁸

Çocukluk ve genç kızlık zamanlarında maruz kaldığı hapsedilmişlik hissinden ayaklarının üzerine basan bir kadın olduğunda dahi kurtulamayan Aysel, iç çatışmalar yaşar ve hep dış dünyayı sorgular. Ancak otel odasında geçirdiği bir saat yirmi yedi dakikalık zaman içinde geçmişiyle yüzleşir ve bu sefer kendiyi hesaplaşır. Başarılı bir

²⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Gilbert, S. M. ve Gubar, S. (1980). *The Madwoman in the Attic (The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination)*. United States: Yale University Press, 73-78.

²⁴⁸ Ağaoğlu, a.g.e., 2014, 77.

akademisyen olan genç kadın, dışarıdan bakıldığında sorunsuz giden bir evlilik ya da iş hayatı varmış gibi gözükse de aslında huzursuz ve yalnızdır.

Bunalar ya da yabancılaşan aydınlar, ruhsal dünyalarındaki boşlukları gidermek amacıyla hep bir objeye tutunma ihtiyacı duyarlar. Freud, nevrotik yabancılaşmış hastanın yabancılaşmış bir insan olduğunu söyleyerek bu kişilerin güçlü hissetmediklerini, korkak ve çekingen bir tavır sergilediklerini belirtir. Çünkü yabancılaşan bireyler, kendilerini kendi eylem ve yaşantılarının öznesi olarak görmezler. Yabancılaşmış oldukları için nevrotiklerdir. İçsel boşluk ve yetersizlik duygularını yenmek için tüm insansal niteliklerini, sevgilerini, zekâlarını, cesaretlerini yansıtacakları bir obje seçerler. Bu objeye boyun eğerek kendi nitelikleriyle ilişkide olduğunu duyarlar. Böylelikle güçlü, akıllı, cesur ve güvende hissederek. Onlar için tutundukları objeyi yitirmek, benliklerini yitirmek demektir.²⁴⁹ Yani bireysel varoluşları için bir araç bulan yabancılaşan bireyler, bu araca tutunarak var olmaya çabalarlar. Nasıl *Tutunamayanlar*'daki Selim yazılarına, Turgut iç sesi Olric'e; *Tehlikeli Oyunlar*'daki Hikmet oyunlarına ve kendi kafasında yarattığı Albay Hüsamettin Bey'e tutunup var olmaya çalıştıysa Aysel de Türkiye'yi uygar medeniyetler seviyesine ulaştırma idealini seçerek var olmak için bu uğurda savaş verir ve yazılarıyla insanları aydınlatmak için uğraşır. Sibel Irzık, romanın toplumsal açıdan Kemalizm'i, bireysel açıdan da aydın bir kadının Kemalizm'in getirdiklerini ve götördüklerini sorguladığını ifade eder.²⁵⁰ Cumhuriyet Dönemi aydınlarının çoğunluğu gibi Kemalizm ideolojisine bağlı olan Aysel, Kemalizm'e bağlı olmakla birlikte ideolojiyi ve dönemin aydınlarını da eleştirmekten kaçınmaz. Onun tek bir amacı vardır: özgür bir birey olarak vatanına sahip çıkıp vatani ve milleti için çalışmak. Aslında gelenekçi ailesine ve resmi ideolojinin hâkim olduğu toplum yapısına rağmen hiçbir zaman özgür ve birey olduğunu hissedemeyen Aysel, onun birey olmasını engelleyen bütün değerler sistemine karşı savaşı.

Yaşadığı tutsaklık hissi, Aysel'in sürekli özgürlüğü aramasına ve neticesinde de kendine yabancılaşmasına yol açar.

²⁴⁹ Fromm, E. (1989). *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum (Yanılsama Zincirlerinin Ötesinde)*. (Çeviren: Necla Arat). İstanbul: Say Yayınları, 65.

²⁵⁰ Irzık, S. (2003). "Ölmeye Yatmak, Anlatı ve Otorite". *Hayata Bakan Edebiyat-Adalet Ağaoğlu'nun Yapıtlarına Eleştirel Yaklaşımlar*. (Editörler: Nüket Esen, Erol Köroğlu). İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 46-55.

“(…) fiziksel açıdan ne Zebercet²⁵¹ gibi çirkin ve dışlanmış, ne Selim Işık gibi güçsüz ve hastalıktır ne de Gregor Samsa²⁵² gibi sosyal sistemin böceğe dönüştürdüğü kurbanlarından biridir. Ruhsal yönden de Zebercet’in, C.’nin ya da Selim Işık’ın, Yabancı’daki Meursault’un,²⁵³ Dava’daki Joseph K.’nin²⁵⁴ toplumsal normları anlama ve düzene uyum sağlamadaki beceriksizliğini göstermez.”²⁵⁵

Çünkü intihar etmeye karar verene kadar, toplumsal değerleri eleştirse de bu değerlere ve bu değerleri savunan insanlara ayak uydurabilmiştir. Yaşama ya da topluma karşı gereken mücadeleyi vererek saygın bir yere ulaşırsa da hissettiği dışlanmışlık duygusu, onu çevresindeki her şeyden uzaklaştırır ve onun çatışma yaşamasına sebep olur. İçinde bulunduğu sıkışmışlık durumundan kurtulmanın tek bir yolu vardır: özgürleşebilmek. Özgürleşebilmek içinse ölüme sığınmaya karar verir. Ancak ölmenden önce geçmişiyse

²⁵¹ Zebercet, Yusuf Atılgan’ın *Anayurt Otel* isimli romanındaki kişilik bunalımı ve yalnızlık çeken roman kişisidir. Manisa’nın Osmanlı döneminde yaşamış feodal ailelerden birisi olan Keçecizâdelere ait eski bir konaktan bozma otelde kâtiplik yapar. İçe dönük, son derece şizofik, çevresiyle ilişkileri sınırlı olup topluma ve toplumun değerlerine yabancılaşmıştır. Ancak bir gece gecikmeli Ankara treniyle otele uğrayan ve kısa bir süre sonra otelden ayrılan bir kadına âşık olunca, yaşadığı bunalımlı hayattan bir an olsun kurtulma hevesiyle, kendisinde bir takım değişiklikler yapmaya yönelir. Yabancılaşma konusu ekseninde ele aldığımız romanlardaki roman kişileriyle benzer özellikler göstermesi bakımından önem taşır.

Bakınız: Cuşa, H. (2015). *Yusuf Atılgan’ın Aylak Adam Romanına Bahtin’in Diyaloji Kuramı Eksenli Bir Yaklaşım*. Ankara: Gece Kitaplığı. / Kolcu, A. İ. (2003). *Yusuf Atılgan’ın Roman Dünyası*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı. / Yüksel, T. (Editör). (1992). *Yusuf Atılgan’a Armağan*. İstanbul: İletişim Yayınları.

²⁵² Samsa, Franz Kafka’nın *Dönüşüm* isimli öyküsünde böceğe dönüşen hayali karakterdir. Kendine yabancılaşma, eserin ilk cümlesiyle (“Bir sabah ansızın uyanan Gregor Samsa, kendini devcileyin bir böceğe dönmüş buldu.”) ortaya çıkar. Gregor’un dönüşümü eserin ilk cümlesinde başlamış görünse de, insanlığından tamamen uzaklaşması eserin ilerleyen bölümlerinde gerçekleşir. Eserin ilk bölümlerinde konuşma ve görme yetisi, insanlar ile aynıdır. Eserin devamında konuşma ve görme yetisini kaybeder. Giderek böcek bedenine uygun hareket etmeye başlar. Böcek yapısına sağladığı her uyum, insanlığından bir parça daha uzaklaşmasına neden olmaktadır. En sonunda böcek bedenine hâkim olması ve insansal zevklerin ona yabancı gelmesiyle kendine yabancılaşmanın tamamen içine düşer. Dönüşüm ve yaşamdan kopmanın verdiği yalnızlık açısından ele aldığımız romanlardaki roman kişileriyle benzer özellikler göstermesi bakımından önem taşır.

Bakınız: Çiçek, N. (2012). *Franz Kafka’da Yabancılaşma Problemi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

²⁵³ Meursault, Albert Camus’un *Yabancı* romanındaki merkezî kişisidir. Cezayir’de memurluk yapan bir Cezayirli Fransız’dır. Meursault’un annesinin ölümü, kahramanın cenaze töreni ve sonrasındaki garip davranışları, deniz kıyısında bir Arap’ı öldürmesi ve mahkemede yargılanması romanda geçen belli başlı olaylardır. Ancak Meursault, sıradan ve herkes gibi olan birisi değildir. Nitekim güneş yüzünden bir insanı öldürebilecek garip davranışları olan birisidir. O; dünyaya, kendine, topluma, değerlere yabancısıdır. Yazarın yalnızlık ve yabancılaşma sorunlarına bakışı açısından ele aldığımız romanlardaki roman kişileriyle benzer özellikler göstermesi bakımından önem taşır.

Bakınız: Durmuş, N. (2013). *Albert Camus’de İnsan ve İnsanın Anlam Arayışı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

²⁵⁴ Joseph K., Franz Kafka’nın *Dava* isimli romanındaki kişidir. Roman, bir banka memuru olan Joseph K.’nin bir sabah ansızın tutuklanmasıyla başlar. K. bu tutuklanmaya anlam veremez, çünkü suç niteliğinde herhangi bir şey yapmamıştır. Joseph K.’nin davası, topluma başkaldırısı ve toplumun çevrelemesine karşı olan özgürlükçü mücadelesi ekseninde sürer. Aslında onun davası toplumdur. Yabancı olduğu toplum tarafından çevrelenen K. başkaldırdığı “saçma” mekanizmadan çıkış yolu arar fakat sonunda kayıtsız bir biçimde ölümünü karşılar.

Bakınız: Eral, G. (2011). *Franz Kafka’nın ve Yusuf Atılgan’ın Romanlarının Varoluşçuluk Temelinde Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Çanakkale.

²⁵⁵ Şenol, D. (2009). *Adalet Ağaoğlu’nun Dar Zamanlar’ında Yabancılaşan Birey*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 28.

yüzleşmesi gerekir ve kendiyle yüzleşebilmesi için yalnızlığı seçer. Hayatının her döneminde yalnız olduğunu düşünen Aysel, ölümler de yalnız olmayı tercih eder. Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanındaki Selim gibi, roman boyunca ölümü sorgulayarak intihar düşüncesine mantıklı gerekçeler arar. En sonunda da Selim'den farklı olarak ölümler var olmayı değil, yaşadığı çatışmalardan sonra yaşayıp direnerek var olmayı seçer.

Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanı ile Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanı hemen hemen aynı dönemde yazılır. Adalet Ağaoğlu, bu iki roman arasındaki benzerliği şu sözlerle açıklar:

“Tutunamayanlar”la benim yayımlanamayan roman arasında tuhaf bir benzerlik olduğuna da değindim. Bu ikimizin de resmi ideolojiyi ironik bir biçimde sorgulayışımızdı. (...) Beni hâlâ heyecanlandıran ise, resmi ideolojinin at gözlüğü takmış biçimde tek yönlü rap-raplaşmasından duyulan tedirginliğin edebiyatımızda ‘sivilceler çıkarmaya başlamış bulunması.’ Sivilce iyidir. Hem sivil, hem ce’dir; gözle görülmektedir ve gecikmeden tedaviyi gerektirir.”²⁵⁶

Yazar, iki romanda da bireyin hem kendisiyle hem de toplumla olan iletişimsizliğinin ve kopuşunun anlatıldığını vurgular.

Ölmeye Yatmak romanının devamı niteliğinde olan *Hayır*'da Adalet Ağaoğlu, Aysel Dereli'nin hikâyesine devam eder. “*Hayır... Adalet Ağaoğlu'nun da belirttiği gibi ünlemle değil üç noktayla yazılmış, sloganvari olmayan cinsinden Hayır... Aysel için, dingin-derin içerlerde bir yolculuk; suskunluğun gücü anlamını taşır.*”²⁵⁷ Çocukluğundan beri hareketleri ve özgürlüğü kısıtlanan Aysel, *Ölmeye Yatmak*'ta, parçalanmış benliğinden kurtulmak amacıyla ölmeyi düşünse de bunu gerçekleştirmeyerek hayata karşı direnmeyi seçer. Zira her şeye rağmen hayata dair bir umudu vardır ve hayatla uzlaşabilmenin mümkün olduğuna inanır. Bu doğrultuda *Hayır*'da, kendisini yabancılaşmaya iten bütün etkenlere hayır demek için hayatına devam eder.

Ölmeye Yatmak'ta iş hayatıyla alakalı sıkıntılar yaşayan ve yayımlanmamış bir yazısı yüzünden yargılanan akademisyen, *Hayır*'da “Sosyal Bilimler Onur Plaketi”ne layık görülür. Ödül törenine gitme hazırlıklarıyla başlayan roman, Aysel'in ödül törenine gitmemesi ve ortadan kaybolmasıyla son bulur. Bu iki olay arasında geçen zamanda

²⁵⁶ Ağaoğlu, A. (2004). *Damla Damla: Günler*. İstanbul: Alkım Yayınları, 226-227.

²⁵⁷ Şenol, a.g.e., 2009, 99.

başarılı akademisyenin geçmişi ve kendine yapılan haksızlıkları hatırlaması, sorgulamalarıyla verilir:

“Yenins:

Yaşamaktan hiç kaçmadınız siz.

Aysel:

Her zaman kaçtım.

Yenins:

Yaşanması yaşamaya benzeyen şeylerden demek istiyorum.

Aysel:

Yaşanacak fazla bir şey de yoktu zaten.

Yenins:

Yalnızca başkalarının hayatını yaşadığınıza inanmıyorum.

Aysel:

Herkes gibi. Sanırım yalnızca bunu yaşadım. Belki... Evet, bir kez dışında... Bir kez, genele benzemeyen bir yaşantım oldu.”²⁵⁸

Yenins, Aysel’in zihninde yarattığı hayalî kahramandır ve ona göre yeni insanın temsilcisidir. Yani Yenins; *Tutunamayanlar*’daki Turgut’un Olric’i, *Tehlikeli Oyunlar*’daki Hikmet’in Albay Hüsametdin Bey’i gibi hayalîdir. O, Aysel’in kafasının içindedir ve yoluna devam etmesi için cesaretlendirici bir ögedir. Hayata karşı başkaldırıdır ve Aysel’in tamamlayıcısıdır.

“Aysel, ülkesinde sonsuz özgürlüğü, demek ki; gerek ‘Aydın intiharları ve Geleceğin Başkaldırısı’ adlı incelemeye gerekse Aysel’in roman içinde toplumdan soyutlanmasına bakılırsa, Adalet Ağaoğlu’nun ‘Hayır...’da gerçek manada intiharı benimsemediğini, buna karşın intiharla zihni bir eylemi, başkaldırını benimsediği görülür. Hayır...ın yazınsal gerçekliği içinde intiharı başkaldırıyla bütünleşir, onunla anlamlandırılabilir (...) Ölüm yok oluşu anlatmaz he zaman; bazen ruhsal ve dışınsel yeniden üretilişin de belirteci olabilir. Bu yok oluş biçimi intihar da olsa da.”²⁵⁹

“Aydın İntiharları ve Geleceğin Başkaldırısı” isimli araştırmasıyla aydınların yaşadığı bunalımları ve aydın intiharlarını ele alan Aysel, aslında intiharın hayata yenilmek olmadığını anlar. *Ölmeye Yatmak*’ta intihara karar vererek bir otel odasına kapanan ancak iç hesaplaşmalarından sonra intihar etmekten vazgeçen Aysel Dereli, *Hayır* romanına geldiğinde entelektüel intiharları konusunda araştırma yapar.²⁶⁰ Önce birey olma mücadelesi veren akademisyen, git gide yaşadığı topluma yabancılaşan bir kadına dönüşür ve en sonunda yabancılaşma sürecinin sonuna geldiğini anlayarak kişilik bölünmesi yaşar. Diğer bir ifadeyle *Ölmeye Yatmak*’ta ölümü kabullenen Aysel, *Hayır*’da yeniden var

²⁵⁸ Ağaoğlu, A. (1987). *Hayır*. Ankara: Remzi Kitabevi, 114.

²⁵⁹ Gümüüş, S. (2000). *Yazının ve Tarihin Bilinci*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 130.

²⁶⁰ Parla, a.g.e., 2009, 305.

olmaya çalışsa da bunu başaramaz ve diğer bunalan aydın roman kişileri gibi boşlukta kaybolur.

Yabancılaşma üzerinde en sistematik düşünce üreten filozoflardan biri olan Karl Marks' a göre “*bunalım, meta toplumunun kapitalist sistem içerisinde hızla evrimleşmesi ile değişim değerinin kullanım değeri üzerinde giderek büyüyen bir egemenlik kurması ve bunun sonucunda, insanın ürününe, emeğine, topluma ve kendi varlığına yabancılaşması, bunları kontrol etme gücünü yitirmesidir.*”²⁶¹ Marks; yabancılaşma hâlini güçsüzlük, tecrit olma, normsuzluk ve kendinden soğuma boyutlarının oluşturduğunu belirtir.²⁶² Adalet Ağaoğlu'nun *Hayır* ve *Ölmeye Yatmak* romanlarındaki Aysel Dereli, Sait Faik'in *Kayıp Aranıyor*'undaki Nevin, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ındaki Turgut ve Selim ile *Tehlikeli Oyunlar*'ındaki Hikmet, Marks'ın bahsini ettiği boyutları yaşamışlardır. Ayrıca halkın sahip olduğu millî vasıfları özümseyerek halka liderlik edecek konumda bulunması gereken aydınlar kitlesi, yüzeysel yenileşme çabalarıyla boş bir batılılaşma çabası içine girer.²⁶³ Bu doğrultuda da mensubu olduğu toplumla çelişerek yalnızlığa sürüklenirler. Diğer bir ifadeyle, yetiştirme tarzları yüzünden mensup oldukları toplumun hiçbir değerini benimsemeyerek toplumdan kopuk yaşarlar. Ele aldığımız romanlardaki yabancılaşan aydın basın çalışanı kişiler; toplumla bütünleşemeyerek sosyal ilişki kurmada başarısızlık yaşayan, bu nedenle çevrelerinden uzaklaşan kişilerdir. Kendilerini bu dünyaya ait hissetmezler ve sürekli bir ikilem yaşarlar. Beşir Ayvazoğlu'nun bu ikilemi yaşayan aydınların yaptıklarından daima şüphe duyduğunu belirttiği gibi²⁶⁴ roman kişileri de önce toplumdan sonra da kendilerinden şüphe duyarak hayatta kalma mücadelesi verirler. Kimlik bunalımı içine düşerler ve önce yalnızlıklarını yazılarıyla gidermeye çalışsalar da bir süre sonra yazdıklarının içinde boğularak kaybolurlar.

Tutunamayanlar'dan 19 yıl sonra yayımlanan Orhan Pamuk'un *Kara Kitap* isimli romanı, Oğuz Atay'ın romanıyla benzerlikler gösterir. Roman, avukatlık yapan Galip'in kaybolan eşi Rüya ile Rüya'nın üvey ağabeyi *Milliyet* gazetesinin köşe yazarı Celâl Salık'ı arayışını anlatır. Amcasının kızı Rüya'yla evli olan Galip, bir gün Rüya'nın 19 kelimelik mektubuyla sarsılır. Mektubunda onu terk ettiğini yazan Rüya; nereye gittiğini, ne zaman döneceğini ya da kiminle gittiğini yazmayarak kayıplara karışır. Rüya'nın yanında onun

²⁶¹ Tolan, B. (1983). *Toplum Bilimlerine Giriş*. Ankara: Savaş Yayınevi, 283.

²⁶² Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çeviren: Osman Akınhay, Derya Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 799.

²⁶³ Turhan, M. (1967). *Garplılaşmanın Neresindeyiz?*. İstanbul: Yağmur Yayınevi, 86.

²⁶⁴ Ayvazoğlu, a.g.m. 1995, 292.

üvey ağabeyi Celâl'in de kaybolması, Galip'i bir boşluğa ve arayışa sürükler. Öyle ki eşini çok seven Galip, eşinin kendisini neden terk ettiğine bir anlam veremez ve bu sorunun cevabını bulmak için araştırmalar başlar. Bu doğrultuda tıpkı *Tutunamayanlar*'da Selim'in intiharının arka planını öğrenmek isteyen Turgut'un onun hem çevresini hem de yazılarını incelediği gibi Galip de işe Celâl'in evi ve yazılarından başlar. Celâl'in köşe yazılarını inceleyerek yazılarından onu yönlendirebilecek ipuçları bulmak için çabalar. Roman boyunca karşımıza çıkan Celâl'in yazıları, *Tutunamayanlar*'daki Selim'in yazıları gibi yol gösterici yazılardır. Gazetecinin yazılarını okuyarak onun iç dünyasına girmeye çalışan Galip, bir süre sonra Celâl'e dönüşür ve onun gibi hareket edip onun yerine yazılar yazmaya başlar.

Köşe yazılarıyla İstanbul'da ünlü bir gazeteci olan Celâl, yalnızlığı sever. Bu nedenle hem çevresindeki yakınlarına hem okurlarına hem de iş arkadaşlarına karşı her zaman mesafelidir. Romanında *Binbir Gece Masalları*, *Mesnevî*, *Mantıkut Tayr* ve *Hüsn ü Aşk* olmak üzere dört Doğulu eserden yararlanan Orhan Pamuk'un romanında aslında yolculuk teması ve kendi ben'ini arayış hâkimdir.

“Romanın ana izleği kimlik krizidir. ‘Kendi olmak mümkün mü?’ sorusu bütün eseri kuşatır. Bu eserde Pamuk, Türk kimlik ikilemine evrensel bir boyut kazandırmaya çalışır. Böylece hem Türk hem evrensel okuyucunun ilgisini uyandırmayı başarır: Türk kimlik krizi izleği okuyucusunun ilgisini cezbederken, yabancı okuyucu Galip’in serüvenlerine merak sarar; çünkü roman, çağdaş insanı tedirgin eden kimliğin parçalanmasının izleğini inceler de.”²⁶⁵

Bununla birlikte Celâl'in yazıları da Doğu ile Batı arasında sıkışıp kalan ve kendi benliklerinden uzaklaşarak boşluğa düşen kişilerle doludur. Taciser Belge, yazarın amacının şimdiye kadar sunulmuş bütünselci düşünceleri sarsarak var olan mitleri çözmek ve silmek olduğunu ifade eder. Böylece Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarında gördüğümüz kimlik oluşturma çabası, Orhan Pamuk'ta tersine çevrilir ve kimliksizleştirme ya da mitten arındırma çabasına dönüşür.²⁶⁶ Romanda kendinden memnun olmayan Galip, Rüya'nın çok sevdiği polisiye romanlarındaki bir kahramana benzemek ister. Hiçbir zaman kendi olamayan genç adam, durumunu düşündüğünde bir labirentte kaybolmuş gibi hissederek bu labirentte olmak istediği çeşitli yüzlerle karşılaşır. İşte Rüya'nın da hayran olduğu gazeteci Celâl de bunlarda biridir. Celâl kaybolduktan sonra onun gibi davranıp

²⁶⁵ Saia, E. (2016). *Orhan Pamuk'un Romanlarında Batı İmgesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 93.

²⁶⁶ Belge, T. (1996). “Rüyadan Kâbusa, Fantastik Şehir İstanbul”. Nüket Esen (Derleyen). *Kara Kitap Üzerine Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 209.

onun yerine yazılar yazması ve onun kimliğine bürünmesi de etkisi altında kaldığı bir ismin yerine geçerek kendinden memnun olmayan Galip'ten kurtulmaktır.

Roman, *Tutunamayanlar*'dan farklı olarak Celâl'in ve Rüya'nın gizemli bir katil tarafından öldürülmesiyle biter. Başından geçen bu olayı anlatarak bunu yazıya döken Galip ise yazar hâline gelir. *Tutunamayanlar*'daki Turgut, yakın arkadaşı Selim'in intiharından sonra onun intiharının arkasında yatan gerçekleri araştırmak amacıyla onun dünyasına girerek yazılarını inceler ve yazılarını okudukça aslında kendisinin de Selim'den farkının olmadığını görür. Yaşadığı olayları ve Selim'in yazılarını, roman şeklinde trende tanıştığı bir gazeteciye yollayarak gazeteciden bunu yayımlamasını isteyip ortadan kaybolmayı seçer. *Kara Kitap*'taki avukat Galip ise eşi Rüya ve eşinin üvey ağabeyi Celâl'in neden kaçtıklarını bulmak için Celâl'in dünyasına girerek onun kimliğine bürünür. Onun yazılarını okuyan, onun yerine gazeteye yazılar yazan ve onun gibi olmak istediğini roman boyunca belli eden Galip, Turgut'tan farklı olarak, bu hikâyeyi anlatarak bir yazar hâline gelir.

2.2.1.1.3. İdeal öğretmenin ana vasıfları: hem öğretmenlik yapan hem de basın hayatında çalışanlar

Ülkede yaşanan siyasî, sosyal, iktisadî ve kültürel gelişimler kadar halkın eğitime de gereken önem verilmelidir. Zira eğitim olmadan siyasî, sosyal, iktisadî ve kültürel gelişimi sağlamak zordur. Bu doğrultuda her alanda gelişimi sağlamak amacıyla öğretmenlere ihtiyaç vardır. Bilgi verme ve eğitim yoluyla zihinleri aydınlanmış kişiler yetiştirmek arzusuyla yola çıkan idealist öğretmenlerin hem kendilerine hem öğrencilerine hem de topluma karşı belirli görevleri ve sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar, haksızlıklar karşısında fikirlerini dile getirmeyi ve örnek birer insan olmayı gerekli kılar. Diğer bir ifadeyle idealleri olan bu kişilerin “*daha akılcı, daha insancıl ve herkes için daha iyi bir toplum düzenine ulaşılabilmesi için bu hedefin önündeki engellerin aşılması yolunda yapılması gerekenleri saptayan, bunları inceleyen, onların savaşımını veren ve yaşamını büyük ölçüde buna göre uyumlaştıran kişiler*”²⁶⁷ olmaları gerekir. Murat Belge, bir aydın grubu olarak öğretmen aydın modelinin stratejik öneme sahip olduğu üzerinde durarak özellikle köy öğretmenlerinin gittikleri yerlerde halkı aydınlatarak toplumu temsil etme

²⁶⁷ Ataöv, T. (2005). ‘Aydın’ Kime Demeli?. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 9-10.

görevlerinden bahseder.²⁶⁸ Eğitime ve eğitmeye önem veren öğretmen aydın modeli, Anadolu insanını fikrî açıdan yeni değerlerle donatmak amacıyla yola çıkan bireylerdir. Cumhuriyet sonrası Türk aydınlarını, “evrenselleşme arzusu” ile “tereddütün ve arayışın genç aydınları” başlıkları altında inceleyen Yunus Balcı, bazı romanların millî ve manevî değerleri öne çıkarttığını, bazılarının sosyalist çizgide, bazılarının ise varoluşçu tarzda ilerlediğini ifade eder.²⁶⁹ İncelediğimiz romanlara baktığımızda karşımıza çıkan öğretmenlik yapan idealist basın çalışanlarının, Yunus Balcı’nın ifade ettiği çizgide yürüyerek önce eğittikleri öğrencilerini, sonrasında da insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak için uğraştıklarını görürüz. Çünkü her türlü problemin altında eksik verilen eğitimin ya da eğitimsizliğin yattığını bilerek hareket eden roman kişileri, temel aydınlatıcı görevini üstlenirler.

Romanlarda öğretmenlik yapan idealist basın çalışanı olarak üç isimle karşılaşırız: Yusuf Ziya Ortaç’ın *Göç* (1943) romanındaki Nihat Ahmet, Cevdet Kudret’in *Sınıf Arkadaşları* (1943), *Havada Bulut Yok* (1958) ile *Karıncayı Tanırsınız* (1976) romanlarındaki Süleyman, Afet Ilgaz’ın *Aşamalar* (1977) romanında geçen Gülsüm. Hem öğretmenlik yapan hem de şiir/yazı yazar Gülsüm, Nihat Ahmet ve Süleyman, öğrencilerine bilgi verme ve onları aydınlatma isteğiyle dolu aydın ve idealist öğretmenlerdir. Erol Güngör’ün aydın tanımındaki gibi gördükleri şeyler arasında bir sebep-sonuç ilişkisi bulmaya çalışarak halkın dar ve sathî dünyasının ötesinde objektif realiteyi kavramak için çaba gösterirler.²⁷⁰ Daima ispat ve tahkik mevzuu olan bilgilerle, inançlarla ya da kanaatlerle hareket ederek halkın dünyasını aydınlatmak amacıyla uğraş veriler. Ülkelerini ve Anadolu’daki öğrencileri düşünerek onlara toplumcu ve milliyetçi düşünceleri aşılama çabası bu genç öğretmenler, toplum hâlindeki değişimin ancak bireyde başladığını, öncelikle bireyin kendi duygu ve düşüncelerini değiştirmesi gerektiğini savunurlar. Milli duygularına sahip çıkan bireyler yetiştirmek amacıyla da öğrencilerini sessiz kitle içinde yer almayan bireyler olarak toplum içinde var etmek için çabalarlar.

“Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllarda ve daha sonraları Köy Enstitüleri’nde sembolleşen misyoner aydın tipi, esas itibarıyla öğretmen-aydın tipini öne çıkarmıştır. Burada aydının tavrı, diğerlerinin bilmediği hakikate sahip ve bunu diğerlerine bildirmekle görevli bir rahip tavidir. Bu

²⁶⁸ Belge, M. (1983). “Tarihi Gelişme Sürecinde Aydınlar”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 126.

²⁶⁹ Balcı, a.g.e., 2002, 218.

²⁷⁰ Güngör, E. (2007). *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 254.

*tavır, kolonizasyon döneminde batı uygarlığı, Asya'da, Güney Amerika'da, Afrika'da vs. yaymaya çalışan misyonerlerin tavırlarından biçimsel olarak farklı değildir. Misyoner-aydın herkes için geçerli ve hayata geçirilmesi zorunlu bir toplum modeline sahip olduğu inancıyla hareket etmektedir.*²⁷¹

Bahsini ettiğimiz düşüncelerle benzer düşünceleri savunan Şerif Mardin de kutsal simgeler âleminin anlamlarını başkalarına aktarabilmek için öğreticinin ortaya çıktığını söyler. Aydın öğretmenin temel uğraşı, simgeler âlemini anlayabilmek, onları başkalarına anlatmak ve doğru ile yanlış arasındaki ilişkilere eğilmek olur. Öğretici, öğretmek için mevcut metinleri kullandığı zaman simgeler âleminin anlaşılması zor veya boşlukları olan bölümlerinde simge sisteminin eksikliklerinin farkına vararak bu eksiklikleri, başkalarına söylemese bile, kendi kafasında yorumlamaya çalışır. Eksikliklerin çok fazla olduğu kanaatine varırsa sisteme karşı çıkmasına yol açan ortam yaratılmış olur. İşte bu noktada öğretmen görevi, aydın fonksiyonuna dönüşür.²⁷² Ülkesine millî duygularla bağlı olan Yusuf Ziya Ortaç'ın *Göç* romanının merkezî kişisi Nihat Ahmet, Kurtuluş Savaşı yıllarında gittiği okuldaki öğrencilerine bağımsızlığı ve millî duyguları verir. Aynı şekilde Afet Ilgaz'ın *Aşamalar* isimli romanında da toplumcu gerçekçi anlayışı savunan ve çevresindeki insanlara, özellikle öğrencilerine toplumsal sorumluluk bilincini aşılamaaya çalışan Gülsüm, kalıplarını aşarak gelişmesini tamamlamış bir kadındır. Cevdet Kudret'in birbirinin devamı niteliğinde olan *Sınıf Arkadaşları*, *Havada Bulut Yok* ve *Karıncayı Tanırsınız* romanlarındaki Süleyman ise, içindeki meslek ve insan sevgisiyle yoksul insanlara yardım etmeye çalışan idealist bir öğretmendir.

Düşünce sistemlerinin yerleşmesinde bireylerin düşünceleri, sözleri ve davranışları önemli rol oynar. Öyle ki zihinde oluşan düşünceler; sözler, yazılar ve davranışlar aracılığıyla insanlara iletilir. Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in kuruluşu aşamasında da, diğer düşünce sistemlerinde olduğu gibi, Cumhuriyet ideolojisinin tanıtımında birtakım insanların desteği gerekmiştir. Bahsi geçen düşünce sisteminin yerleşmesi için çaba gösteren kişiler arasında basın-yayın ve eğitim gibi alanlarda çalışanlar da yer alır. Yani yeni bir toplum düzeni kurulurken idealist kimliklerden faydalanılmıştır ve bu doğrultuda Cumhuriyet'in yerleşip kökleşmesinde önemli roller üstlenen kişiler, rollerinin gereğini yerine getirmeye çalışmışlardır. İşte Cumhuriyet'in kökleşmesi için gönüllü çaba harcayan insanlardan biri de Yusuf Ziya Ortaç'tır.

²⁷¹ Bilgin, N. (1995). "Toplumdan Sosyal Sisteme Entelektüeller". Sabahattin Şen (Hazırlayan). *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 195.

²⁷² Mardin, a.g.e., 1992, 146.

Cumhuriyet'ten bir hayli önce doğmuş olanlar dâhil, ilk gençlik yılları Cumhuriyet'e denk gelen yazarların büyük çoğunluğunun Cumhuriyet'i ve resmî ideolojiyi benimsemiş kişiler olduğunu ifade eden Selçuk Çıkla, Cumhuriyet'in kurucu kuşağından olan edebiyatçıların Ankara'ya iman derecesinde bağlılıklarının bilindiğini belirtir. Bu bağlılığı bazı yazarlar şiirleriyle, bazıları hikâye, roman, deneme ya da tiyatro eserleriyle gösterirler. Şiirleri, yazıları, kitapları ve çıkardığı yayın organlarıyla bu süreçte önemli katkılarda bulunan sanatkârlardan olan Yusuf Ziya Ortaç,²⁷³ Cumhuriyet'ten sonra sanatçı ve gazeteci kimliğiyle karşımıza çıkar. *Göç* isimli romanında da eleştirel bir tavırla olayları irdeleyen ve bu eleştirel tavrı yazmış olduğu yazılara ya da şiirlere yansıtan Nihat Ahmet karakterine, kendi düşünce sistemini aktararak Nihat'ı romandaki sözcüsü olarak seçer. Yani yazar, “otobiyografik bir roman olan *Göç*'te kendi hayatını romanlaştırır.”²⁷⁴ “Edebiyatın vatanla sınırlarının bir olduğu”²⁷⁵ düşüncesi yönünde ilerleyen ve bakış açısı ya da dünya görüşünü yansıttığı yazılarının yanında öğrencilerine de vatan sevgisini aşılama çabası Nihat, vatanının menfaati doğrultusunda hareket ederek Anadolu topraklarında yaşayan insanlardaki eğitim yetersizliğini öğretmen aydın rolüyle gidermek için çabalar.

Babası vefat eden Nihat Ahmet'in annesiyle verdiği hayat mücadelesinin anlatıldığı *Göç*'te; Ziya Refik'le tanıştıktan sonra edebiyat çevresine giren Nihat, Muharebenin başlamasıyla askere alınır. Ancak hastalanarak tekrar İstanbul'a döner ve bir süre sonra da İzmit'e edebiyat öğretmeni olarak gider. Savaş yıllarında Anadolu'nun durumundan etkilenir. İzmit'e gitmesiyle içinde bulunduğu burjuva yaşamdan çıkarak Anadolu'ya ve Anadolu halkına yaklaşan genç adam, toplumsal meselelere daha fazla eğilir. Toplumsal meseleler karşısındaki yaklaşımında ve dolayısıyla bakış açısında köklü değişimler olur. Vatanını ve milletini düşünerek Anadolu'ya ışık saçan idealist öncülerden olma amacını güder. Diğer bir ifadeyle Kurtuluş Savaşı yıllarında bir dönem İzmit Sultanisi'nde öğretmenlik yapan Nihat, hem öğretmen hem de aydın sıfatıyla etrafını aydınlatmak ve toplumu şekillendirmek ister. Milliyet duygusunun tohumlarını atmaya çalıştığından tıpkı *Aşamalar*'daki Gülsüm gibi okul müdürü tarafından uyarı alır. İzmit Sultanisi'nin

²⁷³ Çıkla, S. (2005). *Cumhuriyet Düşüncesinin Kökleşmesinde Yusuf Ziya Ortaç'ın Yapıtlarının Yeri ve Önemi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 103.

²⁷⁴ Çetişli, İ., Çetin, N., Doğan, A., Gür A., Demir, Ş. ve Karataş, C. (2007). *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 300.

²⁷⁵ Şahâbeddîn Süleymân'ın “Edebiyât-Vatan-Ahlâk” isimli yazısındaki “Edebiyat bu noktada fikr-i vatanla hem-hudûddur.” sözünden alıntıdır.

Bakınız: Polat, N. H. (2005). *Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 704.

Türkçülük tohumlarının atılması için uygun bir tarla olmadığını, zira okulda Arnavut, Çerkez gibi farklı kültürden öğrencilerin bulunduğunu, dolayısıyla da öğrencilere vermek istediği Türkçülük cereyanından ailelerin rahatsızlık duyduğunu ifade eden müdür, Nihat Ahmet'i uyarır. Kendi milliyetlerini duyuracak birkaç şiir okutmasının ve bu doğrultuda birkaç söz söylemesinin nesinin yanlış olduğunu anlayamayan genç adam, bu uyarıya rağmen millî hassasiyetle hareket etmekten vazgeçmez ve okuldaki insanları geri fikirli olmakla suçlar. Ona göre gerekli eğitimi almamış ya da yanlış almış kişiler, geri kalmıştır. Dolayısıyla kendileri için neyin doğru neyin yanlış olduğu konusunda habersizlerdir. Memleket meseleleri için doğruyu düşünme nitelikleri yoktur. Bu nedenle öncelikle kişilere doğru bir eğitim vererek kişilerin iyiyi ve kötüyü ayırt etmesi sağlanmalıdır.

İstanbul'da doğup büyüyen Süleyman'ın ilkokul hayatından üniversite hayatına kadar geçen süreyi anlatan *Sınıf Arkadaşları*, Edebiyat Fakültesi'ni bitiren genç adamın edebiyat öğretmeni olarak Kayseri'de bir liseye atanmasıyla birlikte burada yaşadıklarının anlatıldığı *Havada Bulut Yok* ve Kayseri'den tekrar İstanbul'a dönen Süleyman'ın İstanbul'da karşılaştığı zorluklara yer veren *Karıncaı Tanırsınız*, Cevdet Kudret'in nehir roman serisidir. Bahsini ettiğimiz roman serisinde, idealist öğretmen tipiyle karşılaşırız. *Havada Bulut Yok* romanında atamasının Kayseri'ye yapılmasıyla annesini İstanbul'da bırakarak Kayseri'ye gelen Süleyman, sadece haritalarda gördüğü Anadolu ile ilk defa burada karşılaşır. Yusuf Ziya'nın *Göç* romanındaki Nihat Ahmet gibi öğretmenlik amacıyla gittiği yerde Anadolu'nun gerçek yüzüyle karşılaşan Süleyman, bilgilerini paylaşmak amacıyla işe koyulur. İstanbul'dan Anadolu'ya gelişiyle Anadolu'daki sefaleti, sınıflar arası sosyal dengesizliği, aydın olarak nitelendirilen kişilerin sorunlara karşı vurdumduymazlığını, işlemeyen düzenin aksaklıklarını gören Süleyman'la birlikte romanda, “yalnız İkinci Dünya Savaşı koşullarının değil, tek parti iktidarının baskısının, savaş zenginlerinin, örgütsüz emeğin ve anlamı örtük yazılarla başı derde girmeden gerçekleri anlatmayı başardığını sanan ‘aydın’lar da irdelenir.”²⁷⁶ Okul müdürünün;

“Biz burada bir aile gibiyiz (...). Hepimiz birbirimize sınıksız bağlıyız. Hepsi on beş-yirmi aydın, öbür dairelerden de beş on okumuş adam gelir, bunun dışında görüşecek başka kimse bulamazsınız. Akşam olup da dersler bitti miydi, doğruca kahveye gideriz. (...) Mahum ya burası taşra. İnsan dairelerden çıktı mı yapacak iş bulamaz. Biz aydınların görüşebileceği kimse yoktur ki, gidip beş on laf edesin. Hem zaten akşama kadar bilim içinde boğuluyorsunuz. İşten kurtulunca

²⁷⁶ Kudret, C. (2012). *Havada Bulut Yok*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 11.

*insan biraz da eğlenmek istiyor. Eğer tavla ile iskambil de olmasa bütün arkadaşların hali haraptır.*²⁷⁷

sözleriyle aydın olarak tanımlanan kişilerin Anadolu insanına yardım etmekten ziyade kendi aralarında eğlenerek suya sabuna dokunmadan yaşayıp gittiğini anlar. İşlemeyen sistemi düzeltmek yerine vurdumduymaz bir tavır takınan eğitimci aydınları eleştiren Süleyman, çevresindeki insanların aksine aydın sorumluluğuyla etrafındaki sorunlara gözünü yummayarak çözüm arar:

*“Şunlar yatılı öğrenciler. Hayatlarının her ânı okulun saatiyle ayarlanmış. Çalışırlarsa başarı kazanmamaları için hiçbir sebep yok. Şunlar memur, ya da yerli eşraf çocukları. Üstleri başları derli toplu. Çoğu düzgün çalışıyor. Gelecek yılların büyük memur ve eşrafı hep bunların içinde. Hayatta ellerinden tutacak kimseleri var. Şunlar yoksul çocuklar. Ne oldukları elbiselerinden belli, fakat ilerde ne olacakları belli değil. Ellerinden geldikleri kadar çalışır, yine de üstün bir başarı kazanamazlar. Evleri, ışıkları, yemekleri daha ötesine elverişli değil. Çoğu okumayı yarı yolda bırakacak. Dünyada kendilerini tutup yükselecek, ya da yükselme olanaklarını hazırlayacak kimseleri yok. Gelecek yılların küçük memurları, ayak satıcıları, tezgâhtarları... Şunlar da başka bir küme. Üçü dördü birleşip bir ev tutuyor, bekâr hayatı yaşıyorlar. Çoğu tembel. Okula haftada iki üç kere şöyle bir uğruyorlar. Doğru dürüst kitapları bile yok. İşleri güçleri süslenmek. Bakıyorsunuz, birinin boynunda şık bir kravat, bacağına ise şalvara benzer bir pantolon. Şehirli gibi giyinmeye özeniyor, heniz beceremiyorlar.”*²⁷⁸

Öğrencilerinin kaderini başarılarından ziyade toplumsal sınıf farklılıklarının belirlediğini dile getiren Süleyman, toplumcu gerçekçi bir yaklaşımla sınıf farklılığına isyan eder. Bununla birlikte Anadolu halkına yardımcı olmakla görevli sözde aydınların eleştirisinin de yapıldığı romanda, aydın ile halk arasındaki kopukluğa da değinilir: *“Aydın! Aydın! Sokulma o pis insanların içine. Şöyle uzakta dur! Şunlara bakın... Mundar, bitli... Girme içlerine diyorum sana! Mikrop alırsın. Bekle, dağılsınlar da sonra gelirsın. Daha uzağa git, daha uzağa! Bak, şurada temiz pak beyler duruyor, onların yanına git!”*²⁷⁹ Aydınların Anadolu’ya ve Anadolu halkının içine karışması gerekirken onlardan uzak durması, maddî durumu iyi olan bir annenin, Aydın adını verdiği çocuğuna söylediği sözlerle ironik anlamda tenkit edilir. Eğitim hakkının sadece maddî açıdan güçlü olanın yanında olmasını doğru bulmayan genç öğretmen, bunu düzeltmeye çalışır. Fakir öğrencilerine yardım etme arzusuyla önce müdür ve öğretmen arkadaşlarına, sonra Maarif Müdürü, İskân ve Milli Emlak Müdürü ile Belediye Reisine başvurursa da bu çabalarına karşılık alamaz. Kendi imkânları dâhilinde Anadolu insanına yardım etmeye karar veren

²⁷⁷ Solok, a.g.e., 2012, 20.

²⁷⁸ Solok, a.g.e., 2012, 101-102.

²⁷⁹ Solok, a.g.e., 2012, 179.

öğretmen, halkevinde çalışarak durumu iyi olan insanlardan yardım toplayıp fakirlere verir. Rapor fabrikası adını verdiği halkevi sayesinde köyleri gezip köylüleri tanıma fırsatı bulan Süleyman, bir süre sonra asıl meselenin yoksulluğu bitirmekten geçtiğini düşünür. Bu nedenle “Yoksulluğun Kaldırılması” ismini taşıyan bir makale yazar ve makaleyi önce Yusuf Hadi Bey’in *Cemiyet* gazetesine yollar. Süleyman, Yusuf Hadi Bey’in gazetesinin yönetimini bıraktığı mahalle ve sınıf arkadaşı Haydar’ın makaleyi yayımlayacağını düşünse de bu konuda hayal kırıklığına uğrar:

“Süleyman, mahalle ve sınıf arkadaşı Haydar’ın yazıyı basacağını umuyordu. On gün sonra aldığı bir mektupta, “gazetede böyle konulara yer verilmediği” nazikçe anlatılıyor; “okuyucunun, katili bulunmayan önemli cinayetler; dedikodu uyandıran büyük yolsuzluklar; yedinci kocasından nasıl ayrıldığını anlatan sinema yıldızları” ile daha çok ilgilendiği bilgilendiriliyor; “basılmayan yazıları geri yollamak gazetecilikte âdet olmadığı halde” Süleyman’ın yazısı “bir dostluk belirtisi olarak” gönderiliyor; eğer gazetelere mutlaka yazı yazmak istiyorsa “daha hafif ve daha suya sabuna dokunmaz konular” seçmesi rica ediliyordu.”²⁸⁰

Aldığı cevap karşısında üzülen Süleyman, makalesini iki gazeteye daha yollar ancak o gazetelerden cevap bile alamaz. Bunun üzerine yazısını *Dünyaya Bakış* dergisine gönderir ve 15 gün sonra makalenin basılmış bulunduğu sayıyla birlikte bir de teşekkür mektubu alır. Mektupta başka makalelerine sayfalarının her zaman açık olduğunu belirten gazete, Süleyman’dan Kayseri ile ilgili gözlemlerini birer röportaj şeklinde yazıp göndermesini rica eder. Genç öğretmen, aynı dergiye birkaç yazı daha yollar. “Kayseri’de Hayat” genel başlığı altında yazdığı röportajlarının bir tanesinde şehrin belli başlı kazanç kaynaklarını; başka birinde, gittikçe yakından tanıdığı halkın çeşitli yaşama düzeylerini; diğerinde Kayseri’de başlıca ev tiplerini, ısınma, pişirme, temizleme araçlarını ve halkın yaşama düzeyleriyle bunlar arasındaki ilişkileri anlatır. Bütün yazılarını rakamlar, istatistikler, fotoğraflar, yer, hatta kişi adlarıyla belgeleyen Süleyman, birkaç hafta sonra müdürün ve çevresindekilerin ona karşı farklı davrandığını hisseder. Öyle ki müdür, sık sık Süleyman’ın derslerine girmeye; müdür muavini de kapıdan sınıfı gözetlemeye başlar. Birçok yardımının dokunduğu halkevinden bile gönüllü yaptığı görevinin sonlandırıldığına dair mektup alır. Bir süre sonra da görevden alınır. *Havada Bulut Yok* romanının devamı olan *Karıncaı Tanırsınız* romanında, işini kaybeden ve İstanbul’a annesinin yanına dönen Süleyman’ın yaşam hikâyesine devam edilir. İstanbul’daki gazetelerde iş bulmak için çabalasa da yazdığı yazılar yüzünden görevden alındığını duyan gazete sahipleri Süleyman’a ya iş vermekten kaçınırlar ya da yazılarını açık bir dille yazmasını istemezler:

²⁸⁰ Solok, a.g.e., 2012, 220.

“– Ah! Ben söyledim. Kaç kere söyledim. Gene de tekrar ediyorum. Açık yazmamak gerek. Eğer kapalı yazarsak... Çünkü her şey kapalı bir dille anlatılabilir. Düşünceleri o yolda söylemeli ki, okuyan “anladım” sanmalı, ama açıkça anlayamamalı. Amerikan çikleti gibi, sağa, sola, öne, arkaya çekilebilmeli. Siz mesela, makalelerinizi eğer o kadar açık, öyle dobra dobra yazmasaydınız... Değil mi ya?.. Başınıza bu işler gelmezdi.

– Benim bildiğime göre, söz ve yazı, düşünceleri açıklamak için kullanılır; gizlemek için değil.
– Açıklık ha? Tepenize yumruğu yiyorsunuz da, hâlâ açıklıktan söz ediyorsunuz. Şaşıyorum size. Bilim dili açık değildir, azizim. Açık yazan bilgin gördünüz mü hiç?..

(...)

(Dergiyi kapatıp sordu) – Ne anlatıyorum burada bilin bakalım?

– Anlamadım. Belki bir metafizik davası.

– Hah hah ha! Oysa İnsan hakları’ı anlatıyorum o cümlelerde. Şimdiye kadar hiç kimse farkana varmadı. Görüyorsunuz ya, nasıl yutturdum.

– Öyleyse yazmasanız da olurdu. Mademki hiç kimse anlamadı.

– Yutturdum yutturdum.

– Ben yutturmaca oynamak istemiyorum.

– Oru da siz bilirsiniz.²⁸¹

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi açık bir dil ve üslûpla yazdığı yazıları yüzünden işinden dahi olan Süleyman, bütün bu yaşadıklarına rağmen savunduğu görüşlerinden vazgeçmeyerek kendi doğrularının peşinden giden idealist kimliğiyle karşımıza çıkar.

Cemil Meriç, aydın olmak için öncelikle insan olunması gerektiğini ifade eder. İnsan; hırlaşmayıp konuşur, maruz kalmayıp seçer. Aydın, kendi kafasıyla düşünen, kendi gönlüyle hisseden kişidir. Aydını aydın yapan uyanık bir şuur, tetikte bir dikkat ve hakikatin bütününü kucaklamaya çalışan bir tecessüstür.²⁸² Cemil Meriç’in belirttiği gibi kendi kafasıyla düşünüp kendi gönlüyle hisseden *Aşamalar*’daki Gülsüm, hem bir öğretmen hem bir yazar hem de bir aydın olarak ülkesine sahip çıkan ve yanlışlara boyun eğmeyen öğrenciler yetiştirmek ister. Onlara haksızlık karşısında susmamalarını öğretir. Bu yüzden de *Göç*’teki Nihat Ahmet gibi okul müdürü tarafından sürekli uyarılır:

“O günlerde TÖS başkanının yaptığı bir çağrıyla öğretmenler «boykot»a girdiler. TÖS başkanı bütün öğretmenlerin boykota katılmasını ve bu arada okula yaklaşmamalarını, girmemelerini, aksi durumda derslere girmeye zorlanabileceklerini bildirmişti. Okulunda bu karara uyan birkaç öğretmenden biri olduğu için Gülsüm de boykota katılan öteki arkadaşlarıyla birlikte İstanbul’un kendisi için başka bir ucu sayılacak uzak bir semtine sürülmüştü.”²⁸³

Kendini ideallerine adayan, kendinden önce toplumu düşünen, özverili, içten ve yetiştirdiği öğrencilere inanan Gülsüm’ün içinde taşıdığı idealizmi, *Aşamalar* romanından

²⁸¹ Solok, C. K. (2016). *Karıncaı Tanırsınız*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 40-41.

²⁸² Meriç, a.g.e., 2005, 38.

²⁸³ Ilgaz, a.g.e., 1977, 413-414.

verilen alıntıdan anlayabiliriz. Zira başka bir okula sürüleceğini bilen Gülsüm, buna rağmen savunduğu düşüncelerinden vazgeçmeyerek idealleri uğruna savaşıyor. İdeolojik bir yaklaşımla çıkarları için bir araya gelen halk hareketinin içinde yer alan genç kadın, halk direnişinden yola çıkarak bu direnişin nedenlerine inmeye çalışır. Yani toplumsal bir sorunu ele alarak hem mevcut yönetimi hem de sistemi sorgular. Boykota katıldığı ve kendi haklarını savunduğu için başka bir okula gönderilir ve gönderildiği okuldaki eksikliklerden rahatsız olarak bu rahatsızlığını okul müdürüne bildirirse de müdürün “*Hayır ama yani hep siz şikâyet ediyorsunuz.*”²⁸⁴ sözleriyle karşılaşır. Kendisi dışında okuldaki diğer öğretmenlerin bu duruma neden ses çıkarmadıklarını anlayamaz ve öğrencilerine okullarının durumunu anlatan şikâyet mektupları yazmalarını söyleyerek karşılaştığı haksızlığa sessiz kalmamasının yanında öğrencilerini de eğitim alma haklarını rahat bir biçimde kullanabilmeleri için harekete geçirir:

*“Gülsüm’in gittiği sınıflardan gazetelere, Milli Eğitim Müdürlüğüne mektuplar gidiyordu. Kimi veliler kendileri yazıyorlardı çocuklarının yazdıklarına inanmayıp, kimileri soğuktan çocukları hastalananlar ya da teneffüste sobanın yanar bir anına rastlayıp birinin itmesiyle üzerine düşerek bir yerini yakanların ana babaları okula geliyorlar; müdür odasına kadar çıkıyorlar; bir gün barakaların yanıp içindeki çocuklarla kül olacağını söylemeye kadar varıyorlardı işi. Gülsüm seviniyordu bu kıpırdanışları gördükçe, çocuklara olan sevgisi bir kat daha çoğalıyordu. En çok sıkıntı çeken sınıflarda en çok sevgi vardı. En çok üzüyen çocuklarda bir kıpırdanış, bir arayış vardı.”*²⁸⁵

Okuldaki öğretmenleri gerici diye nitelendiren Gülsüm, devamlı, bu okulda ve haklarını savunmayan bu insanların içinde ne işi olduğunu sorgular. Amerika’ya hayran çoğu öğretmenin hâlâ kurtuluşu oradan beklemelerini eleştirir. “*Amerika’yı istemiyoruz, Rusya’ya mı bağlanalım yani?*” diyen müdürü ve onun gibi düşünenleri tenkit ederek “*Anadolu’nun sadece ucuzluğunu, ordu evlerindeki eğlenceleri, evlerdeki kabul günlerini anan, bunun dışında Anadolu’yu unutmuş olan bu yarı yoksul, uyandırılmamış ama bunu savunan, bundan yana olan bu hilesiz, hurdasız, kendi hallerinde insanları*”²⁸⁶ savunur. Dünyaya bakış açısı ve sosyalist görüşleriyle Afet İlgaz’dan izler taşıyan Gülsüm’e olumlu özellikler yüklenir. Toplumcu gerçekçiliği savunan, ekonomik ve ruhsal bağımsızlığını kazanma mücadelesi veren genç kadın, çarpık toplumsal düzen karşısında savaş verir. Gülsüm, tıpkı Adalet Ağaoğlu’nun *Ölmeye Yatmak* ve *Hayır* romanlarındaki Aysel gibi toplumun kendine biçtiği rolü kabullenmeyerek hem yaşamı ve sosyal çevresini hem de bu

²⁸⁴ İlgaz, a.g.e., 1977, 417.

²⁸⁵ İlgaz, a.g.e., 1977, 424.

²⁸⁶ İlgaz, a.g.e., 1977, 433.

çevredeki yerini sorgulayan idealist, çalışkan ve düşünen bir kadındır. Kadının da erkek gibi hem evde hem de sosyal hayatta aktif duruma getirilmesi ve geri planda kalmaması gerektiğini düşünerek kadınların ağzına aşk sözcüklerinden ya da hikâyelerinden önce çalışma ve azim gibi saygıdeğer sözcüklerin verilmesi gerektiğini söyler. Aynı zamanda kadını dişiliğiyle ön plana çıkaran zihniyetin eleştirisini yapar:

“Gülsüm böyle bir çevrede nasıl mutlu olunabileceğini düşünüyor. Böyle bir ortamda... Okulda bu çevre, sokakta da, çarşıda da, her yerde, her yerde... Bu insanları değiştirmek gerek, bu kadınların ağzına zevk, eğlence sözlerinden çarpıtılmış aşk sözlerinden ve öykülerinden önce «çalışma» ya da buna benzer saygıdeğer sözler vermeli, şarkılarına katmalı, giysilerinin ışığını azaltmalı, yüzlerinin parlaklığını silip yerine daha insanca, daha doğal bir renk getirmeli... Çevredeki insanların hepsini değiştirmeli... O zaman çalışmak da yalnız kalmak da, buna benzer bütün insanca zorluklar da daha az zor olurlar...”²⁸⁷

İyi bir eş ve iyi bir anne olan bu idealist kadın, eşine sadık ve fedakâr kadın rolüyle de karşımıza çıkar. Aile kurumuna önem veren ve ahlak kurallarına göre hareket eden Gülsüm, geleneksel yapının kadına bakış açısını eleştirir. Sadece eleştirmekle kalmayarak doğru bulmadığı düşünceleri hem yazılarına ve şiirlerine aktararak insanları bilgilendirir hem de öğrencilerini haksızlıklar karşısında susmayan, hakkını arayan bireyler olarak yetiştirir.

Çoğunlukla karşımıza şair, yazar ya da öğretmen olarak çıkan aydın kişi; idealize edilmiş, samimi, bilgili ve anlaşılır kişilerdir. Sosyal, toplumsal ve siyasal olaylara vakıf, halkın içinde, aynı zamanda toplumsal değerlerle barışık olarak verilen bahsini ettiğimiz üç idealist öğretmen de gördüğü olaylar karşısında sebep-sonuç ilişkisi bulmaya çalışarak çevresindeki insanların ötesinde objektif bir doğru yakalamaya çabalayan kişilerdir. Çevresine gerek yazılarıyla gerekse sözleriyle mesaj iletme kaygısında olan roman kişileri, toplumun bilinçlenmesine yardım eden, yol gösteren ve aydınlatan insanlardır. Daha çok ezilenin yanında olan bu kişiler, haklının sözcüsü olma özellikleriyle öne çıkarlar. Çoğu zaman sıkıntı verici durumlar yaşasalar da savundukları değerleri görünür kılma çabasındadırlar ve üzerlerine düşen görevleri, evrensel ilkeler temelinde yapmaya çalışırlar. Bu doğrultuda toplumsal sorunlara ışık tutarak ve bu problemlere yazılarında yer vererek insanları bilgilendirirler. Toplumdaki önemli problemlere dikkat çekip bu problemlerin ortaya çıkması ya da çözümü konusunda duyarlılık gösterirler.

²⁸⁷ Ilgaz, a.g.e., 1977, 559.

2.2.1.1.4. İdeal genç modeli olarak Bahaeddin ve Selim Nuri: hem öğrenci olan hem de basın hayatında çalışanlar

Sorgulayan ve aklına uygun olmayan olaylara meydan okuyarak bu olaylara tavrı alan idealist kişiler, belirli bir düşünceye bağlı ve bağlı oldukları düşüncelerin sözcüsü konumundadırlar. Yazarlar da zaman zaman dürüstlük, adalet, cesaret ve ahlak gibi birçok konuda insanlığa örnek olmuş genç aydın portrelerini eserlerine taşımışlardır. Romanlardaki idealist kişilere göz attığımızda bu kişilerin farklı toplumsal kimlikler altında, çeşitli meslek gruplarının mensubu olduklarını görürüz. İşte bahsini ettiğimiz mensubiyet altında inceleyeceğimiz bir diğer aydın basın çalışanı modeli, romanlarda yer alan öğrencilerdir. Düşüncelerine uymayan hadiseleri ya da insanları eleştirmekten çekinmeyen bu roman kişileri; duyarlı davranarak meselelere, savundukları düşünceye ait olan grubun içinden bakarlar ve doğruların peşine düşerler. Yusuf Ziya Ortaç'ın *Üç Katlı Ev* romanındaki Bahaeddin²⁸⁸ ve Kemal Tahir'in *Kurt Kanunu ve Yol Ayrımı*'ndaki Selim Nuri, romanlarda idealist öğrenci olarak tanıtılan gazetecilerdir.

II. Meşrutiyet'ten sonraki yaşamın anlatıldığı *Üç Katlı Ev*'de hem okuyan hem de arkadaşlarıyla birlikte dergi çıkaran ve sosyalizmi savunarak insanların eşit şartlarda yaşaması gerektiğine inanan idealist öğrenci, Bahaeddin'dir. Ailenin Türk toplumundaki yeri ve önemi üzerinde durulan romanda Yusuf Ziya, “*aynı çatı altında yaşayan aile fertleri arasındaki kültür ve siyasî düşünce farklılıklarından kaynaklanan çatışmaları anlatır.*”²⁸⁹ Üç katlı bir evde büyükannesi, büyükbabası, annesi, babası ve kardeşleriyle yaşayan Bahaeddin, Marksizm'i savunur ve üniversiteden arkadaşlarıyla *Tohum* ismini taşıyan bir dergi çıkartır. Hem okuyan hem de savunduğu düşüncelerini arkadaşlarıyla birlikte çıkarttığı dergide dile getiren genç adam, toplumsal değişimi ve eşitliği savunur.

Kemal Tahir'in 1926'de Mustafa Kemal'e karşı düzenlenen İzmir suikastı girişimini ve Cumhuriyet'i kuranlarla İttihatçıların arasındaki mücadelenin ele alındığı *Kurt Kanunu* romanı ile Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulduğu yıllarda okuyan ve para kazanmak için gazetecilik yapan Selim Nuri ise Kemalist ve Kuva-yi Milliyecidir. Kuva-yi Milliye

²⁸⁸ Romanda Celâl Bey'in çocuklarının ilk tanıtıldığı sayfada edebiyat okuyan oğlunun ismi “Burhanettin” olarak geçse de (s. 7) daha sonraki sayfalarda isim, “Bahaeddin” olarak verilir. Dolayısıyla biz, Celâl Bey'in oğlunun ismini “Bahaeddin” olarak alacağız.

²⁸⁹ Çetişli., Çetin, Doğan, Gür, Demir ve Karataş, a.g.e., 2007, 300.

olmasına rağmen Kuva-yi Milliye'nin üzerine düşen görevi yapmadığı için ülkede sorunlar yaşandığını savunur ve bu sorunları açık yüreklilikle dile getirir:

“Selim’in canı sıkılıyordu çok... İstanbul Halk Partisi görevlileri, seçim sınavından rezil olup çıkmışlardı. Bu öyle bir rezillikti ki, sıfır bile verilmez! Aklının ermediği, hiçbir hazırlık yoksa bu maskaralığa neden girildi? Hazırlık var da, bunu görevliler yüzlerine gözlerine bulaştırdıysa asıl sopa bunlara çalınmak gerekken jandarmayı, polisi halkın üstüne kim, ne cesaretle sürebiliyor? Bu düpedüz devrim düşmanlığı değil de, ya nedir? Devrim düşmanlığı, aslında, camı minberlerinde yeşil bayrakları omuzlayıp, tekbir getirerek sokağa uğrayan birkaç yobazdan gelmez, devrimci görünüp devrimi halkın gözünden düşürecek aptallıklar, hainlikler yapanlardan gelir! İstanbul gibi bir şehri bu kadar yetenezsiz, alık heriflere kim teslim etti? Bir sürü yabancının, düşmanın gözü önünde... Böyle bir yenilgiyi önleyememek... Her çeşit baskı, madrabazlığı, sandık, defter, çuval, oy aşırımları göze alındığı halde, gırtlığa kadar çirkefe batmak... Uyumuşlar öyleyse... Bunca yıl, bu herifler, horul horul uyumuş... Ne memleketten haberleri var, ne milletten... Kurtarıcıları da, belli bir şey, aldatmışlar aralıksız... Peki, bu kadar ağır bir suçun cezasını çekmeyecekler mi? Ne zaman çekecekler? Arif Oruç maskarası neler yazmıştı, neler yazıyordu, bu gidişle daha neler de yazacaktı? ‘Mustafa Kemal Cumhurbaşkanlığından çekilsin, yerini Mareşal Fevzi’ye bıraksın, partisinin başına geçsin, boğuşsun’ mu demedi bu herif... ‘Yok, ölene kadar Cumhurbaşkanı olsun! Seçim dışı, partiler üstü tutulsun’ mu demedi?”²⁹⁰

Kemal Tahir'in idealize ettiği Selim, geleceği inşa edip ona yol gösterecek olan milliyetçi gençlerdendir. Diğer bir ifadeyle yazar, gelecek için teklif ettiği insan modelini Selim Nuri'yle ortaya koyar. Nurettin Topçu'nun *“İdeal diye, zihni realitelerin üstüne yükselterek düşünce ve duygulara sürekli tatmin getiren tasavvurlara denir. Bu tasavvurlar ilme, sanata, ahlaka ve dine ait olmak üzere sınıflanırlar. Hepsinde müşterek olan karakterler, sonsuzluğa çevriliş, yani tatmin ile nihayetlenemez oluşları ve menfaat gözetmeyişleridir.”*²⁹¹ sözleriyle tanımladığı ideal karakterlerden biri olan genç adam, hiçbir zaman menfaatleri doğrultusunda hareket etmeyen ve gelecekte ümitli olan karakteriyle verilir. Yedi yaşından beri dur durak bilmeden çalışan Selim; çalışkan, kararlı ve inatçı bir kişiliğe sahiptir. *Üç Katlı Ev*'deki Bahaeddin gibi bir taraftan okuyan diğer taraftan *Kurtuluş* isimli dergiyi çıkaran genç adam, yenilikçi fikirleri benimser. Arkadaşlarıyla çıkardığı derginin dışında *Vakit* gazetesinde musahhahlik de yapar. Kalıcı eserlerin bir şehrin kimliği olduğuna inanır ve hayatın zorlukları karşısında her zaman direnir. Anadolu halkına inanan ve onların yobaz olmadığını düşünen Selim için asıl devrim düşmanlığı, devrimleri bilmeden bir şeyleri yapmaya çalışan devrimcilerden çıkar. Her ne olursa olsun, isterse iktidarın karşısında yer alsın, doğru bulduğu fikirleri savunmaktan vazgeçmeyerek yazılarında içinde bulunulan her yanlış durumu eleştirir.

²⁹⁰ Kemal Tahir. (2012). *Kurt Kanunu*. İstanbul: İthaki Yayınları, 338.

²⁹¹ Topçu, N. (2006). *Mehmet Âkif*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 37.

Aralarında yaklaşık 20 yıl bulunan bu iki gazetecinin bağlı oldukları idealler farklıdır ama her iki gazeteci de idealleri uğruna savaş vermeleri açısından birbirine benzerler. Zira hayata bakış açıları, duruşları ve sahip oldukları değerler vardır. Kendilerine ve insanlara güvenen idealist öğrenciler, gerçeği arama merakı içindedirler. Kendilerine özgü dünya görüşleri ve ideolojileri olan, yürekli, çalışkan, ülke sorunlarının çözümü için devamlı kafalarında projeler üreten Bahaeddin ve Selim Nuri, çıkarıcı ve gerici diye adlandırdıkları insanları sevmezler. Bazen düş kırıklıkları yaşasalar da saf değiştirmeden yollarında ilerlerler.

2.2.1.2. Değerlerin değersizleşmesi: nihilistler²⁹²

Köken itibarıyla varlık anlamında hiçbir şeye işaret etmeyip var olmama durumunu niteleyen “nihil” kelimesinden gelen nihilizm; hiçliğe sevk etme, tahrip etme, yok etme anlamlarını bir arada bulundurur. Terim, ilk olarak Filozof Friedrich Heinrich Jacobi’nin meslektaşı Johann Gottlieb Fichte’ye yazdığı bir mektupta kullanılır. İdealizmi nihilizmle özdeşleştiren Jacobi’ye göre idealistler, diğer insan varlıklarından ya da şeylerden ayrı bir Tanrı fikrini ortadan kardırırlar ve akıl tarafından hâli hazırda tecrübe edilen, sadece hayal edilen hiçliktir. Yalnızca kendisini algılayan akıl ve var olan her şeyi içerisinde eriten sübjektivite üzerinde temellenen idealizm, gerçekte nihilizmdir.²⁹³ Ivan Sergeyeviç Turgenyev’in *Babalar ve Oğullar* romanıyla birlikte popüler bir hâle gelen nihilizme yazar, dönemin Rusya’sında devletin, ailenin ve kilisenin otoritesini reddeden başıboş devrimci hareketin sosyopsikolojik yapısını yükler.²⁹⁴ Friedrich Nietzsche içinse, *Tanrı’nın Ölümü* isimli metaforunda en yüksek değerlerin kendi kendini değersizleştirilmesi, amacın kaybolması ve niçin sorusunun cevapsız kalması şeklinde tanımladığı nihilizm; oluşun içinde değer, anlam veya amacın olmamasıdır:

“Nihilizm kapımıza dayandı: Tüm misafirlerin en esrarengizi nereden gelir? Hareket noktası: ‘Toplumsal sıkıntı’ veya ‘psikolojik dejenerasyonu’ ya da daha kötüsü, ahlaksızlığı nihilizmin nedeni olarak kabul etmek yanlıştır. Çağımız, en terbiyeli ve en şefkatli çağdır. İster ruhun, ister

²⁹² “Değerlerin Değersizleşmesi” ifadesi, Yonca Gökalp’in *Modern Dünyanın Sorunu: Değerlerin Değersizleşmesi Siyasal Felsefede Nihilizm ve Nietzsche* isimli yayımlanmamış yüksek lisans tezinden esinlenilerek kullanılmıştır. Bakınız: Gökalp, Y. (2009). *Modern Dünyanın Sorunu: Değerlerin Değersizleşmesi Siyasal Felsefede Nihilizm ve Nietzsche*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

²⁹³ Küng, H. (1980). *Does God Exist? (An Answer for Today)*. London: St James’s Place, 388.

²⁹⁴ Roman hakkında bilgi için bakınız: Parer, Ö. (1994). *Ivan Sergeyeviç Turgenyev’in “Rudin”, “Soylu Yuvası” ve “Babalar ve Oğullar” Adlı Romanlarındaki Karakterlerin Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

*bedenin ya da entelektin olsun, endişe tek başına nihilizmi (yani değer, anlamın ve arzu edilebilirliğin radikal bir biçimde reddedilmesini) doğuramaz. Böyle bir endişe, her zaman farklı yorumlara neden olur.*²⁹⁵

En yüksek değerlerin değersizleşmesi, yani insanların yaşamlarını tanımlarken müracaat edecekleri değerlerin inandırıcılıklarını kaybetmeleri ve geçersiz hâle gelmeleri, varoluşsal bir ıstırapı da beraberinde getirir. Nietzsche, insanın varoluşu için bir neden mevcutsa ve daha değerli şeyler için bir araç ise söz konusu ıstırapa katlanılabileceğini düşünmektedir. Bu noktadan hareketle nihilizm, hem zaman ve mekânı aşan insanî varlığın özündeki varoluşsal bir problem, hem de tarihsel ve sosyal bir fenomen olarak karşımıza çıkar. Varoluşsal bir sorun olarak nihilizm, benliğin varlığının bizatihi kendisinin temelsiz bir şey olduğu durumu işaret eder. Tarihsel ve sosyal bir olgu olarak nihilizm ise, tarihsel yaşamın objektif niteliğini kaybettiği, bu yaşamı destekleyen değer sistemlerinin parçalandığı ve sosyal ve tarihsel yaşamın bütünlüğünün çözüldüğü bir durumu nitelemektedir.²⁹⁶ Toparlayacak olursak ahlakî güç ve kuvvetleri yok sayarak mevcut değerlere ve düzene karşı çıkan nihilizm,²⁹⁷ salt yaşamayı en üstün değer bilen dünya görüşüdür. Diğer bir ifadeyle, “*mutlak olarak hiçbir şeyin var olduğuna inanmayan doktrindir.*”²⁹⁸ İdeolojik, dinî, millî ya da sosyal değerlere kayıtsız olan bu kişilere, Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın kaleme aldığı *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanındaki Edip Münir, Sait Faik Abasıyanık’ın son romanı olan *Kayıp Aranıyor*’daki Özdemir ve Afet Ilgaz’ın *Aşamalar* romanındaki Hakkı Kotar örnekleri verilebilir. Roman boyunca hiçbir ahlakî ilke ve toplumsal kuralı tanımayan Edip Münir, Özdemir ve Hakkı Kotar; toplumsal kurallara aldırmandan yaşadıkları gibi hayat içindeki sorumluluklarından da kaçarlar. Diğer bir ifadeyle bu üç roman kişinin ne topluma ne de ailesine veya yakınlarına karşı bir sorumluluk hissi vardır. Sürekli kendilerini düşünerek günlerini gün etmeye bakarlar ve sosyal ahlak değerlerine aldırılmazlar.

“*Sanatı, insanı bulunduğu yerden daha ileriye götürmek olarak kabul eden ve (...) toplumdaki çarpıklıkları ortaya koymak için daha çok mizahtan yararlanan*”²⁹⁹ Hüseyin

²⁹⁵ Nietzsche, F. (2010). *Güç İstenci*. İstanbul: Say Yayınları, 25.

²⁹⁶ Gökalp, a.g.e., 2009, 96-97.

²⁹⁷ Nihilizmle ilgili bilgi için bakınız: Çetin, a.g.e., 2008, 155-157. / Günkör, M. (2013). *Fyodor Mihayloviç Dostoyevski’nin Roman Kahramanlarında Nihilizm*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

²⁹⁸ Safa, P. (Kış 2014). “Nihilizm Devrinde miyiz?”. *Cogito: Üç Aylık Düşünce Dergisi*, Dosya: Nietzsche: Kayıp Bir Kıta, (25), 284.

²⁹⁹ Arslan, N. (2007). *Türk Romanının Oluşumu-Dış Gerçeklik Açısından Bir İnceleme*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 562.

Rahmi Gürpınar'ın *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanında parasız olan Edip Münir, maddî yetersizlikten dolayı kaldığı pansiyona parasını ödemedi oradan kaçacak, hırsızlık ve şantaj yapacak, gazetecilik yaptığı dönemde de sırf haber yaratmak için insanları birbirine düşürüp öldürtecek kadar katı ve olumsuz bir karaktere sahiptir. Edip, “*sokakları dolduran kalabalık arasında kıyafetleri herkesinkine benzeyip de içleri toplumun zararına işleyen birer kötülük fabrikası*”dır.³⁰⁰ Yazar da onun kişiliğini tarif ederken “*Edip Münir ahlâksızdı. Ahmak değildi. Kendi teorisince ahmaklığın en ziyade ahlâklılar arasında yer bulduğuna inanmıştı. Çünkü bütün halkın iki tarafı yüksek ahlâk duvarı ile örtülü yoldan yürütülmesi, bu engeller dışındaki seçkinlere alanı geniş bırakmak içindir, diyordu.*”³⁰¹ cümlelerini kullanır. Hayatı boyunca ucuz pansiyonlarda kalan ve parası bitince pansiyonlara olan borcunu ödemedi kaçan Edip Münir'in düzgün ve devamlı bir mesleği de yoktur. Birlikte olduğu kadınların çıplak fotoğraflarını çekerek onlara şantaj yapan ve bu yolla para kazanan Edip'in gazeteciliğe başlaması da tamamen tesadüftür. Harcamalarını karşılamak amacıyla gazetelerden birinde yazarlık yapmak ister ve nihayetinde *Dikkat* gazetesinin idare memuruyla tanışık çıkması neticesinde gazeteye girer. Gördüğü cinayetlerle ilgili yazılar yazarak gazeteye götürür ve yazısının değerine göre para alır. Ahlaksal değerleri tanımamazlık, sosyal baskı ve kontrolü kabul etmeyen genç adamın temel fikirlerinden biridir. Öyle ki insanın hayat içerisinde devamlı bir kavgada olduğunu düşünen Edip Münir için güçlü zayıfı her daim ezer ve dolayısıyla da adalet hiçbir zaman sağlamamaz. Bu yüzden aç kalmak istemeyen insan, hem kendinden zayıflardan çalabilir hem de kendinden zayıfları dolandırıp aldatabilir, hayatın kanunu budur:

“– Nihayet defterleri kapatarak misafirine döndü:

– Ooo Münir oğlum, çoktandır görünmüyordun. Nereden esti bugün böyle? Bilirim başın çok sıkışmadıkça bana uğramazsın.

Edip Münir ezgince bir suratla:

– Ne yapayım Efendi Babacığım, geçinme derdi bu...

(...)

– Namussuzlar hükümlü olmak, ceza, hapis felâketlerinden korkarlar. Namushuluk da her ne şekilde olursa olsun felâkete döndükten sonra bu ikisinin arasında ne fark kalır?

(...)

– Olamaz mı efendim? Son derece darlığa düşmüş bir adam hırsızlığının farkına varlamayacağı bir para kümesinin karşısında bulunursa çalayım mı, çalmayayım mı diye kendisiyle mücadeleye kalkmaz mı? Ve niceleri de vardır ki, çalmışlardır da duyulmadıkları için sosyal namuslarından bir kıymık kaybetmemişlerdir.”³⁰²

³⁰⁰ Gürpınar, a.g.e., 1971, 53.

³⁰¹ Gürpınar, a.g.e., 1971, 124.

³⁰² Gürpınar, a.g.e., 1971, 19-24.

Nihilist dünya görüşünü benimseyen ve gazetede ki yazılarını da bu dünya görüşüne göre şekillendiren Edip'e göre yoksulluk; yalan ya da şantaj gibi eylemlerin arkasında yatan asıl meseledir. Bu nedenle yalan, hile ve aldatma hayat kavgası içinde meşru sayılabilir. Diğer bir ifadeyle bir yerlere gelebilmek ve para kazanabilmek için zayıf insanlar çiğnenebilir. Yazar, yarattığı nihilist tip Edip üzerinden aslında ülkede yaşanan ekonomik ve kültürel değişimin neden olduğu yapıyı eleştirir. Edip ise bu yapıda aldatan insanları temsil eder.

Önder Göçgün'ün midevî tip olarak tanımladığı³⁰³ genç adam;

“— Kardeşlik eşitliği değil, insanlıkta çözümlenemeyen problem işte budur. Tok adama öteklinin açlığı vız gelir. Biz bütün açlar yokluk ve sıkıntılı günlerimizde duyguca birleşerek toklara lânetler yağdırırız. Fakat hayatta bolluk günlerini sağlayınca yoksullar sınıfı ile beraber fikir de değiştirerek artık kendimizden aşağıya bakmaz, gözlerimizi daha ziyade rahata kavuşma çarelerine dikeriz.”³⁰⁴

diyerek sadece midesini ya da geçimini düşünen biri olduğunu kanıtlar. Çevrenin kendisini bu kalıba soktuğunu düşünür ve akıldan ziyade içgüdülerine önem verir. Onun düşüncesinde ahlak, insanın gözüne perde indiren bir duvardır. Hayat mücadelesinde olduğu gibi evliliklerde de aldatılma, peşinen kabul edilmelidir. Romanın “Başlangıç” kısmında;

“Para mı, kadın mı dünyanın ekseni? Belki birincisi çok defa ikincisi için kazanılır. Bütün dünya bu iki şeyin etrafında dönüyor. Hep iyilik ve kötülüğün kaynağı bu iki mknatus değil midir? Muthuluk bunun birinde mi, ikisinde midir? Zenginlik için gerçek muthuluk parada değildir derler. Kadın için de yüz güzelliği bir gün sona erebilir, huyu güzel olsun denir. (...) Hayatta bütün gülünç ve acıklı kavgalar zenginlerle züğürtlerin karşı karşıya olan sonsuz durumlarından doğar. En küçük sokak kavgasından en büyük savaşlar kadar insanlar arasındaki barış kabul etmez çekişmenin sebebi bu değil midir?”³⁰⁵

sözleriyle okura seslenen Hüseyin Rahmi Gürpınar, Edip'e olumsuz özellikler yükleyerek nihilist dünya görüşünü savunan gazetecinin sergilediği tavrı tenkit eder. Yani yazarın amaçlarından biri de gazetecilik mesleğine ve gazetecilere yöneltilen eleştirileri vermektir. Öyle ki romanda haber yapabilmek ve para kazanabilmek için insanların ölümüne bile sebep olan Edip üzerinden gazetecilik etiğine uygun olmayan davranışlar sergileyen tüm gazetecilerin eleştirisi yapılır.

³⁰³ Göçgün, Ö. (1993). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 467.

³⁰⁴ Gürpınar, a.g.e., 1971, 61.

³⁰⁵ Gürpınar, a.g.e., 1971, 7.

Friedrich Wilhelm Nietzsche; nihilizmi daha düşük ahlakî standartlarda yaşama, düşme, çökme, çürüme olarak tanımladığı *décadence* kavramının mantıksal bir sonucu olarak görerek *décadence*'in sonucu olarak şunları sıralar:

“Décadence kavramı üzerine

1. Skeptisizm, ruhun özgürlüğü olarak Décadence'in bir sonucudur.

2. Ahlakın yozlaşması décadence'in sonucudur. (Zayıf irade güçlü uyarıcıya ihtiyaç duyar.)

3. Psikolojik ve ahlakî tedavi girişimleri, décadence'in yönünü değiştiremez, durdurmaz, psikolojik bir şey değildir.

Bu haddini bilme, önemsiz 'tepkiler' üzerine kavrayış; onlar (tepkiler) uyuşturuculuğun şekline karşı kaçınılmaz, berbat sonuçlardır; onlar (tepkiler) marazî unsurları gideremezler. Onlar (tepkiler) sık sık, onun (décadence) zararsızlığın en azının farkında olmak ve décadence insanın yargısını bozmak için kahramanca bir teşebbüstür.

4. Nihilizm, neden değil sadece décadence'in mantıksal bir sonucudur.

5. 'İyi' ve 'kötü' insan, sadece décadence 'in iki tipidirler: Onlar bütün temel olgularda hem fikirdirler.

6. Sosyal problem décadence 'in sonucudur.”³⁰⁶

Nietzsche, iyi ve kötü insanı *décadence*'in iki tipi olarak görür ve nihilist insanın ruhun özgürlüğü için hareket ettiğini ileri sürer. Onlar için yaşam, gerçekte kötülüğe dayalı bir deneyimdir ve hissiz olma en baş özelliklerindendir. Filozofun bahsettiği gibi hissiz, içgüdülerindeki doğal olana bağlı olan, ahlak çemberinin dışında yaşayan ve hiçbir şey yapmamanın en güzel çare olduğuna inanan nihilist kişilerden biri de aydın olarak tanımlanan insanlar arasındaki çetrefilli ilişkilerin konu edinildiği *Aşamalar* romanındaki yazar Hakkı Kotar'dır. Evliliğinde kendini yalnız ve güçsüz hisseden Sevda ile ilişki yaşayan Hakkı, Sevda tarafından havai ve kadınlara çokça eğilimi olan biri olarak tanıtılır. Bununla birlikte çevresindeki herkese yakınlık gösterir. Gösterişsiz ve tam bir halk çocuğu olmasının yanında ilişkilerinde bencil, acımasız, sert ve kırıncıdır:

“Anlayamadığı bilimsel kitaplar yerine anlayabildiği romanlar okumanın cezasını ödiyordu Sevda. Memleketinin gerçeklerini sağlam bilimsel, kurumsal kitaplardan öğreneceği yerde ve bunu romanlarla besleyeceği, tatlandıracağı yerde, romanlara fazlaca gömülmüş, duygularıyla fazlaca oynamıştı. Hakkı'ya rastlaması o sırada oldu. Hakkı'yı ve memleketini Hakkı'nın romanlarından tanıdığını sandı. Belki de tanıdı. Çünkü Hakkı çok okunan bir yazardır. Memleketin gerçekleri gibi sert ve acıtcıydı yazdıkları. Hakkı'nın kendisi de öyleydi. Acımasız, bencil, yaşamının kendisine, düzenin kendisine oynadığı oyunlardan dolayı şaşkın, yüreğinin bir yanı sevgiyle, mutlulukla dolmak için hazır; öteki yanı her şeye kapalı, karanlık, kör bir kuyu gibi...”³⁰⁷

³⁰⁶ Dok, B. (2015). *Nietzsche'nin Nihilizmi*. Ankara: Birleşik Yayınları, 56-57.

³⁰⁷ Ilgaz, a.g.e., 1977, 216.

Yıkmayı, yapmak için öngören bir anlayış olan nihilizm, Nietzsche için “en yüce değerlerin kendini değersizleştirmesi” olarak formüle edilen bir kurtulma çabasıdır. Sevda tarafından memleketin soğuk ve sert gerçeklerine benzetilen Hakkı da roman boyunca yıkıcı kişiliğiyle, bununla birlikte kadınlara olan düşkünlüğüyle verilir. Zira aynı anda birkaç kadınla olmaktan çekinmeyen ve yaptığını yanlış bulmayan nihilist adam, yazdığı romanların aksine ahlaka aykırı bir yaşamı benimseyerek yaşar. Kendine güvenini yitirmiştir ve çok okunan bir roman yazarı olmasına rağmen parasızdır. Hareket noktası toplumsal sıkıntı ve psikolojik dejenerasyon olan nihilist bireyler, etik değerlere uygun hareket etmezler. Evli ve çocuk sahibi olan ancak ailesini Ankara’da bırakarak İstanbul’da tek başına yaşayan Hakkı da ahlakî kurallara uygun davranmaz. Çocuğunu dahi görmeyen Hakkı’ya göre önemli olan sadece cinsel dürtüleri ve hayattan zevk almaya yönelik yaşam biçimidir. Eşini defalarca aldatan roman yazarı, kadınlarla yalnızca dişilikleri için birliktelik yaşar. Üstelik bu konudaki düşüncelerini doğal bulur:

“Hakkı şimdi şu kadınla birlikte gitmeyi, onun evine konuk olmayı, biraz bir şeyler yiyip içip tatlı tatlı konuştuktan sonra kadının evinde gecelemeği düşünüyordu. Bu onun çok doğal bir hakkı, belki de görünmez güçler ve mutlu rastlantıların insanlara sunduğu beklenmedik mutluluklardan biriydi. Sevda’ya o kadar kızdıktan sonra ve ondan umudunu kesmeye başladığı şu anda bu güzel ve genç kadınla arkadaşlık etmesi ne sevindirici bir olay olabilirdi. İnsanlar yeryüzüne acı çekmek için gelmediklerine göre önlerine çıkan her mutluluk fırsatına gülümseyerek bakmalıydılar. Hakkı bu düşüncelerin etkisiyle ve hiç de kendini zorlamadan kadına göz kırptı bir daha gözgöze gelişlerinde. Sonra uzun parmaklı beyaz güzel elini çok alışkın ve incelikle oynatarak ikisinin arasında salladı. «Sen ve ben» der gibi.”³⁰⁸

Hakkı’nın kadınlara karşı hissettiği duygu, masum ve ideal olan aşkın ötesinde tutku ve şehvetten ibarettir. Edebiyat camiasında tanıştığı kadınlardan biri olan Nursen’i hamile bıraktıktan sonra kaçabilecek kadar kendini düşünen Hakkı, gelecek kaygısından ve ciddiyetten uzaktır. Evli ve çocuğu olan Hakkı’nın eşini defalarca aldatması, birlikte olduğu kadınları iğfal ederek hamile bıraktıktan sonra kaçması, onun bencil olduğunun ve aile sorumluluğunun olmadığını göstergesidir.

Nihilist insan, olaylarda olması gereken ahlakî manadan yoksundur. Onlara göre varoluşun hiçbir hedefi bulunmamaktadır ve varoluşun temelinde yüce bir değer parçası olarak kendisini temellendirebileceği birlik yoktur. Bu nedenle toplumsal ya da ahlaksal değerlerin düşüp ölmesine izin verirler. Sait Faik Abasıyanık’ın *Kayıp Aranıyor* romanında eşi Nevin’i aldatan Özdemir de *Aşamalar*’da birlikte olduğu Nursen’i hamile bırakıp

³⁰⁸ Ilgaz, a.g.e., 1977, 242.

arkasına bakmadan kaçan Hakkı Kotar ve *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanındaki nihilist tip Edip Münir gibi toplumun ahlak değerlerine göre yaşamaz. Özdemir, Nevin'i gazeteci yabancı bir kadınla, üstelik Nevin'le yaşadığı evinde aldatır. O da Hakkı gibi kadınlara sadece cinsel bir obje olarak yaklaşarak onları sadece cinsel tatmin aracı olarak görür. İstediyiyle birlikte olabilme hakkına sahip olduğuna inanır ve mesuliyet hissi taşımaz. Kötü olan her şeyi üzerine alan gazeteci için ahlakî değerler, kale alınmayacak doğrulardan ibarettir.

Nihilistik bir dayanışma sürecinin içgüdülerin tesiriyle ve dayanışmasıyla ortaya çıktığı kanaatinde olan Nietzsche, nihilizmde üç şeyin göze çarptığını ifade eder:

- “1. Olaylarda olması gereken ahlâkî mânânın bulunmaması. Bunun üzerine, arayıcı cesaretini kaybeder ve güçten düştüğünün farkına varır. Yüksek bir mantığın süreci, ahlâklî dünya düzeni, sevginin artması genel bir mutluluk durumunun yaklaşması, ya da hiçlikle birlikte kaybolmak gibi olaylarda aranılan anlamlar bulunmayınca birey; kendini aldatmış olmanın utancı, boşunaliğin verdiği acı, güvensizlik, toparlanma fırsatının bulunmaması gibi durumlarla nihilizmin psikolojik durumu tezâhür eder.
2. Kendi değerine inancını kaybetmiş olanın, kaybettiği değeri; toplumda, kendi dışında bir tanrılık modus (kip=ölçü, kural)'unda, bütünde araması ve bir bütünlük, düzen, sitem kurmağa uğraması ile ortaya çıkan psikolojik durum.
3. Oluşum gayesizliği ve bir bütün-birimin bulunamamasından sonra oluşan psikolojik hal. Bu dünyanın bir aldanma olması hakikatin öte dünyada aranması. Fakat, bu dünyanın insana verdiği, onun öte dünya için sakladıklarına ağır basınca, bütün metafizik dünyalar yalaktır. Bu nihilizmin son şekline varıştır. Artık, tek başına bırakılan dünya, tek realitedir. O, bütün ahlâk yorumlarına ve değerlendirmelerine karşı ilgisizdir.”³⁰⁹

Nietzsche'nin yukarıda bahsini ettiğimiz ahlak yorumlarına ve değerlendirmelerine karşı ilgisiz olma durumu, her türlü otoriteyi reddederek yaşayan Özdemir, Hakkı Kotar ve Edip Münir için de geçerlidir. Bu kişiler, toplumu ve toplumun onlara dayattığı temel değerleri reddederek hayatın merkezine kendilerini alırlar. Zaten çevrelerindeki insanlar tarafından bencil olarak tarif edilirler ve kendi hislerini ya da zevklerini düşündükleri için başka insanların ne düşündüğü onlar için önemli değildir. Sorumluluk ve güven duyguları olmayan bu basın çalışanları için inanç ve değerler, söz etmeye değmeyecek doğrulardır.

³⁰⁹ Dok, a.g.e., 2015, 73.

2.2.1.3. Toplumsal cinsiyet algısı: feministler

Oya Şeneldir'in baştan sona erkek egemenliğini sorgulayan romanı *Çünkü Onlar Kadın*'ın ismi verilmeyen anlatıcı kadın gazetecisi, feminist kadın tipini temsil eder. Kadının toplumsal hayattaki yerine ve karşılaştığı problemlere değinen gazeteci, sosyal hayat içinde aktif bir biçimde bulunan ve feminizmin izlerini taşıyan bir kadındır. Meslek hayatında ya da özel hayatını yaşarken kadınların erkeklerden bir farkının olmadığını düşünür ve bu düşüncesine göre hareket eder. Bununla yetinmeyerek fikirlerini, yazılarına da yansıtır. Diğer bir ifadeyle kadın bir yazar olarak ataerkil gelenek içinde kadına yönelik her türlü engellemenin üzerine giden feminist gazeteci, hem fikirleriyle hem de yazılarıyla kadınların sorunlarına değinir.

Serap Suğur'a göre feminist teoriler; kadın sorununu ve kadının toplumsal konumunu, araştırmalarının merkezine koyarlar. Feminist teoriler toplumsal yaşamı araştırırken, kadın bakış açısını esas alırlar. Erkek egemen toplumsal yapıyı eleştirel bir şekilde ele alırlar. Bilimsel metodoloji erkek egemen bir özellik içerdiği için her türlü erkek egemenliğinden uzak özerk bir feminist metodolojinin oluşturulması gerektiği düşüncesiyle hareket ederler ve siyasal, ekonomik, toplumsal alanda kadınlara yönelik tüm baskılara karşı bilimsel, hukuksal, örgütsel ve eylemsel mücadele içerisindedirler.³¹⁰ Temelde kadınların toplumsal yapıdaki eşitsizlikleri üzerine kurulan feminist hareket, erkeğin merkeze alındığı ve kadının geri plana itildiği zihniyeti eleştirir. Romanın ismi verilmeyen gazeteci kadın kişisi de çocukluğundan yetişkinliğine kadar kadının erkeklerle eşit konumda olması için mücadele verir. Kadının bir birey olarak değil de yalnızca iyi bir eş, iyi bir anne ya da iyi bir çocuk olarak benimsendiği yapıyı sorgulayarak erkek egemen toplumun geleneksel kurallarını tenkit eder. Kadın erkek eşitsizliğinin her alanda var olduğunu belirten roman kişisi, kadına tanınan hakların sosyal hayatta da somut olarak uygulanması gerektiğini söyler.

Romanın ismi verilmeyen merkezî kişisi olan gazeteci, çocukluğundan başlayarak yetişkinliğini içine alan dönemde yaşadıklarını kadın bakış açısıyla verir. Her sabah ailesinin kavgasıyla uyanan roman kişisi, henüz okula bile gitmediği yaşlarda “Aileyi baba kuruyor, babalar para kazanıyor. Annelerse hep mahzun, mutsuz, ağlamaklı. Ben anne

³¹⁰ Suğur, S. (2006). “Toplumsal Cinsiyet”. Gürsel Yaktıl Oğuz (Editör). *Toplumsal Yaşamda Kadın*. İstanbul: Nadir Kitap, 8.

olmayacağım. Akşama kadar evde oturup koca beklemeyeceğim. (...) Kimsenin kölesi olmamalıyım. Büyük ve bahçesi olan bir evim olmalı. İçinde şöminesi, kaloriferi bulunmalı. İskeletim çıkıncaya kadar eşek gibi çalışmalıyım.”³¹¹ diyerek her daim erkeğin sözünün geçtiği ve erkeğin üstün kabul edildiği yapıya karşı çıkar. Annesi gibi evde oturup babasına yemekler yaparak ya da ev temizleyerek günlerini geçirmemek için çalışıp para kazanmak ve kimseye muhtaç olmamak ister. Hayatı boyunca hem ailesine hem de çevresindeki insanlara kendini bir birey olarak kabul ettirmek isteyen gazeteci, ataerkil düzeni sorgulayan, kadının ikinciliğini savunan değerlerin karşısına bütün kararlılığı, cesaretliliği ve dikbaşlılığıyla dikilerek geleneksel fikirlere savaş açar. Öyle ki eşi Sinan’ı sevmeyen kadın, onu barda tanıştığı Jerfi adındaki bir adamla aldatarak kendisini aldatan Sinan’la aynı konumda olduğunu gözler önüne serer ve yerleşik olan bütün kalıplara meydan okuyarak kadın erkek ilişkisinde erkeğin üstün olmadığını göstermek ister. Jerfi’den ayrılarak gazetede işe girer ve “Çıkık” adını verdiği adamla ilişki yaşamaya başlar. Fakat onunla birlikteyken uçakta tanıştığı Tunç’la da birlikte olur. Yazar, yarattığı roman kişinin “Toplum ne der?” düşüncesinden kurtularak hareket etmesini sağlar ve roman kişinin hayatını dilediği gibi yaşamasına izin vererek daha çok kadın üzerinde odaklanan namus kavramını yıkmaya çalışır. Zira romanında yer verdiği genç kadın, kadından namusu sıkı bir şekilde koruması beklenen ve kadının toplumsal ilişkilerinde her zaman çekingen olmaya itildiği anlayışa ters bir karakterdir. Böyle bir karakter yaratarak kadın ve erkeğin toplum ahlakı açısından yasaklanmış ilişkilerde eşit olmasını eleştirir.

*“Feminist kuram kadını temel obje veya ilgi odağı olarak görür ve onu üç açıdan inceler. Birincisi araştırmaların başlangıç noktası kadındır. Kadının durumu veya toplum içindeki statüsü gibi. İkincisi kadını, merkezi bir obje olarak görür. Bütün araştırma sürecinin ilgi odağı kadındır ve toplumda her şeyi kadının bakış açısından değerlendirir ve araştırır. Üçüncüsü ise feminist kuram kadının bakış açısından, hem kritik hem de eylemcidir ve kadına mevcut yapıda daha iyi bir yer bulmaya veya dünya yaratmaya çalışır.”*³¹²

Romanın ismi verilmeyen gazeteci kadın kişinin hem yazılarının hem de fikirlerinin başlangıç noktası, kadınlar ve kadınların yaşadığı sorunlardır. Böylelikle kadın bakış açısını, yazılarına yansıtır ve gazeteciliğinde kadın dilini kullanır. Genç kadın, “Kendimle gurur duyacak kadar başarılıyım ve de başarılarımı çok seviyorum, Onlar sadece benim başarılarım. Bir erkeğin gölgesinden kazanılmış şeyler değil.”³¹³ diyerek

³¹¹ Şeneldir, O. (1996). *Çünkü Onlar Kadın*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 7.

³¹² Şahin, E. (2009). *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 87.

³¹³ Şeneldir, a.g.e., 1996, 110.

ayakları üzerine basabilen, kimsenin gölgesinde yaşamayan başarılı bir kadın olduğu için kendiyile gurur duyar ve erkeğin güçlü, kadının edilgen olduğu anlayışa, diğer bir ifadeyle erkeğin üstünlüğünü dayatan toplumsal kalıplara inat daha fazla çalışır. “*Ataerkil düzende kadın baskı altındadır, çünkü güç sağlayan tüm kurumlar (ordu, üniversite, sanayi, finans vb.) erkeklerin denetimindedir.*”³¹⁴ Hiçbir zaman toplumun yönetip şekil verdiği kadın olmayan roman kişisi, hayatına toplumun değil kendisinin şekil verebildiği bir kadındır. Duygu, düşünce ve istekleri doğrultusunda hareket eder ve kendi ayakları üzerinde durur. Güçlü kişiliğiyle verilen bu feminist kadın gazeteci, sosyal hayatta başarılı olduğunu da kanıtlar.

2.2.2. Arayış içinde olanlar: hayat yolculuğunda dine yönelenler

Halk hikâyeleri, destanlar, masallar ya da mitoslar gibi geleneksel Doğu edebiyatlarında eskiden beri var olan bir kurgu sistemi olan arayış yolculuğu kalıbı; “aşkın doğuşu (isteme), ayrı düşme (ayrılış), kavuşabilme uğruna verilen savaş (mücadele), bitiş (buluş ve dönüş)” olmak üzere dört temel unsurdan oluşur. Bahsini ettiğimiz kalıpta yer alan aşamalar, Ahmed Günbay Yıldız’ın *Aşka Uyanmak* romanında görülür. Arayış yolculuğu kalıbı, ekonomik ya da sosyal değerler temeline oturtulabileceği gibi tasavvuf temeline de oturtulabilir. İncelediğimiz romanlarda iyi bir gazeteci ya da yazar olmak için binbir sıkıntı çekerek büyük mücadeleler veren basın çalışanlarının arayış yolculuğuna çokça tanık oluruz. Fakat roman kişilerinin bu yolculuklarının dışında *Aşka Uyanmak* romanında Faruk’un iyi ve ünlü bir yazar olmakla başlayıp İlahî aşkı bulmak için çıktığı yazarlık yolculuğuyla karşılaşırız.

Beşerî aşkın İlahî aşka dönüşünün Faruk Kılıç aracılığıyla verildiği *Aşka Uyanmak*, son zamanlarda adını koyamadığı bir azabı yaşayan Faruk’un zihninin içinde “Boyacı!” sesini duyduğunun ve uykuya en çok ihtiyacı olduğu geceleri seçip uykusunu hançerleyen bu ses sonucunda yaşadığı sıkıntının anlatılmasıyla başlar. Üniversiteyi bitirdikten sonra ilk olarak babası Melih Bey’in fabrikasında çalışır. Fabrika çalışanlarının iltifat için söylediği “beyin oğlu, patronun oğlu, küçük bey” gibi sözlerden rahatsızlık duyan Faruk, kendine has bir şahsiyet kazanamayışının sıkıntılarını çeker. Bununla birlikte babasının makamında babası ve sekreterini uygunsuz bir vaziyette yakalaması, fabrikadan daha da

³¹⁴ Moran, B. (2007). *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 252.

soğumasına neden olur. Kısa bir denemenin ardından sıkıldığını anlayıp işi bırakır ve mastıra başlar.

“Ürpertici bir boşluk, dairesini her geçen gün biraz daha genişletiyor dünyasında ve mesafeler gözlerinde inanılmaz bir şekilde büyüyor, tıpkı bir ejderha olup hayallerini içip tüketiyor, sıkıntıları güç yetmez oluyordu bu yüzden.”³¹⁵ sözleriyle anlatılan Faruk; hırslı, yürekli, macerayı haddinden fazla seven, kavgacı, cesur, içine kapanık, anlaşılmaz biçimde ketum bir delikanlıdır. Gençliğinin ilk zamanlarını disko, bar, pavyon ve meyhanelerde tüketen genç adamı birçok kez babası karakoldan kurtarır. Gözü hep zirvededir ve bu yüzden merdivenin ön basamaklarına hiç basmak istemeden hep merdivenin son basamağını düşünür. Maddî durumu çok iyi olmasına rağmen, zirveyi hayal edip bir an önce zirveye ulaşmak ister. Mastır, doktora, doçentlik, profesörlük makamlarının anında sahip olunabilecek bir kimlik olmadığını bildiği için de başladığı mastırı inanılmaz bir alakasızlıkla askıya alır. Çünkü bir solukta belli bir hedefe varmak, şöhret olmak, isim yapmak, merdivenin ilk basamağına dokunmadan tepesine çıkıp orada sırçadan bir saray kurup dünyayı oradan seyretmek ister. Faruk, “*Bu sokak sahiden adı kadar ütöpik. (...) İşte bu sokağın adı ‘Hayal Sokağı’.* Hep aynı projede yapılmış, altı villanın yerleştirildiği ender manzaralı, boğazı bütün cepheleriyle seyreden muhteşem bir mevki.”³¹⁶ cümleleriyle anlatılan Boğaz manzaralı görkemli bir villada annesi Hacer Hanım, babası Melih Bey ve Marmara Üniversitesi’ne giden kız kardeşi Sırma ile birlikte oturur. Villalarının sağ tarafında Marmara Üniversitesi ikinci sınıf öğrencisi, semtin en güzel ve en hareketli kızı, aynı zamanda Faruk’a âşık Hilâl ve ailesi oturur. Hilâl’in babası İrfan Bey, iş adamıdır. Abisi Bilâl, tirajı yüksek günlük bir gazetede köşe yazarıdır. Bu villanın yanındaki villada dul bir kadın olan Nalân Hanım ve oğlu Efruz oturur. Efruz, Faruk’un en yakın arkadaşıdır. Bitişiklerindeki villada Tıp Fakültesi son sınıf öğrencisi Leylâ ve ailesi oturur. Faruk, hayatında aşka vakti olmayan bu genç kıza âşıktır. En uçtaki villada da İstanbul’un en tanınmış mafya adamlarından Kurt İlyas, eşi ve kızı Leylâ oturur. Arabası, motosikleti, yatları ve yazlıkları olan Faruk, çok zengin olsa da bütün bu varlıkların içinde kendini müthiş bir boşluğun içinde hissederek sıradan bir isim olarak yaşamak istemez. Şöhret ve makam sahibi olma arzusunu taşır. “*Bir kimlik bunalımı benimki. Belki, henüz sırrını çözemediğim bir sevgi, aşk. Ama bir gün mutlaka yakalayacağım onu. İşte o zaman o*

³¹⁵ Yıldız, a.g.e., 2014, 7.

³¹⁶ Yıldız, a.g.e., 2014, 10.

*boşluk benim esirim olacak.”*³¹⁷ şeklinde anlattığı boşluğa sürekli beraber gezip eğlendiği Hilâl bir anlam veremez ve genç kız; zengin, arzularını yaşayacak kadar hür ve yakışıklı olduğunu düşündüğü Faruk’un istediği takdirde makam sahibi bile olabileceğini, dolayısıyla Faruk’u anlayamadığını dile getirir. Ancak Faruk, babasından gelen bir makamı istemez ve “Melih Bey’in oğlu” tanımlamasından kurtulmak ister. Bir başkasının edindiği kimlikle yaşamak, genç adamı bunaltıp küçülterek yaşadığı hayatı anlamsız hâle getirir. Faruk’un amacı, yarış olarak gördüğü hayatta babasını geçmek ve bu hayatta kendi ismiyle var olmaktır. Ölse bile mutlaka ardında bırakabileceği bir isminin olması amacıyla da yazmaya başlar ve âşık olduğu Leylâ için bir roman yazar. Bitirmek üzere olduğu romanının ismini “Leylâ” koyan Faruk’un şiirleri de hep Leylâ üstünedir. Fakat Leylâ’ya olan duygularını dile getirse de Leylâ, “hayır” sözcüğüne hiç alışmadığı için Faruk’un duygularının aşk değil de yalnızca ihtirastan ibaret olduğunu düşünür ve bu nedenle sürekli Faruk’u reddeder. Romanını bitiren Faruk, okuması için komşuları olan gazeteci Bilâl’e götürür ve günler sonra romanının Bilâl’in çalıştığı gazetede tefrikaları başlar. Leylâ’ya ithafen yazdığı romanın gazetede yayımlanmaya başlamasıyla bu durumu genç kıza gidip haber verir ve onu gerçekten çok sevdiğini, onunla evlenmek istediğini söyler. Faruk’un hislerine inanan Leylâ, mastır için Amerika’ya gitmekten vazgeçerek Faruk’la evlenmeyi kabul eder. Ancak Faruk’u kıskanan ve Faruk’un en yakın arkadaşı olarak gördüğü Efruz, Leylâ’ya giderek Faruk’un yazdığı romanın ve onun adına yazdığı bütün şiirlerin kendisine ait olduğunu söyleyerek Leylâ’yı inandırır ve Faruk’la evlenmesinden vazgeçirir. Üç gün sonra da Leylâ, Faruk’a hiçbir şey söylemeden Amerika’ya gider.

Leylâ, Faruk’un istediği kişidir; diğer bir ifadeyle Faruk’un isteme dönemi, Leylâ’dan ibarettir. Ancak yanlış anlaşılma yüzünden Leylâ’nın Faruk’u terk ederek Amerika’ya gitmesiyle Faruk için ayrılık ve mücadele dönemi başlar. Leylâ’nın gidişinden sonra Faruk’un düşüncelerinde değişimler olur ve genç adam, “ırz, iffet, edep, hayâ” gibi ahlakî kavramlara önem veren birine dönüşür. Faruk’un tanımadığı biri tarafından vurulması ve kendisini vuran kişinin bilmediği amcasının oğlu olduğunu öğrenmesiyle genç yazarın mücadelelerine bir yenisi daha eklenir. Faruk’un babası Melih Bey, yıllar önce babasını ve kardeşini iflas ettirip kaçtığı için intikam almak isteyen kuzeni tarafından vurulur: *“Yazdığın romandan önce bir röportajın yayımlanmış gazetede. Resmini, görmüş. İsmi okumuş. Babanın adı da varmış. İz sürmüş, (...) Yoksulluk kinlendirmiş anlaşılan. Bir kız kardeşi ölmüş parasızlıktan. Kan bulamamışlar. Zenginlermiş önceden, baban*

³¹⁷ Yıldız, a.g.e., 2014, 20.

*dedenin sekreteriyle anlaşıp paraları ve sekreteri yani anneni alıp kaybolmuş ortaldardan.*³¹⁸ Melih Bey, babasının sekreteriyle kaçtığında evlidir ve bu olaydan sonra karısını boşayarak Faruk'un annesiyle evlenir. Melih Bey'in boşandığı eşinden bir kızı vardır. Bütün bunları öğrenen Faruk, Ankara'ya giderek dedesi ve amcasıyla görüşür. Ablası Dilek'i İstanbul'a, evlerine getirir. Fakat ailesinin Dilek'i istememesi karşısında oldukça üzülen Dilek, gitmek istediğini söyleyerek Ankara'ya döner. Yaşadığı ve öğrendiği bu olaylardan sonra iyice içine kapanan Faruk, odasından dışarı çıkmaz ve sürekli bir şeyler yazar. Faruk'un hayatının bu dönemi, onun için buluş ve dönüş dönemleridir. Zira bu dönemde tasavvufa ve dine yönelen genç adam, kardeşi Sırma'nın rahat hareketlerinden dolayı sürekli onunla tartışır ve bir gün Sırma'ya tokat atar. Babasıyla tartıştıktan sonra da hem bulunduğu ortamdan biraz uzaklaşmak hem de Leylâ'yı bulup onunla konuşabilmek için Amerika'ya gider. Üç ay sonra İstanbul'a döner ama Leylâ'yı bulup onunla konuşmasına rağmen hâlâ mutsuz olan Faruk, yıllardır âşık olduğu Leylâ'nın asıl aradığı aşk olmadığını farkına varır. Amerika'dan döndükten sonra annesi Hacer Hanım'dan başını kapatmasını istemesi üzerine oğlu Faruk'taki bu değişimi onun hasta olmasına yoran Hacer Hanım, Faruk için oldukça endişelenir. İçindeki Leylâ'ya duyduğu beşerî aşkın İlahî aşka dönüştüğü Faruk'un düşüncelerindeki değişim karşısında çevresindeki insanlar çok şaşırıp bu durumu yadırgasa da Faruk'a âşık olan Hilâl, âşık olduğu adamı anlamaya çalışır ve bir gün başını kapatarak “*Sahi, senin Leylâ'n böyle giyinmesini mi istemekte kadınların?*”³¹⁹ sorusuyla Faruk'un karşısına çıkar. Gönül verdiği insanın başkalarına benzemediğini, onun istediği hayatın kendilerinden farklı bir hayat olduğunu anlayan Hilâl'le evlenen Faruk, böylelikle yeni bir hayatın kapısından ilk adımını Hilâl'le birlikte atmış olur.

*“Bireyin psikolojik gereksinimleri en az biyolojik gereksinimleri kadar önemlidir. Aşk, sevgi, mutluluk da bireyin aradığı psikolojik gereksinimleri içerindedir. Nasıl biyolojik ihtiyaçların karşılanmaması ya da eksik bırakılması insan bedeninde birtakım hasarlara yol açıyorsa, psikolojik ihtiyaçların karşılanmaması durumunda da insanın ruhunda boşluklar açılır.”*³²⁰ Kimi insanlar bu boşluktan kurtulamayarak karanlığın içine sürüklenir, kimi insanlar da içine düştükleri boşluktan iman ve ibadet ederek kurtulur. Çalışmamızın önceki sayfalarında tutunamayan aydın olarak nitelendirdiğimiz Oğuz

³¹⁸ Yıldız, a.g.e., 2014, 133.

³¹⁹ Yıldız, a.g.e., 2014, 271.

³²⁰ Yazbahar, Z. (2011). *Afet Ilgaz'ın Romancılığı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 203.

Atay'ın *Tutunamayanlar*'ındaki Turgut Özben ve Selim Işık, *Tehlikeli Oyunlar*'ındaki Hikmet Benol; Adalet Ağaoğlu'nun *Hayır* ve *Ölmeye Yatmak* romanlarındaki Aysel Dereli; Sait Faik'in *Kayıp Aranıyor*'undaki Nevin, kendilerini boşlukta ve mutsuz hissettiklerinden kaybolarak var olmayı seçerler. Aynı boşluğu ve mutsuzluğu hisseden Faruk ise, bahsini ettiğimiz roman kişileri gibi insanlık gürültüsü içinde tükenip boşlukta kaybolmak yerine dine yönelerek o alana sığınmayı tercih eder. Yani sürekli bir arayış içinde olan ve ruhunu özgürleştirmeye çalışan Faruk, tutunamayarak intihar etmeyi ya da ortadan kaybolmaya değil, içindeki boşluğu ve soru işaretlerini tasavvufî yazılarıyla doldurma yoluna yönelir.

2.3. Olumsuz Hayat Tarzları Bakımından Basın Çalışanları

Kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme özellikleri dikkate alındığında oldukça önemli bir yere sahip olan basın, çalışanlarına iş ahlakına sahip olma sorumluluğunu yükler. Ancak toplumu bilgilendiren, yeri geldiğinde topluma yol gösteren ve bu yönüyle toplumun diğer üyelerinden ayrılan basın çalışanlarının sadece meslek ahlakına sahip olması yeterli değildir. Bununla birlikte özel hayatı kapsayan ahlakî sorumluluklarının da bilincinde olmalıdırlar. Çünkü ahlak bozukluğu içindeki bir basın çalışanı, mesleğinde ne kadar başarılı olursa olsun, ahlakî değerlerden yoksunsa huzursuzluk kaynağından başka bir şey değildir. Ele aldığımız romanlarda *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi, *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?*'daki Edip Münir, *Kayıp Aranıyor*'daki Özdemir, *Sağda Üçüncü Kapı*'daki Metin, *Bir Olayın Başlangıcı*'ndaki Doğan, *Bir Gün Tek Başına*'daki Kenan, *Bir Kadının Penceresinden*'deki Bedri, *Aşamalar*'daki Hakkı Kotar ve Mehmet Meriç ahlakî düşüklük içindeki gazeteci/yazar roman kişileri arasında göze çarpan isimlerdir.

2.3.1. Kadına olan düşkünlükten doğan ahlakî bozukluk

Belirli kurallar çerçevesinde iki insanın sevgi ya da saygı bağıyla kurduğu ilişkilerde ilişkiye atfedilen değerler vardır ve bu değerler, herhangi bir bağ ile birbirine bağlı olan kişilere belirli sorumluluklar yükler. Yalnızca kadın ve erkeğin arzusu yanlışıyla kurulan ilişkilerde de fizyolojik ya da ruhî ihtiyaçlarını karşılayamayan ve bunun neticesinde kişilerin gayrimeşru münasebetleri yahut ahlakî düşüklükleriyle sonuçlanan ilişkiler ağı meydana gelir. *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi, *Kayıp Aranıyor*'daki Özdemir,

Aşamalar'daki Hakkı Kotar ve Mehmet Meriç, *Sağda Üçüncü Kapı*'daki Metin, *Bir Gün Tek Başına*'daki Kenan, *Bir Kadının Penceresinden*'deki Bedri bahsini ettiğimiz düşüklüğün getirdiği bir ahlakî bozulmayla okuyucu karşısına çıkarlar. Bu roman kişileri belirli bir sınıfın ya da zümrenin insanı değildirler. Diğer bir ifadeyle zengini, fakiri, genci, orta yaşlısı, eğitilmiş, eğitimsiziyle dürtülerinin getirdiği tutkunun rüzgârına kaptırmışlardır kendilerini.

Romanlarda karşımıza çıkan ahlakî düşüklüğün en belirgin niteliği, ilişki içerisindeki taraflardan birinin ya da her ikisinin de eşini aldatması, yani zinadır. Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı*'ndaki roman kişilerinden Selâmi, ekmeğini kalemiyle kazanan idealist gazeteciler arasındadır. Fakat onun idealist bir kimliğe sahip olması, özel yaşamında ahlakî değerlerden yoksun olmadığı anlamına gelmez. Doktor Nedret'le gayrimeşru bir ilişki yaşayan Selâmi, bu ilişkinin getirmiş olması gereken vicdan azabını yaşamak yerine aksine beğenildiği için mutluluk ve gurur bile duyar. Yaşadığı birtakım problemlerden bunalan ve çareyi kaçmakta bulan gazeteci, karısı Şükran ile annesi Şayeste Hanım'ı İstanbul'da bırakarak Adana'ya gider. “Eğer zengin olsaydı, gazeteler çıkararak insan haklarını korumağa uğraşacaktı. Büyük işler yapacak, kazancıyla yardım müesseseleri kuracaktı. Yoksullara maliyet fiyatı üzerinden yiyecek satacak büyük mağazalar, tedavi ve muayene klinikleri açacaktı.”³²¹ sözleriyle idealleri olduğunu ve toplumun yoksul kesimine yardım etmek istediğini söylese de *Hür Adam* gazetesini çıkarmaya başladıktan sonra hem yayın politikasından taviz verir hem de yoksul dostlarını tamamen unutarak idealleri uğruna kirli ilişkilere alet olur. Yani Selâmi'nin karısı Şükran'ı aldatmasıyla başlayan ahlakî çöküşü, üst gelir grubunda yer alan insanların arasına girmesiyle artarak devam eder. Günlük hayatları kumar masalarında ve eğlence yerlerinde geçen bu kişilerle olan münasebetleri, Selâmi'nin hem kendisinin hem de ikinci eşi Angeliki'nin gayrimeşru işler yapmasının kapısını açar. Daha büyük paralar kazanabilmek uğruna danişıklı bir yayına başlayınca eski gücünü kaybeden adamın imdadına eşi Angelike yetişir ve yüksek dereceli bürokratlarla birlikte olarak kocasını uğruna kendini feda eder.

Aşamalar'daki Hakkı Kotar ve Mehmet Meriç ile *Kayıp Aranıyor*'daki Özdemir hovarda yaşam tarzlarıyla dikkat çekerler. Her üç adam da evli olmalarına rağmen eşlerini aldatan ve ahlakî bozulma içinde olan basın çalışanlarıdır. Sürekli içki masalarında gösterilen Hakkı Kotar ve Mehmet Meriç, çevresindeki sanat camiasındaki kadınların

³²¹ Aygen, a.g.e., 1983, 212.

hemen hemen hepsiyle birliktelik yaşarlar. Eşlerini aynı anda birden fazla kadınla aldatan bu adamlar, bencil karakterleriyle verilirler. Yaptıklarının ahlakî kurallara uygun olup olmadığının muhakemesini yapmazlar ve cinsî hazzı sevgiye tercih ederek kadını av olarak gören olumsuz karaktere sahiptirler. Kadına ve namus kavramına saygı duymazlar. Hiçbir ahlakî kayıt tanımayarak yeri geldiğinde evli kadınları bile baştan çıkararak ilişki yaşarlar. Yani kendilerini sadece cinsel isteklerine bırakırlar ve kendi ahlaksızlıklarını haklı görürler. Öyle ki zeki insanların zeki olmayan insanların zararına yaşamayı bilmeleri gerektiğini savunarak yalan söylemeyi ve aldatmayı adeta bir ideoloji olarak benimserler. Bununla birlikte gözüne kestirdikleri kadınları ne pahasına olursa olsun elde etmeye çalışırlar. Ahlak eşiği düşük olan roman kişilerinden bir diğeri, *Bir Gün Tek Başına*'daki Kenan'dır. Eğitimli olan ve aslında severek evlendiği eşini kendinden oldukça küçük üniversite öğrencisi bir kızla aldatan Kenan, bu ahlak düşüklüğünün nedeni olarak artık eşini sevmiyor olmasını gösterir. Yani Hakkı Kotar, Mehmet Meriç ve Özdemir gibi kendince haklı bir neden bularak yaptığını savunur. Terk edilince de eşini ve çocuğunu hiç düşünmeyerek intihar eder. Yani cinsel hazzı ve terkedilmenin hayal kırıklığı, onu çocuğunu bile düşünmemesine yol açarak ölüme götürür. *Bir Kadının Penceresinden*'deki Bedri de ahlakî düşüklük içinde anlatılan gazetecilerdendir. Diğer roman kişileri gibi içkiyi çok seven Bedri, eşi Filiz'i daha çiçeği burnunda gelirken eve getirdiği erkek arkadaşlarıyla baş başa bırakacak kadar başıboş bir kişiliğe sahiptir. Bununla birlikte "*Kadın değil misin, başının çaresine bak! Kendine bir erkek bul! Gönlün çekiyorsa tabii.*"³²² diyerek genç eşi Filiz'i başka bir erkeğe bile yönlendirir.

Sağda Üçüncü Kapı'daki Metin ise önceki sayfalarda söz ettiğimiz roman kişilerinden farklı olarak evli değildir. Evli olmayan genç adam, cinsel arzusunu ve haz duygusunu, genelevlerinde bastırmaya çalışır. Evli olmayan ve evli olan kadınlarla birliktelik yaşayan *Bir Olayın Başlangıcı*'ndaki Doğan, da kadınlara düşkündür. Çalıştığı yerdeki patronunun karısıyla birliktelik yaşayan genç adam, bu durumun ortaya çıkmasından sonra işinden olur. Ancak bununla uslanmaz ve girdiği matbaada gazeteci Hikmet Bey'in "*ahımlı, büyük kalçalı, her erkeğe yiyecekmiş gibi bakan ve bir sürü erkekle yattığı söylenen*" karısıyla da birlikte olur:

"Hikmet beyin karısı, 'Şu paketi bizim eve kadar getirir misin oğlum.' diyordu ve o önde kendisi arkada, eve giriyorlardı. Kapıdan çıktığında yüzü gülüyordu. Zıplıyor yerinde duramıyor,

³²² Oktay Rifat. (2014). *Bir Kadının Penceresinden*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 15.

uçuyordu. Kadının yüzünde gözündeki, dudaklarında ve boynunda dolaşan ıslak, şehvetli ağzını, vücudunda gezdirirken tüylerini dikenleştiren ellerini, omuzlarını dişlemesini, fısıltıyla 'Seni çok sevdim, yarın gene gel, kimseye söyleme.' Değişini ve çınlıplak soyunup hızla üstüne çekişini aklına getirdikçe ürperiyordu."³²³

Basın hayatındaki roman kişileri, çoğunlukla düzenli bir yaşam tesis etmede başarılı olamayan kişilerdir. Basın çalışanlarından bazıları düzenli ya da seviyeli bir hayat sürerek özel yaşamlarına dikkat ederken *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi, *Kayıp Aranıyor*'daki Özdemir, *Aşamalar*'daki Hakkı Kotar ve Mehmet Meriç, *Sağda Üçüncü Kapı*'daki Metin, *Bir Gün Tek Başına*'daki Kenan, *Bir Kadının Penceresinden*'deki Bedri gibi bazıları da kadına olan düşkünlükleri ve yaşadıkları çarpık ilişkilerle dikkat çeker.

2.3.2. Açlık ve hayat kavgasının doğurduğu ahlakî bozukluk

Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı? romanındaki Edip Münir, hayat kavgası ve para kazanabilme hırsıyla ahlakî düşüş yaşar. "Tıpkı 'canlıların evrimleşmesinde olduğu gibi, toplumsal ilerlemenin de, hayatta kalmak için kıt kaynaklar için verilen yaşam mücadelesi sonucunda meydana gel[diğini]' vurgulayan sosyal Darvinci dünya görüşü, Gürpınar'ın romanlarında güçlüünün zayıfı ezmesini, çalmayı, dolandırmayı, şantajı meşrulaştırıcı bir neden olarak öne sürülebilmektedir."³²⁴ İşsizlik ve parasızlığın her türlü sahtekârlığı yaptırdığı Edip için önemli olan ahlak değil, para kazanmaktır. Bu doğrultuda da basabildiklerini çiğneyip geçerek ahlaken olumsuz eylemlerde bulunur ve sadece karnını doyurmaya odaklı yaşar. Diğer bir ifadeyle ahlak dışı olduğunu bildiği birçok olay yaşayıp birçok eylemde bulursa da bunları gerçekleştirmesinin arkasında yatan ana nedenin açlık olduğunu öne sürerek ahlak dışı görülen eylemlerini meşrulaştırır. "Münir'in savunduğu ve kökenleri, Jean-Jacques Rousseau ve Thomas Hobbes'a kadar götürülebilecek bu düşünceye göre doğal durumlarında insanlar vahşidirler; güçlüler zayıfları ezer. İnsanların koydukları yasalar doğal savaşın önlenmesine yöneliktir."³²⁵ Aldanmak yerine aldatmayı seçen Edip, ahlakî düşüklüğü bir ideoloji gibi benimser ve nimet dolu koca bir şehirde açlıktan ölmenin enayilik olduğunu ifade ederek karşısına çıkan fırsatları, etik olup olmadığına bakmadan, değerlendirir:

³²³ Buyrukçu, M. (1970). *Bir Olayın Başlangıcı*. İstanbul: E Yayınları, 57.

³²⁴ Serdar, A. (2007). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Ahlak Sorunsalı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 36.

³²⁵ Serdar, a.g.e., 2007, 50.

“Atıf Cemal:

– Yani bir isyan günü yaşayacağız. Kanuna itaat yok. Hak yok. Acıma yok...

Edip Münir:

– Bu insanca ve medenî niteliklere malik olmak için önce tok olmak gerek. Bugün bu hukuk, onu ve erdemlerin kurulmuş sedirleri üstünde uzanıp rahat yatanlar bizim durumumuza düşerlerse onlar da anarşistlerden daha berbat bir şey olurlar. Bir milyonerin Bolşevik, komünist olduğunu hiç işittiniz mi? Hep bu kanunsuzluk isyanlarını çıkaranlar, kanun dışı davranışları ile topluma zarar verenler açlardır. İş bulamayanlar... Fakat...

Edip Münir bu fakattan sonra biraz durdu. Karşısındakinin göz bebeklerine bakarak yine devam etti:

– Fakat olumlu bir şekilde iş bulamayanlar olumsuz surette çalışmaktan geri durmuyorlar.

Ruhsar:

– Ne yapıyorlar?

Edip Münir:

– Hırsızlık... Bir ekmeğe, bir bakkal, bir kasap dükkânında yüzlerce kişiyi doyuracak bunca nimet varken beri yanda açlıktan ölmek enayiliktir. Parası olan para ile alır. Olmayan da hırsızlığı mümkün olduğu kadar ustalıklı yaparak aşırır.”³²⁶

Fakir olan, sürekli açlıktan yakınan ve parasızlıktan dolayı kaldığı pansiyondan kaçan, bununla kalmayarak evli kadınlarla birlikte olup onlara şantaj yapan biridir. Ahlaka uygun olmayan bu davranışlarının hepsinin temelinde, açlık ve para kazanma tutkusu yatar. Evli olmayan ancak evli kadınlarla ilişki yaşayarak para kazanmak amacıyla onları tehdit eden Edip Münir, şantaj yaptığı kadınlardan Semahat Hanım’la birbirlerini kıskanmama sözü vererek, Hacı Ömer’in deyişiyle “Bolşevik nikahı”yla evlenir. Dolayısıyla evliyken de sadakat diye bir sorunu olmaz.

2.4. Ruhsal portreleri

Romanlarda yer alan basın çalışanı kişilerin duyguları, düşünceleri, üzüntüleri, mutlulukları, özlemleri, istekleri, beklentileri, idealleri, sorgulamaları, çelişkileri veya hayal kırıklıkları, bireyin psikolojisine yansiyarak onun ruhsal dünyasını oluşturur. Bu noktada toplumsal koşullar, çevreyle olan ilişkiler ve deneyimler, bireyin ruhsal sürecine etki eder. Roman kişilerinin fiziksel görünüşlerinin anlatımının yanında kişilerin iç dünyaları, varoluş sürecinde kurduğu ilişkiler ve bu ilişkilere bağlı olarak yaşadıkları duygu ve düşünceler de romanlarda ele alınarak kişilerin ruhsal portreleri hakkında bilgi sahibi olmamızın yolunu açar.

³²⁶ Gürpınar, a.g.e., 1971, 85-86.

2.4.1. Yalnızlık kısılcacında sıkışanlar

Modern toplumu oluşturan modern insanın yaşadığı sıkıntılar ya da çektiği ıstıraplar, insanı tek başına olmaya iter. Diğer bir ifadeyle onun inançlarını, değerlerini bitirerek onu sonu gelmeyen bir sorgulama ve şüphe kısılcacının içine sürükler. Bu yüzden de insan, derin bir belirsizlik duygusu içinde hayatta var olma çabasına girer. İnsan yalnızlığının, onun kendisine ve çevresine olan yabancılaşmasının günümüzün ana gerçeklerinden ve çağ edebiyatının da başat motiflerinden biri olduğunu belirten Yıldız Ecevit'e göre ruh ve madde birleşimi bir yapıya sahip olan insan, yapısını oluşturan bu iki ana özelliğin uçlarında dolaşarak yaşamda deneyim kazanır ve ruhla madde arasındaki gelgitte biçim kazanır. Bazen maddeyi dorukta deneyimler, bazen de iç dünyasının dipsizliğinde kendini, evreni, insanı ve insanın bu dünyadaki yaşam amacını sorgular.³²⁷ Anlamakta güçlük çektiği bir dünyayla kendini özdeşleştirmekte zorlanan ve ona yabancılaşan insan, yabancılaşmayı sanatsal boyuta taşıyarak bunu bir kurgu tekniğine dönüştürür.³²⁸ Bahsini ettiğimiz süreçte kendisine ya da emeğine yabancılaşan kişi, benliğinin bilincine varmaya ve kendini insan olarak gerçekleştirmeye çalışır. Kendini gerçekleştirme aşamasında “(...) hiçbir yol işaretinin bulunmadığı dünyaya fırlatılan insana yol gösterecek tek şey, kendi bilincidir.”³²⁹ Ancak çeşitli sebeplerle parçalanmış bilinçler, yalnızlaşmanın doğurduğu yabancılık hissinin acısını çekmeye başlayan bireylerin türemesine yol açar. İnsan benliğine hâkim olan bu duygu da, kurmaca metinlerde yerini alarak yazarlar tarafından incelenen konulardan biri hâline gelir. Öyle ki incelediğimiz yazarlar, romanlarında yer verdikleri basın çalışanlarını kullanarak insanın yalnızlık kısılcacında sıkışma serüvenini ele alır ve yalnızlığın insan ruhuna, aynı zamanda roman kişilerinin gazeteciliklerine ya da yazarlıklarına etkisi üzerinde durur. Artık “yeni kurmaca dünyada hiçbir şey kesin konturlarıyla yer almaz; yeni sanatçı kendisine yabancı olan bir dünyayı yabancılaştırarak anlatır. (...) Yazarın amacı, okurunu yabancılaştırıp onun metne mesafe kazanmasını sağlamak, böylece onu, kendisine sunulmuş bir gerçeği özümsemeye değil, metinden kendi gerçeğini üretmeye yönlendirmektir.”³³⁰

Karanlık, melankolik ve umutsuz atmosferde kendini gösteren yalnızlık, bir bakıma, kişinin çevresindeki her şeyi kendisine yabancı kabul etmesidir. Bu da onu, varlığını bir

³²⁷ Ecevit, Y. (14 Aralık 1998). “Edebiyatta Yabancılaşma ve Yabancılaştırma”. *Virgöl*, (14), 45-47.

³²⁸ Ecevit, a.g.e., 2006, 36-37.

³²⁹ Pappenheim, F. (2002). *Modern İnsanın Yabancılaşması*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 112.

³³⁰ Ecevit, a.g.e., 2005, 258-259.

başkasında gerçekleştirme arzusuna iter. Böylelikle birey, hem var olma sürecini tamamlama hem de hissettiği yalnızlığı giderebilme adına edebî dünyaya sığınır ve belirsiz yaşam felsefesinin ya da zorlu basın hayatının kaçınılmaz sonucu olan yalnızlık, bireyin kendini yaptığı işe bütünüyle verememesine sebep olur. Dolayısıyla romanlarda, içinde bulundukları düzenin yalnızlığa ittiği kalem erbabı kişilerle karşılaşırız. Diğer bir ifadeyle modern yaşamın bir yansıması sonucu oluşan yalnızlık duygusu, benliklerinden uzaklaşarak her şeyden usanmış ruh hâline sahip bireylerin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Usanmış ruh hâlleri de okuyucuyu, amacına ulaşamayan veya çözümü intihar etmekte bulan basın çalışanlarıyla karşı karşıya bırakır.

2.4.1.1. İntihar edenler

Kentsel toplumun bir sonucu olarak ortaya çıkan yıpratıcı ve tekdüze yaşam biçimi, çalışma hayatındaki yarışlar ya da bu yarışların getirdiği bunaltıcı etkiler, çağdaş insanın endişesini arttırarak onu kendi iç dünyasına yöneltir.³³¹ İç dünyasına yönelen bireyler; kendine güvensiz, boşvermiş, çarpık ilişkiler ağı içinde kaybolan, uzun bir yalnızlık ve umutsuzluk zincirinin iç içe geçmiş halkalarından birini temsil eden kişilikleriyle dikkat çekerler. Değer yargılarının kırıldığı bir dünyanın içine ittiği uyumsuz, tutarsız ve çelişkili davranışlara sahip bireyler, her türlü otoriteden bağımsızlaşarak kendi kurallarını ve yaşamlarını oluştururlar. Yani devamlı bir çatışma, korku, yalnızlık ve çevrelerine karşı uyumsuzluk yaşarlar. Korku, umutsuzluk, sevgisizlik, yalnızlık gibi duygular da intihar düşüncesine eşlik eden ve bireyi, intihara sürükleyen duygulardır. Yavaş yavaş ortaya çıkan bu süreçte birey, ilk aşamada kendini öldürmeyi belli belirsiz düşünse de zaman ilerledikçe ve huzursuzluğu arttıkça bir iç hesaplaşmadan sonra içinde bulunduğu ruhsal boşluğu dolduramamaya intihar etmeyi seçer. Naci Sadullah Daniş'in Celâl aracılığıyla Babiâli denilen gazeteciler ve yazarlar muhitinin iç yüzünü okuyucuya anlattığı *Günah Gönüllüleri*'ndeki Celâl; Meliha İksel'in *Deli Kız* romanındaki Ekrem; Turgut Özben'in yakın arkadaşı Selim Işık'ın intiharını araştırmaya başlaması ve bu araştırma sonucunda kendi benliğini tanımaya başlaması üzerinde durulan Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ndeki Selim Işık; gerçek benini bulmak ve kendisiyle hesaplaşmak amacıyla, yaşadığı küçük burjuva ortamını bırakıp gecekonduya yaşamaya başlayan Hikmet'in hikâyesine yer verilen Oğuz Atay romanı *Tehlikeli Oyunlar*'daki Hikmet Benol ve Vedat Türkali'nin 27 Mayıs 1960 darbesi öncesinin ele alındığı *Bir Gün Tek*

³³¹ Geçtan, E. (1993). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 12.

Başına'daki Kenan, yaşam karşısında direnemeyen ve dünya tarafından reddedildiğini düşünen basın çalışanlarıdır. Çevrelerindeki insanlarla doğru bir iletişim kuramayan ve bir türlü aradıkları huzura kavuşamayan roman kişileri, attıkları her adımda büyük bir boşluğa düşerek bu boşluğun içinde kaybolurlar. Hissettikleri bu duyguyla başa çıkamayıp huzuru ölümden bulurlar ve intihar etmeyi tercih ederler. Zaten ruhen boşlukta olan bu kişiler, yaşadıkları olumsuzluklar sonucunda güçlerini yitirerek kurtuluşu ölümden ararlar. Diğer bir ifadeyle intihar, yaşama karşı direnemeyen bu kişiler için bir kaçış yeri olur.

Kurmaca eserin olmazsa olmazı olan çatışmaya yer verilen romanlarda adı geçen basın çalışanı bireylerin içine düştükleri ruhsal boşluk, Tanzimat Dönemi'nden günümüze kadar üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. Böylelikle felsefi arayış içinde olan Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Hamdi Tanpınar, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Peyami Safa gibi yazarlar, felsefi arayışlarını roman kişilerinin davranışlarıyla vermişlerdir. Bu sayede soyut düşünce, şahısların yaşantılarında ön plana çıkmıştır. Ele aldığımız ve önceki sayfalarda adını saydığımız romanlarda geçen basın çalışanları da, uyumsuz ve devamlı çatışma hâlinde olan kişilikleriyle okuru selamlarlar.

Bireyin yaşadığı karışıklık/çatışma durumu, onu disharmonik ya da antagonist temelli bir yapıya götürür. İnsanın uyumsuz yanını ifade eden disharmoni; ölüm, yaşam ve biopsi gibi varlığın temel öğelerinden birisidir ve uyumsuzluk durumunu ifade eden bir kavramdır. Disharmonik bir varlık olarak insan, sadece bir uyumluluk değil, aynı zamanda uyumsuzluk varlığıdır da. Uyumsuzluk durumu; insanı ileri iten, geliştiren, sabit bir noktaya takılıp kalmadan devam ederek gelişmesini sağlayan bir olanaktır. Bir diğer ifadeyle varlığına temellenmiş disharmoni sayesinde insan, adil davranma, haksızlık etme, kötülük yapma, sevmeme, nefret etme gibi olanaklardan birisini gerçekleştirebilmektedir.³³² İnsandaki disharmoni fenomenini, bunun insan başarılarının ve yeteneklerinin gelişmesindeki etkilerini gören ve gösteren ilk filozof Immanuel Kant olmuştur. Kant, disharmoni yerine antagonizm kavramını kullanır:

“Kant’a göre doğa, insanı antagonist niteliklerle donatmıştır, yani insan bir yandan doğa varlığı, öte yandan bir akıl varlığıdır. Başka bir deyişle insan hem iyi hem de kötü niteliklerle donatılmış olarak dünyaya gelir. Fakat eğer insan antagonist niteliklerle donatılmış olmasaydı, otlattığı koyunlar gibi yalnız iyi huylu bir varlık olsaydı, o zaman insanın yetenekleri gelişmeyecek, onun yetenekleri tıpkı koyun gibi doğanın kendisine verdiği düzeyi aşmayacaktı; ve insan şimdiki

³³² Öcal, O. (Güz 2011). “Disharmonik Bir Varlık Olarak İnsan ve Sabahattin Ali’nin İçimizdeki Şeytan Romanı. *TÜBAR*, (XXX), 253.

başarılarının hiçbirisine sahip olamayacak, insanla koyun arasındaki fark da ortadan kalkacaktı. Öyleyse insan kendisini disharmonik bir varlık olarak yarattığı için doğaya teşekkür etmelidir. Ancak böyle bir donatımlardır ki insan kendisinden, kendi durumundan hiçbir zaman hoşnut olamıyor. Bu donatım, insanda bir gerginlik yaratıyor; insan bu gerginliği gidermek istiyor. Bunun için de didinmek, çalışmak, yaratıcı olmak zorunda kalıyor.”³³³

Olumlu ve olumsuz özellikleri bir arada bulunduran insan, varlığının olumsuz yanını ortaya çıkardığında yaşam değil ölüm hükmünü sürmeye başlar ve bu da insanın disharmonik unsurlarından olumsuz olanı hayata geçirdiğini işaret eder. İncelediğimiz *Günah Gönüllüleri* romanındaki Celâl, *Deli Kız* romanındaki Ekrem, *Tutunamayanlar*’daki Selim Işık, *Tehlikeli Oyunlar*’daki Hikmet Benol ve *Bir Gün Tek Başına*’daki Kenan, disharmoninin olumsuz yanının hâkim olduğu ve ölüm duygusunun hükmünü sürmeye başladığı bedenlerdir.

“İnsan bir bütündür. Kişiliğini oluşturan ögeler arasında iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-hatalı ikilemi vardır. İnsana kişilik kazandıran, bu ikilem arasındaki çatışma ve sürtüşmelerin yarattığı kaygı ve kaygıdan kurtulmak için gösterdiği çaba, seçtiği yöntem ve yoldur.”³³⁴ Farklı kişilikleriyle karşımıza çıkan roman kişileri, çatışmanın yarattığı kaygı karşısında çıkmaza sürüklenerek ruhsal çöküntü yaşarlar. “(...) çoğu depresif duygu durumu ya da depresif belirtilerden biri veya birkaçıyla günlük yaşamlarını sürdüren”³³⁵ bu kişiler; kendilerini yorgun, isteksiz ve bitkin hissederler. Yaşadıkları duygular da onları önce başarısızlığa, sonrasında intihara götürür. İşte bahsi geçen çatışma ve duygu çemberinden geçen basın çalışanı kişilerden biri de Celâl’dir. Naci Sadullah Daniş’in *Günah Gönüllüleri* romanında senelerdir pansiyonlarda yaşayan ve içkiyi çok sevdiğini öğrendiğimiz Celâl’in yalnızlığını gideren Hicran’la karşılaşmadan önce bütün hayatı kendi deyimiyle “emelsiz, gayesiz, sönük bir gönülle” kaldığı pansiyonlar, çalıştığı matbaa ve meyhane sofralarından ibarettir. Hiçbir amacı olmadan yaşayan Celâl, hayatına Hicran’ın girmesiyle kendine çeki düzen vererek düzgün bir şekilde yaşamaya başlar. Hicran’dan önce boş bir hayat yaşadığına inanan genç adam, Hicran’la birlikte hayata dört elle sarılır. Yani yaşadığı olumsuzluklara rağmen Hicran, onun için hayata tutunma dalı olur. Hicran, disharmonik bir varlık olan roman kişinin, Celâl’in, olumlu özelliklerini açığa çıkaran biridir. Genç kadının hayatına girmesiyle sert kurallarının olduğu gazeteciliğinde dahi radikal değişimlere giden gazeteci, hayata bakış açısıyla birlikte

³³³ Mengüşoğlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 289.

³³⁴ Köknel, Ö. (1995). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, 12.

³³⁵ Köknel, Ö. (1992). *Depresyon-Ruhsal Çöküntü*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, 14.

mesleğe bakış açısını da değiştirir. Ancak bir yanlış anlaşılma sonucu Hicran'dan uzaklaşarak yaşama amacını kaybeder ve böyle bir ruh hâli içinde yaşamak ile ölmek arasında gidip gelir. Hicransız bir yaşam istemeyerek ölmeyi seçer. Yani Celâl, disharmonik karşıt unsurları arasında diyalektiğini kuramayarak boşluk içinde kötümser duygulara teslim olur ve hiçbir şeyi istenmeye değer bulmadığı için ölümü tercih eder. “Varolan bir bireyin kendisi bir oluş sürecindedir. Varoluşta parola her zaman ileridir.”³³⁶ İleriyi düşünerek geleceğini şekillendirmek yerine devamlı geçmişe ve yaşadıklarına takılı kalan Celâl, “hapsettiği ruhunun patlaması”³³⁷ sonucu ölüme yürür. Yani Buket Uzuner’in “Neden yaşam sofrasından, karnı doymuş bir konuk gibi kalkıp gitmiyoruz? Aç gözlülük edip, sonuna dek yaşamakta direnmek, utanmazlık değil mi yani?”³³⁸ sözünü doğrularcasına hayattan artık bir beklentisi kalmamış olan Celâl, yaşadıklarından sonra ölmeyi uygun bulur.

İntihar ile ilgili birçok psikolojik kuram, intiharı ruhsal hastalığın bir anlatımı olarak değerlendirir ve benliğe karşı oluşan olumsuz duygularla intiharın ilintisini gösteren önemli sayıda kanıtlar mevcuttur. İntiharda özsaygı yitimi ön plandadır. Benlik yönünden intihar, her şeyden önce üst benlik baskısının yarattığı gerilimin dayanılmaz hâle gelmesidir. Özsaygı yitimi o denli yoğundur ki birey, onu yeniden kazanma umudunu yitirmiştir.³³⁹ Bireylerin hissettiği umutsuzluk duygusuna kendini değersiz hissetme, çaresizlik, mutsuzluk, kararsızlık, eyleme geçiremem, işlerini sürdürememe, suçluluk gibi duygular da eklenince duygusal yönden çökme dönemine giren bireyin hayatla ilgili planları kesintiye uğrar. Sonuç olarak duygusal temelli intihara zemin hazırlanmış olunur. İşte duygusal temelli intiharlardan bir diğeri, Meliha İksel’in *Deli Kız* romanının sivri dilli gazetecisi Ekrem’dir. “Umut, gelecek ile ilgili bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan fazla olan beklentilerdir. Bir çıkış yolu olduğuna ve yardım ile bireyin varlığında değişiklikler olabileceğine inancı en önemli özelliğidir. Umutsuzluk ise bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan az olan olumsuz beklentilerdir.”³⁴⁰ Geleceğe yönelik olumsuz beklentileri ifade eden umutsuzluk duygusuna kapılan Ekrem, kendi yazdığı siyasî içerikli bir yazı yüzünden hamile olan eşi Leylâ’nın tutuklanmasıyla zor günler yaşar. Leylâ’nın ısrarları karşısında onun suçu üstlenmesine sessiz kalmak zorunda kalır ancak eşinin iki yıl hapsine karar

³³⁶ Sartre, J. P. (2016). *Varoluşçuluk*. (Çeviren: Asım Bezirci). İstanbul: Say Yayınları, 61.

³³⁷ Batur, E. (1993). *Modernizmin Serüveni*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 36.

³³⁸ Çekirge, P. (1996). *Niçin İntihar?*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, 36.

³³⁹ Dilbaz, N. ve Seber, G. (1993). “Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi”. *Kriz dergisi*, 1 (3), 137.

³⁴⁰ Dilbaz ve Seber, a.g.m., 1993, 134.

verilmesiyle yıkılır. Kendi yazdığı bir yazı yüzünden eşinin tutuklanmasına vicdanı elvermeyen genç adam, doğacak çocuğunu ve eşini hayatın zorluklarıyla baş başa bırakarak intihar etmeyi tercih eder. Yani, eşinin tutuklanması karşısında elinden bir şey gelmemenin verdiği umutsuzluk, onun intihar sürecini tetikleyen bir etkidir. Jean Baechler tarafından önerilen ve intiharı açıklamaya yönelik geliştirilen kurama göre intihar, intihar eden kişi için bir sorun çözme aracıdır.³⁴¹ Hayattan beklentileri yüksek olan Ekrem de yaşadığı bu kötü olaydan sonra intiharı düşünerek intihara sorunları çözme aracı olarak yaklaşır. Diğer bir ifadeyle hissettiği duygu, istediği şeyleri yapamayacağını bilen gazetecinin kendine güvenme çabasını zedeler. Kendine güvensizlik ve kendini suçlama arttıkça da yoğun bir depresif yakınma süreci başlar. Leylâ'nın başına gelenlerden kendini sorumlu tutarak kendisi, çevresi ve geleceğiyle alakalı inançlarını yitirir. Bu da onun intihar etmesine sebep olur.

Wirginia Woolf, Franz Kafka, Elenor Marx, Beşir Fuad gibi sanatkâr bir ruha sahip olan kişiler, edebî ruhlarının getirmiş olduğu anlayışlarından dolayı toplum içinde daha fazla yalnızlık çekerek çıkmaza düşerler ve sonuç olarak da intiharı seçerler. Özellikle Beşir Fuad'ın, Ahmet Mithat Efendi'nin anlatımıyla, mensubu bulunduğu materyalist dünya görüşünün sürüklediği intiharı,³⁴² oldukça dikkat çekicidir. Zira Beşir Fuad, bileğini kesmiş ve ölürken hissettiklerini yazmıştır. *Tehlikeli Oyunlar*'ın oyun yazarı Hikmet'i ve *Tutunamayanlar*'ın yazar roman kişisi Selim'i de tıpkı Beşir Fuad gibi, yaşam içerisinde sindiremedikleri toplumsal nedenlerden ötürü intihar ederler. “(...) sınırlı ve tekdüze orta burjuva hayatının, sanatçı ruhlu kişiler için nasıl itici olduğu”³⁴³ üzerinde duran *Tutunamayanlar*'da toplumsal düzene uymaya çalışan ancak bunu bir türlü başaramayan Selim Işık, kalabalık içinde kendini yalnız hissederek hayata tutunamayanlardandır.

Peyami Safa'nın romanlarındaki akıl yürütmelere ve net kavramlara dayanan felsefi söylem ile bireyin git gide yalnızlaşarak dış dünyaya kendini kapaması hususu, Oğuz Atay'ın romanında da vardır.

“Bir Tereddütün Romanı'nda mütereddit olanlar Peyami Safa'dan yaklaşık yarım asır sonra yazılan Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar adlı romanında farklı bir formda tekrar görülür. Baştan

³⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Eskin, M. (2012). *İntihar: Açıklama, Değerlendirme, Tedavi ve Önleme*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği Basım Yayın.

³⁴² Gökçek, F. (Mart 1997). “Bir İntiharın Hazin Hikâyesi” (Ahmet Mithat Efendi'nin Beşir Fuad adlı kitabı hakkında tanıtma yazısı). *Dergâh*, (85), 7-9.

³⁴³ Aytaç, G. (1990). *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 187.

*sona bir hesaplaşma ve felsefe setidir Tutunamayanlar. Selim Işık, Olric ve daha onlarca karakter, okuyucuyu yer yer istihzalarla da dolu bir düşünce karnavalına davet eder.*³⁴⁴

Olayların Turgut Özben'in etrafında şekillendiği *Tutunamayanlar*, Turgut Özben isimli genç bir mühendisin kaybolma haberinin anlatımıyla başlar. Üç yıldır kayıp olan Turgut, kaybolduktan bir yıl sonra bir yolculuk sırasında tanıştığı anlatıcı-yazara bazı yazılar gönderir. Fakat bu yazılar, anlatıcı-yazarın eline iki yıl sonra geçer. Romanın ismi verilmeyen gazeteci anlatıcısına gelen paketten mektup ile büyük bir kısmı elle yazılmış sayfalar çıkar. Tren yolculuğu esnasında tanıştığı Turgut Özben tarafından gönderilen mektupta genç adam, kendisinin kaybolmuş bir insan olduğunu ve dünyaya onun aracılığıyla yazılmasında birçok insanın payı olan bir eser gönderdiğini belirterek anlatıcıdan gönderdiği bu eseri yayımlamasını ister. Anlatıcı, bu kaybolma olayını araştırdığında gerçekten de üç yıl önce Turgut Özben adlı bir mühendisin kaybolduğunu öğrenir. Evli ve iki çocuk babası Turgut Özben'in ricası üzerine eserle alakalı kişilerle görüşerek onların onayını aldıktan sonra gönderilen kitabı yayımlamayı uygun bulur. Bu kısa açıklamadan sonra romanda Turgut Özben'in gönderdiği esere yer verilir. Eserdeki olaylar, Turgut Özben'in yakın arkadaşı Selim Işık'ın intihar mektubunu okumasıyla başlar. Selim'in arkasında mektup bırakarak intihar etmesi karşısında oldukça üzülen ve bu olaydan çok etkilenen Turgut, arkadaşının neden ölmeyi seçmiş olabileceğini araştırmaya başlar. Selim'in annesini sık sık ziyaret ederek Selim'in odasındaki notlarını ve yazılarını okur. Bununla birlikte Selim'in arkadaşlarından Süleyman Kargı'yı bularak onunla konuşur. Selim'in intihar ettiğini bilmeyen Süleyman Kargı, bu haber karşısında çok şaşırır ve üzüntü duyar. Sakinleşince de Selim'le olan arkadaşlıkları hakkında bilgi verir. Tozlu yollarda saatlerce dolaşp içki içtiklerini, şiir yazıp sanat hakkında konuşarak tartıştıklarını anlatan Süleyman, Selim'in çok genç, çok cesur, aynı zamanda çok çekingen olduğunu ve arkadaşları tarafından çok üzüldüğünü dile getirir. Turgut'a Selim'in içinden geldiği gibi yazdığı ve "Dün, Bugün, Yarın" adını verdiği 600 mısralık şiirini (şarkıları) verir (s. 114-135). Şarkıların büyük bir kısmını Süleyman'ın evinde yazan Selim, Süleyman tarafından yalnızlığa dayanamayan, ilk bakışta yalnızlığın ve çevreyle uyumsuzluğun yaşantısında önemli bir yer tuttuğu anlaşılan biri olarak tarif edilir. Selim, arkadaşı Metin tarafından da mustarip bir ruh olarak tanımlanır. Metin'e göre Selim, kapalı bir çocukluk devresi geçirdiği için çevresiyle uyşamayarak içinde bulunduğu bu bozucu çevreye büyük tepkiler gösteren biridir. Bu kargaşadan kurtulma yolu olarak da ölümü görür ve arkasında

³⁴⁴ Şen, C. (2010). *Türk Romanında Felsefi Açılımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 208.

bir mektup bırakarak intihar eder. Diğer bir ifadeyle “*Selim Işık yaşadığı mevcut dönemdeki dil ve dilin taşıdığı tarihsel, kültürel ve toplumsal değer yargıları ve anlamlarla kurulan ‘varolan’ı reddederek, hem ‘ben’ini korumak, yabancılaşmasını önlemek hem de varoluşunu gerçekleştirmek için mevcut gerçeklik düzleminde bulunan varolana karşı amansız bir mücadeleye girer.*”³⁴⁵ İçinde bulunulan dünyada kendi benliğini koruyamayacağını anlayan ve aynı zamanda bu benliği topluma kabul ettiremeyen Selim, insanlarla girdiği mücadeleyi kaybederek intiharı etmeyi seçer. İntihar ile ben’ini korumaya çalışır.

Yazarın ikinci romanı olan *Tehlikeli Oyunlar*’a baktığımızda tıpkı Tutunamayanlar’daki Selim Işık gibi yalnız bir ruh ile karşılaşırız. Kendisini anlamadıkları için insanlardan kaçan Hikmet, yalnızlığını hafifletmek amacıyla yarattığı Albay Hüsamet’in Bey karakteriyle hayata tutunmak için çaba gösterir. Fakat “Hikmet I, Hikmet II, Hikmet III, Hikmet IV” gibi farklı kişiliklere böldüğü benliği karşısında “*Beni benden iyi bilen o kadar çok insan var ki.*”³⁴⁶ diyerek kendinden iyice uzaklaşır. İnsanlarla olan iletişimde olduğu gibi kendi içinde yarattığı Hikmetlerle de sürekli bir tartışma içerisinde:

“*HİKMET I: Canım herhalde çiçekler de arabaya yerleştirilmişti, bazalarına da bahşiş verilmişti. Canım nasıl olur da bunları hatırlamazsın Hikmet II’ciğim? Hiç olmazsa başkalarından duyduklarına dayanarak hatırlamış gibi yapamaz mısın? HİKMET II: Ne yaptığımı bilmiyordum. Evlendiğimi biliyordum. Resim çektirmiş olduğumu bile unuttuğum sonradan. Fakat bir takım resimler olduğunu ve bunları Sevgi’yle birlikte seyrettiğimizi hatırlıyorum. Şimdi Hikmet IV’in evinde böyle resimler bulunmadığına göre, bu hususta da yanılmış olabilirim. HİKMET IV: Hikmet V’ten bahsetmeye kimsenin hakkı yoktur. O alçak bir şehvet düşküniüdür, sapıktır. Bilge’yi mahvetmiştir. İnsanlara 4 km uzaktan ikinci dereceden bilinmeyen kırvetlerle işkence etmekten hoşlanmış. Bilge’ye böyle işkenceler yapmıştır. Sevgi’yle evliken Bilge’nin bacaklarına bakmıştır. Bilge’yle dolaşırken sokakta gördüğü kızların bacaklarına içi gümüş. Kiminle birlikte olmuşsa, ötekini bacaklarına bakmıştır. Fransa Büyük İhtilaline de ihanet etmiştir. Dilencilerden ve delilerden nefret etmiştir. Şimdi belasını bulmuştur. Şimdi ben hükümdarım. Bütün Hikmetler öldü, yaşasın Hikmet VI! HİKMET III: Susturun şu deliyi. Bütün Hikmetleri birbirine düşürecek. HİKMET VI: Yalan! Hepiniz bir olup beni küçümsediniz, bütün suçlarınızı benim üstüme attınız. İşkencelerden beni sorumlu tuttunuz. Beni serbest bırakan, sayın başhekim. Bu sapıkları yakalayın! Sorarım size! Beni heyecanlandırmayın. Ne soracağımı unuttum işte. Evet, Bilge’ye geçmiş günlerin acısını ben mi çektirdim? İçinde yaşayamayacağım bir gecekonduya ben mi girdim? Korkularınızdan ben mi sorumluyum? Bana baska yaptınız, benden utandınız. Beni kimsenin önüne, insan içine çıkarmadınız. Ha-ha. Fakat hepinizi gömdüm sonunda işte. Ha-ha. Gerçekten ha-ha. Sizin hiciv dolu, öldürücü, sahte ha-halarınız gibi değil, bütün dehşet vericiliğiyle ha-ha işte. Kara bir güneş gibi tepenize doğan ha-ha. Artık kimseyi dinlemiyorum, başıma buyruk oldum.*

³⁴⁵ Şen, a.g.e., 2010, 208.

³⁴⁶ Atay, a.g.e., 2014, 328.

Evlenmeseydiniz efendim, Bilge'ye âşık olmasaydınız, gecekondlu hayalleri ve albay masalları kurmasaydınız, yaşamasaydınız. Yaşamak, yaşlanmak demektir, ölmek demektir. Ben ebedi gençliğin sırrını buldum; artık hep genç kalacağım ben ha-ha. Damarlarımdaki kanın verdiği hızla büyük girişimleri başaracağım, Fransa İhtilâli Büyük yapacağım. Bütün mesele kelimelerse, kelimelerle istediğim gibi oynayacağım. Kelimelerle yeni bir akıl kuracağım.”³⁴⁷

Yazarın ilk romanı *Tutunamayanlar*'daki Selim Işık'tan ve Turgut Özben'den izler taşıyan Hikmet Benol, hem inançtır hem de soytarlıktır. Karşı çıkılan ve inancı köstekleyen şey, Hikmet tarafından dışsal bir nesne olarak görülememektedir. Kendini anlamayarak topluma öfke duyan, her şeye rağmen kibrini ve temizliğini koruyan Selim'in tersine Hikmet, kendisini toplumun içine atarak tangolar, alaturka şarkılar, duvarlarına takvim asılan, pijama giyilip terlikle dolaşılacak evler, yağsabuntozter kokular, bakkal defterleri ya da kira kontratlarıyla birlikte yaşar.³⁴⁸ Toplumdan uzaklaşmayan ancak hiçbir zaman onun bir parçası olmayan oyun yazarı, çevresindeki insanlarla bir iletişim hâlinde olsa da hep mesafeli ve tedirgindir. Öyle ki Selim gibi çevresindekiler tarafından tuhaf ve çekinilecek biri olarak görülür. Bununla birlikte benliğinde yarattığı Hikmetlere isyan ederek onlarla dahi kavga eder ve zihnindeki cam kırıklarının ona çektiği acıyla yaşar. Vücudunun her bir parçasının başka bir insana ait olduğunu düşünür ve “(...) *bu kadar çok parça içinde artık 'Ben' diye bir şey söz konusu olabilir mi? Hepsi dışarıdan alınmadı mı bunların? Peki o halde ben kimim? Hangi parçamın esiriyim?*”³⁴⁹ cümleleriyle parçalarını bir araya getirerek Hikmet olmakta çok zorluk çektiğini belirtir. Romanın sonunda da bu yalnızlığa dayanamayarak intihar eder.

Tehlikeli Oyunlar'ın ana kurgu ögesinin ve üstkurmacanın metindeki taşıyıcısı olduğunu belirten Yıldız Ecevit, romanda yapay gerçekliklerin sahnelendiği büyük oyun yeri olarak anlatılan küçük burjuva yaşam biçiminden kaçarak düş dünyasına sığınan Hikmet'in kendini bulabilme arzusunun onu tiyatro oyunları yazmaya ittiğini ifade eder. Gerçeğin başkalarının bize uygulamaya çalıştığı tatsız bir ölçü olduğunu düşünen genç adamın amacı, gerçeği iyi oynanan bir oyun hâline getirebilmektir. Bu doğrultuda da dış dünyada kendisine dayatılan oyunların dışında, kendi oyununu gerçek olarak yaşamaya karar verir ve sanatın iyi yazıldığı sürece iyi bir oyun olduğunu savunur.³⁵⁰ Yarım kalmış her metin, yarım kalmış bir yaşantı demektir. Hikmet, soluksuz bir çaba içinde hem eylemini bir sona vardırırmaya hem de olası bütün sonlardan kaçmaya çalışır. Kendisine ait

³⁴⁷ Atay, a.g.e., 2014, 377-379.

³⁴⁸ Gürbilek, N. (2005). *Yer Değiştiren Gölge*. İstanbul: Metis Yayınları, 38.

³⁴⁹ Atay, a.g.e., 2014, 334.

³⁵⁰ Ecevit, Y. (2012). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 105.

özgün bir dil yaratamadığı sürece de her şeyi yarım bırakır. Ancak özgün bir dil sahibi olmanın yolu, onu yaratan öznenin tutarlı bir bütün olmasından geçer.³⁵¹

“Her parçam toplanırken buna benzer aksilikler oldu: Dünya yüz metre şampiyonundan bacaklarım alınırken bazı lifler koptu, dünya futbol karması sol içinden sol dizimin alınması da bu sporcunun minisküs olduğu zamana rastladı, zenci boksörden kollarımı çalanlar zavallının dört yıl önce boksu bıraktığını ve morfine başladığını bilmiyorlardı.

(...)

Biliyorum doktor, en çok merak ettiğin organdır kalbim. Onun bana ait olduğunu söylüyorlar doktor. İşte buna dayanamıyorum. Ayrıca bu kadar çok parça içinde artık ‘Ben’ diye bir şey söz konusu olabilir mi? Hepsi dışarıdan alınmadı mı bunların? Peki o halde ben kimim? Hangi parçamın esiriyim? Kalbimin esiri. Ha-ha.”³⁵²

“Hikmet’in intiharındaki fiziksel gerçekliğe değil, bireyin kendisiyle hesaplaşmasına işaret edilmektedir ki oyunun sona ermesi de hesaplaşmanın bir neticesidir. Dikkat edilmesi gereken mesele, bireyin bilinçlilik özelliği kazanmak adına kendisine yönelmesidir.”³⁵³ Freud’un “zalim ya da katı süperegonun egoyu yaşamaya layık bulmayacak kadar aşağılaması ya da süperegonun baskısı altında kalan egonun, vaktiyle ihtiyaçlarını karşılamayarak kendisini sürekli engelleyen ebeveynin temsilcisi olan süperegoyu yok edişi”³⁵⁴ olarak tanımladığı intihar, nedensel açıdan incelediğinde temelinde birçok farklı nedeni barındırır. Öyle ki huzurlu ve mutlu bir hayat sürmek isteyen insan, özülle çatışan gürültü ya da karmaşa karşısında zorlanır. Bu tezattan kurtulmak için de sonsuz sessizliğin, uyumun ve düzenin yolu olarak gördüğü ölüme sığınır. Diğer bir ifadeyle varoluşun aslı karmaşa ile özlenen huzur arasındaki farklılığın yaratmış olduğu his, bireyleri varlığına son vermeye iter. Yaşamın yitirildiği duygusu içinde olan insanın bilinçdışı yeniden doğma isteğine bağlı olarak intihar ettiğini ifade eden Gustav Jung, intihar fikrinin hayattan kaçış olduğu üzerinde durur.³⁵⁵ Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar* ve *Tehlikeli Oyunlar* romanlarında da kendilerini oldukça kimsesiz ya da yalnız hisseden Selim ve Hikmet, intiharı yaşamdan kaçış olarak görürler. Yani zihinlerinde yarattıkları dünya ile gerçek yaşamı bağdaştıramadıkları noktada, intihar fikri ortaya çıkar.

³⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Oğuz, B. (2009). *Oğuz Atay’da Yazarlık Kurumunun İflası ve Edebi İntihar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 35.

³⁵² Atay, a.g.e., 2014, 333-334.

³⁵³ Turan, A. S. (2013). “Kurmaca Bir Dünyanın Postmodern Romanı ‘Tehlikeli Oyunlar ve Romandaki İntihar Olgusu’”. Harun Ceylan (Editör). *Onlar Ölümü Seçti-Türk Romanında İntihar Olgusu Üzerine Örnek İncelemeler*. Ankara: Sonçağ Yayınları, 50.

³⁵⁴ Berber, S. (1995). “İntiharın Psikodinamik Kuramı”. *Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji (3P) Dergisi*, (3), 56.

³⁵⁵ Güleç, C.; Köroğlu, E. (Editörler). (1998). *Psikiyatri Temel Kitabı 2*. Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri, 855-861.

“İster modernliğe gecikmiş bir çevre ülke aydınının çevresel koşullar nedeniyle içine tıkalıp kaldığı kabarcık bilincinin yıkıcı bir dışavurumu diyelim, ister bütün dilsel dışavurum olanaklarını sonuna kadar tüketmiş bireyin kendini son bir kez anlatma çabası olarak niteleyelim, ‘intihar’ Atay’ın metinlerinde bir vâzgeçişten çok bir ‘eylem’, hatta başka eylemleri tetiklemek üzere gerçekleştirilmiş bir ilk devindirici olarak belirir.”³⁵⁶

Selim ve Hikmet, ilk başlarda yazarak rahatlamaya çalışırlar. Bu doğrultuda Selim, şiir ve düz yazı yazıp ruhunu dinlendirmeye çalışırken gerçek yaşamdaki zorluklardan bunalan Hikmet, yazdığı oyunlarla kendisine hayaller dünyası kurarak sıkıntılardan kurtulmak için çabalar. Fakat hayat karşısındaki başarısızlıklarının suçunu, düzene ve kurdukları bu kurmaca dünyaya veya kurmaca kişilerine atsalar da intihara sürüklenmekten kurtulamazlar. Yaşamayı anlamsız bulduklarından varlıklarını, yaşama olgusu ile anlamlandıramazlar ve varlıklarını ölümle anlamlandırma çabası içine girerler. Yıldız Ecevit, Oğuz Atay’ın roman kişilerini şu sözlerle anlatır:

“Doğu ve Batının kültür değerleri arasında sıkışmış kalmış kişilerdir. Çağımızda bilim ve sanatta üstünlüğün Batı dünyasında olması, Doğu aydınını uzun süredir kopuk yaşadığı Batının kültürel değerleriyle karşı karşıya getirmiştir. Tanzimatta başlayan Batıya açılma hareketinden sonra, Batıdan ithal edilen değerler özümleden benimsenip, yüceltilmiştir. Toplumun bir kesiminin baştan beri karşı çıktığı Batıya ait kültürel değerler, diğer kesim tarafından uzun süre anlaşılmadan kopya edilmiş, yerel değerlerle bir senteze getirilmeksizin varlığını sürdürmüştür. Bu durum Atay’ın aydınlarından bir kuşak öncesi için de geçerlidir.”³⁵⁷

Arada sıkışmışlık duygusuyla baş edemeyen bu karamsar entelektüel kişiler, kendileri olmakta zorlanırlar:

“Bir de içimdeki karışıklığı bilerseniz. Parçalarımı bir araya getirerek Hikmet olmakta çok zorluk çektim doktor. Denildiğine göre bu parçalar, aynı yüzyılda yaşamış insanlardan da alınmamıştı; iştelik ırk, dil ve din ayrılıkları da vardı aralarında. Bu yüzden değişik duygu ve düşünceler arasında bocaladım, kaderin oyuncuğı oldum. Ben dünya vatandaşıyım, hem de sembolik falan değil, resmen, ha-ha. Şimdi anlıyorum doktor: Demek ki Doğudan alınan parçalarım Batıya isyan ediyor; bu yüzden İngilizleri sevmediğim anlar oluyor. Kalbim de bu çelişkilere dayanamıyor. Güüm güüm güüm doktor.

(...)

Bu çekişmeler, işin başındaydı doktor. Şimdi her organım, kendine uygun eşler seçerek durumu kurtarıyor. Bütün organlarımın hayali iyi işliyor albayım: Beynim, dünyanın en yetenekli bedeniyle birlikte yaşıyor; ötekiler de cam kırıklarıyla dolu beynimden kurtuldular ve yerine bir şey koymadılar; böylece daha rahat yaşıyorlarmış, ha-ha. Fakat sonunda birbirleriyle uyuşamayan bir sürü Hikmet çıktı ortaya. Bilmem ki bu Hikmetleri bir arada size nasıl anlatsam?”³⁵⁸

³⁵⁶ Oğuz, a.g.e., 2009, 63-64.

³⁵⁷ Ecevit, a.g.e., 1989, 62-63.

³⁵⁸ Atay, a.g.e., 2014, 334-335.

Hiçbir şeye yetemediğini düşünen Hikmet ve Selim, hayatları gibi yazılarını da yarım bırakırlar. Onların hayatlarındaki her şey, yarım kalmaya mahkûm edilmiştir. Parçalanmış kişiliklerini ya da ruhlarını toparlamaya çalışsalar da hiçbir zaman bütün olamazlar. “*Sanat kendi kendini karşısına alınca, yıkıcılığı ve bozgunculuğu kendine yönelttiğinde intihar zorunlu olarak gündeme gelir. Çünkü sanat jestlerle karıştırılınca sanatçının yaşamı ya da en azından davranışları yaptığı işle aynılaşır. Eğer biri anlamsız ve değersizse diğeri de öyledir.*”³⁵⁹ Zira Hikmet ile Selim’in yaşamlarındaki kopukluk veya dağınıklık, yazılarına yansır ve bu da onların çevrelerindeki kişiler tarafından anlaşılmaz olmalarına sebep olur. Modern bireyin dünyayla kurduğu bilinç ilişkisindeki radikal kopuşu, parçalanmış ve anlamsal bütünlüğünü yitirmiş öznenin durumunu romanlarında yarattığı dille yansıtan Oğuz Atay, direnişçidir. Romanlarında yarattığı kişilere de direnişçi olma ruhunu veren yazarın, Dostoyevski, Joyce, Beckett ve Kafka’da da olduğu gibi, yapıtlarında açığa çıkan, anlamın temeli olarak öznelliğin olanaksızlığıdır.

*“Modern edebiyat, anlamı öznenin bütünlüğü üzerine temellendiren ve böylece temsilin kesinliğini güvence altına alan Aydınlanma/modernizm projesinin aksine, öznenin bu statüsünü sorgular ve onun varsayılan bütünlüğünün sınırlarını gösterir. Modern edebiyat öznenin ve dünyanın deneyimlediği travmatik çözülmenin izini sürer, bu çözülmeden kendisini yenik düşürene yanıt olarak ‘bir kendilik’ (the self) ortaya çıkmıştır.”*³⁶⁰

Travmatik çözülme yaşayan Hikmet ve Selim, yarım kalmış bireylerdir ve protesto olarak intiharı seçerler. Yani onların intiharları, adım adım ilerleyen depresyonlarının bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Takiyettin Mengüşoğlu’na göre antagonist davranışların temelinde yüksek değerler, araç değerler ve davranış değerleri olmak üzere üç değer grubu bulunmaktadır. Yüksek değerler grubuna sevgi, nefret, bilgi, doğruluk, yalancılık, masumluk, saflık, dürüstlük, dostluk, hak ve haksızlık, adalet, güven, güvensizlik, inanma, söz verme, saygı, şeref yani iyi ve kötü değerler girer. Bunlar, değerler piramidinin çatısını oluşturan, her insanın çekirdeğinde yer alanlar olarak tarif edilebilir. Nötr hâlde bulunan yüksek değerler; insanın insanla, insanın toplumla, insanın hayalleri ve gerçekleriyle, insanın doğayla kurduğu ilişki sonucunda yerinden çıkıp araç değerlere dönüşür. Araç değerler grubuna ilgi ve çıkarın değerleri, yarar çıkar, kuşku, çekememezlik, kıskançlık ve vital değerlerle her türlü

³⁵⁹ Alvarez, A. (2007). *İntihar: Kan Dökücü Tanrı*. (Çeviren: Zuhâl Çil Sarıkaya). İstanbul: Öteki Yayınları, 214.

³⁶⁰ Ertuğrul, S. (Bahar-Yaz 2003). “Belated Modernity and Modernity As Belatedness in Tutunamayanlar”. *The South Atlantic Quarterly*. 102: 2/3, 632.

maddesel değerler ve benzerleri girer. Davranış değerleri grubuna ise modanın, zevkin, alışkanlığın değerleri, temelini toplumun yapısında, ulusların geleneklerinde bulan değerler, davranış, görgü kuralları, zamanla otomatlaşan eylemleri yöneten değerler, sorumsuzluk gibi değerler girmektedir.³⁶¹ Sevdiği insanın yokluğuna dayanamayarak intihar eden bir isim olan Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına* romanındaki Kenan; insanın hem iyi hem de kötü niteliklerle donatıldığının bir göstergesidir. Yani o; haklı olanla haksız olanın, adil olanla adaletsiz olanın, sevgiyle nefretin, dürüstlikle dürüst olmayanın, suçla suçsuzluğun çekirdeklerinin bünyesinde bulunduğu bir kitabevi sahibidir. Bu karşıtlıklar da onun ruhunda kendisiyle, ailesiyle ya da çevresiyle uyumsuzluğunun kapılarını açar. Evli ve bir kızı olan Kenan, kendinden yaşça küçük üniversite öğrencisi Günsel'le yasak bir ilişki yaşamaya başlar. Ancak Günsel'in kendisini terk etmesiyle onsuz bir dünyada yaşamanın mümkün olmayacağına inanır. Sevdiği kadını kaybetmeyi kabullenemez ve bileklerini keserek intihar eder:

“Çıraydım, tutuşturdun beni, ağırlı bir solukta üfleyip söndürün şimdi de; kara kara tütiyorum. (...) Karanlıkta son kez bırakıp gidince sen, birden anladım her şeyi. Sokakta rastlarsan bir daha öyle bakma bana. Bitti bu iş... Ne olursun benimle oynama! Bittim ben... Ne olursun... (...) Kalkıp banyoya geçti. Banyo küveti ovulmuş, temizlenmiş, pırl pırlı. (...) Şofbeni yaktı, musluğu açtı, ılık suların akışına baktı bir süre. Dönüp odaya geçti, yatağa uzandı sırtüstü. Tavana bakakaldı. Boşalmıştı iyice, içerden, banyoya dolan suyun şırlıltısı geliyordu.”³⁶²

“En yüce faaliyetlerde olduğu kadar en sıradan faaliyetlerde de uyanma, yani bilinçdışının ‘bilmeme’ durumundan bilincin ‘bilme’ durumuna geçme fırsatı yakalanabilir. Bunu anladığımızda, yaptığımız her hatada kavranacak bir anlam bulunduğunu öğreniriz.”³⁶³ Ancak evli ve bir çocuğu olmasına rağmen üzerine düşen sorumluluğu hiçe sayarak yasak bir ilişki yaşayan Kenan, hatasını başka bir hatayla kapamaya çalışır. İlişki yaşadığı Günsel'in yokluğunu kabullenemeyerek çocuğunu dahi arkasında bırakır ve intihar eder. Sorumluluğun değil, hazzın hâkim olduğu kitabevi sahibi, iyinin yerine kötüyü seçerek bunu olumlar. Diğer bir ifadeyle içindeki boşluk neticesinde ne yapacağını bilemeyerek müşkül zamanında var olmak değil de kaçmayı seçer ve iradesizliğini ölümle örter.

Sıklıkla ölümle sonuçlanmış olaylar olarak düşünülen intihara sadece bu bakış açısıyla yaklaşıldığında bireyleri kendini öldürmeye götüren süreç, göz ardı edilmiş olur.

³⁶¹ Mengüşoğlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 101-102.

³⁶² Türkali, V. (2013). *Bir Gün Tek Başına*. İstanbul: Everest Yayınları, 726-727.

³⁶³ Dowrick, S. (2000). *Sevginin Halleri*. (Çeviren: Gürol Koca). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 151.

Zira intihar, birey için ölüm sağlayıcı, yok oluş, kaybediş, vücudun çürümesi, korku ve üzüntü veren tasarımlar yerine içinde bulunulan çıkmazdan kurtaran, problemleri çözen, acıları sonlandıran bir durumu da temsil eder.³⁶⁴ Yaşadıkları problemlerin yarattığı mutsuzluğa son vermek isteyen birey, intiharı problemlerinden kurtulma olarak görür. *Günah Gönüllüleri* ve *Bir Gün Tek Başına* isimli romanlara baktığımızda roman kişilerinin psikolojik problemler yaşadığını ve yaşadıkları sıkıntıların verdiği acıları dindirmek için ölüme yürüdüklerini görürüz. Öyle ki romanlarda sevgilisine kavuşamayanların intiharı söz konusudur. Hayatlarına anlam katan kadınlar, hayatlarından çıktığında yalnız ve sevgisiz hisseden Celâl ve Kenan, hayatlarına giren kadınlardan önce yaşamlarındaki boşluğu, kitaplarla ya da yazılarıyla dindirirken değer verdikleri kadınların hayatlarından çıkmasından sonra yaşadıkları acıyı ölümle dindirirler.

Jean Paul Sartre'nin "dünyada olmanın bir başka yolu" olarak tanımladığı intihar; her şeyden önce bir protesto, onulmaz bir varoluş acısının manifestosudur. İntihar eden kişi, kendi tekil tarihine son verirken dünyanın geçmişine, şimdisine ve geleceğine de kararlı ve geri dönüşsüz bir biçimde sırt döner. Kendisini ilgilendirdiği ölçüde tarihin sonunu imzalar. İntihar mektuplarının da açıkça gösterdiği gibi intihar eden, yaşayanların belleklerinde var olmayı devam ettirmek istemektedir. Ancak başkalarının belleklerinde hikâye olarak kalabilmek için yeryüzünde varlık olarak sürdürdüğü kendi hikâyesine son vermelidir.³⁶⁵ Yani intihar; aslında bir susuş değil, sesleniş ya da var olma şeklidir ve "intihar eden kendi toplumunu yaratır."³⁶⁶ Bireylerin sosyal hayatlarında karşılaştıkları güçlüklerle ya da sıkıntılarla baş etme yöntemleri ve bu güçlüklerle karşı geliştirdikleri savunma mekanizmaları, onların ruh hâlini etkiler. Bununla birlikte hedeflerine ulaşamama ve hedeflerine ulaşmak amacıyla sarf ettikleri çaba da bireyin ruh hâlinin bozulmasının nedenleri arasındadır. İşte sürekli kendilerini yalnız hissedişleriyle öne çıkan ve hayattan beklediklerini alamayan *Günah Gönüllüleri*'ndeki Celâl, *Deli Kız*'daki Ekrem, *Tutunamayanlar*'daki Selim, *Tehlikeli Oyunlar*'daki Hikmet ve *Bir Gün Tek Başına*'daki Kenan; güvensiz, engellemeye dayanma eşiği düşük, otoriteye karşı gelme eğiliminde olan, bağımlı kişiliğe sahip, ruhsal problemler yaşayan basın çalışanlarıdır. Aşırı derecede stres yüklenen benliklerinin ağırlığı altında ezilirler. Yaşamları boyunca yalnız hisseden bu

³⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Odağ, C. (1995). *İntihar (Özkıym): Tanımı-Kuram-Sağaltım*. İzmir: İzmir Psikiyatri Derneği Yayınları.

³⁶⁵ Volant, E. (2005). *İntiharlar Sözlüğü*. (Çeviren: Turhan Ilgaz). İstanbul: Sel Yayınları, 14.

³⁶⁶ Alvarez, A. (2007). *İntihar: Kan Dökücü Tanrı*. (Çeviren: Zuhâl Çil Sarıkaya). İstanbul: Öteki Yayınları, 97.

kişiler, ölümlerinde de yalnızdırlar. İsimlerini sıraladığımız roman kişilerini intihara sürükleyen nedenler aynı olmasa da intiharlarının temelinde yalnızlık duygusunun olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Öyle ki hepsi, duygusal ve sosyal nedenlerin getirdiği yalnızlıktan dolayı ölmeyi seçen bireylerdir. Sevdığı insana kavuşamayan Celâl ve Kenan ile sevdığı insanı ve doğacak çocuğunu koruyamayan Ekrem, daha çok duygusal nedenlerden dolayı intihar ederken toplumsal düzende kendine yer edinemeyerek psikolojik rahatsızlık ve inançsızlık içinde kaybolan Selim ve Hikmet ise, yaşadıkları yalnızlık ve çaresizlikten kaynaklı sosyal ya da kültürel nedenlerden dolayı intihar ederler.

Marx, yabancılaşma teorisinde iki tür yabancılaşmadan bahseder. Birincisi insanın doğadan koparak kültürel-toplumsal alanda kendine ikinci bir doğa kurmak amacıyla doğaya yabancılaşmasıdır. Bu, insanın oluşunu açıklayan niteliğiyle olumlu karşılanan yabancılaşmadır, zorunlu bir süreç olarak anlaşılır. İkinci yabancılaşma ise, bizzat kapitalist pazarın ve kapitalist toplumsal sistemin yarattığı yabancılaşmadır. Bunun sonucu olarak insan kendi doğasına yabancılaşır. Böylece insan kendine, kendi emeğine, ilişkilerine, dünyaya ve yaşama yabancılaşır.³⁶⁷ İşte Marx'ın bahsini ettiği yabancılaşma teorisinde bireyler, yaşadıkları yabancılaşma hissinin sonucunda ya kaçmayı ya da intihar etmeyi seçerler. Önceki sayfalarda değindiğimiz roman kişileri, içine düştükleri yabancılaşma hissinin yaşattığı acıyla intihara sürüklenirken bazı romanlarda intihar edip etmediklerini bilemediğimiz, sonları okuyucunun karar verme yetkisine bırakılmış roman kişileri de vardır. Sait Faik Abasıyanık'ın Nevin Akyürek'in hayatı üzerinde durduğu *Kayıp Aranıyor* romanındaki Nevin, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ındaki Turgut Özben, Adalet Ağaoğlu'nun ülke ve dünya sorunlarına değinilen siyasal içerikli romanı *Hayır*'daki Aysel Dereli, bu roman kişilerindendir.

Sait Faik Abasıyanık'ın entelektüel bir kadın olan Nevin'in yaşadığı olayları anlattığı *Kayıp Aranıyor*'da hem evliliğinde hem işinde hem de sosyal yaşamında ne yaparsa yapsın mutluluğu yakalamayan Nevin, ilk olarak çevresindeki insanların duygularını ve hissettiklerini anlamaya çalışır. Ancak her ne kadar yaşadıklarını ya da insanları anlamaya çalışsa da toplumsal yapıya yenilerek biraz da kimliğinde yer alan diğer ismi Ayşe olarak yaşamak istediği için yola çıkar ve “*Babacığım, (...) şimdiye kadarki isimlerim 'Konsolosun kızı', 'Gazetecinin karısı' oldu. Böyle olması da iyi oldu. Bugüne kadar hep*

³⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Swain, D. (2013). *Yabancılaşma: Marx'ın Teorisine Bir Giriş*. (Çeviren: Hande T. Urbalı). İstanbul: Durak İstanbul Yayınları.

bir şeylerin peşinden koştum.”³⁶⁸ cümleleriyle başlayan fakat ailesine ulaşip ulaşmadığını bilmediğimiz bir mektubunda, kimlik kargaşası içinde kaldığını ve bu durumdan rahatsız olduğunu dile getirir. Eğitimli, ayakları üstünde duran, maddî hürriyetini kazanmış, aydın ve kendisi de kocası Özdemir gibi gazeteci olan bir kadının bahsini ettiği sıfatlarla anılması onu rahatsız eder; çareyi kaçmakta bulur ve dört sene boyunca kendisinden haber alınamaz.

Yakın arkadaşı Selim’in intiharını bir gazete haberinden öğrenen Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar*’ındaki Turgut Özben ise, Selim’in intihar etme nedenini öğrenmeye çalışırken onun yaşadığı duygular içinde kendinin de yavaş yavaş boğulduğunu hisseder. Üç yıldır kayıp olan Turgut, kaybolduktan bir yıl sonra bir yolculuk sırasında tanıştığı anlatıcı-yazara bazı yazılar gönderir. Fakat bu yazılar, anlatıcı-yazarın eline iki yıl sonra geçer. Romanın ismi verilmeyen gazeteci anlatıcısına gelen paketten mektup ile büyük bir kısmı elle yazılmış sayfalar çıkar. Tren yolculuğu esnasında tanıştığı Turgut Özben tarafından gönderilen mektupta genç adam, kendisinin kaybolmuş bir insan olduğunu ve dünyaya onun aracılığıyla yazılmasında birçok insanın payı olan bir eser gönderdiğini belirterek anlatıcıdan gönderdiği bu eseri yayımlamasını ister. Selim’in arkasında bıraktığı yazıları okumak için Selim’in doğduğu N. kasabasına giden Turgut’tan bir daha haber alınamaz. Selim’in duygularını anladıktan sonra kendinin de bu hayat içinde bir tutunamayan olduğunu kabul eden Turgut’un da Selim gibi intihar etmeyi seçip seçmediği bilinmez.

Bir söyleşisinde “*İntihar, hiç aklımdan çıkmıyor... en iyi yöntemi aramaktayım.*”³⁶⁹ diyen Adalet Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak* ve *Hayır* romanlarında yarattığı Aysel’le intihara bakış açısını da vermiş olur. *Ölmeye Yatmak*’ta intihar etmek için bir otel odasına giden ve iç çatışmasından sonra intihar etmekten vazgeçerek gittiği otel odasından ayrılan Aysel, ülke ve dünya sorunlarına değindiği siyasal içerikli romanı *Hayır*’da tıpkı *Kayıp Aranıyor*’daki Nevin gibi sonu belli olmayan bir durum içinde bırakılır. Yani *Ölmeye Yatmak*’ta intihar olayı gerçekleşmese de Aysel’in hayatına son vermek düşüncesiyle otel odasında ölmeye yatması; *Hayır*’da ise yaşadığı çıkmaza daha fazla dayanamayarak ortadan kaybolması vardır:

³⁶⁸ Abasıyanık, a.g.e., 1991, 200.

³⁶⁹ Çekirge, P. (1996). *Niçin İntihar?*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, 27.

*“Yatağın içinde kımıldamadan yatıyorum. Ölmeye girdiğim oda sıcacık. Çıplak gövdem temiz, kolalı çarşafların üstünde yine de ışıyor. Battaniyenin altında titriyorum. Bu titreme beni hem ölüme yaklaştırıyor, hem ölümden uzaklaştırıyor. Bir ölüm titremesi belki. Ama titredikçe ölmemiş olduğumu anlıyorum. Hücrelerim henüz yaşadığımı bağırıp duruyor. Acaba ne zaman öleceğim? Ne zaman tamamlanacak can çekişmesi? Kız öğrencilerimden biri, Anna Karenina ya da Madam Bovary gibi ölüme yattığımı görse, kim bilir nasıl güler! Kafa kafaya verip ne dalga geçerler bu tür seçimlerimizle...”*³⁷⁰

Zihnin eylemi onaylamasıyla ortaya çıkan ve sonrasında teşebbüse geçirilen intihar, intihara yönelen kişinin sorgu süzgecinden geçen bir süreçtir. Zira bazı durumlarda ölüme yürüyen kişi tarafından durdurulabileceği gibi bazı durumlarda da önüne geçilemeyecek kadar ileri düzeyde duygu yoğunluğunu barındırır. İşte *Ölmeye Yatmak*’ta Aysel’in yaşadığı çatışmada hesapta olmayan unsurlar, intihar etme düşüncesinin önüne geçer. Kendi ölmeye yatması ile Lev Tolstoy’un *Anna Karenina* romanındaki Anna ve Gustave Flaubert’in *Madam Bovary* romanındaki Bovary arasında bağ kuran Aysel, “Ölüm bazen o denli çabuk gelmiyor. Ölümle savaşmak gerekiyor. Gülünecek en uygun anda gülmeyi kasıklarımın hapsedişim bundandır belki. Ölmeye yatarken ölümle savaşmak gerekeceğini düşünmemiştim.”³⁷¹ sözleriyle ölmek için gittiği otel odasında hem kendi benliğiyle hem de ölümle hesaplaştığını gösterir. Meslek hayatında yaşadığı sıkıntılar, yazdığı bir yazı yüzünden sorgulanarak mesleğinden uzaklaştırma alması, yıllar sonra uzaklaştırma aldığı bu yazıya ödül verilmesi, eşinin kendini yeğeniyle aldatması karşısında oldukça bunalan Aysel, ruhsal bunalımlarını ve çatışmalarını sona erdirmek için hayata karşı dik durmaya çalışsa da başkaldırısında başarılı olamaz. Hakkında açılan sahtekârlık davası, aklanması ve boşanmasıyla zor günler geçiren öğretim üyesi, dava açılan çalışmalarına ödül verilmesi, üstelik ödülünü üniversiteden uzaklaştırılmasına neden olan birinin elinden alacak olması karşısında ne yapacağını bilemez. Ödül törenine katılmak üzere sabahın erken bir saatinde uyanan Aysel, hazırlıklara başlasa da adına düzenlenen törene gitmemeye karar verir. Aysel’in törene gitmemesi, törene katılanları merakta bırakır. Törene katılan ve romanda “Yazar” diye tanıtılan Aysel’in arkadaşı, öğrencileri Üner ve Alev de Aysel’in törene neden katılmadığını merak edenler arasındadır. Romanın sonunda Yazar, Üner ve Alev’in Aysel’in törene gelmemesi üzerine onun evine gittiklerini ancak Aysel’i evde bulamadıklarını görürüz. Romanda Aysel’e ne olduğu belirtilmeyerek Aysel’le alakalı muğlakta kalan soruların cevabı okuyucunun yorum gücüne bırakılır.

³⁷⁰ Ağaoğlu, a.g.e., 2014, 31.

³⁷¹ Ağaoğlu, a.g.e., 2014, 8.

Emile Durkheim, sosyolojik açıdan ele aldığı intihar olgusunu üç başlıkta değerlendirir:

- a) Bireyin toplumsal çevresiyle bütünleşememesi sonucu olan “bencil intihar”
- b) Bireyin, aşırı toplumsal bütünleşmişliğin içinde âdetler, gelenekler ve alışkanlıkların bağlayıcılığı sebebiyle dinsel ya da siyasal nitelikli topluluğun emirleri doğrultusunda vuku bulan “elcil intihar”
- c) Birey davranışlarında uyulacak ölçülerin bulunmamasından kaynaklanan “kuralsızlık intiharı”³⁷²

İncelediğimiz romanlarda karşımıza bencil intiharlar çıkar. Yani çevreleriyle bütünleşemeyen roman kişileri, intihara yönelir. Toplumsal çıkarlara ilgi göstermeyen bireyler, toplumsal gerçeklikler ile kendi içsel gerçeklikleri arasında çatışma yaşayarak farklı sorunlarla karşılaşır. Kendisi ve toplum arasında sıkışıp kalan kişi, kendi oluşturduğu bir ortam yaratarak yarattığı bu ortamı ruh hâliyle özdeşleştirir. Bir süre sonra benliğini dahi kaybeder ve ruhsal bir acının içerisine girer. Bu da onu ortadan kaybolmaya ya da intihara götürür. Çeşitli nedenleri ve zemini olan intihar konusunda araştırma yapan Aysel Ekşi, intihara yol açan nedenleri şu başlıklar altında toplar:

- “– *Uzun süreli aile patolojisi ve aile problemleri*
- *Ailede ilişki yokluğu*
- *Ailede olumsuz ilişkiler*
- *Ailede krizler*
- *Son zamanlarda tırmanmakta olan aile içi sorunları*
- *Sosyal ilişkilerde kopukluk ya da bozukluk*
- *Duyguların zayıf kontrolü*
- *Cinsel uyum zorlukları*
- *Sorunları çözmede başarısız çabalar*
- *Ailede veya gencin kendisinde depresyon veya diğer ruhsal hastalıklar*”³⁷³

“*Roman, hayattan alınan büyük bir parça veyahut bir muharririn muhayyele, san’at ve ilmiyle hak edilmiş bütün bir hayat*”³⁷⁴ ise romanlarda yaşam boyunca karşımıza çıkan intihar olaylarına yer verilmesi kaçınılmazdır. Bahsini ettiğimiz romanlarda yer alan basın çalışanı kişiler de, verdiğimiz intihara yol açan nedenlerden ötürü ölümü seçerler. *Günah Gönüllüleri*’ndeki Celâl’in ve *Bir Gün Tek Başına*’daki Kenan’ın intiharı, sevdiğine

³⁷² Yılmaz, A. (2013). “ ‘İntihar Kavramı Üzerine Düşünceler’ ”. Harun Ceylan (Editör). *Onlar Ölümü Seçti-Türk Romanında İntihar Olgusu Üzerine Örnek İncelemeler*. Ankara: Sonçağ Yayınları, 12.

³⁷³ Ekşi, A. (1990). *Çocuk, Genç, Ana Babalar*. Ankara: Bilgi Yayınları, 168-176.

³⁷⁴ Örik, N. S. (1933). *Roman ve Hikâye Hakkında Bir Kalem Denemesi*. İstanbul: Varlık Neşriyat, 35.

kavuşamamadan kaynaklı yani duygusal nedenli iken; *Deli Kız* romanındaki Ekrem'in ve *Tutunamayanlar*'daki Selim Işık'ın intiharı, yalnızlık ya da çaresizlik temelli yani sosyal ve kültürel nedenli intiharlar arasındadır. *Kayıp Aranıyor*'daki Nevin, *Hayır*'daki Aysel Dereli ve *Tutunamayanlar*'daki Turgut Özben ise ortadan kaybolmayı tercih ederler. Duygu karmaşası içinde boğulan bu isimler, hayat içinde tereddütler yaşarlar ve kendilerini insanlıktan uzaklaştıran nedenleri bulma arzularıyla hareket ederler. Önceleri gündelik hayattan duyulan sıkıntı ve içsel problemleriyle başa çıkmak amacıyla kitaplara ya da yazılarına sığınır. Yaşam içerisinde var olmakta zorlanarak yarattıkları kurmaca dünyada tutunmaya çabalarlar. Diğer bir ifadeyle entelektüel özgürlüklerini, kurmacanın alanında kazanmayı isteyen basın çalışanları, toplum içinde bir ben olabilmek için edebî evrende yaşamaya ve yazmaya başlarlar. Böylelikle toplumun kendilerine biçtikleri rolleri oynamaktan ziyade kendilerinin kaleme aldıkları, aynı zamanda olayları yönlendirebildikleri bir dünya yaratarak huzursuzluklarını metinlerle aşmaya çalışırlar. Öyle ki edebî hayat, onların dış dünyadan korundukları ve doğru bulmadıkları şeyleri rahatça eleştirebildikleri tek yerdir. Ancak metinleriyle kurdukları ilişki, bir süre sonra onlara yetmemeye başlar ve sonunda da tıpkı hisleri gibi bir karanlık ya da bilinmezlik içinde bırakılırlar.

2.4.1.2. Amaçlarına ulaşmadan ölenler ya da öldürülenler

Matbuat hayatında tutunmaya çalışırken çeşitli zorluklar yaşayan basın çalışanları, yasal ya da ahlakî problemlerle karşı karşıya kalmalarının yanında iç ya da dış baskılar, maddî koşullar ve zaman sorunu gibi çeşitli engellerle de karşılaşırırlar. Diğer bir ifadeyle haber yaparken veya yazı yazarken çektikleri sıkıntılarla birlikte gazete patronlarının ve siyasî düzenin çıkardığı güçlülere de katlanmak zorunda kalan basın hayatındakiler; tehdit edilmekten dayak yemeye, hastalıktan öldürülmeye kadar birçok sorunla baş etmek durumundadırlar. Durum böyle olunca bu stresli iş sırasında ya sağlıkları bozularak ölürlar ya bir kazaya kurban giderler ya da öldürölürler. Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı*'nda Cemil Tayfur, Aka Gündüz'ün *Bir Kızın Masalı*'nda Ali Dalgalan ve Kemal Tahir'in *Kurt Kanunu* ve *Yol Ayrımı* romanlarında Selim Nuri, işin stresine dayanamayarak hastalanıp ölen basın çalışanlarına; Nahid Sırrı Örik'in *Sultan Hamid Düşerken* romanındaki Hasan Fehmi, Yakup Kadri'nin *Panorama*'sında Fuat, Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası*'ndaki Mahmud Ersoy da öldürölren basın çalışanlarına örnektir. Bahsi geçen basın çalışanlarının dışında gazetecilikte aradığını bulamayarak memleketine dönmek zorunda kalan Şaban

Erik'in *Çırpınmalar* romanındaki Hikmet Çiledağ da geçirdiği bir kaza sonucu ölerək amacına ulaşamayan bir gazetecidir.

Günümüzün en önemli sorunları arasında yer alan stres, çalışma hayatında da kendisini gösterir. Zira iş hayatı, kişi için oldukça büyük bir strese neden olabilir. İşin yapılış şekli ve işin yapısı gereği hem bedensel hem de ruhsal açıdan bireye zarar veren ya da onu yoran matbuat hayatı, çalışanlarını çok yönlü stresin etkisi altında bırakır. Reşat Enis Aygen'in II. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'da yaşayan gazeteci Selâmi'nin hayatını ele aldığı romanı *Ağlama Duvarı*'nda bir gazetede muhabir olarak çalışan Cemil, toplumsal bir sorunu gazeteğe taşıdığı ve halkın yoksulluğuyla ilgili röportaj yazdığı için işten çıkarılır. Evli ve küçük bir çocuğu olan Cemil, işsiz kalmasıyla oldukça zor zamanlar geçirir. Üzüntüsünden hastalanan genç adamın durumunu eşi Şükran, matbaaya giderek haber verir. Eşinin ağır hasta olduğunu, doktorsuz ve ilaçsız kıvrandığını, kendisiyle bir buçuk yağındaki çocuğunun da aç kaldığını matbaadakilere anlatır. Gazeteci arkadaşlarından Selâmi, işsiz kaldıktan sonra zorlanan arkadaşına elinden geldiğince yardım etmeye çalışsa da Cemil'in ölümünün önüne geçemez. Zira eli kolu bağılı bir şekilde, yatakta yatmaktan ve ailesine bakamamaktan dolayı vicdan azabı çeken Cemil, hastalanmadan önce hazırladığı birkaç yazısını satmak için bütün gazete ve dergilere gider. Sokakta baygın bir şekilde bulunarak hastaneye kaldırılan gazeteci, bir süre sonra ölür.

Çağdaş demokrasinin vazgeçilmez temel unsurlarından biri olan basın, çeşitli iletişim araçları ile toplumsal olayları geniş kitlelere yansıtarak kamuoyu yaratma ve kamuoyunu bilinçlendirerek haber alma özgürlüğünün sağlanması işlevlerini yerine getirmektedir. Basına kamusal görevler yüklenmesi ve basın özgürlüğünün tanınması, fikir işçilerinin meslekî ve sosyal haklarının özel bir biçimde düzenlenmesi gereksiniminin doğmasının başlıca nedenidir. Bu derece önemli güce sahip olan basının toplumsal işlevlerini yerine getirebilmesi için de özgür, şeffaf, bağımsız ve tarafsız olması gerekir. Gazetecinin haber toplama, haberleri açıklama, haber ile ilgili yorum ve eleştirilerde bulunma görevlerini yerine getirebilmesi, yoğun bir çabanın ve uzun süren bir çalışmanın ürünü olduğundan gazetecilik mesleği oldukça özveri isteyen bir meslektir.³⁷⁵ Öyle ki basın çalışanları, belirsiz ve yoğun çalışma koşullarında karşılarına çıkan sorunlarla baş etmeye çalışırken oldukça büyük çaba sarf ederler. Matbuat hayatında zorlanacağı ve bazen üstesinden

³⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Gökçe, S. (2007). *Basın İş Sözleşmesine Göre Gazetecilerin Hakları ve Mesleki Sorunları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

gelemeyeceği problemler neticesinde sağlıklarını dahi kaybederek meslek çalışanları tarafından dışlanırlar. Bu zorlu çalışma koşullarından dolayı sağlık sorunları yaşayan ve bir süre sonra basın çalışanı arkadaşları tarafından dahi dışlanan gazetecilerden biri de, Aka Gündüz'ün 1950'li yıllarda İstanbul basın camiasının yaşadığı sıkıntıları anlattığı *Bir Kızın Masalı*'ndaki Ali Dalgalan'dır. İkiz çocukları olan Ali; zorluk, karmaşıklık ve iş yükünün getirdiği strese dayanamayarak verem olur. Çok başarılı ve çalışkan bir gazeteci olsa da gazetecinin hastalığının ilerlemesiyle birlikte gazetede arkadaşları, bulaşıcı hastalığa sahip olan Ali'yle aynı ortamda bulunmak istemezler ve bunu, dolaylı da olsa ifade ederler:

“Matbaadakiler de birer kurulumuş makine gibi doktorun tavsiyesini tekrar edip duruyorlardı. Dalgalan bunun mânasını acı acı ve gizliden gizliye anlıyordu. Bulaşıcı olan hastalıktan korunmak fikri her şefkatin üstünde geliyordu. Bu da haklı idi. Çünkü hastahaneler bile yan çiziyorlardı. Bir paralı hastahaneye başvurdu. Uzun bir müayeneden sonra kesip attılar:— Hatır için on gün kadar yatırabiliriz. Siz resmi hastahaneye müracaat edip yatak sıra numarası almağa gayret edin!”³⁷⁶

Veremliler için bir yatak numarası bulmak, en az altı ayın geçmesi demektir. Memlekette en unutulmuş ve önemsenmeyen hastaların veremliler olduğunu bilen Ali, hangi hastaneye gitse eli boş döner. Yaşadığı sıkıntılar sonucu yakalandığı bu hastalıkla uğraşırken, yeni doğan ikizlerini besleyemediklerinden çocuklarını kaybeder. Hastalığının üzerine bir de bu üzüntü eklenince, yoksullukla boğuştuğu bir esnada ölür.

Basın dünyasında basın çalışanını zorlayan ve onu kısıtlayan etkilerin ortaya çıkmasıyla oluşan stres ya da sıkıntılar, çalışanın verimini düşürdüğü gibi sağlığını da bozar. Kemal Tahir'in *Kurt Kanunu* ile *Esir Şehir Üçlemesi*'nin son kitabı olan ve üç bölümden oluşan *Yol Ayrımı* romanlarının idealist gazeteci kişisi Selim Nuri de Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı*'ndaki Cemil Tayfur ve *Bir Kızın Masalı*'ndaki Ali Dalgalan gibi sağlıktan olarak veremden ölen bir gazetecidir. Kuva-yi Milliyecilerin üzerine düşen görevi yapmadıklarını savunan Selim, yazılarında da içinde bulunulan durumu eleştirir. Dergide yazdığı yazılar yüzünden tutuklanarak sorgulanır ve işkence görür. Bırakıldığında çok bitkin olan ve bir süre hastanede yatan Selim Nuri, gazeteci arkadaşı Murat tarafından kendi kaldığı pansiyona götürülür. Bir iş için Ankara'ya gitmesi gereken Murat, pansiyon sahibi Madam Agavni'ye bir miktar para vererek ondan arada Selim Nuri'nin durumunu kontrol etmesini rica eder. Fakat Ankara'dan döndüğünde Selim'in hastaneye kaldırıldığını

³⁷⁶ Aka Gündüz. (1954). *Bir Kızın Masalı*. İstanbul: Çağlayan Yayınevi, 156.

ve burada veremden öldüğünü öğrenir. Görüldüğü gibi Cemil, Ali ve Selim, basın hayatının zorlu ve engebeli yollarında matbuat hayatının getirmiş olduğu iş stresi sonucu hastalanarak ölürlür.

Gazeteci olabilmek için çabalayan bir genç ve onun hikâyesinin anlatıldığı Şaban Erik'in *Çırpınmalar* isimli romanının merkezî kişisi Hikmet Çiledağ ise, geçirdiği bir kaza sonucu ölür. Yıllardır gazeteci olmak için uğraş veren Hikmet, 29 yaşında bu amacına ulaşarak bir gazetede çalışmaya başlar. Ancak kendi istediklerini, özgürce yazmak yerine çeşitli gazetelerden derlediği yazıları birkaç düzeltme yaptıktan sonra gazetede haber yapmaya mecbur edilen genç gazeteci, bu durumdan oldukça rahatsızlık duyar. Zira yıllardan beri düşlediği mesleğin bu olmadığını düşünür. Gazetede işinden memnun olmayan ve gazetecilikte aradığını bulamayan Hikmet, gazeteciliği bırakır. Basın alanında üst üste yaşadığı sıkıntılardan sonra memleketi olan Edirne'ye dönmeye karar verir ancak bindiği trenin kaza yapmasıyla ideallerine kavuşamamanın verdiği umutsuzlukla ölür.

Toplumsal işlevleri ve toplum üzerindeki etkisinin büyüklüğü nedeniyle yerine getirilmesinde birçok güçlük ve engellemelerle karşılaşılan bir meslek olan gazetecilikte, çeşitli güç odakları tarafından gazetecinin bağımsızlığı üzerine gölge düşürecek girişimlerde bulunulabilir. Hatta gazetecinin yaşam özgürlüğü dahi ortadan kaldırılabilir. Zira geçmişten günümüze birçok gazeteci, farklı saldırılar sonucu öldürülmüştür. Ele aldığımız Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı*'nda Cemil, Aka Gündüz'ün *Bir Kızın Masalı*'nda Ali, Şaban Erik'in *Çırpınmalar*'nda Hikmet ve Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı*'nda Selim, hayallerine kavuşamamanın yarattığı hayal kırıklığıyla ecelleriyle ölürlür. İyi birer gazeteci olmak için çok çalışan ancak yine de mesleklerinde kalıcı olmayı başaramayan bu dört gazetecinin ortak noktaları, basın alanında çalışırken çeşitli zorluklar yaşamalarıdır. II. Meşrutiyet Dönemi'nin siyasal ortamına yer verilen Nahid Sırrı Örik'in *Sultan Hamid Düşerken* romanındaki Hasan Fehmi, Attilâ İlhan'ın 27 Mayıs öncesindeki iş çevrelerini, basın hayatını, eğlence hayatını *Birlik* gazetesi üzerinden anlattığı romanı *Kurtlar Sofrası*'ndaki Mahmud Ersoy ile Yakup Kadri'nin *Panorama*'sındaki Fuat, bilgi verdiğimiz dört gazeteci gibi (Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı*'nda Cemil Tayfur, Aka Gündüz'ün *Bir Kızın Masalı*'nda Ali Dalgalan, Kemal Tahir'in *Kurt Kanunu* ve *Yol Ayrımı*'nda Selim Nuri, Şaban Erik'in *Çırpınmalar*'nda Hikmet) ideallerine kavuşmadan yaşama veda eden gazetecilerden olsalar da Hasan Fehmi'yi, Mahmud'u ve Fuat'ı bahsini

ettiğimiz romanlarda geçen kişilerden ayıran, onların kendi isteğiyle ölmemiş olmamalarıdır.

II. Meşrutiyet'in ilânından Hareket ordusunun İstanbul'a gelişine kadar uzanan toplumsal, sosyal ve siyasal sürecin II. Abdülhamid Devri yöneticilerinden Mehmed Şehabeddin Paşa ve ailesi üzerinden anlatıldığı *Sultan Hamid Düşerken* romanında bu dönemde öldürülen gazetecilerden bahsedilir. Romanda gazeteci Hasan Fehmi'nin öldürülmesine şu sözlerle değinilir:

“Bütün öteki arkadaşlarla olduğu gibi Talat Bey’le aralarındaki dostluğun nihayet bulması ve kendisinin tamamıyla Cemiyet dışında, Cemiyet’e yabancı ve düşman bir unsur sayılması için, bir türlü bitmek bilmeyen bu Mart ayının en son günlerinde, bir gece yarısı muhalif bir gazete muharririnin köprü üzerinde revolverle öldürülmesi icap etti. Bu muharrir, İstanbul’un ancak öteye beriye hücum etmek üzere çıkan ve uluorta hücum ettiği için satılan bir muhalif gazetesinde, kendi hesabına bu muhalefeti belki sadece ekmek parasına yapan zavallı bir adamdı ve katili iki tarafında daima köprü tahsildarları ve polisler bulunan köprüden bu adamların hiçbirinin eline düşmeden, hatta gözüne ilişmeden rahat rahat kaçıp gidebilmişti. Derhal herkes bu cinayeti İttihat ve Terakki’nin eseri bilip ayaklanacak ve her taraftan, ‘Kaatil meydana çıkmalı!’ avazleri yükselecekti.”³⁷⁷

II. Meşrutiyet döneminin İttihat ve Terakki Cemiyeti muhalif basınının öne çıkan gazetelerinden *Serbesti* gazetesinin başyazarı olan Hasan Fehmi, 6 Nisan 1909 tarihinde Galata Köprüsü üzerinde arkadaşı Şakir Bey ile yürürken katledilir ve bu cinayet her ne kadar faili meçhul olarak kalmış ise de Hasan Fehmi'nin İttihat Terakki'ye yönelik sert eleştirileri dolayısıyla öldürüldüğü kanaati ağırlık kazanır. Diğer bir ifadeyle Meşrutiyet Dönemi'nde öldürülen muhalif gazeteciler arasında olan Hasan Fehmi, gece yarısı köprü üzerinde bir revolverle öldürülür. İttihat ve Terakki'ye karşı olan bir gazetede çalışan Hasan, bu durumu yazılarında dile getirdiği için öldürülür.

Cumhuriyet'in ilanından sonra gelişen olayların ve aydın kişi eleştirisinin yapıldığı Yakup Kadri'nin *Panorama* isimli romanında, dönemin şartları içinde gelişen olaylar ile bu olayların hem sosyal hem de siyasal yaşama nasıl yansıdığı üzerinde durulur. Bir devir romancısı olan Yakup Kadri'nin romanlarında Osmanlı devletinin yıkılışını anlattığını ifade eden İnci Enginün, yazarın *Kiralık Konak*' ta yıkılışın aileden başladığını, çok güzel ve zengin olan bu romanda konağın, ayrıca imparatorluğun da sembolü olduğunu, fakat

³⁷⁷ Örik, a.g.e., 2013, 206.

yazarın diğer romanlarıyla birlikte ele alındığında farklı bir tabloyla karşılaşıldığını belirtir ve sözlerine şu şekilde devam eder:

“Nur Baba cemiyetin önemli bir kurumu olan din kurumlarının bozulmasını, Hükim Gecesi politikacı ve devlet adamlarının iflasını, Sodom ve Gomora işgal altındaki başkent’in çürümüş ve kokuşmuşluğu, Yabancı ihmal edilen köylünün ve toprağın bozulmuşluğunu, Bir Sürgün hayli gülinç ve acınacak bir ihtilalci tipini işlemektedir. Bunların dışında kalan Hep O Şarkı’da devrin sosyal meselelerinin arka planda yer aldığı, aldatıcı, geçmiş bir aşk duygusu işlenir. Ankara romanı yazarın en önemli romanlarından. Yeniden doğuşun anlatıldığı bu romanın birinci bölümü Millî Mücadele günlerinin Ankara’sı, ikinci bölümü 1925’lerin Ankara’sını, üçüncü bölüm ise Cumhuriyet’in yirminci yılının kutlandığı gelişmiş, sosyal meselelerini de halletmiş, tarihine sahip çıkan, sıhhatli Türk toplumunun tasviridir. Panorama romanı ise Atatürk’ün son günlerinde bürokratların yol açtıkları hoşnutsuzluklar, Atatürk’ün ölümünün halk arasında yarattığı heyecan ve ızdırap ile inkılâpların çeşitli çevrelerce yorumlanışını işler. Adı üzerinde bütünüyle cemiyetin manzarası çizilir.”³⁷⁸

Bununla birlikte yazar, “(...) romandaki politik çizgiyi çizerken mebuslardan yola çıkarak idealizmin yok oluşunu ve iktidardaki partide meydana gelen yozlaşmayı anlatır.”³⁷⁹ Bunu yaparken de farklı meslek ve statülere sahip kişileri kullanır. Bu kişilerden biri de gazetecilik yapan Fuat’tır. Babası Osman Nuri Bey’in intiharından sonra annesi ve kız kardeşine bakmak zorunda kalan Fuat, idealist aydınlardan biridir. Savunduğu fikirlerden vazgeçmeyerek bu fikirleri savunan genç adam, *An* gazetesinde çalışır ve halkın vurdumduymaz oluşunu her daim eleştirir. Roman boyunca romanın toplumsal yönünü temsil eden Fuat’ın toplumsal, sosyal ve siyasal olaylar ile basın hakkındaki değerlendirmeleri verilir. Romanın sonunda ise ideallerini tamamlayamadan ölen idealist bir gazeteciyle karşılaşırız. Zira Fuat, “gerici” diye nitelendirilen kişilerin saldırısı sonucunda ölür. Yani isteklerini tamamlayamadan öldürülen gazetecilerden biri de Fuat olur.

Kurtlar Sofrası’nda savunduğu düşüncelerin peşinden giden ve bu yüzden düşmanı çok olan Mahmud ise peşinde olduğu bir yolsuzluk dosyasını açığa çıkarmaya çalışırken öldürülür:

*“Mahmud gözlerine başka bir aydınlık aradı: — ... peki ne yapsaydık? Diye itiraz etmek istedi: — herkesin gözü önünde bunca yolsuzluk dönerken?
Hüsnü Faik, bembeyaz saçları darmadağın, kaşları daima bir şeye şaşmış gibi alnında:
— Mahmud, dedi, evladım!*

³⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Enginün, İ. (1991). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları 1*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 109-119.

³⁷⁹ Esen, a.g.m., 1993, 309.

Mahmud onu dinlemiyordu: — ... göçmen evleri inşaatında, çeşitli yolsuzluklar dönmüş. Kamusuzluk paçadan akıyor. İhale'den, hatta şartname'den tut, şimdi parmağını dokundurur dokundurmaz unufak dağılan evlere kadar, hepsi hileli. Biz bunu görüyorsak, biliyorsak, millete duyurmayacak mıyız? Bizim vazifemiz bu değil mi? Onların...

Hüsnü Faik, Mahmud'u, kendi gençliğine benzetiyor. Mütareke'de Birlik'i bir zaman düşman işgali altında çıkarmış, açıkça Ankara Hükümeti'ni desteklemişti. Darülfünun talebeleri, işsiz zabıtlar, her makalesini adeta içiyorlardı.

(...)

— ... gördünüz mü, diyor, bizim yazıların uyandırdığı alakayı? Şimdi sorumluları arayacağız; münakaşalara giren, ihaleyi kazanmış görünen, Kolaylık Yapı İnşaat Şirketi, uydurma bir şirket. Kukla. Asıl vurgunu vuranlar başkaları. İşin ucu Parti'ye dayanıyor. Bunu biliyorum. İzmir'deki herifi kastırabilirsem, meselenin tamamı aydınlanacak. O zaman Savcılığın, res'en, neşriyatı ihbar telakki ederek...

Hüsnü Faik: — Evladım, diyor, acele ediyorsun biraz.

— Acele ediyorum. Başka türlü yapamam. Başka türlü yapmaya, zannedirim imkân yoktur.³⁸⁰

Birbiriyle çarpışan kuvvetler içinde yaşadığını bilen ve insanın kendinden önce düşünmesi gereken temel meseleleri olduğuna inanan Mahmud Ersoy, daima doğru bildiği değerleri savunarak yanlışların üzerine giden ve onları ortaya çıkarmaya çalışan idealist bir gazetecidir. Gazetecilerin yaşamlarına dünyanın çeşitli ülkelerinde görüldüğü gibi ya siyasi iktidar güçleri ya da çeşitli çıkar grupları tarafından kasten veya kaza süsü ile son verdirilmesi, esas itibarıyla, gazetecilik mesleğinde çalışanların mesleklerini icra etme mücadelesinin yanında ölüm riskini de taşıdıklarının göstergesidir. Gazetecilerin öldürülmesindeki temel neden, onların gerçekten meslek etiği ilkelerine bağlı kalmasının, tarafsız ve doğru habercilik yapmasının belli güçler tarafından engellenmesidir. Bir anlamda, nasıl siyasî yaşamda farklı görüşte seslerin olması normalse ve toplum içinde bu seslerin sahiplerine kendi görüşlerini savunma ve ileri sürme hakkı veriliyorsa, basın çalışanlarının da doğru veya yanlış olarak savundukları düşüncelerden ötürü belli düşünce odakları tarafından yargısız ve tek düze bir düşünce yapısıyla öldürülmeleri çok ağır bir insanlık suçunu teşkil etmektedir.³⁸¹ Genel olarak gazetecilerin hedef alınarak bir ölçüde muhalif seslerin susturularak gerçeklerin dillendirilmesi engellenmeye çalışılmaktadır. İşte Mahmud Ersoy da dile getirdiği düşüncelerden ve ortaya çıkarmaya çalıştığı yolsuzluklardan dolayı dönemin güç odakları tarafından başı kesilerek cezalandırılır. Diğer bir ifadeyle cesur gazeteci, kurtlar sofrasında komprador iş adamlarının avı olarak öldürülür.

³⁸⁰ İlhan, a.g.e., 2003, 90-93.

³⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ertekin, B. A. (2006). *Gazetecilik Meslek Etiğinin Kuramsal Açıdan İncelenmesi ve Bir Uygulama Olarak 11 Eylül 2001 Olayının Türkiye ve Kanada Gazetelerindeki Yansıması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Toplumsal mesuliyeti üstlenmesi gereken ve topluma, yasalara ya da kendilerine karşı bazı sorumluluklar taşıyan meslek gruplarından olan gazetecilik, içinde bulunduğu toplumsal, siyasal ve ekonomik düzenin bir ürünüdür. Dolayısıyla bu da ona bazı sorumluluklar yükler. Bahsini ettiğimiz sorumluluk duygusunun yarattığı baskı ise basın çalışanlarını çok fazla strese maruz bırakır. Sürekli sağlık problemlerinin baş göstermesi ve çeşitli kişi ya da gruplardan gelebilecek zarar endişesi ile yaşayan çalışanlar, kendilerini özgür hissedemedikleri gibi hem bedensel hem de ruhsal açıdan büyük bir stresin etkisi altında kalarak maddî sıkıntılar yaşarlar. Stresin üzerine, yaşanan maddî sıkıntılar da eklenince ruhsal ve bedensel yönden sağlık problemleri içinde yaşama veda ederler. Kendi ecelleriyle ölmedikleri takdirde de çıkarlarına ters düşen güç odakları tarafından öldürülürler. Önceki sayfalarda söz ettiğimiz basın çalışanı roman kişilerinden *Ağlama Duvarı*'nda Cemil, *Bir Kızın Masalı*'nda Ali, *Yol Ayrımı*'nda Selim, *Çırpınmalar*'ında Hikmet ve *Kurtlar Sofrası*'nda Mahmud'un ölüm nedenleri farklı olsa da bu beş gazeteci, ideallerini gerçekleştiremeden ölmeleri bakımından aynı kaderi paylaşırlar. Ağır iş yüküne sahip olan bu gazeteciler, çalıştıkları matbaalarda her gün hissettikleri bir baskıyla yaşamak zorundadırlar ve yaşadıkları baskı, devamlı onları kısıtlar. Medyanın gücünü kullanmaya çalışan etkenlerden tiraj kaygısı yaşayan gazete patronlarına kadar farklı faktörler tarafından çevrelenen ve nefes alamayan basın çalışanları, maruz bırakıldıkları stres ya da sıkıntılar sonucunda da mutsuz bir şekilde karanlık içinde kaybolurlar.

2.4.2. Hayatlarındaki dönüm noktaları

Semavî dinlere göre insanın hayat sürecinin ana esasları; iyi hâl, sınav hâli ve son hâl olmak üzere üç aşamadan oluşur.³⁸² İyi hâl denilen ilk hâl durumu, insanın cennet hayatını temsil ederken; sınav hâli denilen ikincil hâller, ilk günahla cennetten kovulma ve son hâli belirleyecek olan sınav süresinden ibaret olan dünya hayatını; son hâl adı verilen dönem ise, sınava göre belirlenecek olan iyi ya da kötü hâli temsil eder. Tespit ettiğimiz romanlarda yer alan çoğu basın çalışanı, yaşamları boyunca karşılarına çıkan zorluklar karşısında mücadele vermek zorunda kalırlar ve hayatlarında dönüm noktası olarak nitelendirebileceğimiz bazı olaylar ya da geçişler yaşarlar. Bu geçiş bazı romanlarda iyi hâlden kötü hâle, sonra tekrar iyi hâle geçiş biçiminde olabilirken bazılarında kötü hâlden iyi hâle, tekrar kötü hâle geçiş biçiminde de olabilir. Hilmi Ziya Ülken'in *Yarım Adam* romanında Mehmet Demir'in babası İsmail Efendi'yi kaybetmesinden sonra Bekir Bey ve

³⁸² Çetin, a.g.e., 2008, 194-197.

Cemal'le tanışması, Naci Sadullah'ın (Daniş Sander) *Günah Gönüllüleri*'nde Celâl'in Hicran'la ayrılması, Yusuf Ziya Ortaç'ın *Göç* romanında Nihat Ahmet'in Ziya Refik'le tanışması, Refik Erduran'ın *Yağmur Duası*'nda Ferhat Gürz'ün Amerikalı gazeteciyle birlikte Anadolu'nun köylerini gezmesi, Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları*'nda Kâmil Bey'in Nedime Hanım'la çalışmaya başlaması, Meliha İksel'in *Deli Kız*'ında Leylâ'nın Ekrem'le evlenmesi, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ında Turgut Özben'in arkadaşı Selim'in intihar nedenini araştırmaya başlaması, Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası* ve *Bıçağın Ucu*'nda Ümid'in sevgilisi Mahmud Ersoy'un öldürülmesi, roman kişilerinin hayatlarını olumlu ya da olumsuz yönde değiştirir. Zira sıraladığımız basın çalışanı roman kişilerinin hayatları, kendi iradeleri tarafından belirlenir ve bu dönüm noktalarında nasıl hareket edeceklerine kendileri karar verirler. Roman kişilerinin yaşadıkları bu olaylar, onların sınav sürecini başlatır.

Felsefeci Von Aster'in “düşünen adam”³⁸³ olarak tanımladığı Hilmi Ziya Ülken'in “İnsan Müddücezri” adı altında yayımladığı nehir romanlarından ilki olan *Yarım Adam*'da Mehmet Demir'in hayatı anlatılır. Yazar, romanında Mütareke sürecinde devlet, vatan, vatandaşlık, milli ekonomi, sınıf çatışmaları gibi birçok konuda, bir çeşitlilik içerisinde ele aldığı karakterlerini bireylerin farklı düşüncelerini göstermek adına, bir çeşitlilik içerisinde kurgulamıştır. “*Birçok farklı düşünce yapısını, “tarafsız” bir tutumla göstermeye çalışması, Mütareke'ye dair genel bir toplumsal ve sosyal görüntü elde etmeye yöneliktir; ancak romanda gösterilen fikir çeşitliliklerinin arasında, yazarın söylemi öne çıkarak bir tez olarak belirir.*”³⁸⁴ Üç bölümden oluşan ve Mütareke'nin ilk yıllarını konu edinen romanda babası öldükten sonra Bursa'ya giderek miras işleriyle uğraşan Demir, Bekir Bey ve Cemal'le tanışmasıyla basın hayatına atılır. Bu sayede yaşadığı fanustan çıkarak toplumsal olaylara yönelir. “*Toplum dinamizmini ve onunla birlikte bütün insan tiplerini kavrayan sanat dalı (...) ilimlerden önce doğdu. Sanatçının sezgisi ilim adamının ölçütlerini beklemedi. Toplumu ve kişilikleri kurgulayan ve Yeni Çağın edebiyatında zirve olarak doğan ‘roman’ oldu.*”³⁸⁵ diyerek toplumsal, siyasal ya da kültürel olayları yansıtmaması bakımından özellikle romanlara büyük önem verdiğini ifade eden Ülken, romanında bir uyanışın başlangıcı olarak gördüğü Mütareke Dönemi ve sonrasında gelişen

³⁸³ Korap, A. R. (1979). “Düşünen Adam”. *Sosyoloji Konferansları dergisi*, (17), 15.

³⁸⁴ İlhan, D. C. (2016). *Hilmi Ziya Ülken'in Düşünce Dünyasında Bir Tezli Roman Olarak İnsan Müddücezri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 23.

³⁸⁵ Ülken, H. Z. (2004). “Roman”. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Hazırlayanlar). *Baykan Sezer'e Armağan*. İstanbul: Kızıllema Yayıncılık, 52.

olayları anlatarak okuyucuyu Avrupa'dan İstanbul'a yeni gelen ve mensubu olduğu topluma yabancı gözlerle bakan Mehmet Demir'le karşılaştırır:

“Demir; bütün bu mukadder sorguların düğümünü çözmeye uğraşarak memlekete döndüğü zaman, burada bir yangın yeri ve enkaz mahşeri görmüştü. Şimdi o, karanlıkta yol bulmak, bu enkaz arasından çıkabilmek için bütün şevkiyle memleketi tanımak istiyordu. Ona dayanılacak eller; güvenilecek yürekler lazımdı. Dönüşünden beri gördüğü her manzara günden güne daha çok yeise düşürdüğü halde, o gene aramak hırsı içinde yanıyordu. Yola çıkarken zihnini bu fikirler kapladığı için, mahkemenin ızayacağını öğrenince sevinmişti. İşte asıl bunun için, onu Cemal'le karşılaştıran tesadüfe şükrediyordu.”³⁸⁶

Avrupa'dan sonra “bir yangın yeri ve enkaz mahşeri” olarak gördüğü memleketinin hâline üzülen Demir; yönünü kaybetmiş, sefalet ve umutsuzluk içinde çırpınan bir memleketle karşılaşır. Ancak arkadaşı Cemal'e rast gelmesi, onun yaşamında ve fikirlerinde meydana gelecek dönüşümlerin sinyalini verir. Öyle ki onu Cemal'le karşılaştıran tesadüfe şükreder:

“ ‘İnsan yalnız olunca cemiyet daha kuvvetle taziyk ediyor’ diye düşündü Demir. Hakikaten, seyahatte ve otel odalarında hatıralarının kâbusundan kendini bir türlü kurtaramadığı halde, şimdi bu evceğizde arkadaşlarıyla daha geniş, daha hür yaşadığını hissediyordu. (...)
O şimdi yolda, biri bir göl gibi sessiz, öteki bir fırtına gibi gürültülü, bu iki arkadaşın arasında kendini her zamankinden daha sağ, daha kuvvetli hissediyordu.
Bugünlerde her sabah ‘Şüphesiz yok ki eskisinden çok iyiyim, uykuym daha muntazam, yüzüm daha renkli!’ diye düşünüyordu. Ne zamandan beri artık düzeleceğinden ümidini kesecek derecede bozuk ve harap bir hale gelen sıhhatini yeniden, belki hiçbir yaşında görmediği kadar kuvvetle kazandığını zannediyordu.”³⁸⁷

Hilmi Ziya Ülken, “(...) eserlerinde yer alan ahlak, vatandaşlık, toplum önderliği tartışmalarını, fikrin eylemlilikle, bireyin toplumsallıkla çelişkisini, tüm bu çelişkilerin giderilmesine yönelik sunduğu mertebeler ahlaki kavramını ve Anadoluculuk/Memleketçilik olarak adlandırdığı vatan olgusuna bakışını İnsan Meddücezri aracılığıyla felsefî düzeyden yaşamın gerçekliğine taşıma imkânı”³⁸⁸ bularak bu düşüncelerini, yarattığı Mehmet Demir karakteriyle gözler önüne serer. Avrupa'da eğitim alan ve Mütareke Dönemi'nde yurduna dönen Demir, romanın başlarında kültürünü tanımayan, yalnız bir aydın olarak verilse de Celal'le ve gazete çıkarmak uğruna servetinin önemli bir bölümünü kaybeden Bekir Bey'le karşılaştıktan sonra yeni bir yaşama doğru adım atar:

³⁸⁶ Ülken, a.g.e., 2012, 46.

³⁸⁷ Ülken, a.g.e., 2012, 55.

³⁸⁸ İlhan, a.g.e., 2016, 19.

“O Fatih’te, zengin bir tüccarın konağında ihtimamla büyümişti. Baş ağrısı bütün ev halkı etrafını alırdı, büyükbaba ve dediler elinde şımartılmaya gerek kalmadan leyli mektebinin duvarları arasına hapsolmuştu. Hayat onun için kitapları yutmak ve hülyalara dalmaktan ibaretti. Mirahıklığın bütün buhranları böyle geçti. Çocukken topaç oynadığını, uçurtma uçurduğunu hatırlamıyordu. Akranları kaydırak peşinde diz çirütürken, o büyükbabasının minderi dibine bağdaş kurar, ağzının içine girerek onun tatlı masallarını dalgın dalgın dinlerdi. Ve sonra roman devri geldi: Alexandre Dumas’lar, Zévaco’lardan başlayarak Yeniçeri Hasan’lara, Gökbayrak’lara kadar ciltler devirdi, büyükbabasının bu kitaplara karşı gösterdiği hırçınlığı bir türlü anlamıyordu, kitapları ellerinden kurtarabilmek için sabahdan akşama kadar dolaba kapandığı, bazı tatil günlerinde tavan aralarında herkesten gizli akşamı ettiği olurdu. Rengi daima sarıydı. Elmacikkemikleri çıkık, gözleri derin ve hülyalıydı. Almanya ona bir yığın görgü, kitap ve urvan kazandırmıştı. Fakat bununla beraber beş milyonluk şehir yine bu münzevi ruhu içinden çıkararak herkesin hayatına atmamıştı.”³⁸⁹

Hayattan hiçbir beklentisi olmayan ve toplumdan kopuk yaşayan Demir, kalabalığın içinde sürekli yalnızlık çeker. Bu yalnızlığını gidermek amacıyla da kitaplarına sığınır. Kendine kitaplarıyla kurulu bir dünya yaratan genç adamın düşünceleri ve yaşam tarzı, Bekir Bey ve Celal sayesinde girdiği matbuat hayatıyla değişir. Bu sayede buhranlarından kurtularak toplumsal konulara duyarlı hâle gelir.

Yusuf Ziya Ortaç’ın dört bölümden oluşan *Göç* romanının merkezî kişisi Nihat Ahmet de yengesinin komşusu Ziya Refik’le tanıştıktan sonra edebiyat çevresine girer ve daha önce sadece gazete ya da dergilerde gördüğü sanatkârlarla tanışma fırsatı yakalar. Muharebenin başlamasıyla askere gider ve hastalanarak döndüğü İstanbul’da Rıza Göktekin’in İzmit Sultanisi’nde edebiyat muallimliğinin boş olduğunu söyleyip gidip gidemeyeceğini sormasıyla Nihat Ahmet’in İzmit’teki hayatı başlar. İzmit’teki hayatını yoluna koyunca yanına eşi Şehnaz’ı da aldırır ancak yalıda, zengin bir hayatın içinde büyümüş olan genç kadın, içinde bulunduğu duruma alışmaya çalışsa da zorlanır. Bir süre sonra Nihat Ahmet, hem hocalık yaptığı yerdeki halkın onlara alışamaması hem de öğrencilerine aşlamak istediği milliyetçi fikirlerinden dolayı eşiyle birlikte İstanbul’a dönmek zorunda kalır. İstanbul’a döndüklerinde şehir, işgal altındadır ve işsiz kalan Nihat Ahmet, şiirlerini yayımlatıp para kazanmak için uğraşsa da çok sıkıntı yaşar. Şehnaz, Ahmet Nihat’ı çok sevmesine rağmen bu duruma fazla dayanamaz ve annesi Gültür Hanım’ın yalısına döner. Romanın sonunda Ahmet Nihat ve annesini Millî Mücadele’ye katılmak ve mücadeleyi desteklemek amacıyla Ankara’ya göç ederken görürüz. Yani Nihat Ahmet de tıpkı *Yarım Adam*’daki Demir gibi sosyal çevresinin değişmesiyle toplumsal duyarlılık kazanan basın çalışanlarından.

³⁸⁹ Ülken, a.g.e., 2012, 6-7.

Ünlü bir gazeteci olan ve sadece kendini düşünen Refik Erduran'ın *Yağmur Duası*'ndaki Ferhat Gürz'ün Amerikalı gazeteci Herr Mayer'le birlikte Anadolu'nun köylerini gezdiği sırada Gülizar'a rastlaması, onun benmerkezcilikten çıkıp toplumu düşünerek hareket etmesini sağlar. Dünyayı gezerek maceralarını yazmak yoluyla hayatını kazanan gazeteci, bir gün gazete patronunun onu çağırmasıyla farklı bir yola adımını atar:

*“Patron Avusturyalının plânlarını öğrenince biraz düşündü, sonra korkunç bir lâf etti: ‘İyi’ dedi, ‘Sen de Seyfiyle Ankara’ya git, adamı beraber gezdirin.’
‘Ne. Ben, şimdi...’
‘Evet. Köylere dair bir de röportaj hazırlarsınız.’
‘Çıldırırdınız mı patron! Yanıma hiçbirşey almadım. Dönüp bavulumu hazırlamağa da vaktim yok.’
‘Bavula ne koyacaksın, smokin mi?’
‘Canım, hiç değilse dış fırçası filân...’”³⁹⁰*

I. Dünya Savaşı'nda müşavir sıfatıyla Türk ordusunda bulunan Avusturyalı muhabir Herr Mayer, Orta Doğu ülkelerindeki ilerleme belirtilerini gazetesinde yazmak amacıyla Anadolu'ya gelir. Bunu duyan Ferhat'ın patronu, gazetecilerinden Ferhat ile Seyfi'yi Herr Mayer'le göndererek Ferhat'ın Anadolu'ya açılmasının ve Anadolu'nun durumundan haberdar olmasının kapılarını açar. Sürekli seyahat eden ve dünyanın her türlü yerini gören Ferhat için kendi memleketi yabancısıdır. Öyle ki Anadolu'ya gezip gördüğü ve yazılarını yazdığı yabancı ülkelere dahi daha uzaktır. *“Birdenbire kendimi müphem bir surette alçalmış ve fakirleşmiş hissettim. Ve kızmağa başladım.”*³⁹¹ diyerek memleketinin hudutları içindeki değişiklik karşısındaki şaşkınlığını belirtir. Patronunun emrivaki yapması neticesinde hayatı boyunca hiç gitmeyeceği Anadolu'nun köylerine giderek Avusturyalı gazeteciyle buraları gezen Ferhat, ilk zamanlar bu durumdan memnun değildir:

*“Beynimdeki hiddet şeytanı yine tamtamlarını çalmağa başladı. Neye, niçin kazdığımı bilmiyordum ama, aklımdan acaip şeyler geçiyordu. Şu bozkırın bir ilâhı, bir perisi, velhasıl bir mümessili olsa ve karşıma çıkıverse, boyuma bakmadan nasıl boğazına sarılıp kafasını koparacağımı, kovaıyla bahçe sular gibi vücudünü belinden utup gezdirerek toprağı nasıl onun kanıyla ıslatacağımı düşünüyordum.
Son sırtı da aştıktan sonra bir vâdiye indik. Bu düzliğin eni bir kilometreden fazla değildi ve sonunda yeni sırtlar vardı. Fakat yol bu sırtlara tımanmıyor, ortalarındaki alçak boyundan öbür vâdiye geçiyordu. Bu geçide yaklaştığımız sırada Mayer eliyle sol tarafta bir yere işaret ederek: ‘Bakan! Bakan!’ diye bağırды. Gösterdiği tarafa dönünce hiç beklemediğim bir manzarayla karşılaştım.
Hizasında bulunduğumuz tepelerin en yükseğine muazzam bir insan kalabalığı tımanıyordu. Alçalan güneşin önüne düştikleri için tepenin ve insanların yalnız silüetleri görünüyor, pembe ufku üstüde ağır ağır hareket eden siyah gölgeler bütün manzaraya bir kâbus havası veriyordu.*

³⁹⁰ Erduran, a.g.e., 1974, 25-26.

³⁹¹ Erduran, a.g.e., 1974, 34.

Buna bakarken Dante'nin Cehennemini hatırlamamak imkânsızdı: ebedî azaba mahkûm edilmiş milyonlarca ruh, güneşe yalvarmak için yeraltının meçhul karanlıklarından göğe doğru tırmıyorlardı sanki.”³⁹²

Karşılaştığı manzarayı, Dante'nin *İlahi Komedya*'sında tasvir ettiği Cehennem'e benzeten Ferhat için Anadolu halkı, ebedî azaba mahkûm edilen ruhlardır.

“İlahi Komedya'da Cehennem dokuz daireden oluşan çukur şeklinde bir yerdir. Her bir daireye göre tasnif edilmiş günahlar ve bu günahları işlemiş olan ruhlar, bu dairelere günahları ile uyumlu bir şekilde yerleştirilmiştir. Bu çukur gittikçe daralan dairelerden oluşmaktadır. Ayrıca çok karanlık ve ruhların içinde büyük acılar çektiği bir yer olan Cehennem çukuru, aşağılara doğru gidildikçe acıların, cezaların ve işkencelerin, günahlarla orantılı bir şekilde arttığı bir çukurdur. Dante'nin Cehennem'ine giren ruhlar günahlarından dolayı pişman olmayan ruhlardır ve burada kıyamet gününe kadar kalırlar.”³⁹³

İşte Dante'nin betimlediği Cehennem nasılsa Ferhat için Anadolu da öyledir. Gazeteciye göre Anadolu halkı, Allah tarafından cezalandırılan ruhlardan ibarettir ve hayatlarının sonlarına kadar büyük acılar çekmeye mahkûm edilmişlerdir. Kendi ülkesinden ve halkından bu derece uzak olan Ferhat, gittiği köylerden birinde tanıştığı Gülizar sayesinde Anadolu'yu ve Anadolu insanını anlamaya başlar. Yani Gülizar, ona bir şeyler vermiş, onda bir şeyleri de değiştirmiştir. Diğer bir ifadeyle hayatın sadece eğlenip gezip tozmaktan ibaret olmadığını gösteren Gülizar, gazetecide uyanma sürecinin başlamasına yardımcı olan idealist öğretmendir. Önce hayata bakış açısında ve düşüncelerinde radikal değişimler olan Ferhat'ın geçirdiği bu fikrî değişim, yazılarına da yansır. Böylelikle bireysel temalardan sıyrılıp toplumsal konulara yönelerek Anadolu halkının sorunlarını dile getiren yazılar kaleme alır ve Anadolu'nun geri kalmış köylerine yardım yapılması gerektiği konusunda insanları aydınlatır.

Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* romanına baktığımızda varlıklı ve soylu bir aileden gelen Kâmil Bey'in, okul arkadaşlarından biri olan Ahmet'le karşılaştıktan sonra düşüncelerinin ve yaşam şeklinin değiştiğini görürüz. Yazarın “Esir Şehir” adını verdiği İstanbul'da geçen roman; I. Dünya Savaşı, Mütareke ve Millî Mücadele Dönemlerinin görünümünü İstanbul üzerinden yansıtır. Romanın merkezî kişisi Kâmil Bey ise bu mücadelenin değişime uğrattığı kişilerden biridir. Zenginlik içinde büyüyen, iyi bir eğitim gören, elçiliklerde çalışmış ve birkaç dil bilen genç adam, I. Dünya Savaşı'ndan sonra

³⁹² Erduran, a.g.e., 1974, 46-47.

³⁹³ Şensoy, D. (2011). *İlahi Komedya İle Erdâvîrâfnâme'nin Karşılaştırması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 16.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan etkilenererek maaşını alamamaya başlar. Bir süre mülklerini satarak ailesini geçindirmeye çalışsa da maddî sıkıntıları artınca Avrupa'dan İstanbul'a dönmek zorunda kalır. Bir Osmanlı Paşazadesi olan Kâmil Bey Avrupa'dan döndüğünde İstanbul, işgal altındadır. İşgal döneminde karşılaştığı arkadaşı Ahmet Bey, onun dönüm noktası olur. Zira okul arkadaşlarından Ahmet sayesinde tutuklu olan arkadaşı İhsan'ın eşi Nedime Hanım'la çalışmaya başlar. İhsan'ın tutuklanmasından sonra çıkardıkları gazetenin sorumluluğunu üstlenen Nedime Hanım'a gazeteyi çıkarmada yardım eder ve kendini Millî Mücadele'nin içinde bulur.

Millî Mücadele romanlarının çoğunda Kuva-yi Milliye'ye yardım ederek Millî Mücadele'nin yanında yer alan kadın tiplerle karşılaşırız. Kemal Tahir'in bu dönemi konu edinen romanlarında da bahsini ettiğimiz kadın kişiler, önemli bir yer tutar. Öyle ki *Esir Şehrin İnsanları*'nda Millî Mücadele yanlısı bir gazete çıkaran Nedime Hanım, insanlara savaşın ne olduğunu anlatan ve onları Mustafa Kemal önderliğinde verilen bağımsızlık mücadelesi konusunda aydınlatan idealist kadın gazetecilerden biridir. Nedime Hanım ve çıkardıkları *Karadayı* vasıtasıyla toplumcu görüşe yönelen Kâmil Bey, cesur kadın gazetecinin fikirlerinden oldukça etkilenir. Gösterişli hayatından uzaklaşarak kendini Kuva-yi Milliye yanlısı kişilerin arasında bulan genç adam, dünyasını çevreleyen bu insanlarla fikir alışverişinde bulunur ve bir süre sonra bu yolda aktif bir rol oynar:

“Kâmil Bey, ne zaman onlarla konuşsa, ya da, aralarında bulunup konuşmalarını dinlese, yalnız kalınca ürperiyor; Anadolu'da çarpışanlarla çarpışmaya hazırlananlar olmasaydı ne yapacağını, bu iflâs etmiş kibirli adamlara nasıl katlanacağını düşünerek aynı zamanda, hem büyük bir ferahlık, hem de korku duyuyordu.

Gittikçe daha iyi anlaşılıyordu ki, Anadolu'da yapılan iş, yalnız vatani düşmandan kurtarmak boğuşması değildi. Bunun bir başka anlamı, bir başka amacı olmalıydı. Eğer harekete bu başka anlam verilmez, boğuşma bir başka amaca yönelmezse, savaşı kazanmanın bile, hiç değeri kalmayacak, orada bugün ölenler, yarın ölecekler, tıpkı bunlardan önce yıllar yılı, bazı yenmiş, bazı yenilmiş olarak can verenler gibi kaynayıp gideceklerdi. Pisi pisine... Bedavaya... Kirli bir hizmetin âdi bahşişi gibi...

*Bir gün, yine böyle bir kalabalıktan sonra yalnız kaldıkları zaman bu fikirlerini Nedime Hanıma yarım yarık anlattı. Fikirleri henüz istediği olgunluğa erişmemişti ama, bereket versin odanın havasında konuşulan lâflardan ve koltuklarda demin oturanların benliklerinden sanki bir şeyler kalmıştı.*³⁹⁴

Anadolu gerçeklerinden bir bir haberdar olmaya başlayan Kâmil Bey için kendini fark ediş dönemi başlar ve bu dönemde sürekli yaşantısını sorgular. Eski bencil kişiliğinden uzaklaşarak milleti uğruna savaşmayı ve yeri geldiğinde kendini dahi feda

³⁹⁴ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 181.

etmeyi göze alan cesur bir gazeteci hâline gelir. Millî Mücadele Dönemi, öncelikle işgale karşı bir hareket oluşturma çabasıyla başlar³⁹⁵ ve Anadolu’da kendini gösteren bu hareket, geniş halk kitlesinin desteğini kazanma sorunuyla karşı karşıya kalır. Bahsi geçen sorunun aşılması da mücadeleyi halka duyurabilecek ve halkın önünü aydınlatabilecek idealist kişilere bağlıdır. Yani mücadelenin önemli araçlarından biri olarak karşımıza çıkan basın da, içinde bulunulan yeni süreçte mühim bir rol oynar. Bu noktada Nedime Hanım önderliğinde çıkarılan *Karadayı* gazetesi, Millî Mücadele’yi benimsemeyenlerin karşısında durarak savaş verir. Hem gazetede çıkan yazılarla hem de Anadolu’ya gizli yardım gönderme çabalarıyla mücadelede kendilerine yer edinirler. Zengin bir ailenin çocuğu olan ve hayatının çoğunu Avrupa’da geçiren Kâmil Bey, canla başla çalışan idealist gazetecilerin arasına girerek yeni hayatına da adımını atar. Nedime Hanım ve *Karadayı* sayesinde sorumluluk bilinci kazanarak fedakâr davranmayı öğrenir. Umutsuz ve bencil kişiliğinden çıkarak Millî Mücadele içinde sorumluluk yüklenir.

Meliha İksel’in *Deli Kız*’ında şımarık ve zengin bir kız olarak yetiştirilen Leylâ’nın hayatı ise evlenmesiyle değişir. Varlıklı ve yüksek mevkide bir ailenin tek evladı olan genç kız, küçük yaşta annesiz kalır. Babası, tanınmış mühendislerden Muhsin Bey ve dadısı ile birlikte yaşayan Leylâ, Fransız Kız Lisesi’ni bitirir. Ekrem’in hayatına girmesinden önce oldukça şımarık yetiştirilmiştir ve bu şımarıklığını her fırsatta dile getirir: “(...) Annem beni küçük bıraktığı için babam, bir dediğimi iki etmeden büyüttü. Hele anneannemle dadım nasıl yüz verdiler sana tarif edemem. Hep kendi kafama koyduğumu yapmaktan mektepte çok samimi bir arkadaşım bile yoktu.”³⁹⁶ Liseyi bitirdikten sonra Ekrem’le evlenir ve bu evlilik, onun toplumsal konulara yönelmesine aracı olur. Tanışmalar vasıtasıyla gazeteciliğe ve yazarlığa başlayan ya da gazetecilikle ilgili düşüncelerini değiştirerek topluma bakış açıları farklılaşan roman kişilerinin ortak özellikleri, Anadolu’ya açılmalarıdır. Böylelikle hayatı ve yaşadıkları olayları sorgulamaya başlarlar ve bu uğurda birçok zorlukla baş etmek zorunda kalarak birçok sınavın olduğu bir mücadele dönemine girerler. Ekrem’in hayatına girmesiyle birlikte *Esir Şehrin İnsanları*’ndaki Kâmil Bey gibi şımarık ve bencil kişiliğini bir kenara atan Leylâ, hayatta sadece kendisinin olmadığını farkına varır. İdealist eşinin etkisiyle hem yaşam tarzında hem de fikirlerinde köklü değişimler olan genç kadın, eşine gazete çıkarmasında yardım ederek toplumsal konulara yönelir.

³⁹⁵ Tanör, B. (2002). *Türkiye’de Kongre İktidarları (1918-1920)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 223.

³⁹⁶ İksel, a.g.e., 1960, 38.

Hilmi Ziya Ülken'in *Yarım Adam* romanında Mehmet Demir'in, Yusuf Ziya Ortaç'ın *Göç* romanındaki Nihat Ahmet'in, Refik Erduran'ın *Yağmur Duası*'ndaki Ferhat Gürz'ün, Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Kâmil Bey'in ve Meliha İksel'in *Deli Kız*'ındaki Leylâ'nın hayatlarındaki dönüm noktaları bir karşılaşmayla ya da tanışmayla başlarken Naci Sadullah'ın (Daniş Sander) *Günah Gönüllüleri*'ndeki Celâl'in, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ındaki Turgut Özben'in ve Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası* ile *Bıçağın Ucu*'nda romanlarında geçen Ümid'in sınav süreçleri, bir ayrılıkla başlar. Naci Sadullah Daniş'in *Günah Gönüllüleri* romanının gazetecisi Celâl, tesadüf sonucu karşılaştığı Hicran'dan sonra yaşamını ve düşüncelerini değiştirerek sevdiği kadını mutlu etmeye çalışır. Diğer bir ifadeyle Celâl'in kendini fark edişinde ve sert mizacından sıyrılmasında en önemli kişi, Hicran'dır. Ancak aralarındaki yanlış anlaşılardan sonra Hicran'la yolları ayrılan Celâl, berduş bir hayat yaşamaya başlar. Yani bu ayrılık, Celâl'i olumsuz yönde etkiler.

Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası* ve *Bıçağın Ucu* romanlarında Ümid'in yaşadığı ayrılık, *Günah Gönüllüleri*'ndeki Celâl'in aksine, genç kadının hayatında olumlu değişimlerin olmasını sağlar. *Kurtlar Sofrası*'nda gazeteci Mahmud Ersoy'un sevgilisi olarak karşımıza çıkan Ümid, sevdiği adamı babasının öldürdüğünü öğrendikten sonra babasını polise şikâyet eder ve burjuva yaşamını hiç düşünmeden geride bırakıp yeni bir yaşama adım atarak Mahmud gibi gazeteci olmaya karar verir. Bu doğrultuda Mahmud'un çalıştığı gazetede, *Birlik* gazetesinde, çalışmaya başlar. Muhalif gazetelerin en inatçısı ve en çetini olan *Birlik*, Kemalist gazetelerin devrimci atılganlığını korur. Böyle bir gazetede çalıştığı için her muhalif gazetecinin başına gelen Ümid'in de başına gelir:

“Her muhalif gazetecinin başına gelen, Ümid'in başına da gelmiş: Gözdağı vermeler; sorgu, duruşma, Adalet Sarayı'nın soğuk ve çıplak koridorları, bıyıkla sakal arasında kalmış yargılar; daktilo tıkartısı, mübaşir sesi, yabancılaşıma, avuçlarının içine pis pis gülen avukatlar ve karar günü insanın yüreğini sıkan o insafsız mengene! Açılan beş davadan dördü beraatla sonuçlanmış, birisinden on sekiz ay hükmü giymiş ama, tınmamış doğrusu, cezaevi gazetecilerle dolup taşarken, bunu önemsemesi ayıp olurmuş, temyiz etmekle yetinmiş sadece.

Bu arada, ünlü Tahkikat Komisyonu, öteki birkaç gazeteyle beraber Birlik'e de kapatıyor. Git artık, hangi taş katıysa, kafanı ona vur! Elyazısı bir majiskül gibi ince, zarif ve alımlı Ümid'in, o gün bugündür çevresinde, yoksulluk kokan cezaevi koşulları, Türk Ceza Kanununun falan ve filân maddeleri, bütün İstanbul, özgürlük ve adalet, sonra minareler, evet evet, asıl onlar, sonra denize işeyen yampiri kasketli çocuk, birdenbire durmuş teleksler ve telefonlar dönüyor ha dönüyor, dönüyor ha dönüyor: Anaforunda onu sıkıp tuzla buz edeceklermiş gibi hurçın, çabuk ve hoyrat!

*Ümid kendini salıvermemiş. Neler çekmiş o, kuru gürlütiye papuç bırakmazmış kolay kolay, öyle diyor.*³⁹⁷

Babası Zihni Keleşoğlu'nun yolsuzluk olayını açığa çıkarmaya çalıştığı için öldürttüğü sevgilisi Mahmud Ersoy'un ölümü, Ümid'in olgunlaşmasını ve toplumsal olayların içinde yer alan, doğruların peşinden giden, cesur bir kadın olmasını sağlar. Mahmud'u, babasının öldürttüğünü öğrendiğinde bir an bile tereddüt etmeden babasını polise şikâyet ederek ona zenginliğin kapılarını açan Keleşoğlu soyadından kurtulur ve sevgilisinin soyadı olan Ersoy'u kullanmaya başlar. Böylelikle aslında benmerkezcilikten toplumculuğa kaydığının sinyalini de vermiş olur. Mahmud'un ölmesiyle birlikte onun yaşadığı pansiyon odasına taşınır ve burada Mahmud varmışçasına yaptığı konuşmalar, genç kadının değişimini gözler önüne serer:

“Mahmud'dan bıktığımı sandığım gün, o bana ağır gelmeye başlamıştı. Üstesinden gelinmesi iyice zor, kaçınılmaz bir vazife gibi. Beni ona iten kuvvetin belki yarısı, belki yarısından çoğu, Paris'te edindiklerimden gelmiyor muydu? Sonunda besbelli çevreme yenildim. Gururumu, kirli tutkularımı işe karıştırarak, silkinmek istedim Mahmud'dan. Kişiliğimin çözülmesi değilse, ne?

(...)

*Sonra koridordan, salondan, sınırları belirsiz siyah bir karaltı olarak geçip, banyoya girdi. Çabucak soyundu. Şofbeni yaktı. Alevlerin yüksekliği ve hınzır maviliği; omuzlarına, göğüslerine ve yüzüne vuran suyun ısrarlı sıcaklığı onu değiştiriyor, sanki yeniliyordu. Az çıkmanın, çok ve yalnız başına düşünmenin getirdiği eskimişlik duygusu, öfkeli suyun basıncına direnememiş, eriyip dağılmıştı. Bilenmek gibi bir şeydi bu. Ya da gömlek değiştirmek gibi. Banyosu bitince, yepyeni bir açlığın parıltılı boşluğu, karnında büyüdü.*³⁹⁸

Attilâ İlhan'a göre toplumsal bir kuram olan sanat; toplumsal etkilerle gelişir ve değişir. Ayrıca toplumsal gelişmeleri etkiler. Sanatçının toplumsal görevi ise koşulların gereklerini göz önünde tutarak yaşadığı toplumu, tarihsel bakımdan bir ileri konağa götürmek için, ilerlemeci bir yol tutmasını gerektirir.³⁹⁹ İşte Ümid de yaşadığı ayrılıkla, Mahmud'un ölümüyle, bireysel ve toplumsal anlamda kendini bulma sürecine girer. İş adamı Zihni Keleşoğlu'nun tek varisi olan genç kadın, bir aydınlanma süreci yaşar ve toplumun geleceğinden kaygılanan idealist kimliğe bürünür. Bu bağlamda yazarın belirttiği ilerlemeci yolda yerini alır. Ümid'in amacı, Mahmud'un izinden giderek çevresinde olup biten olaylardan halkı doğru bir biçimde haberdar eden başarılı bir gazeteci olmaktır.

“Ümit için ‘ontolojik doğuş’ olarak tanımladığımız bu değişim ‘yıkınma’ eylemiyle derin bir anlama kavuşmuştur. Ümit, babası Zihni Keleşoğlu'nun cinayetin azmettiricisi olduğunu

³⁹⁷ İlhan, A. (2001). *Bıçağın Ucu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 305-306.

³⁹⁸ İlhan, a.g.e., 2003, 365.

³⁹⁹ İlhan, A. (2000). *Gerçekçilik Savaşı*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 59.

öğrendiğinde tıpkı bir ceset gibi kapıda asılı kalır ve yıkanarak temiz suyun arıtıcı gücü ile tıpkı bir bebeğin dünyaya gelişinin ardından yıkıldığı gibi tertemiz olur. Keleşoğlu soyadıyla taşıdığı tüm kirlerden de arınmış olur.”⁴⁰⁰

Bununla birlikte “İlk Cumhuriyet kuşağının dramını yaşayan”⁴⁰¹ Türk aydınlarını irdeleyen romanda Ümid, muhalif gazeteci olmasının bedelini ağır bir şekilde öder. Sorgular, duruşmalar, açılan davalar, tutuklamalar, tehditler... Bütün bunlara rağmen yine de Mahmud sayesinde girdiği bu yoldan çıkarak eski şaşaalı hayatına dönmeyi düşünmez. Mahmud gibi her daim ölüm korkusuyla yaşasa da hem ondan sonra yaşadığı fikir değişimlerinden ötürü hem de onun intikamını almak ve onun yolunda ilerlemek amacıyla doğru bulduğu değerlerden vazgeçmez. Yani hayatında önemli bir yere sahip olan sevgilisinin ölümü, yaşamdan ve toplumsal değerlerden uzaklaştırmak yerine onu daha da toplumsal huzursuzlukları dile getirip savunmaya iter. Böylelikle genç kadının bireysel gelişim süreci de başlamış olur.

Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar* romanına baktığımızda Turgut’ta benlik bilincinin oluşmasını sağlayan kişinin Selim olduğunu görürüz. Adalet Ağaoğlu’nun “bir sivilce, bir arıza romanı”⁴⁰² olarak gördüğü romanda, yakın arkadaşı Selim’in intiharını öğrendikten sonra intihar etmesinin nedenlerini araştırarak onun arkadaşlarıyla görüşen Turgut, Selim’i daha iyi tanımaya çalışır. Böylelikle Selim vasıtasıyla Turgut’un kendiyile, dünyayla ve entelektüel kimliğiyle yaşadığı sorgulama süreci de başlar.

“Gecikmiş modernleşme, özellikle de Batılı olmayan toplumlarda, sözde doğru yoldan saptığı için değil Batılı prototiplerin asıllarına sadık bir biçimde çoğaltılması için zorunlu olarak ‘tamamlanmamış’ kalır. İthal edilen modeller Avrupa’daki muadilleri gibi işlev görmezler. Çoğunlukla dirençle karşılanırlar. Bu nedenle modern olma projesi, içinde bulunulan yere göre değişir. Birçok modernlikten söz etmenin mümkün olmasının nedeni budur. Ama çevre ülkeleri Batılı asılları ile yerel gerçeklikler arasındaki uyumsuzluğu yapısal bir yetersizlik olarak içselleştirirler. Modernliğin yokluğu bir kusur olarak görülür. Sonuçta, Batı’yı yakalama yönünde harcanan ‘eksik’ çabaların akabinde yeni bir modernleşme aşamasına geçme çağrıları yapılır. Oysa, ortada bir kusur varsa bu modernliğin olmayışı değil, modernliğin yerel şartlar ihmal edilerek ülkeye sokulmasıdır.”⁴⁰³

İşte Selim’in çevresi de gecikmiş modernleşme yaşayan insanlarla çevrilidir ve Selim, kendini bu modernleşme furyasına bırakmak yerine etrafının sarılı olduğu Batılı prototiplerin

⁴⁰⁰ Özher, S. (2008). *Romancı Kimliğiyle Attila İlhan*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 96.

⁴⁰¹ Kahraman, H. B. (Ağustos 1978). “Roman Dedik (Attila İlhan ile Konuşma)”. *Varlık*, (851), 24.

⁴⁰² Ağaoğlu, a.g.e., 2004, 226-27.

⁴⁰³ Jusdanis, G. (2015). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi*. (Çeviren: Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları, 11.

arasında uyum sorunu yaşayarak onlar gibi olmamak için direnir. Dolayısıyla Batılı asıllar ile yerel gerçeklikler arasında kalarak yaşadığı uyumsuzluğu içselleştirir. Bu da onu anlaşılammaya, yalnızlığa ve en sonunda da ölüme götürür. Selim'in yaşamına girdikçe Turgut da Selim gibi bir boşluğa ve yalnızlığa sürüklenir. Çevresindeki insanlardan, toplumdan ve hatta ailesinden dahi uzaklaşarak kendi iç dünyasına yönelir. Bir bakıma kendisiyle bir hesaplaşma sürecini başlatan genç adam, duygusal karmaşa yaşar.

İçinde yazan ve yazma sorunlarını tartışan kişilerin yer aldığı *Tutunamayanlar*, “(...) başka edebiyat ürünlerine göndermelerle dolu bir metindir. Bu bağlamda edebiyatımızda üst kurmaca özelliği taşıyan ilk romandır. (...) Yaşama ve yazma edimlerinin eşzamanlılığı üzerine kurulmuş olan bu metin, Türk romanındaki en geniş kapsamlı ilk üstkurmaca örneklerinden biridir.”⁴⁰⁴ Yakın arkadaşlarından biri olmasına rağmen Selim'i hiç tanımadığını fark eden Turgut, Selim'in yazmış olduğu metinleri okudukça bu metinlerin içinde boğulduğunu ya da kaybolduğunu hisseder. Devamlı yazan ve yazma ile ilgili sorunları metinlerinde dile getiren Selim, Turgut'un yalnızca fikirlerinde ve yaşam tarzında değişikliğe neden olmaz. Aynı zamanda Turgut'u da düşüncelerini ve duygularını yazma ile ifade eden bir aydın olmaya iter. Diğer bir ifadeyle Selim Işık'ın ölümü, Turgut Özben'in geç kalmışlıklarının ve entelektüel açmazlarının farkına varıp bunların üzerine gitmesini ve bunları sorgulamasını sağlayarak genç adamın kendini bulma, daha doğrusu kendini bulamama, sürecini başlatır.

Yarım Adam'da Mehmet Demir, iyi bir gazeteci olmak; *Göç*'te Nihat Ahmet, büyük edipler içine ismini yazdırmak; *Yağmur Duası*'nda Ferhat Gürz, “Anadolu Türk Köyü Projesi”ni gerçekleştirerek köyün kalkınmasına katkıda bulunmak; *Esir Şehrin İnsanları*'nda Kâmil Bey, gazetesiyle direnişi desteklemek ve Nedime Hanım'a destek olmak; *Deli Kız*'da Leylâ eşi Ekrem'in yokluğunda gazeteye sahip çıkarak gazetenin devamını sağlamak; *Günah Gönüllüleri*'nde Celâl, Hicran'dan sonra hayata tutunmak; *Tutunamayanlar*'da Turgut, Selim'i anlamaya çalışmak; *Bıçağın Ucu*'nda Ümid, yararlı bir gazeteci olabilmek için oldukça çok mücadele verirler. Bu mücadelelerinde de çeşitli engellerle karşılaşırılar. İşte roman kişilerinin karşılaştıkları bu engeller, onların sınavlarıdır. Okurun karşısına güçlü ve hedeflerine ulaşmış bir vaziyette çıkan Mehmet Demir (*Yarım Adam*), Nihat Ahmet (*Göç*), Ferhat Gürz (*Yağmur Duası*), Kâmil Bey (*Esir Şehrin İnsanları*), Leylâ (*Deli Kız*) ve Ümid (*Bıçağın Ucu*), yaşadıkları tüm

⁴⁰⁴ Ecevit, a.g.e., 2006, 101.

olumsuzluklara rağmen güçlü duruşları ve kararlılıklarıyla sınavdan başarılı bir biçimde geçerler. Çünkü gitmek istedikleri hedeflerine ve olmak istedikleri kişiliklere ulaşırlar. Turgut (*Tutunamayanlar*) ve Celâl (*Günah Gönüllüleri*) ise yaşadıkları ayrılıklarla birlikte büyük bir boşluğa düşerler. Hayal kırıklıkları yaşayan ve istediklerini gerçekleştiremeyen bu iki adam, hayat karşısında başarısız olarak kaybolmayı ya da ölümü seçerler. Turgut, kalabalık içinde kendini yalnız ve mutsuz hisseden Selim'in hayatının içine girip orada kaybolurken Celâl, Hicran'la ayrıldıktan sonra yaşadığı acı olaylara dayanamayarak ölüme yürür. Yani *Yarım Adam*, *Göç*, *Yağmur Duası*, *Esir Şehrin İnsanları*, *Deli Kız*, *Kurtlar Sofrası* ve *Bıçağın Ucu*'nda uzun bir mücadele sonunda iyi hâlle son bulan bir olay bütünlüğü varken; *Günah Gönüllüleri*'nde ve *Tutunamayanlar*'da yaşanan süreçler ve bu süreçlerde girilen sınavlar sonunda kötü hâlle noktalanan bir olay bütünlüğü vardır.

2.5. Kişilik Özellikleri

Olay, şahıs, zaman ve mekân edebiyat eserlerinde farklı boyutlarıyla işlenir ve şahısların işleniş tarzı, edebiyat eserinin bağlı olduğu düşünme tarzına da ışık tutar. Roman kurgusunun önemli bir parçasını oluşturan kişiler, “(...) romanda ya etken ya da edilgen konumdadırlar. Yani ya özne ya da nesnedirler. Olayların canlı, hareketli bir biçimde seyredebilmesi için, bunlara yön veren, oluşumlarına sebep olan kişiler vardır. Roman, bir insan sanatıdır. Dolayısıyla kişisiz ya da kişiye özgü niteliklerin olmadığı metin, roman adını alamaz.”⁴⁰⁵ Romanlarda yer basın çalışanlarının kişilik özelliklerine baktığımızda olumsuz özellikler taşıyan roman kişilerinin olumlu özellikler taşıyan roman kişilerine göre daha az olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Bununla birlikte romanlarda olumlu kişilik özelliklerinin yüklendiği basın çalışanlarının yanında hep bir karşıt gücün, diğer bir ifadeyle olumlu olmayan kişilik özelliklerine sahip hasım güçlerin verilmesi, basın çalışanlarının kişilik özelliklerini değerlendirmede kolaylık sağlar.

Tarihî ya da siyasî olayların ele alındığı romanlarda yer verilen şahıslar, genellikle vatansever ve ahlaklı olma yönleriyle öne çıkarken, polisiye kurgunun hâkim olduğu romanlardaki şahısların meraklı ve araştırmacı nitelikleri ağır basar. Şiir, roman veya hikâye yazan roman kişiler ise duygusal ve merhametli olma özellikleriyle ön plandadırlar. Mesai saatleri belli olmayan ve ekonomik sıkıntılardan baskılara, sorgulanmalardan tutuklanmalara, düzenli bir hayatlarının olmamasından ilişkilerinde veya aile kurmada

⁴⁰⁵ Çetin, a.g.e., 2008, 177.

başarısız olmalarına kadar çeşitli problemlerle yüzleşmek ve baş etmek durumunda kalan basın çalışanları ister vatansever, ister ahlaklı, ister meraklı, ister gururlu, ister duygusal, ister fedakâr, ister çapkın olsunlar hepsi de mesleklerinde bir yerlere gelebilmek amacıyla çok çalışan ve fazlasıyla emek sarf eden kişilerdir.

2.5.1. Vatansever ve ahlaklı olma

Yazar tarafından faydalı olduğuna inanılan değerlerle donatılan ve okuyucuya örnek kişiler olarak sunulan basın çalışanı vatansever roman kişileri, idealize edilmiş bireylerdir. Genellikle Mütareke ve Millî Mücadele yılları ile toplumun dönüm noktaları sayılabilecek hadiselerinin ele alındığı *Yarım Adam*, *Baba Evi*, *Panorama*, *Esir Şehrin İnsanları*, *Kurtlar Sofrası*, *Bıçağın Ucu*, *Yaraya Tuz Basmak* gibi romanlarda karşımıza çıkarak zayıf insanlara yardım eden, haksızlıklar karşısında boyun eğmeyen karakterleriyle verilirler. Topluma karşı kendilerini sorumlu hisseden bu samimi kişilerin seveni çok olduğu gibi düşmanı da çoktur. Zira doğru buldukları fikirlerini açıkça söylemekten ve yazmaktan vazgeçmeyen, kendinden önce vatanını düşünen roman kişileri, gördükleri haksızlıkları ya da yanlışları gösterdikleri için okları üzerlerine çekerler. Karşılaştıkları bütün olaylara vicdanları çerçevesinde bakarak olayların merkezine doğruları ve haklılık olgusunu koyarlar. Romanların çalışkan, aydın ve idealist vatansever kişileri, hürriyet fikrinin de temsilcileridirler.

Millî hassasiyete sahip roman kişilerinden olan *Yarım Adam*'daki Mehmet Demir; ülkenin toplumsal, sosyal, siyasal ve askerî açıdan zor bir dönemden geçtiği Mütareke yıllarında vatanperver duygularla hareket eden idealist bir gazetecidir:

“İnsanlar, binalar, demir raylar, koca saraylar yapılır, yükselir, meydana çıkarken bu karmakarışık uğultulu çaprasık kuruluşun ortasında bir nokta büyüyor ve hepsini kendi karanlığı içine alıp yutacak gibi genişliyordu: Dünya yıkılıyor... Saltanatlar göçüyor, duygular, kayımlar göçüyor... Bu uçurumun ortasında durmak ve dayanmaya kalkmak! Hezayan!.. Ya öteki âlem?.. O yeniden kurulmayacak mı? İnsanların yeniden saadet bulacakları o güzel, çiçekli âlem... Demir, kulaklarının uğuldadığını, başının döndüğünü ve kendinden uzakta, çok uzakta artık sesini işittirmediği, yiziini göstermediğini, yeni bir ehlam kurmak için göklere doğru yükseldiğini hissediyordu.

Birdenbire olduğu yerden fırladı. Odanın içinde sanki kaybettiği bir şeyi arıyormuş gibi hızla dolaşmaya başladı. Sonra donuk gözleriyle Hacı Toran'ın şaşkın açık gözlerinin içine dik dik bakarak:

—Satılık değilim!... diye şiddetle bağırdı.”⁴⁰⁶

⁴⁰⁶ Ülken, a.g.e., 2012, 182.

İşgal altındaki ülkesine gazetesindeki yazılarla yardım etmeye çalışan Demir için şahsî menfaatleri değil, ülkesinin geleceği önemlidir. Dönemin güç odaklarından biri olan ve dönemin olumsuz ortamından yararlanarak insanlara zulmeden Hacı Toran, yazılarına dikkat etmesi gerektiğini söylemek için Demir'in yanına giderek onu uyarır ve açık bir dille kendinin yanında yer almasını ister. Ancak Hacı Toran'ın bu tutumundan oldukça rahatsızlık duyan Demir, ona satılık olmadığını sert bir dille ifade eder. Bireylerin ülkenin Mütareke yıllarındaki geleceği algılama biçimleri ve buna bağlı olarak da sergiledikleri tutumlar, farklı olmuştur. Öyle ki bireyler düşüncelerine, çıkarlarına, mizaçlarına ya da inançlarına göre bir duruş belirlemişlerdir. İşte bu zorlu yıllarda çıkarının peşinde koşmak yerine ülkesinin ve Millî Mücadele'nin yanında yer almayı seçen Demir, görüşlerini yazılarına da yansıtarak insanların da mücadele konusunda fikir edinmelerini ister. Vatani ve halkının iyiliği doğrultusunda hareket eden gazeteciye göre ülke ve vatan, her türlü değerlerin önünde gelir.

Konusunu toplumun tarihi içinden alan *Baba Evi*'nin vatanperver ve ahlaklı roman kişisi, Abdülkadir Kemâlî Bey'dir. Salim Şengil, *Sanatçı Üzerine Düşünceler* adını taşıyan yazısında Orhan Kemal hakkındaki düşüncelerini şöyle ortaya koyar: “*Kim ne derse desin, Orhan Kemal'in sanatında sonsuz bir memleket sevgisinden, insanlara karşı derin şefkatten başka bir şey görmüyoruz. Gerçeklere karşı titiz bağlılığı onu zaman zaman ve çeşitli saldırılara uğratsa da, realist bir sanat anlayışı için yaptığı mücadelenin memleket yararına olduğu mukakkaktır.*”⁴⁰⁷ Gerçekten de otobiyografik romanı *Baba Evi*'ndeki Abdülkadir Bey, memleket sevgisi taşıyan ve memleket yararına mücadele veren bir Kuva-yi Milliyecidir. Milliyetçi duruşuyla ideolojik hareket eden vatansever roman kişisi, mücadelenin önemini kavrayan aydınlardan olduğu için mücadele döneminde vatanını korumak için uğraşır. Vatan sevgisi, onun ve ailesinin zor zamanlar yaşamasına sebep olur: “*Soran olursa, kömürcünün oğlu olduğumu söylememi sıkı sıkı tembih etmişlerdi. Babaannem, babama ait ne kadar kitap, kâğıt, fotoğraf, kılıç, tüfek varsa, daha doğrusu Ankara'daki babama ait ne varsa hepsini yatakların pamukların içine, tavan arasına saklamıştı.*”⁴⁰⁸ Kuva-yi Milliyecilere katıldığından sık sık Ankara'ya giden Abdülkadir Bey, ailesine bir zarar gelmemesi için gerçek kimliğini çevresinden saklar ama bir Kuva-yi Milliyeci olarak vatanına hizmet etmekten de büyük bir gurur duyar.

⁴⁰⁷ Bezirci, A. (2003). *Orhan Kemal-Yaşamı, Sanatı, Eserleri, Anıları*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 33.

⁴⁰⁸ Orhan Kemal, a.g.e., 2005, 18.

Abdülkadir Bey, Kuva-yi Milliyeci olduğundan ve mücadeleye hem yazılarıyla hem de fiili olarak yardım ettiğinden bütün vatanperver gazeteciler gibi her daim İstanbul Hükümeti'nin kısıkcı altındadır. Sorgulanmasına, tutuklanmasına, ailesiyle birlikte şehir şehir kaçmak zorunda kalmasına rağmen hiçbir zaman ülkesinin yararına çalışmaktan ve vatani için mücadele etmekten vazgeçmese de Millî Mücadele'nin kazanılmasından sonra, 1930 yılında Anada'na Ahali Cumhuriyet Fırkasını kurarak *Toksöz* gazetesini çıkarır. Babasının matbaa hayatı romanın anlatıcı çocuk kişinin gözünden şu cümlelerle verilir:

“Ama ben babamı asıl ‘Fırka’ mücadelelerinde tanıdım.

Yine böyle günlerdi... Nutuk söyleyenleri niçin alkışladıklarını çok defa bilmeyen sokaklar dolusu insanın kinle, küfür şimşekleriyle yükütlü kalabalığı... Kalabalık, kalabalık, hep kalabalık. Aynı parkelere basan ayakkabılı, çarıklı veya yalınayakların mahşeri hatırlatan, insanı coşturan müthiş kalabalığı.

Dar bir sokakta, karşılıklı iki konak hatırlıyorum. Becerikli ilkokul öğrencilerinin yaptıkları mukavva konakları hatırlatan bu cumbalı, kafesli, çıkıntılı, tahta saçakları dantela gibi işlemeli konaklardan birisi bizim. Burası aynı zamanda babamın ‘Fırka’ binasıydı. Alt kat ağır, beyaz taşlarla döşeliydi. Ben bu alt kattan çok korkardım. Eski bir Ermeni evi olduğundan mı ne, alt kattaki yan yana iki samanlığın çürümüş tahta kapıları açılverecek, içerden ölü yüzü Ermeniler çıkacak gibi gelirdi.

(...)

Matbaaya makaleler götürür, provalar getirir, düzeltmeler götürürdüm. Babam, birtakım kalın kitapları okuyarak sabahladığı günler, kaşlarını çatarak ve kan çanağına dönmüş gözleriyle, elime tutuşturduğu yazılardan sonra ‘Matbaaya çok acele götür ver ve bir gazete al gel!’ tembihine rağmen, sokakta gecikmeyi icap ettirecek mevzular bulurdum mutlaka.”⁴⁰⁹

Orhan Kemal'in romanında anlattıkları, kendisinin de bizzat içinde olduğu bir yaşamın ve güçlü bir gözlemin birikimidir. Maddî açıdan iyi bir ailede avukat, siyasetçi ve gazeteci bir babanın, Abdülkadir Kemâlî Bey'in, denetiminde yetişen romanın anlatıcı kişisi, babasının millî hassasiyete sahip Kuva-yi Milliyeci olmasından dolayı çeşitli problemler yaşar. Ancak “Ayrı sınıflara mensup olması lazım gelen insanların karmakarışık kalabalığına nutuklar söylenir, nutuklara karşılık eller çırpılıyor, ‘Yaşla!’ diye bağrılıyordu. Böyle bir kalabalığı zaman zaman coşturan bir adamın oğlu olduğumun farkındaydım. Babamın, ta ilan sayfalarına kadar uzanan makaleler yazdığını da biliyordum.”⁴¹⁰ diyen anlatıcı; dürüst, onurlu ve ahlaklı kalabilmeyi başarmış babasının çıkarları yerine vatanını seçen bir vatansever olduğunun da bilincindedir. Çetin koşullarda çetin sınavlar veren Abdülkadir Bey için durum, mücadelenin kazanılmasıyla değişir. Mücadeleden sonra Ahali Cumhuriyet Fırkası ile *Toksöz* gazetesini kurarak Cumhuriyet Halk Fırkası'nın karşısında yer alınca ailesiyle birlikte Beyrut'a kaçmak zorunda kalır.

⁴⁰⁹ Orhan Kemal, a.g.e., 2005, 28.

⁴¹⁰ Orhan Kemal, a.g.e., 2005, 28.

Tarihî olayları konu alan her yazar için tarih, bitmez tükenmez bir malzeme alanıdır. Tarih içinden kendi görüşüne, mizacına ve temayüllerine göre seçmeler yapan birçok yazar, seçtiği tarihsel olayları yarattığı kurmaca dünyada yorumlar. Bununla birlikte vatanperver ve ahlaklı idealist roman kişileri de yaratır. İşte *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Kâmil Bey, Nedime Hanım ve İhsan, bu kişilerdendir. Millî Mücadele, o dönemde üç ayrı gurup ortaya çıkarır: vatanın işgal altında olmasının dahi etkilemediği her şeyi oluruna bırakan vurdumduymaz kişiler, İstanbul Hükümeti'nin yanında yer alanlar ve mücadeleyi destekleyen Kuva-yi Milliyeçiler ile onlara yardım edenler. Romanda idealist aydın kimlikleriyle öne çıkan Kâmil Bey, Nedime Hanım ve İhsan, Mustafa Kemal'in ve mücadelenin yanında yer alan vatanperver ve ahlaklı bireylerdir. Millî Mücadele döneminde çıkardıkları *Karadayı* gazetesiyle Mustafa Kemal'in önderliğinde vatanının mücadelesini destekleyen bu üç isim, ulusal savaşın yanında olan ve millî hassasiyetleriyle hareket eden ahlaklı gazetecilerdir:

“Belki şu anda, işkenceden harap vücuduyla, fakat maddî ıstıraptan ziyade korkunç manevî azaplar içinde kıvrınmaktadır. Kendisini bir daha bir daha feda edemediğinin kahrıyla harap... İmanına itaat etmeyen etini, dişleriyle didiklemek ihtiyacını bile yerine getiremediğinden bitik... Kâmil Bey, birdenbire, tarih, destan, trajedi yapan insanlarla beraber bulunmanın tarih edilmez gururunu duydu. Zaferden sonra ‘Anadolu’ya taraftar olduğundan tutuklananlar’ diye bir cins adam yaşayacaktı elbette... Bu adamlar harp sakatlarına bile benzemeyeceklerdi. ‘Tutuklandığımızı Ankara’ya çoktan bildirmişlerdir’ diye keyifle düşündü, ‘Mustafa Kemal Paşa’ya...’ Mustafa Kemal Paşa: ‘Bu Kâmil de kimdir?’ diye belki sormuştur. Birkaç dakika olsun, ‘Ankara’ kendisiyle ilgilendi... ‘Ankara...’ yani, bizzat ‘Kurtuluş’, öpülesi alnını karıştırarak, Kâmil Bey üzerinde bir an olsun düşündü. Kurtuluş, hiç tanımadığı bir insanı, her şeyini feda edecek surette kendisine çekebildiği için belki mutluluk duymuştur. Haklı olduğuna bir daha inanarak kuvvetlenmiştir.”⁴¹¹

“İstanbul işgal altındadır ve esir olmalarına rağmen kurtuluşa inanmayan insanların fazlalığı, Amerika’nın mandasını isteyenlerin tavırları, halkın içinde bulunduğu sıkıntılı hayat şartları daha önce hiçbir zorlukla karşılaşmayan Kâmil Bey’i derinden etkiler.”⁴¹² Memleketini ve insanlarını seven vatanperver gazeteciler için kurtuluş ve Millî Mücadele yolunda tutuklanmak büyük bir onurdur. Zira kendilerini vatan uğruna defalarca feda etmeye hazır idealist aydın gazetecilere göre zafer uğruna çekilen bu çileler, kurtuluşun vereceği onurun yanında mühim değildir. Mücadeleyi hem yazılarıyla hem de Anadolu’ya gönderdikleri yardımlarla destekleyen ve Nedime Hanım ile İhsan’ın denetiminde çıkan *Karadayı* gazetesinin çalışanlarından biri olduğundan dolayı mutlu olan Kâmil Bey,

⁴¹¹ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 331.

⁴¹² Karabulut, M. (2009). “‘Esir Şehrin İnsanları’ Romanı Üzerine Bir İnceleme”. *Erdem*, (54), 129.

“Mütareke ortamında bir ‘millici’ye dönüşme, başka bir deyişle ‘adam olma’ sürecinin”⁴¹³ haklı gururunu yaşar. Milliyetçi gazeteciler, vatanlarının içinde bulundukları vahim durumun farkındadırlar ve mücadeleye yardım edebilecek bir şeylerin yapılması gerektiğinin bilincindedirler. Bu doğrultuda da vatanını seven, ahlaklı gazeteci kimlikleriyle hem yazılarını kullanarak insanlara yol gösterirler hem de gazeteleri aracılığıyla Anadolu’ya yardım ulaştırırlar. Yani fedakâr roman kişileri, işgale seyirci kalanlarla ve işgal güçleriyle çatışma hâlindeyler. Vatan için yapılabilecek her görevi seve seve üstlenirler. Zorbalığa ve adaletsizliğe başkaldıran, kahraman ve vatansever gazeteciler, diğer Millî Mücadele Dönemi romanlarındaki milliyetçi gazeteciler gibi, sorgulamalar, tutuklamalar ve göz hapsiyle geçen bir hayat yaşarlar. Kâmil Bey, mücadelesinin sonunda İstanbul Hükümeti tarafından tutuklansa da yine de vatanı için faydalı olmaya çalışır ve tutuklanmadan kurtulabilecek olmasına rağmen vatan sevgisiyle cesaretine hayran kaldığı Nedime Hanım’la birlikte yaptıkları yardımlar konusunda asla bilgi vermeyerek sessiz kalmayı tercih edecek kadar milletine ve vatanına bağlı, ahlaklı bir bireydir.

Yakup Kadri’nin Millî Mücadele sonrası dönemi ele aldığı ve Cumhuriyet’in getirdiği inkılâpların Türk toplumunda sindirilemeyişi ortaya koyarak toplumun tabakalarını tahlil ettiği *Panorama* romanının millî hassasiyete sahip gazetecisi Fuat’tır. Cumhuriyet’in ilk yıllarından 1950’li yıllara kadar gelen romanda Tek Parti Dönemi, parti içi çekişmeler, çok partili hayata geçiş süreci gibi konular işlenir. Millî Mücadele’ye *İkdam* gazetesinde yazdıklarıyla destek olan, uzun yıllar milletvekilliği ve diplomatlık yapan Yakup Kadri, romanında da vatanperver, ahlaklı ve idealist kişiler yaratır. “*İnkılap davasına sadakatle bağlı, coşkun ruhlu bir milletvekili*”⁴¹⁴ olan Halil Ramiz’in yanında Cumhuriyet’i savunan roman kişilerinden olan Fuat, mücadeleden sonra Cumhuriyet’in ve Mustafa Kemal’in yanında yer almaya devam eden bir gazetecidir. Anadolu’ya, vatan ve millet kavramlarına bakış açısı, Yakup Kadri’nin bakış açısıyla paralellik gösteren gazeteci Fuat, *Yarım Adam*’da Mehmet Demir’den, *Esir Şehrin İnsanları*’nda Kâmil Bey, Nedime Hanım ve İhsan’dan aldığı mücadele bayrağını Cumhuriyet Dönemi’nde taşıyan aydın bir gazetecidir.

⁴¹³ Erdoğan, T. (2012). *Türk Romanında Mütareke İstanbul’u*. İstanbul: Everest Yayınları, 166.

⁴¹⁴ Bağcı, R. (Aralık 2015). “Panorama Romanında Yakup Kadri’nin Sözcüsü-İdeal Kahramanı Halil Ramiz ve Zihniyet Dünyası”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (19), 31.

Ahmet Kabaklı'nın “*Bu güzellikler, pislikler, bu ahır, konfor, virane, ahşap, asfalt, bu tarla, kahve, plaj, vali konağı, millet bahçesi, gramofon yaygarası, Süleymaniye'nin heybetli gövdesi... Hep bizim ellerdir. Bu haliyle Panorama dilimizin en geniş en gerçek romanıdır denilebilir.*”⁴¹⁵ değerlendirmesini yaptığı romanın yazılış amacı, “*Cumhuriyetin ilanından sonra, inkılâp mevzuunda ve milli mücadele ruhunda sezdiği gevşeme*”⁴¹⁶ dir. Dolayısıyla romanında Millî Mücadele ruhunu yaşatan vatansever kişiler yaratır ve millî hassasiyeti bu kişiler üzerinden verir. *An* gazetesi yazarı Fuat, sürekli bir arayış ve oluş içindedir. Askerden döndükten sonra alafranga tipin özelliklerini taşıyan kardeşi Semra'ya dahi uzaklaşan genç adam, Cumhuriyet'i ve onun değerlerini anlamayan içinde doğup büyüdüğü zengin muhitten nefret eder: “*(...) o mayhoş Rumeli şivesiyle: 'Meğer, şu burjuva çocukları, yalnız giyinişte değil, düşünüşte de lüks2e düşkünmüşler!' diye mırıldanırken iştirir gibi oluyordu.*”⁴¹⁷ Hukuk okumasına rağmen vatanına daha yararlı bir birey olabileceği düşüncesiyle gazeteciliğe yönelir ve ona göre “*iyilik veya kötülük alanında tarihin seyrini değiştirmiş nice aksiyon kahramanları, onca, ya fikir ve ilim adamlarının ortaya koydukları mezhep ve doktrinlerin, gözü bağlı icra memurları, ya da bir sürü ikbal ve itibar düşkünleridir.*”⁴¹⁸ Fuat için “büyük adam” dediği Mustafa Kemal'in ölümü, bir şeyin sonu değil, başlangıctır ve Atatürk, Atatürkçü aydınlarla devam eder.

*“Peki, Atatürkçü aydın kimdir? Her şeyden önce Atatürk ideolojisini özümsemiş olan kişidir. Karaosmanoğlu, çeşitli yazı ve kitaplarında bu ideolojiyi tanımlarken, önce onun anti-emperyalist yönü ve 'mazlum milletler'e öncülük yapan niteliği, ulusal bağımsızlık tutkusunu üzerinde durur. İkinci olarak, gerçekçiliği gelir. Bu gerçekçiliğin asıl önemli açısı, onun Marksizm ve faşizm gibi sistemlerden tümüyle bağımsız ve kendine özgü olmasıdır. Pozitivizm, bu ideolojinin düşünsel kaynağı olurken, toplumsal siyasetin eylem içinde geliştirilmesi de, yani bu ideolojinin kalıplarının önceden belirlenmemiş olması da, çarpıcı bir yanını, ulusçuluk ise onusuz olmaz özünü oluşturur.”*⁴¹⁹

Ulusal varlığı ve onuru, hiçbir zaman gözden uzak tutmayan Fuat, bu varlığı gazetedeki yazılarına da yansıtır. Özellikle çevresindekilerin millî şuurdan ve vatandan uzaklaştığı şu günlerde askerî dehasına hayran olmak ve cüretli bir inkılapçı, yüksek bir devlet kurucusu vasıflarını tasdik etmekle kaldığı Atatürk, Fuat'ın kafasında yalnızca bütün fikir sistemini ya da dünya görüşünü kaplayan bir genişlik almaya başlamaz, onun

⁴¹⁵ Karaçoban, T. (2012). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Panorama Eserinde Siyasi ve Sosyal Eleştiriler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 26.

⁴¹⁶ Akı, a.g.e., 1960, 163.

⁴¹⁷ Karaosmanoğlu, a.g.e., 2013, 325.

⁴¹⁸ Karaosmanoğlu, a.g.e., 2013, 368.

⁴¹⁹ Yetkin, Ç. (2008). *Türk Edebiyatında Batılılaşma ve Kimlik Sorunu-13 Yazar 13 Portre*. İstanbul: Salyangoz Yayınları, 107.

gönlünü de mistik aşkla doldurur. Bu nedenle her daim Cumhuriyet'in ve Atatürk inkılaplarının yanında yer alan bir vatansever olur. Fuat'ın evi de değindiğimiz diğer vatansever gazeteciler gibi yazıları yüzünden takibe alınır ve her gün gözetlenir. Nereye giderse gitsin takip edilen Fuat, bütün bu baskıya aldırmayarak millî hassasiyetiyle hareket etmeye ve vatan temalı yazılar kaleme almaya devam eder.

Cumhuriyet'in ilk yıllarının konu edinildiği Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası* romanının vatansever Atatürkçü gazetecileri, Mahmud Ersoy ve Hüsnü Faik'tir. Mesleklerinin getirdiği ahlak duygusuyla hareket eden ve her daim Mustafa Kemal'in yanında yer alarak onun düşüncelerini savunan iki gazeteci, millî duyarlılığa sahip cesur kişilerdir. Yazarın kendi dünya görüşüne ve kişiliğine paralel bir karakter portresi olarak çizdiği Mahmud, ince eleyip sık dokuyan inkılapçı mizacıyla toplumun aydınlanmasına faydalı olabilmek için çaba gösterir. *Birlik* gazetesinin sahibi Hüsnü Faik ile inkılap çocuğu Mahmud Ersoy'un hedefleri, Kuva-yi Milliye'nin ve Mustafa Kemal'in hedefleriyle aynıdır. "(...) Milli Kurtuluş hareketini, aynı hızla ve tarihi ve içtimai mecrası içinde, son neticelerine kadar götürmek çarelerini arayan, şuurlu ve aydınlık münevverlerden"⁴²⁰ olan iki gazeteci, millî davaların ve demokrasi mücadelesinin öncüleridirler. Kemalist ve vatanperver gazeteciler, toplum sorunlarını gerçekçi bir tavırla yazarlar. Kuva-yi Milliye ruhunu temsil eden Mahmud ve Hüsnü Faik, yazar tarafından millî ve vatanperver değerlerle donatılmışlardır:

"Dışarıda Avukat Sadık, kocaman şemsiyesine sığınıp gitmeden, gazetenin kapısı önünde Mahmud'un omzuna vuruyor:

— Sen, diyor, siyasi bir mücadele geleneğinin yokluğundan bahsettiğin sırada belki de haklıydın: Söylediklerinde yüzde yüz haklı bir muharriri, göz göre göre tevkif ediyorlar, kimse tınmıyor. Bu çıkmazdan kurtulmak için, acaba ne yapmalı? Kuva-yi Milliye devrimciliğiyle demokrat sosyalizmi bağlayabilirsek, mümkündür ki...

Bir de devlet: — ... mamafih bu meseleyi, bir türlü konuşamadık seninle, ama şöyle etrafta, adamakıllı. Boş bir gününde gel bize de...

Boş bir gün mü? Hangisi? Haftada iki defa Ümid'le geçirdiğim birkaç saati saymazsam, ben tek başına yaşamıyorum: İstanbul'un içinde, her yerindeyim; en önemsiz, en iki kurşuluk muhabirimle Adliye'de dava kovalıyorum; teleks ve telefoncularımla Ankara ve yurt haberleri alıyorum; radyocularımla dünyayı dinliyorum; bir gazete olarak yaşıyorum ben."⁴²¹

Bir gazete olarak yaşadığını ifade eden Mahmud için önemli olan, vatanının aydınlık yarınlarıdır. Bunun için de Hüsnü Faik ile birlikte elinden gelen her şeyi yapan gazeteci,

⁴²⁰ İlhan, a.g.e., 2003, 158.

⁴²¹ İlhan, a.g.e., 2003, 49-50.

millî hassasiyetinin yanında onur ve ahlak sahibi olmasıyla da öne çıkar. Millî değerlerle hareket ederek Mustafa Kemal'in inkılaplarını yolunun aydınlatıcısı olarak gören gazeteciler, yazılarıyla toplumun aydınlanmasına da yardımcı olmaya çalışırlar.

Attilâ İlhan, *Kurtlar Sofrası*'nda öldürülen gazeteci Mahmud Ersoy'un vatansever ve Kemalist dünya görüşü doğrultusunda taşıdığı bayrağı, bu romanın devamı niteliğindeki *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarında Mahmud'un sevgilisi Ümid'e devreder. *Esir Şehrin İnsanları*'nda Mahmud'un öldürülmesinin arkasında babası Zihni Keleşoğlu'nun olduğunu öğrendiğinde onu şikâyet eder ve "Keleşoğlu" soyadından kurtularak "Ersoy" soyadını alır. Böylelikle Ümid Ersoy olarak yeniden doğar. Zira geçmişe dair her şeyi reddeder ve bu süreçte büyük bir niteliksel değişim yaşar. Mahmud'un izinden giden idealist ve vatansever bir gazeteci olmaya karar vererek *Birlik* gazetesinde çalışmaya başlar. Türk milletinin geleceğinden kaygılanan vatanperver roman kişisi, adı gibi Türkiye'nin gelecek beklentisini vurgular.

Bıçağın Ucu ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarında bilinçli aydın tiplmesiyle okurun karşısına çıkan Ümid, tuttuğunu koparan bir gazetecidir. Demokrat Parti Dönemi'nde gazetecilik yapan genç kadın, savunduklarından dolayı hükümetin takip ettiği ve baskı kurmaya çalıştığı gazetecilerden biridir. İlk zamanlar ülkede kaybolan demokrasi ortamını getireceği inancıyla Demokrat Parti'ye destek verse de bir süre sonra Demokrat Parti'nin giderek dikta yönetimine yöneldiğini görür. O da Mahmud gibi diktaya veya baskıya karşı Kuva-yi Milliye ruhunu temsil ederek her daim Kemalist düşüncüyü savunur ve tüm sorgulamalara, tutuklamalara, izlenmelere ya da baskıya rağmen millî hassasiyetinden ve meslek etiğinden vazgeçmeyerek yanlışların üzerine gider: "*Kemikleşmiş bir ağalar ve bürokratlar iktidarını korumak görevini yüklenmiş siyasi polisin ağır baskısı, memleketin geleceği ve kaderi ellerine emanet edilmiş aydınların iyice evcilleşmesini, bütün bütün gölgelerinden korkar beyaz adamlar haline gelmesini hazırlıyor.*"⁴²²

Kurtlar Sofrası'nın *Birlik* muhabiri Mahmut Ersoy'un öldürülmesi üzerine onun görevini devralan cesur gazeteci, Kemalist gazeteci ruhunun tıpkı bir mit gibi kuşaktan kuşağa yaşatılacağını gösterir. Bununla birlikte Hüsnü Faik-Mahmut-Ümit, bu milliyetçi ruhun üç ayrı kuşak tarafından benimsendiğini gösterir.⁴²³ Kemalist düşüncenin

⁴²² İlhan, a.g.e., 2003, 302.

⁴²³ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Özher, a.g.e., 2009.

biçimlendirdiği yazılarını, her sorumlu gazetecinin yaptığı gibi halka doğru ve ahlaklı bir şekilde bilgi verebilmek amacıyla kullanır. Ulusal gazeteci misyonuyla Hüsni Faik'in ve vatanının yanında yer alan kadın gazeteciye göre birlik ve beraberlik içinde yaşamak, ulaşılması gereken en önemli hedeflerden biridir.

2.5.2. Çalışkan olma

Mesai saatleri belli olmayan ve oldukça zorlu bir çalışma hayatı olan matbuat dünyası çalışanları, bu zorlu yolda çeşitli sıkıntılarla baş etmek durumunda oldukları gibi karşılarına çıkan problemleri göğüsleyebilmek için çok çalışmak da durumundadırlar. Yeri geldiğinde gece gündüz demeden çalışan ve maddî imkânsızlıklardan kaynaklı bazen birkaç farklı işte çalışmak zorunda kalan basın çalışanlarının dikkat çeken en önemli özelliklerinin başında, çalışkan olmaları gerekir. Ele aldığımız romanlara baktığımızda hemen hemen her roman kişinin zamanın değerini bilen ve boş durmayan kişiler olduğunu görürüz. *Göç*'te Nihat Ahmet, *Elbet Sabah Olacaktır*'da Sedat Ali, *Ne Ekersen*'de Ali Muhsin, *Saçkıran*'da Oğuz Pasalmaz, *Çırpınmalar*'da Hikmet Çiledağ, *Tayfunlar Estikçe*'de Arda Çaba, *Çünkü Onlar Kadın*'da ismi verilmeyen kadın gazeteci, *Kırık Zarlar*'da Emine, *Umut Hiç Bitmiyor*'da Şimal bir yerlere gelebilmek için fazlasıyla çalışarak uğraş veren basın çalışanları arasında gösterebileceğimiz kişilerdir. Bu kişileri incelediğimizde dikkatimizi çeken bazı hususlar olur:

- Genellikle maddî durumları iyi olmayan ve hep kendi çabalarıyla bir yerlere gelen Nihat Ahmet, Sedat Ali, Ali Muhsin, Oğuz Pasalmaz, Hikmet Çiledağ, Arda Çaba, ismi verilmeyen kadın gazeteci, Emine ve Şimal hiç yorulmadan ya da şikâyet etmeden kendilerini mesleklerine adanmış çalışkan kişilerdir.

- Yazarlar, çalışkanlıklarına vurgu yapmak amacıyla bu kişilere ona göre ad verirler. Diğer bir ifadeyle roman kişilerinin isimleriyle davranışları, duruşları ya da yaşadıkları arasında belli bir ilişki söz konusudur. Aziz Nesin *Saçkıran*'da Oğuz'a, Şaban Erik *Çırpınmalar*'da Hikmet Çiledağ'a, Enver Yorulmaz *Tayfunlar Estikçe*'de Arda Çaba'ya isim verirken kişinin özelliklerini ve kişiliğini yansıtacak isimler seçerler. Dar gelirli bir askerî fırın kâtibinin oğlu olan Oğuz, sosyoekonomik durumundan dolayı liseyi bitirir bitirmez çalışmaya başlar ve yazar, çalışmak zorunda olan Oğuz'a "Pasalmaz" soyadını vererek çalıştığı için paslanmayacağını ifade eder. Mesleğinin zorluklarını bilen ve iyi bir

gazeteci olmak isteyen Hikmet, maddî durumu yetersiz olduğundan dolayı okuyamaz ve çalışmak zorunda kalır. Mesleğinin getirdiği her türlü zorluğu göğüsleyen roman kişinin soyadı, “Çiledağ” olarak seçilmiştir. Oğuz ve Hikmet gibi ekonomik yetersizliğinden dolayı hayatının her dönemi çalışmak zorunda kalan ve meslekî yaşantısında zorluklarla karşılaşarak bunlarla yaşamayı öğrenen Arda’nın soyadı da “Çaba”dır. Görüldüğü üzere yazarlar, çalışkan ve yorulmaz kişilikleriyle ön plana çıkan basın çalışanlarına, mizaçlarına uygun isim verirler.

• Çalışkan roman kişileri, hem ailelerinden gelen maddî varlıkları olmadığından hem de mesleklerinden fazla kazanamadıklarından dolayı matbuat âleminde çalışmalarının yanında farklı işlerde de çalışarak hayatlarını sürdürmeye çalışırlar.

Göç’te 19 yaşında babasız kalan Nihat Ahmet, babasının ölümünden bir süre sonra liseden mezun olur. Annesi ile birlikte kıt kanaat geçinmeye çalışan ve evin tek çocuğu olan Nihat; başarılı olmak için çaba sarf eden, çalışkan ve hırslı bir genç olarak tasvir edilir. Nihat Ahmet gibi çalışkan kimliğiyle ele alınan roman kişilerinden biri, *Elbet Sabah Olacaktır*’daki Sedad Ali’dir. Edebiyat Fakültesi’ni bitirdikten sonra Paris’e giden ve orada hem yabancı dilini geliştiren hem de Fransız edebiyatını tetkik eden Sedad, devamlı okuyup yazan, üreten, çalışkan bir yazardır:

— Hiç... Amma, henüz iş bulamadım. Parazit bir insan gibi aranızda kalmak istemiyorum.
 — Ne işi be kardeşim? İşte romanını satacaksın. ‘Sel ve Kum’ sana kum gibi para getirecek.
 Sedad Ali, çoktanberi boğazında oturan kelimeleri bir hamlede dışarı attı:
 — Roma basılmıyor. Kitabevi sahibi onu iade etti.
 — İmkânı yok... Şaka söylüyorsun.
 Eseri reddedilen romancı, koltuğu altındaki paketi aralayıp defterleri gösterdi ve titrek bir sesle:
 — İşte, dedi.
 — Olur şey değil! Kitabcı her halde onu okumadı. Dur ben de çıkıyorum. Beraber eve gideriz, yolda anlatırsın.
 (...)
 — Peki ne ile geçineceksin? Daha kazancın olmadığı için, asıl şimdi, bizde kalman lâzımdır. Babam sana çok gücenecektir.
 Israr etme Orhan’cığım... Hem korkma; elbette aç kalmam. Başka taraflara da baş vuracağım. Hikâyeler yazarım, belki de onların istediği tarzda romanlar hazırlarım.”⁴²⁴

Paris’ten döndükten sonra arkadaşı Orhan’da kalan Sedad, büyük emeklerle yazdığı romanını yayımlatamayınca Orhan’ın evinden çıkmak ister. Gururlu ve çalışkan olan genç adam, bir gazetede polis muhabirliğine başlar ve gece gündüz demeden çalışır. Bir yandan

⁴²⁴ Garan, a.g.e., 1948, 43.

matbaa matbaa gezerek yazdığı romanı yayımlatmaya çalışırken diğer yandan gazete ve dergilerde yazılar yazan genç adam, genç yaşına rağmen çalışmanın önemini bilen yazarlar arasındadır.

İyi ve rahat bir çocukluk geçirmeyen *Ne Ekersen* romanındaki Ali Muhsin de çocuk yaşta ailesiz kalmasının acısını ve zorluğunu yaşayan basın çalışanlarından. Zira küçük yaşta tek başına kalan ve yaşam mücadelesi veren Ali, hiç şikâyet etmeden çalışır:

“Kamyon tepelerinde, marşandiz vagonlarında saklanarak ver elini Anadolu. O il senin, bu ilçe benim. ‘Herkesin dünyada varsa bir yeri, ben de bütün dünya benimdir derim.’ Kasket sol kaş üstüne yıkalı. Yürüyüş, bakaş afili. İlk işi Samsun’da garsonluk, (...)
İkinci işi Divriği Demir Madenleri İşletmesi’nde, A. Kafasındaki cevher yatağında kooperatif memurluğu, Merkez Atelyesinde marangozluk. Kaba tahtalara şekil vermekte inanılmaz bir ustalık gösteriyor. (...) Üç ay geçmeden Somadaki sondaj ekibinde puvantördür. En sonra onu, geçim dalgalarının üstünde tekerlenerek, Zonguldak’a değin gelmiş buluyoruz. Ekmeğinin peşinde, oradan oraya, (...).”⁴²⁵

Yazarın ekmeğinin peşinde çalışan bir genç olarak tarif ettiği Ali Muhsin, henüz 15 yaşında çalışmaya başlar. İstanbul’a geldiğinde de bir gazeteye girer ve diğer işlerinde olduğu gibi gecesini gündüzüne katarak çalışmaya devam eder. *Saçkıran*’da Oğuz Pasalmaz, *Çırpınmalar*’da Hikmet Çiledağ, *Tayfunlar Estikçe*’de Arda Çaba, *Çünkü Onlar Kadın*’da ismi verilmeyen kadın gazeteci, *Kırık Zarlar*’da Emine ve *Umut Hiç Bitmiyor*’da Şimal de bahsini ettiğimiz çalışan basın çalışanları gibi kendi çabalarıyla bulundukları konuma gelen ve sürekli çalışan kişiler arasındadırlar.

2.5.3. Meraklı ve araştırmacı olma

Haberleri hazırlayan muhabirler, yayına hazırlayan editörler, eşik bekçileri olarak bilinen yazı işleri müdürleri, yayın yönetmenleri, haberin görüntülerini sağlayan foto-muhabirleri, kameramanlar, hazırlanan haberleri, konuları, söyleşileri yayımlanacak formata getiren sayfa tasarımcıları, köşe yazarları ya da kurgusal metin oluşturanlar mesleklerinin getirdiği alışkanlıkla meraklı ve araştırmacı kişilerdir. Bahsini ettiğimiz basın çalışanlarının okurun dikkatini çekebilecek yazılar yazabilmelerinin ya da haber toplayabilmelerinin temelinde, araştırma ve merak kavramları vardır. Diğer bir ifadeyle olayları çok yönlü ve derinlemesine inceleyebilme, bilgilerin doğruluğunu kontrol etme,

⁴²⁵ Mehmet Seyda, a.g.e., 1958, 115-116.

güncel ve ilginç bir olayı ayırt edebilme, aynı zamanda bu olayı ilgi çekici bir hâle getirebilmenin yolu meraklı ve araştırmacı olmadan geçer. Meraklı ve araştırmacı basın çalışanları, genellikle polisiye kurgusunun hâkim olduğu romanlarda karşımıza çıkar. Ümit Deniz'in roman serisinde Murat Davman, *Büyük Macera*'da Süha, *Saat Altıda Gel*'de Kemal ve *Dördüncü Kurşun*'da Tuğrul Cansu, bu kişilik özelliğine sahip roman kişileri arasındadır.

Ümit Deniz'in ilk polisiye romanı *Ölüm Perdesi*'nde gazetecilik yapan Murat Davman'ın yaşadığı olaylar anlatılır. Ümit Deniz, *Ölüm Perdesi*'nde yarattığı gazeteci Murat Davman'ın hikâyelerine *Yalvarırım Yetişin*, *Sessiz Harp*, *Yakut Gözlü Kedi*, *Kanlı Kolyeler*, *Azrail'in Habercisi*, *Gece Gelen Ölü*, *Casuslar Savaşı*, *Tanrının Gözyaşları*, *İstanbul Tehlikede* ve *2 Kere 2 Eder 12* isimli romanlarında da devam eder. Memleketin meşhur gazetecisi olarak tanımlanan Murat Davman'ın hayatı, gazeteci olmasına rağmen suç, katil, polis ve dedektif kavramları etrafında şekillenir. Abdi İpekçi, bahsini ettiğimiz polisiye romanlarında tek bir kahraman olarak Murat'ı ortaya çıkaran Ümit Deniz'in bu karakteri yaratma hikâyesini şu şekilde anlatır:

“Hâdis 3 sene evvel İstanbul Gazeteciler Cemiyetinde cereyan ediyordu. Ümit Deniz ile Babiâlinin eski zabıta muhabirleri oturmuş o sıralarda salgın halini alan Mayk Hammer romanlarının minakaşasını yapıyorlardı. Hepsi Türkiye’de zabıta romanları sahasında telif eserlerin parmakla sayılacak kadar az olduğunda birleşmişlerdi. Arkadaşımız bu işin zannedildiği kadar zor olmadığını söyledi ve meselâ kendisinin Mayk Hammer ayarında bir zabıta romanını pekâlâ yazabileceğini iddia etti. Hazır bulunanlar kendisine bu işi başardığı takdirde bir ziyafet vaad ettiler: Ümit Deniz oturdu, o zamana kadar Türkiye’de cereyan etmiş ve failleri meçhul kalmış cinayetleri esrarengiz hakikî hâdiseleri aldı, bunları birbirlerine bağladı «Ölüm Perdesi» ni yazdı. Geçen sene MİLLİYET’TE tefrika edilen bu roman hakkında sizin hükmünüzü bilmiyoruz ama, arkadaşları Ümit Denize vaat ettikleri ziyafeti çektiler. Takdir ve teşvikler muharririmizi, cuma günü nesre başladığımız ikinci zabıta romanını «Yalvarırım Yetişin» i yazmaya şevketti. Yalvarırım Yetişin, Ölüm Perdesi, kahramanı Murat Davman’ın yeni macerasıdır. Bu romanda iki mühim ipucu var: Bir telefon numarası ve bir banka hesabı... Bir kötü tesadüfe yol açmamak için Ümit Deniz selâmeti romanda kendi telefon numarası ile kendi banka hesabının numarasını kullanmakta buldu. («Bankada hesabı var» deyip Ümid’i zengin zannetmeyin. Hesabındaki para miktarı 4 liradır!.) Romanın kahramanı Murat Davman gazeteciliğinden parmağındaki iri yüzüğe, yakasındaki kırmızı karanfile kadar biraz da Ümit Deniz’in kendisidir. Arkadaşımız tığ vücutlu 1.75 boylu 45 Murat Davman’da kendisini olduğu gibi değil, olmak istediği gibi göstermektedir. Hakikatte boyu 1.75 in biraz aşağısında kilosu 100 ün bir hayli yukarısındadır.”⁴²⁶

⁴²⁶ Demirkol, G. (2009). *Türkiye’de Tefrika Polisiye Romanlarda Siyasal Kültür Motiflerinin İrdelenmesi: "Ümit Deniz" Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 57-58.

Gazeteciliğin getirdiği merak olgusunu polisiye ile birleştiren yazar, maddî durumu oldukça iyi olan ve Avrupa’da tahsil gören Murat’ın gazeteciliğe başlama nedeni olarak da araştırmacı ve meraklı kişiliğini gösterir. Dedektiflik ile gazetecilik arasında gezinen Murat, polislerle ve MİT ile iç içe olan ender gazetecilerdendir. Tanınmış bir gazeteci olması ona geniş bir hareket alanı sağlayarak karşılaştığı haber değeri taşıyan olayları inceleme ve araştırma fırsatı verir. Olayların üzerine giderek araştırmacı gazeteci kimliğiyle bu olayları çözen genç adam, mesleği gereği çevresinde meydana gelen hadiselerle merak duygusuyla yaklaşır. Yaptığı işi seven ve hayatta mesleği için yaşadığını ifade eden gazeteci için haberin küçüğü büyüğü, iyisi kötüsü ya da rahatı zoru yoktur. Haber niteliği taşıyan ve merak duygusunu uyandıran her olay, haberdur. Roman kişisine merak unsurunu yükleyen yazar, romanın olay örgüsünden de merak kavramını eksik etmez. Diğer bir ifadeyle Ümit Deniz’in Murat Davman’ın gazeteciliği esnasında karşılaştığı haberlerin peşine düşmesini konu edinen roman serisinde temel unsur, meraktır. Yazar, nasıl Murat Davman’ın merakını ve ilgisini ayakta tutmak için onu çeşitli hadiselerle karşılaştırıyorsa okurun merakını ve ilgisini devamlı kılmak amacıyla da çaba gösterir. Murat’ı ayakta tutan ve onun başarılı bir gazeteci olmasını sağlayan, merak dürtüsüyle araştırmacı ruhudur. Olayları bu iki unsur sayesinde çözerek gazetesinde yazar ve böylelikle çok okunan bir gazeteci hâline gelir. Onun yazıları, sıkı bir araştırmanın ürünüdür.

Büyük Macera romanının merkezî kişisi Süha da araştırmacı ve meraklı kimliğiyle sunulur. “İnsan isterse, istediği zaman bir macera yaratabilir.”⁴²⁷ diyen Süha için yazdığı romanların temelinde macera vardır:

— *Bütün arkadaşlar bilirler ki, ben her sene bir maceraya atılırım. Ve bundan da iki suretle faydalanırım.*

— *İki suretle mi faydalanırsın?*

— *Evet.*

— *Garip şey.*

— *Bunda garip olacak ne var?.. Bunlardan birincisi, şahsî zekimi tatmin etmektir. İkincisi de, bir roman mevzuu ele geçirmektir.*

— *Ay.. Şimdiye kadar yazdığın romanlar bu maceraların mahsulü mü?*

— *Hepsi değilse de, hiç olmazsa yedi, sekiz tanesi hakikaten içinde yaşanmış ve hakikî hayattan alınmış şeyler.*⁴²⁸

⁴²⁷ Z. Melek. (1945b). *Büyük Macera*. İstanbul: Gün Basımevi, 4.

⁴²⁸ Z. Melek, a.g.e., 1945b, 4.

Selim Naci ve Süha arasında geçen bu diyalogdan sonra Süha, derhal bir macera bulacağı ve bir hafta içinde de bulduğu bu maceradan bir roman konusu çıkaracağı konusunda arkadaşlarıyla iddiaya girer. Bu konuşmalardan hareketle romanın gazeteci kişisi Süha'nın macera peşinde koşan, kendine güvenen, kararlı ve inatçı bir kişiliğe sahip olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Süha'nın yaşadığı her olay, romanına ya da gazetede yazılarına konu olabilecek bir maceradan ibarettir. Macera için dünyaya geldiğini düşünen gazeteci, yaşadığı her olayı yazı konusu hâline getirebilecek bir kabiliyete sahiptir.

Yatan isimli bir gazetede çalışan ve gazetesinin verdiği işleri takip eden *Saat Altıda Gel*'in diplomatik muhabiri Kemal, karşısına çıkan haberleri titizlikle araştırır:

“Geriy e döndü. Geride yaşlı bir kadın duruyordu. Kadının çenesinde tek tek, uzun beyaz tüyler vardı. Kemal'i tepeden tırnağa bir güzel sızdı sonra yürüdü. Arkasından da dal gibi ince bir kız yürüdü. Sonra ikisi birden döndüler Kemal'e çekingen bir ifade ile baktılar. Gene yürüdüler ve birkaç adım sonra gene döndüler. Bütün bunlar bir iki dakikalık zaman içinde olmuştu. Kemal tam çekip gidecekken olduğu yerde kalakalmıştı. Şaşkındı. Onların bu telâşlı haline bir manâ veremiyordu.

(...)

Kemal zaten son derece mütecessis bir insandı. Karşısına çıkan her değişik insan ve her değişik olayla ilgilenmeden edemezdi. Bugünkü bütün telâşı ne içindi? Akşamı niye sabırsızlıkla bekliyordu? Ve şimdi nereye gidecekti, kimi görecekti? Fakat bir iki dakika önce karşısına çıkan, bu zavallı insanlar ve kendisine gösterilen acıip ilgi, sanki birden herşeyi unutturmuştu. Sanki bu genç kızla, ihtiyar kadın ona bir bilinmeyen yerden haber getiriyorlardı.”⁴²⁹

Meraklı bir yapısı olan Kemal, karşısına çıkan her değişik insan ve olayla ilgilenmeden edemez. Bu tür durumlar, onun ilgisini çeker ve içinde merakın olduğu her hadiseye haber gözüyle bakarak araştırma yapar.

İsmi verilmeyen bir gazetede polis muhabirliği yapan *Dördüncü Kurşun*'un gazeteci roman kişisi Tuğrul Cansu'dur. Ümit Deniz'in önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz romanlarında yarattığı ve karşılaştığı adli vakaları araştırmayı seven Murat Davman karakteri gibi meraklı olan Tuğrul; suç, polis ve suçlularla iç içedir. Yazı İşleri Müdürü Ali Necati Çelik'in her görev vermesiyle olayı araştırmak için çalışmalara başlayan gazeteci, işini düzgün yapabilmek için titizlikle çalışır:

“Vaka yerinde ilk heyecanın şaşkınlığı hüküm sürüyordu. Gece yarısı olmasına rağmen, haber kısa zamanda muhitte yayılmış, büyük binanın önünde yüzlerce kişi toplanmıştı. Kalabalığın ekseriyetini genç kızlar ve kadınlar teşkil ediyordu. Her kafadan bir ses çıkıyor, kimi ‘Haydutlar bu taraftan

⁴²⁹ Çetin, a.g.e., 1965, 60-61.

otomobille kaçmış,’ derken kimi de ‘Katiller yalının iskelesinde bekleyen motöre binmişler,’ diyordu. Bazıları işin bu tarafı ile meşgul olmayıp, maktulün servetinden dem vuruyor, apartmanlarının, otellerinin sayısını bulmaya, milyonlarını hesaplamaya çalışıyorlardı.

Sabri Sert’in cesedi bahçe kapısının hemen iç tarafında, yizükoyun vaziyette idi, üzeri de örtülmüştü. (...) Şimdi bütün mesele, ‘SS’ markalı bahçe kapısını açtırmak, hadisenin nasıl olduğunu öğrenmekti.

(...)

Bu zarif kapı bir anda bütün sırrı arkasında gizliyen bir kale kapısı olmuştu sanki. Memur da bizi kibarca atlatıyor, fakat hiç olmazsa nezaketi elden bırakmıyordu. Boş atıp dolu tutmak için bir sual daha sordum:

— ‘Hâdiseyi gören olmuş mu acaba?’

Sesini alçaltarak cevap verdi:

— ‘Benden duymuş olmayın. Sabri bey küçük kıızı ile sinemadan dönmüş ve bahçe kapısından girer girmez de vurulmuş.’”⁴³⁰

Çoğu zaman meraklı gazeteci Tuğrul Cansu’nun dikkatli ve ayrıntılı araştırmaları sayesinde olay çözülür ve dosya kapanır. İşte böyle dosyalardan biri de alıntısını verdiğimiz Sabri Sert cinayetidir. Tuğrul, yılmayan ve araştıran kişiliği sayesinde bu olayı en ince ayrıntısına kadar araştırır ve polisin bile ulaşamadığı birçok bilgiye ulaşarak olayın çözülmesini sağlar. Her çözdüğü olaya da gazetesinde yer vererek ününe ün katar.

2.5.4. Yardımsever ve fedakâr olma

Meliha İksel’in Leylâ ile eşi Ekrem’in siyasî içerikli bir gazete çıkarırken yaşadıkları sıkıntıları ele aldığı *Deli Kız* romanında Leylâ ve Şadıman Şenbalkan’ın gazeteciliğe hevesli genç bir kadının yaşadıklarını anlattığı *Umut Hiç Bitmiyor*’un merkezî kişisi Şimal, fedakâr kadınlara örnekken Reşat Enis Aygen’in Selim Reşit’in hikâyesine yer verdiği *Sarı İt* romanındaki Selim Reşit de fedakâr babaya örnektir. Bu romanların dışında Kelleci Memet’te karşımıza çıkan Murat da çevresindeki insanlara yardım eden fedakâr kişiliğiyle dikkat çeken gazeteciler arasındadır.

Meliha İksel’in *Deli Kız* romanındaki Leylâ, Kemal Tahir’in *Esir Şehrin İnsanları*’ndaki Nedime Hanım gibi eşinin yokluğunda çıkardıkları gazeteyi kapatmayarak gazetenin devamını sağlar. Yani Leylâ, gazetecilik konusunda eşi Ekrem’i destekleyen idealist, aynı zamanda fedakâr bir kadındır. Eşi askerdeyken gazetenin iyi yerlere gelmesi için çok uğraşır. Eşi de askerden gönderdiği yazılarla gazeteye ve Leylâ’ya destek olur. Ancak bir süre sonra Ekrem’in yazdığı siyasî içerikli bir yazı yüzünden Leylâ sorgulanarak tutuklanır. Leylâ’nın kendi yazdığı yazı yüzünden tutuklandığını öğrenen Ekrem, hemen

⁴³⁰ Önel, A. (1963). *Dördüncü Kurşun*. İstanbul: Suhulet Matbaası, 8-9.

Edirne'ye gider. Fakat Leylâ, hamile olduğu için kendisinin daha az ceza alacağını söyleyerek Ekrem'den gerçekleri açığa çıkarmamasını ister. Mahkemeye çıktıktan sonra da iki yıl hapsine karar verilir. Bu karar üzerine Ekrem, intihar eder. Bir süre kocasının öldüğü genç kadından saklanır ancak gardiyanın söylemesiyle Leylâ, durumu öğrenir ve duyduğu üzüntüden dolayı erken doğum yapar, bir oğlu olur. Aklî dengesini yitiren Leylâ, tedavi için babası tarafından İstanbul'a götürülür ve bir sene tedavi gördükten sonra iyileşir. Görüldüğü gibi evli kadınların büyük çoğunluğunun kendinden önce ailesini düşünerek kendini ailesine adanması durumu, Leylâ'da da görülür. Hem kadın olduğu hem de hamile olduğu için daha az cezayla kurtulacağını düşünen genç kadın, ateş çemberinin içine eşini değil de kendisini atan fedakâr bir kadındır. Yani Leylâ, öncelikle ailesini ve ailesinin geleceğini düşünür. Şadıman Şenbalkan'ın *Umut Hiç Bitmiyor* romanında genç ve güzel bir kadın olarak tasvir edilen Şimal ise, sevgilisi Yaman'dan gördüğü tüm saygısızlığa ve psikolojik şiddete rağmen buna boyun eğen fedakâr kadın kişiliğiyle sunulur. Yaşadığı aşkın her şeye rağmen bozulmamasını isteyen Şimal, Yaman'ın hakaretlerine boyun eğerek bu ilişkide fedakâr olan taraf rolünü üstlenir. Şimal ve Leylâ güçlü kadınlardır fakat her ikisinin de zayıf noktası, sevdikleri adamlardır. Leylâ, Ekrem için tutuklanırken Şimal de Yaman için kendi benliğinden ve gazetecilik hayallerinden vazgeçen fedakâr bireylerdir. Leylâ ve Şimal, farklı dönemlerde yaşayan farklı karakterlerde iki birey olsalar da bulundukları konum bakımından aynı kulvardadırlar. Zira evli olan Leylâ, eşi ve çocuğu için; Şimal de sevgilisi Yaman için bazı fedakârlıklarda bulunurlar. Tıpkı Leylâ gibi ailesini düşünen bir diğer isim, Reşat Enis Aygen'in *Sarı İt* romanındaki Selim Reşit'tir. Eşi Macide'nin ölümünden sonra kendinden yaşça küçük Aysima'yla evlenen Selim'in, oğlu Fuat'la arası bozulur. Bu olayla birlikte Selim'in bütün çabalarına rağmen babasıyla iletişimi kesen Fuat, Almanya'ya gider. Bir süre sonra varlıklı bir kadınla evlenmiş olarak yurda dönen Fuat, Aysima'yla birliktelik yaşamaya başlar. İşçilerin problemleriyle ilgilenen Selim, oğlu Fuat için hem Aysima'dan hem de ideallerinden vazgeçer.

Kemal Tahir, *Esir Şehrin İnsanları*'nın yanında diğer romanı *Kelleci Memet*'te yardımsever ve ahlaklı gazeteci Murat'a yer verir. Tutuklu bulunduğu yıllarda ilk eşi Fatma İrfan'a yazdığı mektupta şu cümlelere yer verir:

“Sana daima söyledim. Mütareke İstanbulunun romanını yazmak istiyorum derdim. Ona başladım. Yalnız bizim bazı üstad romancılarımızın harp sonrası Fransasında türeyen kepaçe tefrika muharrirlerinden aşırma ve La Garsona'dan çevirme harp zengini ve dejenere kibar âlemi

romanı değil. Halk romanı. Bir büyük adam, 'kirli çamaşırlarımızı ortada yakmaktan korkmamalıyız' demiş. Ben kirli çamaşırlarımızı ortada yakmaktan korkmuyorum."⁴³¹

Kelleci Memet'i olayların kirli çamaşırlarını ortaya çıkarmaktan korkmadan yazdığını belirten Kemal Tahir, romanını Çankırı Mahpushanesinde tuttuğu notlardan yola çıkarak yazar. Romanın idealist gazetecisi Murat, mahkûmlara okuma yazma öğretti, gündemdeki sosyal, toplumsal ya da siyasal hadiseler konusunda onları bilgilendirerek onlara millî duygular aşılama çalışır. Devamlı kitap okuyan, kültürlü ve yardımsever gazeteci kimliğiyle karşımıza çıkan Murat, Kemal Tahir'in romandaki temsilcisidir. Radyo ve gazeteleri hapishanede de takip eder ve bu haberleri mahkûmlara yorumlar. II. Dünya Savaşı yıllarında geçen romanın gazetecisi, bilgili ve aydın kişiliğiyle çevresindekilere yardımcı olur.

Deli Kız'da Leylâ, eşini ve doğacak olan çocuğunun geleceğini düşünerek özgürlüğünden; *Sarı İt*'te Selim Reşit, oğlu Fuat'ın mutluluğu için eşinden ve fikirlerinden; *Umut Hiç Bitmiyor*'da Şimal, aşkı için kendi kadınlık gururundan ve kimliğinden vazgeçerek özverili davranışlar sergileyen üç farklı karakterde insanlardır. Ancak üçünü aynı noktada buluşturan özellikleri, kendilerinden önce ailelerini ya da yaşamlarında olan kişileri düşünerek hareket etmeleri ve fedakâr kişiliklere sahip olmalarıdır.

2.5.5. Uyanık/kurnaz ve menfaatçi olma

İçinde bulundukları ortamı değerlendirerek fırsatları kaçırmayan ve uyanık ya da akıllı hareket eden bu roman kişileri, genellikle çevresindeki insanları iyi ya da kötü yönde etkileyen yönlendirici kişilerdir. Yani uyanık özelliğe sahip basın çalışanlarının hareketleri, bazı durumlarda kötü bazı durumlarda ise iyi sonuçlar yaratır. *Elbet Sabah Olacaktır*'ın Ahmed Efendi'si uyanık ve kurnaz basın çalışanlarından. Ahmed Efendi aracılığıyla romanda anlatılan Babiâli, ortamın hilelerini de gözler önüne serer. Babiâli'nin kurnaz bayilerinden birinin sahibi olan Ahmed Efendi, biraz para kazandıktan sonra Babiâli'de küçük bir matbaa açar ve piyasayı iyi tanıyan bu adam, halkın tuttuğu macera ve polis romanlarının sayfasını az bir miktar karşılığında alıp her hafta bir forma hâlinde çıkararak bir hayli para kazanır. Bu açıkgozlülüğü sayesinde birkaç senede işlerini büyülterek kazandığı paralarla Avrupa'dan rotatif makineler getirtten matbaa, paranın verdiği cesaretle *Doğru Söz* adıyla bir gündelik gazete çıkarmaya başlar. Gazetecilik işinden hiç anlamayan

⁴³¹ Serhan, F. İ. (1979). *Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar*. İstanbul: Sander Yayınları, 324.

ve hatta okuma yazmayı bile az çok bilen Ahmed Efendi, o günden sonra Bay Ahmed Bozkurd adıyla Babiâli'nin mühim patronlarından biri hâline gelir:

“Babiâlinin kurnaz bayilerinden birisi, o zamanlar, biraz para yaptıktan sonra küçük bir matbaa açmıştı. Piyasayı iyi tanıyan bayi Ahmed Efendi, halkın çok tuttuğu bu macera ve polis romanlarını sahifesi yirmi beş kuruş hesabıyla Nedim'den satın alıyor ve her hafta bir forma halinde çıkararak bir hayli para vuruyordu. Birkaç senede bayi, işini büyülterek, kazandığı paralarla Avrupa'dan rotatif makineler getirtti. Günün birinde, Nedim'in ısrarlarıyla ve paranın verdiği cesaretle bir gündelik gazete çıkarmağa başladı. Gazetecilik işinden hiç anlamayan, hattâ okuma yazmağı güç beceren Ahmed Efendi, o günden sonra Bay Ahmed Bozkurd adıyla, Babiâlinin mühim patronları arasına girmiş bulunuyordu.”⁴³²

Görüldüğü gibi Babiâli'de açılan bir yayınevinin gazetecilikten anlamayan fakat uyanık karakteri sayesinde bir gazete açan sahibinin hikâyesinden de bahseden roman, Babiâli'de tutunabilmek için paranın önemli olduğunu belirtir. Bununla birlikte bu ortamda çalışan kişilerin, sadece kendi çıkarlarını düşündüğünü ve üst bir göreve yükselmek amacıyla yapamayacakları şeyin olmadığını savunur.

Ahmed Bozkurd'un sahip olduğu aynı uyanıklık ve kurnazlık, *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanının merkezî kişisi Edip Münir'de de vardır. Kendi menfaatleri doğrultusunda hareket eden ve kendi menfaatlerini devam ettirmek için çevresindeki insanları kullanmaya çalışan Edip, genellikle insanların duygularını sömürür:

*“—Hacı Efendi, neniz var? Hasta mısınız?
Bu soruya Ömer Efendi, bağırarak isteyip de sesi çıkmayan, karabasana tutulmuş bir adamın ıstırahıyla karşılık verdi:
—Bu sabahki gazeteleri okumadın mı?
— Bu memlekette gazetenin ne demek olduğunu bilen adam gazete okumaz. Okumam. Fakat çağırısalar yazarım. Aldanmadan aldatmak elbette daha hoştur.
Ömer Efendi baygın baygın devam etti:
— Fakat halk senin gibi gazetelerin iç yüzlerini bilmiyor. Çok yalanlara inanıyor.
— İnanır. Halkımız çok saftır. Bu yürek temizliğini bilen tirajı düşmüş gazeteler cicili biçili sekiz on kuruşluk armağanlar vadederek okuyucu avlamağa uğraşıyorlar. Kalemimi alıp bir hesap yaparak bu dıbaranın ne demek olduğunu size bir anlatsam, bu gülecek şeye sağlığınız bakımından çok sarsılırsınız. Fakat efendim, zaman koşuyor diyorlar. Zaman bizim bozuk kaldırımların üzerinden yüksek ökçeli hanım iskarpinleriyle yürümüyor”⁴³³*

Verdiğimiz alıntıyla babasının ahabası Ömer Efendi ile konuşan Edip'in ne kadar kendini düşünen, çıkarıcı ve kurnaz bir kişiliğe sahip olduğunu anlayabiliriz. Ekonomik

⁴³² Garan, a.g.e., 1948, 13.

⁴³³ Gürpınar, a.g.e., 1971, 33.

sıkıntılar yaşayan ve ailesinin bile görmek istemediği roman kişisi, parasızlıktan kaldığı pansiyonlara para ödemedi kaçan, ağına düşürdüğü kadınların fotoğraflarını çekerek onlara şantaj yapan ahlak yönünden yoksun, aynı zamanda zekâsını çok iyi kullanan biridir. Gazetecilik yaptığı dönemde yazacağı haberi yalanlar söyleyerek ve insanları birbirine düşürerek oluşturan Edip için önemli olan dürüstlük değil, gazeteye götürebileceği ve para kazanabileceği bir haberin olmasıdır. Kurnaz kişiliği ile para kazanan ve insanları kandıran gazeteci, en sonunda parasızlıktan kurtulur. Zekâsının yanında uyanıklığını da kullanarak hem zengin bir kadınla evlenir hem de döneminin çok okunan ve saygı duyulan bir romancısı ile gazete sahibi olur.

2.6. Demografik ve Sosyoekonomik Özellikleri ile Sosyal Hayattaki Konumları

İçinden çıktığı toplumdan hem etkilenen hem de beslenen edebî eser, çeşitli edebî dönemlerdeki sosyal, siyasal, kültürel ya da tarihî kimliklerin bireylere yüklenmesiyle birlikte önemli fonksiyonlar üstlenir. Kurmaca dünyada yer alan kurmaca figürlere yüklenen bu kimlikler, böylelikle yaşanan toplumsal hayat hakkında da bilgi verir. Türk toplumunun 1940-2000 yılları arasında yaşadığı ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel değişimleri basın çalışanları açısından ele alan romanlarda, basın işçileri ve onların ışığında basın dünyasının sorunları işlenir. Yani farklı zamanlarda farklı yerlerden seçilen basın temalı romanlardaki şahıslar, toplumu yansıtan birer ayna vazifesini üstlenirler. Bazıları arzu ettikleri üne kavuşmak, bazıları ideallerini gerçekleştirmek, bazıları da propaganda yapmak amacıyla basını kullanan roman kişilerini sınıflandırdığımızda şu sonuçlara ulaşabiliriz:

- Romanlardaki erkek basın çalışanlarının sayısı, kadın basın çalışanlarının sayısından oldukça fazladır.
- Romanlarda yer alan ve olumlu özellikler yüklenen basın çalışanlarının sayısı, olumsuz özelliklere sahip basın çalışanlarından fazladır. Bu durumun nedeni, yazarların topluma bakış açısıyla paralellik gösterir.
- 40 yaşını geçmemiş basın çalışanları yoğunluktadır. Diğer bir ifadeyle genç basın çalışanları, yaşlı diye nitelendirebileceğimiz ya da 18 yaşını geçmemiş basın

çalışanlarından fazladır. Basın dünyasının zorlu ve zaman açısından belirsiz olması, yazarları daha çok dinamik figürler çizmeye iter.

- Roman kişilerinin çoğu, maddî anlamda istedikleri düzeye ulaşamamışlardır. Basın çalışanları, ya insanları etkileyerek ün sahibi olup para kazanmak ya da edebiyatı, okumayı ve yazmayı sevdikleri için matbuat dünyasına girmişlerdir. Ancak bakıldığında sorumluluk sahibi edebiyatseverlerin çoğunlukta olduğunu görürüz. Bununla birlikte ister okuyup yazmayı seven ister şöhret olmak amacıyla basını araç olarak gören bireyler olsunlar roman kişilerinin birleştikleri tek bir nokta vardır: emeklerinin karşılığını alamadıkları ve zor şartlarda çalışmalarına rağmen mesleklerinin maddî yönden fazla getirisi olmadığını düşünmeleri.

- Romanlarda yer verilen basın çalışanlarının genelinin düzenli bir yaşantısı yoktur. Öyle ki duygusal mizaca sahip birçok basın çalışanı, aile üyelerinden birini kaybeder ve yaşam mücadelesi vermeye çalışır. Özellikle babalarının vefatıyla yaşam karşısında savunmasız ve reissiz kalan roman kişileri, aile reisi olma vazifesini üstlenerek sorumluluk yüklenen, olgun kişilere dönüşürler. Ayrıca bahsini ettiğimiz bu kişilerin geneli, küçük yaşta para kazanmak zorunda kaldıkları için ya eğitimlerini yarıda bırakırlar ya da okurken çalışmak zorunda kalırlar.

“Basın Çalışanlarının Demografik ve Sosyoekonomik Özellikleri ile Sosyal Hayattaki Konumları” başlığı altında ilk olarak istatistiksel verilerden⁴³⁴ yararlanılarak basın çalışanlarının demografik durumlarına göre dağılımları verilip genel bir değerlendirme yapılır. Basın çalışanlarının hayat karşısında aldıkları tavırlara, ideallerine, yaşayış şekillerine, cinsiyetlerine ya da temsil güçlerine göre sınıflandırıldıkları bu genel değerlendirmede onların cinsiyetlere göre dağılımlarından yaş aralıklarına, aile hayatlarından eğitim durumlarına, yaşantılarından kadın-erkek ilişkilerine kadar farklı demografik ve sosyoekonomik özelliklerinden bahsedilir.

⁴³⁴ Tespit ettiğimiz basın hayatını ele alan romanlarda, romanlar her ne kadar dikkatle taranmaya çalışılsa da, gözümüzden kaçırdığımız romanların olabileceğini tekrar belirtmekte fayda var. Biz, bu başlık altında vereceğimiz verilere, bizim tespit ettiğimiz sayılar üzerinden ulaştık.

2.6.1. Cinsiyetlerine göre dağılımları

Kadın ya da erkeğin hakları, görevleri, sorumlulukları ve kişilik özellikleri, toplumsal cinsiyetlere göre şekillenir. Ataerkil düzenin hâkim olduğu Türk toplumunda, kadın ve erkeğe yüklenen kimliklerin belirlenmesinde bu durum etkilidir. Hemen hemen her meslekte olduğu gibi basın dünyasını ele aldığımızda da erkek egemen bir durum görürüz. Diğer bir ifadeyle basın hayatına baktığımızda yazılı basında çalışan kadınların sayısının internet ve televizyonlara kıyasla çok daha az olduğu sonucuyla karşılaşırız.

Gazetelerde genel yayın yönetmenliği ve yazı işleri müdürlüğü gibi üst konumlarda kendine yer bulmakta sıkıntı çeken kadınlar, gazetelerin internet siteleri ya da internet haber sitelerinde kendilerine daha fazla yer bulabilmektedirler.⁴³⁵ Diğer bir ifadeyle, %50,2'sini (38984302 kişi) erkek nüfusun, %49,8'ini (38711602 kişi) kadın nüfusun oluşturduğu Türkiye nüfusunda (77695904 kişi) matbuat âlemini tercih eden kadın sayısı gün geçtikçe artsa da yazarlık ya da gazetecilik, erkeklerin yoğunlukta olduğu meslek alanlarındandır.⁴³⁶ Günlük hayattaki bu veriler, roman dünyasına da yansır. Öyle ki çalışmamızda ele aldığımız romanlarda, romanların yazarlarının çoğunun erkek olmasından kaynaklı, erkek yazar ya da gazeteciler tercih edilir. 1940'tan 2000 yılına kadar basın konulu tespit ettiğimiz 91 romanda 31 kadın basın çalışanına yer verilirken, 261 de erkek basın çalışanına yer verilir. Yani kurmaca dünya olan romanlarda yer alan erkek basın çalışanlarının oranı %89'ken, kadın basın çalışanlarının oranı %11'dir.

⁴³⁵ Bu konuda bilgi için bakınız:

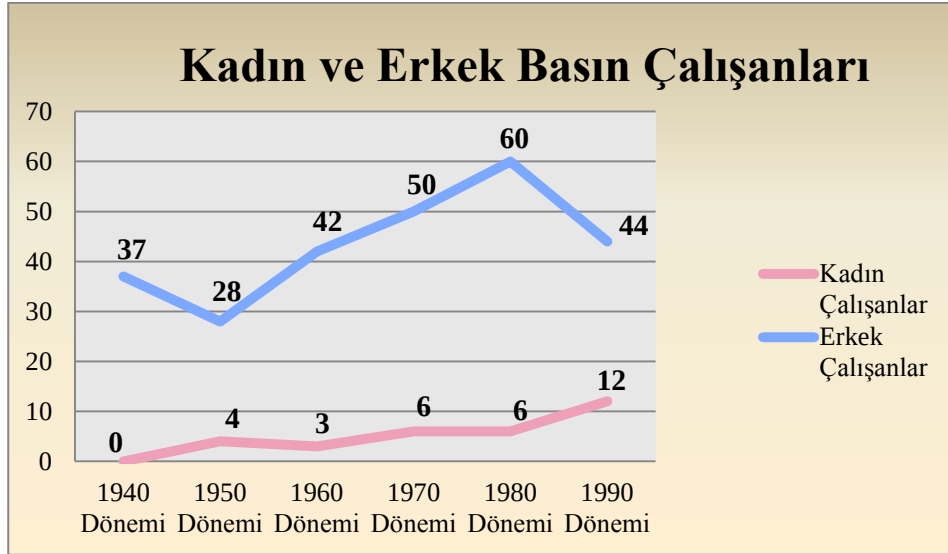
İnternet: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/kulturmedyadagitimapp/medya.zul> 20 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: <http://www.tgc.org.tr/ybs/17-26.htm> 20 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: <http://www.wsj.com.tr/articles/SB10001424052970204275904580127622065638794> 20 Mayıs 2015'te alınmıştır.

⁴³⁶ Nüfusla alakalı ayrıntılı bilgi için TÜİK verilerine bakılabilir.

İnternet: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18619> 20 Mayıs 2015'te alınmıştır.

Şekil 2.1. Dönemlere göre kadın ve erkek basın çalışanları

Romanlarda yer verilen basın dünyasında çalışan roman kişilerine bakacak olursak 1940 dönemi roman kişilerinden 37'si de erkek; 1950 dönemi roman kişilerinden 4'ü kadın, 28'i erkek; 1960 dönemi roman kişilerinden 3'ü kadın, 42'si erkek; 1970 dönemi roman kişilerinden 6'sı kadın, 50'si erkek; 1980 dönemi roman kişilerinden 6'sı kadın, 60'ı erkek; 1990 dönemi roman kişilerinden 12'si kadın, 44'ü erkektir.⁴³⁷ Yani erkek basın çalışanı sayısı, bütün romanlarda kadın çalışanlardan fazladır. Bu verileri, romanlarla aydınlatacak olursak *Aldatacağım*'da Macit Pınar, *Yarım Adam*'da Mehmet Demir, *Günah Gönüllüleri*'nde Celâl, *Hata*'da Kadir, *Göç*'te Nihat Ahmet, *Sınıf Arkadaşları*'nda Süleyman, *Büyük Macera*'da Süha, *Vicdanından Af Dile*'de Nuri Hâmit, *Elbet Sabah Olacaktır*'da Sedad Ali, *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?*'da Edip Münir, *Baba Evi*'nde Abdülkadir Kemâlî Bey, 1940 döneminin; *Kayıp Aranyor*'da Özdemir, *Küçük İstasyonlar*'da Alev Topuz, *Panorama*'da Fuat, *Üç Katlı Ev*'de Bahaeddin, *Yağmur Duası*'nda Ferhat Gürz, *Bir Kızın Masalı*'nda Ali Dalgalan, *Esir Şehrin İnsanları*'nda Kâmil Bey, *Ölüm Perdesi*'nde Murat Davman, *Ne Ekersen*'de Ali Muhsin, *Havada Bulut Yok*'ta Süleyman, *İstanbul'da Aşk Başkadır*'da Ali, *Saçkıran*'da Oğuz Pasalmaz, 1950 döneminin; *Çırpınmalar*'da Hikmet Çiledağ, *Deli Kız*'da Ekrem, *Kelleci Memet*'te Murat, *Vapur Düdükları*'nda Alev Topuz, *Hayat Parçaları*'nda Halim Kalem, Ahmet Deniz, Suphi Zonguldak ve George Martin, *Kurtlar Sofrası*'nda Mahmud Ersoy ve Hüsnü Faik, *Dördüncü Kurşun*'da Tuğrul Cansu, *Saat Altıda Gel*'de Kemal, *Kimin İçin*'de Bekir, *Sarı*

⁴³⁷ Ele aldığımız romanlarda yer verilen basın çalışanlarının cinsiyetlerine göre dağılımlarının ayrıntılı gösterimi, çalışmamızın “Ekler” kısmında “Basın Çalışanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımları” başlığı altında verilmiştir.

İt'te Selim Reşit, 1960 döneminin; *Bir Olayın Başlangıcı*'nda Doğan Özden, *Tutunamayanlar*'da Selim Işık ve Turgut Özben, *Yol Ayrımı*'nda Kâmil Bey, *Tehlikeli Oyunlar*'da Hikmet Özol, *Bir Gün Tek Başına*'da Kenan, *Pulsuz Tavla*'da Mehmed, *Bir Kadının Penceresinden*'de Bedri, *Karıncayı Tanırsınız*'da Süleyman, *Alnında Mavi Kuşlar*'da Sinan, 1970 döneminin; *Oyuncu*'da Kerim Turgut, *Girişim*'de Ertan, *Düş Erimi*'nde Selim Kırımlıgil, *Ortakiler*'de Rüçhan, *Aşkım Bana Resimaltı*'da Tayfun, *Bekle Dedim Gölgeye*'de Erdinç, *Tayfunlar Estikçe*'de Arda Çaba, 1980 döneminin; *Unutulmuş Günler*'de Tümay Türeñç, *Karanlığa Direnen Yıldız*'da Feridun, Veysel ve Özhan, *Düş Döngüsü*'nde Selim Kırımlıgil, *Aşka Uyanmak*'ta Faruk, *İkinci Adım*'da Semih Viran, Oktay Şenlik, Ahmet Zor, Çetin Sine ve Kemal Yaşamış, *Masalıcı*'da Sadi, *Elveda Ankara*'da Murat, 1990 döneminin dikkat çeken erkek basın çalışanlarındandır. Matbuat dünyasında çalışan kadın roman kişilerine baktığımızda ise 1950 döneminde *Kayıp Aranıyor*'daki Nevin Akyürek, *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Nedime Hanım, *Erkek Sabahat-Erkek Olan Kadının Hatıraları*'ndaki Sabahat; 1960 döneminde *Deli Kız*'daki Leylâ; 1970 döneminde *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak*'taki Ümid, *Ölmeye Yatmak*'taki Aysel Dereli, *Alnında Mavi Kuşlar*'daki Armağan, 1980 döneminde *Hayır*'daki Aysel Dereli, *Genç Kız ve Ölüm*'deki Nuray İlkin, *Karanlığın Günü*'ndeki Neslihan, Asiye ve İkbal; 1990 döneminde *Unutulmuş Günler*'deki Sinem, *Nihal: Gölgesiz Bir Kadın*'daki Nilgün, *Çünkü Onlar Kadın*'daki ismi verilmeyen kadın gazeteci, *Kırık Zarlar*'daki Emine, *Umut Hiç Bitmiyor*'daki Şimal, *Elveda Ankara*'daki Yıldız, ele alınan önemli kadın basın çalışanları arasındadır.

İster kadın olsun ister erkek romanlara konu olan kalem erbapları, içinde bulundukları dönemin sosyal, ekonomik, siyasal ya da kültürel durumunu yansıtmaları bakımından ortak özellikler taşırlar. Aynı zamanda birçoğu basın dünyası içinde bulunan yazarların, doğal olarak, kendi gözlem ve ölçütleriyle ortaya çıkardığı kişilerdir. Bu kişiler, kimi zaman toplumsal değerleri ön planda tutan, kimi zaman bu değerleri yıkarak bilinçaltılarıyla hareket eden, kimi zaman da toplumsal değerlerin altında ezilen bireylerdir. Ancak çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu şahıs kadrosu, genellikle ülke gerçeklerini yansıtan ve olumlu ya da olumsuz kültürel izleri taşıyan karakterler olarak karşımıza çıkarlar. Kişilerin gerçekçilik esasına uygun olarak iyi, kötü ya da eleştirel biçimde tüm yönleriyle verildiği romanlardaki basın çalışanlarından bazıları memleket meselelerine karşı sergiledikleri vurdumduymaz tavırla (*Aldatacağım*'da Macit Pınar, *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?*'da Edip Münir, *Büyük Macera*'da Süha, *Bir Kadının Penceresinden*'de

Bedri gibi) bazıları da gelecek kaygısı taşıyan ve her şeyden önce milletini düşünen mücadeleci kişilikleriyle (*Yarım Adam*'da Mehmet Demir, *Göç*'te Nihat Ahmet, *Sınıf Arkadaşları*'nda Süleyman, *Baba Evi*'nde Abdülkadir Kemâli Bey, *Esir Şehrin İnsanları*'nda Nedime Hanım ve Kâmil Bey, *Bıçağın Ucu*'nda ve *Yaraya Tuz Basmak*'ta Ümid, *Ölmeye Yatmak*'ta Aysel Dereli gibi) verilirler. Önceki sayfalarda belirttiğimiz çizelgede dikkat çeken hususlardan biri de 1960 döneminden 2000'e kadar romanlarda yer alan erkek gazeteci ya da yazar sayısındaki inişli çıkışlı durumdur. Bu durum, tespit ettiğimiz basın hayatını ele alan roman sayısının düşüşüyle doğru orantılıdır. Öyle ki 1940 döneminde basın hayatını ele alan toplam 14 roman, 1950 döneminde 16 roman, 1960 döneminde 22 roman tespit edilmişken bu yıldan sonra incelenen basın hayatı temalı roman sayısında azalma olur. Zira 1970 döneminde sayı 16'ya, 1980 döneminde 11'e düşer ve 1990 döneminde biraz yükselerek 12'ye çıkar. Aynı zamanda ele aldığımız romanlarda geçen erkek basın çalışanları, basını merkezine alan roman sayısı az olsa bile, en fazla 1980 döneminde incelediğimiz romanlarda yer almaktadır. 1960 sonrası Türk basınında büyük sermayenin basına girişi gibi sorunlar boy gösterse de 1960-1970 dönemi, 12 Mart 1971 dönemine gelinceye kadar basın özgürlüğü açısından geçmişe oranla en rahat dönem olarak nitelendirilebilir. Ancak basın özgürlüğünün kısıtlandığı 12 Mart 1971 tarihinde, çok sayıda gazete ya da dergi kapatılarak basın çalışanı tutuklanır. 1980 yılına kadar basına karşı sürdürülen baskıcı tutumda azalma görülmez. Nitekim "kara dönem" olarak hafızalarda yer edinen 1980-1983 arası dönemde, her türlü yayın kontrol edilerek gazete, dergi, kitap gibi yayınlara sansür koyulur veya bu yayınlar toplatılıp kapatılır. 1980'de girilen yapılanma süreciyle birlikte basın da yapılanma dönemine girer ve basının kamuoyunu etkilemede etkili bir silah olması nedeniyle basına yönelen sermaye artar. Böylelikle 1980'nin ortalarından itibaren basın, geçmişe oranla biraz daha rahat nefes alır. Ülkede yaşanan bu sosyal ve siyasal durum, yazılan romanlara da yansır. Diğer bir ifadeyle siyasal yaşam ile yazılan roman sayısı arasında doğru orantı vardır. 1960'dan sonra basın temalı romanlarda yaşanan düşüş, buna bağlanabilir. Bununla birlikte çalışmamıza konu olan romanların çoğunda erkek basın çalışanına yer verildiği için, başka bir deyişle romanlardaki kişilerin çoğunu erkek basın çalışanları oluşturduğundan roman sayısındaki düşüş, romanlarda yer verilen erkek basın çalışanı oranının düşmesiyle paraleldir. Gazeteci ya da yazar kadın roman kişileri ise dönemden döneme artış göstermesine rağmen yine de oran olarak erkek basın çalışanı roman kişilerini geçemez. Aslı Yapar Gönenç, kadınların çalışma yaşamına girmesiyle birlikte toplumsal düzende büyük değişimlerin yaşandığını, erkeklerin egemenliğinde bulunan birçok meslekî alanda

kadınların da büyük başarılar elde etmeye başladıklarını belirtir. Ayrıca kadınların toplumsal işlevlerinin sorgulanmasının basın alanında çalışan kadınların sayısının artış gösterdiğini söyler.⁴³⁸ 1940'tan 2000 yılına doğru roman dünyasında yer verilen basın çalışanlarında artan erkek sayısı ile birlikte kadın sayısı da artsa bile yine de kadın çalışanlar, erkek çalışanların gerisinde kalır. Bu oranlardan hareketle kurmaca dünyada kendine yer edinen kadın gazeteci ve yazarların gittikçe arttığını söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle, kadınların çalışma hayatında daha çok yer almaya başlayarak geleneksel kadın imajından sıyrılmasıyla reel yaşamda olduğu gibi itibari âlemde de basın hayatı içindeki payı çoğalmaktadır.

2.6.2. Yaşlarına göre dağılımları

Ele aldığımız romanlarda erkek basın çalışanı sayısının kadın çalışanlardan fazla olduğunu bir önceki bölümde belirtmiştik. Basın çalışanı roman kişilerinin yaşlarına baktığımızda ise genelinin yaşının 40'ı geçmediği ve dinamik karakterler olduğu sonucuna ulaşırız. Özellikle *Yarım Adam*, *Baba Evi*, *Esir Şehrin İnsanları*, *Panorama*, *Deli Kız*, *Kurtlar Sofrası*, *Yol Ayrımı*, *Ne Ekersen*, *Kelleci Memet*, *Bıçağın Ucu*, *Yaraya Tuz Basmak*, *Oyuncu*, *Ortadakiler*, *Tayfunlar Estikçe*, *Karanlığa Direnen Yıldız* gibi siyasal konulara yer verilen ya da Millî Mücadele, Cumhuriyet, Demokrat Parti dönemlerin anlatıldığı romanlarda yer alan basın çalışanları; savaşçı, mücadeleci, cesaretli ve hür iradeleriyle dikkat çekerler.

Romanlarda basın hayatında çalışan kişilerin hepsinin açık bir şekilde yaşları verilmemekle birlikte zorlu ve belli olmayan çalışma saatlerinin getirdiği yoğunluktan dolayı matbuat çalışanlarının çoğu, 30 yaşın altında ya da 30'lu yaşlarının başındadır. Bilgi verilen ya da bahsedilenlerden yola çıkarak çıkarımlarda bulunduğumuz basın çalışanı roman kişilerinin yaşlarını; 18 yaş altındakiler, 18-25 yaş aralığındakiler, 25-30 yaş aralığındakiler, 30-35 yaş aralığındakiler, 35-40 yaş aralığındakiler ve 40 yaş üstündekiler olmak üzere altı grupta toplayabiliriz. Ancak şunu da belirtmemiz gerekir ki, incelediğimiz romanlarda yer alan şahısların bir kısmı çocukluk, gençlik ve yaşlılık hâllerleriyle verildiklerinden bu kişilerin geçirdiği her döneme şahit oluruz. Örneğin Çetin Aşkı

⁴³⁸ İnternet: Gönenç, A. Y. (2003). "Günümüz Türkiye'sinde Kadın Gazeteciler". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (17), 23-24.

Web: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iuifd/article/viewFile/1019014493/1019013707> 20 Haziran 2015'te alınmıştır.

Özkırım'ın *Düş Erimi* ile başlayıp *Düş Döngüsü* ile devam eden roman serisinde, romanın merkezî kişisi gazeteci ve karikatürist Selim Kırımlıgil'in çocukluğundan gençliğine kadar yaşadığı olaylara yer verilir. Böylelikle Selim'in dönem içerisinde geçirdiği evreleri ya da fikir değişimlerini tüm açıklığıyla görmüş oluruz.

Basın temalı incelenen romanlarda 18 yaşının altında olan iki basın çalışanı vardır: Türk siyasî tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olan 27 Mayıs 1960 İhtilali'ni, bu olayın sosyal yaşama yansımaları anlatan Sevinç Çokum'un kaleme aldığı *Karanlığa Direnen Yıldız*'daki Feridun ve bir matbaada kapıcı olarak çalışan Doğan Özden'in hayatının anlatıldığı Muzaffer Buyrukçu'nun *Bir Olayın Başlangıcı*'ndaki Doğan, 17 yaşındadırlar. Yaşları küçük olan her iki basın çalışanının da basın camiasına girmek için oldukça hevesli olduklarını ve bunun için çabaladıklarını görürüz. 18-25 yaş aralığında beş isimle karşılaşırız: Küçüklüğünden itibaren erkek kılığında yaşamak zorunda kalan Sabahat'ın hayatının anlatıldığı Aziz Nesin romanı *Erkek Sabahat*'ta Sabahat 18; Meliha İksel'in Leylâ ve eşi Ekrem'in siyasî içerikli bir gazete çıkarmaları sebebiyle yaşadıklarını konu edindiği romanı *Deli Kız*'da Leylâ 20; Kemal Tahir'in *Kurt Kanunu* ve *Yol Ayrımı* romanlarında Selim Nuri 20; Z. Melek'in gazeteci Nuri Hâmit'in yaşamından bahsettiği ikinci romanı *Vicdanından Af Dile*'de olağan ve sakin bir genç olmadığını düşünen Nuri 22 yaşındadırlar. Bunun dışında Yusuf Ziya Ortaç'ın konunun üç kuşaktan oluşan bir ailenin çeşitli nedenlerden dolayı parçalanması ve aile üyelerinin yaşadığı sıkıntılar çevresinde şekillendiği *Üç Katlı Ev*'inde Marksist olarak tanıtılan Bahaeddin'in yaşı hakkında bilgi verilmesi de üniversite okumasından 20'li yaşlarda olduğunu söyleyebiliriz. Hilmi Ziya Ülken'in Mütareke Dönemi'nin ilk altı ayını konu edinen *Yarım Adam* isimli romanında ise, Mütareke dönemi İstanbul'unun betimlendiği ilk sayfalarda romanın merkezî kişisi Mehmet Demir'in hayatı hakkında bilgi ediniriz. Yazarın "(...) Bunu söyleyen arkaya taranmış seyrek saçları, hafif öne eğik kalın omuzları üzerindeki iri kuvvetli başıyla otuzunda görünen bir adamdı. Yüzünün yorgun hatlarına rağmen yakından bakınca ancak yirmi beşinde olduğu fark edilirdi."⁴³⁹ cümleleriyle Demir'in 25 yaş civarında olduğunu anlarız. 25-30 yaş aralığındaki basın çalışanlarında sekiz çalışan dikkat çeker: Aydın bir kadının hayatından ve içsel yolculuğundan bahsedilen Sait Faik Abasıyanık romanı *Kayıp Aranıyor*'da, zengin bir aileden gelen Nevin 25; İlhan Engin'in kaleme aldığı *İstanbul'da Aşk Başkadır* romanında yazarın uzun boylu, esmer, sert, anlamlı yüz hatları olan, atletik vücuda sahip bir genç olarak tasvir ettiği Ali 25; II. Dünya Savaşı yıllarında geçen Şahap

⁴³⁹ Ülken, a.g.e., 2012, 2-3.

Sıtkı'nın *Kimin İçin* romanındaki Bekir 25; Meliha İksel'in *Deli Kız* romanındaki Ekrem 27; tarihe kanlı 1 Mayıs olarak geçen 1 Mayıs 1977 İşçi Bayramında Taksim'de yaşanan katliamın anlatımıyla başlayan Aysel Özakin'in *Alında Mavi Kuşlar* romanındaki Armağan 27; *Son Havadis* isimli gazetede tefrika muharriri olarak çalışan Süha'nın haber peşinde koşarken yaşadıklarına yer veren Z. Melek imzalı *Büyük Macera* romanının merkezî kişisi Süha 28; Şaban Erik'in *Çırpınmalar*'ındaki Hikmet Çiledağ 29 yaşındadırlar. Aynı zamanda çarpık ilişkilerin anlatıldığı Mustafa Narince'nin *Hata* romanında aile yaşantısı, nerede ve kaç yılında doğduğu, eğitim durumu hakkında bilgi verilmesi de Kadir'in altı yedi sene önce gazeteciliği bıraktığını öğreniriz. Roman kişinin altı yedi sene önce gazeteciliği bıraktığını göz önüne alırsak Kadir'in 20'li yaşlarının sonunda olduğunu söyleyebiliriz.

30-35 yaş aralığında ise üç isim karşımıza çıkar: Şadıman Şenbalkan'ın *Umut Hiç Bitmiyor*'unda İzmir'de yaşayan ve gazeteci olmak isteyen Şimal 30; Refik Erduran'ın gazeteci bir kişinin basın camiası içindeki yerini anlattığı *Yağmur Duası*'nda seyahat röportajlarıyla ünlenen meşhur muhabir Ferhat Gürz 32 yaşındadırlar. Aydoğan Önel'un *Dördüncü Kurşun* romanında ise ismi verilmeyen bir gazetede polis muhabiri olarak çalışan ve 10 senedir polis muhabirliği yaptığını öğrendiğimiz Tuğrul Cansu'nun yaşı belirtilmez. Fakat 10 senedir çalıştığını düşünürsek 30'lu yaşlarının başında olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Naci Sadullah'ın kaleme aldığı ve gazetede neşriyat müdürü olarak görev yapan Celâl'in hikâyesinin anlatıldığı *Günah Gönüllüleri* romanında, ismi "(...)" şeklinde verilen bir gazetenin neşriyat müdürü olan Celâl'in 10 yıldır gazetecilik yaptığı belirtilse de gazeteciliğe nasıl başladığı ve meslekî eğitiminin olup olmadığı konusunda bir bilgi verilmez. Bununla birlikte ailesi ve yaşının da verilmediği romanda sadece sevdiği kadın Hicran ile Celâl'in aralarında yaş farkının olduğundan bahsedilir. Ancak on yıldır gazetecilik yaptığını göz önüne alırsak 30'lu yaşlarının başında olduğu çıkarımını yapabiliriz. Basın çalışanı roman kişilerinden 35-40 yaş aralığında olan toplam dört kişiden bahsedebiliriz: Ümit Deniz'in *Ölüm Perdesi*'yle başlayıp *Yalvarırım Yetişin*, *Sessiz Harp*, *Yakut Gözlü Kedi*, *Kanlı Kolyeler*, *Azrail'in Habercisi*, *Gece Gelen Ölü*, *Casuslar Savaşı*, *Tanrının Gözyaşları*, *İstanbul Tehlikede* ve *2 Kere 2 Eder 12* isimli romanlarıyla devam ettiği roman serisinde memleketin meşhur gazetecisi olarak tanımlanan Murat Davman, kendini şu şekilde tanıtır: "Size kendimi takdim edeyim. 'İleri' gazetesi röportörü Murat Davman. Gazeteciyim. Meslek icabı nerede enteresan bir şey görsem onunla alâkadar olmayı vazife bilirim. Gözlerim elâ, saçlarım siyah, boyum 1.85, kilom 90, İstanbulluyum,

otuzbeş yaşındayım.”⁴⁴⁰ Böylelikle Murat Davman’ın 35 yaşında olduğunu anlayabiliriz. Esat Mahmut Karakurt’un genç bir yazarın aşk hikâyesini anlattığı *Aldatacağım*’ın merkezî kişisi Macit Pınar 35; Vedat Türkali’nin *Bir Gün Tek Başına*’sında felsefe bitiren Kenan 39 yaşındadırlar. Kemal Tahir’in *Esir Şehrin İnsanları*’nda da romanın merkezî kişisi Kâmil Bey’in tutuklanana kadar yaşından bahsedilmez. Fakat çalıştığı gazetenin Kuva-yi Milliye’ye yardım ettiği gerekçesiyle tutukladığı Kâmil Bey’in tutuklandığında 36 yaşında olduğu ifade edilir. 40 yaş üstü ise altı basın çalışanıyla karşılaşırız: Sevinç Çokum romanı *Karanlığa Direnen Yıldız*’ındaki Veysel 40; Aysel Özakın’ın *Genç Kız ve Ölüm*’ündeki Nuray 43; Halide Edip Adıvar’ın *Hayat Parçaları*’ndaki George Martin 60; Aysel Özakın’ın *Genç Kız ve Ölüm* romanının köşe yazarı Celil 60; Beyoğlu, Kasımpaşa ve eski Tarlabası’nda yaşanan olayların anlatıldığı Sebahattin Demiray’ın *Masalıcı* romanındaki Sadi 60 yaşındadırlar. Romanda açıkça belirtilmese de bir doğum günü sahnesinin anlatılmasıyla başlayan Afet Ilgaz’ın *Aşamalar*’ında mutlu bir evliliği olmayan ve romanda “*yaşlıca, esmer, ince yüzlü bir erkek*”⁴⁴¹ olarak tarif edilen Mehmet Meriç’in 40 yaş üstü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Basın çalışanı roman kişilerinin maddî durumları, yaşları ile doğru orantılıdır. Zira yaş arttıkça deneyim ve mesleğe verilen emek arttığından bu işten kazanılan para da artar. Basın camiasına yeni adım atmış 18 yaşın altındaki roman kişileri, en az kazanan basın çalışanlarıken 35 yaşın üstündeki roman kişileri, diğer basın çalışanlarına göre, maddî durumları daha iyi olan kalem erbaplarıdır. Yaş aralığına bakarak basın çalışanı roman kişilerini, magazin yazılarına ağırlık verenler ya da fikrî yazılarıyla ön plana çıkanlar diye gruplandırmak yanlış olacaktır. Öyle ki bahsini ettiğimiz roman kişileri arasında *Karanlığa Direnen Yıldız*’da Feridun henüz 17 yaşında olmasına rağmen fikrî içerikli yazılara meraklıdır ve kendini bu doğrultuda yetiştirmeye çalışır. Bununla birlikte Ümit Deniz’in polisiye roman serisinin merkezî kişisi Murat Davman, 35 yaşındadır ancak “*Meslek icabı nerede enteresan bir şey görsem onunla alâkadar olmayı vazife bilirim.*”⁴⁴² diyerek daha çok halkın dikkatini çekecek hadiseleri yazdığını belirtir. Böylelikle belirli bir dönemi anlatmayan ya da siyasal ve toplumsal konulara yer vermeyen romanlarda basın çalışanlarının halkı uyarma ve aydınlatma görevini çoğunlukla bırakarak kâr amacı güden işletmecî felsefesini benimsedikleri sonucuna ulaşabiliriz.

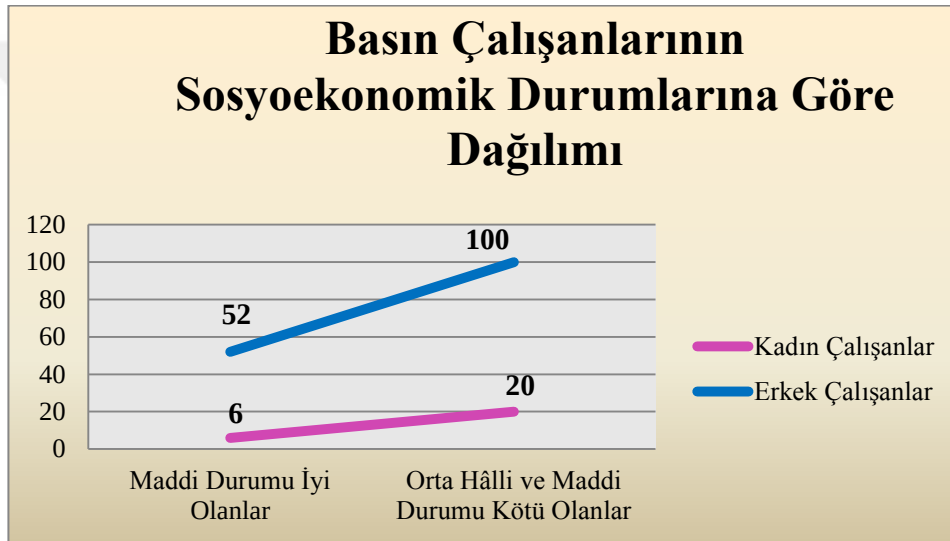
⁴⁴⁰ Deniz, Ü. (1957). *Ölüm Perdesi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 35.

⁴⁴¹ Ilgaz, a.g.e., 1977, 92.

⁴⁴² Deniz, a.g.e., 1957, 35.

2.6.3. Sosyoekonomik durumları⁴⁴³

Ele aldığımız 83 romanda geçen 114 basın çalışanı roman kişinin sosyoekonomik durumuyla alakalı bir bilgi verilmemekle birlikte bu kişilerin dışında romanlarda adı geçen basın çalışanlarından 58'inin maddî durumu iyi iken 120'si orta hâlli ve maddî durumu kötü olan gazeteci ve yazarlardır. Yüzdelik dilimle ifade edecek olursak basın hayatında çalışan roman kişilerinin %33'ü maddî açıdan hiçbir sıkıntı yaşamaz, %67'si ise ya kendi yağında kavrulan kişilerdir ya da maddî açıdan oldukça sıkıntı yaşayan ve bu nedenle matbuat hayatını para kazanabilmek ya da şöhret olabilmek amacıyla kullanan kişilerdir.

Şekil 2.2. Basın çalışanlarının sosyoekonomik durumlarına göre dağılımı

Verdiğimiz çizelgeden anlaşılacağı üzere romanlardaki erkek basın çalışanlarından 52'sinin maddî durumu iyi iken kadın basın çalışanlarından 6'sının maddî durumu iyidir. Bunun yanında erkek basın çalışanlarından 100'ü maddî anlamda orta seviyede ya da kötü seviyede iken kadın basın çalışanlarından 20'si orta seviyede ya da kötü seviyededir.⁴⁴⁴ Romanlardaki hem kadın çalışanlarının hem de erkek çalışanlarının içinde maddî anlamda orta ya da kötü seviyede olanlar, maddî anlamda iyi olan çalışanlardan fazladır. Yüzdeye vurduğumuzda, kadın yazar ya da gazetecilerin %23'ünün, erkek yazar ya da gazetecilerin

⁴⁴³ Bu bölümde romanlarda yer alan basın çalışanlarının sosyoekonomik durumları, fazla ayrıntıya girilmeden genel bir biçimde incelenecektir. Ancak bu bölümün alt başlıkları olan “Aile ve Sosyal Hayat İçinde Erkek Basın Çalışanları” ile “Aile Hayatı ve Sosyal Hayat İçinde Kadın Basın Çalışanları” başlıklarında roman kişilerinin sosyoekonomik özellikleri ayrıntılı bir biçimde verilecektir.

⁴⁴⁴ Ele aldığımız romanlarda yer verilen basın çalışanlarının ekonomik durumlarına göre dağılımlarının ayrıntılı gösterimi, çalışmamızın “Ekler” kısmında “Basın Çalışanlarının Sosyoekonomik Durumlarına Göre Dağılımları” başlığı altında verilmiştir.

ise %34'ünün sosyoekonomik durumlarının iyi olduğu; kadın çalışanların %77'sinin, erkek çalışanların %66'sının sosyoekonomik açıdan orta ya da kötü seviyede olduğu görülür.

Çoğu maddî anlamda sıkıntılar yaşayan ve matbuat âleminde çalışarak geçimlerini sağlayıp ailelerine bakmaya çalışan bu kişiler, orta tabaka ailelere mensupturlar. Aynı zamanda birtakım felaketler yaşayarak hayat karşısında çaresiz kalmalarıyla dikkat çekerler. Maddî anlamda problemler yaşayan basın çalışanları, mesleğin zorluklarından kaynaklı sıkıntıların yanında getirisi iyi olmayan mesleklerinden de yakınırırlar. Genel olarak evin reisi olarak nitelendiren babalarını kaybetmeleriyle evlat olma statüsünden çıkarak birden baba rolüne bürünmek zorunda kalırlar. Bütün bu sıkıntılar arasında bazı roman kişileri eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalırlar ve basın alanında çalışıp ailelerine bakmayı tercih ederler. Örneğin *Göç* romanında babasını kaybeden ve annesiyle birlikte yaşayan Nihat Ahmet, liseyi bitirdikten sonra matbuat âlemine girerek yayımlatmaya çalıştığı yazılarından kazandığı parayla annesine bakmak için uğraşır. Bu roman kişilerinin yanında babasını kaybettikten sonra hayatında hiçbir değişim olmayan ve babasından kalanlarla rahat yaşamına devam eden roman kişileri de vardır. *Ölüm Perdesi*, *Yalvarırım Yetişin*, *Sessiz Harp*, *Yakut Gözlü Kedi*, *Kanlı Kolyeler*, *Azrail'in Habercisi*, *Gece Gelen Ölü*, *Casuslar Savaşı*, *Tanrının Gözyaşları*, *İstanbul Tehlikede* ve *2 Kere 2 Eder 12* romanlarının merkezî kişisi Murat Davman, babasını kaybeder ve annesiyle birlikte yaşar. Romanda babasından kalanlarla hayatının sonuna kadar rahat bir biçimde yaşayacağı belirtilen Murat, gazeteciliği para kazanmak için değil, zevk için yapan nadir basın çalışanlarındanındır.

Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı? romanındaki Edip Münir ve *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi, matbuat dünyasına para kazanmak amacıyla giren, maddî durumu çok kötü olan ve hatta yazdıklarını yayımlatmakta zorluk çeken basın çalışanları arasındadırlar. Bu iki basın çalışanını maddî yönden sıkıntı çeken diğer basın çalışanlarından ayıran özellikleri, evlenmeleriyle talihlerinin dönmesidir. Zira evlendikleri kadınlar, basın camiasında çalıştıkları müddetçe daima ünü ve parayı arayan Edip ve Selâmi'ye istedikleri yaşamın kapılarını açar: Babasını kaybeden ve ailesi tarafından istenmeyen Edip, pansiyonlarda kalarak yaşamını sürdürür. Gazeteciliği yalnızca para kazanabilmek uğruna yapar. 20 lira için gerçek kılığına soktuğu 20 yalanı hiçbir yürek ezintisi duymadan yazar ve her yolsuz harekette normal insanların içini kemiren ahlâk kurdu, sadece kazandığı paraya bakan gazetecide yoktur. Romanın sonunda ise zengin olma arzusuna ulaşmış bir Edip Münir'le karşılaşırız. Zira Semahat Hanım'la evlenmesiyle

birlikte maddî sıkıntıları son bulan Edip, ünlü bir roman yazarı hâline gelir. Evlendikten sonra maddî durumu iyi olan basın çalışanlarından biri de *Ağlama Duvarı*'nın gazetecisi Selâmi'dir. Hem özel hayatında hem de meslek hayatında oldukça büyük sıkıntılar yaşayan gazeteci, Angeliki'yle evlendikten sonra maddî yönden rahatlar ve o da tıpkı Edip gibi yazılarını istediğinde yayımlatan bir yazara dönüşür. Sonradan maddî durumları iyiye giden basın çalışanlarının yanında çeşitli sebeplerle maddî durumu kötüye giden basın çalışanlarıyla da karşılaşırız. *Baba Evi* romanındaki Abdülkadir Kemâli Bey, bu kişilerdendir. Önceleri maddî anlamda sıkıntı çekmeyen ancak yazdığı yazılarla ve çıkardığı gazeteyle okları üzerine çekerek yerini yurdunu terk edip ailesiyle birlikte Beyrut'a kaçtıktan sonra maddî anlamda kötüye giden Abdülkadir Kemâli Bey, ailesiyle birlikte Beyrut'ta çokça sıkıntı yaşar.

Romanlardaki hem kadın basın çalışanlarının hem de erkek basın çalışanlarının daha çok orta gelirli çalışanlar olduğunu söyleyebiliriz. Eğlenceli bir meslek olarak görülse de mesleklerinin maddî getirisi azdır ve bu nedenle basın çalışanları maaşlarının azlığından kaynaklı birçok sıkıntıyla baş etmek zorundadırlar. Buna rağmen orta hâlli ya da maddî durumu kötü olan çalışanlara oranla az da olsa maddî açıdan hiçbir problem yaşamayan basın çalışanları da vardır. *Aldatacağım* romanında Macit Pınar, *Yarım Adam*'da Mehmet Demir, *Göç*'te Ziya Refik, *Büyük Macera*'da Süha, *Kayıp Aranıyor*'da Nevin, *Üç Katlı Ev*'de Bahaeddin, *Yağmur Duası*'nda Ferhat Gürz, Ümit Deniz'in roman serisinde Murat Davman, *Deli Kız*'da Ekrem ve Leylâ, *Kurtlar Sofrası*'nda Hüsnü Faik, *Hayat Parçaları*'nda Ahmed Deniz ve Halim Kalem, *Ölmeye Yatmak*'ta Aydın ve Aysel Dereli, *Bir Gün Tek Başına*'da Kenan, *Aşamalar*'da Mehmet Meriç, *Karanlığın Günü*'nde Asiye, Turhan, Necdet, Hilmi ve Celil, *Karanlığa Direnen Yıldız*'da Feridun ve Asaf, *Kırık Zarlar*'da Çetin, *Aşka Uyanmak*'ta Faruk ve Bilâl, *İkinci Adım*'da Oktay Şenlik, *Elveda Ankara*'da Yıldız, Murat ve Mehmet, maddî durumları iyi olan basın çalışanları arasındadırlar. Maddî açıdan rahat olan bu çalışanların çoğu, mesleklerini zevk için yaparlar.

2.6.3.1. Aile hayatı ve sosyal hayat içinde erkek çalışanlar

İncelediğimiz romanlarda geçen erkek basın çalışanı roman kişilerinin aile hayatı ve sosyal hayat içindeki konumlarını ele aldığımızda basın çalışanlarının kimliklerine de ışıktutmuş olacağız.

2.6.3.1.1. Annesiz ya da babasız büyümek zorunda kalanlar

Toplumsal bir birim olan aile, birey için en etkili eğitim kurumudur. Bireyin kişiliği, karakteri ya da yaşantısı aile ortamında şekillenir. Büyüme ve gelişme ile karakterize olan çocukluk ya da gençlik dönemi süresince bireyi en çok etkileyen kişiler, anne ve babalardır. Diğer bir ifadeyle aile, bireyin sosyal hayattaki konumunu belirleyen etkenlerdendir. Ailenin dağılmasıyla birlikte düzenli bir aile yaşantısı olmayan bireyler; ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda birçok problemle baş etmek zorunda kalırlar. Hayatın zorluklarıyla genellikle küçük yaşta karşılaşan bu kişilerden bazıları zorlu yaşamın sıkıntılarını avantaja çevirmeyi başarıp yaşamlarına devam edebilirken bazıları da yaşadıkları problemlerin üstesinden gelemeyerek ruhsal anlamda bir boşluğa düşerler. Ele aldığımız romanlarda 19 erkek basın çalışanı ya annesini ya babasını ya da her ikisini kaybetmiştir. *Yarım Adam* romanında Mehmet Demir, *Günah Gönüllüleri*'nde Celâl, *Göç*'te Nihat, *Elbet Sabah Olacaktır*'da Sedad Ali, *Dünyanın Mihveri Kadın mı Paramı?*'da Edip Münir, *Ağlama Duvarı*'nda Selâmi ve Cemil Tayfur, *Bir Kızın Masalı*'nda Ali Dalgalan, *Panorama*'da Fuat, *Esir Şehrin İnsanları*'nda Kâmil Bey, *Kurt Kanunu ve Yol Ayrımı*'nda Murat ve Selim Nuri, Ümit Deniz'in roman serisinde Murat Davman, *Ne Ekersen*'de Ali Muhsin, *Kimin İçin*'de Bekir, *Tutunamayanlar*'da Selim, *Tehlikeli Oyunlar*'da Hikmet, *Ortakiler*'de Serdar, Doğan ve Rüçhan ya annelerini ya babalarını ya da her ikisini de kaybederek hayata tutunmaya çalışan basın çalışanlarındandır. Edip Münir hariç olumlu karakterleriyle okura tanıtılan bu roman kişileri, ailesizliğin doğurduğu problemleri tek başlarına aşmaya çalışırlar. Bahsini ettiğimiz roman kişilerinden bazıları ailesiz büyümelerine ya da ailelerinden birini kaybetmelerine rağmen çalışkanlıkları ve olumlu karakterleriyle her zorluğun üstesinden gelirler.

Yarım Adam'da Mehmet Demir, *Göç*'te Nihat, *Elbet Sabah Olacaktır*'da Sedad Ali, *Panorama*'da Fuat, Ümit Deniz'in roman serisinde Murat Davman, *Ne Ekersen*'de Ali Muhsin, *Ortakiler*'de Serdar, Doğan ve Rüçhan, *Esir Şehrin İnsanları*'nda Kâmil Bey,

Kurt Kanunu ve *Yol Ayrımı*'nda Murat ve Selim Nuri, annesiz veya babasız bir hayat sürmelerine karşın kendilerini dış tehlikelere karşı korumasını bilen, olgun, her türlü sıkıntıya göğüs gererek amaçlarına ulaşmak için çaba gösteren basın çalışanları olarak karşımıza çıkarlar.

Hilmi Ziya Ülken *Yarım Adam* isimli romanında, Mütareke Dönemi'nin ilk altı ayını konu edinerek dönemin toplumsal, sosyal ve siyasal havası hakkında bilgi verir. Roman, Kuva-yi Milliye hareketinin Teşkilat-ı Bağîye yani eşkıya kuvvetleri olarak anıldığı bir dönemde yaşayan Mehmet Demir'in hayatını anlatır. Mütareke dönemi İstanbul'unun betimlendiği ilk sayfalarda Mehmet Demir'in hayatı hakkında da bilgi ediniriz. İşgal ordusunun İstanbul'u kasıp kavurduğu 1919 sonbaharında bir mahkeme işi için İstanbul'dan Bursa'ya giden Mehmet, yıllarca Batı'da kalarak Almanya'da iktisat ve siyaset üzerine eğitim görmüş dolayısıyla ülkesini tanımayan, harp görmemiş, kendi anlatımıyla "dünyayı mektep duvarları arasından seyretmiş" bir aydındır. Zengin bir aileden gelen Demir'in babası Mabeyin Müşiri (padişahı korumakla görevli askerlerin mareşal aşamasındaki komutanı) Ahmet Paşa'nın biraderi Arapkirli İsmail Efendi'dir. Babasının ölümüyle birlikte babasından kalan servetin amcaları ve akrabaları tarafından yağma edilmesi üzerine Almanya'dan İstanbul'a döner ve annesi Sabire Hanım'la konuşur. Miras işlerinden bunalan Sabire Hanım, çareyi Bursa'daki evini kapatarak İstanbul'da bulunan ablasının yanına gitmekte bulur. İran'da sefaret kâtibi (elçilik çalışanı) olan Demir'in kardeşi Ali Hurrem de izin alıp gelemeyince miras işleriyle ilgilenmek Mehmet Demir'e düşer. Genç adam, İstanbul'dan Bursa'ya giderken vapurda Nurünnisa (Nur) adında bir genç kızla tanışır. Bu genç kız, eskiden muharrir olan Kurdoğlu Bekir Bey'in kızıdır ve babasını "*Biliyor musunuz, o eski bir muharrirdir. Gazeteciydi, sonra galiba iflas etmiş.*"⁴⁴⁵ cümleleriyle tanıtır. Gazeteciliğe merakı olan Mehmet Demir, bu gazetecilik işiyle yakından ilgilenir. Zira Türkiye'de gazete uğruna servetini batıran bir adamı dikkate şayan, mühim biri olarak görür. Çünkü Demir'e göre kumar ya da eğlence uğruna değil de bir fikri savunmak amacıyla, gazete için, servetini heba etmek oldukça önemlidir ve böyle yüce düşüncelere sahip biriyle tanışmak isteğiyle yanıp tutuşur. Nihayetinde Bursa'ya inen Demir, miras işleriyle uğraşmaya başlar. Bu sırada aynı mahallede büyüdüğü, babası Duyun-u Umumiye'de yüksek maaşlı bir memur olan fakat daha sonra işten çıkarılmasıyla birlikte maddi durumlarının kötüye gittiğini öğrendiği altı yıldır görmediği arkadaşı Ali Sabir'le karşılaşır. Ali Sabir, Demir için dönüm noktası olur

⁴⁴⁵ Ülken, a.g.e., 2012, 12.

ve bu karşılaşmadan sonra Demir'in hayatı hareketlenir. Öyle ki bu karşılaşmadan sonra Ali Sabir'in arkadaşı, romanda gerçekçi aydın örneği olarak karşımıza çıkan, Yargıç Cemalettin Şakir (Cemal) ve onun aracılığıyla da eski bir gazeteci olan Kurdoğlu Bekir Bey'le tanışmasıyla birlikte Demir'in yaşamı değişir. Cemalettin de tıpkı Demir gibi zengin bir aileden gelir. Babası Şura-yı Devlet'ten emekli olan ve Boğaz'da oturan Cemal, kolejde okumuştur. Son sınıfta askere alınır ve harp bitinceye kadar da cephelerde savaşır bir yıl İngilizlerin askerî birliğinde esir kaldıktan sonra tekrar memleketine döner. Eğitimi hakkında bilgi verilmeyen ancak durumunun iyi olduğu görülen Bekir Bey, köşkünde büyük kızı Fahrünnisa, damadı Zeki ve küçük kızı Nurünnisa ile yaşar. Tanıştığı bu iki kişiyle birlikte Bursa'da bir gazete çıkaran Mehmet Demir, çeşitli zorluklar yaşar. Babası İsmail Efendi öldükten sonra babasından kalan malları korumak için Bursa'ya giderek babasının servetini almaya çalışan akrabalarına karşı ailesinin haklarını savunan genç adam, hayatının hiçbir döneminde maddî açıdan herhangi bir problem yaşamaz. Bu durum, babasının ölümüyle de devam eder. Yani Demir, ailenin otoritesi kabul edilen babasını kaybetmesine rağmen ne sosyal hayatında ne de ekonomik yönden sıkıntıları olmayan nadir basın çalışanları arasındadır.

İki ana bölümden oluşan Muvaffak İhsan Garan'ın *Elbet Sabah Olacaktır* romanında maddî durumu iyi olmayan Sedad Ali, en değerli malı olarak, beraberinde taşıdığı kafasını görür. Zira Avrupa kültürü gördüğü için mükemmel şekilde işleyen bu kafanın memleketin işine yarayacak bir hediye olduğunu düşünür. Edebiyat Fakültesinin mezuniyet sınavlarına hazırlandığı sırada birbiri arkasına annesi ve emekli Divan-ı Muhasebat azasının oğlu olan babasını kaybeder. O dönemler maddî açıdan hiçbir sıkıntı yaşamamasına rağmen evinin her işini kendisi yapan Sedad'ın annesi, karlı bir kış günü evini temizlerken soğuk alır ve grip sanılan hastalığı, zatürreye çevirir. Hastalığıyla bir hafta mücadele edebilen kadın, bir hafta sonra vefat eder. Zaten bir tarafı felçli olan Sedad'ın babası ise eşinin ölümüyle sarsılır ve eşinin ölümüne daha fazla dayanamayarak iki ay sonra o da Sedad'ı yalnız bırakır. Arka arkaya annesini ve babasını kaybeden Sedad, ilk zamanlar hayat karşısında kendini savunmasız ve yalnız hisseder. Ancak hayatın soğuk yüzüyle karşılaşan genç adam, toparlanarak sürüklendiği bu yeni yaşama alışmaya çalışır ve tek başına ayakta kalıp hayata tutunmak için çaba gösterir. Ailesinden kalma evini satarak eğitim amacıyla Avrupa'ya gider. Avrupa'da iki buçuk sene kaldıktan sonra, parası bitince İstanbul'a döner. Geldiğinde ise onu çocukluk ve mahalle arkadaşı olduğunu öğrendiğimiz Orhan Emek karşılar. Yazar, Orhan'ı “en çok sevdiği ve en iyi anlaştığı dostu, Avrupa'dan

mektuplaştığı yegâne insan” olarak tanımlar. Orhan Emek’le Sedad Ali’nin karşılaştığı sahnede yazar, romancının geçmişi hakkında da bilgi verir: “*Orhan’larla yirmi senedir aynı sokakta, üç ev ötede oturuyorlar ve ailece görüşüyorlardı. Babaları akrabadan daha yakın ahabdılar. İki çocuk hep beraber oynamış, gezmiş ve büyümüşü.*”⁴⁴⁶ Ailesinden kalma evini Avrupa’ya gitme uğruna sattığı için İstanbul’da evi olmayan Sedad’a, arkadaşı Orhan ve ailesi kapılarını açar. Orhan’ın ailesi, Sedad’ı kendi oğullarından ayırt etmeyecek kadar çok sever ve ona evlerinde bir oda hazırlar. Orhan’ın babası Muhiddin Elmek, eskiden sefaret kâtipliklerinde bulunmuş bir manifatura tüccarıdır. Tüccar olması sebebiyle şimdilerde pek ilgilenemese de önceden edebiyatla ilgilenmiş ve Fransız edebiyatından birçok eser okumuştur. Sedad’ın gelişi, onu, oğlu gibi görmesinin yanı sıra, onunla Fransız edebiyatından konuşabilme ve Orhan’dan methini duyduğu eserlerini okuyabilme şansını yakaladığı için çok sevindirir. Maddî durumu iyi olan ailesinin ölümüyle toplumdaki yerini tekrar belirleyen Sedad, aile içinde güç sahibi olan babasının ve hayatını düzenleyen annesinin rollerini üstlenmek durumunda kalır. Yaşamın kendine yüklediği sorumlulukları üzerine alan genç adam, önceliği eğitime vererek iyi bir romancı olmak için çok çalışır. Fakat bu yolda para kazanamayacağını anlayınca erkeğin geleneksel rollerinden biri olan evin geçimini sağlama rolünü yüklenerek biraz da olsa para kazanmak umuduyla gazetecilik yapmaya başlar.

Sedad Ali gibi ailesinin maddî durumu iyi olan roman kişilerinden biri de Kemal Tahir’in Millî Mücadele yıllarında ve daha sonraki dönemde yaşanan olayları anlattığı *Esir Şehrin İnsanları*’ndaki Kâmil Bey’dir. Kâmil Bey, Padişah Abdülhamid’in en zengin vezirlerinden Selim Paşa’nın tek çocuğudur.

“Kemal Tahir, sonraları Kamil Bey’i şöyle yorumlar: ‘Yıkılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu’nun temel müessesilerinden olan bir dünyanın insan özelliklerini anlatabilmek için seçilmiştir. Kamil Bey bütün göçen dünya insanları gibi en ağır şartlar altında pasif dayanıklılık gösterir. Geleceğe doğru hiçbir atılımı yoktur. Bu açıdan en faziletli yiğit davranışlarında bile uzaktan ızağa bir kayırmacılık vardır. Hem gerçekten namuslu davranmak hem de bu namussızlığın içinde kayırmacılığın rahatlığını aramak, hangi zümreye mensup olursa olsun Kamil Bey gibilerin kabahatidir.’”⁴⁴⁷

Kemal Tahir, maddî anlamda hiçbir sıkıntı çekmeyen, dolayısıyla babasını kaybedene kadar geleceğe yönelik hiçbir kaygısı olmayan Kâmil Bey karakteri ile sosyal

⁴⁴⁶ Garan, a.g.e., 1948, 21.

⁴⁴⁷ Berksoy, N. Ç. (2010). “Kemal Tahir Romanında ‘Aydın’ Üzerine Çeşitlemeler”. M. Fatih Andı ve Ertan Eğribel (Editörler). *Kemal Tahir 100 Yaşında*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 299.

sorunlara uzak kalmış aydınların eleştirisini yapar. Ancak yazar, yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle Avrupa'dan ülkesine dönmek zorunda kalan Kâmil Bey'e romanın ilerleyen sayfalarında millî kimliğini hatırlatarak olması gereken Türk aydınının özelliklerini okura yansıtır. Bir paşanın oğlu olan Kâmil Bey'in yurt dışından döndükten sonra Millî Mücadele'ye katılmasının yolunu açan yazar, böylelikle Kâmil Bey'deki değişimin de sinyalini verir. Genç yaşında büyük bir mirasa sahip olan Kâmil Bey, yazar tarafından şu sözlerle tanıtılır: “*Ruh gücünün, soyluluğunun, bilgisinin olağan sonucu saydığı soğukkanlılığını da çocukluğundan beri korumaya çalışmış, en tehlikeli durumlarda telâşını bastırıp kimseden yardım istememeye kendisini alıştırmıştı.*”⁴⁴⁸ Sekiz yıl yurt dışında yaşayan genç adam, Mondros Mütarekesi'nin ardından para sıkıntısı çekmeye başlayınca yurt dışında neyi var neyi yoksa satarak eşi ve altı yaşındaki kızı Ayşe'yle birlikte ülkesine dönmeye karar verir. Karı koca İstanbul'a döndükten sonra bir süre Nermin'in halası Sabriye Hanım'ın Nişantaşı'ndaki konağında yaşarlar. Daha sonra da anneannesinden kalan Bağlarbaşı'ndaki köşke taşınırlar. Babası ölene kadar maddî anlamda hiçbir sıkıntı yaşamayan evli ve bir çocuk babası Kâmil Bey, babasından kalan mirası düşünmeden harcar. Ancak maddî anlamda sıkıntılar yaşamasıyla birlikte arkadaşlarının vasıtasıyla gazetecilik yapmaya başlar.

Muvaffak İhsan Garan'ın *Elbet Sabah Olacaktır* romanındaki Sedad'ın ve Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Kâmil Bey'in davranışlarını belirleyen ve hayata karşı bakış açılarını değiştirmelerini sağlayan en önemli etkenlerin başında, ailesiz kalmaları gelir. Kâmil Bey ve arkadaşı Orhan'ın evinde kalabilecekken kendi ayaklarının üzerinde durmayı seçerek başka bir ev tutup orada yaşamaya başlayan Sedad, toplumun kendilerinden beklediği bu yeni rolleri benimserler. Kimliklerini kazanma sürecinde bazen çaresizliğe kapılırlar da hiçbir zaman yılmayarak yollarına devam eden roman kişileri, hem başarılı bir gazeteci olma ideallerini devam ettirirler hem de ekonomik yönden ayakta kalmaya çalışırlar.

Kemal Tahir'in *Esir Şehrin Üçlemesi* roman serisinin üçüncü kitabı olan ve Meşrutiyetle birlikte karşımıza çıkan muhalefet kavramını Cumhuriyet yapısı içinde ele alarak bu durumun toplum ya da siyaset üzerindeki etkilerini irdedeği⁴⁴⁹ *Yol Ayrımı*'nda İstanbul Çardaklı Hamam sokağında doğup büyüyen Murat, ailesini küçük yaşta

⁴⁴⁸ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 10.

⁴⁴⁹ İnternet: <http://www.aksitarih.com/yol-ayrimi.html> adresinden 27 Şubat 2016'da alınmıştır.

kaybedenler arasındadır. Ailesini küçük yaşta kaybetmesiyle zor bir hayat geçiren Murat’a, arkadaşı Kadir’in annesi Fatma Hanım ile öğretmen olan babası Ramiz Efendi bakarlar ve kendi oğulları Kadir’den ayrı tutmayarak Murat’ı büyütürler. Zaten Murat, “*Fatma anam olmasaydı, ben kim bilir noldurdum!*”⁴⁵⁰ diyerek Fatma Hanım’a olan minnettarlığını dile getirir. Yazarın *Esir Şehrin İnsanları* romanının sonlarına doğru karşımıza çıkan Ramiz Efendi, eski Kuva-yi Milliyecilerdendir ve Cumhuriyet Halk Fırkası’nı tutar. Kadir adında avukat stajyeri olan bir oğlu vardır. İşte Murat, Kuva-yi Milliyeci bir aile içinde büyür ve düşünceleri ailem dediği bu insanlara göre şekillenir. Murat’ın dışında romanda bahsi geçen gazetecilerden biri de Murat’la aynı gazetede çalışan ve Murat’ın çok çalışkan diye betimlediği Selim Nuri’dir. 20 yaşındaki Selim’in medreseli olan babası, Çorum’da Rüştîye Mektebi açılınca sarığı atıp öğretmenliğe geçer ve 1913’te Balkan Savaşı’na gönüllü gider. 1918 yılında Ateşkes Anlaşması’nın imzalandığı günün sabahı nereden geldiği anlaşılmayan bir kurşunla vurulup şehit düşer. Babası gittiğinde üç yaşında olan ve üç yaşından beri zaten öksüz gibi yaşayan Selim, 1918’de yani sekiz yaşında gerçekten öksüz kalır. Selim, İstanbul Vefa’da yaşar. Murat ve Selim’in aileleri hakkında pek bir bilgi verilme de ailelerini küçük yaşta kaybettiklerini ve bu nedenle çeşitli zorluklar yaşayarak ayakta kalmaya çalıştıklarını söyleyebiliriz. Her iki gazeteci de çalışkan, başarılı, kararlı ve toplum sever kişiliklere sahiptir. Ekonomik ve siyasî hayatın dışında kalmayarak savundukları düşüncelerini dile getiren gazeteciler, toplumsal sorunlara ilgi duyan, meslek sahibi, kültürlü, kendini yetiştirmiş ve duyarlı insanlardır. Toplum içinde gazeteciliklerinin verdiği sorumlulukla hareket ederler.

Ailesiz büyüyen bir diğer gazeteci de Mehmet Seyda’nın *Ne Ekersen* romanındaki Ali Muhsin’dir. Vaktiyle garsonluk, sıvacılık, memurluk gibi çeşitli mesleklerde boy gösterdikten sonra gazetecilik yapan Muhsin, maddî açıdan iyi bir aileden gelmemiştir. Çocukluk yıllarını hatırlamaktan ve bu yılların üstünde durmaktan hoşlanmaz. Muhsin’in oldukça yalnız olduğunu “*İşte koskoca bir ev. Bir konak da olabilir. Sayısız odalar, sayısız sofalar. Ama içinde kim var? Kimse yok. Bir tek annesi bir de Muhsin. Oyun arkadaşı bile yalnız anası.*”⁴⁵¹ cümleleriyle anlatır. Konağa benzeyen evde Muhsin’le annesinden başka bir de geceleri gelen erkekler vardır. Muhsin’in “geceleri gelen amcalar” olarak bahsettiği bu erkekler, annesiyle birlikte olurlar ve Muhsin, annesinden ayrı yatmak zorunda kaldığı için evlerine gelen bu erkeklerin hiçbirini sevmeyerek onların gelmesini istemez. O çok

⁴⁵⁰ Kemal Tahir, a.g.e., 2013, 155-156.

⁴⁵¹ Mehmet Seyda, a.g.e., 1958, 112-113.

küçükken ölen babası, mutasarrıflık kaleminde mümeyyiz olarak çalışan dürüst ve namuslu bir adamdır. Ona kız çocukmuş gibi davranan ve bez bebekler dikerek makyaj yapan annesi ile birlikte İstanbul’da sayısız odaları olan büyük bir evde kaldığını öğrendiğimiz Muhsin, iyi ve rahat bir çocukluk geçirmez. Muhsin’in ismi verilmeyen annesi, bir hayat kadınıdır ve bir gün bir âşığı tarafından vurularak öldürülür. Annesi öldürüldükten sonra yalnızlığı daha da artan Muhsin, çocuğu olmayan ve hâli vakti yerinde bir aile tarafından evlat edinilir. Fakat 15 yaşına geldiğinde, onun bütün olumsuz ve ters davranışlarına rağmen sabırlı olan, onu sarıp sarmalayan aileyi ve okulunu geride bırakarak evi terk eder. 15 yaşında hayata atılan Muhsin, hayatı istekleri doğrultusunda yaşayamaz. Daha çocuk denilecek yaşta önce babasını, sonra annesini kaybeder ve sosyal çevresinin onun üzerine yüklemeye çalıştığı rolleri kabullenmek zorunda kalır. Düşünceli ve hassas bir kişiliğe sahip olan Muhsin, maddî durumu iyi olmasa da kendini evlat edinen ailenin kızları dünyaya gelince çok sevdiği bu aileye yük olmak istemediğinden ailenin yanından ayrılır. Çeşitli işlerden sonra birinin yardımıyla gazeteciliğe başlar ve aynı zamanda roman da yazar.

Yakup Kadri’nin ayrıntılı bir biçimde toplumsal sorunlar üzerinde durduğu romanı *Panorama*’da yazar, “(...) sosyal çizgiyi çizerken toplumdaki iş ve para ilişkilerini, çeşitli aile yapılarını sergiliyor. Köylüleri, aydınları, fakir halkı, orta sınıfı, zenginleri anlatıyor. Türkiye’nin sosyal ve politik panoramasını çizer.”⁴⁵² Memur Osman Nuri Bey’in oğlu olan Fuat, Hukuk Fakültesi mezunudur. Namuslu ve vatansever bir memur olan Osman Bey’in işsizliğin getirdiği parasızlık sonucu intihar etmesiyle annesi Seniye Hanım ve kız kardeşi Semra’yla baş başa kalır. Babasının ölümünün ardından aile reisliği görevini yüklenen gazeteci, ıstırap çeken bir aydındır. İnkılabın değerlerini savunur ve bu yolda kendini yalnız hisseder. “Eskiden Şehzadebaşı’nda bir konakta oturan bu aile, para sıkıntısı içinde önce Emirgan’da eski bir yalıya, oradan da Aksaray’da bir apartmana taşınır.”⁴⁵³ Bu namuslu ailenin yavaş yavaş çöküşünü veren romanda Fuat, tek başınadır. Babasının ölümüyle birlikte yaşam şartlarının ağırlığı altında ezilir. Para kazanmada zorlanan Fuat’ın yaşadıklarına bir de Amerikan Koleji mezunu ve zengin bir eş bulma amacını güden, sonunda da zengin bir adamın metresi olan kız kardeşi Semra’nın yaptıkları eklenince gen gazeteci, iyiden iyiye çöker. Osman Nuri Bey’in ölümü, ailedeki dengeyi sarsar ve aile,

⁴⁵² Esen, N. (1993). “Panorama’ya Bir Bakış”. *Türk Dili*, (500), 310.

⁴⁵³ Esen, N. (1997). *Türk Romanında Aile Kurumu (1870-1970)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 140.

baba otoritesi olmayan, dağınık aile tipine dönüşür. Bu da Fuat'ın çeşitli sıkıntılar çekmesine sebep olur.

Hikmet Erhan Bener'in sendikalar, eylemler ve polisin baskısı gibi birçok toplumsal konu üzerinde durduğu *Ortakiler* romanında yer alan ve babasız büyüyen erkek basın çalışanlarından olan Doğan ise, eşcinsel kimliğiyle diğer basın çalışanlarından ayrılır. Daha lise yıllarında sanata ve edebiyata meraklıdır. İngilizce, Fransızca, İspanyolca ve Rumca'yı ana dili gibi bilir. Kız arkadaşları, Doğan'ı erkek yerine koymadıkları için onunla korkusuzca dost olmaktan çekinmezler. Bununla birlikte aruz veznini kullanarak duygulu şiirler yazdığından özellikle kız arkadaşları tarafından Ahmet Hâşim ve Yahya Kemal'e benzetilen Doğan, üniversite okumak için Ankara'ya gitmeden önce “*Anası delinin biri, Türk mü gâvur mu o bile belli değil, (...), hep siyahlar giyermiş rahibeler gibi.*”⁴⁵⁴ sözleriyle tanıtılan annesi Raziye Hanım'la birlikte Beşiktaş'ta yaşar. Babası, o henüz 10 yaşındayken, onları terk ederek yurt dışına gider. Doğan, erkek arkadaşları tarafından fazla sevilmez. Öyle ki arkadaşı Rüçhan'ın “*İbne midir nedir bu herif, tövbe yarabbi, Tellâk Rıza gibi!*”⁴⁵⁵ cümlesinden arkadaşlarının hem Doğan'ı hem de şiirlerini dinlemek için çevresinden ayrılmayan kızları anlayamadıklarını ve kız gibi hareketleri olduğu için sevmediklerini söyleyebiliriz. Doğan, diğer arkadaşları içinde en çelimsizi ve içine kapanık olanıdır. Bazen Nâzım Hikmet'e öykünse de daha çok aruz vezniyle içli ve duygulu şiirler yazar. Ankara'ya okumaya gittiğinde oğlunu yalnız bırakmak istemeyen Raziye Hanım, o güne kadar kapalı bir çember içinde yaşayıp durduğu İstanbul'u bırakıp Ankara'ya göç eder ve dört yıl boyunca Cebeci sırtlarında, Demirlibahçe'de, gecekonduların bozması küçük bir evde oğluyla yaşar. Üniversiteden sonra Doğan'ın yedek subaylığı da Ankara'da yapmasıyla bu kez Meşrutiyet caddesindeki bir apartmanın bodrum katındaki küçük daireye taşınırlar. Bir gün, oturdukları apartmanın görevlisinin 10 yaşındaki oğluyla Doğan'ı sarmaş dolaş gören Raziye Hanım, o günden sonra Doğan'dan uzaklaşır ve bu olaydan bir hafta sonra da İstanbul'a dönen yaşlı kadın, Doğan'ın bütün çabasına rağmen oğluyla konuşmaz. Çocuğun gelişimi üzerinde babanın etkileriyle ilgili tüm yayınlar, özellikle erkek çocuklarının psiko-seksüel gelişimleri konusunda yoğunlaşarak babanın varlığının erkek çocuğun cinsel rol gelişiminde yaşamsal bir önemi olduğunu belirtir. Özdeşleşim teorisine göre erkek çocuk, maskülen davranışı babası ile özdeşleşerek ve onu taklit ederek kazanır. Babanın aile içinde pasif ve etkisiz kaldığı bir ortamda büyüyen

⁴⁵⁴ Bener, a.g.e., 1996, 21.

⁴⁵⁵ Bener, a.g.e., 1996, 21.

erkek çocuk, babanın ailede daha aktif olduğu bir ortamda yetişenlere göre daha az maskülen kimliğe sahip olurlar.⁴⁵⁶ Babası hayatta olmasına rağmen babasız büyüyen Doğan da ailesini terk ederek yurt dışına kaçan babasının ruhunda açtığı yarayı farklı kişiliğe bürünmesiyle ödeyerek eş-cinsel bir kimliği tercih eder. Raziye Hanım'ın tek başına çocuk yetiştirmede karşılaştığı en ciddi sorun, ekonomik zorluklar olmakla birlikte babanın eksikliği dolayısıyla var olan otorite boşluğu, Doğan'ın eğitim hayatını etkilemese de ruh hâlini olumsuz şekilde etkiler. Romanda Doğan'ın dışında gazetecilik yapan Rüçhan da dikkat çeker. Babası Mecit Bey Makedonyalı, annesi Hatice Hanım Giritli olan Rüçhan'ın bir de kız kardeşi Sema vardır. Annesi, babasının üçüncü eşidir. İlk eşini Pirlepe'de Balkan Savaşı sırasında kaybeden Mecit Bey, daha sonra Tekirdağ'a göçer ve ikinci eşiyile evlenir. Burada bir süre tütün eksperliği yapar ve yedi yıl İstiklal Savaşı'nda görev aldıktan sonra Tekel İdaresi'nde 20 yıl daha çalışır. Ancak ikinci eşi koleradan vefat edince emekli olarak İstanbul'a yerleşir ve üçüncü eşiyile evlenerek Karaköy'de tütüncü dükkânı açar. Ailesiyle birlikte İstanbul'da yaşayan Rüçhan, annesi Hatice Hanım'ı apandisit patlaması sonucu ansızın kaybedince bağımsızlığını ilan eder ve Mecit Bey'in yaşlılığı yüzünden dükkânını kapatmasıyla evin bütün yükü Sema'nın sırtına biner. Sema ve Mecit Bey'e karşı sorumsuz tutumuyla, aşırı erkeksi tavırlarıyla ve hırslı kişiliğiyle dikkat çeken genç adam, lisede sınıfın en yaramaz, en haşarı çocuğu olarak anlatılır. *Tan* gazetesinde polis muhabirliği yapar ve gazeteciliğe üniversite eğitiminden daha fazla önem verdiğinden okulunu uzatır. Hukuk eğitimini bitirdikten sonra da gazetecilik yapmaya devam eder. Romandaki bir diğer gazeteci de, Serdar'dır. Mantık adamı olduğunu savunan Serdar, askerliğini yaptıktan sonra öğretmenlik yapmaya başlar. Maddî durumu iyi olmayan gazeteci, Fransızca ve Arapça bilir. Felsefe öğretmenliği yaptığı esnada da gazetede yazılar yazan genç adam, görüşlerinden dolayı tutuklanır. İşinden olan Serdar, serbest bırakıldığında iş arar ve bir gazeteye düzeltmen olarak girer. Ancak polis tarafından devamlı sorgulandığından rahat bir hayat yaşayamaz ve bir işte barınamaz. Bunun üzerine hem felsefenin karın doyurmadığı düşüncesiyle hem de iş bulmakta zorlandığı için bir yandan çalışır diğer yandan da hukuk bölümüne kaydolarak hukuk okumaya başlar. Hukuk bölümünü bitirmesiyle eşi Bedia'nın babasıyla birlikte yazıhane açar ama avukatlık yapmayıp gününün büyük bir kısmını gazete ve dergi idarehanelerinde geçirir.

⁴⁵⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Biller, H. B. (1970). "Father Absence and the Personality Development of the Male Child". *Developmental Psychology*, 2 (2), 181-201.

Uzun ya da kısa süreli anne ve baba ayrılıklarının, çocukta davranış bozukluklarının oluşmasında etkili olabileceği yahut bu ayrılıkların çocukta nevrotik türde bozukluklar oluşturabileceği araştırmalarla kanıtlanmıştır. Bireyin yetişmesinde anne ve babanın rolünün ne olduğunu araştıran araştırmacılar, aile ile çocuk arasındaki etkileşimin kişinin sağlıklı bedensel, bilişsel ve psiko-sosyal gelişim gösterebilmesi için gerekli olduğu görüşünü savunurlar.⁴⁵⁷ Babanın ya da annenin eksikliğinde çocuk, ya isyan ederek toplumsal kurallara karşı çıkar ya hayat içinde pasif bir karaktere bürünür ya aileden uzaklaşır ya da cinsel kimlik bunalımı geçirir. İşte aile bireylerinden birinin eksikliği, *Ortakiler* romanının üç gazeteci kişisini farklı şekillerde etkiler. Babasının yokluğu, Doğan'ı cinsel kimlik bunalımı yaşamasına iterek onun zor zamanlar yaşamasına sebep olurken annesinin ölümüyle babasına ve kız kardeşine sırtını çeviren Rüçhan, hem ailesinden uzaklaşır hem de toplumsal kurallara başkaldırır. Ailesiz büyüyen Serdar ise, ailesizliğin getirebileceği bütün sıkıntıları yaşasa da Bedia ile evlenmesiyle hayatını düzene sokar.

Elbet Sabah Olacaktır'daki Sedat Ali, *Ne Ekersen*'deki Ali Muhsin, *Ortakiler*'deki Serdar, Doğan, Rüçhan, *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Kâmil Bey, *Kurt Kanunu* ve *Yol Ayrımı*'ndaki Selim Nuri, ailelerini kaybettikten sonra çeşitli ekonomik problemler yaşarlar ve ideallerinin yanında gazeteciliği hayat içindeki mücadelelerine devam edebilmek için de yaparlar. Her ne kadar çalışkan ve hesabını bilen kişiler olsalar da *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Kâmil Bey dışında babadan kalan bir mal varlıklarının olmaması dolayısıyla zor zamanlar geçirirler. Roman kişilerinin ailelerinin yaşam şartları, onların dayanıklı ve hesaplı olmasını sağlasa da hayatları boyunca aile bakımından hep bir eksiklik hissederek. Ancak hissettikleri bu boşlukta ve zor koşullarda dahi sağlam ve güçlü karakterleriyle sosyal hayatlarında başarılı birer birey olmak için çaba harcarlar. Bahsini ettiğimiz roman kişilerinin arasında babasını kaybettiğinde çok fazla ekonomik problem yaşamayan tek isim, Kâmil Bey'dir. Zira babası, ona iyi bir servet bırakır. Ancak Kâmil Bey, hem yetiştirilme tarzından hem de eşi Nevin'den dolayı babasının ölümünün ardından kalan mirasın çoğunu harcar. Ancak hayata karşı yenilmediğini göstererek mirasyedi tipinin özelliklerinden sıyrılarak idealist bir aydın olarak yaşamına devam eder.

⁴⁵⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Tuncer, O. (1974). "Çocuk Davranış Bozukluklarının Çeşitleri ve Etiyolojisi". *X. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongre Kitabı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 139-154. / Tuncer, O. (1976). "Erken Yaşam Dönemlerinde Anne-Babadan Ayrılma (Seperation) ve Duyusal Yoksulluk (Affective Deprivation) Deneyimlerinin Bireysel Psikolojik Gelişime Etkileri". *Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 1-40. / Tuncer, O. (1976). "Ruhsal Bozukluklar ve Aile". *Neşter Mecmuası*, 51 (9), 8-10.

Babasızlık veya annesizlik, maddî ve manevî birçok problemi de beraberinde getirir. Diğer bir ifadeyle evin koruyucusu ve yönlendiricisi olan baba ile düzenleyicisi annenin yokluğu; ekonomik, sosyal, ruhsal ya da eğitimsel olarak bireylerde sorunlara yol açar. Sedad Ali, Ali Muhsin, Serdar, Doğan, Rüçhan, Kâmil Bey, Murat ve Selim Nuri'nin aksine *Günah Gönüllüleri*'ndeki Celâl, *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi ve Cemil Tayfur, *Bir Kızın Masalı*'ndaki Ali Dalgalan, *Kimin İçin*'deki Bekir, *Tutunamayanlar*'daki Selim ve *Tehlikeli Oyunlar*'daki Hikmet, tüm çabalarına rağmen hayata tutunamayan ve mutsuzluğa mahkûm edilen roman kişileridir. Romanlarda annesiz ya da babasız büyüyen bahsini ettiğimiz bu erkek basın çalışanlarının yaşamı, trajik ve hüznüdür.

Naci Sadullah Daniş'in *Günah Gönüllüleri*'nde gazetede neşriyat müdürü olarak görev yapan ve 10 yıllık gazeteci olan Celâl'in âşık olduğu Hicran'la aralarında epeyce bir yaş farkının olduğunu ve 10 yıldır gazetecilik yaptığını göz önüne alırsak 30 civarında bir yaşı olduğu çıkarımını yapabiliriz. Ailesi hakkında bilgi verilmeyen Celâl, kendini “*Ben, dünyada tek kimsesi olmıyan bir adamım. Gönül diye göğsümde yıllardır, geçmiş mangal kömürleri kadar sönük, bir et parçası taşıyorum. Hayatım; emelleri, ümitleri tükenmiş insanların âvareliği içinde geçiyor.*”⁴⁵⁸ sözleriyle tanıtır. Kendini tanıtmak amacıyla söylediği bu sözlerden Celâl'in hayat karşısında çaresiz ve güçsüz olduğunu, acı çektiğini anlayabiliriz. Roman boyunca arkadaşı Mahmut, onun kız kardeşi Hicran ve Hicran'ın ailesinden başka Celâl'in ailesinden ya da aile hayatından bahsedilmez:

*“Ben, insanlarla çok güç kaynaşabilen, yarı vahşi ruhlu bir adamdım. Mahmut, hayatıma karışan, beni yakından tanıyan, beni anlıyabilen sayılı arkadaşların en temiziydi. Onunla, tâ mektep sıralarında tanışmıştık. Kalblerimiz çabucak kaynaşmış ve biz onunla, birbirinin herşeyini paylaşan iki arkadaş olmuştuk. Hattâ ilk gençliğimizin, insanı sıtma ateşi gibi saran, tatlı gönül acılarına döktüğümüz gözyaşları, aynı mendili ıslatmıştı. Hiçbir kuvvetin gemini tanımayan ruhlarımızın, bizi sürüklediği macera fırtınalarına elele atılmıştık. Onun; beni de aynı derecede tasalandırılmıyan hiçbir ıstırapı; benim, onu da aynı derecede sevindirmiyen bir tek saadetim olmamıştı. Biz onunla, ayrı vücutlarda yaşayan tek insan, gibiydik tıpkı... Ben, onun, hayatından çok sevdiği kardeşini, dört yaşında bir çocuk olarak tanımıştım. Hicran, kanarya gagası kadar sarı lüle lüle saçları; toz pembe, ince, parlak teni; yusuvarlak, tombul vücudü; içli içli bakışları ve konca açılışını andıran aydınlık gülüşü ile; çocuk gıdaları satan fabrikaların afişlerindeki gülbüz yavru resimleri kadar, cana yakındı.”*⁴⁵⁹

Celâl'in ailesiz büyümesi, onun sert bir mizaca sahip olmasına ve insanlara karşı hep mesafeli durmasına yol açar. Yalnızlığına ve acımasızlığına karşın başarılı bir gazeteci

⁴⁵⁸ Daniş, a.g.e., 1942, 19.

⁴⁵⁹ Daniş, a.g.e., 1942, 15.

olan genç adam, ailesiz büyümesinin getirdiği kuralları, mesleğine de yansıtır. Bu mesafeli tavrını mesleğinde de sürdürür ve yalnızlık, onu matbuat âleminde de sert, aynı zamanda değişmez kuralları olan bir gazeteci yapar.

Celâl gibi acı çeken ve hem aile hayatında hem de sosyal hayatta başarılı olamayan Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı* romanının merkezî kişisi Selâmi, 40 yaşındadır ve karısı Şükran ile annesi Şayeste Hanım'ı yaşadıkları İstanbul Şehremini'de bırakarak köy öğretmenliği yapmak üzere Adana'ya gider. Altı yıl sonra yaşadığı mahalleye geri döndüğünde ise annesinin o gittikten bir yıl sonra ismini sayıklayarak öldüğünü, Şükran'ın ise bir astsubay çavuşla evlenerek Anadolu'ya gittiğini öğrenir:

“Altı yıl önce karısını, anasını bırakarak köy öğretmenliği alıp kaçtığı Adana'dan döneli bir ay oluyor.

Haydarpaşa'da trenden inip İstanbul'a geçer geçmez, cebindeki liralara sayılı olduğuna bakmadan, taksiye atladı. Ayağının tozu ile Mahallesine, Şehremini'ne gitti.

Babaocağı küll olmuştu. Anasının beş yıl önce öldüğünü, kaydırak oynayan, giysisi yırtık, yalınayak kızdan öğrendi:

— Oğlu bırakıp kaçınca inme indi teyzeye... Ölüverdi bir gün...

— Ya gelini?

Burnunu yenine sildi:

— Şükran abla mı?

— Evet.

— Evlendi başkasıyla...

(...)

Yüzüne bakıyordu. Selâmi onun neler söylemek istediğini anlıyordu. Anasını, karısını, babaocağını bırakıp kaçan aşağılık bir adamdı kadının gözündeki...

Anasının 'Selâmi'm' diye can verdiğini dinlerken, gözleri, iç kapakları kazınmış trahomlu bir göz gibi batıyordu. Sanki gırtlığında demir bilyeler inip çıkıyordu. Kendi kendinden tiksiniyordu.”⁴⁶⁰

Geriye dönüş tekniğiyle Selâmi'nin Adana'ya gitmeden önceki yaşamıyla ilgili bilgiler verilir. Yazar, kıt kanaat geçinen bir aile içinde büyüyen Selâmi'nin çocukluk yıllarını “Dokuz yaşındaydı. Babasının dar kazancıyla kıt kanaat geçindiklerini, ayda topu topu bir kilo şeker alabildiklerini nereden bilecek? (bunun da evlerine gelen konuklara kahve pişirmek için alındığına sonraları akıl erdirebilmişti. Anacığı, gelenleri yere göğe koyamayan ne konuksever kadındı?”⁴⁶¹ sözleriyle açıklar. Orta hâlli bir ailenin tek çocuğu olan Selâmi'nin babası, تنها bir çarşının küçük dükkânında saat tamircisidir ve bir gün bozuk saati tamir etmeye uğraşır vaziyette ölü bulunur. Küçük yaşta babasını kaybetmesiyle hayat içinde annesiyle savunmasız bir şekilde kalan Selâmi, ölümün üzerine

⁴⁶⁰ Aygen, a.g.e., 1983, 8-9.

⁴⁶¹ Aygen, a.g.e., 1983, 15.

yüklediği sorumluluğu kabul ederek evinin geçimini sağlamaya çalışır. Hayata tutunamayan ve hayat karşısında haksızlığa uğradığını düşünerek bulunduğu ortamdan kaçmak suretiyle çevresini değiştirir ve gazeteci kimliğinden çıkıp öğretmen kimliğine bürünür. Yıllar sonra ailesinin yanına geldiğinde de hiçbir şeyin bıraktığı gibi olmadığını görür ve hayat karşısındaki yenilgisini kabullenir. Romanda geçen bir diğer gazeteci, Cemil Tayfur'dur. Yasak bir aşkın istenmeyen çocuğu olan Cemil, doğduktan sonra yaşlı bir kadına satılır. Fakat kadın, para karşılığı aldığı bu çocuğu hiç sevmez ve ona kötü davranır. Kötü muameleye daha fazla dayanamayarak yaşadığı yerden kaçan Cemil, bir süre yarı aç yarı tok bir şekilde sokaklarda yatıp kalkar. Bir imamın elinden tutup yardım etmesiyle Babiâli'ye girer. Ancak Cemil de tıpkı Selâmi gibi hayata ve mesleğine tutunamayan, yaşamında başarısız olan bir karakterdir. Bir süre sonra da, bu zorluklara daha fazla dayanamaz ve ölür.

Annesiz ve babasız büyüyen basın çalışanları arasında Aka Gündüz'ün *Bir Kızın Masalı*'ndaki Ali Dalgalan da vardır. Rizeli olduğunu öğrendiğimiz Ali Dalgalan'ın annesi, o çok küçükken; balıkçılık yapan ve yelkenli bir kıyı teknesi olan babası da fırtınada teknesinin batması sonucu boğularak vefat eder. Annesi ile babasını kaybeden gazetecinin, üvey kız kardeşi vardır; kocası ve çocuklarıyla birlikte Doğu'da yaşamaktadır:

“— Ben bir gazetede muharririm. Rize'liyim. Adım Ali Dalgalan'dır.

(...)

— Hayır. Bir üvey kızkardeşim vardı, şimdi kocası, çocuklarıyla Şark taraflarında.

— Babanız ne iş yapardı?

— Bir takımız vardı. Anamı küçükken kaybetmişim. Bir fırtına babam da takasıyla boğulunca... Bereket versin liseyi bitirmiş, İstanbul'da fakülteye gelmişim...”⁴⁶²

Romanın yardımcı kişisi olduğundan Ali Dalgalan'ın aile hayatından pek bahsedilmez. Yalnızca gazetecinin ailesini küçük yaşta kaybettiği anlatılır. Annesini küçük yaşta kaybettikten sonra babasıyla yaşayan Ali, babasını üniversitede okurken kaybeder. Tek başına kalmasına rağmen üniversiteye devam ettiğini anladığımız genç adam, hem annesini hem de babasını kaybetmesine karşın hayat karşısında yenilmeyerek hukuk ve edebiyat olmak üzere iki fakülte bitirir. Ancak ailesini kaybettikten sonra nasıl geçindiğinden ya da üniversiteye nasıl devam ettiğinden bahsedilmez. İlki'nin hayatına girmesiyle birlikte tek kişilik dünyasına bir kişi daha katılır. Ancak mesleğinde yaşadığı sorunlara ve hastalığına daha fazla dayanamayan Ali Dalgalan, tıpkı *Ağlama Duvarı*'ndaki

⁴⁶² Aka Gündüz, a.g.e., 1954, 9-10.

Cemil Tayfur gibi hastalığından sonra iş bulamadığı için sosyal hayatında düşüşe geçerek mutsuz ve sıkıntılı bir yaşam sürdükten sonra yaşama veda eder.

Şahap Sıtkı'nın *Kimin İçin* romanında yer alan ve 25 yaşında olan Bekir, babasız büyüyen basın çalışanı roman kişilerindendir. 12 yaşındayken Tapu Dairesi'nde mukayyit olan babasını kaybeder ve babası öldükten sonra Cerrahpaşa Hastanesi'nde hademelik yapan annesiyle birlikte Aksaray'ın kenar mahallelerinden birinde karanlık, rutubetli, basık tavanlı bir odada otururlar. Çocukluk yıllarında kaldığı bu odaya ait en ince ayrıntıyı dahi hatırlar:

*“Bir yer yatağı, bir tahta masa, bir gazocağı, kırk bir ayna, iki iskemle, eski bir kilim parçası, testi, boş şişeler. Tek büyük penceresinde annemin hastahaneden getirdiği (aşırıldığı diyemeyeceğim, buna dilim varmıyor, ama ne olsa anadır, buna içinizde hırsızlık diyenler çıkabilir, ama ben hiç bir zaman hırsızlık saymadım) ak patiska perde. Pencere aralığında daha iyi günlerimizi hatırlatan iki sakı.”*⁴⁶³

Oldukça yoksul bir çocukluk geçiren Bekir, ilkokul dördüncü sınıfa giderken annesini de kaybeder fakat bu ölüme çok üzülmeyişi “*Annemin ölümüne pek yanıp yakılmadım. Zati yoksullar arasında ölüye acınmaz, çokluk, kurtuldu denir.*”⁴⁶⁴ cümlesiyle açıklar. Öyle ki babasız ve annesiz kaldığında henüz 13 yaşında olan bu çocuk, ölümün ne olduğunun farkında bile değildir. O güne kadar annesinin zoruyla gittiği okulu da bırakan Bekir, tek başına kaldığı zaman tutunacak bir dalı olmadığını anlar. Çocuk yaşta hayatın zorluklarıyla baş başa kalır ve açlıktan dilenmeye karar verir. Ancak eli ve midesi boş bir şekilde, buram buram yoksulluk kokan odalarına döner. Dilencilik yapamayacağını anladıktan sonra da hamallık yapmaya başlar. Hamallık yaptığı bir gün tanıştığı adam, Bekir'in kimsesi olmadığını öğrenince onu evlat edinmek ister. Bekir, adamın “*Bizim oğlumuz olur musun?*” sualine çaresiz “*Evet.*” yanıtını verir ve o günden sonra bu yardımsever adam ve hamile eşi Nazlı'nın Beşiktaş'taki iki odalı evinde yaşar. Bekir'in yeni annesinin ve ressam olan babasının maddî durumu iyi değildir. Çift; yığınla kitabın, fırçaların, resim kâğıtlarının ve boyaların bulunduğu evlerinde geçim sıkıntısı yaşamalarına rağmen bu kimsesiz çocuğa sahip çıkar. Bekir, içinde bulunduğu huzurlu ve sevgi dolu ortamı şu sözlerle ifade eder:

⁴⁶³ İlder, Ş. S. (1967). *Kimin İçin*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 27.

⁴⁶⁴ İlder, a.g.e., 1967, 27.

“Sonraları gene öğrendim ki, babam, her fırsatta böyle büyük işlerden söz açıyor, çoğu akşamlar elleri boş dönüyordu eve. Annem, çok genç yaşına rağmen vaatlere, yalanlara alışmış görünüyor. Bütün umudunu gelecek günlere saklıyor, var gücüyle kocasını seviyor, yakınmıyor, sabırla birşeyler bekliyordu. Kocasının uğraşısına inanmıyordu. Bu inancı hiç bir şey yüreğinden sökiip atamazdı. En zengininden, en yoksuluna kadar her çeşit evin halkına bir parça iş götüren, gerçeklere bir parça renk katıp yumuşatan bu adamı beğeniyordu.”⁴⁶⁵

Görüldüğü gibi Nazlı, iyi bir ressam olduğunu düşündüğü kocasını çok sever ve ona çok güvenir. En umutsuz anlarda dahi kocasına olan umudunu ve inancını kaybetmeyerek sabırlı davranır ve kocasına destek olur. Bekir, bu ailede olmaktan mutludur ancak çiftin çocukları Gül doğunca ailenin iyice geçim sıkıntısı çekmesini istemediği ve onlara yük olacağını düşündüğü için evden ayrılır. Yorgun, aç ve takatsiz bir biçimde sokaklarda dolaşırken kendini dayak yemekten kurtaran adamın yardımıyla yeniden hayata tutunur. Adamın garajında kalmaya başlar. Bir müddet sonra da bir arkadaşının yardımıyla matbaada çalışmaya başlar. Küçük yaşta annesiz ve babasız kalan Bekir, hayatın karşısına çıkardığı bütün olumsuzluklara karşı çalışarak hayata tutunma yoluna gider. Çalışkan ve gururlu olan bu genç, ailesini kaybettikten sonra küçük yaşına rağmen çocuk olma rolünden çıkarak yetişkinliğe adım atar.

Bireyin kişilik edinmesinde sosyal çevrenin olduğu gibi ailenin de etkisi fazladır. Hayatı, ardı ardına rastlanan ve çözümlenmesi gereken bunalımlar olarak tanımlayan Erik Erikson, toplam sekiz sorun ya da bunalım sayar:

1. Çocuğun doğumundan itibaren hayatı güvenle karşılaması,
2. Çocuğun utanç ve şüphe hislerinden uzak tutulması,
3. Çocuğun girişkenliğinin engellenmemesi,
4. Çocuğun içinde bulunduğu medeniyetin teknolojik yönlerini anlamaya başlaması ve çalışma, öğrenme yoluyla bunları kendine mal etmeye çalışması,
5. Çocuğun ergenlik döneminde yaşadığı kimlik problemi: Çocuk, yeni gireceği âleme nasıl bir kimlikle girecektir? Bu devrede erkeklik-kadınlık rolleri nasıl olacak; seçilecek meslek ne olacaktır? Fert, bu önemli kararlar ve seçimlerle toplum katlarında yerini alacaktır.
6. Kişinin etrafındaki kişilerle ne gibi bağlar kuracağı,
7. Kişinin yaratıcı olma, toplum içinde eser verme problemi,
8. Bütün bu bunalımları yaşayan kişinin kendisini toplum yüzeyinde tutacak bir egoya sahip olup olmadığı, dünya ile ilişkilerini düzenleyecek iç dizene kavuşup kavuşmadığı problemi.”⁴⁶⁶

Sıraladığımız sorunlardan biriyle karşılaşan birey, kendini bu baskıya karşı koruyabilmek için çok sevdiği ya da saygı duyduğu bir kişiyi, genellikle anne veya

⁴⁶⁵ İlter, a.g.e., 1967, 37.

⁴⁶⁶ Mardin, Ş. (2003). *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları, 81-82.

babasını, örnek alarak onun gibi davranmak ister. Böylece birey, örnek aldığı kişinin davranış ya da düşünceleriyle hareket eder. Yani hayat karşısında sergileyeceği tutumlarını, özdeşleştiği kişiden alarak kendi yaşam tarzını ve felsefesini oluşturur. Ancak bireyin yaşamında anne ve babasının birinin eksikliği, onun hayata tutunarak yol almasını engelleyebilir. Böylelikle birey, ailenin yokluğundan gelen boşlukla karanlığa sürüklenebilir. İşte babasının olmamasının getirdiği eksiklikle toplumda kendine yer ve kimlik edinmede zorlanan bireylerden biri de Selim Işık'tır. Bir taşra kasabasında, ebe eliyle doğduğunu ve üniversite mezunu olduğunu öğrendiğimiz Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanının kişilerinden olan Selim'in babası Numan Bey de hayatta değildir. Babasının ölüsüne bile bakamayan Selim, ölülerden korkmasına rağmen, intihar eder. Annesi Müzeyyen Hanım dışında ailesinden bahsedilmez. Babası memur, annesi lise mezunu olan Selim, Anadolu'nun ismi N. olarak verilen bir kasabasında doğar. Altı yaşında ailesiyle birlikte büyük bir şehre göçer. 18 yaşında üniversite okumak amacıyla Ankara'ya gider. İçkiye bu sıralarda başlar ve gittikçe daha çok içen ama daha az konuşan bir insan hâline gelir. Farklı çevrelerdeki arkadaşlarını birbirine tanıştırmayı sevmeyen genç adam, edebiyata meraklıdır. Sürekli yazılar ya da şiirler yazar. Fransızca'yı ve İngilizce'yi çok iyi bilir. Soren Kierkegaard, Oswald Spengler, Franz Kafka ve Friedrich Nietzsche'yi bilinmesi gereken filozof ve edebiyatçılar olarak görür. Her zaman hafızasının çok kuvvetli olduğunu söyleyen Selim, zeki ve çok kitap okuyan kişiliğiyle karşımıza çıkar. Hayatının "Wilde devri, Gorki devri" gibi devrelerle anlatılmasını isteyen edebiyat meraklısı bu genç adam; Oscar Wilde, Gorki'yle tanıştıktan sonra da Maksim Gorki'yi çokça okur. Tiyatroya meraklıdır. Metin tarafından mustarip bir ruh olarak tanımlanır ve kapalı bir çocukluk devresi geçirdiği için çevresiyle uyuşamayarak içinde bulunduğu bu bozucu çevreye büyük tepkiler gösterir. Çoğu zaman asık suratlı ve sıkıntılı bir tavrı olan Selim, kendini heyecanlandırmaktan hoşlanır ve eline ne geçerse okur. Hem Selim'in yazıları hem de arkadaşları sayesinde Selim'in iç dünyasına yavaş yavaş giren Turgut, kendi isteğiyle bu dünyadan giden arkadaşının bütün yazılarını okumak amacıyla bir yolculuğa çıkmak istediğini eşi Nermin'e söyleyip eşini ve iki çocuğunu arkasında bırakarak Selim'in doğduğu topraklara, Anadolu'nun N. kasabasına gider. Burada ilk olarak Selim'in günlüğünü ve günlüğün içinde yer alan Selim'in gerçek tutunamayanları ele aldığı "Türk Tutunamayanları Ansiklopedisi"ni okumaya başlar. Selim'in içinde bulunduğu durumu ve kalabalık içinde ne kadar yalnız olduğunu anlamaya başlayan Turgut da Selim'in hayatının içine girdikten sonra kendisinin Selim'den bir farkı

olmadığını, onun da tıpkı Selim gibi hayat içinde tutunamayan bir insan olduğunu düşünür ve roman, Turgut Özben'in anlatıcı-yazara gönderdiği mektupla biter.

Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanında olduğu gibi hayata tutunma çabası gösteren ancak tutunamayarak hayattan kendi isteğiyle gitme yolunu seçen Hikmet Benol'un yaşamının anlatıldığı *Tehlikeli Oyunlar* romanı, Hikmet'in yatağında yaptığı hesaplaşmayla başlar. Maddî durumu iyi olmayan Hikmet, oyun yazarıdır. Çok severek evlendiği Sevgi'den boşanarak üç katlı ahşap bir evin bodrum katına taşınır ve ne evlenirken ne de bu eve taşınırken insanların kendisiyle alay edeceği korkusuyla kimseye haber vermez. Bununla birlikte, geçmişinden utanır. Kendi zihninde yarattığı Emekli Albay Hüsamettin Tambay'la dertleşerek tarihe meraklı olan Hüsamettin Bey'le tarih ve sanat üzerine konuşur. Aynı zamanda sürekli okuyarak oyunlar yazar. Eşinin kendisini anlamadığını söyler, bu yüzden kendisini kaybetme korkusu bile taşımayan eşiyle ayrılarak huzuru bulduğunu düşündüğü bu eve taşınır ancak yine de huzursuz ve tedirgin olan oyun yazarı, her daim kim olduğunu sorgular. Berber olan babasından kalan “iki parça şeyi” satarak arkadaşının işlettiği bu parayla geçinir.

Oyunlar yazarak içini oyunlar vasıtasıyla döken Hikmet, kendisini kötü durumda hissettiği zamanlarda ortadan kaybolma yoluna gider. Bu sebeple eşinden ayrıldıktan sonra kendini kötü hissetmesiyle birlikte ortadan kaybolarak “gecekondu” olarak gördüğü üç katlı eve sığır. Kendine acıyan ve insanların da kendisine acıdığına inanan Hikmet, hayattan korkar. Kendini ve yaşadığı sıkıntıyı “*Ben, gecekonduya yaşayan ve insanlıktan emekliye ayrılmış bir adamım. Bakkal defterim var, kira kontratım var. Ev sahibine, hepiniz gibi -burasına dikkatinizi çekerim: Hepiniz gibi- kiramı ödüyorum. O halde ben varım. (...) Bütün olayları ben yaşadım, bütün acıları ben çektim.*”⁴⁶⁷ cümleleriyle verir. “Mış gibi yapmaktan usandığını” belirterek yaşadıkları karşısında yorulduğunu ve ne hayatı ne de insanları anlayamadığını dile getirir. Henüz küçük bir çocukken korku filmlerinin yarısında çıkan Hikmet, onun gibi korkaklara rüyalarında bile huzur olmadığını, hayallerinde bile korktuğunu ve sürekli korkularıyla yaşamak zorunda kaldığını belirtir. Hikmet'in “*İnsanlık öldü. Belki de hiç yaşamamıştı. Belki de benim insanlığım diye bir şey yoktu. Ben hücremde yanlış hayallere sürüklenmişim. Korkaklığımı insanlık sanmışım. Yalnızlığı insanlık saymışım.*”⁴⁶⁸ sözlerinden büyük işler yapmak

⁴⁶⁷ Atay, a.g.e., 2014, 119-120.

⁴⁶⁸ Atay, a.g.e., 2014, 259-260.

istemesine rağmen giderek toplumdan uzaklaştığını ve topluma yabancılaştığını söyleyebiliriz. Maddî durumu çok da iyi olmayan Hikmet'in ailesi ve aile yaşantısı konusunda bilgi verilmeyen romanda, babasından kalan mallarla geçindiğini göz önüne alırsak ailesinin öldüğünü söyleyebiliriz. Romanda daha çok Hikmet'i intihara sürükleyen iç dünyası üzerinde durulur. İşi olmayan ve maddî anlamda sıkıntılar yaşayan Hikmet, babasından kalan mallarla geçimini sağlar. Yaşadığı her sıkıntıdan ya da karşılaştığı her zorluktan sonra kendi kabuğuna çekilen genç adam, aile kurmakta ve aile kurumunun devamlılığını sağlamakta da başarılı değildir. Bununla birlikte çevresindeki insanlardan kaçarak yaşamayı tercih eder. Sosyal ve girişken olduğunu söyleyemediğimiz Hikmet, tıpkı *Tutunamayanlar*'daki Selim gibi içine kapanık, mutsuz, huzursuz ve hayata karşı korkak bir kişiliğe sahiptir.

Günah Gönüllüleri'ndeki Celâl, *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi ve Cemil Tayfur, *Bir Kızın Masalı*'ndaki Ali Dalgalan, *Kimin İçin*'deki Bekir, *Tutunamayanlar*'daki Selim ve *Tehlikeli Oyunlar*'daki Hikmet, ailelerinin boşluklarını kendi kurdukları ya da kurmaya çalıştıkları ailelerle doldurmaya çalışırlar. Ancak ya meslek hayatlarındaki başarısızlıktan ya bir türlü hayata ve insanlara adapte olamayıp yalnız hissettiklerinden ya da yaşadıkları zorluklardan dolayı bir türlü mutlu ve başarılı bir hayat süremezler. Diğer bir ifadeyle ailelerini kaybettikten sonra sahipsizlikle karşı karşıya kalıp çok çalışarak eğitimlerine devam eden, kendilerini yetiştiren, kültürlü, olgun ve anlayışlı bu bireylerin mutlu bir yaşamları olmaz. Mücadele edip hayatlarını yoluna koydukları her an, karşılarına yeni bir problem çıkar ve tüm olumsuz koşullar karşısında hayata tutunmak isterler ama bunu beceremezler.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanındaki Edip Münir, sıraladığımız 15 roman kişisinden olumsuz karakterde verildiği için ayrılır. Edip Münir'e bütün olumsuz özellikler yüklense de o, zekâsını kullanarak hem sosyoekonomik hem de sosyokültürel konumunu yükseltip istediği yere gelmeyi başarır. Yazar, “ortadan kısaca boylu, gövdece dolgun pembe yüzlü, zeki gözlü sempatik bir genç” olarak tanıttığı Edip'i şu sözlerle okura tanıtmaya devam eder: “*Görüşüklerinin üzerinde hemen daima iyi bir etki bırakır. Kadınlar üzerinde çekiciliği ziyadedir. Sokulmak istediği bir kalbe çabucak girer. Bu kolaylıktan dolayı sevmekte iştahsızdır. Sevse bile çabuk bıkar. Kadınlarla*

ilişkilerinde rol oynayan şey gerçek aşk değil çevirmek istediği bazı entrikalardır.”⁴⁶⁹ Yazardan çapkın, tatlı dilli ve insanları çabuk etkileyen biri olduğunu öğrendiğimiz Edip, İstanbul Sirkeci taraflarında ucuz bir pansiyonda kalır. Edip’in ailesi hakkında bilgiye, babasının arkadaşı Hacı Ömer Efendi’yle yaptığı konuşmadan ulaşırız. Annesi, Edip’in kardeşi Cemil’i İstanbul’daki ablasına bırakarak Ankara’ya erkek kardeşinin yanına gider. Edip’i sevmeyen ablasının kocası Nazif Bey, onu evinde istemez. Evi olmayan Edip de pansiyonlarda kalarak yaşamını sürdürür. Parasızdır ve parasızlıktan dolayı kaldığı pansiyona parasını ödemediği oradan kaçacak, hırsızlık ve şantaj yapacak, gazetecilik yaptığı dönemde de sırf haber yaratmak için insanları birbirine düşürüp öldürtecek kadar katı ve olumsuz bir karaktere sahiptir. Yazarın “*Edip Münir ahlâksızdı. Ahmak değildi. Kendi teorisince ahmaklığın en ziyade ahlâklılar arasında yer bulduğuna inanmıştı. Çünkü bütün halkın iki tarafı yüksek ahlâk duvarı ile örtülü yoldan yürütülmesi, bu engeller dışındaki seçkinlere alanı geniş bırakmak içindir, diyordu.*”⁴⁷⁰ cümlelerini kullanır. Zira her zaman güçlünün kazandığı ve kavgadan ibaret olan hayat içinde aldatmak ya da dolandırmak gerektiğini savunan ve bunun için her türlü ahlaksızlığı yapabilecek Edip, “*Bir dilim ekmek için yine bugün ne kadar yalan söyleyecek, kaç kişiyi aldatacak, kimlerle dalaşacak, ne kadar fena adamları dövmeğe mecbur olacak, ne kadar iyilerin karşılarında bulunacak, ne kadar günahı iyi bir davranışmış gibi gösterecek, ne kadar hileyi gerçekmiş gibi kabul ettirmeğe çalışacaksın.*”⁴⁷¹ sözleriyle anlattığı Edip; parasızlığın, dolayısıyla güçsüzlüğün, bu eylemleri doğurduğuna inanır ve bunları normal karşılar. Diğer bir ifadeyle yaptıklarını hayattaki adaletsizlikte meşrulaştırmaya çalışır. Çünkü ahlak açısından uygun olmayan bu davranışların tek bir sebebi vardır, para.

Para uğruna yapamayacağı şey olmayan Edip için insanların zayıflıklarını kullanarak onları aldatmak mübahtır. Dönemin şartları ve ahlak kuralları, acımasız olmayı gerektirir. Para hırsı yüzünden Semahat Hanım’a şantaj yapar ve yaşlı bir çiftin evine girip onları soyar. Hırsızlık, şantaj ve gazeteciliği yalnızca para uğruna yapar ve romanın sonunda zengin olma arzusuna ulaşmış bir Edip Münir’le karşılaşırız. Kocasını ölen Semahat’le evlenerek oldukça zengin bir hayata adımını atar ve kendisinden yardım istemek için yanına giden, bir dönem yedikleri içtikleri ayrı gitmeyen, birlikte iş yapan ve hatta Semahat’e birlikte tuzak kurarak şantaj yapan iki arkadaşını, Atıf Cemal ile Ruhsar’ı ellerine üç beş kuruş sıkıştırarak ve onları aşağılayarak köşkünden gönderir. Düzgün bir

⁴⁶⁹ Gürpınar, a.g.e., 1971, 142.

⁴⁷⁰ Gürpınar, a.g.e., 1971, 124.

⁴⁷¹ Gürpınar, a.g.e., 1971, 9.

aile hayatı olmayan ve öz annesinden eniştesine kadar aile içinde kimsenin saygı duymadığı Edip için, hayatını şerefli bir şekilde kazanmak şart değildir. Dolayısıyla zengin olup rahat bir hayat yaşamak uğruna her yola başvurulabilir. Yazarın bütün olumsuz özellikleri yüklediği genç adam, yine de romanın sonunda bir nevi ödüllendirilerek istediği rahat yaşama kavuşturulur. Zekâsına güvenen Edip, orta hâlli bir hayat sürerken hayat karşısında takındığı bu tutumu sayesinde hem gazetecilikte hem de sosyal statü bakımından yükselerek emellerine ulaşır.

Ailesizlikle karşı karşıya kalan basın çalışanı roman kişilerinin yaşadığı problemleri, “ailesizliğin doğurduğu ekonomik ve sosyal problemler” ile “ailesizliğin doğurduğu ruhsal problemler” olmak üzere iki başlık altında toplayabiliriz. *Tutunamayanlar*’da Selim Işık, *Tehlikeli Oyunlar*’da Hikmet Benol, *Ortakiler*’de Doğan, daha çok ruhsal problemler yaşarken *Yarım Adam*’da Mehmet Demir, *Panorama*’da Fuat, *Esir Şehrin İnsanları*’nda Kâmil Bey, *Günah Gönüllüleri*’nde Celâl, *Göç*’te Nihat, *Elbet Sabah Olacaktır*’da Sedat Ali, *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?*’da Edip Münir, *Ağlama Duvarı*’nda Selâmi ve Cemil Tayfur, *Bir Kızın Masalı*’nda Ali Dalgalan, *Kurt Kanunu* ve *Yol Ayrımı*’nda Murat ve Selim Nuri, *Ne Ekersen*’de Ali Muhsin, *Kimin İçin*’de Bekir, *Ortakiler*’de Serdar ve Rüçhan, ekonomik ya da sosyal problemlerle baş etmek zorunda kalırlar. Roman kişilerinin ekonomik anlamdaki problemleri ise iki şekilde karşımıza çıkar:

- Romanlarda yer alan basın çalışanlarının yaşadığı ekonomik sıkıntıların çoğu, zaten maddî durumunun iyi olmadığı ailelerinden gelen sıkıntılardır. Öyle ki çoğunun ailesi, maddî anlamda sınırlı imkânlarla sahiptir. Maddî açıdan zayıf ailelerde büyüüp yetişen çocuklar, üzerine bir de ailelerinden birini kaybedince daha da fazla ekonomik sıkıntılar yaşarlar. Bu kişiler arasında *Göç*’te Nihat, *Günah Gönüllüleri*’nde Celâl, *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?*’da Edip Münir, *Kurt Kanunu* ile *Yol Ayrımı*’nda Murat ve Selim Nuri gibi bazıları, aldıkları eğitim veya akıllarıyla hayat içindeki mücadelelerine sonuna kadar devam eden mücadeleci kişilikleriyle dikkat çekerken *Ağlama Duvarı*’nda Cemil Tayfur, *Kimin İçin*’de Bekir gibi bazıları da yaşadıkları ekonomik sıkıntılardan hayatları boyunca kurtulamazlar.

- Ailenin, özellikle babanın, çocuğuna iyi bir servet bırakmasına rağmen çocuğun bu serveti yönetecek durumda olmaması sonucu serveti harcayarak tüketmesi neticesinde ekonomik sıkıntılar yaşayan basın çalışanları da vardır. *Esir Şehrin İnsanları*’ndaki Kâmil

Bey ve *Elbet Sabah Olacaktır*'daki Sedad Ali, bu gruba örnektir. Kâmil Bey ve Sedad Ali, ellerindekini koruyamazlar ve maddî açıdan dara düşerek zorlanırlar.

Önceki sayfalarda bahsettiğimiz kişilerin dışında ailesinden kalan serveti koruyarak iyi yaşam şartlarını sürdüren basın çalışanı roman kişileri de vardır. Ümit Deniz'in roman serisinde yarattığı Murat Davman, bu gazetecilerdendir. Zira gazeteciliği sadece zevk aldığı için yapan Murat'ın aslında çalışması için hiçbir sebebi yoktur. Çocukluk ve gençlik dönemlerinde maddî anlamda hiçbir sıkıntı yaşamayan Murat, babasını kaybettikten sonra da ekonomik problemler yaşamaz. Çünkü babasından kalan önemli ölçüde bir servetin sahibi olur ve bu serveti, bütün tehlikelere karşı koruyarak, üstelik arttırarak, rahat bir yaşam sürer. Dolayısıyla babasını kaybeden roman kişilerinin arasında rahat yaşamına devam etmesi ve ekonomik sıkıntılar yaşamaması yönüyle diğer basın çalışanlarından ayrılır.

İncelediğimiz romanlarda yer alan kişiler, ya annesiz babasız doğarlar ya da anneyi veya babayı sonradan kaybederler. Bu eksiklik de, ailedeki bozulmanın bir göstergesidir ve bahsini ettiğimiz bozulma, ailesiz büyümek zorunda kalan bireylerin bazı sıkıntılar yaşamasına sebep olur. Diğer bir ifadeyle babanın ve annenin yokluğunda, çoğu zaman sosyal, ekonomik ve ruhsal problemler baş gösterir. Ele aldığımız roman kişileri, genelde babasını kaybeden basın çalışanlarıdır. Babanın yokluğunda, anne ailenin başına geçerek boşluğu doldurmaya çalışsa da aileyi koruyup sıkıntılardan koruyacak kadar güçlü karakterlerde olmadıklarından dolayı ailenin sorunlar yaşamasının önüne geçemezler. *Yarım Adam* romanındaki Mehmet Demir, *Panorama*'daki Fuat, *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi ve *Kimin İçin*'deki Bekir, babalarını kaybettikten sonra anneleriyle birlikte yaşam mücadelesi verirler. Ancak hepsi silik karakterlere sahip anneler, aileyi koruyabilecek ve çekip çevirecek kadar güçlü olmadıklarından yaşanan sorunların önüne geçemezler. Babasız kalan bu roman kişileri de çareyi matbuat dünyasında çalışarak ailelerini ayakta tutmakta bulurlar. Bunun dışında *Göç* romanına baktığımızda farklı bir anne modeliyle karşılaşırız. Zira romanda babasını kaybetmesine rağmen Nihat'ın hayat içinde savrulmasını engelleyen kişi, annesidir. Toparlayacak olursak ailesizlikten kaynaklı ekonomik ya da ruhsal problemlere maruz kalan roman kişileri, annesini veya babasını kaybederek hayat içindeki mücadelelerine tek başlarına devam etmek zorunda kalan kişilerdir. Ailesizlik kimi basın çalışanlarının aile ve sosyal hayatlarında birçok problemi

ve felaketi beraberinde getirirken kimi basın çalışanları, ailesiz büyümenin ya da yaşamanın üstesinden gelerek mutluluğu yakalayabilmeyi başarır.

2.6.3.1.2. Aile içi iletişimin kopuk olmasından dolayı sıkıntı yaşayanlar

Aile fertlerini kaybederek yaşam içinde tek başlarına mücadele vermeye çalışan roman kişilerinin dışında anne ya da babası vefat etmese de aile ilişkilerinin kopuk olmasından dolayı oldukça büyük sıkıntılar yaşayan ve bu sıkıntılardan kendi çabalarıyla kurtulmaya çalışarak ayakta kalma mücadelesi veren erkek basın çalışanları da vardır. Yusuf Ziya Ortaç'ın *Üç Katlı Ev* romanındaki Bahaeddin, Muzaffer Buyrukçu'nun *Bir Olayın Başlangıcı*'ndaki Doğan ve Enver Yorulmaz'ın *Tayfunlar Estikçe* romanındaki Arda Çaba, aile içi iletişimin kopuk olması nedeniyle çeşitli sıkıntılar yaşayan roman kişilerindendirler.

Yusuf Ziya Ortaç'ın *Üç Katlı Ev* romanında yer alan Bahaeddin; büyükbabası Hacı İsmail Paşa ile büyükannesi Teranedil Hanım, babası Celâl ile annesi Cevriye, kardeşleri Talât ve Bedia olmak üzere yedi kişilik geniş bir aileden oluşan bir yuvanın içinde büyür. Saraçhanebaşı'ndaki üç katlı bir konakta yaşayan aile üyelerinden Hacı İsmail Paşa ile eşi Teranedil Hanım evin birinci katında, Celâl ve Cevriye evin ikinci katında, üç çocukları da evin en üst katında yaşarlar ve her katın farklı bir görüşü temsil ettiği aile fertleri, birbirlerinin yaşantılarına karışmazlar. Hacı İsmail Paşa, emekli bir generaldir ve 86 yaşındadır. 62 yaşındaki oğlu Celâl ise, hukuk mezunu olmasına rağmen siyasete atılır. Celâl Bey'in çocuklarının üçü de yüksek tahsillerini yaparlar. Talât Hukuk Fakültesinde, Bahaeddin Edebiyat Fakültesinde, Bedia da Güzel Sanatlar Akademisinde eğitimlerine devam ederler. II. Meşrutiyet'ten sonraki dönemin kültür değişmelerini bu aile üzerinden konu alan romandaki olaylar, üç nesli bir araya toplamış bir konakta başlar. Teranedil Hanım ve Cevriye, geleneklere ve dinin kurallarına göre yetiştirilen, eşlerine saygılı kadınlardır. Hacı İsmail Paşa ve Celâl de geleneksel bir aile yapısı içinde yetişseler de Talât, Bahaeddin ve Bedia'nın yaşam tarzına ve düşüncelerine saygı gösterirler. Romanda fedakâr olan tarafı temsil eden bu dört insan, her ne kadar aile içinde otoriter olmasalar da yine de varlıklarıyla ailenin dağılmasına engel olmaya çalışırlar. Fakat Celâl Bey'in arkadaşının çiftliğinde bulunduğu iş üzerine eşiyle birlikte İzmir'e gitmesiyle her şey değişir. Baba ve anne figürünün çocuklarını bırakarak İzmir'e gitmesi, ailenin dağılmasını hızlandırır. Romanda Marksist olarak tanıtılan ve yaşı hakkında bilgi verilmesi de

üniversiteye gittiğini düşünerek 20’li yaşlarda olduğunu söyleyebileceğimiz Bahaeddin, arkadaşlarıyla birlikte çıkardığı Marksist dergi yüzünden tutuklanır. Oğlunun hapse düştüğünü gazetede gören Celâl ve oğlunun durumuna üzüldüğü için aklını yitiren Cevriye, İzmir’den İstanbul’a dönerler. Romanın sonunda yaşadıkları bütün bu kötü olaylardan sonra toparlanmaya çalışan aile, tekrar üç katlı konakta buluşur:

“Kapı ile beraber, iki kardeşin gözleri ve ağızları da açılmıştı: Karşılarında mahallenin bekçisiyle beraber Bahaeddin vardı!

İkisi birden delikanlının boynuna sarılınca, bekçi kaba bir gülüşle:

— Ne bilem ben gardaş, dedi, bir saattir evin etrafında dolaşıydu!...

(...) Üç kardeş, sanki hiçbir şey olmamış, sanki birbirlerinden bu sabah ayrılmış gibi, bir nefeste merdivenleri tırmandılar:

(...)

Üç kardeş, bir daha, büyük bir ağacın dalları gibi, biri birine dolanarak öpüştüler...

Şimdi, Bedia ile Talât, yan yana kanapeye oturmuşlardı. Bahaeddin, bir sandalye çekmiş, karşılarında idi.⁴⁷²

Böylece konakta artık yeni bir dönem başlar. İlk başta aile hayatında başarısız olan bu geniş aile, başlarına gelen felaketlerden sonra kendilerine yeni bir yol çizmeye karar vererek yeni sosyal roller üstlenip ayağa kalkmaya çalışır. Geçmişi gerilerinde bırakan ve Hacı İsmail Paşa’nın ölmesiyle altı kişi kalan aile, toplumsal normlara yenilmeyerek hayata kaldıkları yerden devam eder:

“— Ne demiş Fikret ağabey: ‘Bazen felâketin de olurmuş hayırlısı!...’ değil mi? İşte, benim için de öyle oldu bu felâket...

Nefes almadan dinliyordular... Bahaeddin, bir eli cebinde ayağa kalktı:

— Cezaevinde bir adam tanıdım, dedi... Genç denecek yaşıydı henüz... Felsefe öğretmeni imiş...

Elinden, nasılsa bir kaza çıkmış bir gün: Türklüğüne söven birini, bayıltıncaya kadar dövmüş galiba... Benim suçumu sordu. Hiç çekinmeden, hattâ belki de biraz gururlanarak söyledim.

Yüzünün kibar çizgileri değişmeden dinledi... Dost olduk, arkadaş olduk... Bütün günümüz beraber geçiyordu. Tam bir fikir hürriyeti içinde konuşuyorduk onunla... O, koyu milliyetçiydi. Ben halis Marksisttim. Benim ak dediğime, o kara diyordu. Ama, vurmada, acıtmada ve düşman olmadan diyordu. Sesi bir kere bile somurtmadı. Hep o tatlı, o sabırlı, o iyi ve geniş insandı karşımda... Geceleri, ondan ayrıldıktan sonra, yatağında onun sesi, gizli ürpertilerle havayı dolduruyordu... Adetâ uykumda bile konuşuyordum onunla... Sabahı, tekrar onunla konuşmak sevinciyle karşılıyordum. Nihayet, günler, hafta oldu... Haftalar, ay oldu... Ve ben, hiç farkında olmadan sen oldum ağabey!...

Talât yerinden bir sevinç çığlığıyla fırladı:

— Kardeşim... Kardeşim... Kardeşim benim!⁴⁷³

⁴⁷² Ortaç, Y. Z. (1953). *Üç Katlı Ev*. İstanbul: Aydıbir Yayınları, 120.

⁴⁷³ Ortaç, a.g.e., 1953, 121.

Edebiyat okuyan ve tutuklanmadan önce arkadaşlarıyla birlikte Marksist yönde bir gazete çıkaran Bahaeddin, kendisinin ve ailesinin başına gelenlerden sonra düşüncelerini ve dünyaya bakış açısını değiştirerek abisi Talât gibi milliyetçi olur. Böylelikle düşüncelerinden ve yazılarından dolayı cezaevinde kaldığı süre zarfında orada tanıştığı Fikret sayesinde, Marksist düşüncelerinden uzaklaşarak milliyetçi fikirleri benimser ve yazılarına bu yolda devam eder.

Muzaffer Buyrukçu'nun bir matbaada kapıcı olarak çalışan Doğan Özden'in yazarlığa olan merakını ve yaşadığı sıkıntıları anlattığı *Bir Olayın Başlangıcı* romanında Doğan Özden'in özellikle babasıyla olan iletişimi kopuktur. Cağaloğlu'nda bir matbaada çalışan Doğan, 17 yaşındadır. 6 kardeşin en büyüğüdür. Kalabalık bir aile içinde yetişir ve babasının zorlamasıyla küçük yaşta çalışmaya başlayarak ekonomik bakımdan ailesine destek olur. Kararlı ve çalışkan bir kişiliği vardır ancak babası tarafından ciddiye alınmaz. Babasıyla aynı matbaada çalışmasına rağmen babasının hiçbir desteğini görmez. Üstelik devamlı babası tarafından aşağılanarak küçük görülür ve dövülür:

“(...) Bu arada babasıyla öteden beri sürdürdüğü ilişkiyi inceleme olanağını bulmuştu. Babasını, kendini küçümsemişliğini (nedenlerini hâlâ bilmiyordu) sevdiği ve bu sevgisini doğrulayan olayları arka arkaya yaşamaya başladığı ana kadar sevmişti. Hattâ öyle sevmişti ki arkadaşlarının, onunla birlikte olmak için kendilerini zorlayan çeşitli isteklerden vazgeçtikleri anları, babası karlımasın, sinirlenmesin diye yaşamamıştı. Çünkü yüreğinin bir parçasıyla değil, bütünüyle seviyordu. Bu sevgiye babasına ihanet olur mu diye hiç kimseyi ortak etmemişti. Küçümsemişliğinin, hor görüldüğünün ve –istenmediğinin- örneklerini açık açık gördüğü zaman bile sevgisinin coşkunluğu sönüp gitmişti; belki de yanıyordu, belki de suç kendindeydi. Babasını gereği gibi incelememiş miydi? Onu anlamak konusunda bir çaba göstermiş miydi? Bu sorular, kuşkular; küçümsemeyi, onurunun yaralanmasını, kişiliğinin bütününde düşünce, buralardan gelen acıları öteki acılardan ayırma bilincine ulaşınca uçup gitmişti. İşte bu çözümleme, babasının düşmanlığını, ezen, acı çektiren karakterini ortaya koymuş ve bu karakterin karşısına nefret ve iğreni karışımı duygularla çıkmaya zorlamıştı.”⁴⁷⁴

Bireylerin toplum hayatına hazırlandığı ilk yer, aile kurumudur. “Çocuğun yaşantısındaki ilk sosyal kurum olarak çocuğun kimliğinin şekillenmesinde en büyük paya, aile içi ilişkiler sahiptir.”⁴⁷⁵ Zira anne ve baba, çocuğun gelişiminde kritik bir öneme sahiptir. “Aynı zamanda aile, çocuk için aldığı kararlar yoluyla, onun üzerinde etkileyici bir unsurdur. (Kentin belirli bir yerinde yaşamak, belirli yerlere gitmek, belirli kişilerle görüşmek, hatta TV programlarının seçimini yapmak gibi...) Böylece aile, çocuk için

⁴⁷⁴ Buyrukçu, a.g.e., 1970, 100-101.

⁴⁷⁵ Sertelin, Ç. (2003). *Ebeveyn Tutumlarının Sosyo-Kültürel Yapı ve Aile Fonksiyonları ile İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 48.

*toplumun orijinal bir yorumcusudur. Çocuğun toplumla bütünleşmesinde standartlar koyar.*⁴⁷⁶ Aile içinde devamlı ezilen ve eşine ses çıkaramayan Doğan'ın annesi, oğlu ve eşi arasındaki her tartışmadan sonra oğlunun yanında olmak istese de eşinden korktuğu için Doğan için bir şey yapamaz. Görüldüğü gibi geleneksel bir aileye sahip olan Doğan'ın, kadına değer verilmeyen, babanın baskın olduğu bir aile yaşamı vardır. Babasının yanında hem annenin hem de kardeşlerinin maddî yönden sorumluluğunu üstlenen bu genç adam, matbaada kapıcılık yapsa da edebiyata olan merakı, onu başka bir yola daha çeker. Hikâyeler yazan Doğan, bu hikâyelerinin çalıştığı gazetede yayımlanabilmesinin hayallerini kurar ve bu doğrultuda bazı girişimlerde bulunmasına rağmen engellenir. Hayallerinin peşinden giden ve hayalleri uğruna arkadaş çevresini değiştirmeyi dahi düşünen Doğan, başarılı bir yazar olmak ister ancak herkesten önce babasının hevesini kırarak yoluna taş koymasıyla hayal kırıklığı yaşar.

Doğan gibi hayallerinin peşinden giden fakat bu konuda babasından destek göremeyen bir diğer basın çalışanı Enver Yorulmaz'ın *Tayfunlar Estikçe* romanındaki Arda Çaba'dır. Üniversiteye kadar memleketi olan Diyarbakır'da yaşayan Arda, memleketinde geçirdiği günlerin ne kadar sıkıntılı olduğunu “*Bu kent, hayatımın en taze ve en acı dilimlerini yaşamış olduğum Diyarbakır idi. Güzel geçmesi gereken yıllarımın dert ile, kahır ile, azap ile geçtiği diyar...*”⁴⁷⁷ sözleriyle dile getirir. Okumak için geldiği Ankara'da ailesinden ayrı yaşayan genç adamın maddî durumu iyi değildir. “*Memleketime gitmek içimden gelmediği gibi, baba ocağını düşünmek bile kabus görmeme yetiyordu. Nasıl gidebilirdim eve: Babamdan kesilen dörtyüz lira nafaka ile hasta anamla orta bire gitmekte olan kardeşim çok güç geçiniyorlardı. Üstelik borç-harç içerisinde.*”⁴⁷⁸ cümlelerinden annesi ve babasının boşandığını, memleketinde yaşayan annesi ve kardeşinin maddî açıdan oldukça zor durumda olduğunu, orada borç içinde yaşamlarını sürdürdüklerini, kendisinin de onlardan yardım almadan kendi imkânlarıyla okuyup geçindiğini öğreniriz. Annesinin yanında duran küçük kardeşi dışında bir ablası ve abisi ile dört kardeşi vardır. Ankara'da işe yerleştirdiği ve yükseköğrenim görmeleri için hiçbir fedakârlığı kendilerinden esirgemediği küçük kardeşleri Nahit ve Vedat'ın aileye yararı yoktur. Onlar gibi ailenin diğer çocukları da maddî açıdan ailesine destek vermez. Gazetecilikle alakalı yükseköğrenimini tamamladıktan sonra ihtisas yapmak amacıyla yurt dışına gitmek isteyen Arda, yurt dışında çalışmakta olan eniştesinden yardım ister ve yurt

⁴⁷⁶ Aslan, K. (2002). “Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar”. *Ege Eğitim Dergisi*, 1 (2), 27.

⁴⁷⁷ Yorulmaz, a.g.e., 1989, 104.

⁴⁷⁸ Yorulmaz, a.g.e., 1989, 4.

dışında eğitimine devam etme umudunun gerçekleşmesini bekler. Ancak altı ay boyunca eniştesinden gelecek olumlu haberi beklese de yıllık izne gittiği memlekette çevresi, Arda'nın hayalinin imkânsız olduğunu söyleyerek eniştesini vazgeçirirler. Yaşadığı bu hayal kırıklığından sonra devlet dairelerinden birinin açmış olduğu sınava girer ve başarılı olur. Fakat tayininin yapılacağı sırada Arda'nın sınavını kazandığı devlet dairesinin müdürünün değişmesiyle birlikte tüm tayinler durdurulur. Üniversite öğrenimi bittiği için yurttan kalma hakkı da dolan Arda, açıkta kalarak iki üniversiteli arkadaşının, Hidayet ve Talip, kaldıkları bekâr evine yerleştirdiği kardeşi Vedat'a sığınır. "Herhalde bir işe geçinceye dek ilgisini esirgemez." diye düşünerek Vedat'ın kaldığı eve giden Arda, geçici bir süre burada kalmak istediğini söyleyince bu durumdan rahatsız olan bir Vedat'la karşılaşır. Bunun üzerine Arda, *"Etme kardeşim, (...), seni öğrencilik yıllarımda buraya getirerek işe soktum. Binlerce lira masrafına katlanıp her derdine ortak oldum. Senin de bana hiç olmazsa moralman destek olman gerek."* sözleriyle kardeşini ikna etmeye çalışsa da Arda için tek kuruş para harcamayan Vedat, *"İster para harcamayım ister harcamayayım, sarsıldı durumum."*⁴⁷⁹ diyerek Arda'yı evinde istemediğini dile getirir. O an çekip gitmek istese de gidecek bir yeri olmayan Arda, kardeşinin bu sözlerine rağmen çaresiz orada kalmaya devam eder. Bu arada da diğer kardeşi Nahit'in yanına gider. Arda, zamanında Nahit'e de oldukça çok çaba harcar. Memleketten getirirken yol parasını verir ve hem yükseköğrenimine hem de kadrolu işine başlamasını sağlamak için her yola başvurur. Ancak ondan da darbe yiyerek mecbur Vedat'ın yanına döner. Her şeye rağmen ekmek parasını kazanmak için tüm direncini ortaya koymaya kararlı olan Arda, sınavını kazanmış olduğu daireye giderek derdini anlatır ve genel müdürle görüşür. Genç adam, mesleğiyle ilgili bir birimde çalışmasının daha yararlı olacağını bilse de başına gelenler nedeniyle şimdilik Ankara'dan uzaklaşmak ve yeni bir çevre edinmek arzusuyla seçtiği Antalya'ya durdurulan tayininin yapılmasını ister. Hakkını zorla ve kopara kopara alan Arda, yeni bir çevreye giderek çevresindeki zalim insanlardan uzak durup yeni dostlar edinme hayali kurar:

"Yeni bir çevreye, yeni bir muhite gidecektim. Orada belki de tanıdıklarım hiç yoktur. Doyastıya okumam ve yazmam için bu da bir nimet olacaktı. (...) Kitaplar, kitaplar; kitaplar ve ben... Defter, kalem, mürekkep ve yine ben... (...) Sonra, yeni dostlar edinmeliydim. Mutlu bir yaşam sürmeliydik onlarla. Diğerlerinin yaptıklarını unutturabilirlerdi belki.. Dostlarım olmalıydı; candan, ciğerden ve içtenlikli. Kötülük damgasını taşıyan davranışların hiç biri onlarda

⁴⁷⁹ Yorulmaz, a.g.e., 1989, 8.

*bulunmamalıydı. Riyakârlık, sahtekârlık, yalancılık ve nankörlüğün gölgesinden bile geçmemeliydik.*⁴⁸⁰

Alıntıdan anlaşılacağı üzere hep fedakâr taraf olan Arda, hiç mutlu olamamıştır. Üniversiteyi bitirip kendi çabalarıyla ihtisas yapmak için yurt dışına gidemeyince eniştesinden yardım isteyen fakat eniştesinin kendisini aylarca bekletmesine rağmen yardım etmemesi karşısında sarsılan Arda, Almanca olan yabancı dilini geliştirme, daha geniş kültüre, daha geniş bir dünya görüşüne kavuşma, tüm evreni tanıma umutlarını bir rafa kaldırarak kendi çabalarıyla kazandığı Antalya'daki memuriyete tutunur. Her konuda yardım ettiği kardeşleri dahi Arda'nın zor zamanlarında ona arkasını dönerek yardım etmezler. Bu ortamdan uzaklaşmanın iyi olacağını düşünerek içine gireceği yeni çevreyi düşünen genç adam, herkese güvenmenin doğru olmadığını da anlar. Memur olarak Antalya'da çalışmaya başladıktan sonra memleketindeki kitapları ve giysilerini almak amacıyla Diyarbakır'a gittiğinde Ankara'dayken nasıl olduğunu hiç sormadığı, öğrenimiyle ilgilenmediği babasının amcasının torunuyla kendisini evlendirmek istediğini öğrenir: *“O akşam aynı semtteki babamın ikinci evine, ablam ve iki yeğenimle gittik. Çağrı ondan gelmişti. Odaya girince üvey anamın yaşı elliye geçkin ihtiyar dayısı ve ailesiyle karşılaştık.*”⁴⁸¹ Babasını ve onun evindeki aile büyüklerini dinledikten sonra tanımadığı biriyle evlenmeyeceğini belirten Arda, babasının ısrarıyla onu evlendirmek istedikleri Ayten'i görmeye gitse de onunla evlenmeyeceğini yineler ve konuyu kapatarak Antalya'ya döner.

Otoriter baba tutumunda yetişen Arda ve Doğan'ın babalarıyla olan iletişimleri sorunludur. Yani her iki gazetecinin de ailelerinde aile içi iletişim yetersizliği vardır. Eğitim almamasına rağmen edebiyata ve yazı yazmaya olan merakından hikâye yazarak bunları kapıcı olarak çalıştığı gazetede yayımlatma arzusu taşıyan Doğan, aynı matbaada çalıştığı babası Kâmil Efendi tarafından hor görülür. Babasının sadece para kazanmaya odaklı olması ve Doğan'ı sürekli aşağılaması, 17 yaşındaki gencin hem sosyal statüsünün hem de hayallerini gerçekleştirmesinin önünde açık bir engeldir. Aynı şekilde gazetecilik eğitimi almasına rağmen ne onca yardımının dokunduğu kardeşlerinden ne de babasından destek görmeyen Arda da Doğan'ın karşılaştığı aile içi iletişimsizlikten kaynaklı problemleri yaşar. Üniversite eğitiminden sonra yurt dışına giderek kendini geliştirmek isteyen Arda'nın bu düşünceleri, babası tarafından engellenir. Çünkü o da tıpkı Doğan'ın

⁴⁸⁰ Yorulmaz, a.g.e., 1989, 21.

⁴⁸¹ Yorulmaz, a.g.e., 1989, 109.

babası Kâmil Efendi gibi otoriter ve sert bir mizaca sahip olduğundan çocuğunun bir an önce para kazanmasıyla ilgilenir. Dolayısıyla çocuklarının hayalleri, iki baba için de önemli değildir. Bu yüzden de sürekli engel çıkaran ya da küçük gören bir baba rolü üstlenen babalar, Doğan ve Arda'nın hem sosyal ve kültürel hem de eğitim alanında çeşitli sıkıntılar yaşamasına neden olurlar.

2.6.3.1.3. Ailenin yaşadığı maddî sıkıntıların aile hayatına ve sosyal yaşama etkisi

Hem aile içi ilişkileri hem de bireyin sosyal yaşamındaki ilişkilerini etkileyen durumlardan birisi, bireyin maddî durumu ya da geçim sıkıntısı çekip çekmediğidir. Bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri, para kazanıyor olmalarına bağlıdır ve bireyin düzgün bir gelirin olmaması, ekonomik sıkıntıları beraberinde getirir. Ekonomik sıkıntılarla birlikte de aile içi huzursuzluklar başlar. Yusuf Ziya Ortaç'ın *Göç* romanındaki Nihat Ahmet'in, Muvaffak İhsan Garan'ın *Elbet Sabah Olacaktır*'ndaki Sedad Ali'nin, Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi'nin, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanındaki Edip Münir'in, Aka Gündüz'ün *Bir Kızın Masalı*'ndaki Ali Dalgalan'ın, Mehmet Seyda'nın *Ne Ekersen*'indeki Ali Muhsin'in, Şaban Erik'in *Çırpınmalar*'ındaki Hikmet Çiledağ'ın, Celâlettin Çetin'in *Saat Altıda Gel*'indeki Kemal'in, Muzaffer Buyrukçu'nun *Bir Olayın Başlangıcı*'ndaki Doğan'ın, Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanındaki Ali'nin, Enver Yorulmaz'ın *Tayfunlar Estikçe*'deki Arda'nın, Çetin Aşkı Özkırım'ın *Düş Döngüsü* ve *Düş Erimi* romanlarındaki Selim Kırmılgıl'in yaşadıkları geçim sıkıntılarının, aileyle ve sosyal çevreyle olan ilişkilerine etkisini görmemiz mümkündür.

Ailenin birey açısından önemli birçok işlevi vardır ve bireyi ekonomik yönden desteklemek, ailenin çocuk üzerinde yerine getirmesi gereken işlevlerden biridir. Diğer bir ifadeyle çocukların topluma girmek üzere yetiştirilmesi için onlara malî destek sağlamak, ailenin yerine getirmekle sorumlu olduğu görevlerinin başında gelir. Kişinin hayatı güvenle karşılaması, girişken olması, kimliğini belirleyebilmesi, etrafındaki kişilerle sağlam ve sağlıklı bağlar kurabilmesi, dünya ile ilişkilerini düzenleyecek iç düzene sahip olması gibi farklı sorunların aşılabilmesi, çoğunlukla ailenin maddî durumuyla da paraleldir. Öyle ki ailesi tarafından ekonomik yönden desteklenen bireyler, eğitimlerini tamamlayarak hayatta istedikleri yerlere gelebilmek için daha az çaba sarf ederler. Bu

durumun aksine maddî durumu yeterli olmayan bireyler de kendi ayakları üzerinde durabilmek için oldukça büyük sıkıntılar çekerler ve bu bireyler, karşılaştıkları sıkıntıları göğüslemek zorunda kalarak genellikle acı çeken bireyler olarak karşımıza çıkarlar. Dolayısıyla romanlarda maddî sıkıntıların, hem aile içi ilişkilere hem de sosyal hayata olan etkisiyle karşılaşmak mümkündür. Bahsini ettiğimiz problemlerle karşılaşan basın çalışanlarından biri, *Göç* romanındaki Nihat Ahmet'tir. 18 yaşında babasız kalan ve annesiyle birlikte kıt kanaat geçinmeye çalışan Nihat, başarılı olmak ve hayata tutunabilmek amacıyla hayatının her döneminde çaba sarf eder: “Kırpiklerimde tomurcuklanan yaşları gözlerime içirerek, arka yollardan Beyazıda doğru çıkıyorum. Annemin, merdiven başından taşlığa fırlattığı bir avuç bozukluğun şingirtisi hâlâ kulaklarımda. Gözümün önünde kıvılcımlar uçuşarak onları birer birer ıslak maltalar üzerinden topladım: Hepsi altı kuruş!”⁴⁸²

Kurtuluş Savaşı yıllarının anlatıldığı romanda, bu zorlu yıllarda Nihat Ahmet'in istikbalini kazanma serüveni ele alınır. Nihat Ahmet'in babası, 46 yaşında kalp krizi geçirerek ölür. Nihat, 18 yaşında babasız kalınca aile içinde baba rolünü üstlenir ve annesine bakmak için çabalar. Geleneksel ve dar gelirli bir ailede büyüyen Nihat, babasının ölümüyle yıkılır. Zaten ekonomik açıdan iyi olmayan durumları, evin geçimini sağlayan babanın ölümüyle daha da sarsılır ve bütün yük, Nihat'ın üzerine biner. Maddî imkânsızlıktan ne eğitimini tamamlayabilir ne de arkadaşlarıyla bir yerlere oturabilir. Bakmakla yükümlü olduğu annesine maddî destek sağlamak amacıyla bir an önce para kazanmak için çabalar. Annesi ile birlikte kıt kanaat geçinmeye çalışan ve evin tek çocuğu olan Nihat; yakışıklı, başarılı olmak için çaba sarf eden, çalışkan ve hırslı bir genç olarak tasvir edilirken annesi de evine bağlı ve fedakâr bir kadın olarak okuyucuya anlatılır. Genç yaşında dul kalan kadın, oğlunun üzerine daha fazla düşer ve onu her şeyden sakınır. Geleneksel ve kuralları olan bir ailesi olduğunu “Güneş batıncaya kadar ben neredeydim? Bu saat, kendimi bildim bileli sofraya oturma saatimizdir. Hiçbir akşam hatırlamıyorum ki, yemeğimizi batının kızılıkları karşısında yemiş olmalıyım. Bütün ev halkı, üstü muşamba örtülü yuvarlak masa başında toplanırdık ve herkes, ortadaki sahana, muhakkak babamdan sonra el uzatırdı.”⁴⁸³ cümleleriyle ifade eden Nihat, dar gelirli bir ailede büyür. Bir gün yengesi Gülter Hanım'ın onların ziyaretine gelerek kafalarının dağılmasını sağlamak amacıyla Nihat ile annesini Kanlıca'da iki kızıyla, Mehru ve Şehnaz, birlikte

⁴⁸² Ortaç, a.g.e., 1961, 29.

⁴⁸³ Ortaç, a.g.e., 1961, 7.

yaşadığı dede yadigârı yalısına götürmesiyle yeni bir çevreye adım atar. Zira bu misafirliği sırasında Nihat, yalının yan komşusu Filozof Ziya Refik ile tanışır. Ziya Refik, Yeni Edebiyat Derneği'ne üyedir. Lisede edebiyata ilgisi olan, şiir yazan ve hocası Süleyman Hikmet Bey tarafından “edebiyatımızın en genç istidadı” olarak tanıtılan Nihat Ahmet için Ziya Refik, ona edebiyat dünyasının kapılarını açan altın bir anahtar gibidir. Yengesinin küçük kızı Şehnaz'la yakınlaşan Nihat, 20'li yaşlarının başında bu genç kızla evlenir. Para kazanabilmek amacıyla yazılar yazıp yayımlatma yoluna gider. Ancak bu işten fazla para kazanamayacağını anlayınca İzmit Sultanisi'nde edebiyat muallimliği yapmaya başlar. Ekonomik durumu fazlasıyla iyi olan Şehnaz'la yaptığı evliliği dahi maddî problemler yüzünden yürümez. İzmit Sultanisi'nden uzaklaştırılmasıyla işsiz kalan Nihat, şiirlerini yayımlatıp para kazanmak için uğraşsa da çok sıkıntı yaşar. Malî yönden sorunlar yaşayan genç adama eşi Şehnaz bile arkasını döner. Yani bir yuva kurmaya çalışan genç adam, Şehnaz'a onun alıştığı yaşamı veremez ve eşi tarafından terk edilir. Şehnaz, Nihat'ı çok sevmesine rağmen bu duruma fazla dayanamaz ve annesi Gülder Hanım'ın yalısına gider. Romanın sonunda ise ekonomik sorunlar yüzünden evliliğinde, işinde ya da sosyal ilişkilerinde başarılı olamayan Nihat'ı ve annesini Millî Mücadele'ye katılmak ve mücadeleyi desteklemek amacıyla vapurda, Ankara'ya göç ederken görürüz. Yazarın kendi yaşamından kesitlerin sunulduğu roman için otobiyografik diyebiliriz.⁴⁸⁴ Babasını kaybettikten sonra annesiyle bir başına kalan Nihat, görüp âşık olduğu Şehnaz'la evlenerek kendi ailesini kurmak istese de başarısız olur. Muharebeden sonra düşünceleri değişir ve kendinden önce ülkesini düşünen bir karaktere bürünür. Alışık olduğu yaşamı, hiç düşünmeden gerisinde bırakıp içinde bulunduğu sosyal çevreyi değiştirerek Anadolu'ya gider.

⁴⁸⁴ 1895 yılında İstanbul Beylerbeyi'nde doğan Yusuf Ziya Ortaç, ailenin tek çocuğudur. Babası Mühendis Süleyman Sami Bey ile annesi Huriye Hanım evlendikten on altı yıl sonra babası ölür ve annesi otuz dört yaşında dul kalır. Yusuf Ziya, ilköğrenimini Beylerbeyi'ndeki İstavroz Abdullah Ağa Mahalle Mektebi'nde tamamladıktan sonra babası Türkçe, Arapça, Farsça hocaları tutarak ona ders aldırır. Bir yıl sonra babası, oğlunun Fransızca öğrenmesini istediği için onu Kuzguncuk'taki Alyans İsrailit Mektebi'ne gönderir ve Yusuf Ziya, oradan imtihanla Vefa İdadisi'ne geçer. Babasının ölümüyle son sınıfta okuldan ayrılmak zorunda kalır. Fakat yarım kalan lise eğitimini Hadika-i Meşveret İdadisi'nin son sınıfını okuyarak tamamlar. Daha sonra yeterlilik sınavını kazanarak İzmit'e edebiyat öğretmenisi olarak gider. Okul yıllarında edebiyata dikkatini çeken ilk hocası İbrahim Necmi Dilmen ve sonrasında Süleyman Şevket Bey olur. “Hecenin Beş Şairi”nden biri olan Yusuf Ziya Ortaç, 1967 yılında İstanbul'da vefat eder.

Yusuf Ziya Ortaç'ın hayatı hakkında bilgi için bakınız: Dölek, S. (1984). *Yergi, Nükte ve Fıkralarıyla Yusuf Ziya Ortaç*. İstanbul: Milliyet Yayınları. / Gezgin, H. S. (1999). *Edebî Portreler*. (Hazırlayan: Beşir Ayvazoğlu). İstanbul: Timaş Yayınları. / Önal, M. (2008). *Yusuf Ziya Ortaç: Hayatı, Sanatı, Eserleri*. Ankara: Bizim Büro Yayınları. / Yeşilyurt, E. (2002). *Yusuf Ziya Ortaç: Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

Maddî durumu iyi olmadığından sosyal yaşamı etkilenen isimlerden biri de, Muvaffak İhsan Garan'ın *Elbet Sabah Olacaktır* romanındaki Sedad Ali'dir. Birbiri arkasına annesini ve babasını kaybeden Sedad'a arkadaşı Orhan Elmek ve ailesi kapılarını açar. Ancak oldukça gururlu olan Sedad, arkadaşından gelen hiçbir maddî yardımı kabul etmeyerek her işini kendisi yapar. Zira üniversite eğitimini kendi azmi ve çabalarıyla tamamladıktan sonra edebiyat tahsilini geliştirmek için ailesinden kalan evi satarak Avrupa'ya gider. Ekonomik problemler, eğitimini engellemese de onun senelerdir üzerinde çalışarak yazdığı romanını yayımlatmasında karşısına çıkar. Öyle ki felsefî olan romanını, satmayacağı düşüncesiyle, hiçbir yayınevi yayımlamak istemez.

Kişinin yaşam tarzını belirlemesine yardımcı olan ve bireyler arasındaki farkları kapatıcı bir etki gören maddiyat, bireyin emellerini gerçekleştirebilecek anahtarlardan da biridir. *Göç* romanında Nihat ve *Elbet Sabah Olacaktır*'da Sedad, maddî imkânları elvermediğinden dolayı ideallerine ulaşmada çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya gelmiş basın çalışanı roman kişilerindendirler. İşte Sedad ve Nihat gibi, maddiyatın getirdiği problemlerle yüzleşmek zorunda kalan gazetecilerden olan Reşat Enis Aygen'in kaleme aldığı *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi, yaşamı boyunca maddî imkânsızlığın sebep olduğu birçok güçlük yaşar:

“İşimizi gördürmek için seçtiğimiz bu adamların birinci plânda amaçları, kendilerini yerlerine sıkı sıkıya bağlayacak, geleceğini garantileyecek tüzükler hazırlamak oluyor. Ben, günde üç lira kazanabileyim diye sabahın köründen karanlığa dek didiniyorum. Hasta olduğum gün hazırlanmıyorum. Çalışamaz hâle gelince sürüneceğim, biliyorum. Andıctım: Kolay, rahat ve garantili bir yaşantıya kavuşmak için oğlumu memur yapacağım.

(...)

Yıllarca göz nuru döktüğüm, kafamın yarı enerjisini tükettiğim Babiâli beni silkip atmaktan çekinmeyecekti. Bunu hiç beklemiyordum. Beynimden vurulmuşa dönmüştüm. Gözlerim batıyor; burnum sızıyordu. Bu gece çalışamazdım. İşlerimi ikinci sekretere bıraktım ve kendimi sokağa attım. Bilinçsizce yürüdüm. Ne yaptığımı bilmeden bir tramvaya sıçradım. Taksim'e çıktım. Harbiye'ye doğru ilerledim. Eve geç gitmek, karıma ve anama geç duyurmak istiyordum olanları... Şükran'la evleneli üç ay bile dolmamıştı.”⁴⁸⁵

Selâmi'nin Babiâli çevresinde başlayıp gecekondu semtlerinde devam eden hikâyesinin anlatıldığı romanda genç adamın meslek hayatında yaşadığı problemler anlatılır. Bu problemlerden ilki, ekonomik şartlardır. Güç koşullar altında çalışan ancak emeğinin karşılığını alamayan gazeteci, her an işten çıkarılabileceği korkusuyla yaşar. Böyle bir durumda da hem kendinin hem de ailesinin perişan olacağını bilir. Nitekim genç

⁴⁸⁵ Aygen, a.g.e., 1983, 57-59.

yaşta gazeteye muhabir olarak giren ve sonrasında yazı işleri müdürü olan Selâmi, resmî dairede şahit olduğu rüşvet olayını yazınca işinden kovulur ve çok zor zamanlar geçirir. Çalışırken dahi maaşının azlığından ötürü ailesine bakmakta zorlanan gazeteci için içinde bulunduğu durum daha da içinden çıkılmaz bir hâl alır. O, işsizliğe ve parasızlığa daha fazla dayanamayarak eşini, çocuğunu ve annesini gerisinde bırakıp gitmeyi tercih eder.

Ekonomik yönden yaşanan problemlerin hem aile hayatını hem de sosyal yaşamı etkilediği roman kişilerinden biri de Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanındaki Edip Münir'dir. Fakir olduğu için sürekli açlıktan ya da parasızlıktan yakınan Edip, kaldığı pansiyonlara borcunu ödemedi kaçacak ve para kazanabilmek için şantaj, hırsızlık gibi her yola başvuran bir kişiliğe sahiptir. Ona göre cinayetlerin, fesatlıkların, haksızlıkların yeri hâlini alan ülkede, insanların zayıflıklarından yararlanarak kazanılan para helaldir. Aç kalmamak ya da para kazanabilmek için dolandırıcılık ya da aldatma meşrudur. Çünkü iftira, şantaj, hırsızlık, yalan gibi olumsuz davranışların arkasında yatan belirleyici etken, maddî sıkıntılardır:

“Bir açın sabahleyin Tanrı buyruklarını yerine getirmesi...

Kalk bakalım Edip Münir, günün geçinme tezgâhını kur. Bir dilim ekmek için yine bugün ne kadar yalan söyleyecek, kaç kişiyi aldatacak, kimlerle dalaşacak, ne kadar fena adamları dövmeğe mecbur olacak, ne kadar iyilerin karşılarında bulunacak, ne kadar günahı iyi bir davranışmış gibi gösterecek, ne kadar hileyi gerçekmiş gibi kabul ettirmeğe çalışacaksın. Basabildiklerini çiğneyip geçerek kendine reklâmlar yapacaksın.

Ruh var mı? Yok mu? Vicdan boş bir söz müdür? Hak ne anlama gelir? Bu çözümlenmeleri mümkün olmayan problemleri aptal filozoflara bırak. Metafizikle toklar uğraşırlar. Günlük hayatta çalışanlar açlardır. Bir lokmaya üşüşen tavuklar gibi senden daha beceriksizin ağzından rızkanı kapmak, hayat kavgası denilen ustalıklı yapılmış olan iş işte budur.

Kaç zorbaya, aman efendim, kaç zavallıya haydi defol diyeceksin. Kaç şarlatana hak verecek, kaç haklıya yumruk göstereceksin.”⁴⁸⁶

Sergilediği bütün kötü davranışlarının temelini hayat kavgası üzerine kuran Edip, ahlaken olumsuz değerlerle yüklü eylemlerinin nedeninin karnını doyurmak amacıyla olduğunu savunur. Diğer bir ifadeyle bir dilim ekmek elde edebilmek, kendinden daha zayıf olanların üzerine basıp geçmekle mümkündür ve ona göre olumlu bütün değerlerle aptal filozoflar uğraşır, zira günlük hayatta geçim mücadelesi verenler, aç insanlardır. Maddî sıkıntılarla boğuşan bireyler de zayıfların üzerine basarak para kazanabilirler.

⁴⁸⁶ Gürpınar, a.g.e., 1971, 7.

Edip Münir'in düzenli bir yaşamının olmaması, ekonomik problemlerle alakalıdır. Para sıkıntısı yüzünden ne düzgün bir ilişkisi vardır ne ailesiyle olan ilişkileri iyidir ne de sosyal hayatında insanlarla sağlıklı iletişim kurabilir. O, ailesinin dahi sırt çevirmiş olduğu biridir:

“Edip Münir ezgince bir suratla:

— Ne yapayım Efendi Babacığım, geçinme derdi bu...

Tüccar tekrar etti:

— Geçinme derdi... Ne geçinmez halin var canım? Tek başına güçlü kuvvetli bir gençsin. Annen Ankara'ya erkek kardeşinin yanına gitti. Küçük kardeşin Cemil'i ablasına bıraktı. Biliyorum, enişten seni eve sokmuyor. Nazif Bey fena bir adam değildir. Kabahat kimde?

Edip Münir ümitsiz bir gülümseme ile:

— Eniştem Nazif Bey elbette fena bir adam değildir. İki yüz lira aylığı olan bir kimse fena olur mu hiç? O aylığı bana verseler dünyada benden daha iyi bir kimse bulunmaz.

— İki yüz lira aylık böyle seninki gibi ağız dolusu bir söyleyişle çok görülecek bir para değildir. Çalış çabala, senin de o kadar bir gelirin olabilir.

— Bu sizinkisi eski sistem düşünüşüdür.”⁴⁸⁷

Tek mal varlığı pansiyon pansiyon gezdirdiği bavulu olan genç adam, her kazancın ona harcanan emek ölçüsünde para getirmediğini ifade ederek hayatının her döneminde kısa ve kolay yoldan para kazanabilmenin yollarını aramıştır.

“Gürpınar'ın Cumhuriyet sonrasında kaleme aldığı eserlerinden biri olan bu romanında yaşanan ekonomik ve kültürel değişimin neden olduğu yeni toplumsal yapı irdelenmiştir. İnsanın aslı iki içgüdüsinin açlık ve kadın sembolleriyle ele alındığı romanda, yirminci asrın ilk çeyreğinde dünyada yaşanan ekonomik krizin Türkiye'ye yansımaları da söz konusudur. (...) İnsanın hayatta kalma, açlık, kişisel çıkarlarını üstün tutma gibi tabiatından kaynaklanan özellikleri, zaman zaman onu toplumsal kurallara ya da moral değerlerle karşı karşıya getirir.”⁴⁸⁸

Başına gelen bütün olumsuzlarından ekonomik sıkıntılarından dolayı olduğunu bilir ve “*Maddî manevî başka insanlara kıymadan bu yüz yılda karın doyar mı hiç?*”⁴⁸⁹ diyerek kendi eylemlerini, maddiyatla meşrulaştırmaya çalışır. Güçlünün zayıfı ezdiği bir yaşam mücadelesi olan modern yaşamda hayatta kalabilmek başkalarını ezerek para kazanmaya bağlıdır. Paraya insan hayatından bile çok değer veren Edip, maddî sıkıntılarını aşma yöntemiyle maddî problemler yaşayan ele aldığımız diğer basın çalışanlarından ayrılır. Ekonomik yönden zayıf olan diğer basın çalışanları, bu meselelerini etik değerler çerçevesinde çalışarak aşmaya çalışırlarken Edip; yalan, hırsızlık, şantaj gibi eylemlere

⁴⁸⁷ Gürpınar, a.g.e., 1971, 20.

⁴⁸⁸ Kaygana, M. (2008). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1919-1944 Yılları Arasındaki Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatım*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 472.

⁴⁸⁹ Gürpınar, a.g.e., 1971, 80-81.

başvurur. Aynı zamanda zekâsını ve hayata karşı sert mizacını kullanarak istediği zengin hayata ulaşır. Ancak hem Edip'in hem de diğer roman kişilerinin gazetecilik yapma sebepleri, maddî problemler yaşamalarıdır.

Ekonomik sıkıntıların acısını yaşayanlar arasında Aka Gündüz'ün *Bir Kızın Masalı*'ndaki Ali Dalgalan da vardır. Kurgunun İlki Yalpa'nın yaşadığı olaylar çevresinde şekillendiği romanda, muharrir Ali Dalgalan'a İlki'nin hayatında olduğu sürece yer verilir. Annesini ve babasını küçük yaşta kaybeden Ali, bulunduğu yere kendi çabalarıyla gelen bir gazetecidir. Küçük yaşta ailesiz kalmasına ve aileden gelen hiçbir mal varlığının olmamasına rağmen onun için ekonomik problemler sorun olmaz. Diğer bir ifadeyle *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanındaki Edip Münir gibi parasızlığı dert ederek yaşamayan Ali'nin çok para kazanmaya yönelik hırsları yoktur ve yaşadığı tüm olumsuzluklara karşın hiç şikâyet etmez. Hesabını bilen ve çalışkan bir genç olarak tasvir edilen azimli gazetecinin idealleri vardır ancak maddî problemler yakasını bir türlü bırakmaz:

“— (...) Ben şimdi doktora gidiyorum. Ondan sonra matbaaya uğrayacağım. Yine oradayım. Patron çok iyi karşıladı ve daha esaslı bir iş verdi.
— Bir büyük gazete daha çıkarıyormuş.
— Haberim var. Tanınmış bir patrondur o. Dün beni çağırtmış. Sıkılmadan ne teklif etti bilir misin? Şimdilik doksan lira harçlık! Aylık değil de harçlık. Hem kadro dışından. Yapacağım işlere göre ileride kadroya alıp aylığa geçirmek ihtimali varmış!
— Sahi mi söylüyorsun?
— Teklif edenin iki gözü çıksın ki sahi söylüyorum.
— Sen ne cevap verdin?
— ‘Beni mazur görünüz’ dedim. ‘Henüz ilkokulumu bitirmedim. Daha orta var, lise var, üniversite var, iki fakülte var. Onları bitireyim. Uzunca bir müddet muvaffakiyetle çalışayım. Yani iyice hazırlanmağa yiz tutayım. Sonra gelir sizi rahatsız ederim. O zaman doksan değil ya, yetmiş bile razı olurum.’ Ne gülüyorsun İlki? Öyle teklife, öyle zihniyete böyle cevap verilir. Çok bile. Neme lâzım. Ben kapımdan memnunum. Gazeteciler Birliğinde bir kâtiplik işini de ilave olarak temin edecekler. Ondan da şöyle böyle birşeyler gelecek. Hadi canım! İş olacağına varır...”⁴⁹⁰

Ailesiz büyüyen ve hep kendi çabalarıyla hayatta kalan Ali, edebiyat ve hukuk fakültelerini bitirir. Yazıp okumayı çok sevdiği için de gazeteciliğe yönelir. Yani istenilen parayı kazanma ihtimali daha fazla olmasına rağmen o hukukçu olmayı değil de gazeteci olmayı tercih eder. Matbuat dünyasına yeni giren ve bu âlemde tutunmaya çalışan genç gazeteci, yaşadığı ekonomik bunalımların başarıyla üstesinden gelerek iki fakülte birden bitirir. Maddî yönden yaşadığı problemler, onun eğitim hayatını etkilemese de sosyal

⁴⁹⁰ Aka Gündüz, a.g.e., 1954, 143.

yaşamını oldukça etkiler. Zira fakir fakat namuslu, sadık ve çalışkan bir kişiliğe sahip Ali, kendisi gibi şansı bir türlü açılmayan İlki ile evlenerek aile kurmaya çalışsa da ekonomik sıkıntılardan kurtulamaz. Fazlasıyla çalışan ve emeğinin karşılığını alamayan Ali, ailesinin ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanır. Maddî açıdan eşine destek vermek isteyen İlki, bir süre sonra Ali'nin çalıştığı gazetede çalışmaya başlayarak telefonla zabıta haberlerine yardım eder. Kıt kanaat geçiren Ali ve İlki'nin ikiz çocukları olmasıyla birlikte yaşadıkları ekonomik sıkıntılar daha da artar. Vereme yakalanmasıyla daha da zor zamanlar geçirmeye başlayan Ali, ekonomik problemlere bir de hastalığı eklenince hayat içinde savrulur. Öyle ki parasızlıktan çocuklarını kaybederler. Sonrasında da hastalığına daha fazla dayanamayarak maddî sıkıntılar arasında Ali de ölür.

Ahmet Muhip Dıranas, Aka Gündüz'ün roman kahramanlarının yazar tarafından hayatın içinden tek tek çekilip çıkarıldığını ve bilinen, çoğu o günlerde hayatta olan kişilerden seçildiğini ifade eder.⁴⁹¹ Geçimini alın teriyle sağlayan gazeteci Ali Dalgalan da yazarın romanın olay örgüsünün anlatıldığı dönemin ekonomik durumunu yansıttığı roman kişilerinden biridir. Önceki sayfalarda bahsettiklerimizden anlaşılacağı üzere Ali'nin ekonomik durumu, onun hem aile hayatını hem de sosyal yaşamını etkileyen birincil problemdir. Eğitimli ve çalışkan olmasına karşın mesleğinde ileriye gidemez ve emeğinin karşılığını alamaz. Diğer bir ifadeyle çalışkanlığı, tutumluluğu, dürüstlüğü, evine ve ailesine bağlılığı, onun yaşadığı ekonomik sıkıntılardan kurtulmasına yetmez. Hem çocukluk hem de gençlik dönemlerinde hep bir bunalımın ve ekonomik krizin içindedir. Bu durum da onun aile ve sosyal hayatını etkileyerek birçok sorun yaşamasına sebep olur.

Tek Parti yönetiminin demokratik haklara getirdiği kısıtlamalar üzerinde durarak dönemin sosyal, siyasal, toplumsal ve kültürel özelliklerini yansıtan Mehmet Seyda'nın *Ne Ekersen* romanında, yazarın *Cinsel Oyun* romanında az da olsa yer verdiği Ali Muhsin, bu bölümde bahsini ettiğimiz diğer basın çalışanları gibi ekonomik yönden bazı sorunlarla baş etmek durumunda kalır. “Sonun Başlangıcı” isimli bir tutuklamayla başlayan ve yine bir tutuklamayla son bulan romanda kötü bir çocukluk geçiren ve sonrasında ailesiz yaşam mücadelesi vermeye çalışan Ali Muhsin, toplumcu idealist bir aydındır. Çocukluğunun babasız geçmesi ve fahişe olan annesinin ona bir kız çocuk gibi davranması, onda derin yaralar açar. Ailesini kaybettikten sonra çeşitli işlerde çalışmak zorunda kalır ve olumsuz aile şartlarına rağmen kendi parasını kendisi kazanmaya çalışır. Ancak yine de maddî

⁴⁹¹ Dıranas, A. M. (20 Aralık 1958). “Aka Gündüz’e Dair”. *Cumhuriyet*, 2.

açından sıkıntılar çeker ve bu sıkıntılar, onun toplumsal ilişkilerini olumsuz yönde etkiler. Yani Muhsin, maddî imkânsızlığın belirlediği olumsuz şartlarda yaşar.

Toplumsal refahın sağlanmadan ve toplumdaki bireylerin refah düzeyleri eşitlenmeden kişisel mutluluğun sağlanamayacağına inanan gazeteci Ali Muhsin, ekonomik sıkıntılarından dolayı aile kurmak istemez. Bununla birlikte içerisinde sosyal eleştiriler olan romanını maddî yönden imkânı olmadığı için yayımlatamaz. Yayınevi sahipleri de siyasî içerikli bu romanı ücretsiz yayımlamak istemezler. Eğitim almamasına rağmen okuyan, kendini yetiştiren ve hayatı sorgulayan Ali'nin yalnızlık ve sevgisizliğine bir de maddî imkânsızlık eklenince gazeteci, insanlara ve topluma olan güvenini iyice kaybeder. Diğer bir ifadeyle ekonomik sıkıntılar, onun hayatına yön vermesinde belirleyici etkenlerden biridir.

Gazetecilikte başarı elde edemeyen ve maddî durumundan dolayı sıkıntılar yaşayan gazetecilerden bir diğeri de Şaban Erik'in *Çırpınmalar* romanının merkezî kişisi Hikmet'tir. Ailesinin Edirne'de yaşadığı dışında aile hayatıyla ilgili bilgi verilmeyen Hikmet, gazeteci olmak ister. Birçok gazete idarehanesine giderek görüşen genç adam, sonunda bir gazetede çalışmaya başlar. İşe gidip gelirken de vapurda karşılaştığı Fatma ile bir ilişki yaşar. Orta boylu, beyaz tenli olarak tarif edilen ve 20 yaşında olan Fatma, Kadıköy'de bir şirkette kâtibelik yapar. Babasından miras kalan iki katlı bir evde annesiyle birlikte kalan Fatma, çalışarak evi geçindirmeye ve annesine bakmaya çalışan bir genç kızdır. Sık sık görüşen ve ilişkilerini ilerleten çift, bir gün Fatma'nın patronuyla evleneceğini söylemesiyle ayrılır. Bu hadiseden sonra büsbütün yıkılan Hikmet, annesi ve babasının yanına Edirne'ye gitmeye karar verir. Yaşam şeklinden maddî durumunun iyi olmadığını anladığımız Hikmet, soyadı gibi çile çeken bir gençtir. Sıkıntılarının temelinde ise, geçim sıkıntısı vardır. Mesleğinde başarılı olamayan genç adamın bu başarısızlığı, maddî olumsuzlukları da beraberinde getirir. Maddî olumsuzluklar da ilişkisinin bozulmasına neden olur. Hikmet'i sevmesine rağmen Fatma, sosyal statü bakımından Hikmet'ten daha üst bir konumda bulunan patronunu seçer ve onunla evlenir. Hem mesleğinde hem de aşk hayatında başarısız olunca Hikmet, çaresizliğe kapılarak ve başarısızlığı kabul ederek memleketine dönmek ister. Ancak İstanbul'daki sosyal çevresinden kaçarak çevresini değiştirmek istese de hayat, Hikmet'in bu değişikliği yapmasına izin vermez. Bindiği trenin kaza yapması sonucu hayallerine kavuşamamanın verdiği umutsuzlukla ölür.

İstanbul'da *Yatan* isimli bir gazetede gazetecilik yapan Kemal'in öyküsünün anlatıldığı Celâlettin Çetin'in *Saat Altıda Gel* romanı, yazarının hayatından izler taşır. Gülseren Şendur Atabek, romanın büyük ölçüde Celâlettin Çetin'in yaşam öyküsünü yansıttığını söyler. 1928 yılında Kağızman'da dünyaya gelen yazar, İstanbul'da Kabataş Erkek Lisesi'ni bitirdikten sonra *Dünya*, *Vatan*, *Tercüman*, *Akşam*, *Günaydın* ve *Hürriyet* gazetelerinde çalışır. Gazetecilik hayatında röportaj türünü seçen yazarın roman ve şiir kitapları da vardır. Röportajlarını *Bir Gazetecinin Not Defteri* (1980), anılarını da *İşte Babîâli* (1991) adı altında toplayan yazar, 1958 yılında *Dünya*'da çalışırken *Vatan* gazetesine transfer olur. Yazarın 1965 yılında yayınlanan *Saat Altıda Gel* romanında adı geçen *Yatan* gazetesi, aslında *Vatan* gazetesidir. Yazar, gazetenin adını değiştirdiği gibi gazete patronunun adını da Mehmet Emin olarak değiştirir.⁴⁹² Kore'de askerlik yapan Kemal, birçok iş değiştirdikten sonra gazetecilikte karar kılar. Hem yazarken içini dökebileceği hem de üç beş kuruş kazanabileceği gerekçesiyle gazeteciliği seçerek gazeteciliğin yapabileceği bir iş olduğunu düşünür ve sanatı bırakarak başarılı gazetecilerden biri olmak için çabalamaya karar verir. Yedi yıldır annesi ve asker olan babasıyla birlikte Aksaray'da bir apartmanın bodrum katında oturur. Kemal'in annesi ve babası dışında Almanya'ya çalışmak için giden bir de kardeşi vardır. Rahat bir mutfağa ve çamaşırlarını dilediği gibi serip toplayabileceği geniş bir bahçeye kavuşamamanın acısını çeken gazetecinin annesi; sırası geldikçe çok önceleri oturdukları taşradaki evi, evin yayla gibi odalarını ballandıra ballandıra anlatır. Şimdi ise gazetecinin küçük odasının penceresinden insanların yalnız ayakları geçer ve odasının penceresinden sabahları bir parça güneş, bir parça gökyüzü görünür. Bodrum katında oturan Kemal ve ailesi, taşradan İstanbul'a giderler ve yedi yıldan beri İstanbul'dadırlar. Maddî durumları da iyi değildir. Yaşadığı evi sevmeyen ve evi rutubetli olduğu için sabahları yataktan kalkarken zorluk çektiğini söyleyen Kemal, şiir ve hikâye de yazar. Hemen tanınmak isteği, Kemal'in içini titreten meselelerden biridir. Öyle ki gazetecinin “*Telefonun başında her seslendiği, sadece bir alo, ama kendine has ses tonuyla, bir nasılsınız dediği kadın tarafından tanınmayı isterdi. Daha doğrusu bekliyordu bunu. Bir kendini beğenmişlik, bir kendine güven denilebilirdi buna. Mutlak karşı tarafın kendisini tanımaya hazır olduğunu görmeliydi.*”⁴⁹³ sözlerinden kendini beğenen ve kendine güvenen, aynı zamanda ses tonuna önem veren, çapkın bir kişiliğe sahip olduğu çıkarılabilir. Bununla birlikte meraklı bir yapısı olan

⁴⁹² Atabek, a.g.e., 2008, 183-187.

Celâlettin Çetin'in hayatı hakkında bilgi için bakınız: Çetin, C. (1991). *İşte Babîâli*. İstanbul: Cem Yayınları. / Yetkiner, A. (1969). *Konuşan Kalemler*. İstanbul: Saygı Yayınları.

⁴⁹³ Çetin, a.g.e., 1965, 56.

Kemal, karşısına çıkan her değişik insan ve olayla ilgilenmeden edemez. Gazeteci, Amerikalı iş adamıyla görüşemediği için gittiği Hilton Oteli'nden çıkacakken bir kadın görür ve etkilendiği bu kadınla konuşabilmek için tekrar otele girer. Kadınla muhabbet eden ancak onun hayatına dair sorduğu sorulara cevap alamayan Kemal, kadının “(...) *Sonra bizim evde biri var hep beni gözetler. (...) Tanımam, o beni görür ben onu görmem. Bizim tavan arasındadır.*”⁴⁹⁴ cümleleri karşısında şaşırır. Evinin tavan arasında yaşayan hiç görmediği fakat her zaman kendisini takip ettiğini söylediği kişilerle yaşadığını iddia eden kadın, Kemal'in çok ilgisini çeker. İstanbul sokaklarında dolaştıktan sonra kadın, gazeteciye telefon numarasını vererek evine gider. Ertesi gün onunla buluşabilme arzusuyla kadını arar ve Hilton Oteli'nin önünde buluşarak Kemal'in evine giderler. İlk gördüğü andan beri kendisine oldukça tanıdık gelen kadının iki yıl önce “Deliler Konuşuyor” başlıklı bir röportaj yapmak amacıyla gittiği Bakırköy Akıl Hastanesi'ndeki Mürşide olduğunu hatırlar. Kemal'in asıl adı Nur olan fakat Ayça ismini verdiği sevgilisi de vardır. Zengin bir ailenin kızı olan Nur, nişanlıdır ve bu durumu, Kemal de bilmektedir. Günün birinde de bu gençle evlenerek Amerika'ya gider. Romanın sonunda Kemal, Mürşide ile tekrar karşılaşır: İskeleye kalabalığı ve gazetecileri gören Kemal, iskeleye gittiğinde Mürşide ve kocasını görür. Kocasını, genç kadına tekrar hastaneye yatması gerektiğini söyleyince vapurun camlarına başını vurarak intihar etmeye çalışan Mürşide, kocasıyla birlikte bir taksiye binerek gözden kaybolur. İlginç bulduğu olayları araştıran, bu olayların peşinden giden, başarılı ve çok para kazanan bir gazeteci olmak için uğraş veren Kemal, ne istediği gibi çok para kazanabilir ne de özel yaşamında bir başarı gösterebilir. Maddî sıkıntı yaşayan genç adamın düzenli bir hayatı yoktur. Nişanlı olduğunu bildiği biriyle ya da hiç tanımadığı insanlarla birlikte olabilecek kadar umursamaz bir düşünce yapısına sahip olan Kemal, rahatına düşkün bir kişiliğe sahiptir. Taşradan İstanbul'a geldiğinde büyük şehrin ona yüklediği yeni rollere kolaylıkla alışır. Büyük şehirde yaşamayı sevse de maddî sıkıntılarından dolayı kalmak zorunda oldukları küçük ve nemli evine bir türlü alışamaz. Kemal de maddî durumu iyi olmayan diğer roman kişileri gibi bu durumdan mustariptir.

İstanbul'da bir matbaada temizlik işçisi olarak çalışan ancak yazı yazmaya merakı olan Muzaffer Buyrukçu'nun *Bir Olayın Başlangıcı*'ndaki Doğan'ın insanlarla olan ilişkilerini ve toplumdaki konumunu, maddî durumu belirler. Yazılar yazan Doğan'ın, bir hikâyesi gazetede yayımlanır ve bu olaydan sonra planlar yaparak kendisini yazarlıkta

⁴⁹⁴ Çetin, a.g.e., 1965, 25.

kanıtlama hevesini taşır. Fakat temizlik işçisi ve eğitimsiz olduğundan çalıştığı gazetede ki matbaa müdürü Cevat Bey tarafından engellenince hayal kırıklığına uğrar. Hatta yazdığı hikâyeye, bir ödüle layık görülür ama sadece bir işçiden ibaret olduğu düşüncesiyle matbaa müdürünün hikâyesinin yazının altındaki imzanın sahibine ait olmadığına dair gazete düzeltmesiyle derinden etkilenir. İmkânsızlık yüzünden okuyamayan ve kendi imkânlarıyla bir yerlere gelmesi engellenen Doğan'ın sırf bu yüzden yazar olma yolunda önüne taş koyulur. Ailesinin maddî durumunun kötü olmasından dolayı küçük yaşta çalışmak zorunda kalan Doğan, hem eğitim alamaz hem de yeteneği olmasına rağmen yazar olma hayallerini gerçekleştiremez ve romanın sonunda mücadelesini kaybeden genç bir adamla karşılaşırız.

Maddî sıkıntılar yaşayan ve bu yüzden yazarlık yolunda ilerlemektense memuriyete girip çalışmayı tercih eden basın çalışanlarından olan Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanındaki Ali, köyde yetişir. Maddî açıdan durumu iyi olmadığı için *Çırpınmalar*'daki Hikmet gibi çalışmak zorunda kalır. Oldukça gururlu olan ve edebiyata ilgisi olan Ali, şiir yazar. Aysel'in ilkokuldan bir diğer arkadaşı da Aydın'dır. Kaymakamın oğlu olan Aydın, liseyi bitirmesine az bir zaman kala gazeteci olur. *Ulus* gazetesinde muhabir olarak çalışmaya başlar. Mükemmel derecede Fransızca konuşan ve Aysel'e karşı duyguları olan Aydın, hem üniversiteye gider hem de gazetede ki yazılarına devam eder. Görüldüğü gibi hem Ali hem de Aydın, yazmayı seven insanlardır ve meslekî eğitimleri olmamasına rağmen yazarlar. Maddî açıdan farklı konumlarda bulunan Ali ve Aydın, *Ölmeye Yatmak* romanında karşımıza çıkan basın çalışanlarındandır. Yazmak, her ikisinin de ideali olsa da sosyoekonomik durumlarının farklı olmasından dolayı farklı hayatlar yaşarlar. Maddî durumu iyi olmayan Ali, şiir okumayı da yazmayı da sever fakat yazarlığı biraz da olsa para kazanmak için yapar. “*Aydın, pek uzun boylu değildi. Ama alnına düşen kumral saçları, bir çizgi gibi duran çekik gözleri, küçük, yuvarlak çenesinin üstündeki ince yara iziyle hiç de sevimsiz görünmüyordu. Üstelik Galatasaylı'ydı. Hareketleri inceydi.*”⁴⁹⁵ cümleleriyle anlatılan Aydın, maddî açıdan hiçbir sıkıntı çekmez. Aydın da meslekî bir eğitim almaz ancak yaparken zevk aldığı için gazeteci olur. Bu hevesini ilerletir ve üniversiteyi bitirdikten sonra matbaa açarak yayınevi sahibi olur. Her ikisi de liseye kadar aynı okulda okusalar da farklı aile yapılarına sahiptirler. Aydın, eğitilmiş ve maddî sıkıntısı olmayan bir aileden gelirken babası olmayan Ali, ailesinin sorumluluğunu üzerine almak zorunda kalır. Görüldüğü gibi yazmayı seven bu roman kişilerinden Aydın, geçim sıkıntısı

⁴⁹⁵ Ağaoğlu, a.g.e., 2014, 130.

çekmediği için isteği doğrultusunda yazar ve isteği doğrultusunda yazmayı bırakır, yani bunu zevk için yapar. Ancak Ali, para kazanabilmek için yazarlığın peşinden gitmez.

Otobiyografik bir roman olan Çetin Aşki Özkırım'ın *Düş Erimi*⁴⁹⁶ romanının merkezî kişisi ve anlatıcısı aslında yazarın kendisi olan Selim Kırımlıgil'dir. Defterdarlıkta memur olan babası, ev hanımı annesi ve kız kardeşiyle birlikte yaşayan Selim'in bir de *Milliyet* gazetesinde gece sekreteri olarak çalışan Burhan isminde abisi vardır. Roman, Selim'in Yedigün Matbaası'na gitmesiyle başlar. İstanbul Erkek Lisesi'ne giden Selim, orta ikinci sınıftadır ve hemen hemen her gün Yedigün Matbaası'nın Yazı İşleri Müdürü Tahsin Öztin'in yanına, yaptığı karikatürleri götürmek için gider. Bir süre sonra dergide karikatürleri yayımlanmaya başlar ve 13 yaşında karikatürist olarak gazeteciliğe başlar. Lise diplomasını aldığı yıl, 18 yaşında olan genç adam, hayatını bir an önce bir düzene koymak için askerliğini yapmak ister. Fakat yaşı tutmadığı için askere alınmaz. Yedek Subay Okulu'na gitmeyi kafasına koyan Selim, bu konuyu abisine açar ve sonunda askere bir an önce gitmesinin en tutarlı yol olduğu hususunda birleşirler. Bunun üzerine aile dostları Vali'nin yanına giden iki genci Vali, İstanbul Merkez Kumandanı'na yönlendirir ve iki genç, Kumandan'ın yanına giderek dertlerini anlatır ve Selim'in askere alınmasını rica eder. Kumandan, “*Demek, bu delikanlı şimdi askere gitmek istiyor! Bunca yıldır ilk defa, böyle bir taleple karşılaşıyorum. Ne güzel! (...) Tamam! Oldu bu iş...*”⁴⁹⁷ diyerek hem şaşkınlığını dile getirir hem de Selim'in askere alınmasını kabul eder. Bu olaydan birkaç gün sonra Selim, askere gider. Acemi eğitimini Gelibolu'da yapan gazeteci, daha

⁴⁹⁶ 27 Nisan 1930 tarihinde Eskişehir'de dünyaya gelen Çetin Aşki Özkırım, Kırım millî şairlerinden ve “Çorabatur” mahlaslı Raşit Aşki el İhsane Özkırım'ın ikinci çocuğudur. 1933 yılında ailesiyle birlikte İstanbul'a göç eden Çetin Aşki, ilkokulu Fatih Hırka-i Şerif 19. İlkokulu'nda, ortaokul ve liseyi İstanbul Erkek Lisesi'nde okur. Henüz ortaokul ikinci sınıftayken karikatür çizmeye başlayan yazarın ilk yapıtları, Sedat Simavi'nin *Karikatür* dergisinde yayınlanır. Lisedeyken fahrühal kâğıdı çıkararak öğleden sonraları etütlerden muaf tutularak Vakit Yurdu'nda çalışmaya başlar. *Vakit-Haber* ve *Son Dakika* gazetelerinin başlık ve vinyetlerini (Bir kitabın sayfalarını süsleyen başlık, süslü harf gibi motif) yapar. Liseyi bitirdikten sonra bir yıl Ülkü Yayınevi'nde çalışır. 1949 yılında askere gider ve askerden dönünce *Akşam* gazetesine girerek hem grafikerlik yapar hem de sinema eleştirileri yazar. 1952 yılında sınavı kazanarak Güzel Sanatlar Akademisi'ne girer. Ancak hem çalışıp hem okumak zor olduğu için okuldan ayrılmak zorunda kalır. 1956'da biriktirdiği parayla Viyana'ya dil ve sinema öğrenimi görmeye giden yazar, orada çalışıp okumaya başlasa da bunu başaramaz ve ülkesine dönmek zorunda kalır. *Akşam* ve *Dünya* gazetelerinde çalıştıktan sonra *Havadis*'e geçer. *Havadis*'te çalışırken Fahrettin Kerim'in yardımlarıyla İsviçre'nin Basel kentinde bir iş bulur ve bir yıl Natutal A.G. Şirketi'nde grafiker olarak çalışır. 1959'da İstanbul'a dönerek *Yeni Sabah* gazetesine girer ve burada grafikerlik yaparak sinema eleştirileri yazar. *Hergün*, *Yeni Sabah*, *Vatan*, *İstanbul Postası*, *Hürriyet*, *Yeni Gazete*, *Milliyet*, *Cumhuriyet* gazeteleri ile *Çocuk Sesi*, *Çocuk Alemi*, *Armağan*, *Doğan Kardeş*, *Çocuk Haftası*, *Pazar*, *Binbir Roman* ve *Ses* dergilerinde ressam, karikatürist, grafiker, yazar ve yazı işleri müdürü gibi görevlerde bulunur. Çeşitli yarışmalarda birçok ödül alan Çetin Aşki, Gazeteciler Cemiyeti'nin yıllık yarışmalarında 1956'da resim dalında birinci, 1975'te fıkra ve yorum dalında ikinci olur. Yazar, 1996 yılında vefat eder.

Bilgi için bakınız: Özkırım, Ç. A. (1997). *Düş Döngüsü*. İstanbul: Cem Yayınevi, 5-6.

⁴⁹⁷ Özkırım, a.g.e., 1982, 29-30.

sonra Ankara Yedek Subay Okulu'nda altı ay subaylık ve Gebze'de Topçu alayında asteğmenlik yaptıktan sonra İstanbul'a döner. Günlerini gecelerine, haftalarını aylarına katarak dur durak bilmeksizin çalışarak geçirdiği iki yıl üç ay süresince o zamanın parasıyla beş bin iki yüz elli lira biriktiren Selim, biriktirdiği bu parayla Avrupa'ya gitmeye karar verir. Çevresi ortaokul ve lisede Almanca öğrenimi görmüş olmasından ve bazı yakınlarının orada tanıdıklarının bulunmasından dolayı Avrupa'nın en ucuz kenti olan Viyana'yı önerse de Selim'in yıllardır hayalini kurduğu isteği farklıdır:

“Oysa benim gönümde yatan aslan başkaydı. Fransa’da, o düşlerime giren kent Paris’te okuyabilmek ve günün birinde başarılı bir sinema yönetmeni olmakta amacım. Ne garip, kışoğlunun gönlü hep erişilmez özlemlerle doludur. Paris’te yaşamak ve IDEC’te okumak... Cebimde beş param yokken, Fransızca’yı bilmezken hep bu düşleri kurardım. Benim düş erimim de buydu işte. Yetenekli, bilgili, başarılı, güçlü bir yönetmen olup yurda dönmek. Birbirinden sağlam, tutarlı filmler yapmak... Breh, breh şu düş erimine bak sen.”⁴⁹⁸

Ancak Paris'e gidip orada kalacak kadar parası olmadığı için akrabaları Süleyman Tamer'i dinleyerek Viyana'da karar kılar. Bu düşüncesini gazetenin sahibi Nazım Şükrü Sander'e söyler. Nazım Bey, Selim'in gazeteyle alakasını kesmesini istemez ve Selim'den orada kaldığı müddetçe gazeteye haberler, röportajlar göndermesini yani gazetenin Viyana muhabiri olmasını ister. Ayrıca Viyana'dan dönünce de tekrar onlarla çalışmasını arzu ettiğini dile getirir. Selim, yurtdışından yollayacağı yazılarla ülkesinde isminin kaybolmayacağını düşünerek bu duruma çok sevinir ve patronunun teklifini kabul eder. Çalıştığı gazete ve dergilerle ilişkisini keserek arkadaşlarıyla vedalaşan Selim'i romanın sonunda Napoli'ye gidecek olan gemiye binerken görürüz. Napoli'den trenle Roma ve sonrasında Viyana'ya gitmek üzere yola çıkan Selim'in “*Bir düş erimine girmiştin; artık gitmem, ilerlemem gerekliydi.*”⁴⁹⁹ düşüncesiyle ve hayallerini gerçekleştirme isteğiyle Viyana'ya doğru yolculuğu başlar.

Çetin Aşkı Özkırım'ın *Düş Döngüsü* romanı, yazarın *Düş Erimi* romanının devamı olarak kabul edilir ve otobiyografik bir romandır. Romanda Gazeteci Selim Kırımlıgil'in basın camiası içinde yaşadığı zorluklar anlatılır. Bir tren yolculuğunun anlatımıyla başlayan roman, Selim'in sinema yönetmeni olabilmek için Viyana'ya gitmesini anlatır. İstanbul'dan Napoli'ye vapurla, oradan da Roma üstünden Viyana'ya gitmek için yola çıkan Selim'in maddî durumu iyi değildir. Öyle ki trendeki satıcıdan bir bardak kahve

⁴⁹⁸ Özkırım, a.g.e., 1982, 259.

⁴⁹⁹ Özkırım, a.g.e., 1982, 302.

almak için bile oldukça düşünür. İlk başta “*Çok pahalı olacağını sanmıyorum. Nedir yani, alt tarafı bir fincan kahve. Fincan değil, kâğıt bardak. Ben hiç kâğıt bardakta kahve içmedim ki. Üstelik İtalyan kahvesi. Atlan deve değil ya bu, bir kâğıt bardak da ben istesem ne olur sanki?*” diyerek bir kahvenin hakkı olduğunu aklından geçirse de bu düşüncesinin hemen akabinde “*Ne mi olur, paran gider oğlum. (...) Yıllarca çalışıp, binbir güçlükle biriktirdiğin parayla döviz alabilmek için Ankara yollarını kaç kez arşınladığını ne çabuk unuttun bakalım. (...) Ve şimdi tutmuş, binbir güçlükle elde edebildiğin o dövizlerden ayırıp, kahve almak istiyorsun. Şu savrukluğa bak bir kez.*”⁵⁰⁰ sözleriyle iç hesaplaşmasını yaparak parayı nasıl güç biriktirdiğini hatırlar. Viyana’da okumak amacıyla iki yıl gece gündüz çalışıp biriktirdiği parayı kendi zevkleri uğruna harcamak istemez. Aynı üzüntüyü mola verdikleri Roma’da kahvaltılığının ve akşam yemeğinin bulunduğu yolluk paketini kaybetmesiyle çeker. “*Öyle güzel, öyle sarı, öyle büyüktü ki muzlar. Yaşamım süresince böylelerini hiç görmemiştim. Sarıgüzel’deki babaevimize muz, ancak yılbaşından yılbaşına girerdi. Onlar da kısa, çelimsiz, yeşil ve tatsızdılar. Üstelik annem, muzları önceden bölüştürürdü. Herkese bir tane.*”⁵⁰¹ cümleleriyle maddî durumunun hiç iyi olmadığını anlayabileceğimiz Selim, en çok da paketin içindeki muzların gitmesine üzülür. Tatar olan Selim’in babası defterdardır ve aldığı maaş ancak kendini ve eşini geçindirir. Evli ve iki çocuğu olan abisinin ise kazandığı ailesine güç bela yeter. Gazete ressamlığının yanında film münekkidi olan Selim, arada sırada film yazıları da yazar. Ailesinden yardım almadan imkânlarıyla biriktirdiği parasıyla yurtdışında eğitim görmek isteyen Selim, biriktirdiği para yetmezse orada hem çalışıp hem de okumayı planlayarak Viyana’ya gider. Viyana’da bir müddet otelde kaldıktan sonra bir oda kiralayarak buraya taşınan Selim, Viyana’dayken *Akşam* gazetesine yazılar yazmaya devam eder. Diğer taraftan da Doğu Dilleri Enstitüsü’nün Türkçe bölümü öğrencilerinden Lygia Kapralleek’ten Almanca dersleri alır. Selim, parası bitince İstanbul’a dönmek zorunda kalır. Doksan kilo olarak ayrıldığı İstanbul’a yetmiş beş kilo olarak dönmesi, Selim’in Viyana’da oldukça zorlandığının ve sıkıntılar çektiğinin göstergesidir. “*Gitmek istiyordum, gittim. Dönmek zorunda kaldım, döndüm. İyi de, bundan böyle ne yapacağım? Bıraktığım yerden mi başlayacağım? Tilkinin gezip, dolaşıp döneceği yer kürkçü dükkânıymış. Ayrılırken, geri geldiğimde birlikte çalışacağımıza söz kesiştiğimiz gazeteye mi*

⁵⁰⁰ Özkırım, a.g.e., 1997, 16-17.

⁵⁰¹ Özkırım, a.g.e., 1997, 31.

döneceğim?”⁵⁰² diyen Selim, hayal kırıklığı yaşamış olsa da görmediği yerleri görüp bilmediği şeyleri öğrendiği için de mutludur.

Maddî problemlerin aile hayatına ve sosyal yaşama etkisinin fazlasıyla hissedildiği romanlarda ortak sekiz husus karşımıza çıkar:

- Yoksulluk ve çaresizlik, basın çalışanı roman kişilerini çoğunlukla toplumun dışına iter.

- Bu roman kişilerinin geneli, maddî imkânsızlıklara bağlı çeşitli felaketler yaşarlar.

- Parasızlık, roman kişilerinin hem aile hem de toplumsal ilişkilerini olumsuz yönde etkiler.

- Ekonomik problemler yaşayan roman kişilerinde, içinde bulunulan yoksulluğu kabul etme ve isyan etmeme söz konusudur. Yani yaşanan maddî sıkıntılar karşısında hemen hemen tüm kişiler, pasif direnişçi konumundadırlar.

- Yoksulluk çeken roman kişileri, *Göç*’teki Nihat Ahmet, *Elbet Sabah Olacaktır*’daki Sedad Ali, *Ağlama Duvarı*’ndaki Selâmi, *Bir Kızın Masalı*’ndaki Ali Dalgalan, *Ne Ekersen*’deki Ali Muhsin, *Ölmeye Yatmak*’taki Ali gibi ya ailelerini kaybederek tek başına mücadele vermeye çalışan kişilerdir ya da *Saat Altıda Gel*’deki Kemal ve *Bir Olayın Başlangıcı*’ndaki Doğan, *Tayfunlar Estikçe*’deki Arda gibi aile içi iletişimin kopuk olduğu veya aileleri tarafından saygı görmeyen kişilerdir. Fakat çoğunun ailesinde bir çözülüş yaşanır. Yani olaylar, maddî imkânsızlık nedeniyle sarsılan aileler üzerinden anlatılır.

- *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanındaki Edip Münir dışında roman kişileri; yardımsever, eli açık ve idealist kişilikleriyle ön plana çıkarlar.

- Roman kişilerinin gazeteciliğe başlamalarının temel nedeni, para kazanmak zorunda kalmalarıdır.

⁵⁰² Özkırım, a.g.e., 1997, 202.

- Roman kişilerinin geleceğe dair endişeleri vardır. Yaşadıkları ekonomik sorunlar, onların sosyal hayatlarını kısıtladığı gibi ilişkilerinde de başarılı ve sağlıklı olmalarının önüne geçer.

Roman kişilerinin zaman zaman felaketlerle sonuçlanan serüvenlerinde ekonomik sıkıntılar, ortak bir etken olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte romanlardaki basın çalışanlarının ekonomik durumlarıyla şekillenen hayat hikâyelerinin arkasında ailenin çözülüşü vardır ve bu çöküş, hayatlarının sonlarına kadar devam eder. Öyle ki *Göç*'te Nihat Ahmet'in, *Elbet Sabah Olacaktır*'nda Sedad Ali'nin, *Ağlama Duvarı*'nda Selâmi'nin, *Bir Kızın Masalı*'nda Ali Dalgalan'ın, *Ne Ekersen*'inde Ali Muhsin'in, *Çırpınmalar*'ında Hikmet Çiledağ'ın, *Saat Altıda Gel*'inde Kemal'in, *Bir Olayın Başlangıcı*'nda Doğan'ın, *Ölmeye Yatmak*'ta Ali'nin, *Tayfunlar Estikçe*'de Arda'nın, *Düş Döngüsü* ve *Düş Erimi*'nde Selim'in hem aile hem de toplumla olan ilişkilerinin oluşmasında maddî imkânsızlık birinci derecede etkindir. İncelediğimiz basın çalışanlarının geneli para kazanabilmek amacıyla gazeteciliğe yönelseler de hiçbiri mesleklerinde başarılı yerlere gelerek ekonomik durumlarını düzeltemez. Diğer bir ifadeyle olumsuz şartlar içerisinde kişiliklerini kazanmaya çabalayan roman kişilerinin hazin yaşamlarının temel belirleyicisi maddî imkânsızlıktır ve imkânsızlıklar, onların çeşitli sorunlar yaşamasına zemin hazırlar. Yaşanılan ekonomik problemler yüzünden bazı çalışanlar sağlıklarını kaybeder, bazıları meslek değiştirmek zorunda kalır bazıları aile kuramaz ya da aile kurmada zorlanır bazıları kitaplarını yayımlatamaz bazıları da insanlardan uzaklaşır. Ayrıca maddî imkânsızlığın belirlediği olumsuz hayat şartları karşısında yoksulluğa karşı pasif direniş içerisindedirler ve imkânlarını iyileştirmek için genellikle kendilerinden taviz vermezler. Çoğu öğünlerini kuru bir simitle geçirmek zorunda kalan basın çalışanlarının hayat içindeki konumlarını, yaşadıkları sosyal şartlar belirler. Yani bu kişiler, maddî imkânsızlığın yol açtığı en trajik durumları yaşarlar.

Yaşanılan sıkıntılar aynı olsa da roman kişilerinin bu sıkıntılar karşısında sergiledikleri tavırlar farklıdır. Nihat Ahmet, Kemal, Ali ve Selim, durumlarını değiştiremeseler de, yaşadıklarına rağmen sürekli mücadele etmeyi seçerken diğerleri yoksulluk içinde kaybolmak zorunda bırakılır. Romanlarda dikkat çeken bir diğer husus, basın çalışanlarının çeşitli ekonomik problemlerle sarsılsalar da ellerinin açık ve yardımsever olmalarıdır. Kazandıkları az miktarda paralarını sevdikleri insanlar için son kuruşuna kadar kullanmaktan çekinmezler. Ancak *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?*

romanındaki Edip Münir, bu bakımlardan ismini sıraladığımız roman kişilerinden ayrılır. Maddî sıkıntılar çeken basın çalışanlarından ahlak ve etik yönündeki düşünceleriyle farklı bir eyere koyacağımız Edip, diğerlerinin aksine, para kazanabilmek için her türlü sahtekârlığı yapıp kendinden daha zayıf insanların üzerine basarak ekonomik durumunu düzeltir ve çok konuşulan bir yazar konumuna ulaşır. Parasızlığa karşı isyan edici bir tutum sergileyen tek çalışan olan Edip, maddî bakımdan sömürülmeyi değil sömürmeyi seçerek zengin olma hayallerine ulaşır.

2.6.3.1.4. Siyasî meselelerin aile içi ya da sosyal hayattaki ilişkilere etkisi⁵⁰³

Edebiyat, içinde yaşanan zamandan ve zamanın siyasî olaylarından bağımsız değildir. Bu nedenle “*bir ülkede yürürlükteki politik güce, konu ve karakter aracılığıyla romana nüfuz eden politik hırslara, politik planlara, politik olaylara*”⁵⁰⁴ değinilir. Siyasî meselelere yer veren romanlarda da siyasetin içinde yer alan basın çalışanı roman kişilerin çoğu, bu meselelerin gerek aile içindeki gerekse sosyal hayattaki ilişkilere olumlu ya da olumsuz birçok etkisiyle karşılaşır. Hilmi Ziya Ülken’in *Yarım Adam* romanı, Cevdet Kudret’in *Sınıf Arkadaşları*, Havada Bulut Yok ve *Karınca Tanırsınız* romanlarındaki Süleyman, Z. Melek’in *Vicdanından Af Dile*’si, Orhan Kemal’in *Baba Evi* romanı, Yakup Kadri’nin *Panorama*’sı, Yusuf Ziya Ortaç’ın *Üç Katlı Ev*’i, Kemal Tahir’in *Esir Şehrin İnsanları*, Kelleci Memet, Kurt Kanunu ve *Yol Ayrımı* romanları, Aziz Nesin’in *Saçkıran*’ı, Meliha İksel’in *Deli Kız*’ı, Attilâ İlhan’ın *Kurtlar Sofrası* romanı, Reşat Enis Aygen’in *Sarı İt*’i, Sevinç Çokum’un *Karanlığa Direnen Yıldız*’ı siyasî olaylar içinde yer aldıklarından dolayı aile ve sosyal yaşamları etkilenen roman kişilerinin hayatlarına yer veren romanlardır.

Savundukları ve yazılarına taşıdıkları siyasî görüşleri yüzünden hayatları etkilenen basın çalışanı roman kişilerini incelediğimizde bu roman kişilerinin hayatlarında meydana gelen değişimlerde ortak özellikler olduğu sonucuna ulaşırız. Bu sonuçları ise şu şekilde sıralayabiliriz:

⁵⁰³ Bu bölümde siyasî içerikli romanlarda ele alınan siyasî meselelerin aile içi ilişkilere olan etkisi üzerinde durulmuştur. Diğer bir ifadeyle siyasî konuların yalnızca aile yaşamına olan etkisinden bahsedilmiştir. Basın-siyaset ilişkisi, çalışmamızın 4. Bölümü olan “Basın-Siyaset İlişkisi” başlığı altında ele alınmıştır.

⁵⁰⁴ Uğur, V. (2013). *1980 Sonrası Türkiye’de Popüler Roman*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 271.

- Dönemin siyasal ortamından etkilenen ve politik meseleleri gazeteye taşıyan roman kişileri; idealist, çalışkan, haksızlık karşısında susmayan, cesur kişilikleriyle dikkat çekerler.

- Roman kişileri savundukları siyasî görüşler nedeniyle ya *Yarım Adam*'daki Mehmet Demir, *Vicdanından Af Dile*'deki Nuri Hâmit, *Baba Evi*'ndeki Abdülkadir Kemâlî Bey gibi yerini yurdunu bırakarak kaçmak zorunda kalırlar ya *Üç Katlı Ev*'deki Bahaeddin, *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Kâmil Bey, *Kurt Kanunu ve Yol Ayrımı*'ndaki Selim Nuri, *Kelleci Memet*'teki Murat Bey, *Saçkıran*'daki Oğuz Pasalmaz gibi sorgulanarak tutuklanırlar ya *Panorama*'daki Fuat, *Kurtlar Sofrası*'ndaki Mahmud Ersoy gibi öldürülürler ya da *Deli Kız*'daki Ekrem gibi ailesinin başına gelenlerden kendini sorumlu tutarak canlarına kıyarlar. Fakat her koşulda hem kendileri hem de aileleri zarar gören basın çalışanları, zor zamanlar geçirirler.

- İncelediğimiz romanlar arasında Hilmi Ziya Ülken'in *Yarım Adam*, Orhan Kemal'in *Baba Evi* ve Yusuf Ziya Ortaç'ın *Göç* isimli romanları, yazarlarının hayatlarından ya da kişiliklerinden izler taşıdığından otobiyografik özellikler taşıyan romanlardır. İsmi verdiğimiz bu romanlarda da siyasî hayatın aile içi ya da sosyal ilişkilere etkisini görmemiz mümkündür.

Basın hayatında yer alan roman kişileri Meşrutiyet, Mütareke, Millî Mücadele, Tek Parti, Demokrat Parti gibi farklı dönemlerde yaşayan bireyler olmalarına rağmen siyasî düşüncelerinden dolayı yaşadıkları sıkıntılar benzerlik gösterir. Siyaseti gazete yazılarına taşıdıkları için aileleri ve sosyal statüleri zarar görür. “*Görünümleri nolduysa olsun, sanat eseri olarak ortaya konan her şey zamanda –bir arka plan olarak- ya içinde bulunduğu toplumun ya da daha geniş ölçekte dünyanın politik sorunlarını yansıtmaktadır.*”⁵⁰⁵ Toplumsal belleğin dışı vurulduğu kaynaklardan olan edebiyat, sosyal ve siyasal gelişmelerin ele alındığı alanlardan biridir. Bununla birlikte toplumun içinde bulunduğu politik atmosferi romana taşıyan yazar, istediği mesajı roman üzerinden verme şansını da elinde bulundurur. Bu mesajı verirken de siyasî düşüncelerinden dolayı çeşitli sıkıntılar yaşayan bireylerin üzerindeki baskıyı, roman kişileri aracılığıyla eleştirir. İşte politik düşüncelerini gazetede açıkça ifade ettiği için hem toplumsal ilişkilerinin hem de sosyal hayatının olumsuz yönde etkilendiği basın çalışanlarından biri, Mehmet Demir'dir.

⁵⁰⁵ Güllülü, S. (1996). *Sanat ve Toplum*. Erzurum: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 83.

Mütareke Dönemi'nin ilk altı ayını konu edinen Hilmi Ziya Ülken'in *Yarım Adam* romanı; dönemin toplumsal, sosyal ve siyasal havası hakkında bilgi verir. Roman, Kuva-yi Milliye hareketinin Teşkilat-ı Bağiyeye yani eşkıya kuvvetleri olarak anıldığı bir dönemde yaşayan romanın merkezî kişisi Mehmet Demir'in hayatını anlatır. Mütareke Dönemi İstanbul'unun betimlendiği ilk sayfalarda Mehmet Demir'in hayatı hakkında da bilgi ediniriz. Zengin bir aileden gelen ve aile hayatı içinde önemli bir yere sahip olan Demir, eğitilmiş ve köklü bir aileden geldiği için sosyal yaşamda da sıkıntı yaşamadan yetişir ve yaşar. Yani zengin bir ailenin oğlu olan ve elit tabakadan gelen bir erkek karakteri yansıtan Demir, sosyal hayattaki rolünü kendisi seçer. Kendisine çizilen sosyal rolleri gerektiğinde yerine getirebilen gerektiğinde de bırakabilen genç adam, Bursa'da değişen sosyal çevresinin ona yüklemeye çalıştığı rolleri başta kabul etmek istemese de Kurdoğlu Bekir Bey'le tanıştıktan ve gazeteciliğe başladıktan sonra sosyal çevresinin duyarlı bir gazeteciden beklediği yeni rolleri kabul eder. Romanda tanıtılan bir diğer gazeteci, Kurdoğlu Bekir Bey'dir. Demir gibi maddî durumu oldukça iyi olan Bekir Bey, köşkünde büyük kızı Fahrünnisa, damadı Zeki ve küçük kızı Nurünnisa ile yaşar. Demir, Kurdoğlu Bekir Bey'le tanışmadan önce İstanbul'dan Bursa'ya giderken vapurda Bekir Bey'in kızı Nurünnisa (Nur) ile tanışır. Nur, babasını “*Biliyor musunuz, o eski bir muharrirdir. Gazeteciydi, sonra galiba iflas etmiş.*”⁵⁰⁶ cümleleriyle tanıtır. Gazeteciliğe meraklı olan Mehmet Demir, Nur'un bahsini ettiği bu gazetecilik işiyle yakından ilgilenir. Zira Türkiye'de gazete uğruna servetini batıran bir adamı dikkate şayan, mühim biri olarak görür. Çünkü Demir'e göre kumar ya da eğlence uğruna değil de bir fikri savunmak amacıyla servetini heba etmek oldukça önemlidir ve Demir, böyle yüce düşüncelere sahip biriyle tanışmak isteğiyle yanıp tutuşur. Gazetecilik sevdasına birçok malını ve parasını kaybetse de ailesine maddî anlamda rahat bir yaşam veren Bekir Bey, yine de küçük kızının takdirine nail olamaz. Nur, babasının uğruna servetini batırdığı bu arzusunu bir türlü anlayamasa da Bekir Bey, gazeteciliğe meraklı olan Demir'in saygısını kazanır. Hayat içinde istekleri doğrultusunda tavır alabilen Bekir Bey, aklına eseni yapan biridir ve hayatını, arzuları yönünde biçimlendirmeye çalışır. Diğer bir ifadeyle orta yaşlı bu adam, yaşadığı bütün sıkıntılara rağmen hayat karşısında güçlü ve ne olursa olsun isteklerinin peşinden gidebilen kişiliğiyle karşımıza çıkar.

Hilmi Ziya Ülken'in romanında yarattığı Mehmet Demir, yazarın kendi yaşamından az da olsa izler taşır. Dolayısıyla romanın otobiyografik özellikler taşıdığını

⁵⁰⁶ Ülken, a.g.e., 2012, 12.

söyleyebiliriz.⁵⁰⁷ Mütareke yıllarına yer veren romanda Kuva-yi Milliye hareketini destekleyerek Millî Mücadele'nin yanında yer aldığını belirten yazılar kaleme alan Mehmet Demir, görüşünden dolayı oldukça büyük sıkıntılar yaşar. Sıkıntılı dönemde gazetesini ve yazılarını, halkı mücadele konusunda aydınlatıp mücadelenin gerekli olduğunu ifade etmek amacıyla kullandığından İstanbul Hükümeti'nin ya da dönemin güç odaklarının hedefi hâline gelir:

“Demir, sabrı azaldığını gösterir gibi:

— Ne yapalım istiyorsunuz?

Hacı Toran, iki elini birden kaldırdı:

— Hiç... Şu kadar diyeceğim ki, ufak tefek havadisleri biraz daha ihliyatla yazsanız. Su uyur düşman uyumaz.

Kısaca sordu:

— Ne gibi?

— Mesela... Şu tabakhane meselesi.

(...)

Demir, birdenbire ilk zamanki tavrını aldı:

— İşittiğimize göre bu işle alakamız varmış!

Hacı Efendi yutkundü, kaşlarını çatdı, öniine baktı, tekrar gülerek:

— Yok canım... Evet, hem var, hem yok. Öyle mühim değil. Yani demek isterim. Kendi menfaatim için söylemiyorum. Zaten olmuş olmamış ne çıkar. (...) İş, fukaranın rızka bozulmasını.

(...)

⁵⁰⁷ 3 Ekim 1901 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelen Hilmi Ziya Ülken'in babası eczacı ve dişi mektebi uzvi kimya öğretim üyelerinden Alanyalı Mehmet Ziya Bey, annesi Muşfika Hanım'dır. Büyükbabası Abdürrahman Hilmi Efendi, Sultan Aziz zamanında gümrük idaresi müdürlerinden iken, şair Kazım Paşa ile birlikte Sadrazam Ali Paşa'yı hiciv etmeleri sebebiyle Yanya'ya sürülürler. Annesinin büyükbabası Kerim Hazret ise, Sultan Mecit zamanında 1856 Kırım Savaşı dolayısıyla çocuklarının Rus Çarlığı tarafından Osmanlı Türklerine karşı askere alınmaması için Kırım'dan Türkiye'ye göç eder ve büyük oğlu Salih Efendi ile birlikte İstanbul'da kürk ticareti yapar. Ortanca oğlu (Prof. Dr. Kerim Erim'in büyükbabası) Abdürrahman ise paşalığa kadar yükselir. Hilmi Ziya Ülken'in annesi Muşfika Hanım'ın babası ise Salih Efendi'dir. 1918 yılında İstanbul Sultanisi'ni (İstanbul Lisesi) ve 1921 yılında da Mekteb-i Mülkiye'yi (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi) bitirir. Aynı yıl Darülfünun-ı Osmanî, bugünkü İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Beşeri Coğrafya Kürsüsü'ne asistan olur. Aynı fakültede felsefe tarihi ve sosyoloji öğrenimi gören Ülken, 1933'e kadar sosyoloji, felsefe, tarih ve coğrafya öğretmenliği yapar. 1934'te uzmanlık eğitimi için Almanya'ya gider. Türkiye'ye döndükten sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Türk Tefekkür Tarihi Kürsüsüne doçent olarak atanır (1935). 1944 yılında profesör, 1957 yılında ordinaryüs profesör olur. 1973'te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden emekli olur. Hilmi Ziya Ülken, 1938-1943 yılları arasında *İnsan* dergisini yayınlar ve *Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*'ni yönetir. Türk düşünce tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla sosyal bilimlere önemli katkılar sağlamış olan Ülken 5 Haziran 1974 tarihinde İstanbul'da ölür.

Hilmi Ziya Ülken'in hayatı hakkında bilgi için bakınız: Avcı, N. (2005). *Düşün Anaforunda Bir Adam: Hilmi Ziya Ülken*. İstanbul: Dem Yayınları. / Bolay, S. H. (Şubat 2002). “Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken'den Hatıralar”. *Türk Yurdu Dergisi*. 22 (174), 20-23. / Bolay, S. H. (Şubat 2002). “Gülseren Ülker ile Babası Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken Hakkında Bir Söyleşi”. *Türk Yurdu Dergisi*. 22 (174), 55-59. / Erdem, H. H. (Şubat 2002). “Hilmi Ziya Ülken'in Kendi Kaleminden Hayatı ve Eserleri”. *Türk Turdu Dergisi*. 22 (174), 7-12. / Güngör, E. (Şubat 2002). “Hilmi Ziya Ülken İçin”. *Türk Yurdu Dergisi*. 22 (174), 5-7. / Sanay, E. (1986). *Hilmi Ziya Ülken*. Ankara: Başbakanlık Basımevi. / Sanay, E. (1988). *Hilmi Ziya Ülken: Psikolojisi, Sosyolojisi, Felsefesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu. / Vural, M. (2009). *Hilmi Ziya Ülken'in Varlık Felsefesi*. Ankara: Beyaz Kule Yayınları.

— Ya... Demek, bunlar fukara? Bu tabakhane sahipleri, sizler fukarasınız? Öyleyse, yanı başınızda her gün sızlanıp duran o çerçöp evlerin halkı nedir? O, kış günü derileri temizlemek için bellerine kadar çamurlara girenler nedir?⁵⁰⁸

Her zaman haklının ve güçsüzün yanında olan Demir, doğru olarak gördüğü olayları cesurca savunmaktan vazgeçmez. Halka, haklarını söyleyip yol gösterir. Ancak insanları isyana teşvik etmek ve gazetesinde işçiyi patron aleyhine ayaklandıran yazılar yazmak suçuyla sorgulanır, hatta yayınevi dahi yakılır. Hadiselerden sonra şehri terk etmek şartıyla tahliye edilen Demir'in ailesi de bu yüzden oldukça büyük sıkıntılar yaşar.

Yarım Adam romanının yanında Millî Mücadele Dönemi'ne yer veren ve bu dönemin siyasal, sosyal, toplumsal ya da kültürel olaylarını konu edinen romanlar arasında *Baba Evi* ve *Esir Şehrin İnsanları* romanlarını da sayabiliriz. *Baba Evi*'ndeki Abdülkadir Kemâli Bey ile *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Kâmil Bey, Millî Mücadele yıllarında benimsedikleri fikirlerden dolayı Demir'le benzer sorunlarla karşılaşır.

Yazarın yaşamından kesitler sunan ve “Küçük Adamın Notları” başlığı altında yayınlanan otobiyografik roman dizisinin ilk kitabı olan *Baba Evi*, Orhan Kemal'in kendi hayat hikâyesinden yola çıkarak kaleme aldığı romandır. Yazar; çocukluk ve gençlik yıllarından, aile hayatından ve yaşadıkları sıkıntılardan bahseder. Olayların birinci tekil kişi ağzından aktarıldığı romanın zamanı, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarıdır. Anlatıcı ve romanın merkezî kişisinin ailesi; anne, baba, ikisi erkek ikisi kız olmak üzere çocuklar, babaanne ve halalardan oluşan geniş, aynı zamanda geleneksel bir ailedir. İşgal yıllarının yansıtıldığı romanda ülkenin savaş yıllarındaki durumu, siyasî çekişmeler ve bu olumsuz ortamın içinde kalan aile, anlatıcının bakış açısından verilir. Doğduğunda babası Abdülkadir Kemâli Bey, Çanakkale Dardanos'ta topçu teğmeni olan anlatıcı, Adana'da dünyaya gelir. Anlatıcının okula başlamadan önceki çocukluk günleri Adana'daki konaklarının bahçesinde geçer. “Sonra okula verildim. Ne zaman? Nerde? Hangi okula ilkönce? Bilmiyorum. O kadar çok, o kadar çeşitli okul değiştirdim ki... İlk verildiğim okul bir ‘Aralık Mektebi’ydi, yahut da medrese...”⁵⁰⁹ sözlerinden fazlaca okul değiştirdiğini anladığımız anlatıcının otoriter ve sert mizaçlı baba olarak karşımıza çıkan babası Abdülkadir Kemâli Bey; avukat, siyasî parti lideri ve gazetecidir. Bununla birlikte Kuva-yi Milliye hareketine katılır ve sık sık Ankara'ya gidip gelir. Dönemin koşulları göz önüne

⁵⁰⁸ Ülken, a.g.e., 2012, 178-179.

⁵⁰⁹ Orhan Kemal, a.g.e., 2005, 13.

alındığında ailesi, onun Kuva-yi Milliye'ci olduğunun anlaşılmasını istemez ve çocuklarına dikkatli olmaları tembih edilir: “*Soran olursa, kömürcünün oğlu olduğumu söylememi sıkı sıkı tembih etmişlerdi. Babaannem, babama ait ne kadar kitap, kâğıt, fotoğraf, kılıç, tüfek varsa, daha doğrusu Ankara’daki babama ait ne varsa hepsini yatakların pamukları içine, tavan arasına saklamıştı.*”⁵¹⁰ Anlatıcının “*Ankara denince ben, yanık, çürük, paslı tahtalar ve kerpiç kalabalığından ibaret alt alta, üst üste evler, bozuk, dar sokaklarda sipersiz kalabalıklarıyla askerler, kalpaklı subaylar, Hâkimiyet-i Milliye gazetesi satan çocuklar ve suyu, akşamdan sabaha donmuş, çatlak bir testi hatırlarım.*”⁵¹¹ cümleleriyle anlattığı Ankara, aynı zamanda babasıdır. Diğer bir ifadeyle, anlatıcı çocuğun gözünden verilen Abdülkadir Bey, çocuğu için soğuk ve ciddi olarak tarif ettiği Ankara’dır. Hem sık sık Ankara’ya gittiği için babasını Ankara’yla özdeşleştirir hem de babasının Ankara gibi soğuk, otoriter ve ciddi olduğunu düşünür. Görüldüğü gibi geleneksel ailenin geleneksel baba rolünü üstlenen Abdülkadir Bey, aile hayatında aktif, güçlü ve otoriter olarak görülür.

*Baba Evi’ndeki aile, düşman askerlerinin gelmesiyle birlikte oturdukları konaktan taşınarak başka şehirlere gider. Şehirden şehre göç etmek zorunda kalan aile, zor günler geçirir.*⁵¹² Hükümet’e muhalif olan, kurduğu siyasi parti ve çıkardığı gazeteyle Hükümet’in tepkisini çeken Abdülkadir Bey’in partisi kapatılır ve Abdülkadir Bey, bu nedenle sorgulanır. Bu olayın akabinde Beyrut’a kaçmak zorunda kalır, daha sonra da annesi ve kız kardeşleri Türkiye’de kalırken eşi ve çocuklarını yanına aldırır. Beyrut’a gittiklerinde on yedi yaşında olan anlatıcı, oradaki yaşama tutunma süreçlerini şu sözlerle anlatır: “*Beyrut’ta Fıstıklı tarafında oturuyorduk. Lübnan tebaası olmadığımız için babama*

⁵¹⁰ Orhan Kemal, a.g.e., 2005, 18.

⁵¹¹ Orhan Kemal, a.g.e., 2005, 17.

⁵¹² Orhan Kemal, 15 Eylül 1914’te Adana’nın Ceyhan ilçesinde doğmuştur. Babası Abdülkadir Kemâli Bey, Darülfünun’da hukuk eğitimi almış, daha okul yıllarında İttihat ve Terakki Fırkası’na katılmıştır. Orhan Kemal’in annesi Azime Hanım ise Rumeli göçmenidir, rüştiyeyi bitirmiş ve iki yıl kadar Adana’da ilkokul öğretmenliği yapmıştır. Orhan Kemal Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerini yaşadığı o yıllarda, dönemi için eğitilmiş, aydın bir ailenin üyesi olarak hayata başlamıştır. Çocukluğunun ilk yılları Adana’da geçmiştir. Ancak, 17 Aralık 1918 yılında Tarsus, Ceyhan ve Adana, Fransız Kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Abdülkadir Kemâli Bey de ailesini daha güvenli saydığı Niğde’ye, ardından da Konya’ya taşımıştır. Aile, 1923’te Adana’ya dönmüştür. Abdülkadir Kemâli Bey, Ceyhan’da çiftçiliğe başlamış, aynı zamanda Adana’da *Toksöz* gazetesini çıkarmıştır. Gazetede yayımladığı bir yazı sakıncalı bulunca İstiklal Mahkemesi’ne verilmiştir. Şubat 1925’te başlayan Şeyh Said İsyanı sonucunda 4 Mart 1925’te *Takrir-i Sükûn Kanunu* çıkarılmış ve 6 Mart’ta da Bakanlar Kurulu kararı ile birçok gazete kapatılmıştır. *Toksöz* gazetesi de kapatılanlar arasında yer almıştır. Abdülkadir Kemâli Bey, on bir ay tutuklu kalmıştır. 26 Eylül 1930’da, Adana’da, Ahali Cumhuriyet Fırkası’nı kurmuştur. Bir basımevi satın alıp *Ahali* gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Böylece gazetede hem partisini tanıtmış hem de siyasal eleştiriler yapma olanağı bulmuştur. Bilgi için bakınız: Bezirci, A. (1984). *Orhan Kemal: Hayatı, Sanat Anlayışı, Hikâyeleri, Oyunları, Röportajları, Anıları*. İstanbul: Tekin Yayınevi. / Buyrukçu, M. (1984). *Arkadaş Anılarında Orhan Kemal*. İstanbul: Milliyet Yayınları. / Ögütçü, I. (2009). *Orhan Kemal’in Babası Abdülkadir Kemali Bey’in Anıları*. İstanbul: Everest Yayınları. / Ümit, A.; Ögütçü, I. (2012). *Orhan Kemal*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

avukatlık yaptırmıyorlardı. Babam da annemin bileziklerini bozdurdu, on altın lira sermayeyle, Burç Meydanı'na çıkan aralıklardan birisinde, yüksek bir apartmanın altında, küçük bir lokanta açtı."⁵¹³ Abdülkadir Bey'in açtığı lokantada anlatıcı ve kardeşi Niyazi, garsonluk yaparlar. Lokantanın kapatılmasıyla da anlatıcı, bir matbaada işçi olarak çalışır. Türkiye'de tanınmış bir siyasî parti lideri, bir avukat ve bir gazeteci olan Abdülkadir Bey, siyasî baskı yüzünden kaçmak zorunda kaldığı Beyrut'ta mesleğini icra edemez ve bir lokanta işletir. Görüldüğü gibi bambaşka bir statüde hayata atılan gazeteci, eski hayatına artık uzaktan bakar. Tek odalı, küçük bir evde oturan ailenin zar zor açtıkları lokanta bir süre sonra iflas eder ve Abdülkadir Bey'in sağlığının bozulmasıyla birlikte Niyazi çeşitli işlerde çalışarak aileye destek olur fakat anlatıcı, bir iş bulamaz. En sonunda babasının tanıdığı İbrahim Efendi'nin yardımıyla matbaaya işçi olarak girer ve matbaadaki görevi, kâğıt kesme makinesinin kolunu çevirmek olur. Türkiye'de matbaa sahibi olan Abdülkadir Bey, oğlunun matbaada işçi olması karşısında hüznülense de aile çok zor zamanlar geçirdiğinden sesini çıkarmaz. Sağlığının bozulmasıyla birlikte gününü evde kitap ya da gazete okuyarak geçiren eski siyaset adamı ve gazeteci, Türkiye'den gelecek iyi haberlerin de hayalini kurar. Hukuk eğitimi alan ve gazetecilik yapan Abdülkadir Bey, eşine ve çocuklarına olan sevgisini göstermeyen, sert bir babadır. Her zaman otoriter, korkulan, kızılan ve aynı zamanda saygı duyulan bir portresi olan Abdülkadir Bey, bu sert karakterini siyasî hayatında ve gazetede yazdığı yazılarında da gösterir. Abdülkadir Kemâlî Bey, maddî anlamda sıkıntı çekmeyen ünlü bir gazeteciyken yaşadığı sıkıntılar sonucu hayatın kendisine biçtiği yeni rolleri üstlenmek zorunda kalır. Beyrut'a kaçmasıyla yeni girdiği sosyal çevreye zorlansa da uyum sağlamaya çalışır ve Türkiye'deki yaşamından oldukça farklı olan bu yeni çevrenin, ilk başta dışında kalır. Ancak zamanla hayatının sunduğu rolü kabullenerek toplum içinde var olma savaşını verir. Hayatının farklı bu iki döneminde değişmeyen tek şey, aile içindeki konumudur. Her zaman otoriter olan Abdülkadir Bey, ailesi tarafından saygı duyulan ve korkulan biridir.

Siyasî meselelerin aile içi ve sosyal hayattaki ilişkileri nasıl etkilediğine şahit olduğumuz bir diğer roman, Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* isimli romanıdır. Millî Mücadele yıllarında İstanbul'un işgali sırasında yaşanan olaylara yer verilen romanda; İstanbul Hükümeti'nin tarafını tutanlar, Kuva-yi Milliye'yi destekleyenler ve vurdumduymazlar olarak üçe ayrılan insanların düşüncelerindeki çatışma ve olaylara bakış açıları anlatılır. Bu anlatılırken Kâmil Bey'in yaşadığı değişimi de okura veren yazar,

⁵¹³ Orhan Kemal, a.g.e., 2005, 31.

Kâmil Bey üzerinden ideal Türk aydınında bulunması gereken özellikleri de sıralar. Babası öldükten sonra genç yaşta büyük bir mirasa sahip olan Kâmil Bey, babası ölene kadar maddî anlamda bir sıkıntıyla karşılaşmaz. I. Dünya Savaşı başladığında yurtdışında olan Kâmil Bey ve ailesi, savaş bittikten sonra memleketine döner. Romanın merkezi kişisi Kâmil Bey'in şahsında, o yıllarda Türk insanına düşen görevlerin dile getirildiği romanda, Kâmil Bey'in iç dünyasındaki çatışmalar, benliğini bulmasına zemin hazırlar ve onu yazarın idealize ettiği bir aydın tipine çevirir. Kâmil Bey'in, kimliğini hatırlayarak Anadolu'nun kurtuluşu için mücadeleye katılması, Kemal Tahir'in vermek istediği tezin bir göstergesidir. Romanda, Türk tarihinin son derece önemli ve karışık bir dönemi seçilerek savaşın ve işgallerin birey ve toplum üzerindeki etkisi anlatılır. İstanbul Hükümeti'nin işgaller karşısında yetersiz kalması, kendisini güvende hissetmeyen insanların korkuları, umutsuzlukları, dönemin ve toplumun dramını meydana getirecek şekilde düzenlenir.⁵¹⁴ İstanbul'un işgal altında olması ve halkın içinde bulunduğu durum, daha önce zorluklarla karşılaşmayan Kâmil Bey'i derinden etkiler ve Behçet Necatigil'in söylemiyle “*aristokrat bir aydın olan Kâmil Bey, zamanla memleket insan ve gerçeklerini tanıyarak devrimci bir insan olur, Millî Mücadele'ye karışır.*”⁵¹⁵ İşte eşiyile yaşadığı sorunlar da bu noktadan sonra patlak verir ve Kâmil Bey'in Millî Mücadele'yi desteklemesi, aile içi ilişkilerinin bozulmasına neden olur.

Fikir hayatındaki gelişmeler, basın hayatına da yansır ve “*vatan, millet, insanlık, hürriyet, hak, adalet gibi mefhumların etrafında hakikî bir insan teşekkül eder. Memlekette hatırı sayılacak bir efkârı umumiye vücuda gelir.*”⁵¹⁶ Basınla birlikte yaşanan siyasal gelişmelerden halk, haberdar olmaya başlar ve birçok idealist basın çalışanı roman kişisi, siyasî fikirleriyle halka yol göstermeyi vazife olarak görür. Bahsini ettiğimiz vazifeyi üstlenen basın çalışanlarından olan ve Milli Mücadele yanlısı *Karadayı* gazetesini çıkarmada çocukluk arkadaşı İhsan Bey'in eşi Nedime Hanım'a yardımcı olan Kâmil Bey de, gazetenin İstanbul Hükümeti aleyhine faaliyetler yapması sebebiyle gazetede diğer çalışanlar gibi takibe alınır. Yunanlıların saldırı planlarını ele geçirdikten sonra Nedime Hanım'la birlikte bu planları Anadolu'ya göndermeye çalışırken tutuklanarak yedi yıl hapse mahkûm olur. Bunun yanında siyasî düşünceleri yüzünden tutuklanan Nevin, eşi Kâmil Bey'e sırtını döner.

⁵¹⁴ Karabulut, a.g.m., 2009, 135.

⁵¹⁵ Necatigil, B. (1971). *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları, 122.

⁵¹⁶ Tanpınar, A. H. (2001). *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 249.

Türkiye'nin çok partili demokratik düzene geçiş sürecinde ortaya çıkan en önemli siyasal oluşum, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıdır. II. Meşrutiyet hareketiyle pek çok siyasal parti ortaya çıktıysa da bunların hiçbirisi Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın bıraktığı türde bir etki ortaya çıkarmaz. Devriminin atılımlarını gerçekleştirmek, toplumda, devlet yaşamında köklü değişiklikler yapmak amacıyla bir siyasal partiye gereksinim duyduğunu ve bunların doğal sonucu olarak bir siyasal parti kurmak kararında olduğunu 6 Aralık 1922'de gazetelere verdiği bir demeçle açıklayan Mustafa Kemal, kurulacak partinin adının "Halk Fırkası" olacağını, partinin programının da halkçılık ilkesine dayanacağını ifade eder. Bu kararını açıkladıktan sonra tüm aydınları ve bilim adamlarını göreve çağırır.⁵¹⁷ Yeni bir düzen içine girmeye hazırlanan ülkede Tek Parti Dönemi'nden çıkılarak çok partili siyasal yaşama geçileceği haberi, başta basın dünyasını olmak üzere tüm insanları ikiye böler. Öyle ki kimileri böyle bir partinin kurulmasının gereksiz olduğunu savunarak Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yanında durmayı sürdürürken kimileri yeni açılan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı desteklemeye başlar. İşte siyasî hayatta ortaya çıkan değişim basına ve basın çalışanlarına da yansiyarak çoğu basın çalışanının bu konuyla ilgili görüşlerini gazetede ki köşelerine taşımasına neden olur. Bahsini ettiğimiz basın çalışanı roman kişileri arasında Vicdanından *Af Dile*'deki Nuri Hâmit, *Panorama*'daki Fuat, *Kurt Kanunu ve Yol Ayrımı*'ndaki Murat ile Selim Nuri, *Deli Kız*'daki Ekrem, *Kurtlar Sofrası*'ndaki Mahmud Ersoy ve Hüsnü Faik vardır.

Tanzimat'tan bu yana toplumsal değişim sorunuyla karşı karşıya kalan Türk aydını, kendisine toplum tarafından belirlenmiş bir misyon yüklenir. Ayrıca toplum yapısının güçsüzlüğü nedeniyle her politik sarsıntı öncelikle onu etkiler. Mizacı, kişisel zevk ve eğilimleri bakımından tamamen apolitik olabilecek bir aydın bile Türkiye'de sık sık politik tavırlar almak mecburiyetinde hisseder.⁵¹⁸ *Vicdanından Af Dile* romanındaki Nuri Hâmit, *Yarım Adam*'daki Demir gibi, millî davanın peşine düşen ve bu nedenle sosyal hayatı kısıtlanarak ilişkileri zarar gören basın çalışanlarındandır. Orta hâlli bir ailede yetişen ve Mülkiye Mektebi'ni bitiren Nuri, para ve ün sahibi olmak amacıyla gazeteciliğe yönelir. Daha ilk yazılarıyla basın camiasının ilgisini çeker ve önem verilen bir gazeteciye dönüşür. O dönemde fırka mücadeleleriyle çalkalanan İstanbul'da dönemin iktidardaki partisine

⁵¹⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Demirel, A. (1994). *Birinci Mecliste Muhalefet*. İstanbul: İletişim Yayınları. / Gazi Mustafa Kemal. (2005). *Nutuk*. İstanbul: Alfa Yayınları. / Tevetoğlu, F. (1991). *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. / Uyar, H. (1998). *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. İstanbul: Boyut Yayınları.

⁵¹⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Belge, M. (1975). "Politik Roman Üzerine". *Birikim*, (9), 40-47.

muhalefet edenlere mücahit gözüyle bakılır. Genç gazetecinin şöhret hırsı, onu Tek Parti iktidarının aleyhinde yazılar yazmaya iter:

“Gençlik, tecrübesizlik ve bilhassa şöhret hırsı Nurinin kafasını bulandırmıştı. (...) Hükümetin en yüksek erkânından birine hitaben neşrettiği bir açık mektupla büyük bir mesuliyet altına girmişti. Vaziyeti birdenbire o kadar vehamet kesbetmişti ki, o kanunî mesuliyetten kendisini hiçbir müdafaa kurtaramıyacaktı. En ağır cezaya mahkûm olacağı muhakkaktı. Bunu, kendisinden evvel arkadaşları anlamışlardı. Feci bir âkibete uğramaması için:

— Durma. Kaç. Mahvolacaksın...

Diye teşvike başlamışlardı.

Nuri de, bundan başka yapacak hiçbir şey olmadığını anlamıştı. Ve hemen Galata rıhtımına koşarak hazır vapurlardan birine atlamış, Mısır’a kaçmıştı.”⁵¹⁹

Nuri’nin kaçıışı, oldukça hazin bir kaçıştır. Zira bu olay, ona istediği şöhreti temin etmekle birlikte bütün düzenini alt üst ederek sosyal çevresini değiştirmesine ve nişanlısı Saadet’ten ayrılmasına sebep olur. Yazdığı siyasî yazılar sebebiyle İstanbul’dan kaçmak zorunda kalan gazeteci Nuri Hâmit’in Kahire’ye kaçmasıyla tüm hayatı değişir. Kahire’de İstanbul’daki hayatından farklı olarak oldukça zor zamanlar yaşar. İş bulmakta ve para kazanmada zorlanan genç adam, zor bir hayatla karşı karşıya kalır.

Cumhuriyet’in ilanından Demokrat Parti’nin iktidara gelişine kadarki olayları anlatan *Panorama*’da, ülke tarihini derinden etkileyen Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulma aşamaları ile sonrasının ve II. Dünya Savaşının izleri üzerinde durulur. Yakup Kadri’nin siyasî kimliğinden ve toplumsal bakış açısından izleri görmenin mümkün olduğu romanda yazar, düşüncelerini gazeteci Fuat aracılığıyla okura yansıtır. Olayların Mustafa Kemal’in ilkelerini savunarak bunları koruyan kesim ve bu ilkelere karşı çıkan azınlık olmak üzere iki farklı anlayışa yer veren roman, Millî Mücadele ruhunu ön planda tutar.

Cumhuriyet’in kurulmasıyla onun getirdiği yenilikleri sindirerek memleketinin ilerlemesi için kafa yoran Fuat, dürüst bir memur olan babası Osman Nuri Bey’in intiharından sonra ekonomik yönden çeşitli sıkıntılar yaşayan idealist bir gazetecidir. Zengin bir ailede doğup büyüyen, Galatasaray Lisesi’ni ve Hukuk Fakültesini bitiren Fuat, babasının ölümüyle maddî problemler yaşasa da onu tedirgin eden bambaşka bir durum vardır:

⁵¹⁹ Z. Melek, a.g.e., 1945a, 24-25.

“Zira, Fuat’a öyle gelirdi ki, her odası bir hapishane hücresi gibi dar, kasvetli, her odası bir ayrı dert ve üzüntü yuvası böyle bir evde, bir yarım yoksulluğa mahkûm, bir yarım yoksulluğun tezatları içinde çırpınıp durmaktansa, hilesiz, rıyasız, bir sefalete katlanıp onun basit şartlarına göre bir hayatta, hiç değilse kendi iç muvazenesini bulacak; yüreğini hırpalayıp kemiren eksiklik duygularından sıyrılacaktır. Zira, yine Fuat’ın fikrinde, ona ızdırap veren şeylerin adı yoksulluk, düşkünlük, darlık değildi; o, yalnız, tatlı yemekten, rahat evden güzel giyinip kuşanmaktan mahrum olmanın azabını çekmiyordu.

(...)

Zira Fuat, her türlü sınıf kaygusundan tamamiyle sıyrılmış olduğu kanaatindeydi. Doğup büyüdüğü muhite karşı kalbinde hasrete benzer bir his duymak şöyle dursun, hattâ ondan nefret bile ediyordu. İçinde kaynayan isyan hem geçmiş, hem bugünü kaplayan bir derinlik ve genişlik almıştı. Ona göre, her şeyi yıkmak ve bu cemiyeti yeni baştan kurup yapmak lazım geliyordu. Bu büyük hedefe varıncaya kadar da onun yeri, ne geçmiş devirlerin anakronik döküntüleri, ne de bu çağın küstah türedileri arasında olabiliirdi.”⁵²⁰

Tek amacının “aydın serseriler” diye nitelendirdiği basın camiasına girmek olduğunu öğrendiğimiz Fuat, bu doğrultuda okulunu bitirir bitirmez gazeteciliğe yönelir. Tam anlamıyla Yakup Kadri’nin siyasal ya da toplumsal olaylara bakış açısını yansıttığı gazeteci, yazarın romandaki sözcüsü konumundadır. Kemalizm’i dürüst ve ilerici politikacı gözüyle değerlendirerek siyasî meseleleri bir entelektüel olarak yorumlar. Fuat’ın ölümü de bu görüşlerinden kaynaklıdır. Zira çok partili hayata geçilmesiyle Atatürk inkılaplarına ve Cumhuriyet Halk Fırkası’na başlayan tepkiye sonuna kadar direnen Fuat, dergâh müritlerinin döverek öldürdüğü ilerici ve idealist gazeteci kimliğiyle hayata gözlerini yummuş olur.

Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluş yıllarını konu edinen romanlardan bir diğeri, Kemal Tahir’in *Kurt Kanunu ve Yol Ayrımı* romanlarıdır. Bahsini ettiğimiz romanlarından sonra Atatürk düşmanı olarak ilan edilen yazarı, bu romanlarıyla birçok edebiyatçı tenkit eder. Diğer bir ifadeyle Mustafa Kemal’i benimseyen Kemalist aydınlar tarafından tepki alır:

“Siz herkesi ne sandınız, bay Kemal Tahir? Alfabetiz Osmanlı aydını mı? Yoksa ölmüş kişileri yalan yanlış konuşturmayı bir mucize sanıyorsunuz da aynı mucizeyi bizleri uyutmak konusunda da başarabileceğinizi mi umuyorsunuz? Hep kaçak güreştiniz, düşüncelerinizi açık açık söylemek varken, ağzınızda geveleyip durmanız bu umudunuzun sonucu mu? Bir sözümler daha var size sizin gibi düşünenlerin solda gördükleri kimseler; Atatürk’ün yerle bir ettiği yabancı etkisini yeniden yitice Osmanlılarınıza taş çıkartacak ölçüde genişlettiler siz de, bu arada, değil doğru dürüst Türkçe’yle

⁵²⁰ Karaosmanoğlu, a.g.e., 2013, 182-183.

*yazmak, noktalama işaretlerini bile yerinde kullanmayı beceremezken, şaşırtıcı bir ün yaptınız. Bu iş nasıl oldu? Biz de bunda bir yabancı parmak arasak hoşunuza gider mi?*⁵²¹

Yukarıda verdiğimiz sözlerle Kemal Tahir'e ve romanlarına en keskin eleştirilerden birini yapan Tahsin Yücel, Atatürk'ü küçük düşürücü ve üstelik gerçekle alakası olmayan roman yazdığı için yazarı suçlar. Yapılan eleştiriler karşısında sessiz kalmayan yazar, asıl meselesinin Atatürk'ü ne övmek ne de yermek olduğunu söyleyerek kendini savunur:

*“Aslında ben ne Mustafa Kemal’e ne de Atatürk’e karşıyım. Atatürk de, Mustafa Kemal de bizim toplumumuzda bazı işler yapmış birer asker paşasıdır. Biz Ganalı kabile toplumu değiliz. Tarihimizde de bugünkü hayatımızda da pek çok paşa vardır. Bu nedenle herhangi bir paşaya ya da paşalar gurubuna karşı olmak zorunluluğunu şimdiye kadar hiç duymadım, şimdiden sonra da duyacağımı sanmıyorum...”*⁵²²

Yazarın *Kurt Kanunu* romanına baktığımızda Murat ve Selim Nuri, dikkat çeken gazeteciler arasındadır. Millî Mücadele'nin ismini dahi tartışmaya açan ve Cumhuriyet idaresinin irdelendiği romanda, diğer romanlarında olduğu gibi, yazarın temsilcisi konumunda Murat vardır. Kara Kemal'in çocukluk arkadaşı olarak romanda yer alan ve her zaman elinde kitap bulunan bir aydın olarak tarif edilen Emin Bey'in yeğeni Murat, Cumhuriyet devrimlerine inanan ve Atatürk'e İzmir'de yapılmaya çalışılan suikastı kınayan bir gazetecidir. 20'li yaşlarında olan gazeteci, halkçıdır ve Mustafa Kemal'e yapılan suikastı haksız bularak bunun memlekete zarar verdiğini savunur. Savunduğu bu görüşlerden dolayı da amcası İttihatçı Emin Bey'le fikir ayrılığı yaşar. Yani aynı aileden olmalarına rağmen iki farklı görüşü savunan Murat ve Emin Bey, siyasî meselelerden dolayı problemler yaşarlar. *Kurt Kanunu* ve *Yol Ayrımı* romanlarında karşımıza çıkan Selim Nuri, Murat'tan bazı yönleriyle ayrılır. Öyle ki hem gazeteci kimliğinden dolayı hem de çalıştığı gazeteye haber götürebilmek için yalan haber yapmaktan çekinmeyen Murat, Selim'e göre daha acımasızdır. Kuva-yi Milliye'ci olmasına rağmen çok partili hayata geçişte Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yaptıkları kısıtlamaları doğru bulmayan ve bunu açık bir şekilde dile getiren genç gazeteci, siyasî düşüncelerini dile getirdiği için ıssız bir yerde günlerce sorgulanır. Bu sorgulama da zaten hasta olan gazetecinin daha da hastalanarak ölmesine yol açar. *Deli Kız* romanındaki Ekrem de Selim Nuri'yle benzer sıkıntıları yaşar. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulduğu zamanlarda siyasî içerikli bir gazete çıkaran idealist adam, bu sıkıntılı dönemde yoksullukla ve hükümetle ilgili

⁵²¹ Özcan, U. ve Eğribel, E. (2003). *Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına (Sosyoloji Yıllığı Kitap 10)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Araştırma Merkezi, 290-291.

⁵²² Özcan ve Eğribel, a.g.e., 2003, 290-291.

görüşlerini yazılarında dile getirdiği için zor zamanlar geçirir. Askere gittiğinden gazeteyi eşi Leylâ'ya teslim eden ancak askerden yazdığı yazıları gazeteye yollayarak takma adla yayımlatan Ekrem'in yazılarının kısıpaca alınmasıyla hayatı olumsuz yönde değışir. Ekrem yerine hamile olduğundan daha az ceza alacağını düşündüğü için yazıları kendinin yazdığını söyleyen eşi Leylâ tutuklanır. Kendi politik görüşlerinden dolayı eşinin tutuklanmasını gururuna yediremeyen idealist gazeteci, hamile eşini gerisinde bırakarak intihar eder. Yani siyasî fikirler, bir ailenin dağılmasına neden olur.

Mustafa Kemal Atatürk'ün düşüncelerini benimseyen ve koyu bir Cumhuriyet Halk Fırkacı olan *Kurtlar Sofrası*'ndaki Mahmud Ersoy ve Hüsnu Faik de önceki sayfalarda bahsettiğimiz problemleri yaşayan gazeteciler arasındadırlar.

II. Dünya Savaşı sırasında olduğu gibi savaş sonrasında hemen hemen bütün devletler kendilerini ekonomik bunalımın içinde bulurlar. Dolayısıyla ülke vatandaşları da ekonomik sıkıntıların içine yuvarlanırlar ve birçok aile, ekonomik yönden çeşitli sıkıntılar yaşar. Aziz Nesin'in 1950'li yıllardaki gazetecilik anlayışını ve siyasî hayatı konu edinen *Saçkıran* isimli romanında annesi ve babası ile birlikte yaşayan Oğuz, bahsini ettiğimiz ekonomik bunalımdan etkilenen bireylerdendir. İşsiz olan gencin yaşı hakkında bilgi verilme de babasının "Burası aygır deposu değıl. Ben kazık kadar herifi evimde besleyemem..."⁵²³ sözleriyle Oğuz'un bu hâlimden memnun olmadığını ve en azından liseyi bitirmiş olabileceğini anlarız. Ailesi, onun çalışmasını ve bir memuriyete girmesini ister. Aramasına rağmen iş bulamayan Oğuz, şans eseri tanıştığı yazar ve şairler sayesinde edebiyat çevresine girerek onlarla dergi çıkarma sevdasına düşer. Meşhur olup para kazanacağını ve sosyal hayatta saygın bir kişi olacağını düşünürken ne para kazanabilir ne de sosyal statüsünü yükselterek bir yerlere gelebilir. Bu işten para kazanamadığı gibi, cebinden para bile gider. Saf bir kişiliğe sahip olan genç adam, ailesinin istediğı gibi düzenli bir iş bulmak için çabalamaktansa bir meyhanede karşılaştığı sanatkârların peşinden giderek onlarla oyalanmayı seçer. En sonunda da ne bir sanatkâr olur ne de eline para geçer. Yani ailesi tarafından saygı duyulmayan ve sürekli eleştirilen Oğuz, sosyal hayat içinde de bir konuma erişemez.

Türk siyasî tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olan 27 Mayıs 1960 İhtilali, sosyal yaşama yansıdığı gibi aile hayatına da yansır. Bu sıkıntılı zamanların aile içindeki

⁵²³ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 18.

bireylerde fikir ayrılığına yol açmasının örneğini, Sevinç Çokum'un *Karanlığa Direnen Yıldız* romanında da görürüz. Dönemin olaylarını ve olayların romanın merkezî kişisi Feridun'un ailesini nasıl etkilediğini o yıllarda 17 yaşında lise öğrencisi olarak karşımıza çıkan yazarın kendisi olan yazar anlatıcı aktarır. Annesi ve babasıyla birlikte oturan Feridun, ailenin tek çocuğudur. Müteşebbis, hareketli, demokrat şeklinde tasvir edilen ve romanda “*Doktor Enis Bey 1950 ufkunda yıldızı parlayanlardandı. Alnına düşen bükümü, bütün uçuk renklerin menevişlendiği gözleri belki biraz Servet-i Fünun içliliğindeydi ama, sürekli soran, araştıran, gerçekçi ifadeler, çehresini bu romantizme kolayca teslim etmiyordu.*”⁵²⁴ cümleleriyle tanıtılan Feridun'un babası Enis Bey, doktordur. Annesi Gülzade Hanım, ev hanımıdır. Feridun; annesinin naifliğini, babasının da safiyetini alır. Birey olarak insanın değerli olduğunu savunan, dürüst, kendi doğruları ile yaşayan insanların varlığını hayal eden oğluna herhangi bir konuda baskı yapmayan Enis Bey, oğlunun fikirlerini destekleyerek onun fikirlerine önem verir. Bu amaçla da oğlunu Veysel Bey'e götürerek onun sanat anlamında yetişmesini ister. Askerden yeni dönen ve mirasyedi gibi ortalarda dolanan, bununla birlikte bir edebiyat dergisine yazılar yazan ve art arda romanlar tasarlayan Feridun, Veysel'i ihtilalden önce tanır. Enis Bey, “*Bizim Feridun'u getirdim sana. Buranın suyundan, toprağından bir şeyler alsın diye. Ona ağabeylik edersin değil mi? Askerliğini yaptı, hamdı, pişmeye koyuldu. Şimdi tam pişmesi gerek.*”⁵²⁵ diyerek oğlunu Veysel'in “mekteb-i irfan” dediği matbaasına götürür. 35-40 yaşlarındaki Veysel, bir dostunun matbaa makinesi alması amacıyla para vermesiyle birlikte kendi işini kurar. Bu tanışmadan sonra Feridun, Veysel'e hikâyelerini ve makalelerini götürür. Hikâyelerini fena bulmayan Veysel, genç adamın makalelerini ise eksik bulur ve “*(...) her makale yazan, gazeteci olamaz biliyorsun.*”⁵²⁶ cümlesiyle onun zamanla gazete dilini öğreneceğini belirtir. Böylelikle Veysel'in yayınevinde işe başlayan Feridun, aynı zamanda yazacağı romanı da tasarlamaya başlar. Yunus Emre'yi seven ve derin bir maneviyata sahip olan Veysel, Anadolu ruhuna sahip erdemli bir insandır. Bir gün Feridun'u kendi matbaasının karşısındaki dairede bir yayınevi kuran Özhan'la tanıştırır. Hukuk mezunu olan Özhan romanda, “*Mağrur yüzü taştan yontulmuş bir yayınevi patronu hayallemekteyken, sarışınlığı çehresine tebessüm olmuş, kirpiklerinin çokçası inik, iki koltuk değneğini itirazsız kabullenmişliği ile Veysel ağabeyden daha genç,*

⁵²⁴ Çokum, a.g.e., 2014, 15.

⁵²⁵ Çokum, a.g.e., 2014, 16.

⁵²⁶ Çokum, a.g.e., 2014, 17.

*hemen hemen kendi yaşına yakın biriyle karşılaşmıştı.*⁵²⁷ sözleriyle tanıtılır. Feridun; Veysel ve Özhan'ı tanıdıktan sonra onların babası Enis Bey'den farklı olduğunu görür. Zira tipik bir Demokrat Partili olan ancak Feridun'un anlatımıyla *“halkın DP'liğinden başka bir taraftarlıkta, aristokraziyle örtülü, halkla tam kaynaşmayan, şehirli görgüleriyle sarılı bir DP'li”*⁵²⁸ Enis Bey'in tersine bu iki adamın partileri yoktur.

Feridun'un yaşadığı apartmanda Feridun'un amcası Profesör Sebati Bey, heykeltıraş olan eşi Sibel Hanım, oğulları Cangür; Sibel Hanım'ın kardeşi İncenaz ile eşi Binbaşı Kaya ve Kaya'nın halasının oğlu Gazeteci Asaf Bey ile eşi Tülin de oturur. Romanda inatçı yapısıyla karşımıza çıkan Sebati Bey'in siyasî düşünceleri abisi Enis Bey'le uymaz. Onun Demokrat Parti'ye olan nefreti, düşmanlık boyutundadır. Gazetecilik yapan Asaf Bey, Kaya Bey'in halasının oğludur ve hem apartmanda yapılan sohbetlerde hem de gazetede köşesinde Demokrat Parti ve yanlılarına karşı sarf ettiği ağır sözlerle ve yazılarıyla ön plana çıkar. Feridun'un yengesi Sibel'in kız kardeşi olan İncenaz, kocası Kaya Bey ve kızı İpek'le birlikte yaşar. İncenaz'a karşı kendisinin de anlayamadığı bir hayranlık besleyen Feridun, ona tıpkı Divan edebiyatı şairlerinin sevgiliye duydukları aşk ile tutkundur. 1960 Darbesi, akraba olan ve aynı apartmanda yaşayan bu insanların hayatlarından kesitlerle verilir. Bu karışık dönemde ülkedeki fikir ayrılıklarının yanı sıra aynı apartmanda yaşayan insanlar arasındaki görüş farklılıkları da dikkat çeker. Öyle ki kendi ailesi Demokrat Parti'yi desteklerken amcası Sebati Bey, gazeteci Asaf Bey ve Binbaşı Kaya ile onların aileleri Demokrat Parti karşıtı insanlardır. 1960 İhtilali öncesinde yaşanan olaylardan etkilenirler ve aralarındaki dostluk bozulur. İhtilale yaklaştıkça akşam yemeklerinde bir araya gelen aileler arasında huzursuzluk boy gösterir ve siyasî konuşmalar, yerini tartışmalara bırakır. Bu gerginlikler arasında Feridun'un hayatında bir değişiklik meydana gelir. Feridun, Demokrat Partili bir armatörün kızı Ece ile nişanlanır. Kısa bir zaman sonra da ihtilal patlak verir ve çevresinde ne kadar Demokrat Partili insan varsa bir anda ihtilal yanlısı bir tavır takınır. Bunlardan birisi de Ece'nin Demokrat Partili babasıdır. Zira 1960 Darbesi'nden sonra Demokrat Parti karşıtı olarak darbeyi haklı bulur ve savunur. Bununla birlikte zaten Demokrat Parti'yi desteklemeyen Gazeteci Asaf Bey, darbeyle birlikte gazetesinde Demokrat Parti aleyhine yazdığı yazılarla dikkat çeker. Bir akşam yemeğinde darbe yanlıları Profesör Sebati Bey, Asaf Bey, Binbaşı Kaya, Sibel ve İncenaz Demokrat Parti yanlılarını hakarete varan bir üslûpla eleştirirler. Enis Bey ise

⁵²⁷ Çokum, a.g.e., 2014, 19.

⁵²⁸ Çokum, a.g.e., 2014, 22.

kendi düşüncelerini savunur ve çıkan tartışmadan sonra Enis Bey, tutuklanır. Onu ihbar eden kişinin kim olduğunu düşünürken bir ayrılık daha yaşayan Feridun, nişanlısı Ece'yle Ece'nin isteği üzerine ayrılırlar. Eşini hapisten çıkarmak için uğraşan Gülzade Hanım, akrabası Hayrettin Paşa'yı arayarak ondan yardım ister ve Paşa, bu konuyla ilgileneceğini dile getirir. Bir süre sonra Hayrettin Paşa dediğini yaparak Enis Bey'i hapisten çıkarır. Enis Bey; evine, muayenesine ve şiirlerine yeniden kavuşur. Babasının serbest kalmasına sevinen Feridun, Ece'nin arayıp buluşmak istemesiyle tekrar sarsılır. Zira bu buluşmada Ece, Feridun'un kuzeni Cangür ile nişanlanacağı haberini verir ve bir süre sonra da Ece ile Cangür nişanlanır. İçinde başlayan çatışmayla birlikte Enis Bey, yeni bir eve taşınmaya karar verir. Hayatının en iyi hatırlayacağı bölümü, yaşadığı bu evde geçen Feridun, burayı bırakıp başka bir yere gitmek istemese de babasının kararına uymak zorunda kalır. Taşınacakları günün anlatılmasıyla biten romanda Feridun, Kaya Bey'den babası Enis Bey'i ihbar ederek tutuklanmasına sebep olan kişinin amcası Sebati Bey olduğunu öğrenir ve roman, *“Bir görünmez el, ruhunun kor ateşine yelpaze tuttu, su özetti öteden...”*⁵²⁹ cümlesiyle son bulur.

Siyasî görüşlerini yazılarında belirttikleri için oldukça zor zamanlar geçiren basın çalışanı roman kişileri, bu durumdan ötürü ailelerinin dağılmasından sosyal ilişkilerinin bozulmasına, sorgulanmalarından tutuklanmalarına, intihardan öldürülmelerine kadar çeşitli sorunlarla yüzleşmek zorunda kalırlar. Her daim mücadeleci ve idealist gazeteci kimlikleriyle ön plana çıksalar da yaşadıkları siyasî dönemin problemlerini bir kambur gibi sırtlarında taşırlar. İster iktidardaki partinin yanında olsunlar ister iktidardaki partinin karşısında hep karşı güç tarafında birçok düşman edinerek zor zamanlar geçirirler.

2.6.3.1.5. Kadın-erkek ilişkileri ve evlilik meselesi

Aşkı arayanlar ve birbirlerinin hayatlarında değiştirici rol üstlenenler

Her bireyin aşka bakış açısı, aşkı yorumlayışı ya da aşktan beklentisi farklıdır. İncelediğimiz romanlardaki erkek basın çalışanlarının da farklı görüşlere ve karakterlere sahip olmalarından dolayı âşık olma süreçleri ve âşık olduktan sonraki ruhsal yapıları farklılık gösterir. Kimi roman kişileri yaşadıklarında samimi ve mücadeleciyken kimi aşta pasif hâllerıyla dikkat çeker. Bununla birlikte erkek basın çalışanları ya birliktelik yaşadıkları kişinin hayatlarında önemli bir yere sahip olarak değiştirici rol üstlenirler ya da

⁵²⁹ Çokum, a.g.e., 2014, 303.

birlikte oldukları kadınlar, bu roman kişilerinin hayatlarının olumlu yönde değişmesini sağlarlar.

Zorlu bir meslek hayatları olan basın çalışanı roman kişilerinin aşka bakış açılarında ve aşkı arayışlarında iki farklı sınıfla karşılaşırız: Bunlardan birincisi âşık oldukları kadınların düşüncelerinde ve yaşam tarzlarında değişiklik yaratan basın çalışanlarıdır. *Aldatacağım* romanındaki Macit Pınar, *İstanbul'da Aşk Başkadır*'daki Ali, *Deli Kız*'daki Ekrem, *Kurtlar Sofrası*'ndaki Mahmud Ersoy bu grup içindedirler. *Vicdanından Af Dile* romanındaki Nuri Hamit, *Yağmur Duası*'nda Ferhat Gürz ve *Bıçağın Ucu*'ndaki Halim ise yaşamlarını ya da mesleklerine bakış açılarını değiştirecek derecede âşık oldukları kadınlarla birliktelik yaşayan ikinci grupta ele aldığımız basın çalışanlarıdır. Nuri Hamit, Ferhat Gürz ve Halim, düşüncelerinin olgunlaşmasına yardımcı olan zeki ve olgun kadınlarla birliktelik yaşarlar. İster hayatlarındaki kadınların düşüncelerinin olgunlaşmasına yardımcı olsunlar ister birliktelik yaşadıkları eğitimli ve kendi kültür seviyelerine uygun kadınların yaşam tarzlarını ya da mesleğe dair görüşlerini değiştirmelerine müsaade etsinler bütün basın çalışanlarının hayatlarına girecek kadınlardan beklentileri aynıdır. Zaten zor şartlar altında ve uzun saatler boyunca çalışan basın erbabı kişiler, hayatlarını daha da zorlaştıran kadınlar değil, hayatlarındaki zorluğu bir nebze hafifletecek genellikle kültürlü, zeki ve güzel kadınlar isterler. Gece gündüz çalışan bir emekçi olan basın çalışanlarının hayatlarına aldıkları kadınlardan tek bir beklentileri vardır: anlayışlı olmaları. Zira belirli mesai saatleri olmayan bu kişiler, kendilerini kıskanacak ya da bunaltacak kadınlardan uzak dururlar.

İncelediğimiz romanlara baktığımızda Esat Mahmut Karakurt'un *Aldatacağım* romanındaki Macit Pınar, Muallâ'nın hayatında; İlhan Engin'in *İstanbul'da Aşk Başkadır* romanındaki Ali, Liz'in hayatında; Meliha İksel'in *Deli Kız*'ındaki Ekrem, Leylâ'nın hayatında ve Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası*'ndaki Mahmud Ersoy, Ümid'in hayatında önemli bir yere sahiptir. Diğer bir ifadeyle basın hayatında çalışan Macit, Ali, Ekrem ve Mahmud, âşık oldukları kadınlar üzerinde etkilidirler.

Esat Mahmut Karakurt'un üç ana bölümden oluşan *Aldatacağım* romanının merkezi kişisi Macit Pınar; tek başına, İstanbul Şişli'de yaşamaktadır. Romanda ailesi hakkında bilgi verilmeyen Macit; 35 yaşında, uzun boylu, dalgalı sarı saçları ve kahverengi gözleri olan, özellikle genç kızlar arasında popüler bir yazardır. Zengin olduğunu öğrendiğimiz bu

meşhur yazarın, Şişli’de sahip olduğu büyük bir apartmanı, Ada’da bir villası, bankada birkaç defa Avrupa’ya gidip gelebilecek kadar parası bulunmaktadır. Yazarlık sayesinde geçimini sürdüren ve bekâr olan Macit’in ailesinden söz edilmez. Başarılı ve ne istediğini bilen bir yazar olarak karşımıza çıkan bu genç adamın hayatı, Macit’in bir hayranı olduğunu söyleyen bir kadının ona telefon etmesiyle değişir. İsminin Muallâ olduğunu öğrendiğimiz ve 23 yaşında olan bu kadın, sürdürdüğü kötü hayatı gerisinde bırakarak Macit’le yeni bir hayata başlar. Görüldüğü gibi maddî açıdan hiçbir sıkıntı çekmeyen ve mesleğinde başarılı olan Macit, Muallâ’nın yaşamında önemli bir rol üstlenerek Muallâ’nın yaşam tarzının değişmesini ve ahlaklı bir kadın olmasını sağlar.

İlhan Engin’in *İstanbul’da Aşk Başkadır* romanında uzun boylu, esmer, sert ve anlamlı yüz hatları olan, atletik vücuda sahip bir genç olarak tasvir edilen ve 25 yaşında olan Ali de, ünlü iş adamının tek kızı olan Liz’in hayatında dönüm noktası olur. Bir taşra şehrinde doğan Ali, taşrada geçirdiği yıllar boyunca hep İstanbul’un hayalini kurar; diğer bir ifadeyle İstanbul, onun çocukluk hayalidir. Hangi şehirde doğduğu, ailesi ya da maddî durumu verilmeyen gazeteci, Rumca ve İngilizce olmak üzere iki yabancı dil bilmektedir. Kültürlü ve kendini yetiştirmiş bir genç olan Ali, duygu ve düşüncelerini açıkça ifade edebilen, rahat bir kişiliğe sahiptir. Aile hayatı hakkında pek bir bilgi verilmesi de sosyal çevresi tarafından takdir edilen, çalışkan ve girişken bir gazeteci olduğunu söyleyebiliriz. Nilüfer adında bir kızla nişanlı olsa da bir haber peşindeyken tanıştığı Liz’e âşık olmasıyla işler, tamamen değişir. Amerikalı bir iş adamının tek kızı olan Liz de tıpkı Ali gibi nişanlı olsa da babasının tüm karşı çıkmasına rağmen Amerika’daki şatafatlı hayatından vazgeçerek Ali için İstanbul’da kalmaya karar verir. Hem *Aldatcağım*’da Macit hem de *İstanbul’da Aşk Başkadır*’da Ali, iki farklı karakterde ve sosyal statüdeki kadının fikirlerinin ve yaşam biçimlerinin değişmesinde rol oynayarak bu kadınları farklı bir dünyaya sürüklerler.

Macit ve Ali gibi Meliha İksel’in *Deli Kız* romanındaki Ekrem de evlendiği Leylâ’nın hayata ve toplumsal olaylara bakış açısının değişmesinde yardımcı olur. Leylâ, teyzesinin yanına Edirne’ye gittikten bir ay sonra teyzesinin komşuları Doktor Hamit Bey’in oğlu Ekrem’le tanışarak konuşmaya başlar. Masa başında yazarak çalışan kişileri sevmediğini söyleyen Ekrem; mücadeleci, hırslı ve çalışkan bir karaktere sahiptir. Eğitimli ve kültürlü olan genç adam, yirmi yedi yaşındadır. Doktor bir baba ve ev hanımı bir anneden oluşan geleneksel bir ailede büyür. Otoriter ve bazı kuralları olan Hamit Bey,

başka bir gençle görüştüğünü gördüğü için oğlunun Leylâ'yla evlenmesini istemez ve iki gencin nikâhlarına dahi gitmez. Evlendikten sonra yanlarında kalmaya başlayan oğlu ve geliniyle fazla konuşmasa da bu duruma alışmaya çalışır. Ayrıca farklı bir alanda eğitim almasına rağmen oğlunun gazetecilik yapma isteğine de saygı gösterir. İnsanın kendi hayatını yaşaması gerektiğine inanan ve bu doğrultuda hareket eden Ekrem, toplumsal olaylara karşı duyarlı bir gençtir. Maddî sıkıntı yaşamayan ve iyi bir aileden gelen Ekrem, siyasî düşüncelerini özgürce dile getirebileceği bir alanı seçerek gazeteci olur. Edirne'de eşi Leylâ'yla birlikte bir gazete çıkarmaya başlar. Bir süre sonra da askere gider ve hamile eşi, gazetenin sorumluluğunu üstlenerek gazetenin kapanmamasını sağlar. Askerdeyken de yazılarını yazmaktan vazgeçmeyen Ekrem; yazdığı siyasî içerikli yazılarını gazeteye yollar. Kendi yazdığı bir yazı yüzünden Leylâ'nın tutuklanmasını gururuna yediremez. Hamile eşinin bir müddet cezaevinde olacağını düşününce güçsüz ve yalnız hisseden Ekrem, bu acıya dayanamayarak intihar eder. Romanın başında güçlü ve kararlı kişiliğiyle verilen genç adam, yaşadığı bu olay neticesinde ailesini geride bırakarak kaçmayı seçer ve intihar eder. Görüldüğü gibi Ekrem, Leylâ'nın şımarık kız rolünden çıkarak olgunlaşmasını sağlasa da yaşadıkları ilk problemde onu yalnız bırakıp ölmeyi tercih eder. Yani Ekrem, Leylâ'nın hayatını hem olumlu hem de olumsuz bir şekilde etkiler.

Deli Kız romanındaki Ekrem gibi değiştirici rol üstlenen bir diğer gazeteci de, Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası*'ndaki Mahmud Ersoy'dur. Öteki ismi Mustafa Kemal olan Mahmud Ersoy, Gazeteciler Sendikası'nın kurucu üyelerindendir. Kuva-yi Milliye'nin ve Mustafa Kemal'in bütün hedefleri, onun da hedefleridir. Kemalist bir dünya görüşüne sahip olan gazeteci, 1339 (1926) Gönen doğumludur. Ailesi hakkında bilgi verilmeyen ve maddî durumu iyi olmayan Mahmud, Tarlabası Pelesenk Sokağında bulunan Madam Karanfilya'nın evinde pansiyoner olarak kalır. Bir kere Markos İsyanı sırasında Yunanistan'a, bir kere de Hüsnü Zaim devrilir devrilmez Suriye'ye giden gazeteci, şaşırtıcı ve iğneleyici röportajlarıyla tanınır. "Düşmanı kum gibi" ifadesiyle, yazdığı yazılar yüzünden düşmanın çok olduğu dile getirilir. Çevresinde, ona saygı duyan ve onu örnek alan birçok insanın yanında dürüst gazeteci kimliği yüzünden ona kin besleyen insanlar da vardır. İki yıldır Ümid'le birlikte olan Mahmud, güçlü ve bağımsız bir kişiliğe sahiptir. Savunduğu olayların peşinden canı pahasına giden, araştırmacı, tutarlı ve aldığı karardan dönmeyen genç adam, mesleğinde başarılıdır. Ancak bu başarısının ve hayata karşı tutumunun bedeli ağır olur. Zira araştırdığı bir olay yüzünden öldürülür. Patronu Hüsnü Faik için Mahmud, Millî Kurtuluş hareketini, aynı hızla, tarihi ve içtimai mecrası içinde,

son neticelerine kadar götürmek çarelerini arayan, şuurlu ve aydınlık münevverlerden biridir. Mahmud'un ölümünü zamansız ve hazin olarak görür. Gazetesinde yazdığı yazıda hem Mahmud'un hem de gazetenin parmak bastığı millî davaların ve demokrasi mücadelesinin büyük ehemmiyeti üzerinde ısrarla ve inatla durmanın, Mahmud'un ölümünden sonra kendileri için büsbütün vazgeçilmez bir vazife olduğunu dile getirerek resmi makamların, bu karanlık cinayeti örten esrarı dağıtacağına, kafalarda beliren istifhamları teker teker sileceğine inanmak istediğini söyler. Sözünü sakınmayan, memleketini ve hürriyetini seven, gazetesini yıllarca türlü musibete ve haine karşı durarak çıkaran, hiçbir zaman, hiçbir sebepten eğilip bükülmeyen Hüsnü Faik, kendini ve gazetesini “*Yeni nesiller, cumhuriyetçi olmanın mana-yı hakikisini, layıkıyla ihata edemiyor. (...) bu ülkede cumhuriyetçilik, düpedüz kahramanlıktı. Biz o zaman da cumhuriyetçi idik, o zaman da hâkimiyet-i milliye'ye taraftar idik. Sonra, rica ederim, 1945'de diktatörlüğe ilk başkaldıran gazetelerden birisi de, Birlik olmadı mı?*”⁵³⁰ cümleleriyle tanıtır. Hürriyetperver zabıt bir babanın oğlu olan Hüsnü Faik, *Birlik* gazetesinin başmuharriridir. Alıntıdan da anlaşılacağı üzere toplumsal bilinci uyandırmaya hizmet eden gazeteci, fıkri bir gazete çıkararak halkı aydınlatmayı amaçlar. Boşanmış kızıyla yaşayan Hüsnü Faik de tıpkı Mahmud gibi başarılı ve gözü pek bir gazetecidir. Bütün tehditlere, saldırılara, tutuklamalara rağmen inatla ve pes etmeden gazetesini çıkaran gazeteci, çevresinde saygı duyulan biridir. Mahmud'un ölümü, Hüsnü Faik'i derinden etkilediği gibi sevgilisi Ümid'in de hayatında oldukça radikal kararlar almasının yolunu açar.

Önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz durumun dışında bazı erkek basın çalışanlarının düşünceleri, hayatlarına giren kadınlar aracılığıyla da değişebilir. Z. Melek'in *Vicdanından Af Dile* romanındaki Biyanka, Nuri Hamit'in; Refik Erduran'ın *Yağmur Duası*'nda Gülizar, Ferhat Gürz'ün; Attilâ İlhan *Bıçağın Ucu*'nda Suad, Halim'in düşüncelerinin olgunlaşmasına yardımcı olan kadınlardır.

Nuri Hâmit'in yazdığı yazılar sebebiyle İstanbul'dan kaçarak Kahire'ye gitmesi ve değişen hayatını konu edinen Z. Melek'in kaleme aldığı *Vicdanından Af Dile*, Nuri Hâmit'in Kahire'de kaldığı pansiyonda uyanmasıyla başlar. Geldiği ilk geceyi, büyük Emperyal Otel'de geçiren ancak bu lüks otelde kalmak için parası yeterli olmayan genç gazeteci, arkadaşının yardımıyla pansiyona yerleşir. Üç gün önce Kahire'ye kaçmak

⁵³⁰ İlhan, a.g.e., 2003, 31.

zorunda kalan Nuri için burada olmak zordur. Zor bir hayatın onu beklediğini düşündüğü sırada kaldığı pansiyondaki komşusu Opera Sanatçısı Biyanka ile tanışmasıyla yalnızlığını bir nebze de olsa gidermeye çalışır. Olağan ve sakin bir genç olmadığını düşünen Nuri, 22 yaşındadır. Kahire'ye kaçmadan üç ay önce İstanbul'da eski vezirlerden Şükrü Paşa'nın torunu Saadet ile aşk yaşamaya başlayan bu gazeteci, orta hâlli bir aileden gelir. Ancak ailesi hakkında pek bir bilgi verilmez. İyi yetişmiş ve sadık biri olarak karşımıza çıkan Nuri, hep hayatın kendine uygun gördüğü rolleri oynamak zorunda kalmıştır. Fakat hayat karşısında hiçbir zaman çaresiz olmayıp kendi emeğiyle bir yerlere gelerek sosyal yaşamda başarılı bir konuma gelir. Uğradığı haksızlıklar karşısında güçlü durmayı ve yoluna devam etmesine Biyanka yardım eder.

Bir kadının fikirlerinin değişmesini sağladığı roman kişilerinden biri de Refik Erduran'ın *Yağmur Duası* romanının merkezî kişisi Ferhat Gürz'dür. Ferhat Gürz, seyahat röportajlarıyla ünlenen meşhur bir muhabirdir. Romandan ekonomik durumunun iyi olduğunu öğrendiğimiz gazeteci roman kişisi, bu mesleğe yirmi dört yaşında başlamıştır ve otuz iki yaşındadır. Ailesi hakkında bilgi verilmeyen Ferhat, yabancı dil bilen, eğitilmiş, kültürlü ve mesleğinde başarılı bir gazetecidir. Gazeteci Ferhat Gürz'ün hayatı, çalıştığı gazetenin kendisini Avusturyalı Muhabir Herr Mayer'le birlikte Anadolu'ya göndermesi ve köylere dair bir röportaj hazırlamasını istemesiyle birlikte değişir. Anadolu'nun çeşitli yerlerini gezdikten sonra gittikleri Pınarlı köyünde köyde öğretmenlik yapan ve köy muhtarının kızı olan Gülizar'la tanışır. "İstikbalin Türk köylüsü" olarak tanıttığı Gülizar, Ankara'da okumuştur. Gülizar'ın gazeteciliğiyle ilgili söylediği sözlerden etkilenmesiyle birlikte gazeteciliğe dair görüşleri değişen Ferhat, "Model Türk Köyü" kurma girişimiyle okuyucu karşısına çıkar. Gülizar'dan önce gazete patronunun isteği doğrultusunda bireysel konularla alakalı yazılar yazarken ülkesinin ve insanların refahını düşünen, duyarlı bir öğretmen olan Gülizar'dan sonra toplumsal konulara ağırlık vererek topluma bakış açısını değiştirir. Ferhat, bireyleri toplumsal amaçlar yönünde harekete geçirdiği ve köyün gelişmesine katkıda bulunacağı için "*Gülizar! O da burada doğmuştu ve şimdi herhangi bir Avrupa salonundaki züppe karıları kışkandıracak kadar cazip, zeki, mükemmel bir insandı. Demek olabiliyordu bu iş? Şimdiki rezalet Allahın emri değildi demek? Gülizar, istikbalin Türk köylüsüydü!*"⁵³¹ cümleleriyle tasvir ettiği Gülizar'ın sevgisini kazanır. Bir gazeteci olarak Ferhat, gelişmemiş bir köyde yaşayan ve kendini bu köye adayan Gülizar'ı Avrupa'da yaşayan kadınlarla kıyaslar. Bu kadını, yalan haberlere inanmasa bile inanma

⁵³¹ Erduran, a.g.e., 1974, 77.

ihtiyacı ile yazılarını okuyan, o yazılarla eğlenmesini bilen ve ona hayranlık besleyen diğer kadınlardan farklı bir yere oturtur. Sekiz yıllık iş hayatı boyunca onun kimliğini kullanarak ona iş yaptıran ve bundan kazanç sağlayan çevresindeki kadınlardan farklı olarak Gülizar'ın sadece toplumu düşünmesi ve toplumun kalkınmasını arzu etmesi Ferhat'ı etkiler.

Attilâ İlhan Türkiye'deki aydınların yaşamına ve iç çatışmalarına yer verdiği *Bıçağın Ucu* romanındaki Halim de hayatındaki boşluğu ve kendine olan güvensizliğini bir kadınla gidermeye çalışan erkeklerdendir. Evlenmeden önce parasal yönden hiçbir sıkıntı yaşamayan Halim, babasının Suat'la evlenmesine karşı çıkmasıyla yıkılır. Babası tarafından reddedilen ve maddî anlamda desteği kesilen Halim, babasına mektuplar gönderip aradaki buzları eritmeye çalışsa da başarılı olamaz: “(...) benim gözümde bitti, demişti, artık yaşamıyorsun! Seni tanımıyorum: Halim adında oğlum yok! Tek erkek evlâdım, Osman, inşallah mürüvvetini fazlasından göreceğim.”⁵³² Egeli eşraftan bir ailenin oğlu olan Halim'in abisi Osman Hacıbeyoğlu, Demokrat Parti milletvekillerindendir. Ege'den İstanbul'a geldiğinde bu yeni çevresine alışamayan ve bocalayan Halim, geleneksel ailesinin aşılamaaya çalıştığı düşünceler ile büyük şehrin değerleri arasında kalır. Halim, “suskun, az konuşan, omuzlarına dağılan yoğun, bal rengi saçları olan” bir kadın olarak tarif ettiği Suat'ın kendisini “şımarık, kendi gücüyle ayakta duramayan, yetersiz, yeteneksiz bir korkak, babasının parasıyla geçinen bir asalak” olarak gördüğünü ancak bu konuda yanıldığını düşünür. Fakat Suat'ın yanıldığına inanmak istese de cesur olduğuna inanan Halim, tesadüfen yer aldığı sol çevrede hiçbir eylemi bulunmamasına rağmen sürgün edileceği ya da tutuklanacağı korkusuyla yaşar. Fransız Filolojisi mezunu olan ve Halim'le evlendikten sonra arkadaşlarıyla görüşmeyi ya da gazete okumayı bırakarak kendi kabuğuna çekilen Suat, gençliğinde karşılaştırmalı tarih araştırmaları yaparak memlekete ün salmış ünlü bir yazar olma hayalleri kurar. Abisinin siyasî görüşünden dolayı Halim'in gazeteden çıkarılmasıyla birlikte geçim sıkıntısı yaşayan Suat, yaşadığı evin bir odasını kiraya vermek için ilan verir ve Yüzbaşı Demir, odayı kiralamak istediğine dair Suat'a bir mektup gönderir. Halim, Suat'a Fransızca dersleri vermeyi teklif ederek Suat'ı pansiyoner almaktan vazgeçirmeye çalışsa da Suat, bu düşüncesinden vazgeçmez ve Demir, eve yerleşir. Demir'in eve gelmesi, Suat'ın düşüncelerinde değişime yol açar ve Suat, toplumsal ve siyasal hayata dair fikirler üreten, tartışan bilinçli bir kadına dönüşür. Diğer bir ifadeyle, Demir'in gelişi, Suat için bir uyanış olur. Suat için babasını dahi

⁵³² İlhan, a.g.e., 2001, 33.

karşısına alan Halim, maddî sıkıntılar nedeniyle zor zamanlar geçirir ve genç adamın eşiyle arası bozulur. Ünlü bir oyuncu olmayı istese de bu emeline ulaşamayan Halim; çevresiyle ilişki kuramayan, pasif ve güvensiz kişiliğiyle ön plana çıkar. Hayata karşı bu güvensizliğinin nedeni olarak da ailesini görür. Güvensizliğini ve hayat içindeki başarısızlığını Suat'la gidermeye çalışır.

İlişkilerinde mutsuz olanlar ve aldatan ya da aldatılanlar

Aşk ya da sevgi, roman kişilerinin yaşadığı duygusal çatışmalardan dolayı farklı biçimleriyle karşımıza çıkar. Kişilerin yaşadığı bu çatışmalar neticesinde ya aşk kuvvetlenerek sağlam bir şekilde ilerler ya da aşk kaybolmaya mahkûm olur. Aşk konusunda tereddüt yaşayan roman kişileri, daha çok gerçek aşktan ziyade kendi arzularının peşinden giden ve duygusal yönden zayıf olan kişilerdir. Bu kişiler de ilişkilerde ayrılmayı veya ayrılmayıp aldatmayı seçerler. Diğer bir ifadeyle basın hayatında çalışanların düzenli bir hayat kurmada ya da evliliklerinde pek de başarılı olduğunu söyleyemeyiz. Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi, Sait Faik Abasıyanık'ın *Kayıp Aranıyor*'undaki Özdemir, Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına*'sındaki Kenan, Afet Ilgaz'ın *Aşamalar*'ındaki Hakkı Kotar ve Mehmet Meriç, evliliklerinde aradığını bulamayan mutsuz erkeklerdir. Bu nedenle de eşlerini aldatırlar.

Reşat Enis Aygen'in II. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'da yaşayan gazeteci Selâmi'nin hayatına yer verdiği *Ağlama Duvarı*'nda Selâmi, yazdığı *Düşkünler Pansiyonu* romanını bastırmak için uzun bir süre uğraşır ve bu uğraşları sırasında doktor olan Nedret Hanım'la karşılaşır. Nedret Hanım'la tanıştıktan sonra genç kadının kendine yardımcı olmasıyla ve onu desteklemesiyle ondan etkilenerek karısı Şükran'ı onunla aldatır:

“Gözlüğümü çıkardım, camlarını sildim, titriyordum. Yüziime iğlenen sigara dumanına, gülümseyen gözlerdeki bakışa bir anlam veremedim. Nasıl olabilir? Tanınmış hariyeci Ferit Bey'in karısı... Ünlü kadın hastalıkları uzmanı ve operatör doktor Nedret... Bu aydın kadın, kazancı çok az, sosyal durumu şöyle böyle bir memurla!? Hayır, yanılıyordum. Güzel ve yakışıklı değildim. Aydınlık, başa gözlüğümü parlatıp da gözlerim görünmediği zaman, sıksa suratım büsbütün donuklaşırdı. Dişlerimin yarısı takmıydu.”⁵³³

Kendini meslek hayatında başarılı bulmayan ve çirkin olduğunu düşünen Selâmi, mesleğinde başarılı ve güzel bir kadının kendisiyle ilgilenmesi karşısında hem şaşırır hem

⁵³³ Aygen, a.g.e., 1983, 85.

de bu durum, onun gururunu okşar. Çalışmayan ve okumamış eşi Şükran'la aralarında kültür farkı olduğuna inanan, bununla birlikte sağlıklı bir ilişki ya da iletişimlerinin olmadığını ifade eden gazeteci, Şükran'a ihanet etme konusunda bir dakika dahi düşünmez ve evli olan Nedret ile yasak bir ilişkileri başlar.

Eşini aldatan isimlerden biri de Sait Faik Abasıyanık'ın *Kayıp Aranıyor*'undaki Özdemir'dir. Özdemir, eşi Nevin gibi özgür, kuralları umursamayan, hayatın tadını çıkararak yaşamaktan zevk alan biridir. Özdemir'in hayata karşı olan bu tutumu, onun aile hayatı içinde başarısız olmasına neden olur. Zayıf bir karaktere sahip olan Özdemir, Nevin'i Amerikalı bir gazeteciyle, üstelik Nevin'le yaşadığı evde aldatır. Özdemir'i kadın gazeteciyle birlikte kendi yataklarında gören Nevin, evi terk eder. Özdemir'in Nevin'i birlikte yaşadıkları evde, başka bir kadınla aldatması aile kurumuna olan bakış açısını verir. Eşine ve aile kurumuna saygısı olmayan genç adam, ilişkisinde sadakatten ve sevgiden çok cinselliğe önem veren bir karaktere sahiptir. Hayatın tadını çıkarmak isteyen Özdemir, Nevin'i umursamadan toplumun ona verdiği özgürce yaşama hakkını sonuna kadar kullanabileceğini düşündüğü için evliliğinde başarısız olur.

Evliliğinde başarısız olan ve eşini aldatan basın çalışanları arasında Vedat Türkali'nin Demokrat Parti iktidarının yönetimi sırasında Türkiye'nin geçirdiği zorlu süreci anlattığı romanını *Bir Gün Tek Başına* romanının merkezî kişisi Kenan da vardır. 39 yaşında olan Kenan, eski bir devrimcidir. Evlidir ve Zeynep isminde bir kızı vardır. Dokuz yaşına kadar Tokat'ta yaşayan genç adam, babasının Üsküdar Nüfus Memurluğuna atanmasıyla ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşir. Üniversite yıllarında tanıştığı Nermin ile 14 yıldan beri evlidir ancak Kenan'ın “*Yalnız on dört yıllık evlilikle yıpranan değil, bu evlilikle birlikte bitti, yok oldu sandığı şeyler de kımıldıyor, aralarına giriyordu artık.*”⁵³⁴ sözleriyle evliliğinde mutlu olmadığını anlayabiliriz. Üniversitede öğrenciyken devrimci mücadele içinde aktif bir şekilde yer alan Kenan, komünizm propagandası yapma nedeniyle fakülteden arkadaşı Selami ile birlikte gözaltına alınır: “*Elin kolun bağlı, geçmiş karşına bir sürü namussuz herif; ‘Vatanı satıyorsun ha, ulan puşt, ulan eşşoğlueşşek,’ diye. Şırıraak, şırıraak. Ayağa fırladı birden. On beş yirmi yıl önce genç bir üniversiteli iken yediği iki tokat ara sıra böyle yeniden patlıyor gibiydi yüzünde.*”⁵³⁵ Birkaç gün müdüriyette kalan Kenan, yaşadığı bu olaydan sonra düşüncelerinden vazgeçerek düzenli bir yaşamı

⁵³⁴ Türkali, a.g.e., 2013, 10.

⁵³⁵ Türkali, a.g.e., 2013, 8.

seçmeye karar verir: “*Biz kurtardık paçayı, neyse! Kurtardın ya!.. O kalın kaşlı polis, iki tokatta kurtarıverdi seni! Demek vatani satıyormuşsun, dayağı yiyince vazgeçtin.*”⁵³⁶

İçinde bulunduğu düzene karşı olduğu hâlde susmayı ve köşesine çekilmeyi seçen Kenan, korkak ve çekingen biri olarak tanıtılır. Sürekli hayatını sorgulayan Kenan’ın hayatı, bir akşam eski arkadaşlarından Sait ile karşılaşmasıyla farklı bir yöne doğru gider. Gittikleri meyhanede, Günsel ile tanışır. Üniversitede öğrenci olan ve felsefe okuyan Günsel, yirmi iki yaşındadır. Tutumunu Marksçı buldukları için tezi onaylanmayan genç kız, beş sene olmasına rağmen bir türlü okulu bitiremez. Günsel, işçi bir ailenin kızıdır.

Günsel ile arasında bir yakınlık doğan Kenan, Günsel’le tanıştığı gecedan sonra sürekli onu düşünür ve bir müddet sonra da Günsel ile Kenan arasında ilişki başlar. Günsel, “*Kenan’ın hiçbir şeyi batmıyor böyle. Bencilliği, saçmalığı, tutarsızlığı yok mu?.. Bazen güldürüyor bile insanı. Ama öyle içten ki... Özünde bir arınmışlık var. Çektiği acılardan belki de!..*”⁵³⁷ sözleriyle tarif ettiği Kenan’ı sevse de iç hesaplaşmalar yaşar. Diğer bir ifadeyle evli ve çocuklu bir adamla yaşadığı ilişki onu tedirgin eder. Günsel’de vazgeçmek zorunda kaldığı kimliğini bulan Kenan ise, bunu Günsel sayesinde düzeltebileceğini düşünür. Günsel’i çok seven Kenan, eşi Nermin’den boşanmak ister: “*Boşunaydı... Acımak, tiksinti duymak, kızmak boşunaydı. Nasıl olsa artık duramam Nermin’le. Ayrılmamız kaçınılmaz.*”⁵³⁸ Fakat bunu kabul etmeyen Nermin, zorluk çıkarır. Kenan’dan hamile kalan Günsel, Kenan’ın gizli polis olduğu bilgisinin yayılmasıyla onu çok sevmesine rağmen onunla olan ilişkisini bitirmek ister. Günsel tarafından terk edilen Kenan, bunalıma girer ve Günsel’i unutmayı ümit eder. Kenan, annesinin evine giden Nermin’i arayarak ondan af diler ve evliliklerine bir şans daha vermesini ister. Daha sonra Günsel’e de polis olmadığını bildiren bir mektup yazar. Ancak yaşadığı sıkıntılara dayanamayarak bunalıma sürüklenen Kenan, bileklerini keserek intihar eder ve sabah eve gelen Nermin tarafından banyoda kanlar içinde bulur. Tutuklanmadan önce toplumsal konulara duyarlı olan Kenan, tutuklandıktan sonra düşüncelerinden vazgeçerek eşi ve kızıyla birlikte sakin bir hayat sürmeye çalışır. Ancak eşiyle aralarında düşünce farklılıklarını olduğunu ifade eder ve aile hayatında iyi bir eş olamadığı gibi kızına vakit ayırmayarak iyi bir baba olmadığını da gösterir. Aile içindeki mutsuzluğu, onu eşini aldatmaya sevk eder ve Kenan, kendinden yaşça küçük Günsel’le eşini aldatır. Günsel, Kenan’ın hayatında değiştirici bir role sahiptir. Öyle ki Günsel’le birlikte tekrar gençlik

⁵³⁶ Türkali, a.g.e., 2013, 20.

⁵³⁷ Türkali, a.g.e., 2013, 195.

⁵³⁸ Türkali, a.g.e., 2013, 159.

yıllarına döndüğünü ifade eder. Fakat oldukça önem verdiği ve hayatının merkezine koyduğu Günsel'in onu terk etmesiyle birlikte kızını düşünmeyerek intihar etmeyi seçer. Günsel'e olan duygularından ve onsuz yaşayamayacağını düşündüğü anda kendi hayatına son verme eyleminden de anlaşılacağı üzere Kenan, eşini, gerçekten âşık olduğu Günsel'le aldatır ve aldatma eyleminin tensel bir istekten dolayı olmadığını gösterir.

Sait Faik Abasıyanık'ın *Kayıp Aranıyor*'undaki Özdemir gibi Afet Ilgaz'ın *Aşamalar*'ındaki Hakkı Kotar ve Mehmet Meriç'in de aşka bakış açıları, Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına* romanındaki Kenan'ın bakış açısıyla uyuşmaz. Zira bu üç adam, Özdemir, Hakkı Kotar ve Mehmet Meriç, kendi cinsel arzularını gidermek amacıyla eşlerini aldatan basın çalışanlarıdır. Diğer bir ifadeyle, Özdemir gibi Hakkı Kotar ve Mehmet Meriç de evliliklerinde mutlu olamayan ve kadını sadece cinsel bir obje olarak görüp eşlerini aldatan bireylerdir.

Romanın merkezî kişisi Sevda üzerinde şekillenen ve toplam sekiz bölümden oluşan Afet Ilgaz'ın *Aşamalar* romanında evli ve iki çocuk annesi olan Sevda sayesinde karşımıza çıkan Hakkı Kotar ve Mehmet Meriç, romanın yazar kişileridir. Evliliğinde mutlu olmayan ancak eşi Arif'ten boşanmak da istemeyen Sevda, boşanmak yerine mutluluğu başka erkeklerde arama yoluna gider ve bir gün arkadaşlarıyla birlikte evine gelen Hakkı Kotar ile tanışır. Sevda'nın Hakkı Kotar ile tanışması, onun hayatının en önemli çizgilerinden olur. Aralarındaki arkadaşlık bağı, ilerleyen zamanlarda Hakkı'nın “*Sen fazla gecikmeye gelemesin artık. Kendini yok etmek üzeresin. Senin yaşamanda ters çakılmış bir çivi var. Sök at o çiviye ordan.*”⁵³⁹ sözleriyle tarif edemediği bir duyguya dönüşür ve bu duyguyla baş başa kalan Sevda, kendi içinde, bunun ahlakî kurallara uygun olup olmadığının muhakemesini yaparken fiziksel özelliklerini “*Kara gür saçlar, tıknaz, düzgün bir beden yapısı, durgun, beyaz, düzgün çizgileriyle çirkin olmayan bir yüz...*”⁵⁴⁰ sözleriyle tarif ettiği Hakkı'yla yasak bir ilişki yaşamaya başlar. Çok okunan bir yazar olan Hakkı Kotar, Sevda tarafından “*acımasız, bencil, yaşamanın ve düzenin kendisine oynadığı oyunlardan dolayı şaşkın, yüreğinin bir yanı he şeye kapalı, karanlık kör bir kuyu gibi olan*”⁵⁴¹ cümleleriyle verilir. Evli ve bir çocuğu olan Hakkı'nın ünlü bir yazar olmasının dışında eğitim durumu hakkında bilgi verilmez. Sevda'yla birlikteyken bir gazetede düzeltmen olarak çalışan Nursen ile birlikte olur ve Nursen, hamile kalır. Yazar kimliğiyle karşımıza

⁵³⁹ Ilgaz, a.g.e., 1977, 173.

⁵⁴⁰ Ilgaz, a.g.e., 1977, 171.

⁵⁴¹ Ilgaz, a.g.e., 1977, 216.

çıkan Hakkı Kotar, sosyal çevresince dikkat çeken ve saygı duyulan ünlü bir yazardır. Buna rağmen maddî açıdan çok da iyi bir konumda değildir. Eşine ve çocuklarına değer vermediğini, eşinden boşanmamasına rağmen ailesiyle farklı şehirlerde yaşadığından anlayabiliriz. Sadece kendi isteklerini ön planda tutan ve arzuları doğrultusunda hareket eden Hakkı, eşini Sevda'yla aldatır. Ailesine ya da çevresindeki diğer insanlara karşı saygısı olmayan ve kendinden başka insanları düşünmeyen bir karaktere sahip olan Hakkı, Sevda'nın tanımladığı gibi acımasız ve bencildir. Sevda, Hakkı Kotar'dan sonra katıldığı edebiyat toplantılarında tanıştığı Yazar ve Şair Mehmet Meriç'le birlikte yaşamaya başlar. Mehmet Meriç, psikiyatr olan Ferda ile evlidir ve Mehmet ile Ferda'nın anneannesinde yaşayan bir kızları vardır. Mutlu bir evliliği olmayan ve romanda “yaşlıca, esmer, ince yüzlü bir erkek” olarak tarif edilen Mehmet Meriç, Ferda'yı defalarca aldatır. Hızlı ve güvenilir bir toplumcu olan Mehmet, çevresindeki insanlar tarafından sayılan ve çekinilen birisidir: *“Mehmet Meriç'ten her zaman çekinen, onun tarafından kırılmaktan korunmak için her zaman ona karşı saygılı olmaya çalışan genç eleştirmenler, bu duyguyla birlikte, her zaman ona itiraz etmek, ne olursa olsun ona karşı bir düşüncüyü yavaş yavaş da olsa savunmak gereğini duyarlardı kişiliklerini korumak için.”*⁵⁴² Yanında bir insanın küçültülmesine ya da hafife alınmasına dayanamayan Mehmet, insan onurunu savunma konusunda aşırı derecede titizlenen ve bütün inceliklere, küçük şeylere, dikkat çekmeyen olay veya davranışlara önem veren bir karaktere sahiptir. Öyle ki yazarın bütün yaşamı; bu küçük, ince, dikkat çekmeyen, üzerinde durulmayan, önemsiz şeyler üzerine kuruludur ve yazarı mutlu eden de mutsuz eden de, kavgaya sürükleyen de sevdiren de, ürküten de ürkütmeyen de, kurtaran da kurtarmayan da böyle önemsiz ve küçük gibi görünen ayrıntılardır. Tiyatro oyunu, şiir ve roman yazan, ayrıca yazdığı oyunlar sürekli sahnelenen bu orta yaşlı sanatçının maddî durumu oldukça iyidir. Romanda *“hem bir salon adamı, hem bir kavga adamı, hem uysal, hem öfkeli, hem sert, hem yumuşak”*⁵⁴³ sözleriyle ifade edilen Mehmet, iyi bir sanatçıdır. Sevda ve eşi Ferda'dan boşanan Mehmet, evlenmeye karar verseler de aralarındaki sorunları bir türlü aşamazlar ve Sevda, bir otel odasında intihar eder.

Evliliklerdeki ya da ilişkilerdeki zevk ve fikir uyuşmazlığı nedeniyle aldatılan erkek basın çalışanları da vardır. Reşat Enis Aygen'in *Sarı İt* romanında Selim Reşit ve Oktay

⁵⁴² Ilgaz, a.g.e., 1977, 95.

⁵⁴³ Ilgaz, a.g.e., 1977, 108.

Rifat'ın *Bir Kadının Penceresinden*'de Bedri, eşleri tarafından aldatılan gazeteciler olarak karşımıza çıkarlar.

Selim Reşit'in hikâyesinin anlatıldığı ve dört bölümden oluşan Reşat Enis Aygen'in *Sarı İt* romanında patronunun bir yazısı yüzünden Toptaşı Cezaevi'nde iki yıl tutuklu kalan Selim, çalıştığı insan haklarının savunucusu olduğunu iddia eden bir gazetenin yeni sahipleriyle fikirleri uyuşmadığı için işten çıkarılır. İşten çıkarıldığında kendini “apoletleri sökülen, rütbesi alınan bir general” gibi hisseden gazeteci, işten atılmak pahasına olsa da düşüncelerinden vazgeçmeyen idealist bir gazetecidir. Babası subaydır ve görev için sık sık İstanbul dışına gider. Babasını çapkın olarak nitelendirirken annesini de evine bağlı, ailesine değer veren, mazlum bir ev hanımı olarak tarif eder. Evli olan Selim'in on dokuz yaşında oğlu vardır. Selim'in işten çıkarılmasını haksızlık olarak gören eşi Macide ve oğlu Fuat için zor günler başlar. Öyle ki bu kötü haberi ilk aldıklarında oğlunun “*Daha az elektrik yakacağız şimdi.*”⁵⁴⁴ cümlesi, ailenin maddî durumlarının hiç de iyi olmadığını göstergesidir. Gazeteden çıkarılmasıyla birlikte kendini “boş gezenin boş kalfası” olarak nitelendiren gazeteci, aralıksız iş arasa da bir türlü bulamaz. Bu durum karşısında umudunu yitiren Selim, bazı günler avare bir biçimde dolaşırken bazı günler deniz kenarına gidip saatlerce içine kapanıp kendinden geçer. Buhran içindeyken rüyasında bakkal olduğunu gören ve bunu oğluna anlatan Selim, oğlunun “*Sen bakkallık yapamazsın, baba, (...), çekül gibi adamsın, (...) Bir ayda sermayeni kediye yükletirsin. Şekeri eksik tartmıyacaksan, yer fasulyasını dermason diye satmıyacaksan, teraziye parmak atmıyacaksan dükkân açma daha iyi...*”⁵⁴⁵ sözleri karşısında sarsılsa da kendi de ticaret yapmak için oldukça dürüst ve merhametli olduğunun farkındadır. İstanbul'dan Ankara'ya giderek bu şehirde iş arayan Selim, gazetelerde iş bulamasa da bir sendikada çalışmaya başlar. Bu arada liseyi bitiren Fuat, askerlik şubesinden çağrılır ve Sivas'ın uzak bir köyüne yedek subay öğretmen olarak gider. Selim ve Macide, daha sonra İstanbul'a giderek işçinin en yoksulunun ve en alt kademedeki memurun oturduğu Emekyemez Çıkmazı'ndan ev tutarlar. Bir süre sonra Macide'nin psikolojisi bozulur ve kocasının onu aldattığını ya da onu öldürmek istediğini düşünür. Doktorun reaktif melankoli teşhisi koyduğu Macide, hastaneye yatırılır. Fakat hastanede geçirdiği bir kaza sonucu ölür. Macide'nin ölümünden bir ay sonra Selim, sendikada sekreter olan ve kendisinden otuz yaş küçük Aysima ile evlenerek Küçükayasofya'da iki odalı bir daire kiralar. Bu durumu,

⁵⁴⁴ Aygen, R. E. (1968). *Sarı İt*. İstanbul: Ararat Yayınevi, 14-15.

⁵⁴⁵ Aygen, a.g.e., 1968, 22.

oğlu Fuat'a yazdığında ise oğlunun tepkisiyle karşılaşır ve Fuat, bir daha eve gelmeyeceğini, babasıyla görüşmeyeceğini söyler. İki yıl sonra Selim, gelişen sendikada genel sekreter olur ve maddî durumunu düzeltir. Bu sıralarda Fuat'ın askerliğini bitirip döndüğünü, Almanya'ya işçi olarak gideceğini öğrenerek oğlunun gitmesini engellemeye çalışsa da bunu yapamaz. Almanya'ya gitmeden önce onunla görüşmek ister ancak oğlunun yanına gittiğinde Fuat, Selim'le görüşmek istemez ve babasının yüzüne dahi bakmaz. Fuat'ın kendinden kaçır gibi Almanya'ya gitmesi karşısında oldukça sarsılan Selim, tasasını unutmak için bazen Boğaz'a bazen de çocukluğunun geçtiği Anadoluhisarı'na gider. Çalışkan ve ticaret yapamayacak kadar dürüst olan Selim, hem gazetecilik yaparken hem de sendikada çalışırken düşüncelerinin peşinden giden, kararlı bir adamdır. Sosyal çevresinde sevilip saygı duyulsa da iyi niyeti yüzünden bazı durumlarda sıkıntılar yaşayan orta yaşlı adam, eşinin ölümünden kısa bir süre sonra kendinden oldukça küçük bir kadınla evlenerek hayatındaki yanlışlardan birini yapar. Öyle ki aralarındaki yaş farkının getirdiği uyumsuzluklar, henüz evliliklerinin ilk zamanlarında ortaya çıkar. Hem dönem bakımından hem de düşünce yapısı bakımından farklı olduğunu anlayan Aysima, onu çok seven Selim'i genç ve zengin bir adamla aldatır. Selim, eşinin kendisini aldattığı kişinin oğlu Fuat olduğunu anlayınca ikinci bir hayal kırıklığı yaşasa da iyi bir eş olamasa da iyi bir baba olabilmek için Aysima'dan sessiz sedasız boşanmayı seçer. Hayatın kendine yüklediği baba rolünden çıkmayan Selim, kendi mutluluğundan önce oğlunun mutluluğunu düşünen fedakâr baba kimliğiyle Aysima ve Fuat'ın hayatından çıkar.

Reşat Enis Aygen'in *Sarı İt* romanındaki Selim gibi eşi tarafından aldatılan ancak Selim'in aksine aile kurumuna saygısı olmayan bir gazeteci olarak verilen Oktay Rifat'ın *Bir Kadının Penceresinden* romanındaki Bedri ise, üç çocuk babasıdır. On iki yıldan beri gazetecilik yapan gazeteci, yirmi sekiz yaşındaki Filiz'le evlidir. Bedri ve Filiz'in en büyüğü on bir yaşında olan üç çocuğu vardır: Sermet, Muhtar, Yonca. Yoksul bir ailede büyüyen Filiz, on altı yaşındayken yaptığı evliliğinde mutluluğu yakalayamaz. Filiz'in "*Ama Bedri'ye göre herkes kusurludur. Bedri bu, büyütür, pireyi deve yapar. Mutfaktaki maşadan elektrikli fırına, elektrikli fırından Batı uygarlığına, oradan insan kafasına sıçrar.*"⁵⁴⁶ sözleriyle tarif ettiği gazetede çalışan eşi Bedri; her olayı abartan, kimseyi beğenmeyen, içkiyi ve kitap okumayı çok seven, rahat biridir. Öyle ki Filiz'i daha çiçeği burnunda gelirken eve getirdiği erkek arkadaşlarıyla baş başa bırakacak kadar başıboş bir

⁵⁴⁶ Oktay Rifat, ag.e., 2014, 13.

kişiliğe sahiptir. Bununla birlikte “*Kadın değil misin, başının çaresine bak! Kendine bir erkek bul! Gönlün çekiyorsa tabii.*”⁵⁴⁷ diyerek genç eşi Filiz’i başka bir erkeğe bile yönlendirir. Kültürel bakımdan kendisinden daha üst bir seviyede bulunan Bedri’yle anlaşılamayan ve çatışma yaşayan Filiz, eşini sevmese de ona sadık kalmakta direnir. İnsanlardan çekinmesinin ve Bedri’nin altında ezilmesinin kaynağı olarak “bilgisiz, görgüsüz, okuyup yazmamış, az gelişmiş bir kadın” olmasını gösterir. Mutsuz bir kadın olarak karşımıza çıkan Filiz, yazarın “*Ufak tefek bir adamdı. Kalın kaşları, irice küt burnu, kaşlarına yakın bir yerden başlayan kırçillaşmaya yüz tutmuş dalgalı ve uzun saçları olmasa bir çocuk denebilirdi Bedri’ye.*”⁵⁴⁸ cümleleriyle tanıttığı Bedri’ye yalnızca kitap okurken saygı duyar. İsmi verilmeyen bir gazetede yazılar yazan Bedri, maddî anlamda sıkıntılar yaşasa da fikren donanımlıdır ve bu, Filiz’in kocasına biraz da olsa saygı duymasını sağlar. Zira fikrî yönden Filiz’den daha üstün olan Bedri, bu anlamda Filiz için ulaşılmazdır ve Bedri’nin bunu bilerek bununla övünmesi, Filiz’in Bedri’ye karşı öfke duymasına yol açar. İstanbul’un arka sokaklarında bulunan apartmanların birinin bodrum katında oturan ve sıkıntılı bir hayat yaşayan Bedri’nin, eşi ve çocuklarından başka ablası ve eniştesinden söz edilir. Yaşı ya da eğitim durumu hakkında bilgi verilmeyen Bedri’nin çalıştığı gazetede şoförlük yapan Selim’i evine getirmesi ve eşiyle tanıştırmasıyla Filiz’in hayatı yeni bir yola girer. Bedri’nin sözleri ve bilgisiyle sürekli ezdiği Filiz, kendisi gibi az gelişmiş bir yöreden gelen Selim’e karşı yakınlık duyar ve Filiz ile Selim, tanışmalarından bir süre sonra bir ilişkiye başlarlar. Bedri, Filiz gibi köyde büyüyen, liseyi taşrada bitiren ve çok da kitap okuyan Selim’i “*Görgüsü, bilgisi de ne! Hiç. ‘Yazık ki dil bilmiyor.’ Bağnazdı bütün gençler gibi ister istemez. Bütün ilerici derneklerde ve öğrenci eylemlerinde boy gösteriyordu. Kapalı kutu. ‘Başında kara bulutlar dolaşıyor olmalı!’ Evliydi. Bir kızı vardı, Lüleburgaz’da. Kim bilir nasıl bir insandı karısı! Olan olmuştu, evlenmişti.*”⁵⁴⁹ cümleleriyle tanımlar. Görüldüğü gibi insanlara tepeden bakan bir karaktere sahip olan Bedri, dil bilmediği için Selim’i bağnaz olarak nitelendirir. Bu tanımlamasından Bedri’nin yabancı dil bildiği sonucuna ulaşabiliriz. Bedri’nin bütün aşağılamalarına ve onu başka erkeklerle görüşmeye itmesine rağmen hiçbir zaman onu aldatmayı düşünmeyen Filiz, Selim’e kalbini açmasını kader olarak görür. “*Bu yazı demir bir kalemle oyulmuş gibiydi alnına. Silemezdi bu alınyazısını. Hem Selim evliydi. Bu serüven gittiği yere kadar*

⁵⁴⁷ Oktay Rifat, ag.e., 2014, 15.

⁵⁴⁸ Oktay Rifat, ag.e., 2014, 21.

⁵⁴⁹ Oktay Rifat, ag.e., 2014, 81.

gidecek, sonra ne denli acılı olursa olsun, üzüldüğü yerden kopacaktı.”⁵⁵⁰ şeklinde düşünen Filiz, Bedri’den ayrılıp çocuklarını bırakmayı aklına dahi getirmez. Romanın sonunda Selim, bıçaklanarak öldürülür. Aile kurumuna, eşine ve hatta çocuklarına bile saygısı olmayan Bedri, iyi bir eş ve iyi bir baba olma rollerini yerine getiremez. Üç çocuğuna rağmen eşine karşı umursamaz davranan gazeteci, ahlak bakımından eşini başka erkeklere sunacak kadar düşüktür. Arkadaşlarını mahremine dâhil edip arkadaşlarıyla birlikte mahreminde içki dahi içen Bedri, kendini yetiştirmiş ve kültürlü biri olsa da ahlakî açıdan ölü bir adamdır. Zira ailesini koruma ve ailesine sahip çıkma konusunda başarısızdır. Ahlak yönünden zayıf bir karakter olan Bedri, aldatılır.

Aralarında duygusal anlamda bir bağ olan kadın ile erkek arasında kültür, zevk, statü, eğitim ya da yaş bakımından uyumun olması mühimdir. İlk olarak bahsini ettiğimiz denklik, önemli değil gibi görünse de sonraki zamanlarda eşler arasındaki bu uyumsuzluk, ilişkide oldukça büyük problemlere yol açabilir. Diğer bir ifadeyle mutlu olacaklarına inandıklarından dolayı ilişkiye başlayan çiftler, birbirlerine denk olmadıklarını anlayınca ya ayrılırlar ya da aldatarak mutluluğu başkalarında ararlar. Önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz Reşat Enis Aygen’in *Ağlama Duvarı*’ndaki Selâmi, Sait Faik Abasıyanık’ın *Kayıp Aranıyor*’undaki Özdemir, Vedat Türkali’nin *Bir Gün Tek Başına* romanındaki Kenan, Afet İlgaç’ın *Aşamalar*’ındaki Hakkı Kotar ve Mehmet Meriç, Reşat Enis Aygen’in *Sarı İt* romanında Selim Reşit ve Oktay Rifat’ın *Bir Kadının Penceresinden*’deki Bedri, kendileriyle zihnen ya da ruhen uyumlu olmayan kadınlarla evlendiklerinden mutsuz olurlar ve ya aldatırlar ya da aldatılırlar. Kenan ve Selim Reşit dışındaki roman kişileri, tensel arzuları ön planda tutan bireylerdir. Bununla birlikte eşini aldatan Kenan; Özdemir, Hakkı Kotar ve Mehmet Meriç’in aksine kadın ve erkeğin birbirini tamamlaması gereken varlıklar olduğunu düşünür. Evliliğinde eşi tarafından tamamlanamadığına inanmasından dolayı âşık olduğu bir genç kızla eşini aldatır. Yani hem fikren hem de ruhen kendisini tamamladığını düşündüğü biriyle birlikte olarak duygularını dinler.

Yukarıda bahsini ettiğimiz bu roman kişilerinin dışında yaradılış bakımından birbirlerine uymadığı için aldatmayı değil, ayrılmayı seçen roman kişilerine de rastlarız. Aysel Özakin’in *Alında Mavi Kuşlar*’ındaki Sinan, Ümit Kıvanç’ın *Aşkım Bana Resimaltı*’sında Tuncay, Ayhan Hünelp’in *Küçük İstasyonlar* ve *Vapur Düdükleri* romanlarında zevk ve fikir ortaklığı olmayan kadınlarla birliktedirler; dolayısıyla da

⁵⁵⁰ Oktay Rifat, ag.e., 2014, 181.

mutsuzdurlar. Ancak bu mutsuzluklarını, başka kadınlarda dindirme yoluna gitmek yerine birlikte oldukları kişilerden ayrılmayı tercih ederler.

Aysel Özakin'ın 26 bölümden oluşan *Alında Mavi Kuşlar* romanında hikâyeler yazan Sinan, Armağan'ın sevgilisi kimliğiyle karşımıza çıkar. Sinema sanatına tutkun olan genç adam, bu nedenle Fransa'da bir sinema okulunun derslerini iki yıl izledikten sonra İstanbul'a dönerek elindeki senaryoları bazı film yapımcılarına gösterse de senaryoları toplumun beğenisine ve gereksinimine uzak bulunduğu için dikkat çekmez. Babası orta hâlli memur olan genç adam, bir süre işsiz kalır. Yaşadığı duygu karışıklığı içinde bir partide karşılaştığı ve zengin bir ailenin kızı olan eşiyle tanışan Sinan, "umut kırıklığı, başarısızlık ve öfke dolu günlerinde onun coşkuluğuna ve güzelliğine sığınarak" bu zengin aileden gelen ve ressam olan kızla evlenir. Evlendikten bir süre sonra da Tan adını verdikleri bir oğulları olur. Üç yıl eşinin babasının ithalat şirketinde çalışır. Sevmediği bu işe katlanıp sabırlı olarak yeteri kadar para biriktirdikten sonra kendi başına film yapmayı kafasına koyan Sinan, evliliklerinin dördüncü yılında eşinden boşanarak her şeyi geride bırakır ve para biriktirmek amacıyla bir reklam şirketinde işe başlar.

Ümit Kıvanç'ın 1980'li yılların toplumsal ve siyasal yapısı hakkında bilgi veren *Aşkım Bana Resimaltı* romanında genç ama tecrübeli bir muhabir olan Tuncay, annesi Aynur Hanım ve babasıyla yaşar. Aynur Hanım'ın dayanıklı diye tarif ettiği Tuncay, mesleğinde dişi ve tırnağıyla ilerleyen bir gazetecidir. Romanda genç gazetecinin maddî durumunun nasıl olduğu belirtilmez fakat Tuncay'ın yaşam biçiminden gazetecinin orta hâlli bir ailenin çocuğu olduğunu söyleyebiliriz. Evli olan gazeteci, severek evlendiği Selmin'den boşanmak üzeredir:

"Üstelik yakın dostları Tuncay'ı teselli etmek ve ona gerçekleri gösterip kabul ettirmek için ellerinden geleni yapmıyorlar mıydı? Meselâ bir gece, Tuncay'ın yine kapıdan nasıl girip yatağa nasıl yattığını hatırlayamadığı bir sırada, o hiç fark etmeden nasıl odasına sızmışlar ve onu uykusundan uyandırmadan teatral telkinlerde bulunmuşlardı. İçlerinden ikisi gazetelikteki Erkekçe dergilerini alarak pankart gibi kaldırmış, uygun adım yürümeye başlamışlardı; 'bir-kü-üçç' gibi 'Eerr-keek-çee' diye bağırarak. Sonra hepsi birden divanın üstüne çıkmış, sessiz bir rol paylaşımından sonra dekorsuz kostümsiz oynamaya koyulmuşlardı:

— Selmin beni bırakıp gitti. Ben şimdi sevdiğim fakat anlaşılamadığı şirin kızdan olmuş, üzüntülü ve başarılı bir genç gazeteciyim. Ne yapacağım, ne kadar üzüldüğümü kimlere anlatacağım?

— Evlâdım, bir lunaparka git, idman yap, buna ihtiyacın olacak. Hem bu kadar içme, gözlerinin feri solacak.

— Kimlere gitsem, nasıl etsem..."⁵⁵¹

⁵⁵¹ Kıvanç, Ü. (1989). *Aşkım Bana Resimaltı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 26-27.

Dostları, yaşadığı bu zor günlerde Tuncay'ı yalnız bırakmayarak her gece onunla oturup onu dinlerler. Selmin'den boşandıktan sonra aynı gazetede çalıştığı Nilüfer'le bir ilişkiye başlar ve bir süre sonra da Nilüfer ile Tuncay evlenirler. Geçim sıkıntısı çekmese de maddî yönden çok da iyi olmayan Tuncay, başarılı bir gazetecidir. Ancak aynı başarıyı, aile yaşantısında gösteremeyen gazetecinin başından iki evlilik geçer. İlk evliliği, eşi Selmin'i çok sevmesine ve ona saygı duymasına rağmen bir türlü evliliğinde mutlu olamayan Selmin'in Tuncay'ı bırakmasıyla sonlanır. İkinci evliliğini gazetede tanıştığı Nilüfer'le yapan Tuncay, ikinci eşini de mutlu edemez.

1950'li yıllarda üniversitede öğrenci olan Alev Topuz'un yaşamının anlatıldığı Ayhan Hünalp'in *Küçük İstasyonlar* romanı, gazetecilikle uğraşan Alev Topuz'un İstanbul'da bir liman meyhanesinde oturarak buradaki insanları incelemesiyle başlar. Alev Topuz, gittiği bu meyhanede insanları gözlemlerken birden kendi anılarına dalar. Çocukluk anılarından başlayarak gençlik yılları, meslek hayatı, gazeteciliğe nasıl başladığı ve özel yaşamı gibi birçok konuyu anlatır. “*Babam, serpuşunun bir milimetre bil yana yatmaması, manevra kayışındaki tokanın tam ortada olması için, dakikalarca aynaya bakan bir subay. Annem güzel bir kadın. Hasta olduğum vakitler ne yapacağını şaşırır, başucumda hıçkıra hıçkıra ağlardı.*”⁵⁵² cümleleriyle Alev'in anne ve babası hakkında bilgi sahibi oluruz. Alev'in babası Nurettin Topuz, bir subaydır ve babası Alev'in tabiriyle “eşkıya takiplerinde ya da karakol teftişlerindeyken” annesi de pencere dibinde, gözünü kırpmadan sabahlayan fedakâr bir kadındır. Alev, çocukluk yıllarını “*O vakitler, harp görmüş nesillerin harp bilmeyen çocuklarıydık.*”⁵⁵³ sözleriyle dile getirir. Çocukluğunda yaramaz ve yerinde durmayan biri olduğu için hocalarından sık sık dayak yediğini de söyler ve o yıllar rıhtım kenarında, denizi gören bir evde yaşadığını belirtir. Üniversite yıllarında Alev'in aşk hayatı da başlar. Ailesinin yaşadığı Boğaziçi'ndeki evlerine komşu olan ve Güzel Sanatlar Akademisi'nin birinci sınıfında okuyan Aysel'le yaklaşır. Aysel'in babası kimya öğretmeni Vildan Ata ile Alev'in babası yakın arkadaşır ve Alev'in annesi, oğlunun Aysel'le evlenmesine sıcak bakar. Alev'in “ufak, toy, hayatı henüz anlamamış, romantik ve melankolik” sıfatlarını kullanarak tanıttığı Aysel, hassas ve kırılgan yapıya sahip bir genç kızdır. Gittiği bir kulüpte Edebiyat Fakültesinde İngiliz Filolojisi okuyan Sevda Ermiş ile tanışır. Sevda, Armatör Yakup Ermiş'in kızıdır ve Dış İşleri Bakanı da eniştesidir. Zengin bir ailenin çocuğu olan bu genç kız, Aysel'in aksine hayatı deli dolu

⁵⁵² Hünalp, a.g.e., 1954, 8.

⁵⁵³ Hünalp, a.g.e., 1954, 8.

yaşayan ve anlık duygularla hareket eden biridir. Bu karşılaşmadan sonra Sevda ile Alev'in ilişkileri ilerler ve bu ilişkiyi öğrenen Aysel, üzüntüsünü dile getiren bir mektup yazar. Mektubu Alev'in annesine vererek Alev'e iletmesini ister. Kısa bir süre sonra Aysel'in akrabası bir doktorla evlendiğini öğrenen Alev, bu olaydan iki ay sonra da Sevda'nın düğün davetiyesini alır ve hayal kırıklığına uğrar. Yaz tatili bittikten sonra da Ankara'ya okuluna dönmek üzere yola çıkar. Ankara'dayken okulda yaşadığı sıkıntılar ve maddî imkânsızlıklar yüzünden bunalan Alev, ismi "Z" olarak verilen ve fakülteden arkadaşı bir kızla konuşmaya başlayarak sıkıntılarını biraz da olsa unutmaya çalışır. Okulu bitiren Alev, askerliğini yapıp öğretmen olarak bir Rumeli kasabasına tayin edilir ve Alev'in Z. ile yolları ayrılır. Yaz aylarında da Ankara'ya giderek dergi ve gazetelerde yazı ve şiirlerini yayınlamaya devam eder. Subay bir babanın ve ev hanımı bir annenin tek çocuğu olan Alev Topuz, orta hâlli bir aileden gelir. Aile içinde maddî anlamda sıkıntı yaşamayan Alev, ailesinden yardım alarak üniversitede okumak istemez ve bu nedenle hem mesleğinde tecrübe sahibi olmak hem de kendi parasını kendi kazanmak istediği için yazdıklarını çeşitli gazete ve dergilerde yayınlatarak kendi sorumluluğunu üstlenir. Yani ailesine bağımlı durumda olmayan Alev, okurken çalışma hayatına da atılarak aile hayatında oğul olma rolünün yanında sosyal hayatta kendi başına bir birey olma rolünü de üzerine alır. Başarılı, çalışkan ve hırslı bir kişiliğe sahip genç adam, aile ve hayat içindeki sorumluluklarının bilincindedir. Otobiyografik olarak değerlendirebileceğimiz romanın merkezî kişisi Alev Topuz, aslında Ayhan Hünalp'in kendisidir.⁵⁵⁴

Ayhan Hünalp, *Vapur Düdükləri* romanında *Küçük İstasyonlar*'da yarattığı Alev Topuz'un hikâyesine devam eder. Romanda öğretmen olarak gittiği Rumeli kasabasından

⁵⁵⁴ 1927 yılında Bitlis'te doğan Ayhan Hünalp; şair, gazeteci ve yazardır. Babası Nurettin Bey, Cihangirli süvari subayı; annesi Hayriye Hanım da ev hanımıdır. İlk ve orta öğrenimini Ankara'da tamamlayan yazar, 1953 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olur. 1943-1947 yılları arasında *İstanbul Ekspres* gazetesinin Ankara muhabirliğini yapan Ayhan Hünalp, 1947'den 1950'ye kadar *Ulus* gazetesi ve *Akşam Haberleri*'nde çalışır. 1950-1953 yılları arasında *Kaynak* dergisinde yazı işleri müdürlüğü, 1955-1960 yıllarında *Tercüman* gazetesinde siyasî muhabirlik ve yazarlık yapan Hünalp, 1960-1962 yıllarında İstanbul Radyosu ve Kıbrıs Radyosu'nda "Türk Yazarlardan Örnekler" adını taşıyan programı hazırlar. 1963-1965 yıllarında *Hürriyet* gazetesinde istihbarat şefliği de yapan yazar, *Son Saat* gazetesinde çalışır. Bununla birlikte Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'nun basın sekreterliği, Şişecam Genel Müdürlüğü basın müşavirliği, *Şişecam* dergisi yazı işleri müdürlüğü, Uzel Makine Sanayi ve Türkiye Gemi Mühendisleri Odası'nda basın-yayın-dizayn müşaviri gibi birçok görevde bulunur. 1960 yılında İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin açtığı yarışmada "Tanrıyı Dolandıran Dindarlar" adlı fıkrasıyla Gazetecilik Başarı Armağanı, 1962 yılında *Varlık* dergisinin yarışmasında "Tutsakların İhtilâli" adlı hikâyesiyle ikincilik kazanır. Bu ödüllerinin dışında on yedi kez ödül alır. Aynı zamanda mesleğinde yirmi beş yılını tamamlayarak Basın Şeref Kartı alan Ayhan Hünalp, 2013 yılında vefat eder. Ayhan Hünalp'in hayatı hakkında bilgi için bakınız: İldoğan, M. (2012). *Ayhan Hünalp'in Hayatı, Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

dönen ve gazeteciliğe başlayan Alev'in anıları, aşkları ve gazetecilik yaparken yaşadığı zorluklar anlatılır. Romanın merkezî kişisi, “gazeteci adam” şeklinde verilir. Yazar, romanda Alev Topuz ismini kullanmasa da bahsedilen gazeteci kişinin Alev Topuz olduğunu anlatılan olaylardan anlarız. Romanın merkezî kişisi, aynı zamanda anlatıcısı, ismi verilmeyen bir gazetede muhabir olarak çalışır ve işini severek yapsa da basın alanında yaşadığı zorluklardan şikâyetçidir. Gayet açık sözlü olduğu “*Zaten kapıcısından patronuna, bütün gazetede ona «Zomzom» derlerdi. «Patavatsız» derlerdi.*”⁵⁵⁵ sözleriyle, hayat karşısında umursamaz olduğu da “*Ölürken bile gülersin.*” cümlesiyle anlatılan gazeteci, sözünü esirgmeden söyleyen, gururlu biri olarak tanıtılır. Kendini Naci Sadullah Daniş'in *Günah Gönüllüleri* romanındaki Celâl gibi⁵⁵⁶ oldukça yalnız hisseden gazeteci, “*Ben yalnızdım. Ne kahve pişirenim vardı. Ne yoluma bakan. Ne de kiminle olduğumu soran. Ben yapayalnızdım. Saçakaltlarında kuyruğunu titreten uyuz kediler, surdiplerinde kemik paylaşan köpekler gibi, iskele diplerine yapışmış midyeler misâli, liman şamandıraları, telgraf direkleri gibi yalnızdım.*”⁵⁵⁷ cümleleriyle yalnızlığının tarifini yapar. Yüreğini bir bozkırın, bir açık denizin uğultusu içinde gören gazeteci; bu uğultunun insanı öldürebileceğini, Bernâ olmasaydı içinde hissettiği uğultuların daha da artacağını belirterek yalnızlığını bir nebze de olsa Bernâ'nın azalttığını dile getirir. Celâl de hayatına Hicran girmeden önce yalnız ve amaçsız biridir. Hayatına Hicran'ın girmesiyle ilk defa aile kurmayı isteyen gazetecinin yalnızlığı kaybolur. Yalnız olduğu konusunda devamlı serzenişte bulunan Alev'in hayatını, tıpkı Celâl'de olduğu gibi bir kadın değiştirir. Yani her iki erkeğin de hayata bakış açıları ve hayat içinde üstlendiği roller, bahsi geçen iki kadını tanımalarıyla başka bir biçim ve duruma girer. Her ne kadar üstlendikleri bu yeni rolleri benimsemeye çalışsalar da her iki erkek de ne aile kurmada ne de sosyal yaşamda başarıya ulaşamazlar. *Günah Gönüllüleri*'nde Celâl, kurtarıcısı olan Hicran'dan ayrılıp bir süre sonra da ölürken, *Vapur Düdükleri*'nde Alev, kendini Bernâ'ya layık ve uygun görmez. Zira Bernâ, maddî durumdan hiçbir sıkıntısı olmayan biriyken kendi ekonomik anlamda sıkıntılar yaşayan, düzenli işi olmayan biridir. Bernâ'yı kendi hayatının düzensizliği içine sokmak istemediği için de genç kadının evlenme isteğine olumlu bakmaz. Bu ilişki, Bernâ'nın İtalya'ya gitmesiyle sonlanır.

⁵⁵⁵ Hünalp, a.g.e., 1962, 86.

⁵⁵⁶ Bu konu, çalışmamızın “İntihar Edenler” başlığı altında ele alınmıştır.

⁵⁵⁷ Hünalp, a.g.e., 1962, 38-39.

2.6.3.1.6. Ele aldığımız diğer romanlarda yer alan erkek basın çalışanlarının aile ve sosyal hayatları hakkında genel bilgiler

Ümit Deniz'in ilk polisiye romanı *Ölüm Perdesi*'nde gazetecilik yapan Murat Davman'ın yaşadığı olaylar anlatılır. Ümit Deniz, *Ölüm Perdesi*'nde yarattığı Gazeteci Murat Davman'ın hikâyelerine *Yalvarırım Yetişin*, *Sessiz Harp*, *Yakut Gözlü Kedi*, *Kanlı Kolyeler*, *Azrail'in Habercisi*, *Gece Gelen Ölü*, *Casuslar Savaşı*, *Tanrının Gözyaşları*, *İstanbul Tehlikede* ve *2 Kere 2 Eder 12* isimli on romanında da devam eder. Memleketin meşhur gazetecisi olarak tanımlanan Murat Davman, *Ölüm Perdesi* romanında kendini şu şekilde tanıtır: “Size kendimi takdim edeyim. ‘İleri’ gazetesi röportörü Murat Davman. Gazeteciyim. Meslek icabı nerede enteresan bir şey görsem onunla alâkadar olmayı vazife bilirim. Gözlerim elâ, saçlarım siyah, boyum 1.85, kilom 90, İstanbulluyum, otuzbeş yaşındayım.”⁵⁵⁸ Murat Davman, bahsini ettiğimiz her romanda kendini bu cümlelerle tanıtır. İstanbul’da doğduğunu ve ailenin tek çocuğu olduğunu öğrendiğimiz Murat, bekâr ve güzel kadınlara düşkünlüğüyle tanınır. Hürriyetine ve mesleğine bağlılığıyla karşımıza çıkan gazetecinin babası ölmüştür. Annesi ve yardımcıları Tahir Ağa ile birlikte yaşayan Murat, varlıklı bir ailenin çocuğudur. Verdiğimiz on bir romanda da gazeteci kimliğiyle tek bir isim karşımıza çıkar: Murat Davman.

Ölüm Perdesi, gazete patronu Naci Can'ın Murat Davman'ı Millî Emniyet'in İstanbul Bürosunun Şefi Cemil Paşa ile tanıştırmasıyla başlar. Bir casusluk hadisesi üzerinde çalışan Cemil Paşa, bu casus şebekesini ele geçirme uğruna beş ajanını kurban verir ve Murat'tan kendilerine yardımcı olmasını ister. Murat, bu tekliften sonra Millî İstihbarat Teşkilatı ile çalışmaya başlar. Murat'ın bu casusluk görevindeki ilk işi, Bulgaristan'dan gelen ve ajan olduğundan şüphelenilen Maria Antonof'u izleyerek onunla dostluk kurmaktır. 24 yaşında, Sofya doğumlu, görünüşteki mesleği artistlik olan Maria; Murat Davman'ı izlemekle görevlendirilen casustur. Maria'nın görevi, İstanbul'daki “büyük şef” diye adlandırdığı kişiyle görüşmektir. Ancak Murat'a âşık olmasıyla birlikte ona yardım eden Maria, şebekenin planlarının aksamasına neden olur. Gazeteciye görevinde yardımcı olması için MİT tarafından Ankara'da hukuk eğitimi aldıktan sonra Millî Emniyet'te çalışmaya başlayan Ajan Cezmi Erk görevlendirilir. Murat'ın her adımında yanında olarak ona yardımcı oluyor gibi görünen Cezmi, casus şebekesinin büyük şefidir. Cezmi'nin yanında yine MİT'te çalışan Neclâ Serpil de Murat'a yardımcı

⁵⁵⁸ Deniz, a.g.e., 1957, 35.

olması için vazifelendirilir. Murat, casusluk şebekesinin çökmesini sağlamak amacıyla ne kadar önlem alıp bu işin peşinden gitse de bütün planlar, şebeke tarafından önceden haber alınır. Romanın sonlarına doğru Murat Davman'ın annesi ve Neclâ, şebeke tarafından kaçırlır. Fakat başarılı bir operasyonla Murat, hem annesini hem de Neclâ'yı kurtararak Maria'yı sorguya çeker ve olayların arkasında Rusların olduğunu öğrenir. Casus şebekesinin yakalanmasını sağlar. Diğer bir ifadeyle olay, gazeteci dedektif rolünü üstlenen Murat tarafından ipuçları ve delillerin takip edilmesiyle çözüme kavuşur. Cezmi'nin düşman ajanı ve MİT içindeki köstebek olduğu anlaşılır. Roman, Cezmi ve Maria'nın ölmesi, Murat'ın da olayı çözmesiyle biter.

Yalvarırım Yetişin, bir akşam Muteahhit Cazip Tunç'un kızı Semra Tunç'un Murat Davman'ı arayarak ondan yardım istemesiyle başlar. Cazip Tunç, işlerinin bozulmasıyla birlikte eroin işine girer ve eroin şebekesi oluşturarak başına geçen bir iş adamıdır. Telefonda “*Büyük bir tehlike içindeyim. Duyuyorum. Geliyorlar. Hayatım tehlikede. Beni öldürecekler. Yetişin, yalvarırım size.*”⁵⁵⁹ cümleleriyle Murat'a seslenen genç kadın, Murat'la konuştuğu esnada öldürülür. Semra Tunç'un öldürülmesiyle başlayan romanda Murat, yaşadığı bu üzücü olayın peşine düşerek arkadaşı Emniyet Şube Müdürü Necdet ile birlikte Semra'nın katillerini ve neden Semra'yı öldürdüklerini aramaya başlar. Bu olayı soruştururken olaya karışmaması yönünde tehdit telefonları alan Murat, yine de Semra Tunç hadisesini araştırmaktan vazgeçmez. Roman, Semra Tunç'tan sonra peş peşe işlenen cinayetlerle devam eder: Semra'nın eski nişanlısı Halit Demir, Cazip Tunç'un metresi Tasula, Cazip Tunç'un uşağı Kadir Aba, Cazip Tunç'un ortağı Hasan İpir. Görüldüğü gibi Semra ve babası Cazip Tunç'un etrafındaki herkesin teker teker öldürüldüğü romanda her işlenen cinayet, Murat için yeni bir bilmeceyi de beraberinde getirir. Araştırmacı ve her olayı çözen, korkusuz kişiliğiyle karşımıza çıkan Murat, romanın sonunda suçlunun ve eroin şebekesinin başının Cazip Tunç olduğunu ortaya çıkararak bu olayın da aydınlatılmasını sağlar.

Murat Davman'ın MİT ile işbirliği içinde olduğu *Sessiz Harp* romanında, gazetecinin vatan hainlerine karşı sergilediği mücadelesi anlatılır. Roman, Murat Davman'ın davetli olduğu akşam yemeğine gitmek üzere yola çıkmasıyla ve yolda ölmek üzere olan bir kadın bulmasıyla başlar. Yolda bulduğu kadının son sözleri “*Şarkı... Kadın... Takip...*

⁵⁵⁹ Deniz, Ü. (1959). *Yalvarırım Yetişin*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 7.

Öbürleri... Tehlikede... Haber...”⁵⁶⁰ olur ve kadın, Murat’ın kollarında can verir. Bu olay üzerine Millî Emniyet Teşkilatı’nın İstanbul ve Trakya Bölgesi Reisi olan Cemil Bey’i arayarak ondan yardım isteyen Murat, kadının adının Macide ve MİT ajanlarından biri olduğunu öğrenir. Olay, gazeteciyi yine bir maceraya sürükler ve araştırmacı gazeteci, karşılaştığı diğer olaylarda olduğu gibi bu olayın da peşine düşer. Olayı Cemil Paşa kısaca şu şekilde verir: “*Onbeş milletten müteşekkil NATO camiası devletlerinden en ziyade tehlikede olanlarına Amerika hükûmeti sualtı atom mayınleri vermişti. (...) Bilhassa Türkiye stratejik tehlikeli durumu ve yarımada gibi üç yönü de denizlerle çevrili bulunduğu için mayınlama işinde üzerinde en fazla hassasiyetle durulmuş olan devletti.*”⁵⁶¹ Bu mayınlama planlarından sorumlu yüksek rütbeli subayların birbiri ardına ölmesiyle sorunlar başlar. Macide Z-41 kodlu bir MİT ajanıdır ve NATO üyesi ülkelere ABD tarafından verilen sualtı atom mayınlarının yerleştirme planlarını hazırlayan iki generalin ölümlerini araştırması için görevlendirilir. Genel Kurmaya bağlı Sahil Emniyet Şubesi tarafından hazırlanan ve son derece önemli olan atom mayınlama planlarının tehlikede olduğunu anlayan MİT, Murat’ın yolda bulduğu kadın ajanı görevlendirir. Ancak onun öldürülmesiyle karışan işlerin peşine düşmesi için Murat Davman’la iş birliğine girer ve Murat, bu olayı çözmek için Ankara’ya gider. İlk aşamada olayla alakalı elinde fazla ipucunun bulunmaması karşısında zorlansa da romanın sonunda Murat Davman, casusluk şebekesi ajanlarını yakalayıp adaletle teslim eder.

Yakut Gözlü Kedi romanı, Murat Davman’ın çalıştığı gazetenin patronu Naci Bey tarafından Berlin Konsolosu Abdürrezzak Paşa’nın köşkündeki partiye gönderilmesiyle başlar. Abdürrezzak Paşa, hayatı boyunca lanetli olarak adlandırılan iki yakutu bulmak için uğraş verir ve sonunda bu yakutları bulmasıyla konsolosluk görevinden emekli olarak İstanbul’daki köşküne yerleşir. Paşa’nın verdiği partiye Paşa’nın yeğeni Aylin’le katılan Murat, Paşa ile görüşüp röportaj yapmak ister. Ancak Paşa, ona ait olan Yakut Gözlü Kedi Biblosundan dolayı o akşam öldürülür. Bu cinayet üzerine olayı arkadaşı Emniyet Şube Müdürü Necdet ile birlikte aydınlatmaya çalışan gazeteci, araştırmalara başlar. Araştırmaları sırasında o akşam köşkte garsonluk yapan Ali Korkmaz ve evin şoförü Yusuf Coşar’ın olmadığını fark eder. Abdürrezzak Paşa’nın ölümünden sonra Paşa’nın oğlu Muhtar Bey ve torunu Tarık Molvan’ın da öldürülmesi işleri daha da karışık bir hâle getirir. İpuçlarından hareketle peş peşe olan bu üç cinayeti çözmek isterken Yusuf Coşar’ın

⁵⁶⁰ Deniz, Ü. (1960). *Sessiz Harp*. İstanbul: Türkiye Basımevi, 7.

⁵⁶¹ Deniz, a.g.e., 1960, 14.

metresi Jale Sayan ile tanışmasıyla olay, aydınlanmaya başlar. Zira Jale, Murat'a katiller hakkında bildiklerini itiraf eder fakat bu itiraftan sonra o da öldürülür. Romanın sonunda Hüsniye Molvan, Hüsniye Hanım'la ilişkisi olan Yusuf⁵⁶² ve Ali'nin yakutlara sahip olmak için Paşa'yı, sonrasında Muhtar Bey ve Tarık'ı öldürdükleri ortaya çıkar. Hüsniye Hanım, Murat'ı öldürmeye çalışırken öldürülür. Yusuf ise polislerle girdiği çatışmada ölü olarak ele geçirilir.

Murat Davman'ın bir cinayeti çözme girişiminin anlatıldığı *Kanlı Kolyeler*'de, Murat'ın katıldığı bir davette Biriçim Tabiboğlu isimli genç bir kızla tanışması, Biriçim'in esrareniz bir biçimde öldürülmesi ve Murat'ın bu cinayeti aydınlatmaya çalışması anlatılır. Sayılı zenginlerden Sadık Tabiboğlu'nun kızı olan Biriçim, babasının ölümüyle birlikte kendisine ikizi kadar benzeyen lise arkadaşı Tülin Bara'nın yanına Ankara'ya taşınır. Ankara'da kısa bir süre bankacılık yaptıktan sonra kadın ticareti yapan bir çetenin eline düşen genç kız, çetenin elinden kurtulmak için İstanbul'a döner. Ancak burada da rahat bırakılmaz ve çete tarafından öldürülmek istenir. Biriçim'le buluşmak üzere onun evine giden Murat, evde boğazı kesilmiş ve yüzü tanınmayacak hâle getirilmiş bir kadın cesediyle karşılaşır. Murat ve polisler, öldürülen kişinin Biriçim olduğu konusunda hem fıkırdırlar. Biriçim'in ölümünden sonra Gülümser Seden, Türkan Durak, Deniz Taner isimli kadınların da Biriçim'in cinayetine benzer bir şekilde öldürüldüğünü öğrenen Murat, bu kadınların kadın ticareti yapan bir çete tarafından öldürüldüğü sonucuna ulaşarak olayın aydınlanmasını sağlar. Romanın sonunda Biriçim'in yerine arkadaşı Tülin'in çete üyelerince öldürüldüğü Murat Davman tarafından ortaya çıkarılır ve Biriçim, saklandığı yerden çıkarak hayatına devam eder. Ayrıca Murat, kadın ticareti yapan çetenin yakalanmasını sağlar.

Azrail'in Habercisi, İtalyan işadamı Kont Pellegrini'nin bir mektup yazarak Murat Davman'dan yardım istemesini, Murat'ın Kont'a yardım etmeye çalışmasını, Kont'un öldürülmesini ve Murat'ın olayı çözmeye çalışılmasını konu edinir. Kont Pellegrini ile İtalya'da tanışan Murat, Kont'un baldızı Rossana'yı boğulmaktan kurtarmasıyla Kont ile dostluk kurar. Sicilya'da asil bir aileye mensup olan Kont, İtalya'yı terk ederek İzmit Hereke'de bir şatoda yaşamaya başlar ve Murat'tan yardım ister. Bunun üzerine Kont'un

⁵⁶² Yusuf, Hüsniye Molvan'ın öz oğludur. Berlin Elçisi İkinci Kâtibi Hüsameddin Bey'i seven Hüsniye Hanım, onun ölümünden babasını sorumlu tuttuğu için babası Abdürrezzak Bey'den intikam almak ister. Hüsameddin Bey'den olan oğlu Yusuf ile bir plan hazırlayarak Abdürrezzak Bey'i öldürür. Hüsniye Hanım, öz oğlu olduğunu bildiği Yusuf ile ilişki yaşar.

şatosuna yerleşerek onun yardım talebini kabul eden Murat, Kont'un öldürülmesiyle sarsılır. Kont'un Sicilya mafyasının ileri gelenlerinden biri olduğunu, şatoda işlenen cinayetin de Alman Mareşali Rommel'in hazinesi yüzünden olduğunu öğrenen Murat, romanın sonunda bir polis titizliğiyle sorguya çektiği insanların verdiği ipuçlarıyla aslında her şeyin Rommel'in hazinesini bulmak amacıyla kurgulanmış bir oyun olduğunu, Kont Pellegrini'nin ölmediğini ortaya çıkarır ve Kont'u adalete teslim eder.

Gece Gelen Ölü romanı, mühendis olan Necmi Turan'ın kolejde beraber okuduğu Murat Davman'dan yardım istemesiyle başlar. Yeşilköy'de büyük bir köşkte annesi ve kız kardeşi Yonca'yla birlikte yaşayan Necmi, evinde hayaletler gördüğünü iddia ederek bu olayı çözmesi için Murat'a başvurur. Evin tek oğlu olan ve Amerika'da eğitim alan Necmi, tahsilini yaparken yabancı bir kadınla evlenir. Babası, bunun üzerine Necmi'yi mirasın dışında bırakır ve bütün aile mirasını kızı Yonca'ya devreder. Amerika'dan İstanbul'a gelen Necmi ise, bu durumu kabullenemez ve kız kardeşini öldürtmeye çalışır. Necmi ve ailesinin özel şoförü olan Celal Oflu, Necmi tarafından tutulan bir katildir. Celal, geceleri Yonca ve annesini korkutmak maksadıyla köşkte hayalet kılığında dolaşır. Bütün bu entrikalardan habersiz olan yirmi iki yaşındaki genç kızı, Murat kurtarır. Romanın sonunda Necmi'nin Yonca'yı öldürterek aile mirasına tek başına sahip olma isteği anlaşılır ve Murat bütün planlarını bozarak Necmi'yi adalete teslim eder.

Türkiye'deki devlet rejimini değiştirmek için örgütlenen bir teşkilatı bulma amacıyla Romanya'ya giden Murat Davman'ın burada yaşadığı olayların anlatıldığı *Casuslar Savaşı*, Millî Emniyet Teşkilatı Şefi Abdülkadir Paşa'nın Murat'ın patronu Naci Bey'in yanına gelerek ondan yardım istemesiyle başlar. Merkezi Romanya'da olan ve Komünist Kardeşler Komitesi (3-K) adı verilen Türkiye'de faaliyet gösteren bir teşkilatın, çökertilmesi gerektiğini ifade eden Abdülkadir Bey, Murat'ın MİT'le birlikte çalışarak bu olayı çözmesini ister. Görevi kabul eden Murat, Romanya'ya gitmeden önce MİT ajanlarından dövüş sanatları dersi alır ve derslerden sonra Romanya'ya giderek araştırmalarına başlar. Romanın sonunda Murat, kendini 3-K teşkilatının içine sızmış bir MİT ajanı olarak tanıtan Nadia'nın aslında 3-K teşkilatının şefi olduğunu anlar. Nadia, Türk olan babasının annesini hamile bırakıp kaçmasından dolayı Türklerden nefret eder ve Türkiye'de komünizmi yaymak ister. Nadia'nın aradıkları ajan olduğunu öğrenen Murat Davman, aldığı emir doğrultusunda Nadia'yı öldürür.

Casuslar Savaşı'nda Romanya'ya göreve gönderilen Murat Davman, *Tanrının Gözyaşları*'nda Romanya'dan döner ve Murat'a başarısından dolayı patronu Naci Bey tarafından izin verilir. Bu izni değerlendiren gazeteci, Avrupa'ya tatile gider. İsveç'te tanıştığı Marsel Duvivier isimli genç kıızı odasında ölü bulan Murat, kızın odasında pasaport, Hindistan ve Nepal'a uçak bileti ile 3000 doların bulunduğu bir zarf bulur. Bu olayı araştırma kararı alır ve Marsel Duvivier kimliğine bürünerek Hindistan'a gider. Nepal'de hükümdarın tacındaki Tanrının Gözyaşları adı verilen iki büyük zümrütün son hükümdarın taç giyme töreni sırasında çıkan yangında kaybolduğunu öğrenmesiyle Nepal Emniyet Müdürü Dr. Chakra ile Tanrının Gözyaşları'nı aramaya başlar. Bu sırada zümrütlerin yangın sırasında tamamen harabeye dönmüş Kasta Manap Manastırı'nda olduğunu keşfeden Murat, sonunda zümrütleri bularak ait olduğu yere teslim eder.

Gazeteci Murat Davman'ın gittiği bir barda MİT'in ajanlarından olan Celâl Mert'i görmesiyle başlayan *İstanbul Tehlikede* isimli roman, gazetecinin MİT'le birlikte çalışarak vatan hainlerine karşı mücadelesini anlatır. Gazetenin gönderdiği seyahatten dönen Murat, yazılarını hazırlayıp genel yayın müdürüne teslim ettikten sonra bir şeyler içmek için Eldorado isimli bir otelin barına gider. Burada karşılaştığı Celâl Mert'in bardaki bir bayanla erkeğin peşinde olduğunu anlar. Kadının yanına gelen adamın, kadına sigara paketine yazılı bir not verdiğini gören Celâl, Murat'a ne olursa olsun bardaki kadının elindeki sigara paketini alıp üzerindeki yazıyı okumasına yönelik bir not bırakarak bardan çıkan adamın peşinden gider. Böylelikle Yolanda Tahsinova isimindeki bu kadınla tanışan Murat, bir süre Yolanda'yla sohbet ettikten sonra Celâl'in peşinden gider. Karanlık bir sokağın köşesinde arkadaşı Celâl'i ölü olarak bulur. Tuzağa düşürülür ve Celâl'i onun öldürdüğüne polisi inandırmak için cinayet silahı Murat'ın cebine konur. Arkadaşı Emniyet Müdürü Necdet Atak tarafından kurtarılan Murat, MİT'le işbirliği yaparak Celâl'in yarım bırakmak zorunda kaldığı görevi üstlenir ve araştırmalarına başlar. MİT'in İstanbul sorumlusu Cemil Paşa'nın yeğeni Sevsen Noyan, Murat'a yardım etmesi için görevlendirilir. İlk iş olarak Yolanda'nın peşine düşen Murat, Celâl'in bahsini ettiği sigara paketinin üzerindeki "Nike-Balaban-71015" notunu ele geçirir. Murat'ın peşinde olduğu çetenin amacı, Amerikalılar ile ortak yapılacak savunma manevraları sırasında Balaban bölgesine yerleştirilecek Nike isimli füzeleri bir operasyonla etkisiz hâle getirerek İstanbul'u havadan yapılacak saldırı karşısında savunmasız bırakmaktır. Romanın sonunda Murat, bu operasyonu planlayan büyük şef Abdülhalim Gani Bey başta olmak üzere diğer

çete üyelerini yakalayarak ve planı etkisiz hâle getirerek karşılaştığı bir vakayı daha çözmüş olur.

2 Kere 2 Eder 12 romanında Murat Davman'ın iş adamlarının arka arkaya öldürülmesi hadisesinde MİT'le birlikte çalışması anlatılır. Yahudi olan ya da Yahudilerle iş yapan iş adamlarının esrarengiz bir biçimde öldürülmesini konu edinen romanda, cinayetleri Gölge ve Cellat adında iki kişi üstlenir. Her cinayet öncesi Gölge'den mektup alan kurban, bir hafta içinde Cellat tarafından öldürülür. Bu olayda MİT, Murat'tan yardım ister ve Murat, MİT ajanı Meltem Gölge ile olayı araştırmaya başlar. Araştırması sırasında şimdiye kadar öldürülen iş adamlarının hepsinin Bahadır Alpsöy'ün verdiği partiye katılmış olduklarını öğrense de bir sonuç elde edemez. Bu arada Musevi tüccarlarla iş yapan Halil Kuraner, Gölge'den mektup alan son kişidir. Murat, Halil Bey'le görüşmek istese de bu görüşmeye Halil Bey'in yeğeni Demet Kuraner tarafından müsaade edilmez. Romanın sonunda Murat, peşinde olduğu Gölge ve Cellat'ın kimliklerini bulur. Gölge, Bahadır Alpsöy; Cellat, Demet Kuraner'dir. Murat'ın, amaçlarının ülkede kargaşa ortamı yaratarak yönetimi ele geçirmek olduğunu öğrendiği çete üyelerinin arkasında ise Türkiye Komünist Partisi vardır. Murat Davman, MİT ile peşinde olduğu bu çeteyi de çökertir

Erol Üyepazarcı, Ümit Deniz'in eserlerinin otobiyografik özellikler taşıdığını, yaratmış olduğu Murat Davman karakterinin yazarla aynı özellikleri taşıdığını şu sözlerle açıklar:

“Ümit Deniz'in eserleri otobiyografik özellikler taşımaktadır. Yaratmış olduğu kahraman yazarla aynı özellikleri taşımaktadır. Roman kahramanının gazeteci oluşu, Ümit Deniz'in kilosuna arttıkça Murat Davman'ın da kilosunun artması gibi... Aynı şekilde Ümit Deniz'in romanlarında bulunan kişiler dönemin gerçek şahıslardır. Davman'ın çalışmış olduğu gazetenin sahibi Naci Baba, gerçek hayatta Milliyet gazetesinin kurucusu Ali Naci Karacan'dır. Aynı şekilde romanlarında Deli Burhan diye geçen kişi, gerçek hayatta Milliyet gazetesinin yazı işleri müdürü Turhan'dır. Abdi İpekçi'nin yardımcısıdır. Diğer karakter ise dönemin emniyet müdürü Necmi Atak'dır. Ali Naci Karacan gazeteyi kurduğunda Ümit Deniz, Yeni İstanbul adlı gazetede çalışmaktadı. Ali Naci Karacan tarafından Milliyet gazetesine alınır. Tabi romanında bir değişiklik yapmıştır. Romanda babasının Avrupa'da okuttuğunu daha sonra kendisinin gazeteci olduğunu Davman üzerinden ifade etmektedir.”⁵⁶³

Romanların merkezî kişisi olan ve gazeteciliğini karşılaştığı adlî vakaları çözmek için kullanan Murat, gazeteciliğe patronu Naci Bey sayesinde başlar ve mesleğini severek yapar. Bununla birlikte “ASPAVA” sözcüğünü diline dolayan Murat için önemli olan üç

⁵⁶³ Bağırsız, a.g.e., 2015 (Tezin içinde bakınız EK 1-Erol Üyepazarcı'yla Yapılan Röportaj, soru 6).

şey vardır: sağlık, para, aşk. Zaten “ASPAVA”nın açılımı da bu doğrultudadır: “Allah Sıhhat, Para, Aşk Versin, Amin.” Başarılı ve hırslı bir gazeteci olduğu için Millî İstihbarat Teşkilatı’yla dahi çalışan Murat, romanlarda da gördüğümüz gibi, ele aldığı her vakayı araştırmacı gazeteci kimliğiyle çözer. Ekonomik yönden hiçbir sıkıntı yaşamayan ve gazetecilikten kazandığı paraya ihtiyacı olmayan Murat, hem araştırmayı hem de macerayı sevdiğinden gazetecilik yapar. Sosyal hayattan kopmayan genç adam, rahat, girişken, eğitilmiş, kültürlü ve çevresindekiler tarafından takdir edilen bir erkektir.

II. Dünya Savaşı yıllarında geçen Şahap Sıtkı’nın *Kimin İçin* romanı, o yılların toplumsal değişimini gözler önüne serer. Yazar, bunu yaparken de yarattığı Bekir karakterini kullanır ve Bekir aracılığıyla dönemin gazeteci ve yazarlarından bahseder. Roman, Bekir’in anı defterinin yolda tanıştığı ve evine götürdüğü Hayriye tarafından okunmasıyla başlar. Böylelikle Bekir’in çocukluk yıllarından gençliğine kadar yaşamış olduğu olaylar verilir. Bekir, aslında romanın yazarı Şahap Sıtkı İlter’in kendisidir ve çevresindeki sanatkarlarla yaşadığı olaylara da yer verir.

Otobiyografik romanlardan biri olan *Sağda Üçüncü Kapı* romanında Mehmet Coşar, hem romanın merkezî kişisi hem de anlatıcısıdır. Romanı yazma amacını “«*Sağda Üçüncü Kapı*» adını taşıyan bu kitapçığın konusu; bir sağ-sol çatışması değil, sadece insandır. Türü zaaf ve allerjiler içinde kıvranan insanı kendine konu edinmiştir. Bu kitabı okuyan herkes, yetişmekte olan neslimizin başıboş bırakılmasına razı göstermeyecektir.”⁵⁶⁴ sözleriyle açıklayan yazar, bu romanında gençliğin problemlerine değinir. Geleneksel düşüncelere sahip olan gazeteci, oldukça dürüst ve ahlaka önem veren biridir. Romanda gazetecinin aile hayatından, yaşından ya da eğitiminden bahsedilmez.

1960 dönemi ve dönemin siyasî yapısıyla ilgili bilgi veren ve romanın yazarı Mehmed Kemal’in hayatından kesitlerin sunulduğu *Pulsuz Tavla* romanı, otobiyografik özellikler taşıyan bir diğer romandır.⁵⁶⁵ Romanın merkezî kişisi ve anlatıcısı, Mehmed

⁵⁶⁴ Coşar, M. (1968). *Sağda Üçüncü Kapı*. Ankara: Yeni Adım Matbaası, 3.

⁵⁶⁵ 11 Nisan 1920 tarihinde Ankara’da doğan Mehmed Kemal’in tam adı, Mehmed Kemal Kurşunluoğlu’dur. 1940 yılında Ankara Erkek Lisesi’ni bitiren yazar, daha lise yıllarındayken hocası Nurettin Artam’ın yardımıyla *Ulus* gazetesinde çalışır. Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret Dairesi Reisliği’nde memurluk yaparken Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe bölümünde üç yıl okuduktan sonra okula devam edemez. Düşünce eylemlerinden dolayı 1943 yılında bir ay tutuklu kaldıktan sonra 1945’te gazeteciliğe başlar. Arkadaşlarıyla birlikte *Battal Gazi* gazetesini çıkaran yazar, 1947’de ikinci kez tutuklanarak dört buçuk ay tutuklu kalır. *Türk Haberler Ajansı*, *Demokrat Ankara*, *Yeni İstanbul*, *Vatan*, *Ant* gibi gazete ve dergilerde çalıştıktan sonra 1967’den 1969’a kadar Kalem isimli bir meyhane işletir. 1969’da İstanbul’a

Kemal'dir. Ankaralı olan anlatıcı, daha lise sıralarındayken edebiyatla ilgilenir. Öyle ki lisenin ilk yıllarında bir gençlik dergisinde şiiri çıkar. Gazetede iş bulmasıyla birlikte gazeteciliğe başlar. Bu arada askere gider ve savaşın bitmesiyle askerliği de biter. Askerliğinin bitmesiyle birlikte iş arayan anlatıcı, uzunca bir müddet iş bulamaz ve geçim sıkıntısı yaşar. Aile hayatı hakkında bilgi verilmesi de otobiyografik olduğundan yazarın biyografisine bakarak ve “(...) *Çoluk çocuk, toplum karşısındaki ezikliğinden habersiz mışıl mışıl uyuyordur.*”⁵⁶⁶ sözlerinden anlatıcının evli ve çocukları olduğunu söyleyebiliriz. Sanat camiasında yer alan anlatıcı, sosyal çevresi tarafından sevilen ve saygı duyulan biridir.

2.6.3.2. Aile hayatı ve sosyal hayat içinde kadın çalışanlar

2.6.3.2.1. Annesiz ya da babasız büyümek zorunda kalanlar

Aile kurumu; aile hayatı içinde anne, çocuk, eş ya da sevgili olarak karşımıza çıkan kadına bazı sorumluluklar yükler. Aldığı eğitim, çalışıp çalışmaması, yaşam biçimi, ailesinin öğrenim ve maddî durumu gibi şartlar kadının modern yaşamdaki yerini belirlediği gibi aile kurumundaki yerini de belirler. İnsanî duygulara ait bütün durumlarda önemli bir rol oynayan aile, kadının hem kişilik yapısını şekillendiren hem de fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimine büyük katkı sağlayan, “*ekonomik ve toplumsal yönleriyle de kişiyi ruhsal gelişim ve davranış açısından biçimlendiren*”⁵⁶⁷ bir kurumdur. Dolayısıyla kadına ait olan değerler sistemi, bu kurum içinde şekillenir. Diğer bir ifadeyle ebeveynlerin davranışları, fikirleri, yaşantıları, eğitimleri gibi hususlar, kadının yaşamını şekillendiren ve hayatına yön vermesini sağlayan önemli etkenlerden biridir. Zira anne ya da baba, özellikle kadın için bir modeldir. İşte aile ilişkilerinin kopukluğu yahut kadının model aldığı anne ya da babanın eksikliği, bireylerin zihinsel ve ruhsal gelişimini de etkiler. Yani parçalanmış aileler içinde büyüyen veya yetişen kadın, bu eksikliği ya kurmaya çalıştığı yuvasıyla ya da sosyal hayatta edindiği başarıyla gidermeye çalışır. Tabi bunu yaparlarken de hem toplumsal alanda hem de özel yaşamlarında çeşitli problemlerle karşılaşır.

gelerek *Yeni Gazete, Akşam, Barış, Cumhuriyet* gazetelerinde çalışır. 14 Eylül 1998 tarihinde İstanbul'da vefat eder.

İnternet: <http://www.kulturturizm.gov.tr/EN,38384/Mehmed-kemal-kursunluoglu.html> 4 Ekim 2014'te alınmıştır.

⁵⁶⁶ Kurşunluoğlu, a.g.e., 1984, 106-107.

⁵⁶⁷ Yavuzer, H. (1982). *Çocuk ve Suç*. İstanbul: Altın Kitaplar, 201.

Ele aldığımız romanlar içinde beş kadın basın çalışanı ya annesini veya babasını kaybetmiştir ya da bu çalışanlar, ilişkileri sağlam olmayan bir ailede yetişirler. Aziz Nesin'in *Erkek Sabahat* romanındaki Sabahat, Attilâ İlhan'ın *Bıçağın Ucu ve Yaraya Tuz Basmak* romanlarındaki Ümid, Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* ve *Hayır* romanlarındaki Aysel Dereli, Aysel Özakın'ın *Genç Kız ve Ölüm*'ündeki Nuray İlkin, Leyla Erbil'in *Karanlığın Günü*'ndeki Neslihan, annesiz ve babasız büyümenin getirdiği ya da aile ilişkilerinin kopuk olmasından kaynaklanan sıkıntılarla başa çıkmak durumunda kalmışlardır.

Aziz Nesin'in *Erkek Sabahat* isimli romanında küçüklüğünden itibaren erkek kılığında yaşamak zorunda kalan Sabahat,⁵⁶⁸ fakir bir ailenin 14. çocuğu olarak dünyaya gelir. Ondan önce doğan çocukların altısı ölünce geriye kalan yedi erkek çocuktan sonra en sonuncu olarak Sabahat doğar ve onun erkek diye tanınmasının sebebi ondan önce doğan çocukların erkek olmalarıdır. Evdeki geleneğe göre her çocuk, kendisinden önceki çocuğun kıyafetlerini giydiği için yirmi yaşına kadar bir kere bile kadın çamaşırı giymemiş olan Sabahat, erkek elbiselerinden dolayı kendini erkek gibi hissetmeye başlar ve bu şekilde davranır. Annesi onu doğururken ölür. Babası ve yedi abisiyle birlikte bir gecekonduca yoksulluk içinde yaşar. Babası bakamadığı için dokuz yaşına gelince Mümtaz Bey ve eşi Saffet Hanım'a evlatlık olarak verilir. Hırçın ve inatçı bir kişiliğe sahip olduğundan özellikle Saffet Hanım tarafından sevilmez ve yaramazlıklarından dolayı sık sık cezalandırılır. İki sene sonra, 11 yaşına gelince, eve asıl alınış sebebini anlar. Ailenin, kendisini 16 yaşındaki oğulları Oktay'ın gönlünü hoş tutması için evlat edindiğini öğrenir ve bu evden kaçır. İki sene içerisinde babasının evlendiğini ve üç çocuğu daha olduğunu en çok sevdiğim ağabeyim dediği Ali'den öğrenir. Geleneksel ve fakir bir ailede, annesiz büyüyen Sabahat, sekiz erkeğin içinde yaşadığından farklı bir cinsel kimliği sahiplenir. Öyle ki 20 yaşına gelinceye dek hiç kadın kıyafetleri giymeyen ve erkek gibi büyüyerek erkek gibi davranan bu kız, eğitimi olmamasına rağmen hayatta hep zekâsını kullanarak kendi çabalarıyla bir yerlere gelir.

Yaşam tarzının ve fikirlerinin değişmesiyle birlikte kendi ayakları üzerinde durmaya karar veren ve güçlü kimliğiyle sunulan kadın çalışanlardan biri, Attilâ İlhan'ın *Bıçağın Ucu ve Yaraya Tuz Basmak* romanlarında yer alan Ümid'dir. *Kurtlar Sofrası* romanında

⁵⁶⁸ Roman kişinin ismi, romanın bazı yerlerinde “Sebahat”, bazı yerlerinde de “Sabahat” olarak geçer. Fakat romanın adı *Erkek Sabahat* olarak verildiğinden roman kişinin ismini de “Sabahat” olarak alacağız.

Gazeteci Mahmud Ersoy'un sevgilisi kimliğiyle verilen Ümid, *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarında başarılı kadın gazeteci kimliğiyle karşımıza çıkar. Zengin iş adamı Zihni Keleşoğlu'nun tek çocuğu olan Ümid, şımarık bir kızdır. Hem Paris'te kaldığı yıllarda tanıştığı Gianna ve Gerda adlı arkadaşlarının etkisiyle hem de Mahmud'la yaşadığı iki yıllık ilişki neticesinde düşünsel anlamda değişir. *Kurtlar Sofrası*'nda Mahmud'u, peşinde olduğu bir haberin açığa çıkmaması için babasının öldürttüğünü öğrenen Ümid, *Bıçağın Ucu*'nun sonlarına doğru Suat'ın evine gidip Demir'i sormasıyla romana dâhil olur. Genç kadın romanda, *Birlik* gazetesinin en inatçı, en çetin gazetecisi olarak tanıtılır. *Birlik* gazetesi muhabir ve röportajcılarında biri olan Ümid Ersoy (Keleşoğlu), Kore gazileriyle röportaj yapar. Bu sayede Demir'le tanışan Ümid, Kore Savaşı konulu röportajı için Demir'le görüşür ve bu buluşmalar neticesinde Demir ile Demir'in "boyulu, uzun ve zarif elleri olan, buğday tenli, bakışları hüznü, zeki" olarak tanımladığı Ümid arasında bir ilişki başlar: "(...) büyüleyici bir benzerliğin doğmasına yetiyor, bu da Yüzbaşı Demir'in görür görmez Ümid'e açıklanması zor bir yakınlık, 'bir aşinâlık' duymasını hazırlıyordu."⁵⁶⁹ "Fazla alafranga, hayli kibar, biraz kibirli havasından" dolayı Babîli'deki gazetecilerin Barones adını taktığı genç kadın, *Kurtlar Sofrası*'ndan hatırlayacağımız gibi ünlü ve zengin iş adamı Zihni Keleşoğlu'nun kızıdır. Ancak sevgilisi Mahmud'u babasının öldürttüğünü öğrenince babasının bütün meslek sırlarını matbuata ve polise ifşa ederek babasının tutuklanmasını sağladıktan sonra ailesinden kopuk, tek başına yaşamaya başlar. Babasının Keleşoğlu soyadını reddederek Mahmud'un soyadı olan Ersoy'u kullanan ve imzasını Ümid Ersoy olarak atan Ümid, Mahmud'dan sonra ilk defa Demir'e derin duygular besler. Yazarken oldukça ciddi, oturaklı, hatta bilimsel; yaşarken de hafif, dalgacı, işin alayında bir kadın olarak tarif edilen Ümid, yazdığı yazılardan ötürü hapse girer ve 27 Mayıs harekâtından sonra serbest bırakılır. *Kurtlar Sofrası*'nda zengin, umursamaz ve havai olarak verilen Ümid, Mahmud'un öldürülmesiyle değişerek *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarında güçlü, kararlı, başarılı, fikirlerini özgürce ifade edebilen, özgür bir kadına dönüşür. Haksız olduğu ve bir suç işlediği için babasını şikâyet edebilecek kadar erdemli olan bu kadın, babasını ve babasının soyadını reddederek tıpkı Mahmud gibi doğruların peşinden giden dürüst gazeteci rolünü üstlenir.

Matbuat camiasında alafranga ve kibirli olarak tanımlansa da insanlar tarafından saygı duyulan Ümid, bilinçli bir kadındır. Eğitimli, meslek sahibi ve ekonomik açıdan özgürdür. Babasını ihbar edene kadar hayat içinde maddî açıdan hiçbir sıkıntı çekmeden

⁵⁶⁹ İlhan, A. (1978). *Yaraya Tuz Basmak*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 171.

yaşayan Ümid'e, babasını reddetmesiyle birlikte adeta kadere meydan okuyarak kendi ayakları üzerinde durmak için yeni bir yaşama başlar. Hem Ümid hem de Sabahat, annelerini kaybetmiş basın çalışanlarıdır. Bu iki kadın, sosyoekonomik açıdan farklı konumlarda olsalar da babalarıyla aralarındaki bağların kopuk olması açısından benzer karakterdedirler ve sıcak bir aile ortamında yetişmediklerinden dolayı mutsuz bir aile yaşamları vardır. Aileyi şekillendiren ve ayakta tutan baba, bu görevini yerine getirmediginde ailesinin dağıldığını görmeye mahkûmdur. Sabahat, çocuklarını para karşılığı başkalarına veren bir babaya, Ümid de sadece işlerini düşünen ve ahlakî yönden zayıf bir babaya sahip olmalarına rağmen hayat içinde kendi çabalarıyla ilerleyerek sosyal hayatta bir yerlere gelmiş kadınlardır.

Önceki sayfalarda bahsettiğimiz Ümid ve Sabahat gibi annesini kaybeden bir diğer çalışan, Aysel Özakin'in *Genç Kız ve Ölüm* romanının merkezî kişisi Nuray İlkin'dir. Nuray'ın idealist bir öğretmen olan annesi, Nuray dokuz yaşındayken intihar eder ve annesinin ölümünden sonra annesi gibi öğretmen babası, onu İstanbul'a halasının yanına götürür. Babasının “*Kalamam, (...) Ama seni görmeye gelirim. Burada bol bol üzüm, incir, armut ve erik yersin. Sözlerini dinlersen halanla enişten seni çocukları gibi severler. Çocuklarla bol oynarsın. Burada çok güzel oyunlar oynanır. Göreceksin.*”⁵⁷⁰ diyerek halasının yanına bıraktığı Nuray, evlenene kadar halasının yanında durur. Savaş sıkıntıları ve birden kaybolan bir anneyle yaşanan çocukluk, geleneklere bağlı, ürkek bir halayla süren genç kızlık dönemlerinden sonra üniversiteye giden Nuray, kırk üç yaşındadır. Romanda “*İstanbul'un küçük bir pastanesinde öğrenilen özgürlük, varoluşçuluk, 21 mayısın alkışlanan coşkunuğu, toplumun hayatına uymayan bir aşk ve kapalı bir evlilik, yetmiş yıllarının patlaması... İşte Nuray; kızının edilgenlikle ve bireycilikle suçladığı «yitik kuşak»tan biri...*”⁵⁷¹ cümleleriyle tarif edilen Nuray, sürekli bir arayış içindedir ve arayışında kendini bulmaya çalışır. Bu çaba neticesinde de kendi hayatından kesitleri paylaştığı ilk romanını yazar ve bu romanıyla da ilk ödülünü alır. İdealist ve devrimci olan, bu yolda üniversitedeki arkadaşlarıyla birlikte dergi çıkaran Seçkin, annesinin romanının ilk okuyucusu olur ve zorlukların hâkim olduğu 1970'li yıllarda toplumsal bir konuyu ele almayıp bireysel bir konuda yazdığı için Nuray'ın romanını eleştirir. İlk romanına verilen ödülünden kazandığı parayla ikinci romanını yazma hazırlıklarına başlayan genç kadın, kızının istediği gibi toplumsal bir konuda yazma kararı alır.

⁵⁷⁰ Özakin, A. (2007). *Genç Kız ve Ölüm*. İstanbul: Yordam Kitap, 24.

⁵⁷¹ Özakin, a.g.e., 2007, 175.

Anlaşılabacağı üzere *Genç Kız ve Ölüm* romanındaki Nuray da bahsini ettiğimiz Aziz Nesin'in *Erkek Sabahat* romanındaki Sabahat ve Attilâ İlhan'ın *Bıçağın Ucu ve Yaraya Tuz Basmak* romanlarında Ümid gibi hayatta olmalarına karşın varlıklarını hissedemedikleri babalarıyla büyürler. Leyla Erbil'in *Karanlığın Günü* romanındaki Neslihan (Nesli) ise; Sabahat, Ümid ve Nuray gibi annesiz değil de babasız büyüyen basın çalışanlarındandır. Nesli, Sadrettin'le evlidir ve Bilge ile Serhat isimlerinde iki çocuğa sahiptir. Babası vefat eden roman kişinin eşi ve çocukları dışında akıl hastanesinde yatan annesi Nuriye Hanım ile Amerika'da yaşayan abisi Rafet vardır. Akıl hastanesinde yatan annesi Nuriye Hanım'a oldukça değer veren Nesli, sık sık annesini ziyaret ederek onunla ilgilenir.

“—Şu babana baksana, bir arayıp sordu mu beni? Daldı yine dünya gailisine, hep böyle yapar, gençliğinden beri bekletir beni...
—Babam mı?
—Baban ya! Bir karım vardı, nerededir, ne oldu ona, ne yer, ne içer, dedi mi? Aradı sordu mu beni!..
—Anne! Babam sağ mı?
—Tabii sağ, sağ olmasa ölmüş olurdu?... Karı kız peşine düştü zaar; kırkıktan sonra azanı teneşir paklar ama, onu görürsen öyle söyle... Hadi gitmeden bir tuvalete götür beni... Haa, vergiler verildi mi?”⁵⁷²

Paranoyak hâlleriyle dikkat çeken Nuriye Hanım, eşinin ölmüş olduğunu dahi hatırlamaz. Romanın sonlarına doğru kızını bile tanıyamayacak durumda okuyucu karşısına çıkan yaşlı kadın, fiziksel bakımdan da kötüleşir ve kısa bir süre sonra da vefat eder. “Kızımı, Bilge'yi düşününce bütün sıkıntım dağıldı, annem yok oldu birden, geride kaldı, Bilge vardı şimdi oh!...”⁵⁷³ sözleriyle Nesli'nin kızını düşününce bütün sıkıntılardan uzaklaştığını anlarız. Yani Nesli, kendisinin özlemini duyduğu anne şefkatini kendi kızına vermeye çalışır. Oğlu Serhat ise, Amerika'daki dayısı Rafet'in yanında çalışır. Rafet'in çalıştığı otele işe soktuğu Serhat, orada mutludur ve annesine sürekli kız arkadaşlarıyla çekilmiş fotoğraflarını. Yazarlık yapan Yıldız, Turhan, Asiye ve Necdet; yayınevi sahibi Hilmi; Köşe Yazarı Celil; Şair İkbâl; Heykeltıraş ve Ressam Faruk gibi edebiyat ve sanat dünyasından olan arkadaşlarıyla sık sık görüşür. Nesli, “Bizler hem birbirinden sıkılan ve hem de bir araya gelmeden yaşanamayacağını sanan bizler; (...)”⁵⁷⁴ diyerek arkadaşlar arasında görüş farklılıkları olsa da onlardan kopmadığını ifade eder. Hem annesini ihmal

⁵⁷² Erbil, L. (2002). *Karanlığın Günü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 231-232.

⁵⁷³ Erbil, a.g.e., 2002, 36.

⁵⁷⁴ Erbil, a.g.e., 2002, 16.

etmeyerek onunla ilgilenirken hem de eşine ve çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getiren yazar, bir yanda da arkadaşlarıyla ilişkilerini sürdüren sosyal ve aydın bir kadındır.

Annesi ve babası sağ olmasına karşın aile ilişkilerinin kopukluğundan dolayı yanlış yollara sapan ve hem ailesinden hem de bulunduğu sosyal çevreden memnun olmayarak kendilerine yeni bir yol çizen kadın basın çalışanları da vardır. Afet Ilgaz'ın *Aşamalar* romanındaki Nursen ve Nurten, bahsini ettiğimiz duruma örnek kadınlardır. Bu iki kardeş, İstanbul'a yarım saat olan bir köyde doğarlar ve bu köyde bir fabrikanın kurduğu konfeksiyon atölyesinde çalışırlar. Ancak kendilerini köye yabancı hissederek İstanbul'a giderler:

“Nurten İstanbul'a yarım saat kadar çeken bir köyde doğmuş ve ilkokulla ortaokulu orda bitirmişti. Sonra aynı köyde bir fabrikanın kurduğu konfeksiyon atölyesinde bir diire dikişçi olarak çalışmış, daha sonra da kendinde bulduğu kimi değişik güçleri kapıp koy vermek, önüne çıkacak pek çok yolun nereye gideceğini hem bu yollarda yürümek, hem de bu yollarda yürüten kendi kendini, bir başkasıymış gibi seyretmek için İstanbul'a gelmişti. Kardeşiyle birlikte Eyüp taraflarında bir oda tuttular ve iş aramaya koyuldular.

Kardeşi de Nurten gibi köyüne 'yabancı' kızılandı. Üstelik çok da güzeldi. Hiçbir zaman köylerindeki kızlar gibi düşünmeye, küçük düşler kurmaya yanaşmamışlardı. Onları eteklerinden tutup çeken, ayıran gizli bir gücün olduğu sanısına kapılıyordu. Bu başkılığın ne olduğunu uzun süre çözemediler. Tam kendilerindeki başkılığın gizlerini çözecek gibi oluyorlar ama hemen ardından bunu da bir önceki çözüm gibi yanlış olduğunu görüyorlardı.

Neydi bu tam olarak bilemedikleri ama boyuna peşinden koşup durdukları amaç? Onları mutlu edecek olan, onları kendi kendileriyle uyum durumuna sokacak olan, 'işte buydu...' dedirtecek olan neydi, bilemiyorlardı. Ama şunu iyice biliyorlardı:

*'Annecannelerinin, teyzelerinin, enişterinin, babalarının o kapalı dünyasına daha çok dayanamayacaklardı. Her şeyleri kapalı bir dünya... Giysilerinden tut da duygulara dek... Kadınların başlarındaki örtüler, üstlerindeki giysiler, belki de güzel olan bedenlerini nasıl kapatıyorsa evin ve köyün küçük sınırları içinde geçmiş yaşamları da, brlki o kadar güzel olan, o kadar değişik, aydınlık, renkli olabilecek duygularını kapatıyordu.'*⁵⁷⁵

Çevrelerindeki kadınlardan farklı bir yerde olduklarına inanan ve bu doğrultuda İstanbul'a gitme kararı alan iki kardeş, Babiâli'de çalışmaya başlarlar. Kendilerini sanat camiasının içinde bulurlar; yükselmek ve tanınmak için de çeşitli yollara başvururlar. Kendilerini bu camiaya kabul ettirebilmek için ünlü yazarlarla birlikte olan Nursen ve Nurten, bu yolla sözü edilen kesimde yer edinmeye çalışırlar. Eğitimsiz bir anne babanın kızları olan bu iki genç kadın, köyde doğup büyüseler de bu ortamdan uzaklaşıp sosyal çevrelerini değiştirerek İstanbul'a giderler. Köydeki zihniyetin, kendilerine biçtiği rolleri hiçbir zaman kabul etmeyen Nursen ve Nurten kardeşler, büyük şehre gittiklerinde maddî

⁵⁷⁵ Ilgaz, a.g.e., 1977, 86.

anlamda sıkıntılar yaşasalar da girdikleri bu yeni çevreye alışma bakımından hiç sıkıntı yaşamazlar. Sosyal statülerini yükseltmek ve para kazanmak için bedenlerini dahi kullanan yirmili yaşlardaki bu kadınlar, sosyal hayatta kabul görmek ve yükselmek uğruna her şeyi yaparlar.

Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* ve *Hayır* romanlarında da birbirine karşı saygının olmadığı ve kadının hor görüldüğü parçalanmış bir ailede yetişen Aysel Dereli'nin yaşamına yer verilir. *Ölmeye Yatmak*, romanın merkezî kişisi Aysel Dereli'nin bir otel odasında kendisiyle bir saat yirmi yedi dakika süren hesaplaşmasını konu edinir. Roman, üniversitede sosyoloji bölümünde öğretim üyesi olan Aysel'in bir otel odasına gelmesiyle ve bu odada ölmeye yatmasıyla başlar. Otele geldiğinde intihar etmek isteyen Aysel aracılığıyla yazar, Türk aydınının kendisiyle ve çevresiyle olan sorgu sürecini verir. Aysel, burada geçirdiği zaman boyunca hayat mücadelesini ve bu mücadelesinde yaşadığı çatışmaları geriye dönüşlerle anlatır. Böylelikle iç dünyasında bir yargılama ve hesaplaşma sürecini başlatır. Diğer bir ifadeyle hem içinde bulunduğu hâli hem de çocukluğunu ve gençliğini düşünerek kendini sorgular. Bununla birlikte dönemin sosyal, siyasal ve toplumsal olayları ile basın hayatı hakkında da bilgi verir. Aysel, Ankara'nın küçük bir kasabasında dünyaya gelir ve ortaokul yıllarına kadar bu kasabada yaşar. Babası Salim Efendi, Kurtuluş Savaşı'nda İsmet Paşa'yı Ankara'ya götüren jandarmalardan biridir ve her daim bununla gurur duyarak övünür. Ağabeyi İlhan, ortaokulu Balıkesir'de yatılı okur. Annesi Fitnat Hanım oğlunun özlemini kızı Aysel'le gidermeye çalışır ve kızının isteklerini yerine getirmeye çalışır. On yedisine gelince babası tarafından bir tüccarla evlendirilmek istenir. Hukuk okuyan abisi İlhan dahi Aysel'in eğitim almasına karşıdır. Geleneksel yapıda bir ailesi olan Aysel'in, bir kız çocuğu olarak baskı altında yaşadığını görürüz. Aysel'in ailesinin himayesinde ve onlara bağlı olması gerektiğine inanan Salim Efendi ve Selim, babası ve abisinden baskı gören bir kızdır. Kadınları sosyal yaşamda değersiz ve pasif birer varlık olarak gören Salim Efendi ve İlhan'ın düşünceleri, kız çocuklarının aile içindeki konumunu vermesi bakımından önem taşır. Geleneksel bakış açısına sahip bu iki adama göre, kız çocuğunun okuyup kendini geliştirmesine lüzum yoktur; zamanı geldiğinde evlenerek iyi bir eş ve iyi bir anne olma rollerini üstlenmeleri gerekir.

Ölmeye Yatmak'ta eğitilmiş olmasına rağmen İlhan da tıpkı eğitim almamış babası gibi ikinci sınıf varlıklar olarak gördüğü kadınların yeteneksiz ve saf olduklarından kötü

yola düşebileceğini ifade ederek kadınların erkeklerin gerisinde kalması gerektiğini söyler. İlhan için üniversite okuyan bütün kızlar, ahlak dışı davranışlar sergileyen kötü huylu, irade yönünden zayıf insanlardır. Ailesine rağmen okumak isteyen genç kız, ailesine boyun eğmez ve ataerkil toplum yapısına karşı gelir. Hem aile hem de toplum baskısına karşı çıkan ve kadının da yaşamda özgürce hareket etme hakkının olduğunu savunan Aysel, bu durumu eleştirse de yolda bir erkek arkadaşıyla yürüyüp konuşmaktan bile çekinir. Kuralları olan bir ailede büyüdüğünden ve bu şekilde yetiştirildiğinden toplumun baskısını üzerinde hisseder. Güçlü ve kararlı bir karakteri olan Aysel, ailesine rağmen okur ve iyi bir eğitim alır. Kazandığı bursla Paris'e giderek bakış açısını genişletip düşüncelerini zenginleştirir. Romanın sonunda Aysel, arkadaşı Aydın'ı arar ve bir nisan sabahı intihar etmek üzere gittiği otelden bir saat yirmi dakika sonra geçmişiyile ve içinde bulunduğu zamanla hesaplaşma sürecini tamamlayarak çıkar.

Özerk Millî Kültür Kurumu Bilim Hizmet Dalı Değerlendirme Komitesi Sosyal Bilimler Seçici Kurulu'nun Sosyal Bilim Onur Plaketinin Prof. Dr. Aysel Dereli'ye verildiği günün anlatıldığı Adalet Ağaoğlu'nun *Hayır* isimli romanında da, bir günlük zamanla sınırlı olsa da Aysel'in geçmişe dönük yaşantısı, hem geçmişle hem de gelecekle ilgili düşünceleri ekseninde anlatılır. Adalet Ağaoğlu'nun "Dar Zamanlar" (*Ölmeye Yatmak, Bir Düşün Gecesi, Hayır*) ismini verdiği üçlemenin son kitabı olan roman, Aysel Dereli'nin hayatından kesitler vermeye devam eder. *Ölmeye Yatmak* romanında doçent olan Aysel, bu romanda profesör olarak karşımıza çıkar. "Ağaoğlu bu romanında 1980'lerin politik anlamda eylemsiz koşullarına yenik düşen Engin, içine kapanmış ve işlevsizleşmiş bir aydın olan "Yazar" ve mücadelesini sürdürmeye kararlı olan Aysel açısından geçmişin, bugünün ve daha çok geleceğin incelemesini yapar."⁵⁷⁶ Eşi Ömer'den boşanan Aysel, İstanbul'da tek başına yaşar. Profesör olan öğretim üyesinin babası Salim Bey ile annesi Fitnat Hanım vefat ederler. Özellikle Fitnat Hanım'ın ölümünden sonra Aysel, abisi İlhan ve kız kardeşi Tezel birbirlerinden daha da uzaklaşırlar ve artık sadece mektup aracılığıyla haberleşirler. *Ölmeye Yatmak* romanında olduğu gibi Aysel, bu romanda da sürekli iç hesaplaşmalarıyla verilir. Öğretim üyesi olan Aysel, çalışmaları neticesinde ülkesinde büyük ses getiren yurt dışındaki Uluslararası Sosyal Antropoloji Enstitüsü'nün Yeni Yankılar Ödülü'nü kazanır ve bu ödülün sonra Özerk Millî Kültür Kurumu Bilim Hizmet Dalı Değerlendirme Komitesi, Aysel'e bir onur plaketi vermeye

⁵⁷⁶ Akkoyal, B. (2005). *Adalet Ağaoğlu'nun Dar Zamanlar Üçlemesinde "Kimlik" Sorunsalı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 63.

karar verir. Ödül, saat 18.30'da yapılacak bir törenle Aysel'e takdim edilecektir ve roman, Aysel'in ödülünü alacağı günün sabahının anlatılmasıyla başlar. Ödülünü Kültür Kurumu Bilim Hizmet Dalı Değerlendirme Seçici Kurul Başkanı Prof. Dr. İhsan Türközü'nden alacak olan Aysel, iç hesaplaşmalarıyla okurun karşısına çıkar. Zira Aysel, çalışmaları dolayısıyla komünizmi övme suçlamasıyla hakkında dava açan ve çalıştığı üniversiteden uzaklaştırılmasına sebep olan İhsan Türközü'nden ödülünü almak üzere törene katılacaktır.

Hayır'da kasıtlı olarak adı sahtekârlık olayına karıştırılan öğretim üyesi, sonrasında üniversitedeki işinden uzaklaştırılır. Aysel, hakkında açılan sahtekârlık davası, aklanması ve boşanmasıyla zor günler geçirir. Dava açılan çalışmalarına ödül verilmesi, üstelik ödülünü üniversiteden uzaklaştırılmasına neden olan birinin elinden alacak olması karşısında ne yapacağını bilemez. Ödül törenine katılmak üzere sabahın erken bir saatinde uyanan Aysel, hazırlıklara başlasa da adına düzenlenen törene gitmemeye karar verir. Aysel'in törene gitmemesi, törene katılanları merakta bırakır. Törene katılan ve romanda "Yazar" diye tanıtılan Aysel'in arkadaşı, öğrencileri Üner ve Alev de Aysel'in törene neden katılmadığını merak edenler arasındadır. Romanın sonunda Yazar, Üner ve Alev'in Aysel'in törene gelmemesi üzerine onun evine gittiklerini ancak Aysel'i evde bulamadıklarını görürüz. Romanda Aysel'e ne olduğu belirtilmeyerek Aysel'le alakalı muğlakta kalan soruların cevabı okuyucunun yorum gücüne bırakılır. Çocukluğundan yetişkinliğine kadar hayatının her döneminde sıkıntılar yaşayan ve geleneksel aile yapısı ile toplum yapısının kendine biçtiği rollere karşı çıkarak hayatında başarılı olmaya çalışan Aysel, ne aile hayatında ne de sosyal hayatında mutluluğu yakalayamaz. Mesleğinde başarılı olmasına karşın aile hayatında mutsuz olur. Saygının ve sevginin olmadığı bir ailede büyür ve evlendiğinde de kendi aile hayatında başarılı olamaz. Bunun yanında zorluklarla ama kendi çabasıyla elde ettiği mesleğinde yaşadığı sıkıntılar, Aysel'in karanlığa sürüklenmesine neden olur.

2.6.3.2.2. Aşk arayanlar ve birbirlerinin hayatlarında değiştirici rol üstlenenler

Aşk nefsanî isteklerin giderilmesi olarak gören ve ilişkilerde kadına daha çok cinsel bir obje olarak bakan anlayışın aksine arkadaşı, eşi ya da sevgiliyi önemseyen ve sadakate önem veren bireyler de vardır. Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları*'nda Nedime Hanım, Kâmil Bey'in hayatında; Meliha İksel'in *Deli Kız*'ında Leylâ, Ekrem'in hayatında; Ayhan Hüenalp'in *Vapur Düdükları*'nde Bernâ, Alev Topuz'un hayatında değiştirici bir role

sahiptirler. Diğer bir ifadeyle Nedime Hanım, Leylâ ve Bernâ, bahsini ettiğimiz erkek basın çalışanı roman kişilerinin hayatlarının, yaşam biçimlerinin ya da fikirlerinin değişmesini sağlarlar.

Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* romanında Kâmil Bey'in gazeteciliğe başlamasını sağlayan kişi, Nedime Hanım'dır. Galatasaray Lisesi'nden arkadaşı Ahmet'le karşılaşmasıyla birlikte yeni bir hayata adımını atan Kâmil Bey, Ahmet'ten İhsan ve eşi Nedime Hanım'ın durumunu öğrenir ve İhsan'ın tutuklanmasıyla birlikte çıkardıkları gazeteyi tek başına idare etmeye çalışan Nedime Hanım'a gazetedeki işlerinde yardım etmeye başlar. Romanda eşinin dışında ailesinden, yaşından ya da eğitiminden bahsedilmeyen Nedime Hanım, İhsan'ı çok sevmektedir ve İhsan'ın çocuğuna hamiledir. Hapishanedeyken eşinin kendisine emanet ettiği gazeteye gözü gibi bakan ve eşinin yokluğunda gazetesıyla Millî Mücadele'yi destekleyen genç kadın, çalışkan ve başarılı bir gazetecidir. Çevresi tarafından değer verilip sayılan bir kadın olan Nedime Hanım, başarılı kadın gazeteci statüsünün yanında aile hayatında da sadık ve fedakâr bir eştir. Her vakit eşi İhsan'a aynı saygıyla bağlıdır ve İhsan'a her yönden destek olmaya çalışarak İhsan'ın yüklerini hafifletmek için çaba gösterir. Bu durum, Nedime Hanım'ın bir kadın olarak eşine fazlasıyla bağlı olduğunun bir göstergesidir. İhsan siyasî görüşleri nedeniyle tutuklandığında hem evinin geçimini hem de gazetenin sorumluluğunu üstlenir. Nedime Hanım'ın bu güçlü, kararlı, sevecen tavrı karşısında oldukça etkilenen Kâmil Bey, Nedime Hanım'ı kendi eşi Nevin'le kıyaslayınca Nevin için üzülür. Gazetesıyla Millî Mücadele'ye destek veren, eşi bu nedenle tutuklanmasına rağmen mücadelesinden vazgeçmeyen, insanların takdirini kazanan Nedime Hanım; toplumsal konularla uzaktan yakından bir ilgisi olmayan ve sadece kendi çıkarlarını düşünen Nevin'e göre çok farklıdır. Kâmil Bey'e göre çocuğunun annesi Nevin, Nedime Hanım'ın karşısında hiçbir amacı olmayan pasif bir kadındır. Becerikli, yuvasına düşkün ve hamarat bir eş olma özelliğiyle aile hayatında; aktif, girişken, mücadeleci, bilinçli, kültürlü ve vatanını seven bir vatandaş olma özelliğiyle de sosyal hayatında başarı kazanmış Nedime Hanım, bu özellikleriyle birlikte çalıştığı Kâmil Bey'in düşüncelerinin değişmesinde de etkilidir.

Esir Şehrin İnsanları'nda Nedime Hanım, güçlü kişiliği ve sağlam karakteriyle çalışma arkadaşı Kâmil Bey'in fikirlerinin olgunlaşmasının yolunu açarken *Deli Kız*'daki Leylâ ve *Vapur Düdükları*'ndeki Bernâ da âşık oldukları adamların hayatlarında önemli bir yere sahiptirler.

Ayhan Hünalp'in Alev Topuz'un yaşamından kesitlere yer verdiği romanı *Vapur Düdükleri*, Alev ile Gazete Ressamı Pışık'ın aşk hikâyesinin anlatılmasıyla başlar. Orta hâlli bir ailenin içinde büyüyen Pışık, annesinin de etkisiyle zengin olma düşleri kuran bir genç kızdır. Pışık'ın hayatı hakkında fazla bilgi verilmeyen romanda Pışık, sadece gazetecinin gördüğü ve tanıdığı kadarıyla okuyucuya aktarılır. Gözü yükseklerde olan, çalıştığı işten memnun olmayan genç kız, gazetecinin kendisine istediği hayatı veremeyeceğini düşündüğü için ondan ayrılır:

“Hüseyn Rahmi'nin cadaloz kayınvalidelerine nazire yapmaktan başka şey bilmeyen, güzel ve iyi şeylerle bütün kolları diken diken olan baykuş sesli, kerkeniz kılıklı annen. Seni delik bir kurus gibi parmaklarında oynatan, seni kirlili bir kartopu gibi avuçlarında eritebilen, yok eden heykeli dikilisi annen. İnsanları yalnızca çulları, banka hesapları ile, gömlek renkleri ile ölçebilen, baremin en yüksek derecesindeki kocasının imkanlarını baremin en küçük derecesi ile hayata başlayacak olan damadında aramaya kalkan, bunu şart koşan annen, ve bütün bunlara aptalca, körce, çocukça ayak uyduran, o kirlili ve çamurlu gururuna esir olan sen, ömrü boyunca vesayet altında kalmağa mahkum, bir koyun gibi güdülmeye mahkum olan sen. Üç meteliğe tapan, kul olan, boyun eğen sen. Dünyayı, yaşamayı, güneşi, gülmeyi, ağlamayı, gelip gitmeyi, koşmayı durmayı yüzüklerin dörtgeninde bulan sen gözlerime bakmıyordun. Bakamıyordun.”⁵⁷⁷

Verilen alıntıdan gazetecinin Pışık'la ayrılımlarının sorumlusu olarak Pışık'ın annesini gösterdiğini anlarız. Gazeteci, Pışık'la ilişkisi bittikten sonra gazetede tanıştığı Bernâ ile arkadaşlık etmeye başlar. Maddî imkânsızlıklar yüzünden biten bir ilişkisinin ardından Alev'in karşısına çıkan Bernâ, Alev'in hayatındaki boşluğu doldurmasına yardımcı olarak onun hayatını olumlu yönde etkiler. Bernâ, aydın bir ailenin iki kızından biridir. Maddî anlamda rahat olan, iyi eğitim görmüş ve ailesi tarafından şımartılmış bir genç kız olan Bernâ'nın aile hayatı içinde bir kız çocuğu olarak hem maddî anlamda hem de ruhen rahat bir biçimde büyütüldüğünü görürüz. Ailesinin göz hapsinde olmayan, bağımsız hareket eden, kendi ayakları üzerinde durabilen gazeteci, ailesinden baskı görerek yetiştirilmez. Gazetede tanıştığı Alev Topuz'la bir ilişki yaşayan ve duygularında samimi olan genç kadın, yetiştirilme tarzından dolayı aşk hayatında da tehdit ya da baskılara maruz kalmaz ve sevgilisiyle olan ilişkisini özgür bir şekilde sürdürür. Anne ve babasından gördüğü saygıyı Alev'den de görür ve Alev'in hayat içindeki yalnızlığını hafifleten önemli bir karakterdir.

⁵⁷⁷ Hünalp, a.g.e., 1962, 32-33.

Meliha İksel'in Leylâ'nın zorlu hayatını anlattığı *Deli Kız* romanında iş arkadaşlarının “*Anlaşılmaz huyları, akıl ermez bir iç dünyası vardı.*”⁵⁷⁸ şeklinde tarif ettiği Leylâ, çocukluğundan beri hareketli, ele avuca sığmayan, bazen neşeli, bazen sakın ve düşünceli, bezen üzgün ve kederli bir genç kız olarak anlatılır. Bununla birlikte hayatının hiçbir döneminde sıkı fıkı dostu olmayan Leylâ'nın fiziksel özellikleri şu sözlerle verilir: “*Güzelliği de kendine mahsusdu onun, gür kaşlarının gölgesine sığınmış lâcivert gözleri, çok mânalı bakardı, sim siyah düz saçlarının çerçevelediği geniş alnı zekâsını belirtirdi, küçük, delikleri hafif kabarık burnundan, etine dolgun gül rengi dudaklarından, onun şehvetli bir kız olduğu besbelliydi.*”⁵⁷⁹ Düzgün, buğdaysı bir teni, bembeyaz muntazam dişleri, yuvarlak çenesi ve gamzeleri olan 20 yaşındaki bu genç kız, hiçbir olayı ciddiye almadığı gibi çok da merhametlidir. Leylâ, varlıklı ve yüksek mevkide bir ailenin tek çocuğudur. Babasının babası bir mülkiye amiri, annesinin babası ise generaldır. Annesini yedi yaşındayken kaybeder. Tanınmış bir mühendis olan babası Muhsin Bey ve annesi öldüğünde evlerine gelen yardımcıları Ayşe ile birlikte yaşar. Büyükle büyük, küçükle küçük olmasını bilen, güler yüzlü ve kibar bir beyefendi olan Muhsin Bey, kızını çok sevdiğinden ve onunla çok iyi anlaştığından kızının üvey anne elinde hırpalanmasından korkar ve bu nedenle de evlenmez. Muhsin Bey, liseyi bitiren ve yorulduğunu düşünen Leylâ'yı dinlenmesi için Edirne'ye teyzesinin yanına gönderir. Edirne'de Ekrem'le tanışır ve evlenir. Babası tarafından oldukça şımarık ve rahat bir şekilde büyütülen Leylâ'nın düşünceleri, Ekrem'den sonra değişir ve o eski umursamaz, toplumsal olaylarla ilgilenmeyen kızın yerine Ekrem'in askere gitmesiyle çıkardıkları gazetenin sorumluluğunu üzerine alan genç bir kadın gelir. Ekrem, Leylâ'nın hayatında değiştirici bir role sahip olduğu gibi Leylâ da Ekrem'in hayatını şekillendiren unsurların başında gelir. Zira askerdeyken çıkardıkları gazeteyle eşinin ilgilenmesi ve gazetenin işlerini aksatmadan yürütmesi karşısında eşiyle gurur duyan Ekrem, kendi yazdığı bir yazı yüzünden eşinin tutuklanmasıyla birlikte oldukça zor zamanlar geçirir. Bu durum, Ekrem'in hayatının dönüm noktalarından biridir. Çünkü eşinin tutuklanması karşısında hiçbir şey yapamayan Ekrem, sonunda intihar eder.

Bahsini ettiğimiz gibi *Esir Şehrin İnsanları*'nda Nedime Hanım, *Deli Kız*'da Leylâ ve *Vapur Düdükləri*'nde Bernâ, başkalarının hayatlarında kilit noktası olan kadın basın çalışanlarıdır. Roman içinde roman kurgusuyla yazılmış İsmail Fatih Ceylan'ın *Unutulmuş*

⁵⁷⁸ İksel, a.g.e., 1960, 3.

⁵⁷⁹ İksel, a.g.e., 1960, 3-4.

Günler romanındaki kadın gazeteci Sinem'in görüşleri ise önceki sayfalarda açıkladığımız durumun dışında hayatına giren Tümay Türeñç sayesinde değişir. Gazeteciliğe yeni başlayan Sinem'in çalıştığı gazete için yapacağı röportaj nedeniyle Yazar Tümay Türeñç'in *Unutulmuş Günler* romanını okumasını ve romanı bitirdikten sonra yazarla görüşmesini anlatır. Haftalık aktüel bir derginin önemli elemanlarından biri olan Sinem, magazin muhabiri olarak çalıştıktan bir süre sonra magazin dünyasından tanıdığı ve büyük bir kısmıyla yakınlık kurduğu sanatçılarla röportaj yayınlamaya başlar. Doğal bir yapısı olan genç kadın, görüştüğü meşhur kişilerle daha ilk andan itibaren dostluk kurabilen, oldukça cana yakın, sempatik ve güzel bir kızdır. "*Gözlerinin iinin gülmesi, iki yanağındaki gamzeleri, insana sıcaklık ve güven veriyordu.*"⁵⁸⁰ cümlesiyle tanıtılan Sinem'in bu özellikleri onun en büyük avantajıdır. Zira hangi işe başvurursa vursun, o özellikleri sebebiyle işe alınabilecek yapıda bir genç kız olan Sinem'in verilen bu kişiliği sayesinde iş bulması ve bulduğu işlerde tutunması zor olmaz. Gazeteci, üniversiteyi bitirir bitirmez bir gazete çalışan arkadaşı Aynur vasıtasıyla gazeteye başvurur ve gazetenin yazı işleri kadrosunu ilk görüşmede etkilemeyi başarak işe alınır. Gazete, gazetecilikten yeni mezun bu kıztan ilk aşamada çok fazla bir şey beklemey. Öyle ki Sinem, zamanla bir şeyler öğrenerek ajanslardan gelen haberleri konularına göre tasnif edip, ilerleyen aşamalarda belki haber yazmasını öğrenebileceği düşüncesiyle işe alınır: " 'Bu kız çok tatlı,' demişti yazı işleri müdürü yardımcısı Zuhal Hanım. 'Hem bizim Aynur'un da arkadaşı. şimdilik idare edelim, zamanla bir şeyler öğrenir.' "⁵⁸¹ Böylelikle gazeteciliğe başlayan Sinem, gazeteye ilk geldiğinde bilgisayardan ekonomi ile ilgili haberleri takip edip hem ajanslardan hem de internetin çeşitli sitelerinden ekonomi haberlerini bir dosya hâline getirip bilgisayar ağından gazetenin Ekonomi Editörü Ekrem Bey'e gönderir. Bazı haber metinlerini beğenmeyerek düzenlemesi, Ekrem Bey'in dikkatini çeker: "*Güzel. Ben bu işi birkaç hafta sonra yamanı isteyecektim senden. O zamana kadar işe ve ortama alışırdın. Ama sen ilk günden işe de, ortama da alışmış görünüyorsun. Üstelik kendiliğinden ne yapman gerektiğini bulup uyguladın. (...) Tebrik ederim.*"⁵⁸² Sinem, daha ilk günden, sadece sempatikliğiyle değil, becerisiyle de fark edilir. Ne yapılması gerektiğini düşünüp hemen uygulayan, karşılaştığı bazı zorlukları doğal biçimde çözebilen Sinem, pratik bir kızdır. Aynı zamanda tam bir kitap kurdu olan gazeteci, kültür-sanat hayranıdır. Bu özellikleri zamanla daha çok ön plana geçince yazı işlerindeki bütün

⁵⁸⁰ Ceylan, İ. F. (2005). *Unutulmuş Günler*. İstanbul: Nesil Yayınları, 5.

⁵⁸¹ Ceylan, a.g.e., 2005, 5.

⁵⁸² Ceylan, a.g.e., 2005, 7.

servisler, Sinem’le çalışmak ister. Çalışkan, azimli ve çevresi tarafından takdir edilip sayılan bir kişiliği olan Sinem’in ailesinden ya da aile hayatından bahsedilmez. Ancak sosyal hayatında girişken yapısıyla dikkat çeken bu genç kadın, ayakları üzerinde durabilen, ekonomik bağımsızlığını elde etmiş güçlü bir kadındır. Romanın sonunda, Yazar Tümay’la yaptığı röportaj sırasında birbirine âşık olan Sinem ve Tümay, evlenirler. Tümay sayesinde insanlara ön yargıyla bakmamayı öğrenen Sinem için dindar bir yazar olarak tanındığı için ilk aşamada sempati duymadığı Tümay, önemli bir dönüm noktasıdır.

2.6.3.2.3. İlişkilerinde mutsuz olanlar ve aldatan ya da aldatılan bireyler

Evliliklerinde ya da ilişkilerinde mutlu olmak isteyen ve oldukça duygusal bir yapıya sahip olan kadınlar, her zaman şanslı olmayabilirler. Zira Leyla Erbil’in *Karanlığın Günü* romanındaki Neslihan ve Piraye Şengel’in *Nihal: Gölgesiz Bir Kadın* romanındaki Nilgün, evliliklerinde aradığını bulamayan mutsuz kadınlardır. Bu nedenle de eşlerini aldatma yolunu seçerler.

Leyla Erbil’in 1980’li yılların toplumsal, sosyal ve kültürel yapısına ışık tutan *Karanlığın Günü* romanının merkezî kişisi Yazar Neslihan, her ne kadar ailesine bağlı olduğunu söyleyip onları ihmal etmese de memur olan ve sanat dünyasına yakın olmayan eşi Sadrettin’i Yıldız’ın eşi Celil’le aldatır. Altmış yaşında olan Celil, yaşına rağmen oldukça genç ve yakışıklı görünür. Ayrıca alımlıdır ve davranışları ağır, tartılı, dimdiktir. Neslihan, eşini Celil’le aldatma nedenini “*Güzelliği aşan azametli bir yürüyüşü vardır ki özellikle kadınları etkiler... Yıldız’ı da etkileyen mutlaka bu duruşları bu yürüyüşleri olmuştur. Bir ara beni çeken de sanırım o Sadrettin’de hiç olmayan kendine güvenli yürüyüşüdür.*” cümleleriyle açıklar. “*Sokakta hep kendisine bir şey çarpacakmış gibi ürkek, tavuk-tavuk yürür.*”⁵⁸³ dediği eşini, Galatasaray’ı bitirir bitirmez önce kayınpederinin gazetesinde, kayınpederi vefat edip gazetesi satıldıktan sonra da daha çok aydınların tuttuğu bir gazetede köşe yazarlığı yapan “gazetesi kadar işinin ehli, gazetesi kadar işinin ehli, gazetesi kadar ilerici, gazetesi kadar dürüst” diye tanımladığı Celil’le aldatan Neslihan, eşini sevmez. Öyle ki Sadrettin’i daha sonra meslektaş Necdet’le de aldatır.

⁵⁸³ Erbil, a.g.e., 2002, 23.

Eşini sevmeyen ve eşini aldatan bir diğer isim, Piraye Şengel'in *Nihal: Gölgesiz Bir Kadın* romanındaki Nilgün'dür. İlk kez annesinin on yaşındayken fark ettiği az duyma problemi olan Nilgün, bu yüzden ehliyet bile alamaz. Küçük ama eşsiz manzaraya sahip bir evde oturur. Sırf kendini güldürdüğü için âşık olduğunu sandığı Kemal'le evlenir. Evliliklerinin üçüncü yılında Kemal, daha çok para kazanmak için Libya'ya mühendis olarak gider. Libya'dan dönen kocasına karşı eskisi gibi duygular hissedemeyen genç kadın, evliliğini sorgulamaya başlar ve kocası Kemal'den on yıllık beraberliğin sonunda boşanır. “Kemal’le gırtlığıma kadar çok sevdiği güven duygusunun içindeyken, burjuvazinin tüm rahatlığını, nimetlerini, alışılmış aile düzenini, yıllardır sürüp giden mutluluğunu”⁵⁸⁴ Ahmet için terk ederek yeni bir hayata başlar. Tek başına yaşayan ve ekonomik yönden özgür olan genç kadın, yaptığı evlilikte başarılı olamaz ve eşini aldatır. Daha sonra da eşinden boşanır. Başarılı bir gazeteci olan Nilgün, aynı zamanda araştırmacı ve sorgulayıcıdır.

Hem *Karanlığın Günü*'ndeki Nilgün hem de *Nihal: Gölgesiz Bir Kadın*'daki Neslihan, meslek sahibi olan ve ayakları üzerinde durabilen kadınlardır. Ancak meslek sahibi olmak ve maddî özgürlüğünü elinde bulundurmamak, Nilgün ve Neslihan'ın mutlu olmaları için yeterli değildir. Evliliklerinde sevgiye hasret kalan ve istedikleri sevgiyi eşlerinden göremeyen kadın basın çalışanları, hissettikleri bu duygunun eksikliğini başkalarında arayarak eşlerini aldatırlar. Neslihan ve Nilgün'ün evliliklerinde aradıklarını bulamamaları ve eşlerini sevmediklerini anlamaları, kadın gazetecilerin eşlerini aldatmasının zeminini hazırlar. Bununla birlikte yaşadıkları ilişkilerde zevk ve fikir uyumsuzluğu nedeniyle aldatılan kadın basın çalışanları da vardır. Sait Faik Abasıyanık'ın *Kayıp Aranıyor* romanında Nevin, Oya Şeneldir'in *Çünkü Onlar Kadın*'ında ismi verilmeyen kadın gazeteci ve Yusuf Sinan Tanyıldız'ın *Elveda Ankara*'sında Yıldız, eşleri tarafından aldatılan gazeteciler olarak karşımıza çıkarlar.

İçinde bulunduğu çevreden ve bu çevredeki insanların çıkarıcılığından sıkılan Nevin'in yaşamının anlatıldığı Sait Faik Abasıyanık romanı olan *Kayıp Aranıyor* romanındaki Nevin; her bakımdan rahat yetişmiş, kendi doğruları olan ve bu doğruların peşinden giden, etrafındakilerin ne düşündüğünü ciddiye almayan, ayakları üzerine basabilen, güçlü bir kadın karakteri yansıtmaktadır. 1950'li yıllar düşünüldüğünde ne ailesinden ne de kocasından baskı görmeyen, istediği gibi düşüncelerini dile getirebilen

⁵⁸⁴ Şengel, P. (2008). *Nihal: Gölgesiz Bir Kadın*. İstanbul: Marka Yayınları, 82.

rahat bir kadındır.⁵⁸⁵ Konsolos bir babanın (Vildan Bey) ve ev hanımı olan bir annenin (Fazıla Hanım) tek çocuğudur. Nevin; eğitim almamış, geleneksel anlayışı temsil eden ve kızını kendi yetiştiremediği için Nevin'e göre kendisini sevmeyen Fazıla Hanım'la yakın değildir ve babası Vildan Bey'le daha rahat iletişim kurar. Öyle ki babasıyla konuştuklarını annesiyle konuşamaz. Genç yaşta Özdemir adında bir gazeteciyle evlilik yapar. İkisi arasındaki evlilik, sevgiye dayanmaz. Özdemir'in kendisini Amerikalı kadın gazeteciyle üstelik kendi evinde aldattığını öğrenince kocasını terk edip mesleğini bırakarak Ankara'dan annesi Fazıla Hanım'ın ve babası Vildan Bey'in emeklilik günlerini geçirdiği İstanbul'daki bir balıkçı köyüne gider. Ne kadar sakin davranıp hem Özdemir'le hem de kendini aldattığı kadın gazeteciyle yüzleşme gereği duymasa da Nevin de tüm aldatılan kadınlar gibi aldatılmayı kabullenemez ve sonrasında bu sakin tavrından dolayı kendine kızar:

“Bir on dakika evvel duyduğu sıhhatli hal, nereye gitmişti? O ipini koparmayı düşünen ve koparamayan uçurtmanın kudretli, sinirli, demir gibi dimdik kafalı hali neredeydi? (...) Yanlış hareket ettiğini şimdi anlıyordu. İkisini de köpekler gibi kapıdan dışarıya atabilirdi. Böyle yapseydi apartmanın içinde şimdi türkü söyleyerek dolaşır, yemek yapardı, kitap okurdu, türkü söylerdi, radyoyu açardı, iskambil falı bakardı, çay pişirir, kahve pişirirdi. (...) Midesinde önce bir baskı, sonra bir boşluk, müthiş bir boşluk duydu. Sonra... Bu boşlukta bir ağır başladı.”⁵⁸⁶

Özdemir, sıradanlaşmayı sevmeyen ve kimsenin egemenliğine girmek istemeyen Nevin'e evine dönmesi için yalvarsa da Nevin, düşüncelerinden şaşmadığını ve kendi bildiği yolda gittiğini bir kez daha gösterir. Köyde onun yaşından evliliğine, yaşam tarzından mesleğine kadar birçok dedikodunun çıkarılmasına rağmen Nevin ve ailesi, çıkan bu söylentileri ciddiye almaz. Köyde herkesle konuşan Nevin hakkında Nevin'in kahvelere, hatta meyhanelere girdiğini gören çoğu kişi dedikodu yapmaya lüzum görmezken bazıları homurdanır. Köydeki herkes, Konsolos Vildan Bey'in kızının ecnebilerde okuduğunu, erkek gibi kız olduğunu bilir. Gazetecilik de yapan Nevin'le ilgili köydeki en büyük dedikodu, Nevin'in yirmi beş yaşına, on beş yaş fazla paha biçilmesidir. Bir de henüz ilk eşinden boşanmadığı, mahkemelik olduğu hâlde dört defa evlenerek boşanmış denmesidir. Nevin hakkında söylenen bu sözlerin yanında Vildan Bey, kızını serbest yetiştirdiği için köy halkının bir kesimi tarafından alafranga ilan edilir. Nevin'in köydeki geleneksel yapıya uymayan bu hür davranışları çoğu zaman yadırganır ve kimi bu hareketlerinden dolayı kabahati babası Vildan Bey'e yükler, kimi Nevin'i suçlar ve ona

⁵⁸⁵ Gülendam, R. (2006). *Türk Romanında Kadın Kimliği (1946-1960)*. Konya: Salkımsöğüt Yayınları, 52.

⁵⁸⁶ Abasıyanık, a.g.e., 1991, 152-153.

karşı kin veya kıskançlık besleyerek dedikodu yapar, kimi de Nevin’e hoşgörüyü yaklaşıp onu sever. Bütün bunlara rağmen Nevin kendisini seven, sevmeyen herkesin yardımına koşar ve İstanbul’da dairelerde işi olanlara ya babasının kartını ya da kendi selamını yollayarak herkesle ilgilenir. Belki mesleğinin getirdiği objektiflikten belki Batı’da eğitim aldığından bu muamele karşısında köy halkına hiçbir zaman kızmaz, aksine onları anlamaya çalışır.

Oya Şeneldir’in 14 yaşındayken yazdığı *Çünkü Onlar Kadın* isimli romanında da, erkek egemen bir toplumda kadının yeri ve kadına yüklenen roller eleştirilir. Apartmanlarla iç içe geçmiş, küçük ve havasız bir dairede annesi ve babasıyla oturan roman kişinin çocukluğu pek de iyi geçmez. Babası oldukça otoriterdir ve annesi de babasının hem fiziksel hem de psikolojik her türlü şiddetine karşı gelemeyen korkak bir kadındır. Liseyi bitirdikten sonra üniversite sınavlarına hazırlanan roman kişisi, arkadaşlarıyla sinemaya gittiği bir gün Sinan adında bir gençle tanışır ve bir süre sonra evlenmeye karar vererek evlenirler. Hem okuyup hem de evi idare etmeye çalışsa da tahsil hayatı boyunca Sinan’la sorunlar yaşar. Okulu bitirip diplomasını eline aldığı da iş arar ve bir gazeteye girerek çalışmaya başlar. Kendi anlatımıyla “*üç beş kuruş kazanabilmek için tüm gücüyle her şeyin en mükemmelini yaparak şef ve müdürlerin gözüne girmek için didinen*”⁵⁸⁷ roman kişisi, gece gündüz demeden çalışır. Canını dişine katarak çalıştığı bu dönemde tek bir amacı vardır, para biriktirerek Sinan’dan boşanmak. Sinan’ın kendisini aldattığını öğrenince de uzun tartışmalardan sonra Sinan’dan boşanır. Ancak maddî durumu el vermediği için Sinan’la aynı evi paylaşmak zorunda kalır ve bir süre sonra tekrar Sinan’la evlenir. Gazetede iş arkadaşları tarafından pek sevilmeyen genç kadın, yazdığı feminist bir yazıdan dolayı yazılarını düzeltmesi için uyarı alır. Bunu gururuna yediremez ve istifa ederek işinden ayrılır. Mesleğiyle ilgili ya da ilgisiz gazetelerdeki bütün iş ilanlarına bakar. Sinan’la ayrıldıktan sonra da başka bir gazetede işe başlar. İşinde yükselmek ve basın camiasında saygın bir yere gelebilmek için çok çalışır ve İngilizceyi çok iyi bilmesine rağmen bir de Almanca kursuna giderek ikinci bir dil öğrenmek için çabalar. Karısından boşanan Jerfi ile küçük bir ev kiralayarak birlikte yaşamaya başlayan genç kadın, iş gezileri ve toplantılar arasında koşuşturur. Bu emeğinin karşılığını alır ve gece gündüz çalışmasından sonra nihayet gazetede şef olur. Hayatı boyunca daima bir arayış içinde olan roman kişisi, ani bir kararla işinden istifa eder. “*Mesleğimi sevmiyorum.*

⁵⁸⁷ Şeneldir, a.g.e., 1996, 45.

Hayatımın sonuna kadar bu sıçtığımanın mesleğini sürdürmek istemiyorum.”⁵⁸⁸ diyerek “işadami” olmaya karar verir ve bir şirkete girer.

Yusuf Sinan Tanyıldız’ın *Elveda Ankara* romanının merkezî kişisi Yıldız da, *Kayıp Aranıyor*’daki Nevin ve *Çünkü Onlar Kadın*’daki ismi verilmeyen kadın gazeteci gibi aldatılan kadınlar arasındadır. İstanbul’da yaşayan ve eski bir gazeteci Yıldız’ın severek evlendiği kocası Tarık da başka bir kadın yüzünden intihar eder. Evlenmeden önce bir süre büyük gazetelerden birinde muhabir olarak çalışan Yıldız, Tarık’ın çalışmasını istememesiyle birlikte gazeteciliği çok sevse de bırakır. Gazetecilik konusunda kendisine oldukça güvenen genç kadın, biraz daha çalışsaydı şu an bir gazetenin genel müdürü ya da yazı işleri müdürü olabileceğini düşünür. Gazeteciliği bıraktıktan sonra, kocası Tarık’ın istememesine rağmen, adresinin belli olması ve boş durmak istemediği için bir butik açan Yıldız, o zamanlar yapabileceği en kolay işin satıcılık olduğunu düşünse de bu işten umduğunu bulamaz. Zira butik işi, daha çok okuyup yazmaktan hoşlanan Yıldız’a göre değildir. Bununla birlikte maddî durumunun oldukça iyi olduğunu romanda geçen şu sözlerle anlarız: “*Bir evi, kullanmadığı eski model bir arabası, Bodrum’da bir devremülkü, bir butiği, bankada da bir miktar parası vardı. Kimseye muhtaç değildi. Üstelik serveti ona kocasından miras kalmamıştı. O, daha önce de zengindi.*”⁵⁸⁹ Görüldüğü gibi sahip olduğu mallar, hem Yıldız’ın çalışarak kazandığı hem de ailesinden gelen mallardır. Ancak evlendiği zamanlar oldukça saf olan ve kocasına çok güvenerek Tarık için üç dairesini satan genç kadın, kocasının intihar etmesinden sonra gerçeklerle yüzleşerek hayata ve insanlara karşı daha acımasız olur. Yıldız tarafından ilginç ve yakışıklı olarak tarif edilen Tarık, evliliklerinin ilk haftasında evden hiç çıkmaz fakat daha sonraki günlerde de eve tek tük uğrar. Çok para harcayan ve keyfine düşkün olan Tarık, Yıldız’dan da sürekli para alarak sevgilisiyle harcar. Sevgilisiyle birlikteyken geçirdiği bunalım neticesinde arabasını deniz kenarında durdurarak kendini denizin dev dalgalarına bırakır. Yanındaki kadın, Tarık’ın tüm parasını alarak kayıplara karışır. Yazar; Yıldız’ın, kocasının kendisini Nüge adındaki bu kadınla neden aldattığını hiçbir zaman anlayamadığını “*Yıldız, bu kadının, kocasını nasıl kandırdığını bir türlü anlayamadı. Çünkü Yıldız, Nüge’den çok ama çok daha güzeldi. Akıllıydı, alımlıydı, en azından mahalle karısı değildi, orta malı değildi. (...) Yıldız’ın kaderi kötüydü. On parmağında on marifeti olsa ne olurdu, olmasa ne olurdu.*”⁵⁹⁰

⁵⁸⁸ Şeneldir, a.g.e., 1996, 169.

⁵⁸⁹ Tanyıldız, Y. S. (2000). *Elveda Ankara*. İstanbul: Gendaş Yayınları, 54.

⁵⁹⁰ Tanyıldız, a.g.e., 2000, 74.

sözleriyle dile getirilir. Tarık öldükten sonra kocasının ihanetinden dolayı erkeklerden nefret eder ve erkeklere hiç güvenmeyerek onlardan uzak durur.

Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* ve *Hayır* romanlarındaki Aysel Dereli ise, hem eşi tarafından aldatılan hem de eşini aldatan bir kadındır. Paris'ten döndüğünde Oxford'da eğitim görmüş Ömer ile evlenen Aysel, evliliğinde aradığı mutluluğu bulamadığından Ömer'i, öğrencisi Engin'le aldatır. Fakir bir ailenin çocuğu olan Engin, Aysel'in üniversiteden öğrencisidir. Maddî anlamda sıkıntı yaşadığı için matbaada çalışır. Eşini aldatan Aysel, zor zor zamanlar geçirdiği bir vakitte de eşi tarafından aldatılır. Sorgu sürecinde aklanmasıyla birlikte tekrar üniversitedeki işine geri dönen Aysel, kendisini yeğeni Ayşen'le aldatması ve Ayşen'in hamile kalması üzerine eşi Prof. Dr. Ömer Uzel'den boşanır.

Bir kadının birlikte olacağı erkeğe düşünce, statü, eğitim ya da yaş gibi niteliklerde denk durumda bulunması önemlidir. Öyle ki denklik konusu, bağlayıcılık ve sadakatin de şartıdır. Diğer bir ifadeyle ilişkinin yürümesinin temini içindir. Yaştan ekonomik seviyeye, eğitim düzeyinden kültürel yapıya kadar kadın ve erkek arasındaki uygunluk, bir nebze de olsa ilişkilerdeki mutsuzluğun önüne geçebilir. İlişkilerde uygun olup olmadığına bakılmadan yapılan tercihler, ilerleyen zamanlarda kötü sonuçlar doğurabilir ve kadının mutsuz olmasına neden olur. Mutsuz olan kadın da ya *Nihal: Gölgesiz Bir Kadın*'daki Neslihan ve *Karanlığın Günü*'ndeki Nilgün gibi eşlerini aldatır ya da *Kayıp Aranyor*'daki Nevin ve *Elveda Ankara*'daki Yıldız gibi eşleri tarafından aldatılır.

Önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz aldatan ya da aldatılan kadınların dışında mutlu olmak için çabalamalarına rağmen bir türlü mutluluğu yakalayamayan ve aldatan veya aldatılan kadın konumuna düşmeden ilişkilerini bitiren kadın basın çalışanları da vardır. Aysel Özakin'in *Genç Kız ve Ölüm* romanındaki Nuray, eşi Cemil'le aralarındaki uyumsuzluktan dolayı boşanmayı seçerken Şadıman Şenbalkan'ın *Umut Hiç Bitmiyor*'undaki Şimal, ilişkisinde mutlu olmak için elinden geleni yapan ancak her şeye karşın mutsuz olan kadınlar arasındadır.

Genç Kız ve Ölüm'de Nuray, üniversiteden sonra Cemil'le evlenerek Ankara'ya gider ve Seçkin adında bir kızları olur. Nuray'ın "*Değiştirdi hayatımız. Cemil şehir dışındaki otel inşaatının mühendisi oldu. Ben ise beğenilmek istiyordum. Saçlarımı onun istediği gibi*

tarıyor, onun sevdiği renklerde elbiseler giyiyordum. Onun sevdiği romanları okumak istiyordum. Bütün gücümü, kendimi ona beğendirmek için harcıyordum neredeyse. Onun gözünde bütün kadınlardan üstün olmayı başarmalıydım.”⁵⁹¹ cümlelerinden Cemil’le severek evlendiğini, ona değer verdiğini ve onun için çaba sarf ettiğini söyleyebiliriz. Ancak aralarındaki kopukluktan dolayı “korkak, bireyci, içe kapanık” kelimeleriyle tasvir ettiği Cemil’den boşanır ve Nuray, kızını da alarak İstanbul’a gider. Burada halasının oğlunun bir şirkette bulunduğu işte çalışmaya başlayan genç kadına boşandığı için tepkili olan kızı Seçkin, “12 Mart sonrasının zor ve acılı günlerinde zengin bir adamla, Orhan’la” evlenen annesini haklı bulmaz ve bu olaydan sonra anne ile kızı arasındaki bağ iyice zayıflar. Bu nedenle Seçkin, arkadaşlarıyla birlikte bir eve çıkarak annesinden ayrı yaşamaya başlar. “*Yüzüm kuş tüyü yastığa gömülü, serin kadife yatak örtüsünün üstünde, ne kadar başarısız duyuyordum kendimi! Kadınların çoğunu boğan zayıflığın içine gömülmüştüm ben de... Erkeğin gücünün içine...*”⁵⁹² sözleriyle yaşadığı hayattan memnun olmadığını dile getiren Nuray, evlendikten bir süre sonra Orhan’dan da ayrılır.

Şadıman Şenbalkan’ın *Umut Hiç Bitmiyor* romanındaki hayatı çok seven ve geleceğe umutla bakan lise mezunu Şimal, gazeteci olmak ister ve sonunda amacına ulaşarak bir bölge gazetesinde muhabir olarak çalışmaya başlar. İşini çok sevdiğini “*O çok arzuladığım gazeteciliği en sonunda yakaladım.*”⁵⁹³ cümlesiyle dile getiren Şimal, sabah erkenden gazeteye giderek haberdan habere koşar. İki hafta sonra büyük bir istekle çalıştığı gazetede, daha önce çalıştığı gazeteden Semih’i görmesiyle sarsılır. Zira Semih’in kendisine asılarak rahatsızlık verdiği gazetecilikteki ilk zamanlarına döner. Eski çalıştığı gazetede onu kollayarak ona yol gösteren Baş Yazar İbrahim Bey, Şimal’e haber nasıl yazılır ve nasıl alınır konusunda bilgi vererek Şimal’i yetiştirir. Ancak bir gün “çok yetenekli, gazeteciliğe hevesli, yetenekli” olarak tasvir ettiği Şimal’i, Semih’le tanıştır ve Semih’in gözetimi altında işi öğrenerek yetişmesini ister. Ancak Şimal, Semih’in onu taciz etmesiyle çok sevdiği işini bırakmak zorunda kalır. Şimal, henüz iki haftadır çalıştığı bu gazetede de Semih’i görmesiyle yıkılır. Semih, gazetede yazı işleri müdürü olarak göreve başlar ve gazeteye geldiği günden itibaren kendine yüz vermeyen Şimal’i kovmak için fırsat kollar. Bu sırada da Şimal’e olan tacizlerine devam eder ve genç kız, en sonunda Semih’in bu hareketlerine daha fazla dayanamayarak işinden çıkar. Ailesiyle birlikte yaşayan ve “sığınağım, akıllı, bilgili insan” olarak tanıttığı babasına olanı biteni anlatır ve

⁵⁹¹ Özakin, a.g.e., 2007, 35.

⁵⁹² Özakin, a.g.e., 2007, 113.

⁵⁹³ Şenbalkan, Ş. (1998). *Umut Hiç Bitmiyor*. İstanbul: Yumuşak G Yayınları, 7.

babası, onu arkadaşı Arif Bey ile tanıştırır. Şimal'in çıktığı gazetede çalışan Arif Bey; Semih'in yaptıklarını, Şimal'in onun yüzünden işten ayrılmak zorunda kaldığını öğrenir ve ona başka bir gazetede çalışmak için imkân sağlayabileceğini söyleyerek yazar arkadaşı Yaman Akıncı'nın numarasını verir. Şimal, ertesi gün Yaman'ı arar ve buluşurlar. O günden sonra Şimal ile Yaman'ın buluşmaları artarak devam eder ve Yaman, genç kıza haber yazmanın inceliklerini öğretmeye çalışır. Bu buluşmalar, aşka dönüşür. Otuz yaşındaki Şimal, çok gençken evlenip ayrılan, annesi, babası ve kızı ile birlikte oturan Yaman'la aşk yaşamaya başlar. *“Hayatım nasıl birdenbire başka bir yöne çevirmiş. O çok sevdiğim işimden bile vazgeçmişim. Belki budalalıktı benim yaptığım ama otuz yaşında da aşkı yakalamışken ondan vazgeçmem demekti mesleğe geri dönmek.”*⁵⁹⁴ düşüncesine sahip Şimal, kendini gazeteciliğe hazırlayıp yetiştirmesine rağmen gazetede çalışmasını istemeyen Yaman yüzünden gazetecilikten vazgeçer. İlk zamanlar oldukça mutlu olan Şimal, Yaman'ın kıskançlıklarıyla bunalır. Saçının renginden giydiği kıyafetlere kadar her şeye karışan, üniversite mezunu olduğunu öğrendiğimiz Yaman, eğitilmiş ve başarılı bir gazeteci olmasına rağmen, hem Şimal'in çalışmamasını hem de toplum içinde silik olup dikkat çekmemesini isteyecek kadar ileri gider. Şimal, Yaman'ı çok sevdiğinden onun bütün bu kıskançlıklarına göz yumarak onu alttan alır. Bunlarla boğuşurken kanser olan babasını kaybeder ve maddî açıdan sıkıntıya düşer. Ekonomik sıkıntılarının artmasıyla birlikte reklamcılık-pazarlamacılık işinin yanında kıyafet satmaya başlar. Şimal, Yaman'ın bulunduğu sekreterlik işinde bir süre çalıştıktan sonra işi bırakır. Psikolojik durumu iyi olmayan ve sürekli Şimal'i kıskanarak onu aşağılayan Yaman'la bir dargın bir barışık ilişkisini sürdürse de daha fazla dayanamayarak Yaman'la olan ilişkisini bitirir. Otuz altı yaşına geldiğinde Şimal'in bağırsağında tümör olduğu anlaşılır ve genç kadın, ışın tedavisine başlar. Şimal, hastalığı ve tedavisi boyunca bir kez olsun aramayan Yaman'ı affederek onunla nişanlanır ve evlilik hazırlıklarına başlarlar. Ancak Şimal'le ayrı oldukları zamanda Yaman'ın birlikte olduğu kadınlardan Berrin'in ortaya çıkarak Şimal'e Yaman'ın aslında kendisini sevdiğini, kendisine iş bulduğunu ve ailesiyle tanıştığını, Şimal'le de sırf kendisine nispet olsun diye evleneceğini söylemesiyle yıkılan Şimal, Berrin'e inanmak istemese de sevdiği adamla bağlarını koparmak ister. Yaman, bunların yalan olduğunu söylese de bir türlü Şimal'i ikna edemez ve romanın sonunda Şimal, ilişkileri boyunca tutarsız davranışlarıyla kendisini üzen Yaman'dan ayrılarak yeni ve özgür bir hayata adım atar.

⁵⁹⁴ Şenbalkan, a.g.e., 1998, 22.

2.6.3.2.4. Ele aldığımız diğer romanlarda yer alan kadın basın çalışanlarının aile ve sosyal hayatları hakkında genel bilgiler

İncelediğimiz romanlar arasında yer alan *Kırık Zarlar*, yazarının hayatından ya da kişiliğinden izler taşıdığından otobiyografik özellikler taşıyan romanlar arasındadır. Medyadaki yükselme savaşlarının anlatıldığı Vivet Kanetti'nin (E. Emine adıyla) *Kırık Zarlar* romanı, Emine etrafında şekillenir. Emine, İstanbul'da ismi verilmeyen bir gazetede farklı restoranlara gidip bu restoranların yemeklerini tadarak bunlara ait yemek yazıları yazan bir gazetecidir. Oldukça gururlu ve alttan almayan bir yapısı olan Emine, idarecilere karşı bile boyun eğmez. Öyle ki kendi kişiliğine önem veren bu onurlu kişiliğini “*Madem bana yukardan bakıyor, ben de öyle bakayım, egosunu altüst edeyim, ona ‘vay vay, ne şahsiyet’ dedirteyim.*”⁵⁹⁵ sözleriyle açıklar. Kısa bir dönem, çalıştığı gazetenin Paris temsilciliğinde görevlendirilmesinden ve bu dönem bir Fransız sanat dergisinde çalışmasından gazetecinin yabancı dil bildiğini çıkarabiliriz. Tek başına yaşayan genç kadın, kendi ayakları üzerinde duran başarılı bir gazetecidir: “*Beni akşama bekliyordu, pancar turşusunu yedirmek, babamın adını mahsus değil, artık aklına bile getirmedeğinden anmamak, yüzümün rengine, üç yıllık paltoma, maaşıma, kurulmamış hayatıma acımak ve bir kere daha ‘yuvana dön’ çağrısıyla aklımı karıştırmak için.*”⁵⁹⁶ Verdiğimiz alıntıdan Emine'nin ailesinden ayrı yaşadığını, annesi ile babasının boşanmış ya da babasının ölmüş olduğunu, maddî durumunun da o kadar iyi olmadığını söyleyebiliriz. Kumar oynamayı seven Emine'nin, aynı zamanda fala da ilgisi vardır. Duygusal bir karakteri olmayan gazeteci, içli yazıları da bu tarz yazan gazetecileri de sevmez. Bu özelliği meslekte bazı kapıların kapanmasına yol açar.

2.6.4. Eğitim Hayatları

Ülkemizde ilk gazetecilik okulu, 1948 yılında İstanbul Özel Gazetecilik Okulu adı altında Fehmi Yahya Bey tarafından açılır ve bu gazetecilik okulunun açılmasından iki sene sonra, 1950'de, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine bağlı Gazetecilik Enstitüsü kurulur.⁵⁹⁷ Basın hayatı çerçevesinde incelediğimiz romanlarda farklı dallarda eğitim almalarına rağmen gazeteciliğe yönelen roman kişileriyle karşılaşırız. Basın çalışanı kişilerin ayrıntılı bir şekilde ele alınmasına geçmeden önce romanlarda basın çalışanı

⁵⁹⁵ E. Emine (Vivet Kanetti). (1997). *Kırık Zarlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 71.

⁵⁹⁶ E. Emine, a.g.e.,1997, 75.

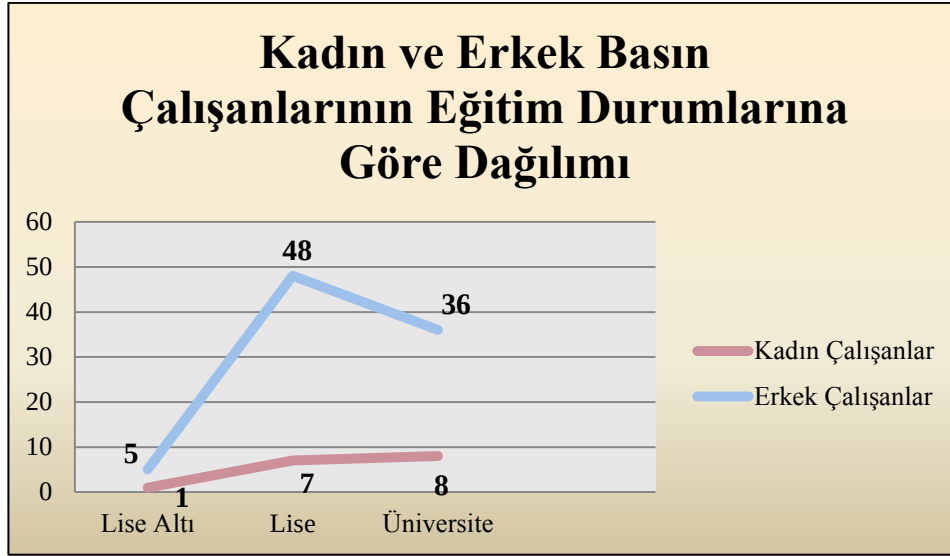
⁵⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Alver, F. (2007). *Gazeteciliğin Kuramsal Temelleri*. İstanbul: Beta Yayınları.

olarak karşımıza çıkan kişilerin eğitim durumlarıyla ilgili ulaştığımız verileri belirtmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz:

Çalışmamızın kapsamına dâhil edilen romanlarda geçen 187 basın çalışanı roman kişinin eğitim durumuyla alakalı bir bilgi verilmez. Bu kişilerin dışında romanlarda adı geçen basın çalışanlarından altısı ilkokul ya da ortaokul, 55'i lise, 44'ü üniversite eğitimi almıştır. Sekizi de üniversite okumaktadır. Biz, henüz üniversite eğitimlerini tamamlamadıkları için bahsini ettiğimiz sekiz roman kişisini de lise mezunu olarak değerlendirdik. Bu verilere göre basın hayatında çalışan roman kişilerinin %6'sı ortaokul ya da ilkokul mezunuyken %52'si lise, %42'si üniversite mezunudur.⁵⁹⁸ Yani roman yazarları, romanlarında çoğunlukla lise, lisans yahut lisansüstü eğitim alan yazar ve gazeteciler tercih ederler. Fakat bu kişiler arasından meslekî eğitim alanlar oldukça azdır.

Tayfunlar Estikçe romanında geçen Arda Çaba, *Unutulmuş Günler*'deki Sinem ve *Çünkü Onlar Kadın* romanının ismi verilmeyen kadın roman kişisi üniversitede gazetecilik eğitimi alırlar. Aynı zamanda *Elbet Sabah Olacaktır* romanında yer alan Sedad Ali, *Küçük İstasyonlar*'daki Alev Topuz, *Üç Katlı Ev*'deki Bahaeddin, *Bir Kızın Masalı*'ndaki Ali Dalgalan, *Yol Ayrımı*'ndaki Selim Nuri, *Aşamalar*'daki Gülsüm, *Sınıf Arkadaşları*, *Havada Bulut Yok* ve *Karıncayı Tanırsınız* romanlarının merkezî kişisi Süleyman da edebiyat eğitimi almışlardır. Diğer bir ifadeyle gazetecilik eğitimi alıp da bu mesleği yapan üç roman kişisi vardır, yedi roman kişisi de edebiyat eğitimi alarak gazete ya da dergilerde yazarlık yaparlar. Sözünü ettiğimiz dokuz roman kişisi dışındaki roman kişileri, üniversitede farklı eğitimler almalarına rağmen meslek olarak gazeteciliği veya yazarlığı seçerler.

⁵⁹⁸ Ele aldığımız romanlarda yer verilen basın çalışanlarının eğitim durumlarına göre dağılımlarının ayrıntılı gösterimi, çalışmamızın “Ekler” kısmında “Basın Çalışanlarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları” başlığı altında verilmiştir.

Şekil 2.3. Basın çalışanlarının eğitim durumlarına göre dağılımı

Eğitim durumunun kadın ve erkek basın çalışanları arasındaki dağılımına bakacak olursak romanlarda yer alan erkek basın çalışanlarından beşi ilkokul ya da ortaokul, 48'i lise, 36'sı üniversite eğitimi almışken kadın basın çalışanlarından biri ilkokul ya da ortaokul, yedisi lise, sekizi üniversite eğitimi almıştır. Dönem dönem incelediğimizde de ele aldığımız romanların dönemlerdeki sayısına, diğer bir ifadeyle az ya da fazla oluşuna göre çalışanların eğitim durumu çizelgelerinde değişkenlik vardır. 1940 döneminde romanlardaki basın çalışanlarından ikisi üniversite, üçü lise, biri ortaokul ya da ilkokul; 1950 döneminde yedisi üniversite, dördü lise, ikisi ortaokul ya da ilkokul; 1960 döneminde biri üniversite, dokuzu lise, ikisi ortaokul ya da ilkokul; 1970 döneminde 10'u üniversite, sekizi lise, biri ortaokul ya da ilkokul; 1980 döneminde yedisi üniversite, üçü lise; 1990 döneminde beşi üniversite, 10'u lise mezunudur. Bu verilere göre lise eğitimi alan basın çalışanlarının çoğunlukta olduğunu söyleyebiliriz. Şunu belirtmemiz gerekir ki basın hayatında yer alan kişilerin çoğu lise mezunu olmasına ve gazetecilikle ya da yazarlıkla alakalı eğitim almamalarına rağmen bilinçli ve kendini yetiştirmiş kişilerdir. Hem kadın basın çalışanlarının hem de erkek basın çalışanlarının eğitim durumu dağılımlarında romanlardaki kadın ve erkek basın çalışanları içinde ilkokul veya ortaokul mezunu en azdır. Kadın ve erkek basın çalışanlarının üniversite ve lise mezunu oranları değişir. Zira üniversite mezunu kadın yazar ya da gazeteciler, erkek yazar ve gazetecilerden fazladır. Kadın basın çalışanlarının %50'sinin, erkek çalışanların ise %40'ının yüksek öğrenimli olduğu görülür. Bunun yanında lise mezunu erkek yazar ya da gazeteciler, kadın yazar ve

gazetecilerden fazladır. Kadın basın çalışanlarının %44'ü, erkek çalışanlarının ise %54'ü lise öğrenimi görmüştür.

2.6.4.1. Erkek basın çalışanlarının eğitim hayatı

İncelediğimiz romanlarda yer alan basın çalışanlarının %40'ı üniversite eğitimi almıştır. Bahsini ettiğimiz roman kişilerinin birçoğu eğitilmiş olduğu gibi yabancı dil bilgisine de sahiptir. Lise eğitimi alan roman kişileri de ya maddî sıkıntılardan dolayı üniversite okuyamamış ya da lise eğitimi aldıktan sonra direkt mesleğe başlayarak mesleklerinde bir yerlere gelmek için çabalayan kişilerdir. Ancak şunu da belirtmek isteriz ki, roman kişilerinin %60'ı üniversite eğitimi almasalar bile kendilerini yetiştirerek belirli bir bilgi birikimine sahip olmuş bireylerdir.

Romanlardaki basın çalışanları, genellikle kendini yetiştirmiş ve kültürlü kişiler arasından seçilir. İster üniversite eğitimi alsınlar ister hiçbir eğitimleri olmasın bu roman kişilerini matbuat âlemine iten üç sebep vardır:

- Ün ve şöhret kazanma istekleri
- Okuyup yazmaya ve edebiyata olan merakları ya da ilgileri
- Bir an önce para kazanıp yaşamlarını devam ettirme arzuları

Çoğunluğu maddî geliri düşük ailelerde büyüyen ve genç yaşta hayatın zor şartlarıyla yüzleşmek zorunda bırakılan roman kişileri, zor da olsa bu mesleği seçerek basın dünyasına girerek burada kendilerine yer edinmeye çalışırlar. Eğitim durumları lise ve üniversite düzeyinde olan basın çalışanları, edebiyata ya da gazeteciliğe meraklı olduklarından dolayı basın alanında çalışmayı tercih ederler.

2.6.4.1.1. Gazetecilik ya da edebiyat öğrenimi görenler

Basın alanında çalışan roman kişilerini incelediğimizde meslekî eğitim alıp da gazeteciliğe ya da yazarlığa yönelen çok az roman kişinin olduğu sonucuna ulaşırız. Romanlarda yer alan erkek roman kişilerinden sadece Enver Yorulmaz'ın *Tayfunlar Estikçe* romanında adı geçen Arda Çaba, gazetecilik öğrenimi görmüştür. Bununla birlikte

Muvaffak İhsan Garan'ın *Elbet Sabah Olacaktır* romanındaki Sedad Ali, Ayhan Hünalp'in *Küçük İstasyonlar* ve *Vapur Düdükleri* romanlarındaki Alev Topuz, Yusuf Ziya Ortaç'ın *Üç Katlı Ev*'indeki Bahaeddin, Aka Gündüz'ün *Bir Kızın Masalı*'ndaki Ali Dalgalan, Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı*'ndaki Selim Nuri, *Sınıf Arkadaşları*, *Havada Bulut Yok* ve *Karıncayı Tanırsınız* romanlarının merkezî kişisi Süleyman da edebiyat öğrenimi almışlardır. Diğer bir ifadeyle gazetecilik okuyup da bu mesleği yapan bir roman kişisi varken üniversitede edebiyat okuyan altı roman kişisi de gazete ya da dergilerde yazarlık yaparlar.

Tayfunlar Estikçe romanının merkezî kişisi Arda Çaba, Gazetecilik Yüksek Okulu'nda yükseköğrenim görmüştür ve yükseköğrenim süresince erkek yurdunda kalır. Gazeteciliğe 11 yaşındayken dahi meraklı olan Arda, bu yaştan itibaren gazeteci olmak için elinden geleni yapar ve yükseköğrenimini de o bilinçle seçer. Üniversiteyi bitirdikten sonra gazetelerde iş bulamayınca memurluğa yönelse de takma adla yerel bir gazetede yazarak başarılı gazeteci olma isteğinden vazgeçmez.

Elbet Sabah Olacaktır, *Küçük İstasyonlar/Vapur Düdükleri*, *Üç Katlı Ev*, *Bir Kızın Masalı* ve *Yol Ayrımı* romanlarındaki basın çalışanlarının ise edebiyat öğrenimi aldıklarını ve meslek olarak gazeteciliğe ya da yazarlığa yöneldiklerini görürüz. *Elbet Sabah Olacaktır*'da yaşadığı felaketler karşısında yılmayan ve yıkılmayan Sedad Ali, büyük bir irade göstererek sınavlarını geçip ismi verilmeyen bir üniversitenin Edebiyat Fakültesinden mezun olur. Mezun olur olmaz da ailesinden kalma evini satarak Avrupa'ya gider. Paris'e giden ve orada hem yabancı dilini geliştiren hem de Fransız edebiyatını tetkik eden Sedad Ali, Avrupa'da iki buçuk sene kaldıktan sonra İstanbul'a döner. Üniversitede edebiyat tahsili alan genç adam, Avrupa'da yabancı dil öğrenip meşhur sanat eserlerini yerinde görerek ufkunu genişletir. Napoli, Roma, Floransa, Milano, Paris gibi birçok yer gezer ve buralarda mütevazı bir öğrenci hayatı yaşar. Bütün günlerini kütüphanelerde başta Fransız edebiyatı olmak üzere dünya edebiyatından eserleri okumakla geçiren Sedad, geceleri de romanını yazar. Parasının bitmek üzere olduğunu görünce de İstanbul'a dönmek zorunda kalır.

Küçük İstasyonlar'da babasının mesleğinden dolayı ilkokulun her sınıfını başka yerlerde okuyan Alev Topuz, “patikli adımların oyuncaklar dünyası” olarak tasvir ettiği çocukluk yıllarından sonra gelen gençlik yıllarını ise şöyle anlatır: “*Bu gidiş yalnız*

*çocukluk yürüyüşümün, patikli adımların, o oyuncaklar dünyasının içindeymiş. Sonradan doğacak güneşlerin, ufuklarıma ne yazacağını, neleri sileceğini bilmiyordum. Bu deniz kenarıyla, Anadolunun çeşitli illerinden, bedel vermeden tezkere alan çocukluğum, gençliğini Boğaziçinde, Boğazın alttan-üste, üstten-alta anaforlu, girdaplı akıntıları içinde buldu.*⁵⁹⁹ Her okulda değişen öğretmenlerinin adlarını ve okul numaralarını hatırlamayan Alev, ortaokul ve liseyi Ankara’da bitirir. Şairler için “akasya şehri”, mühendisler için “asfalt şehir” olan Ankara, Alev içinse “bozkır şehridir”. Ankara’ya alışamayan Alev, sürekli olarak denizi düşünerek tahtaları çakısıyla oyar ve gemiler yapar. Öyle ki denizi çok sevdiği için fırsat bulduğunda zengin evlerin altmış-yetmiş santimlik havuzlarına gider.

Lise yıllarında fen ve matematik derslerinden pek de hoşlanmadığını “Orhan Veli Kanık’ın Süleyman Efendisi, nasırdan çektiğini hiçbir şeyden çekmemişti. Ben de cebir-geometri-astronomi-fizik gibi içine matematik karışan Allahın belâsı ilimlerden, ‘El-aman!’ demiştim.”⁶⁰⁰ sözlerinden anlayabileceğimiz Alev, o derslerde şiir yazıp roman okur. Babaları ve annelerinin harpler, muhaceretler içinde büyüyen şansız bir nesilden olduğunu, kendi neslinin de eğitim savaşları arasında tökezleyerek büyüyen şanssız çocuklar olduğunu düşünen genç adam, ite kaka liseyi bitirir. Liseyi bitirdikten sonra ailesinin, özellikle babasının istikbali parlak, yüksek gelirler temin eden fakültelerden birine gitmesi isteğine karşın paraya değil sanata düşkün olan Alev, “Karin nerede olsa doyar, gönül rahat olmalı!”⁶⁰¹ mantığıyla Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde okumaya karar verir.

Bir Kızın Masalı romanında liseyi Rize’de bitirdikten sonra İstanbul’da okumaya giden Ali Dalgalan, Edebiyat ve Hukuk Fakültelerini bitirir. İki yabancı dil bilen Ali, bu iki fakülteyi bitirdikten sonra avukat olmak yerine az bir ücretle ismi verilmeyen bir gazetenin röportaj ve tetkik muharriri olarak gazetede işe başlar.

Yol Ayrımı’ndaki Selim Nuri de tıpkı *Küçük İstasyonlar*’daki Alev ve *Bir Kızın Masalı*’ndaki Ali gibi edebiyata düşkün bir sanatseverdir. Üvey babası onu zanaata vermek isteyince ona karşı direnir ve ilkokulu yarı aç yarı çıplak bir biçimde tamamlar. Parasız yatılı okuduğu liseyi de güçlükler yaşayarak bitirir. Orta ikiden beri şiirle uğraşan ve

⁵⁹⁹ Hünel, a.g.e., 1954, 12.

⁶⁰⁰ Hünel, a.g.e., 1954, 19.

⁶⁰¹ Hünel, a.g.e., 1954, 20.

Murat’a göre “ileride şiiri bırakıp düzyazıya çalışsa belki edebiyat tarihçiliğinde başarılı olabilecek bu çalışkan genç”, eline geçen bütün kitapları konu ayırt etmeden okur. Edebiyata olan merakından da üniversitede Edebiyat Fakültesinde okumayı tercih eden Selim, aynı zamanda gazetecilik de yapar.

Bahsini ettiğimiz romanlarda yer alan roman kişilerinin dışında *Ağlama Duvarı*’ndaki Selâmi, edebiyat öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kalır. Babası öldüğünde ismi verilmeyen bir üniversitenin Edebiyat Fakültesinin birinci sınıfındadır. Fakat zaten maddî açıdan iyi bir durumda olmayan aile, babanın ölümüyle daha da sarsılır ve Selâmi, üniversiteyi ilk yılında bırakarak hem annesine hem de kendine bakmak amacıyla gazetede çalışmaya başlar. Aynı zamanda *Üç Katlı Ev*’de üniversiteden arkadaşlarıyla birlikte *Tohum* isimli bir dergi de çıkaran Bahaeddin ile *İkinci Adım* romanında yer verilen Çetin de, edebiyat öğrenimi görmektedirler.

2.6.4.1.2. Üniversite eğitimi alanlar

Bir önceki başlıkta sözünü ettiğimiz kişiler dışındaki roman kişileri, üniversitede farklı eğitimler almalarına rağmen ülkemizde oldukça yaygın olan “Gazeteci olunmaz, gazeteci doğulur.” sözünden hareketle meslek olarak gazeteciliği veya yazarlığı seçerler. Bu roman kişilerinden *Yarım Adam* romanında Mehmet Demir ile *İkinci Adım*’da Ahmet, iktisat; *Vicdanından Af Dile*’de Nuri Hâmit, *Ölmeye Yatmak* ve *Hayır* romanlarında Aydın ve *Ortakiler*’de Doğan, siyaset; *Baba Evi*’nde Abdülkadir Kemâlî Bey, *Panorama*’da Fuat, *Deli Kız*’da Ekrem, *Oyuncu*’da Kerim Turgut, *Ortakiler*’de Rüçhan ve *Karanlığa Direnen Yıldız*’da Özhan, hukuk; *İkinci Adım*’da Kemal, tarih; *Tutunamayanlar*’da Selim, mühendislik; *Bir Gün Tek Başına*’da Kenan ve *Alnında Mavi Kuşlar*’da Sinan, felsefe öğrenimi görürler. Romanlarda geçen diğer üniversite mezunu erkek basın çalışanlarının hangi alanda yükseköğrenim gördükleri ise belirtilmez.

Esir Şehrin İnsanları’nda İngilizce, Fransızca ve İtalyancayı ana dili gibi konuşan Kâmil Bey, Galatasaray Lisesi’nden mezun olduktan sonra hangi alanda olduğu belirtilmeyen öğrenimine Oxford’da devam etmiş ve İtalya’da da yıllarca resim üzerine çalışmıştır. Ümit Deniz’in romanlarında yarattığı Murat Davman, üniversite mezunudur. Babası Müfid Bey, Murat’ı Avrupa’ya göndererek mükemmel bir eğitim almasını sağlamıştır. İyi derecede İngilizce bilen ve tanınmış bir gazeteci olan Murat Davman,

gazetecilik mesleğini emir almamak ve emir vermemek için seçtiğini söyler. *İstanbul'da Aşk Başkadır*'da iyi bir hayat isteyen Ali, koleji ve üniversiteyi hayalini kurduğu şehir olan İstanbul'da okur. Üniversite senelerinde büyük seyahat fırsatları yakalayıp ülke ülke dolaşsa da yine de İstanbul'u sevmekten vazgeçmez. *Bekle Dedim Gölgeye*'de üniversitede okurken sol bir örgüte üye olan ve birçok siyasî eyleme katılan Erdinç, olaylı geçen üniversite yıllarından sonra gazeteciliğe başlar ve gazetede polis muhabirliği yapar.⁶⁰²

Hilmi Ziya Ülken'in *Yarım Adam* romanında işgal ordusunun İstanbul'u kasıp kavurduğu 1919 sonbaharında bir mahkeme işi için İstanbul'dan Bursa'ya giden Mehmet Demir, yıllarca Batı'da kalarak Almanya'da iktisat ve siyaset üzerine öğrenim görmüştür. Batı'da olması dolayısıyla ülkesini tanımayan, harp görmemiş, kendi anlatımıyla "dünyayı mektep duvarları arasından seyretmiş" bir aydın olan genç adamın, gazetecilik eğitimi almasa da gazeteciliğe karşı büyük bir merakı ve ilgisi vardır:

*"(...) Arzın her yerinde kopan fırtınalarla, bütün dünya göçüyordu! Yerine nasıl bir âlem çıkacaktı? O, asırlardır doğuşu beklenen güzel bir çocuk mu, yoksa insanları ürküten, bir ucube mi olacak? O, başında defnelerle yeşil tepeler üzerinden fecir gibi mi doğacak, yoksa kasırgalar koparan bir doğumun ıstırapıyla mı gelecekti? Bunları daha kimse kestiremiyordu. Garp'ın zevalini ilan edenlere karşı, daha canlı bir hamle hazırlandığını söyleyenler vardı. Demir, bütün bu mukadder sorguların düğümünü çözme uğraşarak memlekete döndüğü zaman, burada bir yangın yeri ve enkaz mahşeri görmüştü. Şimdi o, karanlıkta yol bulmak, bu enkaz arasından çıkabilmek için bütün şevkiyle memleketi tanımak istiyordu. Ona dayanılacak eller, güvenilecek yürekler lazımdı. Dönüşünden beri gördüğü her manzara günden güne daha çok yeise düşürdüğü halde, o gene aramak hırsı içinde yanıyordu."*⁶⁰³

Avrupa'dan ülkesine döndüğünde bir enkaz yığınıyla karşılaştığını ifade eden Demir, bu zorlu zamanında ülkesinin ve Türk halkının yanında olup onlara mücadelenin gerekliliklerini anlatmak amacıyla gazeteciliği seçer. Yani ideallerinden dolayı üniversite eğitimini aldığı bir alanda değil de basın alanında çalışır ve büyük bir saygı duyduğu Kurdoğlu Bekir Bey'le birlikte gazete çıkararak gazetecilik yapar.

Mehmet Demir'in dışında üniversite sınavında düşük bir puan alan Tahir Abacı'nın *İkinci Adım* romanındaki Ahmet, babasının onu okutacak maddî gücü olmamasına rağmen okul masraflarını üstlenen Cevat Acıdere sayesinde Ankara'daki İktisadi Bilimler Akademisi'ne girmeyi başarır. Ancak yazmayı çok sevmesi ve edebiyata olan ilgisi, onu

⁶⁰² Yukarıda sıraladığımız basın çalışanlarının eğitim hayatıyla ilgili bu kısıtlı bilgiler verilirken diğer erkek basın çalışanlarının hangi alanda öğrenim gördükleri belirtilmediği için bu roman kişilerinden bahsedilmeyecektir.

⁶⁰³ Ülken, a.g.e., 2012, 46.

gazeteciliğe iter. Üniversiteye girmeden önce gazeteciliği, maddî imkânsızlığından dolayı yapar. Yani okurken gazetecilik yapması biraz da olsa para kazanabilme ümidiyledir. Bu yönüyle *Yarım Adam*'daki Mehmet Demir'den ayrılır. Zira Demir, mesleğini propaganda amacıyla kullanırken Ahmet, para kazanabilmek amacıyla gazeteciliğe yönelir. Ancak her iki çalışan da yaptıkları işi zevkle ve istekle yapar.

Z. Melek'in *Vicdanından Af Dile* romanında Nuri Hâmit'in eğitimi hakkındaki bilgiyi “*Kendisi, zengin değildi. Orta halli bir ailenin evlâdı idi. Lâkin, annesinin elinde çok iyi yetişmiş ve çok mükemmel terbiye edilmişti. Gençliğine rağmen, tahsili çok yüksekti.*”⁶⁰⁴ cümlelerinden anlarız. Annesinin çabaları sayesinde Mülkiye Mektebi'ni bitiren ve Fransızca'yı ana dili gibi bilen Nuri, küçük yaşından itibaren şiir yazmaya başlar: “*Küçük yaşından itibaren şiir yazmaya başlamıştı. Lâkin en büyük arzusu, muharrir olmak, bir gazetenin başında bulunmaktı. Bu arzu onu yavaş yavaş şiirden uzaklaştırmış, günlük gazetelerin dedikodulu cereyanları arasına atmıştı. Ve daha ilk yazdığı yazılarla, derhal göze çarpmıya başlamıştı.*”⁶⁰⁵

Nuri'nin daha küçük yaşlarda en büyük arzusu muharrir olup bir gazetenin başında bulunmaktır. Bu arzusu, Siyasal Bilgiler Fakültesinde okuyan Nuri'yi şiirden uzaklaştırarak gazeteciliğe doğru iter ve kendi tabiriyle “günlük gazetelerin dedikodulu cereyanları” arasına atar.

Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* ve *Hayır* romanlarında kaymakam oğlu olan Aydın da *Vicdanından Af Dile*'deki Nuri gibi siyaset okumasına rağmen gazetecilik yapanlar arasındadır. Ortaokulu Galatasaray'da, liseyi de Gazi Lisesi'nde okur. Maddî durumu oldukça iyi olan ve iyi bir eğitim alan Aydın için gazetecilik, bir zevkten ibarettir:

“*Ben artık gazeteci oldum. Sevinçten uçuyorum. Annem böyle bir işin imtihan sıralarında beni derslerinden alıkoyacağını sanıyor. Babam da, 'Hele lise bitsin, sonra' diyor. Fakat ben, elime geçen bu fırsatı kaçırmak istemiyorum. Bu yüzden evde yine bir tatsızlık oldu. Fakat ben kararımı verdim.*

Ne zamandır Nejat'a gazetecilikte çok hevesim olduğunu söyleyip duruyordum. Metin'in babasının hayatı gibi bir hayatım olsun istiyordum. Ahmet Bey'i herkes tanıyor. Sonra insan her yere kolayca girip çıkıyor. Her şeyden haberi oluyor. Kültürü, bilgisi artıyor. Asıl benim, kendimin bir gazetesi olsa, belki de hariciyelik mesleğini seçmekten vazgeçerdim. Çünkü insan büyük bir gazetenin sahibi olunca zaten sık sık yabancı memleketleri görmek mümkün oluyor.”⁶⁰⁶

⁶⁰⁴ Z. Melek, a.g.e., 1945a, 24.

⁶⁰⁵ Z. Melek, a.g.e., 1945a, 24.

⁶⁰⁶ Ağaoğlu, a.g.e., 2014, 264-265.

Aydın, liseyi bitirmesine az bir zaman kala *Ulus* gazetesinde muhabir olarak çalışmaya başlar. Edebiyata ilgisi olsa da bundan önce tanınmak amacıyla gazeteciliğe yönelir. Zira gazetecilerin hayatına özenen genç adam, onlar gibi her yere kolayca girip çıkabilmek, her şeyden haberinin olmasını, kültürünün ve bilgisinin artmasını ister. Yani para kazanmaktan ziyade şöhret olmak ve insanlar tarafından tanınmak amacıyla gazeteciliğe yönelir. Mükemmel derecede Fransızca konuşan Aydın, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesine başlar. Bu arada gazetede yazılarına da devam eder. Üniversiteyi bitirdikten sonra ise gazetecilik yapmaya devam eder. Ayrıca üniversite eğitimini bitirir bitirmez henüz lise sıralarındayken kurduğu gazete sahibi olma hayalini gerçekleştirerek büyük bir yayınevinin sahibi olur.

Hikmet Erhan Bener'in *Ortakılar* romanında liseden sonra Siyasal Bilgiler Fakültesine giden Doğan, üniversiteyi bitirerek kaymakam olur ve hem kaymakamlık yapar hem de şiir yazmaya devam eder. Onun duygusal yapısı ve şiire olan merakı, kaymakam olsa bile peşini bırakmaz. Asıl zevk aldığı şiir yazmayı, para kazanmasa bile, sürdürür.

Orhan Kemal'in *Baba Evi* romanında eşi, dört çocuğu, annesi ve kız kardeşleriyle birlikte yaşadığını öğrendiğimiz Abdülkadir Kemâli Bey, Hukuk Fakültesi mezunu ve idealist bir siyaset adamı olarak tanıtılmasına karşın gazetecilikle alakalı meslekî bir eğitiminin olup olmadığı konusunda bilgi verilmez. Abdülkadir Bey, gazetecilik yanında avukatlık ve siyasî parti liderliği de yapmıştır. Siyasî bir roman olan *Baba Evi*'nde basın, siyaset üzerindeki güçlü etkisini bilen Abdülkadir Bey de, birbirini destekleyen gazetecilik ve siyaset adamlığını bir arada yürüterek siyasî düşüncelerini yazılarına yansıtarak insanları ulaşmayı seçer.

Meliha İksel'in *Deli Kız* romanındaki Ekrem, Avrupa'da hukuk eğitimi almasına rağmen Edirne'de siyasî içerikli bir gazete çıkararak gazetecilik yapar. Maddî yönden hiçbir problem yaşamayan ve küçüklüğünden itibaren iyi yaşam şartlarında yetişip büyüyen, aynı zamanda hukuk bitirmesine rağmen avukatlığı sevmeyen Ekrem'in gazeteciliği seçme nedeni, mücadeleci kişiliğidir:

“(…)

— *Cesur ve biraz da varlıklı olanlar atılabilir, fakat yine de çoğunluk o meslekte kendinden evvel yetişenlerin yardımına muhtaçtır. Meselâ ben, Avrupadan döndüğümde beri babamın dostlarından tanınmış bir ceza avukatının yazı işlerinde çalışıyorum fakat bu meslek beni sarmadı.*

— *Avukatlığı ben de sevmem, fakat kötü tarafı nedir bildiğimden değil!*

— *Size anlatayım, bu meslekte rüşvet yemeyip dosdoğru hareket edenler çok az kazanır ve sıkıntı içinde yaşarlar, illâki bir hayli çalışsın, yaşlılığına doğru meşhur olup dürüstlüğü ile şöhret yapsın, beri tarafa çok kazanıp rahat yaşamak için, kanunun kaçamaklı taraflarına dayanan iğrilikleri boldur, onu da ben yapamam. Onun için meşhur ve dosdoğru iş gören bir avukat yanında çalıştığım halde, temas ettiğim insanlardan öğrendim; avukat olamam.*

— *O halde ne iş yapacaksınız? Hem de hukuk tahsil etmişsiniz.*

— *Hukuk, hemen hemen yüksek ilimlerin temelidir, onu bitirene iş çooook. Benim aklıma büsbütün başka bir meslek geliyor, bilmem hoşunuza gider mi?*

— *Nedir acaba, meraklı bir iş mi bu?*

— *Çok meraklı ve çok uğraştıran, aynı zamanda da çok yorucu, nafîle aramayın, hiç aklınıza gelmez!*⁶⁰⁷

Başarılı ve dürüst bir avukat olup daha fazla para kazanabilecekken yorucu ve uğraştırıcı olduğunu bildiği gazeteciliği seçen Ekrem için önemli olan sevdiği işi yapabilmesidir. Genç adam, mücadeleci ve her zaman haklının yanında olan bir kişiliğe sahip olduğu için gazeteciliği kendiyile bağdaştırır.

Baba Evi’ndeki Abdülkadir Bey ve *Deli Kız*’daki Ekrem gibi *Panorama*’daki Fuat da hukuk okumasına rağmen gazetecilik yapanlar arasındadır. Küçüklüğünde maddî açıdan hiçbir sıkıntı çekmeyen Fuat, babasının ölümüyle birlikte çalışmak zorunda kalır. Okulunu bitirdiği hukuk yerine bası dünyasına yönelmesinin nedeni, aydın serseriler diye adlandırdığı sınıfa dâhil olup düşüncelerini hür bir biçimde dile getirme isteğidir. Aydın serseriler çevresi olarak da matbuat âlemini görür ve bu doğrultuda gazetecilik yapar. Yani Fuat, Abdülkadir Bey ve Ekrem gibi zevk aldığı bir meslek dalı olduğu için gazeteciliğe yönelir. Babasını kaybettikten sonra annesini ve kız kardeşini kendisinden başka koruyacak kimsenin kalmadığını bilen Fuat’ın birincil amacı, para kazanıp ailesine bakabilmek olsa da siyasal, toplumsal ya da sosyal fikirlerini insanlara dile getiren idealist bir gazeteci olmayı da ister. Hukuktan sonra devlet kapısında çalışmayı istememesi onu, basın dünyasında kendisine iş aramaya yöneltir. Sonunda da matbaaların birinde Fransızca çevirmenlik bulur ve Avrupa’dan gelen yayınları gözden geçirerek Türk okuyucusunun ilgisini çekecek yazıları Türkçeye çevirir.

⁶⁰⁷ İksel, a.g.e., 1960, 33-34.

Hikmet Erhan Bener'in *Ortakadaker* romanındaki Rüşhan da liseden sonra hukuk bölümüne girer ve gazeteciliği ön planda tuttuğundan okulu geç bitirir. *Tan* gazetesinde polis muhabirliği yapan Rüşhan, iyice benimsediği ve büyük bir keyif aldığı gazeteciliği, siyasî düşüncelerini ifade edebilmek için yapar.

Tahir Abacı'nın *İkinci Adım* romanındaki Kemal Yaşamış, istediği Güzel Sanatlar Akademisi olmayınca İstanbul Edebiyat Fakültesinin tarih bölümünü seçer. Lise yıllarında para kazanılmak amacıyla arkadaşlarıyla birlikte gazete çıkaran ve edebiyata meraklı olan Kemal, yoksul bir aileden gelir. İki odalı küçük bir evde beş kardeşiyle birlikte yaşar. Babası tütün fabrikasında işçi olan genç adam, gazeteciliğinin yanında para kazanabilmek amacıyla otobüslerde şoför yardımcılığı da yapar.

Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanında lisede iyi bir öğrenci olduğu için üniversitede zor bir meslek seçmesi gerektiğini düşünerek mühendisliği seçen Selim Işık, üniversiteyi ve orada geçen zamanından söz açmayı sevmez:

“Üniversiteyi sevmiyordu. Orada geçen zamanından söz açmayı sevmezdi: ‘Bir kere başladık, bitireceğiz,’ derdi. ‘Bir kere doğduk, yaşayacağız. Üniversiteyi bıraksam ne olur? Hiç. Bırakmasam? Gene hiç. Hiç olmazsa adam oldun derler fakülteyi bitirirsem; yakamı rahat bırakırlar.’ Üniversiteye hangi düşünceyle girdiğini bilmiyordu. ‘Liseyi yeni bitirmiştım Esat Ağabey. Diplomamın mürekkebi kurumamıştı. Yolda yürüyerek, diplomamın mürekkebini kurutmaya çalışıyordum rüzgârda. Kocaman bir taş binanın önünden geçerken, gençlerin kapı önünde kıvrık olduğunu gördüm. Merakla yanlarına yaklaşarak, ne dağıldığını sordum. O günlerde, kahve karaborsaya düşmüştü de. Bu sırada ortakadaker kapıya yüklendi: kalabalıkla birlikte içeriye sürüklendim. Yarı baygın bir durumdaydım: çok sıkıştırıyorlardı. Nefes alamıyordum, sesim çıkmıyordu. Neler yaptığımı, hangi odalara girdiğimi, ne konuşup, elime verilen kâğıtlara ne yazdığımı hatırlayamıyorum. Yalnız, bir adamın elimden diplomayı aldığını hayal meyal gördüm. Ona karşı koyacak gücüm kalmamıştı. Dışarı çıkarken, hademe elime bir kâğıt tutuşturdu: tebrik ederim, üniversiteye kabul edildin dedi, bahşişimi ihmal etme.’ Kendini birdenbire üniversitede bulmak, Selim’e dokunuyordu. Üniversiteye girişimin hikâyesi aslında daha aptalca olduğu için, bu açıklamaya şikretmelisin gene. Gerçek durum daha acıklı: lisede iyi bir öğrenci olduğum için zor bir meslek seçmeliydim. Bu nedenle mühendis olmaya mecburum. Bu açıklamayı daha çok mu beğendin?’ Bütün ümidi, Dostoyevski gibi, mühendis olduktan sonra istifa etmekte. Hangi görevden istifa edecekti? Bilmiyordu. Babasıyla her gün kavga ediyordu. Üniversiteye girişinden onu sorumlu tutuyordu. ‘Dağlara kaçacağım,’ diye bağırtıyordu babasına: ‘Hepinize bu üniversiteyi bitirebileceğimi, hem de kırıntılarımla bitirebileceğimi göstereceğim. Size de, onlara da göstereceğim.’ Kimdi onlar? Bilmiyordu. ‘Böyle olmama sebep olanlar,’ diyordu. ‘Her çağımızda isimleri değişen ve aslında hepsi birbirinin aynı olanlar. Onlar işte!’⁶⁰⁸

⁶⁰⁸ Atay, a.g.e., 2011, 399-400.

Dostoyevski gibi mühendis olduktan sonra istifa etme amacındadır ve çoğu kez üniversiteyi bırakmayı düşünse de “Üniversiteyi bıraksam ne olur? Hiç. Bırakmasam? Gene hiç. Hiç olmazsa adam oldun derler fakülteyi bitirirsem; yakamı rahat bırakırlar.”⁶⁰⁹ mantığıyla başladığı eğitimini bitirir. Üniversite yıllarında sınıf birincisi olmasına rağmen sınıfın en aptal çocuğu seçilen Selim, içine kapanıp haksızlığa uğramış bir insan görünüşüne bürünemeyerek arkadaşlarının kararına katılmayı tercih eder. Edebiyatı ve okuyup yazmayı fazlasıyla seven Selim, mühendisliği babasının prestijli meslek edinme ısrarı üzerine seçse de hayatının her döneminde okumaya ve yazmaya devam eder.

Vedat Türkali’nin *Bir Gün Tek Başına* romanındaki Kenan, daha lise sıralarındayken edebiyatla ilgilenir. Öyle ki lisenin ilk yıllarında bir gençlik dergisinde şiiri bile çıkar. Üniversite zamanlarında polis baskısının artmasıyla birlikte üniversiteye gidemeyen anlatıcı, o yıllarını şu sözlerle anlatır: “İyiden iyiye sıkıntı çekiyorduk. Polisler de peşimizi bırakmıyorlardı. Bulduğumuz işlerde tedirgin ediyorlardı. (Polis baskısı arttıkça, arttı. (...)) Askere de okula da gidemez olmuştum.”⁶¹⁰ Gazetede iş bulmasıyla birlikte üniversite eğitimini yarıda bırakarak gazeteciliğe başlar. Zor koşullar altında üniversiteyi bitiren Kenan’ın üniversitede felsefe okuduğunun dışında eğitim hayatıyla ilgili bilgi verilmez ve üniversite sonrasında da mezun olduğu bölümün dışında bir iş yaparak kitabevi açar.

Aysel Özakin’ın *Alında Mavi Kuşlar* romanında felsefe öğrenimi alan Sinan, sanatla ve edebiyatla uğraşarak kısa hikâyeler ile film senaryoları yazar:

“(...) Heyecanlı ve tutkuluymdu, ama yapımcılar onun senaryolarını ve sinema üstüne bilgilerini önemsemiyorlardı. Toplumun beğenisine, gereksinimlerine uzak buluyorlardı. Sinan bir partide tanışmıştı karısıyla. (...) Sinan ise işsizdi. Babası orta halli bir memurdu. Bir duygu karışıklığı ve sarhoşluğu içinde evlendi Sinan. Karısının babası bir iş ortağı gibi benimsedi onu. Sinan üç yıl onun ithalat şirketinde çalıştı. Sabırlı olmayı, sevmediği işlere katlanmayı, elinde yeteri kadar para birikince kendi başına film yapmayı koymuştu aklına (...).”⁶¹¹

Felsefe eğitimi almasının yanında iki yıl Fransa’da bir sinema okulunun derslerini de izleyen Sinan, yazdığı bir senaryoyu film olarak çekebilmek için sevmediği işlerde çalışır. Ancak bu sırada senaryolar ve hikâyeler yazmaya da devam eder.

⁶⁰⁹ Atay, a.g.e., 2011, 399.

⁶¹⁰ Türkali, a.g.e., 2013, 171-172.

⁶¹¹ Özakin, A. (2007). *Alında Mavi Kuşlar*. İstanbul: Yordam Kitap, 54-55.

2.6.4.1.3. Lise veya lise altı eğitim alanlar

Gazeteciliğin, basın alanında çalışan bireylerin eğitim ya da genel kültür düzeylerinin yüksek olmasını gerektiren bir meslek olduğu genel inanış olsa da incelediğimiz romanlarda geçen erkek basın çalışanlarının çoğu, üniversite eğitimi görmeyen kişilerdir. 48 erkek çalışan lise mezunuyken beş erkek çalışan da liseyi dahi okuyamamış çalışanlardandır. Bu roman kişilerinin üniversite eğitimlerine devam edememelerinin tek bir nedeni vardır: ekonomik problemler. Çoğu babasız kalan roman kişileri hayatta kalabilmek ve geçimini sağlayabilmek amacıyla gazeteciliğe yönelir. Şunu da belirtmemiz gerekir ki eğitim almamalarına rağmen mesleği sahada öğrenen birçok roman kişisi, gazetecilikte başarılı olabilmek için oldukça büyük fedakârlıklar yapıp çabalayan kişilerdir. Maddî sıkıntılar yaşamaları ve hem çalışıp hem okumak zorunda kalanların işlerine ağırlık vererek öğrenimlerini yarıda bırakmaları, basın çalışanı erkeklerin iyi bir eğitim alamamalarının ve öğrenimlerine devam edememelerinin nedenleri arasındadır. *Ne Ekersen*'de Ali Muhsin, *Çırpınmalar*'da Hikmet Çiledağ, *Ölmeye Yatmak*'ta Ali, *Göç*'te Nihat Ahmet, *Elbet Sabah Olacaktır*'da Nedim Mertel, *Baba Evi*'nde ismi verilmeyen anlatıcı, *Ağlama Duvarı*'nda Selâmi ve Cemil Tayfur, *Ne Ekersen*'de Ali Muhsin, *Saçkıran*'da Oğuz Pasalmaz, *Kimin İçin*'de Bekir ve Remzi, *Bir Olayın Başlangıcı*'nda Doğan Özden, *Pulsuz Tavla*'da Mehmed Kemal maddî anlamda yaşadıkları sıkıntılardan; *Kurtlar Sofrası*'nda Mahmud Ersoy, *Düş Erimi* ve *Düş Döngüsü* romanlarında Selim Kırımlıgil ise iş hayatının yoğunluğundan eğitimlerine devam edemeyen roman kişileridir. *Üç Katlı Ev*'de Bahaeddin, *Yol Ayrımı*'nda Selim Nuri, *Ölmeye Yatmak*'ta Engin, *İkinci Adım*'da Semih Viran, Oktay Şenlik, Ahmet Zor, Çetin Sine, Kemal Yaşamış ise üniversite eğitimi gören basın çalışanlarıdır. Ancak bu sekiz basın çalışanı, henüz öğrenimlerini bitirmedikleri için lise mezunu olarak görülmüş ve istatistiksel verilerde lise mezunu olarak kabul edilmişlerdir.⁶¹²

Mehmet Seyda'nın *Ne Ekersen* romanında Ali Muhsin'in nasıl gazeteye girip burada çalışmaya başladığıyla alakalı bir bilgi olmasa da Muhsin, neden gazeteciliğe başladığını “Nedir ki; bu yalnızlık yılları, kendi yarattığı sürgün hayatı farkına varmaksızın pişirip yoğuruyor onu. Çalıştığı her işte, bir yanıyla uyurken, bir yanıyla da uyuşmazlık halinde. Yarıda kalmış bir şarkı gibi, içinde rahatsızlık uyandıran bir kuşku. Bunu

⁶¹² Lisans altı öğrenim gördükleri bilinen ancak eğitim hayatıyla ilgili kısa da olsa bilgi verilmeyen erkek basın çalışanlarından bahsedilmeyecektir.

araştırmak, anlamak kaygısı onu kitaplara doğru iteliyor."⁶¹³ cümleleriyle ifade eder. Küçük yaşta anne ve babasını kaybeden, oldukça sıkıntılı bir çocukluk yaşayan genç adam, "Bütün dünya benimdir." felsefesiyle Anadolu'nun çeşitli il ve ilçelerinde çeşitli işler yapar: Samsun'da garsonluk, Divriği Demir Madenleri İşletmesi'nde kooperatif memurluğu, atölyede marangozluk, Soma'daki sondaj ekibinde puantörlük. Altı yıl boyunca yaşadığı sürgün hayatı, askere alınmasıyla biter. Öncesinde yarı aç yarı tok bir vaziyette oradan oraya savrulan Muhsin, askerlikten sonra Zonguldak Ereğli Kömürleri İşletmesi'nde muhaberat memuru olarak çalışır. İstanbul'a gitmesiyle birlikte bir gazetede çalışmaya başlar. Görüldüğü gibi gazetecilik üzerine bir eğitim almayan ve ortaokuldan sonra, 15 yaşındayken, okulu bırakan Muhsin, Anadolu'da geçirdiği zamanlarda kendini yetiştirir. En başta kendisini kavrama, sonrasında diğer insanları anlama ile davranış ve düşünüş sorunlarını çözme isteği onu yazmaya iter.

Gazeteci olmak için çabalayan isimlerden biri de Şaban Erik'in *Çırpınmalar* romanındaki Hikmet Çiledağ'dır. Gittiği her gazeteden yüksek tahsili olmadığı için geri çevrilen Hikmet, neden eğitim göremediğini "Ben tahsil yapmayı istemez miydim sanki! Kaderin boynu altında kalsın... Nasipsizlik. İnsan nasipsiz oluyor işte! Fakirlik yapıyor yakasına, adım attırmıyor. Beni fakirlik yan yatırdı."⁶¹⁴ sözleriyle açıklar. Maddî durumu yetersiz olduğundan dolayı okuyamaz. Edirne'de yaşayan genç adam, kendi söylemiyle "İkinci Cihan Harbinin yarattığı o güç ahval içerisinde açlıktan pisipisine ölmek için"⁶¹⁵ Sanat Enstitüsü'ne yatılı talebe olarak yazılır. Beş sene burada okuduktan sonra dokuz sene makinist ast subay olarak askerlik yapar ve askerden döndükten sonra İstanbul'da iş aramaya başlar. Askerde sürekli kitap okuyarak kendini geliştiren Hikmet, askerliğini bitirdikten sonra gazetecilik yapma arzusuyla iş arar.

Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanında ilkokul öğretmenininin desteğiyle Ankara Erkek Sanat Okulu'na gönderilen Ali, maddî sıkıntılardan dolayı üniversiteye devam edemez ve bir işe girerek para kazanmayı tercih eder. Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası*'nda Mahmud Ersoy, Çetin Aşkı Özkırım'ın *Düş Erimi* ve *Düş Döngüsü* romanlarında Selim Kırmılıgil ise, üniversite öğrenimlerine başlasalar da gazetede işlerinin yoğunluğundan dolayı öğrenimlerine devam edemezler. *Kurtlar Sofrası*'nda üniversiteyi kazanınca Balıkesir'den İstanbul'a giden ve burada bir pansiyona yerleşen

⁶¹³ Mehmet Seyda, a.g.e., 1958, 116.

⁶¹⁴ Erik, a.g.e., 1960, 5.

⁶¹⁵ Erik, a.g.e., 1960, 6.

Mahmud Ersoy, üniversitede okurken *Birlik* gazetesine girerek çalışmaya başlar. O yıllarda en fazla dört yılda üniversiteyi bitirip Balıkesir’e dönmeyi düşünse de Babîâlî’nin yoğun çalışma temposu yüzünden üniversiteyi bitiremez. Gazetecilik uğruna üniversiteyi yarım bırakmak zorunda kalır. Meslekî bir eğitim almayan Mahmud’un romanda “çekirdekten gazeteci” olduğu belirtilir.

Düş Erimi ve Düş Döngüsü romanlarındaki Selim Kırımlıgil; yurt dışına çıkmak, Avrupa’nın bir kentinde yabancı dil öğrenmek, değişik bir toplumda yaşamak, tanımadığı kişilerle tanışıp arkadaşlıklar kurmak, isimlerini dergi ve kitaplardan öğrendiği ama hiç görmediği müzeleri gezmek, yeni sanat akımlarını yakından izlemek ve en önemlisi sinema öğrenimi yapmak ister ve bu düşlerini yaşamının asıl ereği hâline getirir. Bu gayesini gerçekleştirebilmek amacıyla para biriktiren gazeteci, “Öylesine bir tutkuydu ki bu, sanki onu gerçekleştiremezsem yaşamam olanaksızdı. Bu nedenle çalmadığım kapı, zorlamadığım olanak kalmamıştı. Oysa, yüksek öğrenimimi bile tamamlıyamadım bencileyin bir genç için, yurt dışına çıkabilmek olanağı hemen yok gibiydi.”⁶¹⁶ sözleriyle yurt dışına çıkıp sinema öğrenimi görmeyi ne kadar çok istediğini dile getirir. Gayesini gerçekleştirmeden önce yükseköğrenimini de yapmak ister ve askerden dönüp Ahmet Mahir’in aracılığıyla işe başladıktan kısa bir süre sonra onunla birlikte askerliğini yapan arkadaşı Ayhan’la birlikte Güzel Sanatlar Akademisi’ne yazılır.

Sabahları erkenden gazeteye giderek sekize kadar güncel işlerini bitirir ve sonrasında Fındıklı’daki okuluna gidip dersler bitince de tekrar gazeteye gider. Yılsonuna doğru Akademi’nin müdürünün değişmesiyle okula birtakım kurallar getirilir ve ilk zamanlarda yoklama alınırken idare edilebilen Selim, yoklamaların sıkıya alınmasıyla artık idare edilemez. Bu arada gazetenin sahibi Nazım Şükrü Sander de iş yerinde Selim’i aradığı zaman bulamamasından da şikâyet etmeye başlar. Düzenin böyle olduğunu ve hem okuyup hem çalışmanın herkese, her zaman uygulanabilen bir yöntem olmadığını bilen gazeteci, ekmeğinden olmaktansa Akademi’den yoksun kalmayı tercih eder. Selim, tüm zorluğuna ve sıkıntısına karşın o günleri hayatının güzel zamanları olarak değerlendirir. Akademi hayaline veda eden genç adam, geriye kalan tek gayesi olan yurt dışına giderek sinema öğrenimi almak için çeşitli dergi ve gazetelerde hikâye resimleri, roman kapakları, afişler, çizgi romanlar, etiketler, başlıklar yaparak para biriktirmeye çabalar.

⁶¹⁶ Özkırım, a.g.e., 1982, 206.

Sevinç Çokum'un *Karanlığa Direnen Yıldız* romanında Feridun'un Ali Muhsin, Hikmet, Mahmud ya da Selim gibi iş yoğunluğundan ya da maddî anlamda sıkıntılar yaşadığı için üniversiteye gidememesi gibi bir durum yoktur. Zira Feridun, maddî anlamda hiçbir sıkıntı yaşamayan ve ailesi, özellikle babası tarafından desteklenen bir bireydir. Elli iki yaşındaki Enis Bey, her ne kadar lise mezunu olan ve yükseköğrenim tahsili almayan oğlunun doktor olmasını istese de Feridun'un tahlil ve yazma yeteneğinden dolayı edebiyatı seçmesine ses çıkartmaz ve hayal kırıklığıyla sonuçlanan dergi çalışmalarını hiçbir zaman küçümsemez. Aksine oğlunun bu çalışmalarını ve çabasını yarınki önemli yerlerin insanını hazırlayan adımlar olarak görür. Yani Feridun, sevdiği meslek olan yazarlığa yöneldiğinden üniversite okumak istemez ve üniversite okumak yerine yazarlığa yönelmeyi tercih eder.

2.6.4.2. Kadın basın çalışanlarının eğitim hayatı

“Kadının yerinin ev ve ailesinin yanı” olduğu görüşünün yaygın olduğu ülkemizde kadın eğitimi, her zaman sorun olmuştur. Özellikle küçük yerlerde ve geleneksel ailelerde öncelikle iyi bir eş ve iyi bir anne olmak üzere yetiştirilen kızların okula gönderilmek istenmemesi hususu, birçok romana da konu olur. Geleneksel aile yapılarında evde söz sahibi olan baba, toplumsal kuralları aileye aktararak kız çocuklarının belirlediği sınırlar içinde yetişmesi için baskı kurar. İncelediğimiz romanlarda geçen kadın basın çalışanlarının çoğu, bu düşünüş tarzının kurbanı olan ancak hiçbir zaman mücadelelerinden vazgeçmeyen cesur kadınlardır. Öyle ki özellikle kadın yazarların romanlarında yer verdikleri kadın basın çalışanlarının eğitimi, kadının sosyal, kültürel ve toplumsal hayattaki yerini belirleyen en önemli unsur olarak karşımıza çıkar. Bahsini ettiğimiz aile yapısı içinde büyüyen ve yetişen roman kişileri ya *Ölmeye Yatmak* ve *Hayır* romanlarındaki Aysel Dereli gibi babasının “okumayacaksın” baskısının karşısında durarak iyi bir eğitim alırlar ya da genellikle maddî sıkıntılarından kaynaklı okuyamamaları da iş hayatında önemli bir yere gelebilmek amacıyla çok çalışırlar.

Matbuat hayatına atılan kadın roman kişilerini incelediğimizde, elde ettiğimiz bilgiler dâhilinde, *Unutulmuş Günler*'deki Sinem'in, *Çünkü Onlar Kadın*'daki ismi verilmeyen kadın roman kişinin, *Aşamalar*'daki Gülsüm'ün, *Vapur Düdükleri*'ndeki Bernâ'nın, *Ölmeye Yatmak* ve *Hayır*'daki Aysel Dereli'nin, *Kayıp Aranıyor*'daki Nevin'in, *Kurtlar Sofrası*, *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak*'taki Ümid'in üniversite eğitimi

aldıklarını; *Deli Kız*'daki Leylâ'nın, *Erkek Sabahat*'taki Sabahat'ın, *Aşamalar*'daki Nurten ve Nursen'in, *Alında Mavi Kuşlar*'daki Armağan'ın lise veya lise altı bir eğitim aldıkları sonucuna ulaşırız. Üniversite eğitimi alan kadınlardan Bernâ, Nevin ve Ümid dışında diğer basın çalışanları ataerkil aileye mensup olmalarına rağmen bu düzenin kadına dayattığı baskıya karşı çıkarlar üniversite eğitimini alarak başarılı yerlere gelirler. Bernâ, Nevin ve Ümid; Sinem, *Çünkü Onlar Kadın*'ın ismi verilmeyen kadın roman kişisi, Gülsüm ve Aysel Dereli'ye göre şanslı kadınlar arasındadırlar. Hem herhangi bir ekonomik problem yaşamamalarından hem de modern bir ailede büyümelerinden kaynaklı yurt dışında eğitim alarak sonrasında da matbuat âlemine yönelirler ve işlerinde oldukça başarılıdırlar. Aynı zamanda yurt dışında okuyan Bernâ, Nevin ve Ümid'in aileleri kadının sosyal hayatta yer edinmelerinden yanadır. Üniversite eğitimi alamayan Sabahat, Nurten, Nursen ve Armağan ise maddî imkansızlıklardan dolayı okula devam edemeyen ve genç yaşta çalışmak zorunda kalan basın çalışanlarıdır. *Deli Kız*'daki Leylâ, sıraladığımız üniversite okuyamayan roman kişilerinden ayrı bir yerdedir. Öyle ki oldukça varlıklı bir ailenin tek kızı olan Leylâ, liseyi bitirdikten sonra evlenir ve hem babasının üniversiteye devam etmesini istemediği için hem de eşi Ekrem'e gazetede yardım ettiği için üniversiteye devam edemez.

Basın hayatı içindeki kadın roman kişilerinin eğitim konusunda karşılaştıkları sorunları, üç başlık altında verebiliriz:

- Toplumun “kadın okumaz” anlayışından kaynaklı olumsuz bakış açısı
- Ailelerin, özellikle babaların, “okuyup da ne olacaksın” düşüncesi ve bu doğrultuda genellikle kırsal kesimlerde kadınların okumasına değişik sebeplerle engel olunması
- Ekonomik sıkıntılar

Sıraladığımız sorunlarla baş etmek zorunda kalan roman kişileri; bütün engellemelere karşın öyle ya da böyle eğitim almışlardır, eğitim alamasalar da çalışma hayatına atılarak toplumda kendilerine yer edinmeye çalışmışlardır. Eğitim hayatlarında bu sorunları yaşayan basın çalışanlarının yanında modern ya da aydın bir ailede yetişen ve eğitim almaları desteklenen roman kişileri de vardır.

“Ailenin eğitim düzeyi veya eğitim hakkındaki görüşleri, çocukların eğitim görmelerinde büyük rol oynar. Eğitimli anne-baba, çocuklarının da eğitimli bir fert olmasını ister. Gelişmiş bölgelerde yaşayan ailelerde kız çocuğunun okuması, bir övünç kaynağıyken gelişmemiş bölgelerde yaşayan ailelerde kız çocuğunun okuma yazma bilmemesi bir eksiklik olarak görülmez.”⁶¹⁷

Ele aldığımız romanlarda karşımıza çıkan kadın basın çalışanlarını da “gelişmiş yerde, modern aile yapısı içinde büyüyen roman kişileri” ve “gelişmemiş yerde, ataerkil bir aile yapısı içinde yetişen roman kişileri” olmak üzere iki grupta inceleyebiliriz. *Vapur Düdükleri*’ndeki Bernâ, *Kayıp Aranıyor*’daki Nevin, *Kurtlar Sofrası*, *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak*’taki Ümid, *Deli Kız*’daki Leylâ gibi gelişmiş yerde, modern aile yapısı içinde büyüyen roman kişileri, *Ölmeye Yatmak* ve *Hayır*’daki Aysel Dereli, *Erkek Sabahat*’taki Sabahat ve *Aşamalar*’daki Nurten ile Nursen gibi gelişmemiş yerde, ataerkil bir aile yapısı içinde yetişen roman kişilerine göre çok daha rahat eğitim alarak kadınların eğitim hayatında yaşadığı çoğu sorundan uzak kalırlar.

2.6.4.2.1. Gazetecilik ya da edebiyat öğrenimi görenler

İncelediğimiz romanlarda yer alan kadın roman kişilerinden sadece İsmail Fatih Ceylan’ın *Unutulmuş Günler* romanında geçen Sinem ve Oya Şeneldir’in *Çünkü Onlar Kadın* romanının ismi verilmeyen kadın gazetecisi, gazetecilik öğrenimi görmüşlerdir. Aynı zamanda *Aşamalar* romanındaki Gülsüm de edebiyat eğitimi almıştır. Diğer bir ifadeyle gazetecilik eğitimi alıp da bu mesleği yapan iki roman kişisi varken bir roman kişisi de edebiyat eğitimi alarak gazete ya da dergilerde yazarlık yaparlar.

Orta hâlli ancak anlayışlı bir ailede yetişen *Unutulmuş Günler* romanındaki Sinem, üniversitede gazetecilik okur. Üniversiteyi bitirir bitirmez bir gazetede çalışan arkadaşı Aynur vasıtasıyla gazeteye başvurur:

“Üniversiteyi bitirir bitirmez, bir gazetede çalışan arkadaşı vasıtasıyla işe müracaat etmiş, gazetenin yazı işleri kadrosu daha ilk gördüğünde benimsemişti onu. Sinem’den çok şey beklemiyorlardı; gazetecilikten mezun bu sempatik genç kız zamanla bir şeyler öğrenir; ajanslardan gelen haberleri konularına göre tasnif eder, zamanla belki haber yazmasını da öğrenirdi.”⁶¹⁸

⁶¹⁷ Gülendam, R. (2015). *Türkiye’de Kadın Olmak-Cumhuriyet Devri Türk Romanında Kadın Kimliği (1960-1980)*. İstanbul: Kesit Yayınları, 652-653.

⁶¹⁸ Ceylan, a.g.e., 2005, 5.

Üniversite eğitiminden sonra hiç vakit kaybetmeden çalışma hayatına atılan Sinem, gazetenin yazı işleri kadrosunu ilk görüşmede etkilemeyi başararak işe alınır. Bir arkadaşının sayesinde gazeteye giren Sinem; azmi, doğallığı ve çalışkanlığıyla kısa sürede önemli yerlere gelir.

Erkek egemen bir ailede kadına yüklenen geleneksel rollerle yetiştirilen *Çünkü Onlar Kadın* romanının ismi verilmeyen roman kişinin çocukluğu, küçük ve havasız bir dairede anne ve babasıyla geçer. Oldukça otoriter bir babanın baskısıyla büyüyen roman kişinin yaşamı hayatının her evresinde kısıtlanır:

“Akşam olup eve dönme zamanı gelince, içimi derin bir hüznin kaplıyor. Ellerim cebimde, taşlara vura vura yürürken, annemin sözleri beynime dank ediyor. Geç kalmamak için aceleyle eve gidiyorum. Merdivenleri kan ter içinde çıkıyor, korkarak kapıyı çalıyorum. Karşıma babam dikiliyor: ‘Neredeydin? Neden bu kadar geciktin?’ gibi sorular soruyor. Çok korkuyorum, bacaklarım titriyor, yüreğim ağzıma geliveriyor. Ne diyeceğimi şaşırtıyor, bakakalıyorum yüzüne. Babamdan korkuyorum ama annemden korkmuyorum.

(...)
Annem bile babamdan korktuğuna göre, babam gerçekten korkulacak birisi olmalı.”⁶¹⁹

Eğitimsiz, cahil bırakılmış ve toplumun açtığı yaralarla yaşamaya mahkûm edilmiş bir anne ile otoriter bir babayla yaşamak zorunda kalan ismi verilmeyen roman kişisi, liseyi bitirmesiyle Sinan’la evlenir. Üniversite öğrenimini ise evlendikten sonra alır. Hazırlandığı üniversite sınavını kazanan genç kadın, istediği yeri kazanarak gazetecilik okur:

“Sınavı kazanıyorum, hem de istediğim yeri. Artık hem ev temizliyor, hem okuyorum. Sinan her fırsatta,, bebek doğurmam için beni sıkıştırıyor.

‘Şu okul bitsin, öyle’ diyorum.

‘Ohooo, ben o zamana kadar yaşlanırım’ diye alay ederek, beni caydırmağa çalışıyor. Sanıyor ki, okulu bitirecek kadar akdım yok. ‘Göreceksin Sinan, okulu bitireceğim.’”⁶²⁰

Hem okuyup hem de evi idare etmeye çalışsa da tahsil hayatı boyunca eşi Sinan’la sorunlar yaşar. Açık bir dille ifade etmese de karısının okumasından ziyade evinin kadını olması gerektiğini düşünen Sinan için kadın, her şeyden önce iyi bir eş ve iyi bir anne olmalıdır. Bütün bu zorluklar ve yıldırma politikaları içinde okulu bitirip diplomasını eline alan roman kişisi, bir gazeteye girerek çalışmaya başlar.

⁶¹⁹ Şeneldir, a.g.e., 1996, 6.

⁶²⁰ Şeneldir, a.g.e., 1996, 35.

Aşamalar'daki Gülsüm, idealist kimliğiyle bahsini ettiğimiz iki kadın basın çalışanı roman kişisinden ayrılır. Edebiyat eğitimi alan ve edebiyat öğretmenliğinin yanında yazarlık da yapan Gülsüm, idealist bir aydındır. Toplumsal konudaki fikirleriyle hem insanları hem de öğrencilerini aydınlatmaya çalışan roman kişisi, yazılarını ve mesleğini bireylerin düşüncelerini yönlendirerek onlara doğru yolu göstermek için kullanır.

2.6.4.2.2. Üniversite eğitimi alanlar

İncelediğimiz romanlarda bahsi geçen kadın basın çalışanlarından bazıları, üniversitede farklı alanlarda eğitim alsalar da meslek olarak gazetecilik ya da yazarlık yapan kadınlardır. Ayhan Hünalp'in *Vapur Düdükleri*'nde Bernâ arkeoloji, Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* ve *Hayır* romanlarının merkezî kişisi Aysel Dereli ise sosyoloji öğrenimi görürler. Romanlarda geçen diğer üniversite mezunu kadın basın çalışanlarının hangi alanda yükseköğrenim gördükleri ise belirtilmez.⁶²¹

Gazeteci Alev Topuz'un sevgilisi olarak karşımıza çıkan Bernâ, hakkında fazla bir bilgi verilme de üniversitede arkeoloji bölümü okuyan, aydın bir ailenin iki kızından biridir: "*Birazdan sen de babanın evine giderdin. Babanın kahvesini yaparken iki satır söz ederdingiz. Ablanın çizdiği ev plânlarına bakardın. Sonra yatardınız. Ben yalnızım. Ne kahve pişirenim vardı. Ne yoluma bakan. Ne de kiminle olduğumu soran. Ben yapayalnızdım.*"⁶²² Bernâ'nın Alev Topuz'un kıskanacağı kadar düzenli bir aile hayatı vardır. Maddî anlamda rahat olan, iyi eğitim görmüş ve ailesi tarafından şımartılmış bu genç kız, arkeoloji okumasına ve maddî anlamda hiçbir sıkıntı çekmemesine rağmen yaparken zevk aldığı için mesai saatleri belli olmayan bir meslek olan gazeteciliği seçer.

Ölmeye Yatmak romanında ortaokulu bitirdikten sonra ailesinin enstitüye vermek istediği Aysel ise, Bernâ gibi aydın bir ailede yetişmez. Bu nedenle de eğitim hayatı boyunca çeşitli sıkıntılarla baş etmek durumunda kalır. Eğitimin, kadının özgür ve sorgulayıcı bir birey olmasındaki en önemli yollardan biri olduğunu ifade eden Adalet Ağaoğlu, bu durumu eserlerindeki kişiler üzerinde somutlaştırır ve eserlerinde ele aldığı kadın sorunlarının çözümünün sorgulayıcı, özgür kadınlarla mümkün olabileceğini, bunun

⁶²¹ Yukarıda sıraladığımız basın çalışanlarının eğitim hayatıyla ilgili bu kısıtlı bilgiler verilirken diğer kadın basın çalışanlarının hangi alanda öğrenim gördükleri belirtilmediği için bu roman kişilerinden bahsedilmeyecektir.

⁶²² Hünalp, a.g.e., 1962, 38.

da ancak eğitimle başarılabileceğini belirtir.⁶²³ Babası Salim Efendi ve ağabeyi İlhan tarafından okutulmak istenmeyen Aysel, Dündar öğretmenin sayesinde eğitimine devam eder. Ortaokulu bitirdikten sonra direnerek Kız Lisesi'ne yazılır ve bu yıllarda edebiyata ilgi duyar, tiyatro oyunlarına gider.

*“Eğitim, Aysel için evde baba ve ağabey otoritesinden sıyrılabilmenin tek yoludur. Aysel, Mustafa Kemal'in istediği gibi bir Türk kadını olabilmek için mutlaka okumalıdır. Aysel, özgürlüğünü ve bireyselliğini kazanmada bunun tek ve en meşru yol olduğunu, bilinç düzeyinde bilemese de evdeki iktidara karşı yapılabilecek en doğru başkaldırının bu olduğunu farkına varır ve bunun için elinden geleni yapar.”*⁶²⁴

Kız çocuklarının okumasının gereksiz olduğunu düşünen Aysel'in babası Salim Efendi, onun evde durarak ev işlerine yardım etmesini ve ev hanımlığı öğrenmesini ister. Eğitimsiz ve cahil olan babasının yanında hukuk öğrenimine devam eden ağabeyi İlhan da kızların okumasına karşıdır:

“(...) İlhan sanki bu fırsatı bekliyordu. Birden kız kardeşinin üstüne atıldı. Suratına iki tokat aşkettikten sonra, ağzı köpükler saçarak bağırmaya başladı: 'Niye susturacaktım? Halis muhlis bir Türk sazi! Hanımefendimiz ders çalışacakmış!.. Niye okuyorsun bir kere sen? Kadın kısmına okumak nereden çıkmış? Anandan mı gördün, ninenden mi? Yarın lise bitince bir de üniversiteye gitmeyi düşünüyorsan, nah gidersin! Babam bıraksa, ben bırakmam. Oralarda okuyan kızların ne mal okuduğunu şimdi çok iyi biliyorum ben. Üniversite öğrencisi adı altında bir yığın yurtık orospu!..’

*Aysel ilk kez o akşamüstü umutsuzluğa düştü. İçinden 'Ne talihsiz kızmışım ben! Herkesin kızları okumak istemez, anaları babaları zorla okuturlar. Özel hocalar tuta tuta... Ben okumak isterim, karşıma ya babam dikilir ya annem. Şimdi de bu çıktı işte!..’ diye ağlamaya başladı.”*⁶²⁵

İlkokulu devlet zoruyla okutan Salim Efendi, kızının ilkokuldan sonra okumasını istemez. Ancak öğretmeni Dündar Bey ve kaymakam sayesinde Salim Efendi ikna edilerek Aysel'in ortaokula gönderilmesi sağlanır. Ortaokula gidebilmek arzusuyla çok ağlayan, kendini dereye bile atmaya kalkan Aysel, babası tarafından Ankara'ya okuması amacıyla gönderilmek istenmez. Araya öğretmenin ve kaymakamın girmesiyle bu geri kafalı adam ikna edilir ve Aysel, Ankara'ya teyzesinin yanına gönderilerek ortaokula devam etmesi sağlanır. Ortaokuldan sonra Kız Lisesi'ni okuyan genç kız, ailesini dinlemeyerek okumak için diretir. Ailesini karşısına alan ve onlara direnen Aysel istediğini alarak Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine yazılarak sosyoloji okur. Okurken

⁶²³ Gören, D. (2008). *Adalet Ağaoğlu'nun Roman ve Tiyatrolarında Kadın ve Kadın Eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, iv.

⁶²⁴ Gören, a.g.e., 2008, 27.

⁶²⁵ Ağaoğlu, a.g.e., 2014, 213.

kazandığı bursla da Paris’e Sorbonne Üniversitesi’ne konuk öğrenci olarak gider. Görüldüğü üzere Aysel, geleneksel ailede yetişen kız çocukları içinde şanslı olanlardandır. Zira cesur çıkışları, mücadeleci yapısı ve okuma azmi onu, eğitimini tamamlamaya götürür.

Basın hayatı konusu çevresinde şekillenen romanlarda yer alan kadın basın çalışanlarından Sait Faik Abasıyanık’ın *Kayıp Aranıyor*’undaki Nevin ile Attilâ İlhan’ın *Kurtlar Sofrası*, *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarındaki Ümid, üniversiteyi yurt dışında okuduğunu bildiğimiz ama hangi alanda eğitim aldıkları konusunda fikir sahibi olamadığımız basın çalışanlarındandırlar.

Kayıp Aranıyor romanında genç ve eğitimli bir kadın olarak karşımıza çıkan ve bir dönem gazetecilik yapan Nevin’in gazeteciliğe nasıl ve ne amaçla başladığı belirtilmez:

“Herkes, Konsolos Vildan Bey kızının ecnebilerde okuduğunu, erkek gibi kız olduğunu bilirdi. Bir dedikodunun dedikodu olabilmesi için insanlardan bir bölümünün bildiği bir şeyi öteki bölümünün bilmemesi lazım gelmez mi? Herkesin bildiği bir şeyi tekrar etmekte mana yoktu. Kız gazetecilik bile yapmıştı.”⁶²⁶

Zengin bir aileden gelen ve 25 yaşında olan genç kadın, yurt dışında okumuş ve iyi bir eğitim almıştır. Yabancı dil bilen, cesur, cüretkâr, açık sözlü ve doğal bir kadın olan Nevin, eğitimli ve kültürlü bir ailenin eğitimli ve kültürlü bir kızıdır ama romanda genç kadının eğitim gördüğü alan, verilmez.

Tıpkı Nevin gibi varlıklı bir aileden gelen Attilâ İlhan’ın *Kurtlar Sofrası*, *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarındaki Ümid de, yurt dışında okuyan kadın çalışanlardandır:

“Keleşoğlu’nun kızı, Ümid. Paris’te yıllarca kalmış Flörtçü kız.
(...)
Ben, güzel bir kız sayılmam. Gianna’ya rastlamasaydım, o bana bir genç kız için güzelliğin, her şeyden önce bir iç kuruluş meselesi olduğunu anlatmasaydı; hâlâ daha kendimi, Dame de Sion’a giden, çelimsiz kara kuru kız saymaktan, şüphesiz kurtulamayacaktım.”⁶²⁷

Mükemmel derecede Fransızca konuşan ve Notre Dame de Sion mezunu olan Ümid, beş yıl Paris’te kaldıktan sonra İstanbul’a döner. Hangi alanda öğrenim gördüğü

⁶²⁶ Abasıyanık, a.g.e., 1991, 122.

⁶²⁷ İlhan, a.g.e., 2003, 24.

belirtilmese de oldukça bilgili ve kültürlü olduğunu her davranışından ya da her sözünden anlayabileceğimiz genç kadın, sevgilisi Mahmud Ersoy'un öldürülmesiyle birlikte gazeteciliğe başlar.

2.6.4.2.3. Lise ve lise altı eğitim alanlar

Ele aldığımız romanlarda geçen erkek basın çalışanlarının çoğunun, üniversite öğrenimi görmeyen kişiler olduğunu belirtmiştik. Ancak aynı durum, kadın basın çalışanları için geçerli değildir. Üniversite bitiren kadın basın çalışanları ile lise ya da lise altı öğrenim gören çalışanlar arasında pek fazla bir fark yoktur. Öyle ki eğitim hayatı hakkında bilgi verilen kadın basın çalışanlarını düşündüğümüzde sekizinin üniversite, yedisinin lise, birinin de eğitim almadığını görürüz. Romanlardaki kadın basın çalışanlarından sekizinin lise ve lise altı öğrenim gördüğünü bilmekle birlikte Meliha İksel'in *Deli Kız* romanındaki Leylâ dışında diğer kadın çalışanlarının eğitim durumu hakkında fazla bir bilgi verilmez.⁶²⁸

Aziz Nesin'in *Erkek Sabahat*'nda Sabahat, Afet Ilgaz'ın *Aşamalar*'nda Nurten ve Nursen, Aysel Özakin'in *Alında Mavi Kuşlar*'nda Armağan ekonomik nedenlerden ötürü eğitimlerine devam etmek yerine iş hayatına atılarak para kazanmayı tercih eden roman kişileridir. Meliha İksel'in *Deli Kız* romanının merkezî kişisi Leyla için ise durum farklıdır. Zira varlıklı bir ailenin tek çocuğu olan Leylâ'nın üniversiteye gitmesini babası istemez. Babasının millî duygularına bağlı olarak yetiştirdiği ve tarihi çok seven Leylâ, Fransız Kız Lisesi'ni bitirir. Hukuk bölümüne devam etmek istese de babasını ikna edemediği için üniversiteye gitme hayaline son verir. Yazar, babasının Leylâ'yı neden üniversiteye göndermek istemediğini "*Diploma almaya gittiği gün, babasının onu görmek için mektebe kadar geldiğini, Leylâ'yı, yolda rastlayıp konuştuğu bir erkek arkadaşı ile görünce önlerini keserek alıp eve getirmesini ve o günden sonra kızına karşı kırgın bir çehre takınmasını hatırlayarak ürperdi.*"⁶²⁹ sözleriyle açıklar. Babasının isteği üzerine Nişantaşı Kız Sanat Enstitüsü'ne yazılır.

Alında Mavi Kuşlar'da yer alan Armağan, çoğu kadın roman kişisi gibi, ataerkil bir aile ortamında büyür. 13 yaşında komşu köyden biriyle evlendirilen ve hiçbir eğitimi

⁶²⁸ Lisans altı öğrenim gördükleri bilinen ancak eğitim hayatıyla ilgili kısa da olsa bilgi verilmeyen kadın basın çalışanlarından bahsedilmeyecektir.

⁶²⁹ İksel, a.g.e., 1960, 30.

olmayan annesi, eşinin baskısı altında ezilerek sindirilmiştir. Böyle bir ortamda büyüyen Armağan'dan da tıpkı annesi gibi eğitim almayıp eviyle ilgilenmesi beklenir. Sıkı kuralları olan aile ortamı ile eğitimsiz ve ön yargıların hâkim olduğu bir çevrede yaşayan Armağan, geleneğin dar kalıplarında büyütülmüştür. Yaşadığı çevrede kızlar, evin namusu olarak görülür ve onun mahalledeki eğitim gören tek kız olması, bütün dikkatleri üzerine çeker:

“O yaşlarda Armağan da içe kapanık bir kızdı. Evle okul arasında uzun bir yol vardı. Yol parasından başka da parası olmuyordu. Mahalledeki yaşlıları ya dokuma fabrikasında, ya evlerindeki tezgâhlarda çalışıyorlar, ya da evde kalan küçük kardeşlerine bakıyorlar, ev işlerini yapıyorlardı. Armağan liseye giden tek kızdı o mahallede. Bu yüzden bütün gözler onun üstündeydi. Kızlar, kadınlar bu kadar çok okumanın sonucunu merakla bekliyor gibiydiler. Babayla artık üniversiteye giden ağabey onun okuyarak yükselmesini istiyorlar, ama evle okul dışında hiçbir yerde vakit geçirmesini istemiyorlardı. Gittiği okula varlıklı aile kızları devam ediyorlardı ondan. Onlar gibi çarşıya, sinemaya, birbirlerinin evlerine girme olanağı yoktu onun. Okul dışında arkadaşlık etmesi de yasaklanmıştı.”⁶³⁰

Ölmeye Yatmak ve *Hayır* romanlarının merkezî kişisi Aysel Dereli gibi ataerkil bir ailede baskılarla büyüyen Armağan'ı Aysel'den ayıran bir durum vardır. Aysel'in ne babası ne de ağabeyi onun okumasını istemezken Armağan'ın hem babası hem de ağabeyi onun okumasını isteyerek Armağan'ı desteklerler. Lakin Armağan'ın yaşamı da geleneklerle çevrelenmiş ve belirli sınırları olan bir yaşamdır. Kızlarının üniversite okumasını isteyen aile, Armağan'ın üniversiteyi memleketinin dışında bir yerde kazanmasıyla okumasına karşı çıkar. Çünkü genç kadının üniversite için evinden ayrılarak tek başına uzak bir yere gitmesi aile tarafından sakıncalı bulunur. Üniversite okuma isteğinden mahrum bırakılan Armağan, liseyi bitirdikten sonra bulundukları şehrin kütüphanesinde çalışmaya başlar. Altı yıl burada çalıştıktan sonra radikal bir kararla annesinin kaderini yaşamamak ve diğer arkadaşları gibi iyi bir ev hanımı olma yolunda olmamak amacıyla İstanbul'a gider:

“Armağan, alanda iki valiziyle kaldırımında, rengârenk bir ışık selinin karşısında durdu. Özgürlük yolunda ilk adımını attığını duyuyor ama hangi sokağa sapacağını, korkmadan kalabileceği ucuz bir oteli nasıl bulacağını bilemiyordu. Zorluklar ne kadar büyürse onları aşmanın verdiği başarı duygusu da o kadar büyüyecekti. Uzun yıllar karanlıkta kaldıktan sonra birden gün ışığına çıkmış gibi duyuyordu kendini. Ağır bir kapağı kaldırmış, rengârenk bir görüntünün içine doğru atılmıştı. Yaşadığı taşra şehrinin alışılmış sokaklarının, evdekilerin onu her an gözetleyen bakışlarının, altı yıl onu gri duvarları arasında tutan şehir kütüphanesinin ve raflarındaki siyah ciltli, kalın kitapların yükünü atıyordu sırtından. Sessizliğini, memuriyetini, düzgün ve kapalı yaşayışını atıyordu sırtından. Önce şiirleri gelmişti bu şehre. Edebiyat dergilerinin birinin sayfalarına yerleşmişti.

⁶³⁰ Özakin, a.g.e., 2007, 73-74.

Özlemle, kurtuluş isteğiyle, toplumcu duygularla dolu kısa şiirlerdi bunlar. (...) Artık emekli olan yaşlı babasına İstanbul'daki bir kütüphanede çalışacağını söylemişti.

*'Gidersen, artık Armağan adında bir kızım yok benim.' demişti babası. Susmuştu ve eşyalarını toplamıştı Armağan. Engelleri aşmak istiyordu. Aile, gelenekler ve korku engellerini...'*⁶³¹

Çoğunlukla “yükseköğretim, kentli, varlıklı aile kızları tarafından yapılırken, işçi-köylü ve orta sınıfın kızlarıysa; ilkokul, lise arası bir eğitimle yetinmek durumunda kalmışlardır.”⁶³² Bu durumu bozan Armağan, orta hâlli bir ailesi olmasına rağmen üniversiteye kadar okutulur. Ancak üniversiteyi dışarıda kazandığı için eğitimine devam etmesinin önüne geçilerek üniversiteye yollanmaz. Kendini hiçbir zaman geleneksel ve ataerkil yapının hâkim olduğu çevreye ait hissetmeyen Armağan, ailesine üniversiteye gitme konusunda Aysel Dereli gibi direnemez. Liseden sonra şehrin kütüphanesinde çalışmaya başlasa da altı yıl sonra geleneklerin onu boğduğunu düşünür ve ailesini karşısına alarak İstanbul'a gidip bir matbaada çalışmaya başlar.

⁶³¹ Özakin, a.g.e., 2007, 24.

⁶³² Altındal, M. (1991). *Osmanlıda Kadın*. İstanbul: Altın Kitapları Yayınları, 140.

3. BÖLÜM

BASININ İÇ MESELELERİ

3.1. Türk Romanında Basın Kavramı ve Basın Kaynaklarının Rolü

“Cumhuriyet devrinin kendi anlayış ve ahlâkını taşıyan basınını yine ancak Cumhuriyetin kendisi yetiştirir. Bir taraftan geçmiş devir gazetelerinin ve adamlarının düzeltilmesi mümkün olmayanları ulusun gözünde belirlenirken, öte taraftan Cumhuriyet basınının temiz ve feyizli sahası genişleyip yükselmektedir. Büyük ve soylu ulusumuzun yeni çalışma ve uygarlık yaşamını kolaylaştırıp özendircek işte ancak bu anlayıştaki basın olacaktır.”

Mustafa Kemal Atatürk⁶³³

Edebiyatın cemiyetin bir müessesesi olmak itibarıyla kendisini vücuda getiren cemiyetin diğer müesseseleriyle bağlı ve onlarla ahenkli olduğunu ifade eden Fuad Köprülü, bir milletin coğrafi çevresiyle ve dinî, iktisadî, hukukî, ahlakî, bedîî, siyasî hayatıyla edebiyatı arasındaki bağlantıların açıklığından bahseder.⁶³⁴ Bununla birlikte edebiyat ile basın arasında da bir bağlantı vardır ve edebiyatla basın her dönemde birbirlerini destekleyen kavramlar olarak karşımıza çıkar. 15. yüzyılda matbaanın icadıyla hayatımızda var olan yazılı materyaller, insanlara enformasyon sağlayan en önemli kaynaklar arasında yerini alır. Diğer bir ifadeyle teknolojinin gelişmesiyle çeşitli araçlara sahip olan basın, günümüzde çeşitli disiplinlerin inceleme alanına girdiği gibi edebiyatın da inceleme alanına girer.

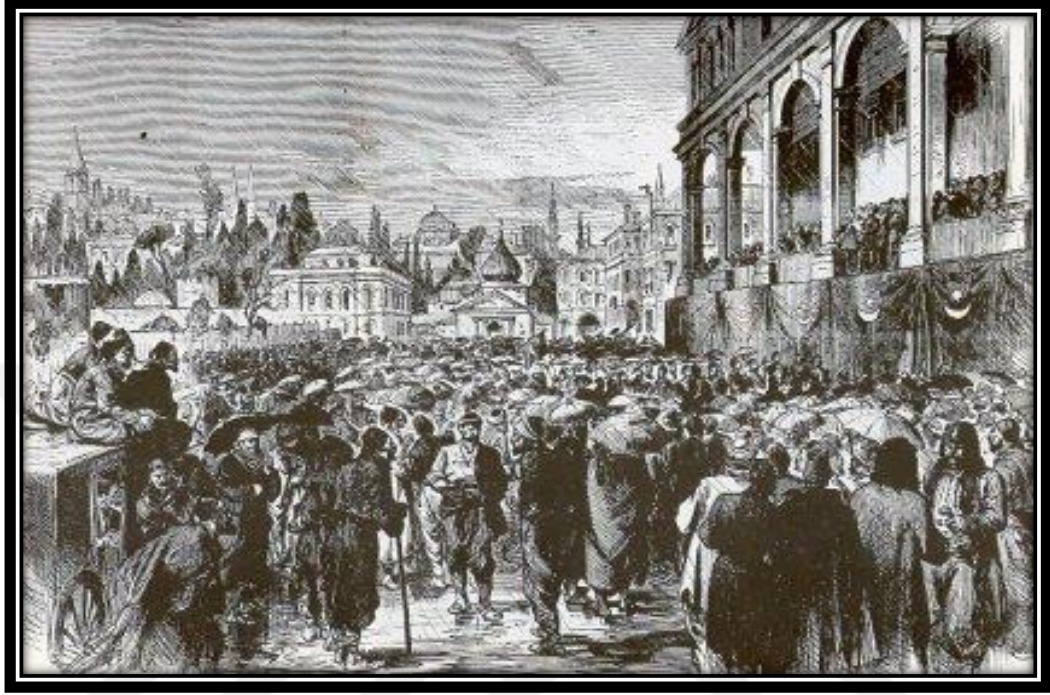
Özellikle kamuoyu oluşturma görevi ile bireyler üzerinde anlam üretme özelliğine kavuşan basın, insanlara bilgi sağlayan bir yapıya sahip olmasıyla önem taşır. Farklı olaylar hakkındaki kanısını basın sayesinde oluşturan birey, toplumsal yapıyı şekillendiren basın ile bilgiye dolaysız yoldan ulaşır. Aynı zamanda basının omurgasını oluşturan bazı yapılardan da söz etmek mümkündür. İşte bu bölümde temel olarak basını oluşturan ve basına yön veren yapılardan bahsedilmiştir.

⁶³³ İnternet: <http://www.ataturkilkeveinkilaplari.com/ataturkun-soyledigi-sozler/ataturkun-basin-ile-ilgili-sozleri.html> 4 Ekim 2014'te alınmıştır.

⁶³⁴ Köprülü, F. (2011). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 27.

3.1.1. Bir basın yayın endüstri kümesi olarak Babiâli

3.1.1.1. Babiâli veya matbaa ortamının tasviri

Resim 3.1. Bir İngiliz dergisine (*The Illustrated London News*) göre Babiâli⁶³⁵

Türk basın ve yayın dünyasının en önemli merkezlerinden biri olan ve Babiâli olarak adlandırılan mekân; matbaalar, gazete idarehaneleri ile kitabevlerini içine alan ve okul gibi algılanan, ayrıca Türk basınının nabzını tutan bir alandır. Reşad Ekrem Koçu'nun;

*“Büyük şehrin, dolayısıyla Türkiye'nin fikir ve sanat merkez meşheri, İstanbul basınının beşiği, bir politika kanalı, alimler, mütefekirler, müellifler, muharrirler, artisler güzergâhıdır. İstanbul'un büyük kitapçıları, en büyük kartasiye mağazaları, mücellitleri, klişe atölyeleri, ilanât büro ve şirketleri, gazete ve mecmua bayileri, birkaç büyük matbaa, gazete ve mecmua idarehaneleri, bu caddenin iki kenarı boyunca sıralanmıştır.”*⁶³⁶

cümleleriyle verdiği Babiâli, 1990 yılına kadar tirajı yüksek birçok gazetenin bu çatı altında faaliyet gösterdiği bir yerdir. Hem bütün önemli kitabevlerinin bu merkezde bulunması hem basın ve gazeteciliğin merkezi olması hem de yazarlara ya da gazetecilere ev sahipliği yapması dolayısıyla oldukça önem taşıyan Babiâli'nin bu mühim konumu,

⁶³⁵ İnternet: <http://www.osmanli700.gen.tr/album/gra12.html> 12 Kasım 2015'te alınmıştır.

⁶³⁶ İnternet: İşli, N. (2006). “Bab-ı Ali'de Yayınevleri”. *Etkinlikler-42. Kütüphane Haftası Etkinlikleri*. Web: http://www.obarsiv.com/nedret_isli.html 27 Ağustos 2015'te alınmıştır.

2009 yılı Babiâli şenliklerinde “*Buraya kitap alma bahanesi ile gelip bir yazardan birkaç cümle duyarak gençler onore olurdu.*”⁶³⁷ diyen Mehmet Atalay tarafından da belirtilir. Orhan Koloğlu da haber atlatma yarışının tatlı rekabeti yanında dostlukların ve fikir alışverişinin azami düzeyde bu alanda gelişmiş olduğunu ve bir daha benzer bir atmosferin oluşmadığını, yitirildiğini dile getirir.⁶³⁸ Gazete, dergi, kitap gibi basılı materyalleri uygun baskı tekniği kullanarak çoğaltan ve Babiâli içinde önemli bir yer teşkil eden matbaalar ile idarehaneler basıma uygun olarak hazırlanmış bütün işlerin basımını gerçekleştiren kurumlardır.⁶³⁹ İşte bahsini ettiğimiz Babiâli, Babiâli gazeteciliği ya da matbaa ortamları ele aldığımız romanlarda da geçer. Yani toplumun nabzını tutan bir araç olarak kabul edilen Babiâli veya matbaa ortamının tasviri; birçok basın çalışanı tarafından yapılır.

Romanlarda anlatılan idarehanelere ya da matbaalara baktığımızda ortak bazı özelliklerle karşılaşırız. Bahsini ettiğimiz romanlarda geçen idarehanelerin ya da matbaa odalarının görünüşleri farklı cümlelerle tasvir edilse de bu ortamlar, aslında birbirinden çok da farklı değildirler. Zira betimlenen idarehanelerin hemen hemen hepsi soğuk ve kasvetli görünüşleriyle dikkat çekerler. Türk basınının kalbi ve yayın dünyasının merkezi olan idarehanelerin, siyasetle ilişkilendiren ve yoğun çalışma saatleriyle var olan mekânlar olmasından dolayı bu şekilde tasvir edilmesi normaldir. Basın çalışanlarının büyük bir emek sarf ederek çalıştıkları bu yerler; karışıklığı, yoğunluğu ve pis görüntüsü ile verilir. Bununla birlikte günümüze yaklaşıldıkça tasvir edilen idarehaneler, büyük konakların içinde yer almaktan çıkarak apartman dairelerinin içinde faaliyetlerini sürdüren yerlere dönüşürler.

Hilmi Ziya Ülken’in *Yarım Adam* romanında Mehmet Demir ve Kurdoğlu Bekir Bey’in çıkardığı henüz bir aylık ömrü olan gazete idarehanesi “*Sokak üzerinde bir oda. Duvarlar boş. Bir yazıhane ve arkasında kırmızı kalemle oynanmış büyük vatan haritası. Kenarda tavana kadar yığılı günü geçmiş gazete denkleri. Eski bir raf üzerinde Frenkçe,*

⁶³⁷ Hansoy, P. (2012). *Bir Yaratıcı Sektör Olarak Babiâli Basın Yayın Kümesinin Desantralizasyonu ve Sonuçları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 77-78.

⁶³⁸ Bu konuda bilgi için bakınız:

İnternet: İşli, a.g.m., 2006. Web: http://www.obarsiv.com/nedret_isli.html 27 Ağustos 2015’te alınmıştır. / Koloğlu, O. (1998). *Bir Zamanlar Bâbiâli*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları. / Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.

⁶³⁹ Matbaa ve matbaacılık ile ilgili bilgi için bakınız: Sağlam, N. (2010). *Masaüstü Yayıncılığın Temel İlkelerinin Basılı Ürünün Kalitesi Açısından Uygulamalı İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Türkçe kitaplar.”⁶⁴⁰ cümleleriyle anlatılır. Öğleden sonraları yazıyla bağlantılı her konunun konuşulduğu bu idarehanede gazeteciler, masalarının başında gelen haberleri kaydederek baskıya hazırlarlar. Bununla birlikte geç saatlere kadar matbaada ve yazıhanede çalışırlar. Özellikle Mehmet Demir için içinde bulunduğu gerçek yaşamın aksine canlı bir hayata açılan kapı gibidir. Bekir Bey, müvezzilerle uğraştığı sırada, Demir kendi âlemine çekilerek gazeteyi yalnız bir hareket noktası olarak bırakan daha esaslı, daha etraflı, daha büyük planlar tasarlar ve parmağıyla havada kavisler çizerek bu planları meydana çıkaracak şemalar kurmaya çalışır. Demir ve Bekir Bey, bu uğultulu idarehanede hesap pusulaları arasında dolaşarak bir yığın işle uğraşırlar. Yani Demir ile Kurdoğlu Bekir Bey’in çıkardıkları gazetenin idarehanesinde günler, koşturmacayla geçer.

Orhan Kemal’in *Baba Evi*’nde Beyrut’ta bir matbaaya işçi olarak giren ben anlatıcı, Demir gibi nasıl bir idarehanede çalıştığıyla alakalı bilgiler verir. Ben anlatıcı, küçük küçük aktarların, meyhanelerin balık işportalarıyla muz hevenklerinin yanı başında, rakı ve turşu kokan bir çıkmazda bulunan ve mermer levhasında Arapça “Matbaatül-Haceriyye” yazılı bir binanın mürettiphanesinde işe başlar:

*“Eli yüzü karalı, elleri dirseklerine kadar sıvalı mürettipler harıl harıl çalışırlarken arada bana bakıyorlardı. Ürküyordum... Bir kenarda ehemmiyetsiz, ufucuk kalakalmışım. İbrahim Efendi’nin gürlüğü sesi geliyordu. Eli yüzü karalı insanlar bana baktıkça sanıyordum ki, orada niçin dikildiğimi biliyorlar, içlerinden bana gülüyorlar... ‘Dil bilmez, mürettiplikten anlamaz, hatır için kayırlamak istiyor’ diye düşüneceklerinden korkuyordum.”*⁶⁴¹

İbrahim Efendi’nin götürdüğü mürettiphaneyi “Sağda, giyotine benzeyen büyük bir makine, kâğıt kesme makinesi, solda –sonradan yaldız makinesi olduğunu öğrendiğim- tekerlekli, volanlı, pırıl pırıl bir sandığa benzeyen bir başka makine, karşıda sıra sıra mürettip kasaları...”⁶⁴² cümleleriyle tanıtır. Harıl harıl çalışan ve eli yüzü karalı, elleri dirseklerine kadar sıvalı olan mürettiplerin içinde ilk başta biraz tedirgin olsa da zamanla mürettiphaneye de zor koşullarına da alışır.

Ayhan Hünelp’in *Vapur Düdüklere* romanında Alev Topuz’un yedi kişiyle birlikte çalıştığı istihbarat odasının görünümünden kesitler sunulur:

⁶⁴⁰ Ülken, a.g.e., 2012, 150.

⁶⁴¹ Orhan Kemal, a.g.e., 2005, 51-52.

⁶⁴² Orhan Kemal, a.g.e., 2005, 51.

“Hiç bir gün içine seni bekleyecek bir insanın girmeyeceği, senden başkasının sevgisini görmeyen odanın; yalnızlığında rutubetlenen, sukoyuveren duvarları arasında sessiz-sedasız, tepine tepine ölüp gideceksin. ‘İktisadi istatistikler, güzel kadınların bikini mayolarına benzer. Asıl mesele gözüken değil, saklı kalandır.’ Güzel lâf etmiş herif. Birincilik değil mi? Haydi resim altını da hazırla. ‘Dün şehrimize gelen iktisatçı Mister Langlung basın toplantısına çok güzel bir espri ile başladı.’ Az sonra telefon çalar. ‘Hayır!’ dersin. ‘Bu akşam çıkamayacağım.’ Canın istememiştir. Yoksa bal gibi çıkardın. Halbuki diin kadına ne kadar asılmıştın. Dakikan dakikana uymaz senin be adam. İstihbarat odasında yedi kişiydik. Beş sandalyemiz vardı. Penceremiz bir tütiin deposunun nikotin haykıran sarı duvarlarına açılırdı.”⁶⁴³

Beş sandalyesi olan istihbarat odasını anlatan Alev, bu odanın çalışma şartları hakkında da ipucu verir. Zira çalışandan başka kimsenin istihbarat odalarını sevmeyeceğini düşünen gazeteci, çalışanların yalnızlığıyla rutubetlenen duvarları içinde tek başına, sessizce öleceğinin de farkındadır. “İstihbarat odasında yedi kişiydik. Beş sandalyemiz vardı.” diyen Alev, gazetecilerin ne kadar zor şartlar altında gelen istihbaratları değerlendirip gazeteyi hazırladıklarının da göstergesidir. Yeri geldiğinde uykusuz bir şekilde çalışan gazetecilerin çalıştıkları istihbarat odasının eksikliklerinin olması, onların işinin daha da zorlaşmasına sebep olur.

Reşat Enis Aygen’in *Sarı İt* romanındaki Selim, Ankara’ya gittiğinde başvurduğu yerlerden biri olan ve tek katlı, eski bir binanın dar kapısından içeri girince karşısına çıkan karanlık taşlıkta bulunan *Uygar Türkiye*’nin idarehanesinin görünümünü verir:

“Bu yol Selimi 1962 Ankarasından belki 1900 Ankarasına götürürdü bir çırpıda... Ömüne, başkent Ankara’nın on katlı modern binalarıyla maskelenen eski çağ bir kasaba çıktı. Tek katlı, çift katlı eski binalar, çardaklı kahvelerin gölgeliklerinde tavla atan, uyuklayan, pırtı elbiseli insanlar... İçine hohladığı çay fincanını pis önüğünde parlatmaya uğraşan bir çocuk, turnak aralarına kir dolmuş işaret parmağını garip bir binaya doğru uzattı:

— ‘Uygar Türkiye’ gazetesi mi? İşte...

Burası bir gazete idarehanesinden çok piyazcı dükkânına benziyordu. Selim: ‘Madem ki gelene ağam, gidene paşam diyor, o da bir piyazcı değil mi?’ diye düşündü.

Tek katlı eski binanın dar kapısından girince kendisini karanlık bir taşlıkta buldu Selim... Keskin bir sidik kokusu mürekkep kokusuna karışmıştı. Düz bir baskı makinesinin gürültüsü geliyordu derinden... Taşlar mürekkep ve yağdan simsiyahtı. Avuç kadar suratı mürekkep lekeleriyle kararmış oniki yaşında bir çocuk, yazışleri müdürünün odasını gösterdi.

(...) Duvarda kocaman bir ‘Bismillâh’ levhası vardı. ‘Süliis’ bir yazıydı. Usta bir hattatın elinden çıkmışa benziyordu. Hemen onun yanında bir afiş: ‘Üç transatlantik, Newyorkun 70-80 katlı binalarına doğru denizi yarıyordu. (1960 is visit U.S.A. year)... Radyoda bir kadın, piyasa şarkıları okuyordu. Sigara isi ile kararmış duvarlarda piyasa şarkıcılarının fotoğrafları asılıydı.”⁶⁴⁴

⁶⁴³ Hünelp, a.g.e., 1962, 39.

⁶⁴⁴ Aygen, a.g.e., 1968, 29-31.

Selim'in anlatımıyla “sidik kokusunun mürekkep kokusuna karıştığı, düz bir baskı makinesinin olduğu, mürekkep ve yağdan simsiyah taşları bulunan idarehanenin” duvarında kocaman bir “Bismillâh” levhası, hemen yanında da bir afiş asılıdır. Romanlarda tasvir edilen diğer idarehaneler gibi duvarları sigaradan kararmış *Uygar Türkiye* gazetesinin idarehanesinde gazeteciler harıl harıl çalışırlar.

Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı*'nda ise *Vakit* gazetesinin basımevi ve idarehanesinin tarifi yapılır. Basımevi, yanık bir konağın bahçesindedir. Arabalıklarla ahırların yanan çatılarının oluklu saçla örüldüğü kısma mürettiphane ile baskı makineleri yerleştirilmiştir. Konağın 12 basamakla inilen bölmelerle ayrılmış büyük mahzeni; kâğıt topları, mürekkep kutuları, kullanılmayan mürettip kasaları, eski harflerle basılmış cenk kitapları için depo olarak kullanılır. Mürettiphane ve makine dairesi her zaman karmakarışık ve pislik içindedir. Bu kısımda Latin alfabesinden önce masal ve cenk kitapları; üstünlü esreli amme cüzleri; ilmihaller; karınca duaları; duvarlara asılmak için dualar; “Ah minel’âşk”, “Gariki bahri isyanım / dahilek ya Resulullah” levhaları; Bektaşî, Mevlevî, Kadiri külahları, Hz. Ali'nin devesiyle Zeliha ananın resimleri basılır:

“Felek Sineması'nın yanından Laleli yangın yerine saptı. Aksaray tramvay caddesini karşıya atlayıp Soğanağa Mahallesi'ne yöneldi.

Basımevi, bir yanık konağın geniş bahçesindeydi. Arabalıklarla ahırların yanan çatıları oluklu saçla örülmüş, mürettiphane ile baskı makineleri buraya konulmuştu. Konağın, on iki basamakla inilen bölmelerle ayrılmış kocaman mahzeni de, kâğıt topları, mürekkep kutuları, kullanılmayan mürettip kasaları, eski harflerle basılmış cenk kitapları için depo olarak kullanılıyordu. Mürettiphane, makine dairesi her zaman karışık, her zaman pislik içindeydi.”⁶⁴⁵

Babıâli 1740, 1755, 1808, 1826, 1839, 1856, 1878 ve 1911 olmak üzere toplam sekiz defa yanar. 1911'de çıkan en son yangınından sonra Babıâli'nin orta kısmı bir daha inşa ettirilemez, yanan diğer kısımları ise tamir ve restorasyon görür.⁶⁴⁶ İşte *Vakit* gazetesinin idarehanesi de 1911 Babıâli yangınıyla zarar gören bir konağın içindedir ve bu yangının izleri idarehanede görülmektedir.

“Bab-ı Âli Caddesi; Cumhuriyet öncesi dönemde, Sirkeci meydanından başlayan, Cağaloğlu'na doğru uzanan dik yoluşun, Nuruosmaniye Sokağıyla kesiştiği noktaya kadar uzanmaktaydı.

⁶⁴⁵ Kemal Tahir, a.g.e., 2013, 342.

⁶⁴⁶ Babıâli yangınları konusunda bilgi için bakınız: Koçu, R. E. (1960). *İstanbul Ansiklopedisi 4*. İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi Neşriyat, 1746-1765. / Kuzucu, K. (2000). *Bâbüâli Yangınları ve Sosyo-Ekonomik Etkileri (1808-1911)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. / Süha, A. (Nisan 1956). “Babıâli'nin Tarihçesi ve Sekiz Yangını”. *Resimli Tarih Mecmuası*, (76), 223-225.

*Cumhuriyet'in ilanından sonra ise; Sirkeci'den İran Konsolosluğu'na, Türk Ocağı ya da eski adıyla Çifte Saraylar Sokağı'na kadar uzanan bölümü Ankara Caddesi, oradan Divanyolu'na kadar uzanan bölümü de Bab-ı Âli Caddesi olarak anılmıştır. Bab-ı Âli adı genel kullanımının dışında; Eminönü'nde Bab-ı Âli Caddesi ile Gülhane Parkı arasında bulunan Sadaret Binası (M.1654-1922) ve semti için de kullanılmıştır.*⁶⁴⁷

Babıâli yokuşunun ya da Ankara caddesinin de anlatıldığı romanda bu caddede bütün gazetecilerin gözünün ortalık karardıktan sonra, baskı makinesi, medrese odalarına benzeyen taş odaları, kalelerin gizli suyollarını hatırlatan daracık taş merdivenleriyle gazetenin idarehanesinde olduğundan bahsedilir. Gazeteciler buraya telgrafın girmesini görmeleriyle önemli bir olayın olduğunu anlayarak araştırmalara başlarlar. Böyle bir durumda da gazetenin kapıları kilitlenerek hadisenin gizliliği sağlanır.

Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına*'sında Kenan'ın bir kitabevi vardır. Her türden kitapla dolu bu kitabevi, demir rafların kapladığı duvarları ve döner merdivenle çıkılan küçük asma katındaki yazıhanesiyle Kenan'ın çalışma alanıdır:

“Ne değişti şu Babıâli'de yirmi beş yıldır? Değişmedi mi? Sürümleri yüz binlerle ölçülen basın nerden gelirdi aklına? Entertipler, rotatifler, ofsetler, tifdruklar... Caddelerde, ara sokaklarda bitiveren koca koca hanlar, kâğıtla, mürekkeple, satılık kafalarla beslenip semiriyorlar gün günden. (...)

*Her türden kitapla dolu demir rafların kapladığı duvarları, döner merdivenle çıkılan küçük asma katındaki basık yazıhanesi, kâğıt, mürekkep, toz kokan serinliği ile izbe bir Babıâli kitapçısı. Üniversite bitirmiş aydının, namuslu memuriyetten bıkanlıkla düşlemeye başladığı, bağımsız başına buyruk geçim tezgâhı.*⁶⁴⁸

Basık, loş ve nemli havasına rağmen kitabevinin kâğıt, mürekkep ve toz kokan serinliğini seven Kenan, burada kendini huzurlu hisseder. Memurluğun yanında bağımsız olan kitabevi işletmeciliği daha iyi bir iş gibi gelir ve bu yönüyle diğer çalışanlardan ayrılır. Zira ele aldığımız romanlarda çoğunlukla kasvetli, pis ve yoğun olarak tasvir edilen idarehanelerden farklı olarak Kenan'ın kitaplarla dolu kitabevi, onun huzur bulduğu yerlerden biridir. Bununla birlikte Babıâli'ye baktığında kurulduğundan yaşadığı döneme kadar, 25 yıldır, burada aslında hiçbir şeyin değişmediğini ifade eder. Kenan'a göre değişen yalnızca teknolojik gelişmelerin sonucu olarak kullanılan makinelerdir, Babıâli zihniyeti 25 yıl önce de döneminde de aynıdır.

⁶⁴⁷ Altın, İ. (2013). “Bab-ı Âli Nallı Mescid”. *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, (6), 133.

⁶⁴⁸ Türkali, a.g.e., 2013, 22-23.

Aysel Özakin'ın *Alnında Mavi Kuşlar* romanında gazeteci olma ümidiyle İstanbul'a giden Armağan, gittiği Babiâli'deki ciltçi dükkânlarının, yayınevlerinin veya gazetelerin yönetim yerlerinin gösterişsiz, yoksul görünümü ve daha çok ağır kasalar, paketler altında zorlukla ilerleyen hamallarla çırakların doldurduğu sokaklar karşısında oldukça şaşırır. Babiâli'de bir hanın içinde, üç tahta iskemlesi ve örtüsüz eski bir masasıyla küçücük bir odada bulunan; yerlerde iplerle bağlanmış dergi tomarlarının, raflarında kitapların, dergilerin, duvarlarında afişlerin olduğu ve arada şiirlerinin yayımlandığı derginin bürosunu görünce biraz hayal kırıklığı yaşa da bu sokaklarda ünlü şairler, romancılar ve gazetecilere rastlama ihtimali onu heyecanlandırır:

*“Bir yer ismi tutuyordu aklında. Umutların yöneldiği yer... Kâğıt kokularıyla, basımevlerinin tıkırtılarıyla dolu, kalabalık bir yokuş... İstanbul'la ilgili kitaplardan taniyordu orayı.
'Afedersiniz, Çağaloğlu'na nasıl gidilir?’
Bu soruyu yönelttiği genç erkeğin yüzüne gizli bir gülümseme yayılmıştı.
'Dolmuşa nereden biniliyor?’
Dolmuş, İstanbul'un eski, dar, loş sokaklarından giderken Armağan kendini şiirlerle, düşlerle dolu bir dünyanın içinde duyuyordu. Yıkık, kararmış yapıların parmaklıklılı cumbalarına, işlemeli çatılarına bakarken aradığı şiir duygusuna kavuştuğunu sanıyordu. Balkonlara asılmış renk renk çamaşırlar, gökyüzüne yakın, sallanıp duruyordu. Bu şehirle okuduğu şiirler, hikâyeler yerlerini buluyorlardı şimdi. Ne zengin şehirdi İstanbul! Bütün sanatçılar bu yüzden şehre geliyordu.
'İşte ben de Babiâli'deyim.' diye geçirdi içinden aradığı yere gelince. Şiirlerini yayınlayan derginin bürosunu aramaya koyuldu.”⁶⁴⁹*

Sürekli bir yerlerde duyduğu ya da okuduğu Babiâli caddesine giden Armağan, buranın gösterişsiz ve yoksul görünümü karşısında şaşkınlık duysa da kâğıt kokularıyla ve basımevlerinin tıkırtılarıyla dolu bu kalabalık yokuş onun için umutların yöneldiği yerdir. Diğer bir ifadeyle Armağan'a göre daha önce İstanbul'la ilgili kitaplardan okuduğu Babiâli denilen yer, şiirlerle ve düşlerle doludur.

Turgut Erim'in *Girişim* romanında Yazı İşleri Müdürü Ertan'ın çalıştığı *Savunma* gazetesinin idarehanesi ise şu sözlerle tanıtılır:

*“'Savunma Gazetesi'nin idarehanesi olağan günlerden birini yaşıyordu.
Bir apartman dairesinin, üç oda bir salonuna sıkışmış olan idarehanede topu topu sekiz masa, on bir koltuk, altı iskemle vardı. İskemlelerden ikisinde, ayak işlerine bakan iki müstahdem oturur.
Diğer iskemleler genellikle arşiv dolaplarından eski gazete koleksiyonlarını indirmekte ve yazı işleri müdürü olmadığı zaman, sağda solda koşuşturmaktan ayakları şişmiş muhabirlerin ayaklarını dinlendirmekte kullanılırdı.*

⁶⁴⁹ Özakin, a.g.e., 2007, 27-28.

Yazı işleri müdürü Ertan, apartman katının en büyük odasına yerleşmişti. Mesleğin çıraklarının göz diktikleri bu makam odasının, pek de öyle ahım şahım bir yönü yoktu, doğrusu: formika kaplı genişçe bir yazı masası, alüminyum ve viniliksten yapılmış dört beş koltuk, üç tane de telefon. Odalardan diğer ikisinde, üç dört masa vardı. Onlar, (yazı işleri müdürünününe göre) biraz daha kötüceydi. Çoğu zaman, bu masalar boş durur, gazeteciler gelir, biraz çalışır, bir iki yazı yazıp bırakır, 'piyasaya çıkarlardı.' Bu masaların arasındaki hiyerarşik düzeni anlamak pek kolay değildi ama, gene de bir hiyerarşisi vardı, bu masaların.⁶⁵⁰

Ertan'ın çalıştığı *Savunma* gazetesinin idarehanesi, apartman dairesinin evden bozma üç oda bir salonuna sıkışmıştır. Ertan'ın odası; formika kaplı genişçe bir yazı masası, alüminyum ile vinilekten yapılmış dört beş koltuğu ve üç telefonuyla idarehanenin en büyük odasıdır. Ertan'a göre mesleğin çıraklarının gözünü diktği bu makam odasının pek de ahım şahım bir tarafı yoktur. Üç dört masası olan diğer iki oda, çoğu zaman boş durmakla birlikte bazı zamanlarda bu odalara gazeteciler gelerek çalışır ve bir iki yazı bırakıp piyasaya çıkarak haber peşinde koşarlar.

Çetin Aşki Özkırım'ın *Düş Erimi*'nde Selim'in çalıştığı gazetede ki odası, oldukça büyük salonun sonundadır. Ardında biraz eski bir köşk müstemilatını, biraz da kilise vitraylarını anımsatan, küçük, renkli camlarla bezenmiş bir pencere vardır. Sağında araç ve gereçlerini koyduğu bir dolap durur. Hemen önünde, solda denize bakan büyük pencerelerin yanındaki kocaman masaya ait, üstünde eski bir minder bulundugu koltukta çıplak başı, yanağındaki et beni, oldukça iri yapısı ve kalın sesiyle otoriter olmaya çaba gösteren ama bunu başaramayıp komikleşen, yaşlıca bir adam olan Yazı İşleri Müdürü Zâti Bey oturur. Onun hemen sağında, istihbarat odasına açılan kapının yanı başında henüz sekreteri olmayan sekreter masası durur. Odanın tam ortasında dört köşe, yerinden kımıldatılması olanaksız, sanki binayla birlikte yapılmışçasına sağlam görünümlü, kocaman bir masa daha vardır. Bu masanın bir başında eski ve ünlü bir yazar olan Naci Şemseddin, diğer başında ise yeni ve genç bir yazar olan Mehmet Dora oturur. Cumartesi günleri burada çalışan gazeteciler, bir an önce gazeteyi çıkarıp erken paydos etmek için matbaaya daha erken gelirler ve çoğu zaman bir saatin sonunda yazı işleri bölümünde pek kimse kalmaz. Gazeteye birçok ünlü yazar ya da şair de gelerek gazete idarehanesinde çalışanlarla sohbet eder:

“O gün Yaşar Kemal gelmişti gazeteye. Haber bölümünün bir köşesine yerleştirilmiş olan Melih ağabeyin masasının üstüne oturmuş, bağıra bağıra bir şeyler anlatıyordu. Ağâh Topuz da her zamanki gibi, iki salonu birleştiren kapıya dayanmış onu dinliyordu. Melih Cevdet, iki gün sonra

⁶⁵⁰ Erim, T. (1981). *Girişim*. İstanbul: May Yayınları, 20-21.

yayınlanacak olan sanat sayfasını düzenliyordu. Ben de bir yandan Yaşar Kemal'in gürültülü bir şekilde, öykünmelerle anlatıklarını dinliyorum, bir yandan da Zâti beyin Rumcadan çevirdiği bilmem kaçıncısına yedek resim çiziyordum.⁶⁵¹

Selim, gördüğü *Servet-i Fünun* dergisinin idarehanesinin de tarifini yapar:

“İstanbul Kız Lisesi'nin ardındaki sokakta, eski bir yapı olan *Servet-i Fünun* Matbaasının önünde İlhan'a rastladım. Gri elbisesi, lacivert gömleği, iki günlük tıraşlı yüzü, uzun saçları ile İlhan bir gazeteciden çok, filmlerde gördüğümüz ozanlara benziyordu. (...) Beni görünce gülmüştü.

— Merhaba Selim.

— Merhaba İlhan, nasılsın?

— İyiiz galiba. Ben de seni arıyordum. Biraz vaktin varsa, konuşabilir miyiz?

— Tabii, bizim gazetede oturalım mı?

— O da olur ya, istersen gel *Servet-i Fünun*'a girelim. Görmüş müydün burayı?

— Hep önünden geçerim ya, bilmem. Hiç girmedim. Kızım sen ne arıyorsun *Servet-i Fünun*'da?

— Anlatırım, hadi gel yukarı çıkalım...

Kocaman, demir kapıdan içeri girip, yukarı çıktık. Eski bir yapıydı. Özellikle üst kat, bir matbaadan çok, geçmişin görkemli anılarını saklayan, beylerin, paşaların oturduğu kocaman bir konağı anımsatıyordu. İlhan önde, ben arkada büyükçe bir odadan içeri girip, eski zaman işi, ceviz bir masanın başına çöktük.⁶⁵²

Yapının özellikle üst katının bir matbaadan çok, geçmişin görkemli anılarını saklayan, beylerin, paşaların oturduğu kocaman bir konağı anımsattığını düşünen Selim, sürekli önünden geçse de bir türlü girmediği bu matbaayı ilk defa görür. Kendi çalıştığı yerden oldukça farklı olan *Servet-i Fünun* binası, Babiâli'nin eski zamanlardaki görkemini yansıtan bir konağa benzer ve bu yönüyle Selim'in oldukça dikkatini çeker.

II. Meşrutiyet Dönemi'ni anlatan Nahid Sırrı Örik'in *Sultan Hamid Düşerken* romanında da *Servet-i Fünun* idarehanesi, dönemin yöneticilerinden Mehmed Şehabeddin Paşa'nın kızı Nimet Hanım'ın gözünden şu sözlerle verilir:

“Nimet Hanım babasının mektubunu alıp yanında Çeşmifelek Kalfa ile *Servet-i Fünun* idarehanesine giderken hesabı ve kararı bu mektubu vererek onun gazete ile neşrini temin etmekten ibaret değildi. (...)

Uzun zaman bekletilmeksizin, ufak ve loş bir yazı odasında Binbaşı Şefik Bey olması icap eden genç bir zabitan yanına götürüldüler.

İçeri girdikleri zaman bu oda Nimet'e belki olduğundan da loş geldi.⁶⁵³

Nimet Hanım, *Servet-i Fünun* dergisinde babası hakkında çıkan ağır eleştirilerle dolu bir yazı neticesinde gittiği derginin idarehanesini, Selim'in aksine, oldukça loş ve ufak

⁶⁵¹ Özkırım, a.g.e., 1982, 187.

⁶⁵² Özkırım, a.g.e., 1982, 248.

⁶⁵³ Örik, a.g.e., 2013, 77-78.

bulur. Bu durumun Nimet Hanım'ın o anki ruh hâliyle ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü genç kadının binaya gitme sebebi babası hakkında yazılan sert yazıdır ve bu sert yazının uyandırdığı olumsuz duygular, mekâna da yansıyarak bulunduğu ortamın karanlık görünmesine sebep olmuştur.

3.1.1.2. Olumlu yönleriyle Babiâli

Türk basın tarihi, yakın zamana kadar 1831'de II. Mahmut tarafından yayımlatılan *Takvim-i Vakayi* ile başlatılsa da Orhan Koloğlu, 1828 yılında Mısır'da yayınlanan *Vakayi-ı Mısriye*'nin ilk Türkçe gazete olduğunu ispatlamıştır.⁶⁵⁴ 1860'ta düşünce gazeteciliğinin öncüsü sayılan Şinasi ile Agâh Efendi tarafından çıkarılan *Tercüman-ı Ahval*, özel sermayeyle çıkan ilk gazetedir. Türk gazeteciliğinin başlangıç tarihi olarak kabul edilen bu gazete, ilk siyasî makale ve tefrika eserin yayımlandığı gazete olması dolayısıyla da önem taşır. *Tercüman-ı Ahval*'i; *Tasvir-i Efkâr*, *Muhbir*, *Basiret* ve *İbret* gibi diğer gazeteler izler. İşte bu dönemden sonra basın, Babiâli denilen mefhum ile özdeşleşir ve gazeteler için matbuatın yanında bu sözcük kullanılır. Peki, yazılı basın denilince akla gelecek bir diğer kavram olan Babiâli nedir? Medya ve basın literatüründe bir okul olarak görülen Babiâli, Türkiye'de basın sektörünün doğup geliştiği yer olarak kabul edilir. Türk edebî hayatının en köklü kurum ve kuruluşlarına ev sahipliği yapan Babiâli'nin önemi, basın yayın sektörünün tarihi incelendiğinde daha rahat görülür. Zira Türk basın tarihinde "Babiâli ruhu, Babiâli görüşü, Babiâli gazeteciliği" gibi kavramlarla sıkça karşılaşılır. "Osmanlı İmparatorluğunun yüksek yönetim organlarının bulunduğu yapı"⁶⁵⁵ anlamına gelen bu mefhum, gerçek kimliğini 1839'da Tanzimat Dönemi ile kazanır. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte Türk basının kalbi olur ve hem yazarların hem de gazetecilerin toplanma yeri olarak anılmaya başlar. 19. yüzyılda bir çağdaşlaşma hareketi olarak ortaya çıkan basın, bir süre sonra toplumun nabzını tutan bir araç hâlini alır. İşte bu aracın halka ulaştırılmasını sağlayan ortamın, ele aldığımız romanlarda yer alan basın çalışanları tarafından olumlu özellikleri verilir. Ancak her ne kadar basın hayatında önemli bir yeri olsa da Babiâli camiası, çok az roman kişisi tarafından övülür. Hilmi Ziya Ülken'in *Yarım Adam*, Yusuf Ziya Ortaç'ın *Göç* ve Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* romanlarında Babiâli'nin hayalini kurarak bu ortamı öven basın çalışanlarıyla karşılaşırız.

⁶⁵⁴ Bahsi geçen gazete hakkında bilgi için bakınız: Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.

⁶⁵⁵ Internet: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.53aac6b3780dc4.66880309 4 Ekim 2012'de alınmıştır.

Yarım Adam romanında yazıyla ilişiği olan her şeyin, öğleden sonra çalıştığı gazetenin idarehanesinde konuşulması Mehmet Demir'i etkiler. Onun için bu ortam, içinde bulunduğu gerçek yaşamın aksine canlı bir hayata açılan kapı gibidir. Kurdoğlu Bekir Bey, müvezzilerle uğraştığı sırada, Demir kendi âlemine çekilerek gazeteyi yalnız bir hareket noktası olarak bırakan daha esash, daha etraflı, daha büyük planlar tasarlar ve parmağıyla havada kavisler çizerek bu planları meydana çıkaracak şemalar kurmaya çalışır. Demir ve Bekir Bey, bu uğultulu idarehanede hesap pusulaları arasında dolaşarak bir yığın işle uğraşır. Gazete ıkarma uğruna servetini batıran Kurdoğlu Bekir Bey ile gazete deyince akan suların durduğu Demir, gazeteciliği ve Babiâli ortamını severler.

Medya, çeşitli faaliyetler, çalışanlar ve üretim ilişkileri ile birlikte bireylerin bilgi, kanaat, tutum, duygu ve davranışları üzerinde önemli bir etkileme alanıdır.⁶⁵⁶ Basın hayatına girmesiyle birlikte bu ortamın güzelliğiyle büyülenen roman kişilerinden olan *Göç*'teki Nihat Ahmet, sanat camiasını farklı konumlandırır. Yazar olma arzusuyla yanıp tutuşan ve Babiâli'ye girmek için çabalayan Nihat, zaman zaman bu ortamı övgü dolu sözleriyle anlatır. Babiâli yokuşundan her indiğinde kitapçı dükkânlarına bakan Nihat Ahmet, önünden geçtiği ve imrenerek baktığı kitabevi camekânlarında kendi ismini ve eserlerini görmenin hayalini kurar. Filozof Ziya Refik sayesinde girdiği Edebiyat Derneği'nin bulunduğu yeri "*Tozlu raflarda mecmualar dizili.. Duvarı, eski Türk ellerini kırmızı çizgiler içinde toplayan bir harita.. Yazı masasının üstünde, çökük avurtlarına pos bıyıkları düşmüş bir fotoğraf.*"⁶⁵⁷ cümleleriyle anlatan Nihat Ahmet, bu dernekte daha önce sadece resmini görüp severek okuduğu şiir dünyasının eski, yeni birçok şöhretiyle tanışır ve bundan mutluluk duyar.

Babiâli'nin yazarlara ya da gazetecilere ev sahipliği yaptığını daha önce belirtmiştik. Bunun örneğini *Esir şehrin İnsanları*'nda İhsan'ın, İhsan tutuklanınca da eşi Nedime Hanım'ın Kâmil Bey'le çıkarttığı *Karadayı*'nın idarehanesinde de görürüz. Yüzlerce dergi, gazete çıkan, birkaç zaman sonra da çıktıkları gibi sessiz sedasız kapanan idarehanelerin bulunduğu Babiâli'de ilk zamanlar esnaf tarafından pek önem verilmeyen *Karadayı*, bir süre sonra hem sürekliliği hem de İhsan'ın kişiliğiyle dikkat çeker. Fakat İhsan'ın tevkifinden sonra Babiâli, "horoz gibi öten kadına" benzettiği ve dedikodusunu yaptığı Nedime Hanım'ı yadırgasa da Kâmil Bey'in yardımcı olarak ortaya çıkıp idarehaneyi

⁶⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Yücesoy, E. Ü. (2011). *İstanbul'da Medya, Coğrafi Dağılım ve Üretim*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

⁶⁵⁷ Ortaç, a.g.e., 1961, 66.

mabeyin salonu gibi döşemesi, esnafın dedikodularını keser. Bahsini ettiğimiz latifelerin ve dedikoduların kesilmesiyle birlikte *Karadayı*'nın idarehanesi şairlerin, yazarların, hatta ressamların ve bestecilerin haftada bir iki defa uğramaya başladıkları toplantı ve sohbet yeri olur. Öyle ki “*Nedime Bacı’da buluşalım.*” diyerek idarehaneye gelen sanatkârlar; yeni şiirler, eskilerden gazeller, kasideler, beyitler okuyup ilim, sanat ve siyaset hakkında tartışır. Bu yönüyle de bütün zorluklarına rağmen Babîâli ve çalıştığı küçük gazete idarehanesi, Kâmil Bey’in yaşamının merkezinde yer alır.

3.1.1.3. Olumsuz yönleriyle Babîâli

Bireylerin dış dünyayı algılamasında mühim bir yere sahip olan Babîâli, Türk medya endüstrisinin gelişimine de katkı sağlar. Diğer bir ifadeyle bu alan, bireylerin duygu ve düşünceleri üzerinde etki bırakan bir alandır. Ancak bu kadar önemli bir yere sahip olan Babîâli, incelediğimiz romanlarda yer alan birçok basın çalışanı tarafından olumsuz tarafları verilerek eleştiri yağmuruna tutulur. Kimi zaman dedikodu yuvası olarak görülürken kimi zaman dostlukların olmadığı, yalan bir dünyadan ibarettir bu yer. Yani basın temalı incelediğimiz romanlarda çoğu basın çalışanı, Babîâli’ye bütün olumsuz özellikleri yüklerler. Naci Sadullah Daniş (Sander)’in *Günah Gönüllüleri*’nde Celâl, Z. Melek’in *Vicdanından Af Dile* romanında Nuri Hâmit, Reşat Enis Aygen’in *Ağlama Duvarı*’nda Selâmi ve *Sarı İt* romanında Selim, Sait Faik Abasıyanık’ın *Kayıp Aranıyor*’unda Nevin, Ayhan Hünel’ın *Vapur Düdüklüleri*’nde Alev Topuz, Ümit Deniz’in *Ölüm Perdesi*’nde Murat Davman, E. Emine’nin (Vivet Kanetti) *Kırık Zarlar*’ında Emine ve Yusuf Sinan Tanyıldız’ın *Elveda Ankara*’sında Yıldız samimiyetsiz insanlarla dolu olduğuna inandıkları bu ortamı tenkit ederler ve bahsini ettiğimiz bütün çalışanlar, Babîâli hususunda paralel düşüncelere sahiptirler.

3.1.1.3.1. Dedikodu yuvası olarak görülen Babîâli

Naci Sadullah Daniş (Sander)’in *Günah Gönüllüleri*’nde Celâl, gazete idarehanesinin tahrir odasını dedikodu kazanı olarak tanımlar. Öyle ki Celâl’in “*Bence, dedikoduculuğu, sade çeneleri düşük ihtiyaçlara ve kadınlara ârız olan bir illet sayanlar, Babîâli âlemine bir saatçik bile karışmamış bahtiyarlardır.*”⁶⁵⁸ diye bahsettiği Babîâli; hem bu alanda çalışanların hem de çevrelerindeki kişilerin kişisel hayatları hakkında konuşmaların bolca

⁶⁵⁸ Daniş, a.g.e., 1942, 43.

yapıldığı bir yerdir. Ona göre, gazetecilerin kendi âlemlerinde çıkardıkları dedikodulara nispeten, gazetelerine yazdıkları sunturlu uydurmalar, içine su katılmamış birer hakikat sayılabilir. Celâl, yüzüne gülüp arkasından aslı olmayan konuşmalar yapan Babiâli çalışanlarına ve kendi deyimiyle, dostluğun ve insanlığın alçaldığı bu ortama karşı tiksinti duyar: “*Şu hayatın ne acı mecburiyetleri var. İnsan ne kadar iyi ve temiz mayadan yoğrulmuş olursa olsun, yalancılıktan, mürailikten, riyakârlıktan ve samimiyetsizlikten tamamen kurtulamıyor.*”⁶⁵⁹ İkiyüzlü ve samimiyetsiz olarak gördüğü içinde bulunduğu ortam, Celâl’in gözündeki kendi hayatlarını yaşayamayan, âdeti birer kaşarlanmış trajedi aktörleriyle doludur. Babiâli’de çalışmasına rağmen “içleriyle dışları kumaşla astar kadar farklı yarım insanlar” olarak tanımladığı iş arkadaşlarıyla olmayı, arkadaşlarının softa diye adlandırdığı kişilerle arkadaşlık kurmaya tercih edebileceğini belirten genç gazeteci, Babiâli çalışanlarını, “bir pula satılabilecek riyakâr ve yalancı mayadan yoğrulmuş bir ordu mahlûk” sözleriyle tasvir eder. Yakın ülkelerde dökülen kanların kızılığının Kâğıthane ardındaki bulutlara kadar sindiğini; uzak kıtalarda, iskambil kâğıtlarından kurulmuş kuleler gibi yıkılan koca şehirlerin gürültüsünün oralara kadar geldiğini; Balat’ta işlenen yaman bir cinayetin dehşetinin, Afrika’da yaşayan vahşilerin bile tüylerini ürperttiğini; onlardan ölen dostların ıstırabının, Babiâli’deki kaldırımları bile duygulu birer yürek gibi çarpıtırabilecek kadar büyük olduğunu söyleyen Celâl, bu sözleriyle Babiâli’nin dedikodu kazanı olmasının yanında hem ülkesindeki hem de dünyadaki olaylardan haberdar eden yararlı ve canlı bir varlık olduğunu da belirtir.

Acınacak hâline bakmadan, kâinatı alaycı bir gözlük ardından seyreden ve gülünç bir muhit olan Babiâli, Celâl için harplerin koptuğu, zelzelelerin ve cinayetlerin olduğu, dostların öldüğü bir yerdir. Hiçbir muhite benzemeyen bu başka âlemin garip hususiyetleri, diğer bir ifadeyle Babiâli denilen gazeteciler ve yazıcılar muhitinin iç yüzü Celâl’i rahatsız eder. Babiâli’de yaşayanların bütün duygularını sadece nüktenin doyurduğunu ve Babiâli’de sadece nüktenin yerinin olduğunu düşünen gazeteci, pantolonu yamalı muhabirlerin ve mideleri boş muharrirlerin en matemli hadiselerin en parlak nüktesini yapmak için yarışa girdiğini, Babiâli’nin nükteli dedikodularını, eşine hiçbir yerde rastlanamayacak tiplerini ve eşleri hiçbir yerde dinlenilemeyecek hikâyelerini, en soğukkanlı insanları bile güldürebilecek taraflarını Hicran’a da anlatan Celâl, içinde bulunduğu “parça parça insan kafası satılan ve kaldırımlarında aç yatılan” bu ortamı

⁶⁵⁹ Daniş, a.g.e., 1942, 45.

“Allah, kimseyi bizim dilimize değil, bizim aramıza düşürmesin!”⁶⁶⁰ cümlesiyle eleştirir ve işini severek yapmasına rağmen Babiâli’nin iç yüzünden rahatsız olduğunu da söylemeden edemez.

Z. Melek’in *Vicdanından Af Dile* romanındaki Nuri Hâmit de Celâl’in Babiâli hakkındaki görüşlerine benzer düşünceler savunur. Nuri, bu ortamın tam bir dedikodu kazanı olduğunu ve bu dedikoduların en sevilen yazar ya da gazetecileri dahi yerinden edip saygınlığını kaybettirebileceğini kanıtlayan olaylar yaşar. Firarda olduğu Mısır’dayken hakkında çıkarılan yalan yanlış haberler neticesinde Babiâli’deki şöhreti ve şerefi bir balon gibi sönen Nuri ile okur, bu ortamın ne kadar acımasız ve riyakâr olduğunu anlar. Nuri Hâmit, gazetecilikte yaşadığı sıkıntılardan sonra meslek değiştirmeyi düşünür. Ancak genç adam, “Bu nasıl olur?.. Ben, ne yapabilirim? Param yok ki, ticarete atılayım.”⁶⁶¹ diyerek hayatında kitap ve kaleminden başka eline bir şey almamış olduğunu, ömründe bir duvara bir tek çivi bile çakmadığını, iş bilmediğini ifade eder. Eğer mutlaka meslek değiştirmesi gerekiyorsa da hamallıktan başka hiçbir şey yapamayacağını da bilir.

3.1.1.3.2. Çıkarıcı ve samimiyetsiz çalışanlarıyla Babiâli

En acımasız dedikoduların döndüğü ve bu nedenle basın çalışanlarının zarar gördüğü Babiâli, bu olumsuz özelliğinin yanında çıkarıcı ve samimiyetsiz, basın hayatında birbirlerinin ayağını kaydırmaya çalışan insanlarla dolup taşan bir yer olduğundan dolayı da eleştirilir. Reşat Enis Aygen’in *Ağlama Duvarı*’nda Selâmi, karanlık bir mağara olarak nitelendirdiği Babiâli’yi nankör bir ocak, dur durak bilmeden çalışan Babiâli çalışanlarını da bu ocağın kendini bir kuruntuya kurban etmiş mensupları olarak görür ve en büyüğünden en küçüğüne onları bekleyen sonun ya çıplak bir yazı masası üzerinde yorgunluktan ya da ıslak bir kaldırımda açlıktan can vermek olduğunu belirtir:

“Babiâli, karanlık bir mağara korkunçluğuyla gözlerimi karartıyor. İşte, tam on saattir ki ağzıma lokma koymuş değilim.
Neden? Niçin? Kimin uğruna? Babiâli nankör bir ocak, bu ocağın mensupları kendilerini bir kuruntuya kurban etmiş insanlardır. En büyüğünden, en küçüğüne, onları bekleyen son şu: Ya çıplak bir yazı masası üzerinde yorgunluktan, ya ıslak bir kaldırımda açlıktan kıyruğu titreteceklerdir!”⁶⁶²

⁶⁶⁰ Daniş, a.g.e., 1942, 50.

⁶⁶¹ Z. Melek, a.g.e., 1945a, 43.

⁶⁶² Aygen, a.g.e., 1983, 27-28.

Romandaki emektar bir muhabir de Babiâli’de geçirilen hayatı, “*her gün bir parça eriyeye eriyeye, her gün biraz daha kırılarak, darılarak ve acı çekerek sürüklenen yaşantı*”⁶⁶³ sözleriyle anlatır. Ölüp ölüp dirilmek deyiminin içlerinde bulundukları ortama uygun olduğunu düşünen muhabir, kumara benzettiği gazeteciliğe tutulmanın bir daha yakasını kurtaramadığını, bütün nankörlüğüne ve yoksulluğuna karşın yine de Babiâli’ye girmek için can atanları gördükçe şaşırdığını da sözlerine ekler. Emehtar muhabir ile aynı düşünceleri savunan Selâmi, Babiâli’de hızlı ve kolay yükselebileceğin şekilde hızlı ve kolay da düşebileceğini ifade ederek bu ortamı nankör olmakla suçlar. Ortam gibi çalışanları da nankördür. Çünkü çalışma hayatının ünlü ve paralı devrinde diğer basın çalışanları yanındayken düştüğünde kimse elinden tutmaz. Bir zorluk yaşadığında kapı yoldaşlarının hepsi gider. Selâmi’ye göre Babiâli, çok çabuk kuşak değiştiren, ömür çürüten ve samimi olmayan insanlarla doludur.

Sevinç Çokum’un *Karanlığa Direnen Yıldız*’ında *Ağlama Duvarı*’nda olduğu gibi Babiâli’nin sürünmeyi göze alanların, art arda iflâsa uğrayanların yine de bıkmayacakları, aynı hataları tekrarlayacakları, çalışanların birbirini iterek kendine yer açtığı bir yer olduğundan bahsedilir:

“Babiâli’ye daha doğrusu İstanbul’un asıl İstanbul olan kısmına öğrencilik yıllarından sonra yeniden adım attığımda Veyssel ağabeyin daha çok matbaasında karşılaştığı veya Küllük’te, benzeri kahvelerde ayaküstü tanıştığı insanlar, akvaryumun balıkları gibi aynı suyun, aynı akvaryumun içindeydiler ama her birinin şekli, tutkusu, dikkati, sevgisi, zaafı farklıydı. Hatta o zamanlar ‘Kavonazdaki Balıklar’ diye bir hikâyeye yazmış ve Özhan’ın iyimserliğine sunmuştu da karşılığı tebessüm ve ‘Önemli olan bir araya gelebilmektir.’ cümlesi olmuştu.”⁶⁶⁴

İstanbul’un asıl İstanbul olan kısmı olarak tanıtılan Babiâli’deki insanlar, akvaryumun balıkları gibi aynı suyun, aynı akvaryumun içinde olmalarına rağmen her birinin şekli, tutkusu, dikkati, sevgisi, zaafı farklıdır. Gazeteci olma yolunda ilerleyen Feridun, Babiâli çalışanlarını bir akvaryuma sıkışmış balıklara benzeterek hem bu ortamın hem de çalışanların boğuculuğundan şikâyet eder.

Sait Faik Abasıyanık’ın *Kayıp Aranıyor* romanının merkezî kişisi Nevin de Babiâli ortamının ikiyüzlülüğünden ve çıkarıcılığından yakınır:

⁶⁶³ Aygen, a.g.e., 1983, 31.

⁶⁶⁴ Çokum, a.g.e., 2014, 22-23.

“— Senin gazeteci arkadaşlarından hiç biri beni sarmıyor. Büyük aydınlardan hepsinin ya yumuşak, ya da katı bir kokuları var ki, bana aksırmak yahut da enfîye çekmek arzusu veriyorlar. Onun için hiç korkma, dördüncü ile karıştırarak değilim. Sokaktan ne bileyim bir otobüs biletçisi çağırsak, şöyle ağzı burnu yerinde biri de olmasa, ama kötü kötü bakan cinsinden olsa, daha makbule geçerdi.

(...)

Erkeği çekilmez bir şey olan bu yaratığın dışısı kimbilir, nedir?’⁶⁶⁵

Gazeteci takımının çirkin şakalarını, hesaplı dostluklarını, birbirlerini kandırışlarını, birbirlerinin ayağını kaydırma çabalarını düşündükçe bu cemiyette çalışanları, komşu bakkalı kötüleyen bakkal olarak görür. İnsanın birçok şey öğrenip birçok tecrübe kazanabileceği bir alanda bu denli riyakârlıkların olması Nevin’i mesleğinden soğutur. Hiçbir zaman kanaatkâr olmayan ve hırsları ahlaklarının önüne geçen matbuat dünyası, beş para etmeyen, çıkarıcı insanlarla doludur.

Ağlama Duvarı’ndaki Selâmi ve *Kayıp Aranıyor*’daki Nevin, çalışanlarını içine çekip onları karanlık bir kuyuya sürüklemesine rağmen Babiâli’ye girmek için can atan insanları anlayamazlar. Çünkü onlar için Babiâli, insanların iyi niyetlerini kötüye kullanan, nankör bir ortamdır. Ancak bu olumsuz düşüncelerine rağmen hâlâ basın camiasında olmaya da devam ederler.

Ayhan Hünalp’in *Vapur Düdükləri* romanına bakıldığında istihbarat şefi izinde olduğunda prova gazeteleri inceleyen Alev Topuz, Babiâli’nin insanları uyuşturan bir batakhane olduğunu savunur. Babiâli’yi beynine limon sıkılmış gibi, soluğu kesilmiş bir vaziyette, gık demeden kapıyı bekleyen kapıcısıyla ve yalnız kendine ait bir sırrı saklamanın ağırlığıyla ezilen numaratörüyle bir batakhaneyle, afyonkeş yatağına benzetir:

“Biz aradıklarını bulamayanlardan, kırkılda bir bulsa da onu yüreklerine alamayanlardanız. Yitirilmiş, yenmiş, tüketilmiş bir insanız biz. Ne yaşama gücümüz kalmış, ne de yaşama dileğimiz. Geleceğe dair ne varsa, neyiz varsa tümüne birden el konmuş. ‘Gık’ diyemeyiz. Bütün ajans haberleri, bütün gecikmiş havadisler, kafalarımızdaki bağlanmamış sahifeler bizindir. Aynı gecenin, aynı saatin içinde onyedil vilâyetle konuşunuz.”⁶⁶⁶

Gık demeden her işi yapan matbuat âleminin çalışanları Alev’e göre bir eşekten ya da bir köpekten farksızdır. Zira Alev için kendi de dâhil olmak üzere basın çalışanları, insanı sömüren bu ortamda 20. yüzyılın eşekleridirler. Bunun yanında Alev’e göre kimsenin ilgilenmediği Babiâli, kendi başına kopup giden, yuvarlanan bir istismar dünyası;

⁶⁶⁵ Abasıyanık, a.g.e., 1991, 138-139.

⁶⁶⁶ Hünalp, a.g.e., 1962, 40.

savaşlarla kaybolmuş ve merdivenlerini boşluğa dayamış bir neslin iktisadî düzensizlikler içinde tükenen çocuklarını sömüren bir parazit, bir ökseotu, amansız bir kene, bir dinsiz lodos; gidenin kim vurduya gittiği, kalanın ya delinen ciğeriyle ya giden aklıyla ya kaybolan kişiliğiyle ya da kaybedilmiş yıllarıyla kaldığı bir yerdir. Yine de vazgeçilmezdir ve birçok insan gelip geçse de Babîâli, var olmaya devam edecektir.

Alev Topuz'un savunduğu düşünceler, Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları*'nda adı geçen ve kırk yıldır Babîâli'de çalıştığını öğrendiğimiz Süleyman Ağa tarafından da dile getirilir. Yaşlı adam, devirlerin değiştiği ve devrimlerin olduğu Babîâli'de geçirdiği bu kırk yıl içinde gazeteciliğin tahtının hiçbir zaman değişmediğini belirtir:

“Süleyman ağa, kırk yıldır Babîâli'de yaşıyordu. Bu kırk yıl içinde devirler değişmiş, devrimler olmuş, lâkin gazeteciliğin tahtı olduğu yerde kalmıştı. ‘Böyle hevesle başlar, para dökerler. Günün birinde bakarsın, ya polis almış, dama tıkıvermiş... ya da kendileri usanıp gitmişler... İkdâm'da, Sabah'ta bile böyle dayama döşeme yoktur, ama para su gibi akar...’ Bunları söylemeye lüzum görmedi. ‘Gazetecinin acemisi huysuz çocuğa benzer... Bir vakit lâf dinlemez.’”⁶⁶⁷

Babîâli'nin olumsuz taraflarını anlatan ve yeni başlayanları huysuz bir çocuğa benzeten Süleyman Ağa, bir hevesle çok paraların harcandığını ancak büyük bir istekle başlayan kişilerin günün birinde ya polis tarafından tutuklandığını ya da kendilerinin usanıp gittiğini de sözlerine ekler. Babîâli'de kişilerin ya da basımevlerinin adları değişse de Babîâli hayatının hep devam ettiğini gözler önüne serer ve bu ortamın çalışandan çok şey götürdüğünü de bilir.

Dedikodu kazanı, karanlık bir mağara, istismar dünyası, batakhane, afyonkeş yatağı gibi pek çok olumsuz sözcükle tarif edilen Babîâli, Yusuf Sinan Tanyıldız'ın *Elveda Ankara* romanındaki Yıldız için ise, düşünceleri ihtiyar olan, inatçı, dediği dedik, yağcılardan çok hoşlanan, akıllı personeli pek sevmeyen, genelde zeki olmayan insanlarla çalışan, başarıyı sahiplenen dinozora benzettiği insanların bulunduğu bir hayvanat bahçesidir:

*“Yıldız, o günlere geri döndü.
—Dinozorlar yüzünden, dedi.
—Ne dinozoru şekerim. Hayvanat bahçesi mi orası?”*

⁶⁶⁷ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 162.

- Değil tabi. Bizim zamanımızda düşünceleri ihtiyar olanlara dinazor denirdi. Bu adamlar katır gibi inatçı, dedikleri dedikti. Yağcılardan çok hoşlanırlar, akıllı personeli pek sevmeyizlerdi Genelde salak tipli insanlarla çalışırlar, başarıyı da sahiplenirlerdi.
- Oooo... Desene bunlar yaramaz adamlarmış.
- Bizim göziğimizde de öyleydiler.
- Peki çok muydu bu adamlar?
- Az sayılmazlardı. İşleri, güçleri insanları korkutup baskı altında tutarak, düzenlerini sürdürmekte. Gazetede her şey onların emrindeydi. Herkes onlar için çalışırdı. Dedikleri dedikti..⁶⁶⁸

Aslında ekip işinin olması gereken bu ortamda ortamın mutfağında çalışan, kimsenin tanımadığı yazı işleri ekibinin geri planda kaldığını da sözlerine ekleyen Yıldız, çoğu basın çalışanını yaramaz adamlar olarak değerlendirerek eleştirir. Türkiye’de gazetelerin üst kademelerinde çalışan birçok kişinin Türkçeye hâkim olan kişilerden seçildiğini savunan Yıldız, bu kişilerin çok nazik ve kibar olmalarının yanında çok da katı olduğunu düşünür. Yani ele aldığımız diğer basın çalışanları gibi, içinde olan bu ortamı ağır bir şekilde tenkit ettiği gibi olması gerekeni anlatmaktan da geri kalmaz.

3.1.1.4. Basın işçilerinin ya da basın çalışanlarının matbaa ortamında yaşadığı zorluklar

Matbaalar; gazete, dergi, kitap gibi materyalleri uygun baskı tekniği kullanarak basan kuruluşlardır. Ancak basın işçileri ya da basın hayatı içinde yer alan gazeteci ve yazarlar, basım öncesi ve sonrası aşamalardan oluşan basım sürecinde gerek teknik nedenlerden gerekse kişisel nedenlerden dolayı bazı zorluklarla karşı karşıya gelebilirler. Diğer bir ifadeyle matbaacılıkta kullanılan makinelerin arızalanması ve çalışanlardan kaynaklı problemler, bazı aksaklıklara yol açabilir. Orhan Kemal’in *Baba Evi*, Reşat Enis Aygen’in *Ağlama Duvarı*, İlhan Engin’in *İstanbul’da Aşk Başkadır*, Kemal Tahir’in *Esir Şehrin İnsanları*, Aziz Nesin’in *Saçkırıan*, Şahap Sıtkı İltis’in *Kimin İçin*, Muzaffer Buyrukçu’nun *Bir Olayın Başlangıcı*, Enver Yorulmaz’ın *Tayfunlar Estikçe* ve Tahir Abacı’nın *İkinci Adım* romanlarında basın işçilerinin yahut çalışanlarının matbaa ortamında yaşadığı zorluklara değinilir.

⁶⁶⁸ Tanyıldız, a.g.e., 2000, 47-48.

3.1.1.4.1. Matbaa ortamından ya da makinelerinden kaynaklı problemler

Basın alanında çalışan işçilerin sağlığı ve güvenliği açısından çalışma ortamının koşullarının önemi oldukça büyüktür. Çalışma ortamının koşullarının hem fiziksel hem de psikolojik açıdan rahatsızlığa ve sıkıntıya yol açan olumsuz koşullardan arındırılması gerekir. Konsantre olamama, yönetici baskısı ve sürekli stres altında çalışma matbaada hatalara sebebiyet verir. Fakat uygun koşullar, incelediğimiz romanlarda bahsi geçen çoğu matbaa ortamında sağlanmaz. Orhan Kemal'in *Baba Evi*'nin ismi verilmeyen merkezî kişinin vazifesi kâğıt kesme makinesinde kol çevirmektir. Vişneçürüğü fesini daima sol kaşına doğru yıkan, zayıf, uzun boylu, şakacı ve makinenin demirine takılı ceketinin iç cebinde her zaman rakı şişesi bulunan ustası, kesilecek kâğıt yığınlarını makinenin demir tablasında düzelterek bıçağın altına sürer ve roman kişisine talimat vererek rakısını cebinden alıp içer. Ustasının talimatıyla olanca kuvvetini kollarına toplayan basın işçisi, ustası kâfi diyene kadar bütün gayretiyle makinenin kolunu çevirerek kâğıdı keser.

“Vazifem, kâğıt kesme makinesinde kol çevirmektir. Vişne çürüğü fesini daima sol kaşına doğru yıkan ustamsa, zayıf, uzun boylu, dehşetli şakacıydı. Herkese takılır, sık sık kahkahalar atardı. Makinenin demirine takılı ceketinin iç cebinde daima rakı şişesi bulunurdu. Kesilecek kâğıt yığınlarını makinenin demir tablasında düzeltir, bıçağın altına sürer, sıkıştırır, bana: ‘Yallaaah!’

Dedikten sonra rakasını cebinden alır, dikerdi. Bense olanca kuvvetimi zayıf kollarıma toplar, bütün gayretimle kolu çevirip kâğıdı kesene kadar, o, şişeyi aldığı yere koyar ve seslenirdi: ‘Kâfi!’

Gene bütün nefesimi keserek kola atılırdım. Müthiş bir hızla dönen demir tekerleğin sert daireler çizen kolu ellerime fena halde çarpardı. Duyduğum acıyı, sıkılan dişlerimin arasında zapta çalışarak, yeni bir hamleyle kola atılır, yakalamaya çalışırdım.

Hâlâ hızını alamamış kolsa, beni çoğu kez yanımdaki duvara çarpardı.

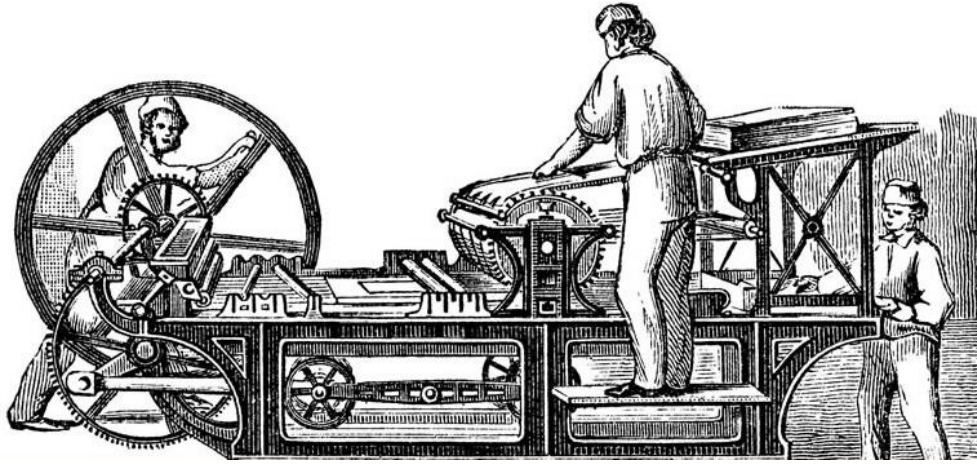
Bu iş, iri kıymatlı insanların harcıydı şüphesiz. Fakat böyle bir şey hissettirirsem, ‘Mademki bu işi yapamıyorsun, o halde başka işimiz yok!’ derler de yol verirler diye ödüm kopardı.

(...)

Beni sabahdan öğleye, öğleyin bir saatlik yemek paydosundan sonra akşamın yedisine, bazen sekizine kadar kan ter içinde bırakıp sinirlerimi bozan, canımı yakan kola müthiş içerliyordum.”⁶⁶⁹

Roman kişisi, kâğıt kesme işleminden sonra müthiş bir hızla dönen demir tekerleğin sert daireler çizen kolunun ellerine hızla çarpmasına aldırmadan tekrar bütün nefesini keserek kola atılır ve yakalamaya çalışır. Yaptığı işin iri kıymatlı insanların işi olduğunu düşünse de işinden atılma korkusuyla makinenin kolunun bütün acılarına katlanır.

⁶⁶⁹ Orhan Kemal, a.g.e., 2005, 53-54.

Resim 3.2. Matbaada kâğıt kesme makinesinin kullanımı⁶⁷⁰

Herkesten evvel işbaşı yapıp makinenin kenarına ilişerek işçiler ve mürettipler gelene kadar evden getirdiği esmer somununu birkaç zeytinle yiyen matbaa işçisi; bazı zamanlar sabahtan öğleye, öğle vakti bir saatlik yemek paydosundan akşamın yedisine, bazen sekizine kadar kendisini kan ter içinde bırakıp sinirlerini bozan, canını yakan kola dualar okuyup üfleyerek acısını hafifletmeye çalışır. Ancak kolun demir ve tahta sessizliğiyle baş başa kalınca düşüncelere dalar:

“(...) makinelerin bulunduğu yerde dualar pek zavallı kalıyordu. Muazzam volanların ve iniltili dev makinelerin santral dairesinde Allah, çiviye takılmış bir tülbent kadar aciz ve zavallı geliyordu bana. Makinede Allah’a isyan ediş, mazeret tanımayan, affetmeyen, miskinliği parçalayan sistemli bir hırs görüyordum. Onda hiçbir duanın stop ettiremeyeceği bir kudret vardı. Bu kudret beni ürkek bir hayranlığa götürüyordu.”⁶⁷¹

Roman kişisi, makinede Allah’a isyan ediş, mazeret tanımayan, affetmeyen, miskinliği parçalayan sistemli bir hırs gördüğünü, onda hiçbir duanın durduramayacağı bir kudret olduğunu dile getirerek makineyi sevmesine rağmen ondan korktuğunu da söylemeden edemez. 12 saatlik çalışmadan sonra akşam paydosunda matbaada çalışan öteki çalışanlar gibi ceketini omzunda, eli yüzü kir pas içinde evine dönerken aşırı bir gururun hazzını duyan anlatıcı, sızlayan kollarının ağrısını da unuttur.

⁶⁷⁰ İnternet: <http://www.derszamani.net/matbaanin-kullanilmaya-baslamasinin-halk-uzerindeki-etkileri-neler-olabilir-2.html> 1 Şubat 2017’de alınmıştır.

⁶⁷¹ Orhan Kemal, a.g.e., 2005, 54.

Babıâli'deki gazete düzeninde alt katlar, matbaa ve depo alanları olarak kullanılmaktadır. Gazete binalarının üst katları ise idarenin, editörlerin, yazarların, dizgi, grafik bölümlerinin bulunduğu alanlardır. Basılan ilk baskı gazete, fiziksel olarak editörün önüne gelir ve yazarlar, o gün yazdıkları haberleri veya yorumları ilk sayılar döner dönmez masalarında inceleme fırsatı bulurlar.⁶⁷² Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı*'nda yazı işleri müdürü olan Selâmi de matbaada, çoğu zaman, yağ lekeleriyle kararmış kollarını dirseklerine kadar sıvayan makinistin verdiği prova gazeteyi inceler: “«Halk». İkinci baskı. Bir yanlışlık yok. 96 punto siyah olacak. Fransa'da ve Çekoslovakya'da seferberlik ilânını bildiren 60 punto başlık kırmızı basılmalı. Klişeler yerinde. Sayfa altındaki yazılara dikkat, iyi çıkmıyor.”⁶⁷³ Prova gazetesinin incelenmesinden sonra saatte yirmi bin basan dev rotatif makinesi (baskı makinesi) baskıya başlarken gazete madrabazları; sürüm için birinci plandaki haberi, gazeteci çocukların kulaklarına fısıldar ve gazeteci çocuklar, bu haberleri yarım yamalak haykırarak caddelere, mahalle aralarına yayarlar.

Matbaada her gün aynı durum tekrarlanır:

- “Selâmi Bey, Filistin olaylarına bir dönme başlık verir misiniz?
- Selâmi Bey, manşetin bir harfi fazla geliyor, ne yapayım?
- Beyim, kent haberleri eksik; anterlin atarak şişireceğin, patron «şişirme bir sayfa» diye homurdanacak ama, bu saatte elimizden ne gelir?
- Selâmi Bey, Çekoslovak yazısına girecek klişenin altı yazılmamış.
- Çemberlayn'ın klişesi çift midir, tek mi?
- Selâmi Bey, «XX»nin yazısından on beş satır çıkarmamız gerek.
- Selâmi Bey, telefon...
- Kim arıyor?
- Ajans.
- Odama koşuyorum. Telefona sarılıyorum.
- Alo, hele şükür telgrafların sonunu... Nasıl? «X»nin konuşması mı? Tümünü mü vereceksiniz? Olduğu gibi yayınlanmasını mı istiyormuş? Ama, siz de biliyorsunuz ki Bakan'ın konuşması gündüz, on dörttedir. Gecenin bu saatine kadar... Hepsi on sayfa mı tutacak? Yani yedi sütun yazıdır. Sayfa atacağız, çare yok. Üç dizme makinem bunu bir buçuk saatte çıkarabilir. Bütün iş ajansta.”⁶⁷⁴

Verilen alıntıdan da anlaşılacağı üzere muhabirinden matbaa işçisine kadar bütün matbaa çalışanları, gazeteyi basıma yetiştirebilmek için sabaha kadar çalışırlar. Bununla birlikte gazete idarehanesi; kırıktı fırlamış kadifesi yırtık kanepelerde, tomar tomar müsveddeleriyle romanlarının gazeteye konulmasını dileyen genç yazarlardan yurdun

⁶⁷² Hansoy, a.g.e., 2012, 99.

⁶⁷³ Aygen, a.g.e., 1983, 24.

⁶⁷⁴ Aygen, a.g.e., 1983, 35.

dertleri üzerinde başyazara konu vermek isteyen emeklilere; halk arasında dolaşan söylentilerin aslını merak edenlerden müvekkilinin duruşmasını not ettiği için adliye muhabirinin peşine düşen ve foyası ortaya çıkmasın diye nefes tüketen, gerekirse müvekkili hesabına para vermekten çekinmeyen avukatlara; piyeslerinin övülmesi için gelen yazarlardan yapıtları için eleştiri yazılmasını isteyen şairlere; yıldönümlerinde ve ulusal bayram günlerinde yapacakları konuşmaların birer kopyasını vererek yayınlanmasını isteyenlerden bir yayın yüzünden öfkelenip yazı müdürünü ya da yazarı tokatlayıp dövenlere; ödenmemiş terzi borcu için açılan davayı tebliğe gelen mübaşirden verilmemiş vergi için tutuklama yazısıyla kapıya dikilen polis memuruna kadar türlü insanların uğrak yeridir.

Esnek çalışma saatleri olan matbaa işçiliğinin zorlu çalışma koşullarından ve matbaadaki baskı işleminden bahsedilen bir diğer roman, Enver Yorulmaz'ın *Tayfunlar Estikçe*'sidir. Yaşına göre efendi ve olgun olan Hasan, matbaada entertip makinesinin başında dizgi işleriyle uğraşır. Kimi işçiler sayfa bağlamakla uğraşırken kimi baskı makinelerinin başında, kimi işi biten kalıpların metallerini dağıtmak için kasaların başında çalışır. Gazetenin basımını yapan Güray Usta, gayet ciddi bir şekilde işini yapar. Baskıyı yaptığı örnekleri kontrol eden Tahir, kontrolünü yaptıktan sonra ya makinenin pedalını çekerek makineyi çalıştırır ya da makinenin yaptığı basım işini özenle izleyip hatalı basımları ayırır. Matbaa işçilerinin gece gündüz, canını dişlerine katarak çalışması, sadece köyden gelen gençlere matbaasında iş vererek onların emeklerini rahatlıkla sömüren gazete patronu Kadri Bey'in cebine kâr olarak döner.

Tahir Abacı'nın *İkinci Adım* isimli romanında da *Baba Evi*, *Ağlama Duvarı*, *Saçkıran* ve *Bir Olayın Başlangıcı* romanlarında olduğu gibi matbaadaki baskı sistemleri ve basım işleri ele alınır. Semih Viran, her sayı çıkmadan önce, şehrin merkezini oluşturan bulvardaki, loş basımevinde bastırdıkları gazetenin prova baskılarını kontrol eder. Dizgi ve baskı işini birlikte yapan elli yaşındaki Mahmut Usta ile çırakların, iki yapraklık gazeteyi yanlışlarla dolu basması Semih'in gözünden şu cümlelerle verilir:

“Sayfanın başında on altı punto kurşun basımevi hurufatıyla:

sanat için

yazıyor, onun altında da klişe ve daha iri bir:

SANAT

yazısı yer alıyordu. Bu klişeyi, şehrin kunduracılar çarşısında bulduğu tabaka lastikten kendisi oymuştu. Bu yazının altında iri harflerle,

Genel Sanat Yönetmeni
Semih VİRAN

daha küçük harflerle:

Kentte sanat olayları servisi yönetmeni:
Rıfat SELVİ

aynı büyüklükte:

Bartın temsilcisi:
Ümide GÜLPembe

yazıları yer alıyordu.⁶⁷⁵

Gazete, her zamanki gibi kötü kâğıda basılmış, mürekkep taşarak yuvarlak harflerin gözleri dolmuştur. Bununla birlikte gazete sahibinin yazılarında bile yanlışlar vardır. Yanlışlarla dolu bu birkaç sayfalık gazete yetmiş adet basılır. Bunun yirmi tanesi, bir kısmı şehirde şiirlerini yayınladığı amatörler dağıtmak ve bir kısmı da başka şehirlere postalanmak üzere Semih'in üstelemeleri sonucu fazla basılır. Semih Viran'ın yaşadığı şehirde hepsi kendi günlük gazetelerini yayınlayan beş basımevi vardır. Bu gazeteler; ön sayfası birkaç yerel haberle doldurulan, ikinci sayfasında amatör şairlerin şiirleri için bir köşe olan, diğer sayfalarında da gerekli telefonların, tren tarifelerinin, eş dost reklamlarının bulunduğu ve daha çok resmi ilan almak için çıkarılan dört sayfalık gazetelerdir. Şehri yönetenlerle iyi geçinen gazete sahiplerinin çoğu bakkal ya da kabzımalıdır. Eskiyip silikleşmiş harflerle elde dizilip modelleri tarihe karışmış düz baskı makinelerinde çamur gibi mürekkeple basılan bu gazeteler, elli-altmış adet basılır ve on bir tanesi yasal zorunluluktan dolayı gerekli yerlere verilirken yirmi kadarı resmi yerlere parasız dağıtılır, on tanesi koleksiyona konur, beş altı tanesi de şehir dışına postalanır. Günü geçmiş gazeteler ise esnaflara işlerinde kullanmaları amacıyla verilir.

Basım aşamasında karşılaşılan zorluklar, İlhan Engin'in *İstanbul'da Aşk Başkadır* romanına da konu olur. Romanda, yazı işlerinin bulunduğu salonun tarifi yapılır. Bu salondaki telefon zillerinin oradakilere yıllarca iyi ve kötü haberler verdiğinden; bu haberlerin peşinde ızdırap çeken, sevinen, ölen, harbe giden insanların olduğundan; zaferlerin ve mağlubiyetlerin bu telefonlardan yahut önlerine yığılan ajans haberlerinden gelip gittiğinden bahsedilir. Gece gelen yazı işleri müdürlerine, gündüz haberleri devredilirken her biten günün sonunda gazetenin yeni nüshasının doğum sancıları, bir kadro olarak yazı işleri odasında çekilir.

⁶⁷⁵ Abacı, T. (1999). *İkinci Adım*. İstanbul: Telos Yayıncılık, 7-8.

3.1.1.4.2. Mürettip hatalarının yol açtığı sıkıntılar

Gazetenin basım aşamasında yaşanan sıkıntıların yanında bazı basın çalışanları gazete haberlerinin yazı ölçülerini anlamak için de çeşitli sıkıntılar yaşarlar. Bunlardan biri de Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* romanındaki Kâmil Bey'dir. Babiâli'de gazeteciliğe başlayan Kâmil Bey, ilk olarak matbaa işinin en lüzumlu yönü olarak gördüğü punto denilen yazı ölçülerini anlamakla işe koyulur. O zamana kadar okullarda bile bütün bildiklerini hiç zorlanmadan amatörce öğrenen Kâmil Bey için puntoları öğrenmek kolay olmaz. Harflerin büyüklükleri ve biçimleri değişir değişmez ölçülerini birbirine karıştırmaya karşısında kendine kızar. En sonunda sekiz puntodan otuz altı puntoya kadar bütün ölçüleri öğrenir ve harfler, kendisini eskisi kadar aldatmaz. Tam övüneceği sırada puntoları öğrenmek için boşuna çaba gösterdiğini, zira öteki basımevlerinde olduğu gibi Nedime Hanım'a işlerde yardımcı olduğu *Karadayı*'yı bastırdıkları yerde de kendisi gibi acemi gazeteciler için hazırlanmış harflerin boyunu gösteren basılı kartonların olduğunu anlayınca kendini gülünç bulur. Eskiden kitapların yazdıklarından ve resimlerdeki sanattan başka bir şeye dikkat etmeyen genç adam, matbaanın içine girince kâğıtların kaçınıcı hamur olduğuna dikkat ederek baskılarını teknik bakımdan incelemeye, dizgi yanlışlarını bulup düzeltmeye başlar.

Resim 3.3. Matbaacılıkta kullanılan harfler, hurufat⁶⁷⁶

⁶⁷⁶ İnternet: <http://blog.milliyet.com.tr/bir-zamanlar-bab-i--ali/Blog/?BlogNo=448623> 2 Şubat 2017'de alınmıştır.

Harflerin elle dizilmesi, dizgi kumpası adı verilen ve üzerinde dizilecek satırın genişliğini ayarlamaya yarayacak kadrat ölçüleri bulunan bir dizgi aracının bulunmasını gerekli kılar. Bu aracın oyuk olan iç kısmında yazının istenen genişliğe dizilebilmesi ve sıkıştırılabilmesi için diz adı verilen bir kısım ile bu parçanın sıkıştırılmasını sağlayan menteşeli bir mandal bulunur. Yazı dizilirken kumpas, iç kısmı üste gelecek şekilde bir elle tutulur ve harfler de diğer elle tek tek harf kasasından alınarak kumpasın iç kısmına yan yana dizilir. Bir satırın dizgisi tamamlandıktan sonra o satırla dizilecek satır arasına anterlin adı verilen ve baskı yapmayan kurşun ayırıcılar yerleştirilir, sonrasında da ikinci satırın dizgisine geçilir. Harfler, bu şekilde, kelimelerden oluşan satırlar şeklinde kumpas üzerine dizildikten sonra metnin alt ve üst kısmına yerleştirilen anterlinler yardımıyla sıkıca tutturularak kaldırılır, gale denilen metal tepsi üzerine alınır. Provası çekilmek üzere prova makinesine ya da baskı yapılmak üzere baskı makinesine taşınarak baskı yapılır.⁶⁷⁷ Ancak daha önceden dökümü yapılmış kurşun harfleri, harf kasalarından alarak dizilecek harflerin birleştirilmesi için kullanılan kumpas üzerine tek tek elle dizen mürettip, elle dizgiden kaynaklı birçok hata yapabilir. Gazete çalışanları matbaaya giderek gazete, dergi ya da kitabın basım aşamasını kontrol ederek mürettibe yardım etmeye çalışsalar dahi basımda mutlaka bir hata çıkar. Bütün gayretlerine rağmen dört sayfalık gazetenin yine de dizgi yanlışlarıyla dolu olduğunu gören Kâmil Bey, bunun önüne geçmek için başmürettiple dost olmayı dener ve düzeltmeleri basımevinde yaparak provaları hemen çıkarttırır. Yani başında durarak başmürettiple beraber uğraşır. Fakat bütün bu didinmenin tersine gazete daha da beter dizgi yanlışlarıyla çıkar. Bunun üzerine başmürettip, matbaacılıkta mürettibin okul kaçaklarından, gazete satıcılarından, bakkal çıraqlarından yetiştigini; mürettiplerin vezirleri öküz, öküzleri de vezir yapabileceğini söyler:

“— Aldırma beyim... (...) Biz mürettip milleti kocaman vezirleri öküz, zavallı öküzleri de vezir yaparız. Ercüment Ekrem Bey hikâyesini bile yazdı. Sen okumadın mı?
— Nasıl öküz? Ne veziri? Hayır okumadım.
— İşte basbayağı... Öküz resminin altına «Devletlû maarif nazırı hazretleri» diye yazılmış, devletlû maarif nazırının altına da «Sergide birinciliği kazanan öküz» geçmiş.”⁶⁷⁸

Bu hikâyeden sonra Kâmil Bey, mürettiplerin çoğunun yazarların çoğu gibi içkici olduğunu; gece gündüz, durup dinlenmeden içtiklerini; gözlerinin uykusuzluktan ziyade içkiden kıpkırmızı, dalgın, usanmış baktığını; basın zanaatının belkemiğinin sarhoşlar

⁶⁷⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Yılmaz, E. (1978). *Matbaa Sanayinde İş Sağlığı (Hijyeni Sorunları)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ankara, 8.

⁶⁷⁸ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 170.

elinde kaldığını; yazıların zil zurna adamlar tarafından yazıldığı gibi zil zurna adamlar tarafından dizildiğini; basımevlerinin yazar odalarıyla mürettiphanelerinin derbederliğinin, kirli ve isli oluşunun bu yüzden birbirine benzediğini; iki yerde de öğle üzerleri aynı ekmek ufaklarına, peynir parçalarına, helva bulaşığı kâğıtlara, içinde sinekler oynayan boş çay fincanlarıyla simitten dökülmüş susam tanelerine rastlandığını düşünür. Kâmil Bey'e göre yazarlar ve mürettipler öyle bir bataklıkta içinde yaşarlar ki bu matbaa ortamından çıkıp gitmedikçe kibre ve kendini beğenmişliğe sığınmaktan başka çareleri olamaz.

1950'li yıllardaki gazetecilik anlayışının anlatıldığı Aziz Nesin'in *Saçkıran* romanında, Oğuz ve arkadaşları da tıpkı Kâmil Bey'in gazete çıkarmaya çalışırken karşılaştığı zorluklarla baş başa kalırlar ve basın işçilerinin matbaa ortamındaki durumları hakkında bilgi sahibi olurlar. Mürettibin içinde hikâyeler uydurduğunu matbaa sahibinden öğrenen Oğuz ve arkadaşları, Ahmet Mithat Efendi ve Muallim Naci'nin mürettepten önceki zamanlarda yaşadığını dahi bilmedikleri için matbaa sahibi tarafından "(...) yahu siz ne biçim dergi çıkarıyorsunuz... Ahmet Mithat Efendiler, Muallim Naciler ne zamanın adamı..."⁶⁷⁹ sözleriyle eleştirilirler. Mürettibin "b" harfinin bittiğini haber vermesiyle edebiyattan anlamadıkları gibi dizgiden de anlamayan gençler ile mürettip arasında şu konuşmaya şahit oluruz:

"Mürettip,
— El dizgisi geçti... dedi, çoktan geçti. Şimdi her yerde Linotip, Entertip... (...)
— Şimdi ne olacak yâni?
— «B» bitti.
— Yahu «B» biter mi? Bu nasıl iş? (...) Yahu Allah'ın «B»si biter mi?
— Bitti kardeşim, bitti yahu... Harfler yok mu? Bak, işte bunlar: «B» hiç yok. Linotip olsaydı dizerdik.
Günay,
— Alalım bir Linotip, dedi."⁶⁸⁰

Satır şeklinde yazı döken makineler daha çok gazete, dergi ve kitap gibi uzun metinli basılı malzemelerin dizgi ve basımını yapan matbaalarda kullanılır. Bu yöntemde harfler, dizgi ve döküm işlemlerini bir arada yapan makinenin üst ön kısmında yer alan matris denilen harf kalıpları yardımıyla dökülür. Linotip ve entertip adı verilen, yazıları bloklar şeklinde döken makinelerde dizgi işlemi, daktilo makinesindeki tuşlara benzeyen tuşlara basmak suretiyle yapılır.

⁶⁷⁹ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 24.

⁶⁸⁰ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 25.

Resim 3.4. Linotip Makinesi⁶⁸¹

Tuşlara basıldığında harf matrisleri, bulundukları gözlerden çıkarak dizilmek istenen satırı oluşturacak şekilde yan yana gelirler. Eriyik hâlde bulunan metal, basınçla bu matrisler içine itilmek suretiyle harflerin birbirine bitişik, satır şeklinde dökülmeleri ve bir kumpas içine düşmeleri sağlanır. Döküm işi bittikten sonra matrisler, makinelerin üst kısmına gönderilerek ait oldukları gözlerle dağıtılırlar.⁶⁸² Verdiğimiz alıntıdan da anlaşılacağı üzere “*basımevinde harfleri dizen ve satırları blok durumunda döken dizgi makinesi*”⁶⁸³ olan linotip ve entertip makinelerini bilmeden matbaa işlerine karışarak yorum yapan gençler üzerinden matbaa ortamının durumu hakkında bilgi verilir.

Çıkaracakları dergi için yazıların bitmesiyle birlikte mürettip, taşrada çıkan *Demokrat Sulu Irmak* gazetesinin yazılarından alarak Oğuzların dergisine koyar. Zamanında ve kaliteli baskı yapılmasından sorumlu mürettip, baskıyı yarım yamalak yapmasının yanında bir de başka bir gazetede çıkması için gönderilen yazıları, Oğuzların dergisinde kullanır. Doğuda çıkan bir gazetenin İstanbul’da basılmasına şaşırان gençler,

⁶⁸¹ İnternet: <http://germanculture.com.ua/day/october-28-in-german-history/> 2 Şubat 2017’de alınmıştır.

⁶⁸² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Yılmaz, a.g.e., 1978, 9.

⁶⁸³ İnternet:

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.55e5940f6aab98.15062583

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.55e5945d6dd9d4.17839262

1 Eylül 2015’te alınmıştır.

mürettepten burada basılan taşra gazetelerine bir ay sonraki tarihin atıldığını, gazete oraya gidene kadar bir ayın geçtiğini öğrenirler.

3.1.1.4.3. Sağlıksız matbaa ortamı

Herhangi bir yayının matbaada basılma sürecinde kullanılan aşındırıcı, tahriş edici, tehlikeli maddelerin ya da tozların, çalışanların sağlığına oldukça olumsuz etkileri vardır. Zira matbaada kullanılan bu zararlı maddelerin bir kısmı deriden bir kısmı da yutma ve solunum yoluyla vücuda girerek basın işçilerinin sağlığının bozulmasına yol açarlar. Bütün bunlara sağlığa uygunluk açısından yetersiz çalışma koşulları da eklenince işçilerin büyük çoğunluğu sağlıksız bireyler olarak okuyucu karşısına çıkarlar. Matbaa ortamındaki en büyük sorun, roman kişilerinin harflerin diziminde yararlanılan kurşuna veya matbaa mürekkebine maruz kalmasıdır. Dizgi atölyesinde çalışan basın çalışanlarının ne kadar sağlıksız bir ortamda ve zor koşullar altında çalıştığına değinen roman kişisi, Şahap Sıtkı'nın *Kimin İçin* romanının merkezî kişisi Bekir'dir. Burada çalışan insanların çoğu uzun boylu cezaevlerinde yatanlarda görüldüğü gibi donuk yeşil-sarı renkli yüzleriyle sağlıksız insanlardır. Her gün muayene odasının önünde sıra sıra dizilenlerin çoğu, her daim öksüren bu çalışanlardır. Basımevinden aldıkları maaştan olmamaları için doktorun "Bu adamların hiçbiri çalışamaz." demeye cesaret edemediği çalışanlar, hastalık demeden işlerinin başında olmak zorundadırlar. Zira hastalıklar yüzünden izin verilmeyen işçi, 38 ateşle dahi çalışır.

"İşlerin tez yetişmesi gerektiği günler götüre dağılırdı. O zaman Hisamettin çok memnun olurdu. Bu hem de kendini göstermek vesilesiydi bir çeşit, hem de fazla para kazanmak fırsatı. Öğle yemeğine bile çıkmaz, çalıştığı entertipte ekmeğini bir çengele takar; klavyanın önüne peynir kor; bir yandan dizgisine devam ederdi. Kurşun tozlu parmaklarını biyol önliğini yakasında sildikten sonra çengeldeki ekmekten kocaman bir parça koparır, peynirin üstüne bastırıp ne kaldırılabirise kaldırır, ağzına atardı. 'Çok kurşun yuttum' derdi. Sonraları yuttuğu kurşunların çok acısını çekti ya! Onun çalışma şavkına bayılırdım. Harflerin üstüiste dönüşünü seyretmek tadına doyum olmaz bir zevkti benim için. Kasa değiştirirken burnunun dibine sokulur, dikkatle bakardım. Benim bu hevesim tuhafına giderdi. 'Bok var ulan Bekir, derdi. Kim verdi sana bu mürettep olmak aklını?' İnsan zamanla büyüyor. İşin içine girip bir kasanın başına geçtikten sonra tek tasam, o güne kadar nasılsa koruduğum sağlığımın üstüne titremek oldu. Tertip atölyesinde çalışanların tümü sağlıksız insanlardı. Uzun boylu cezaevlerinde yatanların yüzlerinde görülen o donuk yeşil-sarı renk benim arkadaşlarımın yüzlerine de düşmüştü. Hepsi öksürüyordu ya, içlerinde en hastası Remzi'ydi. Her gün muayene odasının önünde sıra sıra dizilenlerin çoğu tertip atölyesindendi. Hekim 'Bu adamların hiçbiri çalışamaz' demeğe cesaret edemiyordu.

Öyle ya, basımevinden bir maaş alıyordu, bundan olmak istemezdi. Ufak tefek hastalıklar yüzünden izin verilmezdi işçiye. 38 ateşle tezgâh başında çalışanlar gördüm. Yıllar geçip hayatlarına karşınca neler görmedim neler.’⁶⁸⁴

Müretteplik yapan Hüsamettin, diğer matbaa çalışanları gibi, insan vücudu için oldukça zararlı olan kurşuna bolca maruz kalır. Daha fazla kazanabilmek için öğle arası dahi vermeyerek yemeğini dizgi makinesinin üstünde, kurşun tozlarının arasında yiyen mürettep, yemekle birlikte kurşun da yutar. Basımevindeki dizgi atölyesinin bir diğer çalışanı 20 yaşındaki Remzi de matbaa ortamının bu sağlıksız koşullarından dolayı ölür. Ancak ölümü matbaa patronu Nail Bey’in umurunda bile olmaz. Zira Remzi öldüğünde Nail Bey, her atölyeden sadece bir kişinin cenazeye gitmesine izin verir. Basımevindeki işçiler, alınına ne yazılmışsa ona bırakılırlar:

“Remzi’yi biz öldürdük. Dostum, gıdasızlıktan, bakımsızlıktan öldü. Basımevinde bir yardım sandığı yoktu. Hasta yahut sağlam her işçi, alınına ne yazılmışsa ona bırakılmıştı. İşçiler aslında insanlardı ama, ellerinden bir şey gelmezdi. Remzi’nin hastalığı öyle aramızda toplanacak parayla tedavi edilecek soydan değildi. Hastahaneye yattığının on beşinci günü yevmiyesi kesildi. Babası çok çırpındı, iş işten geçtikten sonra oğlunu Haydarpaşa Hastahanesine yatırabilirdi.

(...)

Öldüğü gün Nail bey, her atölyeden bir kişinin Remzi’nin cenazesine gitmesine izin verdi. Sermürettep bunu gelip söylediği zaman bütün gözler bana dikildi. İşte o anda duydum, Nail beyin karşısında duymadığım minnet duygusunu. Herkes susuyor, atölyede ses çıkmıyordu.’⁶⁸⁵

Dizgi atölyesinde çalışan romanın merkezî kişi Bekir, maddî durumu kötü olduğundan basımevinde yatar. Ancak bir gün patronun artık basımevinde kalamayacağını söylemesiyle aldığı üç kuruş maaşla basımevine yakın bir pansiyon aramaya başlar. Görüldüğü gibi maddî anlamda sıkıntılar yaşayan Bekir’e ya da diğer işçilere karşı anlayışsız ve acımasız olan basımevi patronu, işçilerin emeklerini ve haklarını sömürür. Bekir, yalnızca basımevinde çalışırken sıkıntı çekmez. Tutuklanıp serbest bırakıldığında Ankara’da polis nezaretinde olan Bekir’e bu hadiseyi duyunca hiçbir basımevi iş vermek istemez.

Muzaffer Buyrukçu’nun *Bir Olayın Başlangıcı*’nda da Doğan’ın çalıştığı gazetenin makine dairesinden bahsedilir. Doğan’ın bütün matbaanın ılık, makine dairesinin cehennem gibi sıcak olduğunu söylediği makine dairesinde rotatif denilen basım makinesi vardır ve gazete, matbaanın bu bölümünde basılır. Web ofset baskı olarak da bilinen rotatif

⁶⁸⁴ İlter, a.g.e., 1967, 57-58.

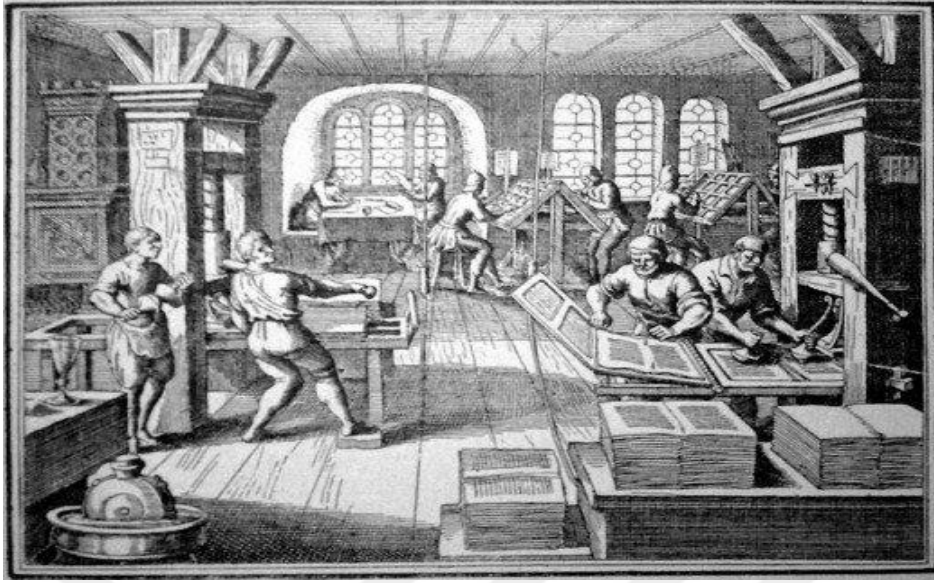
⁶⁸⁵ İlter, a.g.e., 1967, 63-64.

baskı sistemi ve makineleri hakkında da bilgi sahibi olduğumuz roman, Doğan'ın matbaada baskı işlemini nasıl ve hangi koşullarda gerçekleştirdiğini anlatır:

“Merdiven ağzından bir sis bulutu gibi saldıran ve mürettiphaneye İdare Müdürü’nün odasına giren dumandan tedirginleşen Doğan, öfkeyle ‘Şabaaan, kazanın kapağını kapat!’ diye bağırdı. ‘Kurşun eriyor, kurşun.’ sözcükleriyle uzayan ince bir ses geldi makine dairesinden. ‘Kapağını kapat diyorum sana, biliyorum kurşunun eridiğini.’ dedi Doğan ve matbaada çalışanlara, dışarıdan kurumlar adına gelenlere bedava verilmek üzere kapıcı masasında duran gazetelere vurduğu –İdare- damgasını elinden bırakmadan mahzen merdivenlerine benziyen daracık, bastıkça gıcırdayan ve bir gün ağır bir şeyi aşağıya indirenin başına mutlaka bir iş açacak olan ve siyah mürekkeple lekelenmiş tahta basamaklardan, basamakları sarsa sarsa indi, burnunu eliyle kapıyarak dumanların arasına daldı; Rotatiffen çıkarılıp klişeleri söküldükten sonra içine atılmış ve ağır ağır eriyen kurşun kalıbının yan durduğu kazanın adamakıllı kızmış olan kolunu ıslak, yağlı bir bezle tutup kapattı, duman kesildi. Ama ağzına dolan dumanlar Doğan’ı uzun süre öksürttü. İçi dışına çıkacakmışçasına öksürürken rotatiffin durduğu yerdeki dumanların arasında, kurşun kalıbını tesviye ederken frezenin altına düşen çapakları bir türkî söyleyerek sipüren Şaban’a dumanın acıttığı gözlerle baktı, ‘Ne ineksin be! Yukarıda boğuluyorum, umurunda değil, işteli bir de türkî söylüyorsun.’ dedi. Şaban doğruldu, çenesini sipürge sapına dayadı, uykusuzluğun gevşettiği mürekkep bulaşığı yüzünü yer yer parlatan teri sol elinin tersiyle sildi ve Doğan’ın öfkelenmesinden tad alıyormuşçasına gülümsedi. ‘Şuna bak, bir de gülüyor. Zehirleneceksin ulan!’ dedi Doğan. ‘Bize bir şey olmaz, Allah korur.’ dedi Şaban. ‘Korur, korur, bekle sen. Mustafa’yı da koruyordu.’ dedi Doğan, başını aşağı yukarı sallayarak.”⁶⁸⁶

Kurşun erimesi işlemi sırasında yoğun dumana maruz kalan matbaa çalışanı Şaban, artık bu duruma alışmıştır. Mürekkep ve kurşun dumanından rahatsız olmayarak kendisini Allah’ın koruyacağına inanır. Bu zehirli maddelerden dolayı yüzleri sapsarı kesilen çalışanlar, her zaman şanslı değildirler. Öyle ki Şaban’la birlikte çalışan Mustafa, *Kimin İçin*’deki Remzi gibi, matbaa ortamının sağlıksız koşullarından dolayı ölen şanssız matbaa işçilerindendir.

⁶⁸⁶ Buyrukçu, a.g.e., 1970, 7-8.

Resim 3.5. Matbaa çalışanları ve baskı makineleri⁶⁸⁷

Klişe denilen “*baskıda kullanılmak amacıyla üzerine kabartma resim, şekil ve yazı çıkarılmış metal levhalar*”⁶⁸⁸ kullanılarak yapılan rotatif baskı, önlü arkalı baskı yapabilen baskı sistemidir. Bu baskı sisteminde en önde bobin standı bulunur ve makinenin büyüklüğüne ve ünitesine bağlı olarak çok sayıda bobinin takılı olduğu bu bölümden çıkan kâğıtlar, gergi ünitesinden geçtikten sonra baskı ünitesine girer. Sayfaların baskı kazanı adı verilen bölüme takılmasıyla baskıya hazır hâle getirilen sayfalar, basılır.⁶⁸⁹ Bütün bu işlemlerin verildiği romanda, işler her zaman yolunda gitmez. Öyle ki matbaada Doğan’ın yardım ettiği bir baskı sırasında bobinler arasındaki kâğıtlar kopup hızla kazanlara sarılarak mürekkep haznelerine girer ve akabinde bobinlerden çıkan kâğıtlar, kazanlarla kazanlara bağlı kalıpların arasındaki şeritlerin atmasına neden olur. Baskı işlemi sırasında kâğıdın her zaman kopma riski vardır ve kâğıdın kopması, baskı işini en az bir saat kadar aksatır. Gazetenin baskısı bitince mürekkep, yağ, gaz ve bir metal türü olan antimuan kokularının birbirine karıştığı matbaada yorulan işçiler ya kurşun ocağının önünde ya da bobinlerden çıkarılan kâğıtların üstünde yatarak dinlenirler.

⁶⁸⁷ İnternet: <http://www.gencgrafiker.com/matbaacilik-konusunda-genel-bilgiler-matbaa-nedir/> 2 Şubat 2017’de alınmıştır.

⁶⁸⁸ İnternet: http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.55e87c0b444f81.24251524 1 Eylül 2015’te alınmıştır.

⁶⁸⁹ Rotatif baskı ve baskı sistemleri hakkında bilgi için bakınız: Ceylan, İ. G. (2012). *Matbaacılık Sektöründe Kullanılan Ofset Baskı Sisteminde Grafik Tasarımından Kaynaklanan Baskı Hatalarının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. / Mutafoğlu, İ. C. (2013). *Matbaalar ve Reklam Ajansları Arasındaki Teknik Problemlerin Tespiti ve Çözüm Önerileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

3.1.1.5. Kadının Babiâli’de var olma mücadelesi

Basın hayatında çalışanlar, Babiâli’de gerek basım öncesi ve basım aşaması gerekse basım sonrasında çeşitli zorluklarla karşılaşır. Farklı arayışları ve hayata karşı farklı bakış açıları olan çalışanlar, basın camiasında kendini en iyi şekilde ifade ederek var olmaya çalışır. Ancak kadının bu camiada var olma savaşı, bazı durumlarda erkek çalışanların var olma mücadelesinden ayrı olabilir. Diğer bir ifadeyle kadın basın çalışanlarının yaşadığı sıkıntılar, kimi zaman farklı boyutlarda karşımıza çıkabilir. Zira erkek egemen bir toplumun kadınlar için doğurduğu sıkıntılar, basın hayatında da yer bulur.

3.1.1.5.1. Kendilerini ispatlama çabaları

Geleneksel rollerin ya da toplumda var olan ataerkil düşüncenin neticesinde kadınlar, toplumun her alanında erkeklerin gerisinde kalarak birtakım problemlerle baş etmek zorunda bırakılırlar. Toplum hiyerarşisinde özellikle çalışma hayatında arka plana itilen kadınlar, iş dünyasının her alanında olduğu gibi medya sektöründe de zorluklarla karşılaşır. Romanlarda bu zorluklara değinilerek basın hayatındaki cinsiyet ayrımcılığına dayanan uygulamalara maruz kalan kadınların hak ettikleri pozisyonlara gelememeleri eleştirilir.

Kadın basın çalışanlarının erkek basın çalışanlarından az olduğu romanlarda özellikle 1960’lardan sonra basın hayatında daha fazla yer almaya başlayan kadın roman kişileri, sektörün cinsiyet ayrımcılığına dayanan politikalarına maruz kalırlar. Bu bağlamda da işe alınmada ve iş hayatında yükselmede sıkıntılar yaşarlar. İşte Oya Şeneldir’in *Çünkü Onlar Kadın* romanında kadın olduğu için gazetecilik hayatında birçok sıkıntıyla karşılaşan ismi verilmeyen roman kişinin yaşadığı problemler anlatılır:

“İş gezileri, toplantılar, kokteyller, partiler...”

Bu, gösterişten başka bir işe yaramaz grupların arasına katılabilmek için ne büyük savaşlar verdim. Tek başıma... Yalnız... Bir tek ben... Yüzlerce erkeğe karşı nasıl savaş verdim. Bu, bir bok bilmeyen insanlara ne çok şey kanıtlamam gerekti. Ama ben ayaklarımın üstünde durmayı başardım. Her şeyi özgürlük için yaptım, kendim için. Kötülemekten bıkmadıkları yalnızlık için savaştım.

Yalnızım... Yalnız ve özgür...

(...)

*Kendimle gurur duyacak kadar başarılıyım ve de başarılarımı çok seviyorum. Onlar sadece benim başarılarım. Bir erkeğin gölgesinden kazanılmış şeyler değil. Binlerce insana karşı hayatımın savaşını verdim ve ben kazandım.*⁶⁹⁰

Kadın gazeteci, kadınların karşılaştığı ayrımcı muameleden sıkıntı duyar. Bu camiada barınabilmek ve bu camiaya kendini ispatlayabilmek için de sürekli iş gezilerine, toplantılara, kokteyllere, partilere katılır ve işe yaramadığını düşündüğü bu grupların arasında yer alabilmek amacıyla büyük savaşlar verir. Tek başına ve yalnız girdiği meslekte, yüzlerce erkeğe karşı savaşarak bir şey bilmeyen insanlara çok şey kanıtlamak için çabalar ve birçok haksızlıkla boğuşmak zorunda kalır. Fakat gece gündüz, durdurak bilmeden, bazı geceler hiç uyumadan çalışan gazeteci, çalışmalarının meyvesini alır ve şef olur:

*“Gece gündüz çalışmamdan sonra nihayet şef oldum. Tamer Bey, bu güzel haberi söylediğinde herhalde çığlık atmamı beklediğinden, niçin sevinmediğimi soruyor. ‘Artık bu kadın şefi sensin, sevinsene. Bir şey söylemeyecek misin?’ Evet söyleyeceğim Tamer Bey. Bu boktan katının şefi olmak için çalışmadım ben. Kızıpıyos gazetenizin ispiroz erkeklerine şef olmak için savaşmadım. Ama inanın kendimle gurur duyuyorum. ‘Teşekkür ederim.’ Niçin sana teşekkür ediyorum ki? Kazancı, parayı düşünmeden çalışan benim. Siz büronuzda kadınlarla âlem yaparken ben eşek gibi çalıştım. Belki de daha üst görevleri hak ediyorum.”*⁶⁹¹

Kamla Bhasin’e göre toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, yalnızca ev içindeki üreme ve yeniden üretim etkinliklerinde değil, çoğunlukla ev dışında gerçekleşen üretim ve kamusal etkinlikler için de geçerlidir. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü günümüzde, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve asimetrinin nasıl korunduğunu ve yeniden kurulduğunu anlamak için kilit kavram kabul edilmektedir. Aynı zamanda her geçen gün bu iş bölümü, yeteneklerin toplumsal cinsiyete göre taksim edilmesine yol açar. Erkekler ve kadınlar, yalnızca kendi toplumsal cinsiyetlerine uygun olduğu varsayılan becerileri öğrenip bu konularda uzmanlaşırlar. Böylece kadın ve erkeklerde, farklı beceri ve yetenekler yaratılır, sonra bunlar birine ya da diğerine (kadın-erkek) atfedilir. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü hiyerarşilere ve eşitsizliklere de yol açar, çünkü erkeklerin ve kadınların emekleri eşit ücretlendirilmez ve ödüllendirilmez. Hatta günümüzde bile eşit işe eşit ücret birçok ülkede norm hâline gelmemiştir. Zira ev işleri ücretsizdir ve ekonomide

⁶⁹⁰ Şeneldir, a.g.e., 1996, 109-110.

⁶⁹¹ Şeneldir, a.g.e., 1996, 116.

durgunluk işyerlerini etkilediğinde işten ilk çıkarılanlar kadınlardır.”⁶⁹² Alıntidan anlaşılacağı gibi kadın gazeteci de, erkeklerin kendilerini meslekte daha önemli bir yerde görmelerini doğru bulmaz ve onlarla rekabet edip daha fazla çalışarak bu ayrımcı bakış açısının önüne geçmeye çalışır. Ancak var olan bakış açısını yıkmak için de erkek çalışandan çok daha fazla gayret sarf etmek durumundadır.

3.1.1.5.2. Taciz edilmeleri

Basın sektöründe çalışan kadınlar, basın hayatının zor çalışma koşulları arasında denge kurmaya yönelik yaşadıkları sıkıntıların yanında iş yerinde tacize maruz kalma problemiyle de karşılaşır. Diğer bir ifadeyle ele aldığımız romanlarda yer alan kadın basın çalışanlarının yaşadığı en büyük sorunlardan bir diğeri de tacizdir. Şadıman Şenbalkan’ın *Umut Hiç Bitmiyor* romanında, Oya Şeneldir’in *Çünkü Onlar Kadın*’ında olduğu gibi, bir kadının gazetecilik hayatında önüne çıkan engeller ve yaşadığı zorluklara değinilir. Gazeteci olmak için oldukça çok çalışan ve çaba gösteren Şimal, güzelliğinden dolayı çalıştığı yerlerde dikkat çeker ve bu da erkek gazetecilerin Şimal’i rahatsız etmesine neden olur. İlk girdiği gazetede işi öğretmesi için yardımcı olması istenilen Semih tarafından taciz edilir. Şimal’den yüz bulamayan Semih, onu gazetede oldukça zorlar ve başarılı olduğu hâlde onu demoralize eder:

“—Kızım sen başarısızsin! Ne ihına, ne mihına... Burada barınman için biraz taviz vereceksin.
—Nereden gelecek bu taviz?
—Eşsiz güzelliğinden...
Al birini, vur ötekine. Ne biçim insanlardı bunlar ve kimdiler? Artık bunları çekemez, içimdeki isyanı dindiremezdim.”⁶⁹³

“Çeşitli yapılan araştırmalara göre, bütün ülkelerde iş hayatında kadınların karşılaştığı en büyük sorun işyerindeki cinsel taciz olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, kadın açısından bakıldığında işyerinde cinsel taciz hem kadının kişilik haklarına tecavüz edilmesi anlamına gelmekte, hem de kadının çalışma ve ekonomik özgürlüklerine müdahale teşkil etmektedir.”⁶⁹⁴ Gayet ciddi olan ve sadece işini iyi bir biçimde yapmaya odaklanan Şimal, “Böyle ketum davranırsan esnek olmazsan gazeteci olamazsın.”⁶⁹⁵ diyen

⁶⁹² Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet*. (Çeviren: Kader Ay). İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları, 32.

⁶⁹³ Şenbalkan, a.g.e., 1998, 13.

⁶⁹⁴ Genç, Y. (2008). *Çalışma Hayatında Kadınların Karşılaştığı Sorunlar ve Hukuki Mücadele Yolları*. İstanbul: Amargi Yayınları, 66.

⁶⁹⁵ Şenbalkan, a.g.e., 1998, 8.

Semih yüzünden işinden ayrılmak zorunda kalır ve hiçbir zaman fiziğinin veya rahatlığın gazetecilikle ne alakası olduğunu anlayamaz. Meslek hayatında sürekli taciz edilen Şimal, bu tacize ses çıkarmayıp göz yumarsa mesleğinde devam edebileceği konusunda hiyerarşi bakımından üstünde bulunan Semih tarafından tehdit dahi edilir. Meslekte karşılaştığı bu taciz engeli karşısında daha fazla dayanamayan Şimal, sessiz kalmak yerine çok sevdiği mesleğinden ayrılmayı uygun görür.

3.1.1.6. Babiâli'de haber atlatma yarışı

Bir basın yayın organının en önemli ögesi haber, en temel işlevi de haberleri topluma ulaştırmaktır. Acele kaleme alınmış edebiyat, bir olayın raporu, gazeteciler tarafından belirli bir alanda üretilmiş ve bir olgu üzerine edinilen, ilgi uyandıran, merak edilen, bilmek istenilen her şey haberdur.⁶⁹⁶ Diğer bir ifadeyle gazete, dergi gibi yazılı basın araçlarının gövdesini oluşturan haber, okurun ilgisini çekecek ya da okumak istediği her şeydir. Bununla birlikte habere ulaşma sırasında basın çalışanları birçok zorluklarla baş etmek durumundadır. Zira haber, genellikle zor şartlar altında toplanan ve toplanan bilgileri yansıtan önemli bir süreçtir. “*Umulmadık bir zamanda meydana gelen olay, şaşırtıcı öğeler içerebilir ve birçok kesimi derinden etkileyebilir. Bu bağlamdan bakıldığında, haber toplumsal ve siyasal hayatta insanlar için her zaman önemlidir ve günümüzde vazgeçilmez hale gelmiştir.*”⁶⁹⁷ Yani insanın olduğu her yerde haber olabilecek olaylar meydana gelir ve insanı ilgilendiren her olay da haberin çekirdeğini oluşturur. Durum böyle olunca gerçekleşen olayları insanlara en önce vermek isteyen yazılı basın organları, birbirleriyle yarışır ve Babiâli, rekabet içerisinde olan gazeteler, basımevleri, yayıncılar ve matbaalarla dolup taşar.

Naci Sadullah'ın *Günah Gönüllüleri*'nde bir gazete için en önemli öge olan ve gazetenin bel kemiğini oluşturan habere gazetecilerin nasıl ulaştığına değinilir. Gazeteci Celâl, gazetelerden bazılarının sürüyle muhabirleri varken bazı gazetelerde muhabir sayısının ikiyi geçmediğini, buna rağmen sürüyle muhabir kullanan gazetenin, işlerini iki muhabirle çekip çeviren gazeteler tarafından atlatıldıklarının oldukça sık görüldüğünü belirterek bunun nedenini söyler: Sürüyle muhabir kullanan gazetelerin az muhabirli gazeteler tarafından atlatılışı, en kurt gazetecilerin bile akıl erdiremedikleri bir sırdır.

⁶⁹⁶ Girgin, A. (2002). *Haber Yazmak*. İstanbul: Der Yayınları, 5.

⁶⁹⁷ Çağlak, E. (2013). *Kitle İletişim Araçlarındaki Teknolojik Gelişmelerin Haber Üzerine Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 8.

Bazıları bunun sırrını, muhabirlerin değerinde bulurken ne kadar yanıldıklarının farkında değildirler. Çünkü gazetecilikte önem verilen hususlardan biri olan haber atlatılışının perde arkasında, usta muhabirler değil az muhabiri olan gazetelerin gizli ve yaman casusu vardır. Zira bol muhabirli bir gazetenin en fazla itimat kazanmış yazıcısı, az muhabirli bir gazetenin en sadık ajanıdır. Ayrıca bol muhabirli bir gazetede mürettibin asıl görevi, elinden geçen havadislerin en yenilerini gizlice az muhabirli gazeteye ulaştırmaktır. Dolayısıyla gazeteciler, haber alma ve yazma sürecinde sıkıntı yaşayarak işlerinden dahi olurlar:

“Gazetelerden bazılarının sürüyle muhabirleri vardır. Bazı gazetelerde ise muhabir adedi ikiyi geçmez. Fakat buna rağmen, sürüyle muhabir kullanan gazetenin, işlerini iki muhabirle çeviren gazeteler tarafından atlatıldıkları sık sık görülür. Halbuki, gazetecilikte en ehemmiyet verilen cihet, atlamaktır. Hattâ bu işde hastalık derecesinde titiz davranan bir gazete patronu bilirim ki, emektar ve kıdemli muhabirini, Eyüpsultanda bir bekçi kulübesinin yandığını diğer gazetelerden sonra haber aldığı için, işinden atmıştır.”⁶⁹⁸

Celâl’in anlattığına göre haber yakalamada hastalık derecesinde titiz davranan bir gazete patronu, emektar ve kıdemli muhabirini Eyüpsultan’da bir bekçi kulübesinin yandığını diğer gazetelerden sonra haber aldığı için işinden atar.

Reşat Nuri Güntekin’in *Değirmen*’inde de *Günah Gönüllüleri*’nde olduğu gibi haber atlatma yarışından bahsedilir. *Millet Sesi* gazetesinde çalışan Hüseyin Rüshî, *Nida-yı Hak* gazetesinin Sarıpınar’ı enkaz yığına çevirdiği söylenen zelzele haberini kendi gazetelerinin atlamış olması karşısında oldukça sinirlenir. Matbaada mütercimler masası üzerinde serili yatağında henüz uyanmış olan düzeltmenlik ve gece sekreterliği yapan Ali Ferdi ile kavgaya tutuşur. Zira hem Türk hem de dünya basınında büyük bir yankı yapan bu haber, kendi gazeteleri tarafından atlanır:

“İstanbul’un vakasız bir zamanına rastladığı için Sarıpınar fırtınasının oraya da bazı serpintileri olmuştu. Aşağı yukarı Halil Hilmi Efendinin muayenesi saatinde çehre ve vücutça ona benzeyen başka bir adam da Boğaz vapuru güvertesinde sinirli adımlarla dolaşıyor, arasıra durarak ‘Nida-yı Hak’ gazetesinin ilk sayfasındaki ‘Sarıpınar zelzelesi’ havadisinin korkunç tafsilâtını okuyordu. Bu, ‘Millet Sesi’ sahip ve başmuhabir Hüseyin Rüshî idi. O da Halil Hilmi Efendi gibi Kandilli’de bir sinnet düğününde geceleymiş, sabaha karşı Kantocu Blanc ile karşı karşıya çiftetelli oynamıştı. Bitik bir haldeydi. Niyeti, ikindiye kadar Beşiktaş’taki evinde uyumak, ancak akşam üstü başmakalesini çırpıştırmak için gazeteye gitmekti. Fakat vapurun alt kamarasında bu uykunun

⁶⁹⁸ Daniş, a.g.e., 1942, 80.

küçük bir mukkaddemesini yapmaya hazırlandığı bir sırada 'Nida-yı Hak'ta gözüne çarpan bu havadis, birdenbire kanını beynine çıkarmış, onu, fesini ve bastonunu kaparak güverteye fırlamaya mecbur etmişti.

*Sarıpınar'ın bir enkaz yığını haline geldiği doğru muydu acaba? Herhalde Nida-yı Hak'ın yazdığı kadar olamazdı. Hüseyin Rüsuhi Efendi, Sarıpınar telgrafına gazete idarehanesinde yapılan ilâvelerin ek yerlerini bile, eski bir gazeteci gözü ile görür gibi oluyordu. Fakat esasın doğru olmaması için sebep yoktu. Mahmut Şevket Paşa vakasından sonra, İttihatçılar İstanbul matbuatını suyu çekilmiş değirmene çevirmişlerdi. Gazeteciler tanrısının onlara bir soluk aldırma için Sarıpınar'ı bir parça hırpalamış olmasından daha tabii bir şey olamazdı. Ancak ne çare ki, bundan başkaları (sade başkaları olsa öptüp başına koysun) can düşmanı Nida-yı Hak faydalanıyordu.*⁶⁹⁹

Daha fazla vakit kaybetmek istemeyen gazeteciler, mesele hakkında bilgi toplamak için önce Vali'ye ya da Mutasarrıf'a telgraf çekmeyi düşünseler de cevabın en az üç gün sonra geleceğini tahmin ederek orada bulunan muhbirlerine para göndererek ondan bilgi almayı akıl ederler:

*“Çopur Resmî, biçilmiş kaftandır. Telgraf havalesiyle biraz para gönderirsek akşama kadar mutlaka dişe dokunacak bir şeyler gönderir. Biz de bir parça şişirdiğimiz gibi... Maamaflâ, sen ihtiyatlı bulun. Geç vakit aksi bir haber gelirse şaşırmayalım. Sarıpınar'da bir şey yoksa tahdiş-i ezhanı mucip yazı yazan 'Nida-yı Hak'a güzel bir kötek atmalıyız.”*⁷⁰⁰

Hüseyin Rüsuhi ve Ali Ferdi, Çopur Resmî'nin telgrafını yazıp ondan gelecek olan bilgiyle facianın edebiyatını yapmak için beklerler.

Haber atlatma yarışının yaşandığı Babiâli'de çalışanlar, matbaa ya da yayınevi sahipleri, çoğunlukla işbirliği içinde olmazlar. Ümit Deniz'in *Ölüm Perdesi*'ndeki Murat Davman, çalışanlar arasındaki bu rekabetten söz eden gazetecilerdendir. Babiâli esnafının öyle kolay kolay birbirine içki ve yemek ısmarlamayacağını veya ikramda bulunmayacağını söyleyen gazeteci, arkadaşı İzzet'e bir şey ısmarlamaya kalkınca İzzet'in “*Sen bana yine bir kazık atmaya hazırlanıyorsun galiba?*”⁷⁰¹ cümlesiyle karşılaşır.

3.1.1.7. Basın alanında çalışanların gözünden Babiâli kuralları

Babiâli'de basın yayın endüstrisinin gelişimi; ülkenin ekonomik, sosyal, toplumsal ve siyasal değişim ya da dönüşümün bir sonucudur. İncelediğimiz romanlarda çoğunlukla zorlu çalışma koşullarıyla karşımıza çıkan bir ortam olan Babiâli'de, çalışanlar da Babiâli'nin zorluğuna ayak uydurarak basın dünyasında ayakta kalmak zorundadırlar.

⁶⁹⁹ Güntekin, a.g.e., 1996, 38-39.

⁷⁰⁰ Güntekin, a.g.e., 1996, 40.

⁷⁰¹ Deniz, a.g.e., 1957, 146.

Dolayısıyla basın alanında çalışanların gözünden burada nasıl ayakta kalıp zorluklara direnilebileceği verilirken birçok basın çalışanı, konu hakkındaki görüşlerini paylaşırlar. İşte bu konuda bilgi vererek fikirlerini ifade eden çalışanlardan biri, Z. Melek'in *Büyük Macera* romanında *Son Havadis* isimli gazetede tefrika muharriri olarak çalışan Süha'dır. Gazeteci; Babiâli'de münakaşa, macera ve yalanın önemini vurgulayarak sevmesen ya da istemesen bile muhitindeki insanlardan ayrı kalmamak ve bulunulan ortamda barınabilmek için her sene bir kere münakaşaya girmenin, adamakıllı bir macera geçirmenin ve bir de dallı budaklı yalanlar söylemenin mühim olduğunu savunur:

*“Üç şeyden hoşlanmam... Birincisi, münakaşa. İkincisi, macera. Üçüncüsü de, yalan. Lâkin şunu da açıkça itiraf edeyim ki her sene bir kere münakaşaya girmek, adamakıllı bir macera geçirmek ve bir de dallı budaklı yalan söylemek âdetimdir. Bunları yapmaktan maksadım da, muhitindeki insanlardan ayrı kalmamak ve onlardan artık, eksik bulunmamak içindir. Lâkin, dikkat ettiğim bir cihet vardır. Sevmediğim bu üç şeyi, bir arada yapmam. Üçünü de ayrı ayrı zamanlara terkederim. Ve bunun için de bilhassa kış mevsimini seçerim.”*⁷⁰²

Babiâli'de barınan ve yükselen basın çalışanları arasında verebileceğimiz en iyi örnek, Muvaffak İhsan Garan'ın Sedad Ali'nin ilk eserini bastırmak için karşılaştığı zorlukları ve Babiâli'de kendine yer edinme çabalarını anlattığı *Elbet Sabah Olacaktır* romanında adı geçen Ahmed Efendi'dir. Zira eğitimi olmasa da yükselmek için gerekli olan kurnazlığa sahiptir. Babiâli'nin kurnaz bayilerinden birinin sahibi olan Ahmed Efendi, biraz para kazandıktan sonra Babiâli'de küçük bir matbaa açar ve piyasayı iyi tanıyan bu adam, halkın tuttuğu macera ve polis romanlarının sayfasını az bir miktar vererek alıp her hafta bir forma hâlinde çıkararak bir hayli para kazanır. Bu açığözlülüğü sayesinde birkaç senede işlerini büyülterek kazandığı paralarla Avrupa'dan rotatif makineler getirtir matbaa, paranın verdiği cesaretle *Doğru Söz* adıyla bir gündelik gazete çıkarmaya başlar. Gazetecilik işinden hiç anlamayan ve hatta okuma yazmayı bile az çok bilen Ahmed Efendi, o günden sonra Bay Ahmed Bozkurd adıyla Babiâli'nin mühim patronlarından biri hâline gelir. Görüldüğü gibi Babiâli'de açılan bir yayınevinin gazetecilikten anlamayan fakat uyanık karakteri sayesinde bir gazete açan sahibinin hikâyesinden de bahseden roman, Babiâli'de tutunabilmek için paranın önemli olduğunu belirtir. Bununla birlikte bu ortamda çalışan kişilerin, sadece kendi çıkarlarını düşündüğünü ve üst bir göreve yükselmek amacıyla yapamayacakları şeyin olmadığını savunur. Aynı zamanda yayınevleri ya da gazeteler, edebiyat meraklılarını işe alarak matbuat ortamında birçok işte kullanırlar. Böylelikle iki ya da üç kişinin yapacağı bir işi, bir kişiye yükleyerek kâr

⁷⁰² Z. Melek, a.g.e., 1945b, 3.

ederler. Bununla da yetinmeyerek çalışanları daha iyi iş çıkarmaya mecbur etmek için maaşlar da geç verilir. Babiâli’de alın teri karşılığında kazandığı parayı zamanında alabilen çalışanlar, mutlu olurlar. “*Sadece paralı olmanın verdiği bir hakla, emrinde çalışanları istismar eden, onların en büyük derdlerine ve ızdıraplarına lâkayd kalan insanlara karşı nefret ve kin duydu.*”⁷⁰³ sözlerinden Sedad Ali’nin matbaa sahiplerine, çalışanlarına karşı acımasız ve umursamaz tavrından dolayı öfkelenildiğini anlayabiliriz. Bu öfkesine yenik düşen Sedad Ali, gazeteden arkadaşı Adnan’ın işten atılması ve mahkemeye verilmesi neticesinde çalıştığı gazetede “Gazetecilik Âleminde Bir Rezalet” başlığı ile yazı yayınlar ve bu yazısı sonucunda da işinden olur. “*Hakikatte hiç kimse vazifesini ihmal etmiş değildi. Yazıyı dizen mürettib, imlâ hatalarını düzelten musahhih, hattâ gazetenin tertibini yapan gece sekreteri hepsi, hepsi onu okumuştı. Fakat (...) Ahmed Bozkurd’a kin besledikleri için, makaleyi çıkarmak şöyle dursun, hiçbir kelimesini değiştirmeden bilhassa gazeteye koymuşlardı.*”⁷⁰⁴ cümleleriyle anlatılan bu hadise, idarehanede çalışanları da zor durumda bırakır. Gazete patronu Ahmed Bozkurd, Sedad Ali’yi mahkemeye vermeyi istese de dedikodunun Babiâli’yi saracağını, rakip gazetelerin bunu fırsat bilerek meseleyi dillerine dolayacağını, Babiâli’de hemen hemen hiç kimsenin bu yazının kendi gazetesini kastettiğini bilemeyeceğini ve herkesin bu yazıyı, uydurma bir hikâye zannedeceğini düşünerek yazıyı anlamamazlıktan gelip örtbas etmeyi uygun görür. İşinden kendi isteğiyle ve “*Babiâli yokuşundan inip çıkarken herhalde birbirimize rastlarız. Çünkü yokuş her zaman çıkılmaz, inilir de.*”⁷⁰⁵ sözleriyle ayrılan Sedad, içinde bulunduğu camianın eleştirisini yapar ve bu ortamın, ne getireceğinin ya da ne götüreceğinin hiç belli olmadığını düşünür. Ayrıca bu camiada gerçek dostluğun ve fedakârlığın olmadığını da Adnan sayesinde daha net anlar. Öyle ki Sedad’ın uğruna işini feda ettiği Adnan, çıkarıldığı *Doğru Söz* gazetesine iyi bir maaşla tekrar işe alınır: “*(...) Adnan’ın verdiği bu haber, onda acı bir tesir bıraktı. Bir hiç uğruna ve boş yere fedakârlık yaptığını anlıyarak kalbi burkuldu.*”⁷⁰⁶

Babiâli camiasına girip yazdığı romanı bastırmaya çalışan Sedad Ali, Babiâli’nin içine girdikçe bu ortamla alakalı bazı hususları daha iyi kavrar. Sedad Ali’nin yazdığı ağır ve felsefî roman, Babiâli camiasında tanınmadığı için kitabevleri tarafından basılmak istenmez. Uzun yıllar Babiâli’nin içinde bulunan bir yazar olan Reşid Kemalî Bey, bu tarz

⁷⁰³ Garan, a.g.e., 1948, 173.

⁷⁰⁴ Garan, a.g.e., 1948, 178.

⁷⁰⁵ Garan, a.g.e., 1948, 181.

⁷⁰⁶ Garan, a.g.e., 1948, 196.

romanların büyük bir isim ve şöhret yapmış kimseler tarafından yazılınca, anlaşılmasa bile gözü kapalı beğenilerek Babîâli'de bulunan yayınevleri tarafından basılabileceğini söyleyerek bu camia içinde isim yapmanın ne derece önemli olduğunu vurgular. Babîâli'de bir kitabevi olan İsmail Hakkı, yazarlığa hevesli gençleri korumaktan, onlara ufak tefek işler bularak para kazandırmaktan hoşnut olmasına rağmen yeni heves etmiş şair veya eli kalem tutan mekteplilerin ikide bir kitabevine sayfa sayfa şiir, hikâye ya da roman denemeleri getirip bunları bastırmak için ısrar etmelerinden de şikâyetçidir. Yayınevleri, yazılarını bastırmak için aylarca sıra bekleyen Sedad Ali gibi edebiyat heveslileriyle doludur. İşte bu gençlerden biri olan Adnan Güner, Babîâli'nin telif eserlere karşı bir güvensizliği olduğunu ve yayınevlerinin Türkçe güzel hikâye ve roman okuyunca “*Mutlaka aşırmadır.*”⁷⁰⁷ diyerek yazara muamele ettiğini belirtir. Kendi ismiyle verdiği yazıların okunmadan çekmecelere kaldırıldığını belirten Adnan Güner, bu nedenle telif olarak yazdığı yazıların üstüne uydurma bir Rus ya da İngiliz muharririn ismini koyup yazılarına adapte süsü vererek yayınevlerine götürür. Görüldüğü gibi Babîâli, adapte eserlere telif eserlerden daha çok kıymet verir. İşin acı yanı ise, yayınevlerinin verilen yazılardaki imzaların, sahte olduğunu anlamadan hemen basmalarıdır. Matbuat kalesi olarak adlandırdığı Babîâli'ye nereden ve hangi silâhla girileceğini bilmeyen Sedad Ali, çoğu zaman umutsuzluğa düşse de girdiği bu yoldan vazgeçmez.

Babîâli'ye girmek zordur ve bazı kuralları vardır. Bununla birlikte Babîâli'de düşüş, çıkış kadar zor değildir ve basın çalışanı hakkında çıkarılan bir dedikodu, çalışanın basın hayatındaki bütün saygınlığını yitirtebilir. Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı* romanında polis muhabiri olan Kerim'in istihbarat şefinin “*Dostum, sekiz yüz bin nüfuslu koca kent güllük gülistanlık mı oldu? On gündür polis haberi getirmediğiniz. Akşama bu konu üzerinde sizinle görüşmek isterim. Beni görmeden gitmeyiniz.*”⁷⁰⁸ demesi üzerine felaketler zinciri başlar. Zira mesleğin kurallarına göre Kerim Ali'nin gazetecilik dünyasında ayakta kalabilmesi için her gün bir aile ocağının sönmesi gerekir. Yakaladığı bir haberle ünlü bir gazeteci olan Kerim Ali'nin bir gece yazı masası üstünde sızmış bir vaziyette görülmesi, Babîâli piyasasında adının çabucak alkoliğe çıkmasına neden olur ve yazdığı yazılarla resmi makamlarca olumsuz adam olarak notunun alınmasının üzerine bir de sarhoşluk kusuru eklenince Kerim Ali, kolaylıkla eriştiği yerden yuvarlanır. Sabahın yedisinde sabah gazetelerini gözden geçirerek alınması gereken haberleri makaslayıp birkaç rötüşla

⁷⁰⁷ Garan, a.g.e., 1948, 48.

⁷⁰⁸ Aygen, a.g.e., 1983, 60.

değiştirmekle başlayan Kerim Ali, haberin başlığını koyup mürettiphaneye yollar. Ünlü ve paralı devrinde aranıp sayılan yazara, düştüğü gün Babiâli'de kimse sahip çıkmaz:

“Bir gece matbaaya gelirken, iki üç kadeh rakı ile tasasını uyuşturmak istedi.

İşin bitmek üzere bulunduğu geceyarısından üç saat sonra, eğlentiden dönerken gazeteye uğrayan patron, Kerim Ali'yi büyük yazı masası üstünde sızmış buldu. Öfkeyle dudaklarını sarkıttı ve hemen kararını verdi: Kovacaktı.

Ona ‘sarhoş’ damgasıyla yol verilisi, Babiâli piyasasında adını çok çabuk ‘alkolik’e çıkardı. Zaten resmi makamlarca ‘olumsuz adam’ olarak notunu almıştı. Kolaylıkla eriştiği yerden yuvarlanışı, delikanlıyı bitirdi. Artık alkol onun için en iyi dosttu. Yemiyor, içiyordu.

Gazeteler ‘olumsuz adam’ niteliğine ‘sarhoşluk’ kusuru eklenen birini kullanmaktan çekiniyordu. Sonunda bir gazete Kerim Ali’ye el uzattı.

Kerim, para günü vazedde önüne sürülen altı lira haftalığı görünce, bir insanın Babiâli’de böylesine hızlı ve kolay yükselip düşebilmesine şaşı kaldı.

Ayda yüz elli lira kazanan yazara bu gazete, tepe tepe kullanıp ancak yirmi dört lira verebiliyordu.”⁷⁰⁹

Hızlı düşüşüne şaşırان Kerim Ali, bir süre sonra da camianın tozlu raflarında kaybolup gider. O zamanın parasıyla ayda yüz elli lira kazanan ünlü yazarın bu düşüşten sonra yirmi dört lira kazanmaya başlaması, Babiâli’de düşüşlerin bu kadar hızlı ve kolay olabileceğini kanıtlar. Babiâli’nin çok çabuk kuşak değiştiren bir yer olduğu, çocuk denecek yaşta Babiâli’ye giren Selâmi üzerinden de verilir. Bu piyasa kaldırımlarında pabuç eskiten, ömür çürüten ve çalıştığı gazetede istediği gibi yazmaktan alıkoyulan Selâmi, yıllar sonra büyük bir sermayeyle Babiâli’ye gelerek kapış kapış satılan siyasî nitelikteki *Hür Adam* dergisini çıkarmaya başlar. Altı yıl önce başka birinin matbaasında çalışan Selâmi, altı yıl sonra Babiâli’de bir yayınevi sahibi olarak karşımıza çıkar.

Kemal Tahir’in *Esir Şehrin İnsanları* romanında matbaacılık ve matbaa ortamında süreklilik hakkında akla gelmeyecek oyunları ve hileleri hamal eskisi basımevinin dağıtıcısı Ebuzer Efendi’den öğrenen isim, Kâmil Bey’dir. Kelimelerin başına, ortasına, sonuna geldiklerine göre harflerin mürettiplerce ayrı ayrı isimleri vardır. Usta mürettipler, yabancıların yanında gizli bir şey konuşmak istedikleri zaman mors alfabesi kullanan eski telgrafçılar gibi harf isimlerini söyleyerek insanı Japonca dinliyormuş gibi şaşırtırlar. Dünyadaki bu zanaat özelliklerinin ve bunlar üzerinde çalışan insanların çok oluşuna şaşırان Kâmil Bey için basımevinin sahibi Mıgırđıç Efendi ile başmürettip Necmi Efendi, uzun uzadıya incelenmesi gereken çapraşık bir konu olur:

⁷⁰⁹ Aygen, a.g.e., 1983, 63.

“Sözelimi, basımevinin sahibi Mıgırdiç Efendi, Kâmil Bey’e göre uzun uzadıya incelenmesi gereken çapraşık bir konu olmuştu. ‘Vapurda karşımıza, tramvayda yanımıza oturan nice Mıgırdiç Efendiler görürüz de, hiçbir şeyden şüphelenmeyerek haklarında kendimizce bir açıklamaya varıp rahatlarız!’ diye düşünüyordu. Mıgırdiç Efendi acayip adamdı. Bir gün Nedime Hanım, ondan söz ederken: ‘Gözlerinden akan damlalar canlı... Yalnız bu damlalar,’ demişti. Gerçekten de böyleydi. Kalın camlı gözlüklerinin arkasındaki donuk kara gözleri sanki asla kırılmıyor; anlamlarını hiç değiştirmiyordu. Gözleri gibi, kara elbisesi, kocaman ayakları da sanki çoktan ölmüştü.”⁷¹⁰

Acayip bir adam olarak gördüğü ve basımevinde bağırırken, gülerken ya da dolaşırken görmediği Mıgırdiç Efendi, kalın camlı gözlüklerinin ardından bakan donuk, duygusuz gözleriyle tıpkı cansız bir varlığa benzetilir. Para bile onun için sanki hiç önemlidir. Nitekim isteyen Mustafa Kemal hakkında idam fermanı, dileyen padişahı tahtından alaşağı edecek ayaklanma çağrısı bastırsın makinelerin bastığı yazıları zerre kadar umursamaz. Kâmil Bey, matbaada, basımevinin sahibinin tersine çok geveze, derbeder ve meraklı olan, zanaata Ahmet Mithat Efendi’yle başlayan, sırasıyla Baba Tahir’e, Ahmet Samim’e, Hüseyin Cahid’e hizmet eden başmürettibin Edebiyat-ı Cedide hakkında birçok anısını dinler. Kâmil Bey, matbaada dinlediği bu anılardan sonra bir milletin edebiyat tarihi için asıl değerli olanların onlarla birlikte ölüp gittiğini anlar. Kâmil Bey, basımevinin altı yıllık Baş Dağıtıcısı Ebuzer Efendi’den de matbaa ortamına ilişkin oldukça çok anı dinler. Genç gazeteci, bir süre sonra matbaa ortamının hilelerini öğrenir. Eski gazeteye zarar verir korkusuyla basımevinden çıkan yeni gazeteler dağıtılmayıp tezgâhın altında bekletilerek sonrasında basımevi hamalıyla anlaşıp basımevinin arkasından kese kâğıtçılarına satılır. Batıp çıkan edebiyat, fikir, bilim dergileri de bazı semtlerin bazı köşelerindeki tütüncü dükkânlarına, dergilerin sahiplerinin gözlerini boyamak için gönderilir, kalanı da dergi kapanınca ucuza alınıp kese kâğıtçılarına devredilmek üzere dükkânda bekletilir. Dağıtıcı Ebuzer Efendi, bahsi geçen konuda yaşadığı bir olayı Kâmil Bey’e şöyle anlatır:

“—Baktım, herifler aldı yürüdü. Bizim gazete gidiyor tepe aşağı... Uşaklardan iki zıpır çağırdım. «Göreyim sizi köpoğluları...» dedim. Plânı söyledim. Anadolu postasını hepimiz erkenden kayıkla karşıya geçiriyoruz. Oğlanlar bir kayığa atladılar, Sarayburnu açıklarında öteki gazetenin paketlerini götüren kayığı karşıladılar. Elllerinde birer tabanca... «Davranma! Dur!» Denizin orta yeri bey... Önünde tabanca, altında dipsiz doruksuz derya... Öğleye kadar böylece beklettiler. Tren kaçtı bir yandan, Kadıköy dağıtıcısı bile gazeteyi vaktinde alamadı.”⁷¹¹

Aziz Nesin’in edebi eleştiri romanı olarak karşımıza çıkan romanı *Saçkıran*’da tesadüf eseri tanıştığı sanatkar arkadaşlarıyla dergi çıkarmaya çalışan Oğuz, bu süre

⁷¹⁰ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 168-169.

⁷¹¹ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 175-176.

zarfında matbaacılığın zor şartlarıyla da tanışır. Babiâli’de uzun yıllar müretteptik yapan Cemal Usta, “*Bak, bu yokuş başka yokuşlara benzemez. Bu yokuş öyle bir yokuştur ki, alt başından kıcı yamalı pantolonla gelenler, üst başından otomobille çıkarlar. Ama çoğu da, senin gibi üst başından otomobille gelir de, alt başından donsuz çıkar.*”⁷¹² diyerek Oğuz’a akıl verir:

“Yokuştan aşağı inerken sağ kolda büyük bir kahveye girdim. Çay içerken, yanındaki masada oturan iki kişinin konuşmalarına kulağım takıldı. Bunların biri genç, biri yaşlıcaydı. Konuşmalardan anladığıma göre, genç olanı bir dergi çıkarmak istiyor, yaşlısı da buna engel olmaya çalışıyordu. Yaşlı adam ne dediyse delikanlıyı bir türlü kandıramadı. En sonunda eliyle önlerindeki camdan karşı yokuşu gösterdi:

— Bak, bu yokuş başka yokuşlara benzemez. Bu yokuş öyle bir yokuştur ki, alt başından kıcı yamalı pantolonla gelenler, üst başından otomobille çıkarlar. Ama çoğu da, senin gibi üst başından otomobille gelir de, alt başından donsuz çıkar. Bu sözümü unutma!

*Bu söz beni çok etkiledi. Ordan fırlayınca Seylân Pastanesine koştum. Arkadaşlarla buluştuğumuz bellibaşlı birkaç yer vardı. Çoğu gündizleri Seylân Pastanesinde, geceleri de Kovuk denen meyhanede buluşuyorduk.”*⁷¹³

Babiâli’de aklını kullanamayanların çabucak yok olup para kaybettiğini, aklını kullananların ise beş parasız geldikleri bu camiada para kazanarak kârlı çıktığını dile getirir. Arkadaşları ve on gündür dergilerini basacak basımevine gidip gelen Oğuz, heyecanlıdırlar. Hepsi, sabah erkenden bodrum katında bulunan matbaaya giderek zaten küçücük bir yer olan matbaayı doldururlar. İlk zamanlar kibar bir şekilde müsaade etmelerini isteyen matbaacı, onlarla baş edemeyeceğini anlayınca “*Arkadaşlar! Çekilin ayak altından canım... Zaten avuç içi kadar yer... Çıkın dışarı!...*”⁷¹⁴ diye bağırmaya başlar. Fakat matbaacıyı dinlemeyen bu heyecanlı grup, matbaa sahibini dinlemedikleri gibi üstüne üstlük hayatında ilk defa matbaa görmelerine rağmen otuz yıllık mürettebe akıl verir. Kimi kasaya giderek harfleri karıştırır, kimi kumpas elinde oradan oraya koşar, kimi prova tezgâhında elini yüzünü mürekkebe boyar, kimi dizilen şiirinde yanlış bulup düzeltmeye çalışır, kimi yazısını kendisi dizmeye çalışır. Bütün bu curcunadan bunalan mürettep, işi bırakarak gider ve neye uğradıklarını şaşırarak Oğuz ve arkadaşları, mürettebi geri getirmek için dil dökerler. Ancak bir türlü mürettebi ikna edemezler. Matbaada çalışan birinin, bir derginin ilk sayısı çıkarken matbaaya verilen ücret dışında mürettebe, makiniste ve matbaada çalışanlara bahşiş vermenin âdet olduğunu söylemesiyle matbuat hayatına dair yeni bir şey daha öğrenirler: “*Bahşişten başka, bir de ıslatmak lâzım. Eğer bunlar*

⁷¹² Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 21.

⁷¹³ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 21.

⁷¹⁴ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 22.

yapılmazsa, bu matbaacı milleti ile katiyen başa çıkılmaz. İlle bir bahane bulur, işi bırakır. Siz, gürültü patırtı ettiniz, matbaaya doldunuz da kızdı sanıyorsunuz. Verin on papel... İki şişe rakı alın, kuzu gibi çalışır.”⁷¹⁵ Bu bilgi üzerine mürettebe bahşiş veren gençler, bir de içki alarak mürettebin yanına giderler. Bir yandan içkisini içen mürettip, diğer yandan dizilen yazıları bağlayarak bir şeyler anlatır:

“— Hey gidi eski günler... Ben o zaman yirmi yaşında var yoktum. Ahmet Mithat Efendinin kitaplarını dizerdim. Nur içinde yatsın rahmetli... Ne adamdı be!... Bize kızdı mı, bastonla kovalar; kolları sıvayınca kendisi yazar kendisi dizer; kendisi basardı. (...) Bir gün hiç unutmam. Ahmet Mithat Efendi, Muallim Naci'ye kızdı. (...)”⁷¹⁶

Gecikmeli olarak çıkan dergideki hatalı yazıların düzeltme yazısını basımevine götüren Oğuz, mürettebin onların dergi işini bilmediğini belirterek her basımdan sonra düzeltme yazıları yayınlayacak olsalar bir sene boyunca yalnızca düzeltmelerle uğraşacaklarını söyler: “Oğlum, siz beş sene gündelik gazete çıkarsanız, bu düzeltmeler yine girmez. Çünkü siz düzeltirsiniz, biz yanlış dizeriz. Siz bir daha düzeltirsiniz, biz bir daha yanlış dizeriz. Siz bizimle başa çıkabilir misiniz? En iyisi, bir yazı yanlış çıktı mı, hiç düzeltmemektir. Çünkü düzelttikçe yanlış artar.”⁷¹⁷ Bununla birlikte mürettip, bir gazeteyi ya da dergiyi kalkındırmanın en iyi yolunun tefrika yayınlamak olduğunu düşünür. Elbet *Sabah Olacaktır* romanında olduğu gibi *Saçkıran*'da da matbaa hayatında ilerleyebilmenin hileleri gözler önüne serilir.

3.1.1.8. Babıâli'de hiyerarşi

Mevkilerin insanlardan önemli olduğu hiyerarşik kültürde, rolleri ve görevleri belirleyerek kararları alan en yukarıdaki kişiler, ayrıcalıklıdır ve gücü elinde bulundurur. Çalışanların üstlerine rahat rahat düşüncelerini ifade edebilme özgürlükleri ve yetkileri yoktur. “Güç mesafesi bir toplulukta kendisini güçlü ve güçsüz hissedilen insanlar arasındaki elle tutulmaz ama hissedilen mesafeyi anlatır”⁷¹⁸ ve işte güç mesafesini anlatan bu hiyerarşik düzen, ele aldığımız *Kırık Zarlar*, *Girişim* ve *Vapur Düdüklere* romanlarında da bahsi geçen konulardan biridir.

⁷¹⁵ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 23.

⁷¹⁶ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 23-24.

⁷¹⁷ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 73.

⁷¹⁸ İnternet: <http://www.temelaksoy.com/hiyerarsi-sart-mi/> 1 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

Gazete ortamında hiyerarşiye dikkat etmenin önemli olduğunu vurgulayan isimlerden biri, Vivet Kanetti'nin (E. Emine takma adıyla) medyada yükselme savaşlarına yer verdiği romanı *Kırık Zarlar*'ın merkezî kişisi Emine'dir. İdarecilere karşı yukardan bakmaması, onlarla kişilik çatışmasına girmemesi, hâl ve hareketlerine dikkat etmesi yönünde uyarı alan Emine, “*Ne demek patronlara, balo salonunda karşılaşılan adamlarmış gibi ağırdan davranmak? Onlar seni görmezlikten geldiler mi sen onları göreceksin, onlar gülmezlerse sen güleceksin, hal hatır soracaksın, kapıdan atarlarsa, bir zaman sonra pencereden gireceksin.*”⁷¹⁹ sözleriyle her işyerinde olduğu gibi gazete ortamında da güç mesafesinin olduğu üzerinde durur. Ancak bu hiyerarşik düzenin gerekliliğine bazı basın çalışanları anlam veremez.

Turgut Erim'in Demir-Makine Şirketinde genel müdürlük yapan Mustafa'nın Ankara'da Mühendislik-Mimarlık Yüksek Okulu açma girişimini ve bu girişimi başarıya ulaştırmak için gazeteci olan Ertan'dan yararlanmasını anlattığı *Girişim* romanında Ertan, odalardaki hiyerarşik düzeni anlamakta zorlanan isimlerdendir. Ertan için zor olsa da yine de bu masaların bir hiyerarşisi vardır:

*“Bu masaların arasındaki hiyerarşik düzeni anlamak pek kolay değildi ama, gene de bir hiyerarşisi vardı, bu masaların. Örneğin, küçük odadaki masalardan biri ‘uğursuz sayılırdı. Gerçekten, o masaya kim geçse, gazeteciliğin büyük suçlarından birini işlerdi. Bir de bakardınız, Ertan’ın notu, masanın üzerinde duruyor: ‘Başbakanın demecini atlamışsınız. Tebrikler.’ Talihsiz gazeteci, bir süre, arkadaşlarının alaylarına hedef olurdu.”*⁷²⁰

Alıntıdan anlaşılacağı üzere gazete idarehanesindeki masalarla odaların bile bir hiyerarşisi vardır. Diğer bir ifadeyle idarehanedeki odalar ve masalar dahi hiyerarşik düzene uygun sıralanmışlardır. Öyle ki en büyük odada idarehanenin hiyerarşik açıdan en üstte bulunan çalışanı otururken, en küçük masa sahibi gazeteciliğe yeni başlayan çıraqlardır. Bununla birlikte idarehanenin küçük odasındaki masa, çalışan gazeteciler için uğursuz kabul edilir ve bu masaya kim geçse gazeteciliğin büyük suçlarından birini işler ve gazeteci, akabinde Yazı İşleri Müdürü Ertan'ın bazı uyarı notlarıyla karşı karşıya kalarak arkadaşlarının alaylarına hedef olur.

Ayhan Hünalp'in *Küçük İstasyonlar* romanının devamı olan *Vapur Düdükleri*'nde Alev Topuz'dan Babıâli'ye yeni gelen bir çalışana “Hoş geldin arkadaşım” demenin,

⁷¹⁹ E. Emine, a.g.e., 1997, 70.

⁷²⁰ Erim, a.g.e., 1981, 20-21.

servisin en kıdemli ve en yaşlı muhabirine düştüğünün bir Babiâli geleneği olduğunu öğreniriz:

“Tekzip yemeyen muhabire gazeteci denilmeyecek bir çenberin kaskaçları içinde boğulacağımız günlerdeydik. İşte İstihbarat Şefinin, ‘Elinden tutup, dadılığını yap.’ dediği zıppe, böyle bir akşamda, sabahı istenilmeyen bir akşamda çıkagelmmişti. Adam önce gelenin durumuna acımişti. Servisin en kıdemli ve en yaşlı muhabiriydi. ‘Hoş geldin arkadaşım’ demek, Bâbîali geleneklerine göre ona düşerdi. ‘Hoş geldin’ dedi, ‘Seni yarın Bâbîali’nin genç muhabirlerine tanıştırayım, havalarna gir önce.’”⁷²¹

Verdiğimiz alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Babiâli ortamında genellikle hiyerarşiye önem verilir ve idarehanedeki en yaşlı ya da en kıdemli kişiye çalışma arkadaşları tarafından saygı gösterilir.

3.1.2. Basının işlev ve görevleri

3.1.2.1. Basının kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme gücü

Kamuoyu üzerinde etkili olan ve insanlara haber ya da bilgi verme işlevine sahip olan basın, hayatî önem taşıdığı gibi kamuoyunun nabzını tutan en önemli araçlardan birisidir. Durum böyle olunca matbuat dünyasındaki basın çalışanları basını hem bir silah hem de bir ışık gibi kullanmışlardır. Diğer bir ifadeyle ele aldığımız romanlarda incelediğimiz basın çalışanlarından bazıları basının kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme gücünü toplumun çıkarları doğrultusunda kullanarak basın sayesinde insanlara ışık olmayı seçerken bazı çalışanlar da basının bu tehlikeli gücünü kişisel çıkarları için kullanarak basının en mühim işlevini suistimal etmişlerdir.

3.1.2.1.1. Basının kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme gücünün toplumun çıkarları doğrultusunda kullanılması

Mustafa Kemal Atatürk *“Basın milletin sada-yı umumisidir. Bir milleti tenvir ve irşatta bir millete muhtaç olduğu gıday-ı fikrîyi vermekte, hulâsa bir milletin hedef-i saadet olan istikâmet-i müşterekede görünmesini teminde, matbuat başlı başına bir kuvvet süreli*

⁷²¹ Hünalp, a.g.e., 1962, 85-86.

yazı yoluyla bir mektep, bir rehberdir.”⁷²² diyerek en etkili kitle iletişim araçlarından biri olarak kabul edilen basının tarifini verir. Bununla birlikte Mustafa Kemal Atatürk, 1 Mart 1922 tarihli meclis söylevinde basının görev ve işlevlerini şu sözlerle anlatır:

*“Her toplumun kendi düşüncesi ve fikirleri vardır. Şu ya da bu milletin medeniyet derecesi basına göre değerlendirilir. Şu veya bu millet yöneticilerinin çalışmalarını tarih sayfalarında inceleyecek olan dost veya düşmanların yararlanacağı en önemli kaynak, belirli dönemin toplumsal görüşünün bileşkesini yansıtan basın olacaktır. Bu nedenle her ulus dünyaya toplumsal düşüncesini tanıtmak zorundadır. Aynı zamanda ulusun kendisi de basını ile tanışık olması gerekir. Bu sonucunun sağlanmasında ilk araç olarak mevcut basınımız kullanılabilir. Basın milletin ortak sesidir. Basın, ulusun ortak ödev ve amaçlara ulaşma yolunda faaliyetlerini sağlayan ve yöneten ekol, yönetici güç, propaganda ve ajitasyondur. Şüphesiz ki hükümetimiz, önem ve anlamı tüm insanlık tarafından takdir edilen basına gereken önemi verecektir.”*⁷²³

Geniş anlamı ile basın, kitle iletişim araçlarıyla kamuoyuna sunulan haber, bilgi ya da yorumlarken dar anlamı ile belirli sürelerle basılan yahut dağıtılan gazete ve dergilerdir. Bu anlamda basının en önemli özelliklerinden birisi süreli oluşu ve toplanan haber ya da bilgilerin değerlendirilerek topluma iletilmesidir. Basın hem fikirlerin oluşturulması hem de oluşturulan fikirlerin duyurulması açısından en önemli araçlardan biri ise basının görevinin başında ve temelinde kamuoyuna hizmet etmek gelir. Cahit Alican, kamuoyunda gerçek kanaatlerin oluşabilmesi için doğrudan kamuya seslenen, kitlesel düzeyde yayın yapabilen ve kuramsal sorumluluğa sahip araçların olması gerektiğini, bu bağlamda basının kamuoyunun oluşumu sürecinde kanaat oluşturmada haber verici, dikkat çekici ve kültürleştirici en etkili araç olduğunu belirtir.⁷²⁴ Basının işlevlerinden biri de kamuoyunu yönlendirme işlevidir ve basının bu işlevi, incelediğimiz romanlarda yer alan bazı basın çalışanları tarafından toplumsal çıkarlar doğrultusunda kullanılır.

Basının kitle iletişim araçlarını kullanarak insanların bazı haklarını ve sorunlarını gündeme taşıma ve kamuoyunun dikkatini çekmek görevidir. Hilmi Ziya Ülken’in *Yarım Adam* romanındaki Demir, işçiler ve işçilerin sorunlarına dair çıkardığı gazetede yazdığı yazılarla işçilerin, hakları konusunda bilgi sahibi olarak bilinçlenmesini sağlar:

⁷²² Karal, E. Z. (2011). *Atatürk'ten Düşünceler*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş., 167.

⁷²³ Vural, A. M. (1997). *Bir İletişim Kurumu Olarak Yerel Basının Kamuoyu Oluşumu Sürecindeki İşlevi ve Yerel Basın-Kamuoyu İlişkileri Eskişehir Basını Örneğinde Bir Uygulama*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 102.

⁷²⁴ Alican, C. (1974). “Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Gazete ve Halk Eğitimi”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın ve Yayın Yüksekokulu Yıllığı-1973*. Ankara: Sevinç Matbaası, s. 213-240.

“—Kozahanedeki isyandan haberiniz var mı?
 Demir titredi, yavaşça:
 —Kulağıma çalındı...
 —Bunun hakkında ne düşünüyorsunuz?
 —Hiç... Kumandan, gözlerini dikerek baktı ve bir müddet sükûttan sonra:
 —Bu isyanı teşvik etmekle itham ediliyorsunuz.”⁷²⁵

Kitle iletişim aracı olan gazete tarafından yayılan mesaj ya da düşünce, toplum üzerinde tutum değişikliğine yol açar. Bu mesajlar, toplumun ya yeni kanaatler edinmelerini ya da daha önceki kanaatlerini daha da pekiştirmelerini sağlar. Toplumun düşünceleri üzerindeki bu etkisiyle basın, kamuoyunun oluşumu ve şekillenmesinde iki yönlü anahtar rolü oynar.⁷²⁶ Yukarıda verdiğimiz diyalogdan anlaşılacağı üzere Demir, gazetesinde işçiyi patron aleyhine teşvik eden makaleler yazdığı gerekçesiyle sorgulanır. Demir’in amacı yazdıklarıyla işçiyi isyan ettirmek değil, hem patronların insafa gelmesini sağlamak hem de işçiye haklarını göstererek onların bilinçlenmesini sağlamak ve kamuoyu oluşturmaktır. Başka bir ifadeyle Demir, gördüğü usulsüzlükleri toplum adına izleyip kanıtlar toplayarak haksızlıkları ifşa edip kamuoyunu yönlendirmeyi amaçlar. Toplumsal bir yaraya parmak bastığı için önem taşıyan yazılar, işçinin içinde bulunduğu sorunları ve işverenlerin ihlallerini gündeme taşıyarak toplumun bu konuda dikkatini çekerek kamuoyunu yönlendirir. Basın, elinde bulundurduğu kamuoyunu yönlendirme gücü sayesinde işçinin sorunlarının gündeme gelmesini sağlar ve bu sorunların çözüme kavuşması için ön ayak olur.

Cevdet Kudret’in “Süleyman’ın Dünyası” üst başlığıyla yayımladığı üçlemenin ikinci kitabı olan *Havada Bulut Yok*’ta Kayseri’de edebiyat öğretmeni olan Süleyman, *Yarım Adam*’daki Demir’le aynı amacı güder. Öyle ki Kayseri’deki yoksul halkı bilinçlendirmek ve onların gözlerini açmak amacıyla bir yazı serisi kaleme alır. İstanbul’dan Anadolu’ya gelişle birlikte buradaki sefaletin, sınıflar arası ekonomik ya da sosyal dengesizliğin ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra türeyen zenginlerin farkına varan Süleyman, toplum düzeninde ortaya çıkan bütün aksaklıkların eleştirisini de yapar:

“Baktı; bir çocuk, elektrik direğine omzunu dayamış, sokak lambasının ışığında bir kitap okuyor. Merak edip yaklaştı. Kendi sınıfından bir çocuk. Sordu:
 —Sen misin Renzi? Ne yapıyorsun burada?
 Çocuk, ayak seslerini duyunca toparlanmıştı. Kısa bir duraksamadan sonra konuştu:

⁷²⁵ Ülken, a.g.e., 2012, 255.

⁷²⁶ Tosun, G. (Haziran 1994). “Kamuoyunun Oluşumunda Kitle İletişiminin Rolü ve Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Basının Etkisi”. *Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 178.

—Derse çalışıyorum.

—Burada mı?

—Evet.

Süleyman, elini uzatıp kitabı aldı, kapaktaki yazıyı okudu: Tarih.

Başını kaldırıp baktı: on beş-on altı yaşında bir çocuk. Gündüzleri okulda, dokuzuncu sınıfta, geceleri sokak lambasının altında. Süleyman kitabı geri verirken, gözlerinin önündeki şekil değişti, yerini çamaşırcı Hatice Kadın'ın oğlu Behçet'e bıraktı. Artık bu karşısındaki insan, öğrencisi değil, kendi sınıf arkadaşıydı. Evinin penceresinde oturup sokak lambasından çalabildiği birkaç tel ışıkla derse çalışan Behçet. Demek o zamandan beri durumu daha da kötüleşmiş; eskiden hiç değilse penceresinde oturduğu bir evi vardı, demek şimdi o da yok; şimdi sokakta, elektrik direğinin dibinde okuyor.

—Behçet, nasıl oldu da...

—Ben Behçet değilim efendim, Remzi'yim.

Gözlerinin önündeki şekil yine birdenbire değişti. Evet, karşısındaki çocuk Behçet değildi. Ne oluyordu? Sarhoşlukla hayal mi görüyordu? Eliyle alnını ovuşturdu.

—Evet, sen Behçet değilsin, Remzi'sin; ama yine de Behçet'sin!

—Değilim efendim.

—Peki, değilsin.

Bir şeyler daha söyleyecekti, söylemedi, sadece:

—Yarın gel de, okulda beni gör, diyebildi ve arkasını dönüp hızlı hızlı uzaklaştı. Yürürken kendi kendine söyleniyordu: 'Zavallı Behçet!.. Zavallı!.. Behçet!.. Remzi!.. Zavallı!..'727

Öğrencisi Remzi ve çocukluk yıllarından arkadaşı Behçet arasında benzerlik kuran Süleyman, geçmişte var olan yoksulluğun, yaşadığı dönemde artarak devam ettiğini gittiği Anadolu şehrinde anlar. Bundan ötürü büyük bir üzüntü duyarak insanları nasıl bilinçlendirebileceği konusunda çareler arar. İdealist öğretmen kimliğiyle parası olmadığı için okumakta zorlanan çocuklara iş imkânı, kalacak yeri olmayanlara yurt imkânı, gece ışığı olmayanlara da çalışma odaları sağlama gibi projelerini hayata geçirmeye çalışır. Bir süre sonra da sadece belirli bir kesime elinin ulaşabildiğini ve yardımının dokunduğunun, asıl amacının toplumu bu konuda bilinçlendirmek olduğunun farkına vararak konuyla ilgili yazı kaleme alıp kamuoyunu bilinçlendirmeyi düşünür. Çevresindeki aydın diye geçinen insanların kendisinden önce bu adaletsizliklere gözlerini yumarak düzene ayak uydurmasını eleştirir:

“Kör olmadığını bilmek, fakat baktığı halde hiçbir şey görmemek, Süleyman'a kafası olduğu halde düşünmeyen, kalbi ve sinirleri olduğu halde hissedemeyen insanları düşündürdü; onlara kızmak değil, acımak gerektiğini anladı. Yatak komşuları ıyumuştı. Onların soluk alışlarını dinledi, hepsinden başka sesler çıkıyordu. Düşünceyle ilişiği kesilen insanın eriştiği rahatlığa imrendi; insanı rahatsız eden şeyin, onu insan yapan düşünce olduğuna şaşı.”728

⁷²⁷ Solok, a.g.e., 2012, 70.

⁷²⁸ Solok, a.g.e., 2012, 34.

Süleyman, “Yoksulluğun Kaldırılması” başlıklı bir makale yazar. Makalesinin *Dünyaya Bakış* dergisinde yayımlanmasıyla insanlar Anadolu’nun içler acısı durumundan haberdar olarak bilinçlenseler de bu makalesi, Süleyman’ın mesleğinden ihraç edilmesine sebep olur.

Nasıl *Yarım Adam*’da Demir ve *Havada Bulut Yok*’ta Süleyman, halkın sorunlarını dile getirerek bu konuda bir kamuoyunun oluşmasını sağladılarsa Refik Erduran’ın *Yağmur Duası* romanındaki Ferhat Gürz de köy ve köyde yaşayan halkın sorunlarından bahsederek Anadolu halkının durumu hususunda kamuoyunun dikkatini çeker. Ferhat Gürz’ün çalıştığı gazetenin patronu Şevki Bey, meşhur gazeteciyi Avusturya’dan gelen ve *Neue Wiener* gazetesinde çalışan Herr Mayer’i karşılaması için görevlendirir:

*“Evvvelki sene Avusturya’ya gittiğinde misafiri olduğun Neue Wiener gazetesi var ya? Bir muhabiri Orta Doğu turuna çıkmış, bugün üçte Yeşilköy’de olacak. Herifi karşılayıp gezdirmek lâzım. Benim arabayı al git; İstanbul’un düzgün yollarını, temizce taraflarını göster. Memleketimize hayran kaldığına filân dair bir beyanat koparmağa bak.”*⁷²⁹

Ferhat Gürz, Ankara foto muhabiri Seyfi’yi de alarak Mayer’i karşılar ve Mayer’in amacının I. Dünya Savaşı sırasında bulunduğu Anadolu’nun köylerini gezerek bu köylerin durumu hakkında bilgi toplamak olduğunu öğrenir. Durumu patronuna açıklayan Gürz, patronunun Avusturyalı muhabirle birlikte giderek köylere dair bir röportaj hazırlamasını istemesiyle içinde bulunduğu ortamdan uzaklaşarak farklı bir yolculuğa çıkar ve bu ilginç deneyimini *“Durmadan seyahat etmiş, dünyanın bütün acaip yerlerini görmüştüm ama hiçbirini beni kendi memleketimin hudutları içindeki bu değişiklik kadar şaşırtmamıştı. Birdenbire kendimi müphem bir surette alçalmış ve fakirleşmiş hissettim. Ve kızmağa başladım.”*⁷³⁰ sözleriyle açıklar. Çıktığı bu yolculukta önceleri hevesli olan Ferhat Gürz, bir an önce İstanbul’a dönüp kendi anlatımıyla eski “hovarda” hayatına ve “uydurma” yazılarına dönmek için can atar. Hem de yabancı bir gazetecinin, Mayer’in, kendi ülkesinin bu içler acısı durumunu yazarak bilgi vermesini istemez:

“Mayer yine haldır haldır birşeyler yazıyordu. «Yazsın bakalım kerata, milletine anlatsın kepezeliğimizi; heriflere eğlence lâzım.» diye için için homurdanarak doğruldum. Yüksek sesle; «Röportajınız enteresan oluyor mu, Herr Mayer?» dedim. «Oooo, nihayet

⁷²⁹ Erduran, a.g.e., 1974, 19.

⁷³⁰ Erduran, a.g.e., 1974, 34.

uyanabildiniz! Bu kasabanın havası insanı anestezi gibi uyuşturuyor galiba?» diye güldü ve ciddileşerek ilâve etti: «Röportaj için asıl iyi durumu bugün göreceğiz. Bakalım köyleriniz ne âlemde?»⁷³¹

Ferhat Gürz, patronu Şevki Bey'in tembihlediği gibi, Mayer'in ülkesini öven bir yazı kaleme almasını ister ve Anadolu'nun "verimsiz, susuz, ağaçsız" hâli karşısında utanır ve Mayer'in ülkesi hakkında olumsuz değerlendirmeler yapıp bunu yazısında dile getirerek ülkesini küçük duruma düşüreceğini düşünerek kızar. Demokratik toplumlarda kamuoyunun oluşumuna büyük katkı sağlayan basın, kamu çıkarı adına da çeşitli yönlendirmeler yapar. Çevresinde gelişen olayları doğrudan öğrenemeyen bireyler, bu olaylar hakkındaki bilgileri basın aracılığıyla öğrenirler. Avusturyalı gazeteciyle birlikte çıktığı keşif gezisinden ilk zamanlar memnun olmayan ve bir an önce dönmek isteyen Ferhat Gürz'ün, gittiği köylerden birinde bu fikri değişir. Anadolu'nun hâlini halka anlatarak onları bilgilendirmeyi ve bu konuyla ilgili kamuoyu oluşturarak yardım toplamayı düşünür. Basının kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme gücünün farkında olan Ferhat Gürz, gazetesi ve yazılarıyla çeşitli yönlendirmeler yapar. Gazetecinin gittiği köylerden biri olan Pınarlı'da tanıştığı öğretmen Gülizar ile gazeteci Gürz arasında şu konuşmaya şahit oluruz:

««(...) Siz şimdi beni bırakan da söyleyin bakalım, bu sabah köyü gezdiniz mi?»
 «Gezdim.»
 «Fecaatini gördünüz mü?»
 «Gördüm.»
 «Yazacaksınız, değil mi?»
 «Evet.»
 «Yani köyünüz üstüne realist bir röportaj yapmamı mı istiyorsunuz?»
 «Evet.»
 «Ne faydası olacak?»
 «Herkes okuyacak, köy davasına ilgi duyacak. Fena mı?»
 «Aynı konuda bundan önce de çok realist, çok dokunaklı şeyler yazıldı. Herkes okudu, hattâ basın altüst oldu. Vah vah denildi. Nedir bu köylerin hali denildi. Sonra? Sonrası hiç? Bize bereket lâzım, merhamet değil.»
 «İyi ya işte, bu dediğinizi de yazın röportaja.»
 «Kuru kuruya röportajla olmaz. İçinde pratik bir teklif bulunması lâzım... Açık, kat'î, dramatik bir şey.»⁷³²

“Basın, kamuoyunun bir şekilde aynası durumundadır. Kamuoyunda oluşan düşünceler, fikirler, görüşler, sorunlar, dilekler vb. halka ve yetkililere, basın tarafından

⁷³¹ Erduran, a.g.e., 1974, 35.

⁷³² Erduran, a.g.e., 1974, 86-87.

yansıtılmaktadır.”⁷³³ Bu nedenle Gülizar, ülkesinde meşhur bir gazeteci olan Ferhat Gürz’den gelişmemiş köyü, Pınarlı, hakkında bir yazı yazmasını ve köy sorunlarına dikkat çekmesini ister:

“(…) Şimdi sizden ricam şu: eğer bu kasacık dostluğumuza zerre kadar kıymet veriyorsanız, ne olur, yazacağınız röportaj lâfta kalmasın. Belki bir faydası dokunur bu sefer. Su bendinden filân geçtik, bir büyücek ilkokul binası yapılırsa, bir de yeni öğretmen gönderilse kârdır. İlerde gösterebileceğiniz faydalı bir iş yapmış olmak istemez misiniz? Öyle bir röportaj meslek hayatınızda bir âbide gibi kalır.”⁷³⁴

Ferhat Gürz, bunun öncesinde gazetesinin bir şehitlik abidesi için yardım kampanyası başlattığını ve bu yardım kampanyasında yüz binlerce lira toplandığını dile getirerek halkın köy için de yardımlarını esirgemeyeceğini düşünür ve Gülizar’ın bu isteğine kayıtsız kalmayarak Pınarlı köyünü model bir Türk köyü hâline getirme maksadıyla yardım kampanyası başlatmaya karar verir:

“Fotoğrafçılar, klişeciler, ressamlar, reklâm filmcileri, mürettepler, baska ustaları, müvezziler, posta memurları ve hattâ nakdiyecilerden kurulu bir ekip günlerce çalıştı. (...) Nihayet, ayın on beşinde, bütün hazırlıklar tamam oldu. Ayın on altısında, o güne kadar Türkiye’de hiçbir münasebetle yapılmamış genişlikte bir reklâm kampanyası başladı. Memleketin bütün büyük şehir ve kasabalarında, bilhassa İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Eskişehir, Gaziantep, Kayseri, Konya, Erzurum ve Sivas gibi nüfusu 50,000 den fazla merkezlerde, afişler, tabelâlar, reklâm filmleri, mahallî gazetelerin son sayfaları, sokaklarda dağıtılan broşürler, hoparlörlü otomobiller vesaire bizim gazetede Ferhat Gürz’ün yirmi beş Nisanda yeni seyahat hâtıralarını anlatmağa başlayacağını haber verdiler. Radyolar bir hafta müddetle her gün, her saat aynı lâfi tekrarladılar.”⁷³⁵

Basın, kamuoyunu dolaylı ya da dolaysız, olumlu ya da olumsuz, az ya da çok etkileme ve yönlendirme gücüne sahiptir. Kayıhan İçel’in belirttiği gibi basın, bir taraftan kamusal iradeyi açıklarken, diğer taraftan da kamusal iradeye yön veren motor durumundadır.⁷³⁶ Diğer bir ifadeyle insanların kanaatlerini değiştirmek ya da güçlendirmek için kullanılabilen basının toplumdaki ortak kanaatlerin, duygu ve taleplerin oluşmasına yardımcı olduğu söylenebilir.

⁷³³ Bülbul, A. R. (2001). *İletişim ve Etik*. Ankara: Nobel Yayınları, 40.

⁷³⁴ Erduran, a.g.e., 1974, 89.

⁷³⁵ Erduran, a.g.e., 1974, 110.

⁷³⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: İçel, K. (1986). “Günümüzde Basının Kamusal Görevleri”. *Genç Gazeteciler Eğitim Semineri*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

3.1.2.1.2. Basının kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme gücünün kişisel çıkarlar doğrultusunda kullanılması

Gelişen olaylardan kamuoyunu haberdar etmekle yükümlü olan basın, “(...) çeşitli faaliyetler, çalışanlar ve üretim ilişkileri ile birlikte bireylerin bilgi, kanaat, tutum, duygu ve davranışları üzerinde önemli bir etkileme alanıdır.”⁷³⁷ Diğer bir ifadeyle “toplum üzerinde bu kadar etkili olan medya, gündemi belirleyerek, kitlesel, geniş davranış, tutum değişikliklerine neden olmakta böylece istendik yönde kamuoyu oluşumuna imkân vermektedir.”⁷³⁸ Kurmaca dünyanın kapılarını açan romanlarda da birçok roman kişisi tarafından basının tanımı yapılır ve basının işlevlerinden bahsedilir. Yani romanların itibarı dünyasında romanda yer alan yazar ya da gazeteci roman kişilerince basının dile getirilen görevleriyle ve yapılan farklı tanımlarıyla karşılaşmamız mümkündür. Basının işlevlerinden biri olan kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme işlevi, toplumsal çıkarlar doğrultusunda kullanıldığı gibi bazı basın çalışanları tarafından kişisel çıkarlara da alet edilebilir. Basının kamuoyu oluşturma gücünün farkında olan ve bu doğrultuda basını kullanmak isteyen Orhan Pamuk’un *Kara Kitap*’ındaki gazeteci Neşati’dir:

“Şehrikalp Apartmanının kapısından çıkıp karşı kaldırıma geçti. Kimse görmemişti ya da gören arkasından seslenmemişti. Hava açık, gök kış mavimsiydi; kaldırımlar kar, buz ve çamurla kaplıydı. Çocukluğunda her sabah dedeyi tıraş etmeye gelen ve daha sonraki yıllarda da Celâl’le birlikte gittikleri Venüs berberinin pasajına girip en uçtaki dükkâna, anahtarçıya, Celâl’in dairesinin anahtarını bıraktı. Köşedeki gazeteciden Milliyet aldı. Bazı sabahlar Celâl’in kahvaltı ettiği Sütiş Muhallebicesine girip kendine sahanda yumurta, kaymak, bal ve çay ısmarladı. Kahvaltısını ederken, Celâl’in köşe yazısını okurken, Rüya’nın okuduğu dedektif romanlarının kahramanlarının da, birçok ipucu içine anlamlı bir hikâye yerleştirebildikleri zaman, kendilerini şimdi kendisinin hissettiği gibi hissetmeleri gerektiğini düşündü. Şimdi esrarı çözecek anlamlı bir anahtar bulduktan sonra, bu anahtarla yeni kapılar açacak dedektif gibi hissediyordu kendini.

Celâl’in gazetedeki yazısı cumartesi günü Galip’in yedekler dosyasında gördüğü son yazıydı ve bütün o yazılar gibi eskiden de yayımlanmıştı, ama Galip harflerin ikinci anlamını çözmeye girişmedi bile. Kahvaltısını ettikten sonra, dolmuş kuyruğunda beklerken bir zamanlar olduğu kişi ve o kişinin yakın zamana kadar yaşadığı hayat geldi aklına: Sabahları dolmuşta gazete okurdu, akşam eve döneceği saati düşünürdü, evde, yatakta uyuyan karısını hayal ederdi. Gözlerinin kenarlarında yaşlar birikti.

Dolmuş Dolmabahçe Sarayının önünden geçerken, ‘Dünyanın tepeden tırnağa değiştiğine inanıvermesi için insanın,’ diye düşündü Galip, ‘kendisinin bir başka biri olduğunu anlatıvermesi demek ki, yetiyormuş.’ Dolmuşun pencerelerinden seyrettiği eskiden bildiği İstanbul değil, esrarını yeni anladığı ve sonraları üzerine yazacağı başka bir İstanbul’dı.

Gazetede, yazı işleri müdürü, ‘servis şefleri’ ile toplantıdaydı. Galip, kapısını tıklatıp biraz bekledikten sonra Celâl’in odasına girdi. İçeride, masanın üzerinde, eşyalarla Galip’in son

⁷³⁷ Hansoy, a.g.e., 2012, 77.

⁷³⁸ Banar, S. (2006). “Türkiye’de Haber Verme İşlevinin Kişilik Hakları ve Etik Yaklaşımına Değerlendirilmesi”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 126.

gelişinden beri hiçbir değişiklik olmamıştı. Celâl'in masasına oturup acele acele çekmecelerini karıştırdı. Eski açılış kokteyli davetiyeleri, sol ve sağ çeşitli siyasal fraksiyonlardan yollanmış bildiriler, geçen gelişinde gördüğü gazete kesikleri, diğmeler, kravat, kol saati, boş mürekkep şişeleri, ilaçlar ve geçen gelişinde dikkat etmediği kara gözlükler... Kara gözlükleri gözüne takıp Celâl'in odasından çıktı. Yazı işlerinin geniş odasına girdiğinde polemikçi ihtiyar yazar Neşatî'yi masasında çalışırken gördü. Hemen yanı başında, geçen gelişinde magazin yazarının oturduğu sandalye boştu. Galip oraya geçip oturdu. Bir süre sonra, 'Hatırladınız mı beni?' diye sordu ihtiyar adama.

(...)

'İçerde yazı işlerinde toplandılar,' dedi ihtiyar köşe yazarı. 'Yeni yazı vermiyor diye artık kapı önüne koyacaklar senin Celâl amcanı. Söyle ona, onun köşesinde, ikinci sayfada yazmayı bana önerecekler, ama reddedeceğim.'

'Önceki gün, 1960'lı yılların başında birlikte bulduğunuz o askeri darbeyi anlatırken, Celâl de sizden hep sevgiyle söz etti.'

'Yalan. Darbeye ihanet ettiği için benden de, hepimizden de nefret eder o,' dedi ihtiyar köşe yazarı. Hiç yadırgamadığı kara gözlükleriyle artık eski Beyoğlu gangsterlerinden çok bir 'üstad'a benzemişti. Darbeyi sattı. Tabii sana bunları böyle anlatmamış, her şeyi kendisinin düzenlediğini söylemiştir, ama her zamanki gibi senin Celâl amcan, olaylara yalnızca başarıya herkes inanmaya başlayınca katıldı. Ondan önce, Anadolu'nun dört bir yanına dağılan o okuyucu ağları kurulurken, piramitler, minareler, mason sembolleri, tepegözler, esrarengiz pergeller, kertenkele resimleri, Selçuklu kubbeleri, işaretli Beyaz Rus banknotları, kurt kafaları elden ele dolaşırken, Celâl yalnızca artist resmi biriktiren çocuklar gibi okuyucularının resimlerini biriktiriyordu. Bir gün mankenler evi hikâyesini icat etti, başka bir gün karanlık gecelerde kendisini dar sokaklarda izleyen bir 'göz'den söz etmeye başladı. Anladık ki o da aramıza katılmak istiyor, razı olduk. Sütunlarını davaya açar diyorduk, askerlerin bazılarını da belki o sürikler diyorduk. Ama ne süriklemek! O sıralarda etrafta bir sürü meczup, anaforcu, senin F.M. Üçüncü cinsinden adam vardı; ilk iş, hemen onları kafakola aldı. Sonra şifrelerinden, formüllerinden, harf oyunlarından yararlandığı karanlık bir başka takımla ilişki kurdu. Her birini yeni bir zafer olarak gördüğü bu ilişkilerinden sonra, bizlere gelir, ihtilâl gününden sonra oturacağı koltuk konusunda pazarlık ederdi. Pazarlık gücünü artırmak için, o sıralar bazı tarikat kalıntılarıyla, Mehdi'yi bekleyenlerle ya da Fransa'da, Portekiz'de pinekleyen Osmanlı şehzadelerinden haber aldıklarını söyleyenlerle görüştiğini ileri sürdü; hayâli kişilerden sonraları bize göstereceği mektuplar aldığını, evinde kendisini ziyarete gelen paşa ya da şeyh torunlarının kendisine surlarla dolu ehvazmaları ve vasiyetler bıraktıklarını, gece yarları tuhaf kişilerin gazeteyle kendisini görmeye geldiklerini iddia etti. Hepsini kendi uydurmuştu bu kişilerin. Aynı günlerde, daha doğru dürüst bir Fransızcası olmayan bu adam, ihtilâlden sonra dışişleri bakanı olacağı söylentisini de yaydığı için, bu balonlardan birini söndüreyim dedim. O sıralarda yazılarında efsanevi bir karanlık adamın vasiyeti dediği birtakım hikâyelerden söz ediyor, tarihimize ilgili bilinmeyen bir gerçeği açığa vuracak bir kumpasın peygamberler, Mehdiler ve kıyamet lakırdılarıyla dolu zırvalarını kaleme alıyordu. Oturdum İbni Zerhânî'yi ve Bottfolio'yu da işin içine katarak köşemde gerçekleri gösteren bir yazı yazdım. Korkakmış! Hemen bizden koptu ve öteki gruplara katıldı. Genç subaylarla daha sıkı ilişkisi olan yeni dostlarına, benim hayâli dediğim kişilerin yaşadıklarını kanıtlamak için, geceleri kıyafet değiştirip, kahramanlarının kılığına girdiğini anlatırlar. Beyoğlu'nda bir gece bir sinemanın kapısında Mehdi ya da Fatih Sultan Mehmet olarak gözükmüş, filmin başlamasını bekleyen şaşkın kalabalığa, bütün milletin kalık değiştirerek başka hayatların içine girmesi gerektiğini vaz ediyormuş: Amerikan filmleri de yerli filmler kadar umutsuzmuş; onları artık taklit etme şansımız bile yokmuş. Sinemadaki kalabalığı Yeşilçam Sokağı'ndaki yapımcılar aleyhine kıskartmak, peşinden süriklemek istemiş. Yalnız yazılarında sık sık sözünü ettiği kenar mahallelerdeki dökümü ahşap evlerde, İstanbul'un çamurlu sokaklarında oturan 'sefil küçük burjuvalar' değil, bütün Türk milleti, şimdi olduğu gibi o sıralarda da bir 'Kurtarıcı' bekliyordu. Askeri darbe olursa ekmeğin

*ucuzlayacağına, günahkârlar işkenceden geçirilirse cennetin kapılarının açılacağına her zamanki içtenlik ve umutla inanıyorlardı. Ama onun herkesi kendine bağlama merakı yüzünden, açgözlülüğünden, darbeci takımlar birbirine düştü, askeri darbe yattı, yola çıkan tanklar gece radyoevine değil, gerisin geri kışlarına gittiler. Sonuç: Gördüğün gibi hâlâ sürünüyoruz, Avrupalılardan utandığımız için de, arada bir oy veriyoruz ki, yabancı gazeteciler gelince artık onlara benzediğimizi gönül rahatlığıyla söyleyebilelim. Bu demek değildir ki umutsuzuz ve hiçbir kurtuluş yolu yok. Var bir kurtuluş yolu. İngiliz televizyoncular Celâl Efendiyle, değil benimle konuşmak isteselerdi, onlara Doğu'nun, daha on binlerce yıl mutlulukla nasıl Doğu kalabileceğinin sırrını anlattırdım.*⁷³⁹

Kara Kitap'taki Milliyet gazetesinin ihtiyar gazetecisi Neşati, basının kamuoyunu yönlendirme gücünün farkındadır ve bu yüzden basını, rejimsel bir baskı unsuru olarak görür. Bununla birlikte sütunlarını siyasal davaya açmayan Celâl'i ve basının yeterince siyasî olaylara yer vermemesini eleştirir.

Elindeki gücü etik olmayan bir şekilde kişisel çıkarlarını düşünerek kullanan basın çalışanları arasında Naci Sadullah Daniş'in *Günah Gönüllüleri* isimli romanındaki Celâl'i verebiliriz. Gazetecilerin bütün feragatli ideal budalaları gibi kabiliyetlerinin ve gayretlerinin meyvelerini başkalarına yediren insanlar olduğunu düşünen Celâl; kılığı bozuk, kalender bir yazıcının ya da insanların arasında suçlu bir gölge gibi dolaşan muhabirin aşağılanan ve hor görülen bir adam olduğunu savunur. Bütün bunlarla birlikte bu kişiler, cemiyetin içtimai nizamını düzeltebilecek yahut bozabilecek, itibar gören insanların geleceklerini ve şöhretlerini hazırlayabilecek veya elinden alabilecek güce de sahiptirler. Celâl, basının bu rolünün önemini ispat eden bir anısından bahseder: Gününün meşhur profesörlerinden birisi, on yıl önce imtihanını yeni vererek bir hastanede uzman olarak işe başlar. Günün birinde doktor, sahipsiz bir hastanın canına mal olan ve suçlu damgası yemekten kurtulamayacak bir hata yapar. Bu hata örtbas edilmeye çalışılsa da gizlenen sırrın kapalı perdesi aralanır. En karanlık olayların bilmecelerini çözmekte usta olan gazeteciler, olayın peşine düşerler. Ancak doktorla aralarında ahbablık olan zamanın meşhur gazetecilerinden biri sayesinde doktorun sırlarını örten aralanmış perdenin delik deşik edilerek hadisenin açığa çıkması engellenir. Olayları kısa bir zamanda büyük kitlelere yayan ve geniş kitlelerin düşüncelerine yön veren basın, insanların düşüncelerinin şekillenmesinde pay sahibidir. Celâl'in anlattığı bu olayda basının kamuoyunu oluşturma gücünün kullanılmamasının doktorun meslekî anlamda kurtulmasını sağladığı anlatılarak bazı durumlarda gazetecilerin basının bahsi geçen işlevini kullanmadıkları üzerinde durulur.

⁷³⁹ Pamuk, O. (2016). *Kara Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 330-335.

Elindeki kamuoyunu yönlendirme gücünün farkında olan ve en olmayacakları bir hafta içinde meşhur edebilecek kalemi olduğuna inanan Celâl, yukarıda anlattığımız olaydan sonra kalemini kimseyi hoşnut etmek ya da yardım ederek yükseltmek amacıyla kullanmama kararı alsa da bu kararını Hicran için bozar. Güzel bir sesi olan Hicran'ı memleketin en tanınmış sanatçısı yapmak için basının gücünü kullanır. On küsur yıldır içinde tek adım ilerlemeden yaşadığı gazetecilikte, işe kendisiyle başlayan arkadaşlarının birer gazete sahibi olmasıyla övünen ve diğer gazetelere haber sızdıran bir casus olan İrfan Raci'yi gazetesindeki odasına çağırarak Hicran'la alakalı aslında doğru olmayan bilgiler verir:

*“Bundan iki sene evvel, bütün Avrupa matbuatı, Hicran adında bir Türk kızının musikide gösterdiği hudutsuz istidattan bahsetmişlerdi. Fransada konservatuvanı birincilikle bitiren bu kimsesiz kızın tahsil masraflarını, Mısırlı zenginlerden biri görmüş. Mısırlı zengin, bir müddet evvel İstanbula gezmeye gelmiş. Hicranı, kendisinden sadaka isterken görmüş. Kızı hem çok cana yakan, çok sevimli bulmuş; hem de hayli sevmiş; ve derhal otomobiline almış. Bu talihi tesadüf, kızı en fena âkabetlerden kurtarmış. Hicran, bu eşi kat görülen hayırlı zenginin kendisine yaptığı maddî, manevî yardımlara lâyık olabilmek için âzamî gayreti göstermiş. Bu gayretin semere vermesinde, geniş musiki istidadının da sonsuz yardımı olmuş. Ve Hicran, konservatuvanı bitirince, büyük bir alâka ile ve takdirle karşılanmış.”*⁷⁴⁰

Bir konuya ya da olaya dikkat çeken basın, kamuoyu tarafından dikkat çekilen konunun önemli olarak değerlendirilmesine katkı sağlayabilir ve bu doğrultuda kendine bir kamuoyu yaratarak aslında kendi savunduğu fikirleri, kamuoyuna benimsetebilir. İşte Celâl, empoze etmeye çalıştığı fikri toplumun çoğunluğuna ait bir fikirmiş gibi göstererek insanlarda çoğunluk duygusu uyandırıp onları bu fikirlere inandırmak için gazetesini kullanır ve kamuoyunun dikkatini bu konuya zorla çeker, yani bir bakıma gündemi kendisi belirler. Bütün bu aslı olmayan bilgileri Raci'ye anlatan Celâl, Raci'nin önemli gibi gösterdiği bilgileri diğer gazetelere söyleyerek Hicran'la alakalı kamuoyu oluşturmayı düşünür. Celâl; Avrupa gazetelerinde sık sık Hicran'dan bahsedilen yazılar gördüğünü, en değerli ve tanınmış musiki uzmanlarının onun hakkında olumlu tenkitler neşrettiğini, yüz binlerce okuyucusu olan mecmuaların Hicran'la yapılmış mülakatlar bastığını, bunların da Hicran'a epey bir şöhret kazandırdığını, bu ünlü ismin on beş güne kadar İstanbul'a döneceğini ve burada bir konser verme niyetinde olduğunu belirtir. Raci'nin, anlattığı havadisi casusluğunu ettiği gazetelere taşıyacağından emin olan Celâl, bununla birlikte,

⁷⁴⁰ Daniş, a.g.e., 1942, 83.

tesadüfün dilencilikten ses kraliçeliğine yükselttiği bir kadının hayatı, en alakasız insanları bile meraklandıracağından Hicran'ın gazetelerde isminin ve hikâyesinin çıkmasıyla büyük bir üne kavuşacağından da emindir. Bütün gazeteler, büyük sanatkâr olarak gösterdiği Hicran'ın gelişine ve hayatına sayfalarının en seçkin makamlarını ayıracak ve böylelikle Türk matbuatı, Hicran'ın bedava reklamını yaparak kamuoyu oluşmasını sağlayacaktır. Bir olay hakkında bilgi edinmek istediğimizde başvurulacak en önemli kaynaklardan olan basının kamuoyu oluşumundaki etkisi, Celâl tarafından farklı amaçlar için kullanılır. Öyle ki kişisel bir meselesi amacıyla, Hicran'ı şöhrete kavuşturmak amacıyla, basını kullanarak kamuoyuna yön veren Celâl, insanların kanaatlerinin oluşmasında belirleyici bir rol üstlenir.

Reşat Nuri Güntekin'in *Değirmen* romanına baktığımızda *Günah Gönüllüleri*'ndeki olaya benzer bir hadiseyle karşılaşırız. Bu romanda da *Günah Gönüllüleri*'ndeki gibi aslı olmayan bir olay hakkında kamuoyu yönlendirilir. Aslında olmayan bir zelzelenin Sarıpınar kasabasında meydana geldiğinin bütün gazetelere haber verilmesiyle “*egemen kültürün pazarladığı, teknolojisi geliştikçe kontrol ve denetleme mekanizmalarını arttırdığı, adeta bir tele ekran görevini üstlenen*”⁷⁴¹ basın, asılsız haberi vererek kamuoyu oluşturur. Bunun sonucunda da Sarıpınar kasabasına yardımlar gelir. İstanbul'daki bazı zengin Cava ve Sumatra Müslümanları, Sarıpınar'daki felaketzede insanlar için büyükçe bir yardım verirken Alman ve Avusturya elçileri Dolmabahçe Sarayı'na ve Babiâli'ye giderek üzüntülerini dile getirirler. Gelen yardımlarla kasabada birçok tamir, boya ve bina yapılırken artan para, ileriki zamanlarda kullanılmak üzere kasaba belediyesine kalır.

“*Basının oluşturduğu, sürekli ve etkin kamuoyu forumu, sürekli toplantı halinde olan ve bütün vatandaşların katıldığı farklı bir parlamentoyu andırır.*”⁷⁴² Dolayısıyla yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç temel güçten sonra dördüncü güç de denilen bu platform, insanlar üzerinde oldukça etkilidir. Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı*'nda gazetecilerin unutulmuş politikacıları anımsatarak bakanlık sandalyelerine ve Millet Meclisi'ne bile getirdikleri söylenir:

“*Salonun caddeye bakan bölümünde Burhan Tahir'i ve karısını gördüler. Gazeteler, onun '...' Bakanlığı'na getirileceğinden söz ediyor. Selâmi'nin yabancı olduğu bir taktiktir bu:*

⁷⁴¹ İnternet: <http://www.jurnal.net/arastirma/2008/11/18/ideolojik-duzen-1984-ve-medya.htm> 1 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

⁷⁴² Akarcalı, S. (1989). “Basının Görevleri ve Basın Özgürlüğü”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 44 (1), 268.

Kavaklıdere'deki villasında İstanbul gazetelerinin Ankara muhabirlerine rakı ve kadın ziyafetleri çektiği, Burhan Tahir'in '...' Bakanlığı'na atanacağı haberini bu ziyafet sofrasında kendisinin uydurduğu kuşkusuz! Gazetecilerin, unutulmuş politikacıları anımsatarak bakanlık sandalyelerine, Millet Meclisi'ne getirilmelerine neden oldukları sık görülür.⁷⁴³

Romanda, gazetecilik yapan Cemil Tayfur, adliye muhabirliği yaptığı zamanlarda arkadaşı olan bir avukatın cinayet davalarındaki savunmalarını olduğu gibi gazetede yazarak avukatın isminin duyulmasını sağlayıp kamuoyu oluşturur ve insanların düşüncelerini yönlendirir. Zira basının verdiği olaylar, halkın görüşlerini anlamlı bir şekilde etkiler ve kamuoyunun gündeminde önemli etkiler yaratır.

Refik Erduran'ın *Yağmur Duası*'nın meşhur muhabiri Ferhat Gürz, basını kendi çıkarları doğrultusunda kullanan bir başka gazetecidir ve gazetede yazdığı yazıları zaman zaman kamuoyunu yönlendirmek için kullanır:

“«Sizden bir ricam var Ferhat Bey.» demişti. «Anneannem hasta. Tedavisi için bu ilâçlar lâzımmış. Aradım, hiçbir yerde bulunmuyor. Aynı hastalıktan mustarip birçok tanıdıklarımız da var. Ne olur, gazeteye bir yazı yazsanız da hükûmet şunları getirtmenin bir çaresine baksın.» Ben işgüzarlık edip, «Acelesi varsa bir yolunu bulup hemen getirtelim.» dedimse de o acelesi olmadığını, ilâçların bir kere değil, devamlı surette gelmesi gerektiğini, zaten halkın da bu yüzden zarar gördüğünü ileri sürerek yazının çıkmasında ısrar etmişti. Sonunda da, «Ama sahi, siz yazı işleri müdürü değilsiniz ya! İstedığınız yazıyı koyduramazsınız değil mi?» demişti. Erkeklik belâsı, ben hemen ilâç listesini kapıp bizim ticaret muhabirinin ensesine binmişim; Ertesi gün gazetede, «Efendim, halkın sıhhatiyle oynamak ne demek! Memlekete türlü lüks eşya girerken zavallı hastalarımıza şifa verecek bu ilâçlar için döviz nasıl bulunamazmış?» diye celâlli yazılar çıkmıştı.⁷⁴⁴

Yakınlık kurduğu kadınlardan biri olan Jale ve Ferhat Gürz arasında geçen konuşmada Jale, Gürz'ün kimliğini kullanarak ilaçların getirtilmesiyle ilgili bir yazı yazmasını ister. Ferhat, gazeteci kimliğini kullanarak yazının çalıştığı gazetede çıkarak halkın ve yöneticilerin bu konuda bilgi edinerek kamuoyu oluşmasını sağlar. Görüldüğü gibi, gazetecinin çevresindekiler de basının kamuoyu oluşturma gücünün farkındadırlar ve onlar da gazetecinin kimliğinden yararlanmak isterler. Lakin Ferhat, Jale'nin getirtilmesini istediği ilaçların ithalatçısıyla anlaşarak getirtilen ilaçlar üzerinden kâr sağladığını öğrenince böyle bir işe alet olduğu için kendine kızar. Gazetesinde uydurma haberler yazan ve yer yer kendi kimliğini kullanarak halkı etkileyen Ferhat, gazeteci kimliğinin bir başkası tarafından kullanılmasını gururuna yediremez.

⁷⁴³ Aygen, a.g.e., 1983, 185.

⁷⁴⁴ Erduran, a.g.e., 1974, 7.

Çevresindeki kişilerin, basın çalışanlarının kimliklerinden yararlanmaya çalışma durumu, *Bir Kadının Penceresinden* ve *İstanbul Tehlikede* romanlarında karşımıza çıkar. Oktay Rifat'ın *Bir Kadının Penceresinden* romanında gazetecilik yapan komşusu Bedri Bey'in kimliğinden hareketle basının kamuoyu oluşturma gücünü kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışan Madam Seta ile karşılaşırız:

“Tam Yonca çıkmıştı ki kapı çalındı. Filiz kapıyı açıp da karşısında Madam Seta'yı görünce gözlerine inanamadı. Yakası beyaz tenteneli siyah, eski bir giysi vardı üstünde. Ayağındaki atkalı kara iskarpinler topuklarından dışa doğru yamulmuştu.

(...)

Biraz durduktan sonra:

— Birbirimizin çok yabancı değiliz, değil mi? diye sordu. Buraya gelmeye belki cesaret edemezdim, ama ne bileyim, bir sevgi beslerim size karşı. Bambaşka bir haliniz vardır sizin. Merhametli bir insan olduğunuz bellidir.

(...)

Durdu, gözlerini çevrede dolaştırdı, sonra Filiz'e dönerek:

— Ben bunları anlatmak için gelmedim size. Ama lafı açıldı mı anlatmadan edemiyorum.

Yine durdu. Kararsızdı.

— Bedri Bey gazetede çalışıyor, belki gazeteye yazar, bir faydası dokunur, diye düşündüm. Şimdi gazeteler yoksullara arka oluyor. Dertlerini, sıkıntılarını yazıyorlar. Bir faydası dokunuyor mu bilmem! Ev sahibi bizi evden attırmak için bahane arıyor. Bugün dilendiğimizi uydurdu, yarın orospuluk ettiğimizi söyler. Kirayı arttırabilirsek, biz de herkes gibi oluruz. Sadakayla yaşamak ayıp değil. Eski evlialar, azizler sadakayla yaşarlardı.

(...)

— Ama ben derdimi dökmeye gelmedim size. Acaba Bedri Bey'in elinden bir şey gelmez mi? Hani dert köşeleri var gazetelerde.

(...)

*— Acaba Bedri Bey bize bir şey yapamaz mı, kurtaramaz mı bizi bu ev sahibinin belasından?*⁷⁴⁵

Maddî durumu iyi olmayan Madam Seta, Bedri'nin eşi Filiz'e ev sahibiyle yaşadığı sorundan dolayı ev sahibinin onları evden attırmak için bahane aradığını söyleyerek Filiz'den yardım ister. Filiz'in Bedri'yle konuşmasını isteyen Madam Seta, Bedri'nin bu konuyu gazeteye yazarsa onlara bir faydası dokunacağını dile getirir. Öyle ki gazetecilerin yoksullara arka çıkarak onların sıkıntılarını ve dertlerini gazetelerine yazdıkları takdirde bir kamuoyu oluşacağına ve böylelikle ev sahibinin onları evden atmaktan vazgeçeceğine inanır. Görüldüğü gibi Madam Seta, gazeteci komşusu Bedri'yi kullanarak sıkıntı yaşadığı konuda yazılan haberin halkın genel düşüncesini değiştireceğini düşünerek basını, kendi işlerini yoluna koymak için kullanmaya çalışır.

⁷⁴⁵ Oktay Rifat, ag.e., 2014, 48-52.

Basın kanalıyla oluşacak kamuoyunun ne kadar önemli olduğu Ümit Deniz'in polisiye romanı *İstanbul Tehlikede* romanında da belirtilir. Kendini dans yıldızı olarak tanıtan Amber Can, ünlü gazetecilerden Murat Davman'ın hakkında yazı yazması sonucu filmcilerin kapısında kuyruk oluşturacağını söyleyerek Murat'tan kendisiyle bir röportaj yaparak kamuoyunun ilgisini çekmeyi arzu eder:

“— ‘Senin bir röportajını yapıp Avrupa mecmualarına göndereyim mi?’
Fıkara’yı 12 den vurmuştum. Birden gözleri sızıldı, gayri ihtiyarî yanına sokulup başını omzumuna dayadı içini çekerek:
 — ‘Hiiii... Sahi mi?’
Sonra birden toparlanıp kendini çekti. Bakışlarında inanmaz, hattâ dargın bir ifade belirmişti.
 — ‘Alay etmeyin benlen. Biliyorum siz hiç artist röportajı yapmamışsınız. Bunu bütün yıldızlar da biliyor.’
 (...) *Sonra kedi gibi tekrar bana sokuldu. Başını omzumuna dayayıp bir yandan parmağı ile kravatımı okşayarak mırıldanmaya başladı.*
 — ‘Sahi Murat yapar mısın röportajımı? Zira sen bir yazı yazsan iki güne kalmaz beni filmciler kapışmaya başlar.’⁷⁴⁶

Murat Davman'ın gazetesinde yazacağı bir yazının insanı rezil edebileceği gibi vezir de edebileceğinin farkında olan Amber Can, basını kişisel çıkarları doğrultusunda kullanarak film yapımcılarının dikkatini çekmeye çalışmak ister. Bu olayda da amaç aynıdır: Kamuoyu yaratarak insanları etkilemek.

Gülgün Tosun, toplumda bireyler ve çevre arasında iletişimi sağlayan kitle iletişim araçlarının, bir yandan önemli olgular ve olaylar hakkında kamuoyunu bilgilendirirken, diğer yandan da bu grupların kamuoyu niteliği taşıyan kanaatlerini yaydığını, böylelikle hem kamuoyunun oluşumu hem de topluma yansıtılması sürecinde etkili olduğunu savunur.⁷⁴⁷ Toplumsal bir kurum olması dolayısıyla basının ticarî kazancın ötesinde bir görevi vardır. Ancak bazen basın, kamuoyunu ticarî çıkarlar doğrultusunda etkileyebilir. Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası*'nda gazetecilik yapan Kemal Rıfat ve bir arkadaşı Asım Taga arasında geçen konuşmada bir şirkette çalışan arkadaşı Asım'ın Kemal'den yardım istediğini görürüz. İş peşinde olan Asım, kendi şirketi ile bir Amerika şirketi arasında iş yapmaya çalışır. Asım, Kemal'den gazetelere haber uçurarak gazetelerde İstanbul Ekonomi Bankası ve Taga İthalat Şirketi ile Lehmann Tractor's Company'nin Türkiye'de bir traktör fabrikası kurmak hususunda anlaştıklarını yazan makalelerin çıkmasını

⁷⁴⁶ Deniz, Ü. (1970). *İstanbul Tehlikede*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 87-88.

⁷⁴⁷ Tosun, a.g.m., Haziran 1994, 178.

sağlamasını ister. Traktör fabrikası hakkında devamlı haber verilmesini sağlarsa, emrivaki yapıp bu haberlerin gerçeğe dönüşmesi için gerekli şartların oluşmasının yolunun açılacağını dile getiren Asım, Kemal'in de bundan maddî anlamda faydalanacağını da belirtir: *“Başkaları okuyacaklar: Traktör ithalcileri, memlekette traktör fabrikası kurmaya heveslenenler okuyacak! Karışacak piyasa! Amerikalıları sıkıştıracağız. Olur mu olmaz mı? Olmasına olur ama, Ankara'dakiler bu işe ne diyor acaba? Onları da kollamalı. Bakarsın, büyük çapta bir meseledir bu; Parti işi, Hükümet işi olmuştur.”*⁷⁴⁸ Bireyler üzerinde baskı yaratma gücüne sahip olan basını kullanarak kamuoyunu yönlendirmeyi amaçlayan Asım, Kemal'in gazeteci kimliğini ve gazetesinin kamuoyu oluşturma gücünü kullanmayı planlar. Zira Asım, ülkeyi yönetenler dâhil toplumun basın aracılığıyla haberdar olduğu belirli talepler karşısında bazı kararlar alabileceğinin farkındadır. Bu anlamda basının toplumsal gücünden sonuna kadar yararlanmayı ve kamuoyu desteğini kazanarak kâr etmeyi düşünür.

Kurtlar Sofrası romanında bahsini ettiğimiz kâr etme durumuyla Reşat Enis Aygen'in *Sarı İt* romanında da karşılaşırız. Bir gazetenin genel yayın müdürünü tanıyan ilaç fabrikası sahibi, müdürü arayarak Çeliktepe'de meydana gelen penisilin ampulünden zehirlenip ölen işçi kız hadisesi hakkında yardım ister. İlacın kendi fabrikalarının üretimi, ölen kızın da kendi işçilerinden biri olduğunu söyleyen fabrikanın sahibi Bay Bener, Savcılığın bu konuda soruşturma yaptığını, olayın haber olarak onlara intikal edeceğini belirttikten sonra bu olayı haber olarak gazetelerinde yayınlamamalarını ister. Böylelikle halkın konu hakkında bilgi sahibi olmasını ve gazetelerin konuyla ilgili kamuoyunu yönlendirmesini engeller. Gazetenin haberi atlaması karşılığında da gazeteleri için bir sayfalık reklam hazırlattığını, en geç bir saat sonra gazetenin elinde olacağını dile getiren Bay Bener, bununla birlikte fabrikalarının piyasaya süreceği kalp yetersizliğine karşı etkili olan yeni ilacın halka tanıtımını yaparak çıkacak ilaç hakkında kamuoyu oluşturmak için gazetelerinin yardımına ihtiyacı olduğu da sözlerine ekler: *“Bakteriyologlarımızın bir başarısı bu... Antalyada bulunan bir bitkiden çıkardılar... Kalp yetersizliğine en etkili ilâç diyor bakteriyologlarımız... Evet... Bitkinin adı mı? Pigitolin bilmem ne... Bizim halk ona «Yüksükotu» dermiş... Bir hayli yatırım gerektiren bir preparat oldu...”*⁷⁴⁹ Bay Bener, aleyhlerine olan bir konuda kamuoyu oluşmasını engellerken lehlerine olan başka bir konuda kamuoyu oluşturmak için basından yararlanır. Yani fabrikasının ve parasının

⁷⁴⁸ İlhan, a.g.e., 2003, 187.

⁷⁴⁹ Aygen, a.g.e., 1968, 379.

gücünü kullanarak basın aracılığıyla bir taraftan kamuoyunu yönlendirirken diğer taraftan insanların bilgilenme hakkını ellerinden alır.

Turgut Erim'in *Girişim* romanında basının gücünden yararlanmak isteyen bir girişimciyle karşılaşırız. Roman kişilerinden Mustafa, bir girişimcidir ve özel yüksekokul açmak için gazeteci arkadaşı Ertan'ın kapısını çalar. Başkentte çıkan tüm gazetelerin eğitimle ilgili konuyu ele alarak eğitim sisteminin bozuk olan her yönünü eleştirmelerini, özellikle yüksek dereceli eğitimle ilgili konuları ve mesleğe giremeyen gençlerin acıklı hâlini yazmalarını isteyen Mustafa, bu hususun alevlenmesini, böylelikle insanların “artık bir şeyler yapmalı” diye düşünmeye başlamasını sağlamayı hedefler. Öyle ki basın tarafından yaratılan çok seslilik, kamuoyunun oluşmasında en büyük etkidir; başka bir ifadeyle, insanlar basın araçlarından oldukça fazla etkilenirler. Uzun uğraşlar sonunda Akyüz Mühendislik ve Mimarlık Okulu'nu açan Mustafa, açılışa Millî Eğitim Bakanı'nı da çağırır. Mustafa'nın amacı, okula ruhsatı vermeyen Özel Okullar Genel Müdürü Rıza Bey'i ikna etmektir. Mustafa, eksikleri olduğuna inandığı yüksekokula izin vermek istemeyen Rıza Bey'i “*Senin ruhsat vermediğin okulu, Bakanın açtı, (...) Şimdi, ya bu ruhsatı verirsin, ya da yarın gazetelere: «Bakan ruhsatsız okulu açtı!» diye manşet attırırım.*”⁷⁵⁰ sözleriyle tehdit eder. Mustafa, Rıza Bey'i kamuoyu baskısıyla ikna ederek ruhsatı alır. Görüldüğü gibi basın organları kullanarak kamuoyu, kanaat yaratma doğrultusunda istenilen yönlerde kullanılabilir. Basın, daha önce incelediğimiz çoğu romanda olduğu gibi bu romanda da kişisel çıkarlar için kamuoyunun oluşmasını sağlamada ve bazı olayları ya da kişileri önemseterek lehinde etki yaratmada kullanılır. Çünkü basın, kamuoyu üzerinde güçlü etkilere sahiptir.

Basın sayesinde yapılan yayınlarla ya da yazılan yazılarla kamuoyu oluşturularak gelen baskıyla belirli kesimlerin işlerini daha düzgün yapmaları sağlanabilir. Yusuf Sinan Tanyıldız'ın *Elveda Ankara*'sında Murat'ın ölümüyle alakalı sır perdesinin aralanıp katilin bulunmamasından dolayı rahatsız olan Yıldız, gazeteyi kullanmak ister: “*Biz bu konuyu çok düşündük. Neler yapabiliriz dedik ama kimsenin aklına doğru dürüst bir fikir gelmedi. «Katil hâlâ bulunamadı» diye manşet atarız. Polisin daha çok çalışmasını sağlayabiliriz ama hepsi bu kadar.*”⁷⁵¹ Görüldüğü gibi Yıldız, Murat'ın ölümüne ilişkin girişimlerin polis tarafından hızlandırılarak bir sonuca ulaşılmasını basın aracılığıyla gerçekleştirmeye

⁷⁵⁰ Erim, a.g.e., 1981, 11.

⁷⁵¹ Tanyıldız, a.g.e., 2000, 149.

çalışır. Yıldız, basının polisi harekete geçirmesini umut ederek basının en temel amacı ve hedefi olan kamuoyunu yönlendirme işlevini kullanır. Bununla birlikte Yıldız, gazetede ele aldığı toplumsal konularla kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarır:

“Gazeteye yaklaştıkça trafik yavaşlamaya başlamıştı. Gazete uzaktan görünmüştü ve sanki orada bir şeyler olmuştu. Yavaş yavaş ilerleyen trafik, onların daha çok merak etmelerine neden oldu. Tam otuz beş dakikada gazeteye ulaşabildiler. Binanın önünde mahşeri bir kalabalık vardı. “Çeteler yakalansın...” pankartları, gazetenin önünü doldurmuş, böylece dürist gazete imajı yaratılmıştı. İşte istenen buydu. Yıldız’ın karamsarlığı artık kahramanlığa dönüştü.”⁷⁵²

Toplumu ilgilendiren ve etkileyen konuları ele alarak toplumsal konuları halkın gözünün önüne sermek gibi bir misyon üstlenen Yıldız, kamuoyu oluşturarak toplumun aydınlanmasını ve bütünleşmesini sağlasa da bazen basın ve gazeteci kimliğini kişisel çıkarları doğrultusunda da kullanır.

3.1.2.2. Basının bilgilendirme, eğitime ve haber verme gücü

Basının en önemli işlevi, kamuoyunu etkileyerek insanları yönlendirme gücüdür. Bununla birlikte basın üç önemli görevi daha bulunmaktadır: bilgilendirme, haber verme, eğitime. Yılmaz Büyükerşen, basının yüklendiği bahsini ettiğimiz görev ve sorumlulukların üzerinde durarak terk edilemeyecek kadar hayatî bir öneme sahip olduğunu belirtir. Büyükerşen’e göre basın;

- Sektörün hedefi ve görevi, haber verme niteliğinin ötesinde,
- Eğitim ihtiyacına yönelik olan bilgileri kitlelere yaymak,
- Yöneticilerle halk arasında bağlantı kurmak,
- Halkın olaylarla ilgili bilgisini artırmak,
- En önemlisi kalkınmanın sağlanmasında (belki de sermayeden daha önemli)

bir araç olarak kullanılmaktadır.⁷⁵³

⁷⁵² Tanyıldız, a.g.e., 2000, 206.

⁷⁵³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Büyükerşen, a.g.e., 1983, 56-62.

Yaşanan olayları halka iletmek ve bu olaylar hakkında onları bilgilendirmek amacı taşıyan basın, böylelikle kamuoyunun çevresinde meydana gelen hadiselerden haberdar olmasını sağlar. Böylelikle haber ve bilgi paylaşım merkezi hâlini alarak habere kaynaklık eder.

3.1.2.2.1. Halkın haberdar edilmesi

Çeşitli görüşlerin ifade edilebildiği bir alan olan basının, toplumun gelişimine büyük katkısı vardır ve her birey, çeşitli kaynaklardan hiçbir engele uğramadan bilgi edinme hakkına sahiptir. Hutchins Komisyonu Raporu'nda geçen Toplumsal Sorumluluk Yaklaşımı'nın ana esaslarından biri de medyanın eğitsel bir araç olarak toplumun erişebilmek için yoğun çaba göstermesi gereken idealleri saptaması ve bunları açıklamasıdır.⁷⁵⁴ Basının önemli görevlerinden birinin de eğitime ve bilgilendirme olduğunu düşünen Çakır, basının birtakım olgular arasında bağlantılar kurarak topluma ekonomik, siyasal, bilimsel ya da sanatsal enformasyon sunmak; bazen uzlaşmacı bazen de eleştirici bir tavır takınarak toplumda birtakım olguların ya da değerlerin yerleşmelerini; bu durumda basın organlarının haber ve bilgi sunarken bireylerin toplumsallaşma sürecine de katkı sağladığını düşünür.⁷⁵⁵ Basının hem kamusal hem de toplumsal bir görevi olan haber verme işleviyle basın çalışanları, savunuculuğunu yaptıkları belirli düşünceleri topluma göstererek toplumun fikir edinmesine olanak tanırırlar. Basın çalışanları bazı zamanlarda da aslında olmayan bazı olaylar üreterek bu olayların basının gündeminde yer almasını sağlayabilirler. Celâl'in gazeteci kimliğine kullanarak Hicran'ı meşhur bir ses sanatçısına dönüştürmesinin konu edinildiği Naci Sadullah Daniş'in *Günah Gönüllüleri*'nde Celâl, uydurma bir haber yapar ve tesadüfen karşılaştığı eski arkadaşlarından birinin kız kardeşi olan Hicran'ın Avrupa'da ünlü bir sanatçı olduğuna inandıracak yazılar yazılmasını sağlayarak halkı, konuyla alakalı haberdar eder:

“—Sana bir sürprizim var, Hicran!

(...)

—Şunlara bir göz gezdir bakalım!

Bütün gazetelerin birinci sayfalarında, adının büyük puntolarla yazıldığını gören Hicranın gözleri hayretle büyüdü:

—Bu, Avrupa'dan gelecek meşhur san'atkar Hicran ben miyim?..

Sadece tasdik ettim:

⁷⁵⁴ Erdemir, F. (2003). *Türk Basınında Örgütlenme Çabaları: Örnek Olay “Basın Konseyi”*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 32-33.

⁷⁵⁵ Çakır, H. (2007). *Gazeteciliğe Giriş*. Konya: Tablet Yayınları, 41.

—Evet!

(...)

Hattâ bir müddet sonra, gazetelerde, halka bu işe büsbütün inandıracak haberler, vesikalar ve yazılar çıkacak!

Hicran, pek haklı olarak, bu hareketin tehlikesizliğine akıl yatıramamıştı.

(...)

Son sözlerin onun merakını yeniden uyandırmıştı. Çünkü, bahsettiğim inandırıcı haberlerin, vesikaların, yazıların meçhul mahiyetini hiç kestirememişti.

(...)

*Elinde gazeteler ve halinde, büyük müjdelere vermeğe hazırlanan insanların gizli neş'esi vardı.*⁷⁵⁶

Az zamanda dünyaya tanınmak için gazetecilerle dostluklar kurmak gerektiğini düşünen Hicran, henüz 12 saat bile olmamışken herkesin dilencilikten sanatkârlığa yükselen Türk kızının meraklı hayatını gazetelerden okuması karşısında şaşkınlığını gizleyemez. Uzun zamandır basın camiasının içinde bulunan ve bu camianın her şeyini bilen Celâl, basının bilgilendirme gücünü kullanarak halkı haberdar etmenin, böylelikle de değer verdiği Hicran'ı halka tanıtmanın gururunu yaşar.

Önemli olmasına rağmen dikkat çekmeyeceği düşünülen bazı toplumsal olaylar, çok fazla haber konusu olmayabilir. Refik Erduran'ın 1950'li yıllarda İstanbul'da gazetecilik yapan Ferhat Gürz'ün gazetesi aracılığıyla bir Anadolu köyünde model Türk köyü kurma girişimine yer verdiği *Yağmur Duası*'nda bahsini ettiğimiz bir durumla karşılaşırız. Öyle ki gazeteci olmasına rağmen her zaman suya sabuna dokunmayan ve halkı eğlendiren yazılar yazan Ferhat Gürz, patronunun onu Avusturyalı muhabir Herr Mayer'in yanında Anadolu'ya yollamasıyla Anadolu'nun hiç görmediği yoksul yüzüyle karşılaşır. Ferhat, kendi ülkesindeki insanların sorunlarını haber yaparak halkı bilgilendirmezken Avusturyalı Gazeteci Herr Mayer, Anadolu'nun görünümüyle ilgili bir röportaj yazısı yazıp halkı bilgilendirmek ister. Anadolu'yu gezdikçe şaşırان Ferhat, Anadolu'nun bir köyünde tanıştığı ve etkilendiği Gülizar'ın isteği üzerine gazetesinde bir yardım kampanyası başlatma kararı alır. Gülizar'ın yaşadığı köyü örnek göstererek Anadolu'nun içler acısı, yoksul hâli hakkında bilgi vermek amacıyla gazetesinde yazılar yazarak basının bilgilendirme ve haber verme gücünü kullanır:

“O gün satışın nasıl gittiğini yoklamak için şehirde dolaştım. Müvezziler yalnız bizim gazeteyi bağırıyor, ellerinde kalmayınca yeniden almak için madrabazlara koşuyorlardı. Ben ömrümde böyle hareketli satış görmedim. İşin enteresan tarafı, satılan şeyin üstünde yarı çıplak bir kadın resmi filân değil, korkunç bir fotoğraf bulunmasydı. Herkesin elinde, vapurlarda, tramvaylarda, kahvelerde, tütüncülerin önünde, her tarafta Osman'ın suratu sürüyor, habis bir ruh gibi

⁷⁵⁶ Daniş, a.g.e., 1942, 87.

*vatan-daşların vicdanını tırmalıyordu. Bu yüzi gördükten sonra, bu rezil herfin ne istediğini merak edip beş kuruşu toslamamak imkânsızdı.*⁷⁵⁷

Çağdaş sistemlerde bireylerin yaşantılarında meydana gelen olayları öğrenme hakkı vardır. Diğer bir ifadeyle, günlük yaşamla alakalı her konuda bilgi edinmeleri ve bu konularda eleştiride bulunmaları bireylerin hakkıdır. Bu durum ise, çevrelerinde olup biten olayların duyurulmasıyla mümkündür. İşte belirli bir fikrin oluşturulması ya da açıklanması açısından önemli araçlardan biri olan basın, düşünsel ortam oluşturulmasında etken bir araç olarak görev yapar ve bu doğrultuda kamuoyunun ifadesi olarak birçok işlevi üstlenir. Düşüncenin basın yoluyla açıklanması faal bir yol olduğuna göre basının ulaştığı bilgileri haber olarak iletmesi en önemli kamusal görevlerinden biridir.⁷⁵⁸ Ferhat Gürz de Ankara'nın 187 kilometre yakınında bulunan fakir ve perişan bir hâlde olan Pınarlı köyünü kalkındırmak ve bu köyü bir model Türk köyü hâline getirmek için yazdığı “İşte Anadolu'nun Yüzü” başlıklı yazısıyla gazete okuyucularından yardım ister. Kısa sürede kampanyanın büyük bir yankı uyandırması Ferhat Gürz'ün hayrete düşmesine yol açar ve Gürz'ün bu şaşkınlığı yukarıda verdiğimiz sözlerle gözler önüne serilir. Üstelik bu haberin, hem Babiâli'deki diğer gazeteler tarafından da yazılıp desteklenmesi hem de “Yabancı Matbuatta Akisler” ibaresiyle başka ülkelerdeki gazetelerde de “«Bir İstanbul Gazetesinin Cesurane Hareketi», «Halktan Bir Milyon Lira Toplayamazsa Bir Türk Gazetesi İntihar Edecek», «Türk Matbuatında Harakiri Tehdidi»” gibi başlıklarla çıkması Ferhat Gürz'ü daha da şaşırtır. Halkın merakını uyandırarak kamuoyu oluşmasını sağlayan gazeteci Gürz, basının kamusal görevlerinin başında gelen “haber verme ve bilgilendirme” görevini de yerine getirir. Bir anda basın, Pınarlı köyünün sözcüsü durumuna gelir ve Ziya Gökalp'in dediği gibi “*her gün herkesin ayağına giden ve herkesin anlayabileceği dersleri okutan canlı bir okul*”⁷⁵⁹ olma vazifesini yerine getirir.

Basının en temel işlevi, haber vermektir. “*Hemen hemen tüm insanların yaşamında oldukça büyük yer kaplayan, birey ve toplumların yaşamlarını düzenleyen, onları yönlendiren ve onların fikirlerinin açığa çıkmasını sağlayan basın, insanların haber alma,*

⁷⁵⁷ Erduran, a.g.e., 1974, 112.

⁷⁵⁸ İçel, K. (1977). *Kitle Haberleşme Hukuku*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 70-75. / Özek, Ç. (1978). *Türk Basın Hukuku*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1-5.

⁷⁵⁹ Beysanoğlu, Ş. (Hazırlayan). (1980). *Ziya Gökalp Makaleler IX Yeni Gün-Yeni Türkiye-Cumhuriyet Gazetelerindeki Yazılar*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 127.

okuma ve öğrenme ihtiyaçlarını karşılayan ve onlara etkide bulunan bir kurumdur.”⁷⁶⁰ Basın, bireylerin bilgi edinme ya da haber alma haklarını kullanmalarını sağlamak için onları içinde yaşadıkları toplumda ortaya çıkan her türlü hadise konusunda aydınlatma görevini üstlenir. Attilâ İlhan’ın *Kurtlar Sofrası*’nın merkezî kişisi Mahmud, döneminde meydana gelen göçmen evleri inşaatında dönen yolsuzlukları sadece gazetecilerin bilmesinin yetmeyeceğini, bu yolsuzluklar hakkında toplumu bilgilendirmenin vazifeleri olduğunu düşünür: “*Kanunsuzluk paçadan akıyor. İhale’den, hatta şartname’den tut, şimdi parmağını dokundurur dokundurmaz unufak dağılan evlere kadar, hepsi hileli. Biz bunu görüyorsak, biliyorsak, millete duyurmayacak mıyız? Bizim vazifemiz bu değil mi?*”⁷⁶¹ Mahmud’un sözlerinden anlaşılacağı üzere gazeteci, uzun araştırmaları sonucu ulaştığı ve menfaat ağlarıyla örülü hadiseyi yazarak kamuoyuna haber vermeleri gerektiğine inanır.

Aydoğan Önel’un bir gazetede polis muhabiri olarak çalışan Tuğrul Cansu’nun meşhur iş adamı Sabri Sert’in cinayet haberini almasıyla birlikte bu haberin peşine düşmesini anlattığı polisiye romanı *Dördüncü Kurşun* romanında gazetecilik yapan Tuğrul, İstanbul’da ünlü iş adamı Sabri Sert’in öldürülmesi hususunda çalışmalara başlayıp bilgi toplayarak derledikleriyle “Yeşilköy Cinayeti” başlığı altında halkı bilgilendirir. Olan hadiseleri saklamayıp yazarak okuyucuların da istifade etmesi gerektiğini savunan Tuğrul, “*Cinayeti bir an evvel aydınlatmak için şimdiye kadar görülmemiş bir gayretle yurdun dört köşesinde faaliyet gösteren polis, nedense suçluları biraz da yakınlarında aramayı ihmal etmektedir.*”⁷⁶² cümleleriyle topluma ve polise seslenerek haber değeri taşıyan bu olayı haber konusu yapar ve cinayetin basının gündeminde yer almasını sağladığı gibi toplumu haberdar eder. Sabri Sert’in en küçük kızı Ayşem Sert, Tuğrul’un yazısını gazetede okuyarak Tuğrul’la görüşmek için gazeteye gelir ve Tuğrul’un yazısının ne anlama geldiğini gazeteciye sorarak bu hadise hakkında daha fazla bilgi almak ister.

⁷⁶⁰ Balıkcı, M. (2014). *Haber Söylemi Bağlamında Türk Basınında Toplumsal Olayların Sunumu: Taksim Gezi Parkı Haberlerinin Nitel ve Nicel Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 24.

⁷⁶¹ İlhan, a.g.e., 2003, 90.

⁷⁶² Önel, a.g.e., 1963, 37.

3.1.2.2.2. Basın çalışanlarının ya da halkın kendilerini ilgilendiren bir konu hakkında bilgi sahibi olması

Olaylardan kamuoyunu haberdar etmek ve bazı olayları aydınlatmak zorunda olan basın, başta haber ve bilgi vermek üzere toplumu eğitime işlevi de vardır. Bu doğrultuda kamu yararı taşıyan herhangi bir olayı topluma haber vermekle yükümlü olan basın, haber ve bilgi sağlama işlevini yerine getirerek olaylar hakkında haber ve bilgi aktarmayı sağlar. Bilgi aktarırken toplumun bilgi düzeylerini, yetenek ya da becerilerini daha üst düzeye çıkararak kamuoyunu eğitmeyi amaçlar. Basının bilgilendirme, eğitime ve haber verme gücü sayesinde bazı durumlarda ya basın çalışanları ya da halk, hem kendilerini hem de yakın çevresini ilgilendiren bir konu hakkında bilgi sahibi olarak harekete geçebilir.

Demokratik bir toplum düzeninde olmazsa olmaz şeklinde değerlendirebileceğimiz ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonunda daha da önem kazanan basın, haber verme görevini aktif bir biçimde kullanır. Böylelikle insanlar basın yolu ile çevrelerindeki olaylardan haberdar olmakla kalmayarak fikir sahibi de olur. Enver Yorulmaz'ın *Tayfunlar Estikçe* romanında Antalya'da memur olan, aynı zamanda Antalya'daki gazetelerden birinde Özgür Amaç takma adıyla yazılar yazan Arda, namuslu bir vatandaş gibi görevini yaparak vergisini kuruşu kuruşuna ödediğini söyleyen gazete patronu Kadri Bey'in aslında çok az miktarda, hatta bir memur olarak kendinin ödediği verginin yarısı kadar vergi ödediğini Antalya'da yayımlanan diğer yerel gazetelerden öğrenerek bilgi sahibi olur.

Turgut Erim'in *Girişim* romanına baktığımızda bir vatandaşın, gazetede çıkan haberle birlikte kendini ilgilendiren bir konuda bilgi sahibi olmasıyla karşılaşırız. Özel bir yüksekokul açmak için çalışmalara başlayan Mustafa, bu doğrultuda gazeteci arkadaşı Ertan'la işbirliği yaparak bu hadisenin Ertan'ın çalıştığı gazetede yazılmasını sağlar. Ankara'da özel bir mühendislik mimarlık okulunun açılacağına dair gazetede çıkan haber neticesinde bilgi sahibi olup bu konuyla ilgilenenler arasında sınava girip sınavı kazanamayan ancak mühendis olmak isteyen Erol da vardır:

“Anne, dedi Erol ve bir yanka gibi yineledi: anne.

— Söyle, canım.

— Bak, gazetede neler yazıyor.

Elindeki gazeteyi annesine gösterdi. Bulaşık yıkamakta olan annesi, omuzlarını silkti: ancak eski Türkçe okuyabilirdi. O da, şöyle böyle.

— Anne, ben mühendis olmak istiyordum biliyorsun. Sınava girdim, kazanamadım.

Annesi, içini çekti:

— *Öyle oldu yavrum, kazanamadın.*

— *Elimden geleni yaptım, anne. Çalıştım, gayret ettim, olmadı.*

— *Öyledir, oğlum, El mukadder Lâyetegayyer derler. Kader değişmez.*

— *Anne, bırak yazgıyı şimdi. Ben mühendis olmak istiyorum, olamam başka şey. İçimden geliyor, bu. Oğlunun, sevmediği bir meslekte çalışmasını ister misin?*

— *İstemem yavrum, istemem.*

— *Öyleyse neden yardım etmiyorsun bana?*

— *Sana ne yardımım dokunabilir ki, çocuğum. Zavallı bir kadınsın, ben.*

— *Anne, bak gazetede bir ilân var. Ankara’da özel bir mühendislik-mimarlık okulu açılacaktı. Mühendis olabilirim, ben.*

— *Eee, git öyleyse o okula.*⁷⁶³

Erol, gazetede ki haberi okuyunca “*Anne, bak gazetede bir ilân var. Ankara’da, özel bir mühendislik mimarlık okulu açılacaktı. Mühendis olabilirim, ben.*” diyerek annesine bu haberi verir ve mühendis olmak istediğini söyler. Böylelikle Mustafa, geleceğini ilgilendiren bir konu hakkında gazetede çıkan bir haber neticesinde bilgi sahibi olarak gerekli adımları atmaya hazırlanır. Yani bu haber, Mustafa’nın hayatını olumlu bir şekilde etkiler.

Basının bilgilendirme, eğitime ve haber verme gücü sayesinde basın çalışanlarının ya da halkın kendilerini ilgilendiren bir konu hakkında sahip olduğu bilgi, bazen üzücü bir haberi de kapsayabilir. Öyle ki Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar* romanındaki Turgut, arkadaşı Selim’in intihar ettiğini gazetelerden öğrenir:

*“Turgut, yani bir bakıma bir zamanlar onun en iyi arkadaşı, olayı gazeteden, yani olayları veren bir ‘organ’ dan öğrendiği için, olay diye adlandırılabilirdi bu durum. (...) Yedinci sayfada, bir cinayet haberinin sonunu ararken birden çarpmıştı ‘olay’ gözüne. Sonra karısı, yatakta sarılarak onu teselli etmişti. Bu gece de erken yattı beni rahatsız etmemek için; rahmetliyi dilediğim gibi düşünebilmem için.”*⁷⁶⁴

Tutunamayanlar romanında olduğu gibi *Düş Erimi*, *Karanlığın Günü* ve *Bekle Dedim Gölgeye* isimli romanlarda da kişiler, çevresindeki insanların ölümünü gazetelerden öğrenerek haberdar olurlar. Çetin Aşki Özkırım’ın *Düş Erimi* romanında gazetecilik yapan Memduh, bir zamanlar arkadaş olduğu ve sevdiği genç sanatçılardan Pervin Alsev’in öldüğünü gazetelerden öğrenir:

“Hepimiz birer gazete alıp bakmaya koyulduk. Önce kendi resimli romanımın bulunduğu sayfayı arayıp buldum. Veli Nuri, o gün çıkan karikatürünü inceledi. Atalay, bir güldürü yazısını süsleyen

⁷⁶³ Erim, a.g.e., 1981, 89-90.

⁷⁶⁴ Atay, a.g.e., 2011, 27.

desenine göz attı. Memduh haber başlıklarını okuyordu. Biden durduğu yerde sallandığını sezinledim. Yüzü bembeyaz kesilmişti. Elindeki gazeteyi yere düşürdü. Garip bir tekdüzellikle, inceden inceye dökülen kar taneleri gibi, gözlerinden yanağına yaşlar sızılıyordu. Ne olduğunu anlayamadan, eğilip yerden gazeteyi aldım. Biraz önce, Memduh'un gözden geçirmekte olduğu sayfaya baktım. Pervin Alsev'in eski resimlerinden birini gördüm. İçim bir tuhaf oldu. Resmin altında, kocaman puntolarla genç sanatçının öldüğü duyuruluyordu. Yüreğim deli deli atmaya başladı. Üst dudağım seğiriyordu. Arkadaşlarım da şaşırılmışlardı. Henüz ne olduğunu bilmiyorlardı ama bir şeyin koptuğunu, yedi renkten birinin alabildiğine titreştiğini sezinlemişlerdi. (...) Sessizliği Cahit bozdu: —Başın sağ olsun kardeşim.”⁷⁶⁵

Gazetedeki haberi görünce oldukça üzülen ve geçmişe dalan Memduh, bu haber karşısında donup kalır. Yani eskiden bir ilişkisi olduğu ve çok sevdiği sanatçı Pervin Alsev'in ölümünü gazetelerden öğrenerek sevdiği insanın ölümü konusunda haberdar olur.

Bireylerin, çevresindeki insanların ya da geçmişte görüştükleri kişilerin ölüm haberlerini gazetelerden duymasından bahsedilen iki roman daha vardır: Leyla Erbil'in *Karanlığın Günü* romanında Neslihan, sanatçı arkadaşlarından Fikret'in ölüm haberini gazetedeki ilandan öğrenerek sarsılır. Ümit Kıvanç'ın *Bekle Dedim Gölgeye* romanında da birçok arkadaşı Erdal'ın ölümünü gazetelerden duyarak cenazesine gelirler:

“Erdal'ın ölümünü gazetelerin hemen hepsinde çıkan haberlerden öğrenmiş iki-üç arkadaşı, zamanın yumuşak görünümlü, usul, ağır ağır çalışan fakat müthiş ustalıklı ve hoşgörüsüz cellatlarının eline düştüğü halde nasıl olduysa henüz can vermemiş bir dostluğun içinden çıkıp gelmişlerdi. Cami avlusuna girdiğinde, bunlardan biri içine düştüğü kalabalığı Erdal'ın 'çok zenginlerden birinin kızıyla evlenmiş olduğuna hükmederek teşhise kalkmış, öteki ikisi, aynı sıralarda gelmenin kendilerine sağladığı imkânla, avlunun bir köşesine sıkışmış küçük topluluğa daha çabuk ulaşabilmişlerdi.”⁷⁶⁶

Örnek verdiğimiz *Tutunamayanlar*, *Düş Erimi*, *Karanlığın Günü* ve *Bekle Dedim Gölgeye* isimli romanlardan anlaşılacağı üzere haber verme görevi çerçevesinde Selim'in intiharını; Pervin Alsev, Fikret ve Erdal'ın da ölüm haberini veren gazeteler, roman kişilerinin arkadaşlarının ölümleri konusunda bilgilennemelerini sağlar.

Basının kamuoyunu bilgilendirme gücü, Ahmed Günbay Yıldız'ın *Aşka Uyanmak* romanında olduğu gibi habere konu olan şahsın lehine olmayabilir. Ünlü bir yazar olmak isteyen Faruk'un yazdığı romanın gazetede yayınlanmaya başlamadan önce romanının yayınlanacağı gazetede bir röportajı çıkar. Faruk'un bilmediği kuzeni Buğra, gazetede

⁷⁶⁵ Özkırım, a.g.e., 1982, 162.

⁷⁶⁶ Kıvanç, Ü. (2010). *Bekle Dedim Gölgeye*. İstanbul: İletişim Yayınları, 119-120.

okuduğu bu röportajdan hareketle Faruk’u bulur: “Yazdığın romandan önce bir röportajın yayımlanmış gazetede. Resmini, görmüş. İsmi okumuş. Babanın adı da varmış. İz sürmüş, gazeteden almış adresini, ‘Hayranıyım’ demiş.”⁷⁶⁷ Gazetede çıkan bu röportaj sayesinde Faruk’un yaşadığı yer hakkında bilgi sahibi olan kuzeni, yıllar önce babasını ve dedesini iflas ettirip bütün paralarını alıp kaçarak onları yoksulluğa terk eden amcasının intikamını amcasının oğlu Faruk’tan almak ister.

Aşka Uyanmak romanında yaşanan benzer bir durumla Sebahattin Demiray’ın *Masalıcı* romanında da karşılaşırız. Bu romanda basının bilgilendirme işlevi, olumsuz yönde kullanılarak amacından sapar. Gazeteci Sadi, tesadüf sonucu hikâyesini dinlediği gerçek bir olayın çizgi romanını yapmak isteyerek konuyla ilgili araştırmalar yapar. Bu detaylı araştırmaları neticesinde ulaştığı bilgileri kullanarak gazetede çizgi roman yayınlanmaya başlar. Çizgi romanın gazetede basılmasından bir süre sonra çizgi romana konu olan hikâyenin kahramanlarından biri olan Zühre, gazeteye gelir ve Sadi’yi bulur. Hayatını mahveden Kenan’ın adresini bularak Kenan’ın yanına gider ve onu öldürür:

“Ne olduğunu anlayamayan Gazelhan’ı kolundan tutup odanın dışına doğru sürükledi.

‘Evlat ne oldu, kendine gel!’

‘Zühre buradaydı biraz önce, Kenan’ı öldürmeye gidiyor.’

Masasına doğru koşup telefonu kavradı, seri bir şekilde tuşlara bastı.

‘Bir taksi istiyorum, çok acil.’

(...)

‘Peki Kenan’ın yerini neden söyledin?’

‘Ben söylemedim! Bizim gazetede Aydın adında bir muhabir var. Ben Kenan’ı bulmak için Köpük Birahanesi’ne gittiğimde orada karşılaştık. Kenan’la konuşurken olaya maydanoz oldu. Birahanedeki yaşlı garsonun benim çizgi romanımdaki Kenan olduğunu öğrendi, nereden bileyim böyle bir şey yapacağımı.’

(...)

Her geçen saniyede karamsarlıkları umuda, nefretleri bağışlamaya, artıları eksiye dönüştürüyordu. Bu duygular içinde bulundukları ticari taksi Köpük Birahanesi’nin kaldırımına yanaşınca, birahane kapısındaki kalabalığı, kapıdan polislerin arasından çıkan Zühre’yi ve bütün bu enstantaneleri fotoğraf makinasına kaydeden Aydın’ı görünceye kadar sürdü. İşini tamamlayan Aydın, Sadi’nin arabadan indiğini fark edince ara sokaklara doğru koşmaya başladı. Polisler Zühre’yi ekip arabasına bindirip karakola götürürken Sadi ile Gazelhan birahaneye dalıp merdivenleri hızla tırmanarak ikinci kata çıktılar. İçerisi barut kokuyordu. Yerde üç tane boş kovan ve kan göletleri vardı. Yerde boylu boyunca uzanmış, gazete kâğıtlarıyla örtülmüş bir adam yatıyordu.”⁷⁶⁸

⁷⁶⁷ Yıldız, a.g.e., 2014, 133.

⁷⁶⁸ Demiray, a.g.e., 1999, 165-169.

Görüldüğü gibi gazete haberi, *Aşka Uyanmak*'ta Buğra'nın ve *Masalçı*'da Zühre'nin bilgilenmesini sağladığı gibi gazetede haberi çıkan kişilerin kişilik haklarını ihlal ederek bilgilendirme sürecinin olumsuz etkilenmesine sebep olur.

Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanında Ankara'nın küçük bir kasabasında öğretmenlik yapan Dünder Bey önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz *Tutunamayanlar*'daki Turgut, *Düş Erimi*'ndeki Memduh, *Karanlığın Günü*'ndeki Neslihan, *Girişim*'deki Erol, *Tayfunlar Estikçe*'deki Arda, *Aşka Uyanmak*'taki Buğra ve *Masalçı*'daki Zühre'nin aksine bazı toplumsal konularda bilgi sahibi olmak amacıyla her gün gazeteleri takip eder. Hükümet'in halka otuz milyon kilo çeşitli tohumluk dağıttığı, dar gelirli ve yoksul yurttaşlara daha önce verilen ucuz ekmek karnelerini gösterdiklerinde nüfus başına her ay üç yüz gram ucuz şeker verileceği, tuz satışı dağıtımını Ankara İhisarlar Başmüdürlüğü'nün üstlendiği, varlık vergisini hiç ödememiş olanların Kars-Sivas yol yapımında çalışması için hazırlıkların tamamlandığı gibi zamanında gerçekleşen önemli hadiseleri kasabaya gecikmeli olarak gelen *Ulus* gazetesinden öğrenir. Anlaşılacağı üzere gazete, toplumda yaşanan olaylardan tüm bireyleri olduğu gibi Dünder öğretmeni de haberdar ederek Dünder öğretmenin fikirlerinin şekillenip bilgi düzeyinin artmasına yardımcı olur. Bunun yanında öğrencilerinden Ali'nin başarısını "Köyden çıkma bir Türk evladının radyo sınavlarındaki başarısı" başlığı altında yine *Ulus* gazetesinden öğrenir.

Orhan Pamuk'un II. Abdülhamit'in son dönemlerinden Türkiye'nin siyasi olaylarla çalkalandığı 1970'li yıllara uzanan hikâyesinin üç kuşak bağlamında anlatıldığı *Cevdet Bey ve Oğulları* romanına baktığımızda her sabah Fransız gazetesi *Moniteur D'Orient*'ı okuyan ticaret adamı Cevdet Bey'le karşılaşırız. O da *Ölmeye Yatmak*'taki Dünder Bey gibi kendisini ilgilendiren ya da ilgi duyduğu konuları takip edebilmek amacıyla gazeteleri takip eder. Zira hem ticaret hayatını iyi yansıttığını düşündüğünden hem de Fransızcasına yararı olduğundan bütün öteki tüccarlar gibi bu gazeteyi okuyarak işine yarayacak konularda bilgi sahibi olur:

"Her sabah yaptığı gibi hızlı ve sinirli adımlarla arkadaki masaya gidip oturdu. Sağına soluna suçlayacak bir şey arıyormuş gibi baktı. Sonra, her sabah olduğu gibi gene Moniteur D'Orient gazetesinin masasının üzerine konduğunu görerek rahatladı. Her sabahki alışkanlığıyla önce tarihe baktı: 24 Juillet 1905 - 11 Temmuz 1321, pazartesi. Sonra başlıklara göz gezdirdi. Bomba olayı ile ilgili son gelişmeleri öğrendi. Rus-Japon savaşı hakkında yazılanları okudu, ama bunlara ilgi duymadı. Hemen sayfayı çevirip borsa haberlerine bakmaya başladı. Burada kendisini heyecanlandıran bir iki habere rastladı. Sonra birkaç ilgi çekici ilanı okudu: Demir tüccarı Dimitri

deposunu satıyordu; güç durumda olmalıydı. Kendisi gibi elektrik ve nalburiye ile uğraşan Panayot da yeni mallarını tanıtıyordu. Cevdet Bey de bir ilân vermeye karar verdi, sonra caydı. Odeon'da yeni bir gösteriye başlayan bir tiyatro topluluğunun ilânını okuyunca, ağbisini hatırlayarak ırkıldı. Ağır hasta olan ağbisinin sevgilisi bir Ermeni tiyatro artistiydi. Cevdet Bey ağbisini unutmak için gelen poğaçayı yedi, kahvesini içti ve bir makaleyi ağır ağır okumaya başladı. Bu gazeteyi her okuyuşunda yaptığı gibi, bilmediği Fransızca kelimeler için hayıflandı. Sonra her Fransızca okuyuşunda yaptığı gibi, bu dili öğrenmek için nasıl çaba harcadığını, özel hocaya verdiği paraları, özel hocayla birlikte okudukları kitaptaki aileyi, yalın cümlelerle günlük hayatı anlatılan o güzel Fransız ailesi gibi bir aile ve eve duyduğu özlemi hatırladı. Bunları hatırlamak, özellikle o Fransız ailesinin günlük hayatına benzer bir hayatı kuracağını, günün ilk sigarasıyla dumanlanmış aklında canlandırmak çok hoştu.⁷⁶⁹

Basından söz edildiğinde akla ilk gelen unsur olan haber, insanların bilmediği veya öğrenmek istediği olaylar hakkındaki bilgilerden oluşur. Cevdet Bey de ticaretle uğraştığından ticaretle alakalı bütün haberleri bilmeyi ister. Bu yüzden de ticaretle ilgili en geniş bilgileri verdiğini düşündüğü *Moniteur D'Orient*'ı okuyarak güne başlar.

3.1.2.3. Basının eğlendirme, reklam ve tanıtım gücü

İnsanları günlük yaşamın zorlu şartlarından uzaklaştırarak hem onların dinlenmesini hem de eğlenmesini sağlamak amacıyla basın, toplumsal ya da can sıkıcı hadiselerden başka magazin içeriği olan olaylara da yer verebilir. Üstelik bu olaylar, toplumun daha fazla ilgisini çekmekte ve ilgi uyandırmaktadır.⁷⁷⁰ Naci Sadullah Daniş'in üç ana bölümden oluşan romanı *Günah Gönüllüleri*'ne baktığımızda Hicran'ı ünlü bir sanatçı yapma yolunda oldukça çabalayan gazeteci Celâl, bu olayın magazinselliğinden yararlanır. Zira usta gazeteci, basın ortamına Celâl'in anlatımıyla Hicran'ın Avrupa'da ünlü bir sanatkâr olduğu yemini attıktan sonra gazetecilerin Hicran'la röportaj yapabilmek uğruna birbirlerini atlatmaya çalışarak birbirleriyle yarışacaklarını bilir:

“Orada etrafını saran gazeteciler, mülakat yapmaktan vazgeçmiş değillerdir. Çünkü bu vesile ile hem birbirlerini atlatmağa çalışacaklar, hem de seni bir daha görüp hepsine ayrı ayrı verdiğin ümitlerin meyvalarını toplamayı tecrübe edeceklerdir. Burada kimsen olmadığını yazdığımız için, senin, otellerden birine ineceğini tahmin edeceklerdir. Onu öğrenmek için de hemen otomobilini takip edeceklerdir.”⁷⁷¹

Hicran'ın bütün bu kaçışından sonra ertesi gün çıkacak gazetelerin birinci sayfaları Hicran'ın resimleri, sözleri ve gelişi hakkındaki bilgi ile doludur. Sanatçı hakkında çıkan

⁷⁶⁹ Pamuk, O. (1999). *Cevdet Bey ve Oğulları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 23.

⁷⁷⁰ Vural, a.g.e., 1997, 141.

⁷⁷¹ Daniş, a.g.e., 1942, 93-94.

bu haberler, toplumun hoşça vakit geçirerek oyalanmasını sağladığı ve her eğitim düzeyine hitap edebildiği için oyalanmak veya eğlenmek için okunan haberlerdir. Buradaki amaç insanları eğlendirirken bilgi vermektir. Celâl de basının reklam ve eğlendirme işlevinden faydalanarak hem Hicran'ı yoksulundan zenginine okumuşundan okumamışına kadar her kesimin tanınmasını, onunla ilgili bilgi edinmesini hem de haberi okurken insanları meraklandırıp hoşça vakit geçirmelerini sağlar.

Aziz Nesin'in *Saçkırın* romanında da *Günah Gönüllüleri*'nde olduğu gibi basının reklam gücünden yararlanılır. Siyaset adamı olan Numan Bey, basının kendi reklamını yapmasını sağlayarak partilerin gazetelerde iyi ya da kötü bu kadar çok haber çıkan bir adamla ilgileneceği kanaatindedir: “*Adım gazetelerde duyuluyor ya. Önce G.S.P. 'den (parti ismi) istifa ettiğim gazetelerde çıktı. Arkadan beyanatım çıktı. Yarın da bu tekzip gazetelerde çıkacak, tamam. Gazeteler benden bu kadar bahsedince öteki partiler nasıl olsa benimle ilgilenir.*”⁷⁷² Numan Bey, basın araçları sayesinde hem kamuoyunun hem de partilerin gözünün önünde olacağını düşünür. Bu düşüncesinde de yanılmaz. Ardı arkasına gazetelerde haberlerinin çıkmasını sağlayarak reklamın yaptığı etkiyle kendi partisinden ve diğer partilerden onlarla çalışması yönünde davet mektupları alır.

Basının reklam açısından kamuoyundan fazlasıyla talep görmesinde oldukça büyük bir hedef kitlesinin ve ülke çapında bir dağıtım ağıının olmasının etkisi vardır. Aziz Nesin'in *Erkek Sabahat* romanında kimsesiz çocuklara yardım eden hayırsever bir dernek gibi görünen dernek ile bağış yapan kişilerin aslında tek bir amaçları vardır: reklamlarını yapmak. Bu kişilerden biri de tanınmış tüccarlardan Nurullah Bey ve doksan dokuz çeşit tuhafiyeye mağazası sahibi Rahmi Bey'dir:

— *Resmim gazeteğe basılacak mı? dedi.*

Fotoğrafçılardan biri:

— *Güzellik müsabakasına gönderecek değiliz ya, elbette gazetede basacağız, dedi.*

— *Durun öyle ise, dedi, yarının istikbâlleri olan yavrularla bir arada resim çektiirelim.*

İçlerinden en iyi kalplisi bana bu adam geldi. Bizim aramıza girdi. Ben galiba adama fazla ısınmış olacağım ki, iyice sokulmuşum. Marıftüccar bay Nurullah:

— *Uzağa dur biraz, dedikten sonra üstünü eliyle silkeledi.*

(...)

Kadınlar tuvaletlerini tazelerken, hayırsever erkekler de saçlarını taradılar. Birkaç poz resim çekildi.

Kurbağa kadın başka bir hayırseveri tanıttı:

— *Bay Rahmi... Yavrularımıza birer mendil ile yirmi yedi çift de fotin bağı bağışlamıştır.*

⁷⁷² Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 140.

Bay Rahmi gazetecilere:

— Yirmi yedi değil, dedi, rica ederim. Gazeteye yanlış geçmesin de bir de tekzip etmek mecburiyetinde kalmıyayım... Tam yirmi dokuz çift...⁷⁷³

Nurullah ve Rahmi Bey gibi diğer hayırsever vatandaşlar, kimsesiz çocuklara yardım etmekten ziyade bu yardım sayesinde gazeteye çıkıp kendilerinin ve iş yerlerinin reklamlarını yapmak derdindedirler. Gazetecileri toplayarak yardım ediyormuş gibi görünüp gösteriş yapan bu kişiler, bir taraftan fotoğraflar çektirirlerken diğer taraftan gazetecilere iş yerlerinin adreslerini yazıp tanıtımlarını yapmalarını unutmamalarını da tembihlerler. Tıpkı bu romanda olduğu gibi Halide Edip Adıvar'ın *Hayat Parçaları*'nda da yazar Halim Kalem'in Naciye'ye yardım etmek için onu İstanbul'a götürme isteği, muhallebicilik yapan babasına basının tanıtım gücü kullanılarak söylenir. İstanbul esnafları hakkında bilgi edinerek gazetede yazacağını söyleyince muhallebicinin gözleri parlar. Dükkânının yerinin ve kendi adının gazetede çıkarak tanıtımının yapılmasını arzulayan Naciye'nin babası, bu sayede dükkânının daha fazla insan tarafından tanınacağını bilincindedir: “«Benim yerimi, adımı filân yazın, mösyö. Turistler de bizim dükkânı tanısınlar. Onlar hep caddedeki büyük dükkâna giderler» diyerek bu teklifi kabul etti.”⁷⁷⁴ Herhangi bir ödeme yapmaksızın dükkânının tanıtımının yapılması, muhallebici için bulunmaz bir fırsattır ve dolayısıyla muhallebici, ayağına kadar gelen bu fırsattan faydalanmak ister.

Çoğu kişisel haberlere dayanan bahsini etimiz bu magazinsel haberler, Attilâ İlhan'ın 27 Mayıs 1960 darbesi, bu darbenin hem toplumsal hayata hem de basın hayatına etkileri üzerinde durduğu *Yaraya Tuz Basmak* romanında da yer alır. Suat'ın ünlü bir aktör olma çabaları sonuç vererek aktör olan ve magazin dünyasına giren eşi Halim, her gün ayrı bir kadınla magazin dergi ya da gazetelerinin sayfalarını süsler: “*Binbaşı Demir, dergideki resimlerde Halim'i tanıdı: siyah güneş gözlüklerinden! Dalga dalga saçları çıplak omuzlarına sel gibi akan, boylu poslu bir kadınla sarmaşdolaş. Resmin yanbaşında birbirine geçmiş iki kalp, çevresinde uçuşan yıldızlar.*”⁷⁷⁵ Bu tür haberler, ciddi içerikli haberden farklı olarak bol resimli, renkli ve az haber metninin yer aldığı haberlerdir. Sosyete dedikodusundan sanatçıların özel hayatlarına kadar çeşitli ve sansasyonel hadiselerin ele alındığı magazinsel haberler, vakit geçirmek için okunur. Gazeteciler, halkı eğlendirmek ve onların duygularına yönelip oyalamak amacıyla her yolu deneyebilirler.

⁷⁷³ Aziz Nesin, a.g.e., 1957a, 76.

⁷⁷⁴ Adıvar, H. E. (1963). *Hayat Parçaları*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 49-50.

⁷⁷⁵ İlhan, a.g.e., 1978, 367.

Yaraya Tuz Basmak romanındaki gibi bu haberlerin hepsi renkli haber şeklinde bol resimle süslenerek kaleme alınırlar.

Basın, her şeyden önce haber, röportaj gibi ürettiği ürünü geniş kitlelere sunarak pazarlama faaliyeti yapar. Bu sayede okurun davranışları ölçülerek ihtiyaçları araştırılır ve hazırlanacak haberlerin nitelikleri belirlenir. Bunun sonucunda da vereceği mesajları ya da bilgileri reklam ya da çeşitli tanıtım uygulamalarıyla kamuoyuna sunar.⁷⁷⁶ İnsanların ilgisini çekebilecek konulara yer vererek onları basın araçlarına yönlendirmeyi hedefleyen basının eğlendirme ve reklam işlevi, ilgi çeken konuların haber yapılmasını hedefler. Aynı zamanda kitle iletişim araçları, reklam sayesinde maddî açıdan kâr eder. Basının reklam gücünü bilen kamuoyu da kitle iletişim araçlarından yararlanır. Refik Erduran'ın *Yağmur Duası* romanında Gazeteci Ferhat, "Model Türk Köyü Projesi" kapsamında köyde yapılacak uzun ve maliyetli işler için basının reklam gücünü kullanarak bir bankayı bu işe sponsor olup maddî açıdan desteklemesi için ikna eder. Bankanın projeye sponsor olması durumunda ne karşılık göstereceklerini sorması üzerine Ferhat Gürz, banka yetkilisine şu sözlerle cevap verir: "*Bu işe karışmanızın reklâm kıymetini. Bizim gazetenin kaç sattığını biliyorsunuz. Şimdi seksen bine fırladı. Millet bu meseleyle uğraşıyor. Ayın yirmi altısında birinci sayfayı yine Modelköy Projesine tahsis edeceğiz. Orada el kadar harflerle sizin iştirakinizi bildiririz, bankanızın memlekete ne büyük bir hizmette bulunduğunu anlatırız.*"⁷⁷⁷ Köydeki inşaat devam ettikçe röportajların çıkacağını, başka gazetelerin bu projeye dair haberler yapacağını, haberlerde sürekli bankanın adının geçeceğini söyleyen Ferhat, bankanın reklamı için sponsorluklarının onların da kârına olacağını belirterek basının reklam işlevinden yararlanır. Banka yöneticilerini reklamın çeşitli hizmetleri ya da ürünleri tanıtıcı ikna edici bir iletişim olduğuna ve halkın dikkatini çekeceğine inandıran usta gazeteci, projeye ilgili bilgi verirken reklamın maddî getirisini de kullanır.

3.1.3. Yazım aşaması ve haber, bilgi ya da düşüncelere ulaşma

3.1.3.1. Yazım aşamasında yaşanan zorluklar ve esin kaynakları

Bir yazar, yazım evresinde neyi, ne ölçüde yazacağına karar vermekte epeyce düşünebilir ve zorlanabilir. Çoğu yazar, yazarken ya fikirleri kelimelere dökmekte sıkıntı

⁷⁷⁶ Bilgili, C. (2005). "Medyanın Ekonomisi ve Medya Ürününe Etki Biçimleri". *Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Akademik Yayını*, 3 (3), 110.

⁷⁷⁷ Erduran, a.g.e., 1974, 119.

yaşarlar ya da yazı başına geçtiklerinde aklındaki düşünceler uçup gider. Bu bağlamda ele aldığımız roman kişilerinden birçoğu yazım aşamasında zor zaman geçirirler.

Esat Mahmut Karakurt'un romanın merkezî kişisi olan Macit Pınar'ın kendini onun okuyucusu olarak tanıtan Mualla isimli kadın tarafından tuzağa düşürülmesi anlatıldığı *Aldatacağım* romanında ünlü bir yazar olan Macit Pınar, arkadaşının “*Bu eserin çok güzel olacak zannederim Macit; intihap ettiğin mevzu çok hoşuma gidiyor.*” cümlesine karşılık verdiği “*Çok hoşuna gidiyor ama, bir de bana sor, ne çekiyorum yazarken!..*”⁷⁷⁸ sözleriyle roman yazmanın oldukça güç bir faaliyet olduğunu belirtir. Gecesini gündüzüne katan Macit, yazdığı sırada çevresinde olup biten hiçbir şeyi görmez ya da duymaz. Öyle ki romanının başına oturduğu bir vakit önündeki kâğıtlara o kadar dalar ki dakikalardır çalan telefonun sesini işitmez bile.

Hilmi Ziya Ülken'in Mütarekenin ilk yıllarını konu edindiği *Yarım Adam*'ında çoktandır yarıda bırakmış olduğu ve yeniden başlamak için kendinde bir türlü kuvvet bulamadığı bir yazıya devam etmek fikriyle eski defterlerini karıştırırken karşımıza çıkan Mehmet Demir, küçük bahaneler, kuruntular ve günlük yaşamın heveslerine kapılıp bir türlü yazısını tamamlayamaması sebebiyle kendine oldukça kızar. Şimdiye kadar zayıf davrandığına şaşırarak Demir, “*Artık kuvvetli olacağım, her zamankinden daha kuvvetli!*”⁷⁷⁹ diye kendi kendine söylenip yazısının başına oturur. Fakat üzerinden yarım saat geçmesine rağmen kalem elinde, masasının başında hiçbir şey yazamadan bekler. Yazma sürecinde kendini sabırsız bir avcıya benzeterek henüz bir kelime dahi yazamamasına sinirlenir. İfade etmek istediğini çok iyi bildiğinden emin olmasına rağmen istediğini ifade etmek için kelimelerinin eksik olduğunu düşünür. Zira Mağribi'nin rüyasına giren vahalar gibi dalgınlık içinde onu istila eden fikirler, kalemi alıp yazmaya başladığı zaman kelime hâlinde kâğıda döküleceği yerde duman olup havaya savrulur. Düşünme buhranına kendini kaptırdığı sırada birbiri üstüne birkaç fincan içecek tüketen genç adam, mutlaka bir şey yazma hırsıyla kâğıtları karalayarak kendinden geçer. Demir, yazarken yaşadığı zorlukları Kurdoğlu Bekir Bey'le birlikte açtığı matbaayı ayakta tutmaya çalışırken de yaşar. Geç vakitlere kadar matbaada, yazıhanede çalışan gazeteci, işi bayilere bırakmamak için gazete dağıtıcıları arasında koşarak aldığı gazeteleri atla civar köyleri gezerek elden bile dağıtır.

⁷⁷⁸ Karakurt, E. M. (1983). *Aldatacağım*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Yayınevleri, 20.

⁷⁷⁹ Ülken, a.g.e., 2012, 101.

Şahap Sıtkı'nın II. Dünya Savaşı yıllarını anlattığı romanı *Kimin İçin*'de şiirin insanları birbirine bağladığını düşünen Bekir de şiir yazarken oldukça zorlanır. Tanınan bir hikâyeci Bekir'e şiir yazmamasını söyleyerek şiiri yalnızca sevmesi gerektiği konusunda öğüt verir. Bekir'in çevresindeki bütün yazar ya da şairler, Bekir'e "Şiiri sev ama yazmaya kalma." nasihatinde bulunurlar:

«Bütün dostlarım bana «şiiri sev, ama yazmaya kalkma» deyip durdular. Ama bu şiir kaynaklarından tatmış bir insan için bu kaabil miydi. Yalnız zamanlarında önce kafiyeleri alt alta dizip aralarını doldurmaya başladım. Pekaz mısralarda başarı gösterebiliyordum. Geriye sağır gürültülerden ibaret bir ses kalıyordu. Mısraların sonları birbirine benzeyen seslerle çınılıyordu. Ölçünün temeli, geçen zamanla değil, hecelerin sayılarına bağlıydı. Şu yahut bu türlü kullandığımız kelimelerin alışılmış mânalarını bile arzuma göre değiştiremiyordum. Başkalarında hayranlıkla gördüğüm düşüncenin o gizli anlaşmasına varamıyordum. Onlardaki ruh coşkuluğunu, o yüceliği aramasam bile hiç değilse basit duyguları ifade edebilseydim. Böyle karalanmış bir şiiri dostuma gösterdiğim zaman:

«Yazık dedi, sonunda böyle olacağını biliyordum.

Bir mısramı bile beğenmediği muhakkaktı.

«Mademki başladın, artık vazgeçemezsin. Şimdi, en iyisi çok oku. Bir şairim bir hevesiyle şu, yahut bu türlü yaz demesi neye yarar. Bütün tavsiyeler boşunadır. Denize düştüğüne göre boğulmamak için yüzmek zorundasın. Bu iş beceriksiz bir adamın haline benzer. Bir hatasını düzeltmeye kalkarken bütünü yeni hatalar işler.»⁷⁸⁰

Bu nasihatlere rağmen Bekir, yalnız zamanlarında önce kafiyeleri alt alta dizip aralarını doldurmaya başlar. Fakat çok azında başarı gösterebilir. Bekir, başarı gösterdiklerinin dışındakileri mısraların sonları birbirine benzeyen seslerle çınlayan sağır gürültülere benzettir. Ölçünün temeli, hecelerin sayılarına bağlıdır ve kelimelerin alışılmış anlamlarını bile arzusuna göre değiştiremez ya da başkalarında hayranlıkla gördüğü düşüncenin o gizli anlaşmasına varamaz. Okuyup beğendiği şiirlerdeki ruh coşkuluğunu ve yüceliği kendi yazdıklarında aramasa da yazdıklarıyla hiç değilse basit duyguları ifade edebilmeyi ister. Yazdıklarını bir şair arkadaşına gösterdiğinde arkadaş, "Yazık (...), sonunda böyle olacağını biliyordum." diyerek tepkisini belli eder ve denize düşmek olarak gördüğü şiire başlamışsa bu uçsuz bucaksız yerde boğulmamak için artık vazgeçemeyeceğini, şimdi en mantıklısının çok okuması gerektiğini söyler.

Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ında yer verdiği Süleyman Kargı, yazarken yaşadığı zorlukları "Bütün hayatım boyunca uğraştığım bir kitap. Değiştirip duruyorum." cümleleriyle anlatır. Yalnızca bir kitap yazmak için hayatı boyunca çabalayan Süleyman,

⁷⁸⁰ İlter, a.g.e., 1967, 104.

bir iki tahta kenarlı koltuğun ve bir orta sehпасının bulunduğu odada sarı cilalı yazı masasının önünde kâğıtlarla boğuşur:

“Turgut eve girince bir koltuğa yavaşça yığıldı. İnsan, iki gün falan böyle hissetse kendini, Dostoyevski’yi kaskandıracak eserler yazar. Değil mi Selim? Turgut, minasebetsizlik etme. Ederim Selim. Ben artık dünya çapında büyük bir adam oldum. Bir bilseler... Allahtan bilmiyorlar. Bir de bilselerdi... Konuşturdu beni... yorulduğum işte. Dehamı kaybettim. Hepinizi mahkemeye vereceğim. Süründürceğim sizi, kendim de sürüneceğim. Daha beter olacağım. Gördünüz mü, iki gün sürmez demiştim size. İki saat bile sürmedi. Gene de tatlı bir yorgunluktu bu. Süleyman Kargı sessizce yemek hazırladı mutfakta. Turgut da dalgın; bir şey düşünemedi oturdu. Düzenli bir ev. Rendeli kalaslardan yapılmış kütüphane; sararmış, ciltsiz kitaplarla dolu. Mobilya olarak, bir iki tahta kenarlı koltuk, bir orta sehпасı ve sarı cilalı bir yazı masası... daktilo, kâğıtlar, kâğıtlar. ‘Bir kitapla uğraşıyorum,’ diye seslendi mutfaktan. Elinde bir tabak, kapıda göründü: ‘Bütün hayatımca uğraştığım bir kitap. Değiştirip duruyorum. O kadar uzun sürüyor ki yazması; bu arada sistemler eskiyip gidiyor.’ Yavaşça yerine döndü.”⁷⁸¹

Yazmak için çok çaba harcayan ve çok titizlenen yazar, bu arada sistemlerin eskiyip gittiğini ancak kendisinin kitabını tamamlayamadığını dile getirir.

Yazarken zorluk yaşayanlar arasında Afet İlğaz’ın *Aşamalar*’ındaki roman kişilerinden Berna da bulunur. Berna, bütün yazarlar gibi yaşamının her dakikasında içinde bir öykünün geliştiğini duymasına rağmen bunların çok azını yazabilir. Kocasını kıracağı, eşini dostunu üzeceği, haksız olma, yanlış anlaşılma, öyküsünün yayınlanmaması, haksızca eleştirileceği gibi korkuları Berna’yı birçok güzel öyküyü yazmaktan alıkoyar. Devamlı salt yazar olabileceği, istediği gibi çalışabileceği, istediği kadar ve günlerce yazabileceği bir ülkede ve toplumun içinde olmayı hayal eder. Olanakların insanı olgunlaştırdığını ifade eden Berna, çoğu insanın olanakları olmadığı için acılarına sarıldığını söyler.

Bazı yazarlar önemli konuları esin kaynağı olarak kullanırken bazıları da günlük yaşamın ayrıntılarından yararlanarak yazarlar. Günlük yaşamın sunduğu kaynaklar, üzüntüler, mutluluklar ya da arzular, yazar için esin kaynağı olabilir. Yani yaşamdaki bu görüntüler, yazar için başlangıç noktası olabilir. Yani yazar için çevresinde gördüğü her hadise veya yaşadığı her olay, eserlerinin malzemesidir. Esat Mahmut Karakurt’un *Aldatacağım* romanında Macit; Muallâ ve sadece kâğıt üzerindeki eşi tarafından kandırılıp dolandırılmaya çalışıldıktan sonra oldukça sıkıntılı zamanlar geçirir. Kandırıldığına bir türlü inanamayan roman yazarının başından geçen bu olay, arkadaşı Cihat tarafından Macit’in romanları için canlı bir mevzu olarak görülür:

⁷⁸¹ Atay, a.g.e., 2011, 107.

“— Peki öyle olsun Cihat, kabul ediyorum...

— Kabul etmesem ne olacak? Başka türlü mâna vermeğe imkân var mı bu hâdiseye!.. Azizim; dejenere olmuş, yılanlaşmış bir mahlûk bu senin gördüğün kadın... Baksana bir kere heriflere; hırsızlığın, adam soymanın bile en rezilini, en yüz kazartacak şeklini intihap etmişler!.. Bu gibilerin, bu gibi ahlâk hırsızlarının vaziyetlerinin ne olduğunu düşünmek değil, kafalarını ezmek, beyinlerini parçalamak lâzım!.. Maamafih yine ucuz kurtulduğuna dua et sen!.. Böyle adamlar, namuslu bir insanı bir kere ellerine geçirdiler mi, öyle kolay kolay bırakmazlar!.. Şükret ki, onbeş yirmi bin lira ile içinden sıyrılabildin!.. Senden daha fazla alabilirlerdi. Ne yapardın; rezil kepaze olacak değildin ya âleme!.. Bal gibi istediklerini verirdin!.. Gözlerini aç da, bu sana ders olsun. Bir daha adım atarken nereye basacağını düşün!

Cihat kapıya doğru yürüyor:

— Haydi Allahaismarladık Macit; tekrar ediyorum bu hâdisi romanların için canlı bir mevzu, kendin içinde, hakikî bir ders olsun...”⁷⁸²

Cihat, yazarın başına ne gelirse gelsin bundan ders aldığını ve yaşadığı ya da tanık olduğu olayların eserlerine konu olabileceğini düşünür. Yani, ona göre Macit’in malzemesi, başından geçen olaylardır ve bir yazar, başına ne denli kötü bir hadise gelirse gelsin bu durumu romanlarında kullanmasını bilmelidir.

Mehmed Kemal’in otobiyografik romanı *Pulsuz Tavla*’da adı geçen Fethi Giray için ise üniversite okumak için gittiği İstanbul, doğup büyüdüğü kasabasından sonra açık seçikliği ve israflarıyla ilgi çekici bir yerdir ve bu nedenle bu şehir, ona ilham kaynağı olur. Ona göre bu kentin insanları alıştığı insanlara benzemez ve bu şehirdeki her işte hile vardır. İstanbul, ona yeni bir dünya gibi gelir ve bir yandan şehri severken diğer yandan şehri öğrendikçe kahırlanır. Şehrin her yanından şairin karşısına yeni konular çıkar ve bu durum, Fethi Giray’ın yazma sürecini de etkiler. Zira İstanbul’da karşısına çıkan yeni konulara, yeni şiirler uygular ve “İstanbul” şiirini de bu dönemde yazar:

“Canım İstanbul;
Sokaklarında, caddelerinde kucak kucak
Çiçek satılan şehir.
Haliç, tersane ameleleri...
Bir tütün yaprağı gibi rejili işçi kızlar.
İnsanlarla dolu, canım insanlarla,
Vapurlar, tramvaylar.
Yerinde duramıyorum,
Ayaklarım koşuyor, kahrolası ayaklarım.
Ekme peşinden...
Kapayın ellerinizle yüzünüzü patronlar
Mahmut Yesâri Bey geçiyor Babiâli caddesinden.”⁷⁸³

⁷⁸² Karakurt, a.g.e., 1983, 66.

⁷⁸³ Kurşunluoğlu, a.g.e., 1984, 173-174.

Romanda “*Şiir uzayıp gidiyor. Dertli olduğunu söylüyor. Aksaraylı Leman’dan bir şarkı istiyor, bunun hüzzam faslından olmasını diliyor, bu faslın güzel ve hazin olduğunu belirtiyor, ondan sonra kendine geçiyor, kendini tanıtıyor, ‘biz ehl-i kalemdeniz’ diyor, Balık Pazarı’nda birkaç kadeh bulanık rakı çekiyor canı, (...)*”⁷⁸⁴ diyerek şiir hakkında bilgi veren Mehmed Kemal, kendi hayatını anlattığı için romanda adı geçen Fethi Giray ve onunla alakalı anlatılan olaylar gerçektir. Şairin “İstanbul” isimli şiirini nasıl bir ortamda ve hangi duygularla yazdığıyla ilgili verilen bilgilerden şairin yaşadığı küçük kasabadan sonra geldiği İstanbul karşısında duyduğu şaşkınlıktan sonra bu şiiri kaleme aldığını söyleyebiliriz. Fethi Giray, şiirlerine konu olan olayları toplumsal olaylardan seçer. Öyle ki;

“Ben senin kadrini bilenim,
Ey kölesi olduğum!
En güzel şiirlerimi senin için yazacağım;
Yemin ederim!
Az mı kahrını çektim?
Gün oldu da,
Seni tıza bibere banıp yedim.
Gün oldu da,
Sevgilimden çok girdin rüyalarım,
Işık çalarak eve döndüğüm akşamlar
Sen vardın koltuğumun altında.
Merhemisin, sancısı dinmeyen etin!
Anasından evvel,
Seni tanıd,
Seni sevdi her yetim.
Alımdan boşanan boncuk boncuk ter
Senin uğruna!
Çok günler seni kazanabilmek için küftettim:
İnsanoğluna.
Sen yokken neyleyeyim,
Mozart’ın sanatlarını, Beethoven’ı
Dudaklarım en güzel şarkıları söylüyor:
Kara somunu... Kara somunu...”⁷⁸⁵

cümleleriyle verilen “Ekmeğe Kaside” şiirini yazarken II. Dünya Savaşı’nın sıkıntılı günlerinde savaşın insanları huzursuz kılan ve ızdırap veren sıkıntılarından biri olan ekmeğin karneyle verilmesi hadisesinden yola çıkar. Mehmed, başka şairlerin güle ya da bülbüle kasideler yazarken Fethi Giray’ın ekmeğe kaside yazmasının boşa olmadığını, ekmeğin diğer ülkelerin ekmeğinden pahalı olduğunu ve insanların ne kadar çalışsalar da

⁷⁸⁴ Kurşunluoğlu, a.g.e., 1984, 174.

⁷⁸⁵ Kurşunluoğlu, a.g.e., 1984, 171.

ekmek alamadıklarını dile getirerek bu duruma karşı olan rahatsızlığını “*Sanki herkesinki ekmek de, bizimkisi pasta mübarek!..*”⁷⁸⁶ cümlesiyle belirtir. Mehmed’in “*Bu günün şairleri, gençleri, böyle bir derdin de olacağını bilmeyebilirler. Hatta, ekmek için niye şiir yazmışlar diye kınayabilirler. Ama o günlerin en gerçek doğrultusunun anlatımı, solcu diye adlandırılan şiirlerinin en tipik örneğidir. Dosyasına bir çetele düşmesine sebep olmuştur.*”⁷⁸⁷ diyerek toplumsal bir olayı anlatan şiirin, Fethi Giray’ın mimlenmesine neden olduğunu ifade eder. Fethi Giray’ın o zorlu dönemde ekmeğin önemli olduğunu anlatmak için yazdığı bu şiir, şairin ilk kitabında vardır ve karneyle alınan ekmek derdinin şiire yansımastır.

Hikmet Erhan Bener’in siyasî içerikli romanı *Ortakiler*’de Ege Bölgesi, Doğan için esin kaynağıdır. Yazdığı şiirler arkadaşları tarafından küçümsenince Doğan’ın kendini savunmasına şahit oluruz. Özellikle okuyanları düşündürmek amacıyla şiirlerinde Arapça sözcükler kullanarak şiirlerini aruz vezniyle yazan Doğan, bu dönemini çiraklık dönemi olarak adlandırır. Kendini paslı çivileri söken tamirci çırağına benzeten genç adam, böylelikle kendine özgü sesi bulacağını, o zaman ne Arapça sözcüklere ne de vezne gereksinimi olmayacağını belirtir. Ona göre çevresindekiler onun yaptığına değil, yapmak istediğine bakmalıdır. Bir romanı, bir öyküyü ya da bir şiiri tek başına, odaya kapanarak okunabileceğini fakat yazı sanatları içinde en somut olan piyesin oynanmasının gerektiğini söyleyen Doğan, somut bir malzemedan yola çıkarak soyuta varmaya çalışır. Onun için sözler önemli değildir. Ege’nin yaşayan şiir ve hatta şiirin, mitosun ta kendisi olduğuna inanan Doğan, Ege’de yaşamının her anının serüven dolu, heyecan verici olduğunu ifade eder. “*Hades’in kollarını andıran yüzlerce yıllık zeytin ağaçları, mor çiçekli begonviller, farklı renklerdeki zakkumlar, dev phallusları andıran dev boyutlu kaktüsler, deniz, Pergam, Millet, Sart, Efes, Priam, Perge, Dydim*”⁷⁸⁸ ile insan buradayken şiir yazmaz; şiir düşünür, şiir düşler ve şiire âşık olur.

Reşat Nuri Güntekin’in Osmanlı bürokrasisinin işlemez hâle gelmiş durumunu Sarıpınar kasabasında yaşanan olaylar üzerinden verdiği romanı *Değirmen*’de şair Selim Şevket, doğal afetleri kullanarak halkı etkileyen şiirler yazıp bundan şöhret kazanmak ister. Gazetede Sarıpınar zelzelesi haberini okuduğunda milletin başına gelen felaketlerin ne zaman biteceğini düşünür ve halkın içinde bulunduğu duruma çok üzülür. Bu üzüntüsünü

⁷⁸⁶ Kurşunluoğlu, a.g.e., 1984, 170.

⁷⁸⁷ Kurşunluoğlu, a.g.e., 1984, 171.

⁷⁸⁸ Bener, a.g.e., 1996, 77.

de Tefvik Fikret'in "Verin Zavallılara" manzumesini okuyarak dile getirir. Bunu, ızdırıp ve acı çeken insanlığın elemiini ifade eden bir feryat olarak görür ve kendisi zelzeleye dair Fikret'in şiirini unutturacak bir şiir yazmaya karar verir:

"Kendini halka tanıtmak isteyen şair, aktüaliteye dair şiirler yazmalıydı. Keyfine karışamazsın ya, halk bu! Meselâ edebî kıymet bakımından hiç iğrabda mahalli olmayan biri, meşhur Aksaray yangını üzerine yazılmış bir şiirle birdenbire meşhurlar arasına girivermişti. Eliza Binemeciyan, Donanma Cemiyeti tiyatrosunda baştan başa siyah tüllere sarınarak:

'Aaah ey zulmet içinde sürünen aileler

Kahrolsun şekl-i harika bürünen hâinler'

Nakaratını tekrar ederken Yağcı Şefik Bey, yumruklarını göğsüne vurarak ağlıyor, onunla beraber birçok saçlı sakallı adamlardan ayaktaki seyyar fıstıkçılar ve gazozculara varıncaya kadar bütün tiyatro çıkarıyordu. Dünyanın hangi tiyatrosunda, hangi yüksek sanat eseri bu kadar göz yaşı akattırmıştı? 'Kendi cevvi, kendi eflâkine kendi tair olan' Fikret gibi, şöhretinin büyük kısmını Balıkesir zelzelesi şiirine borçlu idi. Ellerinde daha iyi bir şey bulunmayan gazeteler belki yarın yine onun 'Verin Zavallılara'sını kullanacaklardı. Fıkara tabutlarına örtülen iğreti bir şal gibi. Şu halde?

Şu halde yapılacak şey sade idi. Enkaz haline gelen halkın kendi sesi demek olan hece vezniyle. Bunun 'Verin Zavallılara'nın papucunu dama attıracağına şüphe var mı? Mademki zelzele bu bedbaht topraktan kıyamete kadar el çekmeyecek bir gök zulmüdür. Şu halde bu şiir, istikbalin de şiiri olabilir. Her kasaba sarsılıp yıkıldıkça göz yaşlarıyla tekrar edilecek ve ebedillerle yaşayacak bir şiir; ancak bunun şartları vardır. Acele etmek, lokmayı başka açık gözlerle kaptırmadan akşama kadar şiiri tamamlamak ve ne pahasına olursa olsun sabahki gazetelerin hattâ birkaçında çıkmasını temin etmek. Hele şairin, samimiyeti yalnız lâkârdıda bırakmayarak, çamsakızı, çoban armağanı kabilinden yirmi beş liracık bir yardımda bulunduğuşu da aynı gazetenin bir köşesinde ilân ediliverirse..."⁷⁸⁹

Selim Şevket'e göre zelzele, bu bedbaht topraktan kıyamete kadar el çekmeyecek bir gök zulmüyse o hâlde yazacağı şiir de, istikbalin şiiri olabilir. Yazacağı şiirin hangi kasaba sarsılıp yıkılırsa gözyaşlarıyla tekrar edilecek ve ebediyete kadar yaşayacak bir şiir olmasını arzu eder. Şair, toplumu önemseyip onun başına gelen felakete üzüldüğü için şiir yazıyor gibi görünse de aslında yazacağı şiirle meşhur olup adını yaşatmayı ister.

Adalet Ağaoğlu'nun *Hayır* romanında "Aydın İntiharları ve Geleceğin Başkaldırısı" adında bir araştırma yapan öğretim üyesi Aysel Dereli içinse onu bu çalışmaya iten neden, ülkesindeki aydınların gitgide daha çok sayıda gönüllü baş eğme durumlarını sorgulamaya başlamaları olmuştur. Aysel'e göre sorgulamanın ilerletilmesiyle sorun, başkalarının kurtarılmasından kendi kuruluşlarını tartışmaya, kendilerinden kaçarak başkalarına sığınma yüreksizliğiyle hesaplaşmaya doğru bir ivme kazanabilir. Sonuç, Aysel'i ürküttüğünden zaman zaman böyle bir araştırmayı yapmaktan cayma noktasına gelen

⁷⁸⁹ Güntekin, a.g.e., 1996, 43-44.

öğretim üyesi, araştırmayı sürdürdükçe karşısına birbirini çağıran bir yığın soru çıktığını, bunun da çalışmasını zora soktuğunu belirtir. Onu tutan, kararsız bırakan bir şeyler olduğu için de incelemesinin giriş kısmını tekrar tekrar yazar.

Bazı durumlarda yazı yazmak, yazar için bulunduğu çevreden uzaklaşarak kendi hayal dünyasına sığınıp çevresindeki kişilere rağmen yalnızlığını gidermek için başvurulmuş bir kaçıştır. Bunun en güzel örneği, Hikmet Erhan Bener'in *Ortakiler* romanındaki Doğan'dır. Erzincan'ın bir kasabasına kaymakam olarak atanan Doğan, tek başına olduğu ve yalnızlık çektiği bu kasabada şiir yazmaya devam eder. Ancak bütün gün hemen hemen hiç iş yapmadığı hâlde bir türlü kafasını toplayarak okuyup çalışamaz ve başladığı şiirlerine son biçimini veremez:

“Tek başına oluşundan yakınmıyor Doğan. Keşke istediği kadar, istediği gibi yalnız kalabilse... Dünya ile iletişim yolları kesik, il merkezi ile bile bağlantısı kopuk bu ıssız kasabada, kaymakamlık ayrıcalığına karşın, kapanamıyor koruyucu yalnızlığının kabuğuna. Bütün gün hemen hiç iş yapmadığı halde –zaten yapabileceği hiçbir iş yok- bir türlü kafasını toparlayamıyor, kendi keyfi için bile çalışmıyor, okuyamıyor. Masanın üstünde, ön yüzünde işlevi bitmiş bir bakanlık duyurusu yer alan karalama kâğıdında, iri harflerle yazılmış, bir türlü son biçimini veremediği dizeler:

*‘O eski kirpiklerin gölgesidir düşen,
Kara zeytin tanesi gözlerin üstüne.
Aç dudakların mor kırmızısı,
Bir Japon Güllü’nün! –Hara kiri!-
Soluğunun sıcaklığı, ışığın kokusu,
Güneşi okşuyorum çıplak teninde.
Bir guguk kuşu, çocukluğumun penceresinde,
Yanlış bademlerin kinin acısı...’*

Liiks lambasının ışığı masanın orası burası kırılmış camına çarparak yedi renkli bir kristal ışıması yansıttıyor ve Doğan gözlerini bu ışıktan ayıramıyor, bir masal büyücüsünün küresinden geçmiş ve geleceği seyrederek gibi dalgın.”⁷⁹⁰

Eşcinsel olan Doğan, henüz ilkokula giden Ali’yi tanıdıktan sonra, Doğan’ın anlatımıyla, artık yalnızca “o kapkara, kara zeytin tanesi gözleri, o solgun dudakları, soğuktan morarmış ufacık elleri, kokulu sabunla yıkandıktan sonra pembeleşen kadife yumuşaklığındaki çocuk teni, o sıcacık öpüşü” ile Ali için yazar.

Bazı yazarlar da her şeyden önce ruhunun sesine kulak vermeye çalışarak ruhunun odasına kapanıp meramını dile getirmek için yazarlar. Enver Yorulmaz’ın *Tayfunlar Estikçe* romanında Arda, ruhunun sesine itaat ederek odasına kapanıp yazmaya çalışan yazarlardandır. Gazetecilik okumasına ve gazetecilik yapmayı çok isteyip bu yolda aylarca

⁷⁹⁰ Bener, a.g.e., 1996, 150-151.

direnmesine rağmen kendi mesleğinde iş bulamayınca memur olarak Antalya'ya atanır. Geçinebilecek üç beş kuruş bulabilseydi çabasını yıllarca verebilecek olan Arda, ne yazık ki maddî anlamda sıkıntı yaşayınca memur olmak zorunda kalır. Ancak yine de gazetecilik mesleğinden vazgeçmeyerek Özgür Amaç ismiyle bir gazetede ücret almadan yazılar yazar. Arda yazarken zaman zaman zorlanır. Bazen tek satır yazamadan dalıp giden genç adam, içinden yüzlerce hatta binlerce sayfa yazası gelse de konulara nereden başlayıp nereden giriş yapacağını bir türlü kestiremez. “*Oturup yazacaksın yazacağını, sonra, belirli bir yere gelince bırakacaksın kalemi. Yahut, biraz daha bir şeyler yazacaksın. Ve nihayet cümlelerini tamamlayınca, onlardan birinin sonuna noktayı koyup siyah ciltli defterini kapatacaksın.*”⁷⁹¹ diyerek hafızasında planladığı olayları yazmayı düşünür. Fakat yine sonuç aynı olur ve söze nereden girip hangi olayı ilk çırpıda ele alacağını bilemez. Ne de olsa arkasının geleceğini düşünerek kısa bir giriş yapması da yarar sağlamaz.

Sevinç Çokum'un 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesi üzerine kurduğu romanı *Karanlığa Direnen Yıldız*'da insanın araştıran, bulan, karar veren, bilinmeyeni bilip öğrenen bir yaradılıştı olduğunu savunan Veysel ise, yazarlıktaki malzemesini insan olarak görür ve “*Ara, topla, bir araya getir ve ürününü yap.*”⁷⁹² mantığıyla yazılarını yazar. Bir parıltı bekleyen Veysel için bu bekleyiş anlık, saatlik, günlük değildir; hep bekler hâlde matbaasında düşünen görünümüyle yazmak için uğraşır. “*Bizi başkaları yönetiyor (...). Biz biz olamıyoruz bir türlü. Bizim seçimimiz arının çiçeği seçip bulması gibi değil.*”⁷⁹³ diyen romanın merkezî kişisi Feridun, yazmaya çalıştığı romanı yazmadan önce onu yaşaması gerektiğine inanır. Önce yaşayıp sonra yazmayı planlayan ve daha tasarlama aşamasında olan genç adamın çıkış noktası, giderek duygularını yitiren ve giderek kana doymamış, kan isteyen bir yaratık hâline gelecek olan insanlardır. Zaman ilerledikçe ne yazacağı hakkında düşünen Feridun'un elinde kendi anlatımıyla “*bir avuç roman külü, üç beş cümle vardır.*”⁷⁹⁴ ve eserinin sonrasını göremez.

Önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz roman kişilerinden *Aldatacağım*'daki Macit Pınar, *Yarım Adam*'daki Mehmet Demir, *Tutunamayanlar*'daki Süleyman Kargı, *Pulsuz Tavla*'daki Fethi Giray, *Ölmeye Yatmak* ve *Hayır*'daki Aysel Dereli, *Değirmen*'deki Selim Şevket, *Ortakiler*'deki Doğan, *Tayfunlar Estikçe*'deki Arda Çaba ve *Karanlığa Direnen*

⁷⁹¹ Yorulmaz, a.g.e., 1989, 184-185.

⁷⁹² Çokum, a.g.e., 2014, 19.

⁷⁹³ Çokum, a.g.e., 2014, 55.

⁷⁹⁴ Çokum, a.g.e., 2014, 99.

Yıldız'daki Veysel, düşündükleri ya da anımsadıklarını yazıya geçirirken içindeki sesleri somutlaştıramayarak çeşitli sıkıntılar yaşarlar. Ancak Z. Melek'in gazetecilik yapan Nuri Hâmit'in, yazdığı siyasî yazılar sebebiyle İstanbul'dan kaçarak Mısır'a gitmesi ve değişen hayatının anlatıldığı *Vicdanından Af Dile*'deki Nuri Hâmit, Aziz Nesin'in *Erkek Sabahat*'indeki Sabahattin ve Ahmed Günbay Yıldız'ın 16 bölümden oluşan romanı *Aşka Uyanmak*'taki Faruk, bahsini ettiğimiz yazarlar gibi yazım aşamasında tikanıp kalmazlar. Nuri'nin ve Faruk'un anlatmak istedikleri düşünceler, zorlanmadan kâğıda dökülür.

Z. Melek'in *Vicdanından Af Dile*'sinde İstanbul'dan kaçıp Kahire'ye giden Nuri Hâmit, senaryo yazarlığına başlar ve senaryosunu hiç zorlanmadan çabucak bitirdikten sonra Kahire'den Roma'ya nasıl gideceğini düşünür. Saatini ve yüzüğünü satıp Roma'ya geçen Nuri, Madam Biyanka'nın aracılığıyla Pate şirketinin idarehanesine giderek yazdığı senaryoyu gösterir ve yöneticiler tarafından senaryosu beğenilir. Ahmed Günbay Yıldız'ın *Aşka Uyanmak* romanında maddî durumu oldukça iyi olan, sadece ün kazanabilmek ve zevk için yazan Faruk, hayattan seçtiği örneklerden hareketle “*Belki zirvenin bir yolu satırlarımda ölsem bile, mutlaka ardımda bırakabileceğim ismim olmalı.*”⁷⁹⁵ mantığıyla yazar. Maddî anlamda sıkıntı yaşamadığı için bahsini ettiğimiz çoğu roman kişinin tersine içinden geçenleri, olduğu gibi dile getiren genç yazar, her duygu değişikliği yaşadığında kalemine sarılarak rahatça yazabilir. “*Aklıma geldikçe bir şeyler karalıyorum işte.*”⁷⁹⁶ diyen Faruk, hayatındaki bazı olaylardan sonra hem yaşam tarzını hem de düşüncelerini de değiştirir. Faruk'un düşüncelerindeki bu değişim, yazılarına da yansır ve bireysel konuları, özellikle aşkı, konu edinen Faruk, değişiminden sonra odasına kapanıp tasavvufa yönelerek İlahî aşkı ele alan yazılar yazmaya başlar.

Nihal: Gölgesiz Bir Kadın'da Nilgün'ün, *Tatlı Betüş*'te ismi verilmeyen kadın gazetecinin, *Erkek Sabahat*'ta Sabahattin'in ve *Masalıcı*'da Sadi'nin okudukları bir gazete haberinden ya da karşılaştıkları bir olaydan yola çıkarak roman yazma girişimleri anlatılır. Piraye Şengel'in *Nihal*, Ümit ve Nilgün'ün hayatlarına yer vererek dönemin siyasî atmosferi ve 1980 öncesinin devrimci hareketlerini anlattığı romanı *Nihal: Gölgesiz Bir Kadın* romanında Nilgün, gazetede okuduğu bir haber hakkında roman yazmak için olaya kurban giden Nihal'in tanıdıklarıyla görüşerek bilgi edinir ve notlar alarak yazacağı romanın kafasında şekillenmeye başlamasını sağlar. Ancak bir noktadan sonra içindeki

⁷⁹⁵ Yıldız, a.g.e., 2014, 21.

⁷⁹⁶ Yıldız, a.g.e., 2014, 55.

gelgitler hızlanmaya başlar ve hiçlik duygusunun güçlü bir biçimde onu kendine çektiği bir zamanda hiçbir zaman romanını yazamayacağını düşünür. Anlamsızlığa bu kadar çabuk düşmenin hastalıkların en büyüğü ve en onulmazı olduğunu her seferinde acıyla hisseden Nilgün, bu umutsuzluk zamanlarında bütün bildiklerini, öğrendiklerini, deneyimlerini unutarak gerçek içtenliğe ulaşmak ister.

Aziz Nesin'in *Tatlı Betüş* romanında da ismi verilmeyen bir kadın gazetecinin yazılarını nasıl oluşturduğu, üzerinde durulan konulardan biridir. Gazeteci, bir zamanlar arkadaş olduğu Betüş'ün hayatını romanlaştırmak için çalışmalar yapar:

“Gazeteciliği bırakalı çok oldu. İki ay öncesine kadar aradabir yazdığım oluyordu, pek seyrek de olsa yine yazıyordum. Ama bu hastalığa yakalandıktan sonra... Herşey boş... Hastalığım mı? Hani gazetelerdeki bazı ölüm ilânlarında «Bütün tedavi ve ihtimama rağmen yakalandığı amansız hastalıktan kurtulamayarak» diye yazılır ya, benim hastalığım işte o amansız hastalıktan... Evdekiler, hastalığımın ne olduğunu, üzülmiyeyim, moralim bozulmasın diye sözde benden saklıyorlar. Ama biliyorum. Ben de kendi hastalığımı onlardan saklıyorum. Yani karşılıklı oyun oynuyoruz. İnşallah yok artık... Zaman zaman paniğe kapıldığım oluyor, hele geceleri... Neyse, bırakalım benim hastalığımı. Tatlı Betüş dolayısıyla beni aradınız? Gazeteci olduğum için? Doğru söylemişler, çok iyi dostumdu bir zamanlar. Ama sonradan birbirimizi kaybettik.”⁷⁹⁷

Romanda verdiğimiz alıntıdaki sözlerle kendini tanıtan ismi verilmeyen kadın gazeteci, yardımsever kişiliğiyle sunulur. Romanın merkezî kişisi Tatlı Betüş'le bir dönem dostluk kurmuş bu gazeteci, Betüş'ün hayatını romanlaştırmayı düşündüğü için gazetelerin sosyete sayfalarından ona ait haberleri ya da yazıları keserek biriktirir. Gazetecinin asıl amacı, sosyete dünyasının riyakârlığını göstererek bu dünyayı rezil etmektir:

“Kolay kolay unutulacak kadınlardan değildi Tatlı Betüş; daha doğrusu kendisini unutturacak kadınlardan değildi. Ama ne oldu da sesi, soluğu çıkmaz oldu yıllardan beri, hiç anlayamadım. Bana kalırsa uzak bir yerde bir çiftliğe çekilmiş olmalı. Çünkü onunla son görüşmemizde müthiş bir çöküntü içindeydi. Yalnız başına yaşamayı özliyordu. İnsanlardan, özellikle erkeklerden öyle nefret ediyordu ki, kıyaya yakın küçük bir ada satın alıp oraya yerleşmek, hep orada yaşamak istiyordu. Bir küçük adayı satın alacak parası da vardı o zamanlar. O zamanlar diyorum, çünkü Betüş'ün on parasız kaldığı, uçan kuşa borçlandığı zamanlar da olurdu. Ama bakarsınız, birdenbire yine avuç avuç para saçıyor. Bu kadar eli açık, paraya değer vermeyen insan tanımadım. İsteğine uygun ada bulamadı, ne oldu bilemiyorum, her nedense ada almaktan vazgeçti, bir çiftlik alıp oraya çekilmeye kalktı. Evet son görüşmemizde bana söylediği buydu. Ben o zaman daha gazeteciliği bırakmamıştım. Hatta onun bir çiftliğe çekilme niyetini çalıştığım gazeteye de yazmıştım. Efendim? Demek sizi Tatlı Betüş hakkındaki herşey ilgilendiriyor? Onunla ilgili her bilgiyi topluyorsunuz. En ayrıntılı küçük bilgileri bile? Bakan, buna çok sevindim. Çünkü ben... Kendimden söz etmiyeyim en iyisi... Bu akan rica ederim. Halanız olduğu için mi? Olabilir. Peki, size bu konuda yardım edebilirim. Çünkü nasıl olsa elimde bulunan bilgiler artık benim işime yaramayacak. Bişeyin

⁷⁹⁷ Aziz Nesin. (1977). *Tatlı Betüş*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 291.

değerli olması ona sahip olana göre değişir. Milyonlarca insan için hiçbir değer taşımayan, çöp kutusuna atılacak yazılı bir kâğıt parçası, onunla ilgili birisi için çok değerli olabilir. Değil mi? Ben de bu gazete kesiklerini benim için çok değerli olduklarından yıllarca biriktirmiş, saklamıştım. İyi olursam mı? Yo, umutsuz filan değilim. İyi olsam da artık çalışamam ki.. Çalışma gücüm yok. Gazetelerde çıkan bütün yazılarımı keser; o kesikleri dosyalarda toplardım. Konularına göre gazete kesikleri ayrılmış, özel dosyalara konmuştur. Neden mi böyle yapardım? Şimdi anlatması oldukça uzun ve zor... Doğrusunu isterseniz, ben aslında romancı olmak istiyordum. Gazeteciliğe de bu yüzden başladım, hayatı içinden, yakından tanımak için, roman malzemesi toplamak için. Ama gazeteciliğe bir başladım, bir daha içinden çıkamadım. Gazetecilik hayatımda politikamı göbeğinde, parlamentonun kulislerinde bulundum, devlet adamlarının eşlerinin sır arkadaşı oldum, evlerine senlibenli girer çıkardım, yüksek sosyete insanlarını bütün girdi çıkışıyla öğrendim. Bunlar, bir romancı için çok zengin, ilginç şeylerdir. Yani pekçok roman için malzeme topladım. Ama ne yazık ki, bunları derleyip toplayıp bir romanda canlandıramadım. Bilmem. Belki tenbelliğimden belki yeteneksizliğimden belki de yaşadığım olaylar içinde kendimi yitirdim de ondan... Her neyse, geçti artık... Ama belki... Evet ... İlerde olabilir... Niçin olmasın... İyileşirsem, kimbilir... Bişeyin değerini bilmek var ya, demin onu söylüyordum size, çok önemli. Bişeyin değerini anlamak ve bilmek. Benden başka hiçkimsekin değer vermeyeceği dosyalar dolusu yazılarım, gazete kesikleri var... Benden başkasının işine yaramayacağı için onlara kimse değer vermez. Halanız için bilgi topladığınıza göre, Tatlı Betüş için bendeki yazılar, kesikler sizin için değerlidir; değil mi? Veririm onları size. Hiç olmazsa ziyan olmazlar... Yapmak isteyip de hiçbirini yapamadığım işlerden biri de yüksek sosyetenin romanını yazmaktır. Hatta, yüzünün uzunluğundan ötürü At Suratlı Bedri denilen, ömrünün yansından çoğunu Avrupa'da geçirmiş bir mirasyedi vardı; o bana ikidebir «Aman Aysel, ne olur, şu yüksek sosyetenin tarihini yaz! Bu iğrençlikler romanla anlatılamaz» derdi. At Suratlı Bedri, kendisi de yüksek sosyeteden olduğu halde, çok bayağı bulduğu için İstanbul'un yüksek sosyetesine düşmandı. Bu yüzden bana şöyle derdi: «Çirkef her yerde çirkeftir. Çirkefi kulenin tepesine yükseltince misk olmaz. Yüksek sosyeteden olanlar; asansörle toplumun en üst katına yükselmişler de neleri değişmiş? Sen bunları adlı adınca, yerli yerince, tarihi, günü, saatiyle yazacaksın ki o da tarih olur; tarih... Zarar yok, sen tek herşeyi yaz da, beni de yaz, rezil et, razıyım.»

(...)

Ben, Betüş'ü merkez alarak, onun hayatının çevresinde yüksek sosyete anlatan bir roman yazmak istiyordum. Betüş, bu romanın çekirdeği olacaktı. Bu tasarımı gerçekleştirmek için de, Betüş'le ilgili her yazıyı gazetelerden kestim topladım, kendi yazılarımı da...

Son görüşmemizde bir çiftliğe çekilmek istediğini söylemişti. Durun, durun... Ben o dosyayı şimdi bulurum. En iyisi dosyayı bulayım da, onun için yazdığım o son yazıyı okuyalım.”⁷⁹⁸

Betüş'ün yeğeni Mahmut Yarlı ile Betüş'le bir dönem arkadaşlık etmiş kadın gazeteci arasında geçen konuşmaya bakıldığında Betüş'le ilgili hatıralarını anlatan kadın gazetecinin, aslında yazarın kendisi olduğunu görürüz. Tatlı Betüş ve onun yaşadıklarıyla alakalı bir roman yazmak isteyen gazeteci, bu doğrultuda romanın merkezî kişisiyle ilgili her yazıyı toplayarak titiz bir araştırma yapar. Kadın gazetecinin yazmak istediği romanı kurgulayış aşaması, bir bakıma Aziz Nesin'in *Tatlı Betüş* romanını yazma serüvenine de ışık tutar.

⁷⁹⁸ Aziz Nesin, a.g.e., 1977, 292-295.

Aziz Nesin'in diğerk romanı *Erkek Sabahat*'taki Sabahattin, yazım aşamasında ilhamın gelmesini bekleyen ve ilhan geldiğinde de bu duyguyu kaçırmak istemeyen bir şairdir:

“Bir gün evde cep defterimi karıştırırken, Milli Müsavat Partisi Gençlik Kolu Başkanı şair Ahmet Kemal'in bana yazdırıldığı şiiri gördüm. Birkaç kere okuyunca, hem hoşuma gitti, hem de yazarmışım gibi geldi. Birden bire ilham perileri başıma üşüştü sandım. İçimde dayanılmaz sancı gibi, burkulma gibi bir şey duydum. Şiir yazmadan duramayacağımı anladım. Arandım, odamda kâğıt yoktu. Başıma konan ilham perisi kaçmadan, koşup bakkaldan bir defter aldım. Hemen bir şiir yazdım:

SİLÂHSIZLANMA

Çalkala yavrum çalkala,

Alaman bombası gibi...

Atom bombası gibi,

Kobalt bombası gibi,

Çalkala yavrum çalkala.

Bin kere söyledim sana,

Şu sarışın bombayı elleme diye.

Patladı işte,

Ne olacak şimdi?

Bırakalım silâhları artık...

Kendi şiirim çok hoşuma gitmişti. Odanın içinde hem geziniyor, hem de yüksek sesle okuyordum:

Çalkala yavrum çalkala...

Avazım çıktığı kadar bağıryordum. Kendi şiirimden sarhoş olmuşum:

Bin kere söyledim sana,

Şu sarışın bombayı elleme diye...

Beş defa, on defa okudum. Dışarıda, kapının arkasında sesler duydum.”⁷⁹⁹

Aziz Nesin'in II. Yeni şiirinin ve şairlerinin eleştirisini yaptığı *Erkek Sabahat* romanından verilen alıntıda, hiçbir eğitimi ve ilgisi olmamasına karşın, tesadüf eseri şiir yazmaya başlayan Sabahattin'in yazdığı “Silâhsızlanma” isimli şiiri karşısında duyduğu coşku verilir. Birden bire ilham gelen ve gelen ilham neticesinde de oldukça kolay şiir yazan Sabahattin, birbiri ardına sıraladığı cümlelerle oluşturduğu şiirini çok beğenerek birçok kez sesli okur. Bu durum, genç şairin komşularının dikkatini çeker ve komşularının gözünde kendinden başka kimseye zararı dokunmayan, zararsız bir zavallı şair konumuna düşer.

Beyoğlu, Kasımpaşa ve eski Tarlabası'nda yaşanan olayların anlatıldığı Sebahattin Demiray romanı *Masalıcı*'daki Sadi, Nilgün gibi dinlediği bir olaydan etkilenerak çalıştığı gazete için çizgi roman hazırlıklarına başlar ve bu yazı dizisi için oldukça ayrıntılı ve uzun bir araştırma yapar. Tesadüf eseri dinlediği Abanoz cinayetini çizgi romanlaştırmak isteyen

⁷⁹⁹ Aziz Nesin, a.g.e., 1957a, 99-100.

Sadi, yazıya geçmeden önce bu olayla alakalı bilgi toplar ve gazetenin arşivine inerek bahsi geçen cinayetin geçtiği yıllara ait gazete ciltlerine bakar. Sonrasında ise olaya tanık olan kişileri bularak onlarla röportaj yapıp notlar alır ve yazacağı romanı kafasında şekillendirir. Her görüştüğü kişi, yazacağı romanı geliştirmesini sağlar:

“Tamamladığı karedeki kahraman sonsuza kadar söyleyeceği tek bir cümleye, yapacağı tek bir harekete mahkûm oluyor; önceki ve sonraki kare arasında köprü kuruyordu. Beyaz kâğıdın üzerinde beliren kahramanlar, Sadi’nin her kalem darbesiyle bilmedikleri akabetlerine doğru Zühre’nin, Haldun’un, Kâmil’in ve Kenan’ın ayak izlerine basarak adım adım sona doğru yaklaşıyorlardı.”⁸⁰⁰

Her çizgiyi özenle çizip cümlelerini özenle kurarken olayı yaşayanları incitmemek için elinden gelen gayreti gösterir. Sadi sadece kendi yaşadığı sorunlara değinmez, gazeteci arkadaşlarının sorunlarına da yer verir. Sadi yazacağı romanın yedeklerini Yazı İşleri Müdürü Niyazi’ye götürdüğünde onu fotokopi makinesinin vızıltısı, telefonların durmak bilmeyen zırlıtısı ve bilgisayarların başında oturanların parmaklarının tuşlarda piring ayıklar gibi gezinmesiyle çıkan tıkırtılardan oluşan bir orkestra karşılar. Yazı işlerinde çalışanlar, bilgisayar ekranlarında font, punto, resim ve yazı alanıyla uğraşır, bu işler için koşuştururlar. Dünyanın dört bir yanında meydana gelen olayların haberleri ve fotoğrafları, yazı işlerine gelir. Gazetenin bu kısmında elde edilen haberler derlenip toplanarak sınıflandırılır ve “(...) okurun elinde yaşama merhaba deyip, yirmidört saat sürecektir bir saltanatın efendisi olmaya aday, havadis dolu kâğıtların doğum sancısı”⁸⁰¹ yaşanır.

3.1.3.2. Haber toplama ve haber üretimi

Çevresinde olup bitenlere her zaman merak duyan toplum, etrafında olup biten olaylarla ilgilenerek bu hususlar hakkında bilgi sahibi olmayı ister. Toplumun haber alma ihtiyacına cevap veren kitle iletişim araçları, insanlardaki haber açlığını da giderir.

- Olan her şey haberdur.
- Dün bilmediğimiz haberdur.
- İnsanların üzerinde konuştuğu haberdur.

⁸⁰⁰ Demiray, a.g.e., 1999, 138.

⁸⁰¹ Demiray, a.g.e., 1999, 23.

- Haber okuyucuların öğrenmek istedikleridir.⁸⁰²

şeklinde haberin farklı tanımları yapılsa da haber; insanları ilgilendiren fikir, olay ya da sorunun özetidir. Haber üretim süreci ise, gazetecilerin hangi haberi, ne kadar yazacağını öğrenme sürecidir. Peki, bir gazeteci haberi oluşturma sürecinde ne gibi sıkıntılar yaşar?

Haber üretimi, hadiselerin dorudan doğruya bir sunumu değildir. Zira muhabirler, çevrelerinde gelişen olaylara nadiren tanıklık ederler ve çoğunlukla bu olayların haberlerini olaya tanıklık eden görgü tanıklarının kaynak ifadelerinden, araştırmalarından, dokümanlardan ya da medya kuruluşları ve ajanslardan gelen bilgiler üzerine oluştururlar. Z. Melek'in *Büyük Macera* romanında *Son Havadis* idarehanesine gelen bir haber, mevcut söylemlerin yeniden üretilmesi sonucu ortaya çıkar. Gazetenin İstihbarat Şefi Selim Naci, korkunç bir fırtınanın olduğu günde muhtelif yerlere muhbir göndererek bu muhbirlerden gelen haberleri derleyip mürettiphaneye yollar. Bu sırada idarehaneye gelen bir telefonla sarsılır. Muhbirlerinden biri, gazetenin Tefrika Muharriri Süha'nın denizde kaybolduğu bilgisini verir ve Selim Naci, bu hadiseye çok şaşırıp üzülse de hemen kaleme sarılarak olayla ilgili söylenen bilgileri not alır. Muhbir Kemal Tevfik, Fenerbahçe ve Kalamış civarındaki deniz vakaları hakkında malumat toplarken Kalamış koyundaki yalılarından birine ait olan küçük bir teknenin Adalar istikametine doğru gittiğini ve bir daha geri dönmediğini işitir. Tahkikat yapmak için hemen karakola gidip komiserle görüştüğü sırada komiserin yanına gezinti amacıyla arkadaşı Gazeteci Süha'nın yalılarında misafir bulunan Mısırlı Leylâ Hanım'la tekneye binerek denize açıldığını fakat henüz gelmediklerini bildiren Suat Bey gelir. Suat Bey'in numarasını alan Kemal, numarayı "*Göreyim seni Kemal. Bütün dikkat ve zekânı kullan. Tahkikata devam et.*"⁸⁰³ diyerek Kemal'in araştırmalara devam etmesini isteyen İstihbarat Şefi Selim Naci'ye verir. Bunun üzerine Selim Naci, Suat Bey'i telefonla arayarak olayla alakalı bilgiler edinir:

- Birkaç sual sormama müsaade eder misiniz?..
- Buyurunuz efendim.
- Süha ile nereden tanışsınız?..
- Çocukluk ve mektep arkadaşımıdır.
- Ya, Leylâ Hanım?..
- Karımın uzaktan akrabasıdır. Tesadüfün garabetine bakınız ki, Süha ile dün akşam Tokatlıyanda tanışmıştır.

⁸⁰² Kahriman, G. (2013). *Yazılı ve Görsel Basında Çocuk Haberlerinin Seçiminde Eşik Bekçilerinin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 49-50.

⁸⁰³ Z. Melek, a.g.e., 1945b, 23.

(...)

— *İyi amma, Süha bu gün ne münasebetle sizde bulunuyordu. Biraz tafsilâtıca anlatırmısınız?..*⁸⁰⁴

Vazifesini en ince ayrıntısına kadar bilen istihbarat şefi, her türlü ihtimali dikkate alarak Suat Bey’e sorular sorar ve cevaplar doğrultusunda haber metnini hazırlar. İstihbarat şefleri tarafından çeşitli yerlere gönderilen muhabirler, haber değeri taşıyan olaylar bularak bunları idarehaneye bildirmekle görevlidirler. Gazetelerin istihbarat servislerinin işleyişi hakkında bilgi veren bir diğer roman, Ümit Kıvanç’ın polisiye romanı *Bekle Dedim Gölgeye*’dir. Gece, istihbarat servisleri polis telsizlerini dinleyerek haber olacak bir şey çıkarsa apar topar arabaya atlayarak olay yerine yetişmeye çabalayan gece nöbetine kalan muhabirlerle doludur. Bir olay olduğunda muhabirler, küçük teyplerini, fotoğraf çantalarını alarak yola çıkarlar ve olayla alakalı bilgi alabilmek için polislerin, görgü tanıklarının ya da olayın olduğu yerdeki insanların peşinden koşuşturarak gazeteye bildirecek herhangi bir ayrıntı yakalamaya çalışırlar. İşe yarar bir bilgi bulduklarında da gazeteyi arayarak haber müdürüne edindikleri bilgiyi anlatarak not ettirirler. Bazı zamanlar da, bütün bu uykusuz kalan saatlerden ve kovalamacadan sonra bir sonuç elde edemediği gazeteye dönerler.

Celâlettin Çetin’in 1960’lı yıllarda İstanbul’da *Yatan* gazetesinde diplomatik muhabir olarak çalışan Kemal’in yaşamını anlattığı *Saat Altıda Gel* romanında ise diplomatik muhabirlik yapan Kemal’den, Türkiye’de tesis kuracak olan Amerikalı bir iş adamını takip etmesi istenir. Bunun üzerine iş adamının kaldığı otele giden Kemal, burada dostluk kurduğu otel çalışanlarından bilgi alır: “*Efendim 801’de biri var. Odasına çiçekler gitti. Otelin Kadillak’ı getirmiş adamı. Mühim biri olsa gerek. Ha... bak unuttuyordum, bu akşam Hariciye Vekilini bekliyoruz.*”⁸⁰⁵ Kendisine söylenenleri büyük bir dikkatle not alan gazeteci, görüşeceği iş adamını otelin lobisinde beklemeye başlar. Beklerken resepsiyonda çalışanla sohbet başlatan Kemal, tam bu sırada Suudi Arabistan’da petrolleri olan bir şeyh gelir:

“*Bu defa da Reception’daki Selman bey uyandırdı onu. ‘Bu akşam çok geç kaldın paşa, galiba bir iş çıkaramadın’ dedi. Kemal, yüzünün yarısıyla güldü Selman beye, yarısıyla da sessizce konuştu: ‘Evet öyle oldu, bir iş çıkaramadık’ dedi, sonra bir çabuk saatine baktı. Akşamın yedisi olmuştu. Bu saatte gazetede olması gerekirdi. Şef belki de kiplere biniyordur, dedi içinden ve vestiyere doğru yürüdü. Sefilleri okuyan Vestiyeci kız nöbeti bir başka arkadaşına bırakmıştı. Bu kızın da bütün*

⁸⁰⁴ Z. Melek, a.g.e., 1945b, 24.

⁸⁰⁵ Çetin, a.g.e., 1965, 4.

ümidi, on beş gün sonra, Sergi Sarayında yapılacak Güzellik Kraliçeliği seçiminde idi. Elinde akşam gazetelerinden biri ve gazetede seçime katılacak güzellerin resimleri.

(...)

Bu defa da Kulaş beye yaklaştı:

— *Yahu sahiden bu akşam hiçbir şey yok mu?*

— *Yok, dedi Kulaş bey (...)*

Yarıda kaldı sözü Kulaş beyin. Karşısına ciibbeli, yaşmaklı bir Arap şeyhi ve Şeyhin maiyeti çıkmıştı.

(...) Ve Türkiye'nin güney sınırları dışında, Suudi Arabistanın bilmem hangi bölgesinde Şeyhin petrolleri vardı.

İşte, giderayak Kemal'e bir haber çıkmıştı. Suudi Arabistanın Petrol Kralı Şeyh bilmem kimin dört karısı ve şu kadar çocuğu var, diye yazmak, günümüz okuyucusunu ilgilendirirdi.

(...)

*Hemen gazeteyi aradı. Foto muhabirine Şeyhin adını ve kaldığı dairenin numarasını söyledi. Sonra, şefine uzatacak bir habere sahip olmanın rahatlığı ile, 'İyi akşamlar' dedi Kulaş beye ve döner kapıya doğru yürüdü.*⁸⁰⁶

Giderayak kendisine bir haber çıktığı için sevinen gazeteci, Arabistan'ın dört eşi ve çokça çocuğu olan petrol kralının hayatının okuru ilgilendireceğini düşünerek hemen gazeteyi arar. Foto muhabirine şeyhin adını ve kaldığı odanın numarasını bildirir. Kemal, Amerikalı iş adamıyla görüşmemesine rağmen şefine uzatacak bir habere sahip olmanın rahatlığı ile otelden ayrılır.

Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları*'nda gazetecilik konusunda tecrübesi olmayan Kâmil Bey, *Karadayı* gazetesinde çalışmaya başladıktan sonra saatlerce uğraşarak hikâye, başmakale ve masal tefrika başlıklarını yeniden yapar. Daha sonra en kısa sürede İstanbul Hükümeti'ne taraftar olan mizah dergilerini inceleyerek bu dergilerin teknik bakımdan uygun gördüğü tarafları alır ve düşmanı kendi silahıyla vurmaya düşünür.⁸⁰⁷ Günlük yaşamın sunduğu kaynakların, üzüntülerin, mutlulukların ya da arzuların, kişilerin ya da mekânların bazı yazarlar için esin kaynağı olabildiğini söylemiştik. Aynı durum, gazeteciler için de geçerlidir. Gazeteciler, haber bulma sürecinde çevrelerinde meydana gelen olaylardan ya da tanıdıkları kişilerden yararlanabilirler. İşte bu durum, Z Melek'in *Büyük Macera* romanında da geçerlidir. Süha, matbaadan arkadaşı Selim Naci'nin "Macera, aranmakla bulunmaz." düşüncesine "İnsan isterse, istediği zaman bir macera yaratabilir."⁸⁰⁸ cümlesiyle karşılık verir ve bu konuşmadan sonra iki arkadaş bir iddiaya girer. Roman, Süha ve Selim Naci'nin macera konusundaki diyalogları ve girdikleri

⁸⁰⁶ Çetin, a.g.e., 1965, 10-12.

⁸⁰⁷ Atabek, a.g.e., 2008, 69.

⁸⁰⁸ Z. Melek, a.g.e., 1945b, 4.

iddianın anlatılmasıyla başlar. Süha, her sene kendi isteğiyle bir maceraya atıldığını ve bu maceraların da yazdığı romanlara mevzu olduğunu şu sözleriyle açıklar:

- “— *Bütün arkadaşlar bilirler ki, ben her sene bir maceraya atılırım. Ve bundan da iki suretle faydalanırım.*
 — *İki suretle mi faydalanırsın?*
 — *Evet.*
 — *Garip şey.*
 — *Bunda garip olacak ne var?.. Bunlardan birincisi, şahsî zekimi tatmin etmektir. İkincisi de, bir roman mevzuu ele geçirmektir.*
 — *Ay.. Şimdiye kadar yazdığın romanlar bu maceraların mahsulü mü?*
 — *Hepsi değilse de, hiç olmazsa yedi, sekiz tanesi hakikaten içinde yaşanmış ve hakikî hayattan alınmış şeyler.*⁸⁰⁹

Selim Naci ve Süha arasında geçen bu diyalogdan sonra Süha, derhal bir macera bulacağı ve bir hafta içinde de bulduğu bu maceradan bir roman konusu çıkaracağı konusunda arkadaşlarıyla iddiaya girer. Bu konuşmalardan hareketle romanın merkezî kişisi Süha'nın çalışma hayatında macera peşinde koşan, kendine güvenen, kararlı ve inatçı bir kişiliğe sahip olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Ekonomik durumu iyi olan Süha, Selim Naci'yle konuştuğundan sonra bir macera bulma umuduyla dışarı çıkar ve yemek yemek için Beyoğlu'na geçer. Orada çocukluk ve okul arkadaşı Suat Faik'le karşılaşır. İki senedir görmediği Suat Faik, zengin bir Mısırlı kadınla, Rabia ile evlidir. Süha bu karşılaşmada Rabia'nın Mısırlı zengin ve dul akrabası Leylâ ile de tanışır. Otuz yaşlarında, uzun boylu, güzel ve çekici bir kadın olan Leylâ, üç sene önce yetmiş beş yaşındaki eşini kaybeder ve kendisine eşi tarafından yarım milyonluk bir servet kalır. Suat Faik'le karşılaşmasına sevinen Süha, Leylâ'ya yeni bir macera konusu olarak bakar. Macera için dünyaya gelmiş olduğunu düşünen gazeteci, hırslı ve yaşadığı her olayı yazı konusu edebilecek bir kabiliyete sahiptir. Gazeteciliğe kaç yaşında ve nasıl başladığı, kaç senedir bu mesleğin içinde olduğu gibi soruların cevabını bulamadığımız romanın sonunda okuyucu, istediğini elde etmiş ve yaşadıklarını gazetede yazmak için patronuyla anlaşılan bir Süha ile baş başa kalır. Yani Süha'nın başına gelen bir olay, gazeteci için haber kaynağı olur.

Haber, zor şartlar altında toplanan bir iş ve süreçtir. Çoğu gazeteci, habere ulaşip onu yazabilmek için zamanla yarışır ve istihbarat şeflerinin verdiği işlerin peşinden koşarak haber bulmaya çalışırlar. İlhan Engin'in bir Türk gazeteci olan Ali ile yabancı uyruklu bir kadının aşk öyküsünü anlattığı *İstanbul'da Aşk Başkadır* romanında Ali ve Sedat Ali,

⁸⁰⁹ Z. Melek, a.g.e., 1945b, 4.

istihbarat şefinin verdiği işlerin peşinde koşarak haber toplamaya çalışan basın çalışanlarındandır. İstihbarat şefinin Amerikalı iş adamlarından Walter Morgan'ın Türkiye'ye gelme nedenini öğrenmesi için görevlendirdiği Ali, görevini yerine getirebilmek için çalışmalara başlar ve vakit kaybetmeden Morgan'ın kızı ve onun nişanlısıyla birlikte kaldığı yata gitmek için bir sandal kiralar. Ali, “*Bu da iş miydi sanki?*”⁸¹⁰ diyerek sabah sabah yola çıkar. Görüldüğü gibi günün her saatinde iş başında olan gazeteciler, haber yakalayabilmek uğruna her yola başvurur. Ali de habere ulaşabilmek için Morgan'ın yatına izinsiz girebilecek kadar cesur davranır ve Morgan'la görüşebilme uğruna kendi hayatını riske atar. Bütün dil dökmesine ve çabasına rağmen bir türlü Amerikalı iş adamıyla görüşme fırsatı yakalayamayan Ali, gözünü karartıp Morgan'ın kızı Liz'i kaçıtır:

“Kız, yarım saattir, köşkün büyük salonunda kapandığı bir divan üzerinde omuzları sarsıla sarsıla ağlıyordu. Ali, salonda bir aşağı, bir yukarı dolaşırken bütün ümitlerini kaybetmişti. Başını içinden çıkılması güç bir derde soktuğunu biliyordu. Bir genç kıza kaçırmanın ne demek olduğunu bilmeyecek kadar, bunu idrâk etmeyecek kadar düşüncesiz olamazdı. Bu düpedüz delilikti. Bir haber için değer miydi? Hem bütün bunları haber almak için yaptığına kimi inandırabilirdi? Bütün her şeyin mahvolduğunu hattâ nişanlısını bile bir daha göremeyeceğini biliyordu. Gazetesi bile bu hâdise karşısında anlayışsız davranabilirdi.

(...)

— ‘Liz’ dedi, ‘Liz, inan bana sana hiçbir fenalık yapmıyacağım. Gangster değilim ben.’

Genç kadın hiç oralı olmamıştı. Ali ümitsizce devam etti:

— ‘Sadece babanla görüşmek için yaptım bu deliliği..’⁸¹¹

Başını içinden çıkılması güç bir derde soktuğunu bilen Ali, genç kadını hiçbir kötü niyetinin olmadığına, tek derdinin babasıyla görüşüp bilgi almak olduğuna ikna etmeye çalışır. Cesur gazeteci, amacına ulaşır ve Morgan'la görüşemese bile kızı Liz'in ağzından laf almayı başararak birinci kaynaktan edindiği bu bilgiyi gazetesine bildirir. Böylelikle haber uğruna bir genç kadını kaçırsa da amacına ulaşarak istediği bilgileri edinir.

Muvaffak İhsan Garan'ın *Elbet Sabah Olacaktır* romanında *Doğru Söz* gazetesinde adliye ve polis muhabiri olarak işe başlayan Sedad Ali de, her gün adliye koridorlarında dolaşarak enteresan, meraklı ya da komik bir mahkeme dinleyip dinlediği konuları biraz da kendi süsleyerek yazar. Bunun dışında günde iki kere Emniyet Müdürlüğü'ne giderek ne gibi polis vakaları olduğunu öğrenip gazeteye bildirmesi gereken gazetecinin haftada iki hikâyesi de gazetede neşredilecektir. Bundan sonra Sedad için yeni ve oldukça cazip bir

⁸¹⁰ Engin, İ. (1959). *İstanbul'da Aşk Başkadır*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 14.

⁸¹¹ Engin, a.g.e., 1959, 28.

hayat başlar ve gününü kime müracaat edeceğini, yazılarını nerede bastıracağını düşünmekle geçirmez. Eskiden hazırladığı ya da yeni yazdığı hikâyeleri seyrek de olsa birer birer gazetede çıkmaya başlar. Ağır başlı ve ciddi gazetelerde yayımlanan sanat yazılarını, edebî hikâye ve tenkitlerini gazete yayımlamaz. Çünkü gazetenin kendine mahsus okuyucuları, daha çok dedikodulu ve meraklı haberler ister. Sedad, gazetenin istediği bu tür yazılara uyum sağlamada güçlük çekmez ve hem sanatından hem de idealinden fedakârlık ederek “Adliye Koridorlarında” başlığı altında yazdığı mahkeme havadislerine, üslubuyla kıymetli ve enteresan bir yazı çeşnisi verir. Fakat böyle yazılar kaleme almayı gururuna yediremediği için bu yazıları kendi imzasıyla yazmaz ve yazıların altına üç yıldız koymakla yetinir.

Gazetenin ısrarıyla yazdığı polisiye romanlara benzeyen, esrarlı küçük hikâyelerin altına da ismini koymayan Sedad, sadece kendinin beğenerek yazdığı, bir parça felsefî ve düşündürücü hikâyelerinde Sedad Ali imzasını kullanır. Ancak işe başladığı on beş günlük sürede bu hikâyelerinden yalnızca biri gazetede çıkar. Hem gazetenin sahibi hem de gazete erkânı Sedad’ın yazılarından memnundur. Gazetede en fazla aksayan Adliye ve Mahkeme haberleri, Sedad tarafından düzene sokulur. Sedad, işini ilerdeki projelerini gerçekleştirmek için bir basamak olarak görür ve gazetenin istediği şekilde çalışmasına devam eder. Adliye Sarayı’nda ve Emniyet Müdürlüğü’nde en sık görülen insanlardan biri olan Sedad, karısını âşığıyla yakalayarak her ikisini de bıçakla yirmi yerinden vuran kocanın macerası yahut Sirkeci meyhanelerinde Anadolu’dan yeni gelmiş bir köy ağasının kemerinden elli altın lirayı çalan sabıkalı hırsızın marifetleri gibi mahalle dedikodularının ve kirli çamaşırların meydana vurulduğu boşanma davalarının olduğu kısma gitmez:

“Nedim’in ısrarıyla yazdığı, polisiye romanlara benzeyen, esrarlı küçük hikâyelerin altına da ismini koymuyordu. Sadece, kendisinin beğenerek yazdığı, bir parça felsefî ve düşündürücü hikâyelerinde ‘Sedad Ali’ imzasını görmek kabildi. Ne çare ki, işe başladığından beri on beş gün zarfında bunlardan bir tanesi gazetede çıktı.

(...)

Adliye Sarayı yandıktan sonra Büyük Postahane’nin üst katına sığışmaya gayret eden Mahkeme salonları ve koridorları, Mahşer’de İlâhî Mahkeme’nin görüleceği günü hatırlatan bir kalabalıkla, dolup taşmaktadır. En ziyade cinayet, sonra ceza davalarının görüldüğü salonların kapısında yığılı duran halk, koridorları iyice tıkadıktan başka, mermer merdivenlerden bile inip çıkmağı güçleştirecek kadar her tarafı dolduruyordu. Artık Sedad da, tabî bu koridorlarında ve Mahkeme salonlarında en sık görülen bir insan olmuştu. O, ekseriya mahalle dedikodularının ve kirli çamaşırların meydana vurulduğu boşanma davalarının semtine bile uğramıyordu. Onu da en

*fazla ilgilendiren mevzular, bazı cinayet mahkemelerinde ve mühim ceza davalarında bulunuyordu.*⁸¹²

Sedad Ali'yi en çok ilgilendiren mevzular, bazı cinayet mahkemelerinde ve mühim ceza davalarında bulunur. Diğer bir ifadeyle gazeteci, yalnızca toplumla ilgili bir yarayı açığa vuran davaları, cemiyet haksızlıklarına kurban gitmiş olanların davalarını takip ederek bu davaları gazetede anlatır. Bu suretle bir yandan gazete okuyucularına meraklı konular anlatırken bir yandan da kendi romancı ruhunu tatmin eden çok enteresan hadiselerle karşılaşır ve canî, ahlaksız, dolandırıcı ya da mazlum tipler üzerinde meslekî incelemeler yapar.

Haber toplama ya da üretme süreci, oldukça sancılı bir dönemdir ve çalışanlar, bu süreçte çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya kalabilirler. Diğer bir ifadeyle sanıldığı kadar kolay olmayan haber toplama süreci, fazlasıyla yorucu bir aşamadır. İşte çalışanların haber oluşturma süreçlerinde karşılaştıkları problemler; Ümit Deniz'in polisiye roman serisinde Murat Davman, *Çırpınmalar* romanında Hikmet Çiledağ, *Vapur Düdükleri*'nde Alev Topuz, *Ağlama Duvarı*'nda Selâmi ve *Yol Ayrımı*'nda Murat tarafından sık sık dile getirilir.

Ümit Deniz'in polisiye roman serisinde gazeteciliği sıkıntı kelimesiyle tanımlayan Murat Davman, kaza ile 15 sene önce içine düştüğü bu meslekte başına gelenlerin pişmiş tavuğun bile başına gelmeyeceğini düşünür. Harp muhabiri olarak gittiği yerlerde esir düşen, polisle birlikte katil yakalamak için serseri kurşunlara hedef olan, Hint fakirlerinin esrarını çözme uğruna ölümle burun buruna gelen Murat, mesleğini yerine getirirken hayli zorlanır. Öyle ki peşinde olduğu bir haber yüzünden gazetecinin annesi bile kaçırılır. Murat Davman, peşinde olduğu haberdan vazgeçip, bu hadiseye burnunu sokmaması için “*Eğer bu hâdiseye karışmaya kalkarsan, burnunu da kellen ile beraber koparırsın.*”⁸¹³ şeklinde ciddi tehdit telefonları alır. Tehdit mesajları almaya devam eden Murat, öldürülmeye bile çalışılır. Murat, uzun meslek yılları sırasında ve Millî Emniyet hizmetindeyken bu tarz birçok tehdiye maruz kalır. Polislik ve gazetecilik mesleklerini birbirine yakın bulan gazeteci, her iki mesleğin de süratli karar vermeyi gerektiren meslekler olduğuna inanır. Annesinin tüm karşı çıkışlarına rağmen bu mesleği sırf emir almamak ya da emir vermemek için seçtiğini belirten Murat, mihnet ve külfetinden başka

⁸¹² Garan, a.g.e., 1948, 102-103.

⁸¹³ Deniz, a.g.e., 1959, 18.

hiçbir hususiyeti olmadığını düşündüğü gazeteciliğe karşı insanların sempati ve merak duymalarını anlayamaz. Ayrıca gazeteci, her duyduğu olayı gazetesinde yazmamalıdır. Gazeteciye bir iş verildiğinde doğrudan doğruya o iş üzerine yüklenmekten ziyade öncelikle işin etrafını kolaçan edip olay hakkında malumat toplamak daha uygundur. Bununla birlikte Murat, ona haber membalığı yapmayacak insanlarla ilgilenmediğini belirterek yalnızca haber değeri taşıyan olay ya da insanların onun için önemli olduğunu söyler.

Tıpkı Murat gibi gazetecilik mesleğinin zorluklarını bilen Şaban Erik'in *Çırpınmalar* romanının merkezî kişisi Hikmet Çiledağ, buna rağmen kafası kızan polisin ya da hakkında tahkikat açılmış milletvekilinin atacağı tokattan aç kalmaya kadar gazeteciliğin her zorluğuna dayanabileceğini belirtir. Hatta bu uğurda hapse girmeye, mezar taşına "Açlıktan Ölen Gazeteci" yazılmasına bile razıdır. Sonunda kâğıt bulma sıkıntısı çeken *Demokrat Yâr* gazetesine girip çalışmaya başlar. İşinin ilk zamanları zorlanmayan Hikmet, sadece bütün günlük gazeteleri okuyarak hoşuna giden yazılardan çalma haberler yapar. Yani Hikmet'in işi hafif ve boş vakti de çoktur. Gazeteyi meydana getirecek yazıları makasladıktan ve birkaç satır da kendi ekledikten sonra gazete idarehanesinde kitap okur.

Ayhan Hünalp'in *Vapur Düdükleri* romanındaki Alev Topuz ise mesleğinin zorluklarını şu sözlerle ifade eder:

*"Her önüne çıkan Genel Müdür, dudağını büke-büke, neticesini kıvıra-kıvıra, «Ben de gençliğimde gazetecilik yapmışım» diyip yukardan baktı mı? Sen hiç Anadolu ilçelerinden ruhinebiden kalma attırık ve kıcırkırk telefon kulübelerinde, gazetene haber servisi yapmak için saatlerce bekledin mi? Kasıkların patılcasına bağurmaktan sesin kısıldı mı?"*⁸¹⁴

Alıntıdan anlaşılacağı üzere mesleğe başladığı ilk andan itibaren çeşitli güçlüklerle karşılaşan Alev, geceleri gündüzleri olmadığı için geleceğe dair ne varsa tümüne birden el konulmuş gibi hisseder ve yaşadıkları bütün sıkıntılara rağmen ses çıkaramadıklarını belirtir. Bütün ajans haberlerinden, gecikmiş havadislerden, bağlayamadıkları gazete haberlerinden onlar sorumludur. Alev'in "Aynı gecenin, aynı saatin içinde onyediyilâyetle konuşuruz."⁸¹⁵ sözü, haber yakalama uğruna çekilen sıkıntının ne derece güçlü olduğunu özetler. Alev, arkadaşı Salim'in de içinde bulunduğu durumu şu cümlelerle verir:

⁸¹⁴ Hünalp, a.g.e., 1962, 56-57.

⁸¹⁵ Hünalp, a.g.e., 1962, 60.

“Baba Tark, «Salim de nerede kaldı artık?» diyordu. Salim sütüne sığmıyan bir kılçıklı başlıkla, altı yazılmamış bir resim haberini aramakla, eve dönecek parası kalmamış ikiyüz liralık, aradabir de beşyüz liralık, o da beşyüz kaç yıllık didişmeden sonra nasılsa bulmuş bir muhabirin umutlanlıkları ile uğraşırken, bir yandan da allak-bullak olmuş bir gece nöbetinin tükentileri ile uğraşırdı.”⁸¹⁶

Vapur Düdükları’nde Salim’in yanında adliye muhabiri Selâmi, işleri bırakamadığından dolayı tavan arasında yatarken fotoğrafçılar yazı işlerine resim beğendiremez; arşivci resimleri koyacak yer bulamazken İstihbarat Şefi haberlerin çok geç verildiğinden, akşam saat ondan önce evine gidemediğinden der yanar. Görüldüğü gibi istihbarat şefinden muhabirine, ilan memurundan arşivcisine kadar her çalışanın yaşadığı ve üstesinden gelmek zorunda olduğu derdi vardır. Bir manşetlik haber uğruna kendisini unutabileceğini söyleyen Alev, bir taraftan da bu sistemi eleştirir:

“Otuz gün sonunda eline yalnız üçyüzelli Türk liracığı geçer. Gündeliğı onbir lira altmışaltı kuruşa gelir. Sinemalarda yer gösteren programcıların, dolmuş taksilerine müşteri bulan kâhyaların gündeliğı kırk liradan aşağı düşmezken, İngilizce bilen bir polis muhabirine ortalama olarak bu parayı veren Bâbali’de sana üçyüz lirayı veren patronun suratının ortasına önce ben tükürürüm.”⁸¹⁷

Gazeteciliğın kahrını çeken, her gün ömürlerinden eksilme olduğunu gören gazeteciler, maddî anlamda da zorluklar yaşarlar. Bütün muhabirler, istihbarat şefleri, yazı işleri müdürleri, foto muhabirleri, operatörler, mürettipler Alev’in anlatımıyla hayvanların bile bağlansa durmayacağı odalarda, esrarlı bir meslek tutkusunun basıncı içinde çalışmalarına rağmen emeklerinin karşılıklarını alamadıkları gibi birer birer işten çıkarılırlar.

Attilâ İlhan’ın *Kurtlar Sofrası* romanındaki Mahmud ve *Yol Ayrımı* romanındaki Murat da Alev Topuz gibi yaptığı mesleğın oldukça zor ve zaman alıcı olduğunu dile getirir. İstanbul’un her yerinde olduğunu düşünen Mahmud, adliyede dava koalamaktan, teleks ve telefoncularıyla Ankara ve yurt haberleri almaktan, radyocularıyla dünyayı dinlemekten boş bir zamanının kalmadığını, gazeteciliğın bütün zamanını doldurduğunu ve deyim yerindeyse bir gazete olarak yaşadığını belirtir. Yaptığı iş zor olduğu kadar tehlikelidir de. Bazı olayları araştırırken tehdit telefonları ve mektupları bile alan Mahmud, yine de haber peşinde koşmaktan vazgeçmez. *Yol Ayrımı’nda* röportaj yazarı olan ve haftada bir gece sevmese de izinli sekreterin yerine bakan Murat, çalıştığı gazetenin sayfa

⁸¹⁶ Hünalp, a.g.e., 1962, 66.

⁸¹⁷ Hünalp, a.g.e., 1962, 87.

planlarıyla, haberlerin içeriklerinin incelenmesi ve düzeltilmesiyle, Anadolu Ajansı'nın bültenlerinin incelenmesiyle uğraşır. Havadislerin birçoğu telefonla alınıp kahve köşelerinde değiş tokuş edilir ve diğer gazetelerin haber metinleriyle benzerlik olmaması için metinler, uzun bir uğraşın sonunda yazılır.

Reşat Enis Aygen'in II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yılları ele alan *Ağlama Duvarı* romanında *Halk* gazetesinde gazetecilerin yaşadığı sıkıntılar Selâmi'nin gözünden verilir. Haftanın üç gecesi akşam saat 10'dan sonra gazetedeki ikinci sekretere geçen görev, gazetenin son sayfası takılıp rotatif makinesi dönünceye kadar sürer. Birinci sekreter, akşam baskısını hazırlamak ve gazetenin iç sayfalarını doldurmak için ertesi gün dokuzda masa başı yapmak zorundadır. Gazetede gece nöbetine kalanlar, ertesi sabah gazetedeki işlerine sadece iki saat geç gelirler. Yaptıkları işin zorluğundan ve çalışma saatlerinin güçlüğünden şikâyet eden Selâmi, gece geç saatlerde kitap ve kâğıt tomarlarıyla evine döner. Barda ya da kumarhanede sabahlamış insan olarak görülmesinden tedirgin olan gazeteci, sokakta sessizce ilerleyerek dikkat çekmemeye çalışır. Aynı zamanda gazetelerde ajanstan ya da radyodan alınan haberlerin sıkça kullanılması dikkat çeker. Özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında radyodan alınan haberler, gazeteler için önem taşır. Ajans ve radyo haberlerini dinleyerek bilgi alan gazetecilerden biri de *Halk* gazetesinde çalışan Selâmi'dir. Selâmi, II. Dünya Savaşı'nın patlak vermeye başladığı günlerde radyo ve ajans haberlerini takip ederek karışık olarak verilen bu haberleri çözüp gazeteye haber olarak hazırlar.⁸¹⁸

Bazı muhabirlerin çeşitli yerlerde onlara haber uçuran muhbirleri vardır. Muhbirler sayesinde çoğu olaydan diğer muhabirlerden önce haberleri olan bu muhabirlerden biri de Aydoğan Önel'un *Dördüncü Kurşun* romanındaki Polis Muhabiri Tuğrul'dur. Tatile çıkacağı bir sırada muhbirinin gazeteye ettiği telefonla ünlü iş adamlarından Sabri Sert'in öldürüldüğü haberi üzerine patronu tarafından iş başına çağrılır ve bu duruma oldukça canı sıkılan Tuğrul, haberi araştırır. Sabri Sert cinayetini takip eden ve gazeteye bu mevzuuyla ilgili yazılar yazan gazeteci, tahkikat yaparak Sabri Sert ile ailesi hakkında en ince ayrıntıları dahi öğrenir. Ancak araştırması sırasında “O kaz kafandaki koca burnunu bu

⁸¹⁸ Atabek, a.g.e., 2008, 110.

işlere sokma. Kızı da rahat bırak. Katil”⁸¹⁹ şeklinde tehdit mektupları alan Tuğrul, aldığı tehditlere aldırmadan haberin peşinden gider.

Haber toplama yönünden nerede, ne zaman haber olabilecek enformasyon bulacağını, neyi ve kimi göreceğini, topladıklarını nasıl ayırıp değerlendireceğini bilmesi gereken gazeteciler aynı zamanda, iyi bir gözlemci olarak sorunları ve olayları izleyerek olayların çözümlerini değerlendirmelidirler. Bu değerlendirme sürecinde de haber kaynaklarını iyi seçmelidirler. Attilâ İlhan’ın *Yaraya Tuz Basmak* romanındaki Ümid de peşinde olduğu bir karaborsa hadisesiyle alakalı bilgi edinebilmek için araştırdığı iş adamı Seyit Sabri’nin oğlu Akın’la yakınlaşarak dostluk kurmaya çalışır. Bu sayede Akın’ın ağzından babası ve onun iş ortakları hakkında bir şeyler öğrenmek ister. Yalnızca karaborsa hadisesi üzerinde çalışmayan Ümid, bununla birlikte Adnan Menderes Hükümeti’nin Batı ile yakınlaşabilmek için Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin onayını almaksızın Tuğgeneral Tahsin Yazıcı komutasındaki askerleri Kore Savaşı’na yollamasının ve elde edildiği ileri sürülen siyasî başarının beyhudeliğini ortaya çıkarmak amacıyla Kore’den dönen askerlerle röportaj yaparak askerlerin savaş sırasında uğradıkları belaların dökümünü yapmaya çabalar. Kore Savaşı’na katılan askerlerden biri olan Demir’le de röportaj yapan Ümid, 27 Mayıs 1960 Darbesinden sonra da Demokrat Parti İktidarını askerî darbe ile devirerek siyasî iktidarı ele alan Millî Birlik Komitesi üyelerini bularak onlarla röportaj yapabilmek için Demir’den yardım ister. Nice tartışmalardan sonra saptanıp açıklanan 38 kişilik Millî Birlik Komite üyeleriyle röportaj yapabilmek için Ankara’ya gider ve çalıştığı gazete olan *Birlik*’e bu konuyla ilgili “İhtilalin Karıncaları” ismini vereceği bir röportaj yazısı yazmak amacıyla çalışmalara başlar. Görüldüğü gibi oradan oraya koşuşturan Ümid, yeri geldiğinde zorluklara katlanarak araştırmacı gazeteci kimliğinin hakkını verir.

Haber kaynaklarını en basit şekli ile birinci el kaynaklar ve ikinci el kaynaklar olmak üzere ikiye ayırmamız mümkündür. Farklı şekillerde kullanılan bu kaynaklara gözlemleyerek ulaşan gazeteciler, kimi zaman olayları yerinden yani birinci el kaynaklardan kimi zaman da mecburen ikinci el kaynaklardan toplayarak habere ulaşmaya çalışırlar. Haberin üretim aşamasında çalışan muhabirin kendisi olan birinci el kaynakta birçok haber, muhabirler tarafından olay yerinde izlenerek ve bunun sonucunda yapılan

⁸¹⁹ Önel, a.g.e., 1963, 81.

değerlendirmeye hedef kitleye ulaşır.⁸²⁰ Ele aldığımız romanlara baktığımızda çoğu gazetecinin haberi yerinde gözlemlediklerini ve gerekli yerlerde not alarak haberi kitleye ulaştırdıklarını görürüz. Özellikle adliye ve diplomatik muhabirlerin yerinde haber toplayarak olayın bağlantılarını iyi kurabildiklerine şahit olduğumuz romanlarda, bunun dışında, haber konusu olabilecek hadiseler basın organı dışında kalan kişilerden ulaşan muhabirler de vardır. Orhan Pamuk'un *Kara Kitap* romanında dönemin etkili köşe yazarlarından biri olan Celâl'in habere bir okuyucusu aracılığıyla, yani ikinci el kaynaktan ulaştığını görürüz. Gazetecinin okuyucularından Mahir İkinci, *Milliyet* gazetesinin köşe yazarı Celâl'i arayarak askeriye içerisinde dinci bir tarikatın Mehdi anlayışına dayanarak darbe girişiminde bulunacağını belirterek gazeteciden yardım ister:

“Telefondaki gene aynı sestir. Galip’in ricası üzerine, kendini Celâl Bey’e bu sefer anılarıyla değil adıyla tanıttı. Mahir İkinci. Kelimeler Galip’te hiçbir kişiliğin ve yüzün çağrışımını yapmadı. ‘Askeri darbe yapacaklar. Ordu içinde küçük bir örgüt. Dinci bir örgüt, bir yeni tarikat. Mehdiye inanıyorlar. Vaktin geldiğine inanıyorlar. Hem de senin yazılarından yola çıkarak.’ ‘Benim böyle saçmalıklarla hiç alışverişim olmadı.’ ‘Oldu Celâl Bey, oldu. Şimdi yazdığın gibi, hafızanı kaybettiğin ya da reddettiğin için hatırlamıyor, hatırlamak da istemiyorsun. Eski yazılarına göz at, bir oku onları, hatırlayacaksın.’ ‘Hatırlamayacağım.’ ‘Hatırlayacaksın. Çünkü tanıdığım kadarıyla sen böyle bir askeri darbenin haberini alınca koltuğunda rahat oturabilecek biri de değilsin.’ ‘Evet değilim. Hatta, ben bende değilim artık.’”⁸²¹

Alıntıdan anlaşılacağı üzere Celâl, habere ikinci el kaynaktan ulaşır ve olacak bir darbenin haberini önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz gazetecilerin aksine okuyucusundan alır.

3.1.3.3. Gazete ya da dergi çıkarılırken ve yönetilirken karşılaşılan sıkıntılar

Medya sektörüne girip duygu ve düşüncelerini kitle iletişim araçlarını kullanarak halka iletme isteyenlerin en çok ilgi duyduğu konulardan biri gazete ya da dergi çıkarmaktır. Ancak bir süreli yayının çıkarılabilmesi için süreli yayınların dağıtımından satışına, çalışan personelin idaresinden süreli yayınların basımına kadar çeşitli sıkıntılarla karşılaşmak mümkündür. Daha önceki sayfalarda, incelediğimiz romanlarda basın çalışanlarının yaşadığı zorluklardan bahsetmiştik. Çalışanların yanında basımevi sahipleri de bazı zorluklar yaşayabilirler. İşte *Deli Kız*, *Girişim*, *Çırpınmalar*, *Yol Ayrımı*, *Pulsuz*

⁸²⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Bülbül, A. R. (2001). *Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayınları, 144. / Tokgöz, O. (2010). *Temel Gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi, 237.

⁸²¹ Pamuk, a.g.e., 2016, 242-243.

Tavla, Elveda Ankara, İkinci Adım, Tutunamayanlar ve Bir Gün Tek Başına romanlarında da gazete, dergi ya da kitabevi sahiplerinin, süreli yayınları çıkarırken veya kitapları basarken karşılaştığı sıkıntılara değinilir.

Meliha İksel'in *Deli Kız* romanında ünlük siyasî bir gazete çıkaran Ekrem ve eşi Leylâ, gazete işlerinin yürümesi için gece gündüz çalışırlar. Gazete çıkmaya başladıktan bir süre sonra askere giden Ekrem, gazete idaresini Leylâ'ya bırakır. Eşinin arkasından gazete işlerine dalarak bir ayı hummalı bir faaliyet içinde geçiren genç kadının gazetesi, çok çalışmasına rağmen ilk ay açık verir. Leylâ bu açığı, Ekrem'in hevesinin kırılmaması ve ilk kurduğu işin kötü sonuçlar doğurduğunu düşünüp üzülmemesi için eşine haber vermez. Bu açıktan sonra dişini tırnağına katarak gazetenin yürümesi için elinden gelen her şeyi yapar: *"Bir taraftan da gazetenin yürümesi için neler yapmıyordu! Nihayet düşüne taşına, ilk kadın sütununu açtı. Her gece ecnebi mecmualarından tercüme moda sahifesi hazırlıyor, bunu o kadar alâka çekici bir şekilde yapıyordu ki, bu tek yaprağın bile gazetenin sürümüne faydası olmağa başlamıştı."*⁸²² Bunun yanında eşinin gönderdiği başmakaleleri okuyup makinede yazarak baskıya verir, her hafta muhasebe memurunun gönderdiği hesapları gözden geçirir, başka şehirlere gazetenin dağıtımını yapar. Artık başını kaşıyacak zamanı bile olmayan Leylâ, gazetenin çıkma, basılma, dağıtılma ve yazma süreçlerinde sıkıntılar çekse de gazetecilikten vazgeçmeyerek yoluna devam eder.

Süreli yayın çıkarma sürecinde Leylâ gibi binbir parçaya bölünen ve gazetesini ayakta tutmak için çabalayan bir diğer kadın gazeteci de Yusuf Sinan Tanyıldız'ın *Elveda Ankara* romanındaki Yıldız'dır. Yıldız da Murat'tan devraldığı gazeteyi içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmak için uykusuz kalarak gece gündüz çalışır:

"Osman usta gazetenin içinde bulunduğu zor durumu anlatmaya çalıştı. Kâğıt stoklarının olmadığını, kâğıt koyacak depolarının bile bulunmadığını söyledi. Durumun hem iyi hem de kötü olduğunu söyledi. Depolarında mürekkep bile kalmamıştı.

Yıldız ona güç vermeye çalıştı:

— Merak etmeyin her şeyi tek tek çözmeye çalışacağız.

O sırada telefon çaldı:

— ...

— Yaaa... Çok güzel. Teşekkür ederim Ayşe. Görüşürüz.

Yıldız gülümsedi:

— Eeee beyler, nerede kalmıştık?

— Kâğıt stok...

⁸²² İksel, a.g.e., 1960, 63.

—Tamam hallederiz, işlerimiz rayına giriyor. Bir araba firması aradı. Bir hafta boyunca tam sayfa reklam bağlantısı yaptı. (...)⁸²³

Gazeteyi devraldığında gazetenin mürekkebi, kâğıt stokları ve kâğıt koyacak depoları dahi yoktur. Bu yüzden gazete çalışanlarına devamlı moral vererek onları teşvik eder ve gazeteyi bu zorlu durumdan kurtarmak için gazete çalışanlarıyla görüşüp gazetede ki odasına kapanarak devamlı çalışır ve gazeteyi ayağa kaldırmak için elinden gelen her şeyi yapar. Bu uğurda, tehdit telefonları dahi alır. Sistemli çalışması ve gayretleriyle bir yığın sorunun üstesinden gelen Yıldız, bu esnada sağlığından da olur. Bazen gazeteciliğe döndüğü için pişman olan genç kadın, bu meslekte keyif çatma gibi bir durumun olmadığını, çalışan en alt seviyedeki personelin bile bu zorlu hayatı yaşadığını savunur:

“Düşünmekten vazgeçti ve gözlerini kapadı. Artık uyumalıydı. Hiçbir şey düşünecek hali kalmamıştı. Yorgundu, çok yorgundu. Bu yorgunluğun nedeni vardı ama değeri var mıydı bilemiyordu. Gereksiz yere bu gazetecilik işine atılmış, hem başını belaya sokmuş, hem de kendini yıpratmıştı. Başının ağrısı artınca yeniden yatağından kalktı ve alt kata inerek ecza dolabını açtı. İçinden güçlü bir ağrı kesici çıkartarak mutfığa geçti. Bir bardak suyla ilacı içti. Çok geçmeden ilaç etkisini gösterecek. Yıldız da rahatça uyuyacaktı. Baş ağrısı hastalığına gazetecilik hayatında yakalandı. Bazen başı öylesine ağrıyordu ki aspirin maspirin kâr etmiyordu. Bir yığın sorunun üstesinden gelmişti ama sağlığından da çok şey kaybetmişti. Bazen, keşke gazeteciliğe yeniden dönmeseydin, dediği de oluyordu. Bu meslekte keyif çatmak kolay değildi. Çalışan, mesleğini seven en küçük bir personel dahi, eğer gerçekten gazetede çalıştığına inanıyorsa mutlaka bu hayatın stresini yaşıyor, tabi ki hasta oluyordu. Sonra da ‘Gazetecilikte adım adım gidilir mi? Bastın mı gaza, durmak yok, hızla gitmen lazım. Yoksa geriden gelenler, adamın üstünden geçerler valla...’ diye mırıldandı ve gülmüşü. Sonra diğer gazetelerin yayın yönetmenlerini düşündü. Hepsi de kendi çağlarında ünlü ve başarılı kişilerdi. Her halde onların da hayatlarında dur durak yoktu. Onlar da sağlıklarını düşünmüyorlar, Fatih Sultan Mehmet’in de öldüğünü akıllarına getirmiyorlardı. İhtiraslarıyla yaşıyorlar, acımasız, hınzır, akıllı ama çok akıllı bir salak gibi davranıyorlardı. Doğru... Başarıyı herkesin yakalaması mümkün değil, dedi.”⁸²⁴

Süreli yayınların ya da kitabevlerinin ihtiyacı olan kâğıt temini, bazı zamanlarda zorlaşır ve gazete, dergi ya da kitabevlerinin çoğu kâğıt tahsis etme konusunda sıkıntılar yaşarlar. Elveda Ankara romanında karşımıza çıkan Yıldız gibi Şaban Erik’in *Çırpınmalar* romanındaki *Demokrat Yâr* gazetesi de, kâğıt temin etme sıkıntısı çeken gazetelerden biridir:

“Nihayet ısrarlı ve tapınaklı istidallardan sonra yüksekçe bir kâğıt kontenjanı koparılmıştı. ‘İşte!’ dedi patron ‘iyi bir gün, kutlamalısınız bu günü... Ha, üstad ne dersin?...’ Patronun üstad diye hitap ettiği Hikmet’ti. Daha anlaşmalarının ertesi günü Hikmet’e bu sıfatla hitab etmeğe başlamıştı.

⁸²³ Tanyıldız, a.g.e., 2000, 197.

⁸²⁴ Tanyıldız, a.g.e., 2000, 222.

Hikmet önce yadırgadı. Fakat sonradan onun herkese ‘üstad’ diye seslendiğini anlayınca, o da üstadlığı benimsedi. Evet dedi, ‘çok iyi bir gün. İnsan iyi günlerin hakkını vermeli, bayram yapmalı.’ Önce ilgili Bakanlığa, Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğüne, İzmir Kâğıt ve Selluloz Fabrikası Müdürlüğüne birer teşekkür telgrafi çektiler. Sonra idarehanede adamakıllı yeyip içtiler; gece Emîrgân’a gittiler.’⁸²⁵

Nihayet ısrarlı dilekçelerden sonra yüksekçe bir kâğıt kontenjanı koparan gazete, gerekli yerlere telgraf çekerek teşekkür eder. Kâğıt kontenjanının artmasına rağmen hâlâ gazeteyi çalıntı haberlerle çıkaran gazete patronuna oldukça sinirlenen Hikmet, mesleğini layıkıyla yerine getiremediğini düşünür ve işten ayrılır.

Vedat Türkali’nin *Bir Gün Tek Başına* romanında Babîâlî’de bir kitabevi olan ve kitabevinin işleriyle uğraşırken gece gündüz çalışan Kenan, her zaman roman çevirileriyle ya da baskıdaki bir kitabın provalarını incelemekle meşguldür:

“Yatak odasına girince hemen köşede, pencere yanındaki küçük çalışma masasına oturdu. Lambayı yaktı. Dün gece başladığı bir Dostoyevski romanına uzandı. Sonra birden elinin tersiyle itiverdi. Çekmecedan kâğıtları çıkardı. Baskıdaki bir muhasebe kitabının provaları idi bunlar. Matbaacı sıkıştırıp duruyordu. Bugün de gelmişti. Şunları bitirebilsem iyi olacaktı. Keşke ben almasaydım üstüne. Pekâlâ Matmazel yapıyordu. Ukalalık... Karıştırmaya başladı kâğıtları. Nermîn’in girdiğini duymamıştı. Nermîn, ağır ağır bluzunu çıkardı. Yatağı açtı. Kenan bir baktı, kâğıtlarına döndü yine. Nermîn, Kenan’a doğru yürüdü.

— Çalışacak mısın?..

— Şu dizeltmeleri bitireyim diyorum.’⁸²⁶

Kitabevinin işleri yüzünden ailesini dahi ihmal ederek bazı durumlarda evde geçirdiği vakitte de çalışmaya devam eden Kenan, piyasadaki kâğıt sıkıntısı yüzünden eserleri basmakta zorluk yaşar.

Turgut Erim’in *Girişim* romanında ise bir zamanlar iktidarda bulunmuş bir partinin resmî organı sayılan *Savunma* gazetesinin, parti iktidardan düştükten sonra çektiği sıkıntılardan bahsedilir. Öyle ki partinin iktidardan düşmesiyle birlikte gazetenin abone sayısı da azalır ve resmî ilanla zar zor yaşayan gazetenin bu dönemde resmî ilan sayısı da düşer. Basın İlan Kurumu Müdürü ile gazetenin ilanlarının kısılmasına dair konuşmaya dahi gider. Gazetelerin fiilî satış sayısına göre ilan dağıtımını yapan kurum, *Savunma* gazetesinin fiilî satışının son derece düşmesiyle ilanları kısar. Bu konuşmadan sonra gazete idarehanesine gelen Ertan, en kısa zamanda beş bin yeni abone bulmak için çalışmaları

⁸²⁵ Erik, a.g.e., 1960, 68.

⁸²⁶ Türkali, a.g.e., 2013, 9.

başlatır. Sırf resmî ilan alabilmek için de eski abonelere bedava gazete yollayarak abone sayısını beş bine yükseltip ilan alabilmeyi planlar. Gazete, yazı işleri müdürü Ertan'ın çabaları sayesinde ayakta durur:

“Savunma Gazetesi, bir zamanlar iktidarda bulunmuş bir partinin resmî organı sayılırdı. O günlerde resmî ilan dert olmaktan çok uzaktı: bir çeşit akardı. Ne var ki, parti, iktidardan düşünce, abone sayısı iyice azalmıştı. Buna paralel olarak, resmî ilân da azalmıştı, tabii. Gazete, şimdi gene resmî ilânla yaşıyordu ama, nerede o eski günler? Ertan da olmasa, gazeteye ölmüş göziyle bakabilirdi: her işe yetişen, her derde çare bulan Ertan'dı:

— Aloo, Remzi, burada pek bir şey yok, canım. Albay Selâhattin bir demeç verdi; yangına ait resimleri aldık, herhalde siz de almışsınızdır; bir de Eğitim Şûrası'nın kıvrır zıvrı var. Başbakanlık'tan ses seda yok. Kıbrıs küllendi. Tamam, canım, hepsi bu kadar.”⁸²⁷

Görüldüğü gibi yazı işleri müdürü olmasına rağmen Ertan, gazetesini ayakta tutabilmek ve işsiz kalmamak için her işe koşuşturarak çare bulur.

Kemal Tahir'in *Esir Şehir Üçlemesi*'nin son kitabı olan ve üç bölümden oluşan *Yol Ayrımı*'nda hem gazetede çalışan hem okuyan hem de çıkardıkları derginin işlerine bakan Selim Nuri de tıpkı önceki sayfalarda bahsettiğimiz roman kişileri gibi çıkardığı derginin işlerinin peşinden koşarken birçok sıkıntı atlattır. Birden fazla işle ilgilendiği için oldukça zorlanır. Fakülteden beş arkadaşıyla bir dergi çıkaran Selim Nuri, derginin masrafları için verilen beş lirayı veremediği için derginin bütün işlerini yüklenir. Kâğıt için koşuştururken, dergi yazılarını toplamak için didinirken, kendi deyimiyle laçka bir basımevinde çıkan dergilerinin geç çıkmasını engellemek için çırpınırken ve arkadaşlarının vaktinde getirmedikleri yazılar peşinde koşarken oldukça sıkıntılar yaşar:

“Selim Nuri buraya akşamın yedisinde geliyor, çoğu zaman sabahın dördüne, hatta beşine kadar tashih yapıyordu. Sekiz koca sahifeyi yukarıdan aşağı tek başına okuyor... İş bitince hiçbir vasıta bulamadığından, ya Vefa'ya kadar yürümekte, ya da mürettiphanenin bir köşesine serdiği eski gazete kâğıtlarının üzerinde yatmaktaydı. Sonra gündüz öğlene kadar fakülte... Öğleden sonra, hali vakti yerinde arkadaşlar için ders notlarını kopya etmek... Sahifesi on kuruştan... Musahhihliğin gündeliği yetmiş beş kuruş... Ama eline yetmiş geçiyor... Günde beş kuruş kesiyorlar vergi diye... Oysa, vergi vermek şurada kaldın, resmi ilanlar yoluyla yardım görüyorlar gazeteler devletten... Çeşitli vergi bağışlamalarından yararlanıyorlar. Yeni harfler çıktı çıkılı, okur kaybettikleri için, hepsinin gizli ödenekten para aldıkları bile söyleniyor.

(...)

Selim Nuri, bu kadar ağır çalışma şartları arasında bir de aylık edebiyat dergisiyle uğraşıyordu. Fakültede beş arkadaş beşer lira koymuş, Selim Nuri de veremediği beş liraya karşılık derginin bütün işlerini yüklenmişti. Ayrıca, sorumlu müdürlük de omuzlarındaydı.

⁸²⁷ Erim, a.g.e., 1981, 21-22.

*Kağıt diye koşuyor, yazıları toplamak için didiniyor, her şeyi laçka bir basımevinde çıkmayı geciktirmemek için çarpınıyordu. Arkadaşlarının ikisi zengin çocuklarıydı, şımarıkta, yazıları hiçbir zaman vaktinde getirmiyorlar, bu yüzden de Selim Nuri'yi ayrıca üzüyorlardı.*⁸²⁸

Selim, benzer sıkıntıları, derginin dağıtım aşamasında da çeker. Derginin zamanında dağıtıma hazırlanması için basımevinin başmürettibi Behram Efendi'ye her dağıtım öncesi bir şişe rakı götürür. Rakı bahşişi, devamlı tekrarlanınca bahşişlikten çıkıp bir çeşit aldatmaca, bir çeşit haraç hâline gelir.

Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanında karşımıza çıkan Selim Işık da *Yol Ayrımı*'ndaki Selim Nuri gibi dergi çıkarırken sıkıntı yaşayan isimler arasında yerini alır. Aslında mühendislik okuyan ama bir taraftan da yazan Selim, arkadaşlarının alay konusu olur. Dergi çıkardığı zamanlarda derginin bütün ağır işlerini yüklenen Selim, dergi işiyle gece gündüz uğraşır:

*“Bu arada çok hırpalandım. Görünüşümde öyle bir saflık vardı ki yaşayışına herkesin karışabileceği izlenimini bırakıyordum. Bu nedenle yakamı bırakmadılar. Ben de, görünüşümdeki başka bir sahtecilik nedeniyle onların her davranışına açıktım. Buyrun beni yiyebilirsiniz, diyardım. Burhan'ın evinde sabahlara kadar konuşuyorduk. Herkes sırası gelince bana saldırıyordu. O sırada bir dergi çıkartıyorduk. Derginin bütün ağır işlerini ben yüklenmişim. Biri, son yazdığı makaleden en önemli bölümü çıkardığım için benimle alay ediyordu. Sayfaya yazının sığmadığını görünce olmadık bir kısmını çıkarmışım. Senin aramızda ne işin var, diyardı, bu cahilliğinle? Bir başkası kadınlarla ilişkimi ele alıyordu: cinsel hayatımı bir düzene sokmam için yarı ciddi öğütler veriyordu bana. Ben, hepsini büyük bir saflıkla dinliyordum. İstiklal Marşının çalındığı yerde ayağa fırlayan, gece yarısı radyo biterken İstiklal Marşı başlayınca oturduğu koltuktan fırlayan küçük Selim'in ciddiyetiyle sözlerini değerlendirmeye çalışıyordum onların. Mühendis olmamı da beğenmiyorlardı. Para kazanmayı düşünerek seçmişim bu mesleği. Ne aptaldım ki babamın zorla beni üniversiteye yolladığını o anda unutup ve onları haklı buluyordum. Dergi işiyle gece gündüz uğraşmamla da alay edenler vardı. Onlar sadece yazıyorlardı: ben matbaalarda, sabahlara kadar müretteplerle boğuşuyor, dizgi yanlışlarını düzeltiyordum. Bu arada boş kalan sayfalar için yazılar hazırlıyordum bir kenarda. Mühendislikle ne zaman uğraşıyorsun, yaptığın binalar çökecek, diye eğleniyorlardı benimle. Bu işi de beceremiyorsun, mühendisliğine dön hiç olmazsa, diye amansızca saldırıyorlardı. Burhan beni koruyordu; çünkü, onun yapması gereken teknik işleri de ben yürütiyordum gazetede. Yazması gereken yazılarını da çoğu zaman ben yazıyordum. Yazdığım yazıların çoğunu beğenmiyordu Burhan da. Fakat bu işler için adam olmadığından yazdıklarına katlanıyordu. Benimle adam katlığı yüzünden görüşüyorlardı. Ben de onlar hesabına üzülüyordum. Yorulmuştum da.”*⁸²⁹

Matbaalarda sabahlara kadar müretteplerle boğuşup dizgi yanlışlarını düzeltirken derginin boş kalan sayfaları için de bir kenarda yazılar hazırlar. Bütün bu çalışmalarına

⁸²⁸ Kemal Tahir, a.g.e., 2013, 22-23.

⁸²⁹ Atay, a.g.e., 2011, 665-666.

rağmen dergideki diğer arkadaşları tarafından hırpalanır. Bir arkadaşı, yazdığı makalenin en önemli kısmını sayfaya sığmadığı için çıkaran Selim'i küçümseyip bu cahilliğiyle aralarında işi olmadığını bile düşünür.

Tahir Abacı'nın *İkinci Adım* romanında Semih Viran, Oktay Şenlik, Ahmet Zor, Çetin Sine ve Kemal Yaşamış olmak üzere beş arkadaş, dergi çıkarmak uğruna çaba göstererek oldukça çok problemle karşılaşır. Maddî anlamda yaşadıkları sıkıntıların yanında dergiyi bastırırken de oldukça zorlanan bu edebiyat heveslisi gençler, yazılarını ya da şiirlerini başka gazete ve dergilerde yayınlatabilmek uğruna birçok sıkıntıyla baş etmek zorunda kalırlar..

Deli Kız, Girişim, Çırpınmalar, Yol Ayrımı, Elveda Ankara, İkinci Adım ve Bir Gün Tek Başına romanlarında hâlihazırda bulunan ve yönetilen gazete, dergi ya da kitabevlerinin karşılaştığı sıkıntılardan bahsedilir. Mehmed Kemal'in *Pulsuz Tavla* romanında ise bir sanat dergisi çıkarmayı düşünen edebiyatseverlerin dergi çıkarma sürecinde yaşadıkları problemler ele alınır. Romanın gazetecisi Mehmed, askerliği bittikten sonra Ticaret Bakanlığı'nda çalışmaya başlayan Fethi Giray'la bir dergi çıkarmaya karar verir. Ancak önlerinde bir engel vardır: para. Elllerinden şiirden başka bir iş gelmediğini düşünen Mehmed, şiir dergisi çıkarmak ister fakat dergi için gerekli paranın olmaması engeline takılır. Bunun üzerine Fethi Giray, şiir yazar ve şiirlerini yayınlamak isteyen birçok arkadaşları olduğunu ve onların dergi işinde kendilerine yardım edebileceğini düşünür:

*“Bu kadar şair arkadaş var. Şiirlerini yayınlamak istiyorlar. İstedikleri şiiri, istedikleri gibi yayınlatabiliyorlar. Dergiciler sansüre tabi tutuyor. Böyle olunca, diledikleri şiiri, diledikleri gibi bizim dergide yayınlatabilirler. Şiiri yayınlayanlar da derginin masrafına katılır. Satar, kâr edersek, biz çalıştığımız için bir kısmını alırız, kalanını da pay ederiz.”*⁸³⁰

Bu konuyu şair arkadaşlarıyla konuşan Mehmed Kemal ve Fethi Giray, onlardan olumlu yanıt alırlar ve aralarında para toplayarak Fethi Giray'a verirler. Böylelikle basımevinin istediği kadar parayı denkleştirirler ve sıra derginin adını bulmayla dergi çıkarmak için alınması gereken izne gelir. O zamanlar dergi çıkarmak zordur. Öyle ki valilikten imtiyazın alınması ve dilekçenin verilmesi gerekir. Eğer izin verilirse dergi çıkmaya başlar. Bahsi geçen işlemler tamamlandıktan ve basımeviyle görüşüldükten sonra

⁸³⁰ Kurşunluoğlu, a.g.e., 1984, 176.

Fethi Giray ile Mehmed Kemal, kadrosunda Cahit Sıtkı, Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet, Niyazi Akıncıoğlu, Fahri Erdinç, Celâl Vardar, Ercümend Behzad, Abidin Dino gibi isimlerin olduğu dergiyi bastırmayı başarırlar.

Bir süreli yayının çıkarılması için bir yayın sahibinin, bir sorumlu yazı işleri müdürünün bulunması ve kanuna uygun bir şekilde Cumhuriyet Başsavcılığı'na bildirimde bulunulması şarttır. Bununla birlikte kaydedilmek üzere basın kuruluşunun yönetim yerinin bulunduğu yerin de Cumhuriyet Başsavcılığı'na bir beyanname ile bildirilmesi gerekir. Beynamede yayının adı ve içeri, hangi aralıklarla yayınlanacağı, yönetim yeri, sahibinin ve varsa temsilcisinin ya da sorumlu müdürünün ad ve adresleri ile yayının türü gösterilir. Beynamede bir eksiklik veya gerçeğe aykırı bir durum varsa beyanname hükümsüz kalarak süreli yayın kapatılır.⁸³¹ İşte Fethi Giray ile Mehmed Kemal de dergiyi bastırdıkları basımevinin adını, dilekçede yanlış yazdıkları ve yanlış bildirdiklerinden dolayı polis gelerek derginin kapatıldığını tebliğ eder. Yani ismini verdiğimiz bu sanatkârların yaptıkları bir hata yüzünden dergi çıkarma sevdaları yarım kalır:

“Üç bin basmıştık. Çıkar çıkmaz Ankara’da bin tanesi satıldı. İstanbul’dan ve taşradan siparişler almaya başladık. İlgi toplamıştı, satacaktı. Biz de dergiyi sürdürecektik. Fakat dileğimiz olmadı. Bir küçük hata yapmışız ki, derginin kapatılmasına sebep oldu. Dergiyi bastığımız basımevinin adını yanlış bildirmişiz, dilekçemizde. İlk bir basımeviyle anlaştık, o basmam deyince, dilekçeye onun adını yazmışız, başka bir basımevinde bastırmışız. Bu hareketimiz, ‘Basın Kanununun ilgili maddesine muhalefetmiş’, ‘Valilik dergiyi kapatırmış’, kapattılar. Bir polis geldi ve derginin kapatıldığını bize ‘tebliğ’ etti. Böylece dergi hikâyesi de sona erdi.”⁸³²

3.1.3.4. Eserlerini bastırmak isteyen yazarlar

Bireylerin duygu ve düşüncelerini kitle iletişim araçlarını kullanarak halka iletmek için gazete ya da dergi çıkarmak istediklerinden ve bu aşamada basımevi sahiplerinin çeşitli sıkıntılarla karşılaştıklarından bir önceki başlıkta bahsetmiştik. Bazı bireyler de duygu ve düşüncelerini ifade etme aracı olarak romanları görürler ve roman yazarak içindekileri dile getirirler. Ancak roman yazma aşamasında birçok problemle karşılaşan yazarların, problemleri bununla sınırlı kalmaz ve romanlarını bastırma aşamasında da çeşitli zorluklar yaşarlar. *Elbet Sabah Olacaktır*’da Sedad Ali, *Ağlama Duvarı*’nda Selâmi, *Ne Ekersen*’de Ali Muhsin, *Genç Kız ve Ölüm*’de Nuray, *Karanlığın Günü*’nde Neslihan

⁸³¹ İnternet: <http://medyaistasyonu.blogspot.com/2015/01/gazete-ckarmak-isteyenlerin-dikkat.html> 5 Kasım 2015’te alınmıştır.

⁸³² Kurşunluoğlu, a.g.e., 1984, 177.

ve İkbâl, *İkinci Adım*'da Namık Yergezer, romanlarını bastırmak isteyen fakat bazı zorlukları aşmak zorunda kalan, bazen bu zorlukları aşarak amaçlarına ulaşan, bazen de bu zorlukları aşamayıp hayal kırıklığına uğrayan yazarlardandır.

Muvaffak İhsan Garan'ın *Elbet Sabah Olacaktır* romanında genç bir romancı olan Sedad Ali, romanını bastırabilmek için sıkıntılar yaşar. Genç edebiyatçının Avrupa'da iki sene üzerinde işleyerek tamamladığı *Sel ve Kum* isimli romanı, içinde fikir ve tez bulunan, realist ilk büyük romanıdır. Sedad, bu eseri ile gurur duyar ve eserinin Türk edebiyatında nasıl büyük bir inkılap yapacağını düşünür. İstanbul'a döndüğünde eserini bastırma hususunda Orhan'ın babası Muhiddin Elmek'ten yardım alır. Muhiddin Elmek, eskiden sefaret kâtipliklerinde bulunmuş bir manifatura tüccarıdır. Tüccar olması sebebiyle şimdilerde pek ilgilenemese de önceden edebiyatla ilgilenmiş ve Fransız edebiyatından birçok eser okumuştur. Sedad'ın gelişi onu, oğlu gibi görmesinin yanı sıra Sedad'la Fransız edebiyatından konuşabilme ve Sedad'ın Orhan'dan methini duyduğu eserlerini okuyabilme şansını yakaladığı için de çok sevindirir. Sedad'ın Avrupa'dayken yazdığı romanı okuma şansı bulan ve romanı çok beğenen Muhiddin Bey, romanı okuması ve değerlendirmesi için Edebiyat-ı Cedide devrinin en yüksek edibi ve romancısı, aynı zamanda amcazadesi Reşid Kemalî'ye verir. Tıpkı Muhiddin Bey gibi Reşid Kemalî de Sedad Ali'nin romanını beğenir fakat romanı, fazla felsefî bulduğu için kitapçıların ve halkın ilgisini çekmeyeceğini bilir; diğer bir ifadeyle, romanın hak ettiği değeri göremeyeceğini düşünür. Yine de tanıdığı bir kitabevinin adresini vererek romanını oraya bırakmasını ister. Gittiği kitabevinin sahibi İsmail Hakkı Benkul, romanı ilgi görmeyeceğini düşündüğü için basmak istemez. Hangi kapıyı çalarsa çalsın romanı halkın anlayacağı bir üslûpla yazılmadığı için beğenilmesine karşın reddedilir. Diğer bir ifadeyle romanını okuması için birçok kitabevine bırakan Sedad, kitabevlerinden eseri fazla ağır ve felsefî bulunduğu için olumlu dönüş almaz. Yurtdışından memleketine döneli dört ay olmasına ve bu dört aylık süreçte her tarafa başvurmasına rağmen istikbali namına henüz hiçbir başarı elde edemez.

Romanı elinde, rotasını şaşırılmış bir tekne gibi uzun müddet dolaşan Sedad'ın üstüne, gayesini ve maksadını kaybeden bir insanın avareliği çöker. Bütün bu hayat mücadeleleri, ızdıraplar ve hayal kırıklıklarıyla daha ilk eserinde redle karşılaşan, işe yaramayan hevesli bir muharrir olarak görür kendini:

“Sedad Ali, romanı koltuğunda, rotasını şaşırmuş bir tekne gibi uzun müddet dolaştı. Gayesini ve maksadını kaybeden bir insanın avareliği şimdiden üzerine çökmüştü. Bir aralık kendisini, yazdığı romanın kahramanına benzetti. İçinden: ‘Sel ve kum, diye mırıldandı. Sel gider kum kalır. Bütün bu hayat mücadeleleri, ızdıraplar ve hayal sukutları birer coşkun sele benzer. O sel, yolu üstündeki ufalanmış, hafif kumları sürükler götürür. Fakat, onların arasında bulunan bazı iri taneli, ağır kumlar, pek yerlerinden kumldamazlar. Bir iki yuvarlanıştan sonra sağlamca tutunur ve dururlar: Sel gider kum kalır.’ İşte Sedad, böyle büyücek ve dayanıklı bir kum, bir çakıl, hâttâ bir kaya parçası olmak ve akıntıya kapılmadan, sürüklenmeden yerinde durmak istiyordu. Amma, dayanmak lâzım... Bu günkü darbe, daha sel haline bile gelmemiş, küçük bir su yolunun ilk ve zayıf hücumudur. Onu, büyük seller, hırçın dereler, kudurmuş şelâleler de takib edebilir.

(...)

Daha ilk eserinde redle karşılaşan, işe yaramıyan bir hevesli muharrir olarak, onun evinde bir sığıntı vaziyetinde mi oturacaktı? Hayır, hayır, Sedad bunu kabul edemezdi.”⁸³³

Silkinip kendine geldikten sonra umutsuzluğa kapılmanın faydasız olduğunu düşünen genç adam, bunların hayat zorluklarıyla birdenbire karşılaşan bir erkeğin ilk bocalaması, kendine fazla güvenen her sanatkârın ilk hayal kırıklığı olduğunu bilir. Olumlu sonuç alamayınca en azından romanı basılincaya kadar isminin duyulması ve halka bir parça kendini tanıtmak amacıyla büyük gündelik gazetelerin idarehanelerine giderek hikâyelerini bırakır. Hikâyelerini verdiğinden beri de her gün gazeteleri alarak hikâyelerinin çıkıp çıkmadığına bakar. Hikâyelerini basmadıklarını görünce de yayınevlerine giderek bu konuda malumat alır. Bu arada parasını kazanıp ayakları üstünde durabilmek amacıyla gazete ve dergilere onların istediği tarzda yazılar yazmaya başlar. Çekindiği ve onlara yük olmak istemediğinden arkadaşı Orhan’ın evinden taşınarak Sirkeci’de orta sınıf bir otelin (Güneş Palas) en ucuz odalarından birini tutar.

Romanda eserini bastırma hususunda oldukça zorluklar yaşayan Sedad, sonunda *Doğru Söz* gazetesine adliye ve polis muhabiri olarak girer. Yazdığı bir yazı yüzünden gazete patronuyla sorun yaşayan ve işinden istifa eden Sedad için zor günler yeniden başlar. En sonunda yaşadığı sıkıntılardan dolayı çok sevdiği Belma’yı da arkasında bırakarak Erzincan’da büyük bir çiftliği olan dayısı Tahir Bayatoğlu’nun yanına gider. Erzincan’ın en büyük eşraflarından biri olarak tanıtılan Tahir Bey, böbrek hastası olduğu için hiç sokağa çıkamamaktadır. Sedad Ali, burada dayısının işlerine yardım eder ve Belma’yla aralarındaki bağı koparmayarak mektuplaşır. 1939 yılının sonuna doğru bir gece Erzincan’da büyük bir deprem yaşanır ve yaşanan depremde Sedad, dayısını kaybeder. Bunu öğrenen Belma, hemen Erzincan’a gider ve Sedad’ı bulmaya çabalar. Sonunda onu bulan genç kız, Sedad Ali ile birlikte Erzincan’da yaşamaya karar verir. Sedad Ali büyük

⁸³³ Garan, a.g.e., 1948, 42.

umutlarla başladığı yazarlık serüvenini geride bırakarak Erzincan'da öğretmen olmaya karar verir.

Doğru Söz gazetesinde tahrir müdürlüğü yapan Nedim, Sedad Ali'nin aksine büyük gazetelerden her gün yeni teklifler gelmesine rağmen hem iyi para kazandığı hem de burada işlerine kimse karışmadığı, serbest bir biçimde gazeteyi idare ettiği için çalıştığı gazeteyi bırakıp gitmek istemediğini söyler. Yani Nedim'e göre basın alanında önemli olan kazanılan para ve rahattır. Sedad Ali, muhbir ve mütercimlikten bu kadar çabuk tahrir müdürlüğüne yükselen arkadaşı Nedim'i takdir etmekle beraber Nedim'in yükselmek için yaptığı sahtekârlıkları kendinin hiçbir zaman yapamayacağını düşünür. İyi bir romancı olmak isteyen Sedad, vatan sevgisi fazla olsa da mektep hocası olarak Anadolu'nun bir köşesine gidemeyeceğini de bilir. Sedad, sanat ve edebiyatta ileri gitmek bahtiyarlığına eren İstanbul'da ya da sadece Babıâli caddesinde çalışarak kendini tanıtırsa ideallerini gerçekleştirebilir ve ancak o vakit, memlekete faydalı olabilir. İstanbul'dan veya Babıâli'den uzaklaşması, onun bütün umutlarını yok etmesi ve içindeki yazarlık ateşini söndürmesi demektir. Zaten memlekette binlerce mektep hocası varken ve görevlerini layıkıyla yerine getiriyorken o, Anadolu'da silik ve sönük bir insan olarak kaybolmaya razı değildir. İyi bir romancının tahsili kadar, hatta tahsilden daha da fazla görgüye, aynı zamanda dünya edebiyatını tanımaya ihtiyacı olduğunu savunan Sedad, üniversiteyi bitirdikten sonra ailesinden kalan evini satarak Napoli, Roma, Floransa, Milâno, İtalya ve Paris'i gezerek hem görgüsünü arttırır hem de meşhur sanat eserlerini yerinde inceler.

Eserini bastırabilmek için sıkıntı yaşayan isimlerden biri de Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi'dir. Çalışmak zorunda olan Selâmi, hasta olma pahasına ve gözlerinin önünden borçlandığı insanlar geçerken yazılarını yetiştirebilmek için sabaha kadar çalışır. Günlerinin çoğu saatini de yazdığı *Düşkünler Pansiyonu* romanına ayırır. Selâmi yalnızca eser oluştururken zorluklar çekmez; zar zor, sıkıntılar ve uykusuz gecelerinin sonunda yazdığı romanını bastırabilmek amacıyla da fazlasıyla sıkıntı yaşar. Romanının çıkışından iki ay sonra düş kırıklığına uğrar. Zira romanı, istediği ilgiyi görmez. Gazetelerden birkaçı ikişer satırla romanını duyurmakla yetinirken kitabını yolladığı büyük edip ve eleştirmenler, üzerinde aylarca emek verdiği romanı hakkında bir satır dahi eleştiri yazısı yazmazlar. Gazetede sıkıntı yaşayanlar arasında röportaj yazarı olan Cemil Tayfur ve Kerim Ali de vardır. İşten çıkarıldıktan sonra maddî anlamda oldukça sıkıntı yaşayan Cemil, hasta olmasına rağmen ailesine bakabilmek için

hastalanmadan önce hazırladığı yazılarını satmak amacıyla gazete ve dergi kapılarını dolaşır.

Mehmet Seyda'nın *Ne Ekersen* romanındaki Ali Muhsin de *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi ve *Elbet Sabah Olacaktır*'daki Sedad Ali gibi kitabını bastırmak için uğraşır. Yazdığı kitabı bastırmak için çeşitleri kitabevlerine giderek kitabını basıp basamayacaklarını sorar:

“«Şey.. size bir teklifte bulunacaktım. Bastırmak istediğim bir roman var da...»
 «Şimdilik kitap basamıyoruz Bayım. »
 «Acaba yanlış mı okudum? diye söylendi genç adam.
 Arandı, cebinden bir katalog çıkardı. Gösterdi:
 «Bu sizin değil mi?»
 «Bizim.»
 «Baskı işleri yaptığımız yazılı.»⁸³⁴

“Her çeşit kitap basılır” yazısını görür görmez kitabevine giden Ali Muhsin, kitabevinin sahibi Hasan Arseven'in kitap basmadıklarını söylemesi ve Ali'ye akıl vermeye çalışmasıyla sinirlenir. Ali'ye “*Baskı masraflarına katılacak mısınız?*” diye soran Hasan, piyasada kâğıt buhranının olduğundan, kâğıdın çok güç bulunduğundan, kâğıdı bulup bastırса bile kitabın dağıtım işini beceremezse bastırdığı kitapların elinde kalabileceğinden bahseder. Ali Muhsin'in mantıklı konuşmaları neticesinde romanını okumak için alır. Okuduğunda ise romanı beğenmekle birlikte romanı fazla siyasî bulduğu için basamayacağını söyler. Çünkü Hasan, basacağı kitap toplattırılırsa belini doğrultamayacağını, kitabevine hoş gözle bakmayacaklarını, bir aşk, macera ya da polisiye roman getirirse üslubunu beğendiğinden gözünü kırpmadan basacağını belirtir. Umutsuzluğa kapılan Ali, bütün yaşadığı sıkıntıların ucunun paraya dayandığı, parası olsaydı kitabını kendinin rahatlıkla bastırabileceği düşünceleri arasında kitabını yayınlatacak kitabevi aramaya devam eder. Muhsin, yazdığı romanın belirli yerlerini değiştirmesini söyleyen insanları dinlediği zaman yazdığı eserin onun olmaktan çıkacağını belirtir. Basılmadan önce onun olan eser, basıldıktan sonra ise onun değildir; halkın malıdır). Eğer roman; yaşanmışların, görülmüş ya da duyulmuşların uzun hikâyesiye herkes romanın içinde ya kendini ya da tanıdıklarını arar. Çoğu insan içinde aşk geçmeyen romanı sevmez. Fakat Muhsin'e göre bir yazarın asıl hüneryi, aşksız bir romanı bile can sıkmadan okutabilmektir.

⁸³⁴ Mehmet Seyda, a.g.e., 1958, 83.

Tahir Abacı'nın *İkinci Adım* romanındaki Namık Yergezer, Leyla Erbil'in *Karanlığın Günü* romanındaki Neslihan ve İkbal, Aysel Özakın'ın *Genç Kız ve Ölüm* romanındaki Nuray; önceki sayfalarda bahsettiğimiz Sedad Ali, Selâmi ve Ali Muhsin kadar şanssız değildir. Kitaplarını zorluklarla da olsa bastırabilirler. Beş gencin gazete çıkarma çabalarının, çeşitli gazete ve dergilerde yazı ya da şiirler yayınlama arzularının verildiği *İkinci Adım*'da Namık Yergezer, geceler boyu çalışarak yazdığı romanı bastırabilmek için koşuşturanlardandır:

“Namık Yergezer'in şu günlerde başlıca sorunu, yazdığı romanı bastırmaktı. Geceler boyu çalışıp bu olağanüstü romanı yazmıştı. (...) Namık Yergezer, romanını tamamlamış, elyazması defteri, şubat ayında Ankara'daki büyük yürüyüşte hem öğretmen, hem tanınmış bir romancı olan Muhlis Işıksağan'ın eline tutuşturmuştu. Bir ay sonra Muhlis Işıksağan defteri geri göndermiş, bütün sayfaları kırmızı kalemle işaretlendiği gibi ayrıca uzun bir mektup da yazmıştı. Romanı yeniden yazmasını ve en az üçte ikisini atmasını öneriyordu. Bir ay boyunca ondan küçük adıyla söz eden ve 'Romanımı Muhlis'e verdim,' diyen Namık Yergezer, Bu mektuptan uzun süre kimseye söz etmedi. Sonunda ısrarla soranlara 'Muhlis kaskandı!' diye bir açıklama yaptı. Yine de romanda önerilen değişiklikleri ve düzeltmeleri yaptı ama basılması için artık şehirdeki basımevlerinden biriyle konuştu. İstenen fiyat yüksekti, karısından takılarını istedi. Böylece evde bir hafta aile kavgası eksik olmadı. Namık Yergezer, romanın basılır basılmaz masrafları çıkartacağından emindi. Tanyanlar alsa yeterdi, sonra öğrencilerine, öğretmenlere elden satardı. Romanın adı 'Oraklar ve Başaklar'dı ama şu 'orak'tan dolayı soruşturma açılrsa karısının dilinden kurtulması zor olacaktı.’⁸³⁵

Romanını tamamladıktan sonra el yazması defterini Ankara'daki büyük yürüyüşte hem öğretmen hem de tanınmış bir romancı olan Muhlis Işıksağan'ın eline tutuşturur. Bir ay sonra defteri geri yollayan Muhlis Bey, bütün sayfaları kırmızı kalemle işaretlediği gibi ayrıca romanı yeniden yazmasını, en az üçte ikisini atmasını öneren uzunca bir mektup da yazar. Alınmasına ve sinirlenmesine rağmen istenilen değişiklikleri yapan Namık Yergezer, eşinden takılarını alarak basımevlerinden birinde romanını *Oraklar ve Başaklar* ismiyle bastırır.

Neslihan, Asiye ve İkbal olmak üzere üç kadın karakter üzerine kurulan ve 1980'li yılların toplumsal, sosyal, kültürel yapısına ışık tutan *Karanlığın Günü*'nde kitapları fazla satmayan Neslihan, satan kitaplarından da çok az kazanarak maddî anlamda sıkıntı yaşar. Başka bir yazar arkadaşı İkbal'in kendinden çok sonra yayınladığı kitapları şimdiden dört baskı yaparken halkın onun kitaplarını değil de edebiyattan anlamadığını düşündüğü İkbal'in kitaplarını tutmasına anlam veremez. Fakat İkbal de kitaplarını yayınlatabilmek

⁸³⁵ Abacı, a.g.e., 1999, 40-41.

için oldukça zorluklar yaşar, hatta kendinden ve gururundan bile vazgeçerek bu noktaya gelebilme uğruna tanınmış yazar ve matbaa sahipleriyle birlikte dahi olur.

Yazar Nuray İlkin'in yaşadıklarını konu edinen *Genç Kız ve Ölüm* romanındaki Nuray da, zorluklarla yazdığı ilk romanını bastırabildikten sonra, bu romanıyla bir ödül bile alır. Ödülün parasıyla da ikinci romanını bastırabilmenin hayallerini kurmaya başlar. Zorlu yazma sürecini ilk romanını yazarken tecrübe eden Nuray, ikinci romanının hazırlığının iki yıla yakın bir zaman süreceğini düşünür:

“Konuşmasını bitirip alkışların dinmesini bekledi ve Tuğrul Bey’in kendisine uzattığı zarfları aldı eline. Nedense zarfları elinde tutmak bir tedirginlik yaratmış gibiydi onda. Bu kadar saygıdeğer bir konuşmadan sonra elinde maddi bir şeyi, para zarflarını tutmak... Mehmet Bey ilk zarfı Nuray’a uzattı. Önce tokalaşacaklar mıydı? Yoksa Nuray önce zarfı alacak sonra mı elini uzatacak? Mehmet Bey’e? O sırada sahnenin iki yanında fotoğrafçılar birikmişti. Eski bakan biliyordu doğrusunu. Önce elini uzatarak kutladı Nuray’ı. O anda flaşlar hep birden parladı. Sonra da sarı zarfı uzattı Mehmet Bey ve sırtını dönmüş tiyatro oyuncusuna gülümseyerek elini uzattı. Nuray kimseye belli etmemeye çalışarak yokladı zarfı.”⁸³⁶

Nuray için yazma aşaması; saate bakmadan içilen çay, öğleden sonra gezintileri ve bir sanatçı savrukluğuyla yemeden içmeden, gece gündüz çalışmayı gerektiren bir süreçtir.

3.1.3.5. İş bulma aşaması

3.1.3.5.1. Yazarların yazılarını yayımlatabilmek için verdiği uğraşlar

Yazarlar, kendilerini anlatabilmek ve seslerini yayınevlerine duyurabilmek için zorlu bir süreçten geçerler. Nasıl yazdıkları eserleri bastırmak için çaba harcıyorlarsa roman basımından daha az meşakkatli olan yazılarını yayımlatabilmek ve biraz da olsa para kazanabilmek için de uğraş verirler. Ele aldığımız romanlarda geçen birçok basın çalışanı, yazılarını çeşitli gazete veya dergilerde yayımlatabilmek amacıyla oldukça sıkıntı çekerler.

Reşat Enis Aygen’in *Ağlama Duvarı* romanındaki Selâmi, gazeteciliğe başladığı ilk yıllarda yazılarını gazetenin yazı işleri müdürüne okutabilmek için çaba sarf eder. Her seferinde elinde müsveddeleri, yazı işleri müdürünün yanından üzüntüyle ayrılan Selâmi’yi on beş senedir gazetede çalışan yaşlı muhabir teselli eder. Onun kendisinden daha talihli olduğunu, hiç değilse yazısını okutturabildiğini, işi başından aşkın olan yazı işleri

⁸³⁶ Özakin, a.g.e., 2007, 117.

müdürünün yarım dakikasını bile alabilmenin güçlüğünü, kendisinin ilk yıllarında götürdüğü yazıları yazı işleri müdürünün okuyacağını söylediği hâlde müdürün yazılarını kâğıt sepetine attığını belirten yaşlı muhabir, Selâmi'ye aldirmaması gerektiğini de söyler. Genç gazeteci, ağzıyla kuş tutsa ve bütün varını yoğunu gazeteye harcasa bile imzalı yazısının gazetede yayınlanmaya hakkının olmadığını düşünür. Çünkü Selâmi, sadece bir muhabirdir. Yazı işleri müdürünün ve gazete patronunun gözünde muhabir; bilgisiz, bir baltaya sap olamamış adamdır ve sadece peşine düştüğü olayın soruşturmasını yapabilmek için şoförle hısımlık çıkarabilmeli, olayın geçtiği apartmana girebilmek için kapıcıya tuzak kurabilmeli, izleme görevi verilen konuda bildiklerini demec şekline sokabilmeli ve bunu yetkili bir kişinin ağzından çıkmış gibi inandırabilmelidir. Selâmi'nin gazetede sıkıntılı zamanları tam altı yıl sürer. Onunla aynı dönem gazeteciliğe başlayan arkadaşlarından bazıları piyasanın büyük gazetelerinde imzalarıyla yazabilirken, bazıları yazı işleri müdürlüğüne yükselir. Çoğu arkadaşı da gazeteciliği basamak yaparak devlet kapısında önemli yerler elde eder. Fakat Selâmi, gereğinden fazla açık görüşlü, doğru ve sözünü esirgemeyen bir karakteri olduğu için altı yıldır muhabirdir. Mesleğin güçlüğü ve üzücülüğüyle sinirleri bozulan gazeteci, gün geçtikçe daha da hırçınlaşır. Yazı işleri müdürü arkadaşlarına yazılarını beğendirmenin güç olduğunu anlatan Selâmi, onlara yazı beğendirmek için bir yazı üzerinde iki gün uğraşır ve iki günde eline o zamanın parasıyla bir buçuk lira zor geçer:

“— Selâmi, niçin yatmıyorsun?

İrkildim, karıma döndüm:

— Konu öyle çetin ki... Beynim karıncalanmış gibi!

Şükran, bakışlarını yorgunluktan çöken omuzlarında, buğulu camlar arkasında donuklaşan gözlerinde, morarmış suratında gezdirdi.

— Yat, artık... Hasta olacaksın, Selâmi...⁸³⁷

Ayhan Hünalp'in *Küçük İstasyonlar* romanındaki Alev Topuz da tıpkı Selâmi gibi yazılarını kabul ettirebilmek için kapı kapı dolaşır. Babiâli'ye girmeden önce vapurda, otobüste, tramvayda giderken tanımadığı insanların elinde romanlarını görmeyi hayal eden Alev, işin zorluklarını görünce hayal kırıklığı yaşar. Zira yazı kabul ettirebilmenin Daniştay'dan karar çıkarmaktan daha zor olduğunu bile düşünür.

Bir gazetede çalışan yazar ve işçilerin sorunlarının verildiği Muzaffer Buyrukçu'nun *Bir Olayın Başlangıcı*'nda da zorluklarla yazılan yazıların yazı işleri müdürü Reşat Bey

⁸³⁷ Aygen, a.g.e., 1983, 73.

tarafından çok zor beğenildiği anlatılır. Reşat Bey, muhabirlerin akşamdan masasına bıraktıkları yazıları sıkıntıyla ve biraz da küçümseyerek okurken düzeltmeler yapar düzeltmeye değmeyecek olduğunu düşündüğü yazıları ise buruşturup çöp sepetine atar. Yani muhabirlerin gece gündüz demeyip çalışarak yazdığı yazıların bazılarının akıbeti çöp sepetidir. Bu muhabirlerden biri de ticaret muhabiri Ömer'dir. Stajyer olarak çalıştırıldığı altı ay boyunca oradan oraya koşuşturulur. Gazetenin kapıcısı Doğan'ın işi olduğu zamanlarda postaneye, Anadolu Ajansı'na, ilancılığa, bankalara, kâğıt depolarına yollanan gazeteci, sadece yazı işleri müdürünün onayladığı masraf pusulalarıyla harcadığı yol parasının yüzde yetmişini en az bir hafta idare müdürünün arkasından koşup yalvardıktan sonra alır. Doğan'ın ya da diğer çalışanların ne kadar zor koşullar altında çalıştığını “*Saat yedide matbaadan çıktığında her yanı dövülmüş gibiydi.*”⁸³⁸ cümlesinden anlayabiliriz. Gazetenin ayak işlerine bakan Doğan, hikâye yazmaya başladığında önüne engeller konulur. Yazdığı bir hikâyeyi yazı işleri müdürüne veren ve yazı işleri müdürünün beğenerek gazetede yayınlanmasına izin verdiği hikâyesi, bir gün sonra “*Dün bu sütunlarda yayınlanan Yağmurlu Bir Gece adlı hikâye Doğan Özden'e ait değildir. Okuyucularımızdan özür dileriz.*”⁸³⁹ düzeltme yazısıyla karşılaşınca neye uğradığını şaşırır. Gazetede çalışan ve patrondan çok sözü geçen Cevdet Bey tarafından gazetenin kapıcısından yazar olamayacağı düşüncesiyle Doğan, engellenir.

Eski bir gazeteci olan Kadir'in hocam diye hitap ettiği ve ismi verilmeyen bir gazetede yazı işleri müdürü olarak görev yapan gazetecinin Kadir'den kötü yola düşen kadınlar hakkında araştırma yapıp bunu gazetede yazmasını istemesiyle şahit olduğu toplumsal sorunların anlatıldığı Mustafa Narince'nin *Hata* romanında Kadir, bir gazeteye girerek yazılarını yayınlamak için uğraşan basın çalışanlarından. Yazarlıkta ve gazetecilikte çektiği sıkıntılar nedeniyle işini bırakmak zorunda bile kalır. İlk incelemesini yapıp ilk eserini yazdığında gidebildiği her gazetenin kapısını çalar. Ancak bir gazete dışında bütün gazeteler onu geri çevirir. O gazetenin sahibi, Kadir'in hevesini kırmamak ve onu yazmaya, çizmeye, incelemeye teşvik etmek için Kadir'e yardımcı olur. Amatör yazarlar için gazetesinde bir köşe ayıran gazete sahibi, hem Kadir'i bu sayfanın genç kalemlerinden biri olarak işe alır hem de küçük de olsa bir miktar karşılığında romanını gazetede tefrika etmeye başlar. Araştırmak ve yazmak isteyen amatör yazarların bu camiada yaşadığı sorunları oldukça iyi bilen gazete sahibi, amatör yazarlara, ulaşabildiği

⁸³⁸ Buyrukçu, a.g.e., 1970, 113.

⁸³⁹ Buyrukçu, a.g.e., 1970, 334.

kadar, sahip çıkmak ister. “(...) yazmak, çizmek, incelemek, araştırmak isteyen amatörler o değerli adam sayesinde ilk defa sahip çıkılıyor, gazetede bir sayfa ayrılıyordu.”⁸⁴⁰ sözleriyle sevincini dile getiren Kadir, gazete sahibinin sunmuş olduğu olanakları amatör yazarlar için bulunmaz bir fırsat olarak görür. Çünkü amatör yazarlar eserler meydana getirdiklerinde, para bulabilirlerse günlerce yayıncıların kapısına gidip gelirler ve en sonunda da yayıncıların, esere bakıp incelemekten burun kıvrarak aşağılayıcı tavrıyla karşı karşıya kalırlar. Zaten ekonomik imkânsızlıklar içinde eserlerini yazan bu yazarlar, Kadir’in anlatımıyla doğmadan ölürlər.

Kadın bir yazarın yaşadığı sıkıntıların anlatıldığı Aysel Özakin’in *Alında Mavi Kuşlar* romanında gazeteci olabilmek için doğup büyüdüğü kasabadan, ailesinden ve işinden ayrılarak İstanbul’a gelen Armağan da, Kadir gibi gazeteci olarak yazılarını yayınlatabilmenin hayaliyle şiirlerini yolladığı derginin idarehanesine gidip iş ve yardım talebinde bulunur. Fakat dergi sahibi, parasızlıktan yakınlık gelecek ayın sayısını çıkarıp çıkarmayacaklarından emin olmadıklarını söyler. Ne ümitlerle gittiği İstanbul’da gazeteci olma hevesi uğruna ilk bozgunu burada yaşayan Armağan, muhabir olmanın çok zor olduğunu, bulabilirse ancak gazetelerde düzeltmenlik işi bulabileceğini dile getiren dergi sahibinin yönlendirmesiyle çeşitli gazetelere giderek iş arar.

Gecesini gündüzüne katarak çizdiği karikatürleri yayınlatabilmek için uğraşan sanatkârlardan bir diğeri de Çetin Aşki Özkırım’ın otobiyografik romanı *Düş Erimi*’ndeki Selim Kırmılgıl’dır. Her gün henüz ortaokul sıralarındayken Yedigün matbaasına gider. *Karikatür* dergisinin sayfalarını genç ve yetenekli karikatür çizerlerine açtıklarını öğrendikten sonra oldukça heyecanlanan Selim, okulu ve derslerini bile boşlayarak bol bol karikatür çizmeye başlar. İlk zamanlar yazdıklarını matbaaya götürmeye cesaret edemeyen Selim, birçok kez matbaanın kapısından içeri dahi giremeden döner. Ancak cesaretini topladığı bir gün matbaaya giderek Yazı İşleri Yönetmeni Tahsin Öztin’le görüşen Selim, o günden sonra her dört beş günde bir Tahsin Bey’e yeni yeni karikatürler götürüp göstermeye başlar. Tahsin Bey ise, her defasında yaptıklarını ilgiyle inceleyip güler yüzle eleştirilerini söyledikten sonra Selim’i daha iyi çizmesi yönünde teşvik eder. Selim, her hafta büyük bir umutla sokaklarının başındaki dükkâna giderek parası olmadığı için bir bardak su alıp dergiyi inceler ve karikatürlerinin yayınlanıp yayınlanmadığını kontrol eder. Yine matbaaya gittiği bir gün *Karikatür* dergisinin kurucusu Sedat Simavi ile tanışmasıyla

⁸⁴⁰ Narince, a.g.e., 1991, 97.

hayatının yönü değişir. Zira Selim'in karikatürlerini inceleyen Sedat Bey, Selim'in desenlerini ve karikatürlerine bulduğu mevzuları beğenir:

“— *Desenleriniz oldukça güzel... Mevzuları da kendiniz mi buluyorsunuz?*

— *Evet efendim, genellikle...*

— *Peki, bu karikatürün mevzuu da sizin mi?*

Gösterdiği karikatüre baktım. Siyasal türde bir çalışmaydı. Evreni kişileştirmiş, eline bir ayna vermiştim. Evren, aynaya bakıyor, orada kendi görüntüsü yerine, bir savaş tanrısının yansımasını izliyordu. Altında ise şöyle yazıyordu: «Âyine-i Devran bize şol sureti gösteriyor.»

— *Onun da mevzuu benim!*

— *Peki altındaki lejandın mânası nedir, söyler misiniz?*

İyiden iyiye kızmaya başlamıştım. Sanki hiç beklemediğim bir sırada sınava çekilir gibiydim. O tümceyi bana, babam yazdırmıştı. Allah'tan, anlamını da açıklamıştı. Hemen, bilmiş bilmiş yanıtladım:

— *«Çağın aynası, bize şu görünümünü yansıtıyor» anlamına efendim...»⁸⁴¹*

Selim'in çizdiği karikatürlerden üçünü seçen Sedat Simavi, bunları Tahsin Bey'e göstermesini söyleyerek matbaadan ayrılır.

Askere gidip gelen Selim, o zamanın parasıyla ayda yetmiş beş lirayla karikatür çizeri olarak bir gazetede işe başlar. Gazete patronu, az bir miktar vererek işe aldığı Selim'in ilk başta çalışmalarına bakmayı ve çalışmalarını beğendiği takdirde işte tutup maaşına zam yapmayı önerir. Görüldüğü gibi gazete patronu için önemli olan, sadece gazetesidir ve çalışanlarının mutlu olup olmadığı ya da verdiği parayla geçinip geçinemeyeceği önemli değildir. Önemli olan bütün zorluklarına rağmen, az bir ücretle çalıştırmaktır. Selim, karikatür çizerliğinin yanında bir de sırf ismini duyurabilmek amacıyla hiçbir ücret talep etmeden sinema sayfası hazırlamaya başlar. Zaten sinema eleştirmeni olmak isteyen Selim'e göre bu durum, bulunmaz bir fırsattır ve hiç düşünmeden, büyük bir heyecanla çalışmalarına başlar. Vakit kaybetmeden sayfaya neler koyabileceğini tasarlamaya çalışan Selim için tasarılarını kâğıda dökmek hiç de kolay değildir. Önerilerini sıralayarak bu konuda yetkili kişi olan Ahmet Mahir'e verir ve ertesi gün Ahmet Mahir, Selim'in aşırı bulduğu önerilerinin dışındakileri uygulamaya karar verir. Yeniden kolları sıvayarak giderek kimsenin ilgisini çekmeyen sudan magazin haberlerini azaltmakla işe başlayan Selim, onların yerine sinemanın sanat özelliği ağır basan duyurulara yer vermeye karar verir. Yeni bir şeye başladığı için de okuru yavaş yavaş sinema konusuna çekmeyi planlar. Selim ve diğer çalışanlar, yoğun bir çalışma dönemine giren gazetede gece yarılara, bazen de sabaha kadar çalışırlar. O sıralar

⁸⁴¹ Özkırım, a.g.e., 1982, 9.

Selim'den Orhan Kemal'in *Hanımın Çiftliği* romanı için afiş hazırlaması istenir ve Selim, taslaklar çizdikten sonra günlerce emek vererek bir afiş hazırlar. Afişi Yazı İşleri Müdürü Merih Bey ile İdare Müdürü Nuri Bey'in beğenisine sunduğunda Nuri Bey, Selim'in taslaklarına bakarak seçtiği afişte bazı değişikliklerin yapılmasını ister:

“— *Hakikaten güzel olmuş. Kompozisyon muvazeneli, renkler canlı. Bilhassa şu gradiye tonlar fevkalâde... Yalnız benim bir ricam var Selim bey kardeşim, küçücük bir rica. Afişin daha şoke edici olması için diyorum ki, şu «Hanımın Çiftliği» yazısını aşağıya alalım. Sonra onun yerine, aşağıdaki gazetenin ismini yukarıya çıkaralım.*”⁸⁴²

Romanda Nuri Bey'in küçücük dediği değişiklikler, Selim'in bir haftadır üzerinde çalıştığı kocaman afişin yeniden yapılması demektir. İdare müdürü, afişin yeniden çizilmesinde ısrar etse de bu zorlu bir süreç olduğu için diğerleri tarafından kabul edilmez. Bir taraftan gazetede ki karikatür çizerliğine ve sinema eleştirmenliğine devam ederken diğer taraftan hikâye resimleri, roman kapakları, afişler, çizgi romanlar, etiketler, başlıklar yapan Selim, sabahlara kadar kahve üstüne kahve içip uyumamaya çabalayarak işlerini günü gününe yetiştirmeye çalışır. Bütün bu işlerinin arasında bir de Nizamettin Nazif'in çıkaracağı gazetenin resimlerini ve başlıklarını yapan Selim, üç gece eve kapanıp sabaha kadar çalışarak bitirir ve ne kadar zorlandığını “*İşler bitmesine bitmişti ya, doğrusu ben de bitmişim.*”⁸⁴³ cümlesiyle belirtir. Ancak o kadar uğraşmasına rağmen hak ettiği parayı alamaz. Ahmet Mahir'in yerine Celal Sılay'ın gelmesiyle Selim'in sıkıntılarına bir yenisi daha eklenir. Selim'e karşı sert olan ve ona yakınlık göstermeyen Celal Sılay, durduk yere sorun çıkarıp hakaretler eder. Fakat hakaretlere daha fazla dayanamayan Selim ve Celal Sılay bir gün tartışırlar:

“*Ağır ağır Celal Sılay'ın yanına gidip, dikildim.*

— *Bana bak, sen kime eşşoğlueşşek dedin?*

— *Sana.*

— *Benim babam dünyanın en iyi insanıdır, biliyo musun? Ama şu suratına bakılırsa, senin baban da, babanın babası da, onun babası da tıpkı senin gibi eşek olsalar gerek... Kuşkusuz senin yedi sülâlen eşektir. Yani demek ki, sen bir eşşoğlueşşeksin! Hadi şimdi sıç bakalım, sıçabilirsen ağzıma...*

Bu kez şaşırma sırası ondaydı. Ama çabuk toparlandı. (...) ayağa kalkması ile birlikte, suratı budur deyip, sağdan soldan iki tokat birden patlattım.

(...) Odacı Bayram ile Atalay biri belimden, biri boynumdan tutmuş, çekiştirip duruyorlardı. Bense kollarımın üstünde çırpan adamı, pencereden aşağı atmaya çalışıyordum. Birden şangur, şungur cam kırılıverdi.”⁸⁴⁴

⁸⁴² Özkırım, a.g.e., 1982, 136.

⁸⁴³ Özkırım, a.g.e., 1982, 240.

⁸⁴⁴ Özkırım, a.g.e., 1982, 271.

Başka bir gazetede çalışan Selim'in abisi de Selim'le benzer sıkıntıları yaşar. Bir zamanlar “Şehir Kazan, Ben Kepçe” ismiyle röportaj serisine başlayan Selim'in abisi, Vakit Yurdu'nun sahibi Hakkı Tarık Us tarafından çağrılır ve okurlarca beğenilen bu yazılara devam etmesini söyler. Ancak imzası çıkarsa iki buçuk lira, imzasız yazarsa üç buçuk lira vereceğini dile getirir ve bu iki öneriyi düşünerek bir seçim yapması gerektiğini belirtir. Yeni evli olan Selim'in abisi de yazılarındaki imzasından vazgeçerek üç buçuk lira almayı tercih eder.

Çetin Aşki Özkırım'ın *Düş Erimi* romanının devamı olan *Düş Döngüsü* isimli romanda da Selim Kırımlıgil'in matbuat hayatında yaşadığı zorluklardan bahsedilmeye devam edilir. “Bizim uğraş dalımız böyledir. Her telden çalmak gerekir. Desen, yazı, grafik düzenleme, afiş, giderek çizgi roman bile yapmak zorundayız karnımızı doyurabilmek için.”⁸⁴⁵ diyen Selim, kazanç sağlamadığı gibi gönlünce bir yazıyı yayınlamanın kolay olmadığını belirtir. Gazetenin sahibi, genel yayın yönetmeni, sorumlu yazı görevlisi gibi çeşitli engelleri aşmak ve okurun alışkanlık duvarına takılmadan ilerlemenin son derece güç olduğunu bilen genç gazeteci, tüm bu engelleri aşarak yazı yayınlamaya başlayınca da maddî anlamda sıkıntılarının bitmediğini dile getirir. Selim'e göre sinema eleştirmenliği de güçtür. Çünkü filmi eleştirilen kuruluş ya da kuruluşlar, gazeteye ilan vermeyebilir. Üstelik bu tutumlarını sert bir dille gazetenin sahibine iletmeyi geciktirmezler. Bir de yerli film adı verilen, Türk sinemasından söz etmek adeta ayıptır. Genellikle bu ayıptan tüm gazete yöneticileri kaçınırlar. Aşağılanmayı ve küçümsenmeyi göze alarak bu konuya eğilince yerli yapımcıların iş birlikçisi olarak görürler. Yani Türk basınının dertleri gibi sinema yazarlarının da dertleri aynıdır.

Mehmed Seyda'nın kaleme aldığı *Cinsel Oyun*'da da iş bulmakta zorlanan Osman'ın mücadelesine yer verilir:

“Yalnız, bakan çocuğum, sizden küçük bir istirhamım olacak; bana anlatacağınız her ne ise lütfen kısa ve çabuk anlatın. Vaktim çok az da...”

Olmaz ki! Diyeceklerini hepten unutarak, büsbütün bocalıyorsun:

‘Peki efendim... efendim ben... şey... birkaç yıldan beri söz temsili... sanat ve edebiyatla uğraşarak... elime geçen bütün felsefe ve sosyoloji kitaplarını okudum efendim. Tabii pek öyle önemli sayılmasa da...’

Burnun büyümeleri durmuş, ter döktüren ve ot söktüren çelik mavisini –kızınunki gibi- soğuk bakışlardan yıldırıcı bir soru gelmişti:

‘Haa... demek birkaç yıldan beri... haa... öyle mi? E peki şimdi kaç yaşındasınız?’

⁸⁴⁵ Özkırım, a.g.e., 1997, 50.

Yutkunmacalar:

'On altı efendim.'

'Büyümüştünüz. Belli. Devam edin. Evet?'

Sarıya çalan sadakordu gömleği. Ütüli, tertemiz.

'Şiir hikâye filân da yazarım Beyefendi. Eğer gazetede bana verilecek bir işiniz varsa...'

Patron düşünmedi bile:

'Vallahi, çocuğum, hiç böyle bir işimiz yok. Gazeteye şiir koymuyoruz bir defa, konmaz. Koyarsak güllerler. Hikâyeye gelince, bizim hikâyeleri (H.F.) beyle (V.N.) bey yazar.'

'Gazetenin devamlı okuyucularındanım efendim, biliyorum.' Yutkunmacalar: 'Fakat beyefendi, ille muharrirlik değil, herhangi bir iş de olabilir. Anadolu'dan yeni geldim de, şey tabii.'

'Anlıyorum ve çok üzüldüm. Ne yazık, bizde size verilecek herhangi bir iş de yok çocuğum. Kadromuz lebalep dolu. Değil yeni adam almak, aldıklarımızı nasıl çıkartalım diye düşünmekteyiz. İnanın çok üzüldüm.'

'Yazılarım yanınızda efendim, bir gözden geçirseydiniz...'

Kalemi bıraktı patron. Masasını dolduran kâğıtlardan birini çekip okumağa koyuldu. Önüne daha önce getirip yığılmış başka yazılara göz gezdirmek zorundaydı.

O, biraz daha dikildikten, ha şimdi baktı ha şimdi bakacak diye bekledikten ve yutkunduktan sonra, kendisini sanki tutup alıkoymağa kalkışan varmışçasına, 'Müsadenizle!' diyerek çekildi.⁸⁴⁶

Henüz 16 yaşında olan ve matbuat hayatına girmek isteyen Osman, büyükbabası Hacı Ömer Şakir Bey'in tanıdığı bir gazete patronunun yanına giderek ondan iş ister. Ancak sert ve soğuk tavırlı gazete patronu, Osman'a gazetede ona uygun bir iş olmadığı gerekçesiyle geri gönderir.

3.1.3.5.2. Yaşanan maddî sıkıntılar

Yazma ve yayımlatma aşamasında bütün zorlukları göğüsleyerek yazdıklarını bastırabilen ya da yayımlatabilen yazar ve şairler, yine de aldıkları ücretlerle maddî anlamda darlık çekerler. Göç romanında Ahmet Nihat, *Ağlama Duvarı*'nda Selâmi, *Küçük İstasyonlar*'da Alev Topuz, *Bir Kızın Masalı*'nda Ali Dalgalan, *Erkek Sabahat*'ta Sabahat, *Saçkıran*'da Oğuz Pasalmaz, *Sarı İt*'te Selim, *Elbet Sabah Olacaktır*'da Sedad Ali, *Düş Erimi* ve *Düş Döngüsü* romanlarında Selim, maddî anlamda darlık çeken basın çalışanlarıdır.

Yusuf Ziya Ortaç'ın *Göç* romanında edebiyat camiasına girmek için oldukça çabalayan ve sıkıntılar yaşayan Ahmet Nihat, şair olan Ziya Refik'in kendisini derneğin toplantısına götürmek istemesiyle ilim ve sanat dünyasından birçok isimle karşılaşacağını düşünerek sevinir. Bu düşüncesi gerçeğe dönüşür; orada Şair Kemal Fahir, meşhur Hikâyeci Cafer Nurettin, Rıza Göktekin, A. Şemsettin gibi sanat adamlarıyla tanışma ve

⁸⁴⁶ Mehmet Seyda. (1966). *Cinsel Oyun*. İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi, 115-116.

onlarla sohbet etme imkânı yakalar. Lisede şiir yazan ve edebiyat dersinde sürekli birinci olan Nihat Ahmet, böylelikle yazarlığa başlamış olur. Milliyetçi bir ruhla yazdığı şiirleri dergilerde çıkmaya başlar. Lise mezunu olan ve ince, hassas, kibar bir mizaca sahip Nihat Ahmet'in yengesinin küçük kızı Şehnaz'la yakınlaşan Nihat, yirmili yaşlarının başında bu genç kızla evlenir. Muharebenin başlamasıyla askere gider ve hastalanarak döndüğü İstanbul'da Rıza Göktekin'in İzmit Sultanisi'nde edebiyat muallimliğinin boş olduğunu, gidip gidemeyeceğini sormasıyla İzmit'teki hayatı başlar. Bir süre sonra da İstanbul'a dönmek zorunda kalır. İstanbul'a döndüklerinde şehir, işgal altındadır ve işsiz kalan Ahmet Nihat, şiirlerini yayınlattı para kazanmak için uğraşsa da çok sıkıntı yaşar. Şehnaz, Ahmet Nihat'ı çok sevmesine rağmen bu duruma fazla dayanamaz ve annesi Gülter Hanım'ın yalısına döner. Romanın sonunda Ahmet Nihat ve annesini Millî Mücadele'ye katılmak ve mücadeleyi desteklemek amacıyla vapurda, Ankara'ya göç ederken görürüz.

Ayhan Hünalp'in *Küçük İstasyonlar* romanında yaz aylarında gazetecilik yapan Alev Topuz da Ahmet Nihat gibi gazeteden az maaş alan gazetecilerdendir. Gazete patronunun gözüne girebilmek için oldukça çabalayan Alev, buna rağmen gazeteden ancak cep harçlığı olacak kadar bir para alır. Çalıştığı gazeteyi “magazin kılık” olarak tarif eden genç adama göre genelevde çalışan kadınla muhabirler arasında pek bir fark yoktur. Öyle ki her ikisi de ırgat gibi patrona çalışmaktadırlar. Belirtilmeyen bir nedenle gazeteden çıkarıldığında yazmış olduğu dokuz röportajı için o zamanın parasıyla otuz sekiz lira yirmi beş kuruş alır. Yani Alev, çabasının ve emeğinin karşılığını alamadığı gibi sebepsiz yere gazetecinin işine de son verilir.⁸⁴⁷

Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı*'nda Selâmi de fazlasıyla sıkıntı yaşayan basın çalışanlarından. Şehremini'deki üç katlı ve yedi odalı baba yadigârı evde annesiyle yaşayan ve lise mezunu olan Selâmi, meslekî eğitimi olmamasına rağmen *Halk* gazetesinde çalışmaya başlar: “1939 yılında on yıllık gazeteciydim. Babiâliye geldiğim gün çocuk denecek yaşıydım. Beni Babiâliye sürükleyen nedenlerin başında, ekmeğimi kazanmak zorunluluğu kadar edebiyata ve gazeteciliğe duyduğum heves de yer alıyordu.”⁸⁴⁸ Gazeteden aldığı maaşla geçinemeyen genç gazeteci, aynı zamanda geceleri de dergiler için roman çevirileri yaparak geçinmeye çalışır: “Gece dönüşlerinde yemeğimi yeyip, anamın hazırladığı soğuk sütü içer içmez yeni bir çalışmaya koyulurdum: En

⁸⁴⁷ Atabek, a.g.e., 2008, 165.

⁸⁴⁸ Aygen, a.g.e., 1983, 30.

kaçınılmaz ihtiyaçları karşılayabilmek için mümkün olduğu kadar fazla kazanmak zarureti, beni yorgun argın bir de roman çevirmek zorunda bıraktırdı.”⁸⁴⁹ Çeviri yapacak kadar yabancı dil bilgisinin olduğunu öğrendiğimiz Selâmi’nin hangi yabancı dili ya da dilleri bildiğiyle ilgili romanda bir bilgi yoktur. Gazetede altı yıl muhabirlik yaptıktan sonra yazı işleri müdürü olur. Ancak gazetede devlet daireleri ve rüşvetle alakalı bir yazı yazdıktan bir ay sonra işten çıkarılır. İşten çıkarıldığında otuz yaşındadır. Romandaki bir diğer gazeteci Cemil Tayfur, gazete satıcılığı ile başladığı Babiâli serüvenine matbaada makine siliciliği ile devam eder ve zekâsı, okumaya olan hevesi sayesinde *Halk* gazetesinde yazı yazarak meslek hayatına devam eder. Ancak halkın yoksulluğu ile ilgili yazdığı bir röportajından sonra gazetede işine son verilir ve işsiz kalmasıyla hastalanan, yazdığı yazıları gazetelerde yayınlamayan Cemil, hastalanarak ölür. Görüldüğü gibi bu iki gazetecinin, Cemil ve Selâmi’nin, gazeteciliğe başlama sebepleri farklı olsa da gazeteden atılma sebepleri aynıdır. İşten çıkarıldıktan sonra Selâmi’de tıpkı Cemil gibi yazılarını yayınlamak için birçok gazetenin kapısını çalar ve bazı yazılarını kabul ettirebilirken çoğu gazetenin kapısından eli boş döner. Bu sıkıntılardan bunalan Selâmi, çareyi kaçmakta bulur. İkinci evliliğini Angeliki Nikolaidis adında Rum bir kadınla yapar. Angeliki’ye piyangodan para çıkmasıyla birlikte Selâmi, bütün düşüncelerini rahatça dile getirebileceği *Hür Adam* ismiyle bir dergi çıkarmaya başlar.

Aka Gündüz’ün *Bir Kızın Masalı*’nda yer verilen Ali Dalgalan’ın işleri ise, hastalandıktan sonra yolunda gitmez ve gazetede harçlık niyetine az miktarda bir parayla çalışır. Bunun yanında yapacağı işlere göre ileride kadroya geçip geçmeyeceğinin belirleneceği bildirilir.

Aziz Nesin’in *Erkek Sabahat* romanında tesadüf eseri Babiâli camiasına giren ve yazarlığa başlayarak dergi çıkarmaya çabalayan Sabahat, bilgisi olmadığı girdiği bu mesleğin cefalarıyla ilgili oldukça çok şey öğrenir. Dergi çıkarmak için uğraştıkları arkadaşlarının kendisinden önce on altı dergi çıkardıkları ve bu dergilerin en uzun ömürlüsünün sadece dört ay sürdüğü gerçeğiyle karşı karşıya kalan Sabahat, yazarlığa başlamadan evvel yazdıklarını dünya âlemin okuyacağını, dergilerinin satılıp para kazanacağını düşünür fakat yanıldığını para kaybettikten sonra anlar.

⁸⁴⁹ Aygen, a.g.e., 1983, 36.

Sabahat gibi arkadaşlarıyla birlikte dergi çıkarmak için çalışmalara başlayan Aziz Nesin'in *Saçkıran* romanındaki Oğuz Pasalmaz da, arkadaşlarının dergi çıkarmada kullanmak için vaat ettikleri parayı bir türlü toplayamaz. Anlaşmalarına göre toplamda dört bin liranın toplanması gerekirken Oğuz, on günde sadece dört yüz seksen lira toplayabilir. Arkadaşları derginin bütün işini, dergi çıkarmakla, aslında edebiyatla bile alakası olmayan Oğuz'a bırakırlar. Bu nedenle para toplama işini bırakıp dergilerini basabilecek bir basımevi bulmak için Babıâli'yi dolaşan Oğuz, basımevi bulur. Oğuz için asıl zorluklar bundan sonraki süreçte başlar. Zira dergi çıkarma sürecinden de sorumlu olan Oğuz, bütün vaktini basımevinde harcar, buna rağmen dergi ondan kaynaklanmayan dizgi hatalarıyla çıktığı için bir türlü arkadaşları tarafından takdir edilmez ve dergi çıkarma süreci, oldukça sıkıntılı geçer.

Reşat Enis Aygen'in *Sarı İt* romanında Selim, işten çıkarıldıktan sonra maddî anlamda sıkıntılar yaşayan gazetecilerdendir. Çalıştığı insan haklarının savunucusu olduklarını iddia eden gazeteden, fikirlerinin fikirlerine uymaması dolayısıyla çıkarılır ve Bekir'in yaşadığı iş bulma sıkıntılarını Selim de yaşar. İş bulamayan ve maddî anlamda oldukça dara düşen Selim, İstanbul'daki gazetelerde iş bulamayınca Ankara'ya bile gider ve şansını bir de buradaki gazetelerde dener. Görüştüğü gazetelerin vereceği maaş çok az olmakla birlikte maaş, çalışma performansının ölçülüp biçileceği bir ayın sonunda verilecektir. Gazeteci, işsiz geçen bu aylarda sağa sola borçlanır ve ev kirasını dahi ödeyemez hâle gelir.

Muvaffak İhsan Garan'ın *Elbet Sabah Olacaktır*'ındaki Sedad, romanını bastıramayınca felsefî ve düşündürücü romanlar yerine para kazanabilmek için cinayet romanları yazmaya başlar ve bu nedenle ilk ve en büyük cinayeti kendi idealine karşı işlediğini düşünür. "Kim öldürdü?" ismini taşıyan ilk formayı yazarken kendini bir katil kadar suçlu hisseden Sedad, içinden "Ben öldürdüm." diye de söylenir. Sedad, hikâyelerini yayınlatabilmek için gittiği bir gazetede karşılaştığı Adnan Güner'in telif olarak yazdığı hikâyelerinin üzerine uydurma bir Rus ve İngiliz yazarın ismini koyarak hikâyelerine adapte süsü vermesine çok şaşırır. Adnan, bu hikâyelerin adapte hikâyeler olduğunu anlamayan gazetelere içten içe üzülür ve bir insanın bütün dünya edebiyatını okuyup bitirmiş olsa bile ancak meşhur olan muharrir ya da romancıların isimlerini bildiklerini, yabancı bir memleketin yüzlerce gazete ve mecmualarında çıkan her bir hikâyenin yazarlarını bilmelerinin imkânsız olduğunu düşünür. Kendini hayat kavgaları içinde, köşe

kapmaca oyununda ortada kalmış ebe gibi hisseden Sedad Ali, onunla beraber başka insanların da aynı hayal âleminde yaşayarak dünyaya ayak uyduramadığını düşünür. Kalbi sanat ateşiyle dağlanmış, sanatın sıcaklığını duymuş bütün insanlar, dünyayı görüldüğü gibi sanarak onu görüldüğünden daha iyi göstermeye çalışırlar. Bu yüzden bu insanlar, daima anlaşılmaya ve yalnız kalmaya mahkûmdurlar. Onlar, etraflarını saran muntazam yaşayışlı, hesabını bilen, planlı hareket eden diğer insanlar tarafından sürekli hırpalanarak istismar edilecek ve itilip kakılacaktır. Zamanlarında tek çehreli olmak ve içiyle dışını aynı derecede temiz tutmak en büyük gaflettir. Zira yeni hayat, herkese biri kendisine menfaat gösterenlere ve bir çıkarı olanlara karşı taktığı maske, diğeri de kendisinden yardım bekleyenlere ve onun eline bakanlara karşı taktığı maske olmak üzere cebinde iki maske taşımaya tavsiye eder. Yaşadığı sıkıntılardan ve hayal kırıklıklarından sonra inandığı ve mukaddes bildiği her şeyin birer hayal olduğunu gören Sedad Ali için kabiliyet, iyi niyet, temiz kalplilik, doğruluk, arkadaşlık, fedakârlık gibi kavramların hepsi kuru laftan ibarettir. Senelerden beri yaptığı tahsilin, iyi bir edebiyatçı olmak için sarf ettiği gayretlerin ve uğrunda o kadar ızdırap çektiği idealin çok anlamsız olduğunu dayısının yanına Erzincan'a gittiğinde oradaki halkın onu arzuhalci olarak görmesinden sonra daha iyi anlar. Memleketin çoğunluğunu teşkil eden halk ve köylü zümresinin gerçek ihtiyaçları karşısında edebiyat, hikâye ve romanın hiçbir kıymeti yoktur. Çünkü köylünün gözünde en mükemmel yazar ve en değerli edebiyatçı, hiç şüphesiz yazacağı dilekçede onun derdini hükümet kapısına en tesirli şekilde anlatan kimsedir. Uydurma masallar okumak ve roman sahneleriyle avunup heyecana gelmek, bir fanteziden ibarettir. Sedad, memleket halkının yüzde sekseni için usta bir arzuhalcinin, en kıymetli romancıdan daha faydalı bir unsur olduğuna inanır. Öyle ki şimdiye kadar güzel bir eser yazıp bu eserini kitapçılara kabul ettirmeye uğraşmakla halkın özellikle de köylünün ihtiyaçlarına cevap verememiştir. Yazdığı romanı, köylünün eline verdiğinde hiçbirinin romandan bir şey anlamayacağını, zaten romanının da köylünün dertlerine çare olamayacağını düşünür.

Bahsini ettiğimiz roman kişileri gibi maddî anlamda sıkıntılar yaşayan isimlerden biri de Çetin Aşki Özkırım'ın *Düş Erimi* romanındaki Selim Kırımlıgil'dir. Gazeteci olmak isteyen Selim, lise diplomasını alır almaz bir akşam gazetesine ressam olarak girer. Ancak her meslekte olduğu gibi gazetecilikte de askerliğini yapmamış olanlara kalıcı gözüyle bakılmadığını bildiğinden askere gider ve asker dönüşü, bir gazetede çalışmaya başlar. Selim'in asker dönüşü çalıştığı gazetenin sahibi gazetecilikte her şeyden önce nezaket ve terbiyenin önemli olduğunu vurgular. Bunlarla birlikte kanaatkâr olmak gerekir.

Babîâli'nin mektebi sayılan bu gazetede az bir maaşla çalışmaya başlayan Selim, “*Bu para az olmasına azdı ama, hiç yoktan iyiydi. Üstelik saygın bir iş yerinde çalışacaktım. Babîâli'nin mektebi sayılan eski bir kuruluştaki görev almıştım. Bir zamanların dış işleri bakanı, lisede Sosyoloji kitabımızın üstünde imzası bulunan bir başyazarın, ortağı olduğu bir gazetede ressamlık yapacaktım.*”⁸⁵⁰ diyerek sevincini belli eder. Reşid Halid Gönç, “*Efendim, bilmem kulağınıza çalındı mı, benim nâçiz bir koleksiyonum var. Senelerdir bütün sanatkâr, muharrir, şair ve gazetecilerin birer fotoğraflarını, bana ithaf ettikleri birer küçük yazılarını, ya da çizmek lûtfunda bulundukları benim karikatürlerimi toplarım...*”⁸⁵¹ sözleriyle Selim'den bir imzalı fotoğrafıyla kendinin bir karikatürünü çizmesini ister. Karikatürü ve resmini verdikten sonra içinde çocuksu bir övünç ve mutluluk bulunan Selim; Süleyman Naziflerin, Cenab Şahabettinlerin, Aziz Nesinlerin imzalı fotoğraflarının arasında kendinin de bir resminin ve Cemal Nadirlerin, Ramizlerin çizdiği karikatürlerin arasında imzasını taşıyan bir karikatürünün bulunacağını düşünerek artık sıradan bir insan sayılmadığına inanır. Çünkü fotoğrafı, imzası ve çizgileri bir koleksiyonda yer alır. Selim için Türk sineması, yedinci sanat olarak değilse bile tecim ve endüstri olarak bir gelişme gösterir. Sinema, bilinçli ya da bilinçsiz ama sürekli kendini arayış dönemine girmiştir. Ayrıca hitap ettiği seyirci kitlesi de değişmiştir. Artık sinemaya yalnızca eğlenmek ya da oyalanmak amacıyla gidilmez. Sinemanın gerçek ve güçlü bir sanat dalı olduğu anlaşılmaya başlanmıştır. Ne yazık ki bu anlaşılma, sadece yabancı filmler içindir. Artık gelişigüzel her filme gitmeyen seyirci, öz ve biçim yönünden bir değeri olan yabancı filmleri seçerek Türk filmlerini küçümser. Oysa bu tutuma karşı olan Selim, Türk sinemasının gelişmesi, güçlenip etken bir düzeye erişebilmesi için herkesin, özellikle de basının ilgisinin gerektiğine inanır. Bu nedenle çalıştığı gazetenin sinema sayfasını hiçbir ek ücret talep etmeden hazırlamaya başlar. İyi bir karikatürist olmanın yolunun okuyup öğrenmekten geçtiğine inanan ve bu doğrultuda Selim'e öğüt veren Tahsin Öztin'e göre karikatüristin mutlaka dikkatli, temiz çizmesi ve kendine has üslubunun olması şarttır. Üslûp sahibi olabilmek için de çok çalışmak ve araştırmak gerekir. Gazeteciliğe dair görüşlerini dile getiren Nizamettin Nazif ise sıkılıp posaya çevrildiğini bile bile gazetecilikten vazgeçilmediğini ve mesleğin sevilmediği takdirde çekilmeyeceğini belirtir. Selim, maddî anlamda zorluk yaşasa da mesleklerinde belirli bir noktaya gelmiş bu kişilerin sözlerini dinleyerek çok çalışır.

⁸⁵⁰ Özkırım, a.g.e., 1982, 27.

⁸⁵¹ Özkırım, a.g.e., 1982, 41.

3.1.3.6. Polis-muhabir işbirliği ve basın çalışanları arasındaki yardımlaşma

Bir suç etrafında kurgulanan ve suçu işleyen kim olduğunu, suçu nasıl, nerede, ne zaman işlediğini bulma çerçevesinde gelişen polisiye romanlarda “suç, suçu işleyen ve polis ya da dedektif” olmak üzere üç ana unsur vardır. Genellikle bir casusluk yahut cinayet hadisesi üzerine kurulu bu yapıda, “Suçlu kim?” sorusundan yola çıkarak polis veya dedektifin suçu aydınlatmak amacıyla yaptığı çalışmalara kimi zaman araştırmacı kimliğiyle karşımıza çıkan gazeteciler de katılabilir. Muvaffak İhsan Garan’ın *Elbet Sabah Olacaktır* romanında Sedad Ali, Ümit Deniz’in roman serisinde yer alan Murat Davman, Aydoğan Önel’un *Dördüncü Kurşun*’unda Tuğrul Cansu, Ümit Kıvanç’ın *Bekle Dedim Gölgeye* romanında Erdinç ve Attilâ İlhan’ın *Kurtlar Sofrası*’nda Hüsnü Faik polis ile muhabir arasındaki işbirliğine örnek olarak verebileceğimiz basın çalışanlarıdır.

Elbet Sabah Olacaktır’da Adliye ve Polis Muhabiri Sedad Ali, işe başladığının on beşinci gününde Ağır Ceza Mahkemesi’ni dolaşırken mühim ve heyecanlı bir cinayet davasına rastlar. Katil; on altı yaşında, zayıf, esmer, uzun siyah saçlı ve güzel bir kız çocuğudur. Ayakkabı tamircisi olan kırk yaşlarındaki üvey babasını gece uyurken yastığı altında duran tabancayı alarak vurmaktan ve öldürmekten zan altındadır. Sedad, ismi Fatma olan bu küçük kızın cinayeti daima inkâr ederek üvey babasını öldürmediğinde ısrar ettiği davayı dikkatle izler:

“O halde? O halde bütün deliller, bütün ifadeler Fatma’nın aleyhindedir. Bu sevimli bakışlarına, bu mâsum haline ve samimi inkârlarına rağmen, o müthiş cinayeti, sahiden Fatma mı yaptı? Sedad Ali, oturduğu yerden isyân ederek, kendi kendine mırıldandı: «Ben kabul etmiyorum. Ya, dünya üzerinde psikoloji diye bir ilim yoktur, yahud da katil, şu melek yüzü küçük kız değildir.»”⁸⁵²

Fatma’nın masum olduğuna inandığı için davayla alakalı araştırmalarına başlayarak Fatma’nın masumiyetini ispat etmek için çalışır. Mahkemenin her safhasını bütün ayrıntılarıyla gazeteye yazan Sedad Ali, mahkeme kararının açıklanmasına bir hafta kala Fatma’nın annesiyle birlikte yaşadığı mahalleye gider ve Fatma’yı kurtaracak, hiç olmazsa cezasını hafifletebilecek bir ipucu bulmak için çevredekilerle konuşur:

“Sedad Ali, pişkin bir polis hafiyesi gibi kendince şöyle bir muhakeme yürüttü:

⁸⁵² Garan, a.g.e., 1948, 106.

«Cinayeti Fatma yapmadı. Bu muhakkak... O katilin kim olduğunu da bilmiyor. Çünkü, ne kadar sıkı ağızlı olursa olsun, böyle feci bir şüphe altında ve çok ağır cezaya çarptılacağı esnada, bildiğini mutlaka söylerdi. O halde, asıl katil, Fatma'ya görünmemek için arka taraftaki şu kırk dökük pencereyi açıp içeri girmiş, adamı öldürdükten sonra, gene aynı yoldan acele kaçmıştır. Bu esnada Fatma, yaralı ve baygın halde, sokak kapısı önünde sofada yatıyordu. Katil ön taraftan girip çıksaydı kazağız, elbette onu duyar ve kim olduğunu bilirdi.»⁸⁵³

Çukurlara ve çöp yığınlarına bata çıka, Fatma'nın evine gelen Sedad Ali, evin ön ve arka tarafını inceledikten sonra kendince bir tahmin yürütür. Alıntıda verdiğimiz hükümden sonra da bir ipucu bulma umuduyla evin arka tarafındaki arsada ve pencerelerin dibinde bir araştırma yapar. Evin mutfak penceresi altında açık renk, büyük bir düğme bulur ve bu düğmenin katile ait olabileceğini düşünür ve düğmeyi alarak oradan uzaklaşır. Daha sonra Fatma'nın annesi Leman Hanım'dan bilgi almak için olaydan sonra kız kardeşiyle kaldığı eve giderek onunla konuşmak istese de Leman Hanım'ın sert tepkisiyle karşılaşan gazeteci, Leman Hanım'dan şüphelenir. Bunun üzerine derhal Fatma'nın avukatına olanları ve şüphelerini anlattıktan sonra avukatla birlikte Emniyet Müdürlüğü'ne giderler. Emniyetle işbirliği yapan Sedad Ali, polise yardımcı olacak bütün araştırmalarından sonra hadisenin aydınlatılmasına yardım eder. Sedad'ın bulduğu düğmenin Fatma'nın annesine ait olduğu ve katilin onun olduğu açığa çıkar.

Polisiye roman kategorisinde önemli bir yer edinen yazarlardan biri de Ümit Deniz'dir. Yazar, yarattığı Murat Davman karakteriyle hem polisiye romana katkı sağlar hem de yarattığı kişinin gazeteci olması dolayısıyla basın hayatı ile polisiyeyi birleştirerek farklı bir kurguya imza atar. Başarılı ve cesur bir gazeteci olmasından dolayı çeşitli hadiselerde Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) ile yolları kesişen Murat Davman, MİT'in görevlerinde yer alarak olayların çözülmesine yardımcı olur. *Ölüm Perdesi*, *Sessiz Harp*, *Casuslar Savaşı*, *İstanbul Tehlikede*, *2 Kere 2 Eder 12* isimli romanlarında Araştırmacı Gazeteci Murat Davman'ı MİT ile birlikte çalışmasına olanak tanıyan yazar, bu sayede Murat Davman'a gazeteci kimliğinin yanında bir de dedektif kimliğini yükler. İsmi saydığımız romanların dışında kalan *Yalvarırım Yetişin*, *Yakut Gözlü Kedi*, *Kanlı Kolyeler*, *Azrail'in Habercisi*, *Gece Gelen Ölü* ve *Tanrının Gözyaşları* romanlarında da gazeteci MİT'le çalışmasa da aynı zamanda arkadaşı olan Emniyet Şube Müdürü Necdet ile çalışarak polis biriminin içinde yer alır. Diğer bir ifadeyle yazar, gazetecilik yaparken dedektifliğe soyunan Murat Davman'ın hayatını ve başından geçen olayları konu edindiği bu seride Murat'ın maceralarını, polisiye kurguyla basın hayatını kaynaştırarak okuyucuya

⁸⁵³ Garan, a.g.e., 1948, 112.

verir. Dolayısıyla okur, bu romanlarda polis ve muhabir işbirliğine çokça tanık olur. Bazen de olay hakkında hiçbir bilgi edinememişken şansının yaver gitmesiyle kendini olayların merkezinde bulur. *Ölüm Perdesi*'nde Kapalı Çarşı'da işlenen cinayet hakkında fazla bilgi toplayamamışken yolda karşılaştığı ve arkadaşı olan cinayet masası memurlarından Mehmet'in, olayı öğrendiğini düşünerek Murat'la olay hakkında konuşmaya başlamasıyla gazeteci, bilgisi yokken bilgi sahibi olur. Durumu polis memurunun fark etmesiyle "*Murat, bu sefer de beni faka bastırdın. Senin bu cinayetten haberin yoktu. Deminden beri burada benim ağzımı arayıp duruyorsun. Ben de enayi bir bülbül gibi teker teker bütün suallerini aydınlatıyorum. Ah kâfir, sizlerle baş etmek mümkün mü hiç?*"⁸⁵⁴ diyerek tepkisini belli eder. Mehmet'le eski dost olan Murat'ın vaktiyle ona karşı çok yardımcı olur. Öyle ki bir cinayet tahkikatında Murat'ın Mehmet'e verdiği ipucu, katili şaşırtarak yakalamasını sağlamıştır. Bu olayı arkadaşına hatırlatan gazeteci, ancak birbirlerine yardım ederek olayları aydınatabileceklerini dile getirir.

Murat Davman'a benzer bir diğer roman kişisi de *Dördüncü Kurşun*'daki polis muhabiri Tuğrul Cansu'dur. Polis muhabirliği yaptığı için polislerle iç içe olan Tuğrul, doğal olarak yeri geldiğinde polisten yardım alır ya da polise ulaştığı bilgileri vererek yardım eder. Tuğrul, uzun seneden beri polis muhabirliği yaptığı için bölgesindeki polislerin hemen hemen hepsini tanır ve hepsiyle ahablığı vardır. Çoğunlukla olay hakkında bilgi alabildiği polislerden bazı zamanlar da bilgi alamaz. Yeşilköy'de işlenen bir cinayeti haber alır almaz olay yerine giden Tuğrul, yazılarını daima okuduğunu ve ona hizmet etmeyi çok istemesine rağmen amirinin talimatıyla tek bir kelime dahi edemeyeceğini belirten polis memurundan bu cinayete alakalı bilgi alamaz. Gazeteye giderek olay hakkında görgü tanıklarından edindiği bilgileri gazetesine bildiren Tuğrul, bir süre sonra tekrar olay yerine gelerek araştırmasını derinleştirmek için çalışır. Cinayet masasının üstün birinci sınıf elemanlarının orada olduğunu görünce de onlara görünmek istemez. Zira emniyet memurları, Tuğrul'un hadiseyi öğrendiğini anlarırsa olayı Emniyet İstihbaratı kanalıyla bütün gazetelere duyurmak zorunda kalırlar. Çünkü bir gazete, polisle ilgili mühimce bir haber atlatırsa, ertesi gün Emniyet Müdürü suçlanır ve diğer gazeteler, Emniyet'e yüklenirler. Polis umumiyetle faili meçhul olan büyük hadiseleri kendiliğinden basına bildirmez fakat bir gazeteci olayı öğrenirse diğer gazetelere haksızlık olmaması için aynı haber, bütün gazetelere polis tarafından yayılır. 2. Şube Müdürü Ergun Deniz'le yakın olan Tuğrul, cinayet gecesinden sonra iki defa arkadaşıyla görüşse de polisin de kendinden

⁸⁵⁴ Deniz, a.g.e., 1957, 25.

fazla bir şey bilmediğini öğrenir. Günler geçmesine rağmen bir türlü aydınlatılamayan cinayette gazeteciler, Emniyet'e yüklenirler ve bu durumda her zamanki gibi tek muhatap, Ergun Deniz olur. Tuğrul, cinayetin çözüme kavuşturulmasıyla oldukça meşgul olan Ergun'dan cinayet gecesi öldürülen iş adamının yanında olan kızı Ayşem Sert'in ifadesini öğrenmek ister:

- “—Senden ricalarım olacaktı.
- Sen haberden başka bir şey için ricada bulunmazsın. Söyle bakalım neymiş.
- Öğrenmek istediğim şeyler çok basit: Ayşem Sert'in ifadesinde söyledikleri. Bir de...
- Evet...
- Bir de katillerin Sabri Sert'ten aldıkları cüzdanı kaç para olduğu.
- Sorduğun şeyler oldukça mühim. Fakat yazmazsan söylerim.
- Söz, yazmıyacağım.”⁸⁵⁵

Alıntıdan anlaşılacağı üzere Tuğrul'un bir sözüne güvenebilecek kadar onunla yakın olan Ergun, Tuğrul'a istediği bilgileri verir. Çünkü Tuğrul'un da bir taraftan cinayeti araştırdığını ve bu cinayetin belki de onun araştırmaları sonucunda ulaştığı bilgiyle aydınlatılabileceğini bilir. Hatta başka bir telefon konuşmasında bu cinayete ilgili Ergun'dan iyi haberler beklediğini söyleyen Tuğrul'a “*Hep bizden beklemek olur mu? Biraz da polise yardım edelim, demezsiniz.*”⁸⁵⁶ diyerek takılır ve buluşarak bilgi alışverişinde bulunurlar. Tuğrul, cinayeti çözmek için sadece polisle işbirliği yapmaz. Bununla birlikte olayla alakalı İstanbul dışında birini araştırması gerektiği için yurt muhabirlerinden yardım ister ve neticesinde de Çanakkale muhabirlerinden biri olan Hüseyin Meçe aracılığıyla onun için oldukça önemli bir bilgiye ulaşır.

Kurtlar Sofrası'nda peşinde olduğu bir yolsuzluk hadisesini araştırırken öldürülen Gazeteci Mahmud'un patronu Hüsnü Faik, en sevdiği muhabirlerinden birinin ölümüne yol açan bu hadisenin peşini bırakmayarak olayı araştırmaya ve diğer muhabirlerine araştırtmaya devam eder. Muhabirlerinden Ragıp ile Cezmi, bu yolsuzluk dosyasında önemli bir ipucu bulurlar ve dosyanın kilit ismi olduğuna inandıkları, Mahmud'un da onun peşindeyken öldürüldüğü Sezai Yazmacı ismine ulaşırlar. Adresini bulan muhabirler harekete geçmeden önce Hüsnü Faik'i arayarak ne yapacaklarını sorarlar. Hüsnü Faik, Ragıp ve Cezmi'den adamı takip etmelerini, gözden kaçırmamalarını tembihledikten sonra polisi arayarak durumdan polisi haberdar eder. Görüldüğü gibi gazete patronunun, muhabirleri aracılığıyla ulaştığı bir haberi Emniyet'e bildirmesi, gazeteci ile polisin

⁸⁵⁵ Önel, a.g.e., 1963, 24.

⁸⁵⁶ Önel, a.g.e., 1963, 61.

devamlı işbirliği içinde olduğunun göstergesidir. Görgü tanıkları, hep çevredeki vatandaşlar arasından çıkmayabilir, bazı zamanlarda gazeteciler de adli bir olaya tanıklık edebilirler.

Sedad Ali, Murat Davman, Tuğrul Cansu ve Hüsnü Faik gibi bir polis edasıyla çalışan ve bulduğu bilgileri polisle paylaşarak olayın aydınlanmasına yardım eden bir diğer isim de *Bekle Dedim Gölgeye* romanındaki Erdinç'tir. Haberini aldığı bir hadiseyi incelemek üzere gittiği olay yerinde öldürülen kişinin üniversitedeyken yakın arkadaşlarından biri olan Erdal'ın olduğunu öğrenince hayatı değişir. Bu olayı araştırırken yine üniversite yıllarındayken yakın olan Ersin'in öldürülmesiyle iyice sarsılan Erdinç, üstelik Ersin'in öldürülmesine de tanıklık eder. Tanıklık ettiği olayı gazetesine haber verdiğinde, haber müdürü Emniyet'e giderek yaşadığı hadise hakkında tanıklık etmesini ister:

“ ‘Şubeye gidip resmini gösterdiğin adamla yüzleşeceksin, teşhis edeceksin.’ Erdinç, ‘Olmaz, yapmam,’ diye ayağa kalktı. Haber merkezindeki arkadaşlarından biri, ‘Ama Erdinç,’ diye kolunu yakaladı onun, ‘arkadaşlarını öldürenler nasıl ortaya çıkacak, nasıl yakalanacak peki? Polis teşkilâtı dışında istihbarat örgütü kurup kendin mi yakalayacaksın?’ İstihbarat şefi, ‘James Bond’luk yapacak halin yok ya,’ dedi. Haber merkezindekilerden biri, ‘Abi sen de amma geride kaldın ha.’ dedi. ‘Şimdi Mickey Rourke var.’”⁸⁵⁷

Polise gördüklerini anlatan Erdinç, Emniyet’le işbirliği yaparak Ersin’i öldürenlerin bulunmasına yardım eder. Bununla birlikte “*Düşündüm ki, bu olayda birlikte çalışalım. Haberler sadece senin imzanla çıksın, ama her yazacağına ben bir bakayım. Eğer istersen sana bu öldürülen insanlar hakkında bildiklerimi anlatırım. Ama bir tek şartım var, sen de ne öğrenirsen bana anlatacaksın.*”⁸⁵⁸ diyerek gazetedeği polis muhabirleriyle de yardımlaşan gazeteci, arkadaşları hakkında bildiklerini polis muhabirlerine vererek hem bu konudan uzak kalmamış ve arkadaşları Ersin ile Erdal’ın öldürülüşü hakkında yapılan araştırmaların içinde olmuş olur hem de muhabirlerin yaşanan hadiseleri doğru araştırıp okura doğru bilgi vermelerini sağlar.

Bazı durumlarda yazarlar ile yazılarını yayınlayan süreli yayınların sahipleri arasında da işbirliği olabilir. *Pulsuz Tavla*’da henüz lise öğrencisiyken *Gençlik* dergisinde “İdam” isimli bir şiiri çıkan Mehmed Kemal, dergiden başka şiirlerini de yollamasına dair bir

⁸⁵⁷ Kıvanç, a.g.e., 2010, 300.

⁸⁵⁸ Kıvanç, a.g.e., 2010, 303.

mektup alır. Bu mektuba oldukça çok sevinen Mehmed, derginin yolladığı mektuba karşılık verir. Mektubunda hem şiirini yollayan genç adam hem de kendisinin yapabileceği bir iş varsa bildirmelerini ister. Bunun üzerine dergi, Mehmed'e yirmi beş dergi göndererek bu dergileri satmasını, parasını onlara göndermesini ve yetenekli şairler varsa onların da şiirlerini göndermesini söyler. Derginin isteği üzerine okulun tahtasına bir dergi asarak kendine gönderilen dergileri satmaya başlayan Mehmed, bir taraftan da yetenekli ve kendine güvenen şairlerin şiirlerini getirmelerini ilan eder. Dergiyi ilk alan ve ilk şiiri veren isim, Fethi Giray'dır. Mehmed, bu işbirliği sayesinde uzun yıllar sürecek olan bir dostluğun da temelini atar.

3.2. Türk Romanında Basın-Toplum Etkileşmesi

3.2.1. Toplumun gazeteciye ve yazara bakış açısı

Çevresinde olan olayları araştıran ve kamuoyuna aktaran gazeteciler, basın hayatı içinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü bir yayın organının başarısı, gazetecilerin başarısıyla doğru orantılıdır. Diyebiliriz ki “*Günün her saatinde çevresinde olup bitenleri öğrenmek için çırpınan, meraklı ve dikkatli bakışlarla etrafı kollayan kendisi için kapalı kapı olmayan kişi muhabirdir.*”⁸⁵⁹ Saygın bir meslek olan gazetecilikte muhabirler, halkı ilgilendiren tüm olayları izleyerek araştırır. “*Muhabir olmak bir yapı meselesidir. Duymak, hissetmek, yaşamak işidir. Muhabirlik coşku işidir. Gazeteyi onlar yapar, onlar renklendirirler. Okur ile bağlantı muhabir aracılığıyla kurulur. Onun içindir ki yaralanırlar, dayak yerler, horlanırlar. Gazetenin güçleri muhabirlerinin başarılarıyla orantılıdır. Muhabirlik, gazetecilik mesleğinin ilk ya da son basamağıdır.*”⁸⁶⁰ Basın, toplum için vardır ve bu nedenle toplum, bir ifade etme aracı olan basına birtakım görevler yükler. “*Bir tartışma rejimi olan özgürlükçü demokrasinin sağladığı olanaklar, halkın serbestçe kendi inisiyatifi ile kamusal sorunlar hakkında bilgi edinmesini, tartışmasını ve siyasal görüşleri ile idareyi denetlemesini ve etkilemesini sonuçlar.*”⁸⁶¹ Bireyler, hem ülkesinde hem de dünyada olan olayları basın yoluyla öğrenme hakkına sahiptir. Basın, halka hizmet etme amacından sapıp görevini kötüye kullanırsa halk da kendini savunma hakkını kullanır. İncelediğimiz romanlardan hareketle toplumun basın çalışanlarına dair farklı algılarının olduğunu söyleyebiliriz. Bazı roman kişileri basın hayatındaki kişileri

⁸⁵⁹ Uyguç, Ü. ve Genç, A. (1998). *Radyo Televizyon Haberciliği*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın, 128.

⁸⁶⁰ İspirli, a.g.e., 2000, 257.

⁸⁶¹ İçel, a.g.e., 1977, 100.

sadece kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilecekleri bir aracı olarak görürken bazıları da onları kontrol edilmesi gereken, gerektiğinde de susturulması şart tehlikeli insanlar olarak görür. Ancak romanlarda yer alan çoğu roman kişinin bir noktada birleştiğini, basın çalışanlarının yanlış yanlarından şikâyet edip bu olumsuzlukları tenkit ettiğini görürüz. Öyle ki romanlarda geçen bahsini ettiğimiz bu insanlara göre onlar; halkın sorunlarını yeterince gündeme getiremeyen, güvenilmez, çıkarları doğrultusunda hareket eden, sadece kazanacakları parayı düşünen, toplumdaki insanlara ve onların özel hayatlarına önem vermeden haber yapabilen, çoğu zaman araştırmayarak asılsız ya da abartılı yazılar yazan, uzak durulması ve dikkat edilmesi gereken insanlardır. Görüldüğü gibi romanlarda, birçok insanın gazeteciliğe bakış açısı olumsuzdur.

Romanlarda dikkat çeken bir diğer husus da insanlar, basın çalışanlarının yanlışlarını ortaya çıkarıp onları tenkit etse de yine de onlardan gerek kendi çıkarlarını gerekse toplumun çıkarlarını gözeterek yararlanmaya ve basın kimliklerini kullanmaya çalışıp bazı olayların duyurulmasını sağlamaya çalışmalarıdır. Bu roman kişileri tarafından basın hayatındakiler, hem eleştirilirler hem de bir reklam aracı olarak görülürler. Şunu da belirtmemiz gerekir ki çoğu roman kişisi onlara karşı olumsuz bir yargıya sahip olsa da onların mesleğinin oldukça zor ve hayatlarının da oldukça plansız olduğunu kabul ederler. Zira plan program yapmayı kaldırmayan basın hayatında, yarın diye bir kavram yoktur. Öyle ki basın hayatındakilerin hayatlarının yarısından fazlası çalıştıkları basımevlerinde, kitabevlerinde, matbaalarda haberlerin peşinde koşuşturmakta geçer. Diğer bir ifadeyle bazı zamanlarda insanların özel hayatlarına saygısızca müdahale eden basın çalışanlarının, kendi özel hayatları yok denecek kadar azdır. Basına ve çalışanlarına karşı olumsuz düşünceler besleyen roman kişilerinin yanında az da olsa onların yaptıkları işle gurur duyarak onları takdir eden roman kişileri de vardır. Daha çok çalışanların annesi, babası gibi yakın çevresinde bulunan kişilerce övülen çalışanlar, bu kişilere göre gurur duyulacak ve insanların içten içe merak duyup ilgi gösterdiği mesleklerini, fazlasıyla zor şartlar altında icra etmeye çalışırlar.

3.2.1.1. Gazeteci ve yazarlara yönelik olumsuz tenkitler

Ele aldığımız romanlarda yer alan kişilerin çoğunun basın çalışanlarına karşı olumsuz bakış açısına sahip olduğunu söylemiştik. *Yarım Adam*, *Değirmen*, *Elbet Sabah Olacaktır*, *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?*, *Esir Şehrin İnsanları*, *Erkek Sabahat*, *Ne*

Ekersen, Saçkıran, Kurtlar Sofrası, Sarı İt, Alnında Mavi Kuşlar, Aşka Uyanmak, Bekle Dedim Gölgeye, Nihal: Gölgesiz Bir Kadın, Karanlığa Direnen Yıldız ve Elveda Ankara romanları çalışanların daha çok olumsuz yanlarıyla verildiği romanlar arasındadır.

Hilmi Ziya Ülken'in *Yarım Adam* romanında Kurdoğlu Bekir Bey'in gazetesi ve gazetecilik yapma uğruna servetini batırması ve buna rağmen tekrar gazete çıkarmaya çalışması ağır bir dille eleştirilir. Çevresindeki kişiler, yaşadıklarından sonra hâlâ uslanmamış olan Bekir Bey'in bu yaştan sonra tekrar matbuat hayatında boy göstermeye başlamasına anlam veremezler ve “*Batıracak şeyi kalmadı. Mutlaka kızını satacak!*”⁸⁶² diyerek eleştirilerini belirtirler. Onlar, maddî anlamda büyük kayıplar yaşayan fakat yine de gazetecilik yapmak isteyen Bekir Bey'in bu tavrını yanlış bulurlar ve işini zevkle yapan Bekir Bey'in penceresinden bakamazlar. Kâtip Niyazi Efendi'ye göre ise gazeteciye sadece halkı heyecana vermek için meraklı ve acı bir vaka lazımdır. Gazeteciler, halkı kullanan ve halkın yaşadığı acılarla kendine yazı konusu çıkaran acımasız kişilerdir. Gazeteciler, halkı düşünmezler; onların tek derdi, adlarının her yerde geçmesi ve yazılarıyla üne kavuşmaktır.

Reşat Nuri Güntekin'in otuz bir kısa bölümden oluşan ve Osmanlı bürokrasisinin işlemez hâle gelmiş durumunu Sarıpınar kasabasında yaşanan olaylar üzerinden veren *Değirmen* romanında da *Yarım Adam*'da olduğu gibi gazeteciye rahatsız edici bir akrep gözüyle bakılır. Sarıpınar kasabasında yaşayan halk için gazeteci, yatak odasına akrep kaçmasına benzer huylandırıcı bir şeydir. Zira en beklenmedik bir saatte kimi neresinden sokup yaralayacağı bilinmez. Haber uğruna insanlara zarar veren gazetecilere göre insanların acı çekmesi mühim değildir, hatta acı hadiseler olsun ki yazılarını yazabilsinler.

Gazetecilerin insanların acıları üzerinden geçindiğini düşünenler arasında Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanındaki Hacı Ömer Efendi ve Üsteğmen M. Ali de vardır. Edip Münir'in yaşının sayısından fazla işe girip çıktığını, bu işlerden birinin de gazetecilik olduğunu söyleyen Hacı Ömer Efendi, Edip Münir'in gazeteciliğini eleştirir. Ona göre Edip Münir bir gazeteden çıkıp başka gazeteye girince önceki patronların arkasından konuşan, kendi vicdanından soyunmuş, aldığı emirleri bir zorlama gömleği gibi giyinmiş, bir lokma ekmek için insanca kanılarını ve fikir özgürlüğünü kiraya vermiş bir adamdır. Kafada esaslı bir öğrenimi, ahlakta sağlamlığı,

⁸⁶² Ülken, a.g.e., 2012, 147.

cebinde geçinecek kadar parası olmayan, kalemi eline alınca gazetenin eğilimine tabi bir yazı uşağı olan Edip gibi bir yazarın göz önünde tuttuğu durum, her şeyden önce yarının açlığıdır. Zira yirmi lira için gerçek kılığına soktuğu yirmi yalanı hiçbir yürek ezintisi duymadan yazar ve her yolsuz harekette normal insanların içini kemiren ahlak kurdu, sadece kazandığı paraya bakan gazetecide yoktur. Ömer Efendi için gazeteciler, etrafına gülsuyu kokusunda zehir saçan dalkavuklardır. Her şeye gözüne geçirdiği çıkar gözlüğü ile bakarlar ve namuslu bir kimseyi kötüleyecek kadar saldırgandırlar. Ömer Efendi'nin anlatımıyla “*kuduz salyalı bir kalemle*”⁸⁶³ etrafına saldırırlar ve ellerine biraz para verildiğinde dünkü yazdıklarının yalan olduğunu dahi yazabilecek karaktere sahiptirler. Polisin heyecana düşürmemek için verdiği en sade haberleri dahi kendi edebî fantezi güçlerini kullanarak büyültüp şişirerek veren gazeteciler, uydurma katkılarla birtakım masum insanları acıklı durumlara düşürürler ve bu kişiler, onların umurlarında değildirler. Gazeteciler, en acıklı olayların dokunuşları arasından kendi yazarlık kişiliklerini içten gülen bir kalemle seçtirmeye ve beğendirmeye uğraşırlar. Çünkü maddî manevî başka insanlara kıymadan gazeteci olunamaz. İşte Edip Münir de Ömer Efendi'nin tarif ettiği gazeteci kategorisine girer. Tanımlanan gazeteciler gibi Edip'te de bir inanca bağlı kalma erdemi yoktur ve cebine para getirecek her şey ahlaksız bile olsa onun için ahlaklıdır.

Romanda gazetecilik yapmayı bırakınca hakkında çıkan uydurma bir haber yüzünden Edip de, önceden yaptığı gazetecilik mesleğine karşı saygı duymaz. Zira artık onun gözünde gazeteler, tatlıya da ekşiye de karışan dedikodu koleksiyonundan başka bir şey değildir. Gazeteciler ise, hükümetin işini bile bozabilecek, halkı birbirine düşürebilecek kadar tehlikelidirler ve gazetecilerden canı yanmayan kimse hemen hemen yok gibidir. Herhangi bir yazar, kalemi eline alarak matbaa masası önüne oturdu mu hiçbir okuldan diploması bile yokken kendini dünyanın bütün bilimlerinden, fenlerinden mezun bilir. Ömründe bir satırını dahi okumadığı bilgilerle bilgin kesilir ve gazetecilik kürsüsünden aldığı güçle haysiyetlere saldırıdan hiçbir vicdan endişesi duymaz. Onun merakı yalnızca kalemi üzerine toplumun dikkatini çekebilecek fırsatlar aramaktır ve bu fırsatı yakalayınca da çekinmeden kendi hayal gücüne göre yazar. Her meselede fikrini gazete sütunlarına sermaye yapar ve alışkanlık sebebiyle kendisinde birkaç çeşit fikir hâkimiyetine kapılır. Ortaya çıkan herhangi bir konuda, toplum onun ne diyeceğini bekliyormuş gibi hisseder. Kurbağanın şişmesine benzeyen bir gurur duyar ve atıp tutarak fikirlerine katılmayanları sindirmek ister. Gücü yettiklerine karşı pehlivan kesilen gazeteci, görüşü ve anlayışı

⁸⁶³ Gürpınar, a.g.e., 1971, 22.

dışındakileri kabul etmez. Sözü uzatmak için herhangi bir fikri çürütmeye ya da uzatmaya çalışır. Bütün insanları tenkit etme yetkisi varmış gibi davranan gazeteci, eleştirildiği zaman gazetecinin mürekkep hokkasında bir tufan kopar ve kaleminden çıkan siyah dalgalar, eleştiren kişinin suratına fişkirir. Çıkarları olmayan bir şeyi övmez. Edip Münir, hakkında yalan haber yapıp kendi canı yandığında gazeteciyken kendinin de sergilediği davranışları, Ömer Efendi gibi eleştirir ve o da Ömer Efendi'nin gazeteciye dair görüşlerini savunur. Bununla birlikte bu memlekette gazetenin ne demek olduğunu bilen insanın gazete okumayacağını söyleyen Edip Münir, gazetelerden çağırıldığı takdirde yazacağını, aldanmadan aldatmanın daha güzel olduğunu da belirtir. Ona göre insanlar çok saftır ve insanların bu özelliğini bilen tirajı düşük gazeteler, cicili bicili sekiz on kuruşluk armağanlar vaat ederek okuyucu avlamaya uğraşırlar.

Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı? romanında Edip Münir ve Ömer Efendi, gazeteciliğin ahlaktan yoksun bir meslek olduğunu düşünürler. Edip'e göre gazetecilik, ahlak yoksunu bir meslek olmasının yanında zor da bir meslektir. Gazetelerde çalışan yazarlar, görünüşte işlek fakat gerçekte bezgin ve yorgun kimselerdir. Her günün bilinen cansız makalelerinin neşeyi öldüren ağırlığıyla zihinleri yosun bağlar. Artık fikir alanını, her geçen zaman yoğunluğu artan bu küfün arasından görmeye başlarlar ve düşünceleri daralarak izlenimleri bulanır. Böyle olunca geniş geniş etraflarını görmeye vakitleri yoktur ve ara sıra bir kitaptan birkaç yaprak ya da gazetelerden birkaç sütun okuyarak yazılarını yazarlar.

Edip Münir ve Ömer Efendi gibi gazetecilerin insafsız olduğunu düşünen kişiler arasında Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* romanındaki Üsteğmen M. Ali de vardır. Üsteğmen M. Ali, gazetelerin hepsinin insafsız olduğunu düşünenler arasındadır. Kurmay Binbaşı Burhanettin Bey de gazete çıkaran Kâmil Bey'i zavallı olarak değerlendirdiği *Karadayı* gazetesiyle birlikte görünce acı duyduğunu söyler ve gazetede çalışanları serseri olarak tanımlar. Ramiz Efendi'nin eşi Fatma Hanım, gazeteyi kulağı delik memleket İstanbul'a benzetir.

Sevinç Çokum'un *Karanlığa Direnen Yıldız* romanındaki Peyami Bey'e göre ise gazeteler, tiksinti yapan nesnelerden ibarettir:

“Peyami Bey, buna ‘şerefkatliamı’ diyordu. Ve bu şerefkatliamını alkışlayan meslektaşlarını da bir bakama aynı ‘katl’e katılmakla suçuyordu. O yazıya hiçbir partiden olmayan bir ‘fen adamı’nın

*sözlerini almıştı. Adam şöyle söylüyordu: ‘Gazetelerin yalan ve mübalağalı resimleri, karikatürleri bende gazete denilen nesneye karşı öyle bir tiksinti uyandırdı ki, bazen bir gazetede kağıdına el dokundurmak istemiyorum veya dokundurursam musluğa koşmak istiyorum.’*⁸⁶⁴

Gazetelerin yalan ve mübalağalı resimleri, karikatürleri onda gazete denilen nesneye karşı tiksinti uyandırır. Hatta bazı zamanlarda gazete kâğıdına dahi elini sürmek istemez ve böyle durumlarda es kaza dokunduğu takdirde hemen musluğa koşup elini yıkama ihtiyacı duyar.

Önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz romanlarda olduğu gibi Yusuf Sinan Tanyıldız’ın merkezine basın dünyasını yerleştirdiği romanı *Elveda Ankara*’da da gazeteciler, güvenilmeyen kişiler olarak verilir ve buna dair düşüncelerle karşılaşırız. Gazetecilik yapan Yıldız’ın en yakın arkadaşı Güler dahi, arkadaşı gazeteci olmasına rağmen hem gazetelere hem de gazetecilere güvenmediğini “Bizim eve gazete girmez.”⁸⁶⁵ diyerek açıklar. Eşi Serdar’ın saçma sapan düşüncelerle beyinlerini yıkamasını istemediği için evine gazete almadığını söyleyen Güler’e ve Serdar’a göre gazeteler, sadece işine gelen haberleri yazarlar.

Aziz Nesin’in edebiyat çevresinin eleştirisini yaptığı *Erkek Sabahat*’ta da ülkemizde gazete okuyan insanların az olduğundan, zaten gazetelerde okunacak hiçbir şeyin bulunmadığından, bütün haberlerin birbirine benzediğinden bahsedilir. Bununla birlikte romanda geçen ismi verilmeyen bir ihtiyar şairi, zavallı kelimesiyle tarif eder ve ona göre şairler, okuldan atılıp sıkıntı yaşayan insanların içinden çıkar:

“Bu ihtiyarı, sesinden tanımuştım. Yanımızda komşuydu. Bir kadın sordu:

— Neden oldu?

— Neden olacak, dedi. Hep kabahat öğretmenlerinde. Çocukları sınıfta bırakıyorlar. Onlar da, izintilerinden çıldırıyorlar. Bizim oğlan, ortanın ikisinde üç sene kalıp ta, belge alınca okuldan sepetlendi. Ne yapsın, o da sıkıntıdan şair oldu. Tıpkı bunun gibi odasına kapanıp bağırıp, çağırıp duruyor.

Ev sahibi:

— Acaba saldırır mı? diye sordu.

— Hayır, hiçbir şey yapmaz. Bu sıkıntıdan şair olan zavallıların kendilerinden başka hiç kimseye zararları olmaz.

— Sustu... Galiba uyudu.

— Kapısını açalım mı?

— Ya bize saldırırsa?

⁸⁶⁴ Çokum, a.g.e., 2014, 7.

⁸⁶⁵ Tanyıldız, a.g.e., 2000, 47.

— *Katiben. Saldırmaz diyorum size. Öyle saldıracak biri olsaydı, ya gazeteci olur, ya da futbolcu filân gibi bir şey. Herif kendi derdinden şair olmuş.*⁸⁶⁶

Şair roman kişisi Sabahattin'in şiirini kaleme aldıktan sonra kendi yazdığı şiirden etkilenecek bu şiiri yüksek sesle okuması genç adamın komsularının dikkatini çeker. Komşularından ihtiyar olanı, bir insanın dertliyse şair olabileceğini ve şairlerin de kendilerinden başka hiç kimseye zararlarının dokunmayacağını düşünür. Bununla birlikte ona göre en saldırgan kişiler de gazeteciler içinden çıkar.

Çoğu roman kişisi, gazetecilere antipatik bir kimlik yükler. Halide Edip Adıvar'ın *Hayat Parçaları*'nda bir milletvekili, on üç yaşında bir çocuğun babasını çakıyla öldürmesinden gazetecileri sorumlu tutar ve çocuğun resmini ya da ismini gazetede görmek için her şeyi yapabileceğini, bunun da gazetecilerin suçu olduğunu belirtir.

Reşat Enis Aygen'in *Sarı İt* romanına baktığımızda ise işçilerin gözünde gazeteciler, çıkarları doğrultusunda hareket eden kişilerdir. Fabrikalarındaki grevi, gazetelerin yazmayacağını bilen işçiler; fabrika sahibinin bu gazetelere binlerce lira reklam parası ödediğini, dolayısıyla gazetecilerin işçinin emeğini değil, ceplerine girecek olan parayı düşündüklerini belirtirler. Görüldüğü gibi kendi dertlerini muhabirlerin gazetelerine yazamayacağını söyleyen işçiler için gazeteciler, birer kukladan ibarettir. Romanda bahsi geçen bir jön içinse okunan romanın yıllar geçse de okuyanın üzerinde etkisinin devam etmesi gerektiğini savunur.

Romanlarda yer alan bazı kişiler, kendilerini ya da yakın çevrelerini ilgilendiren bir haberin habere konu olan kişi ve ailesi düşünülmeden acımasızca ve saygısızca verilmesini eleştirirler. Ümit Kıvanç'ın polisiye romanı *Bekle Dedim Gölgeye* romanında Esra için hem gazeteler hem de asılsız ve abartılı haber yaptıklarından gazetecilerin hepsi alçak, acımasız ve saygısızdır. Gazetecilere güvenmeyen genç kadına göre gazeteciler bilgi alabilmek uğruna hiç çekinmeden her şeyi yapabilirler. Emekli General Sadık Paşa ise gazeteciliğin zor olduğunu ve haysiyetli gazetecilik yapmak için bazı prensiplerin bilinmesi gerektiğini düşünür.

Piraye Şengel'in *Nihal: Gölgesiz Bir Kadın* romanında en yakın arkadaşı Nihal'i kaybeden Ümit, Nihal hakkında yapılan haberleri eleştirir. Ona göre polislerin olduğu gibi

⁸⁶⁶ Aziz Nesin, a.g.e., 1957a, 100.

gazetecilerin de bu konuyla ilgili soruları çok yüzeysel ve gelgeçtir. Gazeteciler için önemli olan Nihal’le birlikte ölü bulunan ünlü iş adamlarından Hasan Tan’dır. Ümit, gazetelerin “Hasan Tan ve metresi intihar etti” şeklinde yazıp Nihal’in varlığını yok sayarak işin aslını araştırmadan ve ailesini düşünmeden onu sadece metres sözcüğü ile tanımlamalarına oldukça kızar. Ümit, yazarları ise “*Tanrı’dan esinlidir.*”⁸⁶⁷ diyerek tarif eder. Yazarların işi, hayatlar yaratmak ve yeni dünyalar kurmaktır. Yaratmadan duramayan yazarlar, düşler olmadan da bir şey yaratamazlar. Aslında yaratırken çektikleri sıkıntıları sevmeyen yazarlar, bu karanlık dünyadan çıkmak isterler. Fakat bir türlü çıkamazlar. Çünkü kendilerine engel olamazlar. Nihal’in hayat hikâyesini yazmaya çalışan Nilgün’ün ne olursa olsun bu romanı yazmasını isteyen Ümit, dünyanın her zaman kahramanlara ihtiyacı olduğunu, bu nedenle idealize etmekten ve imgelem gücünden korkmaması gerektiğini de belirtir. Ümit, “*Ama siz yazmalısınız... Büyüyü koruyarak yazmalısınız... Lütfen bunu yapın ve Nihal, gölgesi olmayan bir kadın kahraman olarak romanda yaşasın bundan sonra...*”⁸⁶⁸ sözleriyle arkadaşının hikâyesini mutlaka birinin duyurması gerektiğini düşünür ve yazarı kırık hayatların ya da yarım kalmış duyguların duyurulması için bir aracı olarak görür.

Toplumdaki bazı kişilere göre gazeteciler ya da yazarlar, siyasî konulara girmemelidirler. Eğer bu konuları araştırarak bu konularla alakalı güçlü kişilerin canlarını sıkarlarsa başlarına gelecek her türlü kötülük onlar için haktır. Attilâ İlhan’ın *Kurtlar Sofrası*’nda işadamı olan Asım Taga, Gazeteci Mahmud Ersoy’un öldürüldüğü haberini duyunca “*Ee, kuduran köpek başını yer, muhterem!*”⁸⁶⁹ diyerek gazetecinin peşinde olduğu hadiselerden dolayı başını belaya soktuğunu belirtir. Kibirli, edepsiz, muhalif sıfatlarıyla tanımladığı Mahmud Ersoy’un elinde kalemiyle etrafına sataştığını ve bu yüzden öldürülmesinin gayet normal olduğunu savunur. Gazeteci esnafının kulağı delik ve açık göz insanlar olduğunu söyleyen Asım Taga, bir gazeteci olan Mahmud Ersoy’u kötülerken Amerikalılarla iş ortaklığı kurabilmek ve para kazanabilmek için başka bir gazeteciyle işbirliği kurmaya çalışır.

Aysel Özakin’ın *Alnında Mavi Kuşlar* romanının merkezî kişisi Armağan’ın kardeşi Ömer, lisedeyken sosyalist şiire merak sarar ve bu doğrultuda şiirler yazıp bu şiirleri okulda okuyunca okul müdürü tarafından uyarılır. Müdür, Ömer’in şiir yazmak istiyorsa

⁸⁶⁷ Şengel, a.g.e., 2008, 208.

⁸⁶⁸ Şengel, a.g.e., 2008, 239.

⁸⁶⁹ İlhan, a.g.e., 2003, 185.

baharı, kırları, kuşları, çiçekleri anlatan şiirler yazarak tehlikeli konulara girmemesi gerektiğini söyler ve onu “*Aklını başına topla. İstikbalin söner.*”⁸⁷⁰ diyerek tehdit eder. Müdür için önemli olan şiir veya şair değil, üzerine şiir yazılan konunun sosyalist konuları içermemesidir. Zira müdüre göre şair, bireysel konuları yazarak toplumsal meselelere karşı kulağını tıkayıp gözünü kapatır.

Bazı kişiler tarafından gazeteciliğin ya da yazarlığın zor bir meslek olmadığı savunularak basın çalışanları aşağılanır. Muvaffak İhsan Garan’ın *Elbet Sabah Olacaktır* ve Aziz Nesin’in *Saçkıran* romanlarında eğitimsiz her hevesli gencin gazeteci ya da yazar olabileceği, dolayısıyla gazetecilik ve yazarlığın meslekten sayılmadığı ifade edilir. *Elbet Sabah Olacaktır*’da genç bir romancı olan Sedad Ali, gittiği meyhanede edindiği içki arkadaşı tarafından aşağılanır. Meyhanede ilk defa gördüğü bu eğitim almamış adam bile Sedad’ın yazar olduğunu öğrenince “*O da meslek mi be?.. Dişimi sıksam ben de yazarım.*”⁸⁷¹ diyerek yazarlığı meslek olarak görmez ve isteyen her insanın yazarlık yapabileceğini söyler. Çünkü yazarlık bir sürü palavradan ibaret bir iştir ve hemen hemen her insan herhangi bir konuda uydurma sözler kaleme alabilir. Yaşadığı sıkıntılar sonucu iyice bunalan Sedad Ali, her şeyi geride bırakarak Erzincan’ın bir köyüne dayısının yanına gider. Sedad’ın İstanbul’da ne iş yaptığını merak eden buradaki köylüler, Sedad’ın muharrir olduğunu söylemesi üzerine muharririn ne anlama geldiğini bilmediklerini söylerler:

“—*Muharrirdim.*
—*O da ne demek?.. Bu dediğin ne işle uğraşır ki?..*
—*Yani yazı yazardım.*
—*Haaa.. Şuna «arzıhalci» desene!*”⁸⁷²

Köy halkı için yazarlık, dilekçe yazan kişiyle eş değerdir. Bu nedenle Sedad’ın köye gelmesinden sonra halk, bütün dilekçe ve mektuplarını Sedad’a yazdırmaya başlar.

Saçkıran’da ise gazete bayi sahibine göre gazetecilik, mektebi olmayan, Allah vergisi bir meslektir. Dolayısıyla önüne gelen her hevesli, gazeteci olur. Fakat gazetecilik zor bir meslektir. Çünkü gazetenin basımının ve satılmasının devam etmesi için bazı kurallarını bilmek gerekir. İnsanlar gazeteyi eline aldıklarında plaja, sinemaya gitme

⁸⁷⁰ Özakin, a.g.e., 2007, 148.

⁸⁷¹ Garan, a.g.e., 1948, 210.

⁸⁷² Garan, a.g.e., 1948, 246.

ihtiyacını duymamalıdır. Zira gazete demek, her bir işi ucuza getirmek demektir. İnsanların uzunca okumaya fırsatları yoktur. İnsanlar gazeteleri okumak için değil, seyretmek için alırlar ve bu yüzden de gazetelerde bol bol çıplak kadın fotoğrafları olmalıdır ki satılsın.

Mehmet Seyda'nın *Ne Ekersen* romanında Babıâli'de bir kitapçı dükkânı olan Hasan Arseven, yazar olmak için çabalayan Ali Muhsin'in romanını yedi yılda bitirdiğini duyunca “*Tek bir romanın yedi yılda yazıldığı görülmüş, işitilmiş şey değildir (....)*”⁸⁷³ diyerek şaşkınlığını belirtir ve büyük romancıların hepsinin çok eser ortaya koyan, verimli insanlar olduğunu, eserlerini üç dört ayda en fazla bir yılda yazıp bitirdiklerini söyler. Ali'nin başarı kazanamamış bir yazarın hayatını yazdığını duyunca bu konuyu yazmak için yedi yıl uğraşıldığını ilk defa duyduğunu ve bunun uğraştığına değmeyeceğine inandığını dile getirir. Ayrıca Hasan Arseven'e göre aşksız roman olamaz, yazılsa bile halk tarafından beğenilip satın alınmaz. Eline kâğıt kalem geçiren herkes, kolay olduğunu sanarak şiir, hikâye ya da roman yazmaya özenir ve yazdıklarını bastırmak için kapı kapı dolaşır. Her gün kitabevine bu kişilerin geldiğini söyleyen Hasan Bey, işi gücü bırakıp bu eserleri okuyamayacağını, kimini kitap basmıyoruz diyerek atlatması gerektiğini, bazı eserleri de alıp sadece gözden geçirebileceğini sözlerine ekler.

Bireyler, kendi görüşlerine uymayan yazarları sevmezler ve sırf görüş farklılığı olduğundan dolayı eleştirirler. Ahmed Günbay Yıldız'ın on altı bölümden oluşan *Aşka Uyanmak* romanında Faruk ve Hilâl, gittikleri parkta ismi verilmeyen ünlü bir yazarla karşılaşır. Hilâl'in ünlü fakat gerici bir yazar olarak tarif ettiği yazar, genç kızın gözünde çağın gerisinde yobaz bir yazardır. Fuarda aldığı namus, ahlak, din ve dürüstlük konularını işleyen kitabının kırk elli sayfasını okumak için oldukça zorlandığını söyler. Ona göre yazar, insanı mistik, korkunç dar ve işkence veren bir kafesin içine sokup insandan yaşamasını ister.

Orhan Pamuk'un *Cevdet Bey ve Oğulları* romanında basın çalışanlarına yönelik tenkitten ziyade genel olarak basına yapılan bir eleştiri söz konusudur. Cevdet Bey'le sohbet eden bir Paşa,

“ *İşte, benim gibi insanlar, bu yaşa gelince hiçbir şey yapmamak için yaşarlar. Günii nasıl doldurayım diye düşünmüyorum. Hatıralar yeter! Ama insan onları birisine anlatmalı, değil mi? Avrupa'da gördüm, oradakiler oturuyor, yazıyorlar. Kitap oluyor, gazetelerde tefrika ediliyor. Ama*

⁸⁷³ Mehmet Seyda, a.g.e., 85.

burada? Tek kelime yazsam zülfyare dokunur. Başım belâya girer. Dimyat'a pirince giderken hikâyesi olur. Kah kah. Burada hürriyet yok, oğlum, hürriyet! Yaşasın Jöntürkler.' Bu son cümleyi sesini kısarak söylemişti. 'Yaşasın benim küçük saf oğlan! Hummm! Peki ne yapmalı sence hayatta? Yok, yok, sen şimdi bunu anlayamazsın? Hem öyle fazla kitap okumuş birine de benzemiyorsun! Alınmıyorsun ya?''⁸⁷⁴

sözleriyle basının sürekli bir kısıtlama altında olduğunu belirterek basının özgür olmaması durumunun eleştirisini yapar.

3.2.1.2. Gazeteci ve yazarlara yönelik olumlu tenkitler

İncelediğimiz romanlarda çoğu roman kişisi, basın çalışanlarına olumsuz bir gözle bakarak gazeteci ve yazarların acımasız, saygısız, yalanı seven, basit, insanların acılarını kullanan bencil kişiler olduklarını düşünürler. Ancak gazeteci ve yazarlara karşı yapılan bu olumsuz tenkidin yanında bazı roman kişileri, onlara olumlu özellikler yükleyerek onları överler.

Ümit Deniz'in *Yalvarırım Yetişin* romanında Murat Davman halk tarafından polis gibi görülür. Diğer bir ifadeyle casuslarla girdiği mücadelelerden sonra memlekette bir nevi "Aynalı Bakıcı"ya döner:

"Zaten casuslarla yaptığım mücadeleden sonra memlekette bir nevi 'Aynalı Bakıcı'ya dönmüştüm. Gün olmuyordu ki, tanıdık y-tanımadık herkes bir kere kapımı çalıp dert yanımasın. Pantantifi kaybolan, kızı kocaya kaçan, evdeki uşaktan, hizmetçiden şüphelenen, önce polise müracaat edeceğine, soluğu bende alıyordu. Bunlardan kurtulabilmek için gazeteye bile az uğrar olmuştum. Nihayet ardi ardına çıktığım seyahatler kısmen olsun beni bu gibi saçma sapan müracaatlardan kurtardı."⁸⁷⁵

Tanıdık tanımadık herkes, Murat'ın kapısını çalarak dert yanar. Değerli eşyaları kaybolan, kızı kocaya kaçan, evdeki hizmetçiden ya da uşaktan şüphelenen polise müracaat edeceğine soluğu Murat'ta alır. Yani halk, gazetecilik yapan Murat'a oldukça çok güvenir ve başlarındaki dertleri çözebileceğine inanır.

Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı*'nda avukatlık yapan Kadir, gazetecileri şoföre benzetir. Müşteriyi indiren şoför, o andan sonra nereye gideceğini artık kendisi de bilemez. Eve gidip yemek yemek isterken bir müşteri çıkabilir. Yani mesleğinden dolayı düzensiz bir yaşamı olan gazeteciler, işi gereği bugün İstanbul'dayken diğer gün Ankara, İzmir ya da

⁸⁷⁴ Pamuk, a.g.e., 1999, 53.

⁸⁷⁵ Deniz, a.g.e., 1959, 6.

Yunanistan’da olabilir. Dolayısıyla gazeteciler, plan yaparak yaşayamazlar. Plan yapsalar dahi evdeki hesap çarşıya uymayabilir. Çünkü gazetecilikte beş dakika sonra ne olacağı belli değildir. Doktor Münir Bey için ise gazeteciler, dünya üzerinde gizli hiçbir hakikatin kalmaması için çabalayan kişilerdir ve Münir Bey, gazetecilerin meraklı tabiatını doğal karşılayarak anlayışlı davranır. Gazetede hademelik yapan Hıdır Onbaşı’ya göre üç devlet vardır: Mebusanlık bir devlettir. Saray mebusanlığı, iki katlı bir devlettir. Gazete sahibi olmak da değme babayiğidin eline girmez yüce devlettir. Bu görüşüyle gazetenin ve gazetecinin oldukça güçlü olduğunu ifade eden Hıdır Onbaşı için gazeteci, güç olarak siyaset adamlarından bile üst seviyededir.

Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar* romanında da Turgut Özben, edebiyatçıların geçmişten beri gök kubbenin altında hiçbir şeyin değişmediğini bildikleri hâlde yazmaya devam ettiklerini düşünerek onlara saygı duyar ve değişen hiçbir şey yokken yazarların nasıl yazabildiğini merak eder. Öyle ki evren üzerinde her şey aynı kalırken yazarların aynı kalan bu evrenden yazı konusu çıkarmaları karşısında şaşırır:

“Edebiyatçılar, Ahd-i Atik’ten beri gök kubbenin altında hiçbir şeyin değişmediğini bildikleri halde nasıl yazmaya devam ediyorlarsa, ben de aynı prensipten hareket ederek, bin altı yüz bilmem kaç yılında -yani bundan sittin sene kadar evvel- René Descartes’in, beşeriyetten çirkinliğinin intikamını almak arzusuyla yarattığı ve o günden beri tıpkı büyük Sezar’ın -Rus-Çar- doğumundan beri karniyarık doğum metotlarına sezaryen denilmesi gibi, kartezyen adı verilen ve herkesin bildiği koordinat sistemini, günümüzün icaplarına uydurmak ve pozitif bir bilim olduğu halde münekkitlerce biyokimya meselelerine gayri kabili tatbik bulunduğu asırlar boyunca iddia edilegelmiş, fakat nihayet ben, sen ve Kenan tarafından layık olduğu mevkie getirilmiş olan matematik, nam-ı diğer rıyaziye ilmini üniversal karakterine kavuşturmak hedef ve gayesiyle uykusuz geçen geceler ve ayakta uyuyarak geçirdiğim gündüzler pahasına ‘Hayatın Koordinatları’ yahut kısaca ‘Bir insanın nerede, ne zaman ve nasıl olursa olsun, ne yaptığıının analitik geometri esaslarına göre açıklanmasına giriş’ adını verdiği sistemi buldum. Bu sistemi açıklamak için aşağıda vereceğim aşağılık izahatı dinlerseniz, (kelime oyunu yoktur; izahat gerçekten aşağılıktır. Kelime oyunu olacak korkusuyla gerçeklerden kaçamazdım elbette) meselenin, yukarıdaki cümleden de karışık bir mahiyet aldığını göreceksiniz. Her zaman kendi kendime düşünür dururdum. (Ben kendi kendime düşünürüm. Selim gibi, birini aramam düşünmek için.)”⁸⁷⁶

Genç Kız ve Ölüm, Hayır, Düş Erimi ve Aşka Uyanmak romanlarında da gazeteci ve yazarların saygıdeğer insanlar oldukları savunulur. Aysel Özakın’ın 1970’li yılların sosyal, toplumsal ve siyasal olayları hakkında da bilgi sahibi olacağımız *Genç Kız ve Ölüm* romanında Nuray, ödül için gittiği Ankara’da kaldığı otelin lobisinde beklerken karşısındaki kanepede oturan adamın yüzündeki ifade, Nuray’ın ödül aldığını duyunca

⁸⁷⁶ Atay, a.g.e., 2011, 68-69.

değişir. Ceketinin düğmesini ilikleyip saygılı ve nazik bir gülümsemeyle Nuray'ın yanına gelen adam; bir bayanın bu başarıyı göstermesinden dolayı pek memnun olduğunu, bir memleketin medeniyet seviyesi o memlekette erkekler kadar başarı gösteren kadınların da sayısı ile ölçüldüğünü, kadınların her sahada söz sahibi olmaya başladığını belirterek bu duruma çok sevindiğini söyler. Görüldüğü gibi adam, Seçkin'in aksine Nuray'ı takdir eder ve Nuray'ın yazar olduğunu, üstelik ödül aldığını öğrenince Nuray'a karşı sergilediği hâl ve hareketlerini değiştirir.

Adalet Ağaoğlu'nun *Hayır* romanında öğretim üyesi olan Aysel Dereli, bakkalda rastladığı bir adam tarafından övülür. Kendisi ve kızının Aysel'in yazılarını sürekli okuduklarını dile getiren orta yaşlı adam, hem toplumu hem de kendini daha iyi tanımasını sağladığı için Aysel'e teşekkür eder. Bununla birlikte romanda adı geçen ve yazar olmayı çok istediğini ifade eden bir prodüktör de, tatmasa bile yazmanın çok güzel bir duygu olduğunu söyler. İnsanlar yaratıp o insanlara dilediği gibi bir ömür biçen yazarları Tanrı'ya benzeten prodüktör için kahramanlarını istediği yerlerde yaşatabilen ve istediği zaman öldürebilen yazarlık oldukça cazip bir meslektir.

Çetin Aşki Özkırım'ın otobiyografik romanı *Düş Erimi*'nde sınıfın önde gelenleri arasında yeri olmayan ve sınıfta pek de dikkat çekmeyen Selim, dergide karikatürlerinin çıktığını sınıf arkadaşlarının öğrenmesiyle birden arkadaşları arasında meşhur olur. O günden sonra sınıfta her şey değişir ve Selim, tüm arkadaşlarının ilgisini toplayarak beğenisini kazanır. Bununla birlikte arkadaşları Selim'e önemli biriymiş gibi davranmaya başlarlar. İleriki yıllarda sinema yazıları da yazmaya başlayan Selim, askerlik arkadaşı Suat tarafından da övülür. Çizdiği resimleri, yazdığı yazıları takip ettiğini söyleyen Suat, babasından ablasına ve kız kardeşine kadar bütün ev halkının yazılarını okuduğunu ve hepsinin onunla iftihar ettiğini belirtir.

Ahmed Günbay Yıldız'ın hayatın olumsuzlukları karşısında Faruk'un içinde bulunduğu şartları ele alan romanı *Aşka Uyanmak*'ta Kurt İlyas'ın Faruk'un gazetede çıkan romanını okuduktan sonra ona olan saygısı artar ve bir insanın ruh hâlini yazıp çizdiklerinden anlamamanın oldukça kolay olduğunu söyleyerek Faruk'un romanını beğendiğini belirtir. Kurt İlyas'a göre sanatkar, yazarken iç dünyasını kuşatan, onu iradesi altına alan düşüncenin malzemesini kullanır. Dolayısıyla bir yazarın eserini okuyunca

yazarın ruh dünyasını da okumuş olursun. Diğer bir ifadeyle yazar, duygu ve düşüncelerini yazdıklarına yansıtarak bir bakıma kendi iç dünyasından da haberler verir.

3.2.1.3. Ailelerinin gözünden gazeteci ve yazarlar

Çoğu basın çalışanının ailesi, basın hayatında çalışan yakınlarıyla gurur duyarak onların yaptıkları işi takdir eder. Ancak bazı romanlarda mesleğin zorluklarının aile yaşantısına etkisinden dolayı gazeteci ya da yazarlar aileden biri tarafından eleştirilir.

Orhan Kemal'in "Küçük Adamın Romanı" başlığı altında yayınladığı roman dizisinin ilki olan ve 25 kısa bölümden oluşan *Baba Evi*'nde memlekette tanınmış bir fırka lideri, bir avukat ve bir gazetecinin oğlu olmaktan bıkan çocuk roman kişisi, babası gazeteci olduğu için sokaklarda dolaşma, terbiyesiz çocuklarla oynama, küfretme gibi nasihatlerle kısıtlanır. Bu nedenle bir gazetecinin oğlu olmaktansa bir eskicinin çocuğu olmayı ister.

Enver Yorulmaz'ın gazetecilik okulunu bitiren Arda Çaba'nın yaşadığı sıkıntılara yer verdiği *Tayfunlar Estikçe* romanında Arda'nın dayısı, onun gazetecilikte ne bulduğunu anlayamaz. Ona göre birkaç ünlü gazetecinin dışındaki diğer gazeteciler hep aç gezerler:

"Bürosuna taşınmakta olduğu mühendis arkadaşı kapıdan eğilircesine içeri girdi. Bizim masasının başına geçerek paftaları incelemeye başladı. Ona doğru yönelen dayım:

— 'Ben buna zamanında dedim gel oğul mühendisliğe git. Birlikte güzel güzel çalışır, iş yapardık. Ne buldu gazetecilikte bilmem ki? Bugün birkaç şöhretlinin dışındakiler hep aç geziyor. Kalktı illah Gazetecilik Yüksek Okulu'na gideceğim diye tutturup durdu. Radyo veya basına geçmek için mutlaka torpil gerek. Kendi branşını bulmak için her zaman nereden aracı bulacaksın? Şimdi de gidip bir devlet dairesinde binbeşyüz liraya memur olarak çalışacak.' dedi. Arkadaşı sessizce dayımı dinliyordu."⁸⁷⁷

Radyo ve basına geçmek için mutlaka torpil gerektiğine ve aracı bularak gazetecilik yapmanın zor olduğuna inanan dayı için gazetecilik hem zor hem de para getirisi olmayan bir meslektir.

Gazeteci ya da yazarlar; *Üç Katlı Ev*, *Alında Mavi Kuşlar*, *Genç Kız* ve *Ölüm* isimli romanlarda da eleştirilir. Ancak bu romanlarda durum biraz farklıdır. *Alında Mavi Kuşlar* ile *Genç Kız* ve *Ölüm* romanlarında gazetecilik ve yazarlığın toplumsal konuları dile

⁸⁷⁷ Yorulmaz, a.g.e., 1989, 44.

getirerek insanlara bir faydasının dokunması gerektiği savunulur. Bu düşünceye göre bir çalışanın, basın bu görevini yerine getirmese basın alanında çalışması gereksizdir.

Aysel Özakin'ın *Alnında Mavi Kuşlar* romanında Tahir ve eşi Sevim için çevrenin ve insanlığın değiştirilmesi eylemine katkıda bulunmadıkça şiir ya da yazı yazmak etkili ve önemli bir iş değildir. Dolayısıyla Tahir, kardeşi Armağan'ın şiir yazmasını önemsemez ve onun bir siyasî gruba girerek ülkesi adına yararlı olmasını ister.

Aysel Özakin'ın *Genç Kız ve Ölüm* romanında ise Seçkin; toplumun gerginlik, bekleyiş ve ürküntü içinde olduğu bir dönemde yazar olan annesi Nuray'ın toplumsal konuda değil de bireysel bir konuyu ele alan roman yazmasını eleştirir ve yazdığı bu romanla ödül alsa da annesinin romanını önemli bulmaz. Nuray, ilk yazdığında romanını büyük bir heyecanla Seçkin'e verir ve umutlanan genç kız, romanı hemen okuyacağını söyleyerek annesinden alır. Fakat Nuray, birkaç gün sonra kızının yanına gittiğinde romanı, bir köşeye fırlatılmış olarak bulur. Seçkin, “*Bir küçük burjuva kadınının acıları...*”⁸⁷⁸ diyerek bugünün Türkiye'sinde daha acı gerçeklerin olduğunu belirtir ve romanında annesinin kendini ne kadar da haklı bulduğunu, oysa tek başına acılar duymanın ve bu acılara tek başına çözüm yolları aramanın bir anlamı olmadığını anlatarak roman hakkındaki görüşlerini dile getirir. Profesör Selim Bey de ülkelerindeki yazarları eleştirir. Ona göre yazarların en büyük eksiği, derin bir kültüre sahip olamayışlarıdır. Bu nedenle yazarların çoğu, edebiyat dünyasında kalıcı olamaz ve dünya çapında tanınamazlar.

Yusuf Ziya Ortaç'ın üç ayrı kuşağa ve dolayısıyla üç ayrı zihniyeti aynı evde buluşturduğu romanı *Üç Katlı Ev*'de Celâl Bey; Tahir, Sevim ve Seçkin'in aksine Marksizm'i savunduğu ve bu yönde dergi çıkardığı için tutuklanan oğlunu savunduğu görüşlerden dolayı vatan haini ilan ederek onun arkasında durmaz. Sosyalist bir gazete çıkaran ve bu nedenle tutuklanan Bahaeddin, babası Celâl Bey tarafından vatan haini olmakla suçlanır. Celâl Bey, oğlunun gazetesi aracılığıyla savunduğu düşünceler neticesinde tutuklanmasını, ailelerinin alnına sürülmüş bir leke olarak görür. Tıpkı babası gibi Bahaeddin'in abisi Talât da kardeşinin çıkardığı gazetenin Moskova'da çıkarılan gazetelerden bir farkının olmadığını söyleyerek Bahaeddin'e bir mikrobun bulaştığını, cemiyete karşı kin dolu olduğunu, bu uğurda ailesini bile gözünü kırpmadan asabileceğini

⁸⁷⁸ Özakin, a.g.e., 2007, 40.

belirtir. Yani hem Celâl Bey hem de Talât, Bahaeddin'in gazeteciliğini sert bir dille eleştirirler.

Ümit Deniz'in *Ölüm Perdesi*'nden 2 Kere 2 Eder 12 isimli romanına kadar Gazeteci Murat Davman'ın hikâyesine yer verdiği on bir romanında gazeteciliğe dair görüşler verilir. Gazeteci Murat Davman'ın annesi, hem zor bir meslek olduğundan ve devamlı ölümle burun buruna kaldığından hem de aldığı eğitime yakıştıramadığından dolayı oğlu Murat'ın gazeteci olmasını istemez ve gazeteciliğe olumsuz bakış açısıyla yaklaşır. Bir bankada müdürlük bulmalarına rağmen oğlunun gazeteciliği seçmesine çok üzülür ve gazeteciliği serseri meslek olarak görür. Oğlunun gazetecilik yaparken ölmesinden korkan anne için gazetecilik oldukça tehlikeli ve zor bir meslektir. *Ölüm Perdesi*'nde “(...) sen gazetecilik diye bir meslek tutturmuş, sabahdan akşamlara kadar hayta gibi sürtüp duruyorsun.”⁸⁷⁹ diyerek gazetecileri başboş insanlara benzetir ve gazeteci olan oğlunu “diplomalı kaldırım mühendisi” kelime grubuyla tanımlar. Öyle ki babası Müfid Bey, oğlunu avuç dolusu paralar verip okutur, Avrupa'ya yollayarak mükemmel bir tahsil almasını sağlar, sıkıntı çekmemesi için yüklüce bir miktar para bırakır fakat Murat, bunlara rağmen gazeteci olur ve annesinin deyimiyle “*Bâbîâli bostanlarına beygir yazılır.*”⁸⁸⁰ Murat Davman, annesinin gazetecilerden ve bu meslekten haz etmediğini “*Gazetecinin âilede hiçbir ferde zararı dokunmamıştı ama, hani, ömründe ıspanakla bağdaşamamış kimseler gibi anacığım da gazeteciden oldum bittim nefret ederdi.*”⁸⁸¹ sözleriyle açıklar. Annesine göre gazeteciler, insanların cebindeki beş kuruşa dahi musallat olan ilginç kişilerdir ve bu parayı tatlı tatlı alabilmek için olmadık çarelere başvurarak her dakika insanın yüreğini ağzına getirirler.

Bahsettiğimiz romanlardaki ailelerin dışında yakınlarının basın hayatında çalışıyor olmasından gurur duyan ve bununla övünen aileler de vardır. Afet Ilgaz'ın *Aşamalar* romanında İstanbul'a giderek bir gazeteye düzeltmen olarak giren Nurten ve Nursen'le köyde yaşayan anne ve babası gurur duyar. Zira düzeltmenliği okumuşların yapacağı, yüce bir iş olarak gören aile, bu işi kendilerinin anlamayacağını düşünerek kızları adına sevinirler. Yani anne ve baba için gazetede çalışmak, övünülecek bir durumdur. Köyde yaşayan insanlara göre gazetede yazıların düzeltisini yapabilmek, bilgi birikimi gerektirecek bir iştir.

⁸⁷⁹ Deniz, a.g.e., 1957, 9.

⁸⁸⁰ Deniz, a.g.e., 1957, 9.

⁸⁸¹ Deniz, a.g.e., 1957, 9.

Hikmet Erhan Bener'in siyasî içerikli romanı *Ortadakiler*'de Macit Bey, *Üç Katlı Ev*'deki Celâl Bey'in aksine gazetecilik yapan ve arada sırada tutuklanan oğlu Rüçhan'ın arkasında durur. Memlekette demokrasi varsa gazetecilik yapan oğlu Rüçhan'ın da diğer gazetecilerin de dilediği gibi yazı yazması gerektiğini savunur. Yazılarından ve düşüncelerinden dolayı oğlunun sürekli tutuklanmasını eleştiren Macit Bey, insanların ve devletin gazetecilere sahip çıkması gerekirken onları bu derece hor görmesine dayanamaz. Rüçhan'ın arkadaşı Serdar, Rüçhan'ı çok konuşan ve tesadüf eseri solculuğa bulaşmış biri olarak tanımlar. Aynı zamanda bir büyük gazetede arada sırada yayınlanan polis haberlerinden ötürü şimdiden kendini Türkiye'nin en büyük gazetecisi sandığını söyleyerek Rüçhan'ı eleştirir. Rüçhan'ın bir diğer arkadaşı Sinan'a göre ise gazetecilerin kolları uzundur ve bu nedenle onlardan çekinilmesi gerekir.

Görüldüğü gibi gazetecinin çevresindeki insanlar, gazeteciyle ilgili farklı düşüncelere sahiptirler. Rüçhan'ın babası gazetecilerin düşüncelerini rahatça ifade edemediğinden ve toplum tarafından değersiz görüldüğünden şikâyet ederken Serdar, gazetecilerin bir iki yazısının gazetelerde çıkmasıyla övünen, kendini beğenmiş insanlar olduğundan yakınır. Sinan ise gazetecileri toplum içinde sözü geçer olduklarından dolayı dikkat edilmesi gereken insanlar olarak görür ve insanların gazetecilere karşı daha dikkatli davranması gerektiğine inanır.

3.2.1.4. Kadınların gazeteci ve yazarlara bakış açısı

İncelediğimiz romanlarda yer verilen kadınlar, basın çalışanlarına karşı farklı bakış açılarına sahiptirler. Zira kimi kadın okura göre gazeteci yazarlar, bir yaratığa benzetilip yerden yere vurulurken kimilerine göre ise saygı duyulması gereken kişilerdir. *Aldatacağım*, *Büyük Macera*, Ümit Deniz'in roman serisi, *Vicdanından Af Dile* ve *Bir Olayın Başlangıcı*'nda basın çalışanlarına karşı olumlu bir bakış açısı varken *Elbet Sabah Olacaktır*, *Yağmur Duası*, *Küçük İstasyonlar*, *Kayıp Aranıyor* ve *Tehlikeli Oyunlar*'da ise basın çalışanları daha çok olumsuz özellikleriyle verilir.

Esat Mahmut Karakurt'un aşk ve macera romanı olan *Aldatacağım*'da Yazar Macit Pınar'ın okuyucusuna göre her muharrir, sevilen her roman yazarı ya da ruha hitap eden her şair, bir genç kız kalbinin kahramanıdır:

“Her muharrir, her sevilen romancı, ruha hitap eden her şairin, bir genç kız kalbinin kahramanı olduğunu bilmiyor musunuz sanki?.. Yine bilmiyor musunuz ki, eserleri okunan her muharririn, genç kızlar arasında binlerce meçhul âşığı vardır... Gazetelerden kesilmiş fotoğraflarını, önlüklerinin cebinde buldum diye, mektepte kaç defa arkadaşlarımla kafasını cetvelle yararak meclisi inzibata çıkarttığını iddia etsem size, inanır mısınız acaba?..

– Neler söylüyorsunuz! Şımartacaksınız beni âdeta..

– Ya, öyle mi; daha yeni yeni mi şımartacaksınız? Daha ilk defa mı işitiyorsunuz bu nevi sözleri?.. Vah vah!.. Demek hiçbir kadın sizinle böyle konuşmadı, hiç duymadınız bu şekil lâfları!.. Yazık, acıdım doğrusu size!..”⁸⁸²

Eserleri okunan her yazarın genç kızlar arasında binlerce meçhul hayranı veya âşığı vardır. Ünlü yazarlardan Macit Pınar’ın da gazetelerden kesilmiş fotoğrafları, genç hayranlarının defterlerini yahut dolaplarını süsler. Romancıyla gönül ilişkisi kuran Muallâ, romancıyı tanımadan önce onu mağrur, bilge, kadına ve anılara pek önem vermeyen biri olarak görürken Macit’i yakından tanıyınca onun hakkındaki fikirleri değişir ve Macit’in gayet duygusal bir yapısı olduğunu düşünür.

Gazetecilik ve yazarlığın saygıdeğer olarak görüldüğü bir diğer roman, Ümit Deniz’in Murat Davman’ın hayatından kesitlere yer verdiği roman serisidir. Murat’ın annesinin aksine kadınlar, gazetecilik mesleğine ve gazetecilere karşı sempati ve merak duyarlar. Öyle ki *Ölüm Perdesi*’nde Murat Davman, bir barda Neclâ ve Maria ile birlikte otururken *Gece Telgrafı* gazetesinde polis muhabirliği yapan İzzet Nâfi ile karşılaşır ve onu, masadaki bayanlara tanıtır. İzzet’in gazeteci olduğunu öğrenen Maria ve Neclâ, İzzet’e daha fazla alaka duyarlar. Bu da gazeteciliğin kadınlar arasında oldukça popüler ve ilgi çekici bir meslek olduğunu gösterir.

Ölüm Perdesi’nde gördüğümüz aynı durum, Z. Melek’in *Büyük Macera* romanında da vardır. Zira Süha, çevresindeki bayanları etkilemek için hızlıca hayalî birtakım maceralar uydurduğunda asıl romancı olduğunu düşünür. Gittiği gazonlarda karşılaştığı arkadaşının tanıştırdığı Leylâ Hanım ve Rabia Hanım, Süha’nın anlatacağı hikâyeleri dinlemek için sabırsızlanırlar ve Süha, tıpkı diğer bayanları olduğu gibi bu iki bayanı da uydurduğu hikâyelerle ağzına baktırdığını bilir. Dolayısıyla gazeteciliğini ve yazarlığını insanları etkilemek için bir araç olarak kullanır.

Z. Melek’in diğer romanı *Vicdanından Af Dile*’de Biyanka, tanıştığı gazeteciye karşı saygı duyar ancak gazetecilerin siyasî konularda temkinli olması gerektiğini de savunur.

⁸⁸² Karakurt, a.g.e., 1983, 10.

Biyanka, yazdığı yazılarla iktidarın canını sıkan ve bu nedenle İstanbul'dan kaçarak Kahire'ye giden Nuri Hâmit'in firar eden bir yazar olduğunu öğrenince şaşırır. Çünkü ona göre genç gazeteciler, iktidarın aleyhine yazı yazacak kadar cesaretli değildir. Biyanka, bu gibi işlerle meşgul olması için Nuri'nin çok genç olduğunu düşünür. Bununla birlikte Biyanka için gazetecilik, en pürüzlü ve zor mesleklerden biridir. Nuri gibi hassas, her şeyden çabucak üzüntü duyan bir gazeteci, siyasetin tehlikeli mevzularına temas etmemelidir.

Gazeteci olduğu için gurur duyulan isimlerden bir diğeri Muzaffer Buyrukçu'nun bir matbaada kapıcı olarak çalışan Doğan Özden'in yazarlığa olan merakını ve yaşadığı sıkıntıları anlattığı *Bir Olayın Başlangıcı* romanındaki Doğan'dır. Doğan'ın sevgilisi Hümeysra, sevgilisinin arkadaşlarının aksine Doğan'ın hikâyesinin gazetede çıkması karşısında oldukça sevinir ve heyecanlanır:

“Hümeysra'nın duraksamasına sıkılan Doğan, işaret parmağıyla hikâyesini gösterdi, 'Benim hikâyem.' dedi.

Hümeysra, bir solukta okudu (Yağmurlu Bir Gece ile Doğan Özden) adlarını; iki elini birden tuttu, gözlerini gözlerine dikerek, 'Tebrik ederim, tebrik ederim, çok sevindim.' dedi ve ellerini bırakıp koluna girdi Doğan'ın, başını eğerek okumaya başladı. Heyecanlandı. Yanakları kızardı. Doğan'a hayranlıkla baktı, onu diünden ve geçmiş günlerden daha değişik gördü, daha önemli buldu ve onun sevgilisi olmaktan büyük bir gurur duydu; (...)'⁸⁸³

Doğan'ın hikâyesinin gazetede yayınlandığını gören genç kız, Doğan'a hayranlıkla bakar ve onu, geçmiş dünlerden daha farklı görerek daha önemli bulur. Aynı zamanda bir yazarın sevgilisi olmaktan da gurur duyar. Hümeysra için yazarlık önemli ve gurur duyulacak bir meslektir. Bu nedenle sevgilisinin gazetede isminin çıkması, Hümeysra için önem taşır.

Elbet Sabah Olacaktır, Yağmur Duası, Küçük İstasyonlar, Kayıp Aranıyor ve Tehlikeli Oyunlar'da yer alan kadınlar, diğer romanlarındaki kadınların aksine basın çalışanlarını tenkit ederler.

Muvaffak İhsan Garan'ın *Elbet Sabah Olacaktır* romanında bir habere konu olan Leman Hanım'a göre gazeteci, ortalığı karıştırmak ve dedikodu icat etmek için vardır.

⁸⁸³ Buyrukçu, a.g.e., 1970, 172-173.

Refik Erduran'ın *Yağmur Duası*'nda da Gazeteci Ferhat Gürz, gittiği bir köyde karşılaştığı Öğretmen Gülizar tarafından gazeteciliğine dair ağır tenkitler alır:

“Alayla gülümseyerek iri gözlerini yüziime dikti. Ne kadar sinirime dokunurlarsa dokunsunlar, itiraf etmeğe mecburdum ki, bunlar o âna kadar gördüğüm en zeki kadın gözleriydi. «Âfiyet olsun,» dedi. «Ama sakın yanılıp ta bütün köylü böyle yemek yer sanmayın. Şu anda bu köyde binden fazla vatandaşınız bir tas çorbaya ekmek banıp karın doyurmağa çalışıyor. Neyse, böyle tatsız lâflarla keyfinizi kaçırmaıyayım.»
Zorla değil ya, kız benden hoşlanmamıştı. Fakat bütün bu müphem ithamlar, cinâslı laflar neden? «Vatandaşların gıda vaziyetinin bozuk olduğuna çok müteessirim.» dedim. «Lâkin niçin bundan ben mesulmüşüm gibi konuşuyorsunuz?»
«Bir dereceye kadar mesul değil misiniz, her Türk aydını gibi?»
«Belki. Siz de bana bir dereceye kadar kabalık etseniz bir şey demeyeceğim; ama bütün aydınların vebalini bana yükliyorsunuz gibi geliyor!»
«Affedersiniz, size kabalık etmek istemedim. Elimde değil, içinde yaşadığı cemiyete karşı vazifesini yapmıyan, onu yalnız sömürmeği düşünen insanlara kazıyorum.»
«İyi ama benim öyle olduğumu nereden...» Birdenbire aklıma bir şey geldi; mesele aydınlanıverdi. Keyifli keyifli sırttım: «Anladım, anladım! Siz de beni aday zannediyorsunuz galiba?»
«Hayır, daha fena,» dedi. «Hakikati biliyorum.»
«Hakikati mi?»
«Sizin fotoğraflarınızı her zaman görüyorum, hemen tanıdım. Ferhat Gürz değil misiniz?»
(...)
«Peki Ferhat Gürz olmak kabahat mı?»
«Değil ama, bir memleketin en meşhur gazete muhabiri olup ta o memleketi görmemezlikten gelmek büyük kabahat.»⁸⁸⁴

Alıntıda Ferhat Gürz ile Pınarlı köyünde tanıştığı öğretmen Gülizar'ın konuşmaları verilmiştir. İlk karşılaştıklarında Gülizar, “Köyün hakikatini mi yazacaksınız yoksa köydeki aşk maceralarına dair bir sürü masal mı?”⁸⁸⁵ diyerek Ferhat Gürz'ün meşhur bir gazeteci olmasına rağmen memleket sorunlarına duyarlı kalıp sadece bireysel konularla alakalı, uydurma yazılar yazmasını eleştirir. Görüldüğü gibi yaşadığı memleketin sorunlarına karşı duyarlı bir vatandaş olan Gülizar, gazeteciliğin temel işlevlerinden biri olan haberdar etme görevini yerine getirmediği için Ferhat Gürz'ü anlayamaz. Gülizar, Ferhat'a basının sosyal sorumluluğunu yerine getirmeyen bir gazeteci olarak yaklaşır ve davranışlarını bu düşüncesine göre şekillendirir. Öyle ki kendi memleketinde yaşanan olaylara karşı ilgisiz olup suya sabuna dokunmayan konularla alakalı yazılar yazan bu meşhur muhabiri hakikati bilip de duyurmadığı için sözleriyle yerden yere vurur. Demokrasilerde yönetim, kamuoyuna bağlıdır ve gazete de kamuoyu yaratmak göreviyle yükümlüdür.

⁸⁸⁴ Erduran, a.g.e., 1974, 73-74.

⁸⁸⁵ Erduran, a.g.e., 1974, 75.

Hasan Fehmi Başkut; gazetenin bir fabrika olduğunu, tüm fabrikalar gibi bazı hammaddeleri alıp işleyerek piyasaya sürüp sattığını düşünür. Başkut’a göre bu fabrika ile diğer fabrikalardan çıkan mallar arasında önemli bir ayrım vardır. İşte gazeteyi de sattıran bu yönüdür. Gazete aynı zamanda toplumsal yönü olan bir kurumdur.⁸⁸⁶ *Yağmur Duası*’ndaki Gülizar da Ferhat Gürz’ün gazeteci kimliğini kullanarak haber verme görevini yerine getirmesini ister. Gülizar Ferhat’ı, basından hiçbir çıkar elde etmeksizin kamu yararına yararlanabileceği bir aracı olarak görür ve gazetecinin basının toplumsal sorumluluğunu yerine getirerek topluma hizmet etmesini arzu eder. Zira basının görevinin temelinde kamuya hizmet etmek gelir ve bu doğrultuda gelişen olaylardan kamuoyunu haberdar etmelidir. Çünkü bireylerin yaşadıkları ülke hakkında genel bilgi edinmeleri, onların toplumsal yaşamın bir parçası hâline gelmelerini sağlar. Ferhat, Anadolu’nun durumunu Pınarlı köyünü örnek göstererek yazıp bu konuyla ilgili bir yardım kampanyası başlatınca başta Gülizar olmak üzere köy halkının Ferhat’a bakış açısı değişir. Ferhat, birden köy halkının gözünde kahraman olur. “*Yaşa! Bizi sen kurtardın!*”⁸⁸⁷ diyerek gazeteciliği en kutsal mesleklerden biri sayan köy halkı, Ferhat’ı yazıları yazan gazeteci diye çağırırlar ve her gördükleri yerde durdurup öperek sevgilerini gösterirler. Aynı zamanda köyün haberinin çıktığı gazete sayfalarını keserek duvarlara asarlar.

Bir Olayın Başlangıcı’nda bahsettiğimiz Doğan’ın sevgilisi Hümeysra’nın Doğan’ın yazısının dergide çıkmasından dolayı duyduğu sevinç ve gururun aksine Ayhan Hüenalp’in *Küçük İstasyonlar*’ında Aysel, gazetecilik yapan sevgilisi Alev Topuz’un mesleğini eleştirir ve Alev’in gazeteci olmasından duyduğu sıkıntıyı dile getirir. Mesleği gereği her türlü insanla görüştüğünü ve her çeşit olayın içinde yaşadığını düşünür. Ona göre gazetecilerin çevresi çok olmakla birlikte özellikle kadınların gazetecilere karşı ilgisi büyüktür. Bu nedenle Alev’i kıskanan Aysel, Alev’in mesleği gereği bu insanlarla iletişim kurması gerektiğini kabul etse de “*Günü gelince bunların dışına çıkıverir.*”⁸⁸⁸ cümlesiyle Alev’in bu çevreden kurtulup değişmesini temenni eder.

Gazetecilere olumsuz yaklaşan bir diğer kadın ise Sait Faik Abasıyanık’ın *Kayıp Aranıyor* romanındaki Nevin’dir. Eskiden kendi de gazetecilik yapmış olan Nevin, eşi Özdemir’in gazeteci olan arkadaşlarını artık gazetecilik yapmayan bir birey olarak eleştirir. Gazetecilerin ya yumuşak ya da katı bir kokuları olduğunu düşünen Nevin, Özdemir’in

⁸⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Dağlı, a.g.e., 1995.

⁸⁸⁷ Erduran, a.g.e., 1974, 148.

⁸⁸⁸ Hüenalp, a.g.e., 1954, 57.

gazeteci arkadaşlarından hoşlanmadığını söyleyerek onlardan rahatsızlık duyduğunu belirtir. Bununla birlikte gazetecileri yaratığa benzetir ve kadın gazetecilerin, erkek gazetecilerden daha çekilmez olduğunu dile getirir. Eski konsoloslardan Vildan Bey'e göre sanatkâr, insanlara doğruyu, güzeli ve olacak bir hayali verirken kötülüğü ya da çirkini vermemelidir.

Oğuz Atay'ın *Tehlikeli Oyunlar*'ında Nursel Hanım ve Sevgi'nin, sanatçılar ve onların çevresi üzerine konuşmasına şahit oluruz. Nursel Hanım için sanatçılar arasında bir iç pazar her zaman vardır. Fakat Nursel Hanım'ın bu düşüncesine katılmayan Sevgi'ye göre sanat iç pazarında takas usulü geçerlidir ve kimse kimseye para ödemez. Öyle ki Sevgi, “(...) kimse kimseye para ödemiordu; fakat kartvizitlerin çoğundan iyi gelir sağlanıyordu. Ayrıca bazı kartvizitlerin de sürümü artırmak amacıyla konulduğu, bu kartvizit sahibi sanatçıların eserleri satın almadıkları, alsalar bile ödemedede bulunmadıkları da aynı kötü niyetli kaynaklarca ifade ediliyordu.”⁸⁸⁹ sözleriyle sanatçıların, kartvizitlerini kullanarak eserlere dahi ödeme yapmadıklarından bahseder. Sanat camiasını sevmeyen Sevgi, dışarıya karşı sarsılmaz bir birlik gibi görünen bu topluluğun kendi içinde yakışık almaz çekişmelere düştüğünü söyler. Birçok tanınmış sanatçı, başka tanınmış sanatçıların eserlerini küçümseyerek kendilerini överler. Her birine göre bir başkası, sanat hayatının sonuna gelmiştir. Ayrıca Sevgi, sanatçıların özel hayatlarının da oldukça karmaşık ilişkilerle dolu olduğunu düşünür. Yazılarında üslupları çok ince ve ustaca sayılan bazı yazarlar, kadınları çok kaba bir üslupla elde etmeye çalışırlar.

3.2.1.5. Toplumun gözünde gazetecilik ve yazarlığın maddî boyutu

İncelediğimiz romanlarda basın alanında çalışanların gelir durumlarına baktığımızda çok az kişinin gelir durumunun iyi olduğunu, ezici bir çoğunluğun ise çok az para kazandığını söyleyebiliriz. Bu durum, basın çalışanlarının ciddi sıkıntılarla karşılaşmasına ve toplumun gözünde bazı durumlarda değersizleşmesine neden olur. Hilmi Ziya Ülken'in *Yarım Adam* romanında Bekir Bey'le birlikte gazete çıkaran Demir, yazdığı toplumsal içerikli yazılarla toplumun ileri gelenlerinin hedefi olur. Kâmil Efendi, yazılarıyla işçilerin haklarını dile getiren ve onların haklarını aramasını sağlayan Demir'i yazılarından vazgeçirmeye çalışır. Gazetelerini takdir ettiğini, ciddi anlamda çalıştıklarını, iyi buluşlar

⁸⁸⁹ Atay, a.g.e., 2014, 227.

ve fikirler bulduklarını, onun gibi iyi gazeteciler olsaydı ortalığın düzeleceğini söyleyen Kâmil Efendi, yeni bir şey olduğunda mutlaka aleyhine söyleneceğini de belirtir. Söylediği sözlerle ilk başta Demir'i ve yazılarını öven Kâmil Efendi, daha sonra asıl niyetini belli eder ve Demir'in, kendi işlerinin önünü kapayacak yazılar yazmamasını ister. Görüldüğü gibi Demir'in yazılarının halkı hareketlendirdiğini ve insanların haklarını aramak için seslerinin çıkmaya başladığını gören Kâmil Efendi için gazeteci, topluma yön veren bir silahtır. Bu yüzden silahı, kendi elinde tutmak ister ve Demir'i kullanarak işlerini devam ettirmeyi planlar. Konuşmanın bir faydası olmadığını görünce de Demir'e bu insanları yönetmesi için teklif götürerek onun kendisine tehdit oluşturmamasını sağlamaya çalışan Kâmil Efendi'ye göre her iş olduğu gibi gazetecilik de parasız yapılmaz. Gazete, fikir ve mücadelenin parayla olacağını, paran yoksa günün birinde gazetelerin de kapanacağını, hatta çevrendeki insanların bile uzaklaşacağını düşünür: *"İnsan havayla yaşamaz. Gazete, fikir, mücadele dediğin de parayla olur. Önceden temeli yapmalı, sonra üzerine istediğini kurarsın. Paran yoksa günün birinde gazeten de kapanır. Paran olmadı mı ahbabların senden el çeker. Paran yok diye sana istediğin kızı vermezler!"*⁸⁹⁰ Alıntidan anlaşılacağı üzere sağlam fikirleri ve iyi yazıları olsa da parası olmayan bir gazeteci, toplum tarafından saygı duyulmayan biridir ve toplumda varlığını devam ettirmesi güçtür. Gazeteci, teşebbüs edip çalışarak para kazanırsa o zaman ona bütün kapılar açılır ve hayal olarak gördüğü şeyler, o zaman kendiliğinden meydana çıkar. Kâmil Efendi de Demir'in elinde para ve güç olmadan yalnızca kendine zarar vereceğini söyleyerek gazeteciyi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışır.

İnsanlar, basın çalışanlarının yazdıkları yazıların kalitesinden çok bu meslekten para kazanıp kazanmadığına bakarlar. Gazetede hikâyesi çıkan Muzaffer Buyrukçu'nun *Bir Olayın Başlangıcı* romanındaki Doğan Özden, gazeteyi alarak çevresindeki herkese gösterir ve bununla gurur duyar. Hikâyesini gösterdiği kişilerden biri de kunduracılık yapan Hüsnü'dür. Doğan, gazetede çıkan hikâyeyi kendisinin yazdığını söyleyince Hüsnü, bunu önemsemez ve bu işten para kazanıp kazanmayacağını sorar. Yani Hüsnü için yazarlık pek bir anlam ifade etmez, onun için önemli olan işin para getirisinin olup olmadığıdır. Doğan'ın arkadaşı Hulki de Hüsnü'yle aynı fikirdedir. Hikâye için Doğan'a verilen beş lirayı beğenmez ve aldığı paranın, o kadar kafa patlatmaya değmeyeceğini, domates satsa bile o kadar kazanacağını düşünür. Görüldüğü gibi Hüsnü ve Hulki için yapılan işten ziyade kazanılan para önemlidir. Dolayısıyla para kazanamadıktan sonra

⁸⁹⁰ Ülken, a.g.e., 2012, 180.

gazetede isminin görülmesi onlar için önemli ve gurur duyulacak bir şey değildir. Hatta onların gözünde yazarlık ile domates satıcılığının bir farkı yoktur.

Bir Olayın Başlangıcı romanında bahsi geçen benzer bir durumla Çetin Aşki Özkırım'ın *Düş Erimi* romanında da karşılaşırız. 13 yaşında *Karikatür* dergisinde karikatürleri yayınlanan Selim, bakkallık yapan Kâzım Efendi'ye dergideki karikatürlerini göstererek onunla sevincini paylaşır:

“Neyse, dergiye alacak kadar param vardı. Denkleştirip, Acemin Kâzım efendiye uzattım.

– Bunu alıyorum!

– Heyrola?

– Benim karikatürlerim yayınlanmış da...

– Doğru söylersen? Bahabilirsem...

– Bak Kâzım efendi, bak... İşte bunlar!

Adamcağız, benim sözlerime pek inanmışa benzemiyordu. Derginin sayfalarını açıp birer birer gösterdim, basılan karikatürlerimi. Gene de kuşkuluydu. Sonunda, heceleye heceleye imzama okuyunca pek şaşırды. Sevinmişti de...

– Eferim sana Selim gardaş, eşkoşsun! Bulara para alırsan mı?

– Yok canım, vermezler sanırım. Belki ilerde...

– Özümde danişirsen, parasız iş olmaz! Az da olsa istemelisen.

– Bence para hiç mühim değil Kâzım efendi.

– Yoh, yanlış bellemişsen Selim gardaş! Çocuksun, bilmirsen... Para elzemdir, hem mi de çoh mühimdir! Bunu unutmyasan.⁸⁹¹

Kâzım Efendi'nin ilk sorduğu soru, Selim'in yayınlanan karikatürlerinin karşılığında para alıp almadığıdır. Selim, *Bir Olayın Başlangıcı* romanındaki Doğan gibi paranın kendisi için önemli olmadığını belirtince Kâzım Efendi paranın çok önemli olduğunu ve parasız bir işin olmayacağını söyler.

Gazetecilik ya da yazarlık, birçok insanın gözünde değersiz mesleklerdendir. Zira çoğu aile, az kazanan basın çalışanıyla kızlarını evlendirmek istemez ve az bir ücretle çalışmalarından dolayı bu meslekler küçümsenir. *Kurtlar Sofrası* ve *Vicdanından Af Dile* romanları, bahsini ettiğimiz duruma örnek verebileceğimiz romanlardır.

Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası* romanında Mahmud'un sevgilisi Ümid'in üvey annesi Maide için Mahmud, fakir bir gazetecidir: “Mahmud kimdi, alt tarafı fakir bir gazeteci. Açıkçası, bu. Ama kafalıymış, kabiliyetliymiş, ne işine yarar? Sana senin layık olduğun

⁸⁹¹ Özkırım, a.g.e., 1982, 11.

şeyleri veremezdi ki.”⁸⁹² Maide, maddî durumu oldukça iyi olan Ümid’e bir gazeteciyi yakıştırmaz ve gazetecinin Ümid’in maddî anlamda içinde bulunduğu hayatın koşullarını sağlayamayacağını düşünür.

Z. Melek’in *Vicdanından Af Dile* romanında Nuri’nin İstanbul’da bırakmak zorunda kaldığı sevgilisi Saadet’in babası da tıpkı *Kurtlar Sofrası*’ndaki Maide Hanım gibi kızının fakir bir gazeteciyle birlikte olmasını istemez. Nuri’yi ilk zamanlar parası ya da şöhreti olmadığı için istemez. Ancak yazdığı yazılarla şöhret ve şeref kazandıktan sonra Saadet’in babasının gazeteciye olan bakış açısı değişir: “*Kahraman çocuk. Tıpkı, harb meydanında düşman cephanesini ateşliyen bir fedaî asker gibi hareket etti. İncecik bir kumaş kalemle, Himalaya dağı gibi bir nazırı devirdi. (...) Doğrusu, ümit etmezdim. Fakat onun hakkında ümitsizlik gösterdiğime hata etmişim.*”⁸⁹³ Babanın düşüncelerindeki bu değişim, *Yarım Adam*’da Kâmil Efendi’nin “*Paran yok diye sana istediğin kızı vermezler.*”⁸⁹⁴ düşüncesini doğrular niteliktedir. Öyle ki şöhret kazanmadan önce bir hiç olan ve kızının onunla evlenmesine karşı çıkan baba, Nuri’nin yazdığı yazılarla dikkat çekip şöhret kazanmasıyla kahraman olur.

3.2.2. Gazetecinin ve yazarın topluma veya basın sektörüne bakış açısı

3.2.2.1. Çalışma arkadaşlarının gözünden olumlu yönleriyle basın çalışanları

“Gazeteci ve yazarlara yönelik olumlu tenkitler” başlığı altında ele aldığımız romanlarda geçen çoğu roman kişinin basın çalışanlarına karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olduğunu, çok az roman kişinin çalışanlara olumlu özellikler yükleyerek onları övdüğünü belirtmiştik. Basın hayatının içinde yer alan gazeteci ya da yazarlar da tıpkı toplumdaki insanlar gibi hem mesleklerine hem de çalışma arkadaşlarına olumsuz bir gözle bakarlar. Kemal Tahir’in *Esir Şehrin İnsanları* romanında Kâmil Bey, gazeteciliğin sıradan bir meslek olmadığını düşündüğünü ve çalışma arkadaşı olan Nedime Hanım’a büyük bir saygı duyar. *Karadayı* gazetesinde çalışmayı kabul ettikten sonra bir dergi alan genç adam, derginin içeriğini de bu sayede daha net anlamış olur:

⁸⁹² İlhan, a.g.e., 2003, 81.

⁸⁹³ Z. Melek, a.g.e., 1945a, 28.

⁸⁹⁴ Ülken, a.g.e., 2012, 180.

“Eminöniinde bir gazeteciden Karadayı istedi. Karadayı sözünü duyan bir yolcu durup dik dik bakınca, neden olduğunu bilmeden ürktü, gazeteyi hemen cebine sokup yürüdü.

Birkaç adım sonra, ürkekliğinin sebebini araştırdı. Görünürde hiç bir haklı sebep olamazdı. Gazete hükûmetin bilgisi altında aylardan, belki yıllardan beri çıkıyor; işte her tarafta açıktan satılıyordu. İyi ya, neden öyle dik, öyle sert bakmıştı herif?..

(...)

Dergi -buna gazete demek belki daha doğrudur- Karagöz gazetesine benziyordu. Bir gündelik gazetenin tek yaprağını ikiye bükerek dört sayfa basmışlardı. Haftada iki sayı çıkıyordu. Birinci sayfanın yarısını kaplayan karikatüre yakın resim, günün politikasıyla ilgiliydi. Bunun altında karadayının ağzıyla o haftanın iç-dış olaylarını taşıyan koşma biçimi bir deyiş vardı. Başyazıda, Karadayı aklı hiç bir şeye ermediği halde, aralıksız soru soran arkadaşı Çoban Veli ile konuşuyor; memleket olayları üzerinde çobanın gözüni açmaya çalışıyordu. Küçük bir hikaye, dokunaklı birkaç fıkra, bir masal tefrikası koyulmuş, cinayet, soygun haberleriyle Anadolu’da olup bitenler mümkün merteye açık bir dille özetlenmişti. Harfler, herhalde kolay okunması için çok iri tutulduğundan yazı azdı.”⁸⁹⁵

Çalıştığı gazetenin görünümü ve içeriği hakkında bilgi veren Kâmil Bey, gazeteciliğe başlayana kadar dergileri ya da haftalık gazeteleri ciddiye almayan, hepsine yalancı ansiklopediler gözüyle bakan Kâmil Bey, Fransız mecmuacılığını da maskaralık ve açık saçıklık sayar. Nedime Hanım’a gazetecilik işlerinde yardım etmeye başladıktan sonra artık ciddi bir dava sahibi olduğuna inanır ve bundan böyle olaylara ya da insanlara eleştirel gözüyle bakmaya çalışır. Çünkü ona göre gazeteci, sıradan insan değildir; elinde iyi kötü bir savaş silahı olan sorumlu insandır. Aynı zamanda gazetecinin acemisi, bu işte bir vakit laf dinlemeyen huysuz bir çocuğa benzer.

Saygı duyulan bir diğer basın çalışanı ise içinde artistlerin renkli fotoğraflarının ve onların özel yaşayışlarıyla ilgili dedikoduların olduğu gazeteleri okumayı kendine yakıştıramayan ve yazdığı ilk romanıyla ödül alması sonucu gururlanan Aysel Özakin’in *Genç Kız ve Ölüm* romanındaki Nuray’dır. Gittiği ödül töreninde tanıştığı dergi sahibi ve deneme yazarı olan Murat, son zamanlarda kadın yazarların kendilerini slogancı, şematik bir anlayışın kolaylığına kaptırdığını düşünür. Toplumda kadının birey olarak içsel ve dışsal sorunları çok daha ağır olduğu hâlde kadın yazarlar, bu konuya içtenlikle yaklaşmayı göze alamazlar. Nuray’ın toplumda tabu konusu olan evlilik kurumuna içten bir eleştiri getirdiğini söyleyen Murat, Nuray’ın bu çabasını kararlı bir biçimde sürdürmesi gerektiğine inanır. Murat’a göre bir yazar, sonuca ulaşmak ya da mesaj vermek için yazmamalıdır. Yazarlar böyle bir misyona zorlanamaz. Çünkü yazar, bir sonuca varmak gibi bir sınırlamadan, bir zorunluluktan uzaktır. Yazardan beklenen, içten ve güzel anlatmasıdır. Nuray’ın romanının önemli bir yanı da 12 Mart öncesi hareketlerinin

⁸⁹⁵ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 147-148.

yapaylığının ve özentili küçük burjuva yanının vurgulanmış olmasıdır. O dönemde tekdüzelikten, çevre ve aile baskılarından sıkılan birçok kadın bu hareketlere ve kahramanlara hayranlık besler. Kendilerini, okudukları bir ya da iki partizan romandaki kadın kahramanlarla özdeşleştirmeye kalkarlar. Bu durum, kadınların bir türlü benliklerine kavuşamadıklarını gösteren bir olgudur. Sanatı ve kültürü sığlaştıran, daraltan slogancı görüşlere daha cesaretle karşı koymak gerekir. Çünkü bu görüşler, yeni tabular yerleştirme sevdasındadırlar ve bireyin üstüne çıkan, bireye baskı yapan bütün tabular yıkılmalıdır. Nuray, Murat'ın bu düşünceleri karşısında sarsılır. Zira Nuray, aslında romanını Murat'ın dediklerini düşünerek yazmamıştır; sadece yaşanmış ve özel bir durumu anlatmak istemiştir. Görüldüğü gibi bir dergi sahibi ve yazar olan Murat, Nuray'ın romanını kendi bakış açısına göre yorumlar. Nuray'ın romanını yazarken aklından hiç geçirmediği fikirler, Murat'ın zihninden geçer ve romanın kendi zihninde yarattıklarıyla romanı ele alır.

Leyla Erbil'in *Karanlığın Günü* romanında Yazar İkbâl, ünlü bir gazeteci olan Turhan'ın önemli bir sanatkâr olduğunu düşünür. Turhan'la bir yere çıkmanın Türkiye'nin en büyük gazetelerinden birindeki bir köşede Turhan'ın kaleminden bir siyasal yazı arasında da olsa adının geçmesi ve Turhan'ın çevresi tarafından kabul edilmesi demek olduğunu bilir. Bu nedenle İkbâl, Turhan'la arkadaşlık kurarak edebiyat camiasında yükselmeyi planlar.

İsmail Fatih Ceylan'ın insan ilişkilerinin anlatıldığı romanı *Unutulmuş Günler*'de Sinem ve Tümay Türeñç de önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz Nedime Hanım, Nuray ve Turhan gibi çalışma arkadaşları tarafından övülen ve saygı duyulan isimler arasındadır. Bir gazetede yazı işleri müdürü olarak çalışan Ergun Bey, magazin haberlerinin insanlar tarafından ilgi gördüğünü ve çoğu magazin muhabirlerinin cahil olduğunu düşünür. Ergun Bey'e göre zekâsıyla ve hazır cevaplılığıyla ön plana çıkan Sinem, hem magazin muhabirlerinin hem de sanatçıların cehaletini ortaya çıkarması için magazin alanında çalışmalıdır ki bu alana farklı bir bakış açısı kazandırabilsin. Sinem, sadece Ergun Bey tarafından değil gazetenin Genel Yayın Yönetmeni Emre Bey tarafından da takdir edilir. Sinem'in röportajlarını oldukça başarılı bulan Emre Bey, genç kadının farklı bir üsluba ve iyi gözlem yeteneğine sahip olduğuna inanır. Röportajlarında genellikle karşısındakiyle dalga geçen, kafa bulan, inceden ti'ye alan bir üslubu olduğunu söyleyen Emre Bey, Sinem'in bu tarzının ona özgü olduğunu ve tarzını beğendiğini ifade eder. Sinem'e olan hayranlığını dile getirdikten sonra genç kadına bir kitap uzatarak Sinem'den kitabın

yazarıyla röportaj yapmasını isteyen Emre Bey, bu röportajın farklı olacağını, çünkü yazarın dindar bir yazar olduğunu da belirtir. Sinem, ülkenin en büyük gazetelerinden birinin genel yayın yönetmeninin kendisinden dindar bir yazarla görüşmesini istemesi karşısında şaşırır. Sinem'in şaşkınlığına “*Herhalde içinden, hükûmetin İslâmcı olmasıyla bunun bir ilgisi olsa gerek diyorsundur.*”⁸⁹⁶ sözleriyle karşılık veren Emre Bey, bir gazeteciyi yazarın ideolojik yapısının değil, yazdıklarının ilgilendirmesi gerektiğini savunur. Ona göre bu kitap, ülkede yaşanan bir dönemi, o dönemdeki gençlerin yaşadığı değişimleri farklı bir bakış açısıyla sunar. Solcusu, sağcısı, İslâmcısı, ülkücüsü kısaca herkesin ortak yaşadığı sıkıntıları ele alan kitabın değişik bir sunumu vardır. Kitap, ideoloji belirtmeden dönemin özelliklerini insanı merkeze alarak onların sıkıntılarını, aşklarını, bunalımlarını ön plana çıkararak yansıtır. Kitabı okuduktan sonra kitabın yazarı Tümay Türeñç’le görüşen Sinem ile yazar arasında geçen şu konuşmalara şahit oluruz: “ ‘*Ama çok gerçekmiş gibi. Ben gerçek olduğuna inanıyorum, siz ne dersiniz deyin. Sizin Begüm’e yazdığınız mektup, unutulmaz bir mektup, biliyor musunuz?.. Kaç kez okudum mektubunuzu.*’ ‘Ben yazmadım,’ dedi Tümay gülerek. ‘Mektubu Cihat yazdı.’ ”⁸⁹⁷

Romandan yaptığımız alıntıda Sinem, kitaptan fazlasıyla etkilendiğini ve romanın merkezî kişisi Cihat’ın yazarın kendisi olduğunu düşündüğünü belirtir. Ancak okuduğunun sadece bir roman olduğunu ve gerçek olmadığını söyleyen yazar için roman sadece bir kurgudan ibarettir ve kitabın yazarı ile kurmaca dünyada yaşayan roman kişileri karıştırılmamalıdır.

3.2.2.2. Çalışma arkadaşlarının gözünden olumsuz yönleriyle basın çalışanları

İncelediğimiz romanlarda yer alan basın çalışanlarının çoğu, çalışma arkadaşlarına karşı olumsuz bir bakış açısına sahiptir. *Yarım Adam*, *Ağlama Duvarı*, *Bir Gün Tek Başına*, *Esir Şehrin İnsanları*, *Erkek Sabahat*, *Saat Altıda Gel*, *Aşamalar*, *Karanlığın Günü*, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* ve *Çünkü Onlar Kadın* romanları, çalışanların daha çok olumsuz yanlarıyla verildiği romanlar arasındadır.

Hilmi Ziya Ülken’in *Yarım Adam* romanında Demir, gazetede yazılarında zinde bir hayatı telkin etmesine rağmen bizzat kendisinin ve arkadaşlarının hasta olduğunu düşünür.

⁸⁹⁶ Ceylan, a.g.e., 2005, 11.

⁸⁹⁷ Ceylan, a.g.e., 2005, 225.

Sadece hakiki dostluk arayan Demir'e göre o ve arkadaşları her gün birbirlerini aldatmaktan başka bir şey yapmazlar.

Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı*'nda Gazeteci Selâmi tarafından da gazeteci, kendisine verilmiş sepet dolusu oyuncağı arasında eli kolu bağlı bir çocuğa benzetilir. Gazeteci, yaşadığı süre boyunca hep borçludur. Birçok yüksek seviyede kişinin propagandalarını yapmak zorunda olan gazetecinin yolunu, çalışmalarını bire bin katarak makama, kamuoyuna duyurmak isteyenler çevirir. Bu kişiler, verdikleri bilgiye "gizli" sıfatını yapıştırarak gazetecilerin gazetecilik damarına girip yaptıkları ve yapacakları işleri anlatırlar. Dolayısıyla gizli adı altında verilen bilgi, tüm gazetelerde çıkar.

Vedat Türkali'nin 27 Mayıs 1960 darbesi öncesinin ele alındığı *Bir Gün Tek Başına* romanında Kenan da Selâmi ile benzer düşüncelere sahiptir. Öyle ki gazeteci, "Entertipler, rotatifler, ofsetler, tıfdruklar... Caddelerde, ara sokaklarda bitiveren koca koca hanlar, kâğıtla, mürekkeple, satılık kafalarla beslenip semiriyorlar gün günden."⁸⁹⁸ sözleriyle yirmi beş yıldır Babiâli'de hiçbir şeyin değişmediğini düşünür. Kenan, Babiâli çalışanlarını köstebeğe benzetir ve tıpkı köstebekler gibi Babiâli çalışanlarının da karanlığı eşelemekten başka bir şey yapmadığına inanır. Bunun yanında 27 Mayıs 1960 müdahalesi öncesinde yaşanan zor dönemin farkında olan Kenan, bu ülkede okuyucu için Sartre okumaktan çok daha önemli hadiselerin olduğunu belirterek kendisinin kitabevinde Sartre basmayacağını söyler.

Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* romanında Kâmil Bey, Nedime Hanım'ın güçlü karakteriyle Babiâli'de verdiği mücadelecî tavrına oldukça saygı duyar. Ancak genç adam, Nedime Hanım'ı överken çoğu basın çalışanını da Avrupa'daki yazarlarla kıyaslayarak olumsuz yönde tenkit eder. Kâmil Bey'in gözünde gazetecilik, en rahat mesleklerden biridir. Avrupa'daki yazar ve gazetecilerle ülkesindeki yazar ve gazetecileri de karşılaştıran Kâmil Bey, ülkesindeki yazarların Avrupa'daki yazarlardan çok farklı olduğunu düşünür. Buradaki yazarların çoğu babayani kılıklarına, bol keselerine hiç yakışmayacak derecede kibirli, insanı kederden mahvedecek kadar kişiliklerine bağlanmış, güzel konuşan ve zeki insanlardır. Olaylar karşısında yüksekte attıkları gibi eleştirilerinde de serttirler. Kâmil Bey, bahsini ettiği yazarların karşısında kendini bir baskın sonucu hiç beklenmedik sırada iktidarı kaybederek memleketten kaçmak zorunda kalmış yenik

⁸⁹⁸ Türkali, a.g.e., 2013, 23.

politikacıların karşısında zanneder. Yazarlar için kendi eserlerinden başka hiçbir eser güzel, iyi ya da doğru değildir. Fırsat verildiği takdirde memleketi, hatta bütün dünyayı birkaç günde düzeltecek fikirler ileri sürerler ancak kendi kravatlarını dahi düzeltmekten acizdirler. Çevresindeki yazarlar, ilk tanışmada kirpi gibi dikenlerini uzatarak atıp tutarlar ve kişiliklerini olduğundan daha da değerli göstermeye çabalarlar. Kendilerine göre eşsiz bir bilgiye sahiptirler. Sözelimi *Mesnevi*'yi şairinden daha doğru, daha mantıklı açıkladıklarını yahut Fransızca'yı Voltaire'den daha iyi söyleyip yazdıklarını düşünürler. Hegel'den önceki dünyada bütün fikir akımlarını filozoflarının hayatlarıyla ezberleyenler bile vardır. Hep bir şeyden korkarlar ve birisi, ruhlarından veya akıllarından bir büyük parçayı çalacak gibi davranırlar. Buluttan nem kaparlar ve bir saniyede dostluktan düşmanlığa, gaddarlıktan acımaya inip çıkarlar. Birbirleri için en ağza alınmaz yazılar yazıp birbirlerinin sanatkâr ruhlarını kırdıktan sonra dahi iki gün sonra birbirlerinin yüzüne bakabilecek karaktere sahiptirler. Onları daha yakından tanıyan Kâmil Bey, kişiliklerine gömülü, kuşkulu, bahtsız insanlar olarak tarif ettiği yazarların nasıl yazı yazıp duygu ve düşüncelerini, kıskançlıklarını yenip meydana vurduklarına şaşırır. Bu yazarları huysuz, şımarık, hastalıklı çocuklara benzeten Kâmil Bey, gazeteci olduktan sonra çevresindeki bu insanların çoğuyla ahabalık etmenin ne kadar zor olduğunu da anlar. Yazarların bilgilerini sindirememişlikleri ve sistemsizliklerindeki karışıklık, Kâmil Bey'in başını döndürür. En büyük şairlerden birini bir hafta hastalandırmak için önünde başka bir şairi övmek, kısa boylu bir romancıyı aylarca çalışamaz hâle getirmek için bûcür kelimesini ağızdan kaçırmak kâfidir. Fakat Kâmil Bey, her şeye rağmen hem gazetesinden hem de kendi gazeteciliğinden memnundur ve kimseye sezdirmek istemediği gizli bir gurur duyar. Zira memleket uğruna hapse girmiş bir arkadaşının kahraman karısına, Nedime Hanım'a yardım ederek vazifesini yaptığına inanır. Kâmil Bey; *"bıyıklarına rağmen erkek elbisesi giymiş kocakarıya benzeyen Hüseyin Rahmi'yi, nâzır olduğu halde, kundurasının bağlarında birkaç düğüm bulunan Rıza Tevfik'i, yazdığı anılarındaki çekingen, pısırik çocukla hiçbir ilintisi bulunmayan babacan Ahmet Rasim'i"*⁸⁹⁹ de gazetecilik hayatında tanır. Bu yazarları, tanıdığı diğer yazarlar arasında ayrı bir yere oturtur. Ancak bilgilerine rağmen içinde yaşadıkları çökmüş memleketin etkisiyle yenilgiyi değişmez kader olarak kabul eden yalın, millete güvenmeyi hiçbir zaman denemeyen, bir milletin varlığından dahi haberleri olmayan hâllerinden dolayı bütün gazetecileri ve yazarları eleştirir. Yazarlar aracılığıyla aydınları da tenkit eden Kâmil Bey, çöken imparatorlukla birlikte aydınların da

⁸⁹⁹ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 180.

bir uçuruma doğru sürüklendiğine inanır. Zira ne zaman onlarla konuşsa ya da aralarında bulunup konuşmalarını dinlese ürperir ve Anadolu’da çarpışanlar veya çarpışmaya hazırlananlar olmasa bu kibirli aydınlara nasıl katlanacağını düşünür. Bu konuda Nedime Hanım da Kâmil Bey gibi düşünür. Anadolu’nun Harbi kazanmaktan başka Tanzimat’ın veya Meşrutiyet’in yapamadığı başka bir şeyi yapmak zorunda olduğunu söyleyen genç kadın, Tanzimat’ın ve Meşrutiyet’in halkın gerçek ihtiyaçlarını bilmediği için yararlı olamadığı kanaatindedir:

“Tamam... İnkılâp halktan uzakta yapıldı. Bir de baktık inkılâpçılar padişaha damad olmuşlar. Hangi padişaha? Genel Merkezde «Beyaz öküz» diye alay edilen konyak tükümü biçâre bir bunağa... Enver Paşayı, Talât Paşayı, Cemal Paşayı, bu zavallı Beyaz Öküzi oturdugu tahta yaklaşıp, saçak öperken göziñiziñ önüne getirin. «Hilâfât lâzım! Çünkü Müslümanlık ve Müslümanlar... Türklük lâzım... Çünkü Türkler imparatorlukta biricik sağlam dayanak... Garplılık lâzım, çünkü çağın haktan başka türlü gelinemez» denildi. Yarın Anadolu harbinden sonra Mustafa Kemal de, bunu yaparsa, hangi haklı sebeple yaparsa yapsın büyük bir cinayet işlemiş olur. Gene hiçbir şey değişmez.”⁹⁰⁰

Aziz Nesin’in *Erkek Sabahat* romanında da *Esir Şehrin İnsanları*’ndaki Kâmil Bey’in bahsettiği yazarların sadece kendi eserlerini beğenme durumları gözler önüne serilir ve bu durum eleştirilir. Şair Ahmet Kemal, yazdığı bir şiir üzerine bu derece güzel bir şiiri ne Yahya Kemal’in ne Yaşar Kemal’in ne de Orhan Kemal’in yazamayacağını, yalnızca kendinin yazabileceğini söyleyerek kendini över ve kendini isimlerini saydığımız sanatkârlardan daha üstün görür. Bununla birlikte eleştirmenleri de yerden yere vurur. Ona göre eleştirmen; resim yapmış, ressam olamamış; şiir yazmış, şair olamamış; hikâyeye yazmış, hikâyeci olamamış; roman zaten yazamayan adam demektir. Bu insanlar, hiçbir şey yapamayınca kendi yapamadıkları şeylerin nasıl yapılması gerektiği hakkında akıl öğretirler. Ayrıca eleştirmenlerin yazdığı yazılar, hiç kimsenin anlamayacağı kadar karmakarışık olmalıdır.

Bazı sanatkârlara göre gazetecilik ve şairlik bir arada yürümez. Bu sanatkârlara göre şiir yazmak, önemli ve duygu gerektiren bir işken gazetecilik, insanların peşinden koşmayı gerektiren bir meslektir. Celâlettin Çetin’in *Saat Altıda Gel* romanında bu durumdan bahsedilir ve şair adamın başkalarının peşinden koşarak maskara olma durumu tenkit edilir. Kemal’in ozan arkadaşlarından biri, aritmetikten iyi anlayan adamın aynı zamanda iyi şair olduğunu düşünür. Bununla birlikte “*Sen iyice boşladın bizleri. Ne yapıyorsun,*

⁹⁰⁰ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 182.

*okuyor musun bari. Hem bu yakınlarda hiç yazmıyorsun da.*⁹⁰¹ diyerek gazeteciliğe başlayıp şiir yazmayı bıraktığı için Kemal'i eleştirir. Kemal'in elinde kâğıt kalem birkaç Amerikalının peşinden koşuşturmasını doğru bulmaz ve illa gazetecilikte devam edecekse diplomatik muhabirlik değil de adliye muhabirliği yapmasını önerir. Ozan, Kemal'i bir otelde demeç alabilmek için yabancı bir iş adamının peşinden koşarken ve onun çeşitli hâllere girdiğini gördükten sonra gazeteciye tüyleri ütülenmiş ite benzetir. Sanatçı ruhlu bir insanın haber yapabilmek uğruna başkalarının peşinden koşuşturmasını doğru bulmayan ozana göre sanatçıyı ilgilendiren başka meseleler vardır. Ozanın sözlerinden sonra Kemal, bu yaldızlı ve süslü çevreden uzaklaşarak adliye muhabirliği yapmayı, bu sayede itilmiş, kakılmış, düşmüş, öldürülmüş, soyulmuş insanların çevresinde daha duygulu ya da düşündürücü sorunları ele almayı ister.

Afet Ilgaz'ın *Aşamalar* romanında ise Sanatkâr Basri, toplumsal konuları ele alarak halkın yanındaymış gibi görünen çoğu sanatkârın aslında sadece ün kazanmak amacıyla böyle bir tutum benimsediklerini düşünerek bunu eleştirir. Basri, onurlu bir geleceğin ve onurlu bir yaşamın işçi sınıfının yanında yer almakla sağlanabileceğini, kişisel ünleri ve toplumsal saygınlıkları için işçiyle birlikte olmanın gerektiğini belirtir. Zira Basri'ye göre yazar ya da gazetecilerden isimsiz olarak işçi sınıfının yanında yer almaları istense çoğu ortadan kaybolur. Yani yazar ve gazeteciler için önemli olan ünleri ve toplum tarafından saygı duyulmalarıdır. Ona göre kendi ve dönemindeki sanatkârlar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ya da Osmanlı'nın son yıllarında yaşayıp onlar gibi kime seslendiklerini bilselerdi her şey farklı olabilirdi. Eleştirmen Hasan, memleketin bugünkü düşünsel gelişkinliğinin sanatçıların ve aydınların yıllardır süren savaşımının oluşturduğu bir birikim olduğuna inanır.

Saat Altıda Gel romanında da *Aşamalar*'daki Basri gibi köye gitmek, köylüyü kalkındırmak, köylüyü sevmek, köyün gerçeklerini ve köyün acılarını vermek gerektiğine inanan Kemal de; şiirde, hikâyede, romanda sürekli köyün edebiyatının yapıldığını ve yazarların bu sayede köylüleri kurtarmış olduklarını düşündüklerini ifade eder. Köylü üzerine yazılanlarla köylülerin yazarlar tarafından önemsenir gibi görüldüğünü ancak bu yazarların köylü bir insanla yan yana dahi durmayacaklarını söyleyen genç adam, “*Bu iki milyonluk şehirde, hem de Türkiyemizin en gözde şehrinde, böyle koyun sürüsü gibi*

⁹⁰¹ Çetin, a.g.e., 1965, 5.

otobüse dolmak ve bir ahır kokusu içinde bunalmak.. İşte buna tahammülü olmuyor kişinin.”⁹⁰² sözleriyle köylüyü koyun sürüsüne benzetir.

Basın camiası, birbirine kötülük yaparak birbirlerinin ayağını kaydırmaya çalışan birçok insanla doludur. Bu insanlar, bazı durumlarda bazı basın çalışanlarının önünü keserek onların umutlarının kırılmasına ve zorluklar yaşamasına sebep olurlar. Muzaffer Buyrukçu’nun *Bir Olayın Başlangıcı* romanında eğitim almamasına rağmen yazarlığa karşı ilgisi olan ve bu mesleğe de çalışanlara da saygı duyan Doğan, çalıştığı gazetede Cevdet Bey tarafından veto edilerek ağır bir dille eleştirilir. Yazarların birbirleriyle olan konuşmalarını doktorun doktorlarla konuşmasına benzetir ve yazarların birbirleriyle konuşurken kendinin anlayamadığı bazı sözcüklerle hiç işitmediği deyimler kullandıklarını, aynı zamanda yazarın, başka bir yazarın sözünü dinlediğini düşünür. Çalıştığı gazetede hikâyesi çıktıktan sonra Doğan’ın düşüncelerinde ve hareketlerinde bazı değişiklikler olur. Kendini yazar olarak gören Doğan, artık gazeteyi elinden bırakmak istemez. Çünkü sayfaları dolduran her sözcüğü değerli bulur. Tefrikalardan cinayet ya da kaza haberlerine ve ilanlara varıncaya kadar gazetede her yazıyı okumaktan ayrı bir tat alır. Hikâyesi yayınlandıktan sonra gazete, onun bir parçası durumuna gelir ve hikâyesinin yayınlandığı sayfaya her baktığında kendiyile gurur duyarak sayfadaki adını ve hikâyenin başlığını öperek hikâyeyi tekrar tekrar okur. Oldukça hevesli olan Doğan, hikâye yazımlarına devam etmek için çok çalışmaya ve Yazı İşleri Müdürü Reşat Bey’in dediğini yaparak durup dinlenmeden okuyup yazmaya karar verir. Hatta bu uğurda aylak, eğitimsiz, hayat içinde beklentisiz ve amaçsız olarak tarif ettiği arkadaşlarından uzaklaşmayı dahi düşünür. Ancak tüm bu hayalleri kuran genç adam, gazetede fazlaca sözü geçen Cevdet Bey’in önüne taş koymasıyla yıkılır. Cevdet Bey’e göre Doğan’ın hikâyesi gibi yazılar gazetenin ciddiyetine leke sürer. Her gazetenin bir karakteri ve bir vasfı olduğu gibi kendi gazetelerinin de vasfı, ciddiyetidir. Doğan’ın yazdığı hikâye, o kadar sulu ifadelerle doludur ki hikâyeyi okurken çıldırmamak elde değildir. Böyle kaldırım edebiyatının gazetelerinde yeri olmadığını ifade eden Cevdet Bey, edebiyatın edep sözcüğünden geldiğini, edebiyatta ulvi hislerin anlatılması gerektiğini ve yazı yazmanın bir adabı olduğunu savunarak bir kapıcı parçasının yazı yazamayacağına inanır. “*Sen alt tarafı bir kapıcı parçasısın. Nene gerek senin boyundan büyük işlere kalkışmak? Otur, doğru dürüst kapıcılığını yap, o yeter!*”⁹⁰³ diyerek matbaada ayak işlerine bakan birinin boyundan büyük

⁹⁰² Çetin, a.g.e., 1965, 45-46.

⁹⁰³ Buyrukçu, a.g.e., 1970, 346.

işlere kalkışmasına gerek olmadığını ve herkesin bu cemiyetteki yerini bilmesi gerektiğini söyler. Zira dünyanın hiçbir yerinde bir kapıcının yazdığı yazı gazetede neşredilmez. Mektep bitirmemiş biri, yazı yazmaya dahi cesaret etmemelidir. Çünkü yazı yazmak, bir bilgi ve diploma işidir. Kendisi bile yazı yazarken üç gün düşünürken ve yazdığı yazının gazeteye layık olup olmadığını muhakeme ederken Doğan'ın yazı yazması için çılgın olması gerekir. Cevdet Bey'in aksine Reşat Bey için yazı yazmanın okulu yoktur. Eğer bir insanın kabiliyeti varsa hamal da olsa hademe de olsa yazı yazabilir. Bütün mesele, bu insanlara kabiliyetlerini gösterecekleri imkânları hazırlayarak onları teşvik etmektir. Reşat Bey, Maksim Gorki'nin de serserilikten yazarlığa geçtiğini belirterek Doğan'ın da elinin kalem tuttuğunu, hatta gazetede muharrir diye geçinenlerin çoğundan iyi olduğunu, biraz çalışırsa çok iyi bir yazar olabileceğini söyler.

Leyla Erbil'in *Karanlığın Günü* romanında feodaliteyi temsil ettiğini söyleyen ve yılda bir milyona yakın para kazanan Necdet de Neslihan tarafından eleştirilir. Çünkü Neslihan, on yıldır bu kadar para kazanamadığını ve hâlâ Necdet gibi yazarları tuttuğu için topluma üzüldüğünü belirtir. Necdet ise “(...) yani önce ortaokul bitecek, sonra liseye, üniversiteye sıra gelecek!”⁹⁰⁴ diyerek toplumun onun gibi yazarlarla okumayı öğreneceğini, daha sonra kademe atlayarak daha düşündürücü eserlerin yazarlarını okuyacağını ifade ederek Neslihan'a üzülmemesini söyler. Neslihan için kitaplarının çok satması önemli değildir. Zira unutulmayı ve yazdıklarının satmasını umursamayan Neslihan'ı yedi kişinin bile anlaması ona yeter. Ancak sanatı takdir edilmediği zaman sitemini de belli eder. Öyle ki sanatına karşı aldığı tavırdan dolayı Gazeteci Sefa Bey'e olan kırılganlığını, karşılaştıkları bir yerde dile getirir. Yüz yüzeysen Neslihan'ın yazdıklarına hayran olduğunu belirtmesine rağmen röportajlarında ondan başka herkesin adını anarak küs olduğu yazarları allayıp bulayıp Neslihan'ın aleyhine konuşturması yazarın canını sıkır. İşte o zaman Neslihan, methedildiğinde sevinmek zayıflığını henüz aşamadığını anlar. Neslihan'ın yazar arkadaşlarından bir diğeri olan Asiye ise, hem sanat camiası tarafından takdir edilir hem de imrenilir. Neslihan kendinin ve diğer yazar arkadaşlarının Asiye'ye olan hislerini “Üstün gelene, başarana bir imrenme, boyun eğme, gıpta, iç çekiş miydi bizdeki? Ünü, zenginliği, her yerde bu nedenle adını Demokles'in kılıcı gibi karşımıza çıkartıp onu unutmamıza izin vermemesi miydi; adını kafamıza kentin billboard'larında bile taktırmıştı!..”⁹⁰⁵ sözleriyle açıklar. Neslihan da dâhil olmak üzere

⁹⁰⁴ Erbil, a.g.e., 2002, 117.

⁹⁰⁵ Erbil, a.g.e., 2002, 152.

yazarlar, Asiye'nin yazdığı tek bir satırı bile okumadan ona hayranlık beslerler. Aldığı ödüller, çevresinde onunla birlikte görünmeye can atan onca adamın birikmesi, her kesimden insanla kurduğu sıkı fıkılık, birbirine düşman kişilere bile dış geçirmesi, hapisshanedeki işçi kesimine ulaşması Neslihan'a göre Asiye'yi bu çevrede farklı bir yere oturtur. Kendi çabalarıyla yükselmek isteyen ve ölümsüzleşmek gibi bir tasası olmayan Neslihan, ne Asiye'yi ne de devrimci sayılan başka yazarları ezilen kesimin bulup çıkarmadığını söyler. Durup dururken işçi sınıfı yazarlarını bulan, onları topluma kabul ettiren; iletişim araçlarını elinde tutan; ev toplantılarında veya meyhanelerde buluşarak insanlar, sistemler, toplum biçimleri üzerine ilkeler koyan, kararlar alan aydınlardır. “(...) bizim hoşumuza gidenleri önerirdik ortaya, ‘Bu en iyisidir, bunu okuyun!’ demek hakkını – halktan çok daha kültürlü olduğumuzdan ve kültürümüzün halkın aklının almadığı ve anlayamadığı bir şey olduğundan- kendimizde gören küçük burjuva buyurganlarıydık.”⁹⁰⁶ cümleleriyle aydınların bu sanatçıları halktan çok kendileri için bulduğunu anlatır ve aydınların halka bakışını da “Onlarsa neye uğradığının farkına varamamış, kendi tiyatrosundan, kendi sinemasından, yazarından, resminden yoksun –daha önce böyle zevkleri tatmadığına göre neden yoksun olduğunu da bilmeyen- sazını çalıp türküsünü söyleyen, el çırpıp göbeğini atarak, bazı bölgelerde halay çekerek, bazı bölgelerde horon tepip hampir çekerek, bizden iyi eğlenip iden, bizi gereksinmeyen insanlardı.”⁹⁰⁷ sözleriyle verir. Neslihan'a göre halkın bir şeylerin kendi dışında geliştiğini, birtakım ün sahibi kişilerin kendileri ile kültür adına konuşup yazıp çizerek dövuştüğünü anlaması ve anlasa da anlamasa da sunulan ya da önerilen şeyleri önemsemeye başlaması yazarları daha da gayrete getirir. İşte diğer yazarlar nasıl yapılması gerektiğini düşünürken Asiye'nin bu konuda bir politika saptayarak takdir görmesi hem kıskanılmasına neden olur hem de kabul edilmesini sağlar. Neslihan; yazarların Asiye'nin içi kof düşüncelerini ve bayatlamış edebiyatını kabul ederek ona sorgusuz sualsiz inandığını, hatta onun kitaplarının tartışmasını dahi yapamadıklarını belirtir:

“(...) artık, sadece yazıyla ya da yüzüne karşı değil, arkasından kendi aramızda da konuşamaz olmuştuk; sadece kendi aramızda da değil, kendi-kendimize de, odamızda yattığımızda bile karşıt, eleştirel bir şey düşünemez olmuştuk; sanki bizi görüyor, dinliyordu; her yerde gözü kulağı vardı sanki; bir arkadaşımıza gözümüze çarpan bir yanlışımdan söz edecek olsak, o koşup yetiştirecekti

⁹⁰⁶ Erbil, a.g.e., 2002, 155.

⁹⁰⁷ Erbil, a.g.e., 2002, 155.

*bizi ASİYE'mize ve o da kendisine iman edenlerle birlikte bizim üstümüze yürüyecek, mahvedecekti bizi! Öylesine teslim etmiştik ruhumuzu ona!..*⁹⁰⁸

Neslihan, Asiye'nin edebiyat camiası tarafından oldukça fazla benimsendiğini alıntıdaki cümlelerle verir. Asiye'yi eleştirme gafletinde bulunan bir yazar, hayatının suçunu işlemiş olur. Zira onun soylu yüreğini, insanlar adına çektiği çileyi, onlar adına kendini attığı tehlikeleri, ondaki tükenmez insan sevgisini anlamayıp onu horlamaya kalkan, diğer yazarlar tarafından eleştiri yağmuruna tutulur ve bu yazarın camiadan silinmesi için her yola başvurulur. Yazar Atıf, halkın bugünün yeni teknikleriyle kuşatılmış bir dünyada, eski aşağılanmış durumlarını yeni biçimler içinde yaşadığını, bu biçimlerden birinin de demokrasi olduğunu ifade eder. Fakat demokraside dahi kölelik vardır, yalnızca köleliğin adı değişmiştir. Roman yazarlarına gerçekler ters gelir. Onların görüş açıları Batı'nın sundukları kadardır ve bu görüşleri, Türk yazarlar kendi elleriyle yaygınlaştırırlar. Yazarlar kendileri söyleyip kendileri dinler. Eserlerinde anlattıklarına kendileri bile inanamıyorken halkı inandırmanın zor olduğunu söyleyen Atıf, yalnızca kendi aralarında şöhretler yarattıklarını düşünür.

Kadının gazetecilik hayatında ayakta kalma mücadelesine tanık olduğumuz Oya Şeneldir'in *Çünkü Onlar Kadın* isimli romanında ise basın çalışanlarının romanın ismi verilmeyen kadın gazeteciye karşı sergiledikleri tutum gözler önüne serilir. Gazetede çalışan diğer arkadaşları tarafından fazla sevilmeyen kadın gazeteci, yazdığı feminist yazılarla eleştirilir. Roman kişisini ağır bir şekilde eleştirenlerden biri de Can Bey'dir. Gazetenin durumu hakkında yapılan toplantılardan birinde düşüncelerini ortaya koyan Can Bey, roman kişisinin yazılarını teşhircilik olarak gördüğünü ifade eder ve “*Atık hangi devirdeyiz ki kadınların haklarının olmadığından bahsediyorsunuz? Lütfen bırakalım bunları, bu zamanda ayıp oluyor.*”⁹⁰⁹ diyerek roman kişisinin yazılarını fazla abartılı bulduğunu söyler. Genç kadını eleştirenler olduğu gibi takdir edenler de vardır. Çok çalışmasının neticesinde şef olan roman kişisi, “*Kıtıpiyos gazetenizin ispinoz erkeklerine şef olmak için savaştım.*”⁹¹⁰ dese de yine de kendiyle gurur duyar. Kazancı ya da parayı düşünmeden çalışan genç kadın, daha üst görevleri hak ettiğini düşünür ve gazetenin patronu Taner Bey'e kızar. Gazeteye renk katmak için gecesini gündüzüne katarak çok çalıştığını, Taner Bey'in sekreteriyle odasında uygun olmayan davranışlar sergilemesinin

⁹⁰⁸ Erbil, a.g.e., 2002, 156-157.

⁹⁰⁹ Şeneldir, a.g.e., 1996, 58.

⁹¹⁰ Şeneldir, a.g.e., 1996, 116.

aksine kendinin özel hayatını dahi ihmal ettiğini ifade eder ve gazetede bu noktaya gelebilmek, kendi anlatımıyla “metelik etmez patronlara” kendini kanıtlamak amacıyla gazete patronundan bile daha çok çaba sarf ettiğini düşünür.

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nde Hayri İrdal, gazetecilerin oldukça tutarsız olduğunu eleştirir. Halit Ayarçı’yla birlikte çıkardığı *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nün ilga kararının ardından gazeteciler, enstitüye yönelik saldırı yazıları kaleme alırlar. Hayri Bey, bir zamanlar enstitüyü ve kendilerini överek yere göğe sığdıramayan gazetecilerin, şimdi enstitü hakkında demediklerini bırakmamaları karşısında çok şaşırır:

“Bilmem enstitümüzün daha ilga kararından çok evvel matbuatta aleyhinde başlayan ve ilga kararından sonra büsbütün şiddetini arttıran hücumlardan burada bahsetmeğe lüzum var mı? Hayat ne kadar gariptir? On sene evvel her yaptığımızı beğenen, öven, geniş teşkilâtımızı dünyaya bir örnek gibi gösteren gazeteler, vaktiyle o kadar dostum olan, gerek resmî kokteyllerimize, gerek basın toplantılarımıza can atan gazeteler şimdi aleyhimize yazmadıklarını bırakmıyorlar. Evvelâ teşkilâtın genişliğinden ve lüzumsuzluğundan bahsettiler. İşsizliğin alabildiğine yürüdüğü bir memlekette bu kadar insana iş bulmuş olmamızı hiç hesaba katmadan, üç müdürlüğün, on bir şube müdürlüğünün, kırk yedi daktilo ve iki yüz yetmiş bir kontrol memurunun çokluğunu durmadan başımıza kaktılar. Sonra, sanki bir saatte yelkovan, akrep, zemberek, pandül, mil hakikaten yokmuş ve hakikaten zaman dediğimiz şey, saat, dakika, saniye ve saliseye ayrılmazmış gibi bu şube müdürlüklerinin adlarıyla alay ettiler. Daha sonra bu müdürlüklerde on sene ehliyetle çalışan, işlerinin içinde pişip yetmiş memurlarımızın tahsillerini, ihtisas ve se-lâhiyetlerini ele aldılar; nihayet bir zamanlar o kadar beğendikleri neşriyatımıza insafsızca hücum ettiler. Başta benim yazdığım “Şeyh Ahmet Zamanî ve Eseri” adlı kitap olmak üzere bütün çalışmalarımızı delik deşik ettiler. Sâlise şubemiz şefinin -küçük baldızının kocası- o kadar dikkatle ve emekle yazdığı “Lodos Rüzgârlarının Kozmik Saat Ayarları Üzerindeki Tesiri”, dostum Doktor Ramiz’in “Saat ve Psikanalizin”, “Saat Karakterolojisinde İrdal Metodu”, Halit Ayarçı’nın “Sosyal Monizm ve Saat”, “Saniye ve Sosyete” adlı kitaplarının kapakları sanki çok güllünç şeyler; yahut tehlikeli vesikalarmış gibi günlerce gazetelerin ilk sayfalarında acayip başlıklar altında teşhir edildi. Bunlarla da kalmadılar; şehrimiz halkını o kadar sevindiren, eğlendiren ve müessesemize bütün ilmi ve İctimâî faaliyetlerini kolaylaştıracak imkânları sağlayan vidolu, zamlı, tenzilâtlı ikramiyeli ve kollektif rakit ceza sistemimizi ele alarak, bizi diipediz sahtekârlık ve dolandırıcılıkla vasıflandırdılar.”⁹¹¹

Bir gün önce olumlu eleştiriler yaparak övgüler yağdıran gazeteciler, bir gün sonra en sert eleştirileriyle insanları yerden yere vurabilirler. Gazetecilerin bu tutarsız ve hızlı gündem ya da fikir değiştirmeleri karşısında rahatsız olan Hayri İrdal, gazetecileri bu tutumlarından dolayı kafası karışmış insanlar olarak görür.

⁹¹¹ Tanpınar, A. H. (2016). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 13-14.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü, romanın başında Hayri İrdal'ın da belirttiği gibi onun hatıratından oluşur ve Hayri İrdal, geriye dönüşlerle o güne kadar yaşadıklarını kaleme alır. Ne okumaktan ne de yazmaktan hoşlanmamasına rağmen hatıralarını yazmaya çalışan Hayri Bey, neden yazmaya ihtiyaç duyduğunu şu sözlerle verir:

“Evet, ne okumaktan, ne yazmaktan hoşlanırım. Bu böyle iken bu sabah önümde koca bir defter, hâtıralarımı yazmağa uğraşıyorum. Hattâ bunun için her gün olduğundan daha erken, saat beşte kalktım. Sonra koluğuma gömülerek, hayatımı düşünmeğe, unutulması, bahsedilmeden geçilmesi veya değiştirilmesi icap eden şeyleri ayıklamağa, behemehal yazılacakları derinleştirmeğe, hulâsa bir yazıdan ve bilhassa hâtırat cinsinden bir yazıdan samimilik denen şeyin istediği bütün sıkı şartları göz önünde tutarak, hâdiseleri zihnimde sıralamağa çalıştım.

Çünkü ben Hayri İrdal, her şeyden evvel mutlak bir samimilik taraftarıyım. İnsan her şeyi açıkça söylemedikten sonra neden yazı yazsın? Bu cinsten kayıtsız ve şartsız bir samimilik ise behemehal bir sızma, eleme ister. Siz de kabul edersiniz ki, her şeyi olduğu gibi söylemek mümkün değildir. Sözü yarıda bırakmaktansa, vaktinde iyi tasarlamak, okuyucu ile behemehal anlaşacağınız noktaları seçmek gerekir. Çünkü samimiyet tek başına olan iş değildir.

Bütün bunlara bakıp hakikaten hayatımı, mühim, anlatılması behemehal lâzım gelen bir şey sandığıma, ona olduğundan fazla bir değer verdiğime inanmayınız. Öteden beri Cenab-ı Hakk'ın insanlara bu hayatı yazmak için değil, iyi kötü yaşamak için bahsettiğine inananlardanım. Zaten yazılmış şekli mevcuttur. Nezd-i İlâhî'deki nüshasından, kaderimizden bahsediyorum.

Hayır, hâtıralarımı yazmaktan kastım kendimi anlatmak değildir. Sadece şahidi olduğum birtakım vak'aların unutulmamasına yardım etmektir. Bir de üç hafta evvel toprağa gömdüğümüz aziz insanı anlatmak ve anmak.”⁹¹²

3.2.2.3. Basın çalışanlarının mesleklerine dair görüşleri

Sansürlenmeye ve kontrol edilmeye çalışılan basın, hem birçok basın çalışanının gözünde hem de toplumun gözünde güvenilirliğini ve saygınlığını yitirmiştir. L. Doğan Tılıç, basın çalışanları üzerine yapılan az sayıda araştırmada çalışanların meslekî yönelimleri üzerinde durulduğunu veya toplumda oynadıkları rollerin öne çıkarıldığını belirtir. Bununla birlikte bazı araştırmacılar, bir meslek olarak gazeteciliğin ya önemini yitirdiğini ya işlevinin değiştiğini ya da yok olup gideceğini ifade ederek gazetecilere gerek kalmayacağını savunur.⁹¹³ Romanlarda yer verilen basın çalışanları da mesleklerine dair olumludan olumsuzla umutludan umutsuzluğa kadar farklı duygularla yaklaşırlar.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın iki ana bölümden oluşan romanı *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanında sıkıcı gazete makalelerini eleştiren ve bu makaleleri okurken içi geçen Edip, uyuşturucu maddeler yasaklanırken uyutucu sütunlara neden

⁹¹² Tanpınar, a.g.e., 2016, 10.

⁹¹³ Tılıç, a.g.e., 1998, 60-63.

müsaade edildiğini anlayamaz. Yılların yorgunluğu ile dimağının kabuğu üzerine bir ikinci nasır tabakası bağlamış bir yazarın kafası, fikir jimnastiği yapacak kadar çevik ve hevesli değildir. Bu yazarlar, belli kelimeleri domino taşları gibi bir taraftan alıp diğer tarafa yerleştirirler. Çünkü yeni bir söz ve biçim üretemezler. Edip'in sözünü ettiği yazarlar, sadece ücretli bir yazıcıdan ibarettir; edebiyatın zaferi için değil, midesinin ihtiyacı için çalışırlar ve estetik satırlar yaratarak sarhoş olmanın neşesini unutmışlardır. Yazı düzeltmek için şeytan tarafından gönderilmiş bir Peygamber gururu ile çalışmak isteyen Edip, kaleminin ucuna motor takarak kelimeleri renk renk ampuller gibi parlatma hevesindedir. “*Kübizm niçin edebiyata uygulanmasın?*”⁹¹⁴ diyen gazeteci, sözlerin de üçgen, dikdörtgen, çember gibi söylenebileceğini ve sözlerin kuvvetinin açısına göre değerlendirilebileceğini savunur. Edip, yazının bu yeni mimarlığını açıklamak üzere iki makale yazar ve yazdığı bu makalelerden bir şey anlaşılmamasına rağmen makaleler, merak uyandırır. Fikirlerinin kabul edilmeyişini, çürütülmeye çalışılmasını, tenkitleri seven gazeteci, “*Bazen eserin kıymeti o derece bellidir ki, kıskanç kişi kıskançlığından çatlar. Kendi kendini yer. Yüreğinden kabaran birkaç balgamı fırlatmak gayzına artık direnemez. Yoksa cidden kıymetsiz bir esere karşı atıp tutmak zahmetine kalkışmak kimin nesine?*”⁹¹⁵ diyerek yazarların birbirlerini çekemediğini de belirtir. Marksizm, komünizm, demokrasi, otokrasi gibi konularla gazetede yazanlardan sıkıldığını, kendi anlatımıyla “okuyuculara her gün içirilen bu sade suya biraz kuvvet verici şuruplardan katmak” amacıyla okuyucunun tatmadığı, alışık olmadığı yeni üslûplar ve kulaklarına yabancı gelen yeni kelimelerle yazıda bir devrim akımını başlatmak istediğini söyler.

Piraye Şengel'in *Nihal: Gölgesiz Bir Kadın* romanındaki Nilgün ve Vivet Kanetti'nin (E. Emine takma adıyla) *Kırık Zarlar* romanındaki Emine de *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanındaki Edip Münir gibi mesleğini eleştiren diğer isimler arasındadırlar.

Nihal: Gölgesiz Bir Kadın romanında Gazeteci Nilgün, gazetelerin gazetecilerden bol kanlı ve vahşet sergileyen olaylar istediğini ifade eder. Gazete yöneticileri özellikle de iç bulandıran kadın cesetlerinin çıplak olmasına özen gösterirler. Zira yalnızca gazete yöneticileri değil, okuyucu da gerçek gazeteciliğin bu olduğuna inanır. Nilgün, etkilendiği bir gazete haberinden yola çıkarak konuyla alakalı roman yazmak için çalışmalara başlar. Meşhur işadamlarından biri ile gazetelerin onun dostu olarak yazdığı Nihal'in intihar

⁹¹⁴ Gürpınar, a.g.e., 1971, 134.

⁹¹⁵ Gürpınar, a.g.e., 1971, 135-136.

haberi, bütün basını olduğu gibi Nilgün'ü de etkiler ve yazar, Nihal'in hayatını konu alan bir roman yazma kararı alır. Ancak zaman zaman hayal gücünden korkmaya başlar ve tıpkı gazetecilerin yaptığı gibi kendinin de Nihal'in hayatını acımasızca deşifre ederek ona haksızlık yapmaktan çekinir. Nilgün'e göre bu romanı yazmak, tıpkı gazete haberlerindeki gibi bir ikiyüzlülüktür. Nihal'in hayatı, gerçek ve yaşanmış olduğundan yazar açısından bu hayata katılabilecek hiçbir şey yoktur. Nihal'in hayat hikâyesinin içine girdikçe çok fazla etkilenen Nilgün, böylesine yaşanmış bir hayattan zafer çıkartmanın doğru olmadığına inanır. Yaşamı boyunca kahramanlar yaratarak onlara ihtiyaç duyan ve yalanlara karşı düşlere ya da hayallere inanmayı seçen yazar, gerçekten yaşanmış bir hayatta onun düşlerine gerek olmadığını söylese de Nihal'in yakın arkadaşı Ümit, gölgesiz bir kadın olan Nihal'in en azından kurmaca bir dünyada gölgesinin olmasını hak ettiğini ifade ederek Nilgün'ü bu romanı yazmaya ikna eder.

Kırık Zarlar'daki Emine ise gazetecilikte adaletin olmadığını savunur ve insanın ömrünün adalet yerini bulsun diye beklemekle geçtiğini düşünür. İnanmadığı ve beklemediği şeyler üzerine yazmanın kendisine bir üslup kazandırdığına inanır ve şahsî bir üslup edinmeyi bütün ticaretlerden daha ince bir hesap sayar:

“Gazetede Adalet yazmak kendi hevesim; kimseden teşvik gelmedi. Ne de bir zorlama. Ve bu heves, Adalet bizde daha beş kuruluş etmezken. Yani gazetecilikte... Yoksa, elbet adalet yerini bulsun diye beklemekle geçiyor ömürleri...”

Ben beklemem, büyük aksiliğim bundan belki, ya da öyle vehmederim. İnanmadığım, beklemediğim şeyler üzerine yazmak bana nihayet bir üslup kazandırabilir diye umdum hatta; şahsî bir üslup edinmeyi bütün ticaretlerden daha ince bir hesap saydım.

*Duygusal takılan meslektaşlarımdan hazzetmem. Değil keman çalmak, tüylerin üzerine şöyle iğlesinler; bir ezilme kaplar içimi ve sonra, her karşılaştığımızda, nasılsın, ne var ne yok, ne haber arasında, hep o, grizu patlaması, savaş, deprem zamanı ve mühim vefatlarda kaleme alınmış yizlerce yapışkan cümleleri kayar gözüümün önünden yanıp söner, bir daha, bir daha...”*⁹¹⁶

Duygusal davranan gazetecileri sevmeyen Emine'ye göre gazetecilerin hayatları oldukça zordur ve gazetecilerin hayatlarını, babalarının öldüğü gün sahneye çıkmak zorunda kalan tiyatro sanatçılarına benzetir.

Aziz Nesin'in *Saçkıran* romanında Oğuz ve arkadaşlarının çıkaracakları dergiyi bastırdıkları matbaanın sahibi ise bütün gazetecilerin saçkıran olduğunu düşünür. Zira hapse girip saçların kesildikten sonra gazeteci olabilirsin. Matbaa hayatında gazeteciliğin

⁹¹⁶ E. Emine, a.g.e.,1997, 5-6.

mektebine başlamak, hapishane kapısından girip saç kestirmekle olur. Orada gazetecinin içindeki düşüncelerini yok edemeyince başının dışındaki saçı kazırlar. Cumhuriyetin ya da demokrasinin de saçkıran olduğunu savunur. Ona göre saçlarını verenler başlarını kurtarırlar ve baş yerine hürriyete saç kurban edilir.

Pierre Denoyer gazeteyi “*en dayanıksız sebzelerden ve meyvelerden daha çabuk değerini ve tazeliğini kaybeden bir mal*” olarak tanımlar ve “*Belirli bir saatte değer fiatıyla sattığınız bu nesne, birkaç saat sonra havadisler bayatladığı için değersiz bir hale gelir. Haberler tazeliğini kaybettiği andan itibaren basılmış olan gazete, kâğıdının ağırlığı karşılığı olan değere satılmaz.*”⁹¹⁷ der. İşte gazeteciliğin bu zamanla yarışma hâli, İlhan Engin’in *İstanbul’da Aşk Başkadır* romanında ve Ayhan Hünalp’in *Vapur Düdükları*’nde konu edinilir.

İstanbul’da Aşk Başkadır’da Ali, gazeteciliği ufak tiyatrolarda çalışan kadınların mesleğine benzetir. Nasıl bu kadınların gençlik ve enerjisi tükendiği an sanat camiasında onlara yer kalmazsa gazeteciler de enerjisi bittiği zaman matbuat hayatında yük hâline gelirler.

Vapur Düdükları’nde bir gazetenin ömrünün yirmi dört saat olduğunu, yirmi beşinci saatte yeni haberlerin başladığını savunan Alev’e göre iki satırlık bir haber için sağlını ya da hayatını riske atmaya değmez. Çalıştığı gazetenin Ankara muhabirinin Türkiye’deki ölümlerin yüzde otuz sekizinin veremden olduğuna dair haberi, diğer gazetelerin atladığını belirterek ballandıra ballandıra vermesi karşısında oldukça üzülür. Alev, olayın ne kadar vahim olursa o kadar ilgi çekeceğini bilerek buna sevinen gazetecileri gördüğünde isyan eder. Çünkü o, kötü olayların olup gazeteciye malzeme olmasındansa bu tür olayların hiç olmamasını tercih eder.

Gazetecilik, gecesi gündüzü olmadığı için oldukça zor mesleklerden biridir. Gazeteciliğin zorlukları, toplum tarafından kabul edildiği gibi basın hayatındaki kişiler tarafından da bu husus, mercek altına alınır. *Vapur Düdükları*’nde gazetede çalışan Baba Tarık, muhabirliği eşeklik olarak değerlendirir. Çünkü muhabirler, ne haberleri aldıkları yere ne de verdikleri yere yaranabilirler. Kimse onların emeğini takdir etmez. Alev de Baba Tarık’la aynı düşünceleri savunur. Patronlar için muhabirlerin aç kalıp kalmamaları,

⁹¹⁷ Denoyer, P. (1954). *Modern Basın*. (Çeviren: Adnan Cemgil). İstanbul: Remzi Kitabevi, 22.

bir sıkıntılarının olup olmamaları önemli değildir; onlar için önemli olan kendilerine haber getirilmesidir. İki avuç mürekkep, bir top kâğıt için gazetelerini satan patronlar, istihbarat odasının delik deşik olmuş duvarlarını dahi boyatmazlar. Gazeteciler, kavgalarını da sevinçlerini de üzüntülerini de gazete içinde yaşarlar. İki satırlık haberler uğruna birbirleriyle kavga eden gazeteciler, gazetenin biraz daha iyi çıkması ve okuyucu sayısının artması sebebiyle her şeyi yaparlar. Alev'in "ciğerini pazara çıkarsan iki para etmez" dediği gazete patronları, çalıştırdığı gazetecileri ırgatı olarak görür. Günlerinin en güzel saatleri, istihbarat odasında geçen gazetecilerin Alev'in gözünde roman kahramanını aratmayan hayatları vardır. Gazeteciler sütunlarda, imzasız haberlerin içinde ancak gerçek zamanın dışında yaşarlar. Meslekleri kahredici ve çilekeş olmasının yanında nankördür de. Bütün küçük görmeler, karakollar, nezarethaneler, polis copları gazetecilik içindir. Çok az bir ücretle çalışan gazetecilerin kimsenin sahip çıkmadığı bir meslekleri vardır.

Mustafa Narince'nin *Hata* romanında Kadir'in gözünde ise gazeteci; devamlı topluma hizmet eden, gece gündüz demeden koşuşturan, herkes gece yatağında mışıl mışıl uyurken onlara en doğru haberleri yetiştirmek için varını yoğunu ortaya koyan, en sonunda da aç kalan kişidir. Bir zaman sonra gazetecinin elinde, kırılmış saçlarından başka bir şeyi kalmaz. Bu nedenle bir dönem gazeteciliği bırakan Kadir, ne bu meslek uğruna hayatını feda etmek ne de yazmak ister. Kadir, insanların akıl, mantık ve topluma yaptığı hizmetlerle değil, ekonomisiyle yani cebinde bulunan paraya göre değerlendirildiğini düşünür.

Reşat Enis Aygen'in *Sarı İt* romanındaki Selim ise, gazete idarehanelerini piyazcı dükkânına benzetir. Gelene de gidene de saygı gösterip el üstünde tutan gazetecinin bir piyazcıdan farksız olduğuna inanır. Ona göre idealist gazetecinin kaderi, günün birinde işsizlik, yoksulluk ve açlıktır.

Gazeteciliğin zorluklarından biri de mesleğin devamlı belirli güçler tarafından kontrol altında olmasından ve gazetecilerin göz hapsinde bulunmasından kaynaklıdır. Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası* romanında gazetecilik yapan Ragıp, gazetecinin duyduğunu ve gördüğünü yazması gerektiğini; yediği ekmeği, aldığı parayı çalmamış olması için de doğruyu duymak ve gerçeği görmek zorunda olduğunu dile getirse de gazetecinin susması gereken yeri de bilmesi gerektiğini savunur. Ona göre gazeteci susuyorsa, korkuyor demektir. Ardında gözü yaşlı bir aile bırakmamak ve işsiz kalmamak için dikkatli

davranmalıdır. Çünkü her insanın olduğu gibi gazetecinin de evini barkını düşünmesi normaldir. Çalıştığı gazetede yazdığı bir yazı yüzünden tevkif edilen Necdet, inandığı her şeyin doğrudan doğruya tarihî olduğunu bildiği için gönlünün rahat olduğunu söyler. Tevkif edilmesine rağmen kendini suçlu kabul etmez, aksine hayatın ona karşı suç işlediğini düşünür. Gazete çalışanlarından İrfan, “(...) *Necdet, dolmakalemini koynuna almış, cezaevindeki yatağında döner durur; uyusun ister ama uyuyamaz, bir türlü uyku tutmaz çocuğu!*”⁹¹⁸ diyerek durup dururken, sırf düşüncelerini söyledi diye bir gazetecinin, tutuklanması karşısında rahatsızlığını ve bu durumun haksızlığını dile getirir. Mahmud Ersoy da tıpkı İrfan gibi düşünce özgürlüğünün önüne geçilmesini haksızlık olarak değerlendirir ve siyasî bir mücadele geleneğinin yokluğundan bahseder. Zira düşüncelerinde haklı bir yazar tevkif edilmesine rağmen herkes buna göz yumar. Haksızlığa ses çıkarmayan insanları birer haşerata benzeten İrfan, sadece kendini düşünen bu insanların yalnızca tıknayı ve birbirinin gözünü oymayı bilen kurtlar olduğuna inanır. Mahmud, İrfan’ın bu sözleri üzerine geleceğin Türkiye’sinin bu insanlar olduğunu ve çevrelerindeki bu insanların çağlarını yaşamaktan başka bir kabahatleri olmadığını söyleyerek halkı değil sistemi suçlu bulur. Yazmak dışında ellerinden bir şey gelmediğini belirten Mahmud, onun da düzenli ve sistemli bir biçimde değil, gerektiği kadar olduğunu ifade eder. Ona göre Babıâli’deki çoğu gazeteci, basın hürriyetiyle her şeyin halledilebileceğini umarak aldanır. Basın hürriyeti, yalnızca gazetecilerin tartışmasını yapacakları önemli konuların ortaya konulabilmesi için gerekli imkânları yaratacaktır. Gazetecinin maksadı inkılap şuurunu, halk yığınlarına yayabilmek ve inkılabı kaldığı yerden ileri götürebilmektir. Onun gözünde siyasî esnekliği ve mücadele metotları olmayan muhalefet partileri ülkenin nereye gittiğini ya anlamazlar ya da anlamamazlıktan gelirler. Zira mücadeleyi ne olursa olsun hukukî bir demokrasi düzleminde almak istemeleri, muhalefet partilerini gerçek siyasî mücadelenin dışında bırakır. Dönem içerisinde yaşadıklarının daha da ağırlaşacağına inanan Mahmud, yazmaktan başka farklı bir şeylerin yapılması gerektiğini de düşünür. Mahmud’un peşinde olduğu bir yolsuzluk olayı yüzünden öldürülmesi, İrfan’ı yeni, doğru ve haklı bir meselenin içine atar. Çünkü bir gazetecinin ölümü, yeni bir mücadeleyi, daha doğrusu eski fakat bırakılmış bir mücadeleyi ansızın gözle görülür, elle tutulur bir hâle getirir.

Terörizm ve nihilizm ile ilgili söylemlerine rağmen hayat içerisinde bir tepkisinin olmadığını düşünen İrfan, Mahmud’un ise memleketin içinde, meselelerin merkezinde

⁹¹⁸ İlhan, a.g.e., 2003, 78.

olduğunu ve dolayısıyla tepkisinin de o denli şiddetli vuku bulduğunu söyler. Mahmud'un ölümü, gazetenin patronu Hüsnü Faik'i de oldukça derinden etkiler. Daima demokrasinin ve yeniliğin taraftarı olan Hüsnü Faik, ciddi bir gazetecinin başına dert açma pahasına olsa bile her zaman doğrunun peşinden gitmesi gerektiğini savunur. Mahmud, inandığı doğruların peşinden giderken öldürülmüştür, Hüsnü Faik'in de Mahmud'un yarım bırakmak zorunda kaldığı doğruların peşinden gitmesi vazifesidir.

Mehmed Kemal'in *Pulsuz Tavla* romanındaki ben anlatıcı Mehmed de gazeteciliğin nankör bir meslek olduğuna inananlardandır. Her gazeteci için gazeteciliğe başladığı ilk zamanların çok iyi olduğuna inanır. Bu zamanlarda gazeteci, devletin üst kademelerinde görev almış kişilerle konuşur ve kendini onlarla eşit sayar. Onlar aşağıdan aldıkça gazeteci de kendini onlarla bir tutar. Ancak gazetecinin işleri yolunda gitmediğinde eşit olarak görülen kişiler, yüzüne bile bakmaz ve hatta tanımamazlıktan gelirler. Aynı zamanda gazeteciliğin ilk zamanlarında ünlü gazetecilere yanaşıp onların masasına oturmak da oldukça zordur. Zira Mehmed, gazeteciliğe başladıktan birkaç yıl sonra meşhur gazetecilerin arasına girip onların masasına oturabildiğini belirtir ve bu hadiseyi şu şekilde anlatır: Mehmed, o yıllarda bir gazetenin meclis muhabiridir ki o dönemde meclis muhabirliği onun yaşında biri için meslekî bakımdan zor erişilen bir konumdur. Zamanın gazetecileri yaşlı kimselerdir. Adil Akbay'la gittikleri Meclis'te haber çıkmayacağını anlayınca Adil Akbay'ın teklifiyle bir meyhaneye giderler. Eski gazetecilerden Bilâl Akbay'la Ankara gazeteciliğinde özel bir yeri olan Akba Kitabevi'ni işleten Adil Akbay'ı Mehmed, “her gün içen, gündelik olaylara boş veren, hatırnaz bir adam” olarak tanıtır. Onlar otururken Aka Gündüz ve Nurettin Artam gelir. Adil Akbay sayesinde Aka Gündüz ve Nurettin Artam'la tanışır.

Ümit Kıvanç'ın *Aşkım Bana Resimaltı* romanındaki Gazeteci Tuncay ise mesleğin farklı bir sıkıntısına değinerek gazetecilikte takdir edilmenin olmadığını belirtir. Onun çalıştığı meslek loncasında hiç aferin denmez, ortada aferin gerektiren bir durumun olduğu kötü bir şey söylenmeyişinden anlaşılır. Eğer kazayla aferin denilecek olursa da aferin diyenin, aferin denene karşı aferin diyecek konumda bulunduğunu göstermek için kullanılır. Bununla birlikte meslekte yükselmek ve insanlar tarafından saygı duyulmak, işini yapıp hizmet ederken hizmet ettiklerinin açıklarını bulmaktan geçer. Zira meslekte daha elverişli bir konuma yerleşmek için hem geline yere sahip çıkılmalı hem de bazı haberlere göz yumarak basılması engellenmeli ve böylelikle çevre edinilmelidir. Küçük

yerlerde gazetecinin büyük yerlere oranla daha fazla önemsendiğini düşünen Tuncay, “*Millet amma meraklı cinsel numaralara.*”⁹¹⁹ diyerek halkın kadın erkek meseleleriyle alakalı yazılara meraklı olduğunu da belirtir.

Romanlarda polis ya da adliye muhabirliğinden de söz edilerek bu alanda muhabirlik yapan çalışanların mesleklerine nasıl baktığı üzerinde de durulur. Aydoğan Önel’un *Dördüncü Kurşun* romanındaki Tuğrul’a göre bir polis muhabiri, peşinde olduğu olayla ilgili gördüğü herkesten şüphelenebilir ve bilgi toplamak için her yola başvurabilir. Meslek hayatı boyunca meslek namına bütün zorluklara katlandığını söyleyen Tuğrul, polis muhabirliğinin güçlüğü her vakada bir kez daha anlar.

Polis muhabirliği yapan diğer isim de Ümit Kıvanç’ın *Bekle Dedim Gölgeye* romanındaki Erdinç’tir. Erdinç, polis muhabirlerinin ve polislerin kendileri için önemli ve özel birilerini kaybetmiş insanlara bir sürü soru sorup bir yıkıntının altında kalmış felaketzedelere kaza nedenleri tahlili yaptırmaları karşısında kendisinin sadece bunu izlemek zorunda olduğunu düşününce ürperir. Polis muhabiri olmasına rağmen cinayetlerle, ölümlerle, geride kalanlarla, trajedilerle ilişkisi olsun istemeyen Erdinç, polis ve polis muhabirleriyle bir arada bulunmayı da istemez. Erdinç’e göre gazeteciler, birkaç bilgi kırıntısından akıl yürütüp “böyledir” deme eğiliminde olan insanlardır. İç gıdıklayıcı ve sansasyonel birtakım unsurları olayın içinde bulamayınca kendileri yaratıp ortaya çıkarmaya çalışırlar. Aynı zamanda hafiyelik ile gazeteciliği birbirine benzeten gazeteci, her ikisinde de soğukkanlılığın ve kendini her türlü etkiye kapatmanın önemli olduğunu düşünür. Gazetecilerin asla “Burada bir insan öldü.” diye sızlanmayarak ipuçlarının ve bağlantıların peşinden koşması gerekir. Gazeteci, telaşlanmadan her seferinde hislerini geride bırakıp zekâsını ön plana çıkarmalı ve his adına sadece sezgilere sahip olmaya çalışmalıdır. Erdinç, üniversiteden arkadaşları olan Erdal Cansun ve Ersin Düzkaya cinayetlerinin gazetelerde yer alışı hakkındaki düşüncelerini de dile getirir. Hiçbir gazetede Erdal Cansun cinayetinden başka bir olay izlenmemesine rağmen olayla ilgili çok fazla bilgi bulunup yazılamaz. Ersin Düzkaya cinayetinde de tatminkâr ipuçları ve izler bulunamadığından haber büyütülmez. Yine de bu iki olay, herkesin kafasını kurcalayan bir dizi soruyla birlikte kamuoyuna sunulduğundan kamuoyunun hafızasında yer eder. Erdinç’e göre kamuoyunun hafızası bazen olmadık durumlarda silinir ve kalabalıklar her şeyi unutabilir fakat gündelik rutinler içinde karşılaşılmayan, bu niteliğiyle üzerinde fikir

⁹¹⁹ Kıvanç, a.g.e., 1989, 144.

yürütmeyi, tahminde bulunmayı cazip ve kıymetli kılan, üstelik kişileştirilebilir olaylara ilişkin olarak kamuoyu tavrı, hiçbir zaman bir önceki darbeyi unutup bir sonrakini alkışlarkenkine benzemez. Art arda gelmiş iki cinayeti insanlara bir kere haber olarak verdin mi bu, onların ceplerine koydukları, başka bir ceket giydiklerinde belki elbise dolabında unuttukları ama günün birinde biri küçük bir kıvılcım çıktığında hemen tutuşan tehlikeli bir madde olabilir. Gazeteler açısından da durum böyledir. Bu gibi haberlerde kıvılcımı yaratanlar, insana hitap etmenin avantajına ve dolayısıyla bir süre için daha fazla okuyucuya sahip olurlar.

Celâlettin Çetin'in *Saat Altıda Gel* romanında bir gazetede diplomatik muhabirlik yapan Kemal, Türkiye'de en çok satan gazetenin niçin çok sattığını araştırmanın bir yerde çoğunluk Türk gazete okurunu değerlendirmek demek olduğuna inanır. Öyle ki çok satan gazetede ki haberler ya da gazetenin savunduğu düşünce, onu alan insanlar hakkında da bilgi verir. Kemal'in gözünde adliye muhabirliği, duygulu olması yönüyle, sanatı seven ve sanatla uğraşmak isteyen kişiler için daha ilgi çekicidir. Sadece şiir ve hikâyeyle uğraşarak geniş soluklu eserler yazmak istese de ülkesinde yalnızca şiir ya da hikâyeye yazarak geçinmenin imkânsız olduğunu bilir. İşte bu yüzden gazeteciliği seçen Kemal, bu sayede en sevdiği eylem olan yazmaktan da vazgeçmez. Gazeteciliğe başladıktan sonra edebiyatla gazeteciliğin bir arada yürümeyeceğini anlayan Kemal, sanatı bırakarak iyi bir gazeteci olmayı planlar:

“Bu memleketin iç meseleleri, dış meseleleri var bir kere. Politika oyunları var. Kongrelerde nutuk dinlemek, önemli kişilerden demeçler almak var... Sonra, gelecekte yazmayı becerebilirsen eğer; yani günümüzdeki çoğu fıkra yazarları gibi, bu işin kolay yanını, teknik (!) yanını yakalarsan, sen de bir sütun sahibi olursun demişlerdi.”⁹²⁰

Gazetecilik mesleğinde kalıcı olabilmek için yazmayı becermenin gerekli olduğuna inanan Kemal, bununla birlikte gazete patronunun sevgisini kazanmanın işini kolaylaştıracağını düşünür. Bu sayede her sabah gazeteye gitmesinin gerekmeyeceğini, evinde kahvesini içtikten ve gazetelerdeki haberlere şöyle bir göz attıktan sonra yakaladığı önemli meseleler üzerine iri laflar ederek gazetede ki yazısını yazmaya başlayabileceğini söyler:

“Sonra tû diyeceksin kaleme, önce sütunun adını yazacaksın... «Günün aynası, Günün Penceresi, ya da ne bileyim Hakikatlerin Aynası (!)» gibi bir adı olacak sütunun. Ve altına imzayı koyacaksın.

⁹²⁰ Çetin, a.g.e., 1965, 8.

*Sonra da yakaladığın çok önemli meseleler üzerine iri iri laflar edeceksin. Herkes anasının karnında fıkra yazarı olmadı ya... Hem sonra siyasî çevrelerle de temasa geçer, bir seçim yahut bir dahaki seçim sonra, taşranın falanca şehrinden adaylığını korsun. Milletvekili olanlar doğuştan olmuyor ya...*⁹²¹

İyi bir gazeteci olduktan sonra milletvekili olmayı da planlayan Kemal, öylesine bir yazar olmak istemez. Daima gerçeklerden söz eden ve tarafsız kalmayı bilen bir yazar olmayı düşünür. Gazeteciliği bir basamak olarak görmeyip devamlı bir meslek olarak seçtiğini belirtse de gazetecilikten sonra milletvekilliğine adaylığını koymayı hayal etmeyi de ihmal etmez.

Tayfunlar Estikçe'de Arda Çaba, *Elveda Ankara*'da Yıldız, *Ölmeye Yatmak*'ta Aydın, *Cinsel Oyun*'daki Rıfkı ve *Aşka Uyanmak*'ın ismi verilmeyen yazarı da tıpkı *Saat Altıda Gel*'deki Kemal gibi iyi bir gazetecinin ya da yazarın nasıl olması gerektiğini ifade eder. *Cinsel Oyun*'da beş altı yıldır gazetecilik yaptığını belirten Rıfkı; günlük politikadan uzak, ekonomi ve ticaret üzerine bir gazetede çalışır. Ona göre gazetecilik, her deliğe girip çıkmayı becerebilenlerin işidir.

Enver Yorulmaz'ın *Tayfunlar Estikçe* romanında Arda, bir gazeteci veya yazarın kimliğini saklı tutarak olayların içine girip bizzat yaşamasıyla başarıya ulaşabileceğine, yazar ve gazetecilerin amacının topluma hizmet etmek olduğuna, halk için uğraş verenlerin de şan ya da şöhrete gereksiniminin olmaması gerektiğine inanır. Arda'ya göre hem gazeteciler hem de yazarlar, bir ordunun rütbesiz erleri gibi çalışmak zorundadırlar. Her konuyu doğal yönüyle saptamak ancak bu şekilde gerçekleşebilir. Öyle ki gazeteci olduğu belirtilirse insanlar değişerek konuları gerçek dışı verebilirler. Mesleğe ilk adım attığında gerçekleri savunduğu için “*Senin neyine gerek toplumsal sorunlarla uğraşmak?*”⁹²² diyen birçok insan, Arda'ya saldırır. Halkın uyanmasını istemeyenler, kurdukları tezgâhları yürütmeye bakarlar. Gazeteciliği meslek olarak seçmesine rağmen bu alanda iş bulamadığı için memurluk yapan Arda, düzenin çarkına kapılıp başka bir yere itilse de yılmaz. Eli kolu bağlı oturmak istemeyen genç adam, savaşı hangi koşullarda olursa olsun bırakmaması gerektiğine inanır. İdealist bir genç olarak içi insan ve ülke sevgisiyle dolu olan Arda, toplumsal yararlar uğruna canını bile feda etmeye hazırdır. Ulus olarak dünya halkları arasında saygın bir yere ulaşmak için de halkın bilinçlenmesi gerekir. Halkı bilinçlendirecek olan da gazetecidir. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu

⁹²¹ Çetin, a.g.e., 1965, 8.

⁹²² Yorulmaz, a.g.e., 1989, 164.

mezunu olmasına rağmen yazmanın başlı başına bir emek istediğini ve bu yeteneğe öğrenim yapmakla ulaşılabileceğini düşünmeyen Arda'ya göre kişi, kendi çabası ve becerisiyle ürünler ortaya koyar. Okul, herkese her şeyi verebilen bir eğitim merkezi niteliğini bazı zamanlarda ortaya koymaz; önemli olan bir insanın kendi kendini yetiştirebilmesidir. Yıllardır yazmasına rağmen kendini hâlâ yeterli görmeyen gazeteci, gücünün yeteceği, yaşantısının ereceği zamana dek yazmayı ister. Yeni bir savaşın tohumlarını dağıtmak için gazetecilerin yazması ve mücadele vermesi gerekir. Kendini ezilen insanların vicdanının yarattığını düşünen Arda, halkın sesi olamadıktan sonra hiçbir işe yaramayacağını, kalemini yasalar çerçevesinde ve akıllıca kullanmaya çalıştığını dile getirir. Bununla birlikte gerçekleri dile getiren her gazetecinin kısıtlandığını ve hatta tutuklandığını belirterek düşünce ve fikre, daha doğrusu akla sınır konulan bir ülkede özgürlükten söz etmenin anlamsız olduğunu savunur. İnsanın insanca ve hakça yaşayabilmesi yolunda uğraş verenlerin, alkış toplamaya ihtiyacı olmadığına inana Arda ise, gazetecilerin kavgasını verirken rütbe veya kişisel çıkar peşinden koşmadığını, tüm çabalarının ulusun mutluluğu için olduğunu “«Bazıları tokken, ötekiler aç gezmesin» diyoruz. «Herkes, hiçbir ayırımı tutulmadan, yasalar karşısında eşit olsun» diyoruz. Budur bizim kavgamız.”⁹²³ sözleriyle ifade eder. Gazetecinin tüm çabası, insanların adaletli bir düzen içinde yaşaması olduğuna göre yasalara ters düşmenin bu direniş karşısında önemi yoktur. Gazetecilikte başarıya gitmenin yolu sabırlı, metanetli, azimli, kararlı, yürekli ve inançlı olmaktan geçer. “Bazı önemli konulara karşı direniş göstermenin çaresizliğini anlayıp ve doğaya boyun eğerek, ben de belirli ve aynı kalıplara göre mi yaşantımı sürdürmeliydim? Aksak yönlerini gördüğüm şu toplumsal yaşantının tüm hastalıklarına kör mü bakmalıydım? «Böyle gelmiş böyle gider» mi demeliydim, ben de?”⁹²⁴ diyerek bazen umutsuzluğa kapıldığını ve kendine bu tür sorular sorduğunu anlatan Arda, yine de vazgeçmez. Okuyup yazmanın, dolu dolu olan bir insana bazı zamanlarda yetersiz gelebileceğini söyleyen gazeteci, umutsuzluğa kapıldığı bu zamanlarda hüngür hüngür ağlamanın bir gereksinim olduğunu savunur. Deşarj olabilmek için şarkı söylemenin, bağırıp çağırmanın, küfretmenin, gülüp oynamanın ya da kendini başka işlere vermenin yeterli olmadığı zamanlarda ağlamak da gerekir.

Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanında Aydın, iyi bir gazetecinin gördüğü her olayın her cephesini, hatta görünmeyen cephesini bile iyi aksettirebilen insan olduğunu

⁹²³ Yorulmaz, a.g.e., 1989, 177.

⁹²⁴ Yorulmaz, a.g.e., 1989, 181-182.

savunur. Aynı zamanda gazetecilerin istediği her yere kolayca girip çıktığını, her şeyden haberi olduğunu, kültürlerinin ve bilgilerinin çok olduğunu düşünür ve bu yüzden gazetecilik yapmaya karar verir. Hatta kendi gazetesi olduğu takdirde hariciyecilik mesleğini seçmekten dahi vazgeçebileceğini belirtir. Çünkü insan büyük bir gazetenin sahibi ve iyi de bir gazeteci olunca zaten sık sık farklı memleketleri görebilir. Gazetede yazılarının adıyla çıkmasını çok isteyen Aydın, bu sayede Mülkiye'deki kız arkadaşlarını da etkileyebileceğine inanır.

Ahmed Günbay Yıldız'ın *Aşka Uyanmak* romanında yazarın sadece takdir toplamak için eser yazmaması gerektiği ve fikirlerin muhaliflerinin de olduğu belirtilir. Romanda ismi verilmeyen bir yazara göre yazarlar, inancın engin derinliklerinde dolaşarak insanlara hizmet etmelidir. Bu mesleğe şöhret, para ve kadınlar için başladığını söyleyen yazar için yazarlığının ilk dönemlerinde filmlerde oynamak, tiyatrodan sahneye çıkmak, radyodan seslenmek, kalabalıkların dikkatle baktığı mikrofonun başında olmak ya da toplumlara dalgalandırmak önemlidir. Bir süre sonra bu isteklerine baktığında bunları isteyen nefsi olduğunu görerek âşık olduğu bu tutkulara karşı tavır alır. Arzularının peşinden koştukça biraz daha bunalan yazar, düşüncelerini kaydederek beğenmediği düşüncelerini ısrarla araştırıp yazar ve sonunda da bu gayreti, onun belli bir noktaya gelmesini sağlar. Kendine göre gerçeği yakaladığına inanır ve inandığı gibi de yazar. Nasıl duasz sofr olmazsa maneviyatsız bir edebiyat da olmaz.

Yusuf Sinan Tanyıldız'ın *Elveda Ankara* romanına baktığımızda “Ben tencere tava için gazeteci olmadım. (...) karşında senin yetiştirdiğin dürüst bir gazeteci var. Çanak yalayıcısı yok.”⁹²⁵ diyen Yıldız, bir gazetecinin halkın sorunlarını yansıtan, dürüst bir insan olması gerektiğine inanır. Gazeteci, kendi çıkarlarından ziyade halkın çıkarlarını göz önünde bulundurmalı ve halkın karşılaştığı sorunları en doğru biçimde kamuoyuna yansıtmalıdır.

Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanındaki Selim ise kitapların önsöz kısımlarına takılır. Kitaplara ithaflar yazmak, kitapların beğenilen satırlarının altını çizmek ya da sayfaların kenarına düşüncelerini not almak Selim'e kendini ele vermek, insanların ortasında çırılçıplak kalmak gibi gelir. İnsanların kitaplara birtakım çizgiler çizmeye ve kelimeler yazmaya hakkı yoktur. Herkesin düşünebileceği satırları yazmak saçmadır. Her

⁹²⁵ Tanyıldız, a.g.e., 2000, 206.

insanın kendine özgü düşüncesi gizli kalmalıdır, insan bu düşünceleri yalnızca kendi bilmelidir. Kitapların önsöz kısmında takıldığından, bu kısımdaki çoğu açıklamayı anlayamadığından ve sürekli önsözde takıldığı için girişe dahi ilerleyemediğinden yakınan Selim, önsözler sayesinde bütün yazarların ailelerini tanıdığından, onlarla artık akraba gibi olduklarından, ilk hayal kırıklıklarına birlikte üzülüp ilk başarılarının tadını birlikte çıkardıklarından, bütün aşklarını ezberlediğinden bahseder. Özellikle yazarların ilk kitaplarında çektikleri güçlüklerle yakından ilgilenir. Çünkü yazarların hayatlarının bu bölümlerini kendi yaşantısına daha uygun bulur. Yazarların başarısız yıllarının hikâyesine kendini oldukça kaptıran Selim, yazarların başarısızlıklarını okurken sonradan meşhur olduklarını unutarak onlara, dolayısıyla da kendine acır. Yazarların başarıyı yakaladıktan sonra uzun uzun ne yaptıklarını anlatmaya kalktıklarından sevimsiz olduklarını düşünür. Hangi kitabı okursa okusun “Hayatı ve Eserleri” kısmının sürekli karşısına çıktığını ve bu kısmı okumaktan yine de bıkmadığı söyler. Üstelik sanki önceden yazarın hayatı ve eserlerini bilmiyormuş gibi davranarak bu kısımları okurken heyecanlanır bile. Ancak yazarlar arasında bir birliğin bulunmaması Selim’i yorar. Hiç olmazsa önsözleri yazanlar, ona göre yılda bir kere toplanmalı ve aralarında ortak eserler tespit etmelidir. Zira bir önsözde yazarın istediği cümleyi bulana kadar çok uğraştığından bahsediliyorken diğer önsözde aynı yazarın coşkun bir ırmak gibi yazdığı anlatılır. Dolayısıyla bu durum, üzücüdür ve bu üzücü durumun önüne geçmek amacıyla bir önsöz yazarı olup yalnızca önsözler yazmayı, bunu daha önce kimsenin düşünmediği için de meşhur olacağını dahi düşünen Selim, “*Olmayan romanların yazarı Selim Işık için önsözler yazacağım.*”⁹²⁶ diyerek kendi önsözünü yazıp her önsözde okuyucunun karşısına değişik bir kişilikle çıkmayı böylece on bin yazar kadar güçlü olmayı ister. Bazı önsözlerde başarısız bir yazar olup ilk eserinin ilgi görmemesi üzerine ümitsizliğe kapılıp intihar etmeyi, bazen meşhur olduğu hâlde anlaşılmamış olmanın ızdırabını duyup insanlardan kaçmayı düşünür.

“*Önsözcülükte o kadar meşhur olacağım ki ayrıca, gerçek yazarlar, yani, eserlerinin önsözden sonraki kısmı da var olan yazarlar da yalnız bana yazdıracaklar önsözlerini.*”⁹²⁷ diyen Selim, böylelikle okumuş olduğu önsözlerden edindiği bilgilerin boşa gitmeyeceğine, dünya çapında bir önsöz yazarı olacağına, edebiyat dünyasında binlerce yıldır eksikliği duyulan bir yaratıcının ortaya çıkacağına inanır. Sevdği yazarlara karşı korkuyla karışık bir saygı duyan Selim, aynı zamanda onları günlük basit olayların

⁹²⁶ Atay, a.g.e., 2011, 394.

⁹²⁷ Atay, a.g.e., 2011, 397.

kahramanı olarak gösterip alay etmekten de kendini alamaz. Bu yazarları, hayalinde gülünç durumlara düşürerek kendilerini beğenmelerine engel olmaya çalışan genç adam, “*Hepsinin yer aldığı bir roman yazacağım ve burunlarından getireceğim: bana yaptıklarını ödeteceğim onlara.*”⁹²⁸ sözleriyle yazarların kendini beğenme durumlarından rahatsızlık duyduğunu belirtse de bütün yazarlar gibi ünlü olma arzusu da taşır. Birçok yazarı eleştirmesine rağmen yazarlar hakkında başkasına söz söyletmeyen Selim, okuduğu bir yazar beğenilmeyince hemen kavga çıkarır. Siyasî düşüncelerinde kararsızlık gösteren ve gençlik inançlarını reddeden yazarları da affetmez. Zira düşünce namusu adını verdiği düşüncelerdeki istikrar onun için önemlidir. Bu nedenle birçok yazarı okumaz. Selim, kitaplardaki olayların hayal ürünü olduğunu unutup kendini bu olaylara kaptıran okuyuculara da oldukça çok kızar. Ona göre okunanlar, yazarın kafasından çıkar ve gerçekte kitaplarda bahsedilen güzellikler yoktur. Bütün güzellikler, hayal gücündedir. Lev Nikolayeviç Tolstoy’un “Düşündüklerinizi yazmaya değer bulmuyorsanız yazmayın.” görüşüne katılmayan Selim, yazma eyleminin ancak kendini ilgilendirdiğini, yazdığını ve yazmaktan vazgeçmeyeceğini belirtir. İnsanların sezgilerini ispatlamasının zor olduğunu düşünür ve asıllarını okumadan sonsuz şiirlerin yazılamayacağına inanır.

Bazı roman kişileri de şiir hakkındaki düşüncelerini ifade ederek şairliğe olan bakış açılarını yansıtır. Adalet Ağaoğlu’nun *Ölmeye Yatmak* romanında edebiyata meraklı olan ve şiir yazan Ali, dergilerin içinde şiirlere de yer verilmesine sevinir. Dergide ilk okuduğu metinler, şiirlerdir. Fakat milliyetçi şiirlerden fazla tat almayan Ali, bu tür şiirlerin yüreğini ısıtmadığını söyler ve bunları okumaya çalışırken kim olduklarını bilmediği birtakım adamları kızgın köpükler saçarak öldürmeye gider gibi hisseder.

Aysel Özakin’in *Alnında Mavi Kuşlar*’ındaki Gazeteci Sinan’a göre ise bir şiir, özgün olmalıdır. Şiir; duygularla, imajlarla, küçük ama can alıcı ayrıntılarla yazılır. Şiirin bir gizliliği, bir fısıltısı, ayrı bir sesi, büyü, kendi gerçekliği vardır. Slogancılığın ve özentinin olduğu yerde şiir olmaz. Her şairin ayrı bir sesi vardır. Bir şair, ancak kendini anlattığı ve içten olduğu zaman iyi şiir yazabilir. Sinan, Armağan’ın burjuva insanlardan nefret ederek işçi sınıfının yanında yer almasına karşı çıkar. Sinan için önemli olan insanları tanıyabilmektir. Sinan, “*Ben bir burjuvayı da sevebilirim. Onun insanlığını sevebilirim. Sınıfsal konumuna karşı olabilirim ama bir insanın bazı değerleri varsa onu*

⁹²⁸ Atay, a.g.e., 2011, 395-396.

sevebilirim.”⁹²⁹ diyerek Armağan’ın işçisinden burjuvasına kadar bütün insanları tanırsa daha devrimci şiirler yazabileceğine inanır. Bir dönem şiir yazan Ömer’e göre şiir, saklılıktan ve utançtan doğar. Bu gizli duygulara yalnızca şiir kucak açar. Herkesten kaçırılan duygular, şiire teslim edilir. Şiir; içine sokulan, bakışlara girip yerleşen, duyulan sesleri değiştiren bir duygudur. Ömer, en yalnız anlarında şiire kavuşur ve şiire kavuşmak için de ağaç altlarında, kıyıda, ince yağmurda, balıkçıların yanında dolaşmayı sever. Yalnızlık, kendi acısı, öteki insanların acısı, hayatın zor kavranışının verdiği bunalım, yakın bir insana duyulan ince özlem, insanları mutlu görme isteği önce ayrı renkler gibi Ömer’in duygularına yerleşir, sonra ise bu duyguların kaynaşmasından şiir oluşur.

Tahir Abacı’nın 12 Mart öncesi Anadolu’sunun atmosferini Semih Viran, Oktay Şenlik, Ahmet Zor, Çetin Sine, Kemal Yaşamış aracılığıyla tasvir ettiği romanı *İkinci Adım*’da şiir alanında iddiası olmadığını söyleyen Şair Muhittin Yerli de bir şairin içinden geldiği gibi yazması gerektiğini düşünür ve halkın bu tarz şiirleri daha iyi anladığını belirtir. Amacı aruzu gerçek Türkçe ile bağdaştırmak olan şair Kaplan Duyarlı ise şiirin bir müzikalite meselesi olduğuna inanır.

3.2.2.4. Gazete patronlarının basın hayatına ve basın çalışanlarına dair görüşleri

Refik Erduran’ın yedi bölümden oluşan romanı *Yağmur Duası*’nda Ferhat Gürz’ün çalıştığı gazetenin patronu Şevki Bey, gazetesinde çıkan yazılarla halkın dikkatini çekip gazete satışlarını arttırmak istediği için muhabirlerini yalan yazılar yazmaya zorlar ve bunu halkın da istediğini savunur. Yani “*Gazete patronu, halkın bunların uydurma röportaj olduğunu bilmelerine rağmen yine de ne yazılmış diye merak ettikleri için okuduklarını düşünmektedir.*”⁹³⁰ Bir hayır müessesesi işletmediğini söyleyen Şevki Bey için insanlar, gazetede toplumsal bir konu olan köy kalkınmasından ziyade vakit geçirmelerini sağlayacak eğlenceli konular görmek ister. Aynı zamanda Türk insanının Batı’ya düşkün olduğunu ve Batılı bir insanın övgüsünün onlar için ne derece önemli olduğunu “«(...) ‘*Tenkid Kralı Mayer Türkiye’yi beğendi.*’ *filân diye yazabilirsek iyi olur. Bizim halk bayılıyor ecnebler tarafından pohpohlanmağa.*»”⁹³¹ sözleriyle açıklar. Şevki Bey, halka

⁹²⁹ Özakin, a.g.e., 2007, 114.

⁹³⁰ Atabek, a.g.e., 2008, 171.

⁹³¹ Erduran, a.g.e., 1974, 20.

onların istediği tozpembe dünyayı sunarak hem halkı eğlendirdiklerini hem de gazetesinin para kazandığını düşünür.

Şaban Erik'in tek arzusu gazetecilik yapmak olan Hikmet'in gazeteci olduktan sonra içine girmek için çabaladığı bu ortamın düşünüyü kurduğu gibi bir dünya olmamasından dolayı yaşadığı sıkıntılardan bahsettiği *Çırpınmalar* romanında Hikmet'in çalıştığı gazetesinin sahibi İlhan Dirsek de Şevki Bey gibi basına ve çalışanlara tiraj penceresinden bakar. En iyi gazetecinin kâğıdı hiç lekelemeden satan olduğunu söyler. Memlekette çıkan gazetelerin yarısı satılmaz. “(...) biz kimsenin canını sıkıyoruz. Ne ona yuh çekiyoruz; ne buna yaşa diye bağırıyoruz.”⁹³² diyen İlhan Bey, kendilerinin kazanmak için gayret sarf ettiklerinden ve suya sabuna dokunmadan, çıkan gazetelerdeki haberleri alıp biraz değiştirerek gazete çıkarmanın en mantıklı davranış olduğundan bahseder. Ciddi bir yazı, kimse tarafından ilgi çekip okunmaz. Dolayısıyla gazetesinin satması için ciddi yazılarla değil, çıplak kadın fotoğrafları ya da ilanlarla doldurulması gerek. Gazeteciliğe başladıktan sonra kendini yedi kat gökyüzüne çıkmış gibi hissedenden Hikmet, patronunun bu düşüncelerine katılmadığından ve istediği gibi yazamadığından dolayı bir süre sonra çalıştığı gazeteden ayrılır. Kitap yazmak, Hikmet için çok önemlidir. Öyle ki bu zevki, Hz. Süleyman'ın hazinelerine dahi değişmeyeceğini belirten Hikmet için mühim olan, yazdığı eserlerin Babiâli vitrinlerinde yer almasıdır.

Enver Yorulmaz'ın *Tayfunlar Estikçe* romanında Arda'nın patronu Kadri Bey ise, gazetecileri sahneye çıkan sanatçılara benzetir. Nasıl sanatçılar, izleyicilerden alkış toplamak için ne yetenekleri varsa ortaya koyuyorlarsa yazma uğraşını verenler de takdirden başka bir şey beklemeler.

Sevinç Çokum'un *Karanlığa Direnen Yıldız*'ında gazete sahibi Veysel; *Yağmur Duası*'ndaki Şevki Bey, *Çırpınmalar*'daki İlhan Dirsek ve *Tayfunlar Estikçe*'deki Kadri Bey'in aksine başka bir konuya değinir ve iyi bir basın çalışanının hangi özelliklere sahip olması gerektiği üzerinde durur. Veysel, her makale yazanın gazeteci olamayacağını düşünür. Çünkü gazete dili, başka bir şeydir ve gazeteciler, aradaki farkı zamanla anlarlar. Halkın ilgileri ve gelen mektuplar, hangi kesim neyi bekliyor ve nasıl yazmanı istiyor sorularının cevabını verir. Gazeteci, doğruları ve yanlışları kendi akıl ve iradesiyle seçer. Hiçbir şey, ilk çıktığındaki rengini aynıyla koruyamaz. Öyle ki nasıl kadifenin havı

⁹³² Erik, a.g.e., 1960, 72.

gidiyorsa veya ipeğin parıltısı sönüyorsa fikirler de kullanıldıkça yahut durduğu yerde eskir. Bir yazarın kendine öncelikle önder seçmesi ve bir çevresinin olması gerekir. Asırlar önce söylenmiş bir söz, bugün eskimemişse o sözün değeri vardır.

3.2.2.5. Basın çalışanlarının gözünden halk ve toplumsal olaylar

Toplum, gazeteci ve yazarlara karşı olumlu ya da olumsuz birçok anlam yükler. Nasıl gazetecinin ve yazarın toplumun gözünde bir yeri varsa basın çalışanlarının da hem toplumdaki insanlar hakkında sahip olduğu bir fikri hem de toplumsal ya da siyasal olaylar hakkında düşünceleri vardır.

Hilmi Ziya Ülken'in *Yarım Adam* romanında kuvvetini, işçi ve köylüden alacak bir fikre adanarak toplumsal nitelikli yazılar yazan fakat etrafında güçlü ve cesaretli köylü ya da işçilerden ziyade cüretini kaybetmiş memur ve kuruntulu insanlar gören Demir, yaptığıının çamur üstüne bina kurmak olduğunu bilir. Demir için etrafındaki her şey temelsizdir ve bu yüzden temelsiz olan her duygu ya da fikir dalgalarla sürüklenip gitmeye mahkûmdur. Gelir sahipleri sosyalist, işçiler dindardır; aydınlar mistik, halk ilme hevesli, askerler tüccar, tüccarlar siyasî, haydutlar itibarlı, halkın ileri gelenleri mahkeme kapılarındadır. Yani Demir'e göre hiçbir şey yerli yerinde değildir. Bütün işler yer değiştirmiştir ve kendi anlatımıyla “(...) hiçbir şey eksik olmadığı halde kötü ruhlu bir cin sanki onları birer birer çıkarıp kendinin olmayan yere götürmüştü.”⁹³³ Demir, halkın içinde bulunduğu durumu “hercümerç” kelimesiyle ifade eder. Hem halkın hem de onların düşünceleri, bir yangından kurtarılan eşya gibi karmakarışık ve üst üste istiflenmiş bir şekildedir. “(...) ıstırapın hakikatini görmek için evvela afyonun hükmünden kurtulmalı.”⁹³⁴ diyen Demir, acı duyanların bir safta yürümeyi öğrendiği ve birbirlerini tanıdığı gün, hakikatle karşılaşarak rüyadan uyanabileceklerini savunur. Şu anda hem kendi hem de insanlar, birbirine sığınan yarım adamlar gibi aynı acze sığınır. Ancak her şeye karşın yeni bir hayata adım atmak ve akıntıya kürek çekmemek ister. İnsanların bütün dağınıklığına rağmen halk içinde yaşayıp halkın sevgisine güvenmenin çok büyük bir kuvvet olduğuna inanır.

⁹³³ Ülken, a.g.e., 2012, 299.

⁹³⁴ Ülken, a.g.e., 2012, 299.

Demir gibi oturmamış bir düzende ve fikirleri gelişmemiş insanlarla yaşadığını düşünen bir diğer isim, Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası* romanındaki Turgut'tur. 1960'lı yıllarda, 27 Mayıs Darbesi öncesinde hem ülkenin hem de halkın içinde bulunduğu durum, yalnız gazeteciler tarafından değil yazar ve şairler tarafından da eleştiri yağmuruna tutulur. Sanatçı olduğundan güzellikler adamı olduğunu belirten Şair Turgut, çevresindeki her şeyin çamurlu ve pis olduğu bu hayatı sevmez. Ona göre her şey saçma, korkunç ve tekdüze bir sayıklamayı andırır. Böylesine kötü bir dönemde kurulan hayaller içinde boğulur. Bununla birlikte yazarların bir kerede, her şeyi yerli yerine oturmuş bir iki mısra çıkarmalarının güç olduğunu düşünür. Gayet seyrek, güç, çapraz bulmaca çözermiş gibi kelime kelime yazan Turgut'un şimdiye kadar yazdıkları taş çatlasa iki yüz kelimeyi geçmez. Şiirlerinin bazılarını beşer onar sayfalık birkaç broşürde toplayıp yayınlarak satılmayıp kitapçılarda çürümelerini engellediğine inanır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanındaki Edip Münir, *Yarım Adam*'daki Demir ve *Kurtlar Sofrası*'ndaki Turgut'un bahsini ettiği insanların zaafalarını kullanan bir gazetecidir. Onları birbirine düşüren ve bu hadiselerden bir haber oluşturan Edip Münir, modern hayatta o kadar duygulu olunmaması gerektiğini söyler. Çünkü ona göre önündeki her lokmanın çıktığı yer düşünülürse hiçbir şey yenmez. Edip, insanları birbirine düşürerek ve hatta birbirini öldürmesini sağlayarak bu olayı haber konusu yapar ve bundan zerre kadar pişmanlık duymaz. Kanlı macera diye isimlendirdiği hadise sonucu karnını doyurduğunu, maddî manevî başka insanlara kıymadan para kazanamayacağını düşünür. Aynı zamanda okuyucuların tuhafliklara, paradoksal şeylere, sözlerdeki birbirini tutmazlığa, karşıtlığa, güzel çirkin nasıl olursa olsun değişikliğe önem verdiğini savunur. Çünkü tartışmaya sebep olan yazılar, çok okunur.

Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* romanındaki Kâmil Bey ve Aydoğan Önel'un polisiye romanı *Dördüncü Kurşun*'daki Tuğrul ise gazete okurları hakkındaki düşüncelerini ifade ederek okurların bencil olduğu ve kendilerinde merak uyandıran olaylara karşı özel bir ilgilerinin olduğu üzerinde durulur. *Esir Şehrin İnsanları*'nda Kâmil Bey'in çalıştığı gazeteye “Muhterem gazetenizi her hafta dört gözle bekliyorum. Yazılarınızı severek okuyorum.”⁹³⁵ dedikten sonra dertlerini söyleyip şikâyetlerinin basılmasını rica eden mektuplar gelir. Okuyucu, aldığı ya da sürekli olarak aldığını iddia ettiği gazete veya dergiye herhangi bir şikâyetini bastırmak için para veren kalabalıktan

⁹³⁵ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 178.

ibarettir. Bunun dışında öteki yazıları umursayan yoktur. Memleketi üstünkörü de olsa gezmedikleri için yazılarında yanlışlıklar yapan birçok gazeteci ve gazetecilerin bu yanlışlarını gören birçok okuyucu vardır. Ancak okuyucular için kendi kişisel meselelerinden başka konuları yalanlamak ya da doğrulamak önemli değildir. Okumuş vatandaşların yüzde ölçüsünün çok düşük olduğu memleketinde basılmış yazıya bir çeşit keramet konduran insanlar, bu yazılara hikmetinden sual etmeyi göze alamazlar. Bununla birlikte *Dördüncü Kurşun*'da polis muhabirliği yapan Tuğrul, gazetede kapıcıdan yazı işleri müdürüne kadar herkesin polis haberlerine karşı daima özel bir alaka duyduğunu düşünür. Tuğrul, matbaaya girer girmez Müracaat Memuru Hulûsi dahi Tuğrul'a selam verdikten sonra polis haberleriyle alakalı sualler sorarak katillerin yakalanıp yakalanmadığı konusunda bilgi ister ve günün haberiyle ilgili yorum yapar.

Oktay Rifat'ın 1975 Türkiye'sinin İstanbul'unda yaşanan olaylardan kesitlerin verildiği *Bir Kadının Penceresinden*'deki Bedri, kendi işinden ötesini bilmeyen uzman devrimcilerin topluma fayda değil, zarar verdiğini söyler. Ülkesindeki yasaların doğruluğundan kuşkulu olan Bedri'ye göre her toplumda barışçılar da denilen mazlumlar ve kavgacılar dediği çıkarıcılar vardır. Mazlumlar yani boynu bükükler, hayat içinde savaşırlar ve kuzu kuzu yaşayıp giderler. Çıkarıcılar yani kavgacılar ise, hayatları boyunca daima bir çekişme içindedirler. İnsanların toplumsal sorunlarla ilgilenirken kişisel sorunları unuttuğunu düşünen Bedri için köyden kente herkesin türlü türlü ruhsal sorunları vardır.

Yasaları eleştiren gazeteciler arasında Afet İlgaç'ın *Aşamalar* romanındaki yazar Hakkı Kotar da vardır. Ona göre yasalar, bir yığın aydının, yazarın, suçsuz insanın tutuklanmasına sebep olarak onları işsiz, aç koymuştur. Dolayısıyla da toplum içinde eşitsizlikleri ve kötülükleri yaratmıştır.

Hikmet Erhan Bener'in sendikalar, eylemler ve polisin baskısı gibi birçok toplumsal konu üzerinde durduğu romanı *Ortadakiler*'deki gazeteci Rüçhan ise; işçi sınıfı, emekçiler ve dar gelirlilerin zararına kendine çıkar sağlamayı başaran sanayi burjuvazisinin; anayasanın tam uygulanmasını, sosyal adaletin gerçekleştirilmesini, faşizme karşı savaşımayı ve halk kütlelerinin insanca yaşamasını istemesinin akıllıca olmadığını savunur. İşçi ve köylüyü bilinçlendirmenin aydınların birinci vazifesi olduğuna inanan gazeteci,

bunun için ellerinde bir yayın organının bulunması gerektiğini ve bu yayın organıyla bütün gerçekleri duyurmayı düşünür.

Rüçhan gibi toplumsal ayrımcılığı ve bürokrasiyi eleştiren isimlerden biri de, Cevdet Kudret'in *Havada Bulut Yok* romandaki Süleyman'dır. Süleyman, asıl sorunun yoksullara yardım etmekten değil yoksulluğu ortadan kaldırmak olduğunu düşünerek insanlara yardım yapılması yerine bir örgüte bağlanarak çalıştırılması gerektiğini ifade eder:

*“Yoksulluk kalkmazmış. Yoksul olmayan herkes böyle söylüyor. Süleyman düşündü: ‘Acaba bu insanlara yardım yapılacağına, hepsi bir örgüte bağlanıp çalıştırılsa, genel servete hiçbir şey kalmadan başıboş oturup hazır yiyeceklerine verimli hale getirilseler yoksulluk yine sürüp gider mi? Hiç sanmıyorum. Hem bu, ahlak sorununu da kökünden çözer: çalışmadan yaşamak, sadaka ile geçinmek, dilencilik etmek düşüncesi yerine, yaşamak için çalışmak gerektiğini anlatır. Yeter ki bunlara çalışacak iş bulunsun. İş, iş, nerede bu Zümrüdüanka kuşu?.. Bir yanda insan eli değmemiş topraklar, işlenecek madenler, her yağmurda köyleri basan başıboş sular; öbür yanda işsiz, aç, sefil insanlar... Bir şey yapılırsa da, bu ayrı ayrı duran iki cevher bir araya getirilse, ikisi birbirine sıkı sıkıya bağlansa... Yoksulluk nasıl kalkarmış? İşsizliği kaldırdığın zaman yoksulluk da kendiliğinden kalkar. Bunlara, özgür insan oldukları konusunda bayramdan bayrama nutuklar söylüyoruz; evet, yoksulluğun tutsağı özgür insanlar... Çalıştığı zaman kırsağında bir iki lokma bir şey giren, iş bulamayınca sadece özgürlük havasıyla beslenen özgürler sürüsü... İşler sona erince atı, ineği, öküzü beslemeyi düşünmüyorsunuz, fakat insanı?.. Hayır... Eskiden toprağa bağlı köleler varmış; toprak sahibi olanları iş zamanı çalıştırır, iş bitince de yine beslemiş... İnsanları aç bırakmak için mi kölelikten kurtardık?.. Çalışkan, tokgözlü, zeki, dayanıklı Anadolu insanı, ne aç ve boş oturmayca, ne de sadakayla yaşamaya layık değildir.”*⁹³⁶

Toplumu ilgilendiren meseleler üzerine derinlemesine düşünerek Anadolu’da gördüğü yoksulluk karşısına dikilip bu çaresiz insanlara yardım edebilmek için Halkevi ile gece gündüz çalışır. Okul müdürünün ve kendini aydın diye isimlendiren diğer insanların, *“Biz ne diye kafamızı yoralım? Bizim yerimize onlar düşünür, emir verir, biz de yaparız.”*⁹³⁷ mantığıyla hareket ettiklerini eleştiren idealist öğretmen, toplumu bilgilendirmek ve bilinçlendirmekle vazifeli basın organlarının vatandaşın sorunlarına yer vererek onlara rehberlik etmek yerine sadece katili bulunmayan önemli cinayetler, dedikodu uyandıran büyük yolsuzluklar ve yedinci kocasından nasıl ayrıldığını anlatan sinema yıldızlarına yer vermesini de eleştirir.

Mustafa Narince’nin Çile ve Kadir aracılığıyla toplumsal sorunlara değindiği *Hata* romanının merkezî kişisi Kadir de *Ortakiler*’deki Rüçhan gibi eğitimin önemine ve insanların bilinçlendirilmesi gerektiğine değinir. *Hata* romanında İstanbul’dan İzmir’e

⁹³⁶ Solok, a.g.e., 2012, 219.

⁹³⁷ Solok, a.g.e., 2012, 74.

giderek burada kötü yola düşen kadınların kötü yola düşme nedenlerini gazetede yazmak amacıyla bir araştırmaya başlayan Kadir, kötü hayat yaşamına alışan kişinin onlardan geçinen tüketiciler tarafından etrafının sarıldığını görür. Temel kurallardaki eğitim eksikliği, anne, baba ve çocuklar arasındaki kopukluk hayalciliği getirmiştir. Eğitim eksikliğinin verdiği güçsüzlükle ve ekonomik sıkıntı karşısındaki dirençsizlikle kadınlar, bu yolu seçmek zorunda bırakılmışlardır. Giyim, para ve yiyeceğin üçünün de tehlikeli olduğuna inanan Kadir, bu üç kavramın cezbediği kadınların yollarından saparak kötü bir hayata doğru yelken açtığı sonucuna ulaşır. Araştırmasını yaparken uyuyamayan genç gazeteci, sürekli kendisi dâhil toplumda hata yapan insanların hangi karamsarlıklar içerisinde yaşamını sürdürdüğünü düşünür. Kadir de hayatı boyunca hatalar yapmış ve yaptığı hataların izlerini uzun bir müddet kapatamamıştır. Toplumun genellikle çoğunun dengesiz bir şekilde sürdürdüğü yaşamı, dengeli bir şekle dönüştürülmeye çalışılmalıdır. Bu doğrultuda ailelere uzmanlar tarafından eğitimler verilmeli ve yaralar günden güne hafifletilmelidir. Çünkü eğitimsiz kişi, bilinçsiz hayaller peşinde sürüklenerek yıllarca azap çekmesine rağmen kendisinden sonra gelecekleri de bilinçsiz bir çıkmaza sürükler. Hayatı boyunca her insan hata yapabilir. Önemli olan hatanın vermiş olduğu bunalımlardan bir an önce kurtulup yapılan hataları topluma mal etmek yerine dengesizlikleri yoluna koymaktır.

Enver Yorulmaz'ın *Tayfunlar Estikçe* romanındaki Arda'ya göre insanların bencilliği ve sorumsuzca davranmayı bir kenara bırakıp kendi birikimlerinde olan yararlı bilgileri birbirlerine öğretmeleri gerekir. Halkın yeteri kadar okuma isteği olmadığı için gazetelere gereken değer verilmez. Her evde bir kitaplığın olmasının şart olduğunu düşünen Arda için sokaklar, maceracı kitaplar yerine toplumsal sorunlara yer veren yapıtlarla donatılmalıdır. Böylece küçüğünden büyüğüne herkes eğitim savaşına eylemsel olarak katılıp geri kalmışlığın, sömürülmenin ve dışa bağımlı yaşamının nedenini anlamalıdır. İnsanların politik görüşü ne olursa olsun tüm insanlar, bilimin emrettiği doğrultuda davranmalı ve iyi bir düzen için aynı kavgayı vermelidir. Ülkenin ve halkın aydın ve mutlu geleceği için insanların birleşmesi gerekir. İnsan sevgisi her şeyin başında gelmelidir ve hoşgörü herkesin temel ögesi, fedakârlık ise felsefesi olmalıdır. Lafla ne milliyetçilik ne kutsiyetçilik ne de devrimcilik yapılabilir. Temel kavramını tüm insanların mutluluğu ve saadetine dayandırmayan hiçbir politik görüş, sürekli ve kalıcı bir düzen getiremez. Silahlarla ilgili gelişmeler dışında ortaya konulan her yeniliği kabul edemeyen politik düzen ilerici olamaz. Bilinmeyi araştırıp bulmak insanların görevidir ve öldürmekle, ulusal serveti yakıp yıkmakla, kalıplaşmış sloganları tekrarlamakla bir yere varılamaz. Eğitim ve

kültür düzeyinin yükselmesi, değer yargılarına gerçekçi bir açıdan etkiye bulunur. Böylesine emek verilip çıkartılan gazeteler, herkes tarafından eleştirilebilmeli ve her satır için yazarıyla tartışılabilirdir. Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde yazarlara çok önemli görevler düşer. Toplumsal yaşantının sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için her yazarın gerçekçi bir açıdan hareket etmesi ve kendisine düşen hizmeti en iyi şekilde yerine getirmesi gerekir.

Sevinç Çokum'un *Karanlığa Direnen Yıldız*'ında belli bir kesimin adamı olmadan kendi doğrularını yazmak isteyen Feridun, her olayı kendi tarafsızlığıyla, sezgi ve tecrübeleriyle değerlendirmeye çalıştığını belirtir. Kalıplarla ya da sloganlarla yazmak ona göre değildir. Çevresindeki birtakım insanlar, vatani sevmekle artık yapacakları hiçbir işleri kalmadığına hükmetmişlerdir. Yani bu insanlar için vatan, kendisinden sonra ulaşılacak hiçbir çıkışın olmadığı bir merhale. Onun için de bu kişilerin bilgiye, araştırmaya, yeni ufuklara yönelmeye niyetleri yoktur. Bazı insanlar da ütopyalar peşindedir. Yani Feridun'a göre kimse yeni bir söz söylemez ve yeninin peşinde değildir. Tasarlamakta olduğu romanın asıl çıkış noktası, insanın yönetilen ve istenilen kılığa sokulan yanındır. Batı insanını sürü olmayı kabullenmemiş, bireyciliğini bencillik doruğunda beslemiş, büyütmiş olarak görür ve insanın kendi çıkarlarına göre dünyayı algıladığını, isyanları ve itirazlarının da bu doğrultuda olduğunu düşünür. İnsan doyurulduğu ve cebini doldurduğunda uyumlu, parasız kaldığında da saldırgandır. Bir insan maddi anlamda oldukça rahatsa bu sefer de iktidar lideri ve iktidar sahibi olmak için çaba gösterir. Buna göre Türkiye'de karnı aç, kanaatsiz insanlar; bunların yanında kazançları orta seviyeyi aşamayan bir ordu sınıfı vardır. Orduyu muhalefete yaranmak isteyen, Demokrat Parti'nin getirmeye çalıştığı liberalizmi kavrayamayan harp çocukları takip eder. Bütün bu insanları romanında yazmak isteyen Feridun, nereden başlayacağı konusunda kararsızdır. Feridun, Ferda'dan gazeteciliğe dair esasları da öğrenir. Gazeteci; tarafsız, hoşgörülü, her daim haber almaya alışkın, beklentisi olan, anlık değişmelere uyabilen, her hadiseyi kendi şekline ve kendi ahvaline göre değerlendirebilen bir yapıya ve görüşe sahip olmalıdır. Aynı zamanda hadisenin başka taraflarını ve başka yüzlerini de aramalıdır.

Aziz Nesin'in kaleme aldığı *Gol Kralı* romanının spor yazarı Erol İpkıran, tam bir Batı hayranıdır ve gazetecilikle ilgili görüşlerini her zaman Amerikan değerleriyle destekler:

“Hangi işe girdimse dikiş tutturamadım. Siz benden daha iyi bilirsiniz ya abicim, Amerika’nın tarihe geçmiş bütün yazarları, benim gibi her işe girip, ama hiçbir işte dikiş tutturamayarak yazar olmak zorunda kalmışlardır. Yazım çirkin ve imlâm da bozuk olduğundan, ayrıca Türkçeyi de iyi bilmediğim için tercihen beni spor yazarı yaptılar.”⁹³⁸

sözleriyle Batıya olan hayranlığını dile getiren Erol için Batı’da geçerli olan bir uygulama her daim doğrudur.

3.2.3. Dönemin sanat anlayışı ve sanatkârlar hakkındaki düşünceler

3.2.3.1. Gerçek kimlikleriyle kurguya dâhil edilenler⁹³⁹

Ele aldığımız romanlarda, reel dünyada yaşamış ya da yaşıyor olan bazı yazar ve şairlerden de söz edilerek bu sanatkârlar, roman kişileri tarafından ya hatırlanırlar ya da roman dünyasında canlı olarak yaşatılırlar. Tevfik Fikret, Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet, Nâzım Hikmet, Cahit Sıtkı Tarancı, Niyazi Akıncıoğlu, Celal Vardar, Fethi Giray, Abdülhak Şinasi Hisar, Yahya Kemal, Ahmet Hâşim, Sabahattin Ali, Yakup Kadri, Ahmed Emin Yalman, Mehmed Ali Aybar, Mehmet Rauf, Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir), Ağâh Topuz, Semih Altan, Sevgi Soysal, Yunus Emre, Hz. Üveysî Karani, Dante, Boris Harlof, Dostoyevski, Maksim Gorki, Bernard Russel ve Ostave Feuillet, bahsini ettiğimiz sanatkârlar arasındadırlar. Sayılan bu isimlerden bazıları değişik vesilelerle romanlarda yer alan kişiler tarafından hatırlanarak sanatkârların edebî görüşleri üzerinde durulur. Fakat otobiyografik özellikler taşıyan bazı romanlarda gerçek hayatta var olan bu sanatkârlar, kurmaca dünya içindeki roman kişileri olarak karşımıza çıkarlar.

3.2.3.1.1. Yunus Emre ve Hz. Üveysî Karani

Yunus Emre ve Hz. Üveysî Karani, roman kişilerinden Veysel’in örnek aldığı sanatkârlar olarak Sevinç Çokum’un *Karanlığa Direnen Yıldız*’ında kendilerine yer edinirler. Nefsinden irkildikçe Yunus Emre okuyan Veysel,

⁹³⁸ Aziz Nesin. (1979). *Gol Kralı*. İstanbul: Bahar Matbaası, 159.

⁹³⁹ Reel yaşamda yer alıp da roman dünyasına taşınan bazı sanatkârlardan tezin konuyla alakalı belirli bölümlerinde bahsedilmiştir. Özellikle otobiyografik özellikler taşıyan *Pulsuz Tavla*, *Düş Erimi* ve *Düş Döngüsü* romanları otobiyografik özellikler taşıdığından bu romanlarda birçok sanatkâr ismi geçer. Tekrara düşme ihtimalini ortadan kaldırmak amacıyla tezin belirli bölümlerinde ismi geçen bu sanatkârlar hakkında bir kez de bu bölümde bilgi verilmeyecektir. Bunun yanında romanlarda sadece ismi geçen ancak yorum yapılmayan sanatkârlar da ele alınmayacaktır.

“Hem neden severim biliyor musun, benim sevgili Anadolu Türkçem ile yazılmıştır. Türkçemin en büyük temsilcisidir o. İkincisi Hazreti Üveysî Karani’dir. O güzel huylar abidesidir çünkü. O, bir sevgi yumağıdır, insanın nefsiyle imtihanından yüz akıyla çıkmış garip ve soylu ‘Tâbiîn’ dendir. Yunusçuyum ve Üveysî’yim senin anlayacağını.”⁹⁴⁰

sözleriyle Türkçenin en büyük temsilcisi olarak Yunus Emre ile Hz. Üveysî Karani’yi görür ve bu kişilerin düşüncelerini benimser. Yunus Emre’yi Anadolu Türkçesi ile yazdığından, Hz. Üveysî Karani’yi ise güzel huylar abidesi olduğundan oldukça çok seven Veysel, bu yüzden de gönlünün, vatanının ve sevgisinin duracağı hiçbir aşamanın olmadığını düşünür. Zira “İnsanoğluyuz ve günahlıyız.”⁹⁴¹ diyen Veysel, Yunus Emre’yi her okuduğunda dünyasının genişlediğini ve yeni bir şeyler bulduğunu ifade eder.

3.2.3.1.2. Tefik Fikret

Kurtuluş Savaşı yıllarının anlatıldığı Yusuf Ziya Ortaç’ın *Göç* isimli romanında Cemil Âli, Tefik Fikret’in sanatkârlığını ağır bir dille eleştirir. *Türk Sazı*, *Hâristan* ve *Gülistan*, *Kızıl Elma* olmak üzere bu üç kitabın dönemin Türk şiirine ve nesrine yol gösteren üç Çobanyıldızı olduğu söyleyen roman kişilerinden Rıza Göktekin’e göre millî duygu, millî dil duygusuyla başlar ve bu hissi mektep sıralarında uyandırmak gerekir. Dönemin sanatkârları, hece vezninin ve Türkçenin yapıcıları olduğu gibi millî duygunun da yapıcıları olmalıdır. *Rübâb-ı Şikeste* ya da *Halûk’un Defteri’nden* isimli şiirlerden mısralar seçerek Tefik Fikret’in şiirlerinden örnekler veren Cemil Âli de, “hayal fukarası” olarak değerlendirdiği ve Türklüğünü nüfus kâğıdından ibaret bulduğu Tefik Fikret’i şair olarak görmez.

3.2.3.1.3. Mehmet Rauf

Selim Kırımlıgil’in Çetin Aşki Özkırım’ın *Düş Erimi* romanında uzun boylu, zayıf, çok konuşmayan ve genellikle dinlemeyi seven, sessiz, giyimine özen göstermeyen, okumayı seven, güçlkle elde ettiği kazancını çeşitli tutkularına yatıran kendine özgü bir insan olarak tarif ettiği Sermet Oral, bir konuşma sırasında Fecr-i Âti Dönemi’nde yazılmış, cinsel içerikli bir kitap olduğunu söylediği eser çıkararak arkadaşlarına gösterir:

“Sonra ordan, rengi solmuş, cildi paralanmış, kapağı yırtılmış eski bir kitap çıkardı.

⁹⁴⁰ Çokum, a.g.e., 2014, 18.

⁹⁴¹ Çokum, a.g.e., 2014, 114.

— *Bu ne biliyor musunuz?*
Sermet Oral'a en yakın koltukta Cihad oturuyordu. Yavaşça uzanıp, eski kitabı aldı. Baktı, inceledi. Belli ki hiç bir şey anlamamıştı.
 — *Ne bu?*
 — *Fecr-i Âti döneminde yazılmış bir kitap.*
 — *Peki özelliği nedir yani?*
 — *Fecr-i Âti döneminde yazılmış bir seks romanı!*
 — *Salladın gene...*
 — *Ciddi söylüyorum.*
Cihad'ın anlamsız bakışlarla süzdüğü kitabı, Turhan çekip aldı. Bir bilirkişi ciddiyetiyle bütün sayfalarını tek tek inceledi. Sonra umursamaz bir görünümle yanındaki masanın üstüne bıraktı.
 — *Eskitürkçe yazılmış!*
 — *Öyle olması normal değil mi? Fecr-i Âti döneminden kalma diyorum size. Bazıları bu romanın Mehmet Rauf tarafından kaleme alındığını söylüyorlar. Orasını araştıramadım. Emin değilim!*⁹⁴²

Eski Türkçe yazılmış bu eserin Mehmet Rauf tarafından kaleme alındığını söylediklerini ancak kendisinin bu konuyu araştıramadığını belirterek eser hakkında bilgi verir.

3.2.3.1.4. Abdülhak Şinasi Hisar, Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Hâşim

Türk edebiyatı tarihinde aruzu en iyi kullanan şairlerden ikisi olan Yahya Kemal ve Ahmet Hâşim, roman kişileri tarafından ele alınarak bahsedilen sanatkarlardandır. Mehmed Kemal'in *Pulsuz Tavla* romanında Yahya Kemal'in çevresinde toplanan genç şairlere “*Aman okumayın... Heyecanınızı ve ilhamınızı yitirirsiniz. Böyle kalın... Okuyarak benliğinizi bozmayın...*”⁹⁴³ dediğinden fakat kendinin bol bol kitap okuduğundan bahsedilir.

Afet Ilgaz'ın *Aşamalar* romanında Tanzimat'ı yabancı sermayenin Türkiye'ye girmesi için kurulmuş bir tuzak olarak gören Sevda'ya göre ise Yahya Kemal, duygu ve dil zenginliği olan şiirler yazar. Bununla birlikte Abdülhak Şinasi Hisar, severek okuduğu yazarlardan biridir:

“(...) -bu yazarın anlattığı eski dünyayı her zaman ayrıntıları ve incelikleriyle tanımaktan şaşkınlıkla karışık bir tad almıştı- ondan söz ederken daha korkusuz davranmıştı. Fahim Bey ve Biz'i, Çamlıcadaki Eniştemiz'i biraz duygusal, biraz ayrıntılara düşkün bir okur olarak, hayranlıkla

⁹⁴² Özkırım, a.g.e., 1982, 78.

⁹⁴³ Kurşunluoğlu, a.g.e., 1984, 169.

*okumuştı. Aslında onun, Abdülhak Şinasi'ye duyduğu sevgi ya da saygı, bütün sanatçılara duyduğu sevgi ve saygıdan ayırtebilecek başka bir duygu değildi.*⁹⁴⁴

Mehmet Meriç ise Sevda gibi Yahya Kemal'in edebî yönünü övse de eskiye hayranlık uyandıracak derecede övüp göklere çıkardığı imparatorluğu ve Türk halkını bugünkü mutsuzluğa ya da yoksulluğa sürükleyen fetih devleti düşlerini ve sevgisini şiirlerinde ölümsüzleştirdiğinden dolayı ona kızar. Fakat Yahya Kemal'in şiir sanatını en ustalıkla kullanan şairlerden biri olduğunu da kabul eder. Yahya Kemal'in ve Ahmet Hâşim'in şiirlerinden pek çoğunu ezbere bilen Mehmet Meriç, onları edebî açıdan beğense de rahatça sevedemediği için kızar. Zira Mehmet'e göre Yahya Kemal'in şiirlerinde hayranlıkla, inançla, saf, inatçı ama içten bir inançla savunulan, övülen, göklere çıkarılan o görkemli Osmanlı uygarlığının en pis, en acı yanları vardır. Onun için Ahmet Hâşim'i ve “*Tabîî yahu!... Yahya Kemal iyi bir şairdir elbette. Ne yani, herif burjuvaysa, Osmanlı hayranıysa, bu, iyi şair değildir demek mi? İyi bir şairdir ama sınıfının şairidir.*”⁹⁴⁵ sözleriyle eleştirdiği Yahya Kemal'i sevmek, suçlu uygarlık olarak gördüğü Osmanlı'yı sevmek olduğundan dolayı bu iki şaire karşı mesafeli yaklaşır.

3.2.3.1.5. Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Aysel Özakin'ın *Genç Kız ve Ölüm* romanında Yakup Kadri ile ilgili bir anıya yer verilir. Yakup Kadri, en önemli romanlarından biri olarak görülen *Nur Baba* romanını yazabilmek için uzun süre Bektaşîleri incelemiştir. Romanı çok seven Atatürk, bir gün Yakup Kadri'ye romanda anlatılan Bektaşî'yi yakından görmek istediğini söyler. Yazar, Bektaşî'yi Çankaya'ya getirir ve Bektaşî'yi inceleyerek ona sorular soran Atatürk, romanda anlatılan Bektaşî ile tanıştığı Bektaşî arasında dağlar kadar fark olduğunu görür. Atatürk, bunun nedenini sorduğunda Yakup Kadri bu durumu romancı marifetiyle açıklamıştır. Sanatın ustalığının gerçeği gerçekliğin zincirlerinden kurtarabilmesi olduğunu söyleyen Şair Coşkun Bengü, sanatın kendi yasalarının, acılarının ve hazlarının olduğu özgür bir alan olarak düşünür.

⁹⁴⁴ Ilgaz, a.g.e., 1977, 94.

⁹⁴⁵ Ilgaz, a.g.e., 1977, 95.

3.2.3.1.6. Nâzım Hikmet

Mehmed Kemal'in *Pulsuz Tavla*'sında Mehmed; Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet'ten oluşan Garip şiirine karşılık Niyazi (Akıncıoğlu) gibi bazı sanatkârların da Nâzım Hikmet geleneğinde biraz kalın sesli, erkekçe bir şiir türünü benimsedikleri ifade ederek bu iki görüşü karşılaştırır. Ona göre Nâzım Hikmet geleneğine yakın tarzda şiirler yazan şairlerin işi, Garip şairlerine göre daha zordur. Çünkü hem Nâzım geleneğini sürdürmek hem de Nâzım Hikmet'in etkisinde kalmamak oldukça güçtür. O dönem hapiste olan Nâzım Hikmet'in adını anmak suçtur. Mehmed, "*Ne de yanılmışlardır bu politik davranışlarda... Nâzım'ı unutturmak için çaba harcayanların bugün adlarını bile anan yoktur.*"⁹⁴⁶ diyen Mehmed, hapiste olduğu ve şiirleri yasaklandığı için sonradan gelen ve kendilerine İkinci Yeni diyen kuşağın da tıpkı Garipçiler gibi yanılığa düştüğünü savunur. Zira Nâzım Hikmet geleneğinde yazılan şiirler yeniden gün ışığına çıkarak itibar görür.

Nâzım Hikmet'le ilgili görüşlere yer verilen bir diğer roman da Çetin Aşkı Özkırım'ın *Düş Erimi* romanıdır. Nâzım Hikmet'in sınıfları birbirine düşürdüğüne inanan Şârik Bey'in aksine Selim, Nâzım Hikmet'in sınıfları birbirine düşürmeyi değil, işçi ve köylü sınıfının ezilmesini önlemeyi, onlara da insanca ve özgürce yaşama haklarının sağlanmasını amaçladığını söyler. Şârik Bey, hürriyetine kavuşması için yüzlerce insanın imza toplamasına rağmen hürriyetine kavuşur kavuşmaz Rusya'ya kaçan Nâzım Hikmet'i anlamadığını, imza kampanyasını başlatan Ahmed Emin Yalman ile Mehmed Ali Aybar'ın kimsenin yüzüne bakamadıklarını ifade eder:

"— Nâzım'ın cezaevinden çıkarılması için imza verenlerin, bugün utandıklarını hiç sanmıyorum... Ahmet Emin Yalman'ı bilmem ama, örneğin ben herkesin yüzüne rahatlıkla bakabiliyorum. Şimdi sizin yüzünüze, gönül rahatlığıyla baktığım gibi... Bilmem biliyor musunuz, onun kurtarılması için toplanan imzaların arasında benimki de var! Nâzım'ın yurt dışına çıkışına gelince, bu konuda bugün söylenenlerin gerçekliğine inanmıyorum. Belki de bunu yapmak zorundaydı...

— Peki yazılanlar?

— Yazılanlar diyorsunuz Şârik abi, kim yazıyor onları? Ya da kimler yazdırıyor acaba? Bana öyle geliyor ki, gerçekler daha sonra yazılacak. Yaşarsak, bir gün öğreniriz gerçeği. Benim bugün için bildiğim tek gerçek, Nâzım'ın Türk halkından yana, inançlı bir aydın, yürekli bir yazar ve eşi bulunmaz bir ozan oluşudur."⁹⁴⁷

Nâzım Hikmet'in cezaevinden çıkarılması için imza verenlerden biri de Selim'dir ve bunun için pişman değildir. Zira Nâzım Hikmet'in edebî kişiliğini beğenen ve şairle alakalı

⁹⁴⁶ Kurşunluoğlu, a.g.e., 1984, 146.

⁹⁴⁷ Özkırım, a.g.e., 1982, 63.

gerçeklerin henüz gün yüzüne çıkmadığını düşünen Selim’e göre, Nâzım Hikmet oldukça önemli bir sanatkârdır.

Hikmet Erhan Bener’in siyasî içerikli romanı *Ortadakiler*’deki Doğan ise *Pulsuz Tavla*’daki Mehmed ve *Düş Erimi*’ndeki Selim gibi, Nâzım Hikmet’in edebî kişiliğini beğenenler arasındadır. Nâzım Hikmet’in, söylemek istediklerini insanın kafasına çıkarcasına söylediğini belirten Doğan’a göre Nâzım Hikmet için önemli olan sertlik, yumuşaklık, söylenilenin anlaşılır ya da anlaşılmaz olması değildir. Nâzım Hikmet, anlatmak istediklerini söylev verir gibi anlatmaz. Şiirin saf sesine erişmek kolay değildir.

3.2.3.1.7. Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat ve Melih Cevdet Anday

Mehmed Kemal’in *Pulsuz Tavla* romanında Garip şiirinden bahsedilir. Orhan Veli ve arkadaşlarının basit sözcükler kullanarak olayları hafife alan garip şiir örnekleri sunduğunu, çıkardıkları ortak kitabın adını ise “Garip” koyduklarını söyleyen romanın merkezî kişisi ve anlatıcı Mehmed, kendinin de dâhil olduğu 1940 kuşağını da meyhanelerin körlettiğini, bu körülenmenin biraz kendilerinin bireysel özlemlerinden geldiğini, biraz da çevrelerindeki şairlerin hemen hepsinin içmelerinden olduğunu söyler. Tanıdıkları ve tanıştıkları şairlerin hemen hemen hepsi içerler. Cahit Sıtkı ve Orhan Veli gibi şairlerin, içki kadehlerinden ayrılmadığını dile getiren roman kişisi, Fethi Giray ile kendisinin anılarını içkili yerlerin süslemesinin bu yüzden olduğunu anlatır. Aynı zamanda roman kişisine göre o dönemin şiiri insanı tam olarak anlatamasa da insanların arasından, içinden çıkmıştır.

Melih Cevdet’in içkiye olan düşkünlüğü Çetin Aşki Özkırım’ın *Düş Erimi* romanında da bahsedilir. Otobiyografik bir roman olan *Düş Erimi*’nde, aslında Çetin Aşki Özkırım’ın kendisi olan Selim Kırımlıgil’in sanat camiasındaki anılarından sık sık söz edilir. Yani bu romanda bahsi geçen Melih Cevdet, diğer romanların aksine kurgu dünyasındaki bir roman kişisi olarak karşımıza çıkar. Selim’e göre çalıştığı gazetenin sanat sayfasının başında bulunan Melih Cevdet, büyük bir şiir, yazın, dil ve düşün ustasıdır. Bütün bunların yanında gazetede ki gençlere öğretmen görünümüne bürünmeden olaylara, insanlara ve doğaya nasıl bakmaları gerektiğini öğretmek duygusallıktan arınıp gerçekçi bir tutumla araştırmalarını sağlar. Aynı zamanda konuşa konuşa yanlışlarını ve doğrularını kendilerinin bulmalarını sağlayan Melih Cevdet, genç çalışanlara kesin yargılardan

kaçınmalarını, beklentilerle yetinmeyip kuşkucu bir araştırmacılıkla gerçeğe ulaşmalarını öğütler.

Selim için Melih Cevdet'in kişiliğindeki canlılığı, yaşama olan bağlılığı ve davranışlarındaki açıklığı ona erişilmez bir ayrıcalık ve saygınlık kazandırır. Kadınlara olan sevecen tutkusu ona Walt Whitman'ı anımsatan bir özellik katar. İçkiye ve kadınlara düşkün olan Melih Cevdet'i dinlemenin bambaşka bir tadı vardır. Çevresiyle değil de kendi kendisiyle çatıştığı zamanlarda hırçınlaşarak kavgacı bir kişiliğe bürünen sanatkârı yeterince tanımayanlar onun bu davranışlarını çevresiyle olan uyumsuzluğuna bağlarlar. Oysa Selim'e göre onun çevresiyle bir alıp veremediği yoktur. Zira o, yaşadığı toplumu ve evreni herkesten iyi tanır. Hırçınlığının gerçek nedeni ise, zaman zaman kendiyse çelişkiye düşmesinden ileri gelir. Melih Cevdet'le tanışmadan önce şiirlerini seven Selim, onunla tanıştıktan sonra en az şiirleri kadar kendisini sever.

Hikmet Erhan Bener'in *Ortakadılar*'indeki Doğan ise Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet'in şiirde her türlü kurala ve kalıplara karşı çıkarak kuralsızlığı kural edinen ve şiiri ölçülerden kurtararak şairi özgür yazmaya sevk eden şiir anlayışlarına değinir. Doğan, “(...) neden, çünkü söylediklerini herkes anlayabiliyor, öyle değil mi? Tak takıştır, sür sürüştür, inadına gel piyasa vakti muhallebiciye... gibi dizeler, yani bunlar herkesin anlayabileceği sözler, yine de eğer bu sözlerde şiir varsa, belli belirsiz bir iç ahengi olduğundandır...”⁹⁴⁸ sözleriyle herkesin Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet'le söyledikleri anlaşılır olduğundan dolayı alay ettiğini ancak kendisinin bu isimlere saygı duyduğunu ve onların şiirlerini okumaktan zevk aldığını dile getirir. Gençler arasında her zaman şiirin tartışıldığını ifade eden anlatıcı, o zamanlar Garip şiirinin moda olduğunu söyler. Anlatıcıya göre sonradan ne şekilde yargılanmış olursa olsun o günlerde yeni şiir yazmak da okumak da solculuk sayılır. Nâzım Hikmet'in serbest şiiriyle Orhan Veli ve arkadaşlarının yeni şiiri birbirinden farklı olsa da tabuları yıkması bakımından benzerdir.

Orhan Veli'den bahseden diğer roman kişisi de Şahap Sıtkı'nın *Kimin İçin* romanındaki Bekir'dir. Bekir, arkadaşı Emin'le gittiği meyhanede iki şairle karşılaşır. İsimlerini açık bir şekilde vermese de karşılaştığı şairlerin Cahit Sıtkı Tarancı ve Orhan Veli olduğunu anlarız. Uzun boylu ve uzun parmaklı sözleriyle betimlediği Orhan Veli'nin ileride yazacağı altın değerindeki mısralar için gurur duyarak uğraşısına yürekten bağlı

⁹⁴⁸ Bener, a.g.e., 1996, 24.

olduğunu dile getirir. Bekir’e göre şairin şakaklarındaki hafif ağarmış saçları güzel yüzüne apayrı bir anlam katar. Değişik ve kaygılı ruhlu bir sanat adamı olarak gördüğü şair, az konuşur ve arada sırada kirpiklerini kısarak açık pencereden karanlık dar sokağa bakar.

3.2.3.1.8. Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir Kabaağaçlı ve Agâh Topuz

Çetin Aşki Özkırım’ın otobiyografik romanı *Düş Erimi*’nde Selim Kırımlıgil’in sanat camiasıyla ilgili yaşadığı anılardan biri de Cevat Şakir ve Agâh Topuz’la yaşadıklarıdır. Selim’in Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir Kabaağaçlı, Naci Şemseddin, Melih Cevdet ve Agâh Topuz’la birlikte gittiği meyhanede sanatkarların edebî hayatları ve düşünceleriyle ilgili konuşmalarına da şahit oluruz. Melih Cevdet’in “Eeee... *üstad, Merhaba Akdeniz’den sonra yeni bir şeyler var mı?*” sorusuna “*Olmaz mı? Veryansın çalışıyorum iki gözüm.*”⁹⁴⁹ diyerek cevap veren Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir, bir kitabının bitmek üzere olduğunu, kitabın adını *Ege’nin Dibi* koymayı düşündüğünü, yakın bir zamanda fırsat bulursa kitabı yayımlayabileceğini, bu kitabının dışında başka bir çalışması olduğunu, hatta onun adını da *Yaşasın Deniz* koymak istediğini belirtir. Bahsini ettiği bu iki çalışmasının dışında bir kitap daha tasarladığını söyleyen Cevat Şakir, bu kitabının adının da kulağında yankılanıp durduğunu anlatır: *Gülen Ada*. Bu ismi çok sevdiğini ifade eden sanatkar, “(...) *Gülen Ayva Ağlayan Nar gibi... Gülen Ada.*”⁹⁵⁰ diyerek denizi tanımayanın adanın gülüp gülemeyeceğini de çıkaramayacağını anlatır.

Melih Cevdet’e göre denizi tanımayanlar, Cevat Şakir’i tanıdıkça denizi öğrenip hadlerini bileceklerdir. Cevat Şakir, mitolojinin ne olduğunu öğrettiği gibi *Gülen Ada* ile de adaların güldüğünü ve doğanın ne demek olduğunu da öğretecektir. Cevat Şakir’le ilgili Selim’in dikkatini çeken bir husus, hem biriyle karşılaştığında hem de ondan ayrılırken “merhaba” demesidir. Selim’in bunu sanatkâra sormasıyla sanatkar, merhaba kelimesinin anlamının “benden sana kötülük gelmeyeceğine inan, senden de bana kötülük gelmeyeceğine inancım var” demek olduğundan, işte bu yüzden bir yere giderken de bir yerden ayrılırken de birileriyle içerken de hep merhaba dediğinden bahseder.

⁹⁴⁹ Özkırım, a.g.e., 1982, 183.

⁹⁵⁰ Özkırım, a.g.e., 1982, 184.

3.2.3.1.9. Sedat Simavi ve Tahsin Öztin

Çetin Aşki Özkırım'ın otobiyografik özellikler taşıyan *Düş Erimi* ve *Düş Döngüsü* romanlarında sanat camiasında yaşadığı olaylara yer verdiğini, dolayısıyla bu romanlarda birçok sanatkarın isminin geçerek romanlara konu olduğunu söylemiştik. Bu sanatkarlar arasında Sedat Simavi ve Tahsin Öztin de vardır. *Düş Erimi*'nin merkezî kişisi ve aslında Çetin Aşki Özkırım'ın kendisi olan Selim Kırımlıgil, henüz 13 yaşındayken her gün okuldan sonra etüt derslerine kalmayarak Tahsin Bey'in yanına giderek ona çizdiği karikatürleri gösterir. Yine bir gün Tahsin Bey'i beklerken odaya uzun boylu, ince yapılı, temiz giyimli bir adam girer ve Selim'le muhabbet eder. On üç yaşındaki bu çocuğun karikatür çizdiğini ve çizdiği karikatürleri zaman zaman Tahsin Bey'e götürdüğünü öğrenen adam, Selim'in karikatürlerini inceleyip karikatürlerin içinden üçünü ayırarak Selim'e bunları Tahsin Bey'e göstermesini ve karikatürleri kendisinin ayırdığını söylemesini ister. Selim'in karikatürlerini inceleyen adam, *Karikatür* dergisinin kurucusu Sedat Simavi'dir. Sedat Simavi'yle tanıştığına ve onun kendisinin karikatürlerini incelediğine inanamayan Selim, Tahsin Bey'in gelmesiyle ona çizimlerini gösterir ve en alta koyduğu üç karikatüre gelince de bunları Sedat Bey'in ayırdığını dile getirir. Tahsin Bey, "Hakikaten bunlar güzel olmuş. Aferin Selim! Bunlar bende kalsın. Çizmeye devam, sakın ara verme. Ama dersleri de ihmal etmek yok..."⁹⁵¹ diyerek üç karikatürünü alır ve Selim'i uğurlar. Bir hafta sonra dergide karikatürlerinin üçünün de yayınlandığını gören Selim, dergideki karikatürlerini arkadaşlarına ve çevresine göstererek mutluluğunu belli eder. Daha sonra yayınevine Tahsin Bey'i görmeye gider ve ona yeni çizdiği karikatürleri verir. Çizimlerinin karşılığı olarak da o zamanın parasıyla on beş lira alarak sevinçle Defterdarlık'ta çalışan babasının yanına gider:

*"Vilayetin bahçesini geçip, Defterdarlıktan içeri girdim. Bu büyük yapının karanlık koridorlarında ilerleyip, babamın çalıştığı bölüme yöneldim. Salonda, yedi sekiz kişi çalışıyorlardı. Hepsini tanıyordum. Önce, Evrak Kalemi Şefi Necmi beyi, sonra diğerlerini selamlayıp, babamın masasına yaklaştım. Uzun yıllardır kulakları çok ağır işiten babam, geldiğimi duymamıştı bile. İşine dalmış çalışıyordu. Az daha sokulunca beni gördü."*⁹⁵²

Selim, çalışan babasına karikatürlerin dergide yayınlandığını haber verir ve aldığı parayı gösterir. Bunun üzerine babası, Sedat Bey'e bir mektup yazarak Selim'den bu mektubu Sedat Bey'e iletmesini ve cevabını alıp yanına gelmesini ister. Mektubu okuyan

⁹⁵¹ Özkırım, a.g.e., 1982, 10.

⁹⁵² Özkırım, a.g.e., 1982, 14.

Sedat Bey, Selim'in Defterdarlık Evrak Kalemi'nde çalışan babasının mektubuna karşılık bir mektup yazarak bu mektubu Selim'le yollar. Selim'in “*Bana göre, evrende yaşayan insanların en iyisi.*” diye tanımladığı ve iki kulağının işitme gücünü Çanakkale savaşlarında yitiren babası; sevecen, iyimser, güler yüzlü, tatlı dilli, kitap okumayı, şiir azmayı, insanları ve özellikle çocukları seven bir adamdır. Selim, her iki mektupta yazanları yedi yıl sonra, askere gitmeden önce öğrenir:

“«*Muhterem efendim,
Oğlum Selim'in naçiz çizgilerine, kıymetli mecmuanızda yer verdiğiniz için müteşekkirim. Kendisi de çok memnun ve ümitli... Yalnız, beni düşündüren bir husus var: Affınıza sığınarak soruyorum, acaba oğlum verdiğiniz onbeş lirayı, yaptığı işin bir karşılığı olarak, hak ederek mi aldı? Yoksa bu parayı kendisine, bir yardım olarak mı verdiniz? Eğer bu bir yardımsa, kabul edemeyeceğimizi bildirir, beni anlıyacağınızı ümit ederim. Müteşekkîrâne hislerimle, hürmetlerimi takdim ederim, efendim.*»

«*Muhterem beyefendi,
Hassasiyetinizi, ben de bir baba olarak, saygı ile karşıladım. Oğlunuz Selim'in yaşı küçük olmasına rağmen istidadı büyüktür. Kendisine ödenen para ise, sanatının bir karşılığı ve tamamen, az da olsa kendi hakkıdır. Bundan emin olabilirsiniz. Ayrıca, oğlunuzun sizin tarafınızdan teşvik edilmesinin de uygun olacağı kanaatindeyim.
Selam ve hürmetlerimle»⁹⁵³*

Yazarın *Düş Döngüsü* romanında Gazeteciler Cemiyetinin düzenlediği Avrupa gezisiyle Roma'ya giden Selim, Önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz Sedat Simavi ve Tahsin Öztin'in yanında bu gezisinde kendine eşlik eden birçok sanatkâra da değinir. Giderlerin yarısını derneğin yarısını da kendilerinin karşıladığı bir aylık görgü gezisinde Cevat Fehmi Başkut, Enis Tahsin Til, Sedat Taylan, Cemil Cahit Cem, Mustafa Yücel, Selahattin Giz, Cem Atabeyoğlu, Mehmet Ali Yalçın, Atçı Nimet, İlhan Turalı, Turhan Selçuk gibi isimler vardır. Karikatürcü olan ve utangaç olmalarının yanı sıra birçok ortak özelliklerinin bulunduğu Turhan Selçuk ile aynı odada kalan Selim, diğer arkadaşlarının Batı ülkelerinin ekonomik düzeylerini saptamak amacıyla sürdürdükleri çarşı pazar incelemelerinin aksine Turhan ile birlikte gündüzleri müzeleri geceleri de eğlence yerlerine gider. Bu geziden iki yıl sonra tekrar yurt dışına çıkan Selim, Viyana'ya giderek bir otele yerleşir. Viyana'ya gitmeden önce Naim Tirali'nin *Varlık* ve *Yenilik* dergilerinde zaman zaman şiirleri yayınlanan Viyana sefaretinde görevli Orhan Budak'ı bulmasını söylemesiyle Viyana'ya gidişinin ertesi günü Orhan'ı bularak Naim Tirali'nin gönderdiği

⁹⁵³ Özkırım, a.g.e., 1982, 17-18.

mektubu Orhan'a verir. Orhan, Selim'le biraz sohbet ettikten sonra kendisine bir pansiyon bulana kadar kaldığı otelden çıkmamasını söyler.

3.2.3.1.10. Sait Faik Abasıyanık

Sait Faik Abasıyanık, Şahap Sıtkı'nın II. Dünya Savaşı yıllarını anlattığı *Kimin İçin* romanının kişileri arasındadır. Romanın merkezî kişisi Bekir, sanatkârla olan bir anısını anlatır ve bu anıda her ne kadar Sait Faik'in ismi geçmese “*Bir an pastaneye, iri çakmak çakmak gözleri kızarmış o günlerde pek öyle tanınmadığı halde, büyük başarılarla hazırlanan bir hikâyeci girdi. Galiz bir küfürle hepimizi selamladı.*”⁹⁵⁴ sözleriyle anlatılan kişinin Sait Faik olduğunu anlarız. Bekir, Sait Faik'le tanıştığı ilk zamanların aksine sanatkârın ününün, sınırlarımızdan da öteye geçip çok tanındığı bir dönemdeki anısına da değinir:

“Ünü, sınırlarımızdan da öteye geçip çok tanındığı bir devirde, bir meyhanenin loş köşesine çekilip fiçılar üstüne bağdaş kurmuş, bol köpüklü biralarımızı içerken:

— Ulan Bekir, dediydi, seni çok seviyorum.

Ben, bu sevgiye çoktan hazırdım.

— Senin şu dünyada yalnızlığın yok mu, öylesine içime dokunuyor ki!

Bir ukalâlık ettim:

— Herkes yalnız yeryüzünde, dedim.

— Bırak bu lafları, dedi. Onlar şairlere vergi laflar. Yalan laflar.”⁹⁵⁵

Şiirin sevilmesi ancak yazılmaması gerektiği konusunda Bekir'e öğütler veren Sait Faik'i Bekir, o günden sonra yağmurlu bir günde elektrik direğine yaslanmış bir vaziyette görür.

3.2.3.1.11. Sabahattin Ali

Sabahattin Ali'nin sanat hayatı, Afet Ilgaz'ın *Aşamalar* romanındaki Sevda'nın gözünden verilir ve romanda yazarın *Kürk Mantolu Madonna* isimli romanından da bahsedilir. Sevda'ya göre *Kürk Mantolu Madonna*, Sabahattin Ali'nin sanatında bir aşamadır. Zira yazarın *Kağrı*, *Değirmen* ya da *Ses*'teki öyküleri yazabilmesi için *Kürk Mantolu Madonna*'yı yazması gerekirdi. İsmi verilmeyen gazeteci de Sabahattin Ali'nin *Kürk Mantolu Madonna*'da orta hâlli bir adamın toplumuna yabancılaşmasını anlattığını,

⁹⁵⁴ İlter, a.g.e., 1967, 80.

⁹⁵⁵ İlter, a.g.e., 1967, 80.

daha sonraları ise Türk halkının, asıl ezilenlerin sorunlarına değineceğini söyleyerek Sevda'nın düşüncelerine katıldığını ifade eder.

Yazarın sanat anlayışının yanında 1932 yılında Konya'da bulunduğu bir sırada, bir arkadaş toplantısında Mustafa Kemal Atatürk'ü yeren bir şiir okuduğu iddiasıyla tutuklanıp bir yıla mahkûm edilerek Konya ve Sinop Cezaevlerinde yatması olayından da bahsedilir. Ancak Cumhuriyet'in 10. yıldönümü dolayısıyla çıkarılan af yasasıyla birlikte özgürlüğüne kavuşur. Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanında bu durum verilerek Sabahattin Ali'nin serbest bırakılmasıyla *Tasvir* gazetesinin bir muhabirinin onu izlemeye başladığı, Moda'da gittiği evde bulunanlarla uzun boylu bir fikir alışverişinde bulunduğu ancak sonrasında ne olduğunun bilinmediği anlatılır.

3.2.3.1.12. Cahit Sıtkı Tarancı

Şahap Sıtkı'nın *Kimin İçin* romanının kişileri arasında geçen bir diğer sanatkâr, ismi romanda açık açık belirtilmese de Cahit Sıtkı Tarancı'dır. Otobiyografik özellikler taşıyan romanın merkezî kişisi Bekir, romanın yazarı Şahap Sıtkı İlter'in kendisidir. Dolayısıyla da sanatkârın sanat camiasıyla yaşadığı anılardan yer yer bahsedilir. Bekir, arkadaşı Emin'le gittiği "Doktorun Meyhanesi" dediği yerde iki şairle karşılaşır ve karşılaştığı şairlerden biri, Cahit Sıtkı'dır. "*Adlarını duyduğum zaman dünyalar benim oldu.*"⁹⁵⁶ diyen Bekir'e göre Cahit Sıtkı, büsbütün başka yaradılıştaki bir şairdir. Bekir; kısa boylu, kara kesik saçlarıyla yüklü başı, küçük sarı ela gözleri, kısa parmaklı elleriyle çirkin bir adam sözleriyle tarif ettiği şairin konuşmalarını sık sık Fransız şairlerinin mısralarıyla süslediğinden bahseder: "*Çoğu şiirlerini ezbere bildiğim iki şairden ayrılmak kolay olmayacaktı. Bu mutlu tesadüfe, başlarken nefret duyduğum içkiye, her şeyden çok Emin'e bin minnet duyuyordum. Bu gece bitmemeli, ama nasıl?*"⁹⁵⁷ Görüldüğü gibi Bekir, bu güzel tesadüfün olduğu gecenin hiç bitmemesini ister. Meyhaneden çıktıklarında yüzü sararmış, dili değirmen taşı ağırlığıyla güç dönen ve söylediği anlaşılmayan Cahit Sıtkı'yı kaldığı yere bırakan Bekir, bu mutluluğunu "*Sonradan anladım ki, işte şiir budur insan ayırtetmeksizin birbirine dost kılar. Onun kolundayken, basımevindeki arkadaşlarımın görmelerini çok dilerdim.*"⁹⁵⁸ cümleleriyle anlatır.

⁹⁵⁶ İlter, a.g.e., 1967, 76.

⁹⁵⁷ İlter, a.g.e., 1967, 77.

⁹⁵⁸ İlter, a.g.e., 1967, 78.

3.2.3.1.13. Bedri Rahmi Eyüboğlu, Sabri Berkel ve Edip Hakkı Köseoğlu

Çetin Aşkı Özkırım'ın *Düş Erimi* romanına baktığımızda farklı gazete ve dergilerde çalışan Selim Kırımlıgil'in anısı olduğu sanatkarlar arasında Bedri Rahmi Eyüboğlu, Sabri Berkel ve Edip Hakkı Köseoğlu'nun da olduğunu görürüz. Güzel Sanatlar Akademisi'nin yüksek bölümüne başvuran Selim, sınav kurulunda Bedri Rahmi Eyüboğlu, Sabri Berkel ve Edip Hakkı Köseoğlu'nun da bulunduğu sınava girer:

“Özenle bağlanmış kravatı, ütülü giysileri, insana biraz yukardan bakan, soğuk davranışlarıyla, bir ressamdan çok, dışişlerinde çalışan bir görevliyi anımsatan sınav kurulu üyesinin, dış görünümünü bütünleyen bız gibi bir sesi vardı.

— Empresyonist'lerden iki ressamın adını söyleyin.

— Sisley, Manet.

— En beğendiğiniz ressam kimdir?

— Yerli mi, yabancı ressamlardan mı?

— Yabancı...

— Van Gogh.

— Van Gogh'un küçük adı nedir?

— Vincent.

— Modern ressamlardan bir isim verebilir misiniz?

— Picasso, Bracque.

— Sadece bir isim rica etmiştim...

Sınav kurulunda bulunanlar arasında adını bildiğim tek üye olan Bedri Rahmi gülere takıldı.

— Ne o Sabri Berkel, ikinci isim fazla mı geldi?

Adının Sabri Berkel olduğunu öğrendiğim sınav kurulu üyesi belli belirsiz gülümsedi ama yanıtlamadı Eyüboğlu'nu. Bu kez Bedri Rahmi bana döndü.

— O yanındaki karton çıkanda neler var, göster bakalım reis...

Açtım dosyayı, çıkardım çalışmalarımı. Babamın bir portresi, bir kaç kitap kapağı eskizi ve bir afiş... O günlerde Yaşar Doğu'nun anıları bir gazetede yayınlanacaktı. Bu yazı dizisi için, büyük boy bir afiş yaptırmışlardı bana. Bu çalışmamı pek seviyordum. Bu nedenle onu da alıp gelmişim. Bedri Rahmi basılı afişime baktı, sonra yeniden bana döndü.

— Sen gazetede mi çalışıyorsun yoksa?

— Evet efendim, ekme parası için...

— Demek resimden ekme paranı çıkarıyorsun ha? Yaşa be reis. Peki ama öyleyse neye geldin buraya?

— Akademi'de okumak istiyorum da ondan.

— Ne diyelim, pekâlâ... Senin soracağın bir şey var mı Edip Hakkı?

Adının Edip Hakkı olduğunu duyduğum, uzun boylu, iri yapılı, babacan görünümlü sınav kurulu üyesi kalın sesiyle, bağırır gibi sordu.

— Bu afişteki pehlivan Yaşar Doğu mu?

— Evet efendim.

— Peki neden bir gözü aşağıda, bir gözü yukarıda?

Ne yanıt vermeli şimdi? Üstelik sınav kurulu üyesinin hakka da var. En iyisi içimden geldiğince konuşmak...

— İki gözü yerli yerine oturtmak için Akademi'ye gelmek istiyorum ya...

Kocaman atölyenin ortasında Edip Hakkı'nın kahkahası top gibi patladı. İri yarı, babacan görünümlü adam, yerinden kalkıp yanıma geldi. Elini sırtıma atıp, sevecen bir içtenlikle sağ omzuma vurdu.

— Yaşa be... Sanırım bu delikanlıya başka soru sormamıza gerek yok. Bu genç adam Akademi'ye alınır beyler.”⁹⁵⁹

Verdiğimiz alıntıdan anlaşılacağı üzere sınav kurulu üyelerince oldukça sevilen Selim, Akademi'ye alınır. Bu duruma çok sevinen gazeteci, çalıştığı gazetenin sahibi Nazım Şükrü Sander'in, Ahmet Mahir'in aracılığıyla izin vermesiyle birlikte gazetede işlerini aksatmadan Edip Hakkı Köseoğlu'nun bölümünde tahsiline başlar. “*Ne renkli düşlerimiz vardı. Çalışacak, kimselere yük olmadan okuyacaktık. Neyimiz eksikti bizim, elbette becerirdik.*”⁹⁶⁰ düşüncesiyle Güzel Sanatlar Akademisi'ne başlar. “*Bir gün (...) ayrılıverdik o güzelim, o şirin, o canayakın sanat yuvasından. Gerilerde Edip Hakkı'lar, Bedri Rahmi'ler, Cemal Tollu'lar, İsmail Hakkı Altınbezer'ler, Emin Barın'lar, Kuzgun'lar, Mengü'ler, DüNDAR'lar, Gevher'ler, Namık'lar tatlı ve erişilmesi çok güç birer anı olarak kalıverdiler.*”⁹⁶¹ diyen Selim'in devamsızlığı nedeniyle okuldan kaydı silinir.

3.2.3.1.14. Niyazi Akıncıoğlu ve Celal Vardar

Mehmed Kemal'in otobiyografik romanı *Pulsuz Tavla* romanının merkezî kişisi ve anlatıcısı Mehmed; romanda Niyazi Akıncıoğlu'nun ve Celal Vardar'ın edebî görüşlerinden bahseder. Kendi döneminin umut bağlanan şairlerinden olan Niyazi Akıncıoğlu'ndan gelecekte çok şeyler beklenir. Edirne'yi, Meriç'i anlatarak Tuna boylarından haber veren; toplumcu şiir örnekleri sezgiye dayanan; Arnavut aksanına çalan sözcükler kullanan şairin kalın ve kabaya yakın şiir okuyuşu kendine özgüdür. Orhan Veli gibi kesik kesik, Cahit Sıtkı gibi kekeme olmadığını belirten roman kişisi, şairin onlara göre daha daha gür ve dalgalanan bir sesle şiirlerini okuduğunu söyler. Aldığı teğmen maaşıyla geçinemeyen ve pek de tutumlu olmadığı belirtilen Niyazi Akıncıoğlu, Celâl Vardar'la birlikte sürekli Aslan Baba Meyhanesi'ne gider. Roman kişinin “gizli şair” olarak tanımladığı Celal Vardar, tanınmış şairlerin arasında şiir okumayarak onların okudukları şiirleri dinler. Roman kişisi, Celal Vardar'ın iki kitap sahibi olduğundan ve antolojilerde adının geçtiğinden bahseder.

⁹⁵⁹ Özkırım, a.g.e., 1982, 208.

⁹⁶⁰ Özkırım, a.g.e., 1982, 206.

⁹⁶¹ Özkırım, a.g.e., 1982, 211.

3.2.3.1.15. Yabancı sanatkârlar ve kitapları hakkındaki düşünceler

İncelediğimiz romanlarda yer alan roman kişileri, Türk yazar ve şairlerin yanında Batı edebiyatı sanatkârları ve sanatkârların edebî yönleri hakkında da yorum yaparak görüşlerini bildirirler. Leyla Erbil'in *Karanlığın Günü* romanında Turhan, Dante'nin *Divina Commedia*'sını Ebûl-Alâ Maarî'nin *Risalet-ül Gufrân* adlı kitabından aynen çalsa da *Divina Commedia* adlı eserin Dante'nin olduğunu bütün dünyanın bildiğini, onu başka bir eserden çalarak yazmış olmasının bir şeyi değiştirmediyi söyler.

Adalet Ağaoğlu'nun *Hayır* romanında *Aydın İntiharları ve Geleceğin Başkaldırı* isimli araştırması sırasında incelediği sanatkârlardan hareketle intiharların nedenlerinin çok karmaşık ve çeşitli olduğunu düşünen Aysel Dereli, ölümü bir çırpıda seçen Hollandalı yazarlardan Boris Harlof'un *Tarihsiz Günlük*'ünde "*Gidebileceğim hiçbir yer yok.*" derken kendine üstünde uzun uzun düşünülmüş ağır ölümü biçen Antonin Artaud'un "*İsteyerek kopardım kendimi yaşamdan, yazgımı değiştirmek istedim.*" dediğini ifade ederek bu sanatkârların intihar konusundaki düşünsel faaliyetlerini ya da içinde bulundukları ruhsal durumu günlüklerinde, notlarında ve mektuplarında tam gerçekliğiyle dışa vurup burmadıklarını bilme olanağının olmadığını dile getirir. Aysel'e göre intihar olgusunu en çok sorgulayan Dostoyevski, bu sorgulamayı *Cinler* ve *Delikanlı* gibi romanlarındaki kahramanlar yoluyla çok daha özgür biçimde dışlaştırmıştır. Hayatla uyum sağlama yani hayatı sürdürme dürtüsü, yok oluşla varoluş arasındaki gelgitli ya da çelişkili durum nedeniyle birçok sanatçı ve yazar, ertelemezliğin özgürlüğünü ancak yapıtlarında yaşayabilirler.

Enver Yorulmaz'ın *Tayfunlar Estikçe* romanında Arda Çaba, çoğu kez *Anılar* adlı yapıtlarından sonra Maksim Gorki'nin yaşamını anlatan üç kitap olan *Çocukluğum, Ekmeğimi Kazanırken* ve *Benim Üniversitelerim*'i; Semih Altan'ın *Üçüncü Adam Ecevit*'ini; Bernard Russel'in *Siyasal İdealler*'ini; Tolstoy'un *Diriliş, Çocukluk ve Ergenlik Yılları*'nı peş peşe okuduğunu ifade eder. Hocası Prof. Dr. Bülent Daver'in *Çağdaş Siyasal Doktrinler*'inden sonra Fransız Yazar Ostave Feuillet'in *Fakir Bir Gencin Romanı*'nı aynı gecede bitirir. Yapıtlarında kendisiyle birlikte yaşadığını sandığı Maksim Gorki, Arda'nın takdir ettiği yazarların başında gelir. İnsana yaşam kavgasını ve cesaret azmini öğreten Maksim Gorki Arda'nın gözünde her türlü işkence ve kötü yaşam koşullarına karşı duran direniş sembolüdür. Öyküsünün adını taşıyan Konovalov'un melankolik bir şekilde intihar

etmesi karşısında şaşırın Arda, oldukça güçlü bir direnme gücüne sahip birinin zayıf duruma düşmemesi gerektiğine inanır. Bunun yanında Arda, Sevgi Soysal'ın *Yürümek* adlı yapıtını çok sıkıcı bulur. Arda için son derece karamsar bir konuyu, üslubu bile aydınlığa çekememiştir.

3.2.3.2. Tasarlanmış kişiler⁹⁶²

Ele aldığımız romanlarda geçen ve gerçek yaşamda var olan sanatkârların dışında yazarın kafasının içinde ürettiği ancak gerçek hayatta var olmayan ya da gerçek hayatta var olsa da farklı isimlerle roman dünyası içine girmiş sanatkârlara da rastlanır.

Muvaffak İhsan Garan'ın gazetecilerin ya da yazarların yaşadığı zorluklara yer verdiği romanı *Elbet Sabah Olacaktır*'da Edebiyat-ı Cedide Devri'nin en yüksek edibi ve romancısı olarak Reşid Kemalî verilir. Uzun yıllardır eser vermediği hâlde Reşid Kemalî'nin bütün romanlarını okuduğunu belirten Sedad, dili ağır olsa da onun üslûp ve sanatına daima hayran kaldığını söyler. Edebiyat-ı Cedide Devri sanatkârları arasında yer olmayan Reşid Kemalî, yazarın roman dünyasında tasarlamış olduğu bir isimdir.

Konusunun İkinci Dünya Savaşı yıllarında geçtiği ve dönemin şair ve yazarları hakkında da bilgi verildiği Şahap Sıtkı'nın *Kimin İçin* romanında, Bekir'in ismini vermeyip “Şair” olarak bahsettiği bir sanatkârdan söz edilir. Bekir'in çevresindeki şairlerden biri olan Şair, dünyada kişiye şeref veren, uğraşılmaya değer tek şeyin şiir olduğuna inanır ve şiiri, susuzluğunu gideren bir testi olarak görür. Şairin doğuştan elverişli mizacı, maddî çıkarları hor görür. Şairin sürdüğü hayat, ona vergi değildir. Şair, yalnızca başı şiir dumanlarıyla yüklü insanların arasında dolaşmak ister. Şiirle uğraşan kişi, sesle renkten ibaret bir dünyada yaşar gibidir. Bekir, bahsini ettiği bu şair arkadaşının içine ölüm duygusunun çökmesiyle emsalsiz ölüm şiirleri yazdığını ifade eder. Artık ölümü arzulayan, ölüm terennüm eden şair, mısralarının kazandığı parlaklıkla üst üste güzel şiirler söyleyecektir. Bu şiirlerde ölçünün temeli, hecelerinin sayısı değil, geçen zamandır. Sesler değil, zaman hesaba katılır. Kulağı okşayan aynı seslerin ölçüsü tekrarıyla kuvvet kazanmak ihtiyacını duymayan bu ölçü, büyük bir çeşitlilik içinde daha geniş tesisleri birden verir. Dile daha değişmez, daha göze çarpan bir eda vermesi, ister uzun olsun ister

⁹⁶² İncelediğimiz romanlarda yer alan gazeteci, yazar ve şairlerin çoğu, tasarlanmış kişilerdir. Ancak bu kişilerden tezin basın çalışanı kişileri ele aldığımız 2. bölümünde bahsedildiğinden bu bölümde bahsedilmeyip burada daha önce bahsini etmediğimiz tasarlanmış sanatkârlar üzerinde durulacaktır.

kısa, yalnız orta değerde olan hecelerin sayısını azaltır; geriye ise güzel bir ses, içe dokunan bir eda kalır. Sesi kaplayan sağır gürültüler ortadan kalkar ve kulağın kelimeleri tanıyacak bir vasıtası ortaya çıkar. Böylelikle ifade bakımından bir mucize yaratılmış olur. Duygulu şair, hiçbir yapmacık eda ve zarif olma sevdası sezilmeden ölüme, vefaya, dostluğa, en çok tutkuya dair şiirler yazar. Aynı ruh coşkunluğu ve aynı ruh yüceliğiyle yazar. Şiirlerinde göz kamaştırıcı ışıklar, gözyaşı döktürücü ızdıraplar, iç ürperten heyecanlar yoktur. Şair, etrafındaki küçük dünyadan ayrılarak yüce şairlerin mısralarında görülen bir büyüklüğe kavuşur. Dünyayı ve insanları ciddiye alır. Şiirlerinde dile getirdiği ölüm, bir iskelet değil, yaşayan bir şeydir. Hayatını söz sanatına veren şair; küçük, değersiz, boş dünya çıkarlarına sırt çeviren büyüklüğün şuurunu duymaya başlar. Bekir, başka bir şair arkadaşından bahsederken de şiirle vefanın iki katlı iltihabı içinde yaşadığını söyler. Güler yüzlü davranışlarıyla hemen ötekilerden ayrılan bu şair arkadaş, hiçbir özentiye kapılmayan ve asla donuk ya da neşesiz görünmeyen biridir. Bekir’e göre şair, şiir ve vefa kavramlarıyla o kadar bütünleşmiştir ki şairi beşikte bir ananın değil, şiirle vefanın emzirdiğini düşünür. Fakir olduğundan oldukça sıkıntılar yaşayan bu şairin içinde bir duygu adamı yatar ve bu duyguyla çevresindekilere güzel mısralar fısıldar. Dış ölçülerden kurtulup kendini yüreğindeki duygulara bırakır. Gür, arınmış diliyle Türk şiirine soluk getirmeye çalışan şair, yerli ve yabancı şiir kaynaklarını da çok iyi bilir. Öyle ki şaşmayan hafızasında binlerce şiir vardır. Bekir’in gözünde dünyada belki de kimse geçim ve para sıkıntısı çeken ama yaşamaya iyi hazırlandığından bütün maddî kaygılara boş veren bu şair kadar çirkin olmanın azabını duymaz. Kimi zamanlar bütün hayal oyunları ya da bütün gerçekler silinir ve ortada yalnızca çirkin olmak gerçeği kalır. Bu amansız duygunun hayatını kasıp kavurduğunu, kimsenin bilmesini istemeyecek kadar mağrur olan şair, aynı zamanda güvensizdir de.

Elbet Sabah Olacaktır ve *Kimin İçin* romanlarının dışında Yusuf Ziya Ortaç’ın *Göç* romanında da tasarlanmış sanatkârlardan bahsedilir. Ancak burada gerçek hayatta yaşayan bu sanatkârlar, isim değiştirerek romana dâhil olurlar. “*Uzun saçları yine yakasının üstünde.. İnce vücuduna uymıyan kalın bir ses.. Uzun, elsiz parmaklar.. Büyük bebekli lâcivert gözler...*”⁹⁶³ cümleleriyle tanıtılan Kemal Fahir, Mehmet Önal’a göre aşk ve kadın şairi olarak tanınan Celâl Sahir Erozan’ı temsil eder. Bununla birlikte romanda meşhur hikâyeci olarak tanıtılan, herkese “cancağızım” diye hitap eden ve lirik şiir yazmamalarını tavsiye eden Cafer Nurettin, Ömer Seyfettin’i; göz bebeklerinde göğün en tatlı mavisıyla

⁹⁶³ Ortaç, a.g.e., 1961, 22.

denizin en baygın yeşili erimiş bir genç olarak verilen ve pısırik olduğu söylenen A. Şemsettin, Orhan Seyfi Orhon'u; "*Masanın başında oturan sessiz, yumuşak adam, beni ne kadar iyi bir yüzle dinledi. Onu hiç tanımiyorum. İsmi bile kulaklarıma yabancı Rıza Göktekin! Gömleğinin yakasına yayılmış gerdanı altında, boyun bağısı, yana kaymış siyah bir düğüm! Hiç konuşmuyor. Yalnız utangaç gözlerle baktığını görüyorum.*"⁹⁶⁴ cümleleriyle anlatılan Rıza Göktekin ise Ziya Gökalp'i temsil eder.⁹⁶⁵

3.2.3.3. Edebiyat akımları ve edebiyat toplulukları ile ilgili görüşler

Romanlarda sıkça karşılaştığımız sanat akımı, II. Yeni şiiridir. Garip akımına tepki olarak doğan, şiire anlamsızlığı ve kapalılığı sokan II. Yeni şiiri, birçok roman kişisi tarafından olumsuz yönde tenkit edilir. Bu şiir akımının en fazla eleştirildiği roman, Aziz Nesin'in *Saçkıran* romanıdır. Romanda Batı'dan alınan edebiyat akımlarının sanatçılar üzerindeki etkisine sık sık yer verilirken bu akımların ya da görüşlerin yapaylığı da eleştirir. Uzun zamandır iş arayan Oğuz, kendini birden sanat camiasının içinde bulur. Tanıştığı şair ve yazarlardan eski ve yeni kuşak şairlerin devamlı bir çatışma içinde olduğunu öğrenen genç adam, sanatkârlar arasında yapılan sanat tartışmalarını pek anlamasa da tanıştığı arkadaşlarının yeni kuşağı temsil ettiğini ve eskiyi doğru bulsalar da bulmasalar da her daim kötülerini gerektiğini anlar. İkinci Yeni şiirinin tenkit edildiği romanda, bahsi geçen şiirin anlamsızlığı sanattan ve şiirden hiç anlamayan Oğuz ve tanıştığı sanatkârlar üzerinden verilir. "*Anlamsız şiir, gerçekçiliğe aykırı değildir. Çünkü biz anlamsız şiirle, gerçeğin dış yüzünü değil, gerçeğin özünü veriyoruz.*"⁹⁶⁶ sözleriyle Atilla, anlamsız şiirin Türk edebiyatında önemli bir yeri olduğuna değinir. Okurların kafasında birtakım çağrışımlar yaratmayı hedefleyen anlamsız şiir yazarlar, bu çağrışımların aracı olarak sözcükleri görürler. Eğer sözcüklere kendilerinden önceki sanatkârların verdikleri anlamları verirlerse istedikleri çağrışımları yaratamayacaklarına, bu nedenle savundukları anlamsız şiir akımında her şairin kendine özgü bir sözlüğü olduğuna, sözcüklere herkesin bildiğinden başka, apayrı anlamlar ve seziler yüklediklerine inanırlar. Hayatında hiç şiir yazmamasına rağmen sanat camiasına giren Oğuz, camiaya girmekle kalmayıp babasının askerî fırın defterinden gelişigüzel seçerek okuduğu satırları da çevresindekilere beğendirir. Bu durum, 1950'li yıllarda karşılaşılan anlamsız şiir yazma akımının eleştirisini gözler önüne serer:

⁹⁶⁴ Ortaç, a.g.e., 1961, 23.

⁹⁶⁵ Önal, M. (2008). *Yusuf Ziya Ortaç/Hayatı, Sanatı, Eserleri*. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 200-201.

⁹⁶⁶ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 14.

“Günlük tayın cetveli.
 Üç yüz çift tayın Gümüşsuyu Hastanesine
 Maçka kışlasına altı yüz çift
 Mehter takımına yarın tayın yok.
 Avrupaya gidiyorlar.
 Taşakşadan şikayet geldi.
 Tayınlar hamur çıkıyormuş.
 Tarih, bin dokuz yüz nokta nokta...
 Tayıncılar...
 Fırının haftalık ihtiyacı:
 100 çeki odun...
 Fırın tuğlaları değiştirilecek...
 İşçilik, on yevmiye...
 İki araba ateş tuğlası...”⁹⁶⁷

Oğuz’un babasının sipariş defterinden okuduğu bu satırlar, kendilerini genç kuşak olarak gören şair ve yazarlar tarafından oldukça çok beğenilir. Öyle ki sanatçılar, Oğuz’un okuduğu ve şiir olarak gördükleri satırları “Gerçekçi şiir böyle olur.”, “İzlenimler çok kuvvetli kardeşim.”, “Ya müzikalitesi.” “Harika azizim, harika.”, “Bravo, ne imaj.”, “Korkunç güzel.” gibi cümlelerle överler. Arkadaşlarının babasının fırın defterindeki notlarını beğenip göklere çıkardıklarını gören Oğuz, babasının büyük bir şair olduğunu düşünerek fırında değerinin bilinmemesi karşısında ona acıdığını belirtir. Oğuz’un “Tayıncı Destanı” adını verdiği bu satırlara, Türk şiirine yeni bir atmosfer kazandırdığı gerekçesiyle methiyeler düzülür.

Romanda Selâhattin’in dizgi ve düzeltme yanlışlarıyla dolu olan şiirinin eleştirmenler tarafından beğenilmesi de eleştirilir:

“Bilindiği gibi ilk devirde, şiirden mazmunlar, klişe lâflar kalkmıştı. Sonra, şiire günlük yaşayışımız da girdi. Onuncu devirde aruz, on birinci devirde hece vezni ile kafiye kalktı. Daha sonra, şiirden müziğin etkisi kaldırıldı. Ahenksiz şiirle, şiir bağımsızlığına doğru yol aldı. Bundan sonra da şiirden resim kaldırıldı. Şiir birtakım imajination’lardan kurtuldu. Son devir şairleri, şiirden hikâyeyi de kaldırıp attılar. İş bununla da bitmedi, giderek şiirinde anlam da kalktı. Şiirin tam bağımsız bir sanat hâline geldiğini sandığımız bir sıra genç şair Selâhattin’in “Tekfir’un Kukası” başlıklı şiiriyle, şiirden kelimelerin de kalkmak üzere olduğunu anlıyoruz. Zaten şiirden vezin, kafiye, müzik, resim, hikâye; anlam kalktıktan sonra; güçlü bir şairin şiirden kelimeleri de kaldırıp atacağını, şiiri büsbütün bağımsız sanat yapacağını anlıyorduk.”⁹⁶⁸

Bahsi geçen yanlışlardan dolayı oldukça anlamsız çıkan şiirin anlaşılmadığı için beğenilmesi tuhaf karşılanır. Eleştirmen, Selâhattin’in şiirinin yalnızca Türk değil Batı

⁹⁶⁷ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 9.

⁹⁶⁸ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 80-81.

şiiirini de at başı farkla geçtiğinden, şairin şiiiriyle yeni bir devir açtığından söz eder ve dönemin şiiir anlayışına farklı bir bakış açısı getirdiğine inanır. Romanda tenkit edilen bir diğer konu da sürekli değişen şiiir akımları ya da görüşleridir. Zira Oğuz ve arkadaşları tarafından savunulan düşüncelerin doğrultusunda çıkarılmaya çalışılan derginin bir sayı çıkarıldıktan sonra basılmaması kararının alınması üzerine Oğuz ve arkadaşları, kendilerine altıncı kuşak diyerek bir önceki anlamsız şiiir görüşlerinden farklı olarak bunalım edebiyatını savunmaya ve bu görüşlerin ışığında dergi çıkarma çalışmalarına başlarlar. Bu sefer “Bunalım İçindeki Gençlik” sloganıyla ortaya çıkan bu kişiler, “*Her şeye bunalıyoruz. İnsanlara, hayvanlara, bitkilere, yollara, her şeye. İçiyoruz, avunamıyoruz. Konuşuyoruz, geçmiyoruz. Yazıyoruz, olmuyor. İşte biz bu yüzden bunalan gençlik olduğumuzdan, hepimiz bunalacağız.*”⁹⁶⁹ sözleriyle sürekli canlarının sıkılması ve bunalmaları gerektiğinden bahsederler. Selâhattin de birkaç farklı sanatkârla birlikte yedinci kuşak adı altında öfkeli gençler akımını başlatır. Romanda şiiire uyarlanmaya çalışılan bu düşünceler, dönemin sanatçılarının kararsızlığı ve tutarsızlığı hicvedilir. Yeni şiiiri savunan bu genç kuşak, şiiirle birlikte öyküyü de kurtarmak isterler. Eski kuşağın öyküyü birtakım olaylar anlatımı sanmalarını doğru bulmayan Günay, öykünün her şeyden önce ne olayların anlatılışı ne de şimdiye dek sanıldığı gibi karakterlerin belirtilişi olmadığını, öykünün çıkmaza girdiğini, öyküyü öyküden kurtararak öyküsüz öykü yazacağını ifade eder.

Afet Ilgaz’ın *Aşamalar* romanında, şiiirde İkinci Yeni şairlerine, elbirliğiyle bütün eleştirmenlerin saldırdıkları bir dönemin yaşandığını ifade eden Mehmet Meriç ise bu şiiir akımını eleştirenlerin karşısında durarak bu akımı savunur. 27 Mayıs’tan önce Demokrat Parti’nin en bunalımcı baskı döneminde İkinci Yeni şiiirini öven ve İkinci Yeni şiiirini büyük bir şiiir olayı olarak niteleyen eleştirmenlerin sonrasında bu şiiiri anlaşılması zor, biçimlerle ve kelimelerle oynayan, insanın anlamsız, kişisel bunalımlarından yakınan şiiir olarak görüp eleştirmelerine dayanamaz. Mehmet Meriç, bütün eleştirmenler İkinci Yeni şiiirinden yana olduğunda bu şiiire düşmanken eleştirmenler İkinci Yeni’ye karşı olduklarında da bu şiiiri savunarak İkinci Yeni’nin saygı duyulacak yanlarını bulmaya çabalar.

Romanlarda II. Yeni şiiirinin yanında Divan edebiyatı, Tanzimat edebiyatı ve Edebiyat-ı Cedide karşılaştırması da yapılır. Yusuf Ziya Ortaç’ın *Üç Kath Ev* romanında *Tohum* isimli dergi çıkarmak için çalışmalara başlayan ve dergide makale, hikâye, şiiir,

⁹⁶⁹ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 105.

resim olmak üzere her dalın bir hedefe yürüyeceğini; günlerin ve ayların değil, yılların peşinden gideceklerini; dergide atılmış her kelime ve çizginin ruhlarla atılmış bir tohum olduğunu söyleyen Bahaeddin, Ahmet Çekiç ve Ali Atak, edebiyatın bir sanat ihtilali olması gerektiğine inanır. Zira sanatta ihtilal, ihtilallerin en tehlikesizidir. Ona ne polis ne de mahkeme karışabilir. Fakat okuyanlar bu ihtilalin hazzını ve heyecanını tadar. Dergileri için hazırladıkları bu ihtilal beyannamesi; Divan edebiyatını, Tanzimat edebiyatını, Edebiyat-ı Cedide'yi ve *Türk Yurdu* edebiyatını inkâr etmelidir. Çünkü Divan edebiyatı saray bahçelerinden ilham alırken Edebiyat-ı Cedide Tepebaşı bahçesinde, *Türk Yurdu* da Gülhane Parkı'nda dolaşmıştır. Tarlada çifte koşulmuş yalınayak köylü ve fabrikada eli nasırlı işçi, hâlâ kendi şairini ve romancısını beklemektedir. Yeni bir nizam, eski bir temel üzerine kurulamaz. Bu nedenle üç arkadaş, çıkaracakları *Tohum* isimli dergiyle kendilerinden önceki bütün edebiyat görüşlerini yahut akımlarını yıkıp reddederler.

3.3. Basın Ahlakı ve Yanlı Basın

3.3.1. Haberde doğruluk ve çarpıtma

Toplumsal sorumluluğu olan basının en önemli işlevlerinden biri toplumu bilgilendirmektir. Basının sahip olduğu bu işlevi, basına basın ahlakının kurallarına uymayı gerektirir ve basın ahlakı da bir haber ya da yazının topluma doğru ve dürüst bir şekilde aktarılması sorumluluğunu yükler. Diğer bir ifadeyle basın; herhangi bir bilgi, haber yahut yazıyı ticarî kaygılarla topluma sunarak basın ahlakını göz ardı etmemelidir. Her mesleğin olduğu gibi gazeteciliğin de bir işlevi ve görevi vardır. Basın, doğru bilgileri verdiği sürece faydalıdır. “*Basın etiğinde medya her ne kadar kar etmeyi amaç edinse de haber örgütünün sadece pazar yazıları tarafından yönetilmediğini belirtmek önemlidir.*”⁹⁷⁰

“*Pek çok kimse gazeteler hiçbir şey vermiyor, verseler bile inanılması güç haberler veriyor derler. Aslında, öğrendiklerinin ve başkalarına haber diye verdiklerinin pek çoğunu, gazetelerden veya diğer yayın organlarından toplamışlardır. İşte, insanoğlunun bu davranışını gazetecilerin ve özellikle gazete yazı işleri müdürlerinin iyi bir şekilde değerlendirmeleri zorunludur. Yapacakları değerlendirmede de, verdikleri haberlerin yüzde yüz doğru olmasalar bile, tümünde doğruluğu ve aslına sadık olmayı şart koşmaları gereklidir.*”⁹⁷¹

⁹⁷⁰ Encabo, M. N. (1997). “Gazetecilik Etiği ve Demokrasi”. Süleyman İrvan (Derleyen). *Medya, Kültür, Siyaset*. Ankara: Alp Yayınevi, 288.

⁹⁷¹ Tokgöz, O. (1981). *Temel Gazetecilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 92.

Gazeteciliğin ilk yükümlülüğü gerçek ve doğru haberdur. Lakin basının sahip olması gereken doğru, dürüst, objektif ve tarafsız bilgi verme özelliği kişisel sebepler, siyasî yapının veya basını elinde bulunduran güçlerin değişmesi gibi durumlarda unutulurak basın ahlakı ihlal edilir. İşte *Değirmen*, *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?*, *Yağmur Duası*, *Kadın Olan Erkeğin Hatıraları*, *Erkek Sabahat*, *Gol Kralı*, *Saçkıran*, *Tatlı Betüş*, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, *Sağda Üçüncü Kapı*, *Bir Kızın Masalı*, *Hayır*, *Bekle Dedim Gölgeye* ve *Elveda Ankara* romanlarında da çoğu roman kişisi haberde ya bilerek ve isteyerek yanlış bilgiler verir ya da eksik araştırmalarından kaynaklı hatalara düşerler.

Yapılan haberlerin ya da yazılan yazıların doğruluğundan kuşku duyulmasının önlenmesi gerek. Bu nedenle de meydana gelen bir hadiseyle alakalı bilgi ve belgeler eksiksiz bir şekilde toparlanmalı ve haber metni, bu bilgilere göre yazılmalıdır. Ancak basına konu olabilecek olay, gazetecilik yapan çoğu roman kişisi tarafından olayla ilgili bilgiler araştırılmadan halka verilir. Bunun en güzel örneğini, Sarıpınar kasabasında aslında olmayan depremin büyütülerek içinden çıkılmaz bir hâl almasının verildiği Reşat Nuri Güntekin'in *Değirmen* isimli romanında görürüz. Romanda gazetecilerin bu yanlış anlaşılmalara zincirini kullanarak abartılı ve doğruluk payı olmayan haberler yazmaları ironik bir bakış açısıyla anlatılır. Deprem olduğunu zanneden kişilerce gazetelere verilen bilgiler, bir kez de gazeteciler tarafından abartılarak halka sunulur ve Sarıpınar'daki asılsız zelzele olayı, hem Türk hem de Dünya basınının araştırmadan verdikleri asılsız yazılarıyla daha da büyük bir yankıya sebep olur. *Nida-yı Hak* ve *Millet Sesi* gazetelerinin Sarıpınar'da taş yağıp kıyamet kopuyor şeklinde yazdıkları yazılara kısa sürede öteki İstanbul gazeteleri de katılır. Gazeteciler tarafından vazife başında ağır surette yaralanan Sarıpınar Kaymakamı zelzeleden bir gün sonra öldürülür ve ikinci yirmi dört saat sonra da diriltir. Üstelik bu yanlış haber, o gün Kaymakam Halil Hilmi Efendi'nin Isparta'da olan ailesine de akseder ve Halil Hilmi Efendi, sağ olduğunu ailesine anlatmak için Isparta'ya telgraf çeker. Yıkılan yerlere, yaralanan ve ölen insanlara dair Sarıpınar'dan ayrıntılı açıklama almayan gazeteler, anlatıcının anlatımıyla "edebiyata kuvvet verilerek" taş ve toprak yığını hâline gelen meçhul mahallelerin, enkaz altından gelen yaralı iniltilerinin, kucaklarında ölü süt çocukları ile dağlara kırlara kaçan meçhul annelerin tasvirleri ile halkı dehşetten titretirler. Gazetecilik mesleğinin temelinde gazetecinin sorumluluk alanına giren basın ahlakı vardır. Lakin Sarıpınar hadisesinde gazeteciler halka doğru bilgi vermekten ziyade yazdıkları yazıların etkileyici olmasına ve bu sayede çalıştıkları gazetenin çok satmasına dikkat ederler. Onlar için mühim olan, erişmek istedikleri kitleye önemli diye

nitelendirdikleri ancak doğruluğu olmayan bu haberi en kısa zamanda ve en etkili biçimde vermektir.

“Gazeteler hep bir telden çalmaya devam etselerdi mesele yoktu. Merhamet salgını normal seyrini yapacak bir iki hafta içinde kendiliğinden sönüp gidecekti.”⁹⁷² diyen anlatıcı, Sarıpınar’dan haberi az çok besleyecek bir bilginin gelmemesinin işleri karıştırdığını ifade eder. Gazeteler, birbirlerinin idarehanelerde kaleme alınan telgraf ve muhabir mektuplarındaki bazı ölçsüz mübalağaları yalanlamaya başlarlar ve hatta havadisi vermekte geç kalmış bir iki gazete de meselenin esası hakkında tehlikeli şüpheler ortaya atar. Konu hakkındaki kalem kavgaları günden güne şiddetlenir. Özellikle *Nida-yı Hak* ve *Millet Sesi* gazeteleri yazılarıyla oldukça sert bir kavgaya tutuşurlar. Çopur Resmi, Sarıpınar’daki yakın dostları vasıtasıyla kurduğu şebekeden her gün aldığı haberleri alabildiğine abartarak *Nida-yı Hak* gazetesine gönderir ve gazete zaten abartılarak gönderilmiş haberleri, bir de kendi abartılı üslubunu ekleyerek halka ulaştırır. Verilen bu yalan yanlış haberler sonucunda insanlar Sarıpınar’ın oldukça kötü bir durumda olduğuna inanırlar. Ancak Sarıpınar, oldukça iyi bir durumdadır. Birbirini takip eden yanlış haberler yüzünden halk ve devlet büyükleri, telaşa düşerek yardım heyetleri gönderirler. İstanbul gazetelerinin telleyip pulladıkları havadisler, Sarıpınar’da taş taş üstünde kalmamış gibi yanlış bir zan oluşmasına sebep olur. Gazeteciler hem kaynaktan gelen bilgilerin net ya da doğru olduğuna bakmadan bu haberleri yayınladığından hem de verdikleri haberlerdeki bilgilerle oynayarak halkı yanılttıklarından dolayı basın ahlakına uymaz. Bununla birlikte gazetecinin kendi eğilimlerini ya da düşüncelerini haber metninin dışında tutup haberi olduğu biçimde yansıtması gerekirken birçok gazeteci, haberleri değiştirerek ya da hiç olmayan bir haberi olmuş gibi yansıtarak yayınlamıştır.

Aziz Nesin’in *Erkek Sabahat* romanında Sabahat’ın arkadaşı Andon, gazetecilerin gazabına uğrayan roman kişilerindendir. Gazetelerde aynı kişi ya da olay için çıkan bir haberin içeriklerinin hep farklı olduğunu belirten Andon, bir gazetecinin bir gün fotoğrafını çekerek “Çocuğunu beslemek için, zavallı bir anne çalıştığı evden külliyyetli mücevherler çaldı. Yukarıdaki fotoğrafta zavallı annenin felâketzede yavrusunu cigara

⁹⁷² Güntekin, a.g.e., 1996, 88.

*içerken görüyorsunuz.*⁹⁷³ diye haber yapmasının sonucunda aslında olmayan bu olayın gazeteciler tarafından araştırılmadan nasıl gazeteye konu edildiğini anlatır:

“— Ulan gazetelerde okunacak bir şey yok ki... Hepsi birbirine benziyor.

— Hiç de benzemiyor işte!... Benim annem bir evde çalışıyordu. Evden hanımın bilezikleri kayboldu. Hanım karakola şikâyet etti. Annemi hırsız diye yakaladılar.

Hürriyet gazetesi, bir hizmetçi hanımın bir milyon iki yüz yetmiş sekiz bin altı yüz yirmi dört liralık mücevherlerini çaldı, diye yazdı. Cumhuriyet gazetesi de: hizmetçi kocasından kaskanan bir hanım, hizmetçisine hırsız diye iftira etti, diye yazdı.

Yeni Sabah o gün atladığı için ertesi günü ‘bazı gazetelerde bir hizmetçinin çalıştığı evden mücevherat çaldığı yazılmışsa da yaptığımız tahkikatta haberin yanlış anlaşıldığı, hizmetçinin değil, hanımın hizmetçiye ait beş yüz bin lira değerinde mücevherleri çaldığı anlaşılmıştır’ diye yazdı. Vatan gazetesi, mücevherleri hizmetçinin çalmadığını, kadının kocasının çaldığını, fakat karısından korktuğu için hizmetçi çalmıştır dediğini yazdı. Milliyet, annemin beynelmilel yankesici olduğunu, Kral Faruk’un elmaslarını, Prenses Margaret’in incilerini, Kraliçe Süreyya’nın tacından üç tane kıymetli taş çaldığını, hattâ, Kasım Gülek’in evindeki gizli evrakı çalmağa memur edildiğini, fakat, Gülek’in evinde, evde kalmış kızlardan gelen evlenme teklifi mektuplarından başka bir şey bulamadığını yazdı. Sonra da altı ay annemin hatıralarını neşretti.

Tercüman gazetesi, Milliyet’e kızdı, onlar uyduruyorlar, hırsız kadın asıl hatıralarını bize sattı diye, vesikaları da göstererek o da ayrı bir hatıra neşretti.

Yeni İstanbul gazetesi, çalınanların milyonlar değerinde mücevherat olmayıp, hanımın üç aylık çocuğunun nazarlık boncuğu olduğunu açıkladı.

Dünya gazetesi, hanımın kocasının iktidar partisinden olduğunu bu milyonluk mücevherleri nereden bulduklarını sordu. Birkaç gün sonra da bu ailenin alacaklılarına ‘Ne yapalım, soyulduk işte!...’ diye borçlarını vermemek için böyle bir havadis uydurdıklarını ilâve etti.

Zafer gazetesi, evin beyinin muhalif olduğunu, ortalığı karıştırmak ve yüksek sosyete de itibarlarını artırmak için böyle bir haber çıkardıklarını, ama adaletin pençesinden kurtulamayacaklarını açıkladı.

Ulus gazetesi, memlekette hırsızlık aldı, yürüdü, insan milyonlarını bile muhafaza edemiyor, bu ne sefalet!.. diye ikinci baska yaptı.

Son Posta bir şey yazmadı.

Artık dayanamadım:

— Yeter ulan, dedim, sonra ne oldu?

— Sonra ne olacak?... Hiç!..

— Nasıl hiç? Mücevherler bulundu mu?

— Yooo... Mücevherler falan çalınmamıştı ki...

— Hanımın mücevherleri?

— Hanım falan yok canım...

— Peki annen?

— Benim annem de yok... Annemi falan bilmiyorum ben.

— E, gazeteler nasıl yazdı?

— Basbayağı yazdılar. Bir gün gazeteci benim fotoğraflarımı çekti. Ertesi gün gazetesine bastı. Resmimin altına da: ‘Çocuğunu beslemek için, zavallı bir anne çalıştığı evden külliyetli mücevherler çaldı. Yukarıdaki fotoğrafta zavallı annenin felâketzede yavrusunu cigara içerken görüyorsunuz’ diye yazmışlar. Böylece iş büyüdü.⁹⁷⁴

⁹⁷³ Aziz Nesin, a.g.e., 1957a, 78.

⁹⁷⁴ Aziz Nesin, a.g.e., 1957a, 77-78.

Hürriyet gazetesi, “bir hizmetçi, hanımın bir milyon iki yüz yetmiş sekiz bin altı yüz yirmi dört liralık mücevherlerini çaldı” diye yazarken *Cumhuriyet* gazetesi, “hizmetçiye kocasından kıskanan bir hanım, hizmetçisine hırsız diye iftira etti” diye yazar. *Yeni Sabah* gazetesi o gün olayı atladığı için ertesi gün “bazı gazetelerde bir hizmetçinin çalıştığı evden mücevherat çaldığı yazılmışsa da yaptığımız tahkikatta haberin yanlış anlaşıldığı, hizmetçinin değil, hanımın hizmetçiye ait beş yüz bin lira değerinde mücevherleri çaldığı anlaşılmıştır” şeklinde haberi verir. *Vatan* gazetesi, “mücevherleri hizmetçinin çalmadığını, kadının kocasının çaldığını fakat karısından korktuğu için hizmetçi çalmıştır dediğini” yazar. *Milliyet* gazetesi, “hizmetçinin yankesici olduğunu, Kral Faruk’un elmaslarını, Prenses Margaret’in incilerini, Kraliçe Süreyya’nın tacından üç tane kıymetli taşı çaldığını, hatta Kasım Gülek’in evindeki gizli evrakı çalmaya memur edildiğini fakat Gülek’in evinde evde kalmış kızlardan gelen evlenme teklifi mektuplarından başka bir şey bulunmadığını” yazarak altı ay hizmetçinin hatıralarını neşreder. *Tercüman* gazetesi, *Milliyet* gazetesine kızarak “onlar uyduruyorlar, hırsız kadın asıl hatıralarını bize sattı” diye ayrı bir hatıra neşreder. *Yeni İstanbul* gazetesi, “çalınanların milyonlar değerinde mücevherat olmayıp hanımın üç aylık çocuğunun nazarlık boncuğu olduğunu” açıklar. *Dünya* gazetesi, “hanımın kocasının iktidar partisinden olduğunu, bu milyonluk mücevherleri nereden bulduklarını sorduktan birkaç gün sonra bu ailenin alacaklılarına ‘Ne yapalım, soyulduk işte.’ diyerek borçlarını vermemek için böyle bir havadis uydurduklarını” ilave eder. *Zafer* gazetesi, “evin beyinin muhalif olduğunu, ortalığı karıştırmak ve yüksek sosyete de itibarlarını arttırmak amacıyla böyle bir haber çıkardıklarını ama adaletin pençesinden kurtulamayacaklarını” açıklar. *Ulus* gazetesi, “memlekette hırsızlık aldı yürüdü, insan milyonlarını bile muhafaza edemiyor” diye ikinci baskı yapar. Aslında kimsesiz Andon’un ne annesi vardır ne de böyle bir olay yaşanmıştır. Her şey, bir gazetecinin Andon’un fotoğrafını çekerek doğru olmayan bir haber yapmasıyla başlar. Bu haberden sonra, diğer gazeteler olay hakkında bilgi toplamadan hayal güçlerini kullanarak hadiseye farklı kılıflar uydururlar ve aynı hadiseden çeşitli haberler çıkarırlar.

Aziz Nesin, *Erkek Sabahat* romanının dışında *Kadın Olan Erkeğin Hatıraları*, *Gol Kralı*, *Tatlı Betüş* ve *Saçkıran* romanlarında da olayların arkasındaki nedenleri bilmeden ve olayları araştırmadan ya da haberin doğruluğunu sorgulama gereği duymadan haber yazan gazetecilerin eleştirisini yapar. Fikirlerin genellikle Türkiye’ye geç gelip bir hayli de geç gittiklerini ifade eden İsmet Bozdağ, buna rağmen “senaryolu haber” buluşunun kuşun

kanadında denilecek bir hızla ülkemize geldiğini ve gazetelerimizin başköşelerine bağdaş kurup oturduğunu belirtir. 1960'lı yıllardan beri, ülkemizde büyük itibar gören bu haber biçimi, bugün, -bir iki istisnası ile- basınımızın hemen tamamını hâkimiyetine almıştır. Türk basınında “senaryolu haber” konusunda o kadar ileri gidildi ki, haberin dramatik uzantısına göre senaryosu yazılacağına, önceden hazırlanmış çekici senaryolara göre haber arayıp oturtmak, marifet hâline gelmiş bulunuyor.⁹⁷⁵ Bunun örneğinin verildiği *Kadın Olan Erkeğin Hatıraları* romanında ameliyatla kadın olduğu duyulan Bayram'ın, ameliyattan sonraki adıyla Bayramiye'nin, evi gazeteciler tarafından hınca hınç doldurulur:

“Bizim ev, Karaköy meydanına dönmüştü. Kadın olduğumu duyan gelmiş, kapının önü, sokaklar, her taraftıkım tıklım meraklılarla dolmuştu. Ellerimi topladım, elimi belime koydum:

— Ne oluyorsunuz? Maymun mu oynuyor? Hiç ömrünüzde kadın görmediniz mi?

Diye başladım bağırmağa, açtım ağzımı, yumdum gözümü...

Oradan tüysüz bir delikanlı, ne dese iyi:

— Gördük ama abla, senin gibi son modelini görmedik!

Bu arada çat!... Çat!... diye göz kamaştırıcı ışıklar yanıp sönmeye başladı:

— Ne oluyoruz, ne var? Diye sordum.

— Gazeteciler gelmiş... Fotoğraflarını çekiyorlar! Dediler.

— Durun ayol, giyinip kuşanayım!... Poz vereyim!... Böyle de resim çektirilir mi?

(...)

— Biraz gülün...

Güldüm...

— Eteğinizi biraz açar mısınız?

Açtım...

— Az daha açın!

Az daha açtım.

— Göğsünüzü de biraz açın! Kombinezon göziüksün.

— Jartiyer görünürse artistik olur...

— Şuraya uzanır mısınız?

(...)

— Renklerden en çok sevdiğiniz?

— Havai mavi...

— Kokulardan?

— Hûriyecüğimin kokusunu...

— Hûriye kim?

— Eski karım. Şimdi Hûri Bey oldu. Ben de onun uğruna kadın oldum...

— Yemeklerden en çok ne seversiniz?

— Kuru fasulye ile pilâv...

— Spor yapar mısınız?

— Güreşle boksa bayılırım. Her gün otobüse, tramvaya bindiğim için başka sporlara lüzum görmüyorum.

— Aşk hakkında fikriniz?

⁹⁷⁵ Bozdağ, İ. (1992). *Dünyada ve Türkiye’de Basın İstibdadı: Türkiye’de Durum*. İstanbul: Emre Yayınları, 200-201.

Eteğimi, dizkapağımdan yukarı şöyle bir çekip, bacak bacak üstüne attım. Parmaklarıma, musluktan su akar gibi, tatlı bir âhenk verdim. Saçlarımı geriye doğru attım. Baktım tam formundayım, karşımdakiler yutkunmağa başladı:

— *Aşk, dedim, dikenli bir yoldur. Bu dikenler de inadına insanın en nâzik yerine batar.*

Bir iki kırılıktan, cilveli birkaç kıpırdanıştan sonra:

— *Ama, ben aşka inanmam, dedim.*

Başınızdan kaç nikâh geçti..

Bu suali soran gazeteciye, öbürleri:

— *Yahu, daha yeni ameliyat oldu, kızıoğlan kız! diye ikaz ettiler...⁹⁷⁶*

Ancak ertesi gün Bayramiye'yle röportaj yapan gazeteciler, gazetelerinde onun hiç söylemediği şeyleri söylemiş gibi vererek röportajı basarlar ve kadın olan erkek, bu duruma oldukça çok şaşırır:

“Ertesi sabah gazetecilerin feryadiyle uyandım. Sokaklarda:

— *Kadın olan erkeği yazıyor! Havadis!...*

Diye barbar bağırıyorlardı. Bir gazete aldım. Aman yarabbim, neler yazmışlar. Benim söylediklerimi hep yanlış, hatta söylemediklerimi yazmışlar. En fazla beni sinirlendiren, ‘Ben havaî mavi rengi severim’ dediğim halde, onların ‘Kadın olan erkek camgöbeği mavi rengi çok seviyor’ diye yazmalarıydı. Hemen bir tekzip mektubu döşendim.

Bayram Bey Bayramiye Hanım oldu.

Benim için yazılan röportajı heyecanla okudum:

Şimdiye kadar, bir ailede karı koca, ikisinin birden cinsiyet değiştirdiği, dünya yüzünde ilk defa görülmüştür. Bu şeref de memleketimize aittir.

Dün bir muhabirimiz, memleketimizin varlığı ile övündüğü yeni kadınlarımızdan Bayramiye Hanımı evinde ziyaret etmiş ve onunla çok enteresan bir konuşma yapmıştır.

Başka bir gazetede benimle yapılan şöyle bir röportaj vardı:

Hülyah, baygın gözler... İnsanı derhal büyüleyen, havalı bir kadın... Hayatımda bu kadar şeffaf başka bir kadın teni görmediğimi itiraf edeyim. Öyle seksapelli bir kadın ki, insan karşısında kendisini her an bir horoz zannediyor. Hemen kanat çırpmağa, ötmeye, etrafında dolaşmağa hazırlanıyorsunuz. İşte yeni kadın dilber Bayramiye...

— *Aşk hakkında fikriniz diye sordum.*

Dizkapağının üstüne kadar uzanmış eteklerini biraz daha açtı. Henüz kadın külotu giymeye vakit bulamadığı için, fanilâ erkek donu gözüktü. Gözlerini mânâlı mânâlı sızdı. Hâtıralarını aramış gibi, nazik elleriyle başını kaşıdı:

— *Ben, dedi, aşka inanmam!..*

Aynı zamanda iyi bir ev hanımı olan Bayramiye Hanım, bize kendi eliyle yaptığı kahveleri ikram etti. Gözlerim onun dolgun göğüslerinde:

— *İstikbaliniz hakkında neler düşünüyorsunuz? diye sordum.*

— *Yazın, dedi, ses sanatkârı olarak sanatımda muvaffak olmak... Tabî alaturka sanatkârı.*

— *Hangi havaları seversiniz?*

— *Bulanık havaları...*

Melânkolik bir ruha sahip olan Bayan Bayramiye, kahvelerimizi yudumlarken (!):

— *Ya izdivaç? dedim.*

— *İşveli bir hareketle saçlarını geriye atarak, cevap verdi:*

— *Tabî her genç kız gibi, ben de mesut olmak, mesut bir aile yuvası kurmak isterim.*

⁹⁷⁶ Aziz Nesin. (1957b). *Kadın Olan Erkeğin Hatıraları*. İstanbul: Yeni Matbaa, 22-23.

- Eşinizde aradığınız vasıflar nelerdir?
- Evvelâ karakterli olması.
- Karakterden maksadınız nedir?
- Bu sorumu cevaplandırmak için bir hayli düşündükten sonra:
- Karakterli olsun, dedi, yani uzun boylu, geniş omuzlu, yeşil gözlü...
- Bu kadar karakterlisini bulamazsınız?...
- O zaman karakersiz olsun... Yani ihtiyar ve zengin.
- Boş zamanlarınızda neler yaparsınız?
- Boş zamanım hiç yoktur, dedikodudan vakit bulamam.
- Amatör zevkleriniz?
- Uyumak.
- Aile saadetini bozan en mühim şey sizce nedir?
- Erkekliğim zamanımdan bilirim. Boşanmalara en fazla sebep olan, kadınların, kocalarına ait traş makinelerini kendi işlerinde kullanmalarıdır.
- Spor sever misiniz?
- Hem de pek çok... Biniciliğe, kayağa bayılırım.
- At yarışlarına girdiniz mi?
- Hayır; eskiden, delikanlılık zamanımda, arkadaşlarla Adada birkaç defa, affedersiniz, eşeğe binmiştim.
- Güzel Bayramıyeyi suallerimle daha fazla sıkmak istemedim. Teşekkür ederek ayrıldım.⁹⁷⁷

Bayramiye'nin verdiği röportajla gazetede onun hakkında çıkan haberlere baktığımızda verilen cevaplar arasında oldukça büyük farklar olduğunu görürüz. Bayramiye'yle ilgili magazin efsaneleri oluşturan gazeteciler için önemli olan doğru haber değil, ilgi çekici haber yapmaktır. Dolayısıyla yazılarından doğruluğundan ziyade insanlar tarafından dikkat çekip çekmemesi önemlidir. Günden oluşturarak gazetecilik başarısı elde etmek isterler ve bu doğrultuda hem gazetelerinin tirajını hem de kendi ceplerini düşünürler.

Saçkıran'da;

“Bizim derdimiz gazetede kadroya geçip para almaktır. Eski bir muhabir, ‘kadroya geçebilmek için olağanüstü birkaç haber getirmelisiniz’ demişti. Ben de arkadaşım da, olağanüstü çok haberler uydurmuştuk. Birinde ben, bir satıcının eşeğini her gün iki şişe rakı içmeğe alıptırdığını, eşeğin iki şişe rakı içmeden surdan şuraya gitmediğini yazmışım da, iki gazetenin fkracıları bunun üstüne fıkra döktürmüşler, sonra da ‘eşek içer mi, içmez mi?’ diye sıkı bir tartışmaya girmişlerdi.”⁹⁷⁸

sözleriyle okur karşısına çıkan ve gazeteciliğe yeni başlayan Oğuz ile arkadaşının terfi etmek amacıyla uydurma habere başvurduğunu görürüz. Bu sözleri söylese de gazeteciliğe başladıktan bir süre sonra seçim dönemine girilmesiyle birlikte gazetesinin gözlemci

⁹⁷⁷ Aziz Nesin, a.g.e., 1957b, 25-28.

⁹⁷⁸ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 116.

olarak seçim bölgesine yolladığı Oğuz, gönderdiği haberlerin gazete tarafından değiştirilerek gazetede basılması olayını eleştirir:

“Oradan hemen postaneye koşup, bizim tecrübeli Yazı İşleri Müdürüne telefon ettim:
 — Benim burada başımı belaya sokuyorsunuz. Ben size burada, miting yapıldı, diye, bir kelime haber vermedim, bir tek resim göndermedim. Gazetede haberler ne?
 — Onları biz kendiliğimizden yazdık.
 — Peki, kendiliğinizden buradaki haberleri oraya yazarsınız, resimleri basarsınız. Öyleyse beni buraya ne diye yolladınız?
 — Öbür gazetelerin orada muhabiri varken, bizim gazetenin muhabiri olmazsa olur mu? Sonra verdiğimiz haberlere kimse inanmaz.
 — Burada miting yapılmadı. Siz mitingin resmini basmışsınız. Buranın toptan nüfusu yirmi bin, siz mitinge seksen bin kişi katıldı, diye yazmışsınız. Şimdi benden Teleçatpromiks fotoğraf makinesini istiyorlar. Bende ne fotoğraf makinesi var, ne traş makinesi...
 — Yahu, sen dünyada gazeteci olamazsın... Gazetede bulunduğu yere ait bir haber çıktı mı, sen hemen oradan kaçıp başka yere gideceksin. Oradaki halkın nabzını yoklayacaksın...
 Telefonu kapadım, sıkışınca ya kadar buradan ayrılmayacaktım. En son dakikaya kadar halkın nabzını yoklayacak, kendimi tehlikede görünce, oradan kaçıp başka yere gidecektim.”⁹⁷⁹

Oğuz’un çalıştığı gazete, gönderilen olayları işine geldiği gibi değiştirerek yazarlar ve aslında Oğuz’un yazmadığı bu yazılar, genç adamın yalancı habercilikten dolayı açılan birçok davayla baş etmesine neden olur.

Gol Kralı’nın spor yazarı Erol İpkıran da “Nasıl olsa bek oynayacak ya, bizim maksadımız abicim, ortalığı karıştırmak... Malum ya, gazetecilik.”⁹⁸⁰ sözleriyle basın gündem çarpıtma amacına hizmet etmesi gerektiğini savunur ve doğru olamayan yazılarının, dikkat çekerek ortalığı karıştırmak için yazıldığını itiraf eder. Haberi ya da gündemi çarpıtmanın ise gazeteciliğin bir parçası olduğuna inanır. Öyle ki kapanmak üzere olan bir gazetede çalışan Erol, uydurma bir haberle gazetesinin durumunu düzeltmeye çalışır:

“Olimpiyat yarışları sırasıydı. Her gazete olimpiyata birkaç muhabir gönderdiği halde, onun gazetesi muhabir gönderememişti. Erol İpkıran bir kurnazlık düşünmüştü. Gazetenin arşivinde fiyakalı bir resim eline geçirmişti; resimde bir kadınla bir erkek uçak merdiveninden el sallıyorlardı. Erol İpkıran, kendi fotoğrafındaki başını kesip, ustalıkla öbür fotoğraftaki erkek artistin başının yerine yerleştirmişti. Ertesi gün resim, gazetede şu yazıyla çıktı:
 ‘Gazetemiz büyük fedakârlıklarla, spor muhabirimiz Erol İpkıran’ı Olimpiyatları izlemek için yollamış bulunuyor. Resimde...’
 — Yalnız küçük bir yanlışlık yapmışım abicim, Yeşilköy Havaalanı diye verdiğimiz resimde, uzaktan Newyork’un gökdelenlerinden biri görünüyor. Benim coğrafya bilgim kat olduğundan

⁹⁷⁹ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 133-134.

⁹⁸⁰ Aziz Nesin, a.g.e., 1979, 166.

farkana varmadım diyelim, ama, gazetedeekiler de, okurlar da farkana varmadılar. Sonra, Amerikan Haber Bürosundan bir kadın telefon edip sordu:

*— Marilyn Monru ne zaman İstanbul'a geldi?' Meğer, resimde benim yanımda görünen kadın Marilyn Monru'ymuş.'*⁹⁸¹

Gazete arşivinden eline geçirdiği bir resim üzerinde oynama yaparak resme kendini montajlayan Erol, bir spor yazarı olarak olimpiyat oyunlarını izlemeye gitmediği hâlde insanlara gitmiş gibi gösterir. Erol'un yalan haberinin de yalan haber içerisine koyduğu uydurma fotoğrafın da farkına varmayan toplum, fotomontajla kendini yerleştirdiği fotoğraftaki kişinin ünlü aktris Marilyn Monroe olduğunu dahi anlayamaz. Bu durumun eleştirisinin de yapıldığı romanda Amerikalı bir aktristin üzerinden prestij sağlayarak hiç olmayan bir olayı haber diye insanlara yazan gazeteci, böylelikle kapanmak üzere olan gazetesini kurtarmaya çalışır.

Yalan haber ya da haberde çarpıtma üzerinde oldukça fazla duran ve bu durumu eleştiren Aziz Nesin'in yalan üzerine kurulan haber tarzını eleştirdiği romanlardan biri de *Tatlı Betüş*'tür:

“Bütün bu olayları da gazeteler ballandıra ballandıra yazıyor. Bugünkü gibi hatırımdadır; o günlerin çok ünlü bir yazar gazetede Dansöz Keklik için, aşağı yukarı şöyle bişeyler yazmıştı:

«Yavrum Gülcan, ne diye halkımızın ar ve hayâ duygularını rencide ediyorsun? Rencide etme, ayıptır! Bu ar ve hayâ duygusu denilen şey, kaput bezi gibi sağlam değildir, çok naziktir. Sen iki göbek attın mı, hemen rencide olur, Allah göstermesin, ar ve hayâ daman ve perdesi yırtılır. Göbeğinin dakikada bilmem kaç titreşimiyle halkın ar perdesini rencide edip yırtma.»

Gazeteci işte böyle bişeyler yazdıktan sonra, bir de şuna benzer akallar veriyordu Keklik'e:

«Şimdilerde kızlarımızın zarafet elçisi, güzellik elçisi diye, memleketimizin güzelliğini ve zarafetini yabancılara tanıtmak için dünyayı gezip dolaşmaları moda oldu. En iyisi sen de bizi yabancılara en iyi yerimizden tanıtmak için göbek elçimiz olarak, Avrupa'lara, Amerika'lara git! Göbek nasıl olurmuş, nasıl titretilmiş, görsünler de, dünyanın gözü, gönü açulsun! Sonra oralarından buraya, sanki bir yabancı dansözümüştün gibi döner, gelirsın. O zaman değer artar, çok liks gazinolarda göbek atarsın. O liks gazino müşterileri olan ileri gelenlerin ar ve hayâ duyguları çok dayanıklı olduğundan, senin göbek titreşimlerinle rencide olmaz.»

İşte o günden sonra Keklik'in yeni bir reklâmı başladı: «Memleketimizin medar-ı iftihar, lâstik koparan, fermuar söken, kanca tutmaz Dansöz Gülcan Keklik», «Dans oryantal kraliçesi lâstik paralayın Keklik Gülcan», «Şark dansları yıldızı, fermuar söken Keklik».

*Keklik'in namı aldı yürüdü. Fakat, gelgelelim kıza hiç rahat vermedik.*⁹⁸²

Görüldüğü gibi Keklik Gülcan lakaplı Betüş, gazetecinin yerli yersiz, doğru yanlış ya da araştırılmadan, sadece duygularla yazılan haberinden fazlasıyla etkilenir. Basın aracılığıyla yapılan bu linç etme girişimine diğer gazeteciler de katılarak duruma ilişkin

⁹⁸¹ Aziz Nesin, a.g.e., 1979, 159-160.

⁹⁸² Aziz Nesin, a.g.e., 1977, 106.

yalan yanlış haberler yazmaya devam ederler. Romanda gazetede çıkan haberlere güven olmayacağı ifade edilerek gazetecilerin çoğunlukla tiraj kaygısıyla yaptığı bu haberler tenkit edilir:

“Film çevirmesi için, o zamanki piyasanın en yüksek parası önüne konulan Betiş’in, sonradan artist olmak için bir uydurma film organizasyon bürosuna başvurmasına ne dersiniz? Büyük bir karışıklık değil mi? Okuduğum gazete haberinde doğrular da var elbet, ama çoğu yanlış, uydurma... Önce boşuna sevinmeyin, halanız ölmedi.

Belki de ölmüştür. Ama gazetenin yazdığı cinayete kurban giden kadın halanız değildi. Gazete haberi bu, inanılmaz ki... Günün birinde bir gazetede, kendinizin bile bir cinayete kurban gittiği haberini okuyabilirsiniz. Üstelik sizi öldüren de tutuklanmış, suçunu da itiraf etmiştir. Hem de katiliniz bir tane olsa iyi, üç-dört, gerekirse beş-on katil birden sizi nasıl öldürdüklerini, boğduklarını, kesip parça parça sandığa koyup denize attıklarını anlatmışlardır. Bunlarda hiçbir olağanüstülük yoktur. Eğer sizi katil diye yakalar da, kendi kendinizin katili olduğumuzu size itiraf ettirirlerse, eh o zaman, olay biraz renklenir, olağanüstü olur. Bitek öliye, istendiği kadar çok sayıda katil bulunabilmesi, gerikalmış memleketimizin polis işlerinde ne kadar ileri gittiğini gösterir. Yakalanan katiller, kadını hep birlikte değil, ayrı ayrı yerlerde, başka başka zamanlarda teker teker boğup öldürmüşlerdir. Polis de bunun mantığa, gerçeğe aykırı olduğunu bilir. Ama ne yapsın polis? Cinayeti işlediğini itiraf edenlerden birinin gerçek katil olmadığı, katilim diye hakikate aykırı beyanda bulunup polisi kandırdığı anlaşılınca polis de başka bir katil daha bulmak zorunda kalır. Bunda şaşacak ne var, olağan işler... Cinayetin üstünden yıllar geçti, isteseler şimdi bile, halanızı o zaman kayıpta boğmuşunuz diye size itiraf ettirirler.

Bu olayla ilgili gazetelerde daha başka haberler de çıktı. Prenses Fezavî'nin intihar ettiği, morfinman olup kendisine fazla morfin iğnesi yaparak zehirlenip öldüğü, tarihi eşya kaçakçılarının öldürdüğü filan gibi... Kızım, yoksa siz, ailenizin namusunu kirlettiği için halanızı öldürmeye mi İstanbul'a gelmişsiniz? Onun için mi Betiş'i arıyorsunuz? Miras mı? Haaa, bir miras işi... Şimdi herşey aydınlandı. Öldüğü kesin olarak bilirse, akrabalar da mirası paylaşacaklar. Ölüp ölmediğini bilmiyorum. Ama kesip dosyama koyduğum gazete haberindeki cinayete kurban giden kadının Betiş olmadığı sonradan anlaşıldı. Betiş ortaya çıktığı için değil, boğulan kadının başka bir kadın olduğu anlaşılınca, her cesette iki kadın birden ölemeyeciğine göre, boğulan kadının Betiş değil, başkası olduğu anlaşıldı. Yakalanan katiller yalan söyleyerek polisi boşuna uğraştırmışlardı.

Gazetelerde o cinayete dair pekçok haber çıktığı halde, yalnız bu haberi kesip dosyama koymam mı? Bana çok ilginç gelmişti. Betiş'in hayatı bakımından... Hele o Teksaslı Petrol kralıyla evli olduğu haberi. Ben o petrol kralını yakından tanırdım. Petrol kralı dedikleri adam, Newyork'un dışında bir benzin istasyonu kiralamıştı, hepsi bu, burda adamın adı petrol kralına çıktı. Üstelik adam, Teksash değil, Samsun'un Çarşamba ilçesindendi. Amerika'ya gidip yerleşmiş bir Türk'tü.

Hayır, hayır, bu cinayet haberi gazetede çıktıktan sonra Betiş'i hiç görmedim; Şişli'deki o» evini de bilmiyorum. Betiş'le daha tanışmadan önce Onun hakkında o kadar şaşkıncı şeyler duymuştum ki... Bu. Söylentilerin hiçbiri de güzel değildi. Onun için Betiş'i sevmezdim. Ne gibi haberler mi? Çook... Mesela, çok yaşlı bir adamla parası için evlenmiş de, kocasıyla birlikteyken, Betiş'i adamın kızı sanırlarmış. Betiş de kocasının kızı sanmalarına sesini çıkarmazmış. Betiş'in babası sandıkları kocasından, evlenmek için Betiş'i istemeye giderlermiş. Adamın evde kalmış bir kızı varmış. Gelenler, «Kızınızı oğlumuza istiyoruz» deyince, adam sevinir; o sevinçe «Hayhay, peki, olur; evet...» dermiş. Kimisi Betiş'in bunu, üveği kızıyla alay etmek için özellikle yaptığını, kimisi de kendisini mostralık diye gösterip üveği kızının evlenmesine yardım için iyiliğinden yaptığını söylerdi.»⁹⁸³

⁹⁸³ Aziz Nesin, a.g.e., 1977, 300-302.

Betüş hakkında her biri farklı yazan gazetelerin amacı, yalan habere dayalı gündem yaratarak okuyucunun dikkatini çekme arzusudur. Onlar, haberini yaptıkları kişinin duygularından ziyade ilgi çekici ve okunabilecek haber yapma peşindedirler. Bu nedenle de haberin doğruluğu değil, gündem yaratıp yaratmaması birincil koşuldur.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bireyin yaşamındaki tutarsızlıkları ve kurumların işlevselliğindeki aksaklıkları eleştirel bakış açısıyla ortaya koyduğu romanı *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde basın dikkatli ve titiz bir araştırma yapmadan ya da gazetecilerin kendi bildiği doğrultuda haber yapmaları üzerinde durularak bu durumun tenkidi yapılır:

“Başından beri gazetelerde enstitü hakkında havadisler çıkıyordu. Kadromuzun müzakere edileceği tarih yaklaştıkça bu yazılar arttı. Bayağı günün meselesi hâline geldik. Hemen her gün enstitünün teşkilâtı, çalışma tarzı, yapacağı iş münakaşa ediliyor, bittabi bu arada müdürün, müdür yardımcısının ve diğer personelin hayatları hakkında da ufak tefek şeyler geçiyordu. Bazı gazeteler Halit Ayarcı'yı son derece sempatik buluyorlar, bir kısmı bu kadar mühim iddialı bir müessesenin bu cinsten bir iş adamına verilmesine şaşıyorlardı. Bir kısmı ise, 'Ne iş görecektir bu müessese?' diye soruyordu. Halit Ayarcı bütün bu yazıları dikkatle okuyor, tenkitlere müsamaha ile gülüyordu.

— *Elbette, diyor, bu kadar mühim bir iş yapılırken aleyhte de söylenecek! Mesele münakaşa edilmesidir.*

Bilhassa bir gazetenin, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün gerek adının, gerek vazife ve öğrenilebildiği nisbette teşkilâtının bürokrasi tarihinde hakikî bir merhale olduğunu yazması pek hoşuna gitmişti.

— *Kim yazdıysa bunu, işi anlamış... Zeki adam! Evvelâ asrını biliyor. Bu asra birçok ad verilebilir. Fakat o her şeyden evvel bürokrasi asrıdır. Spingler'den Kayserling'e kadar bütün filozoflar bürokrasiden bahsederler. Ben hattâ derim ki, bürokrasinin asıl kemal çağı istiklâl devri bu devirdir. Bunu anlayan adam mühim adamdır. Ben mutlak bir müessese kuruyorum. Fonksiyonu kendisi tâyin edecek bir cihaz... Bundan mükemmel ne olabilir?*

Kadro müzakerelerinin zamanı yaklaştıkça sıklaşan bu havadisler ve düşünceler sonuna doğru birdenbire şahıslarımız etrafında toplandı ve iki hafta içinde de Halit Beyi bırakıp sadece beni hedef aldılar.

Bu ağız değişmesi sayesinde müessesemizin lüzumuna dair yapılan münakaşaların birdenbire kesilmesine bakılırsa bu işte Halit Ayarcı'nın bir tertibi olduğuna hükmetmek hiç de yanlış olmaz. Şurası da var ki, hayatımın garip ciheleriyle ben Halit Beye nazaran efkârumumiyeyi oyalamağa daha müsaittim. İşte o andan itibaren benim için günlerce süren bir huzursuzluk başladı. Hemen gün aşırı, bir gazetede resmim çıkıyor, hayatım münakaşa ediliyor, bu kadar mühim bir işte bulunmamın doğru olup olmadığı hakkında fikirler yürütülüyordu. Takribî Ahmet Efendi Camii'nin bir asra yaklaşan hikâyesi, Şerbetçibaşı Elması, çocukluğumda ve ilk gençliğimde tanıdığım insanlar, yetiştiğim muhit, işsizlik yıllarım, gördüğüm işler birbirine zıt bir yığın tefsire yol açıyordu.

Bazı kimseler için bu işin âdeta tek favorisi bendim. Onlara göre bütün ömrüm saat ve zamanla geçmişti. Binaenaleyh hayatımın her safhası bu işe bir hazırlıktan başka bir şey değildi. Nuri Efendinin son talebesi idim. Binaenaleyh Şeyh Ahmet Zamanî'nin müsbet veya esrarlı bütün bilgilerinin vârisi sayılırdım.

Tam bu sıralarda -yine şüphesiz Halit Ayarcı'nın gizli teşvikiyle- Muvakkit Nuri Efendinin Merkezefendi'deki mezarının tamiri beni büsbütün Ön safâ geçirdi. Bu merasimde verdiğim

nutukta, Halit Ayarcı'nın sıkı tembihleri yüzünden Ahmet Zamanî'den bahsetmem işi büsbütün alevlendirdi. Bu sefer zekâm, görüş kabiliyetim, hattâ şahsî metodum methedilmeğe başladı. Ertesi hafta gazetelerden birinde dünyanın en garip başlıklı makalelerinden biri vardı. 'Hayri İrdal'ın çıraklık seneleri' diye başlayan bu yazıda, benim üç yaşımından itibaren saat ve zamanla meşgul olduğum anlatılıyordu. Babama muttasıl evimizdeki büyük saati, Mübarek'i göstererek nasıl işlediğini sorarmışım. 'Zengin, dindar, kibar cetler silsilesinden tek aile mirası olarak büyükçe bir saatten başka bir şey bulunmayan bu evde ihtiyar baba sabah akşam çocuğuna, saatin kâinatın timsali olduğunu söylüyordu. İşte bütün çocukluğu bu saat karşısında geçen Hayri İrdal'ı talih doğmadan evvel bu işe hazırlamıştı.' cümlesiyle biten bu makale hakikî bir şaheserdi. Bir hafta sonra bir başka muharrir, beni, 'Tanınmamış Voltaire'imiz' diye takdim ediyor ve hayatında saatçilikle zengin olan bu filozofla aramızda ipe sapa gelmeyecek mukayeseler yapıyordu. Üçüncü yazıda Nuri Efendi de, babam da Voltaire de bir tarafa itiliyordu. Bu yazıda benim hayatımın insanları ve cemiyetimizi öğrenmek için girişmiş olduğum bir tecrübe olduğu söyleniliyordu. 'Hayri İrdal çocukluğundan beri zihniyet meselesiyle meşguldü, elbette ki bu devamlı çalışma bir gün gelip meyvalarını verecekti.' deniyordu.

Bittabi bu velveleye Doktor Ramiz yabancı kalamazdı. Nitekim sonradan büyütip kitap hâline getirdiği bir makale yazdı ve benim ruh tahlilimi yaptı. Nezredilmiş bir camiün para şartları yüzünden küçüle küçüle indiği son had olan eski saatimizi nasıl baba telâkk ettiğimi iyice izah etti. Tâbirnamelerden, fâl kitaplarından. Seyit Lûtfullah'tan bahsetti ve bendeki zaman sezişini övdü. Ona göre ben bir nevi Ebu Ali Sinâ idim. 'Evet, diyordu Doktor Ramiz, Hayri İrdal, bu şark Faust'unun modern hayatımızda yeni baştan görünüşünden başka bir şey değildi. O nasıl amelîyelerini İza'fî zamanda yapmışsa, Hayri Bey de yaşanan zamanda yapıyor. Bu yüzden dostum Halit Ayarcı'nın girdiği mühim teşebbüste bu hakikî değeri bulup meydana çıkarması kadar övülecek bir hareket olamaz!'

İşin en sıkı tarafı Halit Ayarcı'nın bu budalalıklardan her şikâyetimde bıyık altından gülmesi, beni teskini hiç aklına getirmemesiydi.⁹⁸⁴

Hayri İrdal'ın Halit Ayarcı ile birlikte açtığı Saatleri Ayarlama Enstitüsü, kurulduğu günden beri gazetelere konu olur. Hemen hemen her gün enstitünün teşkilatı, çalışma tarzı, yaptığı iş ve yöneticileriyle personelinin hayatları mercek altına alınarak haklarında araştırılmadan yazılan haberler çıkar. Yani kurulduğundan beri enstitü ve çalışanlarıyla ilgili bir şeyler yazılıp çizilir. Haklarında çıkan bu haberleri büyük bir dikkat ve şaşkınlıkla takip eden Hayri İrdal, araştırılmadan ya da kendine sorulmadan yazılan yazıları bazen sinirle bazen de tebessümle okur. Çıkan haberler, Hayri Bey için bir budalalıktan ibarettir ve bu konuda şikâyetini dile getirir. Halit Ayarcı ise Hayri İrdal'ın aksine oldukça rahattır. Halit Bey, Hayri İrdal'ın haberlere karşı olan şikâyetine "Elbette aziz dostum, böyle mühim bir müessesenin kurulma şerefini paylaşan bir insanın etrafında biraz gürültü olur. Ne yapmamı istiyorsunuz sanki? Çıkıp, 'Hayır, yalan söylüyorsunuz!' mu diyeyim? Bu müesseseyi kökünden yıkar. Bırakın, bu bir dalgadır, kendiliğinden geçer..."⁹⁸⁵ diyerek çıkan haberleri onun da umursaması gerektiğini söyler. Gazetecilikte mübalağanın olduğunu ifade eden Halit Ayarcı için bu durum, basit bir mevzudan ibarettir ve zamanla

⁹⁸⁴ Tanpınar, a.g.e., 2016, 277-279

⁹⁸⁵ Tanpınar, a.g.e., 2016, 279.

gazetecilerin bu tutumuna alışılır. Bununla birlikte doğru ya da yanlış, gazetecilerin yaptığı habere karışmak demek, onların hürriyetine mani olmak demektir.

Mehmet Coşar'ın *Sağda Üçüncü Kapı* romanında gazeteci roman kişisi, gazetecilerin gelen haberleri biçime sokup halka sunmak için bir sürü yalan uydurmasına tepki gösterir. Diğer gazeteciler gibi kendisinin de yalan haberler yazarak her gün girdiği günahlara bir yenisini ilave ettiğini ancak bu yalan haberler sayesinde geçimini sağladığını belirtir. Hatta uydurma haberlerin orijinalliği sayesinde takdir edilen gazeteci, “*Hani yaygın bir şeydir. Bir köpeğin, çocuğu ısırması gazete için orijinal bir haber değildir de, bir çocuğun köpeği ısırması fevkalâde bir haberdir.*”⁹⁸⁶ diyerek gazete muhabirlerinin çoğu kez köpeğe çocuğu değil de çocuğa köpeği ısırtabileceklerini ifade eder. Roman kişisi, bazı gazetelerin örneğin müftünün keçisinin çalınması haberini halka müftü, keçi çaldı şeklinde verdiğini dile getirir.

Bazı durumlarda ise gazeteciler, haber yaparken sadece halkın ilgisini çekmeyi ve diğer gazetecileri atlatmayı düşünerek karşılaştıkları bir olay hakkında araştırma yapmadan yalan yanlış yazılar yazarlar. Ancak gazetecilerin olayları yaşayan kişileri de düşünerek hareket etmelidirler. Zira haklarında yapılan ve doğruluk payı olmayan bu haberler, bireylerin zarar görmesine neden olur. *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanında Edip Münir, *Bir Kızın Masalı* romanında İlki, *Hayır*'da Aysel Dereli, *Bekle Dedim Gölgeye*'de Esra ve *Elveda Ankara*'da Yıldız, kendileri ya da yakın çevreleri hakkında yapılan haberlerin doğru olmamasından kaynaklı sıkıntılar yaşayan ve basının kaynağı olmayan ya da araştırılmayan bilgileri aktarmasına tepkili olan roman kişilerindendirler.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanında Edip Münir, kendi de ahlak kurallarına göre hareket etmese de gazetelerin yalan haber yapma tutumlarına isyan eder. Ücretini ödemedi kaldığı pansiyondan kaçan Edip, gazetelerin kendisinin pansiyona üç yüz lira borcunun olduğunu ve hem pansiyona olan borcunu ödemedi hem de bilezik, küpe, yüzük gibi değerli takıları çalarak pansiyondan kaçtığını yazması karşısında çok sinirlenir. Gazetelerin yalanlarının saçmalama derecesini de geçtiğini ifade eden genç adam, kırk beş lira kadar borcu olduğunu söyleyerek hırsızlıkların da tamamen iftira olduğunu belirtir. *Doğru Söz* gazetesinin kırk beş liralık borcu üç yüz liraya çıkarmasını ve üstüne hırsızlıkları da eklemesini ikiyüzlülük olarak

⁹⁸⁶ Coşar, a.g.e. 1968, 9.

görür. Görüldüğü gibi iftira ya da saptırma gibi suçlamalardan uzak durması gereken gazeteci, verilen bilginin doğruluğunu saptamadan bu bilgiyi haber yaparak basın ahlakını ihlal eder. Temel işlevi haber vermek olan gazeteci, okuyucuya yanlış ve yalan haberler vermekten kaçınmalıdır. Aynı zamanda ulaştığı bilginin doğruluğunu çeşitli kaynaklardan araştırarak bilginin doğruluğunu teyit etmeden bilgiyi haber konusu yapmaktan kaçınmalıdır. *Doğru Söz* gazetesi, araştırıp incelemeler yapmadan Edip'e dair fantezi bir sütun yazar. Diğer bir ifadeyle bütün bu ilkeleri çiğneyen *Doğru Söz* gazetesi, Edip Münir'le alakalı sadece pansiyon sahiplerinin verdiği bilgiye dayanıp doğruluk payı olmayan bir haber yaparak meslek ahlakını korumaz. “*Yapmadığım şeyleri yapmışım gibi gösterme çabalarının asılsızlığı bugün resmen ortaya çıkmış bulunuyor. Fakat bu alçakça iftiralarının cezasını görmedikçe yarın başka bir masumun namusunu kalemlerine oyuncak yapmaktan çekinmezler.*”⁹⁸⁷ diyerek gazetecilerin objektif bilgi verme anlayışlarını eleştiren Edip, meslek ahlakına uymayan aynı davranışları gazetecilik yaptığı zamanlarda kendisi de sergiler.

Edip için gazeteciler, kurulmuş bir esas üzerine yazı yazmazlar. Gazetecilerin ertesi güne çıkacak gazetenin sayfalarını doldurmak için ciddi araştırmalar ve esaslı incelemeler yapmadan yazılar yazdıklarını ifade eden genç adam, gazetecilere bu tutumları için kızsa da *Dikkat* gazetesinde gazeteciliğe başladığında orada burada dolaşarak rastladığı eğlenceli veya acıklı kaza hadiselerini biraz da kaleminin şişirmesiyle süsleyerek gazeteye götürüp bundan para kazanır. Hiçbir hadiseye rastlamadığı günlerde de sokaklarda olay şeklinde yoruma elverişli sahneler bularak kaleminin pervasızlığını kullanır ve uydurma haberler yazar. Sermaye kıtlığına uğradığı günlerde ise bir tek kelimeyi sütunun ölçüsüne kadar koparmadan lastik gibi uzatmaya uğraşır ve gündelik konuları ya da başlıkları değiştirmeye çalışarak haber meydana çıkarır.

Aka Gündüz'ün *Bir Kızın Masalı* romanındaki İlki de *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanındaki Edip Münir gibi hakkında yanlış haber yapılan kişilerdendir ve bu nedenle hem aile yaşantısında hem de sosyal hayatta çeşitli zorluklar yaşar. Kendisini kaçırmak isteyen kişiyi vurarak öldürmesi hadisesini her gazetenin farklı biçimlerde yazması karşısında İlki, Edip'e oranla bir kadın olarak daha fazla zarar görür. Başlıklar hemen hemen aynı olup “Tabancalı Güzel Kadın!” diye verilse de başlıkların altını süsleyen yazılar farklıdır. Bir rivayete göre kimi gazetenin kız, kimi gazetenin kadın dediği

⁹⁸⁷ Gürpınar, a.g.e., 1971, 66.

katil, sevgilisi ile eğlenmeye giderken rakipleri yollarını keser ve maktul, şoför ve Nuri adındaki kafadarları rakibe hücum ederler. Şoför, anahtarla kızın sevgilisinin başına vurup yıkınca bunu gören kadın her zaman yanında taşıdığı söylenen tabancasıyla maktulü öldürür. Başka bir rivayete göre ise ötede beride hovardalarla gezip tozmaya alışan katil, fakültelidir ve geçen yıl bu yüzden fakülteden kovulmuştur. İşin aslının ve İlki'nin hayatının araştırılmadan yalan yanlış haberlerin yapılması İlki'nin özel yaşantısına müdahale olmakla birlikte basın meslek kurallarına da aykırıdır. Yayınlanan bir haber veya yazının her şeyden önce gerçeğe uygun ve objektif olması gerekir. Diğer bir ifadeyle söylentiler, doğruluğu ispatlanana kadar haber yapılmamalıdır. Bir hadisenin halka duyurulması için o hadisenin öncelikle etraflıca araştırılması gerekir. Öyle ki hadisenin haber olarak verilmesinde doğruluk, objektiflik yahut yansızlık çok önemlidir.

Adalet Ağaoğlu'nun *Hayır* romanındaki Aysel Dereli, hakkında yapılan bir sahtekârlık haberi yüzünden zor zamanlar yaşar. Aslı olmayan bu haberin, gazetelerde yayınlanmasıyla birlikte hem öğretim üyeliğinden uzaklaştırılır hem de çevresinde çok az kişi kalır. Kendini öldürmeyi bile düşünen Aysel, insanların “sahtekârlığının ortaya çıkmasından ötürü intihar etti” demelerinden çekindiğinden bu düşüncesinden vazgeçer. Görüldüğü gibi Aysel, doğru olmayan bir haber yüzünden canına kıymayı dahi düşünür. Bu yüzden gazetecilik sorumluluğu, doğruluğu konusunda en ufak kuşku barındıran haberlerin yayınlanmamasını gerektirir.

Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı? romanında Edip, hakkında yazılan hırsızlık haberinin; *Hayır*'daki Aysel kendisiyle alakalı yapılan sahtekârlık haberinin; *Bir Kızın Masalı*'ndaki İlki kendisine saldıran adamı öldürme olayıyla ilgili söylenenlerin doğru olmadığı konusunda yakınıırken Ümit Kıvanç'ın *Bekle Dedim Gölgeye* romanında geçen Esra da yakın arkadaşı Erdal Cansun'un öldürülmesi hadisesi üzerine gazetecilerin çeşitli senaryolar uydurarak araştırmadan yazdıkları haberleri yayınlamalarından dolayı oldukça üzülür. Bazı gazeteler bu ölümün siyasî olduğunu savunurken bazıları Erdal Cansun'un aşk cinayetine kurban gittiğini belirtirler. Doğru bilgileri vermeyi amaç edinmesi gereken gazeteci, meydana gelen bir olay ya da hadiseyi araştırarak ulaştığı bilgilerin doğru olup olmadığını da teyit etmelidir. Ancak doğruyu arayıp bulması gereken gazeteciler, Erdal'ın öldürülmesi hadisesine kendi yorumlarını katarak objektif davranmazlar ve doğru olmayan yazılar yazarlar.

Benzer bir durumla karşılaşılan bir diğer roman da Yusuf Sinan Tanyıldız'ın *Elveda Ankara* romanıdır. Yıldız, yeni tanışsa da ilk görüşte âşık olduğu Murat'ın bir haber çetesinin reisi olmasına dair yapılan haberi acımasızca bulur. Zira Murat'ın bir çete reisi değil, temiz toplum kampanyasının organizatörü olduğuna inanan Yıldız, *M5* gazetesinin dokuz sütuna yayarak verdiği bu palavra haberin altında başka şeyler arar. Yıldız'a göre *M5* gazetesinin, nükleer santral yapımını engelleyen Murat'ı çete reisi olarak göstermesinin altında mutlaka bir çıkar ilişkisi vardır. Öyle ki tüm örgütler bu santrallere karşı çıkarken *M5*'in santralleri savunuyor olması tuhaftır. Yıldız, gazetecilikte doğru neyse onun yapılması gerektiğini, bireysel görüşlere yer olmadığını ve vicdanın önemli olduğunu düşünür.

Görüldüğü gibi *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanındaki Edip ve *Bir Kızın Masalı*'ndaki İlki, kendi başlarına gelen bir hadisenin; *Bekle Dedim Gölgeye*'deki Esra ve *Elveda Ankara*'daki Yıldız da yakın çevrelerinde bulunan kişilerin yaşadığı olayların halka doğru bir şekilde yansıtılmamasından kaynaklı benzer sıkıntılar yaşayarak bu durumu eleştirirler. Edip'in kira bedelini vermeyerek yaşadığı pansiyondan kaçması, İlki'nin bir adam öldürmesi, Erdal'ın öldürülmesi ve Murat'ın çete reisi ilan edilmesi hadiseleri, gazetecilere malzeme olur ve gazeteciler bu konular üzerinden çeşitli senaryolar kurarak haber metinleri oluştururlar. Temel amaçları halka doğru bilgiler vermek olsa da gazeteciler, bu haberlerde kaynağı belli olmayan bilgiler aktararak yanlış haberler yaparlar. Haberlerin doğru ve güvenilir olması gerekirken gazeteciler, yaşanan bir olayla ilgili gerçekleri çıkarmak yerine halkın ilgisini çekerek yalan haber yapmayı tercih ederler.

Kimi zaman da gazeteciler, gazete satışını düşündükleri için, isteyerek olmasa da bilerek, uydurma haber yapabilirler. Diğer bir ifadeyle bazen gazeteciler, aslında hiç yaşanmamış bir olay yaratarak haber oluşturulabilir. Bunu yapan bir gazeteci olan Reşat Enis Aygen'in *Yağmur Duası* romanındaki Ferhat Gürz, yazılarının çoğunun doğruluktan uzak olduğu gerçeğinden “*Ben, seyahat röportajlarıyla binlerce gazete okuyucunun can sıkıntısını gideren meşhur muhabir Ferhat Gürz, can sıkıntısından patlıyordum. Belki de sebebi röportajların martavalıdan ibaret olduğunu benim gayet iyi bilmemdi.*”⁹⁸⁸ sözleriyle yakınır. Ferhat, röportajlarının halkın ilgisini çekip onların can sıkıntısını giderdiğini fakat bunların hepsinin birer yalandan ibaret olduğunu bildiği için de kendi can sıkıntısına bir

⁹⁸⁸ Aygen, a.g.e., 1983, 8.

çare bulamadığını alıntıda verdiğimiz cümlelerle dile getirir. Her ne kadar temelini yalanla attığı yazılar yazsa da bu durumdan rahatsızdır:

“Bir işe yaramıyordum. Ne yaptığım güzel bir ev vardı, ne tedavi ettiğim bir hasta, ne de yazdığım akıllı bir halt. Patronun parasıyla oraya buraya seyahat edip hayalî, abuk sabuk, bol şehvetli yazılar yazarak gazetenin tirajını beş on bin artırıyordum ama, bu maskaralığa iş demeğe dilim varmıyordu. Yirmi sene sonra ellerimin ve kafamın mahsulü diye gösterebileceğim ne olacaktı? Sandık odası raflarına serilmiş, eskilikten sapsarı olmuş birkaç gazetenin üstünde «Ferhat Gürz Holivut'ta» veya «Singapur Fahişeleri Arasında» filân gibi yazılar. Rezalet. Ama zaten dünyada herşey...”⁹⁸⁹

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere yalan haber yapmaktan dolayı yaşadığı rahatsızlığı dile getiren Ferhat, bir gazetecinin sırf haber oluşturabilmek için dürüst olmayacak yollara başvurmaktan kaçınması gerektiğini bilse de işinden olmamak amacıyla zaman zaman meslek kurallarını çiğneyerek basın ahlakına uymayan haberler yazabilir. Ferhat, bir gazeteci olarak gazete patronunun isteği doğrultusunda, halkın dikkatini çekecek haberler üretir. Yani bir olayı, yoktan var eder.

3.3.2. Haberde nesnellik ya da tarafsızlık

Oya Tokgöz, gazetecilik sorumluluğu içinde gazetecilerin önyargısız ve taraf tutmadan haber yazmasının da olduğunu belirtir. Çünkü gazetecilerin, fikir işçileri olarak hem kendi vicdanlarına hem de okuyucularına karşı sorumlulukları vardır.⁹⁹⁰ Haberin toplanma aşamasında da yazılma aşamasında da nesnellik ya da olaya objektif bakma çok önemlidir. Dürüst ve basının ahlak ilkelerine uyan bir gazetecinin yazdığı haberlerde bireysel görüşlerine ve yargılarına yer vermeyerek olaylara yansız bir yaklaşımla yaklaşması gerekir. Bunun önemine değinen Hamza Çakır da haberde nesnelliğin gazetecinin kendi eğilimlerini haber metninin dışında tutması, haberi olduğu biçimde yansıtması, coşkularına yer vermemesi, yargıyı etkileyecek yayınlardan kaçınması ilkelerini içerdiğini ve nesnelliğin tarafsızlık ve eğilimliğe bir karşı duruş olduğunu dile getirir.⁹⁹¹ Ancak Muvaffak İhsan Garan'ın *Günah Gönüllüleri* romanında haberde nesnelliğin bozulabileceği bazı durumlara değinilir. Uzun yıllar gazetecilik yapan Celâl, basının gücünü kullanarak büyük bir ses sanatçısı yapmaya çalıştığı Hicran'a meslektaşlarının yazacakları yazılara kişisel düşüncelerine göre şekil verebildiklerini

⁹⁸⁹ Aygen, a.g.e., 1983, 9.

⁹⁹⁰ Tokgöz, a.g.e., 1981, 118-119.

⁹⁹¹ Çakır, a.g.e., 2007, 126.

anlatır. Zira Celâl'e göre gazetecilerin çabucak kırılıveren izzet-i nefisleri vardır ve eğer gazetecilere röportaj veren biri onlara asık yüz göstererek tatsız sözler söyleyip soğuk davranırsa gazeteciler, bunun acısını yazacakları satırlar arasında çıkarmaya çalışırlar. Ancak bu davranışların aksini yaparsa o sahte bakışların verdiği ümitte röportaj veren kişiyi dillerinin döndüğü ve ellerinin yettiği kadar methederek göklere çıkarırlar.

İnsanları etkileme ve yönlendirme gücü büyük olduğundan basına düşen ahlakî sorumluluk da fazladır. Basının bu gücünü fazlasıyla bilen gazeteciler de bazı durumlarda ahlakî sorumlulukları bir kenara bırakarak objektif bir şekilde değil, işlerine geldiği biçimde yazarlar. Celâl de medya dünyasına yeni atılacak Hicran'ı bu konuda uyararak kendini halka iyi bir şekilde tanıtmak istiyorsa gazetecilerin suyuna gitmesi gerektiğini ifade eder. Zira haberler, bazen nesnel gerçekliğe göre değil, gazetecilerin duygu ve düşüncelerine dayalı yazılabilir. Diğer bir ifadeyle gazeteciler, bir kişi ya da olayın haberini yaparken daha önce edindiği olumlu ya da olumsuz yargılara bağlı olarak duygusal davranabilirler.

3.3.3. Basının kendi kendini denetimi

Özdenetim ya da otokontrol olarak da adlandırılan basının kendi kendini denetimi, basın ahlakıyla paraleldir. Zira bu denetimi sağlamada uygulanacak en önemli yol, ahlak kurallarının belirlenip bu ahlak kurallarına göre hareket edilmesidir. Doğru ve güvenilir haber oluşturmak, basının kendi kendini denetimi ve dolayısıyla basın çalışanının vicdanıyla alakalı bir durumdur.⁹⁹²

Sebahattin Demiray'ın Gazeteci Sadi'nin Masalcı takma adıyla sokak sokak dolaşır masal anlatan yaşlı bir adamla tanışması sonucu değişen hayatını anlattığı romanı *Masalcı*'da diğer romanlarda geçen gazetecilerin aksine haberin doğruluğunun gazetecinin en temel görevi olduğunu düşünen Sadi, basının kendi kendine denetimini sağlamasına en güzel örnektir. Haberde hataya düşülmemesi gerektiğine inanır. Bu doğrultuda anlatılan gerçek bir olaydan etkilenerek yazmaya karar verdiği çizgi romanını gazetede yayımlatmadan önce oldukça fazla araştırma yapar. Çizgi roman bile olsa, bu çizgi romanının gazetede çıkacak olması ve romanını gerçek bir haberden yola çıkarak yazması Sadi'ye ayrı bir sorumluluk yükler. Üstelik ulaştığı bazı bilgilere de hem hadiseyi yaşayan

⁹⁹² Alemdar, Z. (1990). *Oyunun Kuralı*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 24-25.

kişilere haksızlık yapmamak için hem de yanılıyor olabilme ihtimalini göz önünde bulundurarak çizgi romanında yer vermez.

3.3.4. Basında görsel algı ve haber

Basında haberler oluşturulurken haber metninin yanında metne uygun fotoğraflar ya da resimler de kullanılır. En az haber metni kadar önemli olan bu görseller de tıpkı metin gibi mesaj niteliği taşır ve okurun ilgisini daha fazla çeker. Gazeteci, nasıl haber metnini yazarken metnin doğruluğuna ve objektifliğine dikkat etmesi gerekiyorsa metne konu olan olaya uygun görsellerin seçiminde de dikkatli olmalıdır. Ancak gazetecilik yapan bazı roman kişileri, halkın dikkatini çekmek ve haberi okumasını sağlamak amacıyla olaya uygun olmayan bazı görseller kullanırlar. Bununla birlikte gazete satışlarındaki artışı sadece haberler değil gazetede çıkan resim ya da fotoğraflar da sağlayabilir. Gazeteler yer verdikleri görsellerle okur çekerek tirajlarını arttırırlar. Görsel algının insanlar üzerinde bıraktığı izin önemini, Aziz Nesin'in *Saçkıran* romanında adı geçen bir matbaa sahibinden dinleriz. Dergi çıkarmak için çabalayan Oğuz'a matbaa sahibi “*Size gazeteciliği ben mi öğreteceğim? Bak oğlum, çıkaracağın dergi satılsın istiyorsan, en başta, en görünür yere çıplak bir kadın resmi koyacaksın. Anladın mı? Ondan sonra hiç korkma, sal piyasaya...*”⁹⁹³ diyerek çıkaracağı derginin insanların ilgisini çekmesi için dergide sadece yazıların değil, çıplak kadın resimlerinin de bulunması gerektiğini ifade eder. Matbaa sahibine göre, sanat dergisi çıkarılsa dahi dergide mutlaka dikkat çekici fotoğrafların yer alması gerekir. Bununla birlikte çalıştığı gazetenin seçim bölgesinde görevlendirdiği Oğuz, yolladığı haberlerin gazetede çıkmasıyla birlikte gazete satışları artar. Çünkü diğer gazetelerin hiçbirinde resim yoktur. Yalnızca Oğuz'un çalıştığı gazetede habere dair olmasa da resimler yer aldığından gazete, insanlar tarafından kapışılır.

Gazete haberlerinde kullanılan görselin önemli olduğu ve insanların haberi okumasında etken olduğu, Aziz Nesin'in *Erkek Sabahat* romanında da verilir. Roman kişisi Sabahat, insanların diline düşüşünün birinci nedeni olarak “Bir Kız Askere Çağrıldı” başlığıyla çıkan haberi; ikinci nedeni olarak da gazetede bir resmin altına “*Seviştiği delikanlıyı bıçakla kovalayan genç kızın geçen yaz plâjda çekilmiş bir resmi. Ne kadar yakıcı bir güzelliği var, değil mi?*”⁹⁹⁴ yazısıyla verilen haberi gösterir. Ancak plajda

⁹⁹³ Aziz Nesin, a.g.e., 1959, 57.

⁹⁹⁴ Aziz Nesin, a.g.e., 1957, 57.

fotoğrafi çekilen ve haberde kullanılan resim, Sabahat’a ait değildir. Gazeteci, herhangi bikinili bir kız resmini Sabahat’ın resmi diye gazeteye koymuştur. Gazetecilerin yazdıkları haberlere dikkat etmeleri gerektiği gibi haber içinde kullandıkları fotoğraf ya da görüntülere de dikkat etmeleri gerekir. Hem güncelliğinin hem de gerçekliğinin denetimi yapılmadan gazetelerde fotoğraf ya da görüntü kullanılmamalıdır. Bahsini ettiğimiz olayda gazeteci, eline geçen fakat Sabahat’a ait olmayan bikinili bir kız fotoğrafına gazete yazısında yer vererek gazetecinin ahlakî kuralları içinde uyması gereken doğru davranış kurallarının dışına çıkar.

Bol resimli, büyük puntolu fakat az haberin yer aldığı sayfa düzenli, magazin gazetelerinin anlatımının genelde çok basit olduğunu ifade eden Oya Tokgöz, kullanılan haberlerin hep tatlı haberlerden oluştuğunu ve haber konularının ise çok çeşitli olduğunu söyler. Bu haberlerde sosyete dedikodusundan, sanatçıların yaşamına, basit sokak cinayetlerinden, hayat pahalılığına, çeşitli yemek reçetelerinden yıldız falına değin çeşitli, bazen de akla hayale gelmeyen konular işlenir. Öyle ki magazin yazılarda ciddi içerikli haber bulmak gerçekten çok güçtür. Çünkü onların amaçları eğlendirirken bilgi vermektir. Diğer bir ifadeyle haber olabilecek her konu, haber yapılarak yayımlanır. Bu yönden, insanoğlunun hoşuna giden, onları düşünceye yöneltmeyen haberler yanında, çoğu kez yapay haberler de verilir. Günlük haber bütçelerini, fantazyaya (kurmacaya) dönük, tatlı haberler oluşturur. İnsanları oyalamak, modern yaşantının monoton, sıkıcı düzeninden düş dünyasına götürmek, duyularına yönelmek için akla hayale gelmedik yolları denerler.⁹⁹⁵ Bu yollardan biri de haberle alakası olsun olmasın özellikle açık seçik ya da dikkat çeken kadın resimlerine yer vermektir. Aziz Nesin, *Erkek Sabahat* romanında olduğu gibi *Gol Kralı*’nda da haber içinde yer alan görsellerin oldukça önemli olduğu üzerinde durur. Romanda gazetecilerin yaşadığı tiraj kaygısı, üzerinde durulan konulardan biridir. Spor alanında sunî gündem oluşturan basın, bütün propaganda gücünü kullanarak kendi çıkarlarına hizmet eden bir kamuoyu yaratır:

*“Satış için, sürüm için derken, gazeteciler de kendi propagandalarına kendilerini kaptırıp iyice kızırmışlardı. Herkes kesesinin gücüne göre bahse giriyor, iki takımdan biri üzerine oynuyordu; kimisi beş lirasına, kimisi beş bin lirasına... İş öyle bir durum almıştı ki, maçı kendi takımları kazanırsa, bütün takım oyuncularına büyük armağanlar verecekler vardı. Gazetelerin yazdığına göre bir kunduracı, maçı kazanırsa, Tozkoparan’ın bütün oyuncularına, yöneticilerine ve hepsinin ailesine birer çift iskarpin yapacağına söz vermişti.
(...)”*

⁹⁹⁵ Tokgöz, O. (2000). *Temel Gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi, 315-316.

Belki gazetecilerin isi büsbütün alaya alıp uydurmasıydı ama, bir genel helâ görevlisinin galip gelecek Tozkoparan oyuncularından bir yıl helâ parası almayacağını gazeteler yazmışlardı.

(...)

Erol İpkıran'ın gazetesinde, hem de birinci sayfada, bikini mayolu bir kızın resminin altında şunlar yazılıydı: 'Koyu bir Hacetbabalı olan Nurten, Hacetbaba yenilirse kendini yakacağını söylemektedir.

(...)

Biyandan da gazeteler, tanınmış kişilerin tahminlerini yayınlıyordu. Bu arada Kerkenez Sevim de unutulmamıştı. Gazetecinin sorusu karşısında zavallı Kerkenez Sevim çok zor durumda kalmıştı. Biyanda Duvar Ahmet, biyanda Hopsayit. Yardan mı geçersin serden mi? Bir gazeteci de ortalığı bulandırmak istiyordu. İşte bu zor durum karşısında Kerkenez Sevim, bütün spor yazarlarının yaptığı tahminler gibi, ne dediği açıkça anlaşılmayan, her yana çekilebilir, üstün bilgiçlikte laflar etti:

(...)

Bu gazeteciler ne yapmak istiyordular? Bu resimleri basıp da Sait'le arasını mı açacaklardı?

(...)

Okurlar için, İspanyol Aysel'in büyük maçla ilgili düşünceleri önemli değildi, önemli olan onun resimleriydi. Çünkü, İspanyol Aysel'in açık saçık resimleri Kerkenez Sevim'inkinden çok daha baskındı.

(...)

Kamuoyunun temsilcisi gazeteciler bu durumdan çok memnundular. Çünkü, bu yolla sağlanan gazete sürümü, gazetenin satılması için yapılan muhalefetten çok daha tehlikesizdi; gazetelerin başları belaya girmeden gazeteler daha kolay, daha çok satılıyordu.”⁹⁹⁶

Spor yazarı Erol İpkıran, çalıştığı gazetenin satışını arttırmak için ve yazdığı haberi okutmak için elinden gelen bütün imkânları kullanır. Yazısı sporla alakalı olmasına rağmen gazete haberinin aralarına Aysel'in açık seçik resimlerini iliştirerek hem gazetesinin tirajını arttırmayı hedefler hem de haberin dikkat çekerek okunmasını sağlar.

3.3.5. Basında tiraj, promosyon uygulamaları, ticarî kaygı ve halkın ilgisini çekme isteği

Rekabet, kitle iletişim araçlarının çoğalması ile artmıştır. Dolayısıyla bu rekabet ortamında basın hayatı içinde kendine yer edinmeye çalışan gazeteciler de çoğu zaman, hem kendi hem de çalıştığı basın organının çıkarları doğrultusunda hareket ederler ve çalıştıkları basın organının ticarî değerini arttırmak amacıyla kurumun yayın politikasına göre davranmak zorunda bırakılırlar. Diğer bir ifadeyle haberin ya da yazdıkları yazıların karşılığının, paraya dönüştüğü bir basın ahlakı içinde bulurlar kendilerini.

Basının rolü, bilgi ve haber vermektir. Ancak basın, bu rolünden çıkarak insanları biçimlendirme ve yönlendirmeye doğru giderse o zaman hem meslekî hem de ahlakî

⁹⁹⁶ Aziz Nesin, a.g.e., 1979, 336-340.

kurallardan sapmış olur. Toplumu yönlendirmek için haber yerine propaganda yapmak, kamu çıkarı yerine kişisel çıkarları savunmak doğru değildir.⁹⁹⁷ Naci Sadullah'ın (Daniş Sander) *Günah Gönüllüleri* romanındaki Celâl, gazetelerin iki satırlık havadisleri sağlam bir futbol lastiği gibi şişirdiğini ve en ehemmiyetsiz vakaları mühim bir memleket meselesi hâline getirdiğini ifade ederek haftalarca ilan edilen edebî romanların da akla gelmeyecek maceralar geçirerek tamamlandığından bahseder. Aynı zamanda Avrupa'dan gelen büyük sanatkâr olarak tanıtılması aşamasında Hicran'ın halka söyleyeceklerinin genç kadının zekâsına karşı takdir uyandırabilecek mahiyette olmasına özen gösteren Celâl'e göre gazetelerde çıkan beyanatın okuyucular üzerinde büyük tesiri vardır. Yani Celâl, gazete haberlerinin abartılmasından sanatkârların kullandığı kelimelere dikkat etmesine kadar bütün yapılanların ticarî kaygı ve halkın ilgisini çekme isteğinden kaynaklandığını belirtir. Belirli bir hedefe doğru yönlendirme işi olan manipülasyon, iyi olan bir şeyi kötü ya da kötü olan bir şeyi iyi olarak gösterebilir. Celâl'in Hicran'a yardım ederken amaçladığı tek şey de Hicran'ı halka iyi göstererek Hicran'ı meşhur etmektir. Hicran'ın giyiminden konuşmalarına her hareketini tasarlayan Celâl, haberin oluşturulma aşamasında büyük payı olduğundan dolayı bir nevi haberi yazacak olan gazetecilere de müdahale eder.

Habere müdahale ederek gazete tirajını düşünen bir diğer kişi, Z Melek'in *Büyük Macera* romanındaki gazete patronu olan Celil Ulvi'dir. Gazetesinde çalışan Süha ile Süha'nın bir arkadaşı vasıtasıyla tanıştığı Leylâ Hanım'ın çıktıkları deniz gezisinde kaybolma macerasının halk tarafından büyük ilgi göreceğini düşünür ve hemen gazetede bir yer açarak Süha'dan başından geçen bu macerayı gazetede kırk, elli tefrika kadar olacak biçimde yazmaya başlamasını ister. Süha, "*Canım ne var ki ne yazayım?.. Mesele, öyle girişli çıkışlı bir iş değil ki...*" diyerek Celil Ulvi'ye itiraz eder:

— *Ne olursa olsun. Günün hadisesi ya?.. Sen habbeyi hubbe yap. Mevzuu, şişirmeğe bak.*
 — *Celil bey. Bu mesele zannettiğiniz kadar basit bir şey değil... Bir ailenin ve bilhassa yüksek hayata mensup bir kadının şerefini düşünmek lâzım.*
 — *Canım.. Sen, suya sabuna dokunmazsın. Meseleyi, istediğin gibi teller pullarsın... Bu tefrika için günde yarım lira fazla vereceğim.*
 — *Vallahi, tefrika başına elli lira verseniz, ben şimdilik bir mevzu hakkında bir roman yazmak fikrinde değilim.*⁹⁹⁸

Celil Ulvi, Süha'nın yaşadığı olayın halkın ilgisini ve merakını çekecek bir olay olduğunu düşündüğünden dolayı Süha'dan bu hadiseyi hiç vakit kaybetmeden gazetede

⁹⁹⁷ Çakır, a.g.e., 2007, 88-89.

⁹⁹⁸ Z. Melek, a.g.e., 1945b, 37-38.

yazmasını ister. Ancak Süha, henüz bu maceranın sonlanmadığını söyleyerek patronunun bütün ısrarlarına rağmen hadiseyi yazmak istemez. Celil Ulvi, diğer gazetelerde de yer alan bir olayı kullanarak insanları meraklandırmayı ve gazetesini satın almaya teşvik ederek gazete satışlarını arttırmayı amaçlar.

Gazete sahipleri ya da çalışanları gazete satışlarını arttırma amacı güderek tirajlarını yükseltmeyi hedefler. Bu doğrultuda da bazı yollara başvururlar. Muvaffak İhsan Garan'ın *Elbet Sabah Olacaktır* romanındaki Turgud Said de tıpkı önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz Celil Ulvi, Süha ve Celâl gibi çalıştığı gazeteyi batmaktan kurtardığı gibi kendine has tarzıyla yazdığı meraklı ve heyecanlı haberler, dedikodular, hatta palavralar sayesinde kısa bir zamanda gazetenin sürümünü yükseltir. Meşhur gazeteci Turgud Said, hiçbir gazetede üç aydan fazla çalışmasa da iyi bir gazetecidir ve gazetecinin bilhassa batmak üzere olan gazeteleri birdenbire kurtarıp sürümünü arttıran sihirli bir kuvvete sahip olduğu bilinir. Turgud, kendine mahsus usullerle birtakım meraklı hadiseler yaratarak bir gazeteyi iki gün içinde tutundurmak hünerini gösterir. Bu nedenle de gazete patronları tarafından aranan biridir. Aynı zamanda romanları da olan Turgud, “*Edebiyat yapmak kadar edebiyatı öldüren bir şey yoktur.*”⁹⁹⁹ diyerek içinde heyecan, esrar ve aşk bulunan bütün eserlerin okuyucunun, bu sayede basımevlerinin de dikkatini çektiğini söyler ve kitabevlerinin yalnızca okuyucuları korkutan veya heyecana düşüren yazılara kıymet verdiğini belirtir. Her zaman akıl ve hayale sığmayan romanlar yazmaya çalışan Turgud’a göre halkın merakını canlı tutarak eserin ilgi görmesini ve satın alınmasını sağlayabilirsin. “*Henüz piyasayı ve okuyucuları tanımadığım için, onların arzusuna göre eser veremedim.*”¹⁰⁰⁰ sözleriyle sitemini dile getiren Sedat Ali, eseri çok beğenilse de eserinin felsefi olmasından dolayı halkın ilgisini çekmeyeceği düşünülerek kitabevleri tarafından basılmak istenmez. Kitabevleri eserin kalitesinden ziyade yediden yetmişe herkesin dikkatini çekebilmesine bakar. Aşk, macera, olağan dışılık insanların ilgisini çeken konular arasındadır ve bu yüzden Sedat Ali’nin yazdığı düşünsel roman, hiçbir kitabevi tarafından basılmak istenmez.

Her şeyden önce insanın ilgisini çekme olgusunu düşünen gazeteciler, kimi zaman hiç olmadık yollara dahi başvurabilirler. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanında “*Ya bir çocuğu otomobil çiğneyecek, ya iki kişi birbirini*

⁹⁹⁹ Garan, a.g.e., 1948, 55.

¹⁰⁰⁰ Garan, a.g.e., 1948, 68.

öldürecek, ya denizde biri boğulacak, ya tramvayla bir otobüs çarpışacak, ondan sonra bizim midelerimize birkaç lokma girecek.”¹⁰⁰¹ diyen gazeteci Atıf Cemal, böyle kazaların olmasına dua etmese de bu tür kazaların olmasını dört gözle beklediğini ifade eder. Atıf Cemal ile Edip Münir arasında şu konuşmalar geçer:

“*Edip Münir:*

— *Ne yapalım kardeş, en fazla merakla okunan bunlar... Halk heyecan artıyor.*

— *Başkalarının ölümlerinde eğlenceye benzer heyecan aramak bu da pek ince bir şey değil. Bu acıklı olaylar bir tiyatro sahnesinde geçmiyor. Tabiatla meydana geliyor. Ölenler yalancılıktan değil sahiden ölüyorlar.*

— *Sokak ortasında birisi –üç gündür açım– diye bağırırsa pek aldırın olmaz. Fakat bu zavallıyı son nefesini verirken görseler etraftan sadakalar yağar.*

— *Yardımlarını öliye değil diriye yapıyorlar.*

— *Hep bunları geç... Aç karnına halkın psikolojisi ile uğraşamayız. Şimdi şurada bir kuduz köpek birkaç kişiyi ısırma ne iyi değil mi? Köpeğin ve ısırılanların fotoğraflarını çek. Altına sekiz on satır döşen, götür idareye, en aşağı iki lira...*”¹⁰⁰²

Halkın heyecan aradığını savunan Edip Münir, en fazla okunan haberlerin aşk, cinayet, yaralama gibi haberler olduğunu dile getirir. Görüldüğü gibi Edip ile Atıf, ticarî kaygıyla hareket eden gazetelere gazetenin satışlarını yükseltecek haberler götürmek için ellerinden gelenleri yaparlar. Hadise olmayan zamanlarda ise kendileri hadise yaratarak insanları birbirine düşürürler:

“*Hamallar üç dört adımda birbirine sarhoşluk içtenliğiyle sarılıp muhabbet ediyorlardı. Tam yanlarından geçerken Edip Münir:*

— *Ağız dolusu sövdü edepsiz...*

Atıf Cemal:

— *Pek koyu sövdü...*

Alo hemen onlara doğru dönerek:

— *Ulen kim sövdü ki?*

Edip Münir:

— *Şu önden gidenlerin içindeki iri boy...*

— *Kim sövdü ki?*

— *Tanımıyorum. Alo adında birine...*

Alo kabarak:

— *Di bir kerek daha ki görem...*

— *Alo adında birinin anasına, babasına, avradına, silsilesine sövdü.*

— *Şu herif öyle mi?*

— *Ta kendisi...*

— *Dur ki ben ona gösterem.*”¹⁰⁰³

¹⁰⁰¹ Gürpınar, a.g.e., 1971, 70.

¹⁰⁰² Gürpınar, a.g.e., 1971, 70-71.

¹⁰⁰³ Gürpınar, a.g.e., 1971, 74.

Edip ve Atıf, hiç tanımadıkları, meyhanede karşılaştıkları adamları birbirine düşürüp bunu haber malzemesi yapmak için plan kurarlar. Sırf kavga etmelerini sağlamak amacıyla Alo adındaki hamalı hiçbir şey söylemeyen yorgancıya karşı kışkırtan gazeteciler, iki tarafın kavga etmesine neden olurlar. Zorla yarattıkları bu hadise sonucunda iki ölü, beş ağır yaralı ve yedi de hafif yaralı insanların olmasına biraz bile üzülmezler ve Edip, bu kanlı dövüşü yazarak gazeteye götürür. Söyledikleri yalan yüzünden insanların ölmüş olması Edip ve Atıf'ı ilgilendirmez. Onlar alacakları paranın, gazete de tirajının peşindedir.

Edip Münir'in gazetede sanatla alakalı yazdığı yazılar da hem halkın hem de diğer sanatkarların ilgisini çeker. Gazetenin Yazı İşleri Müdürü, bu durumdan oldukça memnundur. Çünkü her gün Edip'in yazdığı yazılara sayfa sayfa itiraz mektupları gelir ve bu sebeple gazete, öncekinden daha fazla satılmaya başlar. Bunun üzerine Yazı İşleri Müdürü, Edip'ten ilgi çekici küçük hikâyeler yazmasını ister. Bu görüşme sonunda küçük hikâyeler yazmaya başlayan Edip, ilgi çekmek için yaptığı bu tuhafliklara kübik adını koyar. Şehrin ünlü zenginlerinden birinin başından geçen ve kendisinin de şahit olduğu bir olayı roman konusu yapan gazeteci; zengin iş adamı, onun genç eşi ve genç eşinin sevgilileri arasında geçen ve aşk cinayetiyle sonlanan hadiseyle ilgili bir roman yazar. Yazdığı romanın gazetelerde de çıkan aşk cinayetiyle ilişkisi olduğu anlaşılınca halk meraklanır ve Edip'in romanı kapışa kapışa okunur. Böylelikle Edip, hem para hem de şöhret kazanmış olur. Halkın ilgisini nasıl çekeceğini çok iyi bilen Edip, kalemini ticarî kaygılarına alet ederek kalemi vasıtasıyla haksız kazanç sağlar.

Yayınladıkları siyaset, ekonomi, yaşam, spor, kültür-sanat gibi haberlerle insanların nabzını tutan basın, tüketim kültürünün etkisiyle dünyada yaşanan birçok gelişmeden haberdar olmak isteyen hedef kitlenin beklentisini karşılayarak tirajlarını yükseltirler.¹⁰⁰⁴ Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı*'ndaki gazete patronu, ülkelerde savaş çıkmasına dahi gülerek yaklaşır: “Gazete patronu için harp “tiraj” demektir. Tehlike yaklaştıkça baskı sayısı yükselir; onun yüzü güler. Harp bir tarafta silâh fabrikatörünün iştahını gıcıklar, gazete patronunun keyfini getirirken ötede camii ve kiliseler sulh için duaya koşan ana babalarla dolup taşıyor.”¹⁰⁰⁵ Gazete patronu için savaş, tiraj demektir ve korku yaklaştıkça baskı sayısı da yükselir. Bu sayede yarım günde elli bin satan gazete patronu kazançlıdır.

¹⁰⁰⁴ Özdemir, M. (2009). *1980 Sonrası Türk Toplumunun Yazılı Basın Yoluyla Siyasî Yaşama Dair Bilgilendirilme Süreci*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 91.

¹⁰⁰⁵ Aygen, a.g.e., 1983, 27.

Ayrıca gazete patronu, gazetecilerden yazı ve haberleri gazetede sayfalarındaki açıklığa göre uzatıp kısaltarak okuyucunun ilgisini çekecek konuyu hayal güçleriyle şişirmesini de ister. Diğer gazete patronları gibi bu romandaki gazete patronu da sadece gazetesinin baskı sayısını yükseltmeyi hedefleyerek çalışanlarına bu konuda baskı yapar. Başka gazetelerden daha yüksek tiraja sahip olmak amacıyla emrinde çalışan gazetecileri ve onların kalemlerini kullanarak insanları cezbetmeyi ister.

Refik Erduran'ın *Yağmur Duası*'ndaki Şevki Bey de *Ağlama Duvarı*'ndaki patron gibi toplumsal olaylara haber ve tiraj gözüyle bakar. Ferhat Gürz, sadece gazetenin tirajını düşünen patronu Şevki Bey ile kendi duyguları arasında kalsa da basın çalışanı diğer roman kişileri gibi Şevki Bey'in isteklerine göz yumar. Patronunun sağladığı imkânları kullanarak seyahat eder ve bu seyahatlerden hareketle de gerçekmiş gibi gösterdiği hayal ürünü, asparagas yazılar yazar:

“«Güney Kutbuna gideceksin.»

«Ne!»

«Memnun olmadın mı?»

(...)

«Yi ama, benim bildiğim Güney Kutbunda insan yoktur.»

«Yoksa yarat, uydur!»

«Nasıl uydurayım?»

«Ne bileyim ben, onu da sen düşün. Meselâ bir Avrupa heyeti orada keşfe çıkmış olsun, aralarında güzel karılar bulunsun, sen de onlara katılmış ol, karılarla nasıl dalga geçtiğini yaz!»

«Nasıl olur canım! Kutup seferi yapılırken bütün dünyanın haberi oluyor. Ben tek başıma Güney Kutbuna gidemem zaten. 'Gittim' desem de kimse inanmaz.»

«Bize lâzım olan inanmaları değil. 'Şu köpoğlu herif bakalım ne palavralar atmış?' diye merak edip alsınlar; kâfi!»

«Arada ben kepaze olursam olayım, öyle mi?»¹⁰⁰⁶

Kitle iletişim araçlarında çalışan yayıncılar geçmişte de günümüzde de basında ahlak sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu sorun yayıncıyı, “her türlü yol kullanılarak hedef kitleyi belli bir gazeteyi, dergiyi, kitabı okumaya ya da herhangi bir kanalı izlemeye yönlendirmeli ve inandırmalı” gibi bir bölünmüşlüğüne içine çeker. Kitle iletişim araçları yalnızca bireyleri bilgilendirmek ve bilgisini genişletmek amacıyla haber alıp vermez; kendi düşüncesine ve ticarî kaygısına uygun bilgiler de aktarır.¹⁰⁰⁷ Bu da gerçeğe ilişkin

¹⁰⁰⁶ Erduran, a.g.e., 1974, 21.

¹⁰⁰⁷ Kısaca “haber alma, haber verme, haberleşme; tanıtma” (http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.554de3f60b9260.97501242) olarak tanımlayabileceğimiz enformasyon sözcüğü, belli bir sürecin varlığına işaret eder. Yorumsuz ve içeriksiz şekiller veya olgular olan veriler, programlı ilişkiler çerçevesinde bir araya getirilerek temeli

bilgilerin tam olarak yansıtılmamasına ve gerçeklikten sapılmasına yol açar. Bu yönüyle basın, büyük bir ahlakî sorumluluk içinde olmak durumundadır.¹⁰⁰⁸ *Yağmur Duası*'nda Ferhat, sadece gazetenin tirajını düşündüğü için kaçık olarak nitelendirdiği patronu Şevki Bey'in tirajı arttırmak için her yola başvurabileceğini “*Bu bahis açıldığı zaman gözlerine tehlikeli bir pırıltı gelir; inanırsınız ki, başı belâya girmeden becermenin bir yolunu bulsa, sırf «Karımı Nasıl Zehirledim» diye bir röportaj serisi basabilmek için karısını zehirlenmekten çekinmeyecek.*”¹⁰⁰⁹ sözleriyle ifade eder. Baskı sayısını yükseltmek amacıyla akla gelen her yolun mübah olduğunu savunan ve bu doğrultuda hareket eden Şevki Bey için gazetesi, ticarî bir sermayeden ibarettir. Asıl görevi gerçek bilginin yanında olarak bu bilgileri topluma aktarmak olan basın, toplumu etkileyen veya ilgilendiren olayların topluma iletilmesi, olayların topluma verilmesinde objektif olma ve doğru bilgilendirme niteliğini kaybetmemelidir. Oysa Şevki Bey ve onun aracılığıyla gazetesinde çalışan muhabirler, halkın gerçekler yerine onları eğlendiren asparagas yazılardan hoşlandığı düşüncesiyle, toplumu gerçeklerle karşılaştırmak bir yana bu gerçeklere göz yumup kulak tıkamayı tercih ederler. Yani Şevki Bey, haberleri kendi çıkarları doğrultusunda alıp topluma aktarır. Habere konu olan olay ya da bilgiler bir amaç olarak değil, toplumun doğru ve tarafsız haber almasını sağlamak amacıyla bir araç olarak kullanılmalıdır. Fakat en çarpıcı haberleri verebilmek için birbirleriyle yarışan gazeteler, büyük bir rekabet içinde olduklarından asparagas haberler çoğalmaktadır. Şevki Bey de bu rekabet ortamında yitip gitmemek için her gün rakip gazetelerin haberlerini kontrol eder ve kendi gazetesinin herhangi bir haberde atlayıp atlamadığına bakar.

Gazeteci, bütün yazılarının sorumluluğunu üzerine almalıdır. Uluslararası Basın Şeref Yasasına göre “*iftira, delilsiz, ispatsız iddia ve suçlama belge ve delilleri değiştirme, olmayanı olmuşdan, olmuşu olmamış gibi gösterme yazılan, meslekte işlenebilecek kusurların en büyüğüdür.*”¹⁰¹⁰ Lakin basında ahlak kavramını önemsemeyen Şevki Bey

iletişime dayanan enformasyona dönüşürler. Burada amaç, alıcının herhangi bir konudaki fikirlerini değiştirerek alıcının değerlendirmeleri üzerinde etki oluşturmak ya da bakış açısında fark yaratmaktır.

Bu konuda bilgi için bakınız: Arhan, F., Demirer, T., Hozatlı, U., Orhangazi, Ö. ve Özbudun, S. (1998). *Medya Eleştirisi ya da Hermes'i Sorgulamak*. Ankara: Öteki Yayınları. / Bülbül, A. R. (2001). *İletişim ve Etik*. Ankara: Nobel Yayınları. / Davenport, T. H. ve Prusak, L. (2001). *İş Dünyasında Bilgi Yönetimi: Kuruluşlar Ellerindeki Bilgiyi Nasıl Yönetirler*. (Çeviren: Günhan Günay). İstanbul: Rota Yayınları. / Encabo, M. N. (1997). “Gazetecilik Etiği ve Demokrasi”. *Medya, Kültür, Siyaset*. (Derleyen: Süleyman İrvan). Ankara: Alp Yayınevi. / Rigel, N. (1993). *Kâğıt Kaplanlar*. İstanbul: Der Yayınları. / Tokgöz, O. (1981). *Temel Gazetecilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

¹⁰⁰⁸ Basında enformasyon ve ahlak konusu hakkında daha ayrıntılı bilgi için Manuel Nunez Encabo'nun *Gazetecilik Etiği ve Demokrasi* isimli kitabına bakılabilir: 285-290.

¹⁰⁰⁹ Erduran, a.g.e., 1974, 19.

¹⁰¹⁰ Perin, C. (1975). *Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 130.

için önemli olan gazetesinin tirajını arttırmaktır. Ferhat ve gazetede çalışan diğer muhabirler, uydurma haber yazmaya ikna olmuş durumdadırlar. Ancak olmayan bir olayı olmuş gibi halka veren Ferhat'ın, Anadolu'nun bir köyünde tanıştığı Gülizar'dan sonra fikirlerinde değişiklik olur. Ferhat, patronunun görevlendirmesiyle, Orta Doğu ülkelerindeki ilerlemeyi görüp bildirme amacıyla Anadolu'nun köylerini gezmek isteyen Avusturyalı Gazeteci Mayer'le birlikte bir geziye çıkar. Türkiye'de birkaç büyük şehir merkezinden başka yer bilmediğini öğrendiğimiz Ferhat, ilk kez Anadolu'nun köylerini görecektir. Bu durum karşısında Mayer, “«E nasıl muhabirlik ediyorsunuz öyleyse?»”¹⁰¹¹ diyerek şaşkınlığını belirtir. Mayer'in bile Anadolu'nun durumuyla alakalı yazı yazmak amacıyla Avusturya'dan gelmesi ve hatta kendi ülkesinin, Anadolu'nun, durumuyla ilgili kendinden daha fazla bilgiye sahip olması çoğunlukla yabancı ülkelere dair yazılar yazan Ferhat'ı utandırır. Gittiği Pınarlı köyünde tanıştığı Gülizar'ın teşvikiyle köy için bir yardım kampanyası başlatmaya karar veren Ferhat, bunun çalışmalarına başlar. Aynı zamanda bu güne kadar kendi ülkesinin sorunlarıyla ilgilenmemesinin üzünlüğünü de “«Ağalar, bir Türk gazetecisi olduğum halde sizin hayatınıza ve dertlerinize daha evvel ilgi göstermediğim için hepinizden özür dilerim.»”¹⁰¹² sözleriyle dile getirir ve bunu düzeltmek için köyün ve köy halkının sorunlarını anlatan bir yazı yazacağını, yardım kampanyası başlatacağını söyler. Pınarlı'ya birlikte gittiği gazeteden arkadaşı Foto Muhabiri Seyfi, bu konudaki fikrini şu cümlelerle belirtir: “«Patron ne bu resimleri basar, ne de senin röportajını. Bassa da milletin midesini bulandırıp âsâbını bozmaktan başka bir işe yaramaz.»”¹⁰¹³ Seyfi, sadece gazetenin tirajını arttırmayı hedefleyen patronu Şevki Bey'in bu haberi yapmayacağını, patronun haberi yapsa bile halkın Anadolu'nun sorunlarına ilgi göstermeyeceğini ileri sürer. Ferhat, İstanbul'a dönerek patronuna model Türk köyü kurma projesini anlatır. Projenin gazete tirajını en az otuz bin arttıracağını, haberin üç gün gazetenin birinci ve ikinci sayfalarında çıkmasını ve iki yüz bin reklam masrafının yapılmasının gerekli olduğunu da sözlerine ekler. Ferhat, ilk başta projeye sıcak bakmayan Şevki Bey'i ikna etmeye çalışır:

“«(...) karşınıza çıkan bu fırsatı korkaklığınız yüzünden teperseniz, gazetenizden derhal ayrılacağım. En kuvvetli rakibinizin yanına gireceğim ve bundan sonra bütün zekâmı sizin gazetenizin tirajını düşürmek için yollar aramağa hasredeceğim. İhtiyarladığım zaman

¹⁰¹¹ Erduran, a.g.e., 1974, 24.

¹⁰¹² Erduran, a.g.e., 1974, 95.

¹⁰¹³ Erduran, a.g.e., 1974, 101.

torunlarına diyeceğim ki, 'Benim ömrümün sekiz senesi ölü senelerdir; çünkü o müddet zarfında vaktimi ziyan ettim, Şevki Bey adında pis bir herifin yanında çalıştım. '»¹⁰¹⁴

Sonunda Şevki Bey, Ferhat'ın teklifini kabul eder ve çalışmalar tamamlanır. Sekiz senedir asparagas haberler yapan Ferhat, toplumsal olaylara yönelerek belki de vicdanını rahatlatmaya çalışır. Uydurma yazılarından sonra ilk kez toplumun yararına bir proje gerçekleştirmesi ve Türk gazetecisi olarak Türk insanının sorunlarını yazması onu heyecanlandırır.

Bazı gazeteler, halkın ilgisini çekerek gazete satışlarını yükseltmek amacıyla biçimde ve özde değişikliklere gider. Çetin Aşki Özkırım'ın *Düş Erimi* romanında yeniliklerle yayın yaşamını sürdürmek ve genç kuşakları okur olarak kazanmak için uzun uzun toplantılar yapan Selim'in çalıştığı gazete, yoğun bir çalışma dönemine girerek okuyucu sayısını arttırmayı amaçlar. Alınan kararların ışığında gazetenin A'dan Z'ye her şeyinde yenilikler yapılır. Sanat eklerinin düzenlenmesinden yeni yazı köşelerine, başlıkların değişmesinden çizgi romana yer verilmesine kadar çeşitli farklılıklarla çıkacak olan gazetede yenilikler, gazetenin birinci sayfasında okurlara duyurulur. Yapılan bu yeniliklerin tek amacı, okur sayısını fazlalaştırarak gazetenin tirajını yükseltmektir.

Gazete satışlarını çoğaltmak amacıyla gazetede yeniliklere giden bir diğer gazeteci, Yusuf Sinan Tanyıldız'ın *Elveda Ankara* romanındaki Yıldız'dır. Batmak üzere olan bir gazeteyi devralan Yıldız, çok çalışarak yepyeni bir gazete piyasaya sürmeye hazırlanır ve düşüncesine göre bu yeniliklerle gazetenin tirajı tırmanışa geçecektir. Ses getiren haberlerle tekrar basın camiasına girerek bütün televizyon kanallarının kendisinden söz etmesini isteyen genç kadın, böylelikle gazetesıyla halkın da ilgisini çekmeyi amaçlar. Bu doğrultuda gecesini gündüzüne katarak çalışan Yıldız, gazetede eksiklikleri bularak düzeltme yoluna gider:

“— Yıldız, iyi misin?
— Bilmiyorum Güler, Ankara Bürosu'ndan 9 kişi kovdum.
— Ayy... Neden ayol?
— Neden mi? Nedeni var mı Güler? Bana gazeteyi okumadığını sen söylemedin mi? Okumadığın bu gazetenin yazılarını işte kovduğum o dokuz adam yazıyor da ondan. Bu gazetede işe yaramayan herkes kovulacak. Eğer başarmak istiyorsam, her şeyi yapmalıyım. Yapmalıyım ama kendimi çok

¹⁰¹⁴ Erduran, a.g.e., 1974, 107-108.

*yalnız hissediyorum. Toplantıya katılanlardan içinde tek kişinin bile beni sevdiğini ve anladığını sanmıyorum.”*¹⁰¹⁵

İlan gelirlerinin az, kadronun ise kalabalık olduğunu gören Yıldız, ya ilan almanın yollarını zorlayarak ya da kadroyu azaltarak kâr etmeyi planlar. İşadamlarının çok satan gazeteleri tercih ettiğini düşünen Yıldız, işadamlarının tirajının düşük olduğu ve siyasî haberlerle dolu, soluk gazeteye ilan vermek istemediğini bildiğinden gazeteyi kadrosundan haberine kadar değiştirmek ister. Türkiye’de akşam gazetesinin olmadığını söyleyen gazeteci, sabah baskısı olan gazetenin akşam baskısıyla da okuyucuya ulaşmasını hedefler.

Yeniliklerle çıkan gazete, dikkat çeker ve Yıldız, televizyon programlarına çıkmak için teklifler alır. Programlara konuk olmanın gazete için reklam sayılacağını düşünen Yıldız, gazetenin imajını değiştirmeye başlar. Öğretmenlerin sorunlarına yer verdiği yazının beğenilmesiyle halkın da hem ilgisini çeker hem de halktan destek görür:

*“Bunların hepsi çok kısa bir zamanda olmuştu. Öğretmenler Yıldız’a çok büyük paralar kazandırmıştı. Öğretmenlerin gücüne artık daha çok inanıyor; onlara daha fazla saygı duyuyordu. Bu paralar sayesinde gazetede çalışanların maaşlarında düzenleme olmuş, değişik sosyal haklara kavuşmuşlardı. Yıldız toplantıda söylediği gibi yarı işlerine adam almamıştı. İlk günkü gibi çekirdek kadroyu koruyordu. (...) İşin en güzeli, herkes harıl harıl çalışıyor, Yıldız’ın hayallerini bile aşan güzel işler başarıyorlardı.”*¹⁰¹⁶

Gazetede çıkan yazıların beğenilmesiyle birlikte teşekkür telefonları da alan genç kadın, durumdan oldukça memnundur. Çünkü çabaları yavaş da olsa meyvelerini vermeye başlar ve gazete satışlarında artış olur. Bu artışla birlikte gazete, reklam ilanları alır ve ufak tefek ilanlarla sayfaları dolmaya başlayan gazete, çıkışa geçer. Gazeteye sahip çıkarak her şeyle tek tek ilgilenen Yıldız, gazetenin tirajını arttırarak Türkiye’nin her tarafında okunur hâle gelmesini sağlar. Aynı zamanda ek olarak çıkarılan magazin gazetesi istenilen tiraja ulaşamayıp çok az satsa da işadamları tarafından sevilen bir gazete olarak asıl gazeteye ilan kazandırır.

Gazete tirajını düşünen sadece gazete patronları değildir. İstihbarat şeflerinin ya da yazı işleri müdürlerinin de en az gazete patronları kadar ticarî endişeleri vardır. İlhan Engin’in *İstanbul’da Aşk Başkadır* romanında haber bulamayan bir muhabire “Öyleyse bul.

¹⁰¹⁵ Tanyıldız, a.g.e., 2000, 179.

¹⁰¹⁶ Tanyıldız, a.g.e., 2000, 228.

Ya bir adam öldür. Yahut da cinayetin katilini bul, boş durma.”¹⁰¹⁷ diyen İstihbarat Şefi için ne olursa olsun gazetenin satışını arttıracak haberlerin bulunması önemlidir. İstihbarat Şefi, ticarî kaygı nedeniyle kendisine ulaştırılan her olaydan sonra “Diğer gazeteler haber aldı mı acaba?” diye sorarak bu konudaki endişesini dile getirir. Gazeteler arası rekabetin olduğu basın camiasında, diğer gazetelerin haberdar olmadığı hadiseleri bulmak için çabalayan gazeteciler, canla başla çalışırlar. Ali, sırf bu sebeple haberini yapmaya çalıştığı Amerikalı bir iş adamının kızını dahi kaçırarak peşinde olduğu hadiseyle alakalı iş adamının kızı Liz Morgan’ın ağzından laf almak için uğraşır. Ali, elde ettiği bilgiler sayesinde diğer gazeteleri atlatarak hem halkın ilgisini çekmeyi hem de gazetesinin çok satılmasını sağlamayı amaçlar.

Aydoğan Önel’un *Dördüncü Kurşun* romanında da tıpkı *İstanbul’da Aşk Başkadır* romanında olduğu gibi Yazı İşleri Müdürü Necati Çelik, ilk olarak gazeteye getirilen haberleri diğer gazetelerin haber alıp almadığını sorar:

- “Hâdiselerinde fazla oyalanmadım ve hemen istasyona giderek oradaki telefondan haberi gazeteye yazdırdım. Benimle görüşmek isteyen Yazı İşleri Müdürü Necati Çelik:*
- ‘Acar filmi banyo ediyor. Arabayı da gönderdim, seni alacak,’ dedi.
 - ‘Teşekkür ederim, zahmet etmişsiniz. Sabri Sert’in bizim arşivde resmi vardır tahmin ederim.’
 - ‘Birkaç resmini bulduk, birini kullanacağız. Sen ne zaman döneceksin?’
 - ‘Biraz daha kalmak istiyorum.’
 - ‘Nasıl istersen, diğer gazetelerden gelen var mı?’
 - ‘Şimdilik yok.’
 - ‘Atlatsak, büyük haber doğrusu.’
 - ‘İnşallah. Haberi nasıl gönderiyorsunuz?’
 - ‘Tahmin ettiğin gibi.’
 - ‘Manşet ha?’
 - ‘Başka türlü olur muydu? Müdüriyetten kimse geldi mi?’
 - ‘Ben oradayken henüz gelmemişlerdi.’
 - ‘Desene hâdiseye İkinci Şube’den evvel biz el koyduk.’”¹⁰¹⁸

Çalıştığı gazetenin çıkarlarını kollayan Necati Çelik, gazetesinin ticarî değerini arttırmayı ister. Birçok gazeteci, rekabet nedeniyle diğer gazetecilere meslekî anlamda zarar verecek konuma gelir. Basın patronları ve çalışanları tiraja bağlı olarak farklı arayışlara yönelirler. Halkın daha fazla ilgisini çekmek amacıyla sansasyon ve diğer basın organlarında yer almayan haberler, basın hayatında çalışanlarca çözüm yolu olarak görülmüştür.

¹⁰¹⁷ Engin, a.g.e., 1959, 26.

¹⁰¹⁸ Önel, a.g.e., 1963, 14.

Promosyon, gazetelerde yaygın bir şekilde görülen uygulamaların başında gelir. Basın organları; cep telefonları, kap kaçak, beyaz eşyalar, hatta abartarak ev ya da araba dahi verirler ve satışları arttırmak için uğraşırlar. Gazeteler tarafından yaygın olarak kullanılan promosyon, teşvik edici ve satış artırıcı bir araç olarak görülür. Muzaffer Buyrukçu'nun *Bir Olayın Başlangıcı*'nda Doğan'ın çalıştığı gazete de satışını çoğaltmak için bir piyango düzenleyerek buzdolapları, çamaşır makineleri, dikiş makineleri, motosikletler ve bir ev verir. Gazete, çeşitli armağanlar vererek hem insanları ürünleri almaya teşvik eder hem de oldukça büyük miktarda para kazanır.

4. BÖLÜM

BASIN-SİYASET İLİŞKİSİ

4.1. Basın Özgürlüğü: Basının Parasal ve Enformatik Güç Odakları Tarafından Kullanılması

“Matbuat hiçbir sebeple tahakküm ve nüfuza tabi tutulamaz.”

Mustafa Kemal Atatürk¹⁰¹⁹

Farklı düşüncelerin toplumun birçok kesimine iletilmesini ve bir kamuoyu oluşmasını sağlayan basın, hem oluşturucu hem de oluşmuş düşüncenin açıklanması bakımından birbirini tamamlayan bir işlev görmektedir. Bilgi, düşünce, fikir ya da haberlerin hiçbir kısıtlama olmaksızın toplanıp yorumlanabilmesi ve açıklanabilmesi için gerekli olan basın özgürlüğü ise, basının haberleri serbestçe yayınlayıp dağıtabilme haklarını da beraberinde getirir.¹⁰²⁰

Hamza Çakır'ın toplumun işleyişine katkıda bulunan önemli yapı taşı olarak nitelendirdiği basın, bir ülkede haber ve bilgi akışını sağlayarak o ülkenin gelişme sürecine önemli bir katkıda bulunur. Öyle ki toplumların ilerleme düzeylerinin belirlenmesi, basının toplum içindeki konumu ve işleyişiyle paraleldir.¹⁰²¹ Muammer Aksoy'a göre demokratik rejimin vazgeçilmez unsuru olarak kabul edilen basın özgürlüğü; siyasî, hukukî ve ekonomik teminatlarla güçlendirilmelidir.¹⁰²² Ancak bazı durumlarda basının elinde bulunması gereken bu özgürlük, dönemin parasal ve enformatik güç odakları tarafından kısıtlanmakta ya da engellenmektedir. Güç odaklarının önemli ve büyük bir gücü elinde bulundurduğunu savunan Coşkun Can Aktan; büyük zenginlerle onların oluşturduğu dernek veya birlikleri parasal güç odakları, iletişim ve kamuoyunu etkileme gücünü elinde

¹⁰¹⁹ İnternet: <http://www.ataturkilkeveinkilaplari.com/ataturkun-soyledigi-sozler/ataturkun-basin-ile-ilgili-sozleri.html> 4 Ekim 2014'te alınmıştır.

¹⁰²⁰ Bülbül, a.g.e., 2001, 18.

¹⁰²¹ Çakır, a.g.e., 2007, 67.

¹⁰²² Aksoy, M. (1970). “Türkiye’de Düşünce Özgürlüğü”. *Türkiye’de İnsan Hakları Sempozyumu*. Ankara, 126.

bulunduran basın organlarını da enformatik güç odakları olarak sınıflandırır.¹⁰²³ Basın organlarına sahip olan kişi ya da gruplar, aynı zamanda egemenlik kurma araçlarına da sahiptirler. Başka bir deyişle, basında bulunan iletişim ilişkilerinde güç uygulaması iletişim politikasını saptar ve kitle iletişim araçlarına sahip olanlar ya da bu araçları kontrol edebilenler, etken konumdadırlar.¹⁰²⁴ Dolayısıyla basın ile parasal ve enformatik güç odakları arasındaki ilişkide baskı altında olan ve kısıtlanan ya da engellenen taraf, basının kendisidir.

Basın, düşüncelerin açıklanabileceği bir platform olarak düşünüldüğünde basının özgürlüğü, düşünce özgürlüğüyle yakından ilgilidir. Diğer bir ifadeyle, basın özgürlüğünün engellenmesi, düşüncelerin açıklanmasını engellemek demektir. Hilmi Ziya Ülken'in *Yarım Adam* romanında Kurdoğlu Bekir Bey; basının tam anlamıyla özgür olmama nedenini basın çalışanlarının polis tehdidinden, huzurunu kaybetmekten ve dile düşmekten korkmalarına bağlar. Demir, işçilerin uğradığı haksızlıkları konu alan bir yazı yazıp işçilerin gözünün açılmasını sağladığı için dönemin nüfuzlu kişilerinden Hacı Toran engeliyle karşılaşır. Zira işçileri kullanarak haksız kazançlar sağlayan ve parasal gücü elinde bulunduran Hacı Toran, kendine zarar vereceğinden işçilerin haklarını aramasını istemez ve bu nedenle basını susturmaya çabalar. Hacı Toran, “*Şu kadar diyeceğim ki, ufak tefek havadisleri biraz daha ihtiyatla yazsanız.*”¹⁰²⁵ diyerek Demir'in düşüncelerini doğru ve tarafsız bir biçimde halka ulaştırmasını istemez. Demir, satılık olmadığını söyleyerek Hacı Toran'a karşı çıkar ve basını hiçbir gücün engelleyemeyeceğini savunarak kendi bildiği doğru yolda ilerleyip yazılarını yazmaya devam eder. Lakin gücü elinde bulunduran ve aleyhine yazılar yazılmasına sinirlenen Hacı Toran, elinden gelen her şeyi yaparak basına mani olmaya çalışır. Bu uğurda Demir'in matbaasını dahi yakarak Demir üzerinde baskı kurar.

Demokratik toplumlarda devlete düşen önemli görevlerden biri de temel hak ve özgürlükleri benimseyerek korumaktır. Düşünce ve kanaat özgürlüğü ile düşünceyi özgürce açıklama özgürlüğü, temel hak ve özgürlüklerin başında gelir. Basın ise düşünceleri açıklama özgürlüğünün en temel yollarındandır. Bu düşünüldüğünde basın özgürlüğü, düşünceyi özgürce açıklama özgürlüğüdür. Basın özgürlüğünün, dolayısıyla da

¹⁰²³ Uçar, Y. (2011). *Basın Ahlakı Açısından Haberde Nesnellik Olgusu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 69.

¹⁰²⁴ Erdoğan, İ. (1997). *İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş*. Ankara: İmge Kitabevi, 110.

¹⁰²⁵ Ülken, a.g.e., 2012, 178.

düşünce özgürlüğünün oluşması ve güvence altına alınması için de basın engellenmemesi gerekir.¹⁰²⁶ Ancak incelediğimiz romanların çoğunda olduğu gibi Z. Melek'in *Vicdanından Af Dile* romanında da basının güç odakları tarafından kullanılarak engellenmesine şahit oluruz. Yazdığı yazılar yüzünden İstanbul'dan Kahire'ye kaçmak zorunda kalan Nuri de Demir gibi engellenmeye çalışılan gazetecilerdendir. Ancak yazdıkları yüzünden Kahire'ye kaçması bir şeyi değiştirmez. Zira Kahire'de de İstanbul'daki sevgilisi Saadet ve onun eski vezirlerden olan babası Şükrü Paşa'nın hışmına uğrar. Kahire'de opera sanatçısı bir bayanla aşk yaşadığı yalanının kulağına gitmesiyle oldukça çok sinirlenen Saadet, Nuri'den öç almak ister. Kahire'de bir gazetede yazılarına devam eden Nuri, kendisiyle uğraşarak intikam almak isteyen Saadet ve Şükrü Paşa'nın Kahire'deki bütün gazetelere, kitabevlerine ve yazı işleriyle meşgul olan müesseselere aleyhinde mektuplar göndermesiyle çalıştığı gazeteden kovulur: “*Ertesi gün, gazete idarehanesinden, Nuri'ye şu mektup geldi: (Yazılarınızın yüksek kıymeti, gazetemiz tarafından daima takdir edilmiştir. Ancak, bazı hususî sebeplerden dolayı, artık yazılarınızın kabulüne imkân görülmiyecektir. Alacağınız kalan on dört liranın idare kasasından aldırılmasını rica ederiz.)*”¹⁰²⁷ İstanbul'daki saygınlığını ve mesleğini kullanarak Nuri'yi çalıştığı gazeteden kovdurtan Şükrü Paşa, Nuri'nin görüşlerini ifade edebilme hakkını elinden alır.

Ekonomik ilişkiler ve çıkarlar, basının tarafsızlığını, dolayısıyla da özgürlüğünü engeller. Bazı güçler tarafından kontrol edilen basın, tarafsız olma işlevini yapamamaktadır. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?* romanında Edip Münir, gazetecilerin yazılarının önce zamanın politikasına, sonra gazete sahiplerine, genel ahlaka ve halkın keyfine göre şekillendiğini belirtir. Edip'e göre bir gazeteci ya da yazar, bu yasak sınırları aşarsa ya matbaadan kovulur ya mahkemeye çağrılır ya da onurunu kırılmış sayan herhangi bir adamdan dayak yer. Yani güç odaklarının çizdiği sınırlara uymadığı takdirde bağımsızlığı elinden alınır. Edip Münir, gazetecinin *Basın Kanunu*'nun sınırlamalarına da maruz kaldığını dile getirir:

“Amur sahnelerini koyu koyu anlatmakta sinemalara verilen müsaadelerden yarısının bile romanlardan kaskanılması hayrete değer. Halk önünde cilvelendirilen bu öpüşmeler ekrandan roman sayfalarına geçirilince acaba neden ahlâk bozacak bir çirkinlik alıyor? Bizde romanlarda olduğu gibi sinemalardan da dudak dudağa bu sizgün öpüşmeler yasaklansa Türkiye'ye dışarıdan

¹⁰²⁶ Eren, F. (1986). “Basında Hukukî Sorumluluk”. *Türk Basınının Sorunları Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu, 35-36.

¹⁰²⁷ Z. Melek, a.g.e., 1945a, 41.

gelecek kalemlerden hemen hiç birinin kabulüne imkân kalmaz. Çünkü kadın ve erkek yıldızların seyircilere çektikleri şöhretlerini yükselten en büyük sanat ziyafeti budur.”¹⁰²⁸

“Kafalarının içinde kalmak şartıyla herkes zihninden istediği şeyi geçirebilir, dilediği şekilde düşünür, hayal eder.” diyen Edip, *Basın Kanunu*’nun hışmına uğramaktan korktuğu için kalemini ve dilini tutması gerektiğini belirtir.

Reşat Enis Aygen’in *Ağlama Duvarı* romanında Selâmi’nin çalıştığı gazetenin Yazı İşleri Müdürü de Edip’le aynı düşüncelere sahiptir ve gazetecinin hiçbir zaman tam anlamıyla bağımsız olmadığını söyleyerek kalemi eline alan her gazetecinin ülkesinin yasalarıyla bağlı bulunduğunu unutmaması gerektiğini ifade eder. Lakin Selâmi’nin düşüncelerini açık bir dille yazması, onu Nuri gibi mesleğinden eder. Devlet memuru ve rüşvet konusuyla alakalı yazı yazmak için gazete patronundan direktif alan genç gazetecinin yazısı gazetenin baş sütununda çıkar. Ancak yüksek makamın tepkisiyle karşılaşan Selâmi’nin işine son verilir. Her ne kadar gazete patronunun onayıyla bu yazıyı yazsa da basını elinde bulunduran güç odakları karşısında gazete patronu da çaresiz kalır ve kendi gazetesini düşündüğünden Selâmi’yi işten çıkarır.

Ele aldığımız romanlardaki kişilerin çoğu, basının her daim güçlülerin yanında olmasının eleştirisini yapar. Bu eleştiri, Reşat Enis Aygen’in *Sarı İt* romanında grev yapan fabrika işçileri tarafından dile getirilir. Fabrikaya gelen gazetecileri görünce heyecanlanan işçiler, gazetecilere “Çekin resimlerimizi, (...) basın gazetelerinize. Patronu dinledikten sonra, bizim de bir iki çift sözüümüz var haaa... Unutmayın...”¹⁰²⁹ deseler de gazeteciler, fabrika patronunun grev nedeniyle verdiği basın toplantısına gelmişlerdir. Üstelik işçilerin bu sözleri üzerine “Gazanız mübarek olsun!” sözleriyle gülüşerek işçilerle alay dahi ederler. Sendika ve işçi haberlerini toplayan muhabirlerin birçoğu fabrika sahibinin adamıdır ve patronla görüşükten sonra sarhoş bir şekilde görüşmeden çıkan muhabirlerin hiçbiri grev çadırına bakmadan giderler. Bir işçinin “Zehirlenmişler patronun sofrasında, (...)” sözleri, basının parasal yönden güç sahibi kişilerce kontrol edildiğinin açık bir ifadesidir. Bununla birlikte fabrika sahibi, kendi ürettikleri bir ilaç yüzünden ölen işçinin haberinin gazetelere basılmasını da engeller. “Tam sayfalık bir reklâm hazırlatıyorum propaganda servisimize, (...) haftanın üç gününde çıkmak üzere... Faturanızı

¹⁰²⁸ Gürpınar, a.g.e., 1971, 184.

¹⁰²⁹ Aygen, a.g.e., 1968, 295-296.

bekliyeceğim.”¹⁰³⁰ diyerek elinde bulundurduğu gücü ve parasını kullanan fabrika sahibi, gazetelere reklam vererek gazetecilerin yazı yazma özgürlüklerini kısıtlar.

Cevdet Kudret’in *Havada Bulut Yok* romanında da önceki sayfalarda bahsini ettiğimiz gibi basın özgürlüğünün kısıtlanmasına şahit oluruz. Anadolu’da öğretmenlik yapan Süleyman, yardıma muhtaç insanlara yardım eli uzatabilmek amacıyla “Yoksulluğun Kaldırılması” başlıklı bir makale yazarak yayımlar. Ancak bu makalesi, öğretmenlik yapan adamın soruşturma geçirmesine neden olur. Süleyman’ın okuttuğu dersleri, yazdırdığı ödevleri ve okunması için örnek verdiği kitapları inceleyen müfettiş, şu raporu yazar:

“(…)

Verdiği kompozisyon ödevleri arasında özellikle bir tanesi dikkatimi çekti. Bunda, Fransız Büyük İhtilali sırasında yayınlanan İnsan Hakları Bildirisi’nin bizim Tanzimat Fermanı üzerindeki etkilerinin araştırılması istenmiş. Böyle bir ödev verilmekteki maksadın ne olabileceğini düşündüm ve tarihimizdeki bu çok önemli sosyal hareketin ‘kökü dışarda’ bir hareketmiş gibi gösterilmek istendiği sonucuna vardım.

Bütün bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, siyasi bir dergiye yazı veren, şehirde yoksul kimselerle daima ilişki kurma olanaklarını arayan; okul başmucavininin ifadesinden, ‘toplumu suçlu bulduğu’, felsefe öğretmeni Zühtü’nün ifadesinden de, ‘bugünkü toplum düzeninin değiştirilmesi gerektiği düşüncesinde olduğu’ ve ‘bir zümreyi öbür zümre aleyhine kışkırtmış bulunduğu’ anlaşılan ve yine aynı öğretmenin daha önce okul müdürlüğüne vermiş olduğu rapordan da, dimağını ‘Sefiller’, ‘Serseriler’, ‘Ayaktakımı Arasında’, ‘Kutsal Yoksulluk’, ‘Açlık’, ‘Yoksul Bir Gencin Romanı’, ‘Eşitsizliğin Doğuşu ve Esasları Üzerine Nutuk’, gibi sefalet ve yoksulluğu anlattıkları adlarından dahi belli olan eserlerle beslemeye özel bir özen gösteren; gelenek görenek gibi manevi değerleri yıkmaya çalışan; sınıfa yabancı bir devletin ihtilal bildirisini incelettiren; aile bağını gevşetecek, hükümet otoritesini küçümsetecek nitelikte eserleri okutan bu öğretmenin, kişi olarak zeki ve çalışkan olmakla birlikte, Türk ulusunun ideallerine hizmet bakımından kaybolmuş bulunduğu gördüğümünden, duygularımı bir yana bırakarak görevini yapmak, onun Türk gençleri arasında daha fazla bırakılmamasının yararlı değil, zararlı olduğunu söylemek zorundayım. Bu hususta gereken kararın verilmesini yüksek tensiplerinize arz ederim.”¹⁰³¹

Teftiş geçirmesine neden olan yazısını, bilinçli bir aydın olarak yazdığını savunan Süleyman’ın tek amacı II. Dünya Savaşı yıllarında Anadolu’da yaşanan yoksulluk konusunda insanları bilgilendirerek bilinçlendirmektir. Ancak soruşturmanın sonunda Süleyman’ın siyasal eğilimi bilimsel düşünce ile uzlaşma kabul etmeyecek karakterde olan bir dergiye, uzmanlığıyla ilgili olsa da, yazı göndermesini, bilimsel düşünce ve çalışmasına aykırı bulan müfettiş, onun öğretmenlik mesleğini yapmaya uygun olmadığı sonucuna

¹⁰³⁰ Aygen, a.g.e., 1968, 380.

¹⁰³¹ Solok, a.g.e., 2012, 235-236.

varır. Böylelikle basın özgürlüğünün önüne geçilir ve Süleyman, mesleğinden ihraç edilerek 15 yılını verdiği Kayseri’den geldiği gibi sadece birkaç eşyasıyla ayrılır.

Yalnızca dış güçler tarafından basın engellenerek basının özgürlüğü kısıtlanmaz. Bazı durumlarda gazetede çalışan ve gazete patronuna sözü geçen kişilerce de basın özgürlüğü sınırlandırılabilir. Yusuf Sinan Tanyıldız’ın *Elveda Ankara* romanında Yıldız, işleri güçleri insanları korkutarak baskı altında tutup düzenlerini sürdürmek olan ve dinazor lakabını taktığı bu kişileri hiç sevmediğini belirterek eleştirir. Gazetede her şeyin onların emrinde olduğunu savunan Yıldız, “(...) *bu dangalakların hazırladığı gazeteyi okumaktansa okumamak daha iyi diye düşünüyorum. Gazete yerine bazen haberleri izliyorum. Ne bileyim kitap filan okuyorum. Ama asla gazete okumuyorum. Tabi bu benim şahsî fikrim.*”¹⁰³² sözleriyle herkesin bu inatçı kişiler için çalıştığını ve bu durumdan rahatsız olduğunu belirtir.

4.2. Basın Aracılığıyla Sisteme Yönelik Eleştiriler

4.2.1. Basının denetim altında olması ve basının siyasal güç odakları tarafından kullanılması

Basının sosyal sorumluluğunu yerine getirebilmesi için özgür olması gerekir. Tekelleşen medya, sosyal sorumluluğundan giderek uzaklaşmakta ve sosyal sorumluluğundan uzaklaşan basın da amacından saparak toplum yaşamını zora sokmaktadır. Basın özgürlüğü, mülkiyet özgürlüğünü beraberinde getiriyorsa mülkiyet özgürlüğüne sahip olmayan basın, toplumsal sorumluluğundan uzaklaşarak gücü elinde bulunduran mülkiyetin sesi olmaya başlar.¹⁰³³ Basın özgürlüğü, dönemin siyasî partilerinin, özellikle de iktidarda bulunan partinin basına eşit davranmaması neticesinde de engellenebilir. Basın organları, toplumdaki farklı tüm politik eğilimleri yazma hakkına sahiptir ve basın, farklı siyasî görüşleri yayınladığı zaman özgürlüğü elinden alınmamalıdır.

İsmet Giritli’ye göre dünyanın birçok ülkesinde gazete adlarının altında tarafsız ya da bağımsız gibi kelimeler yer alsa da bağımsız ve tarafsız basının sağlandığı tek bir ülke,

¹⁰³² Tanyıldız, a.g.e., 2000, 48.

¹⁰³³ Çakır, a.g.e., 2007, 69.

hatta gazete yok gibidir.¹⁰³⁴ Öyle ki siyasî partilerin basından istekleri, basının tarafsız olmasını engellediği gibi özgürlüğünü de kısıtlayarak denetim altında olmasına neden olur. Birçok siyasî parti, basını kendi görüşü çerçevesinde yönlendirmek ve elindeki imkânlarla basını susturmak ister. Yani basın sadece parasal ve enformatik güç odakları tarafından değil, siyasal güç odakları tarafından da yönlendirilebilir.

4.2.1.1. II. Meşrutiyet Dönemi basın rejimi

1864 ve 1908 yılları arasında yaşanan dönem, Türk basınında sansür uygulamalarıyla yaşanan basında suskunluk dönemi olarak adlandırılabilir. Gazetelerde sürdürülen tartışmalar ve siyasal içerikli yazılar, Osmanlı Hükümeti'ni basın karşısındaki tutumunu belirlemek zorunda bırakır. Bu doğrultuda 1908 II. Meşrutiyet'in ilanına kadar basın, sıkı bir sansüre tabi tutularak muhalif basının sesi kesilir. Ortaya çıkan engelin kalkarak basının özgürlüğüne kavuşmasına, daha doğru ifadeyle basının bir nebze de olsa soluk almasına olanak tanıyan gelişme ise, 24 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'tir. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte gazete ve dergi sayısında bir artış olur:

"Bu sabah da Mehmet Şahabettin Paşa her sabah olduğu gibi gümüş zarflı fincan içinde şekersiz kahvesini içerken Nimet Hanım yine elinde gazetelerle içeri girmiş ve Paşa yudumunu içip kahve fincanını elinde tepsi ile bekleyen Gülendâ'm'a uzatırken, istihfaflı bir küçük gülüşle kızına 'Sayıları yine artmış mı?' demişti.

'Hayır; bugün yeni gazete yok.'

'Maşallah!'

Sonra içindeki endişeyi sezdirmekten çekinen fakat bu endişeyi yine belli eden bir eda ile sormuştu:

'Yine birinin ayağına ip takmışlar mı?'

Ve ihtiyatlarla, âdeta korkarak ilave etmişti:

'Benim hakkımda herhangi bir hezeyan varsa söyle, bileyim!'

*'Hayır paşa baba, hamdolsun hiçbir şey yok. Fakat bugünkü gazeteler pek mühim havadislerle dolu!'"*¹⁰³⁵

II. Meşrutiyet'in ilanıyla özgür sesine kavuşan gazete ve dergilerde II. Abdülhamit ile yönetim kadrosu hakkında oldukça sert yazılar kaleme alınmaya başlanır. Diğer bir ifadeyle matbuat sütunlarından gittikçe yükselen nefret ve hakaret dolu yazılar çıkmaya başlar. Bu dönemde eleştiri yağmuruna tutulan eski devir yöneticilerinden biri de, Nahid Sırrı Örik'in *Sultan Hamid Düşerken* romanındaki Mehmed Şahabettin Paşa'dır. Paşa'nın geçmişini araştırarak onun yolsuzluklarıyla ilgili makaleler gazete sayfalarını süsler:

¹⁰³⁴ Giritli, İ. (1978). *Gazeteciliğin Bazı İlke ve Sorunları*. İstanbul: İstanbul İktisadi Ticarî İlimler Akademisi Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, 43.

¹⁰³⁵ Örik, a.g.e., 2013, 42-43.

“İlk işi gazeteleri isteyip hepsinin sahifelerine göz gezdirmek, babasına taallük eden havadisler, yazılar bulunup bulunmadığını aramak oldu. Bu gazetelerde babasının adını, Abdüllâtîf Paşa aleyhinde hepsinde mevcut satırlara artık ayrıca göz gezdirmeye lüzum görmeden arıyordu. Ve birdenbire, hem de hiç ihtimal vermediği bir yerde, ciddi ve temkinli, hatta hâlâ ihtiyatkâr, Yıldız’ın son sözünü söylememiş olduğuna hâlâ kaani Sabah gazetesinin ikinci sahifesinde, kısa bir makale ile karşılaştı.

Bunu yüzünde tokat yemiş gibi bir kızartı ile fakat nasılsa açığa vuracağını bildiği ârazi hiç şaşırmayarak gören bir sarî hastalık müptelasının ruh haleti içinde okudu. Yazı, ‘Vükela Heyeti ihtiyarlara mahsus bir Darülaceze değildir!’ başlığını taşıyor ve ‘Haramî Paşa hâlâ mı çekilmeyecek, Zaptîye Nazırlığı’na hafîye Hamdi Bey’in tayini ve postadaki sansürün kaldırılmaması, aff-ı umuminin gecikmesi işlerinde Yıldız’a sinsi sinsi hizmetlerini gizlemek mümkün olmayan Memduh Paşa hâlâ mı yerinde kalacak?’ diye sorduktan sonra şöyle devam ediyordu:

‘Fakat kabinede iffet ve istikametleri aleyhinde bir şey bilmediğimiz ve pek büyük servetlerinin tasarruflukârlıkları mahsulü bulunduğuna hükmetmek istediğimiz bazı kimseler, artık seccadeye oturup bu memleketin hayrına dua etmekten başka bir şey yapamayak halde bulunan seksenlik, doksanlık ihtiyarlar var. Bunların başında da, eski devrin bile yarı mütekait vaziyetine getirerek Meclis-i Vükela memuriyetine tayin etmiş bulunduğu bir Mehmet Şahabettin Paşa mevcuttur ki, her gün arabasının içinde uyuklaya uyuklaya, uyurken de başı sağa sola çarpa çarpa Babiâli’ye gidip geldiğini görüyorsunuz. Yollarda uyuklayan bu biçare ihtiyarın Vükela Meclisi’nde, en hayati ve mühim meseleler görüşülürken yine uykuya dalmadığını nasıl kabul edelim, uyandırılıp vermeye sevkedileceği reylerde isabet bulunacağına nasıl kaani olalım?’¹⁰³⁶

Sabah gazetesinin ikinci sayfasında Mehmed Şahabettin Paşa’nın servetinden uyuklamasına kadar her şeyini eleştiren bu yazı, Paşa’nın görevden alınması gerektiği üzerinde durur. II. Abdülhamit Dönemi yöneticilerinden olan Paşa hakkında yazılan yazılar bununla sınırlı kalmaz ve *Servet-i Fünun* gazetesinde de Halil Nüzhet imzalı bir yazı ile Paşa’ya saldırılar devam eder. Bu seferki yazıda onun Maliye Bakanlığı görevi sırasında büyük borçlanmalar içine girdiğinden, bu borçlanmalardan birinin 93 Harbi’nden sonra gerçekleştiğinden ve en yüksek rüşveti bu dönemde aldığından bahsedilir.

II. Meşrutiyet’in ilanıyla ortaya çıkan olumlu ve özgürlükçü ortam, fazla uzun sürmez. Zira beklentileri karşılamamakla birlikte insanlara büyük bir hayal kırıklığı yaşatır. II. Abdülhamit istibdadını sona erdirerek ülkeyi parçalanmaktan kurtarmak amacıyla yola çıkan ve bu doğrultuda Meşrutiyet’i ikinci kez ilan ettiren İttihat ve Terakki, Sultan Abdülhamit baskısına bu kez de kendi devam eder. Diğer bir ifadeyle II. Meşrutiyet’in ilanındaki rolünden dolayı İttihat ve Terakki Cemiyeti halk arasında ciddi itibar kazanmış olsa da zaman içerisinde cemiyetten şikâyetler de oluşmaya başlar. İnsanlar arasında “İstibdadın birinden kurtulduk diğerine tutulduk.” sözü kullanılır ve halk,

¹⁰³⁶ Örik, a.g.e., 2013, 52.

İttihat ve Terakki'nin astığı astık tavrından rahatsızlık duymaya başlar.¹⁰³⁷ Kendi düşüncelerini her şeyin üzerinde tutan tavrıyla kısa sürede ilgi kaybetmeye başlar ve II. Meşrutiyet'in beraberinde getirdiği bu siyasal gelişmeler, tarihe 31 Mart olayı olarak geçen hadisenin yaşanmasına yol açar. 13 Ağustos 1909 tarihinde tüm İstanbul'u tam bir kaos ortamına sürükleyen olay, basında da yerini alır ve *Sultan Hamid Düşerken* romanına şu şekilde yansır:

“Meclis-i Mebusan büyük bir süratle tavrını değiştirivermişti. 31 Mart hareketini meşru ve mübarek bir tazahür olarak kabul etmekte ve memlekete bu şekilde ilan etmekte kabineden ileri gitmişken, İstanbul üzerine yürümek kararını bildiren ilk telgraf hem de böyle bir yürüyüşe çıkmak için hayli sapa bir yerden, Yunan hudutları yakınındaki Yanya kasabasından gelir gelmez vaziyetin yeni inkişafına gebe bulunduğunu hissetmiş, Cemiyet'in meydana çıktığı ve geliştiği yerlerden, Manastır'la Selanik'ten pek yakında haberler alınacağına hükmetmişti.

(...)

Ve artık gazetelerin dili değişmişti. Temmuz'dan sonra hiç kullanılmamış olan bazı lakaplar ve sözler 31 Mart'ın hemen ertesi günü zillullah-ı fil-âleme kadar, Sultan Hamid'in yeryüzünde Allah'ın gölgesi bulunduğu kadar birer birer meydana çıkmış ve urvanlar 'kumandan-ı âzamımız efendimiz' sözüne kadar alıp yürümüşken bunların hepsi yine derlenip toplanıp ortadan kaldırılarak hükümdarın adı pek sade bir şekilde yazılmaya başlamış, bunu ilk tenkitler, ilk tenkitleri de hakaretler, gittikçe acı ve ağır hakaretler takip etmişti.

Aynı zamanda Babiâli, Teyfik Paşa kabinesinin gayri meşru bir teşekkül olduğunu ve ayaklanan asker karşısında terlikle kaçmış bir Hüseyin Hilmi Paşa'nın tekrar iktidar mevkine gelmesi icap ettiğini bildiren bir telgraf hücumu karşısında kalıyordu. Bu hususta teknil memleket yarışa girmişti. Bir tabur askeri bulunmayan yahut bir askerini İstanbul'a sevk etmek için aylarca ihtiyacı olan pek uzak yerler, ta Arabistan'ın, Hicaz'la Yemen ve Trablusgarb'ın en ücra köşeleri, Meşrutiyet'e darbe indirenleri cezalandıracak bir kuvveti yola çıkarmak üzere bulunduklarını kati bir dille haber veriyorlardı. Ve Selanik'ten gelmekte olup miktarı sahih olarak bilinmeyen ordu Hadımköyü'ne vardıktan sonra, 31 Mart'ı bir irtica hareketi olarak kabul etmemiş bazı kimselerin ve bu meydana İkdâm sahibiyile başmuharririnin İstanbul'dan ecnebi bandıralı gemilere binip kaçtıkları öğreniliyordu.”¹⁰³⁸

Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte ülke genelinde gazete sayısında bir artış yaşanır ve Meşrutiyet'in ilanını takip eden birkaç ay içerisinde gazete ya da dergilerin sayısı 350'yi geçer. *İkdâm* gazetesi 60.000, *Sabah* ise 40.000 adet basılır. Bu gazete ve dergilerin yaklaşık üçte ikisinin 1911 yılına geldiğinde kapandığı düşünüldüğünde yaşanan bu sürecin de hürriyet sarhoşluğunun bir tezahürü olduğu söylenebilir.¹⁰³⁹ Öyle ki ilk ilan edildiğinde II. Meşrutiyet ile İttihat ve Terakki'nin yanında yer alan *İkdâm* gazetesinin

¹⁰³⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Birinci, A. (1990). *Hürriyet ve İtilâf Fırkası-II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları. / Kadri, H. K. (2011). *Balkanlardan Hicaza İmparatorluğun Tasfiyesi-10 Temmuz İnkılâbı ve Netayici*. İstanbul: Pınar Yayınları. / Karpat, K. (2016). *Kısa Türkiye Tarihi (1800-2012)*. İstanbul: Timaş Yayınevi.

¹⁰³⁸ Örik, a.g.e., 2013, 230-231.

¹⁰³⁹ Olgun, K. (2008). *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 41.

sahibi ve başmuharriri İstanbul'dan kaçarak basın üzerindeki baskıdan kurtulmaya çalışırlar.

4.2.1.2. Millî Mücadele Dönemi basın rejimi

Resim 4.1. Yeni devletin bakış açısını, Millî Mücadele'nin dayandığı fikrî temelleri, bu süreçte alınan kararlarla görüşleri halka iletmek amacıyla 10 Ocak 1920 tarihinde bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından kurulan *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinden bir örnek¹⁰⁴⁰

Millî Mücadele Dönemi basınına genel olarak baktığımızda Türk basınının mücadeleyi destekleyen ve mücadelenin karşısında durarak İstanbul Hükûmeti'nin yanında yer alan basın olarak ikiye ayrıldığını görürüz. Anadolu basını ve İstanbul basını olarak da

¹⁰⁴⁰ İnternet: <http://turkctarih.com/hakimiyet-i-milliy-gazetesinde-buyuk-taarruz/> 1 Şubat 2017 tarihinde alınmıştır.

sınıflandırabileceğimiz bu dönem basınında çoğunluğu Millî Mücadele taraftarının oluşturduğu Anadolu basını ile İstanbul Hükümeti'nin yanında yer alarak teslimiyeti ya da mandacılığı savunan İstanbul basını karşı karşıya gelir. Tabi gazetecilerden bazıları hem yazılarıyla hem de yardımlarıyla mücadelenin iyi bir şekilde ilerlemesine ve Mustafa Kemal'e yardım ederken bazıları da mücadeleye basın kanalıyla ateş püskürür. İstanbul Hükümeti ve işgal devletleri de Mustafa Kemal, Millî Mücadele yahut Kuva-yi Milliye yanlısı basına gittikçe artan bir sansür uygularlar. İşte *Yarım Adam*, *Baba Evi* ve *Esir Şehrin İnsanları* romanlarında Kurtuluş Savaşı yıllarında basına uygulanan sansüre ve devamlı denetim altında tutulan gazetecilerin yaşadığı sıkıntılara değinilir.

Kurtuluş Savaşı yıllarındaki bu zorlu dönemde Kuva-yi Milliye'nin ülkeyi işgal eden devletlerle çarpışmaya başladığı ve bu nedenle birçok kişinin tevkif edildiği yıllarda Millî Mücadele yanlısı olan gazeteler kapatılır. Hilmi Ziya Ülken'in *Yarım Adam* romanındaki Zeki Bey, “*Birçok İstanbul gazeteleri gibi onların ağzını kullanmazsanız bu akıbet muhakkak.*”¹⁰⁴¹ diyerek Millî Mücadele aleyhinde yayın yapmayan bütün gazetelerin akıbetinin kapatılmak olduğunu ifade eder. Millî Mücadele'nin verilmesine karşı olan Mütareke basını, mücadele karşıtı tavırlarıyla kapatılma korkusu yaşamazlar. Ancak mücadele yanlısı pek çok gazeteci, tutuklanır. Yazılarıyla Millî Mücadele'yi ve Mustafa Kemal'i destekleyen Demir de tutuklananlar arasındadır. Demir'in tevkif edildiğini duyar duymaz İstanbul'a gelen kardeşi Ali Hurrem, nüfuzlu tanıdıklarını araya sokarak derhal şehri terk etmek şartıyla Demir'in tahliyesini sağlar. Demir'in yazdığı haberler, Osmanlı Devleti ile işgal kuvvetlerinin çıkarlarına uymadığından Demir, bu güç odakları tarafından engellenip sürülür. Fakat gittiği Bursa'da arkadaşlarıyla birlikte çıkardığı dergideki yazılarıyla mücadeleyi savunmaya devam eder:

“(...) gazetelerde gençlerin bu yeni teşebbüsü aleyhine sık sık fıkralara rastlanıyordu. Bilhassa şoven ve İslamcı mecmualar ateş püskürüyordu. Başmakalelerden son sahifelerine kadar onlara her vesileyle çatmadan geri kalmıyor. Açıkça isim vermemekle beraber, iki satırda bu genç muharrirlerin “dinsizliğinden”, “vatanla alakasızlığından”, “hayalperestliğinden”, “mefkûreye zararlarından” ve daha birçok şeylerden bahsediliyordu. Bütün bu neşriyatın Osmanlı Devleti veya işgal kuvvetleri üzerinde tesir yaparak gazetenin kapatılması ve nihayet teşebbüsün dağılmasına kadar gideceğinden korkulabilirse de, hadiseler büsbütün başka istikamete inkişaf ettiği için, Demir bu neticeden endişe etmiyordu.”¹⁰⁴²

¹⁰⁴¹ Ülken, a.g.e., 2012, 205.

¹⁰⁴² Ülken, a.g.e., 2012, 281.

Mütareke basınının, Demir ve arkadaşlarının yazılarına ateş püskürerek Hükümet'i aleyhlerine kışkırtması genç gazetecileri korkutur. Hele Sosyalist Fırkası Reisi Hilmi'nin bir gece yarısı Yeni Cami önünde esrarlı bir şekilde öldürülmesi hadisesinden bu yana gazeteciler daha da fazla ürkmeye başlamışlardır. Fikirlerinin dört başını ateş sarmış olan memlekete yardım olduğunu bağırarak istediği sırada hemen hemen bütün insanların ağızlarında dolaşan kozmopolit, vatan haini, serseri gibi kelimeler, Demir'in kulaklarında çınlar.

Gazetecinin olaylara bakışını ve olaylar karşısında tavır takınmasını belirleyen kavramsal bir dünyası vardır. Bu kavramsal dünya içinde siyaset de yer alır ve basının siyasetle olan ilişkisi, bir bütünün parçalarıyla olan ilişkisine benzetilebilir. Gazetecilik her ne kadar halkı bilgilendirmek üzerine kurulu olsa da parçalar birbirinden kopamaz ilişkiler geliştirdikçe siyasetin mi basını basının mı siyaseti yönlendirdiği bulanıklaşır.¹⁰⁴³ Orhan Kemal'in *Baba Evi* romanında *Yarım Adam*'daki Demir ve arkadaşları gibi bütün sansüre ve denetime rağmen Kuva-yi Milliye'yi destekleyen ve Hükümet'e muhalif olan Abdülkadir Kemâli Bey ile ailesi de oldukça zor zamanlar yaşar. Yazdığı yazılarla Hükümet'i eleştiren Abdülkadir Kemâli Bey, Hükümet'in dikkatini çeker ve rahat bırakılmadığı için devamlı bir şehirden başka bir şehre göç etmek zorunda bırakılır. Çocukları, soran olursa kömürcünün çocukları olduklarını söylemeleri konusunda sürekli ikaz edilirler. Abdülkadir Kemâli Bey'in annesi de oğluna ait ne kadar kitap, kâğıt, fotoğraf ya da belge varsa hepsini yataklara, pamukların içine ve tavan arasına saklar. İktidarla çatışan Abdülkadir Kemâli Bey, en sonunda Beyrut'a kaçarak fakir bir hayat sürer.

Hükümet'in cezalandırdığı bir diğer gazeteci de Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* romanındaki İhsan'dır. Yedek subay olarak harbe giden İhsan, esir düşer. Kurtulup ülkesine dönünce de küçük bir sermayeyle dergi çıkarmaya başlar ve Kuva-yi Milliye'yi açık bir şekilde destekler. Bu nedenle Hükümet tarafından mimlenen gazeteci, işgalden sonra da sözde Aydos cephenliği olayına katıldığından Harp Divanı'na verilerek on yıl kürek cezasına çarptırılır. Hükümet, bu sefer de dergiyi kapatmak istemeyen İhsan'ın eşi Nedime Hanım'ı rahat bırakmaz. İhsan'ın bıraktığı yerden Millî Mücadele'ye desteğini devam ettiren Nedime Hanım, dergiyi çıkartmayı sürdürür. Mimli insanlar

¹⁰⁴³ Kaya, E. Ü. (2006). *Basın Etiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 81.

olduklarını söyleyen genç kadın, dergisine çeşitli kılıklarda bir sürü hafiyenin geldiğini ve hem kendisinin hem de diğer çalışanların ağzından laf alarak dergiyi kapatıp kendisini tutuklamak istediklerini belirtir:

“Bir kere de, yedek subay olduğunu söyleyen, göğsü harp madalyalı biri gelmiş, kapıyı sıkıca örtüp, etrafa korkuyla bakarak Anadolu’ya son derece faydalı bazı belgelerle bilgileri olduğunu, fakat gönderecek aracıyı bulamadığını, Karadayı gazetesinin Ankara taraflısı yazılar yazdığını görünce, bir çare bulabilir mi diye başvurduğunu söylemiş, «vatan-millet aşkına» -tıpkısı- bu belgelerle bilgileri, en kısa zamanda, ya kendilerinin yetiştirmeleri, ya da hangi güvenilir «kanalla» yollanacağını bildirmelerini yalvarmıştı.

Herif, rolünü o kadar pis, o kadar acemi oynuyordu ki, Kâmil Bey bile hemen şüphelendi. Fakat kızmasına vakit kalmadan Nedime Hanım araya girdi, kesip attı:

— Bizim Anadolu’yla bir ilişkimiz yok beyefendi! Böyle gizli işlerden de anlamayız. Siz yanlış yere başvuruyorsunuz.

— Nereye başvurayım hemşire hanım?

— Akdım ermez efendim.”¹⁰⁴⁴

Nedime Hanım ve *Karadayı* üzerinde oynanan bütün bu oyunlar neticesinde bir açığı yakalanan Nedime Hanım ile Kâmil Bey tutuklanarak sorguya çekilir. Kâmil Bey, Nedime Hanım’ın Anadolu’ya yardım götürdüğünü doğrulaması için zorlansa da Nedime Hanım’ın suçsuz olduğunu tekrarlayıp durur. Sonunda hakkında delil bulunamayınca Nedime Hanım serbest bırakılır. Ancak Harp Divanı’nda yargılanan Kâmil Bey, yedi yıla mahkûm edilir.

Yarım Adam romanında Demir, *Baba Evi*’nde Abdülkadir Kemâli Bey, *Esir Şehrin İnsanları*’nda İhsan, Nedime Hanım ve Kâmil Bey, Kuva-yi Milliye hareketinin yanında yer alarak Millî Mücadeleyi destekleyen gazetecilerdir. Bu gazetecilerin amacı, o yıllarda mücadelenin hedefini, nedenini veya gidişatını kitlelere ulaştırarak insanlara bağımsızlık düşüncesini aşılaktır. Kurtuluş Savaşı’nı kazanmanın imkânsız olmadığını halka göstermek isteyen gazeteciler, basın aracılığıyla Mustafa Kemal’in önderliğindeki mücadeleye yardım ederler. İşgal devletlerinin ve İstanbul Hükümeti’nin göz hapsinde olduklarından zor şartlar altında mücadelelerine devam etseler de girdikleri bu yolda asla gerim atmayarak zor şartlar dahi olsa mücadele yanlısı bir basın politikası izlerler. Çeşitli fedakârlıklarla sürdürülen mücadelede gazeteciler, hem İstanbul Hükümeti’nin hem işgal devletlerinin hem de Hükümet yanlısı gazete ve gazetecilerin tepkisini çekerek ya kaçmak zorunda kalırlar ya sürgün edilirler ya da tutuklanırlar. Sonuç olarak bu dönemde basın özgürlüğünden söz etmek mümkün değilse de bahsini ettiğimiz idealist gazeteciler, zorlu

¹⁰⁴⁴ Kemal Tahir, a.g.e., 1956, 213-214.

şartlarda Millî Mücadeledeki görevlerini yerine getirerek her zaman Mustafa Kemal'in ve mücadelenin yanında yer alırlar.

4.2.1.3. Cumhuriyet Dönemi basın rejimi

4.2.1.3.1. Tek Parti Dönemi'nde basın

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılarak Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte ülke, yeni bir döneme girer ve yeni dönemde uygulanan basın stratejisinde de bu köklü rejim değişikliği önemlidir. Zira Cumhuriyet'in ilanından sonra kurulan Tek Parti yönetiminin öncelikli amacı, basını sıkı bir denetim altında tutarak rejim değişikliğiyle gelen yeniliklerin halk tarafından kabul edilmesini sağlamaktır. Yani bu önemli dönemde, basının belirlenen kalıpların dışına çıkmaması ve kurulan yeni Hükümet'i desteklemesi için her türlü baskı uygulanmıştır ve bu dönemde de basın özgürlüğünden bahsetmek mümkün değildir.¹⁰⁴⁵ Vedat Demir, Cumhuriyet'in etrafında çelikten bir zihniyet kalesi oluşturulması beklenen basının kendi oto-sansürünü bu zihniyet kalesiyle oluşturduğuna, o günlerde Cumhuriyet ilkelerinin motoru olması beklenen gazetecilerin ideolojik ve meslekî kodlarının bu çerçeve içinde belirlendiğine, yeni rejimin anlam üreticileri olarak devlet merkezli tanımlamalarda yerlerini aldığına, bu yüzden hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemlerinde gazetecilere düşen görevin toplumun merkezinde bir seçkin grup olarak çevreye karşı yönetici ve eğitici bir misyon oluşturduğuna değinir.¹⁰⁴⁶ İşte basının bu önemli misyonundan Tek Parti Dönemi'nde de yararlanılır ve halkı olumsuz yönde etkilememesi için basın, sıkı bir kontrole tabi tutulur. Dönemin önemli olayları arasında *Takrir-i Sükûn Kanunu* ve İstiklal Mahkemeleri vardır. Cumhuriyet öncesi dönemde etkin olan sıkıyönetim ve sansürün 7 Ekim 1923'te kaldırılmasından yararlanan İstanbul basını, yeni yönetime karşı sert eleştiriler yapmaya başlar. Cumhuriyetin ilk yıllarında, kurulan bu yeni rejime muhalefet zararlı olduğundan 1925 yılında çıkarılan ve Cumhuriyet karşıtı pek çok gazetenin kapatılmasına neden olan *Takrir-i Sükûn Kanunu*, 1929 yılına kadar yürürlükte kalır. Kemal Tahir'in İzmir suikastını anlatan *Kurt Kanunu* romanında,

¹⁰⁴⁵ Tek Parti Dönemi basın rejimiyle ilgili bilgi almak için bakınız: Güz, N. (1993). *Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları. / Kongar, E. (2007). *Demokrasimizle Yüzleşmek*. Ankara: Remzi Kitabevi. / Korkmaz, F. (2005). *Tarihsel Süreçte Türkiye'de Basın Özgürlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basımevi. / Özgen, M. (2000). *Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları. / Parla, T. (1991). *Türkiye'de Anayasalar*. İstanbul: İletişim Yayınları. / Perin, C. (1974). *Düşünce ve Basın Özgürlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

¹⁰⁴⁶ Demir, V. (2007). *Türkiye'de Medya Siyaset İlişkisi*. İstanbul: Beta Yayınları, 133-134.

hükümetin Şeyh Said İsyanı ile mücadele ettiği sırada basın özgürlüğünü ortadan kaldıran *Takrir-i Sükûn Kanunu*'nu çıkartarak gazetecilerin kanunsuz bir şekilde İstiklal mahkemelerinde yargılanmaları romandaki gazeteciler tarafından eleştirilir. Hepsi Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in yanında yer alarak destekleseler de *Takrir-i Sükûn Kanunu*'ndan sonra yaşananları tenkit etmekten geri kalmazlar. Zira Şeyh Said isyanının basına yüklenmesine karşı çıkarlar.

Hükümet'le yakın olan gazete sahipleri ve gazeteciler, gazetelerinde Hükümet temsilcilerine daha çok yer vererek Hükümet'in düşüncelerinin savunucusu olurlar. Bu savunuculardan biri de Kemal Tahir'in *Esir Şehir Üçlemesi*'nin son kitabı olan *Yol Ayrımı* romanındaki *Vakit* gazetesi sahibi, aynı zamanda Çoruh Mebusu Âsım Bey'dir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin yanında açılacak olan Serbest Cumhuriyet Partisi'ni gazetede çalışanlarına haber veren Âsım Bey, henüz fırka bile açılmadan gazetesinin Halk Partisi'nin yanında olacağını bildirir. Ancak bazı gazeteler de Serbest Cumhuriyet Partisi'nin yanındadırlar. Arif Oruç, *Yarın* gazetesinde yazdığı yazılarla halka akıl vererek insanlardan seçimde iyiyle kötüyü ayırt etmelerini ister:

*“Yalnız başına Yarın gazetesinin saçtığı çirkef, bütün memleketi zehirlemeye yeterdi. Arif Oruç denilen maskara, nereden alındığı bilinmez bir korkmazlıkla ortaya atılmış, hürriyet kahramanı kesilmişti. Akallar veriyor, iyiye kötüden kesinlikle ayırıp, kimin Cumhurbaşkanı olması gerektiğine kadar haddini bilmezliği uzatıyordu. Delirmek işten değildi. Bin yıl yaşasalar bir araya gelemeyecek heriflerin kudurmuş kalabalığı, gündün güne artıp kabarmakta, gem almaktan çıkmaktaydı.”*¹⁰⁴⁷

Halk gibi basın da Halk Partisi'ni destekleyenler ve Serbest Cumhuriyet Partisi'ni destekleyenler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ramiz Efendi'ye göre kuyruk acısı olan eski düşmanların ya da çıkarlarını yitirenlerin yeni partiden gelecek hürriyetle piyasadaki tıkanıklığın açılacağını, memlekete yabancı sermayenin akacağını düşünmeleri hesapsızlıktır. İktidarda bulunan Halk Partisi'nin baskısı, seçim zamanı jandarma aracılığıyla gitgide artar ve hatta teröre dönüşür. İktidardaki partiden çeken halk ya oy kullanmaya gitmez ya da oyunu Halk Partisi'nden yana kullanmak zorunda kalır. Seçim sürerken basın da Halk Partisi'nin ezici çoğunlukla kazandığını yazmak zorunda bırakılır ve nihayetinde uyguladığı baskıyla Halk Partisi yeniden iktidar olur.

¹⁰⁴⁷ Kemal Tahir, a.g.e., 2013, 153-154.

Resim 4.2. 1920'lerin sonlarında yayımlanmış bir karikatür¹⁰⁴⁸
(Tek Parti Döneminde milletvekillerinin Atatürk tarafından seçilmesini eleştirir. Atatürk'ün kolunda eski yazıyla “Halk Fırkası”, binada ise “Millet Meclisi” yazmaktadır.)

Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası* romanında *Birlik* gazetesinin sahibi ve başyazarı olan Hüsnü Faik ise *Yol Ayrımı* romanında karşımıza çıkan Arif Oruç ve *Yarın* gazetesinin aksine *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Âsım Bey gibi yeniliklerin halka benimsetilmeye çalışıldığı dönemde Cumhuriyet Halk Partisi'nin yanında olarak bu partiyi destekler:

“Ben Hüsnü Faik, daima teceddütün ve Demokrasi'nin taraftarı oldum. Mütareke yıllarında işgal, tahammül edilmez, ezici ve öldürücü bir dış ağırsı gibi memleketi sarmışken de bu böyleydi, bilahara da böyle oldu. Asla taviz vermedim. En vahim anlarda bile, biz birkaç gazete; *Birlik*, *Yeniğin*, *Akşam*, *İkdam* vesaire, Anadolu'daki hareketin müdafiasını deruhte etmekten çekinmedik. On altı Mart'ı takip eden buhranlı günlerde İngilizler, *Yeniğin* matbaasını ve bizim matbaamızı bastılar, beni ve Yunus Nadi'yi aradılar. Kara Vasıf Bey'le, birnetice Kuva-yı Milliye'yle irtibatımız olduğumu; hatta o meşum gün Meclis-i Mebusan'da Hüseyin Rauf'u Anadolu'ya kaçırmak için nasıl çırpındığımızı şüphesiz istihbar etmişlerdi. Saklandık, bulamadılar. Ankara'ya iltihak etmeye muvaffak olduk. *Birlik*, İstanbul'un istirdatına kadar orada ve bin bir meşakat içinde çıktı; daima Mustafa Kemal Paşa'nın ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çizdiği yolda, ateşli bir hâkimiyet-i milliye taraftarı olarak, neşriyat vazifesine devam etti.”¹⁰⁴⁹

¹⁰⁴⁸ İnternet: <http://belgelerlegercektarih.com/tag/ataturk-milletvekili-karikatur/> 1 Şubat 2017 tarihinde alınmıştır.

¹⁰⁴⁹ İlhan, a.g.e., 2003, 91-92.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Hüseyin Rauf, Ali Fuat ve Karabekir Kâzım, Terakkiperver Fırka macerasına girişip mürteci unsurlar ve eski ittihatçılar tarafından desteklenince onlarla işbirliği hâlinde bulunan *Vatan*, *Tanin*, *Tevhid-i Efkar* gibi gazetelerin karşısına Cumhuriyet'in savunucusu olarak *Birlik*'in çıktığını ifade eden Hüsni Faik, birçok kez mahkemelere sevk edilip beraat ettiğini söyleyerek böyle bir gazetenin yazarının tutuklanmasını haksızlık olarak görür.

Halk Partisi, iktidara geldikten sonra da kendi siyasî düşüncesinin aksini savunan basın mensuplarına baskı uygulamaya başlar. Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı* romanında aslında Halk Partili olan ancak partinin seçim zamanında hem halka hem de basına uyguladığı baskıyı doğru bulmayan ve arkadaşlarıyla birlikte çıkardığı *Kurtuluş* dergisinde bu durumu eleştiren Selim Nuri, bu yüzden sorgulanır:

- Doğru söyle... Alevi misin?
 —Anlamadım! Ne Alevisi?
 —Çorum'da Alevi çoktur. Alevi misin?
 —Hayır!..
 —Baban karıştı mı Çapanoğlu ayaklanmasına... Alaca baskınına falan?..
 (...)
 —Sen mi çıkarıyorsun bunu?
 —Evet!
 Neden Kurtuluş Koydun adını?
 —Koydum!
 —Neden kurtuluş... Neden kurtulacak?
 —Kurtuluş kurtuluş! Nedeni yok!
 —Nedir bu resim?
 —Bir heykel...
 —Ne heykeli?
 —Hürriyet!
 —Nerenin Hürriyet Heykeli imiş?
 —New York'un!
 —Yabancı bir memleketteki heykelin resmi ne arıyor senin derginde?
 (...)
 —Zabit gülerken ısıtır, ne demek?
 —Zabit mi?.. Atasözüdür.
 —Ordıya hakaret!
 —Atasözü ordıya hakaret etmez.
 —Kimi yağından yemez, kimi yavandan, ne demek?
 —Atasözü...
 —Zenginle fakir arasında fark var demeye getiriyorsun!
 (...)
 —Biz Anadolu'luyuz. Aklım ermedi buna benim. Kolay da ermez...

— *Senin aklınla mı idare edilecek vatan? Sen kaç paralık adamsın? Ne sanıyorsunuz kendinizi siz?*¹⁰⁵⁰

Alıntıdan anlaşılacağı üzere ailesinden görüşüne, derginin adından dergide yazılanlara kadar ayrıntılı bir biçimde sorgulanan Selim, sorgudan sonra dövülerek sokağa atılır. Görüldüğü gibi basın, otoriter gücün denetimi altındadır ve istediği zaman basın mensuplarını sorgulama hakkına sahiptir. Düşüncelerine ters düşen ya da siyasî gücünü zayıflatacak yazıların basın organlarında yer almasını istemeyen egemen güç, kendi için endişe yaratacak yazılar yazılmasına engel olmaya çalışır.

1946 seçimleriyle birlikte çok partili sisteme geçiş sağlanmış olsa da Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1923'ten 1950'ye kadar kesintisiz iktidarda kalmasıyla birlikte ülke, Tek Parti Dönemi yaşar. Bu kurucu parti, 1930'lu yıllarda özgürlükçü tutumundan uzaklaşıp yapılan yenilikleri hızlı bir biçimde hayata geçirmek amacıyla baskıcı bir tutum sergiler. 1946 seçimleri öncesine ve bu dönemde basının durumuna yer verilen Z. Melek'in *Vicdanından Af Dile* romanında da çalışkan ve azimli olan Nuri Hâmit, iktidarda bulunan partinin yanında yer almaz ve gazetede iktidar aleyhine yazdığı yazılarla göze çarparak basın çevresinde kendisine önem verilen bir gazeteciye dönüşür. Bu durum karşısında gururlanan Nuri, elinde bulunan küçük bir sermaye ile siyasî nitelikte bir gazetenin imtiyazını alarak başmuharrir olur. Gazetesi ve yazıları sayesinde memleketin mühim şahsiyetleri arasına gireceğini düşündüğü sırada işler istediği gibi gitmez. Zira o dönemde İstanbul, fırka mücadeleleriyle çalkalanır ve halk, iktidarda bulunan fırkayı istemez. Aynı zamanda fırkaya muhalefet edenlere mücahit yani kutsal ülküler uğruna savaşan kimse gözüyle bakılır. Nuri'nin şöhret hırsı onu, içinden çıkılamayacak bir duruma sokar. Mücahit sıfatıyla anılabilmek için gazetede yazdığı yazılarla fırkaya hücum eder ve sonunda da Mısır'a kaçmak zorunda kalır. Kahire'de çok güç zamanlar geçirse de tanıştığı ve ona bütün samimiyetiyle yardımcı olmaya çalışan Biyanka'yı önceleri bir anne olarak seven Nuri, ayrıca Kahire'nin en büyük gazetelerinden birinde dolgun ücretle yazılar yazmaya başlar. Bir gün Kahire sokaklarında arkadaşı Fuat'la olan karşılaşması Nuri'nin yaşadığı felaketlere yenilerini ekler. Öyle ki İstanbul'a döndüğünde Fuat, Nuri hakkında dedikodular çıkarır. Kendisi hakkında çıkan söylentileri dayısının oğlu Kâzım'ın gönderdiği mektupta yazan şu cümlelerle öğrenir:

¹⁰⁵⁰ Kemal Tahir, a.g.e., 2013, 368-371.

“Azizim, Nuri;

Arkanda velveleli bir iz bırakarak buradan çıkıp gittikten sonra, dostların sevindiler. Düşmanların da, türlü türlü şeyler söylediler. Tabiidir ki beş on gün sonra, her iki zümre de seni unutup kendi dertlerine dîştüler.

Takriben yirmi gün kadar oldu. Arkadaşlar arasında bir takım dedikodular zuhur etti. Gıyâ sen, Mısırdaki muhaliflerle ve hattâ yerli gazetecilerle anlaşmışsın. Ve senin dürîst mesleğine uymıyan bir takım yazılar yazmışsın. Avuçlar dolusu paralar almışsın. Bir de aktris bir metres bulup onunla yaşamaya başlamışsın.”¹⁰⁵¹

Para hırsıyla yanıp tutuşan Fuat, İstanbul’a döndüğünde Nuri’yle aralarında hiçbir şey olmasa da Biyanka’yla dedikodusunun çıkmasını sağlar ve en kötüsü geçimini sağlamak amacıyla Kahire gazetesine yazdığı suya sabuna dokunmayan yazılarını yanlış aksettirir. Bunu yaparken de tek amacı Nuri’nin İstanbul’daki sevgilisi Saadet’i ondan soğutmak ve kendisine gelmesini sağlamaktır. Bu söylentileri duyan Saadet ve eski vezir olan babası, ona Kahire’de rahat vermezler. Çalıştığı gazeteden çıkarılmasını sağlarlar ve hiçbir gazetenin ona iş vermemesi için uğraşırlar. Nuri, yazılarını yayınlatacak bir gazete bulamayınca meslek değiştirme kararı alır ve sinema romanı yazmaya başlar. Onun bu yeni yolunda da Biyanka eskiden olduğu gibi yine yanındadır ve ona yardımcı olur. Gözünü hırs bürüyen Saadet, Nuri’yi İstanbul’a getirterek tutuklatmak ister ve amacına ulaşır. Nuri, Saadet’in ölüm döşeğinde olduğu ile ilgili mektubu alır almaz İstanbul’a gelir ve yakalanıp sorgulandıktan sonra Sinop Kalesi’ne sürgün edilir. On yedi ay sonra özgürlüğüne kavuşur ve bir gazetenin başmuharrirlik teklifini reddederek ikinci sinema senaryosunu yazmaya başlar. Gazetecilikte yaşadığı sıkıntılardan sonra sinema dünyasına adım atan Nuri, yazdığı bu senaryoyla büyük bir şöhret kazanır. Yani gazeteciliğe başladığı yirmili yaşlarındaki meşhur olma arzusunu gerçekleştirir. İstanbul’un fırka mücadeleleriyle çalkalandığı bir zamanda Nuri, halkın da benimsemediği iktidardaki partiye yazılarıyla hücumla başlar. Hükümet’in en yüksek erkânından birine neşrettiği açık mektupla büyük bir mesuliyetin altına giren genç gazeteci, gazetede yazdığı bu mektup yüzünden en ağır cezaya çarptırılacağını anlayınca arkadaşlarının da “*Durma. Kaç. Mahvolacaksın...*”¹⁰⁵² ikazları üzerine Mısır’a kaçar. Nuri, memlekette hâkim olan parti iktidardan düştüğünde yurduna dönebileceğini düşünerek hüznülense de gazetecinin elinden bir şey gelmez. Görüldüğü gibi siyasetten ayrı değerlendirilemeyen basının varlığını sürdürmesi, siyasî parti ya da kişilere bağlıdır. Basın çalışanları yazı veya haberlerini siyasîlerin istekleri doğrultusunda şekillendirmek zorunda bırakılırlar. Basın, siyasetin hükmüne girdiğinde halkın doğru bir şekilde bilgilendirilmesi amacından saparak bilginin saptırılması, gerçeklerin ya hiç

¹⁰⁵¹ Z. Melek, a.g.e., 1945a, 36-37.

¹⁰⁵² Z. Melek, a.g.e., 1945a, 25.

verilmemesi ya da eksik sunulması söz konusudur. Fikirlerini eksiksiz halka vermek isteyen gazetecileri de zor şartlar beklemektedir. İktidar partiye olan eleştirilerini açık bir mektupla dile getiren Nuri, İstanbul'dan Mısır'a kaçmak mecburiyetinde kalır. Diğer bir ifadeyle yalnızca basın özgürlüğüne sığınarak ifade özgürlüğünü kullanan gazeteci için siyasî parti, ifade özgürlüğünü ortadan kaldıran bir olgudur. İstanbul'a döndüğünde ise, derhal tutuklanarak sorgulanır. Nuri'nin sorgusu üç buçuk ay sürer ve bu müddet zarfında zindanlarda tahammül edilmez ızdıraplara göğüs gerdikten sonra kuvvetli bir muhafaza altında Sinop Kalesi'ne sürgün edilir. On yedi ay sonra Nuri'nin yazdığı yazılarla istifaya mecbur kalan Bakan, tekrar iktidar mevkiine gelir. Fakat eski siyasetinden vazgeçen Bakan, Nuri'ye yaptığı haksızlığı tamir etmek amacıyla Sinop'a emir yollayarak Nuri'nin serbest kalmasını sağlar.

Yol Ayrımı'nda Serbest Cumhuriyet Partisi'nin kurulduğu yıllarda basına uygulanan sansürden bahsederken *Vicdanından Af Dile*'de 1946 seçiminin hemen öncesindeki basın baskısından bahseder. Bu romanların yanında olayların 1945 ile 1955 yılları arasında geçtiği ve II. Dünya Savaşı'ndan sonraki zorlu dönemi anlatan *Gol Kralı* romanında basının siyasî iktidardan çekindiğine ve basın ile siyasetin bir çıkar ilişkisi çerçevesinde birleşmiş olduğuna şahit oluruz:

“Gazeteler Ahmet’le dolu... O günlerde de hükümet gayet sıkışık durumda, gerek iç durum, gerek dış durum, iki ucuyla ortası pislennmiş bir değnek gibi... Başbakan durumu kurtarmak için nutuk iştine nutuk atıyor, olmuyor, durmadan onu bunu komünist diye yakalıyorlar, yine olmuyor. Yani hükümetimiz çok kötü sıkışmış. Ben bilmeden, işte tam o sırada, ‘Ahmet nerede oynasın?’ konusunu ortaya attığımdan, herkes Ahmet’in nerde oynayacağı derdine düşmüş, kendi derdini unutmuş. Her gün okurlardan yüzlerce mektup alıyoruz. Hiç unutmam, bir kadın, ‘ortada oynasın’ diye yazmıştı. Kimisi de kızmış ‘Kimde oynasın’ diye yazıyordu. İşte o günlerde başbakanımız İstanbul’a geldi, bizim gazete’yi ziyaret etti. Özel olarak beni huzuruna çağırıp, gazetenin sahibi ve öbür gazeteci arkadaşlar yanında, ‘Sizi tebrik ederim siz hükümeti destekleyen büyük bir gazetecisiniz’ diyerek alnımdan öptü. Sonradan öğrendiğime göre, bizim başyazara, ‘Bu Ahmet işini ortaya attı da bizi büyük sıkıntıdan kurtardı Allah razı olsun’ demiş. Komünistlerden de mektup yağıyor. Biz, gelen mektuplardan, bunları komünistlerin yazdığını anlıyoruz. Çünkü bunlar mektuplarında ‘Ulan Allah belanı versin, millet işsizlikten, açlıktan kırılıyor, siz, Ahmet nerde oynasın?’ diye tutturmuşsunuz... ‘Ne cehennem dibinde oynarsa oynar...’ diye yazıyorlar. Bunları komünistlerin yazdığı apaçık belli olduğundan, yazarları yakalasınlar diye biz mektupları polise vererek arada vatani vazifemizi de yapıyoruz.”¹⁰⁵³

Romanın spor yazarı Erol İpkıran, bir spor yazısıyla gündemi değiştirerek siyasî iktidarın gözüne girer ve iktidar tarafından kahraman ilan edilir. Bununla birlikte gazete’ye

¹⁰⁵³ Aziz Nesin. a.g.e., 1979, 165-166.

gelen ve gazetenin komünist olarak adlandırdığı mektupları polise vererek iktidarla ittifak yapar.

Millî Mücadele Dönemi'nde olduğu gibi Tek Parti Dönemi'nde de basın özgürlüğü yoktur ve iktidarda bulunan parti, kendi görüşlerine uymayan gazeteci ve yazarlara karşı baskıcı politikasını sürdürerek yanında yer almayan basın organlarını sıkı bir denetim altında tutar.

4.2.1.3.2. Demokrat Parti Dönemi'nde basın

Nezih Demirkent'e göre iktidar ve basın ilişkisi tartışmalarında öne çıkan üç temel görüşten biri, muhafızlık görüşüdür. Bu görüşe göre iktidar ile basın birbirlerinin düşmanıdır ve basın, kamuoyunun çıkarları adına iktidarların başında bekler. Basın adeta iktidarı denetleyen bir muhafızdır.¹⁰⁵⁴ Tek Parti Dönemi'nde Cumhuriyet Halk Partisi'nin korumacı ve baskıcı tutumu karşısında bunalan halk ve basın, çok partili sisteme geçiş döneminin ardından Cumhuriyet Halk Partisi'ne göre daha özgürlükçü görünen Demokrat Parti'yi iktidara getirirse de Demokrat Parti, iktidara geldikten sonra seçim süresince sergilediği ılımlı ve özgürlükçü tutumunu bir kenara atarak Tek Parti Dönemi'nin yöntemlerini devam ettirir. Diğer bir ifadeyle iktidara gelmeden önce Tek Parti Dönemi'nde baskı altında bulunan ve özgürlüğü için mücadele veren basın ile Demokrat Parti arasında bir işbirliği vardır ancak iktidara gelmesi için Demokrat Parti'ye yardım eden basın, iktidar değiştikten sonra da aynı sıkıntıları yaşamaya devam eder. *Ağlama Duvarı, Üç Katlı Ev, Kurtlar Sofrası, Bıçağın Ucu, Yaraya Tuz Basmak, Bir Gün Tek Başına, Pulsuz Tavla, Ortadakiler* ve *Deli Kız* romanlarında Demokrat Parti Dönemi'nde basına uygulanan sansürden bahsedilir.

Hükümet, yanında olmayan gazetelere baskı uygularken yanında olan gazeteleri de destekler. Bununla birlikte siyasî partiler, basının gündemini belirlemede önemli bir yere sahiptir. Basın çalışanlarıyla siyasî kimliği olanlar arasındaki iletişim, basında çıkacak olan haberleri belirler. Hemen hemen her dönemde siyasî partiler ya da Hükümet, basına baskı kurmuştur. Siyasî düşüncelerini yasalar çerçevesinde açıklama ve siyasî anlamda doğru bulmadıkları konuları eleştirme hakkına sahip olan gazeteciler, bu özgürlüklerini çoğu zaman kullanamazlar. Kullandıkları takdirde iktidarın hedefi olarak ya tutuklanırlar ya da

¹⁰⁵⁴ Demirkent, a.g.e., 1982, 192.

baskıya maruz kalırlar. İktidar yanlısı gazeteciler ise mesleklerini icra etmeye devam ederek hiçbir sorun yaşamazlar. Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı* romanında siyasî bir dergi olan *Hür Adam* dergisini çıkaran Selâmi, ilk zamanlar hem iç hem de dış olaylar hakkında yorum yaparak siyasî düşüncelerini hiç korkmadan ifade eder. Bu tavrıyla da okuyucular tarafından büyük takdir toplayan gazeteci, gereğinden fazla doğrucu olduğu için eleştirilir. Ancak bir süre sonra *Hür Adam*, kendi anlatımıyla Selâmi'nin umduğu sonucu verir ve iktidardaki partinin ileri gelenleri, muhalefetteki partiyi tutmaması için gazetecinin çevresinde gezerler. Gazeteciye göre bu durum, bir avantajdır. Çünkü Selâmi, böylelikle Doğu illerinden birindeki verimli madenlerin işletme imtiyazını üzerine alabilme şansını sağlayacaktır. Hükümet, bir ildeki verimli madenlerin işletme imtiyazını Selâmi'ye vereceği konusunda söz verdiğiinden *Hür Adam*, iktidara olan saldırılarını durdurur. Yani Selâmi çıkarları doğrultusunda iktidarın aleyhine olan yazılarına son vererek iktidarın yanında bir tutum sergiler. Diğer bir ifadeyle gazeteci, kendi menfaatini düşünerek hareket eder ve savunduğu düşüncelerini de bu doğrultuda değiştirir. İktidar da halk tarafından çokça okunan ve desteklenen bir derginin desteğini kazanır.

Çıkarlarını düşünerek iktidarda bulunan partiyi destekleyenler arasında Attilâ İlhan'ın 27 Mayıs öncesi siyasî karışıklıkları anlattığı *Bıçağın Ucu* romanındaki Kâmil Bey de vardır. Kâmil Bey, tıpkı *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi gibi çıkarlarını düşünerek hareket eder ve güçlü olan partiyi arkasına alır. İktidar, yanında bulunan diğer gazetelere yaptığı gibi Kâmil Bey'in *Haber* gazetesini de resmi ilanlarla ayakta tutmaya çalışır. Kâmil Bey de haberleri, Demokrat Parti'nin hoşuna gidecek biçime sokmak için çabalar. Diğer bir ifadeyle çıkarları ve baskı doğrultusunda iktidarla işbirliği yapan Kâmil Bey, iktidarın bir parçasıdır ve gazetesıyla iktidarın yanında, ona hizmet eder. Füsun Alver'e göre gazetecilik sisteminin yönlendirilmesi siyasal iktidarların hukuk alanında yaptıkları düzenlemelerle; siyasî ve ekonomik baskılarla; çeşitli devlet kurumlarının, siyasî partilerin, ekonomi sisteminin aktörlerinin, savunma, yargı gibi sosyal sistemlerin medya örgütlerini etkileme çabalarını içerir. Bununla birlikte basın, hem siyasal ve ekonomi gibi sosyal sistemler tarafından yönlendirilmeye çalışılır hem de karşılıklı çıkar ilişkileri nedeniyle yönlendirilmeyi kendi rızasıyla kabul eder ya da kendisi muhalif bir yaklaşım içine girerek

siyasal sistemler gibi diğer sosyal sistemler üzerinde etki ve yönlendirme yaratmayı amaçlar.¹⁰⁵⁵

Üç Katlı Ev'deki Bahaeddin, *Deli Kız*'daki Ekrem, *Ortakiler*'deki Rüçhan ve Serdar, *Pulsuz Tavla*'daki Mehmed, *Kurtlar Sofrası*'ndaki Ragıp ve Necdet, *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarındaki Ümid; *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi ve *Bıçağın Ucu*'ndaki Kâmil Bey'in aksine Demokrat Parti'nin yanında yer almayarak basın aracılığıyla partinin basına karşı baskıcı tutumundan şikâyetçi olan ve bu nedenle çeşitli sıkıntılar yaşayan gazetecilerdendirler. 1960 Darbesi öncesi basına uygulanan sansür ve baskıcı rejim karşısında sessiz kalmamayı seçen bu gazeteciler, Hükümetin sürekli yayın yasağı koymasını, gazetecileri yargılayarak tutuklamasını ve gazeteleri kapatmasını eleştirirler. Sansür çağına başladığını, birçok İstanbul gazetesi muştular gibi boş ve beyaz sütunlarla verir. Amerika'da Türk basın rejimine çatan yayınlar varken muhalefet de bu durumu protesto eder. Ancak kimsenin elinden bir şey gelmez ve bütün protestolara rağmen basın üzerindeki bu tahakküm artarak devam eder.

Mehmed Kemal'in otobiyografik romanı *Pulsuz Tavla* romanındaki Adnan Menderes Hükümeti zamanında besleme basın denilen yeni bir basının yaratıldığını dile getiren Mehmed, iktidar sahiplerinin kendi basınlarını kendilerinin oluşturduğunu söyler. Bu dönemde İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de gazetecinin anlatımıyla yerden mantar biter gibi gazeteler çıkmaya başlar ve dönün parasızları, iktidar sayesinde günün patronları olur. “*Siyasî ve ekonomik bir yansımanın sonucu olan iktidar, toplumun tüm kesimlerinin, kendi istediği şekilde örgütlenmesini sağlamak için kendini toplumda meşrulaştırma yoluna gider. İktidar bu yolla hem amaçlarını gerçekleştirir hem de bu amaca uymayanları cezalandırmaya da hak kazanır.*”¹⁰⁵⁶

Yusuf Ziya Ortaç'ın *Üç Katlı Ev* romanında sosyalist bir dergi çıkaran Bahaeddin bu dergi yüzünden tutuklanır ve bir sene dört aya mahkûm edilir. Bahaeddin, iktidarın fikirlerini savunmadığı, iktidarın karşısında olduğu ve bu tavrından vazgeçmediği için tutuklanarak cezalandırılır.

¹⁰⁵⁵ Alver, F. (2011). *Gazetecilik Bilimi ve Kuramları*. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 399.

¹⁰⁵⁶ Balıkcı, a.g.e., 2014, 31.

“Basın kurumlarında çalışanların ürünlerine şekil veren ve basını bir düzen içinde tutmak için ataklarda bulunan aktörler olan güç odakları bir çeşit güdümlü piyasa sistemi oluşturur.”¹⁰⁵⁷ Bu güç odaklarından biri, hükümettir. Basının devlet tarafından denetim altında olduğu, Attilâ İlhan’ın *Kurtlar Sofrası*’ndaki Gazeteci Ragıp tarafından da dile getirilir. Hükümetin aleyhine yazdığı yazılar yüzünden sorgulanan Necdet’in yazdığı her satırın doğu olduğuna inanan Ragıp, “Yarın Necdet’i, öbür gün Hasan’ı, daha öbür gün Ragıp’ı! Tekrar, mahkeme mahkeme dolaşacak mıyız?”¹⁰⁵⁸ diyerek Necdet’in tevkifiyle 1946 yılına dönüleceğini savunur. Avukat Sadık da bu konudaki düşüncelerini şu sözlerle belirtir:

“ — ... anlatamadım galiba? Meselemiz sizin korkup korkmamanız, hatta gazetenin hayatı meselesi değil; meselemiz, arz edebiliyor muyum, tarihi bakımdan en doğru düşüncüyü savunup savunmayacağımız? Şimdi şiddet temayüllerine karşı, şahıs ve zümre tahakkümüne karşı, hâkimiyet-i millîye esasına müstenit demokrasiyi mi teklif ediyoruz? Etmeliyiz. İrticaa karşı, batılı bir yaşama şeklini mi teklif ediyoruz? Etmeliyiz.”¹⁰⁵⁹

Avukata göre *Birlik* gazetesi neşir hayatı boyunca devamlı haklıyı savunup basıldıysa, yapılan haksızlıklara ve engellemelere aldırmadıysa, mahkemeye verilip kapatılmasına rağmen yılmadıysa şimdi de vazifesine devam etmelidir. Avukat, gazetenin sahibi Hüsnü Faik’in endişelenmesini anlayamaz ve eski döneme göre şimdiki şartların ağır olmamasına rağmen kaygılanmasını yersiz bulur. Necdet’in tevkifiyle Mahmud da tıpkı Sadık gibi korkmanın boşuna olduğunu düşünür ve eğer *Birlik*, Necdet’in tevkifiyle bir adım geri giderse maddî ve manevî baskının daha da çoğalacağına inanır. Necdet’in cezaevindeki rahatını sağlamak için gerekli gördükleriyle ilgilenen Hüsnü Faik, gazetenin aynı yolda yayına devam edip etmemesi konusunda hiçbir şey söylemez. Savunduğu düşünceler Hükümet’le uyuşmasa da yine de Necdet’in tutuklanmasıyla endişelenen Hüsnü Faik, İrfan’ın bu tutuklamanın uyandırdığı yankıları epeyce şişirerek gazetenin birinci sayfasında üç sütun üzerine yazması üzerine İrfan’a söylediği “Sakin ha! Delirdin mi sen? Hiç lüzumu yok diye konuşmadık mı? Tek sütuna koyun, çerçeve yeter.”¹⁰⁶⁰ sözleriyle temkinli davranmaları gerektiğini belirterek Necdet’i nasıl olsa kurtaracaklarını ifade eder. Mahmud’a göre ise basını, parayla soysuzlaştırmak istemektedirler. Daha çok kazanmak ve daha kolay zengin olmak için iktidara gelenler, bunu açıklamaya kalkışan basın çalışanlarını ya parayla besleyip evcilleştirirler ya da kaba kuvvete başvurup dize

¹⁰⁵⁷ Uçar, a.g.e., 2011, 73.

¹⁰⁵⁸ İlhan, a.g.e., 2003, 29-30.

¹⁰⁵⁹ İlhan, a.g.e., 2003, 32.

¹⁰⁶⁰ İlhan, a.g.e., 2003, 77.

getirmeye çalışırlar. Bunu savunanların karşısında halka ve fikirlere daha çok tutunmak gerekir. Mahmud'un düşüncelerine katılan Ragıp da siyasî düşüncelerini açıkça dile getirdiklerinden tevkif edilenlerin doğrudan haysiyetine ve namusuna dokunduklarını düşünür. Bütün gücü elinde bulunduran Hükümet'e karşı gelmenin bedelinin ağır olduğunu söyleyen Ragıp, direnen basını susturmak için her yola başvuracaklarını bildiği için umutsuzluğa düşer.

Demokrat Parti, 1960 Darbesi öncesi halkın ve basının haklarını ya da özgürlüklerini kısıtlayarak insanları ve basını kendi cephesine çekmek için elinden gelen her şeyi yapar. Görüşlerine ters düşen gazete veya dergiler toplatılarak basın ele geçirilmeye çalışılır. Attilâ İlhan'ın *Bıçağın Ucu* romanında “On yıl önce böyle miydi ya! Demokrat Parti, memleketin son umudu, çaldığı son kurtuluş kapısıydı.”¹⁰⁶¹ diyerek yaşadığı hayal kırıklığını dile getiren Demir, ülkenin ve basının içinde bulunduğu durumu şu sözlerle verir:

*“Sosyal adalet isteyen kim, Sosyalist Partisi mi? Derhal kovuşturuluyor. Liderleri en akla hayale gelmez suçlamalarla tutuklanıyorlar. Gazetesi Gerçek'e o kadar çok dava açılıyor ki, zaten zor ayakta durabilen gazete, yayını kesmek zorunda kalıyor. Barış isteyen kim, Barışseverler Derneği mi? Hemen derneği kapatıyor, ileri gelenlerini 'içeri' atıyorlar; dergileri 'Barış' da artık yasak. Kim güvenlik ve eşitlik istemiş, bazı aydınlarla sanatçılar mı, al sana koskoca bir komünistlik davası: Zincirleme tutuklamalar, yıllarca hapse mahkûm olan aktörler, üniversite hocaları, şairler! Oy demokrasisi olsun da, partiler iktidara seçim sonuçlarına göre gelsin diyen kim, Millet Partisi'yle Halk Partisi mi? Birisi 'resmen' kapatılıyor; ötekisinin neyi var neyi yoksa, el konuyor.”*¹⁰⁶²

Çoğu basın organının dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in papağanı olduğunu söyleyen Demir, iktidarın kendilerini desteklemeyen gazeteleri yola getirmek için şeytanın aklına bile gelmeyecek dolambaçlı yollara başvurduğunu düşünür. Gazetelere kâğıt vermemekle ve resmi ilanları kısmakla başlayan baskı, gazetelerin dağıtımının engellenmesine, gazetecilerin ağır cezalara çarptırılıp hapsedilmesine kadar uzanır. Basın, bu baskı ortamında ya direneyim derken kırılıp dökülür ya da ortalığı sarmış dehşet havası içinde özünden bir şeyler yitirmeye başlar. İktidar, muhalif gazetelerin en inatçısı olan ve beş yıldır çoğunluk diktasına kafa tutan *Birlik* gazetesini yıldırmaq için gazetenin sahibi Hüsnü Faik'i mahkemeye verir, tutuklayıp salıverir, yeniden tutuklayıp bırakır. Bununla birlikte *Birlik* gazetesinde çalışıp başı derde girmeyen yoktur, çalışanlar en azından tutuklama ve cezaevi aşamalarından geçer:

¹⁰⁶¹ İlhan, a.g.e., 2001, 209.

¹⁰⁶² İlhan, a.g.e., 2001, 210-211.

“Her muhalif gazetecinin başına gelen, Ümid’in başına da gelmiş: Gözdağı vermeler, sorgu, duruşma, Adalet Sarayı’nın soğuk ve çıplak koridorları, bıyıkla sakal arasında kalmış yargılar, daktilo tıkartısı, mübaşir sesi, yabancılaşma, avuçlarının içine pis pis gülen avukatlar ve karar günü insanın yüreğini sıkan o insafsız mengene! Açılan beş davanın dördü beraatla sonuçlanmış, birisinden on sekiz ay hüküm giymiş ama, tınmamış doğrusu, cezaevi gazetecilerle dolup taşarken, bunu önemsemesi ayıp olurmuş, temyiz etmekle yetinmiş sadece.”¹⁰⁶³

Gazetenin ve Hüsnü Faik’in tek dayanağı halkın gazeteye destek vermesidir. Bu nedenle destek gören ve geçmişi sağlam bir gazeteyi komünist ilan etmek zordur. Üstlerindeki siyasal baskı arttıkça sesini rahatça yükselten gazete, bütün bu baskılara rağmen yılmaz.

Attilâ İlhan’ın *Yaraya Tuz Basmak* romanında Hükümet’e yaptığı sert eleştirileriyle dikkat çeken *Birlik* gazetesinde çalışan Ümid, Millî İstihbarat Teşkilatı’nın görevlendirdiği *Birlik* gazetesi içindeki casus muhabirlerinden İrfan tarafından sürekli izlenilerek hakkında rapor tutulur:

*“Özü: Gazeteci Ümid Ersoy ve temasları hakkında.
12.9.1955*

Birlik gazetesi muhabir ve röportajcılarında Ümid Ersoy (Keleşoğlu) hakkında mütemmim malumat arzeden rapordur:

(...)

1. Mezkûr şahsın, gazetenin sahip ve başmuharriri Hüsnü Faik ve Neşriyat Müdürü Ragıp Erol ile ‘gizli’ toplantıları tevâli edip gitmekte, bu toplantılarda (bizzat Ümid Ersoy’dan öğrendiğime göre) iktidarı canevinden vurabilmek için bir muhalefet stratejisi tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Tam itimad ve teveccühünü kazanmış olduğum Ümid Ersoy’dan çeşitli muhaverelerimiz esnasında edildiğim malûmata göre, Birlik gazetesinin iktidara iki ana istikâmette yüklenmesi kararı alınmış, her ikisi ilgili bilgi toplama faaliyetini gazetede gittikçe imtiyazlı bir şahıs durumuna girmekte olan Ümid Ersoy’un yürütmesi muvafık görülmüştür.

(...)¹⁰⁶⁴

İktidar, Ümid’i izleyerek bir açığını yakalamaya çalışmasının yanında *Birlik* gazetesinin telefonları da dinleyerek basına uyguladığı sansür ve baskıya devam eder. Devlet adamları hakkında bulduğu yolsuzluk dosyalarını araştıran ve bir yolsuzluğa rastlayınca bunu korkusuzca yazan Ümid, sansürle karşılaşır. Zira Ümid’in yazılarının Döviz Komisyonunun faaliyetlerinde Dışişleri Bakanı Zorlu’nun oynadığı role dokunur dokunmaz hemen neşir yasağı getirilir ve arkasından da Ümid, tutuklanır. Bu doğrultuda Ümid, iktidarı denetleyen bir muhafızdır. Tutuklanmaya ve mahkemeye çıkarılmaya alışan Ümid, yine de düşüncelerinden ve iktidarın kendine yanlış gelen fikirlerini eleştirmekten

¹⁰⁶³ İlhan, a.g.e., 2001, 305.

¹⁰⁶⁴ İlhan, a.g.e., 1978, 153-155.

vazgeçmez. Neşir yasakları nedeniyle sütunları bembeyaz çıkan gazetelerden bahseden Ümid, muhalefet ve basın faaliyetlerinin denetlenmesi amacıyla Demokrat Parti tarafından kurulan Meclis Tahkikat Komisyonu'nun *Birlik, Ulus, Akis, Demokrat İzmir* gibi gazeteleri kapadığını da dile getirerek iktidarın basını denetim altında tutma çabalarını anlatır.

Gazetede yazdığı yazılar yüzünden sürekli tutuklanıp karakola götürülerek falakaya yatırılan isimlerden biri de Hikmet Erhan Bener'in *Ortakiler* romanındaki Rüçhan'dır. Hakkında Hükümet'in manevî şahsiyetine hakarettten dava açılması, diğer muhalif gazetecilerin başına geldiği gibi Rüçhan'ın da başına gelir. Rüçhan'ın gazetede çıkan yazılarından derlediği kitabı *Demokrasiye Beş Var*, bir ay içinde ikinci baskısını yapar. Bunda Rüçhan'ın olayların üstüne giden, kendini sakınmayan, saklamayan, çarpıcı, sarıcı ve sarsıcı kaleminin ve Türkiye İşçi Partisi Merkez Karar ve Yönetim Kuruluna seçilmesinden sonra politikada daha sık boy göstermesinin etkisi vardır. Fakat düzenlenen imza günü, iktidar tarafından engellenmeye çalışılır. İmza gününün yapılacağı kitabevinin bulunduğu sokağın iki ucunda elleri coplu polisler, imza gününe gidenleri tutuklayarak insanları imza gününe gitmekten vazgeçirmeye çalışır. Bir dergi çıkaran Serdar da Rüçhan'la aynı sıkıntıları yaşar. Polis baskısının arttığı Menderes Dönemi'nde iktidar, Serdar'ın dergi çıkarmasını engellediği gibi başka gazetelerde de iş bulmasının önünü keserek baskı kurar.

Meliha İksel'in *Deli Kız* romanındaki Ekrem de yazılarını partilerin çıkarları çerçevesinde biçimlendirmeyenlerdendir. Ekrem, gazete çıkarmaya başladıktan bir süre sonra askere gider ve eşi Leylâ gazeteyle ilgilenerek gazetenin devamını sağlamaya çalışır. Ekrem, gazetenin başmakalelerini yazmaya devam eder ve Hükümet'e yönelik sert eleştirilerini yazılarında ifade eder. Ancak bir gün gazete idarehanesine polisler gelir ve gazetenin sorumlusunu sorarlar:

“Günlerden Cuma idi. Öğleye doğru gazeteden Leylâyı aradılar, yazı işleri müdürü konuştu.
 — Leylâ hanım, evvelki günkü baş yazıyı okumuş muydunuz?
 — Hayır İhsan bey maalesef... İki üç gündür yatıyordum, biraz rahatsızım da...
 — Ben de onları siz okuyorsunuz diye okumadan makineye verdim. Mübarek Ekrem, son günlerde ateş pişkiiriyordu.
 — Evet, hakikaten öyle, sağ olsun!
 — Ne ise uzatmıyalım, beş dakika evvel idareye emniyetten üç memur geldi. Sizi sordular, adresinizi alıp şimdi buradan çıktılar.

—*Teşekkür ederim, kapatıyorum.*¹⁰⁶⁵

Ekrem'in gönderdiği yazıları bir seneden beri okumadan gazeteye yayına vermeyen Leylâ, hamileliğinin ilerlemesi ve rahatsızlanması sonucu Ekrem'in son gönderdiği yazıyı okumadan gazeteye yollar. Yazı İşleri Müdürü İhsan Bey'le yaptığı bu konuşmadan sonra hemen yayınlanan gazetenin başmakalesini gözden geçiren Leylâ, telaşa düşer. Yazısına "*Milletler, lâyük oldukları hükûmetlere malik olurlar.*"¹⁰⁶⁶ cümlesiyle başlayan Ekrem, yazısında milleti koyun sürüsüne benzettikten sonra idareciler hakkındaki görüşlerini sıralar. Gazeteciye göre idareciler dalkavuk ruhlu, cahil, menfaat sever ve açgözlüdürler. Halkın hakiki demokrasinin d'sini bile bilmediğini belirten Ekrem, yazısına medeni demokrat idarecilerinin üstün görüş ve icraatlarını gıptayla sayarak devam eder. Beş dakika içinde Ekrem'in bu zehir gibi yazısını okuyan Leylâ, yazının tesiri altında ne yapacağını düşündükten sonra Ekrem'e bir mektup yazarak uşakları Ali Efendi'ye verir ve başına bir felaket gelirse bu mektubu postalamasını ister:

«Arkasında sabahlıkla dolaşıyordu, hemen odasına girerek koyu renk bir elbise geçirdi, saçlarını düzeltti, şimdi hazır; Ali efendi kapıyı vurdu. Leylâ, Ekreme bir fenalık gelmesin diye içi titriyordu. Onun yazılarını okuya okuya memleket davalarında bir hayli şey öğrenmişti. Mırıldanarak salona girdi.

«Allahım, sen bana kuvvet ve cesaret ver!», ağır ağır yürürken, ikisi sivil, biri resmî elbiseli üç memuru başı ile selâmladı, koltuğa çöker gibi oturdu. Sivillerden uzun boylusu nezaketle sordu.

— *«Doğru Söz» gazetesi sahip ve mes'ul müdürü Leylâ hanım siz misiniz?*

— *Evet efendim.*

— *Baş yazılarınızı kim yazar?*

— *Ben yazarım efendim.*

— *Fakat erkek imzası ile çıkıyor.*

— *Evet memlekette kadın baş yazara alışılmadı, yazılara ehemmiyet verilsin diye erkek isimle yazıyorum.*¹⁰⁶⁷

Polisin bu yazıyı yazanı ve gazetenin mesul müdürünü tevkif etmek için Ankara'dan emir aldıklarını söylemesi üzerine Leylâ'nın gözleri kararır. Ayaklarının altından yerin kaydığını, tavan ile döşemenin yer değiştirdiğini hisseden Leylâ, hamile olduğu için az bir cezayla kurtulacağını düşündüğünden Ekrem'in suçunu üstlenir ve Ekrem'e yazdığı mektupta bunu dile getirir. Olayı duyar duymaz Leylâ'nın yanına gelen Ekrem, bunu kabul etmek istemese de Leylâ'nın ısrarı ve gözyaşları karşısında çaresizce durumu kabullenmek zorunda kalır. Genç kadın ilk celsede çocukluğundan beri tarihi çok sevdiğinden,

¹⁰⁶⁵ İksel, a.g.e., 1960, 75.

¹⁰⁶⁶ İksel, a.g.e., 1960, 75.

¹⁰⁶⁷ İksel, a.g.e., 1960, 76.

memleket işlerinde hassas olduğundan, Ankara'daki fırka çekişmelerini İstanbul gazetelerinden okuyup kendi muhabirlerinden aldığı haberlere sinirlendiğinden, son günlerde vaziyetinin ağırlaştığından bahsettikten sonra söz konusu makaleyi ateşler içinde, ruhi sıkıntılar arasında düşünmeden yazdığını anlatarak af diler. Ancak mahkemeden bir sonuç çıkmaz ve mahkeme üç hafta sonraya ertelenir. İkinci celsede bilirkişi heyeti, yazının memleket sevgisiyle yazıldığı için bunun demokrasiyle idare edilen bir memlekette suç sayılmaması gerektiğini ve yazıda yazarın tutuklanmasını gerektirecek bir suç unsuru bulunmadığını söyler. Ancak mahkeme, Leylâ'yı suçlu bularak iki sene müddetle hapsine karar verir.

Haberlerin seçilmesi ve halka sunulması gibi konularda basının özellikle iktidarda olan partiyle olan ilişkisi devreye girer. Yani haberler, çoğu zaman güç odaklarının çıkarları doğrultusunda oluşturulur. Demokrat Parti, basınla yakın ilişkiler kurarak basında Hükümet aleyhine yazıların çıkmasını engellemeye çalışır. Zira Hükümet'e göre ülkenin ilerlemesi için basının bazı olumsuzlukları görmezden gelerek Hükümet'in yanında olması gerekir. Bu doğrultuda yanında olan basın organlarını desteklerken yanında olmayanları da bir engel olarak görür ve baskı altına almaya çalışır. Bunu yaparken de kanunlar çıkartır, basın organlarına verilen kâğıtlara sınırlamalar getirir, yasaklar koyar ya da basın çalışanlarını tutuklayarak susturmaya çalışır. Ele aldığımız romanlarda geçen basın çalışanlarından *Ağlama Duvarı*'ndaki Selâmi ve *Bıçağın Ucu*'ndaki Kâmil Bey, hadiseleri siyasal güç odağı olan Demokrat Parti'nin lehine çevirir¹⁰⁶⁸ ve çıkarlarını düşünerek Demokrat Parti'yi destekleyerek hem maddî hem de manevî anlamda hiçbir sıkıntı yaşamazlar. Ancak *Üç Katlı Ev*'deki Bahaeddin, *Deli Kız*'daki Ekrem, *Ortakiler*'deki Serdar ve Rüçhan, *Pulsuz Tavla*'daki Mehmed, *Kurtlar Sofrası*'ndaki Ragıp ve Necdet, *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarındaki Ümid, güç odağının aleyhine yazı yazarak ya sorgulanırlar ya da tutuklanırlar.

4.2.1.3.3. 1960 sonrası basın

Aysel Aziz'e göre siyasal partiler, iktidar olduktan sonra basını kontrol altına almak ve basını lehlerinde yayın yaparak siyasal iktidarları süresince uyguladıkları politikaların halka aktarılmasında olumlu rol üstlenmelerini, böylelikle de başarılı bir iktidar dönemi

¹⁰⁶⁸ Kaya, A. R. (1999). "Medya, Toplum, Siyaset". Korkmaz Alemdar (Editör). *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*. İstanbul: Afa Yayınları, 31.

sürdürmelerine yardımcı olmalarını isterler.¹⁰⁶⁹ Bu, Millî Mücadele Dönemi'nde de Cumhuriyet Dönemi'nde de böyledir. Basını kendi yanında tutmak isteyen Hükümet, basınla işbirliği kurmak istese de her zaman bu mümkün değildir. Hükümet'le zıt düşüncelere sahip bazı gazeteciler, ne kadar denetim altında tutulup baskı görürlerse görsünler kendi fikirlerini savunmaktan ve yazmaktan vazgeçmezler. *Pulsuz Tavla*'daki Mehmed, *Kimin İçin*'deki Bekir, *Ne Ekersen*'deki Ali Muhsin, *Hayır*'daki Aysel Dereli ve *Tayfunlar Estikçe*'deki Arda Çaba kendi fikirlerini ifade etmekten vazgeçmeyen basın çalışanlarıdır.

Enver Yorulmaz'ın *Tayfunlar Estikçe* romanındaki Arda Çaba, *Basın Kanunu*'nun kısıtlamalarından şikâyetçi olan gazeteciler arasındadır. Memur olan Arda, yasaların özgürce yazmasına engel olduğunu düşünür ve bu yüzden gazetelerden birinde Özgür Amaç takma ismiyle yazmaya başlar. Yazdığı politik yazılarla oldukça fazla ilgi toplayan Arda, Yazı İşleri Müdürü Ünal Bey tarafından siyasî konuları yazarken biraz daha dikkatli davranması konusunda uyarılır. Zira Ünal Bey'e göre devlet memuru olduğu için siyasî konuları yazmada bilimsel bir çaba yürütse bile Arda'nın başı derde girebilir. Arda, takma adla politik yazılar yazdığı anlaşılırsa memurluktan ihraç edilir ve Ünal Bey için en kötüsü bu olaydan ötürü gazetenin de sorumlu tutulacak olmasıdır. Ünal Bey uyarıdan sonra bir gazetecinin başından geçen olayı anlatır. Bir zamanlar karayollarında çalışan Doğan isimli memur, Arda gibi hiçbir maddî çıkar sağlamadan, kendi ismini ve resmini kullanarak gazetelere sosyal içerikli yazılar yazar. Siyasî içerikli yazılarının tepki toplamasıyla da görevine son verilir ve hiçbir yerden geliri olmayan Doğan, iş bulamayınca psikolojisi bozulur ve avare avare dolaşarak sokaklarda yatıp kalkmaya başlar. Arda, yine de yazılarını yazmaya devam eder:

“— «Yazılarınızı çok beğeniyorum. Herkes sizin kim olduğunuzu sorup duruyor. Mutlaka bir gün anlaşılacaksınız.»

Bir süre düşünüp sonra yine devam etti:

— «Kadri beyin belirttiği gibi, biraz dikkatlice hareket etmemiz gerek. «A.....» Partisinin gençlik kolları burada çok güçlü. Bakarsınız sizi ihbar ederler.»

Bu kez Kadri bey atıldı:

— «En yakın arkadaşınızla aranız açılırsa onlar bile sizi ele vermeye kalkar. Bir kez aranız kargınlık girmesin...»

Yine kararlı bir şekilde yanıtladım:

— «Kimse benim Özgür Amaç olduğumu ispat edemez. Şayet siz tanıklık yapmazsanız... (...).»¹⁰⁷⁰

¹⁰⁶⁹ Aziz, A. (2006). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Yayınları, 64.

¹⁰⁷⁰ Yorulmaz, a.g.e., 1989, 178.

Suç unsuru görülen bir yazısı olursa ortaya çıkacağını ifade eden Arda'nın tek istediği siyasî düşüncelerini kısıtlama ve yargılama olmaksızın ifade edebilmektir. Ancak bu, hiçbir dönemde mümkün olmadığı gibi 1960 sonrası dönemde de mümkün değildir.

İktidardaki partinin kısıtlamaları ve önlemleri birçok basın çalışanını korkutur. Mehmet Seyda'nın *Ne Ekersen* romanındaki Ali Muhsin, sırf bu nedenle romanını bastıramaz. Çünkü yazarın yazdığı romanı, hiçbir matbaa basmak istemez. Kitabevleri, “(...) romanınızın içinde konuşanlar dillerini tutmalıydılar azıcık. Dilleri uzun Bayım, çok uzun.”¹⁰⁷¹ diyerek Muhsin'in romanının basılır basılmaz toplattırılacağını ifade ederler. Görüldüğü gibi kitabevleri var olmak için siyasetle etkileşim içinde faaliyette bulunurlar. Zira hem ekonomik açıdan hem de bu güçlere ihtiyaçları olduğundan iktidardaki siyasî partinin düşüncesinin aksini savunan bir kitap basarak riske girmek istemezler. Diğer bir ifadeyle siyasî güç olan devletin egemen olan fikir yapısına uygun ürünler sunarak basın hayatındaki varlıklarını devam ettirmek isterler. Romanını bastıramayacağını anlayan Muhsin, bir gazetede muhabir olarak çalışmaya başlar. Gece işlerinde çalıştığı gazetede çok geçmeden sekreter yardımcısı olur ve maaşı artar. Seçimlerin olacağı zamanda başı sıkışan gazete sahibi, politikaya aklı eren, güvenilir muhabirleri Anadolu'ya yollamak ister ve “hamarat muhabir” olarak nitelendirdiği Muhsin'i de Anadolu'ya yollayarak genç gazeteciden seçimler, siyasî partiler ve halkın düşünceleri hakkında malumat edinmesini ister. Köy köy, ilçe ilçe dolaşan Muhsin, gazetede yazdıklarından dolayı tevkif edilir.

Siyaset ve basın, birbirine bağlı olan kavramlardır ve basın, düşüncelerini korkusuzca yahut özgürce ifade edebilen bir dönem geçirmemiştir. İktidardaki parti aleyhine yazılar yazan basın çalışanları, çoğu zaman işten çıkartılarak, sorgulanarak ya da tutuklanarak zor zamanlar geçirmişlerdir. Mehmed Kemal'in *Pulsuz Tavla* romanında “Siyasette usuldür, kendinden yana olmayanı aç, susuz, işsiz, güçsüz bırakacaksın...”¹⁰⁷² diyen Mehmed, iktidar aleyhine yazdığı yazılar yüzünden işten atılır. *Meydan* gazetesinde çalıştığı yıllarda iktidar tarafından önce gazete kapatılır, sonrasında da gazeteci, propaganda yapıyor diye tutuklanır. 22 Şubat 1962 hareketinden sonra, 21 Mayıs'tan önce gazetelerden birinin “*Ordu hükümetle beraber*” diye yazmasına karşılık Talât Aydemir, “*Ordu, İsmet Paşa'yla beraber değildir*” demecini yayınlar. Mehmed de çalıştığı gazetede “(...) madem ki Ordu İsmet Paşa'yla beraber değil, (...) Ordu'nun tümü İsmet Paşa'yı

¹⁰⁷¹ Mehmet Seyda, a.g.e., 1958, 120.

¹⁰⁷² Kurşunluoğlu, a.g.e., 1984, 105.

tutmuyor” diye bir yazı yazar. Bu yazılar üzerine hem Mehmed hem de Talat Aydemir mahkemeye verilir.¹⁰⁷³ Hükümet kuvvetlerini Hükümet aleyhine kışkırtmaktan sanık olan Mehmed, tevkif edilir. İsmet Paşa’nın *Cemiyetler Kanunu*’nu değiştirmesiyle aynı düşünceye sahip kişi ya da kurumlar arasında oynanacak bir demokrasicilik oyununun başladığını ifade eden gazeteci, bu oyunu yutup aralarına karışmak isteyenleri hemen saf dışı ettiklerini söyler. Tan basımevi taşlanarak yıkılır ve *Tan* gazetesi kapatılır. Sorumlular tutuklanır. Solcu diye kurulmuş partiler kapatılır. Solcu olarak bilinen sendikaların kurucuları cezaevine gönderilir.

Şahap Sıtkı’nın *Kimin İçin* romanındaki Bekir de *Pulsuz Tavla*’daki Mehmed gibi savunduklarından dolayı tevkif edilenler arasındadır. Gazeteci, “*Kimin için? Evet, kimin için buradaydı? Kimin için. Hayriye’sinden, hürriyetinden, dostlarından, meyhanelerinden olmuştu? Ne kadar güzel başlamıştı yaşamaya!*”¹⁰⁷⁴ sözleriyle tutuklanmasına isyan eder.

Adalet Ağaoğlu’nun *Hayır* romanının merkezî kişisi Prof. Dr. Aysel Dereli, Hükümet aleyhine yazdığı, ancak yayınlanmayan bir yazı yüzünden mahkemeye çıkarılarak sorgulanır.

“Bu ülkede yine bir asker darbesinin olduğu, sıkıyönetimce binlerce insanın tutukevlerine tıklıldığı, henüz dava bile açılmadan haklarında yasaların biçebileceğinden öte cezalar biçildiği, onların çeşitli işkencelere uğratıldıkları, bazılarının ortadan kaybolduğu, bazılarının sakat kaldığı, hattâ üstlerine yüklenen görevlerin çokluğu ve ağırlığı altında ezilen birçok emir kulunun, yeterince robotlaşmamış bir yığın işkencecinin de ya delirdiği, ya intihar ettiği bir gerçek.

(...)

Yalan bir yasanın yalan Başkanı, Başbakanı, Meclis üyeleri! Hepiniz aşağı, hepiniz aşağı! Ortada sıkıyönetim yasalarıyla ziyana uğramış tek kişi kalmayana dek sizleri, hep birlikte bu yalan yönetimin bütün buyruklarına «Hayır!» demeye çağırıyorum.”¹⁰⁷⁵

Üç yıl önce yazdığı alıntıda verilen bu yazıyla Hükümet’e hakaret ve halkı isyana teşvikle suçlanan Aysel Dereli, “*İyi ama, şimdi ben burada neye göre yargılanıyorum? Dağıtımı bile yapılamamış, üstelik de adıma gölge düşürerek beni içine tıktıkları hücreden ötürü yapılamamış bir yazı nedeniyle...*”¹⁰⁷⁶ sözleriyle yayınlanmamış, sadece bir taslak hâlinde bulunan, bir gece evine yapılan baskında dosyalarının arasından çıkan bu yazı yüzünden yargılanmasını haksızlık olarak değerlendirir.

¹⁰⁷³ Kurşunluoğlu, a.g.e., 1984, 223.

¹⁰⁷⁴ İlter, a.g.e., 1967, 138.

¹⁰⁷⁵ Ağaoğlu, a.g.e., 1987, 56-57.

¹⁰⁷⁶ Ağaoğlu, a.g.e., 1987, 61.

4.2.2. Dönemin basın açısından önemli siyasî olaylarının basına yansması

4.2.2.1. Basında II. Meşrutiyet'in ilanı

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle parlamenter ve anayasal bir düzene geçen Osmanlı Devleti, böylelikle çok sesli bir döneme de girer. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ve sonrasında yeni anayasanın yürürlüğe girmesi, kamuoyunda da oldukça büyük yankı yapar. Zira yeni bir döneme girildiğine ve hakların geniş bir şekilde yaşanacağına dair olumlu düşünen halk, siyasal kölelikten kurtularak anayasal vatandaşlık durumuna geçiş yapar. Dolayısıyla II. Meşrutiyet'in ilanı, basında ele alınan tek konu olur:

“Şahabettin Paşa kızının gazeteleri getirmiş olduğunu ancak o an fark ederek elini uzattı. Gözliklerini takıp üçüne de, Sabah'a da, İkdâm'a da, Tercüman-ı Hakikat'e de ayrı ayrı göz gezdirdi.

Bu üç gazetenin enleri, boyları, manzaraları, her şeyleri aynıydı. Tabiidir ki resimli değildiler ve baş sahifeleri, rütbe ve nişan tevcihlerinden sonra resmi tebliğleri ihtiva ediyordu. Bu Cuma gününün 'tevcihat' kısmı tamamıyla ehemmiyetsiz kimselere pek aşağı derecede rütbe ve nişanlar ihsan edildiğini haber veriyor ve bu haberlerin altındaki birinci resmi tebliğ, kuru ve manası çıkmaz ifadesiyle inkılabı, yani Sultan Hamid'in mutlakîyet rejimini sürdürmekten vazgeçip Kanun-ı Esasî'yi iade etmiş olduğunu bildiriyordu. Fakat bu yazı, üzerinden giya ki bir sünger geçirilerek taze boyaları hemen tamamıyla yokedilmiş bir levhaya ne kadar da çok benziyordu! Otuz altı saat sürmüş içtimadan ve onu icap ettiren kıyametten en hafif aksi bile, bu resmi tebliğde Mehmet Şahabettin Paşa farkedemedi.”¹⁰⁷⁷

Meşrutiyet'in ikinci kez ilan edilmesiyle çıkan gazete ve dergilerde bir artış olmuş ve bu basın yayın organları Meşrutiyet'in ilanını büyük bir sevinçle karşılamışlardır. Artık rütbe ya da nişan tevcihatı yoktur ve *Servet-i Fünun* iltihakıyla sayıları artan gazetelerin bütün sütunlarında hürriyet fikri yüceltilerek milletin artık hür ve bahtiyar olduğu ilan edilir. Özellikle *İkdâm* gazetesindeki sevinç tezahürleri her satırda birkaç kere tekrarlanan “Oh!”larla adeta bir hastalık hummasının hezeyanları mahiyetini alır.

4.2.2.2. Basında I. Dünya Savaşı

1914 yılında başlayıp 1918'de sona eren I. Dünya Savaşı, hem gelişimi hem de sonuçları bakımından birçok devleti etkileyen büyük bir savaştır ve bu savaş, sanayileşmiş ülkeler arasında dünyadaki iktisadî ve siyasî hâkimiyeti ele geçirme mücadelesidir. Savaş başladığında henüz Balkan Harbi'nden yeni çıkan ve tam olarak yeni bir savaşa hazır

¹⁰⁷⁷ Örik, a.g.e., 2013, 29-30.

olmayan Osmanlı Devleti, bu durumuna rağmen savaşın içinde yer alır.¹⁰⁷⁸ Sadece Osmanlı Devleti için değil, bütün dünya ülkeleri için önem arz eden I. Dünya Savaşı, basına da konu olur. Reşat Nuri Güntekin'in ele aldığımız *Değirmen* isimli romanında da I. Dünya Savaşı'nın basına yansımalarından bahsedilir:

*“‘Sancak-ı şerif’in hangi tarafa karşı dalgalanacağı henüz pek iyi bilinmediğinden İstanbul’da büyük bir siyasî faaliyet başlamıştı. Sefarethanelere ve büyük otellere her gün karadan ve denizden alay alay misafirler ve seyyahlar geliyor. Tarabya’da danslı ziyafetler veriliyor, Babıâli koridorlarında ve gazete idarehanelerinde spor elbise, kalın gözlüklü ve kunduralı birtakım adamlar dolaşıyordu.”*¹⁰⁷⁹

Romanda savaşın “Ufk-ı siyasî kararıyor!”, “Almanya İmparatoru bir tehdit nutku söyledi”, “Rusya’da umumi seferberlik sayfaları” gibi korkunç başlıklarla basında yer aldığı belirtilir.

4.2.2.3. Basında Kuva-yi Milliye algıları ve Millî Mücadele

I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi'ni imzalamasıyla birlikte hem Osmanlı Devleti için hem de Türk basını için yeni bir dönem başlar. Öyle ki savaş sonunda fiilen yıkılan ve topraklarının büyük bir kısmını da kaybeden Osmanlı'nın siyasî, ekonomik ve askerî alanda yaşadığı olumsuzluklar, basın alanında da kendini gösterir. Tam umudun bittiği bir zamanda Mustafa Kemal önderliğinde başlayan millî bir hareketle bazı değişiklikler kendini gösterir.

Millî Mücadele hareketiyle birlikte geleceğe dair umutlar artar ve gerek kamuoyuna gerekse basına hâkim olan karamsar ve umutsuz hava dağılmaya başlar. Böyle bir dönemde ise bu mücadeleyi halka duyurmak ve halkın desteğini almak şarttır. Bu destek için de basın gereklidir. Diğer bir ifadeyle basın, millî düşüncenin ve inancın gerisinde kalmayarak bu inancı insanlara göstermesi gerekir. Kurtuluş Savaşı boyunca millî bir basın oluşturulması için mücadele eden Mustafa Kemal, mücadelesini basından ve halktan aldığı güçle devam ettirir.¹⁰⁸⁰ Bu önemli hadisenin basında nasıl yer aldığı Hilmi Ziya Ülken'in

¹⁰⁷⁸ Yalçın, H. (2008). *Harp Ceridesi (I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 1-4.

¹⁰⁷⁹ Güntekin, a.g.e., 1996, 117.

¹⁰⁸⁰ Millî Mücadele Dönemi basın rejimiyle ilgili bilgi almak için bakınız: Bardakçı, İ. (1977). *Mukayeseli Devlet, Fikir ve Basın Rejimleri*. İstanbul: Özkan Matbaası. / Girgin, A. (2001). *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*. İstanbul: İnkılap Kitabevi. / İnuğur, M. N. (2005). *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları. / Kabacalı, A. (1994). *Türk Basınında Demokrasi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane Basımevi. / Özkaya, Y. (2001). *Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın*. Ankara: Cumhuriyet Yayınları.

Yarım Adam romanında ele alınır. Mücadelenin ilerleyişiyle alakalı bilgiler an be an gazetelere konu olur. *Yarım Adam*'da saatte bir çıkan gazete ilavelerinin Yunan ordusunun Haymana'ya taarruz haberini verdiğini ve Rumların bu olay karşısındaki sevincini açıklar. Bu havadis üzerine hem Millî Mücadele hem de Kuva-yi Milliye aleyhindeki birtakım gazeteler, velveleyi göğşe çıkarmak için haberleri fırsat bilir; bu gazetelerin dışında elleri bağlı fakat her zaman hücumu hazır ateşli gazeteler de derin bir üzüntü içindedirler.

4.2.2.4. Basında Mustafa Kemal Atatürk ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması

Türkiye'nin çok partili demokratik düzene geçiş sürecinde ortaya çıkan önemli bir siyasal oluşum olarak nitelendirilen Serbest Cumhuriyet Fırkası, kurulduktan sonra oldukça fazla tartışma konusu olur. Diğer bir ifadeyle bu siyasal oluşum, Türkiye'nin demokratikleşme hareketinde en önemli halkalardan biri olarak kendinden söz ettirir. Mustafa Kemal Atatürk'ün çok partili demokratik düzene geçme arzusuyla kurulmasını sağladığı parti, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın karşısında kurulan muhalefet partisidir.¹⁰⁸¹ Kurulduktan sonra da halkın ve gazetecilerin ikiye bölünmesine neden olur. Dolayısıyla Türk siyasal yaşamında oldukça mühim bir yer teşkil eden 1930 yılında Ali Fethi Bey'in Gazi Mustafa Kemal'in önerisi ve onayıyla Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurması, Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı*'nda bahsedilen önemli hadiselerden biri olarak yerini alır.

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın dışında Cumhuriyet Dönemi'nde kurulan bu partiyle çok partili siyasal yaşama geçiş için adımlar atılır. Bu önemli hadise, tüm halkın olduğu gibi gazeteci ve yazarların da fazlaca üzerinde durduğu ve konuştuğu bir konu hâline gelir. Partinin kurulması ilk olarak *Vakit* gazetesinde duyurulur:

“Gazetenin eni, başlıkta ancak ‘YENİ MUHALEFET FİRKASI’ kelimelerini alabilmişti. Daha küçük başlıklar şöyleydi:

‘Fethi Bey sefirlikten çekilip Muhalefet Fırkasının lideri olacak.’

‘Bu hadise genç Türk Cumhuriyetinin siyasî semasında yeni ve uğurlu bir ufuk açıyor.’

‘Reisicumhur Hazretleri bu kuruluşu Cumhuriyetin sağlamlık belirtisi saymaktadırlar.’

‘İlk üye: Ağaoğlu Ahmet Bey.’”¹⁰⁸²

¹⁰⁸¹ Gözcü, A. (2006). *Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Siyasal Söylemleri Işığında İktidar-Muhalefet İlişkileri ve Kamuoyu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1-9.

¹⁰⁸² Kemal Tahir, a.g.e., 2013, 37.

9 Ağustos 1930 Cumartesi gününün *Vakit* gazetesi, şenlikli başlığıyla tam seksen bin basılır ve anında tükenir. Serbest Cumhuriyet Partisi'nin kurulmasından kısa bir süre geçmesine rağmen ülke ikiye bölünür ve Anadolu'da partililik yüzünden yaralananlar, hatta ölenler olur:

“ ‘AÇIK MEKTUP,

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'ne,

İzmir'de bir matbaamıza taarruz edildiği ve Cumhuriyet Halk Fırkası binamız taşta tutulduğu günden beri memlekette bize düşen yeni vazifelerin vücut ve ehemmiyetini takdir ediyoruz. Bu arada ezeli ve ebedî şefimiz olarak bildiğimiz zatı devletlerini başka ve yeni fırkaların kendilerine mal etmeye çalıştıklarını görerek öyle dahi olsa biz kendimizi, bize emanet edilen Cumhuriyet'i her ne pahasına olursa olsun savunma görevini eksiksiz ifaya muktedir biliyoruz.

(Allahü ekber!) Vazifemizin kolaylaşması hesabına değil, belki vaziyetin tavzihi namına hal ne ise lütfen ifadesini istihdam etmeye mecbur kaldık. (Vay vay vaaay!).

Her hal ve ihtimalde Cumhuriyet'in iyice korunacağından daima emin bulunarak sonsuz hüürmetlerinizi lütfen kabul buyurunuz aziz şefimiz! Yunus Nadi. ”¹⁰⁸³

Başarısızlıkla sonuçlanan bu muhalefet partisi denemesinden sonra Mustafa Kemal Atatürk, Yunus Nadi'den gazetesinde kendisine açık bir mektup yazmasını ister. *Cumhuriyet* gazetesinin kurucusu Yunus Nadi, 9 Eylül 1930 tarihinde yayınladığı açık mektubunda Mustafa Kemal Atatürk'ü Cumhuriyet Halk Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkası arasında bir seçim yapmaya davet eder. Ertesi gün Atatürk'ün Yunus Nadi'nin açık mektubuna verdiği cevabı bütün gazetelerin ilk sayfasında yerini alır:

“ ‘GAZİ HAZRETLERİNİN MEKTUPLARI,

Cumhuriyet Gazetesi Başmuharriri Yunus Nadi Beyefendi'ye'

'Cumhuriyet gazetesinde bana hitaben yazılan açık mektubu okudum. Bu mektupta, son günlerde İzmir'de vukua gelen hadiseler işaret olunarak beni, Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan başka fırkaların kendine mal etmeye çalıştıklarını gördüğünden bahis ve vaziyet açıklanması namına, hal ne ise ifadesi talep olunuyor.

Bu nokta üzerine diğer bazı gazetelerdeki yazıları da okudum. Her yerde halk arasında da bu hususta şaiyalar ve tereddütler olduğunu işitiyorum.

Hakikati, Fethi Beyefendi'ye yazdığım mektupta açıkça ifade ettiğimi zannediyorum. Kendilerince hakiki vaziyetin tamamen bilinmekte olduğuna şüphe yoktur. Ancak, umumiyetle yanlış zan ve düşülmeler ve görüşler olduğu anlaşılıyor. Hakikati hali bir daha ifade ve tasrif edeyim. Ben, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Umumi Reisiyim. Cumhuriyet Halk Fırkası Anadolu'ya ilk ayak bastığım andan itibaren teşekkül edip, benimle çalışan Anadolu ve Rumeli Müdafayı Hukuk Cemiyeti'nden doğmuştur. (...) Bu sözlerim Cumhuriyet gazetesine cevaben ve umumi efkârı aydınlatmak üzere neşredilmiştir. ”¹⁰⁸⁴

¹⁰⁸³ Kemal Tahir, a.g.e., 2013, 137.

¹⁰⁸⁴ Kemal Tahir, a.g.e., 2013, 145-146.

Görüldüğü gibi Atatürk, verdiği cevapta Cumhuriyet Halk Fırkası'nın umumi reisi olduğunu söyleyerek Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasından kaynaklı kaos ortamına son vermeye çalışır. Ancak bu, bazı gazetecilerin tepkisini çeker ve İsmail Hakkı Bey, *Yarın* gazetesinde “Bizim Taptığımız Mustafa Kemal” başlıklı bir makale yazarak Fidyas, Mikelanj ve Dölekurva gibi mazide kalan isimlerle Mustafa Kemal Atatürk'ü kıyaslayıp taptıkları Mustafa Kemal'in Cumhuriyet Halk Fırkası'nın reisi olmadığını, mazinin mirasını yani Türk milletinin manevî kudretini taşıyan, Türk kavminin istikbalini yaratan ve Türk istikbalinde Türk milletine ebedî rehber olma istidadını ve kuvvetini muhafaza eden mutlak Mustafa Kemal olduğunu ifade eder. Kısacası İsmail Hakkı Bey, makalesinde Mustafa Kemal'i tarafsız olmaya davet eder.

Yol Ayrımı'nda Selim Nuri'yle dergi çıkartan arkadaşları da sık sık bu konu hakkındaki düşüncelerini dile getirirler. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasının getirdiği yeni durumdan sonra çıkarttıkları dergiye yeni bir yön verilmesi gerektiğine inanan Ali Tarkan, Fethi Bey'i kurtarıcılardan biri olarak görür. İki parti arasında temelde hiçbir fark bulunmasa da yeni olan, hürriyettir. Hem de bu hürriyet, *Takrirî Sükûn Kanunu*'ndan, İstiklal Mahkemeleri teröründen dört yıl sonra getirilmek istenmiştir. Çünkü kapalı düzenin zararlı olduğu anlaşılmıştır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan sonra yapılan ilk Belediye seçimlerinde Cumhuriyet Halk Fırkası kazansa da Cumhuriyet Halk Fırkası'nın hem halka hem de basına uyguladığı baskı, birçok insanın tepkisine neden olur. Partinin seçim sınavından rezil olarak çıktığını düşünen Selim Nuri, Halk Partisi'ne karşı sinirli ve tepkilidir. Gazeteci Arif Oruç'un yazdıklarını da eleştirir:

*“Arif Oruç maskarası neler yazmıştı, neler yazıyordu, bu gidişle daha neler de yazacaktı? Mustafa Kemal Cumhurbaşkanlığından çekilsin, yerini Mareşal Fevzi'ye bıraksın, partisinin başına geçsin, boğuşsun’ mu demedi bu herif... ‘Yok ölene kadar Cumhurbaşkanlığı olsun! Seçim dışı, partiler üstü tutulsun’ mu demedi? İpe sapa gelmez, yalnız akıl karıştırır ne kadar deli saçması laf varsa yazdı. Yazıyor, evet, bu gidişle daha da yazacak...”*¹⁰⁸⁵

Çok partili yaşama geçiş denemesinde gazetesi *Yarın* ile Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı destekleyen gazeteci Arif Oruç, İsmet İnönü Hükümeti'ne karşı bir tavır alır ve bu dönemde Cumhuriyet Halk Fırkası'nı gazetede yazdığı yazılarla yerden yere vurur.

¹⁰⁸⁵ Kemal Tahir, a.g.e., 2013, 338.

Resim 4.3. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasının *Yarın* gazetesine yansması¹⁰⁸⁶

Selim, Arif Oruç'un savunduğu düşüncelere ve bu düşüncelerini dile getirdiği yazılarına kızsda da buna ortam hazırladığı ve ülkeyi ikiye bölüp Halk Fırkası ile milletin arasının açılmasına neden olduğu için partiyi de suçlu bulur. Bütün bu olanlara tepkili olan bir diğer isim de Murat'tır. Murat da ikiye bölünmüşlük durumunu ve ülkenin kaosa sürüklenmesini doğru bulmaz. İnsanın başına bu memlekette her şeyin gelebileceğini savunarak yüksek makamda olan kişilerin ülkenin içinde bulunduğu durum karşısında sadece "Haberimiz yoktu" diyerek özür dilemesinin suç olduğunu düşünür.

Türk milleti için her zaman önemli bir yeri olan Mustafa Kemal Atatürk, Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanına da konu olur ve romanda *Ulus* gazetesinin Atatürk'ün sağlığıyla ilgili habere yer verilir:

"Atatürk'ün Sıhhatleri Hakkında Resmi Tebliğler:

İstanbul 17 a.a. – Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

1- Reisicumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında müdavim ve müşavir tabipleri tarafından bugün verilen rapor ikinci maddededir.

¹⁰⁸⁶ İnternet: <https://www.frmtr.com/tarih/6290291-izmirililer-halk-firkasi-binasini-nicin-tasladi.html> 4 Şubat 2017'de alınmıştır.

2- *Reisicumhur Atatürk'ün duçar oldukları karaciğer hastalığı, normal seyrini takip ederken... Pazar günü birdenbire aşağıdaki ârazi göstermiştir:*

a) *Saat 14.30'dan 22.00'ye kadar gittikçe artarak devam eden umumi zâf ile birlikte hazmi ve asabi âraz. Bu saate kadar nabız dakikada 116, teneffüs 22 ve hararet derecesi 36,5 idi.*

b) *Saat 22.00'den bu sabah 10.00'a kadar bu âraz kısmen hafiflemiş, nabız 104, teneffüs 20, hararet 36 derece olmuştur.*

c) *Yapılan muayene ve müşavere neticesinde tesbit ve tatbik edilen müdâvattan sonra umumi ahvalde hafif bir salâh görülmekle beraber vâziyet ciddiyetini muhafaza etmektedir.*

3- *Müteakip sıhhi vâziyet raporları neşredilecektir.*"¹⁰⁸⁷

Gazetede Atatürk'ün durumunun bir gün öncesine göre daha iyi olduğunu belirten ikinci bir tebliğ ile birlikte bu tebliğin altında Prof. Dr. Neşet Ömer, Kemal Öke, Nihat Reşat Belger, Akil Muhtar isimlerinin okunduğu ifade edilir. Öğretmenlik yapan Dündar Bey, ilk kez *Ulus* gazetesinin yazdıklarına inanmayarak olmayacak bir şeyi var gösterdiklerini sanır ve gazete, Dündar Bey'in gözünde Atatürk'e hasta demenin kusurunu taşır.

4.2.2.5. İç ve dış basında Millî Şef Dönemi ve II. Dünya Savaşı

Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatının ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi, 11 Kasım 1938 tarihinde toplanarak İsmet İnönü'yü cumhurbaşkanı seçer. İnönü, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 26 Aralık 1938'de toplanan I. Olağanüstü Kurultayı'nda ise partinin "Değişmez Genel Başkanı" olarak kabul edilir ve kendisine "Millî Şef" unvanı verilir. Önemli bir bölümü, II. Dünya Savaşı'nın belirsizlikleri ve olumsuz etkileri altında geçen Millî Şef Dönemi'nde İsmet İnönü, savaşın sonuna kadar geniş yetkilerle tek parti rejimini sürdürür.¹⁰⁸⁸

Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanına baktığımızda II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin tutumunun, basına konu olan siyasî konulardan biri olduğunu görürüz. Romanya gazeteleri, II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin tarafsızlık maskesi altında Hitler'in emperyalizmini pek faal bir şekilde desteklediğini, Balkan Paketi'nin mevcudiyetine rağmen ezilen memleketleri müdafaa için kılını bile kıpırdatmadığını, Hitler'in Rusya'ya saldırısından üç gün önce Almanya ile dostluk paketi imzaladığını yazarak Türkiye'yi Hitler Almanya'sı ile olan işbirliği nedeniyle suçlar. Savaş sona erdikten sonra da 7 Ocak 1946'da resmen Demokrat Parti kurularak çok partili sisteme

¹⁰⁸⁷ Ağaoğlu, a.g.e., 2014, 61-62.

¹⁰⁸⁸ Vardal, Z. B. (2014). *Türkiye'de Basın Özgürlüğü ve 2003 Yılı Sonrası Uygulamalar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 124-128.

geçilir. Çok partili sisteme geçilmesiyle halk ve basın, yine ikiye ayrılır. *Ulus* gazetesinin çıkardığı ekte komünizm, Demokrat Parti ve Mareşal Çakmak'ın adları yan yana gelir. *Tasvir* gazetesine göre ise komiser ve jandarma teşkilatı köylüye ürpertici şekilde işkence eder ve gazete, Isparta'da öldürülen Demokrat Parti ilçe başkanının köylüyü soyup soğana çevirdiği, bu yüzden de köylünün ilçe başkanına “Ya borç senetlerimizi yırtarsın ya seni öldürürüz!” diye tehditler savurduğunun Cumhuriyet Halk Partisi'nin uydurması olduğunu ifade eder.

II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan olayların basına yansımalarının verildiği bir diğer roman, Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı*'dır. Savaş devam ederken gazeteler, büyük puntolarla Sovyet Rusya'nın İngiltere'yle haftalardan beri süren görüşmelere karşın Almanlarla anlaşma yaptığını ve bunun Hitler'i olduğu yerde kısıkvrak bağlamayı tasarlayan demokrat cephe için beklenmeyen, korkunç bir durum olduğunu yazar. Yabancı gazeteler de Alman-Sovyet anlaşmasına bağlı gizli protokolü ortaya çıkarırlar.

4.2.2.6. İç ve dış basında Demokrat Parti Dönemi

Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelmesiyle birlikte 1923'ten bu yana süregelen iktidar, el değiştirir. Dolayısıyla bu tarih, Türkiye'de bir dönemin başlangıcı olur ve Cumhuriyet'in kuruluşundan beri iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi, seçimlerle yerini Demokrat Parti'ye bırakarak muhalefete geçer. Seçim süresi boyunca Demokrat Parti'yi destekleyen basın, partinin iktidara gelmesiyle o güne kadar hem basın hem de sosyal, ekonomik ve siyasal alanda yaşanan bütün problemlerin çözüleceğini düşünür. Bu düşünce neticesinde sürekli Cumhuriyet Halk Partisi'ni destekleyen basın yayın organları dahi seçim süresince Demokrat Parti'nin yanında yer alır. Yani basın, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinde önemli bir rol oynar. Ancak iktidar sandalyesine oturmasıyla basına, özellikle sol neşriyata sınırlayıcı bir program uygulayarak basını sıkı denetim altında tutar.

“*Basın, çok canlı bir müessesedir, asimilasyon gücü üstün olan bir kurumdur. İçine aldığı insanları, kısa bir zamanda hazmeder, kendi bünyesine karta. Birçok yakın dostlarımızın çocukları, bir gün basın konusunu konuşurken babalarına ‘ben önce gazeteciyim, sonra sizin oğlunuzum’ demekten kaçınmamışlardır.*” diyen Demokrat Parti lideri Adnan Menderes, aslında basından çekindiğini ve bu nedenle basını kontrol altında

tutması gerektiğini ifade eder. Seçimlerden önce oldukça ılımlı bir politika izleyen Demokrat Parti, özgürlükleri kısıtladığı için eleştirdiği Cumhuriyet Halk Partisi'yle aynı basın politikasını izleyerek özgür basın anlayışı düşüncesinin dışına çıkar.¹⁰⁸⁹ Özellikle 1954 seçimlerinden sonra basına ve muhalefete karşı baskıcı politikasını arttırarak yoluna devam eder. İktidardaki Demokrat Parti'nin ve muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi'ni tutumları ile Demokrat Parti Dönemi'nde yaşanan olayların basına nasıl yansıdığını *Bıçağın Ucu*, *Bir Gün Tek Başına* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarında görürüz.

1954 seçimlerindeki başarısının da verdiği güvenle radikal kararlar alan Demokrat Parti, aldığı kararların tartışılmasına dahi tahammül edemez bir duruma gelir. Gittikçe zorlaşan ekonomik durumla karşı karşıya kalan ve özellikle yüksek enflasyon nedeniyle hayat standardı düşen halkın Demokrat Parti'ye güveni kalmaz. Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına* romanında sert metotlarla muhalefeti susturma çabaları basının, aydınların ve öğrencilerin tepkisini çektiği üzerinde durulur. Demokrat Parti yanlısı gazetelerin Selanik'te Atatürk'ün evine bomba atıldığını yazarak halkı kışkırtması üzerine azınlıklara karşı olaylar çıkar. 6 Eylül 1955'te başlayan yağma ve tahrip hareketi 7 Eylül'e kadar devam eder. Olayların kontrol edilememesi üzerine sıkıyönetim ilan edilir: “(...) sıkıyönetim emriymiş; bugün sokağa çıkılmıyor. Yarına kadar. Çocukları da memleketlerine gönderiyorlar. Üniversite, yurtlar filan kapanmış. Günsel, dünden biliyordu bunları. Akşam gazetelerinde okumuştun. Gazeteleri getirmedim mi buraya?.. Akşam sözünü etmedik demek.”¹⁰⁹⁰ Günsel ve Kenan arasında geçen konuşmada sol görüşlü olan Demokrat Parti'nin baskıcı tutumunu doğru bulmayan Günsel, sıkıyönetim haberini Kenan'a verir. Kenan da Adnan Menderes'in yaptıklarına kızarak baskı üzerine kurulan yönetimi eleştirir.

Bütün bu olaylardan sonra bazı milletvekillerinin ceza yasasına ispat hakkı getirilmesini istemesi üzerine büyük bir kargaşa olur ve Demokrat Parti içinde de anlaşmazlıklar baş gösterir. 22 Kasım 1955'te toplanan Demokrat Parti Meclis Grubu, 29 Kasım'da tekrar toplanır ve Demokrat Parti'nin merakla beklenen grup toplantısı hadisesi geçer. Bu hadise, Attilâ İlhan'ın *Yaraya Tuz Basmak* romanına konu olur. Gazetelerde

¹⁰⁸⁹ Tokmak, M. (2007). *Basın- İktidar İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti ve Ankara Radyosu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 57-58.

¹⁰⁹⁰ Türkali, a.g.e., 2013, 646.

bahsi geçen bu toplantıda Demokrat Parti Grubu, Hükümet'i istifaya mecbur ederek Adnan Menderes hariç bütün vekiller istifa çıgıllıkları arasında çekilmek zorunda kalırlar:

“Ankara, 29 (Özel) – Demokrat Parti’nin günlerdir merakla beklenen Grup toplantısı fevkalâde hâdiseli ve heyecanlı cereyan etmiş, Ekonomi ve Ticaret Vekili Sıtkı Yırcalı hakkında verilen Gensoru Önergesinin müzakeresi, Başvekil Menderes hariç kabinenin bütün vekillerinin istifası ile neticelenmiştir. Gruptan tek başına şahsı için ‘itimad’ almış bulunan Adnan Menderes’in yeni hükümeti kurma çalışmalarına önümüzdeki günlerde başlaması beklenmektedir.

(...)

Menderes’in bugün yahut yarın Celâl Bayar’la görüşmesi beklenmektedir.”¹⁰⁹¹

Gazeteler, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Sıtkı Yırcalı’nın “*Mademki memnun değilsiniz, o halde istifa ediyorum.*” sözleriyle istifasının ardından Maliye Bakanı Hasan Polatkan’ın ve Hariciye Bakanı Fatih Rüştü Zorlu’nun da istifa ettiğini yazar.

Cumhuriyet Halk Partisi Lideri İsmet İnönü, basını ve muhalefeti getirdiği sert tedbirlerle kontrol altına almaya çalışan Demokrat Parti’nin baskıcı politikalarını halka anlatmak için Ege Bölgesini kapsayan bir geziye çıkar ve 30 Nisan 1959 tarihinde Uşak’a gelir. Şehir merkezine doğru hareket eden İsmet İnönü’nün içinde bulunduğu araca, Demokrat Partililer tarafından bardak fırlatılır ve Millî Mücadele sırasında Türk orduları tarafından karargâh olarak kullanılan evi ziyaret etmesi engellenmeye çalışılır. Bütün bunların yanında 1 Mayıs 1959’da Uşak’tan ayrılmak amacıyla tren istasyonuna giden İsmet İnönü’ye taş atılır. İsmet İnönü’nün ziyaretini engellemek isteyen Demokrat Partililerin bu tutumu, birçok gazeteye konu olur ve gazeteler, Uşak Valisi’nin İnönü’yü öldürmeleri için emir verdiğini yazar.¹⁰⁹² Bu konu üzerinde konuşan Vedat Türkali’nin *Bir Gün Tek Başına* romanındaki Kenan ve Günsel, çoğu insan gibi oldukça tedirgindir. “*Ecelleri geldi, ne halt edeceklerini bilmiyorlar.*”¹⁰⁹³ diyen Günsel, Demokrat Parti’nin İsmet Paşa’yı öldürmeye kalktıktan sonra halka ve basın mensuplarına her şeyi yapabileceğini savunur. Demokrat Parti, sadece muhalefet partisine değil muhalif basına karşı da baskı kurmaya çalışır. Muhalif ilanların ya da kâğıtların dağıtımını kısıarak basını ekonomik yönden kontrol altında tutmaya çalışan Demokrat Parti, basın organlarına ekonomik zorluklar yaşatmasının yanında muhalif gazetecilere karşı da saldırılarda

¹⁰⁹¹ İlhan, a.g.e., 1978, 239-240.

¹⁰⁹² İnternet: Karayaman, M. (Eylül-Aralık 2010). “İsmet İnönü’nün Uşak’ta Taşlanması Olayının Sebep ve Sonuçları”. *Tarih Okulu*. S. VIII, 19-49.

Web: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/usakjhs/article/viewFile/5000039745/5000038629> adresinden 20 Haziran 2015’te alınmıştır.

¹⁰⁹³ İlhan, a.g.e., 1978, 102.

bulunarak bu gazetecileri susturmaya çalışır. Muhalif gazetelerden biri olan *Yeni Sabah* gazetesinin sahibi Safa Kılıçoğlu da Hükümet tarafından kontrol altında tutulmaya çalışılan gazetecilerden biridir ve Kılıçoğlu'nun kimliği belirsiz kişilerin saldırısına uğradığı gazete haberlerine çıkar. Demokrat Parti'nin basına olan tutumu; *Alman Frankfurter neue Presse*, *Felemenk Courant*, *İsviçre Gazette de Lausanne*, *Avusturya Arbeiter Zeitung*, *İsveç Svenska Dagbladet*, *İngiliz Times*, *Manchester Guardian*, *News Chronicle*, *Amarican Arizona Republic*, *Phoenix Gazette*, *Washington Post* gibi yabancı gazeteler de Türk basın rejimine saldıran yazılarla doludur.

1960 yılına gelindiğinde bu yılın önemli siyasî olayları, basına da yansır. Attilâ İlhan'ın *Bıçağın Ucu* romanında 1960 yılının Ocak ayının gazetelerinde Bursa'da konuşan İsmet İnönü'nün konuşmaları yer alır:

“Bursa (Özel)

CHP Bursa İl Kongresi'nin yapıldığı Tayyare Sinemasında önemli bir konuşma yapan Genel Başkan İsmet İnönü, ülkenin içinde bulunduğu derterli birer birer saydıktan sonra , ‘Cemiyetin bugünkü hâli, ancak yeni bir umumi seçimle düzelir’ demiştir.

CHP'nin erken seçimi, ‘İlk Hedefler Beyannamesi’nde zikredilen demokratik düzeni gerçekleştirebilmek amacıyla istediğini belirten İnönü, Demokrat Parti'nin amacının ise ‘Türkiye’de, Said-i Nursi’nin tam takdirini kazanacak bir idare kurmak’ olduğunu ileriye sürmüştür.

(...)

Bilindiği üzere, genel seçimlerin normal olarak 1961 yılının Ekim ayında yapılması icap ediyordu.”¹⁰⁹⁴

İsmet İnönü'nün erken seçim istediği, iktidar ile muhalefet arasındaki söz düellosunun devam ettiği ve Menderes'in Adana konuşmasını cevaplandıran İnönü'nün iktidarı dinî irticaa taviz vermekle itham ettiği haberleri, bütün gazetelerde verilir. Bu haberin yanında Ocak ayının diğer bir önemli olayı olan Said-i Nursi'nin Doğu illeri valilerine gönderdiği mektubun açıklanmasıdır. Gazeteler, Cumhuriyet Halk Partisi teşkilatının ele geçirdiği mektupta Said-i Nursi'nin Müslümanların Demokrat Parti çevresinde toplandığını ileri sürdüğünü ifade ederek Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir süredir sürdürdüğü Demokrat Parti iktidarının gizli propagandasında irticaı kullandığı iddialarına dayanak olarak teşkilatça ele geçirilmiş Said-i Nursi'nin mektubunu basına açıkladığını belirtir.

¹⁰⁹⁴ İlhan, a.g.e., 2001, 19.

Bir diğer önemli konu olan 1960'ın Şubat'ında Cumhuriyet Halk Partisi İl Kongresi'ne katılmak üzere kara yolundan Konya'ya giden İnönü'nün gelişi ve gidişinin hadiselerine sebep olduğu olayı, "İnönü'nün Konya Ziyareti Hadiseli Geçti" başlığıyla gazetelerde verilerek polisin muhalefet liderine tezahürat yapan kalabalığı copladığından, halkın üzerine göz yaşartıcı bomba attığından bahsedilir. Mart ayında "Binden Fazla Üniversiteli Genç CHP'ye Kaydını Yaptırdı" başlığıyla verilen haberlerde giriş kartlarını İsmet İnönü'nün imzaladığı binden fazla gencin Cumhuriyet Halk Partisi'ne kaydını yaptırdığı, polisin Eminönü Emniyet Amiri Zeki Şahin yönetiminde bölgede sıkı bir güvenlik tedbiri aldığı ve otuz bir üniversiteli gencin tutuklandığı yazılır. Mart ayının dikkat çeken haberlerinden birisi de "İnönü'nün Kabulleri Tepki Uyandırdı" başlığıyla verilen haberlerdir. Bu haberlerde İsmet İnönü'nün İstanbul Taşlık'taki evinde yaptığı bazı kabullerin iktidar çevrelerince tepkiyle karşılandığından ve Demokrat Parti kongrelerinde İnönü'nün ihtilal yapacak olmakla suçlandığından bahsedilir. Haber, iktidar partisinin tepkisine neden olan kabuller arasında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı'nın eski Genelkurmay Başkanı emekli Orgeneral Abdurrahman Nafiz Gürman'ın, eski Genelkurmay İkinci Başkanı emekli Orgeneral Şahap Gürler'in, emekli General Kâmil Akman'ın, emekli Albay Cemal Yıldırım'ın, TÜRK-İŞ lideri Bahir Ersoy'un, Üniversite Rektörü Ord. Prof. Sıddık Sami Önar'ın, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Reisi Burhan Felek'in bulunmasının ve bu kabullerle alakalı Cumhuriyet Halk Partisi'nin yetkililerince herhangi bir açıklamanın yapılmadığının belirtilmesiyle devam eder.

Attilâ İlhan'ın *Yaraya Tuz Basmak* romanında İsmet İnönü'nün treninin durdurulması olayına yer verilir. 2 Nisan 1960'ta Kayseri'ye gelen İsmet İnönü'nün treni, Vali Ahmet Kırık'ın emriyle durdurulur ve Binbaşı Selahattin Çetiner'e İnönü'nün önünün kesilmesi için emir verilir. Bu olaydan sonra gazeteler, Başbakan Yardımcısı Medeni Berk'in demeciyle Kayseri'de barikatı İnönü'ye açan Çetiner'in istifasını yan yana verir ve Başbakan Yardımcısı'nın Kayseri Valisi'nin Hükümet'ten emir almadan kendi başına işler yaptığını ileri sürerek partiyi koruma çabalarını yazar. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü'nün ABD Elçisi Fletcher Warren'e evinde yemek vermesi hadisesi, gazetelerde "İnönü Amerikan Dostluğuna Sahip Çıktı" başlıklarıyla verilir. Bununla birlikte Nisan 1960'ta çıkan Adnan Menderes'in 1960 Temmuz'unda Moskova'ya yapacağı ziyareti Nikita Kruşçov'un Ankara ziyaretinin takip edeceği haberinin gazetelerde verilmesi, her tarafta büyük bir yankı uyandırır. Dış basının da Menderes ve baskıcı politikası hakkında haberler yaptığını söylemiştik. *New York Times* gazetesi, 8

Mayıs 1960'ta yaptığı haberde Adnan Menderes'in politikasını değiştirmedeği takdirde olayların nasıl gelişeceğini bilinmediğini ifade eder. Menderes Dönemi'nde başta *New York Times* gazetesi olmak üzere birçok Amerikan gazetesi Adnan Menderes'in sözden anlamadığından savruk olmasına, Amerika'nın verdiği paraları çarçur etmesinden yardımını kesmesi durumunda sıkıntı yaşayacağına kadar her türlü olumsuz habere yer vererek Menderes'e yüklenirler.

Attilâ İlhan'ın bir diğer romanı *Bıçağın Ucu*'nda "Ankara'da Beklenmedik Bir Buluşma" başlığıyla verilen haberde, İnönü'nün özel yemeğinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal'la ABD'nin Elçilik Müsteşarı Cowles'ın da bulunduğu söylenir.

4.2.2.7. İç ve dış basında 27 Mayıs 1960 Darbesi

Demokrat Parti Dönemi'nde oluşan kaos ortamı, 27 Mayıs 1960 tarihinde ordunun iktidara müdahalesiyle giderilmeye çalışılır. "*Demokrasinin istikrarsız bir seyir izlediği bu dönemde, seçilmiş iktidarın ve askerî yönetimin denetim ve baskılarına maruz kalan basın, politikanın tam içinde yer aldığını söylemek mümkündür.*"¹⁰⁹⁵ Attilâ İlhan'ın *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanları ile Sevinç Çokum'un *Karanlığa Direnen Yıldız* romanında 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesinin basına yansımalarına değinilir.

Bıçağın Ucu'nda "Düşük Başbakan Adnan Menderes Kütahya'da Yakalandı" başlığıyla verilen haberde, 27 Mayıs gecesini önce Eskişehir'de geçirmiş olan Adnan Menderes ve yanındakileri ihtiva eden beş arabalık konvoyun Kütahya'ya gittiği ve burada Tugay Komutanı Albay Demet, Vilayet Jandarma Komutanı Albay Alkan tarafından karşılanarak kendilerine Hava Üs Komutanlığı'nın tebliğinin okunduğu, sonrasında da onu götürmek için Eskişehir'den gelen Albay Muhsin Batur'a teslim edildiği, askerî bir uçakla önce Eskişehir'e oradan da Ankara'ya götürüldüğü yazar.

Yaraya Tuz Basmak'ta Ümid, 1960 Darbesinden sonra Haziran ayının sonlarına doğru çalıştığı *Birlik* gazetesinde "İhtilalin Karıncaları" başlıklı bir yazı dizisi yayınlar. Gazetede yayınlanan bu yazı dizisinde Binbaşı Orhan Erkanlı'nın 26 Mayıs günü olanlarla alakalı verdiği bilgilere de yer verilir:

¹⁰⁹⁵ Vardal, a.g.e., 2014, 137.

“(…) Binbaşı Orhan Erkanlı, 26 Mayıs günü olanları şöyle anlatacaktır:
 ... saat 13. Tabur Komutanı odasında haber bekliyorum. Telefon çaldı. Orhan Kabibay’dan şu haberi aldım:
 Emekli Sandığı’ndan istediğiniz borç para 2730 lira olarak gönderilmiş. Yarın elinize geçecek. Aslında 2740 lira olan bu paranın on lirası masraf olarak kesilmiş. Ayrıca Eskişehir’deki arkadaşımızın istediği para da gönderilmiş. Yarın alacak. Biz ona haber vereceğiz.
 Telefon çok parçatılıyordu. Güçlükle anlayabildiğim haberin manâsı şuydu: 26/27 Mayıs gecesi saat üçte harekât başlayacak. Eskişehir’deki (Menderes oradaydı) iş de İstanbul’a bırakılıyor. Onu da biz halledeceğiz.
 Orhan Kabibay ile saat ondörtte Köprü’de buluşacaktık. Kadıköy’den gelecekti. Yanımda bulunan subaylara döndüm:
 Bu gece elektrik işletmesinin açılış törenini yapacağız. Saat altıda Astsubay Gazinosu’nda bir kokteyl hazırlayın, ben şehre gidiyorum...
 Astsubay Gazinosu’nun seçilmesinin de sebebi var: 28 Nisan’dan sonra Davutpaşa’ya gönderilen misafirlerin (Biz onlara böyle diyorduk) bir grubu orada kalmışlardı.
 Arkadaşların gözleri parladı. Sevinçle bana bakıyorlar, daha çok bilgi istiyorlardı. Doğru Piyade Tabur Komutanı Binbaşı Şükrân Özkaya’nın odasına gittim. Odada başkaları olduğu için kısa bir not yazarak verdim. Böylece 3. Zırhlı Tugay alârm emrini almış oluyordu.
 ... saat 14.20’de Orhan Kabibay’la Yolcu Salonu önünde buluştuk. Sarıldık, birbirimize söyleyecek çok şeyimiz vardı, sustuk. Doğru Harp Akademileri’ne gittik. Eskişehir işini havacılarla halledeceğimiz için derhal Kurmay Albay Mucip Ataklı’yı görmemiz icabediyordu. Havacılarla münasebetimizi o sağlıyordu.
 (...)
 ... saat 18.30’da Tarık Taburu’nun Astsubay Gazinosu’nda toplandık. Harekâta katılacak bütün subay ve astsubaylar oradaydı. İsimleri sayamam. Kimi durumu önceden biliyordu, ama çoğuna açıkça söylenmemişti. Bir konuşma yaptım.
 ... dedim ki: ‘sevgili arkadaşlarım. Davutpaşa Kışlası’nın tarihi görevlileri! Türk milletinin kaderini değiştirecek millî harekâtın bir parçası olarak İstanbul şehrini kurtarmak görevini alacaksınız...’
 ... dedim ki: ‘... sizlerin başarılı olmanız isteniyor. Ölüm askerlerin asıl görevidir. Her an ölebiliriz. Bunu düşünmeyin, aileleriniz için kuşku duymayın, milletimiz onları bağrına basacaktır. (...)’
 (...)
 ... saat 19.00’da toplantı sona erdi. Arkadaşlar yerlerine gittiler. Kışla çevresinde emniyet tedbirleri alındı. Artık komutanlardan başka hiç kimse dışarı çıkamazdı...¹⁰⁹⁶

Binbaşı Orhan Erkanlı, Ümid’e verdiği röportajda 1950 yılında iktidara gelerek iktidarda bulunduğu yıllarda ülkeyi baskı rejimine götürdüğünü ileri sürerek Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde bir grup subay ve astsubayın ülke yönetimine el koyma hadisesini anlatır. 27 Mayıs 1960 sabahı ülke yönetimine el konularak otuz yedi subaydan oluşan Millî Birlik Komitesi, Anayasa ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni feshedip siyasî faaliyetleri askıya alarak başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes olmak üzere Rüştü Erdelhun, Ali Fuat Cebesoy, Tahsin Yazıcı, Mehmet Nuri Yamut gibi birçok Demokrat Partiliyi tutuklatır ve Yassıada’ya götürür. 14 Ekim 1960’ta başlayan Yassıada davaları da “Düşükler Mahkeme Huzurunda”, “Yüksek Adalet Divanı’nda Tarihi İlk Duruşma” gibi başlıklarla gazete haberlerinde yer alır.

¹⁰⁹⁶ İlhan, a.g.e., 1978, 332-335.

Demokrat Parti'nin baskıcı tutumuna karşı yapılan 1960 Darbesi, halkın ve basının çoğunluğu tarafından desteklenir. Gazetelerse aynı gün kalıplarını değiştirerek ihtilali kutlayan birer mutluluk destanı hâlinde çıkar. *Karanlığa Direnen Yıldız*'da günün ve ertesi günün gazetelerinde Şef Paşa'nın hayatta ve sağlık durumunun iyi olduğu, milletçe bayram sevinci yaşandığı, Başvekilin Kütahya yolunda yakalandığı, bütün vekillerin nezaret altına alındığı, silahlı kuvvetlerin büyük bir vazifeyi ifa ettiği, meclisin feshedildiği, Millî Birlik Komitesinin başında Erzurumlu Paşa'nın bulunduğu, hukuk fakültesinden yedi profesörün alelacele anayasa hazırlıkları için Ankara'ya gittikleri haber verilir. Manşetlerin çoğunda ise “Ne Mutlu Bu Günümüze!”, “Geçmiş Olsun.”, “Gözünüz Aydın, Orduya Şükran Borcumuz Var!” gibi alkış cümleleri yazılıdır. Yabancı basın da bu olayı, konu edinir. *Daily Mirror*, *Le Figaro*, *L'Humanite*, *Dimanche* gibi gazeteler, “Ankara hürriyet hareketinden sonra huzura kavuştu, kansız teşebbüs neticesi, gazeteciler, talebeler ve diğer siyasî suçlular serbest bırakıldı. Türkiye'deki güçlere ordu el koydu, iktidara gelen şefler serbest seçimler yapılacağını ilan etmişlerdir. Türk ordusunun NATO ve CENTO'ya sadık kalacağı bildirilmiştir.”¹⁰⁹⁷ şeklinde ihtilale bir çeşit destek görünümünde yazılar göze çarpar. Birçok gazeteci gibi halk da bu ihtilali destekler. 27 Mayıs'tan önce gazetede ki köşesinde Demokrat Parti ve yanlılarına karşı sarf ettiği ağır sözlerle dikkat çeken Asaf Bey, 27 Mayıs sonrası yazılarıyla da dikkat çeker:

“Yıf olsun... Yıf ki ne yıf! Bu öyle bir yıf ki, bir on senenin kin torbasından taşıyor... Hem sömürdünüz hem semirdiniz, semirdikçe kemirdiniz. Bu yof okkalı bir tükürük halinde suratınıza konuyor beyler beyzadeler! Hesaba çekileceksiniz. Bu yıf, kıym kıym kıydığınız, kıyma makinelerinden geçirdiğiniz gençlerin, haraç mezat sattığınız vatanın, dibine darı ettiğiniz devlet hazinesinin, hapslere tıktığınız, kalemlerini kırdığınız basının, imha etmeye çalıştığınız ordunun, falakaya çektiğiniz ilim adamlarının, çiğnediğiniz anayasanın bana verdiği haktan güç alıyor. Yıf ulan yıf! Şimdi kafalarınızı eğin iyice. Omuzlarınızın arasına. Öylece kalın! Utanın eğer utanabilirseniz ve yerlere girin... Öyle bir eğilin ki, bir daha doğrulmamacasına...”¹⁰⁹⁸

“Beyzadelerin bazısını belediyelerin çöp kamyonlarıyla nakletmişler... Şimdi o çöplere acıyorum dostlarım. Çöpler çöp olalı hiç böyle kirlenmemişlerdi.”¹⁰⁹⁹ diyerek çalıştığı gazeteden halka seslenen Asaf Bey, yazılarıyla Babiâli'nin okunur ve meşhur yazarları arasına girmeyi başarır. Asaf Bey'in yazılarının hakaret dozu giderek artarken bir başka gazeteci Anıl Nadiroğlu da gazetesindeki köşesinde hemen hemen her gün Demokrat Parti'ye söverek orduya övgüler yağdırıp ihtilal şiirleri yazar.

¹⁰⁹⁷ Çokum, a.g.e., 2014, 116-117.

¹⁰⁹⁸ Çokum, a.g.e., 2014, 119.

¹⁰⁹⁹ Çokum, a.g.e., 2014, 120.

Ancak darbeden sonra kurulan Millî Birlik Komitesinin Ekim ayında 147 öğretim üyesini üniversitelerden uzaklaştırmasının, basın 27 Mayıs'tan beri ilk defa Millî Birlik Komitesine ağız birliğiyle yüklenmesine sebep olduğu *Yaraya Tuz Basmak* romanında ele alınır. İhtilali destekleyen bazı profesörlerin dahi işten atılması, basını Komitenin aleyhine tavır almaya yönlendirir ve başta *Birlik* gazetesi sahibi Hüsnü Faik olmak üzere birçok gazeteci, Millî Birlik Komitesi aleyhine makaleler yazar.

İhtilalden hemen hemen bir buçuk yıl sonra 16 Eylül 1961'de Fatih Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan, 17 Eylül 1961'de de Adnan Menderes idam edilir. Üç ölüm cezasının yerine getirilmiş olması, *Karanlığa Direnen Yıldız*'daki gazete manşetlerinde yerini şu şekilde alır:

“Baş sayfada hükmün infazını belgeleyen resimler Feridun'un içersine yeni bir inanılmazlıkla sokuldu. (...) paranoya icadı deniz altından tünel kazıcılarının gözüne sokulsun diye çekilmiş fotoğraflar... İki görevli arasında yürüyen ve takım elbisesinin üzerine beyaz gömlek geçirilmiş Başvekilin arkadan çekilmiş bir remi. Bir de sehpa da asılykenki büyük boy fotoğrafı... Çirkin realitenin acımasız yüzü, cümbüşçülerin hazla iştahlanarak seyredecekleri bu görüntülere alışacaktı sonra.”¹¹⁰⁰

Birçok insan Adnan Menderes'in demokrasiye yakışmayan tutumunu ve baskı döneminin bittiğini düşünerek bu idam haberlerine sevinirken Feridun gibi Demokrat Parti'yi tutan bazı kişiler de idam haberleri karşısında oldukça üzülen ve yaşananları eleştirir.

4.2.2.8. Basında NATO'ya girme çabaları ve Kore Savaşı

Güney Kore ve Kuzey Kore arasındaki ilişkileri düzeltmek amacıyla Birleşmiş Milletler Kore Komisyonu, Kuzey Kore temsilcileri ile 10 Haziran 1950 tarihinde buluşarak sorunların barış yoluyla çözümleneceğine dair bir konuşma yapsalar da 25 Haziran 1950'de Kuzey Kore, taarruza geçer ve aynı gün, Güney Kore askerlerinin sınırı geçtiklerini ileri sürerek harp ilan eder. Böylelikle üç yıl sürecek olan savaş, başlamış olur. Türkiye ise hem dünyadaki hem de bölgesindeki gelişmeleri göz önüne alarak güvenliği için Batılı devletlerle işbirliği yapmak ister ve bunun için tek çıkar yolun NATO'YA katılmak olduğunu düşünür. 1950'de gelen Demokrat Parti, iktidardayken NATO'ya katılmak için ilk müracaatını yapan Cumhuriyet Halk Partisi ile aynı düşüncüyü devam

¹¹⁰⁰ Çokum, a.g.e., 2014, 243.

ettirerek NATO'ya girme çabalarını devam ettirir. Bu doğrultuda ilk adımı atarak Kore'ye asker göndermenin ülke yararına da iyi olabileceğini düşünen Demokrat Parti, Kore'ye gönüllü bir milis kuvveti göndermek için faaliyete geçer ve 17 Eylül 1950'de Tuğgeneral Tahsin Yazıcı komutasındaki 5 bin 090 kişilik Türk tugayı Kore'ye gönderilir.¹¹⁰¹ Basında da Kore'ye asker yollama konusu oldukça tartışılır.

Hikmet Erhan Bener'in *Ortakiler* romanında Demokrat Parti'nin NATO'ya üye olabilmek için bir fırsat olarak gördüğü Kore Savaşı'na asker göndermesinin amacına ulaştığından bahsedilir ve 18 Ekim 1950 tarihli bütün gazetelerde Türkiye'nin NATO'ya giriş protokolünün Londra'da imzalandığı haberleri yer alır. Bu durum, Attilâ İlhan'ın *Yaraya Tuz Basmak* romanına da konu olur ve romanda gazetelerde “Diktatör Ree'nin İktidarı Sallanıyor”, “Seul Sokaklarında Öğrenciler Polisle Çatıştı: Üç Ölü Var”, “UPI Ajansının Bir Haberine Göre, Pusan ve Taegu'da da Karışıklıklar Çıktı” gibi başlıklarla Güney Kore Cumhurbaşkanı Syngman Ree ile ilgili haberlere yer verdiği üzerinde durulur. Gazetelerde, günlerce Koreli öğrencilerin diktatör olarak tanımladıkları Syngman Ree'ye karşı giriştikleri gösterilerin haberlerinden bahsedilir.

4.2.2.9. Basında Bülent Ecevit'e karşı düzenlenen suikast girişimleri

Türk siyasi tarihinin “Karaoğlanı” olarak tanınan Bülent Ecevit'e siyasi yaşamı boyunca birçok kez suikast girişiminde bulunulsa da bu girişimler, başarısızlıkla sonuçlanır. 1970'li yıllardan itibaren ülkücü terörün başlıca hedeflerinden biri olan Bülent Ecevit'e ilk saldırı, 1975 yılında I. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin kurulmasından kısa bir süre sonra yapılır. Partisinin düzenlediği bir mitinge katılmak üzere Bolu'nun Gerede ilçesine giden Ecevit'in konvoyuna ilçe girişinde Milliyetçi Halk Partisi ve Millî Selamet Partisi yanlıları saldırırlar. Ecevit alana gelip konuşmaya başladığında da bu saldırılar devam eder.¹¹⁰²

Dönemin gazetelerinde de Ecevit'in içinde bulunduğu otobüs ilçeye girer girmez bir vatandaşın arabanın penceresine uzanarak “Sayın Ecevit, ilerlemeyin, sizi taşılayacaklar” diyerek Ecevit'i uyarmasına, otobüs Cumhuriyet Alanına doğru yol alırken taş yağmurunun başladığına, Millî Selamet Partisi'nin merkezi önünde toplanan sakallı ve

¹¹⁰¹ Erkan, M. S. (2009). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Kore Savaşı, Önemi, Öncesi ve Sonrası ile İlgili Değerlendirme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 85-92.

¹¹⁰² İnternet: <http://www.t2174a.com/?p=6631> 1 Ekim 2015'te alınmıştır.

yeşil bereli kişilerin taş, sopa ve şişelerle saldırıya geçtiğine dair haberlere yer verilir. Oktay Rifat'ın *Bir Kadının Penceresinden* romanında verilen gazetelerde çıkan haberlere göre Ecevit konuşmaya başlayınca saldırı, gücünü daha da arttırarak devam eder ve Cumhuriyet Alanı, bir anda ana baba gününe dönüşür:

“Caminin bahçesinden de taş atılıyordu. Bu arada ilk tabanca sesi duyulmuştu. Bunun üzerine Ecevit'in polislerinden biri de havaya ateş etmişti. Taşlar, sopalar, çiviler Ecevit'in çevresine yağmur gibi yağmaya başlamıştı. Muhalefet lideri saldırganların üstüne yürümüş, sonra hükümet konağına girmişti. Saldırganlar ise caminin içinde ve alanın karşısında beklemekteydiler.”¹¹⁰³

Kaymakam Vekiline suçluların neden yakalanmadığı sorulduğunda vekilin “Hangi güçle!” diyerek cevap verdiği, durumun Bolu Valisi'ne bildirilmesine rağmen Vali'nin üç saat sonra olay yerine geldiği, olaydan sonra Ecevit'in olay yerinden ayrılarak Karabük'e gittiği de yazılır. Bu saldırıdan birkaç gün önce de gazetelerde Erzurum'da, Ankara Dostlar Tiyatrosu'nun oynadığı bir oyunu protesto etmek için Havuzbaşı denilen bir semtte toplanan komandoların, oyunun komünist oyunu olduğundan dolayı oynatmayacaklarını söyleyerek saldırıya geçtikleri ve güvenlik kuvvetleriyle çatıştıkları bildirilir. Bunun ardından da Diyarbakır olayları patlak verir ve Millî Hareket Partisi Lideri Alpaslan Türkeş'in ile gelişindeki kargaşada birçok kişi gözaltına alınır ya da yaralanır. Diyarbakır'daki kanlı olaylar, Türkeş'in uçakla alana inişi sırasında başlar ve Atatürk Anıtı önündeki konuşma kürsüsünün çevresinde toplanan on bini aşkın vatandaşa Türkeş yanlısı komandolar arasında devam eder. Gazetelerde insanların “Katil Türkeş, bağımsız Türkiye, kahrolsun faşistler, devrimci ölür, devrimler ölmez!” diyerek bağırdıklarına yer verilir. Üç yüzü aşkın polis, bu iki grup arasına girerek çatışmayı önlerler ve olaya Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi el koyarak sıkı güvenlik tedbirleri alınır. Bir kısım gazeteler, Halk Partisi'nin Lideri Bülent Ecevit'in baştaki yöneticilerin kışkırtıcı ajanlar aracılığıyla hem bu olayları çıkararak hem de kendisine saldırı düzenleyerek ülkede kaos ortamı yarattığını savunduğunu yazar.

4.2.2.10. Basında kanlı 1 Mayıs (1977)

Türkiye siyasal tarihine “kanlı 1 Mayıs” olarak geçen 1 Mayıs 1977 döneminde Türkiye, sınıfsal ve siyasal açıdan karşıt görüşlere ayrılmış bir tablo içerisindeydi. Taksim'de gösterilere katılmak amacıyla İstanbul'un farklı noktalarında bulunan kitleler,

¹¹⁰³ Oktay Rifat, ag.e., 2014, 58.

eylem öncesinde DİSK'in Çin yanlı siyasetleri eylem alanına almayacağına yönelik açıklamaları ve bu grupların zorla da olsa eylem alanına gireceğini vurgulayan taleplerinde ısrarcı davranmaları, 1 Mayıs öncesinde gergin bir hava yaratır. 1 Mayıs günü her şey sakin başlar. Diğer bir ifadeyle 1 Mayıs günü, DİSK Başkanı Kemal Türkler'in konuşmasıyla olayların bir anda patlak vermesine kadar da sakin sürer. Olaylar, Taksim Meydanı'nı çevreleyen bazı noktalardan planlı bir şekilde ateş açılması sonucu başlar ve bir panik havası yaratır.¹¹⁰⁴

1 Mayıs 1977 yılında kutlanan işçi bayramında, Taksim Meydanı'nda farklı bölgelerden açılan ateş sonucu ve yaşanan kargaşanın ardından birçok insan yaralanır ve hayatını kaybeder. Türkiye'de toplu ölümlerin gerçekleştiği ve bunun için tarihe "kanlı 1 Mayıs" olarak adını yazdıran olay, sol içi bir çatışma olmasa da olayın sol içinde bir çatışma olarak anlaşılmasına zemin oluşturur. 1970'li yılların sonuna doğru yaşanan bu dönem; siyasî, ekonomik ve kültürel anlamda önemli bir yer tutar. Dolayısıyla bu önemli süreç, Aysel Özakın'ın *Alında Mavi Kuşlar* romanında da dile getirilir ve sağcı gazeteler, olaya karşı saldırgan bir taşkınlık içinde yaklaşır. Armağan'ın "*Bekledikleri buymuş gibi sevinçliyidiler neredeyse.*"¹¹⁰⁵ diyerek tepki gösterdiği gazeteler, solcuların birbirlerini kırdığını yazarak 1 Mayıs 1977 tarihinde yaşanan ve yüzlerce kişinin öldüğü olayı önemsemediklerini ifade ederler. Çoğu sağ görüşlü gazetenin yanlı bir yaklaşım sergileyerek haberleştirdiği olay, milliyetçi muhafazakâr basın tarafından sağ siyasal yanlı bir şekilde verilir.

¹¹⁰⁴ Duran, E. (2011). *Türk Basınında Siyasal Yanlılık: "1 Mayıs 1977 İşçi Bayramı" Örnek Olayı Çerçevesinde Liberal, Milliyetçi Muhafazakâr ve Sol Basını Temsilen Seçilen Gazetelerin Sunumlarının Karşılaştırılmalı İçerik Çözümlemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 52-55.

¹¹⁰⁵ Özakın, a.g.e., 2007, 84.

SONUÇ

“Türkiye basını, milletin gerçek ses ve iradesinin belirme yeri olan cumhuriyetin etrafında çelikten bir kale meydana getirecektir. Bir fikir kalesi, düşünüş kalesi! Basınla ilgili kişilerden bunu istemek, cumhuriyetin hakkıdır.”

Mustafa Kemal Atatürk¹¹⁰⁶

Belli başlı dönemlerde, topluma ait fikirlerin kendisi için oldukça zengin bir malzeme barındırdığı roman, toplumsal gerçekliğin bir parçasıdır ve yazarın gözünden topluma bir bakıştır. Dolayısıyla toplumu ilgilendiren hemen hemen her konuya da ev sahipliği yapar. Ev sahipliği yaptığı konulardan biri de, edebiyatı bütünleyen faaliyet alanları arasında karşımıza çıkan basındır. “Türk Romanında Basın Hayatı” adını taşıyan bu çalışmamız da, 1940’tan 2000’e kadar yayımlanan Türk romanlarını basın teması etrafında incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Diğer bir ifadeyle basın hayatının ve basın alanında çalışan kişilerin edebî hayattaki konumları ya da algılanış şekillerinin 1940 yılından 2000’e kadar yayımlanmış romanlarda konu edildiği çalışmamız, bu doğrultuda toplam 91 romanı basın çerçevesinde inceleyerek basının gelişim çizgisinden, basın hayatında çalışan kişilerin kişilik ve meslekî özelliklerine, basının iç meselelerinden basın siyaset ilişkisine, Babiâli ya da idarehanelerin anlatımından romanlarda bahsi geçen süreli yayınlara kadar farklı konuları ele alarak toplumsal, siyasal, kültürel ve askerî konuların basına, basının da Türk romanına nasıl yansıdığı hakkında bilgi verir.

Amaçsal örnekleme adı verilen yöntemle¹¹⁰⁷ konumuzun amacına bağlı olarak sadece basın hayatı temasının incelendiği çalışmamızda, bahsini ettiğimiz zaman aralığı

¹¹⁰⁶ İnternet: <http://www.ataturkinkilaplari.com/ao/23/ataturkun-basin-ile-ilgili-sozleri-.html> 4 Ekim 2012’de alınmıştır.

¹¹⁰⁷ Bazı durumlarda örneklem, evrenin özellikleri hakkındaki bilgiye dayanılarak ve araştırmanın amacına göre seçilir. Bu tip örnekleme amaçsal örnekleme adı verilir. Amaçsal örneklemede araştırmacı, evreni temsil ettiğini, evrenin tipik bir örneği olduğunu düşündüğü bir alt grubu örneklem olarak seçer. Özellikle örneklem çerçevesinin belirli olmadığı ve araştırmacının evren hakkında bilgili olduğu durumlarda kullanılır. Örneğin; Türkiye’de kırsal kesimin ortalama özelliklerini taşıyan bir köy, amaçsal örnekleme tekniğiyle seçilebilir. Bu köyde yaşayanların hepsiyle görüşülebilir. Bunun yanında, örneklem seçiminde ikinci bir alt örnekleme yapılarak seçilen köy içinden sadece belirli ailelerle de görüşülebilir.

Ayrıntılı bilgi için bakınız: Sencer, M. ve Irmak, Y. (1978). *Toplum Bilimlerinde Yöntem*. İstanbul: Say Yayınları, 481-484.

çerçevesinde konusunu doğrudan basın ya da basın hayatından alan romanlar incelenmiştir. Zaman aralığımız 1940 ve 2000 yıllarını kapsasa da romanlarda basına yansıyan ve dolayısıyla bize malzeme olan olaylar, 1908 II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayıp 1 Mayıs 1977'de yaşanan hadiseyle son bulur.

Çalışmamızın alt yapısını oluşturan ve “Basının Gelişim Çizgisi” adını taşıyan ilk bölümünde romanlarda geçen matbuat hayatına ve basın-edebiyat ilişkisine genel olarak değinilmiştir. Diğer bir ifadeyle basın ile edebiyatın nasıl ya da ne derecede birbirlerini destekleyerek etkileyen alanlar olduğunu ifade ettiğimiz birinci bölüm, çalışmamızın zeminidir ve kuramsal çerçeve oluşturduğumuz bölümdür. Sermayesi insan olan nadir alanlardan ikisi olan basın ve edebiyat, toplumun nabzını tutan araçlardır. Türk okurunun Batılı anlamda romanla tanıştığı ve böylelikle Türk romanının doğduğu Tanzimat Dönemi'nden beri matbuat âlemi, romanlarda işlenen konular arasında kendine yer edinir. Türk edebiyatında modernleşmenin gazete ile başladığını ve edebiyatımıza giren birçok yeni türün gazete aracılığıyla duyurulduğunu düşünürsek basın ve basın hayatıyla ilgili meselelerin romanlarda üzerinde durulan konulardan biri olması gayet doğaldır. Tanzimat romanıyla başlayan matbuat ve matbuat dünyasında ortaya çıkan sorunlar, Cumhuriyet Dönemi'ne kadar gelir ve romanlarda sürekli vurgulanır. Yani hayatı yansıtmaya söz konusu olduğunda aşk, intihar, savaş, din, inanç, tasavvuf, kadın, ölüm, eğitim, ahlak, göç, sürgün, başkaldırı, yolculuk gibi hayata ya da insana dair her hadiseyi ele alabilen roman, basın hayatını da kurgu dünyasının içine hapsedebilir. Bunun yanında incelediğimiz romanların yazarlarından Esat Mahmut Karakurt, Naci Sadullah Daniş, Muvaffak İhsan Garan, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Reşat Enis Aygen, Ayhan Hünel, Aka Gündüz (asıl adı: Hüseyin Avni Finci, ilk yazılarında: Enis Avni), Refik Erduran, Kemal Tahir (Demir), Aziz Nesin, Ümit Deniz, İlhan Engin, Attilâ İlhan, Aydoğan Önel, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Celâlettin Çetin, Mehmet Coşar, Muzaffer Buyrukçu, Mehmed Kemal, Afet İlgaç, Çetin Aşki Özkırım, Ümit Kıvanç, Enver Yorulmaz, İsmail Fatih Ceylan, Piraye Şengel, Sevinç Çokum, Vivet Kanetti (takma adı: E. Emine), Şadıman Şenbalkan, Sebahattin Demiray, Tahir Abacı ve Yusuf Sinan Tanyıldız gibi isimler, basın hayatında çalışan kişiler olduğundan dolayı kendilerinin bizzat içinde bulunduğu basın dünyasını ve bu zorlu dünyanın sorunlarını romanlarıyla dile getirerek matbuat âleminin dikenli yollarında okuyucuya ışık tutarlar. Diğer bir ifadeyle yaşamlarında basın dünyasının içinde yer alan bu yazarlar, romanlarında yakından tanıdıkları camiaya geniş yer verirler.

Çalışmamızın “Kalem Efendisi Kişiler: Basın Hayatında Çalışanlar” adını verdiğimiz ikinci bölümünde basın çalışanı kişileri; temsil ettikleri değerlere, ruhsal portrelerine, sosyal hayattaki konumlarına, kişilik, demografik ve sosyoekonomik özelliklerine göre sınıflandırarak bu kişilerin hayatları üzerinde durulmuştur. Yani kurmaca dünyanın önemli bir parçasını oluşturan ve karakteristik özellikleri ile hayatları verilen şahıslar, romanlarını incelediğimiz yazarlar tarafından sorunları, huzursuzlukları ya da sevinçleriyle bir bütün olarak ele alınırlar. Günlük yaşamın içinden seçilerek hem olumlu hem de olumsuz özellikleriyle okuyucuya sunulan şahıs kadrosu; bireysel, toplumsal ve siyasal bağlamda anlatılmalarının yanında kendileriyle ve toplumla mücadeleleri bakımından da yansıtılırlar. Ait oldukları toplumsal çevre ve eğitim düzeylerine göre kurgusal evrende kendilerine yer edinerek ait oldukları bu yapının içinde bir birey olarak yer alıp ona göre düşünür ve konuşurlar. Bunun yanında çalışmamızın yazar sayısının çokluğundan dolayı farklı sınıfları ve görüşleri temsil eden kalabalık bir kişi kadrosuyla karşılaşırız. Bahsi geçen bu basın çalışanları, günlük yaşamımızda rastlayabileceğimiz, inandırıcı tip ya da karakterlerdir. Ayrıca şahıs kadrosunun çoğunu erkekler oluşturur, diğer bir ifadeyle romanlarda erkek basın çalışanlarına daha fazla yer verilir. Kişilerin büyük bir bölümü de boşanmış ya da evliliklerinde mutsuz kişilerdir. Bu nedenle çoğu roman kişinin düzenli bir aile yaşamı yoktur ve bu kişiler, küçük yaşta babalarını ya da annelerini kaybederek ailesiz büyümek zorunda kalmışlardır. Şahıs kadrosunun göze çarpan özelliklerinden bir diğeri ise kişilerin çoğunun hayatı sorgulayan ve düşünen eğitilmiş kişiler arasından seçilmiş olmasıdır. Hayatı sorgulayan ve yaşadıkları bütün zorluklara rağmen yılmayan basın çalışanlarının karşısında ise kararsızlık, güvensizlik, yalnızlık ve korkaklık sergileyen, hep bir çatışma hâli içinde olan basın çalışanları vardır. Bu özelliklere sahip roman kişilerinin hemen hemen hepsi, hayat karşısında başarısız olup hayal kırıklığına uğrarlar.

Romanlarda bahsedilen basın çalışanlarına baktığımızda idealistinden nihilistene, feministinden ataerkil düzen içinde ezilenine, ailesi ya da hayatındaki ve çevresindeki insanlar için özverili davrananından yalnızlığın karanlığında sıkışıp intihar edenine, hayat karşısında güçlü durarak duruşunu bozmayanından hem meslek hem de özel yaşamında başarıyı yakalayamayarak yaşadığı olaylara yenilenilene, maddî durumu iyi olandan maddî anlamda ciddi sıkıntılar yaşayanına, parçalanmış aile içinde büyüyeninden mutlu bir aile yaşantısı olana, aşkı arayıp bulanından ilişkilerinde mutsuz olanına kadar farklı karakterlerde ya da duruşlarda ve aynı zamanda farklı yaşam tarzlarında kişiler ele alınır.

Bu kişilerin kimliğinin, demografik ve sosyoekonomik özelliklerinin çözümlenmeye çalışılması; okurun basın hayatına, basın çalışanlarına, gazetecilik ya da yazarlığa bakış açısını genişleterek bahsini ettiğimiz durumları anlamasına da olanak tanır.

Romanlarda yer alan basın çalışanlarının çoğunun erkek olduğunu çalışmamızın önceki sayfalarında belirtmiştik. Kadın çalışanlar azınlıkta olsa da 1940 yılından 2000 yılına kadar basın hayatı içinde çalışan kadın çalışanların sayısında düzenli olarak bir artışla karşılaşırız. Ancak kadın gazeteci ya da yazarlar, dönemden döneme kendi içinde artsa da yine de erkek basın çalışanlarını geçemez. 1940 döneminde incelediğimiz romanlar içinde bahsi geçen basın çalışanlarının 37'si de erkektir. 1950 dönemine geldiğimizde 32 basın çalışanından 4'ü kadındır. 1960'ta 45 çalışandan 3'ü, 1970'te 56 çalışandan 6'sı, 1980'de 66 çalışandan 6'sı, 1990'da 56 çalışandan 12'si kadındır. Romanlardaki basın çalışanlarını kadın ve erkek çalışanlar şeklinde bir sınıflandırmaya giderek tasnif etsek de hem kadın basın çalışanları hem de erkek basın çalışanları, Babiâli'de yahut basın camiasında birçok farklı sorunla karşılaşmaları bakımından ortak bir noktada buluşurlar. İncelediğimiz tüm romanlarda kadınından erkeğine, işini severek yapanından sadece para kazanmak için yapanına kadar bütün çalışanlar, matbuat dünyasının ve mesleklerinin olumsuzluklarından bahsederek mesleklerinin zorluklarından dolayı yakınır. Çoğu 20'li yaşlarının başında mesleğe başlayan bu genç edebiyat ve matbuat meraklıları için meslekleri zor ve gecesi gündüzü olmayan bir meslek dalı olduğu kadar oldukça heyecanlıdır da. Ancak onlar için mesleklerinin en olumsuz tarafı, maddî anlamda getirisinin az olmasıdır. Esat Mahmut Karakurt'un *Aldatacağım* romanındaki Macit Pınar, Hilmi Ziya Ülken'in *Yarım Adam*'ındaki Mehmet Demir ve Kurdoğlu Bekir Bey, Z. Melek'in *Büyük Macera*'sındaki Sühâ, Sait Faik Abasıyanık'ın *Kayıp Aranıyor*'undaki Nevin, Yusuf Ziya Ortaç'ın *Üç Katlı Ev*'indeki Bahaeddin, Aka Gündüz'ün *Bir Kızın Masalı*'ndaki Remzi Yüreğir, Refik Erduran'ın *Yağmur Duası*'ndaki Ferhat Gürz ve Şevki Bey, Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Kâmil Bey, Ümit Deniz'in polisiye roman serisindeki Murat Davman, Meliha İksel'in *Deli Kız*'ındaki Ekrem ve Leylâ, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'ndeki Hayri İrdal, Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına*'sındaki Kenan, Afet Ilgaz'ın *Aşamalar*'ındaki Mehmet Meriç, Orhan Pamuk'un *Kara Kitap*'ındaki Celâl, Ahmed Günbay Yıldız'ın *Aşka Uyanmak* romanındaki Faruk ve Bilâl, Yusuf Sinan Tanyıldız'ın *Elveda Ankara*'sındaki Yıldız, Murat ve Mehmet gibi isimler dışında birçok roman kişisi parasal açıdan sıkıntı yaşayan basın çalışanlarıdır ve mesleklerini zor şartlar altında para kazanabilmek amacıyla

yaparlar. Maddî anlamda sıkıntı yaşamayan roman kişileri ya Nevin (*Kayıp Aranyor*), Murat Davman (Ümit Deniz'in roman serisi), Kâmil Bey (*Esir Şehrin İnsanları*) gibi aileden varlıklılardır ya Şevki Bey (*Yağmur Duası*), Kenan (*Bir Gün Tek Başına*), Hüsnü Faik (*Kurtlar Sofrası/Bıçağın Ucu*) gibi gazete, dergi, matbaa ve kitabevi sahibidirler ya da Asiye (*Karanlığın Günü*), Mehmet Meriç (*Aşamalar*), Aysel Dereli (*Ölmeye Yatmak/Hayır*), Edip Münir (*Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?*) gibi zekâlarını kullanarak mesleklerinde başarıyı ve ünü yakalayıp bu meslekten para kazanan basın çalışanlarındandır. Ele aldığımız tüm basın çalışanları içinde en dikkat çeken roman kişisi, Edip Münir'dir. Zira yazarın ahlaksızlığından hırsızlığına, şantajcılığından yalancılığına kadar bütün olumsuz özelliklerle sarıp sarmaladığı Edip Münir, karşılaştığı her zorluktan zekâsı sayesinde kurtulmasını bilir ve hem sürekli hayalini kurduğu rahat yaşama hem de yazarlığı sayesinde istediği üne kavuşur. Yani diğer roman kişilerine oranla olumsuz yönleri ağır basan Edip, yaşadığı sefil yaşamdan çıkıp saygın bir konuma ulaşarak okuru şaşırtır. Orta hâlli ya da maddî açıdan kötü durumda olan kişiler ise, romanlarda derbeder yaşamlarıyla verilirler ve bu kişilerin hemen hemen hepsi mutsuz bir yaşam sürerler. Hatta ekonomik getirisi fazla olmadığından dolayı Naci Sadullah Daniş'in (Sander) ailesini kaybeden ve kimsesiz kalan Hicran'la karşılaşmasının ardından hayatı değişen Celâl'in gazeteci kimliğini kullanarak Hicran'ı meşhur bir ses sanatçısına dönüştürmesini konu ettiği *Günah Gönüllüleri* romanında olduğu gibi basın çalışanlarına kız dahi verilmek istenmez.

İncelediğimiz romanların hemen hemen hepsinde basın çalışanlarının üniversite ve lise mezunu olduğunu görürüz. Bu kişilerden çok azı gazetecilik ya da edebiyat eğitimi almış olsalar da çoğu kendini yetiştirerek bilgi dağarcıklarını genişleten çalışanlar olarak okuyucu karşısına çıkarlar. Matbuat yaşamında saygın bir meslek olarak algılanan gazetecilik ve yazarlık, basın camiasında çalışan roman kişileri ve aileleri tarafından olumlu özellikleriyle verilir ama bu kişiler, toplumun gözünde olumsuz özelliklere sahiptirler. İnsanların büyük bölümü Babiâli'ye dedikodu yuvası, çalışanlara da yalaka, yalancı ve ikiyüzlü olarak bakar. Asparagas haberler yapmaları ve toplumsal sorunlara sessiz kalmaları yönünde eleştiri oklarına hedef olan birçok roman kişisi, bu nedenden ötürü sosyal çevreleri tarafından sevilmez ve saygı duyulmazlar. Ancak şunu da belirtmemiz gerekir ki basın çalışanları, özellikle kadınların gözünde bambaşka bir yere sahiptir. Zira romanlarda geçen ünlü erkek gazeteci ve yazarlar, her genç kızın rüyasını süsleyen, gösterişli kişilerdir. Hem kadınların ilgisinden hem de düzensiz yaşam

tarzlarından dolayı da birçok basın çalışanı roman kişinin ne düzenli bir aile yaşamı vardır ne de yolunda giden ilişkileri. Yani birçoğu evli olmayan bu kişiler, özel hayatlarında büyük sorunlar yaşayan ve kötü alışkanlıklarıyla dikkat çeken kişilerdir. Bu roman kişilerinin yanında Kâmil Bey (*Esir Şehrin İnsanları*), Mehmet Demir (*Yarım Adam*), Nihat Ahmet (*Göç*), Süleyman (*Sınıf Arkadaşları, Havada Bulut Yok, Karıncayı Tanırsınız*), Fuat (*Panorama*) gibi hayatlarının merkezine yazma faaliyetini oturtan, basını hayatlarının odak noktasına koyan, hedefleri uğruna savaş veren ahlaklı ve idealist basın çalışanlarıyla da karşılarız.

Çalışmamızın “Basının İç Meseleleri” başlıklı üçüncü bölümüne geldiğimizde Türk romanında basın kavramı, basın kaynaklarının rolü, basının işlev ve görevleri, basının topluma, toplumun basına etkisi, basın çalışanlarının yazma ve haber toplama aşaması, basın ahlakı olmak üzere basının iç dünyasını ilgilendiren pek çok olay üzerinde dururuz. Ekonomik olarak yaşadıkları zorlukların yanında matbaada çalışan basın işçileri, haber peşinde koşan gazeteciler ya da yazmak için ilhamın gelmesini bekleyen yazarlar; gazete, dergi yahut kitapların halka sunulması ve dağıtılması aşamasında da oldukça fazla problemle karşılaşır. Öyle ki çoğu çalışan, matbaa ortamının elverişsiz koşulları altında baskıyı yetiştirmek, patronlarının ya da şeflerinin gözüne girerek basın camiasında tutunabilmek için gecesini gündüzüne katar. Hiçbir anlamda hür olmayan ve hem dönemin koşullarına hem de patronlarının tirajı arttırma isteklerine uymak zorunda olan roman kişileri, yeri geldiğinde aslında hiç olmamış, asılsız haberler uydururlar, yeri geldiğinde de ellerindeki haberleri değiştirirler. Yani idealist roman kişileri dışında kalan basın çalışanları, düşüncelerini özgür bir biçimde yazarak dile getiremezler ve bunun sıkıntısını duysalar da bu duruma ses çıkaramazlar. Tüm yakınmalara rağmen çoğu roman kişisi, mesleklerinden kovulmadıkları, başarısız olup vazgeçmek mecburiyetinde kalmadıkları ya da ölmedikleri sürece mesleklerine büyük bir tutkuyla bağlıdır.

Matbuat âlemine girdiğimiz üçüncü bölümde, Türk basın ve yayın dünyasının en önemli merkezlerinden biri olan ve Babîâli olarak adlandırılan mekânın da tasviri yapılır. İçinde bulunan matbaalar, gazete idarehaneleri, kitabeveleri ile okul gibi algılanan ve Türk basınının nabzını tutan bir alan olan Babîâli basın çalışanı roman kişileri tarafından olumsuz özellikleriyle verilirken çok az basın çalışanı roman kişisi matbuat dünyasından şikâyetçi değildir. Basın hayatında kendine yer edinen kişilerin çalıştıkları idarehane ya da matbaa ortamı, genellikle karışık, kasvetli ve pistir. Gazete patronlarından gazetecilere,

tercümanlardan muhabirlere, muhbirlerden gazete ressamlarına kadar çeşitli basın işçilerinin bulunduğu bu yerler, hareketli dünyasıyla ön plana çıkarlar. Gazete personelinin yanında bazı sanatkârların da uğrayıp bilgi ve kültür alışverişinde bulunduğu idarehaneler, meraklı halkın da uğrak yeridir. İncelediğimiz birçok romanda basınla ilgisi olmayan kişilerin gazete binalarına gelerek ya dilekçe yazdırmak ya da bazı olaylar hakkında bilgi edinmek istemelerine şahit oluruz.

Dördüncü bölüm olan “Basın-Siyaset İlişkisi”nde çerçeve farklı bir noktaya çevrilmiştir. Zira bu bölümde siyasî yaşamdan ayrı düşünemeyeceğimiz basının parasal ya da enformatik güç odakları tarafından kullanılması ve basın özgürlüğünün önündeki engellerden bahsedilerek dönemin basın açısından önemli siyasal olaylarının basına yansması verilmiştir. Romanlarını incelediğimiz 58 yazar, romanlardaki basın hayatını ele alıp basın çalışanlarının kimliklerine ışık tutmaya çalışırken hadiselerin geçtiği dönemin toplumsal, siyasal ve sosyal olmak üzere genel görünümüne de yer verirler. Bu sayede hem bu hadiselerin basına nasıl yansıdığını gösterirler hem de bu hadiseleri basın hayatında ele alarak roman okurunun gerçeklikle bir bağ kurup gerçeklikten kopmasının önüne geçerler. Öyle ki II. Meşrutiyet’in ilanından I. Dünya Savaşı’na, Kuva-yi Milliye algısından Millî Mücadele yıllarına, II. Dünya Savaşı’ndan Kore’ye gönderilen Türk askerlerine, Demokrat Parti Dönemi’nde yaşananlardan 27 Mayıs 1960 Darbesine kadar birçok önemli olaya yer verilen romanlar, hem Osmanlı’nın hem de Türkiye’nin içinde bulunduğu duruma da ışık tutar.

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde basın, vatana hizmet etmenin bir aracı olarak görülür ve Şinasi gibi basın hayatı içinde yer alan birçok isim, gazeteciliği idealist amaçlarla yapar yani kâr amacı gütmaz. Bu durum, Meşrutiyet Dönemi’nde de devam eder. Osmanlı zamanında sıkça sansürle karşı karşıya gelen gazeteler, bazı mercileri rahatsız eder. 1857 yılına kadar hukukî bir düzenleme olmaksızın varlığını devam ettiren basın, 1857’de *Matbaalar Nizamnamesi*’nin çıkarılmasıyla birlikte ilk hukukî düzenlemelere gider. Bahsi geçen düzenlemeleri, 1858’de *Ceza Kanunu* ile gelen basınla ilgili yasaklar izler. Yasaklar, 1864 *Matbuat Nizamnamesi* ile kaldırılrsa da basında Hükümet aleyhine çıkan eleştiriler üzerine 1867 yılında Sadrazam Ali Paşa, *Âli Kararname* isimli kararnameyi çıkartarak hükümetin gazeteler hakkında takibat yapmasının önünü açar. 1877’de hazırlanan *Matbuat Kanunu*, dönemin, basın hayatı anlamında, en önemli olayları arasındadır. Bütün bunların yanında yeni basımevleri

kurularak gazeteler çıkarılır ve gazeteciler yetişir. 1867 ve 1878 yılları arasında çıkarılan gazetelerin sayısı artar ve gazete sayılarının artmasıyla birlikte fikir aktarmanın en etkili yolunun gazeteler olduğu düşünülerek fikirler, gazeteler yoluyla aktarılır. Ancak bu, gazeteciler arasında kalem savaşlarının ortaya çıkmasına neden olur. Gazetelerin çoğalmasa ve yazarların fikirlerini bu sayede iletmesi, basının oldukça geniş bir çevreye hitap etmesi anlamına gelmez. Zira o dönemde hem okuma yazma oranının düşük olması hem dağıtım imkânlarının azlığı hem de yazılarda kullanılan dil ile halkın konuştuğu dilin farklılığından dolayı gazeteler, gerekli etkiyi sağlayamaz. II. Abdülhamit'in tahta çıkmasından sonra ilan edilen *Kanun-i Esasi*'de yer alan 12. madde "*Basın kanun dairesinde serbesttir.*" hükmünü getirirse de basına tanınan bu özgürlük uzun sürmez. 1876 II. Abdülhamit Dönemi'nden 1908 II. Meşrutiyet'in ilanına kadar yasaklarla sınırlanan ve sıkı bir sansüre tabi tutulan basın, özgürlüğüne II. Meşrutiyet'in ilanıyla kavuşsa da sonradan yapılan değişikliklerle bu özgürlük, her yönden sınırlandırılır. Bu dönemde basının siyasî çekişmelerde âdeta silah olarak kullanıldığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle, II. Meşrutiyet Dönemi'nde basın, hâlâ gelişmiş bir işletme hâline gelmez. Zira basın, fikir yaymakta kullanılan bir araç olma niteliğinin ötesine geçemez.¹¹⁰⁸ "*Türk aydınları daima II. Abdülhamid'in idare tarzı karşısında olmuşlar, onu şiddetle eleştirmişler, toplumda görülen bütün aksaklık ve bozuklukların Meşrutiyet'in ilânı ile çözüleceğini düşünmüşlerdir. Ayrıca Avrupa devletlerinin de bu şekilde düşündüğüne samimiyetle inanmışlardır. Halbuki daha sonra Meşrutiyet'in ilân edilmesiyle bazı problemler daha da büyümüş, Avrupa devletleri ise her zaman Türklere olan düşmanlıklarını muhafaza etmişlerdir. Türk aydınları ise bu hakikatin çok geç farkına varmışlardır.*"¹¹⁰⁹ II. Meşrutiyet yıllarından sonraki dönemi konu edinen Yusuf Ziya Ortaç'ın *Üç Katlı Ev* romanında da Bahaeddin aracılığıyla yukarıda bahsini ettiğimiz zorluklara değinilir ve gazetecilerin düşüncelerini açık bir şekilde ifade edememesi, edenlerin ise tutuklanarak yıldırılmaya çalışılması verilir.

II. Meşrutiyet'in yanında birçok devleti etkilediği gibi ülkemizi de etkileyen I. Dünya Savaşı, Orhan Kemal'in "*Küçük Adamın Romanı*" başlığı altında yayımladığı

¹¹⁰⁸ Türk basınının doğuşu ve gelişimiyle ilgili bilgi için bakınız: Erçin, K. (1944). *Matbaacılık Bilgileri I*. İstanbul: Maarif Matbaası. / Faik, B. (2003). *Matbuat Basın Derken Medya*. İstanbul: Doğan Kitapçılık. / Kabacalı, A. (1990). *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları. / Yüksel, E. (1996). *Türk Basınının Gelişiminde Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını: Kavram ve Kapsam Açısından Uygulamalı Bir Çalışma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 119. ["Promosyonda Birleşik Kupon Sistemi Tuttu". (Yıl: 6, Sayı: 26). *Ekonomist*, 64 - 65.]

¹¹⁰⁹ Ercilasun, B. (2013). *Türk Roman ve Hikâyesi Üzerine*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 232.

roman dizisinin ilki olan ve 25 kısa bölümden oluşan *Baba Evi* romanı ve Reşat Nuri Güntekin'in Osmanlı bürokrasisinin işlemez hâle gelmiş durumunu Sarıpınar kasabasında yaşanan olaylar üzerinden veren ve 31 bölümden oluşan *Değirmen* isimli romanına konu olur. Bu romanlarda savaşın topluma ve basına, basın da romanlara yansımaları üzerinde durulur. Savaş yıllarında faaliyet gösteren ve romanlarda bahsi geçen basın çalışanlarının amacı, propagandadır. Mütareke ve Millî Mücadele Dönemlerine gelindiğinde basının, İstanbul basını ve Anadolu basını olmak üzere iki koldan ilerlediğini görürüz. “İstanbul basınının 70 yıllık kurumsallaşması göz önüne alındığında, Anadolu’nun ilkel ve yoksul koşullarında, Ulusal Kurtuluş Savaşı’na destek veren gazetecilerin gerek basını gerekse geniş halk yığınlarına ulaşılabilirlik biçimde dağıtımıyla, Anadolu basınının adeta bir misyonerlik üstlendiğini ve bunda da oldukça başarılı olduğunu söylemek mümkündür.”¹¹¹⁰ Bahsi geçen dönemlerde de basının bağımsız olduğu savunulamaz. Çünkü basın, kamuoyu oluşturmada güçlü bir etkidir ve bu da Hükümet’i bazı kısıtlamalar yapmaya iter. Öyle ki bu dönemlerde basın, hem İtilaf Devletleri’nin hem de Osmanlı Hükümeti’nin baskısına maruz kalır. Fakat basının önemli bir unsur olduğunu düşünen Mustafa Kemal, 1918’de *Minber* gazetesini çıkarır; daha sonra da Anadolu basınına geliştirmek için bazı çalışmalar yapar. Bu çalışmalardan belki de en önemlisi, 6 Nisan 1920 tarihinde Anadolu Ajansı’nın kurulmasıdır. Ajans, Kurtuluş Savaşı ile ilgili bilgileri halka duyurarak ulusal birliği engellemek amacıyla yürütülen çalışmaların önüne geçer. Aynı zamanda İstanbul ve Anadolu basınının başlıca haber kaynağını oluşturur. Basını Millî Mücadele’nin sesini duyurması açısından önemli bir unsur olarak gören Mustafa Kemal, Millî Mücadele’ye zarar vermemesi açısından basına bazı yasaklar getirirse de Millî Mücadele’nin kazanılmasından sonra bu yasakları kaldırır.¹¹¹¹ Yani diyebiliriz ki, 1923’e kadar basın alanında uygulanan kısıtlamalar devam eder. Fakat bu tarihten sonra *Türkiye Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi* ile basın üzerinde uygulanan sansüre son verilir.¹¹¹² Türkiye’de ilk resmi gazete, 1831’de haber gazeteciliği şeklinde yayımlanırken 1840’ta özel olarak çıkan gazeteler fikir gazeteciliği şeklinde yayımlanır. Gazeteler

¹¹¹⁰ Mazıcı, N. (1996). “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”. *Ankara Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, (8), 138.

¹¹¹¹ Yürütülen basın çalışmaları hususunda bilgi için bakınız: Ayhan, B. (2009). *Atatürk ve Basın*. Konya: Palet Yayınları. / Gürkan, N. (1998). *Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları. / İnüç, M. N. (2005). *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınevi. / Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları. / Özkaya, Y. (2001). *Millî Mücadele’de Atatürk ve Basın*. Ankara: Cumhuriyet Yayınları. / Topuz, H. (1973). *100 Soruda Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

¹¹¹² Kabacalı, A. (1985). “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Sansür”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi C. 3*. İstanbul: İletişim Yayınları, 616.

sansürle yüz yüze gelince fikir gazeteleri Avrupa’da çıkarılmaya başlanır ve hürriyet rejimini müdafaa eder. *Tercüman-ı Ahval* gazetesi, Türkiye’deki önemli fikir gazetelerindendir. II. Meşrutiyet Dönemi’nde ve Millî Mücadele yıllarında ise parti gazeteciliği ön plana çıkar ve muhaliflere göz açtırmaz. Millî Mücadele yıllarında basın durumu ve basına uygulanan yasaklar doğal olarak toplumun sosyal ve siyasal görünümünü veren romanlara da yansır. Ele aldığımız romanlardan Hilmi Ziya Ülken’in *Yarım Adam*, Yusuf Ziya Ortaç’ın *Göç*, Orhan Kemal’in *Baba Evi* ve Kemal Tahir’in *Esir Şehrin İnsanları* gibi Mütarekenin ilk yıllarını ve Kurtuluş Savaşı yıllarının zorlu dünyasını konu edinen romanlarda birçok basın çalışanı, dönemin zorluklarını yaşar. Roman kişileri, Osmanlı Hükümeti’nin ve dış güçlerin tüm kısıtlamalarına rağmen Kurtuluş Savaşı’nı halka duyurmak, savaşın amacını halka benimsetmek ve halkın mücadelenin destekçisi olması için bir gazeteci ya da yazar olarak ellerinden gelen her şeyi yapan idealist kimlikleriyle karşımıza çıkarlar. Yazarlar, seçtikleri roman kişileri etrafında Mütareke Dönemi’ni anlatarak Millî Mücadele için her şeylerini veren insanların gayretini ortaya koyarlar. Millî Mücadele’nin kutsallık taşıdığı roman kişileri, yazar ya da gazeteci kimliklerinden yararlanarak halkı örgütlemeye ve mücadelelerini vermeye çalışırlar. Toplumsal gerçekliğimizden kesitlerin tarihî boyutuyla basın hayatında nasıl ele alındığına şahit olduğumuz romanlarda, romanlardaki basın çalışanlarının da toplumsal hayat içindeki sosyolojik analizleri yapılır. Örneğin *Yarım Adam* romanında Mehmet Demir, *Göç*’te Nihat Ahmet, *Baba Evi*’nde Abdülkadir Kemâli Bey, *Esir Şehrin İnsanları*’nda Kâmil Bey; mücadele uğruna özel yaşantıları dâhil olmak üzere mücadeleyi engelleyen ne varsa vazgeçerek acı çekmeyi göze alırlar. Ülkenin içinde bulunduğu karmaşık ortam, bahsini ettiğimiz basın hayatında çalışan roman kişilerinin ruh hâllerine de yansır ve roman kişileri, umursamaz davranmak yerine mücadeleye önderlik ederler.

Cumhuriyet Dönemi’ne gelindiğinde ise basın; fikir ve içtihat gazeteciliğinin yanında haber gazeteciliği şeklinde de yayın yapar. 1923’te Cumhuriyet’in ilanından sonra biçimsel anlamda matbuatta önemli bir gelişme görülmesi de iletişim araçlarının öneminin farkında olan yeni rejimin önderleri, kitle iletişim araçlarını kontrolleri altında tutmak için çaba sarf ederler ve bu konuda duyarlı davranırlar. Aslında Cumhuriyet tarihinin ilk yıllarında harf inkılabıyla birden bire sıfıra inen okuma yazma oranıyla bütün gazeteler zor günler geçirir de devlet çizgisinde bir basının yerleşmesi, gazetelerin yalnızca elit bir kesime ulaşabilmesi, resmi ideoloji savunuculuğu yapması büyük oranda başarılı. Cumhuriyet’in ilanından sonra başkentin Ankara olmasına rağmen basının merkezi

İstanbul'dur. Millî Mücadele'ye karşı çıkan İstanbul gazeteleri, bu sefer de kurulan yeni Hükümet'i eleştirirler. Bu dönemde basından beklenen, yeni yönetim şekli olan Cumhuriyet'i halka tanıtıcı ve benimsetici bir yayın politikası izlemeleridir. Basının toplum içindeki rolünün farkında olan Mustafa Kemal, 5 Şubat 1924 tarihinde dönemin gazete sahipleri ve yazarlarıyla yaptığı toplantıda “*Türk basını, milletin gerçek seda ve iradesinin kendisini belirtmesi şekli olarak Cumhuriyetin etrafında çelikten bir kale vücuda getirmelidir... Basın mensuplarından bunu istemek, Cumhuriyetin hakkıdır... Gerçekleri milletin kulağına ve vicdanına gereği gibi ulaştırmakta basının vazifesi çok mühimdir...*”¹¹¹³ diyerek bu yeni dönemde basın konusuna büyük önem verdiğini gözler önüne serer. Cumhuriyet öncesi dönemde etkin olan sıkıyönetim ve sansürün 7 Ekim 1923'te kaldırılmasından yararlanan İstanbul basını, yeni yönetime karşı sert eleştiriler yapmaya başlar.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, kurulan bu yeni rejime muhalefet zararlı olduğundan 1925 yılında çıkarılan ve Cumhuriyet karşıtı pek çok gazetenin kapatılmasına neden olan *Takrir-i Sükûn Kanunu*, 1929 yılına kadar yürürlükte kalır. *Kanun*'un yürürlükte kaldığı dönemle birlikte basın, sessizliğe gömülür. Aynı zamanda 9 Ağustos 1928'de harf devriminin yapılması, dizgi tekniğinin gelişerek makineli sisteme geçilmesi, habere ve fotoğrafa öncelik tanıyan anlayışın benimsenmesi olmak üzere Türk basını için önemli üç gelişme yaşanır. Elle dizgi yerine, sözcük ve satırların makineler aracılığıyla dizilmesi, baskı işlemlerini hızlandırarak daha düzgün yapılmasını sağlamıştır. Basın, Millî Mücadele'nin hem Türk hem de dünya kamuoyuna duyurulması için önemli bir hâle gelir ve devlet tarafından desteklenir. “*Bu dönem gazeteciliği Atatürk'ün meydana getirdiği inkılapların kökleşmesi için gösterdikleri çabadır. Tek taraflı fikir gazeteciliği hamleleri yapılmıştır. Fakat gün geçtikçe gazeteler geniş kitlelere hitap eden haber ve satış gazeteciliği şeklinde dev adımlarla bugünkü yüksek devresine erişmiştir.*”¹¹¹⁴ 1931 yılında Cumhuriyet Dönemi'nin ilk basın yasası olan ve 1950 yılına kadar yürürlükte kalan *Matbuat Kanunu* çıkarılır ve bu Kanun'la birlikte Hükümet'e, ülkenin genel politikasına aykırı yayın yaptığı gerekçesiyle gazete ve dergileri kapama yetkisi tanınır. 1933'te Matbuat Umum Müdürlüğü yeniden örgütlenerek basın üzerindeki denetimi daha da arttırır. İşte Cumhuriyet Dönemi'nin ilk zamanlarında bahsini ettiğimiz denetimlerden etkilenen gazeteciler olduğu gibi Mustafa Kemal'in yanında yer alarak rejim yanlısı

¹¹¹³ Tüfekçioğlu, H. (1988). *Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basını*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2-3.

¹¹¹⁴ Şapolyo, E. B. (1971). *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın*. Ankara: Güven Matbaası.

yazılarıyla dikkat çeken roman kişileri de vardır. 1923'ten 1946 seçimlerine kadar olan hem toplum açısından hem de basın açısından sancılı geçen süreç; Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı*, Reşat Enis Aygen'in *Ağlama Duvarı* ve Şahap Sıtkı'nın *Kimin İçin* romanlarında ele alınır. Serbest Cumhuriyet Partisi'nin kurulmasıyla basın ikiye ayrılır ve roman kişilerinden bazıları Serbest Cumhuriyet Partisi'ni yücelten yazılar yazarlar bazıları da basın aracılığıyla Cumhuriyet Halk Partisi'nin yanında yer aldıklarını dile getirirler. 1950'de iktidarın el değiştirerek Demokrat Parti'ye geçmesiyle değişen bir şey olmaz ve roman kişileri, kısıtlanarak özgürce düşüncelerini ifade edememeye devam ederler. Her dönemde iktidarın uyguladığı baskı, bu dönemde de sürer. Adnan Menderes'in yanında yer almayan basın çalışanları üzerindeki denetim, Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası* ve *Bıçağın Ucu*, Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına* ve Mehmed Kemal'in *Pulsuz Tavla* romanlarında anlatılan konular arasında yerini alır. Basın açısından oldukça sıkıntılı geçen ve birçok tutuklamaların olduğu Demokrat Parti Dönemi, 27 Mayıs 1960 Darbesi ile son bulur. Darbe, Demokrat Parti yanlıları açısından olumsuz sonuçlar doğururken Sevinç Çokum'un 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesi üzerine kurguladığı romanı *Karanlığa Direnen Yıldız*'da olduğu gibi Demokrat Parti karşıtı roman kişilerinin mesleklerinde yükselmesini ve ün kazanmalarını da sağlar. Özellikle siyaset ve basın ilişkisinin verildiği bu romanlarda, fikir gazeteciliği ön plana çıkar. Fikir gazeteciliği; haberle birlikte yorumun ağırlık kazandığı, yazarların gazete sayfalarından halka seslendiği, gazetede etkinin fotoğraflara değil sözcüklere yüklendiği gazetecilik türüdür. Amacı, verdiği mesajlarla eğlendirmek yerine eğitmek ve bilgilendirmektir. Bilginin yoğun olduğu haberciliğe yer verilir ve belirli bir görüşü savunarak toplumu bilinçlendirme görevini üstlenir. Haberleri derinliğine inerek nedenleriyle araştıran fikir gazeteciliğinde ciddi içerikli haberlerin yanında görüş bildiren makaleler de yer alır ve tirajları magazin gazetelerine oranla düşüktür.¹¹¹⁵ Hem Millî Mücadele Dönemi'ni hem de Cumhuriyet Dönemi'nin siyaset açısından önemli kırılma noktalarını ele alan romanlarda geçen basın çalışanlarının çoğu bireysel konuları bir kenara bırakarak toplumsal konulara ağırlık verirler ve basın kimliklerini kullanarak ya iktidarın yanında yer almayı ya da iktidara muhalefet olarak yanlış buldukları hadiseleri ifade edip türlü sıkıntılar yaşamayı göze alırlar.

¹¹¹⁵ Gazete türleri ve özellikleri ile ilgili bilgi için bakınız:

İnternet: Gazetecilik-Gazeteciliğin Temel Kavramları. (2007). *Millî Eğitim Bakanlığı MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi)* Web: http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/gazetecilik/moduller/gazeteciligin_temel_kavramlari.pdf adresinden 20 Şubat 2015'te alınmıştır.

Görüldüğü gibi hemen hemen her siyasal ya da toplumsal olay, basına ve basın hayatı da kurmaca dünyanın kapılarını açarak romanlara yansır. Çalışmamız doğrultusunda incelediğimiz 91 roman, gerek basın çalışanlarının nasıl bir yaşamları olduğunu ifade etmesi gerek Babıâli’de yahut matbaada ne gibi sıkıntıların ve zorlukların yaşandığını anlatması gerek toplumsal ve siyasal olayların basına nasıl yansıdığını vermesi açısından romanlarda anlatılan dönemlerin gerçekliğine ters düşmemektedir. Öyle ki Hilmi Ziya Ülken’in *Yarım Adam*, Yusuf Ziya Ortaç’ın *Göç*, Orhan Kemal’in *Baba Evi*, Ayhan Hünalp’in *Küçük İstasyonlar* ve *Vapur Düdükleri*, Şahap Sıtkı’nın *Kimin İçin*, Mehmed Kemal’in *Pulsuz Tavla*, Çetin Aşki Özkırım’ın *Düş Erimi* ve *Düş Döngüsü*, Vivet Kanetti’nin (E. Emine takma adıyla) *Kırık Zarlar* gibi bazı romanlar, çoğu gazeteci olan yazarlarının yaşamlarından da izler taşıyan romanlardır. Dolayısıyla hem otobiyografik özellikler taşıyan bu romanlar hem de basın hayatı kapsamında ele alarak incelediğimiz diğer romanlar, II. Meşrutiyet’ten 1980’li yıllara kadar matbuat hayatına ilişkin toplumsal, sosyal, kültürel ya da siyasal birçok gelişme ve değişmeyi de yansıtır. Diğer bir ifadeyle romanlarda ülkenin yaşadığı birçok ekonomik, kültürel ve siyasal dönüşümünü görmemiz ve basın hayatı hakkında ayrıntılı bilgiler edinerek Türk basın hayatının romanlara nasıl yansıdığı konusunda bilgi sahibi olmamız mümkündür.

Basın çalışanları ve basın hayatının yanında aynı zamanda ele aldığımız romanlarda gerçek hayatta adını duyduğumuz ya da kurmaca olan pek çok süreli yayın da dikkat çekicidir. Çalışmamızın “Ekler” kısmında alfabetik olarak ve hangi romanın kaçınıcı sayfasında geçtiğini verdiğimiz yerli ve yabancı süreli bu yayınların da önem taşıdığını belirtmek isteriz.

KAYNAKLAR

Teze Konu Olan Romanlar

Abacı, T. (1999). *İkinci Adım*. İstanbul: Telos Yayıncılık.

(İlk basım: 1999, İstanbul: Telos Yayıncılık, 163. / Romanda, 12 Mart öncesi Anadolu'sunun atmosferi Semih Viran, Oktay Şenlik, Ahmet Zor, Çetin Sine, Kemal Yaşamış aracılığıyla tasvir edilir. Üniversiteye hazırlanan bu beş gencin gazete çıkarma çabaları, çeşitli gazete ve dergilerde yazı ya da şiirler yayınlama arzularının verildiği romanda, dönemin matbaa ortamı da basın hayatı içinde kendine yer edinmeye çalışan kişiler vasıtasıyla anlatılır.)

Abasıyanık, S. F. (1991). *Kumpanya-Kayıp Aranıyor (Bütün Eserleri 5)*.¹¹¹⁶ Ankara: Bilgi Yayınevi.

(İlk basım: 1953, İstanbul: Varlık Yayınları, 89. / Romanda, Nevin Akyürek'in hayatı üzerinde durulur. Yirmi beş yaşında, yurt dışında eğitim görmüş, birkaç yabancı dil bilen, gazetecilik yapan ve roman tercüme eden entelektüel bir kadın olan Nevin'in yaşadığı olayların anlatıldığı romanda, romanın merkezî kişisi Nevin ve onun yaşayışı konu edilerek yazarlık psikolojisi ele alınır.)

Adivar, H. E. (1963). *Hayat Parçaları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

(İlk basım: 1963, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 127. / Toplumun her kesiminden insanların yer aldığı ve dört bölümden oluşan romanda Halim Kalem, "Roman Kralı" denen bir yazardır; Ahmet Deniz, Suphi Zonguldak, gazetecidir; George Martin hem gazeteci hem de üniversitede hocadır. Yazar, bahsi geçen roman kişileri aracılığıyla basın hayatı üzerinde de durur.)

Ağaoğlu, A. (1987). *Hayır*. Ankara: Remzi Kitabevi.

(İlk basım: 1987, Ankara: Remzi Kitabevi, 323. / Altı bölümden oluşan ve ülke ve dünya sorunlarına değinilen siyasal içerikli roman, basın hayatına getirilen eleştirilere yer vermesi açısından önem taşır. Roman, öğretim üyesi olan Aysel Dereli aracılığıyla yazarlık psikolojisini de ele alır.)

Ağaoğlu, A. (2014). *Ölmeye Yatmak*. İstanbul: Everest Yayınları.

(İlk basım: 1973, İstanbul: Remzi Kitabevi, 399. / Yazarın *Dar Zamanlar* üçlemesinin ilk kitabı olan ve on üç bölümden oluşan *Ölmeye Yatmak*, Cumhuriyet devrimleriyle büyüyen bir neslin hikâyesini Aysel üzerinden verir. Romanın merkezî kişisi Aysel'in iç hesaplaşmasının verildiği romanda, aynı zamanda dönemin sosyal, toplumsal ve siyasal olayları ile basın hayatı üzerinde de durulur.)

Aka Gündüz. (1954). *Bir Kızın Masalı*. İstanbul: Çağlayan Yayınevi.

(İlk basım: 1954, İstanbul: Çağlayan Yayınevi, 198. / 1950'li yıllarda İstanbul'da gazetecilik yapan Ali Dalgalan'ın hikâyesinin anlatıldığı romanda; gazetecilerin yaşadığı sorunlar, düşük maaş almaları ve o dönemde gazetecilerin tek mesleksi

¹¹¹⁶ Kemalettin Tuğcu'nun ve Şerife Katırcı Turhal'ın da aynı isimli kitapları vardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Tuğcu, K. (1983). *Kayıp Aranıyor*. İstanbul: Haşmet Matbaası. / Turhal, Ş. K. (1995). *Kayıp Aranıyor*. Ankara: Birleşik Dağıtım Kitabevi.

örgüttü olan Gazeteciler Birliği'nin gazetecilere yardım etme konusunda yetersiz kalması, basın denetim altında olması gibi sorunlar dile getirilmektedir.)

Atay, O. (2011). *Tutunamayanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

(İlk basım: 1971, İstanbul: Sinan Yayinevi, 724. / Dört bölümden oluşan romanın ana konusu, sınırlı ve tekdüze orta burjuva hayatının sanatçı ruhlu kişiler için nasıl itici olduğudur. Romanda mühendis olan Turgut Özben'in yakın arkadaşı Selim Işık'ın intiharını araştırmaya başlaması ve bu araştırma sonucunda kendi benliğini tanımaya başlaması üzerinde durulur.)

Atay, O. (2014). *Tehlikeli Oyunlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

(İlk basım: 1973, İstanbul: Sinan Yayinevi, 479. / Roman, dört ana bölümden oluşur. Romanda gerçek benini bulmak ve kendisiyle hesaplaşmak amacıyla, yaşadığı küçük burjuva ortamını bırakıp gecekonduya yaşamaya başlayan Hikmet'in hikâyesi anlatılır. Olayların Hikmet Benol'un etrafında geliştiği roman, yaratılan Hikmet karakterinin çevresinden kopuşunu ve hayatla sorunlarını ele alır.)

Aygen, R. E. (1968). *Sarı İt*. İstanbul: Ararat Yayinevi.

(İlk basım: 1968, İstanbul: Ararat Yayinevi, 416. / Dört bölümden oluşan romanda, 1960'lı yıllarda patronunun bir yazısı yüzünden iki yıl tutuklu kalan gazeteci Selim Reşit'in hikâyesi anlatılır. İşçilerin problemleri, sendikalar, gazetecilerin yaşadığı sorunlar, 27 Mayıs demokrasisi gibi konulara yer verilir.)

Aygen, R. E. (1983). *Ağlama Duvarı*.¹¹¹⁷ İstanbul: Cem Yayinevi.

(İlk basım: 1949, İstanbul: Vakıf Basımevi, 189. / Üç bölümden oluşan romanda II. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'da yaşayan gazeteci Selâmi'nin hayatına yer verilir. Eserde birçok çevre, kişi, meslek ve olay görürüz. Romanda matbaanın durumu, II. Dünya Savaşı'nın ülkemize etkileri, parti ocakları anlatılır. Ayrıca toplumun farklı kesimlerinin sorunlarına da değinilir.)

Aziz Nesin. (1957). *Erkek Sabahat-Erkek Olan Kadının Hatıraları*. İstanbul: Düşün Yayinevi.

(İlk basım: 1957, İstanbul: Düşün Yayinevi, 112. / Roman, erkek kılığında yaşamak zorunda kalan bir kızın hayat hikâyesini konu edinir. Romanda, romanın başkişisi Sabahat'ın yazarlar arasına girerek dergi çıkarmaya başlaması ve böylelikle edebiyat çevresi üzerinde durulur.)

Aziz Nesin. (1957). *Kadın Olan Erkeğin Hatıraları*. İstanbul: Yeni Matbaa.

(İlk basım: 1955, İstanbul: Yeni Matbaa, 160. / Kadın olan bir erkeğin, Bayram'ın, üzerinden dönemin yozlaşmış basın hayatı üzerinde durulan romanda, kadın-erkek ilişkileri ve toplumun kadına bakış açısı ele alınır.)

Aziz Nesin. (1959). *Saçkıran*. İstanbul: Karikatür Yayınları.

(İlk basım: 1959, İstanbul: Karikatür Yayınları, 149. / Romanda yazar, Batıdan alınan edebiyat akımlarının sanatçıları üzerindeki etkisinden ve bu akımların

¹¹¹⁷ Zihni T. Anadol'un aynı isimli şiir kitabı vardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Anadol, Z. T. (1989). *Ağlama Duvarı*. İstanbul: Gerçek Sanat Yayınları.

yapaylığından bahseder. 1950’li yıllardaki gazetecilik anlayışını ve siyasî hayatı konu edinen roman, edebî eleştiri romanı olarak karşımıza çıkar.)

Aziz Nesin. (1977). *Tatlı Betüş*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
(İlk basım: 1974, İstanbul: Tekin Yayınevi, 430. / Tatlı Betüş çevresinde şekillenen olaylara yer verilen romanda yüksek sosyete diye tabir edilen ortamdaki yozlaşmışlıklar, çıkar ilişkileri ve kültürsüzlükler üzerinde durulur.)

Aziz Nesin. (1979). *Gol Kralı*. İstanbul: Bahar Matbaası.
(İlk basım: 1957, İstanbul: Düşün Yayınevi, 128. / Romanda sporun insanlar üzerindeki etkisi ve amacından saptırılarak insanları peşinden sürükleyen bir olgu hâline dönüşmesi anlatılır.)

Aziz Nesin. (2004). *Şimdiki Çocuklar Harika*. İstanbul: Adam Yayınları.
(İlk basım: 1967, İstanbul: Düşün Yayınevi, 192. / İki çocuğun birbirine yazdığı mektuplar vasıtasıyla yetişkinlerin davranışlarının eleştirildiği roman, yetişkinlerin dünyasını çocukların bakış açısıyla aktarır.)

Bener, H. E. (2000). *Oyuncu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
(İlk basım: 1981, İstanbul: Hür Yayınları, 437. / Toplumsal, sosyal ve siyasal birçok konu üzerinde durulan romanda Kerim Turgut ve yaşadıkları anlatılır. Bir hukukçu ve aynı zamanda yazar olan Kerim, sol ideolojiye mensuptur. İnönü Dönemi’nden 1980’li yıllara kadar gelen romanda, özellikle basın-siyaset ilişkisi üzerinde durularak sol görüşü benimseyen insanların yaşadıkları verilir.)

Bener, H. E. (1996). *Ortakdâkiler*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
(İlk basım: 1987, İstanbul: Cem Yayınevi, 480. / Siyasî içerikli romanda; sendikalar, eylemler ve polisin baskısı gibi birçok toplumsal konu üzerinde durulur. Roman; liseden beri arkadaş olan Doğan, Rüçhan, Niyazi, Serdar, Adnan, Ecvet, Sinan, İhsan ve Muzaffer’in hayatlarını anlatır.)

Buyrukçu, M. (1970). *Bir Olayın Başlangıcı*. İstanbul: E Yayınları.
(İlk basım: 1970, İstanbul: E Yayınları, 354. / Yedi bölümden oluşan roman, bir matbaada kapıcı olarak çalışan Doğan Özden’in yazarlığa olan merakını ve yaşadığı sıkıntıları anlatır. Olayların bir basımevi ve orada çalışanların çevresinde şekillendiği romanda okuyucu, basın hayatı hakkında da bilgi sahibi olur.)

Ceylan, İ. F. (2005). *Unutulmuş Günler*. İstanbul: Nesil Yayınları.
(İlk basım: 1993, İstanbul: Nesil Yayınları, 250. / İnsan ilişkilerini anlatan roman, roman kahramanı Sinem’in duygularını, yaşadığı çelişkileri, hayata tutunma çabalarını, hayat karşısındaki tutumunu verir.)

Coşar, M. (1968). *Sağda Üçüncü Kapı*. Ankara: Yeni Adım Matbaası.
(İlk basım: 1968, Ankara: Yeni Adım Matbaası, 54. / Roman, gençliğin problemlerini bir gazetecinin gözüyle yansıtır. Otobiyografik romanda Gazeteci Mehmet Coşar, bir taraftan insanın problemlerini anlatırken diğer taraftan basın hayatıyla ilgili bilgiler verir.)

Çetin, C. (1965). *Saat Altıda Gel*. İstanbul: Ataç Yayınevi.

(İlk basım: 1965, İstanbul: Ataç Yayınevi, 115. / Romanda, 1960'lı yıllarda İstanbul'da *Yatan* gazetesinde diplomatik muhabir olarak çalışan Kemal'in yaşamı anlatılır. Basın camiasında yaşanan zorluklar ve basın hakkındaki düşünceler Kemal aracılığıyla okura verilir.)

Çokum, S. (2014). *Karanlığa Direnen Yıldız*. İstanbul: Kapı Yayınları.

(İlk basım: 1996, İstanbul: Ötüken Yayınları, 303. / 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesi üzerine kurulan romanda; Demokrat Parti Dönemi, çok partili hayata geçiş, siyaset ve medya ilişkisi, medyaya ilişkin sergilenen yaklaşım gibi konular anlatılır.)

Daniş (Sander), N. S. (1942). *Günah Gönüllüleri*. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.

(İlk basım: 1942, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 146. / Üç bölümden oluşan ve aşk romanı olan eserde romanın merkezî kişisi Celâl, bir gazetecidir ve yazar, Celâl aracılığıyla Babiâli denilen gazeteciler ve yazıcılar muhitinin iç yüzünü okuyucuya anlatır. Romanda ailesini kaybeden ve kimsesiz kalan Hicran'la karşılaşmasının ardından hayatı değişen Celâl'in gazeteci kimliğine kullanarak Hicran'ı meşhur bir ses sanatçısına dönüştürmesi konu edinir.)

Demiray, S. (1999). *Masalcı*. İstanbul: Telos Yayıncılık.

(İlk basım: 1999, İstanbul: Telos Yayıncılık, 173. / Roman; Beyoğlu, Kasımpaşa ve eski Tarlabası'nda yaşanan olayları anlatır. Gazeteci Sadi'nin hayatı, Masalcı takma adıyla sokak sokak dolaşıp masal anlatan yaşlı bir adamla tanışması sonucu değişir. Romanda, Masalcı'nın anlattığı gerçek bir hikâyeden etkilenen Sadi'nin, bu hikâyeyi çalıştığı gazetede çizgi roman olarak yayınlamak istemesiyle olayı araştırmaya başlaması ve başına gelen ilginç olaylar anlatılır.)

Deniz, Ü. (1957). *Ölüm Perdesi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.

(İlk basım: 1957, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 199. / 13 bölümden oluşan romanda, gazetecilik yapan Murat Davman'ın hikâyesine yer verilir. Karşılaştığı adli vakaları inceleyerek bunlara gazetede yer veren Murat Davman'ın hayatı, ona gelen bir teklif sonucu değişir ve bu tekliften sonra romanda gazetecilik ile polisiye iç içe yer alır.)

Deniz, Ü. (1959). *Yalvarırım Yetişin*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.

(İlk basım: 1959, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 197. / Roman, yazarın ilk romanı *Ölüm Perdesi*'nin devamı niteliğindedir. Yazar, on üç bölümden oluşan bu romanında da gazeteci Murat Davman'ın hikâyelerine devam eder ve okura basın hayatının iç yüzünü gösterir.)

Deniz, Ü. (1960). *Sessiz Harp*. İstanbul: Türkiye Basımevi.

(İlk basım: 1960, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 358. / Yazar, *Sessiz Harp* romanında yarattığı Gazeteci Murat Davman karakterinin hikâyesine devam eder ve roman, İstanbul'da suikastlar düzenleyen düşman casusların ülkede karışıklık yaratmak amacıyla yapmayı planladığı bombalı saldırıyı durdurmak için Murat Davman'ın bu casusların peşine düşmesini anlatır.)

Deniz, Ü. (1961). *Yakut Gözlü Kedi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.

(İlk basım: 1961, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 280. / Murat Davman'ın hikâyesine devam edilen *Yakut Gözlü Kedi* isimli romanda, Abdürrezzak Paşa'nın sahip olduğu Yakut Gözlü Kedi biblodan dolayı öldürülmesinin peşine düşen Murat Davman'ın başından geçen olaylar anlatılır.)

Deniz, Ü. (1962). *Kanlı Kolyeler*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.

(İlk basım: 1962, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 248. / Murat Davman'ın hikâyesine devam edilen *Kanlı Kolyeler* isimli romanda, Murat Davman'ın birbiriyle alakalı beş kadın cinayetini araştırması anlatılır.)

Deniz, Ü. (1963). *Azrail'in Habercisi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.

(İlk basım: 1963, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 256. / Murat Davman'ın hikâyesine devam edilen *Azrail'in Habercisi* isimli romanda, Murat Davman'ın İtalya'da tanıştığı dostu Kont Giokomo Pellegrini'ye yardım etmek amacıyla Kont'un şatosuna taşınması ve sonrasında başından geçenler konu edinir.)

Deniz, Ü. (1964). *Gece Gelen Ölü*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.

(İlk basım: 1964, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 184. / Murat Davman'ın hikâyesine devam edilen *Gece Gelen Ölü* isimli romanda, Murat Davman'ın, arkadaşı Necmi'nin evine musallat olduğunu söylediği hayaleti araştırması anlatılır.)

Deniz, Ü. (1966). *Casuslar Savaşı*. İstanbul: Deniz Yayınları.

(İlk basım: 1966, İstanbul: Acar Matbaası, 157. / Murat Davman'ın hikâyesine devam edilen *Casuslar Savaşı* isimli romanda, Murat Davman'ın Türklere karşı kurulan Komünist Kardeşler Çetesini çökmeye çalışması anlatılır.)

Deniz, Ü. (1970). *İstanbul Tehlikede*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

(İlk basım: 1970, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 256. / Dokuz bölümden oluşan roman, yazarın Murat Davman'ın hikâyelerini anlattığı romanların devamıdır. Kargaşa yaratarak düzeni bozmaya yönelik eylemlerin anlatıldığı romanda, gazeteci Murat Davman'ın düzenin devamlılığını sağlamak amacıyla verdiği mücadelelere yer verilir.)

Deniz, Ü. (1971). *2 Kere 2 Eder 12*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

(İlk basım: 1971, İstanbul: Milliyet Yayınları, 239. / Murat Davman ekseninde kurgulanan polisiye romanda, Yahudilere yakın olan iş adamlarını öldüren çetenin peşine düşmesi anlatılır.)

Deniz, Ü. (1974). *Tanrının Gözyaşları*. İstanbul: K Yayınları.

(İlk basım: 1967, İstanbul: Kardeş Matbaası, 280. / Murat Davman'ın hikâyesine devam edilen *Tanrının Gözyaşları* isimli romanda, Murat Davman'ın Avrupa'ya tatile gittiğinde çalınan ve Tanrının Gözyaşları ismi verilen iki büyük zümrüdün peşine düşmesini konu edinir.)

- E. Emine (Vivet Kanetti). (1997). *Kırık Zarlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
(İlk basım: 1997, İstanbul: İletişim Yayınları, 226. / Roman, medyada yükselme savaşlarına yer vererek basın hayatını anlatır. Yazar, gazete dünyasını roman kahramanı Emine aracılığıyla verir.)
- Engin, İ. (1959). *İstanbul'da Aşk Başkadır*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
(İlk basım: 1959, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 128. / Bir Türk gazeteci olan Ali ile yabancı uyruklu bir kadının aşk öyküsünün anlatıldığı ve dört bölümden oluşan romanda; romanın merkezî kişisi Ali'nin gazeteci olması, basın hayatı hakkında fikir verir. Gazetecilerin yaşadığı zorluklar, haber yaparken yaşanan sıkıntılar, gazetecilerin bakış açısının anlatıldığı romanda olaylar Ali'nin etrafında şekillenir.)
- Erbil, L. (2002). *Karanlığın Günü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
(İlk basım: 1985, İstanbul: Adam Yayınları, 339. / Yazar Neslihan, Yazar Asiye ve Şair İkbâl olmak üzere üç kadın karakter üzerine kurulan roman; 1980'li yılların toplumsal, sosyal ve kültürel yapısına ışık tutar.)
- Erduran, R. (1974). *Yağmur Duası*.¹¹¹⁸ Ankara: Kalite Matbaası.
(İlk basım: 1954, İstanbul: Çağlayan Yayınevi, 244. / Yedi bölümden oluşan romanda 1950'li yıllarda İstanbul'da gazetecilik yapan Ferhat Gürz'ün gazetesi aracılığıyla bir Anadolu köyünde model Türk köyü kurma girişimi anlatılmaktadır. Romanda gazetenin tirajını arttırmak için yapılanlar, basına uygulanan yasaklar gibi basınla alakalı birçok konuya değinilmektedir.)
- Erik, Ş. (1960). *Çırpınmalar*. İstanbul: Ercan Matbaası.
(İlk basım: 1960, İstanbul: Ercan Matbaası, 150. / Romanda gazeteci olabilmek için çabalayan Hikmet Çiledağ isimli bir genç ve onun hikâyesi anlatılır. Tek arzusu gazetecilik yapmak olan Hikmet'in gazeteci olduktan sonra içine girmek için çabaladığı bu ortamın düşünüyü kurduğu gibi bir dünya olmamasından dolayı yaşadığı sıkıntılardan bahseden roman, böylelikle basın dünyasında yaşanan zorluklar üzerinde de durur.)
- Erim, T. (1981). *Girişim*. İstanbul: May Yayınları.
(İlk basım: 1981, İstanbul: May Yayınları, 112. / Romanda, Demir-Makine Şirketinde genel müdürlük yapan Mustafa'nın Ankara'da Mühendislik-Mimarlık Yüksek Okulu açma girişimi ve bu girişimi başarıya ulaştırmak için gazeteci olan Ertan'dan yararlanması anlatılır.)
- Garan, M. İ. (1948). *Elbet Sabah Olacaktır*.¹¹¹⁹ İstanbul: Kültür Kitabevi.
(İlk basım: 1948, İstanbul: Kültür Kitabevi, 316. / İki ana bölümden oluşan romanda genç bir romancının, Sedat Ali'nin, ilk eserini bastırmak için karşılaştığı zorluklar, Babıâli'de kendine yer edinme çabaları, gazetelerin iç yüzü, gazetecilerin ya da yazarların yaşadığı zorluklar, gazetelerin idare tarzları ve Babıâli ortamı anlatılır.)

¹¹¹⁸ Mustafa Şahin'in aynı isimli şiir kitabı vardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Şahin, M. (2002). *Yağmur Duası*. Konya: Karınca Ofset.

¹¹¹⁹ Hıfzı Topuz'un da aynı isimli romanı vardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Topuz, H. (2012). *Elbet Sabah Olacaktır*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Güntekin, R. N. (1996). *Değirmen*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

(İlk basım: 1944, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 144. / Osmanlı bürokrasisinin işlemez hâle gelmiş durumunu Sarıpınar kasabasında yaşanan olaylar üzerinden veren ve otuz bir kısa bölümden oluşan romanda, kasabada yaşanan küçük bir depremin büyülterek verilmesi anlatılmaktadır. Hem kasabada yaşananlar hem de devrin şartları, yaşanan zaman içinde vakanın Sarıpınar dışındaki yerlere aksettirilişi, dünyanın gerçekleriyle Osmanlı'nın gerçekleri arasındaki çelişki, Osmanlı'nın son döneminde Anadolu'nun içinde bulunduğu durum, I. Dünya Savaşı öncesi dünyanın değişen yüzü gazete haberleri aracılığıyla yansıtılır.)

Gürpınar, H. R. (1971). *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?*. İstanbul: Atlas Kitabevi.

(İlk basım: 1949, İstanbul: Şirketi Mürettebiye Basım, 198. / İki ana bölümden oluşan romanda sefil bir hayat süren Edip Münir'in hayatı anlatılır. Önceleri kocasını aldatan kadınların fotoğrafını çekip onlara şantaj yaparak sonraları da gazetede yazılar yazarak geçimini sağlayan Edip Münir'in ilgi çekici haberler peşinden koşarken bir olayla karşılaşması ve bu hikâyeden yola çıkarak roman yazması üzerinde durulur.)

Hünalp, A. (1954). *Küçük İstasyonlar*. İstanbul: Bilgi Basım ve Yayınevi.

(İlk basım: 1953, Ankara: Bilgi Yayınevi, 98. / Toplam sekiz bölümden oluşan romanda, Ankara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyan Alev Topuz'un harçlığını çıkarmak için gazeteciliğe başlaması, tatillerde gazetecilik ve yazarlıkla uğraşması ele alınır.)

Hünalp, A. (1962). *Vapur Düdükleri*. Ankara: Dost Yayınları.

(İlk basım: 1962, Ankara: Dost Yayınları, 94. / Yazarın *Küçük İstasyonlar* romanının devamı olan *Vapur Düdükleri*'nde de Alev Topuz'un hikâyesine devam edilir ve basın işçisinin yaşadığı sıkıntılar, romanın ana konusunu teşkil eder.)

İlgaz, A. (1977). *Aşamalar*. İstanbul: Okar Yayınları.

(İlk basım: 1977, İstanbul: Okar Yayınları, 604. / Romanın merkezî kişisi Sevda üzerinde şekillenen ve toplam sekiz bölümden oluşan romanda, aydınların yaşadığı ahlakî çöküntü ile bocalayan kadınlar ile sosyalizmi benimseyerek ayakta kalma mücadelesi veren kadınlar anlatılır.)

İksel, M. (1960). *Deli Kız*. İstanbul: Sıralar Matbaası.

(İlk basım: 1960, İstanbul: Sıralar Matbaası, 132. / Romanda, Leylâ ve eşi Ekrem'in siyasî içerikli bir gazete çıkarması, Ekrem'in yazdığı bir yazı sonrasında Leylâ'nın tutuklanması ve sonrasında yaşadıkları sıkıntılar üzerinde durulur.)

İlhan, A. (1978). *Yaraya Tuz Basmak*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

(İlk basım: 1978, Ankara: Bilgi Yayınevi, 441. / Üç ana bölümden oluşan roman, Binbaşı Demir Çukurcalı'nın giriştiği çeşitli eylemleri ve bu süreç içerisinde Binbaşı Demir'in başından geçen olayları ele alır. 1950 ve 1960 yıllarında yaşanan toplumsal ve siyasal olaylardan kesitlerin sunulduğu romanda; 27 Mayıs 1960 darbesi, bu darbenin hem toplumsal hayata hem de basın hayatına etkileri üzerinde durulur.)

- İlhan, A. (2001). *Bıçağın Ucu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
(İlk basım: 1973, Ankara: Bilgi Yayınevi, 455. / Romanda 27 Mayıs öncesi siyasî karışıklıkları, Demokrat Parti'nin politikaları ve sol aydın üzerindeki baskıları, basın özgürlüğü ele alınır. Suat ve Halim üzerinde yoğunlaşan roman, Türkiye'deki aydınların yaşamını ve iç çatışmaları verirken toplumu derinden etkileyen toplumsal sorunları da anlatır.)
- İlhan, A. (2003). *Kurtlar Sofrası*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
(İlk basım: 1963, Ankara: Dost Yayınları, 683. / Roman, 27 Mayıs öncesindeki iş çevrelerini, basın hayatını, eğlence hayatını *Birlik* gazetesi üzerinden anlatır. Gazete ve gazete çalışanları aracılığıyla basının denetim altında olması, basın-siyaset ilişkisi, basın dünyasında yaşanan zorluklar gibi birçok konuya değinen romanda, toplumsal ilişkiler ve sorunlar detaylı bir biçimde incelenerek işlenir.)
- İlter, Ş. S. (1967). *Kimin İçin*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
(İlk basım: 1967, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 219. / Roman, II. Dünya Savaşı yıllarını anlatır. Romanda savaş yıllarındaki toplumsal ve sosyal durum ile dönemin şair ve romancıları üzerinde durulur. İki bölümden oluşan romanda zor bir hayat yaşayan Bekir'in basımevlerinde mürettip olarak görev yapmasına, şiire olan ilgisine, tutuklanmasına ve hapisneden çıktıktan sonra yaşadığı sıkıntılara yer verilir.)
- Karakurt, E. M. (1983). *Aldatacağım*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Yayınevleri.
(İlk basım: 1940, İstanbul: Kenan Basımevi, 112. / Aşk ve macera romanı olan ve üç ana bölümden oluşan romanda, romanın merkezî kişisi olan Macit Pınar'ın kendini onun okuyucusu olarak tanıtan Mualla isimli kadın tarafından tuzağa düşürülmesi anlatılır. Ünlü bir aşk romanı yazarı olan Macit Pınar ile kadın okuyucusu arasında geçen entrikalarla dolu aşk macerasını işleyen romanda; roman yazarı bir insan, Macit Pınar, üzerinden yazarlık psikolojisi ele alınır.)
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2013). *Panorama*. İstanbul: İletişim Yayınları.
(İlk basım: 1953, İstanbul: Remzi Kitabevi, 624. / 1930'dan 1950'li yıllara kadar olan dönemin anlatıldığı romanda, dönemin sosyal, toplumsal ve siyasal yapısı hakkında bilgi verilir.)
- Kemal Tahir. (1956). *Esir Şehrin İnsanları*. İstanbul: Sander Yayınları.
(İlk basım: 1956, İstanbul: İthaki Yayınevi, 446. / *Esir Şehir Üçlemesi*'nin ilk kitabı olan ve üç ana bölümden oluşan romanda uzun yıllar yurt dışında kalan Kâmil Bey'in ülkesine döndüğünde *Karadayı* isimli bir dergi aracılığıyla Millî Mücadele'ye katkıda bulunması anlatılır.)
- Kemal Tahir. (2002). *Kelleci Memet*. İstanbul: Adam Yayınları.
(İlk basım: 1962, İstanbul: Remzi Kitabevi, 335. / Yazarın Çankırı Cezaevi'nde tuttuğu notlar üzerine yazılan roman, cezaevinde geçer. Kelleci Memet'in dramı üzerine kurulu olan roman, otobiyografik özellikler taşır.)

Kemal Tahir. (2012). *Kurt Kanunu*. İstanbul: İthaki Yayınları.

(İlk basım: 1969, Ankara: Bilgi Yayınevi, 404. / Romanda 1926 yılındaki eski İttihatçılar tarafından Atatürk'e karşı girişilen ancak gerçekleşmeden haber alınan ve 'İzmir Suikastı' diye bilinen olay ve Mustafa Kemal, İttihatçıların bakış açısıyla anlatılmaktadır.)

Kemal Tahir. (2013). *Yol Ayrımı*.¹¹²⁰ İstanbul: İthaki Yayınları.

(İlk basım: 1971, İstanbul: Sander Yayınları, 493. / *Esir Şehir Üçlemesi*'nin son kitabı olan ve üç bölümden oluşan *Yol Ayrımı* isimli romanda, Kâmil Bey'in hikâyesine devam edilir. Roman; Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kurulmaya çalışan yeni devletin, demokratik bir ülke olma yolunda başlattığı ilk adımlar, Kâmil Bey'in Kuva-yi Milliye hareketi içindeki yeri, gazeteci Murat Bey ve Selim Nuri aracılığıyla basın hayatı gibi birçok siyasal ve toplumsal olaya yer verir.)

Kıvanç, Ü. (1989). *Aşkım Bana Resimaltı*. İstanbul: İletişim Yayınları.

(İlk basım: 1988, İstanbul: İletişim Yayınları, 157. / Roman 1980'li yılların toplumsal ve siyasal yapısı hakkında bilgi verir. Bunu yaparken de yarattığı Gazeteci Tayfun karakterini kullanır. Roman, Tayfun'un hem meslek hayatı içindeki yerinden hem de özel yaşamından bahseder.)

Kıvanç, Ü. (2010). *Bekle Dedim Gölgeye*. İstanbul: İletişim Yayınları.

(İlk basım: 1989, İstanbul: İletişim Yayınları, 355. / Polisiye romanda Erdal, Ersin, Esra ve Erdinç'in hikâyesi anlatılır. Roman, gazetecilik yapan Erdinç'in Erdal, Ersin ve Esra'yla karşılaşmasından sonra değişen hayatını konu edinir.)

Kurşunluoğlu, M. K. (1984). *Kalenin Eteğinde/Pulsuz Tavla*. İstanbul: Adam Yayıncılık.

(İlk basım: 1976, İstanbul: Koza Yayınları, 137. / 16 bölümden oluşan ve otobiyografik olan roman, Mehmed Kemal'in yaşamından kesitler sunar. Yazarın gazeteciliğe başlaması, dergi çıkarması, yaşanan zorluklar, basın hayatındaki engeller, sanatla ilgili düşünceler başta olmak üzere basın hayatı ile ilgili birçok konu ve isme rastlayacağımız romanda, 1960 dönemi ve siyasî yapısıyla ilgili de bilgi verilir.)

Mehmet Seyda (Çeliker). (1958). *Ne Ekersen*. Ankara: Dost Yayınevi.

(İlk basım: 1958, Ankara: Dost Yayınevi, 239. / 13 bölümden oluşan romanda, 1940'ların sonunda İstanbul'da gazetecilik yapan ve roman da yazan Ali Muhsin'in yaşamı anlatılır. Askerlik dönüşü İstanbul'a giden Muhsin'in bir gazetede çalışmaya başlaması, gazetede ki patronunun Muhsin'i seçimler öncesinde Anadolu'ya yollaması ve Muhsin'in muhabir olarak Anadolu'da gördüklerini gazeteye yazması romana konu olur.)

Mehmet Seyda (Çeliker). (1966). *Cinsel Oyun*. İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi.

(İlk basım: 1966, İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi, 366. / *Bir Gün Büyüyeceksin* ve *Yaş Ağaç* romanlarında yer alan Osman'ın cinsel gelişimi üzerine kurulan roman, cinsellik ekseninde şekillenen yaşıntılardan beslenir.)

¹¹²⁰ Nur Pakdemirli'nin aynı isimli kitabı vardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Pakdemirli, N. (2009). *Yol Ayrımı*. İstanbul: Muştu Yayınları.

Narince, M. (1991). *Hata*. Denizli: Yeni Matbaa.

(İlk basım: 1942, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 146. / Çarpık ilişkilerin anlatıldığı roman, Çile ve Kadir'in hayatlarını konu edinir. Son zamanlarda İstanbul'dan İzmir'e akın akın giden kötü yola düşmüş kadınların neden İzmir'i seçtiği ve bu kadınların kimler tarafından kötü yola düşürüldüğüyle ilgili araştırma yapan Kadir aracılığıyla gençlerin durumu üzerinde durulur.

Oktaç Rifat. (2014). *Bir Kadının Penceresinden*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

(İlk basım: 1976, Ankara: Bilgi Yayınevi, 196. / 1975 Türkiye'sinin İstanbul'unda yaşanan olaylardan kesitlerin verildiği roman, İstanbul'da yaşayan aydınlar etrafında şekillenir. Altı bölümden oluşan romanda; devrimci gazeteci olarak adlandırabileceğimiz Bedri ile eşi Filiz'in ilişkilerinin tükenişi, bu süreçte gelişen Filiz ile Selim'in yasak aşk ilişkisi anlatılır.)

Orhan Kemal. (2005). *Baba Evi*.¹¹²¹ İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

(İlk basım: 1949, Bursa: Güven Basımevi, 104. / Orhan Kemal'in "Küçük Adamın Romanı" başlığı altında yayınladığı roman dizisinin ilki olan ve yirmi beş kısa bölümden oluşan *Baba Evi*, yazarın yaşamından izler taşıması nedeniyle otobiyografik bir romandır. Romanda kendi ailesini ve yaşamını anlatan yazar, çocukluğunun ilk yıllarını geçirdiği Adana'dan, savaş dolayısıyla gitmek zorunda kaldıkları Niğde, Konya ve Beyrut'tan; ailesi, özellikle babası Avukat Abdülkadir Kemâli Bey'den bahseder. Başka bir deyişle romanda, Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen ve Hükümet'e muhalif olan, hem kurduğu partiyle hem de çıkardığı gazeteyle muhalefeti kızdıran Abdülkadir Kemâli Bey ve ailesinin yaşamına yer verilmektedir.)

Ortaç, Y. Z. (1953). *Üç Katlı Ev*. İstanbul: Aydıbir Yayınları.

(İlk basım: 1953, İstanbul: Kenan Basımevi, 123. / Romanda çeşitli nedenlerden dolayı parçalanmış bir ailenin başından geçenler ve yaşadıkları sıkıntılar ele alınır. Marksizm'i savunan Bahaddin'in arkadaşlarıyla birlikte dergi çıkarması ve yazıları sonucunda tutuklanması üzerinde durulan eserde, okuyucu, dönemin basın hayatı hakkında da bilgi edinir.)

Ortaç, Y. Z. (1961). *Göç*. İstanbul: Yeni Matbaa.

(İlk basım: 1943, İstanbul: Cumhuriyet Basımevi, 141. / Dört bölümden oluşan roman, babası vefat ettikten sonra annesi ile hayat mücadelesi veren Nihat Ahmet'in yaşadıklarını konu edinir ve vatan sevgisi etrafında şekillenir. Nihat Ahmet; Ziya Refik ve Rıza Göktekin ile karşılaşmasından sonra bir edebiyat dergisinde yazmaya başlar ve böylelikle roman kişinin edebî hayatı başlamış olur. Roman, edebiyat dergisindeki yazarların ele alınması ve hece vezni hususunda bilgi vermesi açısından da önem taşır.)

Önol, A. (1963). *Dördüncü Kurşun*. İstanbul: Suhulet Matbaası.

(İlk basım: 1963, İstanbul: Sulh Matbaası, 144. / Yedi bölümden oluşan romanda bir gazetede polis muhabiri olarak çalışan Tuğrul Cansu'nun meşhur iş adamı Sabri

¹¹²¹ Kemalettin Tuğcu'nun da aynı isimli romanı vardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Tuğcu, K. (1977). *Baba Evi*. İstanbul: Damla Yayınları.

Sert'in cinayet haberini almasıyla birlikte bu haberin peşine düşmesi ve yaşadıkları anlatılır.)

Örik, N. S. (2013). *Sultan Hamid Düşerken*. İstanbul: Oğlak Yayınları.

(İlk basım: 1947, İstanbul: Kanaat Yayınları, 320. / Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü oluşturan sosyal, toplumsal ve siyasal koşulların anlatıldığı romanda, II. Meşrutiyet'in ilanından Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişine kadarki dönemde yaşananlar ele alınır.

Özakın, A. (2007). *Alnında Mavi Kuşlar*. İstanbul: Yordam Kitap.

(İlk basım: 1978, İstanbul: E Yayınları, 192. / Tarihe kanlı 1 Mayıs olarak geçen 1 Mayıs 1977 İşçi Bayramında Taksim'de yaşanan katliam sonrasında kaleme alınan ve yirmi altı bölümden oluşan romanda, bu olaya tanık olanların yaşamı anlatılmaktadır.)

Özakın, A. (2007). *Genç Kız ve Ölüm*. İstanbul: Yordam Kitap.

(İlk basım: 1980, İstanbul: Yazko Yayınları, 205. / 23 kısa bölümden oluşan roman, yazar Nuray İlkin'in hayatını konu edinir. 1970'li yılların sosyal, toplumsal ve siyasal olayları hakkında da bilgi sahibi olacağımız romanda, Nuray'ın düşüncelerini sorgulaması ve kendini, aynı zamanda toplumu anlamaya çalışması anlatılır.)

Özkırım, Ç. A. (1982). *Düş Erimi*. Ankara: Karacan Yayınları.

(İlk basım: 1982, Ankara: Karacan Yayınları, 302. / Otobiyografik romanda, Gazeteci Selim Kırmılgil'in anılarına yer verilerek 1960'lı yılların Babıâli ortamı anlatılır.)

Özkırım, Ç. A. (1997). *Düş Döngüsü*. İstanbul: Cem Yayınevi.

(İlk basım: 1997, İstanbul: Cem Yayınları, 206. / Otobiyografik roman özelliği taşıyan roman, yazarın 1982 yılında basılan *Düş Erimi* romanının devamı olarak kabul edilir. Romanda sinema yönetmeni olmak uğruna Viyana'ya giden gazeteci ve karikatürist Selim Kırmılgil'in Viyana'da yaşadığı zorluklar anlatılır.)

Pamuk, O. (1999). *Cevdet Bey ve Oğulları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

(İlk basım: 1982, İstanbul: Karacan Yayınları, 587. / Nişantaşı'na yaşayan üç kuşak bir aileyi anlatan roman, Sultan Abdülhamit'in son yıllarından 1970'li yıllara kadar uzanır. Bu yıllar arasındaki olaylar da Cevdet Bey ve oğullarının hikâyesi üzerinden verilir.)

Pamuk, O. (2016). *Kara Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

(İlk basım: 1990, İstanbul: Can Yayınları, 426. / Bir arayışın romanı olarak adlandırılan eser, Galip, eşi Rüya ve Rüya'nın üvey ağabeyi Celal'in hikayeleri üzerine kurulmuştur.)

Solok, C. K. (1976). *Sınıf Arkadaşları*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.

(İlk basım: 1943, İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 397. / Roman, İstanbul'da doğup büyüyen Süleyman'ın ilkokul hayatından üniversite hayatına kadar geçen süreyi anlatılır.)

- Solok, C. K. (2012). *Havada Bulut Yok*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
(İlk basım: 1958, İstanbul: Düşün Yayınevi, 251. / *Sınıf Arkadaşları* romanının devamı olan bu romanda, Edebiyat Fakültesi'ni bitiren Süleyman'ın edebiyat öğretmeni olarak Kayseri'de bir liseye atanmasıyla birlikte burada yaşadıkları üzerinde durulur.)
- Solok, C. K. (2016). *Karıncayı Tanırsınız*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
(İlk basım: 1976, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 293. / *Sınıf Arkadaşları* ve *Havada Bulut Yok* romanlarının devamı olan bu romanda, Kayseri'den tekrar İstanbul'a dönen Süleyman'ın İstanbul'da karşılaştığı zorluklara yer verilir.)
- Şenbalkan, Ş. (1998). *Umut Hiç Bitmiyor*. İstanbul: Yumuşak G Yayınları.
(İlk basım: 1998, İstanbul: Yumuşak G Yayınları, 152. / Roman; gazeteciliğe hevesli Şimal'in bu uğurda yaşadığı sıkıntılar, gazeteci Yaman Akıncı'yla tanışması, Yaman'ın haber yazımı konusunda onu eğitmesi, aşkı uğruna gazetecilikten vazgeçmesi anlatılır.)
- Şeneldir, O. (1996). *Çünkü Onlar Kadın*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
(İlk basım: 1996, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 232. / Romanda; kadın-erkek ilişkileri, kadının hayat ve erkek egemen toplum karşısında yaşadığı sıkıntılar ismi verilmeyen gazeteci kadın karakter aracılığıyla ele alınır.)
- Şengel, P. (2008). *Nihal: Gölgesiz Bir Kadın*. İstanbul: Marka Yayınları.
(İlk basım: 1994, İstanbul: Varlık Yayınları, 239. / Romanda Nihal, Ümit ve Nilgün'ün hayatlarına yer verilerek dönemin siyasî atmosferi ve 1980 öncesinin devrimci hareketleri anlatılır.)
- Tanpınar, A. H. (2016). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
(İlk basım: 1962, İstanbul: Yükselen Matbaası, 371. / Gerçekçi ve sosyal sorunlara değinilen roman, Türk insanının Doğu ve Batı arasında kalışını ele alır.)
- Tanyıldız, Y. S. (2000). *Elveda Ankara*.¹¹²² İstanbul: Gendaş Yayınları.
(İlk basım: 1999, İstanbul: Gendaş Yayınları, 294. / Merkezine basın dünyasını alan roman, romanın merkezî kişisi Yıldız'ın rüyasını konu edinir. Bir tesadüf sonucu tanıştığı Murat'ın ölümü sonucu gazetesinin yönetimini kendisine bırakması, gazeteyi yönetirken verdiği uğraşlar ve yaşadığı sıkıntılar anlatılır.)
- Türkali, V. (2013). *Bir Gün Tek Başına*. İstanbul: Everest Yayınları.
(İlk basım: 1974, İstanbul: Cem Yayınevi, 743. / 27 Mayıs 1960 darbesi öncesinin ele alındığı romanda, Demokrat Parti iktidarının yönetimi sırasında Türkiye'nin geçirdiği zorlu süreç anlatılır. Üç bölümden oluşan roman, öğrenci olaylarına karıştığı için gözaltına alınan ve bu olaydan sonra düşüncelerini açıklayamayan, çekingen bir insan hâline gelen Kenan'ın öyküsünü konu edinir. Bahsi geçen bireysel yaşamı ele alırken de toplumsal ve siyasal yaşamı derinden etkileyen önemli bir olaya, 27 Mayıs İhtilali'ne değinir.)

¹¹²² Sakine Akça'nın da aynı isimli romanı vardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Akça, S. (2005). *Elveda Ankara*. İstanbul: Beyan Yayınları.

Ülken, H. Z. (2012). *Yarım Adam*.¹¹²³ İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
(İlk basım: 1941, İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Basımevi, 365. / Üç bölümden oluşan ve Mütarekenin ilk yıllarını konu edinen romanda, yıllarca Batıda yaşamış ve Batı kültürüyle yetişmiş Mehmet Demir'in hikâyesi anlatılır. Uzun zaman Batıda kaldığı için ülkesini tanımayan Mehmet Demir'in düşünsel portresinin çizildiği romanda, Mehmet Demir'in bahsi geçen dönemde Kurdoğlu Bekir Bey'le gazete kurması ve bu gazetede işçi sorunlarına dair yazılar yazması konu edilir. Bununla birlikte yazar, Mehmet Demir üzerinden Mütareke Dönemi'nin ilk altı ayına hâkim olan karanlığı ve umutsuzluğu, Türk aydınının yalnızlığını verir.)

Yıldız, A. G. (2014). *Aşka Uyanmak*. İstanbul: Timaş Yayınları.
(İlk basım: 1998, İstanbul: Timaş Yayınları, 272. / 16 bölümden oluşan roman, hayatın olumsuzlukları karşısında Faruk'un içinde bulunduğu şartları ele alarak işler. Faruk, roman ve şiirlerini aşkla bağlı olduğu komşuları Leylâ'ya yazar. Ancak düşüncelerindeki değişimden sonra İlahi aşka yönelir ve tasavvufî yazılar yazar. Kısaca romanda Faruk'un bireye duyduğu aşkın İlahi aşka dönüşmesi ve bu dönemde yaşadıkları anlatılır.)

Yorulmaz, E. (1989). *Tayfunlar Estikçe*. Ankara: San Matbaası.
(İlk basım: 1989, Ankara: San Matbaası, 340. / Gazetecilik okulunu bitiren Arda Çaba'nın yaşadığı sıkıntıların anlatıldığı romanda Arda'nın üniversiteyi bitirdikten sonra Antalya'ya memur olarak gitmesi ve buradaki bir gazetede Özgür Amaç adıyla yazılar yazması anlatılır.)

Z. Melek. (1945). *Büyük Macera*. İstanbul: Gün Basımevi.
(İlk basım: 1943, İstanbul: Gün Basımevi, 55. / Romanda *Son Havadis* isimli gazetede tefrika muharriri olarak çalışan Süha'nın, matbaadan arkadaşı Selim Naci ile girdiği bir iddia sonucu macera romanı yazmak için işe koyulması ve başından geçenler anlatılır.)

Z. Melek. (1945). *Vicdanından Af Dile*. İstanbul: İstanbul Maarif Kütüphanesi.
(İlk basım: 1945, İstanbul: İstanbul Maarif Kütüphanesi, 78. / Romanda gazeteci Nuri Hâmit'in, yazdığı siyasî yazılar sebebiyle İstanbul'dan kaçarak Mısır'a gitmesi ve değişen hayatı konu edinir. Yazar, bu romanında yarattığı Muharrir Nuri Hâmit karakteriyle basın hayatını, basına getirilen sansürleri, basının güç odakları tarafından kullanılmasını, basın-iktidar ilişkilerini ve gazetecinin sorunlarını anlatır.)

¹¹²³ Adnan Tahir Tan'ın ve Kâzım Narmanlı'nın da aynı isimli romanları vardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Narmanlı, K. (1998). *Yarım Adam*. İstanbul: Gökhan Ofset. / Tan, A. T. (1946). *Yarım Adam*. İstanbul: Yeni Mecmua Neşriyatı.

İncelenen Diğer Kaynaklar

- Acar, A. (1998). *Türk Medya Sektöründe Yoğunlaşma Hareketleri ve Beklenen Etkiler*. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı.
- Acar, B. (2016). “Medya ve kültür sanat haberciliği”. *Bizim Külliye* (Dosya: Medyadaki Edebiyat), (70), 34-35.
- Açıkgöz, N. (2016). “Edebiyat, köşe yazıları ve gazeteler”. *Bizim Külliye* (Dosya: Medyadaki Edebiyat), (70), 26-28.
- Ağaoğlu, A. (2004). *Damla Damla: Günler*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Akarcalı, S. (1989). “Basının Görevleri ve Basın Özgürlüğü”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 44 (1), 265-187.
- Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Akgün, A. (2000). *Türk Romanında Gazeteci (1870-1980)*. Lefkoşa: (?).
- Akı, N. (1960). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu: İnsan Eser Fikir Üslûp*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Akkıyal, B. (2005). *Adalet Ağaoğlu’nun Dar Zamanlar Üçlemesinde “Kimlik” Sorunsalı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aksoy, M. (1970). “Türkiye’de Düşünce Özgürlüğü”. *Türkiye’de İnsan Hakları Sempozyumu*, Ankara, 125-215.
- Aktaş, Ş. (2003). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş -Anlatma Esasına Bağlı İtibarî Metinlerin İncelenmesi-*. Ankara: Akçağ Kitabevi.
- Aktaş, Ş. (2011). *Edebiyat ve Edebî Metinler Üzerine Yazılar*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Aktaş, Ş. (2015). *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili -Teori ve Uygulama-*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Alangu, T. (1965). *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman 3 (1940-1950)*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Alemdar, K. (1955). *İletişim ve Tarih*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Alemdar, Z. (1990). *Oyunun Kuralı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

- Alican, C. (1974). “Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Gazete ve Halk Eğitimi”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın ve Yayın Yüksekokulu Yıllığı-1973*. Ankara: Sevinç Matbaası, 213-240.
- Alpar, C. (Hazırlayan). (1979). *Kadro Tıpkı Basım I*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları.
- Altın, İ. (2013). “Bab-ı Âli Nallı Mescid”. *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, (6), 132-144.
- Altındal, M. (1991). *Osmanlıda Kadın*. İstanbul: Altın Kitapları Yayınları.
- Altun, F. (Mart 2013). “Türk Tipi Gazetecilikte Edebiyatın Yerine İlişkin Bir Açıklama Denemesi”. *Hece (Dosya: Edebiyat ve Gazete)*, (195), 90-96.
- Alvarez, A. (2007). *İntihar: Kan Dökücü Tanrı*. (Çeviren: Zuhal Çil Sarıkaya). İstanbul: Öteki Yayınları.
- Alver, F. (2007). *Gazeteciliğin Kuramsal Temelleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Alver, F. (2011). *Gazetecilik Bilimi ve Kuramları*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Anar, S. (1996). “Ziya Gökalp (Sosyolojisi)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 14. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 134-137.
- Andaç, F. (2004). *Erhan Bener’in Dünyasına Yolculuk*. İstanbul: Dünya Aktüel.
- Arhan, F., Demirer, T., Hozatlı, U., Orhangazi, Ö. ve Özbudun, S. (1998). *Medya Eleştirisi ya da Hermes’i Sorgulamak*. Ankara: Öteki Yayınları.
- Arslan, N. (2007). *Türk Romanının Oluşumu-Dış Gerçeklik Açısından Bir İnceleme*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Aslan, K. (2002). “Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar”. *Ege Eğitim Dergisi*, 1 (2), 25-33.
- Atabek, G. Ş. (2008). *Türk Romanında Gazeteciler*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kırkinci Yıl Kitaplığı.
- Ataöv, T. (2005). *‘Aydın’ Kime Demeli?*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Avcı, N. (2005). *Düşün Anaforunda Bir Adam: Hilmi Ziya Ülken*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Ayaz, H. (Kış 2009). “Ölmeye Yatmak Romanında Aysel’in Yabancılaşması”. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2 (2), 33-40.

- Aydın, E. (Mayıs-Haziran-Temmuz 2002). “1872-2002 Yılları Arasında Yazılan Türk Romanları Bibliyografyası”. *Hece (Türk Romanı Özel Sayısı)*, (65-66-67), 816-841.
- Ayhan, B. (2009). *Atatürk ve Basın*. Konya: Palet Yayınları.
- Aytaç, G. (1990). *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Aytaç, G. (2005). *Edebiyat ve Medya*. Ankara: Hece Yayınları.
- Ayvazoğlu, B. (1995). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçerken Türk Aydınları”. Sabahattin Şen (Hazırlayan). *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 290-291.
- Aziz, A. (2006). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bağcı, R. (Aralık 2015). “Panorama Romanında Yakup Kadri’nin Sözcüsü-İdeal Kahramanı Halil Ramiz ve Zihniyet Dünyası”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (19), 28-39.
- Bağsız, E. (2015). *Türk Polisiye Edebiyatı Temsilcisi Ümit Deniz’in Polisiye Romanlarında Kurgu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Bakırcıoğlu, N. Z. (2013). *Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Balcı, Y. (2002). *Türk Romanında Aydın Problemi (1908-1950)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Balcı, Y. (Mayıs-Haziran-Temmuz 2002). “Türk Romanında Aydın Sorunu. *Hece (Türk Romanı Özel Sayısı)*, (65-66-67), 286-299.
- Balıkçı, M. (2014). *Haber Söylemi Bağlamında Türk Basınında Toplumsal Olayların Sunumu: Taksim Gezi Parkı Haberlerinin Nitel ve Nicel Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Banar, S. (Ağustos 2006). “Türkiye’de Haber Verme İşlevinin Kişilik Hakları ve Etik Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 125-138.
- Bardakçı, İ. (1977). *Mukayeseli Devlet, Fikir ve Basın Rejimleri*. İstanbul: Özkan Matbaası.
- Barlas, C. (2002). *Bab-ı Ali’den Çiftetelli’ye, Türk Medyasının Kartelleşme Öyküsü*. İstanbul: Birey Yayıncılık.

- Batur, E. (1993). *Modernizmin Serüveni*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Batur, E. (1994). *Alternatif: Aydın*. Ankara: Ark Yayınları.
- Bayraktar, L. (2016). “Medyada kültür, sanat ve felsefe: ‘Düşünce iklimi’ örneği”. *Bizim Külliye (Dosya: Medyadaki Edebiyat)*, (70), 32-33.
- Belge, M. (1975). “Politik Roman Üzerine”. *Birikim dergisi*, (9), 40-47.
- Belge, M. (1983). “Tarihi Gelişme Sürecinde Aydınlar”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi C. 1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 122-129.
- Belge, T. (1996). “Rüyadan Kâbusa, Fantastik Şehir İstanbul”. Nüket Esen (Derleyen). *Kara Kitap Üzerine Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 205-224.
- Bener, E. (Nisan 2000). “Roman Anlayışım ve Romanın Geleceği Üzerine”. *Dil Dergisi (Özel Sayı: 2000 Yılında Türk Öykü ve Romanı Sempozyumu)*, (90), 78-81.
- Bener, Y. (15 Haziran 1995). “Yazarlığının 50. Yılında Erhan Bener”. *Cumhuriyet Kitap*, (278), 4-5.
- Berber, S. (1995). “İntiharın Psikodinamik Kuramı”. *Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji (3P) Dergisi*, (3), 55-58.
- Berberoğlu, G. (1991). *Basın İşletmeciliği*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Berksoy, N. Ç. (2010). “Kemal Tahir Romanında ‘Aydın’ Üzerine Çeşitlemeler”. Fatih Andı ve Ertan Eğribel (Editörler). *Kemal Tahir 100 Yaşında*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 298.
- Beysanoğlu, Ş. (Hazırlayan). (1980). *Ziya Gökalp Makaleler IX Yeni Gün-Yeni Türkiye-Cumhuriyet Gazetelerindeki Yazılar*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bezirci, A. (1984). *Orhan Kemal: Hayatı, Sanat Anlayışı, Hikâyeleri, Oyunları, Röportajları, Anıları*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bezirci, A. (2003). *Orhan Kemal-Yaşamı, Sanatı, Eserleri, Anıları*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet*. (Çeviren: Kader Ay). İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Bilgili, C. (2005). “Medyanın Ekonomisi ve Medya Ürününe Etki Biçimleri”. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Akademik Yayını*, 3 (3), 95-112.

- Bilgin, N. (1995). “Toplumdan Sosyal Sisteme Entelektüeller”. Sabahattin Şen (Hazırlayan). *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 189-204.
- Billar, H. B. (1970). “Father Absence and the Personality Development of the Male Child”. *Developmental Psychology*, 2 (2), 181-201.
- Birinci, A. (1990). *Hürriyet ve İtilâf Fırkası-II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bizim Külliye*. (2016). Dosya: Medyadaki Edebiyat, (70).
- Bolay, S. H. (Şubat 2002). “Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken'den Hatıralar”. *Türk Yurdu*, 22 (174), 20-23.
- Bolay, S. H. (Şubat 2002). “Gülseren Ülker ile Babası Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken Hakkında Bir Söyleşi”. *Türk Yurdu*, 22 (174), 55-59.
- Bozdağ, İ. (1992). *Dünyada ve Türkiye'de Basın İstibdadı*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Bozkurt, H. (2012). *Gelişen Teknoloji ile Değişen Gazetecilik Mesleği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bulaç, A. (1995). *Bir Aydın Sapması*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Buyrukçu, M. (1984). *Arkadaş Anılarında Orhan Kemal*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bülbül, A. R. (2000). *Genel Gazetecilik Bilgileri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bülbül, A. R. (2001). *İletişim ve Etik*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bülbül, A. R. (2001). *Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Büyükerşen, Y. (1983). “Ekonomik Kalkınmada İletişimin Önemi”. *İletişim Olayları ve Türk Basının Sorunları Semineri*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 56-62.
- Cevizci, Ahmet. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Ceylan, İ. G. (2012). *Matbaacılık Sektöründe Kullanılan Ofset Baskı Sisteminde Grafik Tasarımından Kaynaklanan Baskı Hatalarının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Cuşa, H. (2015). *Yusuf Atılgan'ın Aylak Adam Romanına Bahtin'in Diyaloji Kuramı Eksenli Bir Yaklaşım*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Çağan, K. (Editör). (2005). *Entelektüel ve İktidar*. Ankara: Hece Yayınları.

- Çağlak, E. (2013). *Kitle İletişim Araçlarındaki Teknolojik Gelişmelerin Haber Üzerine Etkileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çakır, H. (2007). *Gazeteciliğe Giriş*. Konya: Tablet Yayınları.
- Çaplı, B. (2002). *Medya ve Etik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çekirge, P. (1996). *Niçin İntihar?*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları.
- Çetin, C. (1991). *İşte Babıâli*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Çetin, N. (2008). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Çetişli, İ., Çetin, N., Doğan, A., Gür A., Demir, Ş. ve Karataş, C. (2007). *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çıkla, Selçuk. (2005). *Cumhuriyet Düşüncesinin Kökleşmesinde Yusuf Ziya Ortaç'ın Yapıtlarının Yeri ve Önemi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Çiçek, N. (2012). *Franz Kafka'da Yabancılaşma Problemi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çolak, A. (Mart 2013). "Gazetelerdeki Edebiyatçılar Nereye Gitti?". *Hece (Dosya: Edebiyat ve Gazete)*, (195), 84-89.
- Çoruk, A. Ş. (1995). *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Dağlı, N. (1995). *Gazete Yayımlama Teknikleri*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Davenport, T. H. ve Prusak, L. (2001). *İş Dünyasında Bilgi Yönetimi: Kuruluşlar Elleriindeki Bilgiyi Nasıl Yönetirler*. (Çeviren: Günhan Günay). İstanbul: Rota Yayınları.
- Değirmenci, F. (2011). *Türkiye'de Basın Özgürlüğü ve Demokrasi Söylemi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demir, Vedat. (2007). *Türkiye'de Medya Siyaset İlişkisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Demiralp, O. (Ekim 1978). "Oğuz Atay'ı Değerlendirmek Yolunda". *Oluşum*, (12), 8-12.
- Demirel, A. (1994). *Birinci Mecliste Muhalefet*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Demirkent, N. (1982). *Sayfa Sayfa Gazetecilik*. İstanbul: Dünya Aktüel Yayınları.
- Demirkent, N. (2000). *Medya Medya*. İstanbul: Dünya Yayınları.
- Demirkol, G. (2009). *Türkiye'de Tefrika Polisiye Romanlarda Siyasal Kültür Motiflerinin İrdelenmesi: "Ümit Deniz" Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Denoyer, P. (1954). *Modern Basın*. (Çeviren: Adnan Cemgil). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dıranas, A. M. (20 Aralık 1958). "Aka Gündüz'e Dair". *Cumhuriyet*, 2.
- Dilbaz, N. ve Seber, G. (1993). "Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi". *Kriz*, 1 (3), 134-138.
- Dino, G. (2008). *Türk Romanının Doğuşu*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Dok, B. (2015). *Nietzsche'nin Nihilizmi*. Ankara: Birleşik Yayınları.
- Dowrick, S. (2000). *Sevginin Halleri*. (Çeviren: Gürol Koca). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dölek, S. (1984). *Yergi, Nükte ve Fıkralarıyla Yusuf Ziya Ortaç*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Duran, E. (2011). *Türk Basınında Siyasal Yanlılık: "1 Mayıs 1977 İşçi Bayramı" Örnek Olayı Çerçevesinde Liberal, Milliyetçi Muhafazakâr ve Sol Basını Temsilen Seçilen Gazetelerin Sunumlarının Karşılaştırılmalı İçerik Çözümlemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Durmuş, N. (2013). *Albert Camus'de İnsan ve İnsanın Anlam Arayışı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Ecevit, Y. (1989). *Oğuz Atay'da Aydın Olgusu*. İstanbul: Ara Yayınevi.
- Ecevit, Y. (14 Aralık 1998). "Edebiyatta Yabancılaşma ve Yabancılaştırma". *Virgöl*, (14), 45-47.
- Ecevit, Y. (2005). "Ben Buradayım..." *Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Ecevit, Y. (2006). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ecevit, Y. (2012). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ekşi, A. (1990). *Çocuk, Genç, Ana Babalar*. Ankara: Bilgi Yayınları.

- Encabo, M. N. (1997). “Gazetecilik Etiği ve Demokrasi-Medya Etiği ve Kamusal Alan”. Süleyman İrvan (Derleyen). *Medya, Kültür, Siyaset*. Ankara: Alp Yayınevi, 283-295.
- Enginün, İ., Cunbur, M. ve Özdemir, C. (1983). *Millî Mücadele’de Türk Kadını*. Ankara: Türk Ticaret Bankası Yayınları.
- Enginün, İ. (1991). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları 1*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 109-119.
- Eral, G. (2011). *Franz Kafka’nın ve Yusuf Atılgan’ın Romanlarının Varoluşçuluk Temelinde Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Çanakkale.
- Ercilasun, B. (2013). *Türk Roman ve Hikâyesi Üzerine*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erçin, K. (1944). *Matbaacılık Bilgileri I*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Erdem, H. H. (Şubat 2002). “Hilmi Ziya Ülken’in Kendi Kaleminden Hayatı ve Eserleri”. *Türk Turdu*, 22 (174), 7-12.
- Erdemir, F. (2003). *Türk Basınında Örgütlenme Çabaları: Örnek Olay “Basın Konseyi”*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdoğan, İ. (1997). *İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Erdoğan, T. (2012). *Türk Romanında Mütareke İstanbul’u*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Eren, F. (1986). “Basında Hukukî Sorumluluk”. *Türk Basınının Sorunları Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu, 35-36.
- Erkal, M. (1997). *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları.
- Erkan, M. S. (2009). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Kore Savaşı, Önemi, Öncesi ve Sonrası ile İlgili Değerlendirme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ertekin, B. A. (2006). *Gazetecilik Meslek Etiğinin Kuramsal Açıdan İncelenmesi ve Bir Uygulama Olarak 11 Eylül 2001 Olayının Türkiye ve Kanada Gazetelerindeki Yansıması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Ertuğrul, S. (Bahar-Yaz 2003). “Belated Modernity and Modernity As Belatedness in Tutunamayanlar”. *The South Atlantic Quaterly*, 102 (2/3), 629-645.
- Esen, N. (1993). “Panorama’ya Bir Bakış”. *Türk Dili*, (500), 308-316.

- Esen, N. (1997). *Türk Romanında Aile Kurumu (1870-1970)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.
- Eskin, M. (2012). *İntihar: Açıklama, Değerlendirme, Tedavi ve Önleme*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği Basım Yayın.
- Faik, B. (2003). *Matbuat Basın Derken Medya*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Fedai, C. (Mart 2013). “Bir Gazeteden Fazlasını Beklemek”. *Hece (Dosya: Edebiyat ve Gazete)*, (195), 75-83.
- Fromm, E. (1989). *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum (Yanılsama Zincirlerinin Ötesinde)*. (Çeviren: Necla Arat). İstanbul: Say Yayınları.
- Gazi Mustafa Kemal. (2005). *Nutuk*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Geçtan, E. (1993). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Genç, Y. (2008). *Çalışma Hayatında Kadınların Karşılaştığı Sorunlar ve Hukuki Mücadele Yolları*. İstanbul: Amargi Yayınları.
- Gezgin, H. S. (1999). *Edebî Portreler*. (Hazırlayan: Beşir Ayvazoğlu). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gilbert, S. M. ve Gubar, S. (1980). *The Madwoman in the Attic (The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination)*. United States: Yale University Press.
- Girgin, A. (2001). *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Girgin, A. (2002). *Haber Yazmak*. İstanbul: Der Yayınları.
- Giritli, İ. (1978). *Gazeteciliğin Bazı İlke ve Sorunları*. İstanbul: İstanbul İktisadi Ticarî İlimler Akademisi Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları.
- Göçgün, Ö. (1993). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Y. (2009). *Modern Dünyanın Sorunu: Değerlerin Değersizleşmesi Siyasal Felsefede Nihilizm ve Nietzsche*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gökçe, S. (2007). *Basın İş Sözleşmesine Göre Gazetecilerin Hakları ve Mesleki Sorunları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

- Gökçek, F. (Mart 1997). “Bir İntiharın Hazin Hikâyesi” (Ahmet Mithat Efendi'nin Beşir Fuad adlı kitabı hakkında tanıtma yazısı). *Dergâh*, (85), 7-9.
- Gönenç, A. Y. (2003). “Günümüz Türkiye’inde Kadın Gazeteciler”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (17), 23-24.
- Gören, D. (2008). *Adalet Ağaoğlu’nun Roman ve Tiyatrolarında Kadın ve Kadın Eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Gözcü, A. (2006). *Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Siyasal Söylemleri Işığında İktidar-Muhalefet İlişkileri ve Kamuoyu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Güleç, C.; Köroğlu, E. (Editörler). (1998). *Psikiyatri Temel Kitabı C. 2*. Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Gülendam, R. (2006). *Türk Romanında Kadın Kimliği (1946-1960)*. Konya: Salkımsöğüt Yayınları.
- Gülendam, R. (2015). *Türkiye’de Kadın Olmak-Cumhuriyet Devri Türk Romanında Kadın Kimliği (1960-1980)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Güllülü, S. (1996). *Sanat ve Toplum*. Erzurum: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Gümüş, S. (2000). *Yazının ve Tarihin Bilinci*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güngör, E. (Şubat 2002). “Hilmi Ziya Ülken İçin”. *Türk Yurdu*, 22 (174), 5-7.
- Güngör, E. (2007). *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, İ. H. (1983). *Temel Tasar (Basic Design)*. İstanbul: Afa Matbaacılık.
- Günkör, M. (2013). *Fyodor Mihayloviç Dostoyevski’nin Roman Kahramanlarında Nihilizm*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürbilek, N. (2005). *Yer Değiştiren Gölge*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürcan, H. İ. ve Yüksel, E. (2005). *Haber Toplama ve Yazma*. Konya: Tablet Kitabevi.
- Gürkan, N. (1998). *Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Güz, N. (1993). *Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Hacışabanoğlu, M. S. (1996). *1983-1993 Arasında Medya-Politika İlişkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hançerlioğlu, O. (1967). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hansoy, P. (2012). *Bir Yaratıcı Sektör Olarak Babıâli Basın Yayın Kümesinin Desantralizasyonu ve Sonuçları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Hece. (Mart 2013). Dosya: Edebiyat ve Gazete, (195), 70-146.
- Hızlan, D. (Mart 2013). “Gazete ve Edebiyat”. *Hece (Dosya: Edebiyat ve Gazete)*, (195), 97-99.
- Hikmet, N. (1975). *Kemal Tahir’e Mahpushaneden Mektuplar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İlgar, İ. (Hazırlayan). (1973). *Garp Cephesi Kurmay Başkanı Asım Gündüz Hatıralarım*. İstanbul: Kervan Yayınları.
- İrzık, S. (2003). “Ölmeye Yatmak, Anlatı ve Otorite”. Nüket Esen, Erol Köroğlu (Editörler). *Hayata Bakan Edebiyat-Adalet Ağaoğlu’nun Yapıtlarına Eleştirel Yaklaşımlar*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 46-55.
- İçel, K. (1977). *Kitle Haberleşme Hukuku*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.
- İçel, K. (1986). “Günümüzde Basının Kamusal Görevleri”. *Genç Gazeteciler Eğitim Semineri*, İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 18.
- İldoğan, M. (2012). *Ayhan Hünelp’in Hayatı, Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- İlhan, A. (2000). *Gerçekçilik Savaşı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İlhan, A. (2002). *Hangi Edebiyat*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2004). *Aydınlar Savaşı*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2004). *Açtırma Kutuyu!.. Röportajlar 1 (1946-1983)*. (Derleyen: Belgin Sarmaşık). Ankara: Bilgi Yayınevi.

- İlhan, D. C. (2016). *Hilmi Ziya Ülken'in Düşünce Dünyasında Bir Tezli Roman Olarak İnsan Meddücezri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İnan, A. (1983). "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti". *VIII. Türk Tarih Kongresi III. Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993-2000.
- İnce, Ö. (2004). *Yazmasam Olmazdı*. İstanbul: Doğan Kitap.
- İnuğur, M. N. (2005). *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- İspirli, M. (2000). *Medya Gerçeği ve Haberciler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Jusdanis, G. (2015). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi*. (Çeviri: Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kabacalı, A. (1985). "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Sansür". *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi C. 3*. İstanbul: İletişim Yayınları, 607-616.
- Kabacalı, A. (1990). *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Kabacalı, A. (1994). *Türk Basınında Demokrasi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane Basımevi.
- Kabaklı, A. (1997). *Türk Edebiyatı II*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kabaklı, A. (2002). *Türk Edebiyatı V*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kadri, H. K. (2011). *Balkanlardan Hicaza İmparatorluğun Tasfiyesi-10 Temmuz İnkılâbı ve Netayici*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Kahraman, H. B. (Ağustos 1978). "Roman Dedik (Attila İlhan ile Konuşma)". *Varlık*, (851), 24-26.
- Kahriman, G. (2013). *Yazılı ve Görsel Basında Çocuk Haberlerinin Seçiminde Eşik Bekçilerinin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaplan, L. (1996). "Millî Mücadele Dönemi Kadın Cemiyetleri". *Kastamonu'da İlk Kadın Mitingi'nin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 69-72.
- Kaplan, M. (2005). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3-Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Karal, E. Z. (2011). *Atatürk'ten Düşünceler*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş.
- Karabulut, Ö. (Haziran 1998). "Erhan Bener ile Söyleşi". *Düşler-Öyküler*, (7), 3-33.
- Karabulut, M. (2009). " 'Esir Şehrin İnsanları' Romanı Üzerine Bir İnceleme". *Erdem dergisi*, (54), 127-135.
- Karaçoban, T. (2012). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Panorama Eserinde Siyasi ve Sosyal Eleştiriler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Karakoyunlu, Y. (1995). "Aydın Geleceğimizin Oluşumu ve Cumhuriyet Aydınları". Sabahattin Şen (Hazırlayan). *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 103-122.
- Kargın, E. (2011). *1990 Sonrası Türkiye Siyasal Gündemine Etki Eden Medyatik Propaganda Unsurları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karpat, K. (1971). *Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Karpat, K. (2016). *Kısa Türkiye Tarihi (1800-2012)*. İstanbul: Timaş Yayınevi.
- Kaya, A. R. (1985). *Kitle İletişim Sistemleri*. Ankara: Teori Yayınları.
- Kaya, A. R. (1999). "Medya, Toplum, Siyaset". Korkmaz Alemdar (Editör). *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Kaya, E. Ü. (2006). *Basın Etiği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaygana, M. (2008). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1919-1944 Yılları Arasındaki Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatım*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kemal Tahir. (1989). *Notlar 1: Sanat-Edebiyat 1*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kemal Tahir. (1990). *Notlar 5: 1950 Öncesi Şiirleri ve Ziya İlhan'a Mektuplar*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kemal Tahir. (1991). *Notlar 6: 1950 Öncesi Cezaevi Notları*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Keyder, Çağlar. (29 Ocak 1984). "Biz Niçin Onlar Gibi Olamıyoruz?". *Milliyet*, 9.

- Kızılcelik, S.; Erjem, Y. (1992). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*. Konya: Göksu Matbaası.
- Koçak, S. (2016). "Sosyal medyada edebiyatın halleri". *Bizim Külliye (Dosya: Medyadaki Edebiyat)*, (70), 70-72.
- Koçu, R. E. (1960). *İstanbul Ansiklopedisi C. 4*. İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi Neşriyat.
- Koçu, R. E. (1965). *İstanbul Ansiklopedisi C. 8*. İstanbul: Koçu Yayınları.
- Koçu, R. E. (1971). *İstanbul Ansiklopedisi C. 7*. İstanbul: Ercan Matbaası.
- Kolcu, A. İ. (2013). *Türk Romanı El Kitabı*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Koloğlu, O. (1998). *Bir Zamanlar Bâbîâlî*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Kolcu, A. İ. (2003). *Yusuf Atılgan'ın Roman Dünyası*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Kongar, E. (2007). *Demokrasimizle Yüzleşmek*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Korap, A. R. (1979). "Düşünen Adam". *Sosyoloji Konferansları dergisi*, (17), 15-20.
- Korkmaz, F. (2005). *Tarihsel Süreçte Türkiye'de Basın zgrlğ*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Köknel, . (1992). *Depresyon-Ruhsal knt*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları.
- Köknel, . (1995). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları.
- Köprülü, F. (2007). *Bugünkü Edebiyat*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, F. (2011). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kurtoğlu, M. (2016). "Medyadaki edebiyat". *Bizim Külliye (Dosya: Medyadaki Edebiyat)*, (70), 42-45.
- Kuzucu, K. (2000). *Bâbîâlî Yangınları ve Sosyo-Ekonomik Etkileri (1808-1911)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Küng, H. (1980). *Does God Exist? (An Answer for Today)*. London: St James's Place.

- Mardin, Ş. (1992). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2003). *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çeviren: Osman Akınhay, Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mazıcı, N. (1996). “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”. *Ankara Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, (8), 131-154.
- Mengüşoğlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Meram, A. K. (1970). *Siyah Kaplı Defter*. İstanbul: Dilek Matbaası.
- Meriç, C. (1983). “Batıda ve Bizde Aydınlanma Serüveni”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi C. 1*. İstanbul: İletişim Yayınları, 130-137.
- Meriç, C. (2004). *Umrandan Uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2005). *Bu Ülke*. (Hazırlayan: Mahmut Ali Meriç). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2010). *Kırk Ambar (Cilt 1 • Rümuz-ül Edeb)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (1997). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2004). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 (Ahmet Mithat’tan Ahmet Hamdi Tanpınar’a)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2007). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mutafoğlu, İ. C. (2013). *Matbaalar ve Reklam Ajansları Arasındaki Teknik Problemlerin Tespiti ve Çözüm Önerileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Mutlu, E. (1995). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Ark Yayınevi.
- Muzaffer, G. (1970). *Sedat Simavi-Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Apa Ofset Basımevi.
- Naci, F. (1995). “Münevver’den Entel’e”. Sabahattin Şen (Hazırlayan). *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 181-187.
- Naci, F. (2007). *Yüz Yılın 100 Türk Romanı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Narlı, M. (2012). *Roman Ne Anlatır*. Akçağ Yayınları: Ankara.

- Nebiler, H. (1995). *Medyanın Ekonomi Politikası*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Necatigil, B. (1971). *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Nietzsche, F. (2010). *Güç İstenci*. İstanbul: Say Yayınları.
- Odağ, C. (1995). *İntihar (Özkıyım): Tanımı-Kuram-Sağaltım*. İzmir: İzmir Psikiyatri Derneği Yayınları.
- Oğuz, B. (2009). *Oğuz Atay'da Yazarlık Kurumunun İflası ve Edebi İntihar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Oğuzhan, E. (2011). *Sedat Simavi'nin Türk Basın ve Basım Faaliyetleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Oktay, A. (1995). "Türk Edebiyatında Aydın". Sabahattin Şen (Hazırlayan). *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 265-287.
- Olgun, K. (2008). *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Orhanoğlu, H. (2014). *Türk Romanında Değişme Ritüelleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Oskay, Ü. (1994). *İletişimin ABC'si*. İstanbul: Simavi Yayınları.
- Öcal, O. (Güz 2011). "Disharmonik Bir Varlık Olarak İnsan ve Sabahattin Ali'nin İçimizdeki Şeytan Romanı. *TÜBAR*, (XXX), 253-268.
- Öğütçü, I. (2009). *Orhan Kemal'in Babası Abdülkadir Kemali Bey'in Anıları*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Öke, M. K. (1994). *Gazeteci*. Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları.
- Önal, M. (2008). *Yeni Türk Edebiyatı En Uzun Asrın Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım (Birinci Kitap)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Önal, M. (2008). *Yusuf Ziya Ortaç: Hayatı, Sanatı, Eserleri*. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Önertoy, O. (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örik, N. S. (1933). *Roman ve Hikâye Hakkında Bir Kalem Denemesi*. İstanbul: Varlık Neşriyat.

- Özcan, U. ve Eğribel, E. (2003). *Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına (Sosyoloji Yıllığı Kitap 10)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Araştırma Merkezi.
- Özçelik, M. (2016). "Sosyal medyada edebî şahsiyetler: Yunus Emre örneği". *Bizim Külliye (Dosya: Medyadaki Edebiyat)*, (70), 36-38.
- Özdemir, M. (2009). *1980 Sonrası Türk Toplumunun Yazılı Basın Yoluyla Siyasî Yaşama Dair Bilgilendirilme Süreci*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdenören, R. (Mart 2013). "Gazete, Yazar ve Gazeteci Yazar". *Hece (Dosya: Edebiyat ve Gazete)*, (195), 70-74.
- Özgen, M. (2000). *Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Özher, S. (2008). *Romancı Kimliğiyle Attila İlhan*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Özher, S. (2009). *Romancı Yönüyle Attilâ İlhan*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özkan, I. (1989). *Basın ve Basın İşletmeciliği*. İzmir: Bilgehan Basımevi.
- Özkaya, Y. (1989). *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Özkaya, Y. (2001). *Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın*. Ankara: Cumhuriyet Yayınları.
- Özkırımlı, A. (1995). "Değer Bunalımı ve Kimliksizleşme". Sabahattin Şen (Hazırlayan). *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 19-22.
- Özkul, O. (Kış 1998). "Modernleşme ile İnsanileşme İlişkisi/İlişkisizliği". *Köprü*, (61), 54-55.
- Özsoy, O. (1988). *Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Papenheimer, F. (2002). *Modern İnsanın Yabancılaşması*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Parer, Ö. (1994). *Ivan Sergeyeviç Turgenyev'in "Rudin", "Soylu Yuvası" ve "Babalar ve Oğullar" Adlı Romanlarındaki Karakterlerin Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Parla, J. (2009). *Don Kişot'tan Bugüne Roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, T. (1991). *Türkiye'de Anayasalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Perin, C. (1974). *Düşünce ve Basın Özgürlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Perin, C. (1975). *Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Polat, N. H. (2005). *Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Polat, N. H. (2012). *Tanzimat Sonrası Türk Kültür Hayatından Yansımalar*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Portelli, H. (1982). *Gramsci ve Tarihsel Blok*. (Çeviren: Kenan Somer). Ankara: Savaş Yayınları.
- Rigel, N. (1993). *Kâğıt Kaplanlar*. İstanbul: Der Yayınları.
- Roman Kahramanları*. (Temmuz/Eylül 2012). Dosya: Şair Roman Kahramanları, (11).
- Roman Kahramanları*. (Ocak/Mart 2015). Dosya: Gazeteci Roman Kahramanları, (21).
- Safa, P. (1999). *Osmanlıca Türkçe Uydurmaca*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Safa, P. (Kış 2014). “Nihilizm Devrinde miyiz?”. *Cogito: Üç Aylık Düşünce Dergisi*, Dosya: Nietzsche: Kayıp Bir Kıta, (25), 284.
- Sağlam, N. (2010). *Masaüstü Yayıncılığın Temel İlkelerinin Basılı Ürünün Kalitesi Açısından Uygulamalı İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Saia, E. (2016). *Orhan Pamuk’un Romanlarında Batı İmgesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Sanay, E. (1986). *Hilmi Ziya Ülken*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Sanay, E. (1988). *Hilmi Ziya Ülken: Psikolojisi, Sosyolojisi, Felsefesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu.
- Sartre, J. P. (2010). *Aydınlar Üzerine*. İstanbul: Can Yayınları.
- Sartre, J. P. (2016). *Varoluşçuluk*. (Çeviren: Asım Bezirci). İstanbul: Say Yayınları.
- Sencer, M. ve Irmak, Y. (1978). *Tophum Bilimlerinde Yöntem*. İstanbul: Say Yayınları.
- Serdar, A. (2007). *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Ahlak Sorunsalı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Serhan, F. İ. (1979). *Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar*. İstanbul: Sander Yayınları.
- Sertelin, Ç. (2003). *Ebeveyn Tutumlarının Sosyo-Kültürel Yapı ve Aile Fonksiyonları ile İlişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Serter, N. (1997). *21. Yüzyıla Doğru İnsan Merkezli Eğitim*. İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Sevinç, C. (Kış 2009). “Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk Romanında Millî Mücadele”. *Turkish Studies (International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, 4 /1-II, 2011-2040.
- Sezer, D. (1972). *Kamuoyu ve Dış Politika*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Söker, G. E. (2002). *Attilâ İlhan'da Kültür Sorunsalı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Subaşı, M. İ. (2016). “Medya edebiyatın tuzağıdır”. *Bizim Külliye (Dosya: Medyadaki Edebiyat)*, (70), 39-41.
- Suğur, S. (2006). “Toplumsal Cinsiyet”. Gürsel Yaktıl Oğuz (Editör). *Toplumsal Yaşamda Kadın*. İstanbul: Nadir Kitap, 8.
- Süha, A. (Nisan 1956). “Babıâli'nin Tarihçesi ve Sekiz Yangını”. *Resimli Tarih Mecmuası*, (76), 223-225.
- Swain, D. (2013). *Yabancılaşma: Marx'ın Teorisine Bir Giriş*. (Çeviren: Hande T. Urbalı). İstanbul: Durak İstanbul Yayınları.
- Şahin, E. (2009). *Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Şapolyo, E. B. (1971). *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın*. Ankara: Güven Matbaası.
- Şen, C. (2010). *Türk Romanında Felsefî Açılımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şenol, D. (2009). *Adalet Ağaoğlu'nun Dar Zamanlar'ında Yabancılaşan Birey*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şensoy, D. (2011). *İlahi Komedya İle Erdâvîrâfnâme'nin Karşılaştırması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şenyapılı, Ö. (1981). *Toplum ve İletişim*. Ankara: Çağ Matbaası.

- Tanar, M. (Ekim-Kasım-Aralık 2013). “Kültür-Medeniyet İkilemi Üzerinden Halide Edip’in Düşüncesinde Muhafazakârlık”. *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl: 10, (38), 161-180.
- Tanör, B. (2002). *Türkiye’de Kongre İktidarları (1918-1920)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2001). *19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Teber, S. (2001). *İnsanın Hiçleşme Serüvenine Giriş*. İstanbul: Papirüs Yayınları.
- Tekin, M. (2002). *Roman Sanatı I (Romanın Unsurları)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tepebaşı, F. (2012). *Roman İncelemesine Giriş*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Tevetoğlu, F. (1991). *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tezcan, M. (1991). *Gençlik Sosyolojisi Yazıları*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Tılıç, L. D. (1998). *Utaniyorum ama Gazeteciyim*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Tokgöz, O. (1981). *Temel Gazetecilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Tokgöz, Oya. (2000). *Temel Gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tokmak, M. (2007). *Basın- İktidar İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti ve Ankara Radyosu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Tokmakçioğlu, E. (2011). *Türk Basın Tarihi*. Ankara: İsim Yayınları.
- Tolan, B. (1983). *Toplum Bilimlerine Giriş*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Topaloğlu, Y. (1999). *Adalet Ağaoğlu’nun İlk Romanları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Topçu, N. (2006). *Mehmet Âkif*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topuz, H. (1973). *100 Soruda Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Topuz, Hıfzı. (2003). *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Toruk, İ. (2008). *Gutenberg'den Dijital Çağa Gazetecilik*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Tosun, G. (Haziran 1994). "Kamuoyunun Oluşumunda Kitle İletişiminin Rolü ve Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Basının Etkisi". *Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 177-179.
- Tunalı, A. Y. (2016). "Medya sanatın düşmanı". *Bizim Külliye* (Dosya: Medyadaki Edebiyat), (70), 29-31.
- Tuncer, O. (1974). "Çocuk Davranış Bozukluklarının Çeşitleri ve Etiyoloji". *X. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongre Kitabı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 139-154.
- Tuncer, O. (1976). "Erken Yaşam Dönemlerinde Anne-Babadan Ayrılma (Seperation) ve Duygusal Yoksulluk (Affective Deprivation) Deneyimlerinin Bireysel Psikolojik Gelişime Etkileri". *Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi dergisi*, 15 (2), 1-40.
- Tuncer, O. (1976). "Ruhsal Bozukluklar ve Aile". *Neşter Mecmuası*, 51 (9), 8-10.
- Turan, A. S. (2013). "Kurmaca Bir Dünyanın Postmodern Romanı 'Tehlikeli Oyunlar ve Romandaki İntihar Olgusu". Harun Ceylan (Editör). *Onlar Ölümü Seçti-Türk Romanında İntihar Olgusu Üzerine Örnek İncelemeler*. Ankara: Sonçağ Yayınları, 27-53.
- Turhan, M. (1967). *Garplılaşmanın Neresindeyiz?*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Tüfekçioğlu, H. (1988). *Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basını*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkeş, A. Ö. "İçinden Gazeteci Geçen Romanlar". (Yayımlanmamış Yazı).
- Uçar, Y. (2011). *Basın Ahlâkı Açısından Haberde Nesnellik Olgusu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Uğur, V. (2013). *1980 Sonrası Türkiye'de Popüler Roman*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Urgan, M. (1998). *Bir Dinozorun Anıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Usluata, A. (1995). *İletişim*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uyar, H. (1998). *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Uyguç, Ü. ve Genç, A. (1998). *Radyo Televizyon Haberciliği*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.

- Uygun, H. ve Özer, E. (1999). “Hilmi Ziya Ülken”. Emre Kongar (Editör). *Türk Toplumbilimcileri 1*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 147-161.
- Ülgener, S. (2006). *Zihniyet, Aydınlar ve İzm’ler*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1994). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: İlken Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2004). “Roman”. Ufuk Özcan ve Ertan Eğribel (Hazırlayanlar). *Baykan Sezer’e Armağan*. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 49-76.
- Ülken, H. Z. (2008). *Millet ve Tarih Şuuru: Seçme Eserleri 2*. (Editör: Emre Yalçın). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ümit, A. ve Ögütçü, I. (2012). *Orhan Kemal*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Vardal, Z. B. (2014). *Türkiye’de Basın Özgürlüğü ve 2003 Yılı Sonrası Uygulamalar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Varlık. (Aralık 1994). Dosya: Gerçeküstücülük 70 Yaşında-Dar Zamanlardan Geniş Zamanlara Adalet Ağaoğlu, 61 (1047).
- Volant, E. (2005). *İntiharlar Sözlüğü*. (Çeviren: Turhan Ilgaz). İstanbul: Sel Yayınları.
- Vural, A. M. (1997). *Bir İletişim Kurumu Olarak Yerel Basının Kamuoyu Oluşumu Sürecindeki İşlevi ve Yerel Basın-Kamuoyu İlişkileri Eskişehir Basını Örneğinde Bir Uygulama*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Vural, M. (2009). *Hilmi Ziya Ülken’in Varlık Felsefesi*. Ankara: Beyaz Kule Yayınları.
- Yalçın, A. (2002). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yalçın, H. (2008). *Harp Ceridesi (I. Dünya Savaşı’nda Kafkas Cephesi)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Yavuz, H. (Ekim 1972). “Attilâ İlhan’la”. *Varlık*, (781), 10.
- Yavuz, H. (30 Kasım 1973). “Ölmeye Yatmak”. *Milliyet Sanat*, (56), 14.
- Yavuz, H. (1998). *Osmanlılık, Kültür, Kimlik*. İstanbul: Boyut Yayınları.

- Yazbahar, Z. (2011). *Afet Ilgaz'ın Romancılığı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yeşilyurt, E. (2002). *Yusuf Ziya Ortaç: Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Yeryüzü Yayınevi.
- Yetkin, Ç. (2008). *Türk Edebiyatında Batılılaşma ve Kimlik Sorunu-13 Yazar 13 Portre*. İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Yetkiner, A. (1969). *Konuşan Kalemler*. İstanbul: Saygı Yayınları.
- Yıldız, Y. (1995). “Türk Aydını ve İktidar Sorunu”. Sabahattin Şen (Hazırlayan). *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 355-378.
- Yılmaz, A. (2013). “ ‘İntihar Kavramı Üzerine Düşünceler’ ”. Harun Ceylan (Editör). *Onlar Ölümü Seçti-Türk Romanında İntihar Olgusu Üzerine Örnek İncelemeler*. Ankara: Sonçağ Yayınları, 9-26.
- Yılmaz, E. (1978). *Matbaa Sanayinde İş Sağlığı (Hijyeni) Sorunları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Yiğenoğlu, Ç. (1996). *Metelikten Medyaya*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Yücesoy, E. Ü. (2011). *İstanbul'da Medya, Coğrafi Dağılım ve Üretim*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yüksel, A. H. (1994). *İkna Edici İletişim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yüksel, E. (1996). *Türk Basınının Gelişiminde Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını: Kavram ve Kapsam Açısından Uygulamalı Bir Çalışma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Yüksel, T. (Editör). (1992). *Yusuf Atılgan'a Armağan*. İstanbul: İletişim Yayınları.

İnternet Kaynakları

- Gazetecilik-Gazeteciliğin Temel Kavramları. (2007). *Millî Eğitim Bakanlığı MEGEP (Meslekî Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi)*. Web: http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/gazetecilik/moduller/gazeteciligin_temel_kavramlari.pdf adresinden 20 Şubat 2015'te alınmıştır.
- İşli, N. (2006). “Bab-ı Ali'de Yayınevleri”. *Etkinlikler-42 (Kütüphane Haftası Etkinlikleri)*. Web: http://www.obarsiv.com/nedret_isli.html 27 Ağustos 2015'te alınmıştır.

Karayaman, M. (Eylül-Aralık 2010). “İsmet İnönü’nün Uşak’ta Taşlanması Olayının Sebep ve Sonuçları”. *Tarih Okulu*, S. VIII, 19-49. Web: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/usakjhs/article/viewFile/5000039745/5000038629> adresinden 20 Haziran 2015’te alınmıştır.

Korkmaz, F. (Summer, 2011). “Bir Gazetecinin Romanı: Esrâr-ı Cinâyât”. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/3, 1050. Web: http://turkishstudies.net/Makaleler/1017431291_64_ferhat_korkmaz.pdf adresinden 20 Haziran 2013’te alınmıştır.

<http://www.kultur.gov.tr/TR,25424/basin.html> 4 Ekim 2012’de alınmıştır.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.53aac6b3780dc4.66880309 4 Ekim 2012’de alınmıştır.

<http://www.ataturkinkilaplari.com/ao/23/ataturkun-basin-ile-ilgili-sozleri-.html> 4 Ekim 2012’de alınmıştır.

<http://www.atam.gov.tr/duyurular/basin> 20 Haziran 2013’te alınmıştır.

<http://www.ilimdunyasi.com/y-guzel-sozler/yazmak/?imode> 4 Ekim 2014’te alınmıştır.

<http://www.kulturturizm.gov.tr/EN,38384/Mehmed-kemal-kursunluoglu.html> 4 Ekim 2014’te alınmıştır.

<http://www.ataturkilkeveinkilaplari.com/ataturkun-soyledigi-sozler/ataturkun-basin-ile-ilgili-sozleri.html> 4 Ekim 2014’te alınmıştır.

<http://www.ataturkilkeveinkilaplari.com/ataturkun-soyledigi-sozler/ataturkun-basin-ile-ilgili-sozleri.html> 4 Ekim 2014’te alınmıştır.

http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Ofsette%C3%87ok%20Renkli%20Bask%C4%B1%201.pdf 20 Şubat 2015’te alınmıştır.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5511c35178cbe1.09923765 20 Şubat 2015’te alınmıştır.

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/kulturmedyadagitimapp/medya.zul> 20 Mayıs 2015’te alınmıştır.

<http://www.tgc.org.tr/ybs/17-26.htm> 20 Mayıs 2015’te alınmıştır.

<http://www.wsj.com.tr/articles/SB10001424052970204275904580127622065638794> 20 Mayıs 2015’te alınmıştır.

<http://www.t2174a.com/?p=6631> 1 Ekim 2015’te alınmıştır.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18619> 20 Mayıs 2015'te alınmıştır.

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iuifd/article/viewFile/1019014493/1019013707> 20 Haziran 2015'te alınmıştır.

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.55e5940f6aab98.15062583 1 Eylül 2015'te alınmıştır.

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.55e5945d6dd9d4.17839262 1 Eylül 2015'te alınmıştır.

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.55e87c0b444f81.24251524 1 Eylül 2015'te alınmıştır.

<http://www.temelaksoy.com/hiyerarsi-sart-mi/> 1 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.jurnal.net/arastirma/2008/11/18/ideolojik-duzen-1984-ve-medya.htm> 1 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

<http://medyaistasyonu.blogspot.com/2015/01/gazete-ckarmak-isteyenlerin-dikkat.html> 5 Kasım 2015'te alınmıştır.

<http://www.osmanli700.gen.tr/album/gra12.html> 12 Kasım 2015'te alınmıştır.

<http://www.ata.tsk.tr/content/media/01/makaleler/19.pdf> 14 Kasım 2015'te alınmıştır.

<http://www.aksitarih.com/yol-ayrimi.html> adresinden 27 Şubat 2016'da alınmıştır.

<http://www.teknikeretiket.com/> 27 Haziran 2016'da alınmıştır.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sedat_Simavi 1 Ocak 2017'de alınmıştır.

<http://gmk.org.tr/news/turkiyeden/babialinin-ressamlari-zanaattan-tasarima-gecisin-aktorleri> 4 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

<http://www.derszamani.net/matbaanın-kullanilmaya-baslamasinin-halk-uzerindeki-etkileri-neler-olabilir-2.html> 1 Şubat 2017'de alınmıştır.

<http://turkcetarih.com/hakimiyet-i-millie-gazetesinde-buyuk-taarruz/> 1 Şubat 2017 tarihinde alınmıştır.

<http://belgelerlegercektarih.com/tag/ataturk-milletvekili-karikatur/> 1 Şubat 2017 tarihinde alınmıştır.

<http://blog.milliyet.com.tr/bir-zamanlar-bab-i--ali/Blog/?BlogNo=448623> 2 Şubat 2017'de alınmıştır.

<http://www.gencgrafiker.com/matbaacilik-konusunda-genel-bilgiler-matbaa-nedir/> 2 Şubat 2017'de alınmıştır.

<http://germanculture.com.ua/day/october-28-in-german-history/> 2 Şubat 2017'de alınmıştır.

<https://www.frmtr.com/tarih/6290291-izmirliiler-halk-firkasi-binasini-nicin-tasladi.html> 4 Şubat 2017'de alınmıştır.

<http://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/646/Mehmet-Asim-Us.asp> 5 Şubat 2017'de alınmıştır.

<http://www.ansiklopedi.biz/biyografi/mehmet-asim-us-kimdir> 5 Şubat 2017'de alınmıştır.

<http://www.biyografya.com/biyografi/16925> 5 Şubat 2017'de alınmıştır.

EKLER

EK 1. İncelenen romanların ilk yayımlandıkları yıla göre listesi

	YAYI N YILI	YAZAR ADI	ROMAN ADI
1.	1940	Esat Mahmut Karakurt	<i>Aldatacağım</i>
2.	1941	Hilmi Ziya Ülken	<i>Yarım Adam</i>
3.	1942	Mustafa Narince	<i>Hata</i>
4.	1942	Naci Sadullah Daniş (Sander)	<i>Günah Gönüllüleri</i>
5.	1943	Cevdet Kudret Solok	<i>Sınıf Arkadaşları</i>
6.	1943	Yusuf Ziya Ortaç	<i>Göç</i>
7.	1943	Z. Melek	<i>Büyük Macera</i>
8.	1944	Reşat Nuri Güntekin	<i>Değirmen</i>
9.	1945	Z. Melek	<i>Vicdanından Af Dile</i>
10.	1947	Nahid Sırrı Örik	<i>Sultan Hamid Düşerken</i>
11.	1948	Muvaffak İhsan Garan	<i>Elbet Sabah Olacaktır</i>
12.	1949	Hüseyin Rahmi Gürpınar	<i>Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?</i>
13.	1949	Orhan Kemal (Mehmet Raşit Öğütçü)	<i>Baba Evi</i>
14.	1949	Reşat Enis Aygen	<i>Ağlama Duvarı</i>
15.	1953	Ayhan Hünel	<i>Küçük İstasyonlar</i>
16.	1953	Sait Faik Abasıyanık	<i>Kayıp Aranıyor</i>
17.	1953	Yakup Kadri Karaosmanoğlu	<i>Panorama</i>
18.	1953	Yusuf Ziya Ortaç	<i>Üç Katlı Ev</i>
19.	1954	Aka Gündüz	<i>Bir Kızın Masalı</i>
20.	1954	Refik Erduran	<i>Yağmur Duası</i>
21.	1955	Aziz Nesin	<i>Kadın Olan Erkeğin Hatıraları</i>
22.	1956	Kemal Tahir (Demir)	<i>Esir Şehrin İnsanları</i>
23.	1957	Aziz Nesin	<i>Erkek Sabahat-Erkek Olan Kadının Hatıraları</i>
24.	1957	Aziz Nesin	<i>Gol Kralı</i>
25.	1957	Ümit Deniz	<i>Ölüm Perdesi</i>
26.	1958	Cevdet Kudret Solok	<i>Havada Bulut Yok</i>
27.	1958	Mehmet Seyda (Çeliker)	<i>Ne Ekersen</i>
28.	1959	Aziz Nesin	<i>Saçkıran</i>
29.	1959	İlhan Engin	<i>İstanbul'da Aşk Başkadır</i>

EK 1. (devam) İncelenen romanların ilk yayımlandıkları yıla göre listesi

30.	1959	Ümit Deniz	<i>Yalvarırım Yetişin</i>
31.	1960	Meliha İksel	<i>Deli Kız</i>
32.	1960	Şaban Erik	<i>Çırpınmalar</i>
33.	1960	Ümit Deniz	<i>Sessiz Harp</i>
34.	1961	Ümit Deniz	<i>Yakut Gözlü Kedi</i>
35.	1962	Ahmet Hamdi Tanpınar	<i>Saatleri Ayarlama Enstitüsü</i>
36.	1962	Ayhan Hünalp	<i>Vapur Düdüklere</i>
37.	1962	Kemal Tahir (Demir)	<i>Kelleci Memet</i>
38.	1962	Ümit Deniz	<i>Kanlı Kolyeler</i>
39.	1963	Attilâ İlhan	<i>Kurtlar Sofrası</i>
40.	1963	Aydoğan Önel	<i>Dördüncü Kurşun</i>
41.	1963	Halide Edip Adivar	<i>Hayat Parçaları</i>
42.	1963	Ümit Deniz	<i>Azrail'in Habercisi</i>
43.	1964	Ümit Deniz	<i>Gece Gelen Ölü</i>
44.	1965	Celâlettin Çetin	<i>Saat Altıda Gel</i>
45.	1966	Mehmet Seyda (Çeliker)	<i>Cinsel Oyun</i>
46.	1966	Ümit Deniz	<i>Casuslar Savaşı</i>
47.	1967	Aziz Nesin	<i>Şimdiki Çocuklar Harika</i>
48.	1967	Şahap Sıtkı İlder	<i>Kimin İçin</i>
49.	1967	Ümit Deniz	<i>Tanrının Gözyaşları</i>
50.	1968	Mehmet Coşar	<i>Sağda Üçüncü Kapı</i>
51.	1968	Reşat Enis Aygen	<i>Sarı İt</i>
52.	1969	Kemal Tahir (Demir)	<i>Kurt Kanunu</i>
53.	1970	Muzaffer Buyrukçu	<i>Bir Olayın Başlangıcı</i>
54.	1970	Ümit Deniz	<i>İstanbul Tehlikede</i>
55.	1971	Kemal Tahir (Demir)	<i>Yol Ayrımı</i>
56.	1971	Oğuz Atay	<i>Tutunamayanlar</i>
57.	1971	Ümit Deniz	<i>2 Kere 2 Eder 12</i>
58.	1973	Adalet Ağaoğlu	<i>Ölmeye Yatmak</i>
59.	1973	Attilâ İlhan	<i>Bıçağın Ucu</i>
60.	1973	Oğuz Atay	<i>Tehlikeli Oyunlar</i>
61.	1974	Aziz Nesin	<i>Tatlı Betüş</i>

EK 1. (devam) İncelenen romanların ilk yayımlandıkları yıla göre listesi

62.	1974	Vedat Türkali	<i>Bir Gün Tek Başına</i>
63.	1976	Cevdet Kudret Solok	<i>Karıncayı Tanırsınız</i>
64.	1976	Mehmed Kemal Kurşunluoğlu	<i>Pulsuz Tavla</i>
65.	1976	Oktay Rifat	<i>Bir Kadının Penceresinden</i>
66.	1977	Afet Ilgaz	<i>Aşamalar</i>
67.	1978	Attilâ İlhan	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>
68.	1978	Aysel Özakın	<i>Alında Mavi Kuşlar</i>
69.	1980	Aysel Özakın	<i>Genç Kız ve Ölüm</i>
70.	1981	Hikmet Erhan Bener	<i>Oyuncu</i>
71.	1981	Turgut Erim	<i>Girişim</i>
72.	1982	Çetin Aşki Özkırım	<i>Düş Erimi</i>
73.	1982	Orhan Pamuk	<i>Cevdet Bey ve Oğulları</i>
74.	1985	Leyla Erbil	<i>Karanlığın Günü</i>
75.	1987	Adalet Ağaoğlu	<i>Hayır</i>
76.	1987	Hikmet Erhan Bener	<i>Ortakdâkiler</i>
77.	1988	Ümit Kıvanç	<i>Aşkım Bana Resimaltı</i>
78.	1989	Enver Yorulmaz	<i>Tayfunlar Estikçe</i>
79.	1989	Ümit Kıvanç	<i>Bekle Dedim Gölgeye</i>
80.	1990	Orhan Pamuk	<i>Kara Kitap</i>
81.	1993	İsmail Fatih Ceylan	<i>Unutulmuş Günler</i>
82.	1994	Piraye Şengel	<i>Nihal: Gölgesiz Bir Kadın</i>
83.	1996	Oya Şeneldir	<i>Çünkü Onlar Kadın</i>
84.	1996	Sevinç Çokum	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>
85.	1997	Çetin Aşki Özkırım	<i>Düş Döngüsü</i>
86.	1997	E. Emine (Vivet Kanetti)	<i>Kırık Zarlar</i>
87.	1998	Ahmed Günbay Yıldız	<i>Aşka Uyanmak</i>
88.	1998	Şadıman Şenbalkan	<i>Umut Hiç Bitmiyor</i>
89.	1999	Sebahattin Demiray	<i>Masalıcı</i>
90.	1999	Tahir Abacı	<i>İkinci Adım</i>
91.	1999	Yusuf Sinan Tanyıldız	<i>Elveda Ankara</i>

EK 2. İncelenen romanların yazar adlarına göre alfabetik listesi

	YAYIN YILI	YAZAR ADI	ROMAN ADI
1.	1973	Adalet Ağaoğlu	<i>Ölmeye Yatmak</i>
2.	1987	Adalet Ağaoğlu	<i>Hayır</i>
3.	1977	Afet Ilgaz	<i>Aşamalar</i>
4.	1998	Ahmed Günbay Yıldız	<i>Aşka Uyanmak</i>
5.	1962	Ahmet Hamdi Tanpınar	<i>Saatleri Ayarlama Enstitüsü</i>
6.	1954	Aka Gündüz	<i>Bir Kızın Masalı</i>
7.	1963	Attilâ İlhan	<i>Kurtlar Sofrası</i>
8.	1973	Attilâ İlhan	<i>Bıçağın Ucu</i>
9.	1978	Attilâ İlhan	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>
10.	1963	Aydoğan Önel	<i>Dördüncü Kurşun</i>
11.	1953	Ayhan Hünalp	<i>Küçük İstasyonlar</i>
12.	1962	Ayhan Hünalp	<i>Vapur Düdükləri</i>
13.	1978	Aysel Özakın	<i>Alında Mavi Kuşlar</i>
14.	1980	Aysel Özakın	<i>Genç Kız ve Ölüm</i>
15.	1955	Aziz Nesin	<i>Kadın Olan Erkeğin Hatıraları</i>
16.	1957	Aziz Nesin	<i>Erkek Sabahat-Erkek Olan Kadının Hatıraları</i>
17.	1957	Aziz Nesin	<i>Gol Kralı</i>
18.	1959	Aziz Nesin	<i>Saçkıran</i>
19.	1967	Aziz Nesin	<i>Şimdiki Çocuklar Harika</i>
20.	1974	Aziz Nesin	<i>Tatlı Betüş</i>
21.	1965	Celâlettin Çetin	<i>Saat Altıda Gel</i>
22.	1943	Cevdet Kudret Solok	<i>Sınıf Arkadaşları</i>
23.	1958	Cevdet Kudret Solok	<i>Havada Bulut Yok</i>
24.	1976	Cevdet Kudret Solok	<i>Karıncayı Tanırsınız</i>
25.	1982	Çetin Aşki Özkırım	<i>Düş Erimi</i>
26.	1997	Çetin Aşki Özkırım	<i>Düş Döngüsü</i>
27.	1997	E. Emine (Vivet Kanetti)	<i>Kırık Zarlar</i>
28.	1989	Enver Yorulmaz	<i>Tayfunlar Estikçe</i>
29.	1940	Esat Mahmut Karakurt	<i>Aldatacağım</i>
30.	1963	Halide Edip Adıvar	<i>Hayat Parçaları</i>

EK 2. (devam) İncelenen romanların yazar adlarına göre alfabetik listesi

31.	1981	Hikmet Erhan Bener	<i>Oyuncu</i>
32.	1987	Hikmet Erhan Bener	<i>Ortakiler</i>
33.	1941	Hilmi Ziya Ülken	<i>Yarım Adam</i>
34.	1949	Hüseyin Rahmi Gürpınar	<i>Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?</i>
35.	1959	İlhan Engin	<i>İstanbul'da Aşk Başkadır</i>
36.	1993	İsmail Fatih Ceylan	<i>Unutulmuş Günler</i>
37.	1956	Kemal Tahir (Demir)	<i>Esir Şehrin İnsanları</i>
38.	1962	Kemal Tahir (Demir)	<i>Kelleci Memet</i>
39.	1969	Kemal Tahir (Demir)	<i>Kurt Kanunu</i>
40.	1971	Kemal Tahir (Demir)	<i>Yol Ayrımı</i>
41.	1985	Leyla Erbil	<i>Karanlığın Günü</i>
42.	1976	Mehmed Kemal Kurşunluoğlu	<i>Pulsuz Tavla</i>
43.	1968	Mehmet Coşar	<i>Sağda Üçüncü Kapı</i>
44.	1958	Mehmet Seyda (Çeliker)	<i>Ne Ekersen</i>
45.	1966	Mehmet Seyda (Çeliker)	<i>Cinsel Oyun</i>
46.	1960	Meliha İksel	<i>Deli Kız</i>
47.	1942	Mustafa Narince	<i>Hata</i>
48.	1948	Muvaffak İhsan Garan	<i>Elbet Sabah Olacaktır</i>
49.	1970	Muzaffer Buyrukçu	<i>Bir Olayın Başlangıcı</i>
50.	1942	Naci Sadullah Daniş (Sander)	<i>Günah Gönüllüleri</i>
51.	1947	Nahid Sırrı Örik	<i>Sultan Hamid Düşerken</i>
52.	1971	Oğuz Atay	<i>Tutunamayanlar</i>
53.	1973	Oğuz Atay	<i>Tehlikeli Oyunlar</i>
54.	1976	Oktay Rifat	<i>Bir Kadının Penceresinden</i>
55.	1949	Orhan Kemal (Mehmet Raşit Ögütçü)	<i>Baba Evi</i>
56.	1982	Orhan Pamuk	<i>Cevdet Bey ve Oğulları</i>
57.	1990	Orhan Pamuk	<i>Kara Kitap</i>
58.	1996	Oya Şeneldir	<i>Çünkü Onlar Kadın</i>
59.	1994	Piraye Şengel	<i>Nihal: Gölgesiz Bir Kadın</i>
60.	1954	Refik Erduran	<i>Yağmur Duası</i>

EK 2. (devam) İncelenen romanların yazar adlarına göre alfabetik listesi

61.	1949	Reşat Enis Aygen	<i>Ağlama Duvarı</i>
62.	1968	Reşat Enis Aygen	<i>Sarı İt</i>
63.	1944	Reşat Nuri Güntekin	<i>Değirmen</i>
64.	1953	Sait Faik Abasıyanık	<i>Kayıp Aranıyor</i>
65.	1999	Sebahattin Demiray	<i>Masalıcı</i>
66.	1996	Sevinç Çokum	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>
67.	1960	Şaban Erik	<i>Çırpınmalar</i>
68.	1998	Şadıman Şenbalkan	<i>Umut Hiç Bitmiyor</i>
69.	1967	Şahap Sıtkı İlter	<i>Kimin İçin</i>
70.	1999	Tahir Abacı	<i>İkinci Adım</i>
71.	1981	Turgut Erim	<i>Girişim</i>
72.	1957	Ümit Deniz	<i>Ölüm Perdesi</i>
73.	1959	Ümit Deniz	<i>Yalvarırım Yetişin</i>
74.	1960	Ümit Deniz	<i>Sessiz Harp</i>
75.	1961	Ümit Deniz	<i>Yakut Gözlü Kedi</i>
76.	1962	Ümit Deniz	<i>Kanlı Kolyeler</i>
77.	1963	Ümit Deniz	<i>Azrail'in Habercisi</i>
78.	1964	Ümit Deniz	<i>Gece Gelen Ölü</i>
79.	1966	Ümit Deniz	<i>Casuslar Savaşı</i>
80.	1967	Ümit Deniz	<i>Tanrının Gözyaşları</i>
81.	1970	Ümit Deniz	<i>İstanbul Tehlikede</i>
82.	1971	Ümit Deniz	<i>2 Kere 2 Eder 12</i>
83.	1988	Ümit Kıvanç	<i>Aşkım Bana Resimaltı</i>
84.	1989	Ümit Kıvanç	<i>Bekle Dedim Gölgeye</i>
85.	1974	Vedat Türkali	<i>Bir Gün Tek Başına</i>
86.	1953	Yakup Kadri Karaosmanoğlu	<i>Panorama</i>
87.	1999	Yusuf Sinan Tanyıldız	<i>Elveda Ankara</i>
88.	1943	Yusuf Ziya Ortaç	<i>Göç</i>
89.	1953	Yusuf Ziya Ortaç	<i>Üç Katlı Ev</i>
90.	1943	Z. Melek	<i>Büyük Macera</i>
91.	1945	Z. Melek	<i>Vicdanından Af Dile</i>

EK 3. Romanlarda adı geçen süreli yayınlar

Süreli Yayın Adı	Roman	Yazar	Romanda Geçtiği Sayfa Numarası
Akis dergisi	<i>Bıçağın Ucu</i>	Attilâ İlhan	57
	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>	Attilâ İlhan	292
	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Sevinç Çokum	47
Akşam gazetesi	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	92
	<i>Bir Olayın Başlangıcı</i>	Muzaffer Buyrukçu	125
	<i>Bir Gün Tek Başına</i>	Vedat Türkali	35
	<i>Pulsuz Tavla</i>	Mehmed Kemal	201, 205
	<i>Aşamalar</i>	Afet Ilgaz	102
	<i>Düş Döngüsü</i>	Çetin Aşki Özkırım	40, 46, 50, 79
Akşam Haberi gazetesi	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	256
Albeiter Zeitung gazetesi	<i>Bir Gün Tek Başına</i>	Vedat Türkali	191
Altıncı Kuşak dergisi	<i>Saçkıran</i>	Aziz Nesin	100
Amcabey dergisi	<i>Düş Erimi</i>	Çetin Aşki Özkırım	71
American Arizona Republic gazetesi	<i>Bir Gün Tek Başına</i>	Vedat Türkali	192
Anadolu gazetesi	<i>Yol Ayrımı</i>	Kemal Tahir	126
Ant dergisi	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	247, 307
	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	37, 86
Ar dergisi	<i>Saçkıran</i>	Aziz Nesin	36, 37, 41, 46, 49, 50, 55
Atılım dergisi	<i>Ortakdıklar</i>	Erhan Bener	449
Aydınlık dergisi	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	57
Begonya dergisi	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	90
Binbir Romanlar mecmuası	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Sevinç Çokum	9

EK 3. (devam) Romanlarda adı geçen süreli yayınlar

Birlik gazetesi	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	30, 31, 32, 48, 77, 90, 91, 92, 137, 159, 161, 224, 235, 270, 368, 390, 400, 416, 418, 461, 465, 606, 608, 609, 622, 625, 678
	<i>Bıçağın Ucu</i>	Attilâ İlhan	303, 304, 305
	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>	Attilâ İlhan	153, 155, 235, 237, 254, 256, 259, 271, 292, 295, 332, 344, 384, 388, 392, 393, 397
Bozkurt dergisi	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>	Attilâ İlhan	122
	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	163, 212, 226, 228
Büyük Doğu gazetesi	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	213, 226, 228, 249
	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Sevinç Çokum	57, 163
Ciddiyet gazetesi	<i>Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?</i>	Hüseyin Rahmi Gürpınar	66, 75
Colliers gazetesi	<i>Düş Erimi</i>	Çetin Aşki Özkırım	70
Combat gazetesi	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	370
Cumhuriyet gazetesi	<i>Erkek Sabahat</i>	Aziz Nesin	77
	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	30, 284
	<i>Bir Olayın Başlangıcı</i>	Muzaffer Buyrukçu	121
	<i>Yol Ayrımı</i>	Kemal Tahir	73, 81, 135, 136
	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	233, 387
	<i>Pulsuz Tavla</i>	Mehmed Kemal	205
	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>	Attilâ İlhan	117, 314, 395, 397, 428

EK 3. (devam) Romanlarda adı geçen süreli yayınlar

<i>Çardak</i> dergisi	<i>Düş Erimi</i>	Çetin Aşki Özkırım	249, 250
<i>Çocuk Sesi</i> dergisi	<i>Düş Erimi</i>	Çetin Aşki Özkırım	267
<i>Daily Mirror</i> gazetesi	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Sevinç Çokum	116
<i>Defne</i> dergisi	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	70
<i>Demokrat İzmir</i> gazetesi	<i>Bıçağın Ucu</i>	Attilâ İlhan	56
	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>	Attilâ İlhan	292
<i>Demokrat Sulu Irmak</i> gazetesi	<i>Saçkıran</i>	Aziz Nesin	31
<i>Demokrat Yâr</i> gazetesi	<i>Çırpınmalar</i>	Şaban Erik	18, 21, 24, 26, 70
<i>Dernek</i> mecmuası	<i>Göç</i>	Yusuf Ziya Ortaç	24, 37, 66
<i>Die Neue Kurier</i> gazetesi	<i>Düş Döngüsü</i>	Çetin Aşki Özkırım	147, 148
<i>Dikkat</i> gazetesi	<i>Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?</i>	Hüseyin Rahmi Gürpınar	69, 75, 127, 139, 143
<i>Dimanche</i> gazetesi	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Sevinç Çokum	116
<i>Doğru Söz</i> gazetesi	<i>Elbet Sabah Olacaktır</i>	Muvaffak İhsan Garan	12, 14, 16, 47, 97, 99, 102, 114, 120, 142, 171, 172, 175, 180, 182, 195, 196
	<i>Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?</i>	Hüseyin Rahmi Gürpınar	38, 66
	<i>Deli Kız</i>	Meliha İksel	62, 63, 76
<i>Dünya</i> gazetesi	<i>Erkek Sabahat</i>	Aziz Nesin	78
	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	30, 681
	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>	Attilâ İlhan	436
<i>Dünyaya Bakış</i> dergisi	<i>Havada Bulut Yok</i>	Cevdet Kudret	220
<i>Düşünen Adam</i> dergisi	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Sevinç Çokum	188, 243
<i>Düzey</i> dergisi	<i>Erişim</i>	Turgut Erim	22

EK 3. (devam) Romanlarda adı geçen süreli yayınlar

<i>Elle</i> dergisi	<i>Bir Kadının Penceresinden</i>	Oktay Rifat	30
<i>Ergenekon</i> gazetesi	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	163
<i>Felemenk Courant</i> gazetesi	<i>Bir Gün Tek Başına</i>	Vedat Türkali	191
<i>Fellini</i> dergisi	<i>Kırık Zarlar</i>	E. Emine (Vivet Kanetti)	177
<i>Frankfurter neue Presse</i> gazetesi	<i>Bir Gün Tek Başına</i>	Vedat Türkali	191
<i>Gazette de Lausanne</i>	<i>Bir Gün Tek Başına</i>	Vedat Türkali	191
<i>Gece Telgrafi</i> gazetesi	<i>Ölüm Perdesi</i>	Ümit Deniz	137
<i>Geçit</i> dergisi	<i>Saçkıran</i>	Aziz Nesin	10
<i>Genç Işık</i> dergisi	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	36, 30
<i>Gençlik</i> dergisi	<i>Pulsuz Tavla</i>	Mehmed Kemal	167
<i>Gerçek</i> gazetesi	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	353
	<i>Bıçağın Ucu</i>	Attilâ İlhan	210
<i>Gökbörü</i> gazetesi	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	233
	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>	Attilâ İlhan	122
<i>Güldalı</i> dergisi	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	134
<i>Güneş</i> mecmuası	<i>Aldatacağım</i>	Esat Mahmut Karakurt	11, 12
<i>H...</i> gazetesi	<i>Vicdanından Af Dile</i>	Z. Melek	73
<i>Haber</i> gazetesi	<i>Bıçağın Ucu</i>	Attilâ İlhan	414, 416
<i>Hafta Başı</i> gazetesi	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	90
<i>Hafta</i> mecmuası	<i>Düş Erimi</i>	Çetin Aşki Özkırım	25
<i>Haftasonu</i> gazetesi	<i>Aşkım Bana Resimaltı</i>	Ümit Kıvanç	89
<i>Hâkimiyeti Milliye</i> gazetesi	<i>Baba Evi</i>	Orhan Kemal	17
	<i>Yol Ayrımı</i>	Kemal Tahir	107, 109

EK 3. (devam) Romanlarda adı geçen süreli yayınlar

<i>Halk gazetesi</i>	<i>Ağlama Duvarı</i>	Reşat Enis Aygen	24, 25, 28, 29, 54, 58, 70, 162
<i>Hasanoğlu Köy Enstitüsü dergisi</i>	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	258
<i>Hayat mecmuası</i>	<i>Bir Olayın Başlangıcı</i>	Muzaffer Buyrukçu	174
	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Sevinç Çokum	9, 187
<i>Her Ay dergisi</i>	<i>Düş Erimi</i>	Çetin Aşki Özkırım	267
<i>Her Hafta dergisi</i>	<i>Düş Erimi</i>	Çetin Aşki Özkırım	267
<i>Hisar dergisi</i>	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	70
<i>Hür Adam dergisi</i>	<i>Ağlama Duvarı</i>	Reşat Enis Aygen	152, 153, 160
<i>Hürriyet gazetesi</i>	<i>Esir Şehrin İnsanları</i>	Kemal Tahir	132
	<i>Erkek Sabahat</i>	Aziz Nesin	77
	<i>Vapur Düdükları</i>	Ayhan Hünalp	91
	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	30, 281
	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>	Attilâ İlhan	397
<i>Hürses gazetesi</i>	<i>Pulsuz Tavla</i>	Mehmed Kemal	179, 201
<i>Indianapolis Star gazetesi</i>	<i>Bir Gün Tek Başına</i>	Vedat Türkali	192
<i>İkdam gazetesi</i>	<i>Sultan Hamid Düşerken</i>	Nahid Sırrı Örik	30, 32, 230
	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	92
<i>İki Çalgıcının Seyahati mecmuası</i>	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	326
<i>İleri gazetesi</i>	<i>Ölüm Perdesi</i>	Ümit Deniz	35, 47, 48
	<i>Elveda Ankara</i>	Y. Sinan Tanyıldız	100, 105, 112, 117, 153, 194, 208, 258, 268, 270, 272, 279, 282, 283, 294

EK 3. (devam) Romanlarda adı geçen süreli yayınlar

<i>İngiliz Times</i> gazetesi	<i>Bir Gün Tek Başına</i>	Vedat Türkali	191
<i>İnkilab</i> gazetesi	<i>Elbet Sabah Olacaktır</i>	Muvaffak İhsan Garan	34, 45, 47, 51, 64
<i>İnsaniyet</i> gazetesi	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	348, 350
<i>İsabet</i> gazetesi	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	9, 23, 24, 44, 45, 69, 101
<i>İstikamet</i> gazetesi	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	25
<i>İşçi-Köylü</i> gazetesi	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	129
<i>İşte</i> dergisi	<i>Saçkıran</i>	Aziz Nesin	49, 50, 100
<i>İştirak</i> mecmuası	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	346, 348, 350
<i>Kadın ve Ev</i> dergisi	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	258, 326
<i>Kan Çanağı</i> gazetesi	<i>Erkek Sabahat</i>	Aziz Nesin	92
<i>Karadayı</i> gazetesi	<i>Esir Şehrin İnsanları</i>	Kemal Tahir	147, 148, 149, 151, 152, 154, 161, 206, 207, 212, 213, 225, 236, 279, 351, 399
<i>Karagöz</i> gazetesi	<i>Esir Şehrin İnsanları</i>	Kemal Tahir	148
<i>Karikatür</i> dergisi	<i>Düş Erimi</i>	Çetin Aşki Özkırım	6, 7, 14, 131
<i>Kızgın Kuşak</i> dergisi	<i>Saçkıran</i>	Aziz Nesin	146
<i>Kızıl elma</i> dergisi	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	163, 164, 212, 226, 228, 249
<i>Kim</i> gazetesi	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Sevinç Çokum	44
<i>Kurtuluş</i> dergisi	<i>Yol Ayrımı</i>	Kemal Tahir	104, 105, 106, 336, 339, 340, 344, 368, 369
<i>L'Humanite</i> gazetesi	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Sevinç Çokum	116
<i>Le Figaro</i> gazetesi	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Sevinç Çokum	116
<i>Le Monde</i> gazetesi	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>	Attilâ İlhan	388
	<i>Kırık Zarlar</i>	E. Emine (Vivet Kanetti)	180, 181

EK 3. (devam) Romanlarda adı geçen süreli yayınlar

<i>Les Temps Modernes</i> dergisi	<i>Bıçağın Ucu</i>	Attilâ İlhan	94
<i>M.</i> gazetesi	<i>Vicdanından Af Dile</i>	Z. Melek	74
<i>M5</i> gazetesi	<i>Elveda Ankara</i>	Y. Sinan Tanyıldız	42, 46, 48, 95, 101, 119, 143, 144, 147, 148, 151, 193, 207, 208, 215, 221, 223, 257, 258, 259, 260, 264, 268, 272, 279, 280, 281, 294
<i>Manchester Guardian</i> gazetesi	<i>Bir Gün Tek Başına</i>	Vedat Türkali	192
<i>Markopaşa</i> mecmuası	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	249, 290, 318
<i>Mesuliyet</i> gazetesi	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	9, 21, 22, 25, 30
<i>Meşale</i> gazetesi	<i>Tayfunlar Estikçe</i>	Enver Yorulmaz	166, 167, 170, 209, 281, 300, 309
<i>Meydan</i> dergisi	<i>Pulsuz Tavla</i>	Mehmed Kemal	176, 178, 200
<i>Millet Sesi</i> gazetesi	<i>Değirmen</i>	Reşat Nuri Güntekin	38, 40, 87, 88, 89
<i>Milliyet</i> gazetesi	<i>Erkek Sabahat</i>	Aziz Nesin	77
	<i>Vapur Düdüğü</i>	Ayhan Hünalp	91
	<i>Yol Ayrımı</i>	Kemal Tahir	452
	<i>Bir Kadının Penceresinden</i>	Oktay Rifat	74
	<i>Düş Erimi</i>	Çetin Aşki Özkırım	26, 238
	<i>Kara Kitap</i>	Orhan Pamuk	12, 22, 33, 56, 63, 73, 97, 125, 196, 244, 248, 256, 275, 331, 342, 367, 392, 406, 415, 444, 446, 449, 453, 454,
<i>Muahede</i> gazetesi	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	350
<i>Neptün</i> dergisi	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>	Attilâ İlhan	47

EK 3. (devam) Romanlarda adı geçen süreli yayınlar

New York Times gazetesi	Yaraya Tuz Basmak	Attilâ İlhan	178, 248
News Chronicle gazetesi	Bir Gün Tek Başına	Vedat Türkali	192
Nida-yı Hak gazetesi	Değirmen	Reşat Nuri Güntekin	38, 39, 41, 87, 88, 89, 117
Okul Sınıf dergisi	Düş Erimi	Çetin Aşki Özkırım	267
Özleyiş dergisi	Ölmeye Yatmak	Adalet Ağaoğlu	357
P... gazetesi	Saçkıran	Aziz Nesin	111
Palmiye dergisi	İkinci Adım	Tahir Abacı	69, 70
Pazar dergisi	İkinci Adım	Tahir Abacı	143
Peyam Sabah gazetesi	Esir Şehrin İnsanları	Kemal Tahir	340, 387, 414
Peyam-ı İktisat gazetesi	Saçkıran	Aziz Nesin	49
Phoenix Gazette	Bir Gün Tek Başına	Vedat Türkali	192
Sabah gazetesi	Sultan Hamid Düşerken	Nahid Sırrı Örik	30, 32, 52, 53, 137
	Aşamalar	Afet Ilgaz	49
Savunma gazetesi	Erişim	Turgut Erim	20, 21, 24, 35, 75, 82, 84
Serbest İzmir gazetesi	Kurtlar Sofrası	Attilâ İlhan	348
Serdengeçti dergisi	Karanlığa Direnen Yıldız	Sevinç Çokum	20
Servet-i Fünun dergisi	Sultan Hamid Düşerken	Nahid Sırrı Örik	32, 40, 71, 72, 74, 75, 77, 78, 84, 87, 92
	Düş Erimi	Çetin Aşki Özkırım	248
Ses mecmuası	Karanlığa Direnen Yıldız	Sevinç Çokum	9
Signal dergisi	Yaraya Tuz Basmak	Attilâ İlhan	46, 119

EK 3. (devam) Romanlarda adı geçen süreli yayınlar

Son Havadis gazetesi	<i>Büyük Macera</i>	Z. Melek	22, 23, 33
	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Sevinç Çokum	192, 243
Son Posta gazetesi	<i>Erkek Sabahat</i>	Aziz Nesin	78
	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>	Attilâ İlhan	67
Son Telgraf gazetesi	<i>Düş Erimi</i>	Çetin Aşki Özkırım	265
Svenska Dagbladet gazetesi	<i>Bir Gün Tek Başına</i>	Vedat Türkali	191
Tan gazetesi	<i>Değirmen</i>	Reşat Nuri Güntekin	137
	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	233, 322, 323, 326, 357, 363, 372
	<i>Pulsuz Tavla</i>	Mehmed Kemal	175
	<i>Ortakiler</i>	Erhan Bener	66, 81, 137
	<i>Aşkım Bana Resimaltı</i>	Ümit Kıvanç	59
Tanin gazetesi	<i>Sultan Hamid Düşerken</i>	Nahid Sırrı Örik	40, 147
	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	92
Tasvir gazetesi	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	480
	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	190, 233, 357, 358, 363
Tasvir-i Efkâr gazetesi	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>	Attilâ İlhan	115
Taymis gazetesi	<i>Değirmen</i>	Reşat Nuri Güntekin	137
Tercüman gazetesi	<i>Erkek Sabahat</i>	Aziz Nesin	78
	<i>Vapur Düdükləri</i>	Ayhan Hünel	91
	<i>Kara Kitap</i>	Orhan Pamuk	444
Tercüman-ı Hakikat dergisi	<i>Sultan Hamid Düşerken</i>	Nahid Sırrı Örik	30, 32

EK 3. (devam) Romanlarda adı geçen süreli yayınlar

<i>Tevhid-i Efkâr</i> gazetesi	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	92
<i>Times</i> gazetesi	<i>Esir Şehrin İnsanları</i>	Kemal Tahir	279
	<i>Erkek Sabahat</i>	Aziz Nesin	60
<i>Tohum</i> dergisi	<i>Üç Katlı Ev</i>	Yusuf Ziya Ortaç	45, 46
<i>Türk Derneği</i> mecmuası	<i>Göç</i>	Yusuf Ziya Ortaç	29, 30, 31
<i>Türk Dili</i> dergisi	<i>Küçük İstasyonlar</i>	Ayhan Hünalp	95
	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	70
<i>Türk Düşüncesi</i> dergisi	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Sevinç Çokum	163
<i>Türk Solu</i> dergisi	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	98
<i>Türk Sözü</i> mecmuası	<i>Bir Kızın Masalı</i>	Aka Gündüz	109
<i>Türk Yurdu</i> dergisi	<i>Üç Katlı Ev</i>	Yusuf Ziya Ortaç	46
<i>Ulus</i> gazetesi	<i>Erkek Sabahat</i>	Aziz Nesin	78
	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	18, 32, 36, 40, 61, 132, 143, 144, 145, 146, 190, 206, 233, 249, 251, 252, 265, 298, 299, 300, 319, 363
	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>	Attilâ İlhan	122, 292
<i>Uluslararası Sosyal Antropoloji Enstitüsü</i> dergisi	<i>Hayır</i>	Adalet Ağaoğlu	19, 148
<i>Uygar Türkiye</i> gazetesi	<i>Satı İt</i>	Reşat Enis Aygen	29, 30, 31, 32

EK 3. (devam) Romanlarda adı geçen süreli yayınlar

Vakit gazetesi	<i>Esir Şehrin İnsanları</i>	Kemal Tahir	154
	<i>Yol Ayrımı</i>	Kemal Tahir	7, 9, 11, 12, 17, 22, 35, 39, 66, 105, 137, 145, 146, 204, 353, 360, 427, 435
Vanguard dergisi	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>	Attilâ İlhan	119
Varlık dergisi	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	358
	<i>Düş Döngüsü</i>	Çetin Aşki Özkırım	37
Vatan gazetesi	<i>Erkek Sabahat</i>	Aziz Nesin	77
	<i>Vapur Düdükləri</i>	Ayhan Hünalp	91
	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	30, 92
	<i>Saat Altıda Gel</i>	Celâlettin Çetin	86
	<i>Düş Erimi</i>	Çetin Aşki Özkırım	265
Washington Post gazetesi	<i>Bir Gün Tek Başına</i>	Vedat Türkali	192
Watschaenmann dergisi	<i>Düş Döngüsü</i>	Çetin Aşki Özkırım	138
Yankı dergisi	<i>Bıçağın Ucu</i>	Attilâ İlhan	155, 160, 170
Yarın gazetesi	<i>Yol Ayrımı</i>	Kemal Tahir	103, 153, 376, 428
Yeditepe dergisi	<i>Ortakadılar</i>	Erhan Bener	161
Yelpaze mecmuası	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Sevinç Çokum	9
Yeni Adam dergisi	<i>Pulsuz Tavla</i>	Mehmed Kemal	201
Yeni Adana gazetesi	<i>Bir Kızın Masalı</i>	Aka Gündüz	109
Yeni dergi	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	37
Yeni Dünya dergisi	<i>Bıçağın Ucu</i>	Attilâ İlhan	342
Yeni İstanbul gazetesi	<i>Erkek Sabahat</i>	Aziz Nesin	78

EK 3. (devam) Romanlarda adı geçen süreli yayınlar

Yeni Sabah gazetesi	Erkek Sabahat	Aziz Nesin	77
	Kurtlar Sofrası	Attilâ İlhan	30
	Bir Gün Tek Başına	Vedat Türkali	192
	Yaraya Tuz Basmak	Attilâ İlhan	314
Yeni Yıldız gazetesi	Kurtlar Sofrası	Attilâ İlhan	597
Yenigün gazetesi	Kurtlar Sofrası	Attilâ İlhan	92
Yenilik dergisi	Düş Döngüsü	Çetin Aşki Özkırım	37, 40
Yirmi Dört Saat mecmuası	Ölmeye Yatmak	Adalet Ağaoğlu	249
Yitik dergisi	Saçkıran	Aziz Nesin	146
Yön dergisi	Ölmeye Yatmak	Adalet Ağaoğlu	247, 307
Yurd gazetesi (Ulus gazetesinin ilavesi)	Ölmeye Yatmak	Adalet Ağaoğlu	40
Zafer gazetesi	Erkek Sabahat	Aziz Nesin	78
Zincirli Hürriyet mecmuası	Ölmeye Yatmak	Adalet Ağaoğlu	249

EK 4. Romanlarda yer alan basın çalışanlarıyla ilgili betimleyici istatistikler

EK 4.1. Cinsiyetlerine göre dağılımları¹¹²⁴

Dönem	Roman Adı	Yazar	Erkek Çalışanlar	Kadın Çalışanlar
<u>1940</u> <u>DÖNEMİ</u>	<i>Aldatacağım</i>	Esat Mahmut Karakurt	Macit Pınar	
	<i>Yarım Adam</i>	Hilmi Ziya Ülken	Mehmet Demir, Kurdoğlu Bekir Bey, Cemal, Arif Ekrem, Kadri, Azmi, Sedat, Hafız, Aydın	
	<i>Günah Gönüllüleri</i>	Naci Sadullah Daniş (Sander)	Celâl	
	<i>Hata</i>	Mustafa Narince	Kadir	
	<i>Göç</i>	Yusuf Ziya Ortaç	Nihat Ahmet, Ziya Refik, Cafer Nurettin, Rıza Göktekin, A. Şemsettin, Kemal Fahir	
	<i>Sınıf Arkadaşları</i>	Cevdet Kudret Solok	Süleyman	
	<i>Büyük Macera</i>	Z. Melek	Süha, Ekrem Melih, Kemal Tevfik, Selim Naci	
	<i>Vicdanından Af Dile</i>	Z. Melek	Nuri Hâmit	
	<i>Elbet Sabah Olacaktır</i>	Muvaffak İhsan Garan	Sedad Ali, Reşid Kemalî, Adnan Güner, Turgud Said, Ekrem Soyak, Cevad Halim, Selâmi Mortan, Nedim Mertel, Ahmed Bozkurt	
	<i>Ağlama Duvarı</i>	Reşat Enis Aygen	Selâmi, Cemil Tayfur, Kerim Ali	
	<i>Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?</i>	Hüseyin Rahmi Gürpınar	Edip Münir	
	<i>Baba Evi</i>	Orhan Kemal	Abdülkadir Kemâlî Bey, Basın İşçisi Anlatıcı	

¹¹²⁴ Romanlar, ilk basım yıllarına göre sıralanmıştır.

EK 4.1. (devam) Cinsiyetlerine göre dağılımları

<u>1950</u> <u>DÖNEMİ</u>	<i>Kayıp Aranıyor</i>	Sait Faik Abasıyanık	Özdemir	Nevin, ismi verilmeyen Amerikalı kadın gazeteci
	<i>Küçük İstasyonlar</i>	Ayhan Hünalp	Alev Topuz	
	<i>Panorama</i>	Yakup Kadri Karaosmanoğlu		
	<i>Üç Katlı Ev</i>	Yusuf Ziya Ortaç	Bahaeddin	
	<i>Yağmur Duası</i>	Refik Erduran	Ferhat Gürz, Herr Mayer, Şevki Bey, Seyfi	
	<i>Bir Kızın Masalı</i>	Aka Gündüz	Ali Dalgalan, Ahmet Remzi Yüregir	
	<i>Esir Şehrin İnsanları</i>	Kemal Tahir	Kâmil Bey, Ahmet, İhsan	Nedime Hanım
	<i>Ölüm Perdesi</i>	Ümit Deniz	Murat Davman, Naci Bey	
	<i>Erkek Sabahat</i>	Aziz Nesin	Ahmet Kemal, Yücel Üstün, Eti Olhan	Sabahat
	<i>Gol Kralı</i>	Aziz Nesin		
	<i>Ne Ekersen</i>	Mehmet Seyda	Ali Muhsin, Hasan Arseven	
	<i>Havada Bulut Yok</i>	Cevdet Kudret Solok	Süleyman	
	<i>Yalvarırım Yetişin</i>	Ümit Deniz	Murat Davman, Naci Bey	
	<i>İstanbul'da Aşk Başkadır</i>	İlhan Engin	Ali, Mahmut, Hulki	
	<i>Saçkıran</i>	Aziz Nesin	Oğuz Pasalmaz, Özgür Suner, Selâhattin, Yılmaz Uzunca, Atillâ Tayvanlı, Günay	
<u>1960</u> <u>DÖNEMİ</u>	<i>Çırpınmalar</i>	Şaban Erik	Hikmet Çiledağ, İlhan Dirsek	
	<i>Sessiz Harp</i>	Ümit Deniz	Murat Davman, Naci Bey	
	<i>Deli Kız</i>	Meliha İksel	Ekrem, İhsan Bey	Leylâ
	<i>Yakut Gözlü Kedi</i>	Ümit Deniz	Murat Davman, Naci Bey	

EK 4.1. (devam) Cinsiyetlerine göre dağılımları

<i>Kelleci Memet</i>	Kemal Tahir		
<i>Kanlı Kolyeler</i>	Ümit Deniz	Murat Davman, Naci Bey	
<i>Vapur Düdükları</i>	Ayhan Hünalp	Alev Topuz	Pışık, Bernâ
<i>Saatleri Ayarlama Enstitüsü</i>	Ahmet Hamdi Tanpınar		
<i>Hayat Parçaları</i>	Halide Edip Adivar	Ahmed Deniz, Halim Kalem, Suphi Zonguldak	
<i>Azrail'in Habercisi</i>	Ümit Deniz	Murat Davman, Naci Bey	
<i>Kurtlar Sofrası</i>	Attilâ İlhan	Mahmud Ersoy, İrfan, Ragıp, Necdet, Salih, İhsan, Falih, Ahmet Emin, Turgut	
<i>Dördüncü Kurşun</i>	Aydoğan Önal	Tuğrul Cansu, Ali Necati Çelik, Acar, Hasan Durul, Halit Çap	
<i>Gece Gelen Ölü</i>	Ümit Deniz	Murat Davman, Naci Bey	
<i>Saat Altıda Gel</i>	Celâlettin Çetin	Kemal, Selmi, Şemsettin, Servet, Mehmet Emin, Cemal Vardar	
<i>Cinsel Oyun</i>	Mehmet Seyda		
<i>Casuslar Savaşı</i>	Ümit Deniz	Murat Davman, Naci Bey	
<i>Tanrının Gözyaşları</i>	Ümit Deniz	Murat Davman, Naci Bey	
<i>Kimin İçin</i>	Şahap Sıtkı İlter	Bekir, Cevat, Yakup, Emin, Remzi, Hüsamettin, Niyazi, Şevket, Tahir, Naci, Nail Bey	
<i>Sarı İt</i>	Reşat Enis Aygen	Selim Reşit	
<i>Sağda Üçüncü Kapı</i>	Mehmet Coşar	Mehmet, Metin	
<i>Kurt Kanunu</i>	Kemal Tahir		

EK 4.1. (devam) Cinsiyetlerine göre dağılımları

<u>1970</u> <u>DÖNEMİ</u>	<i>Bir Olayın Başlangıcı</i>	Muzaffer Buyrukçu	Doğan Özden, Cevdet Bey, Reşat Bey, Hikmet Bey, Şinasi	
	<i>İstanbul Tehlikede</i>	Ümit Deniz	Murat Davman, Naci Bey	
	<i>Tutunamayanlar</i>	Oğuz Atay	Selim Işık, Turgut Özben, ismi verilmeyen gazeteci	
	<i>Yol Ayrımı</i>	Kemal Tahir	Murat, Selim Nuri, Âsım Bey, Selim Efendi, Yunus Nadi Bey, Arif Oruç	
	<i>2 Kere 2 Eder 12</i>	Ümit Deniz	Murat Davman, Naci Bey	
	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Adalet Ağaoğlu	Engin, Ali	Aysel Dereli
	<i>Tehlikeli Oyunlar</i>	Oğuz Atay	Halim Benol	
	<i>Bıçağın Ucu</i>	Attilâ İlhan	Halim, Doğan Bey, Galib Çakır, Haydar Su	Ümid
	<i>Bir Gün Tek Başına</i>	Vedat Türkali	Kenan, Sait, Engin Erbil, Sadi Yılbak	
	<i>Pulsuz Tavla</i>	Mehmed Kemal Kurşunluoğlu	Mehmed Kemal, Aka Gündüz, Nurettin Artam, Selâmi İzzet, Adil Akbay, Mekki Sait, Celâl Vardar, Niyazi Akıncıoğlu, Oğuz Özdeş, Fethi Giray, Suphi, Cahit Sıtkı, Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet, Fahri Erdinç, Ercüment Behzad, Suphi Taşhan, Abidin Dino, Çetin	
	<i>Bir Kadının Penceresinden</i>	Oktay Rifat	Bedri	
	<i>Karıncayı Tanırsınız</i>	Cevdet Kudret Solok	Süleyman	

EK 4.1. (devam) Cinsiyetlerine göre dağılımları

	<i>Aşamalar</i>	Afet Ilgaz	Mehmet Meriç, Hakkı Kotar	Nursen, Nurten, Gülsüm
	<i>Yaraya Tuz Basmak</i>	Attilâ İlhan		Ümid
	<i>Alnında Mavi Kuşlar</i>	Aysel Özakin	Sinan	Armağan
<u>1980 DÖNEMİ</u>	<i>Genç Kız ve Ölüm</i>	Aysel Özakin	Nuri Fırat, Coşkun Bengü, Murat	Nuray İlkin
	<i>Oyuncu</i>	Hikmet Erhan Bener		
	<i>Girişim</i>	Turgut Erim	Ertan	
	<i>Düş Erimi</i>	Çetin Aşkı Özkırım	Selim, Burhan, Tahsin Öztin, Sedat Simavi, Hikmet Feridun Es, Ahmet Mahir, Nazım Şükrü, Hakkı Tarık Us, Zâti Bey, Hulusi Bey, Ali Naci, İzzet, Naci Şemseddin, Mehmet Dora, Muharrem Naci, Doğan, Kemalettin, Reşid Halid Gönç, Sadri, Cahit, Veli Nuri, Sadri, Şârik, Cihad, Turhan, Sermet Oral, Agâh Topuz, Demirhan, Özdemir Agâh, Suat, Memduh, Merih Bey, Adnan Erim, Orhan Kemal, Adnan Veli, Atalay, Mahir Özsu, Memoş, Melih Cevdet, Cevat Şakir, Yaşar Kemal, Nizamettin Nazif, İlhan, Celal Sılay, Nazım Şükrü Sander	
	<i>Cevdet Bey ve Oğulları</i>	Orhan Pamuk		
	<i>Karanlığın Günü</i>	Leyla Erbil	Turhan, Necdet, Hilmi, Celil	Neslihan, Yıldız, Asiye, İkbal

EK 4.1. (devam) Cinsiyetlerine göre dağılımları

	<i>Ortakdaker</i>	Hikmet Erhan Bener	Doğan, Rũĉhan	
	<i>Aşkım Bana Resimaltı</i>	ũmit Kıvanĉ	Tuncay	Nilũfer
	<i>Bekle Dedim Gũlgeye</i>	ũmit Kıvanĉ	Erdinĉ	
	<i>Tayfunlar Estikĉe</i>	Enver Yorulmaz	Arda ĉaba, Kadrettin Yonca, ũnal Korkmaz	
<u>1990 DũNEMI</u>	<i>Kara Kitap</i>	Orhan Pamuk		
	<i>Unutulmuş Gũnler</i>	ĩsmail Fatih Ceylan	Tũmay Tũrenĉ, Ergun Bey, Ekrem Bey, Emre Bey	Sinem, Zuhall, Aynur
	<i>Nihal: Gũlgesiz Bir Kadın</i>	Piraye şengel		Nilgũn
	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Sevinĉ ĉokum	Feridun, Veysel, Asaf, Özhan	
	<i>ĉũnkũ Onlar Kadın</i>	Oya şeneldir	ĉıkık, Emre, Can, Rıfat, Taner Bey, Sarp	ismi verilmeyen kadın anlatıcı, şensu, Zinnur
	<i>Kırık Zarlar</i>	E. Emine (Vivet Kanetti)	Fikri Bey, ĉetin, Poyraz	Emine, Neslişah, Lamia
	<i>Dũř Dũngũřũ</i>	ĉetin Özkırım	Selim, Cevat Fehmi Başkut, Enis Tahsin Til, Sedat Taylan, Cemil Cahit Cem, Mustafa Yũcel, Selahattin Giz, Cem Atabeyoğlu, Mehmet Ali Yalĉın, Atĉı Nimet, İlhan Turalı, Turhan Selĉuk, Orhan Budak, Naim Tiralı, Burhan Arpad	
	<i>Umut Hiĉ Bitmiyor</i>	şadıman şenbalkan	Yaman, Semih, İbrahim Bey	şimal
	<i>Aşka Uyanmak</i>	Ahmed Gũnbay Yıldız	Faruk, Bilâl	
	<i>İkinci Adım</i>	Tahir Abacı	Semih Viran, Oktay şenlik, Ahmet Zor, ĉetin Sine, Kemal Yaşamış	

EK 4.1. (devam) Cinsiyetlerine göre dağılımları

	<i>Masalcı</i>	Sebahattin Demiray	Sadi	
	<i>Elveda Ankara</i>	Yusuf Sinan Tanyıldız	Murat, Mehmet	Yıldız

EK 4.2. Sosyoekonomik durumlarına göre dağılımları¹¹²⁵

	Roman Adı	Kişiler
<u>Maddî Durumu İyi Olanlar</u>	<i>Aldatacağım</i>	Macit Pınar
	<i>Yarım Adam</i>	Mehmet Demir, Kurdoğlu Bekir Bey
	<i>Göç</i>	Ziya Refik
	<i>Büyük Macera</i>	Süha
	<i>Elbet Sabah Olacaktır</i>	Reşid Kemalî, Turgud Said, Ekrem Soyak, Halim, Nedim Mertel, Ahmed Bozkurt
	<i>Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?</i>	Selâmi Mortan (Babası öldükten sonra maddî durumu iyi oluyor.)
	<i>Ağlama Duvarı</i>	Edip Münir (Evlendikten sonra maddî durumu iyi oluyor.)
	<i>Kayıp Aranıyor</i>	Selâmi (Angeliki'yle evlendikten sonra maddî durumu iyi oluyor.)
	<i>Üç Katlı Ev</i>	Nevin
	<i>Bir Kızın Masalı</i>	Bahaeddin
	<i>Yağmur Duası</i>	Ahmet Remzi Yüregir
	<i>Esir Şehrin İnsanları</i>	Ferhat Gürz, Şevki Bey
	<i>Ölüm Perdesi, Yalvarırım Yetişin, Sessiz Harp, Yakut Gözlü Kedi, Kanlı Kolyeler, Azrail'in Habercisi, Gece Gelen Ölü, Casuslar Savaşı, Tanrının Gözyaşları, İstanbul Tehlikede ve 2 Kere 2 Eder 12</i>	Kâmil Bey

¹¹²⁵ Romanlar, ilk basım yıllarına göre sıralanmıştır.

EK 4.2. (devam) Sosyoekonomik durumlarına göre dağılımları

	<i>Saçkıran</i>	Özgür Suner, Yılmaz Uzunca, Atillâ Tayvanlı, Günay
	<i>Deli Kız</i>	Ekrem, Leylâ
	<i>Vapur Düdüğü</i>	Bernâ
	<i>Kurtlar Sofrası/Bıçağın Ucu/Yaraya Tuz Basmak</i>	Hüsnü Faik, Doğan Bey, Ümid
	<i>Hayat Parçaları</i>	Ahmed Deniz, Halim Kalem, Suphi Zonguldak
	<i>Saat Altıda Gel</i>	Servet
	<i>Kimin İçin</i>	Nail Bey
	<i>Yol Ayrımı</i>	Âsım Bey, Yunus Nadi Bey
	<i>Ölmeye Yatmak/Hayır</i>	Aysel Dereli, Aydın
	<i>Bir Gün Tek Başına</i>	Kenan
	<i>Aşamalar</i>	Mehmet Meriç
	<i>Karanlığın Günü</i>	Asiye, Turhan, Necdet, Hilmi, Celil
	<i>Tayfunlar Estikçe</i>	Kadrettin Yonca
	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Feridun, Asaf
	<i>Kırık Zarlar</i>	Çetin, Fikri Bey
	<i>Aşka Uyanmak</i>	Faruk, Bilâl
	<i>İkinci Adım</i>	Oktay Şenlik
	<i>Elveda Ankara</i>	Yıldız, Murat, Mehmet
<u>Orta Hâlli ve Maddî Durumu Kötü Olanlar</u>	<i>Yarım Adam</i>	Cemal, Arif Ekrem, Kadri, Azmi, Sedat, Hafız ve Aydın
	<i>Günah Gönüllüleri</i>	Celâl
	<i>Göç</i>	Nihat Ahmet, Cafer Nurettin, Rıza Göktekin, A. Şemsettin, Kemal Fahir

EK 4.2. (devam) Sosyoekonomik durumlarına göre dağılımları

	<i>Vicdanından Af Dile</i>	Nuri Hâmit
	<i>Elbet Sabah Olacaktır</i>	Sedad Ali, Adnan Güner
	<i>Baba Evi</i>	Abdülkadir Kemâli Bey, basın işçisi anlatıcı (Maddî durumları sonradan kötüleşiyor.)
	<i>Ağlama Duvarı</i>	Cemil Tayfur, Kerim Ali
	<i>Küçük İstasyonlar/Vapur Düdükleri</i>	Alev Topuz, Pışık
	<i>Kayıp Aranıyor</i>	Özdemir
	<i>Bir Kızın Masalı</i>	Ali Dalgalan
	<i>Esir Şehrin İnsanları</i>	Ahmet, İhsan, Nedime Hanım
	<i>Erkek Sabahat</i>	Sabahat
	<i>Ne Ekersen</i>	Ali Muhsin, Hasan Arseven
	<i>Saçkıran</i>	Oğuz Pasalmaz, Selâhattin
	<i>İstanbul'da Aşk Başkadır</i>	Ali
	<i>Çırpınmalar</i>	Hikmet Çiledağ, İlhan Dirsek
	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Mahmud Ersoy
	<i>Dördüncü Kurşun</i>	Tuğrul Cansu
	<i>Saat Altıda Gel</i>	Kemal
	<i>Kimin İçin</i>	Bekir, Cevat, Yakup, Emin, Remzi, Hüsamettin, Niyazi, Şevket, Tahir, Naci
	<i>Sağda Üçüncü Kapı</i>	Mehmet, Metin
	<i>Sarı İt</i>	Selim Reşit
	<i>Bir Olayın Başlangıcı</i>	Doğan Özden

EK 4.2. (devam) Sosyoekonomik durumlarına göre dağılımları

	<i>Yol Ayrımı</i>	Murat, Selim Nuri, Selim Efendi
	<i>Ölmeye Yatmak</i>	Engin, Ali
	<i>Tehlikeli Oyunlar</i>	Halim
	<i>Pulsuz Tavlâ</i>	Mehmed Kemal, Aka Gündüz, Nurettin Artam, Selâmi İzzet, Adil Akbay, Mekki Sait, Celâl Vardar, Niyazi Akıncıoğlu, Oğuz Özdeş, Fethi Giray, Suphi, Cahit Sıtkı, Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet, Fahri Erdinç, Ercümen Behzad, Suphi Taşhan, Abidin Dino, Çetin
	<i>Hata</i>	Kadir
	<i>Bir Kadının Penceresinden</i>	Bedri
	<i>Aşamalar</i>	Hakkı Kotar, Nursen, Nurten, Gülsüm
	<i>Alnında Mavi Kuşlar</i>	Armağan, Sinan
	<i>Genç Kız ve Ölüm</i>	Nuray İlkin
	<i>Girişim</i>	Ertan
	<i>Düş Erimi</i>	Selim Kırmılgıl, Burhan
	<i>Karanlığın Günü</i>	Neslihan, Yıldız, İkbal
	<i>Ortadakiler</i>	Doğan, Rüçhan
	<i>Aşkım Bana Resimaltı</i>	Tuncay, Nilüfer

EK 4.2. (devam) Sosyoekonomik durumlarına göre dağılımları

	<i>Tayfunlar Estikçe</i>	Arda Çaba
	<i>Bekle Dedim Gölgeye</i>	Erdoğan
	<i>Unutulmuş Günler</i>	Sinem
	<i>Nihal: Gölgesiz Bir Kadın</i>	Nilgün
	<i>Çünkü Onlar Kadın</i>	Anlatıcı, Çıkık
	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Özhan, Veysel
	<i>Kırık Zarlar</i>	Emine, Neslişah, Lamia, Poyraz
	<i>Umut Hiç Bitmiyor</i>	Yaman, Şimal
	<i>Masalıcı</i>	Sadi
	<i>İkinci Adım</i>	Semih Viran, Ahmet Zor, Çetin Sine, Kemal Yaşamış

EK 4.3. Eğitim durumlarına göre dağılımları¹¹²⁶

	Roman	Kişiler
<u>Üniversite</u>	<i>Yarım Adam</i>	Mehmet Demir, Cemal, Arif Ekrem, Kadri, Azmi, Sedat, Hafız ve Aydın
	<i>Göç</i>	Ziya Refik
	<i>Vicdanından Af Dile</i>	Nuri Hâmit
	<i>Elbet Sabah Olacaktır</i>	Sedad Ali
	<i>Baba Evi</i>	Abdülkadir Kemâli Bey
	<i>Ağlama Duvarı</i>	Kerim Ali
	<i>Küçük İstasyonlar/Vapur Düdükleri</i>	Alev Topuz
	<i>Kayıp Aranıyor</i>	Nevin
	<i>Bir Kızın Masalı</i>	Ali Dalgalan
	<i>Esir Şehrin İnsanları</i>	Kâmil Bey
	<i>Ölüm Perdesi, Yalvarırım Yetişin, Sessiz Harp, Yakut Gözlü Kedi, Kanlı Kolyeler, Azrail'in Habercisi, Gece Gelen Ölü, Casuslar Savaşı, Tanrının Gözyaşları, İstanbul Tehlikede ve 2 Kere 2 Eder 12</i>	Murat Davman
	<i>Saçkıran</i>	Selâhattin
	<i>İstanbul'da Aşk Başkadır</i>	Ali
	<i>Deli Kız</i>	Ekrem
	<i>Tutunamayanlar</i>	Selim Işık, Turgut Özben
	<i>Ölmeye Yatmak/Hayır</i>	Aydın, Aysel Dereli
	<i>Bıçağın Ucu/Yaraya Tuz Basmak</i>	Halim, Doğan Bey, Ümid
	<i>Bir Gün Tek Başına</i>	Kenan
	<i>Aşamalar</i>	Gülsüm
	<i>Alnında Mavi Kuşlar</i>	Sinan
	<i>Genç Kız ve Ölüm</i>	Nuray İlkin
	<i>Düş Erimi</i>	Memduh, İlhan
	<i>Ortakiler</i>	Doğan, Rüçhan
	<i>Tayfunlar Estikçe</i>	Arda Çaba
	<i>Bekle Dedim Gölgeye</i>	Erdinç
	<i>Unutulmuş Günler</i>	Sinem

¹¹²⁶ Romanlar, ilk basım yıllarına göre sıralanmıştır.

EK 4.3. (devam) Eğitim durumlarına göre dağılımları

	<i>Çünkü Onlar Kadın</i>	İsmi verilmeyen anlatıcı
	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Özhan
	<i>Aşka Uyanmak</i>	Faruk
	<i>Umut Hiç Bitmiyor</i>	Yaman
	<i>Elveda Ankara</i>	Yıldız
<u>Lise</u>	<i>Aldatacağım</i>	Macit Pınar (en az lise)
	<i>Yarım Adam</i>	Kurdoğlu Bekir Bey (en az lise)
	<i>Günah Gönüllüleri</i>	Celâl (en az lise)
	<i>Göç</i>	Nihat Ahmet Cafer Nurettin, Rıza Göktekin, A. Şemsettin, Kemal Fahir (en az lise)
	<i>Büyük Macera</i>	Süha, Ekrem Melih, Kemal Tevfik, Selim Naci (en az lise)
	<i>Elbet Sabah Olacaktır</i>	Nedim Mertel Reşid Kemalî, Adnan Güner, Turgud Said, Ekrem Soyak, Cevad Halim (en az lise)
	<i>Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?</i>	Edip Münir
	<i>Baba Evi</i>	anlatıcı
	<i>Ağlama Duvarı</i>	Selâmi
	<i>Üç Katlı Ev</i>	Bahaeddin (üniversite okuyor)
	<i>Esir Şehrin İnsanları</i>	Ahmet, İhsan (en az lise)
	<i>Saçkıran</i>	Oğuz Pasalmaz
	<i>Deli Kız</i>	Leylâ
	<i>Çırpınmalar</i>	Hikmet Çiledağ
	<i>Kurtlar Sofrası</i>	Mahmud Ersoy, Hüsnü Faik (en az lise)
	<i>Dördüncü Kurşun</i>	Tuğrul Cansu (en az lise)
	<i>Hayat Parçaları</i>	Ahmed Deniz, Halim Kalem, Suphi Zonguldak (en az lise)
	<i>Saat Altıda Gel</i>	Kemal (en az lise)
	<i>Yol Ayrımı</i>	Murat (en az lise) Selim Nuri (üniversite okuyor)
	<i>Tehlikeli Oyunlar</i>	Halim Benol (en az lise)
	<i>Pulsuz Tavla</i>	Mehmed Kemal
	<i>Aşamalar</i>	Nurten, Nursen
	<i>Alnında Mavi Kuşlar</i>	Armağan

EK 4.3. (devam) Eğitim durumlarına göre dağılımları

	<i>Düş Erimi / Düş Döngüsü</i>	Selim Kırmılgil
	<i>Karanlığın Günü</i>	Neslihan (en az lise)
	<i>Aşkım Bana Resimaltı</i>	Tuncay (en az lise)
	<i>Karanlığa Direnen Yıldız</i>	Feridun
	<i>Umut Hiç Bitmiyor</i>	Şimal
	<i>İkinci Adım</i>	Semih Viran, Oktay Şenlik, Ahmet Zor, Çetin Sine, Kemal Yaşamış (üniversite okuyorlar)
<u>Lise Altı</u>	<i>Ağlama Duvarı</i>	Cemil Tayfur
	<i>Erkek Sabahat</i>	Sabahat
	<i>Ne Ekersen</i>	Ali Muhsin
	<i>Kimin İçin</i>	Bekir, Remzi
	<i>Bir Olayın Başlangıcı</i>	Doğan Özden

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : YAZBAHAR, Zehra
 Uyuğu : T.C.
 Doğum Tarihi ve Yeri : 27.02.1987, Ankara
 Medeni Hâli : Bekâr
 e-mail : zehra-yazbahar@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Yeni Türk Edebiyatı	2011
Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı	2009
Lise	Sokullu Mehmet Paşa Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi	2005

Yabancı Dil

İngilizce

Akademik Çalışmalar

Kitap

Yazbahar, Zehra. (2016). “Çılgılığı Nağmeye Dönüştürmek: Küçürek Öykü ve Aslı Erdoğan’ın ‘Mucizevi Mandarin’ İsimli Öyküsünün Tahlili”. *Yaşayan Hikâyemiz (Günümüz Türk Hikâyesi Üzerine İncelemeler)*. Editör: Necati Tonga. İstanbul: Kesit Yayınları, s. 391-403.

Yazbahar, Zehra. (2016). “Gelenekselin Dışında: Murat Yalçın’ın ‘Hat: Taa’ İsimli Öyküsünün Tahlili”. *Yaşayan Hikâyemiz (Günümüz Türk Hikâyesi Üzerine İncelemeler)*. Editör: Necati Tonga. İstanbul: Kesit Yayınları, s. 459-477.

SCI, SSCI ve AHCI dışındaki indeks ve özetler tarafından taranan dergilerde yayımlanan teknik not, editöre mektup, tartışma, vaka takdimi ve özet türünden yayınlar dışındaki makaleler

1. Zehra YAZBAHAR, “İmdat Avşar ve Hikâyeciliği”, *Turkish Studies (Türkoloji Araştırmaları) (International Periodicals for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, Volume 6 / 1, Winter 2011, s. 1871 - 1880.
2. Zehra YAZBAHAR, “Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz’ın Romanlarında Kadın Sorunsalı”, *Turkish Studies (Türkoloji Araştırmaları) (International Periodicals for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, Volume 6 / 2, Spring 2011, s. 1061 – 1080.
3. Zehra YAZBAHAR, “Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz’ın Romanlarında ‘Aşk’ ”, *Uluslararası Hakemli Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 30, Güz 2011, s. 151-177.
4. Zehra YAZBAHAR, “Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz’ın Romanlarında Dini ve Tasavvufi Unsurlar”, *Uluslararası Türkçe-Edebiyat-Kültür-Eğitim Dergisi (TEKE)*, S. 3/1 2014, s. 251-277.
5. Zehra YAZBAHAR, “Vasfi Mahir Kocatürk’ün Edebiyat Tarihçiliği”, *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi (TÜRÜK)*, S. 5 Haziran 2015, s. 333-349.
6. Zehra YAZBAHAR, “Murathan Mungan’ın ‘Muradhan ile Selvihan ya da Bir Billur Köşk Masalı’ İsimli Hikâyesinin Geleneksel Masal Yapısı İçinde İncelenmesi”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, S. 49 Mayıs-Haziran 2015, s. 318-329.

Diğer bilimsel dergilerde yayımlanan teknik not, editöre mektup, tartışma, vaka takdimi ve özet türü yayınlar

1. Zehra YAZBAHAR, “Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz’la Bir Söyleşi”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, Yıl: 15 S. 178 Ekim 2011, s. 128-138.

Alanı ile ilgili olarak panel, konferans, seminer, açık oturum ve söyleşi gibi etkinliklerde konuşmacı ya da panelist olarak görev yapmak

1. Zehra YAZBAHAR, “İmdat Avşar ve Hikâyeciliği”, *Çağdaş Türk Hikâyecileri Semineri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 21 Mayıs 2010, Ankara.

Uluslararası Sempozyum, Kongre, Kurs Düzenlemesi Gibi Etkinliklerde Görev Almak

1. I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Görevli Öğrenci, Süleyman Demirel Üniversitesi, 23-26 Ekim 2007, Isparta.

DİZİN

1

1960 Darbesi, 293, 635, 637, 657, 659, 676

2

2 Kere 2 Eder 12, 32, 215, 230, 233, 314, 320,
498, 516, 683, 721, 725, 741, 745, 750

A

Abdi İpekçi, 215, 320

Abdülhak Şinasi Hisar, 561, 563

Abdülkadir Bey, 34, 47, 56, 85, 86, 87, 205, 206,
284, 318, 352, 353

Abidin Dino, 477, 741, 748

Adalet Ağaoğlu, 12, 41, 52, 59, 117, 127, 128,
130, 131, 132, 133, 134, 144, 161, 180, 181,
201, 262, 273, 323, 328, 329, 340, 351, 357,
363, 364, 440, 452, 514, 549, 552, 571, 574,
596, 644, 650, 651, 692, 701, 702, 710, 711,
713, 721, 722, 723, 726, 727, 729, 730, 731,
732, 733, 734, 735, 736, 737, 741, 742

Adil Akbay, 545, 741, 748

Adnan Akgün, 3

Afet Ilgaz, 11, 60, 81, 115, 137, 138, 144, 149,
160, 231, 301, 304, 309, 327, 366, 448, 517,
533, 557, 563, 571, 580, 666, 668, 714, 722,
723, 726, 733, 742

Agâh Kopuz, 377, 742

Agâh Topuz, 561, 567

Ağlama Duvarı, 41, 66, 68, 161, 162, 164, 184,
185, 186, 187, 191, 233, 234, 235, 245, 246,
247, 252, 254, 255, 262, 265, 277, 278, 301,
309, 349, 356, 381, 383, 384, 385, 387, 390,
391, 409, 426, 466, 468, 478, 481, 484, 491,
492, 529, 581, 606, 616, 633, 634, 635, 641,
652, 676, 680, 720, 725, 730, 738, 745, 747,
750, 751, 752

Ahali, 34, 55, 85, 86, 206, 284

Ahali Cumhuriyet Fırkası, 34, 85, 86, 206, 284

Ahmed Emin Yalman, 561, 565

Ahmed Günbay Yıldız, 12, 58, 157, 439, 454,
511, 514, 549, 668, 722, 723, 743

Ahmet Emin, 36, 82, 565, 740

Ahmet Emin (Yalman), 82

Ahmet Haluk Yüksel, 55

Ahmet Hamdi Tanpınar, 12, 135, 168, 537, 591,
721, 723, 740

Ahmet Haşim, 561, 563

Ahmet Hâşim, 106, 242, 563

Ahmet Kabaklı, 93, 101, 209

Ahmet Mahir, 358, 488, 489, 573, 742

Ahmet Mithat Efendi, 168, 171, 395, 411, 413,
701

Ahmet Oktay, 80

Ahmet Rasim, 531

Ahmet Telli, 73

Ahmet Yesevî, 114

Aka Gündüz, 11, 41, 184, 186, 187, 247, 262,
268, 269, 347, 493, 545, 595, 666, 668, 698,
720, 723, 735, 736, 739, 741, 748

Akis, 639, 726

Akşam, 71, 82, 84, 140, 271, 274, 276, 312, 322,
362, 628, 653, 726

Albeiter Zeitung, 655, 726

Albert Camus, 131, 698

Aldatacağım, 225, 226, 231, 234, 295, 296, 445,
446, 448, 454, 518, 668, 686, 720, 723, 729,
738, 745, 751

Alemdar, 2, 13, 84, 599, 692, 713

Alemdar Yalçın, 2

Ali Kemal Meram, 6

Ali Naci, 32, 82, 320, 742

Ali Naci (Karacan), 82

Ali Naci Karacan, 32, 320

Ali Şükrü Çoruk, 3

Alında Mavi Kuşlar, 41, 226, 230, 309, 310, 349, 355, 360, 366, 376, 486, 503, 509, 515, 552, 663, 689, 722, 723, 742, 748, 750, 751

Altıncı Kuşak, 726

Amarican Arizona Republic, 655

Amcabey, 726

American Arizona Republic, 726

Amerika Gazete Editörleri Derneği, 54

An, 128, 148, 189, 209, 705

Anadolu, 13, 29, 33, 36, 56, 61, 82, 83, 89, 90, 91, 104, 114, 117, 129, 137, 139, 140, 141, 144, 147, 190, 192, 195, 196, 197, 198, 202, 207, 208, 214, 246, 250, 264, 286, 292, 299, 357, 411, 417, 418, 419, 420, 423, 434, 435, 465, 467, 468, 480, 485, 490, 522, 526, 531, 532, 552, 558, 561, 608, 617, 622, 625, 628, 643, 648, 663, 672, 673, 679, 684, 685, 687, 698, 699, 703, 712, 714, 726

Anayurt Oteli, 131

Anılar, 575

Ankara, 1, 2, 4, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 27, 28, 34, 38, 39, 41, 44, 49, 50, 52, 53, 54, 57, 67, 70, 76, 77, 79, 81, 84, 85, 90, 93, 95, 98, 99, 104, 105, 108, 110, 115, 117, 118, 126, 129, 131, 133, 134, 136, 139, 148, 149, 151, 152, 153, 160, 164, 166, 171, 172, 175, 183, 186, 189, 190, 194, 195, 200, 205, 207, 210, 215, 226, 238, 242, 250, 253, 259, 261, 264, 267, 275, 276, 282, 283, 284, 287, 299, 306, 312, 314, 316, 317, 321, 324, 328, 329, 337, 339, 340, 348, 350, 352, 357, 364, 369, 373, 375, 386, 394, 398, 400, 414, 416, 419, 421, 426, 427, 430, 433, 435, 437, 438, 440, 468, 470, 472, 478, 482, 483, 492, 494, 512, 513, 542, 545, 547, 550, 577, 581, 594, 597, 599, 601, 607, 610, 613, 614, 615, 621, 625, 626, 628, 635, 640, 642, 646, 653, 654, 656, 657, 659, 661, 662, 673, 674, 675, 679, 681, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703,

704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 753, 754

Anna Karenina, 182

Ant, 321, 726

Antonin Artaud, 574

Antonio Gramsci, 80

Ar, 726

Arif Oruç, 627, 649

Aşamalar, 60, 61, 81, 115, 137, 138, 139, 143, 149, 152, 153, 161, 162, 164, 231, 234, 301, 304, 309, 327, 344, 360, 361, 363, 366, 448, 517, 529, 533, 557, 563, 571, 580, 668, 669, 685, 722, 723, 726, 733, 742, 746, 748, 750, 751

Aşka Uyanmak, 58, 59, 157, 226, 234, 439, 440, 441, 455, 503, 511, 513, 514, 547, 549, 668, 691, 722, 723, 743, 746, 751

Aşkım Bana Resimaltı, 41, 226, 309, 310, 545, 687, 722, 725, 729, 734, 743, 748, 752

Atatürk, 1, 20, 35, 84, 90, 92, 95, 97, 98, 101, 107, 111, 112, 127, 156, 175, 189, 209, 289, 290, 312, 374, 415, 416, 564, 571, 621, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 653, 662, 665, 673, 675, 687, 694, 701, 702, 703, 704, 705, 707, 708, 710, 711

Atılım, 726

Atilla Özkırımlı, 127

Attilâ İlhan, 11, 34, 41, 81, 96, 98, 99, 105, 107, 108, 184, 187, 192, 199, 200, 210, 211, 279, 295, 297, 298, 300, 323, 326, 357, 365, 429, 436, 444, 468, 469, 496, 509, 525, 543, 555, 628, 634, 636, 637, 638, 653, 655, 656, 657, 661, 666, 676, 708, 710, 713, 721, 722, 723, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 740, 741, 742

Aydede, 84

Aydınlar Savaşı, 99, 702

Aydınlık, 301, 726

Aydoğan Önel, 11, 41, 230, 436, 469, 496, 545, 556, 611, 666, 721, 723, 740

Ayhan Hünel, 11, 41, 49, 51, 309, 312, 330, 332, 347, 363, 372, 381, 414, 467, 485, 492, 522, 541, 666, 677, 702, 720, 721, 723, 730, 732, 734, 735, 736, 739, 740

Aysel Ekşi, 183

Aysel Özakın, 12, 41, 230, 231, 309, 310, 323, 325, 340, 355, 366, 376, 482, 486, 509, 513, 515, 516, 527, 552, 564, 663, 722, 723, 742

Aziz Nesin, 11, 30, 37, 41, 48, 50, 73, 212, 229, 279, 291, 323, 326, 366, 387, 395, 411, 443, 454, 456, 457, 458, 493, 507, 509, 532, 541, 560, 577, 583, 585, 590, 600, 601, 666, 720, 721, 723, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 739

Azrail'in Habercisi, 32, 215, 230, 233, 314, 317, 498, 683, 721, 725, 740, 745, 750

B

Baba Evi, 34, 47, 55, 81, 83, 85, 86, 87, 204, 205, 225, 227, 228, 234, 279, 280, 283, 284, 349, 352, 353, 356, 372, 387, 388, 391, 515, 623, 624, 625, 673, 677, 688, 720, 724, 729, 738, 747, 750, 751

Babalar ve Oğullar, 148, 708

Babîlî, 5, 26, 27, 38, 39, 40, 68, 71, 167, 220, 221, 247, 265, 271, 324, 327, 358, 370, 371, 374, 375, 376, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 390, 393, 401, 404, 406, 407, 408, 409, 410, 412, 413, 414, 415, 426, 435, 449, 473, 480, 485, 492, 493, 495, 510, 530, 544, 554, 620, 621, 646, 659, 665, 668, 669, 670, 677, 682, 684, 689, 697, 702

Balkan Harbi, 93, 645

Balkan Savaşı, 94, 240, 243

Barış, 637

Basın Birliği, 13

Basın Birliği Derneği, 13

Basın Kanunu, 13, 14, 615, 616, 642

Basiret, 379

Başlangıçtan Günümüze Türk Romanı, 3

Batılılaşma, 107

Battal Gazi, 321

Bedri Rahmi, 572, 573

Bedri Rahmi Eyüboğlu, 572

Begonya, 726

Bekle Dedim Gölgeye, 41, 226, 350, 438, 439, 461, 496, 500, 503, 508, 546, 581, 594, 596, 597, 687, 722, 725, 743, 749, 750

Benim Üniversitelerim, 575

Berna Moran, 118

Bernard Russel, 561, 575

Beşir Fuad, 171, 701

Bıçağın Ucu, 34, 35, 41, 81, 105, 107, 108, 192, 199, 200, 203, 204, 211, 226, 227, 228, 295, 298, 300, 323, 324, 326, 359, 361, 365, 633, 634, 635, 637, 641, 653, 655, 657, 669, 676, 686, 721, 723, 726, 727, 728, 729, 732, 736, 741, 746, 750

Bilâl Akbay, 545

Binbir Romanlar, 726

Bir Gazetecinin Not Defteri, 271

Bir Gün Tek Başına, 161, 162, 163, 164, 168, 169, 178, 179, 183, 226, 231, 234, 301, 302, 304, 309, 349, 355, 375, 471, 473, 476, 529, 530, 633, 653, 654, 668, 676, 690, 722, 725, 726, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 736, 737, 741, 746, 750

Bir Kadının Penceresinden, 41, 161, 162, 163, 164, 226, 306, 307, 309, 428, 556, 662, 688, 722, 724, 729, 732, 741, 748

Bir Kızın Masalı, 41, 184, 186, 187, 191, 225, 235, 245, 247, 252, 254, 262, 268, 277, 278, 344, 347, 348, 491, 493, 581, 594, 595, 596, 597, 668, 680, 720, 723, 735, 736, 739, 745, 747, 750

Bir Olayın Başlangıcı, 161, 163, 164, 226, 229, 256, 258, 262, 272, 277, 278, 356, 387, 391, 398, 485, 518, 520, 522, 524, 533, 612, 681, 721, 724, 726, 727, 730, 741, 747, 752

Bir Sürgün, 95, 189

Bir Tereddütün Romanı, 171

Birlik, 14, 35, 97, 98, 107, 187, 190, 199, 210, 211, 298, 324, 358, 470, 628, 629, 636, 637, 638, 639, 657, 658, 659, 660, 686, 727

Birlik gazetesi, 97, 187, 638

Bizim Külliye, 4, 692, 695, 696, 705, 708, 710, 712

Boris Harlof, 561, 574

Bozkurt, 53, 221, 696, 727, 738, 745

Bracque, 572

Buket Uzuner, 170

Bülent Daver, 575

Bülent Ecevit, 661, 662

Büyük Doğu, 727

Büyük Macera, 41, 64, 215, 216, 225, 226, 230, 234, 407, 460, 462, 518, 519, 603, 668, 691, 720, 725, 734, 738, 745, 751

Büyük Mecmua, 82

Büyük Umutlar, 123

C

Cahit Sıtkı, 477, 561, 565, 567, 571, 574, 741, 748

Cahit Sıtkı Tarancı, 561, 567, 571

Casuslar Savaşı, 32, 215, 230, 233, 314, 318, 319, 498, 683, 721, 725, 740, 745, 750

Celal Nuri, 82

Suphi Nuri (İleri), 82

Celâl Sahir Erozan, 577

Celal Sılay, 489, 742

Celal Vardar, 561, 574

Celâl Vardar, 477, 574, 741, 748

Celalettin Çetin, 11, 461, 532, 546, 666

Celâlettin Çetin, 41, 50, 59, 262, 271, 721, 723, 736, 740

Cem Atabeyoğlu, 570, 743

Cemal Nadir, 496

Cemal Tolly, 573

Cemil Cahit Cem, 570, 743

Cemil Meriç, 78, 80, 143

Cenab Şahabettin, 496

Ceride-i Havadis, 19

Cevat Fehmi Başkut, 570, 743

Cevat Şakir, 561, 567, 568, 742

Cevat Şakir Karaağaçlı, 567

Cevdet Bey ve Oğulları, 441, 442, 511, 689, 722, 724, 742

Cevdet Kudret, 12, 60, 61, 81, 115, 137, 138, 140, 143, 279, 417, 557, 617, 690, 720, 722, 723, 728, 738, 739, 741

Charles Dickens, 123

Ciddiyet, 727

Cinler ve Delikanlı, 575

Cinsel Oyun, 269, 490, 547, 721, 724, 740

Colliers, 727

Combat, 727

Cumhuriyet, xix, 2, 3, 19, 34, 36, 55, 69, 80, 82, 85, 86, 92, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 106, 108, 110, 112, 115, 125, 127, 130, 137, 138, 139, 146, 188, 201, 206, 208, 209, 210, 228, 239, 267, 269, 274, 284, 287, 288, 289, 290, 291, 322, 361, 369, 374, 435, 477, 533, 571, 583, 584, 626, 627, 628, 629, 630, 632, 633, 642, 646, 647, 648, 649, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 660, 661, 666, 673, 674, 675, 676, 679, 688, 694, 695, 697, 698, 701, 702, 703, 704, 706, 707, 708, 712, 713, 727

Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu, 3, 697

Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü, 2, 707

Cumhuriyet Halk, 34, 36, 55, 86, 101, 206, 240, 287, 289, 290, 291, 627, 633, 647, 648, 649, 652, 653, 655, 656, 676, 712

Cumhuriyet Halk Fırkası, 86, 101, 240, 648, 649

Ç

Çağdaş Siyasal Doktrinler, 575

Çamlıca'daki Eniştemiz, 563

Çankırı Cezaevi, 104, 687

Çardak, 728

Çetin Aşkı Özkırım, 11, 31, 32, 69, 229, 262, 274, 275, 357, 377, 438, 487, 489, 495, 514, 524, 562, 564, 566, 567, 568, 572, 609, 666, 677, 722, 723, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 736, 737, 742, 743

Çırpınmalar, 29, 41, 185, 187, 191, 212, 214, 225, 230, 262, 270, 273, 278, 356, 357, 466, 471, 473, 476, 553, 554, 684, 721, 725, 728, 739, 747, 751

Çocuk Haftası, 274

Çocuk Sesi, 274, 728

Çocukluğum, 575

Çocukluk ve Ergenlik Yılları, 575

Çünkü Onlar Kadın, 42, 155, 156, 212, 214, 226, 336, 338, 339, 344, 359, 361, 362, 401, 403, 529, 537, 690, 722, 724, 743, 749, 751

D

Daily Mirror, 659, 728

Dante, 196, 561, 574

Dar Zamanlar, 127, 128, 131, 329, 679, 692, 710

Dârülfünûn, 90

Dava, 131, 330

Defne, 728

Değirmen, 64, 405, 426, 451, 454, 503, 504, 571, 581, 582, 646, 673, 685, 720, 725, 732, 733, 734

Deli Kız, 34, 35, 56, 81, 95, 96, 99, 103, 167, 169, 170, 179, 184, 192, 198, 199, 202, 203, 218, 220, 225, 228, 229, 234, 279, 280, 287, 290, 295, 296, 297, 330, 331, 333, 349, 352, 353, 360, 361, 366, 471, 476, 633, 635, 639, 641, 668, 685, 721, 724, 728, 739, 746, 750, 751

Demokrat Ankara, 321

Demokrat İzmir, 639, 728

Demokrat Parti, xix, 13, 98, 105, 106, 107, 211, 228, 280, 288, 293, 300, 302, 470, 560, 580, 633, 634, 635, 637, 639, 641, 651, 652, 653,

654, 655, 656, 657, 659, 660, 661, 671, 676, 682, 686, 690, 711

Demokrat Sulu Irmak, 396, 728

Demokrat Yâr, 29, 467, 473, 728

Dernek, 728

Descartes, 513

Die Neue Kurier, 728

Dikkat, 150, 595, 728

Dimanche, 659, 728

Diriliş, 575

Divina Commedia, 574

Doğan Kardeş, 274

Doğru Söz, 26, 35, 46, 56, 220, 407, 408, 464, 480, 594, 640, 728

Dostoyevski, 62, 177, 354, 355, 447, 474, 561, 575

Dönüşüm, 131

Dördüncü Kurşun, 41, 64, 65, 215, 217, 218, 225, 230, 436, 469, 496, 499, 545, 556, 611, 689, 721, 723, 740, 747, 751

Dünya, 6, 10, 12, 16, 18, 35, 38, 54, 60, 62, 66, 68, 73, 90, 94, 97, 110, 140, 175, 185, 195, 196, 204, 220, 229, 271, 274, 283, 286, 288, 291, 301, 321, 417, 419, 446, 450, 453, 468, 570, 576, 582, 584, 585, 617, 632, 645, 646, 651, 652, 671, 672, 680, 685, 686, 693, 698, 713, 728, 736

Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?, 41, 47, 48, 59, 149, 150, 154, 161, 164, 221, 225, 226, 233, 235, 252, 254, 262, 266, 268, 277, 278, 503, 504, 506, 540, 555, 581, 594, 595, 596, 597, 615, 669, 685, 720, 724, 727, 728, 738, 745, 751

Dünyaya Bakış, 142, 419, 728

Düş Döngüsü, 69, 72, 226, 229, 262, 274, 275, 278, 356, 357, 358, 489, 491, 560, 568, 569, 677, 689, 722, 723, 726, 728, 736, 737, 743, 752

Düş Erimi, 31, 32, 69, 70, 72, 226, 229, 262, 274, 275, 278, 356, 357, 358, 377, 438, 439, 441,

487, 489, 491, 495, 513, 514, 524, 560, 562,
564, 565, 566, 567, 568, 572, 609, 677, 689,
722, 723, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732,
733, 734, 736, 742, 748, 750, 752

Düşkünler Pansiyonu, 301, 481

Düşünen Adam, 192, 705, 728

Düzey, 728

E

E. Emine, 11, 42, 343, 381, 414, 540, 541, 666,
677, 684, 722, 723, 729, 731, 743

Ebûl-Alâ Maarî, 574

Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 282

Edip Hakkı Köseoğlu, 572, 573

Ege'nin Dibi, 567

Ekmeğimi Kazanırken, 575

Elbet Sabah Olacaktır, 26, 27, 38, 46, 212, 213,
220, 225, 235, 237, 239, 244, 254, 255, 262,
265, 277, 278, 344, 347, 356, 407, 413, 464,
478, 481, 491, 494, 496, 497, 503, 509, 518,
520, 575, 577, 603, 680, 684, 720, 724, 728,
731, 738, 745, 747, 750, 751

Elle, 675, 729

Elveda Ankara, 226, 234, 336, 339, 381, 431,
471, 473, 476, 503, 506, 581, 596, 618, 668,
690, 722, 725, 730, 732, 744, 746, 751

Emile Durkheim, 183

Emin Barın, 573

Enis Tahsin Til, 570, 743

Enver Yorulmaz, 11, 27, 41, 60, 81, 112, 212,
256, 259, 262, 346, 387, 437, 453, 515, 548,
554, 559, 575, 642, 666, 722, 723, 732, 743

Ercüment Behzad, 477, 741, 748

Ergenekon, 729

Erkan Yüksel, 42

Erkek Sabahat, 50, 73, 74, 75, 226, 229, 323, 326,
360, 361, 366, 443, 454, 455, 457, 458, 491,
493, 503, 507, 529, 532, 581, 583, 585, 600,
601, 680, 720, 723, 727, 728, 730, 731, 732,
734, 735, 736, 737, 739, 747, 752

Ertuğrul Aydın, 3

Esat Mahmut Karakurt, 11, 231, 295, 445, 448,
518, 666, 668, 720, 723, 729, 738

Esir Şehir Üçlemesi, 99, 186, 475, 627, 686, 687

Esir Şehrin İnsanları, 34, 35, 37, 38, 51, 54, 81,
83, 87, 90, 147, 192, 196, 197, 198, 199, 203,
204, 207, 208, 211, 218, 219, 225, 227, 228,
231, 235, 238, 239, 240, 244, 254, 279, 280,
283, 285, 330, 331, 333, 349, 379, 380, 386,
387, 393, 410, 462, 503, 506, 526, 529,
530, 532, 556, 623, 624, 625, 628, 668, 674,
686, 687, 704, 720, 724, 730, 731, 733, 735,
736, 739, 745, 747, 750, 751

Esir Şehrin Mahpusu, 99, 100

F

Fahim Bey ve Biz, 563

Fahri Erdinç, 477, 741, 748

Fakir Bir Gencin Romanı, 575

Falih Rıfka, 82

Falih Rıfka (Atay), 82

Fecr-i Âtî, 93, 562

Felemenk Courant, 655, 729

Fellini, 729

Fethi Giray, 449, 450, 454, 477, 501, 561, 565,
741, 748

Frankfurter neue Presse, 655, 729

Franz Kafka, 250

Freud, 130, 175

Friedrich Heinrich Jacobi, 148

Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, 149, 701

G

Gazeteciler Cemiyeti, 1, 13, 18, 21, 274, 312,
371, 421, 656, 672, 695, 696, 702, 703, 705

Gazeteciler Sendikası, 297

Gazetecilik Okulu, 343

Gazette de Lausanne, 655, 729

Gece Gelen Ölü, 32, 215, 230, 233, 314, 318,
498, 683, 721, 725, 740, 745, 750

Gece Telgrafı, 519, 729

Geçit, 102, 729

Genç Işık, 729

Genç Kız ve Ölüm, 226, 231, 323, 325, 326, 340, 478, 482, 483, 513, 515, 516, 527, 564, 689, 722, 723, 742, 748, 750

Gençlik, 49, 57, 126, 288, 457, 501, 579, 711, 729

Gerçek, 76, 354, 560, 637, 673, 680, 711, 729

Girişim, 41, 226, 376, 377, 413, 414, 431, 437, 441, 471, 474, 476, 684, 722, 725, 742, 748

Gol Kralı, 48, 560, 581, 585, 589, 601, 632, 681, 720, 723, 739

Göç, 44, 46, 81, 83, 91, 137, 138, 139, 140, 143, 192, 194, 199, 203, 212, 213, 225, 227, 233, 234, 235, 254, 255, 262, 263, 265, 277, 278, 280, 356, 379, 380, 491, 561, 577, 674, 677, 688, 720, 725, 728, 735, 738, 745, 746, 750, 751

Gökbörü, 729

Göl İnsanları, 104

Gustave Flaubert, 182

Güldalı, 729

Güleryüz, 70, 82

Gülseren Şendur Atabek, 4, 271

Günah Gönüllüleri, 64, 65, 167, 169, 179, 183, 192, 199, 203, 225, 230, 235, 245, 252, 254, 313, 381, 404, 405, 424, 426, 433, 442, 443, 598, 602, 669, 682, 720, 724, 738, 746, 751

Günaydın, 15, 271

Güneş, 1, 263, 480, 695, 729

Güzin Dino, 113

H

H..., 729

Haber, 43, 44, 64, 70, 216, 274, 316, 377, 404, 406, 422, 436, 459, 460, 463, 466, 469, 470, 501, 504, 589, 634, 656, 694, 697, 700, 701, 729

Hafta, 71, 729, 730

Hafta Başı, 729

Haftasonu, 729

Hâkimiyeti Milliye, 729

Hâkimiyet-i Milliye, 284, 622

Hakkı Tarık Us, 31, 32, 33, 489, 742

Haldun Simavi, 15

Halide Edip, 11, 91, 231, 444, 507, 666, 679, 711, 721, 723, 740

Halide Edip Adivar, 11, 444, 507

Halil İbrahim Gürcan, 42

Halk, xix, 3, 21, 66, 101, 120, 147, 157, 220, 287, 390, 416, 468, 492, 604, 615, 627, 628, 629, 630, 633, 637, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 660, 661, 662, 693, 730

Halk gazete, 468, 469, 492, 730

Halûk'un Defteri'nden, 562

Hanımın Çiftliği, 488

Hasan Fehmi, 41, 184, 187, 188, 521

Hasan Fehmi Başkut, 41, 521

Hasanoğlu Köy Enstitüsü, 730

Hata, 31, 32, 41, 225, 230, 486, 543, 558, 688, 720, 724, 738, 748

Havada Bulut Yok, 60, 61, 81, 115, 137, 138, 140, 142, 225, 279, 344, 347, 417, 419, 557, 617, 670, 690, 720, 723, 728, 739

Hayat, 9, 142, 151, 161, 194, 225, 231, 232, 234, 281, 444, 507, 538, 679, 721, 723, 730, 740, 746, 751

Hayat Parçaları, 225, 231, 234, 444, 507, 679, 721, 723, 740, 746, 751

Hayır, 45, 61, 117, 122, 124, 127, 132, 133, 134, 144, 161, 180, 181, 184, 226, 247, 301, 323, 328, 329, 330, 340, 349, 351, 359, 361, 363, 367, 373, 394, 452, 454, 479, 507, 513, 514, 521, 539, 557, 574, 581, 587, 591, 593, 594, 596, 619, 629, 639, 642, 644, 669, 679, 722, 723, 735, 742, 746, 750

Hayrettin Orhanoğlu, 119

Hece, 3, 4, 19, 79, 693, 694, 696, 697, 700, 702, 708, 754

Hegel, 530

Hep O Şarkı, 189

Her Ay, 730

Hergün, 274

Hikmet Erhan Bener, 12, 41, 60, 81, 86, 108, 109,
110, 111, 242, 352, 354, 451, 453, 517, 557,
565, 566, 639, 661, 722, 724, 742, 743

Hilmi Yavuz, 78, 107

Hilmi Ziya Ülken, 12, 34, 53, 81, 83, 84, 85, 191,
192, 193, 199, 229, 236, 279, 280, 281, 282,
350, 371, 379, 416, 446, 503, 523, 529, 554,
614, 623, 646, 668, 674, 677, 693, 696, 699,
701, 703, 709, 713, 720, 724, 738

Hisar, 730

Hutchins Komisyonu Raporu, 433

Hüküm Gecesi, 95, 189

Hür Adam, 162, 410, 493, 634, 730

Hür Şehrin İnsanları, 100

Hürriyet, 84, 124, 271, 274, 312, 583, 584, 621,
629, 696, 730, 737

Hürses, 730

Hüseyin Rahmi, 11, 41, 47, 48, 149, 150, 151,
164, 168, 252, 262, 266, 267, 332, 504, 531,
539, 555, 594, 604, 615, 666, 685, 700, 704,
709, 720, 724, 727, 728, 738

Hüseyin Rahmi Gürpınar, 11, 149, 150, 252, 604

Hüsn ü Aşk, 135

Hz. Üveysî Karanî, 561

I

I. Dünya Savaşı, 35, 60, 73, 90, 94, 195, 196, 283,
286, 419, 645, 646, 671, 672, 685, 713

II. Dünya Savaşı, 6, 12, 66, 68, 185, 220, 229,
291, 301, 321, 417, 446, 450, 468, 570, 617,
632, 651, 652, 671, 680, 686

II. Meşrutiyet, 91, 92, 139, 187, 188, 287, 378,
619, 620, 621, 645, 672, 674, 689, 696, 697,
709

Indianapolis Star, 730

Ivan Karamazov, 123

İ

İbrahim Necmi Dilmen, 264

İbret, 379

İhsan Alacalı, 73

İkdam, 84, 208, 386, 621, 628, 645, 730

İki Çalgıcının Seyahati, 730

İkinci Adım, 226, 234, 349, 350, 354, 356, 387,
391, 392, 471, 476, 478, 482, 552, 679, 722,
725, 726, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 735,
736, 743, 746, 749, 752

İlahi Komedya, 196, 710

İleri, 32, 82, 84, 105, 230, 314, 730

İlhan Engin, 11, 41, 229, 295, 296, 387, 463, 541,
611, 666, 720, 724, 739

İlhan Turalı, 570, 743

İnci Enginün, 188

İngiliz Times, 655, 731

İnkilab, 731

İnsan dergi, 282

İnsan Müddücezri, 192

İnsaniyet, 731

İsabet, 731

İsmail Fatih Ceylan, 11, 42, 333, 361, 528, 666,
722, 724, 743

İsmail Hakkı, 38, 39, 40, 69, 409, 479, 573, 649

İstanbul, 1, 3, 6, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 25, 26,
29, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 41, 46, 47, 48, 49,
51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64,
65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78,
80, 81, 82, 84, 85, 87, 89, 90, 93, 94, 96, 97,
99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 110,
113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 123, 125,
126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135,
137, 138, 139, 140, 142, 143, 147, 149, 153,
155, 156, 157, 158, 160, 162, 163, 164, 167,
169, 170, 174, 175, 177, 178, 179, 180, 181,
183, 185, 186, 188, 189, 192, 193, 194, 196,
198, 199, 200, 201, 205, 206, 207, 208, 209,
210, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 225, 228,
229, 230, 231, 233, 236, 237, 239, 241, 242,

246, 247, 248, 249, 253, 257, 258, 264, 270,
 271, 272, 274, 275, 279, 281, 282, 284, 285,
 286, 287, 288, 290, 295, 296, 298, 300, 301,
 302, 306, 308, 310, 311, 312, 314, 315, 316,
 317, 318, 319, 320, 321, 322, 325, 326, 327,
 329, 334, 336, 337, 338, 339, 341, 343, 347,
 348, 350, 354, 355, 357, 361, 365, 367, 368,
 370, 371, 374, 376, 377, 378, 379, 380, 384,
 387, 392, 396, 400, 403, 404, 405, 406, 417,
 419, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428,
 429, 434, 435, 436, 439, 442, 444, 446, 449,
 450, 454, 455, 456, 457, 459, 461, 462, 463,
 468, 478, 480, 486, 491, 494, 498, 500, 502,
 506, 510, 512, 517, 519, 525, 538, 541, 542,
 556, 558, 560, 582, 583, 584, 585, 586, 589,
 591, 606, 607, 608, 609, 611, 615, 619, 621,
 622, 623, 624, 625, 626, 628, 630, 631, 632,
 635, 641, 646, 650, 651, 656, 658, 662, 672,
 673, 675, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685,
 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694,
 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703,
 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712,
 713, 714, 720, 721, 724, 725, 736, 739, 741,
 745, 747, 750
İstanbul Ekspres, 312
İstanbul Postası, 274
İstanbul Tehlikede, 32, 215, 230, 233, 314, 319,
 428, 429, 498, 683, 721, 725, 741, 745, 750
 İstanbul Üniversitesi, 13, 18, 53, 70, 228, 258,
 282, 290, 343, 436, 606, 626, 651, 675, 694,
 696, 701, 702, 707, 708, 710, 712, 713
İstanbul'da Aşk Başkadır, 41, 225, 229, 295, 296,
 350, 387, 392, 463, 541, 542, 611, 684, 720,
 724, 739, 747, 750
İstikamet, 731
İstiklal Marşı, 106, 476
İşçi-Köylü, 731
İşte, 1, 9, 12, 23, 27, 30, 35, 37, 41, 51, 53, 54,
 64, 72, 78, 81, 84, 95, 96, 102, 105, 111, 113,
 126, 135, 138, 146, 158, 169, 170, 175, 179,

180, 182, 190, 193, 196, 200, 201, 202, 205,
 207, 213, 218, 240, 244, 250, 257, 258, 265,
 271, 280, 286, 287, 322, 325, 369, 371, 373,
 374, 376, 379, 383, 394, 398, 401, 407, 409,
 415, 425, 432, 435, 461, 462, 466, 471, 473,
 477, 479, 505, 511, 521, 533, 535, 541, 547,
 579, 581, 587, 590, 592, 601, 623, 626, 632,
 675, 697, 731

İşte Babîâli, 271

İştirak, 731

İttihat ve Terakki, 86, 188, 284, 620, 621, 696

İttihat ve Terakki Fırkası, 86, 284

J

Jean Paul Sartre, 115

Jean-Jacques Rousseau, 164

Johann Gottlieb Fichte, 148

Jung, 175

K

Kadın Olan Erkeğin Hatıraları, 581, 585, 586,
 680, 720, 723

Kadın ve Ev, 731

Kadro, 95, 592, 693

Kafka, 62, 125, 131, 171, 177, 697, 699

Kağrı, 571

Kan Çanağı, 731

Kanlı Kolyeler, 32, 215, 230, 233, 314, 317, 498,
 683, 721, 725, 740, 745, 750

Kant, 168

Kara Kitap, 117, 134, 135, 136, 422, 424, 470,
 689, 695, 722, 724, 732, 734, 743

Karadayı, 35, 54, 197, 198, 207, 286, 380, 381,
 393, 462, 506, 526, 625, 686, 731

Karagöz, 70, 526, 731

Karanlığa Direnen Yıldız, 31, 33, 42, 60, 81, 114,
 226, 228, 229, 231, 234, 279, 292, 349, 359,
 384, 454, 503, 506, 554, 559, 561, 657, 659,
 660, 676, 682, 722, 725, 726, 727, 728, 730,

731, 733, 734, 735, 736, 743, 746, 749, 751, 752

Karanlığın Günü, 226, 234, 323, 326, 335, 336, 340, 438, 439, 441, 478, 482, 483, 528, 529, 535, 574, 669, 684, 722, 724, 742, 746, 748, 752

Karılar Koğuşu, 100

Karıncayı Tanırsınız, 60, 81, 115, 137, 138, 140, 142, 143, 226, 279, 344, 347, 670, 690, 722, 723, 741

Karikatür, 31, 33, 70, 274, 487, 524, 568, 681, 731

Karl Marks, 134

Kayıp Aranıyor, 41, 117, 118, 134, 149, 153, 161, 162, 164, 180, 181, 184, 225, 229, 234, 301, 302, 304, 309, 336, 339, 340, 359, 361, 365, 381, 384, 385, 518, 520, 522, 668, 679, 720, 725, 739, 745, 747, 750

Kaynak, 312

Kelleci Memet, 81, 100, 104, 218, 219, 225, 228, 279, 280, 687, 721, 724, 740

Kemal Karpat, 94

Kemal Tahir, 11, 34, 37, 41, 51, 54, 81, 83, 87, 88, 89, 90, 91, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 146, 147, 184, 186, 187, 192, 196, 197, 199, 207, 218, 219, 220, 229, 231, 238, 239, 240, 279, 285, 289, 290, 330, 331, 347, 374, 379, 386, 387, 394, 410, 411, 475, 506, 512, 526, 527, 530, 531, 532, 556, 624, 625, 626, 627, 629, 630, 647, 648, 649, 666, 668, 674, 676, 686, 687, 695, 702, 704, 708, 710, 720, 721, 724, 726, 727, 729, 730, 731, 732, 733, 735, 736, 739, 740, 741

Kemâlettin Kâmi Kamu, 117

Kemalist, 51, 94, 107, 146, 199, 210, 211, 289, 297

Kemalizm, 111

Kırık Zarlar, 42, 212, 214, 226, 234, 343, 381, 413, 414, 540, 541, 677, 684, 722, 723, 729, 731, 743, 746, 749

Kızgın Kuşak, 731

Kızıl Elma, 561

Kızıl elma, 192, 713, 731

Kim, 39, 40, 58, 90, 107, 205, 308, 390, 397, 494, 592, 605, 637, 731

Kimin İçin, 41, 225, 230, 235, 245, 248, 252, 254, 255, 321, 356, 387, 397, 399, 446, 567, 570, 571, 576, 577, 642, 644, 676, 677, 686, 721, 725, 740, 746, 747, 752

Kiralık Konak, 188

Körduman, 100

Kurt Kanunu, 41, 51, 52, 81, 100, 101, 146, 184, 186, 187, 229, 235, 236, 244, 254, 279, 280, 287, 289, 290, 626, 721, 724, 740

Kurtlar Sofrası, 34, 35, 41, 81, 97, 98, 99, 103, 107, 108, 184, 187, 189, 191, 192, 199, 203, 204, 210, 211, 225, 228, 234, 279, 280, 287, 291, 295, 297, 323, 356, 357, 359, 361, 365, 429, 430, 436, 468, 496, 500, 503, 509, 525, 543, 555, 628, 633, 635, 636, 641, 669, 676, 686, 721, 723, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 740, 746, 747, 751

Kurtuluş, 51, 70, 86, 88, 90, 94, 98, 101, 138, 139, 147, 207, 210, 263, 283, 297, 328, 561, 623, 625, 626, 629, 646, 673, 687, 688, 731

Kurtuluş Savaşı, 86, 88, 90, 98, 138, 139, 263, 283, 328, 561, 623, 625, 626, 646, 673, 687, 688

Kuva-yi Milliye, 35, 84, 86, 87, 98, 108, 147, 197, 210, 211, 231, 236, 281, 282, 283, 285, 297, 623, 624, 625, 646, 647, 687

Küçük İstasyonlar, 41, 49, 51, 52, 225, 309, 311, 312, 344, 347, 348, 414, 485, 491, 492, 518, 520, 522, 677, 685, 720, 723, 735, 739, 747, 750

Kürk Mantolu Madonna, 571

L

L. Doğan Tılıç, 539

L'Humanite, 659, 731

Le Figaro, 659, 731

Le Monde, 731

Les Temps Modernes, 732

Lev Nikolayeviç Tolstoy, 552

Leyla Erbil, 12, 156, 323, 326, 335, 439, 482,
528, 535, 574, 710, 722, 724, 742

M

M., 129, 423, 504, 506, 700, 732

M5, 596, 732

Madam Bovary, 182

Mahmut Tezcan, 126

Mahmut Yesâî, 449

Maksim Gorki, 250, 534, 561, 575

Manchester Guardian, 655, 732

Manet, 572

Mantıkut Tayr, 135

Marko Polo, 71

Markopaşa, 732

Marks, 134

Marksizm, 146, 209, 516, 540, 688

Marx, 171, 180, 710

Masalcı, 69, 71, 75, 226, 231, 440, 441, 455, 458,
599, 682, 722, 725, 744, 749

Mayk Hammer, 215

Mehmed Ali Aybar, 561

Mehmed Kemal, 11, 25, 41, 321, 356, 449, 477,
501, 544, 563, 564, 565, 574, 635, 643, 666,
676, 677, 687, 722, 724, 726, 727, 729, 730,
732, 734, 736, 741, 748, 751

Mehmet Akif, 102

Mehmet Ali Yalçın, 570, 743

Mehmet Asım, 36, 82

Mehmet Atalay, 371

Mehmet Coşar, 11, 41, 321, 593, 666, 682, 721,
724, 740

Mehmet Kaplan, 21, 79

Mehmet Önal, 11, 577

Mehmet Rauf, 561, 562

Mehmet Seyda, 12, 39, 40, 41, 81, 103, 214, 240,
262, 269, 356, 357, 481, 491, 510, 643, 687,
688, 720, 721, 724, 739, 740

Melih Cevdet, 377, 477, 561, 564, 565, 566, 567,
568, 741, 742, 748

Melih Cevdet Anday, 565

Meliha İksel, 12, 34, 56, 81, 95, 97, 99, 167, 170,
192, 198, 199, 218, 229, 279, 295, 296, 330,
333, 352, 366, 471, 639, 668, 721, 724, 728,
739

Merhaba Akdeniz, 567

Mesnevi, 530

Mesnevî, 135

Mesuliyet, 732

Meşale, 27, 63, 732

Meşrutîyet, 82, 146, 242, 256, 531, 671, 672, 673,
677, 703

Mevlâna, 9

Meydan, 643, 732

Meydan gazete, 643

Millet Sesi, 64, 405, 582, 732

Millî Birlik Komitesi, 14, 470, 658, 660

Millî Edebiyat, 94

Millî Mücadele, 13, 34, 35, 44, 53, 54, 55, 57, 67,
82, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 98,
101, 138, 189, 194, 197, 198, 204, 205, 206,
207, 208, 209, 228, 238, 239, 264, 280, 282,
283, 285, 288, 290, 331, 492, 622, 623, 624,
633, 642, 646, 654, 671, 673, 675, 676, 686,
699, 703, 708, 710

Millî Şef, 651

Milliyet, 32, 125, 127, 134, 139, 264, 274, 284,
320, 422, 424, 470, 583, 584, 683, 696, 698,
704, 713, 732

Misak-ı Millî, 97

Moniteur D'Orient, 441, 442

Muahede, 732

Muallim Naci, 395, 413

Muhbir, 379, 460

Mustafa Erkal, 116

Mustafa Kemal, 1, 20, 37, 55, 82, 83, 86, 97, 98, 107, 112, 146, 147, 197, 207, 208, 209, 210, 211, 287, 288, 289, 290, 291, 297, 364, 369, 411, 415, 532, 571, 613, 622, 623, 625, 627, 628, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 665, 673, 675, 687, 700

Mustafa Kemal Atatürk, 98, 291, 369, 416, 613, 627, 648, 649

Mustafa Narince, 12, 31, 41, 230, 486, 543, 558, 720, 724, 738

Mustafa Reşid Paşa, 79

Mustafa Yücel, 570, 743

Muvaffak İhsan Garan, 11, 26, 38, 46, 237, 239, 262, 265, 347, 407, 464, 478, 494, 496, 509, 520, 575, 598, 603, 666, 720, 724, 728, 731, 738

Muzaffer Buyrukçu, 11, 229, 256, 258, 262, 272, 387, 485, 520, 524, 533, 612, 666, 721, 724, 726, 727, 730, 741

Mıddafai-i Hukuk, 97, 628

Mütareke, 35, 53, 67, 86, 94, 190, 192, 193, 196, 204, 205, 208, 219, 229, 236, 281, 282, 623, 624, 628, 673, 691, 699

N

Naci Sadullah, 11, 65, 167, 169, 192, 199, 230, 245, 313, 381, 424, 433, 442, 602, 666, 669, 682, 720, 724, 738

Nahid Sırrı, 12, 183, 184, 187, 707, 720, 724, 730, 733, 734

Naim Tirali, 570

Namusçular, 100

Nato, xix, 316, 659, 660, 661

Nâzım Hikmet, 3, vi, vii, viii, 92, 93, 104, 139, 242, 561, 564, 565, 567, 709

Nazım Şükrü Sander, 31, 32, 275, 358, 573, 742

Ne Ekersen, 39, 41, 81, 103, 104, 212, 214, 225, 228, 235, 240, 244, 254, 262, 269, 277, 278, 356, 478, 481, 491, 503, 510, 642, 643, 687, 688, 720, 724, 739, 747, 752

Necmeddin Sadık, 82

Neptün, 732

Neue Wiener, 419

New York Times, 656, 733

News Chronicle, 655, 733

Nida-yı Hak, 64, 405, 406, 582, 733

Nietzsche, 62, 148, 149, 152, 153, 154, 250, 698, 700, 707, 709

Nihal: Gölgesiz Bir Kadın, 335, 336, 455, 503, 508, 690, 749

Niteliksiz Adam, 123

Niyazi Akıncıoğlu, 477, 561, 574, 741, 748

Nizamettin Nazif, 489, 496, 742

Notlar, 89, 100, 102, 704

Nur Baba, 189, 564

Nurettin Artam, 321, 545, 741, 748

Nurettin Topçu, 147

Nüket Esen, 93, 130, 135, 695, 702

O

Oblamov, 123

Oğuz Atay, 12, 60, 61, 117, 118, 119, 123, 125, 126, 132, 134, 161, 167, 171, 175, 177, 180, 181, 192, 199, 201, 250, 251, 354, 438, 447, 475, 513, 522, 550, 697, 698, 707, 721, 724, 741

Oktay Rifat, 12, 41, 306, 307, 309, 428, 477, 556, 560, 564, 565, 566, 662, 722, 724, 729, 732, 741, 748

Okul Sınıf, 733

Olca Önertoy, 2, 128

Orhan Kemal, 12, 34, 47, 55, 56, 81, 83, 85, 86, 87, 205, 206, 279, 280, 283, 284, 285, 352, 372, 387, 388, 389, 488, 515, 532, 624, 672, 677, 688, 695, 696, 707, 713, 720, 724, 729, 738, 742

Orhan Koloğlu, 371, 379

Orhan Pamuk, 12, 117, 134, 135, 422, 441, 470, 511, 709, 722, 724, 732, 734, 742, 743

Orhan Seyfi Orhon, 577

Orhan Veli, 348, 477, 560, 564, 565, 566, 567,
574, 741, 748

Orhan Veli Kanık, 348, 565

Ortakiler, 41, 60, 81, 108, 109, 110, 226, 228,
235, 242, 244, 254, 349, 352, 354, 451, 453,
454, 517, 557, 558, 565, 566, 633, 635, 639,
641, 661, 681, 722, 724, 726, 734, 736, 743,
748, 750

Oscar Wilde, 62, 250

Osmanlı, 14, 78, 90, 91, 105, 106, 112, 131, 188,
197, 238, 282, 284, 289, 371, 379, 423, 451,
504, 533, 563, 619, 621, 623, 626, 645, 646,
671, 673, 685, 689, 694, 705, 707

Ostave Feuillet, 561, 575

Oswald Spengler, 62, 250

Oya Şeneldir, 12, 42, 155, 336, 338, 361, 537,
722, 724, 743

Oyuncu, 81, 108, 109, 226, 228, 349, 722, 724,
742

Ö

Ölmeye Yatmak, 41, 52, 59, 117, 127, 128, 129,
130, 132, 133, 134, 144, 161, 181, 182, 226,
227, 234, 262, 273, 277, 278, 323, 328, 329,
340, 349, 351, 356, 357, 359, 361, 363, 367,
440, 441, 454, 547, 549, 552, 571, 650, 651,
669, 679, 693, 702, 713, 721, 723, 726, 727,
729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737,
741, 746, 748, 750

Ölüm Perdesi, 32, 215, 225, 230, 231, 233, 314,
381, 406, 498, 516, 519, 682, 720, 725, 729,
730, 739, 745, 750

Ömer Seyfettin, 577

Ömer Türkeş, 4

Özleyiş, 733

P

P..., 31, 733

Palmiye, 733

Panorama, 66, 67, 68, 81, 93, 94, 95, 184, 187,
188, 204, 208, 209, 225, 228, 235, 241, 254,
255, 279, 280, 287, 288, 349, 353, 686, 694,
699, 704, 720, 725, 739

Pazar, 274, 651, 733

Peyam Sabah, 733

Peyam-ı İkbāl, 733

Peyami Safa, 168, 171

Phoenix Gazette, 655, 733

Picasso, 572

Piraye, 11, 104, 335, 336, 455, 508, 540, 690

Piraye Şengel, 42, 666, 722, 724, 743

Pulsuz Tavla, 25, 27, 41, 226, 321, 356, 449, 454,
471, 476, 501, 544, 560, 563, 564, 565, 574,
633, 635, 641, 642, 643, 644, 676, 677, 687,
722, 724, 726, 727, 729, 730, 732, 734, 736,
741, 748, 751

R

Refik Erduran, 11, 27, 41, 192, 195, 199, 230,
298, 299, 419, 427, 434, 445, 520, 553, 606,
666, 668, 720, 724, 739

Reşad Ekrem Koçu, 370

Reşat Enis, 11, 41, 66, 162, 184, 185, 186, 187,
218, 219, 246, 262, 265, 279, 301, 305, 306,
307, 309, 373, 381, 387, 409, 426, 430, 468,
481, 484, 492, 494, 508, 529, 543, 597, 606,
616, 634, 652, 666, 676, 680, 720, 721, 725,
730, 735, 738, 740

Reşat Nuri, 12, 64, 110, 426, 451, 504, 582, 646,
673, 685, 720, 725, 732, 733, 734

Reşid Halid Gönç, 495, 742

Rıza Tevfik, 531

Risalet-ül Gufrân, 574

Robert Musil, 123

Roman Kahramanları, 4, 709

RTÜK Kanunu, 17

Rübâb-ı Şikeste, 562

S

Saat Altıda Gel, 41, 50, 51, 59, 215, 217, 225, 262, 271, 277, 278, 461, 529, 532, 533, 546, 548, 682, 721, 723, 736, 740, 746, 747, 751

Saatleri Ayarlama Enstitüsü, 537, 538, 581, 591, 592, 593, 690, 721, 723, 740

Sabah, 26, 27, 38, 46, 84, 212, 213, 220, 225, 235, 237, 239, 244, 254, 255, 262, 265, 274, 277, 278, 344, 347, 356, 386, 407, 413, 464, 478, 481, 491, 494, 496, 497, 503, 509, 518, 520, 575, 577, 583, 584, 603, 620, 621, 645, 655, 684, 720, 724, 728, 731, 733, 737, 738, 745, 747, 750, 751

Sabahattin Ali, 168, 561, 571, 707

Sabahattin Eyuboğlu, 21

Sabiha Bozcalı, 73, 75

Sabiha Setel, 82

Sabri Berkel, 572

Saçkıran, 30, 31, 37, 38, 41, 50, 74, 75, 212, 214, 225, 279, 280, 291, 356, 387, 391, 395, 411, 413, 443, 456, 491, 493, 503, 509, 510, 541, 577, 581, 585, 588, 600, 681, 720, 723, 726, 728, 729, 731, 733, 737, 739, 746, 747, 750, 751

Safa Kılıçoğlu, 655

Sağda Üçüncü Kapı, 41, 161, 162, 163, 164, 321, 581, 593, 681, 721, 724, 740, 747

Sağırdere, 100

Sait Faik, 12, 41, 117, 118, 134, 149, 153, 161, 180, 229, 301, 302, 304, 309, 336, 365, 381, 522, 570, 571, 668, 679, 720, 725, 739

Salim Şengil, 205

Samih Nafiz Tansu, 71

Sanatçı Üzerine Düşünceler, 205

Sandra Gilbert, 129

Sarı İt, 41, 218, 219, 220, 226, 279, 305, 306, 307, 309, 373, 381, 430, 491, 494, 503, 508, 543, 616, 680, 721, 725, 740, 747

Sartre, 115, 170, 179, 530, 709

Savunma, 3, 376, 377, 474, 733

Sebahattin Demiray, 12, 71, 231, 440, 458, 599, 666, 722, 725, 744

Sedat Simavi, 32, 70, 274, 487, 488, 568, 569, 706, 707, 742

Sedat Taylan, 570, 743

Selahattin Giz, 570, 743

Selçuk Çıkla, 139

Sema Özher, 98

Semih Altan, 561, 575

Serap Suğur, 155

Serbest Cumhuriyet Fırkası, 36, 100, 101, 287, 288, 289, 290, 627, 647, 648, 649, 650, 676

Serbest İzmir, 733

Serbesti, 188

Serdengeçti, 733

Servet-i Fünun, 292, 378, 620, 645, 733

Ses, 274, 571, 610, 733

Ses dergi, 274

Sessiz Harp, 32, 215, 230, 233, 314, 315, 316, 498, 682, 721, 725, 739, 745, 750

Sevgi Soysal, 561, 575

Sevinç Çokum, 11, 31, 33, 42, 60, 81, 114, 229, 231, 279, 292, 359, 454, 506, 554, 559, 561, 657, 666, 676, 722, 725, 726, 727, 728, 730, 731, 733, 734, 735, 736, 743

Sıkıyönetim Kanunu, 15

Sınıf Arkadaşları, 60, 81, 115, 137, 138, 140, 225, 227, 279, 344, 347, 670, 690, 720, 723, 738

Sibel Irzık, 130

Signal, 733

Sisley, 572

Siyah Kaplı Defter, 6, 706

Siyasal İdealler, 575

Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı, 2, 713

Sodom ve Gomora, 95, 189

Sokaktaki Adam, 96

Son Dakika, 274

Son Havadis, 64, 230, 407, 460, 691, 734

Son Posta, 584, 734

Son Saat, 312

Son Telgraf, 734

Soren Kierkegaard, 62, 250

Sultan Hamid Düşerken, 184, 187, 188, 378, 619,
621, 689, 720, 724, 730, 733, 734

Suphi Nuri, 82

Süleyman Nazif, 496

Süleyman Şevket, 264

Süs, 69

Svenska Dagbladet, 655, 734

Ş

Şaban Erik, 12, 29, 41, 185, 187, 212, 230, 262,
270, 357, 466, 473, 553, 721, 725, 728, 739

Şadıman Şenbalkan, 11, 42, 218, 219, 230, 340,
341, 666, 722, 725, 743

Şahap Sıtkı, 12, 41, 230, 248, 321, 387, 446, 567,
570, 571, 576, 644, 676, 677, 686, 721, 725,
740

Şerif Mardin, 105, 138

Şimdiki Çocuklar Harika, 48, 49, 681, 721, 723

Şinasi, 79, 82, 379, 561, 563, 671, 741

Şişecam, 312

T

Taciser Belge, 135

Tahir Abacı, 12, 350, 354, 387, 476, 482, 552,
666, 722, 725, 726, 728, 729, 730, 731, 732,
733, 735, 736, 743

Tahkikat Komisyonu, 13, 199, 639

Tahsin Öztin, 69, 70, 274, 487, 496, 568, 569,
742

Takiyettin Mengüşoğlu, 177

Takvim-i Vekayi, 18

Talât Aydemir, 643

Tan, 243, 310, 354, 508, 644, 691, 734

Tanin, 36, 84, 629, 734

Tanpınar, 19, 81, 286, 538, 690, 706, 711

Tanrı'nın Ölümü, 148

Tanrının Gözyaşları, 32, 215, 230, 233, 314, 319,
498, 683, 721, 725, 740, 745, 750

Tanzimat, vi, vii, 4, 11, 19, 79, 91, 93, 107, 111,
168, 287, 379, 531, 563, 580, 617, 666, 673,
703, 709

Taptuk Emre, 114

Tarihsiz Günlük, 574

Tasvir, 84, 379, 571, 652, 734

Tasvir-i Efkâr, 379, 734

Tatlı Betüş, 455, 456, 457, 581, 585, 590, 681,
721, 723

Tayfunlar Estikçe, 27, 41, 60, 63, 81, 112, 212,
214, 226, 228, 256, 259, 262, 277, 278, 344,
346, 347, 387, 391, 437, 441, 453, 454, 515,
547, 548, 554, 559, 575, 642, 691, 722, 723,
732, 743, 746, 749, 750

Taymis, 734

Tehlikeli Oyunlar, 117, 118, 125, 126, 130, 133,
134, 161, 167, 169, 171, 173, 174, 175, 179,
226, 235, 245, 251, 252, 254, 518, 520, 522,
680, 712, 721, 724, 741, 748, 751

Tek Parti, 96, 103, 106, 208, 269, 280, 287, 288,
626, 630, 633, 712

Tercüman, 84, 271, 312, 379, 583, 584, 645, 674,
734

Tercüman-ı Ahval, 379, 674

Teşkilat-ı Bağiyeye, 84, 236, 281

Tevfik Fikret, 451, 560, 561

Tevhid-i Efkâr, 629, 735

The Illustrated London News, 370

Thomas Hobbes, 164

Times, 657, 735

Tohum, 146, 349, 580, 735

Toksöz, 34, 55, 85, 206, 284

Tolstoy, 182, 575

Turgenyev, 148, 708

Turgut Erim, 12, 41, 376, 414, 431, 437, 474,
722, 725, 728, 733, 742

Turgut Özal, 16

Turhan Selçuk, 570, 743

Tutunamayanlar, 60, 61, 62, 116, 117, 118, 125, 126, 130, 132, 133, 134, 136, 161, 167, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 177, 179, 180, 181, 184, 192, 199, 201, 203, 226, 235, 245, 250, 251, 252, 254, 349, 354, 438, 439, 440, 447, 454, 475, 513, 550, 680, 699, 721, 724, 741, 750

Türk Derneği, 735

Türk Dili, 3, 49, 93, 241, 312, 348, 685, 699, 735, 753, 754

Türk Düşüncesi, 735

Türk Gazeteciler Birliği, 13

Türk Haberler, 321

Türk Romanında Gazeteci, 4, 692

Türk Romanında Gazeteci (1870-1980), 4

Türk Romanında Gazeteciler, 4, 693

Türk Sazı, 561

Türk Solu, 735

Türk Sözü, 735

Türk Yurdu, 282, 580, 696, 701, 735

Türkiye Cumhuriyeti, 12, 97, 661, 699

Türkiye Yayınevi, 71, 463, 679, 682, 683, 684

U

Ulus, 273, 312, 321, 352, 441, 548, 584, 585, 639, 650, 651, 652, 735, 737

Uluslararası Sosyal Antropoloji Enstitüsü, 329, 735

Umut Hiç Bitmiyor, 42, 212, 214, 218, 219, 220, 226, 230, 340, 341, 403, 690, 722, 725, 743, 749, 751, 752

Unutulmuş Günler, 42, 226, 334, 344, 359, 361, 528, 681, 722, 724, 743, 749, 750

Uygur Türkiye, 373, 374, 735

Ü

Üç Katlı Ev, 146, 147, 225, 229, 234, 256, 257, 279, 280, 344, 347, 349, 356, 515, 516, 517, 580, 633, 635, 641, 668, 672, 688, 720, 725, 735, 739, 745, 751

Üçüncü Adam Ecevit, 575

Ümit Deniz, 11, 31, 32, 41, 215, 216, 217, 230, 231, 234, 235, 255, 314, 320, 349, 381, 429, 466, 496, 498, 512, 516, 518, 519, 666, 668, 694, 698, 720, 721, 725, 729, 730, 739, 740, 741

Ümit Kıvanç, 11, 41, 309, 310, 439, 461, 496, 508, 545, 546, 596, 666, 722, 725, 729, 734, 743

Üveysî Karani, 561

V

Vakayî-i Mısriye, 18

Vakit, 32, 36, 51, 70, 82, 84, 100, 147, 274, 374, 488, 489, 627, 647, 648, 680, 736

Vanguard, 736

Vapur Düdüklere, 41, 49, 50, 51, 52, 225, 309, 312, 330, 331, 332, 333, 347, 359, 361, 363, 372, 381, 385, 413, 414, 466, 467, 541, 542, 677, 685, 721, 723, 730, 732, 734, 736, 740, 746, 747, 750

Varlık, 94, 107, 128, 168, 183, 201, 282, 286, 312, 570, 679, 690, 703, 704, 707, 713, 736

Vatan, 30, 31, 90, 98, 107, 139, 205, 208, 271, 274, 321, 461, 583, 584, 629, 682, 703, 736

Vedat Türkali, 12, 167, 178, 231, 301, 302, 304, 309, 355, 375, 473, 530, 653, 654, 668, 676, 722, 725, 726, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 736, 737, 741

Vicdanından Af Dile, 41, 57, 225, 229, 279, 280, 287, 295, 298, 349, 351, 381, 383, 454, 455, 518, 519, 525, 615, 630, 632, 691, 720, 725, 729, 732, 738, 747, 750

Vivet Kanetti, 11, 42, 343, 381, 414, 540, 666, 677, 684, 722, 723, 729, 731, 743

Voltaire, 530, 592

Von Aster, 192

Vüs'at O. Bener, 110, 111

W

Washington Post, 655, 736

Watschaenmann, 736

Wirginia Woolf, 171

Y

Yaban, 95, 189

Yabancı, 131, 365, 435, 572, 574, 629, 652, 659, 753

Yağmur Duası, 27, 28, 29, 41, 192, 195, 199, 203, 225, 230, 234, 295, 298, 299, 419, 427, 434, 445, 518, 520, 553, 554, 597, 606, 607, 668, 684, 720, 724, 739, 745

Yahya Kemal Beyatlı, 563

Yakup Kadri, 11, 67, 81, 91, 92, 93, 94, 95, 184, 187, 188, 208, 209, 241, 279, 288, 289, 561, 564, 666, 686, 692, 694, 704, 720, 725, 739

Yakut Gözlü Kedi, 32, 215, 230, 233, 314, 316, 498, 683, 721, 725, 739, 745, 750

Yalvarırım Yetişin, 32, 215, 230, 233, 314, 315, 498, 512, 682, 721, 725, 739, 745, 750

Yankı, 736

Yaraya Tuz Basmak, 34, 35, 41, 81, 105, 107, 108, 204, 211, 226, 227, 228, 323, 324, 326, 359, 361, 365, 444, 469, 633, 635, 638, 641, 653, 656, 657, 660, 661, 685, 722, 723, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 742

Yarım Adam, 34, 53, 81, 83, 84, 85, 86, 191, 192, 194, 199, 203, 204, 208, 225, 227, 228, 229, 234, 235, 236, 254, 255, 279, 280, 281, 283, 287, 349, 350, 351, 371, 379, 380, 416, 417, 419, 446, 454, 503, 504, 523, 526, 529, 554, 555, 614, 623, 624, 625, 647, 668, 674, 677, 691, 720, 724, 738, 745, 746, 750, 751

Yarın, 172, 364, 418, 443, 532, 627, 636, 649, 650, 658, 736

Yaşar Kemal, 377, 532, 742

Yatan, 50, 217, 271

Yediçınar Yaylası, 100

Yeditepe, 196, 710, 736

Yelpaze, 736

Yeni, 3, 11, 15, 32, 33, 35, 39, 45, 46, 70, 82, 124, 128, 130, 189, 192, 260, 264, 274, 287, 298, 320, 321, 329, 423, 435, 458, 475, 488, 489, 548, 564, 577, 579, 580, 583, 584, 586, 622, 624, 655, 680, 681, 688, 691, 695, 699, 700, 707, 736, 737, 753

Yeni Adam, 736

Yeni Adana, 736

Yeni Asır, 15

Yeni Gün, 82, 435, 695

Yeni İstanbul, 584

Yeni Sabah, 274

Yenigün, 628, 737

Yenilik, 570, 737

Yıldız Ecevit, 119, 125, 166, 174

Yirmi Dört Saat, 737

Yitik, 737

Yol, 34, 36, 41, 51, 52, 67, 81, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 146, 184, 186, 187, 191, 226, 228, 229, 235, 236, 239, 244, 254, 279, 280, 287, 289, 290, 344, 347, 348, 356, 367, 374, 466, 468, 471, 475, 476, 512, 627, 629, 632, 647, 649, 676, 687, 721, 724, 726, 727, 729, 731, 732, 736, 741, 746, 748, 751

Yol Ayrımı, 34, 36, 41, 51, 52, 81, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 146, 184, 186, 187, 191, 226, 228, 229, 235, 236, 239, 244, 254, 279, 280, 287, 289, 290, 344, 347, 348, 356, 374, 466, 468, 471, 475, 476, 512, 627, 629, 632, 647, 649, 676, 687, 721, 724, 726, 727, 729, 731, 732, 736, 741, 746, 748, 751

Yön, 737

Yunus Balcı, 78, 137

Yunus Emre, 4, 33, 292, 561, 708

YunusNadi, 82, 628, 648, 741, 746

Yurd, 737

Yusuf Atılgan, 131, 696, 699, 705, 714

Yusuf Sinan Tanyıldız, 12, 336, 339, 381, 431,
472, 506, 550, 596, 610, 618, 666, 668, 722,
725, 744

Yusuf Ziya, 12, 44, 46, 81, 83, 91, 137, 138, 139,
140, 146, 192, 194, 199, 229, 256, 257, 262,
264, 279, 280, 347, 379, 491, 516, 561, 577,
580, 635, 668, 672, 674, 677, 688, 697, 698,
707, 714, 720, 725, 728, 735, 738, 739

Yusuf Ziya Ortaç, 264, 577

Z

Z. Melek, 12, 41, 57, 216, 229, 279, 288, 298,
351, 381, 383, 407, 454, 460, 462, 463, 519,
525, 526, 603, 615, 630, 631, 668, 691, 720,
725, 729, 732, 734, 738

Zafer, 78, 584, 585, 737

Zenciler Birbirine Benzemez, 96

Ziya Bakırcıoğlu, 3

Ziya Gökalp, 77, 116, 435, 577, 693, 695

